5 . 3 . 438

Digitized by Google

XXIII
OROSII
... HAVERC.

5.3.43

Digitized by Google

PAULI OROSII
PRESBYTERI HISPANI
ADVERSUS PAGANOS
HISTORIARUM LIBRI SEPTEM,
UT ET
APOLOGETICUS CONTRA PELAGIUM DE ARBITRII LIBERTATE.

AD FIDEM MSS. ET PRAESERTIM COD. LONGOB. ANTIQUISS. BIBLIOTHECAE FLORENTINAE MEDICEAE S. LAURENTII,

ADJECTIS INTEGRIS NOTIS

FRANC. FABRICII MARCODURANI ET LUD. LAUTII,

RECENSUIT

SUISQUE ANIMADVERSIONIBUS NUMMISQUE ANTIQUIS PLURIMIS

ILLUSTRAVIT

SIGEBERTUS HAVERCAMPUS.

LUGDUNI BATAVORUM,
Apud GERARDUM POTVLIET, MDCCXXXVIII.

Digitized by Google

Digitized by Google

EXCELLENTISSIMO VIRO

NICOLAO GRIIS,

SERENISSIMO

REGI DANIAE, NORWEGIAE, ETC. ETC.

a Conſiliis Status, ut & in ſuprema Curia Juſtitiae,
Ejusdemque Majeſtatis

ad

ORDINES FOEDERATI BELGII

ABLEGATO EXTRAORDINARIO.

Quum olim Imperium Romanum, prouti ſolent effoeta corpora, prae ſenio fatiſceret, &, veluti magnae ſubſtructionum moles, carie & tempeſtatibus laeſae, ruinam meditaretur, non eo ſuperbus victo

Digitized by Google

quondam Orbe populus, quo oportuit, flexit lumina, ſed quam ſibi & votis & titulis Aeternam finxerat Urbem, inmutatis priſtinis ſacris, ira Deorum perire & antiquae gloriae ſupereſſe credidit. Novae religionis contagia non modo paſſim omnes inficere provincias, ſed & Veterem & Novam inplere Romam criminabatur: claudi cum Templis Deorum benevolentiam, ceſſare cum ſacrificiis & aruſpicinis praemonitiones Numinum, neque evitari poſſe pericula illisve occurri; quoniam negligerentur, quibus de iisdem majores ſui moneri ſolebant, praeſagia. Hic, qui inter Paganos audiebatur, inconditus ſermo in convicia erupit atrocius, poſtquam illa Orbis olim Domitrix, Italiae adhuc atque Imperii Occidentalis Domina, capta atque direpta a Gothis Roma eſt. Hanc Imperii cladem, has Orbis calamitates nomini Chriſtiano inputabat veteri ſuperſtitione tactum vulgus, & fremebant palam omnes Pagani, mala cuncta, velut agmine facto, inruiſſe in terras Imperii Romani, ex quo, abolitis veteribus Sacris & Deorum contemto Numine, ſolum Chriſti Nomen publice coleretur.

Contra hanc inſanam & caeca religione dignam opinionem, hortatu praeſtantiſſimi Hipponenſis Epiſco-

piſcopi Auguſtini, calamum ſtrinxit Oroſius, Hiſpanus natione, conditione Presbyter; non ut evinceret ſtultitiam tot Numinum colendorum, & vanitatem oſtenderet adorandi mortuos & inania nomina; vel ipſam religionum increparet turpitudinem; quod fecerant multi ante illum; ſed ut oſtenderet, nequaquam pejorem Orbis terrarum, vigente in eodem publico veri Dei cultu atque recepta religione Chriſtiana, eſſe conditionem, quam ſemper & paſſim atque ab initio fuerat. Introiiſſe enim mox poſt conditum hoc Univerſum, cum peccato primi hominis omnia in mundum mala; bella, rapinas, caedes, calamitates cujuscumque generis, & quidquid ſuperbus victor, vel inclementia caeli, tellusve fruges negans; dirae peſtes, incendia, ruinae & eluvies aquarum; miſeros & mortales perpeti cogunt. Quin & ipſam Romam iis, quibus numerabatur dives triumphis, temporibus, vix a malis, quae magno paſſim recenſet numero, quoquam tempore reſpiraſſe.

Totum hinc ſcriptionis genus, quod ſibi propoſuit Oroſius, in multiplici atque varia verſatur Hiſtoria, dum, a condito Orbe, per tria, quibus preſſus Orbis Terrarum fuit, Regna vagatus, Romani Imperii limites, fata & tempora metitur,

quae

Digitized by Google

quae quibusque Conſulibus & in quibus Provinciis Imperii , imo in ipſa olim Roma acciderint mira , miſeranda , turpia , & , niſi fide digni adſerant Hiſtorici , incredibilia ; ut inmerito quisquam praeſentia tum culparet tempora, niſi qui vetera neſciret , atque in lectione Scriptorum , qui illa , quae ſuis acciderant temporibus , diligenter literis mandarunt, penitus exſiſteret hoſpes.

Quare ſi extra belli pericula poſito non inſuave eſt certamina cernere ambigua , & ita , quibus ipſe careas malis , gaudere ; non poteſt non jucunda eſſe rerum , quae vario eventu , magnis certaminibus , totisque viribus , a claris hominibus geſta ſunt , recordatio. Ad quas veluti in tabula inſpiciendas introducere nos ſolent . Hiſtorici , quorum quotusquisque majori vel condimento ſermonis vel varietate rerum animos detinet, laudari atque adpeti ſolet ; inter quos ſecundo in genere conſiſtere Oroſium nemo diffitebitur, dum totius Orbis ab initio ad ſua usque tempora clades & miſerias ſuccincte deſcribit atque per tempora apte diſponit.

Quae me inprimis cauſſa inpulit , EXCELLENTISSIME & GENEROSISSIME VIR , ut hu-

Digitized by Google

hujus tam utilis Scriptoris Novam Editionem Tuo lubens conſecrem Nomini. Nam, licet in omni ſcriptorum genere, quae paucae ſuperſunt a negotioſo Munere, vacuas colloces horas, tamen ſaepe adfirmantem audivi, in nullis majori cum voluptate ponere, quam in Veteribus Hiſtoricis. Itaque his, inter reliquos ſelectiſſimos ex omni ſtudiorum voluptate libros, ſelecta cura congeſtos, merito prae caeteris Tua ſplendet Bibliotheca. Non tamen ut ſolo ornatu placeat, & laudatorum ad ſeſe trahat oculos, ſed ut Domini & Amicorum pateat uſibus, his quidem varia de cauſſa, illi, ut monita colligat & praecepta, in Splendido quod gerit Munere, veterum cum novis collatione facta, uſui futura; optimi enim conſultores Mortui; praeterea, ut, ubi feſſus a curis requiem captat animus, quaerat potiſſimum eam, non in inani aurium oculorumve voluptate, ſed in ſolida praeſtantium exemplorum atque ingeniorum admiratione.

Inter illos igitur, qui Vivos docere ſolent, Mortuos, Oroſio Noſtro locum ut des rogo, jam a ſeculo & quod excurrit, ab exteriori ornatu & typorum, qua hodie praeſtat Veterum Auctorum felicitas, nitore male habito, neque ſedula ſatis cu-

ra

ra ab reſiduis mendis purgato. Eum nos pro ingenii captu, & ductu vetuſtiſſimarum Membranarum, a capite ad calcem, cum cura recenſuimus, neque de externo habitu ut puderet, quantum a nobis fieri potuit, curavimus.

Excellentiſſ. Nomini Tuo

Lugd. Bat.
Kalend. Decemb.
1737.

ex addictiſſimis

SIGEBERTUS HAVERCAMPUS.

Digitized by Google

BENEVOLO LECTORI

S. D.

SIGEBERTUS HAVERCAMPUS.

R*everſis literis, inter Veteres Auctores, quos Artis Typographicae principes & promotores primi in publicam lucem miſerunt, fuit* PAULUS OROSIUS. *Cui ea tum contigit felicitas, ut, antequam exiret ſaeculum decimum quartum, tribus diverſis locis, haud mediocri ornatu prodiret, ipſoque anno milleſimo quingenteſimo quartum typis traderetur. Primum inter has Editiones, quas, huic Scriptori intentus, mihi dudum felici genio, nam in hiſce quoque caſus & fortuna multum poteſt, comparaveram, locum tribui Editioni Italae, admodum, ſive literarum nitorem, ſive chartae elegantiam ſpectes, luculentae. Quamvis neque urbis, in qua inpreſſus ſit liber, neque typographi nomen, neque denique annus, quo in lucem exierit, vel in capite vel in ſine adſcribatur, Vicentiae tamen prodiiſſe inter Eruditos conſtat. Ut enim emendate legeretur, huic Editioni praefuit Aeneas Vulpes, cujus & patria & dignitas, ex quibuſdam lineis, quae literis majuſculis è regione primae paginae ipſius Oroſii leguntur, adparet. Inſcriptio, quae quadratum efficit ibidem laterculum, haec eſt :* Scias velim, humaniſſime Lector, Aeneam Vulpem Vicentinum, Priorem Sanctae Crucis, adjutore Laurentio Brixienſi, Hiſtorias Pauli Oroſii, quae continentur hoc Codice, quam accuratiſſime potuit, caſtigaſſe. Cui non inprobando ſane labori ſi quid ex ingenio tuo, vel melius vel aptius addendum putabis, id honore ejus integro facias obſecro, quod eſt non ingrati animi officium. *In extrema libri pagina haec leguntur,*

Bartholomaeus Paiellus, Eques Vicentinus in D. Oroſium.
Ut ipſe titulus margine in primo docet:
Oroſio nomen mihi eſt.

 Li-

Librariorum quidquid erroris fuit:
Exemit Aeneas mihi.
Meque inprimendum tradidit non alteri,
Hermanne, quam ſoli tibi;
Hermanne, nomen hujus artis, & decus:
Tuaeque laus Coloniae.
Quod, ſi ſitum Orbis, ſique noſtra ad tempora,
Ab Orbis ipſa origine,
Quiſquam tumultus bellaque & caedes velit!
Cladesque noſſe, me legat.

Ex quibus jam non modo Corrector libri, Aeneas Vulpes Vicentinus, agnoſcitur, ſed & Editor Hermannus Colonienſis. At, quae hanc in Italia ſubſecutae ſunt Editiones, omnes in extremo libri, tacito tamen Bartholomaei Paielli nomine hos exhibent verſus, quamvis alia in urbe, Venetiis ſcilicet, atque apud alios typographos iupreſſae ſint. In errorem inde inductum fuiſſe Clariſſ. Fabricium (praeeunte tamen Clerico, quem citat) facile colligas, dum Tomo I. Bibliothecae Latinae p. 736. commemorat antiquiſſimam Editionem Baſileënſem ab Aenea quodam recenſitam ac excuſam apud Leonhardum, carentem indicio anni, ſed quam facile adpareat diu ante finem ſaeculi decimi quinti prodiiſſe. *Omnibus vero Editionibus, quae quidem poſt illam Hermanni Colonienſis prodierunt, precario illi verſus & commendatio a cura Aeneae Vulpis adjiciuntur, quum in plurimis ab ejus correctione & lectione diſcedant. Hermannus ille Colonienſis a patria dictus fuit, aliud enim cognomen habuit, neque Coloniae, aut alibi in Germania, ſed in Italia, Vicentiae aliiſque in locis libros ſuos inpreſſit, prout patet ex Annalibus Typographicis Clariſſ. Michaëlis Maittaire, Tom. I. p.* 136. VICENTIAE, *inquit*, Hermannus LEVILAPIS Colonienſis, expenſa Antonii, Gerardi, Joannis, Petri & Bartholomaei fratrum, & filiorum quorumdam S. Zanoti de Placentia civium Veronae. Benedicto Treviſano & Angelo Michaële praeſidibus. *Sed & Levilapidis cognomen per idiomatis transmutationem adſumtum ab Hermanno fuit, aliter enim ex vernacula ipſi lingua ſonabat. Diſcimus id ex eodem Mich. Maittaire libro; nam,*

quem

Digitized by Google

quem is p. 33. *itidem Hermannum* Levilapidem *vocaverat*, *patrio nomine Liechtenſtein adpellat*, *p.* 108. *his verbis.* Aeneas Vulpes Vicentinus, Prior Sanctae Crucis, adjutore Laurentio Brixienſi, Pauli Oroſii Hiſtorias caſtigavit, quas Hermannus Liechtenſtein typis mandavit, anno tamen non indicato. *Sed & utramque cognominis adpellationem repoſitam*, *urbes in quibus*, *annos quoque quibus libros ſuos edidit*, *annumque mortis ejus ex eodem libro cognoſcimus Tom. I. p.* 224. HERMANUS Levilapis Colonienſis, Vicentiae. (Expenſis Antonii, Gerardi, Joannis, Petri & Bartholomaei fratrum, & filiorum quorumdam S. Zanoti de Placentiâ, civium Veronae. 1475.) 1476. Hermanus de Levilapide, expenſis Nicolai Petri de Harlem de Hollandiâ Almani. 1477. Hermanus Liechtenſtein (vel *Liehtenſtein*) Colonienſis. 1478. 1479. 1480. Tarviſii. 1477. Venetiis. 1483. 1484. 1486. 1487. 1488. 1490. 1493. 1494. quo anno deceſſit. Vide Vincent. Specul. 1494.

Incepit igitur hic Hermannus annum editi libri ſignare circa a. 1475. *unde patet vetuſtiorem eo anno Oroſii*, *ab eodem vulgati*, *eſſe Editionem*, *quare illam paſſim in Notis primam & principem adpellavi*; *quamvis de principatu ſeu antiquitatis praerogativa litem illi movere poſſit alia Oroſii Editio*, *quae anni notam exhibet*, *neque a diligentiſſimo Viro in Annal. Typogr. quamvis rariſſima inventu*, *praetermiſſa fuit*, *qui eam recenſet Tom. I. p.* 305. *Inpreſſus is liber eſt Germano-Gothico charactere Auguſtae a.* 1471. *per Johannem Schuszler. In hac Editione*, *quae reliquas Veteres Editiones omnes bonitate praecedit*, *atque ex optimo Codice MS. ſumma fide expreſſa fuit*, *ipſius Oroſii Prologo haec praefixa leguntur.* Pauli Horoſii Hiſtoriographi, diſcipuli ſancti Auguſtini Epiſcopi, viri Hiſpani generis eloquentiſſimi, adverſum Criſtiani (*ſic*) nois (*ſic*) querulos Prologus in libros ſeptem. *In extremo autem fine libri haec exſtant:* Beati Pauli Horoſii Presbyteri Xpiani (*ſic*) nois querulos libri numero ſeptem finiunt feliciter, per Johannem Schuszler, florentiſſimae Urbis Auguſtae concivem inpreſſi. Anno a Partu Virginis Mariae ſalutifero milleſimo quadringenteſimo & ſeptuageſimo. Circiter Junii nonas ſeptimas.

Tertio deinde prodiit Oroſius Venetiis Opera Octaviani Scoti a. 1483.

In cujus Editionis ſine haec inveniuntur. Pauli Oroſii, viri clariſſimi, ad Aurelium Auguſtinum Epiſcopum & Doctorem eximium libri ſeptimi ac ultimi finis. Impreſſi Venetiis, opera & expenſis Octaviani Scoti Modoeſienſis. Anno ab incarnatione Domini MCCCCLXXXIII. tertio Kalendas Sextilis, Joanne Mocenico inclito Venetiarum Duce. *Literis haec editio rubeis & pictis, prout & prima Editio in fronte & initio capitum ſuperbire ſolet. Poſt illas prodiit iterum Venetiis* opera & expenſis (*ut pariter in fine legitur*) Bernardi Veneti de Vitalibus. Anno ab incarnatione Domini MCCCCC. die XII. Menſis Octobris. Regnante Domino Auguſtino Barbadico.

Ab eo tempore ſaepiſſime prela fatigavit Oroſius, & quidem Pariſiis primo impreſſus fuit per Johannem Barbier, impreſſorem nec non librarium juratum, ut ſe vocat, anno ab incarnatione Domini MCCCCX. *die* XIII.. *menſis Novembris. Dein ibidem* 1524. *apud Johannem Parvum typis Petri Vidovaei, edente Sebaſtiano Mengino.*

Colonienſes deinde plus ſemel hunc Auctorem recuderunt, praeſertim anno 1526. *cujus editionis haud levem curam habuit, qui praefatus ad eamdem eſt, Gerardus Bolſuinge. Excudit, ut in fronte libri dicitur, Eucharius Cervicornus, inpenſis vero, ut in ultima docemur pagina,* M. Godefridi Hydorpii, civis Colonienſis, menſe Junio. *Hittorpium idem ſeſe vocat in Editione Colonienſi, quae prodiit ex Officina Jaſparis Gennepaei, anno* 1542. *& quam procuravit Joannes Caeſarius, cujus Praefatio eidem Editioni praefixa legitur. In extremo ejus libri haec exſtant:* Inpenſa & aere M. Godefridi Hittorpii, civis Colonienſis, Menſe Auguſto. 1542. *Haec Editio nobis paſſim Hittorpiana vocatur, prior vero Bolſuingiana. De Bolſuingio mihi pauca comperta ſunt, Joannes Caeſarius autem Juliacenſis Germanus fuit, plurima ab anno* 1520. *uſque ad* 1540. *Coloniae paſſim apud Eucharium Cervicornum impreſſa edidit, praecipue C. Plinii Naturalis Hiſtoriae opus univerſum anno* 1524. *a plurimis, ut titulus refert, mendis repurgatum. Prae reliquis vero medicinam Oroſio praeſtitit Franciſcus Fabricius Marcoduranus, vir multis in rempublicam literariam meritis clarus. Hic novam Oroſii Editionem, Notis illuſtratam, adornavit anno* 1561. *ſecundo deinde emiſit anno* 1573. *& denique tertio anno*

1582.

Digitized by Google

1582. Triginta tribus poſt annis Andreas Scottus, notum apud Eruditos nomen, & ipſe Oroſium publicavit. Nihil autem de ſuo addidit, ſed praeter Fabricianas Notas adjecit excerpta ex Adnotationibus Ludovici Lautii, Belgae, Presbyteri Gandenſis. In hac poſtrema Oroſii Editione, quae reliquis hactenus praeſtare viſa fuit, plurima deprehendi errata, quae incurioſos oculos arguunt illius, qui iſti curae praefuit. Neque ipſe Fabricius, quamvis egregie in Oroſio emendando & illuſtrando verſatus fuit, omne punctum tuliſſe viſus eſt, quod ſibi nimis in eo auctore indulſerit, teſte Barthio Adverſar. lib. XXXVI. cap. 17. Quare merito jam pridem judicarunt Viri Docti, mereri Oroſium, ut denuo majori cum cura ad MSS. exemplaria recenſeretur; praeſertim quum ab anno 1615. quo in publicum exiit Andreae Scotti Editio Moguntina, nullo ex Viris Literatis manum admovente, adeoque plus centum & viginti annis, in tanto veteres Auctores ad prela revocandi ardore, jacuerit Oroſius, cujus tamen tot antea ſe invicem exceperant Editiones, & tam varia, atque multiplex, & prorſus neceſſaria exſiſteret Hiſtoria.

Haud igitur contentus prioribus & priſcis illis, quae omnes ad manum mihi fuere, Editionibus, auxilium praeſertim a MSS. Codicibus petendum exiſtimavi, cujus generis undecim quum nactus eſſem, ſatis me inſtructum putavi. Quinque ex iis ſuppeditavit mihi Bibliotheca quae Leidae ſive Lugd. Bat. eſt, tres Florentina, unum Ultrajectina. Ipſe quoque unum poſſideo, & denique collationem Codicis antiqui, ſumma cura a Clariſſ. Jacobo Gronovio inſtitutam, nactus fui. Hujus mihi copiam fecit digniſſimus illo patre filius Abrahamus Gronovius, eumque Codicem cum tertio ex Lugd. Batt. plurimum convenire deprehendi. Codex meus in pergameno per columnas ſcriptus, ex Bibliotheca Hulſiana quondam coëmtus, optimae eſt notae, mihique plurimum profuit. Ultrajectinum magna induſtria contulit Otto Arntzenius, Scholae Goudanae nunc Moderator indefeſſus: Eſt quidem is Codex ex recentioribus & valde mendoſus, ſed habet tamen lectiones quaſdam in quibus cum optimis conſpirat. Inter quinque MSS. quos Academiae, quae Lugduni Batavorum eſt, Bibliotheca ſuppeditavit, unus ſervatur in Legato Perizoniano, inſcriptus de Orcheſtra Mundi, & ſcriptus in Charta anno 1463. adeoque valde recens, ſed tamen valde bonus & an-

Digitized by Google

antiquiſſimis comparandus. Ex quatuor reliquis Codicibus Lugd. Batt. primum ſoleo nominare eum, qui olim Nicolai Heinſii deinde Iſaaci Voſſii fuit, atque adjunctum ſibi Juſtinum habet. In hoc libro in membranis ſcripto, quidam verſus praefigebantur, quos integros exhibere nequeo, quod exterior membranae pars diſcerpta ſit. Legi autem hi potuerunt.

Orbis terrarum, metasque ſituſque locorum,
Computat hic ſacri codex luculenter Oroſi.
Mundum poſt factum, formatum poſt protoplaſtum,
Terram diluvio ſuper omnem vindice fuſo,
Arcâ ſervatis divino munere paucis.
Hinc mala bella, neces, conflictus, praelia, lites,
Probra, ſimultates, inceſtus, jurgia, fraudes.
Errorum ſectae, patricidia, furta, rapinae,

* * * * * * * * * * * * * * * * * * * *

Deëſt pene tota diſcerpta Columna.

* * * * * * * * * * * * * * * * * * * *

Cerneret hic oculis, quo poſſet uterque doceri.
Quod tibi transmiſi, non ut mea diſcere poſſis
Dogmata, ſed fieret verax ut Judice temet.
Aemula namque manus ſic rodere deſinet illud.

Secundus Codex Lugd. Bat. in fine notatur ſcriptus manu fratris Everardi de Novongio. *Inſcribitur autem in initio ita*, Oroſii de Cladibus & Miſeriis Antiquorum libri ſeptem. *In fine autem haec leguntur*, Libri Oroſii Presbyteri de Cladibus & antiquis Miſeriis Mundi per manus ſcripti fratris Everardi de Novongio. *Tertius nobis audit Oroſii Codex, qui Juſtini quoque libros continet, & inſcribitur*, Oroſii libri Hiſtoriarum de Ormeſta Mundi. *Ad finem libri ſeptimi ſubſcribitur verſus, qui in primo quoque Codice exſtat*,

Pres-

Presbyteri ſacri Codex hic finit Oroſi.

Quartus denique, membranaceus, olim ad Iſaacum Voſſium pertinuit & cum reliquis ejus MSS. emtione in Bibl. Lugd. Bat. tranſiit.

Et haec quidem in patria nactus ſubſidia ſum, non tamen putavi iis adquieſcendum, ſed, quum ſcirem Florentiae in Bibliotheca Laurentiana ſtudioſe adſervari omnium Oroſii, quotquot ſunt, MSS. Codicum longe antiquiſſimum, Longobardicis literis egregie exaratum, non quievi antequam frugem inde in hanc meſſem tranſportarem. Eximium hunc Codicem religioſiſſima ſollicitudine, procurante mihi hoc beneficium Dom. Alberto Mazzoleno, veteri amico, ſua manu ſuisque oculis contulit Laurentianae Bibliothecae praefectus Antonius Maria Biſcionius, anno 1729. Antiquiſſimum hunc Codicem, atque in majoris quarti forma ſcriptum, fere mille annorum aetatem prae ſe ferre notavit diligentiſſimus ille examinator, atque inſuper tranſmiſit ad me picturam literarum, aeri incidendam, quam invenies pag. 70. ubi Codex ille Longobardicus, cujus mentio quoque exſtat apud Mabillonium de Re Diplomatica lib. V. *p.* 354. *incipit, eſt enim in initio libri primi mutilus, inque eodem totus liber ſeptimus deſideratur. Neque modo officium humaniſſimi viri in collatione Codicis hujus, qui ſervatur in iſta Bibliotheca Pluteo* LXV. *num.* 1. *ſubſtitit, ſed & aeque adcuratam duorum aliorum Codicum tranſmiſit collationem. Alter ex his ſervatur Pluteo* LXV. *num.* 35. *qui cenſetur eſſe ſeculi decimitertii, alter ibidem num.* 37. *& ad ſeculum decimumquartum refertur. In poſteriore ex hiſce, nam prior in principio quoque laeſus eſt, titulus libri hic eſt*, Pauli Oroſii, presbyteri Hiſpani, de totius mundi calamitatibus liber primus. *Orthographiae denique rationem, quam in antiquiſſimo praeſertim illo Codice obſervare licet, itidem excerptam & tranſmiſſam, infra poſt Dedicationes & Praefationes invenies.*

Ad hos igitur Codices MSS. vetereſque Editiones omnes ea cura recenſui Oroſium, quam mereri videbatur Scriptor, cui expoliendo centum amplius annis defuiſſe fautores agnoſcimus, quae enim ſparſim ad illum Viri Docti notarunt, parca admodum manu collata ſunt, & conferenti patebit quantum medelae ex MSS. eorumque adcuratiore, quam a prioribus factum fuit Editoribus, inſpectione, acceſſerit Oroſio;

qui

Digitized by Google

ſui Scriptor, quamvis neque aurea neque argentea Latinitatis aetate floruit, & vix in aerea ſibi locum retineat, nonnunquam quoque, pro ſeculi ſui captu, anilibus fabulis, ut de veſtigiis rotarum, quae reliquerint conſpicienda adhuc Aegyptiorum perſequentium currus, abripiatur; tamen, quum ob ipſius Operis multijugem Hiſtoriam, non inutili brevitate congeſtam, & ad temporum rationem Conſuleſque Romanos ſollicite digeſtam, tum propterea quod integris, quos fruſtra jam quaerimus, magnis Hiſtoriarum & Annalium Scriptoribus, atque in eo genere principatum tenentibus, ſit uſus, plurimi apud omnes Eruditos haberi ſolet.

De vocabulo Hormeſta, *quod Codices quidam Oroſii libro dant, pro quo* Orcheſtram *alii reponi volunt, inſpici poteſt Jo. Albertus Fabricius Bibl. Lat. lib. IV. cap.* 3. *ſive Tomo III. p.* 537. *qui plures ibidem citat Viros Doctos, qui de eo vocabulo diſſeruerunt. Mihi vero omnium rationes perpendenti, neutrum ex hiſce genuinum videtur. Quum enim in quibuſdam exemplaribus* de ormeſia mundi *ſcriptum inveniatur, id nihil aliud eſſe exiſtimo quam corruptum, ex verbis* de miſeria mundi, *& hunc verum eſſe titulum; quoniam ad illum toto ſuo opere adludit auctor, qui nullam aliam ob cauſſam ſeptem hos libros, hortatu Auguſtini, conſcripſit, niſi ut oſtenderet* † *Miſeriam Mundi una cum peccato eſſe natam, neque cum Chriſtiana religione in imperium Romanum introiiſſe, ſed ab antiquiſſimis temporibus per univerſum terrarum Orbem viguiſſe, neque unquam in imperio Romano, quum vel maxime floreret, defuiſſe.*

Libellus Oroſii, qui inſcribitur Apologia, ſive de Arbitrii Libertate contra Pelagianos, proprie ad Hiſtorias ejus non pertinet, ſed a Fabricio in altera, quam adornavit Editione, adjectus, deinceps in reliquis quoque adparuit. Quare noluimus ut a nova hac abeſſet, praeſertim quum inſigne ejus temporis ſit monumentum, & ex Pelagii, quae perierunt, ſcriptis, excerptas habeat portiunculas, ex quibus feralia ejus viri dogmata cognoſcuntur. Vale.

† Lib. 1. cap. 1. p. 6. *Ego initium miſeriae hominum ab initio peccantis hominis ducere inſtitui* &c.

AD

AD CLARISSIMOS
LUDOVICUM
ET
ANDREAM GUILLARDUM,
SPECTATISSIMAE INDOLIS ADULESCENTES PATRITIOS,
LUDOVICI THIBOUST,
PARRHISIENSIS EPISTOLA.

QUI ſcriptorum monimenta accuratius introſpicere & ea veluti in librili ſolerter collocata perpendere accuratius laborarunt: adoleſcentes clariſſimi: eos eſſe commendabiliores praeſtantioreſque non minus vere quam prudenter animadverterunt: qui fidelibus hiſtoriarum monimentis res a majoribus inſigniter geſtas: conſiliaque admirabilia: ac rerum inopinatos eventus multiplici quadam exemplorum copia exſcripſere. Hiſtoria ſiquidem (quam Cicero, eloquentiae parens primarius, temporis teſtem: lucem veritatis: vitam memoriae; nunciam vetuſtatis appellat) ea miniſtrat affatim: copioſius ſuggerit, uberrime ſuppeditat, quibus homines, inſignes priſcorum mores aemulabundi ad beatam vitam reddantur & paratiores, & inſtructiores, culpabilia obſcoenaque factu vitabundi non reformident haec adeo, ſed fugiant, inſectentur, deſpuant. Neque enim poſteritati quiſquam exquiſitius conſulere poſſit, neque ea in publicum edere, unde ſibi omnis ordo, ſexus, aetas, vel majora litterarum adminicula, vel copioſiorem ad inſtruendos mores ſupellectilem ſpoponderit, quam hiſtoriam, id eſt magiſtram: & ducem bene, ac beate vivendi, de qua & rerum omnium peritia provenit: & ea documenta haurire queant homines, quibus vel publicis, vel privatis rationibus utilitas pariatur. Nulla ſiquidem, ulla ex parte, litteraria moni-

men-

menta licet reperiri, quae hiſtoriarum adminiculo non indigeant, ac earum veſtigia non exoſculentur. Nec jam legum latores praeterimus: qui mendoſe ſuum munus adimpleant, qui nec officium bene inſtituendae civitatis exequentur, niſi rerum geſtarum narrationem plane tenuerint: ex ea ſingulorum mores veluti in exemplari: & humanae vitae ſpeculo inſpecturi, quos in unum contractos circumſpicienter eliciant, tum denique electos, qui ad communem omnium utilitatem proderint, in medium proferant, atque promulgent. Sed & Philoſophia neque de moribus praecepta explicare, neque de rerum domeſticarum uſu, ac de peritia tota reipublicae adminiſtrandae, conſtituendaeque ſine multijuga exemplorum narratione agere ſatis poſſit; quandoquidem conducibilius, efficaciusque docendi genus per exempla, quam per documenta eſſe, nemo homo non novit. Natura enim comparatum eſt, ut excellentium virorum exemplis advocentur homines ad ſtudium gloriae; & allecti, non niſi quae praeclara ſint & honeſta, vel imitari ſtudeant, vel aſſequi. Uſu quoque venit ut humanarum rerum viciſſitudinem contemplabundi: ſtantem, reſtantemque toties fortunam alterna velorum explicatione moderantur, ipſiusque variantis fortunae incurſus ſolerter circumſpiciant. Homines praeterea ab improborum vita abſterreri, ſolo etiam metu vel dedecoris, vel ſupplicii ſatis conſtat. Itaque apud Plutarchum legimus hanc fuiſſe Lacedaemoniis conſuetudinem, per feſtos dies, bene potos ſervos, infames oupedivoras, vinolentia dementatos, adducere inter convivia, quo vinoſorum exemplo docerent adoleſcentes, quantum in ſe mali ſpurciſſima ebrietas contineret. Quamobrem nihil conducibilius, nihil praeſtabilius hiſtoria, reperiri poſſe contenderim, & nullam eſſe facultatem, nullam diſciplinam, quae ei velut bene vivendi magiſtrae non ceſſerit. Inter eos vero qui praeſtantiſſimum hoc ſcribendi genus tradidere, Paulum Oroſium floruiſſe, ac de rebus humanis egregie meritum eſſe plane conceſſerimus, qui etſi conflictationes generis humani: cupiditates: & varios calamitatum eventus ſe ſcripturum pollicetur: nihilo tamen ſecius perpetuae hiſtoriae ſeriem, ab orbe condito, ad memoriam ſuorum temporum ſumma cum fide eſt complexus, peſtilentias, terraemotus, inauditas vaſtationes, caſus inexpectatos, atque portentoſa rerum miracula pro ſui operis inſtituto conferens. Neque eloquentiae laudibus caruit, cujus perſpicua brevitas, ſucculentiore rerum narratione concinnata, gravibus quidem ſententiis cumulatiſſima, & inevitabili diſtincta varietate ſplendeſcit, efful-

Digitized by Google

effulgetque atque eo impellit lectorem, ut vix exiſtimet tantum dicendi artificium contineri in hoc corpuſculo. Alexander Aphrodiſeus in ſuis problematis Phiſicam affert rationem, Cur brevi ſtatura homines proceris ut plurimum ſunt prudentiores: Nimirum quia conſtipata atque compacta illis eſt anima in univerſo corpore. Proceris vero in longitudinem diſtenta reſolvitur. *Quod hoc ſuo carmine complexus eſt Papinius:*

Major in exiguo regnabat corpore virtus.

Quapropter Homerus Ulixem brevem, ac prudentem, Ajacem vero procerum, ac ſtolidiorem deſcribit. In quod equidem problema, veluti in diverticulum non invitus tranſilui, ratus eandem afferri ſolutionem de prudentia noſtri Hiſtoriographi, qui in hoc ſuo brevi opere res tot retroactis ſaeculis geſtas ampliter deſcribit, brevitatem neque obſcuram neque jejunam obſervans, ſed quae quanto ſuppreſſior eſt, tanto eſt prudentior, & luculentior. Enimvero ego ipſe multis rebus ſubinvitatus, adoleſcentes ſpectatiſſimi, vos moneo, & hortor, ut praeſtantiſſimum hoc opus vobis nominatim dedicatum, hilari vultu, & ſerena fronte ſuſcipiatis: multum inde jucunditatis multum emolumenti, nec minus beatitudinis reportaturi. Opus eſt enim non minus frugiferum, quam voluptificum, cui equidem annotatiunculas chartatim in marginibus adſcripſi, & earum compoſui litterarium indicem, ut illis argumenta occurrerent ſcitu patentiora, hoc vero fierent faciliora repertu; fuit hic labor ſane non injucundus mihi, exiſtimanti hoc pacto operae precium facturum me, idque promulgaturum, quo veſtra eruditio nonnihil adjuvaretur ad praeclarum & virtutis, & litteraturae faſtigium adipiſcendum. Valete & hanc operulam mei in vos amoris ac obſervantiae teſtem perenni ſtudio confoveatis.

ILLUSTRI GENEROSOQUE VIRO

D O M I N O

G E O R G I O A S E I N A,

Ex inclyta & praeclara Comitum à Vittgenſtein familia, Metropolitanae Eccleſiae Colonienſis Canonico Archigrammateo, divorum Patrocli apud Suſatum haud ignobile Veſtphaliae oppidum, Gereonis, ac Apoſtolorum apud Coloniam item, urbem Ubiorum famigeratiſſimam, Eccleſiarum Archidiacono, Praepoſito, Domino & Patrono ſuo, quam plurimum obſervando,

Joannes Caeſarius,

S. D.

DIvus Aurelius Auguſtinus, vir praeter animi lenitatem, quam jam inde à prima adoleſcentia prae ſe tulit ſemper, ac perpetuo ſervavit, tum & praeter vitae ſanctimoniam, qua mox poſt ejus ad Chriſtianiſmum converſionem, inclareſcere coeperat apud Deum & homines, ac deinde inſigniter claruit, dum vixit, magni ſane judicii fuit, cum in prophanis & ſecularibus, tum in divinis praecipue & ſacris literis, quas, poſteaquam Chriſto in ſacro fonte nomen dederat, diligentiſſime ſcrutatus eſt, volvit atque revolvit, & in his elucidandis exponendisque non ſegniter verſatus innumeros prope libros à ſe ſcriptos poſteris reliquit. Hic (inquam) cum inter alia ſtudia quae tractabat, in manibus haberet componeretque grande illud opus, ſive volumen, quod de Civitate Dei inſcripſit, & in libros viginti duos digeſſit, quorum in prioribus quidem decem acutiſſime diſputat contra infideles, quos vulgo paganos vocant, & Chriſtiani nominis hoſtes, qui Romani imperii imminentem ruinam, ut quod per id temporis inclinare coeperat, Chriſtianae pietati fideique & religioni imputabant. In quibus, proinde libris vir ille graviſſimis certiſſimisque ex probatis Hiſtoriarum Scriptoribus deſumptis teſtimoniis, illos confutat atque convincit, imo luculentiſſime oſtendit demonſtratque, non novum fore, aut etiam pro miraculo habendum, Romanum

im-

Digitized by Google

imperium deſiturum aliquando, aut certe inclinaturum: cum clariſſime conſtet, apud Hiſtoriarum Annaliumque, imo & Chronicorum ſcriptores, ab eiſdemque memoriae proditum ſit, regna & imperia ſubinde vel ſubverſa funditus, vel tranſlata fuiſſe: ut ſi quis exempla petat, Aſſyriorum, Medorum, Perſarum, Macedonum ſive Graecorum, etiam ſub falſa illa religione, quae diu ante Chriſti Salvatoris noſtri adventum univerſum pene orbem occuparat atque illuſerat. Quae nimirum quid aliud (quaeſo) fuit, quàm falſorum deorum, ſive verius daemonum, cultus exitioſiſſimus? Caeterum ne impiis illis & blaſphemis Chriſtianae religionis oſoribus & conviciatoribus ſupereſſet quicquam, quo ſuam illam vafritiam & verſipellem malitiam ac maledicentiam adverſus Chriſtianos ipſos praetexerent, imo vel toti demum orbi pateſceret, ſanctiſſimi ejus viri tam pium inſtitutum non eſſe frivolum, inhortatus eſt idem vir Paulum Oroſium Presbyterum, virum, per ea tempora ſibi apprime familiarem, & in lectione Hiſtoriarum exercitatiſſimum, ut ab orbe condito Hiſtorias contexere aggrederetur ad ſua uſque tempora, unde tandem maledici illi homines vel inviti intelligerent cognoſcerentque non Chriſtianam religionem in cauſa eſſe, quod jam tum Romanum imperium inclinare videretur, ſed hominum potius gravia horrendaque ſcelera atque flagitia, idque haud dubie divina providentia ſic diſponente & moderante omnia pro ſuo nutu ad communem ſemper humani generis ſalutem, ejuſque emendationem. Oroſius igitur tanti viri hortatui ſeu potius praecepto (ut & ipſe de ſe in operis ſui praefatione ingenue teſtatur) non illubens paruit, tametſi id ſibi difficile admodum fore ſentiret, ac protinus aggreſſus Hiſtorias conſcribere, per libros ſeptem ab origine mundi exorſus, collectis undique (ut eſt veriſimile) Annalibus, adjutuſque proculdubio, quos ante ſe habuit, Hiſtoricis minime vulgaribus, eos ipſos libros ſeptem in opus redegit, profecto ut non inelegans, ita nec caeteris Hiſtoriarum ſcriptoribus longe poſtponendum: quin eiſdem in hoc fortaſſis praeferendum, quod ubique autor ipſe in toto opere illo ſuo, cum rerum geſtarum narratione, temporum annorumque collationem, ſupputationemque conjunxit; Quatenus non parvi refert, eum, qui res diverſis geſtas temporibus cognoſcere ſtudet, temporum quoque ipſorum, quibus res illae geſtae ſunt, certam ſimul rationem obſervationemque habere. Quod quidem opus quia jam aliquoties excuſum extitit, ſed mendis interim non paucis ſcatens, licet toties tentatum ab his emaculari repurgarique: nunc demum

mum cura & expenſis magiſtri Gotfridi Hittorpii civis Colonienſis non infimi ordinis, viri me hercule & induſtrii & honeſti, ſed recognitum prius non parva diligentia, partim noſtra, partim aliorum quorundam, & ab reſtantibus mendis repurgatum, in lucem iterum prodit, multo ſane aliter quam hactenus, ſimulque & typis admodum plauſibilibus excuſum. Caeterum hanc noſtram in hoc navatam lucubrationem atque operam, cum jam circumſpicerem mecumque cogitarem, cuinam ex principibus viris nuncuparem dedicaremque, ut cujus tutela niteretur, tua mihi cum primis gratia in mentem venit, inclyte ac generoſe Comes, nec id quidem ſane ab re. Quippe cujus favorem & benevolentiam ſaepius in me expertus ſum, non abſque fructu & commodo aliquo meo. Itaque ut gratitudinem ſaltem aliquam erga te meam & animi erga te mei propenſionem, nunc tandem vel utcumque declarem oſtendamque, (Nam id in votis jam dudum habui vir cordatiſſime digniſſimeque) hoc tuae gratiae ac munificentiae in praeſentia munuſculum offero dedicoque: nec dubito quin tua erga me benevolentia, illud quantulumcunque ſit, aequo benignoque animo ſit acceptura, ut qui ſoleas pro tua prudentia, non ad rem quae donatur offerturve, ſed ad animum potius quo donatur offerturque, reſpicere. Quod tamen ubi jam pro comperto habuero, non eſt quo non ipſe mihi nomine gratiae tuae gratulari merito debeam. Bene valeat tua Gratia. Coloniae, pridie calend. menſis Auguſti.

R E.

Digitized by Google

REVERENDO IN CHRISTO PATRI AC DOMINO,

Domino Quirino, Dei & Apoſtolicae ſedis gratia epiſcopo Cyrenen. Reverendiſſimi ac Illuſtriſſimi principis & Domini noſtri

D. HERMANNI,

Sanctae Colonien. Eccleſiae Archipraeſulis, & Sacri Rom. Imperii per Italiam Archi-Cancellarii, principis Electoris, Veſphaliae & Angariae ducis, Legatique nati &c. in pontificalibus Vicario generali, Gerardus Bolſuinge Reckelinchuſenſis Salutem.

C*UM multi ſunt hodie; Reverende Pater idemque doctiſſime Praeſul, qui in reſtituendis veterum monumentis, de re literaria certatim bene mereri ſtudeant, tum vel in primis in eorum albo eſt vir candidiſſimus juxta atque optimus* GODEFRIDUS HITTORPIUS, *qui nunquam non aliquid veterum elucubrationum ſuo impendio vel purgatius vel elimatius in lucem profert: Atque adeo nuper mecum egit, ut Paulum illum Oroſium cum veteribus ac manuſcriptis exemplaribus collatum, à tot mendorum myriadibus pro viribus vindicarem: quibus quidem hactenus vel ſomnolentia, vel ignavia ſeu mavis inertia tum ſcribarum, tum chalcographorum adeo mutilatus, corruptus, ac deturpatus fuerat, ut vel doctos nedum rudiores à ſui lectione merito deterreret. Neque id mehercule, quantum ad autorem attinet; ſiniſtro judicio: ſiquidem unus ille Oroſius, vir ut apparet omnium bonarum literarum etiam divinarum peritiſſimus, is eſt cui vel ſoli in hiſtoriis merito fides haberi debeat. Quippe qui homo Chriſtianus, ſano integroque judicio praeditus, adhaec nulli privatim factioni addictus, nulli nationi ſeu genti deditus, ex optimis quibuſque hiſtoriis ac annalibus jam inde ab exordio humani generis conſcriptis, divo quoque Auguſtino autore negotiumque id ei injungente (nam utrique eandem ſcribendi cauſam fuiſſe conſtat, Auguſtino libris de Civitate Dei* XXII, *Oroſio bis ſeptem falſas paganorum ſeu ethnicorum ſuſpiciones ac calumnias depellenti) ea collegerit, ſedulaque opera ad poſteros tranſmiſerit, quae citra controverſiam ab omni*

aſ-

Digitized by Google

affectu vanitateque ſecluſa prorſus atque ſejuncta viderentur, adhibitis paſſim & in loco optimis ſaluberrimisque Chriſtiani pectoris condimentis, quae pium ac cordatum lectorem non minus profecto, quàm ipſae hiſtoriae juvabunt. Accedit his quoque quod optimi hujus viri beneficio res profecto innumerae & haud quaquam ſpernendae clarius nobis dentur pervideri: quarum ſcilicet perditis archetypis vix alibi hodie veſtigium ſupereſt. Quod genus ſunt multa quae optima fide ex fideliſſimis Livianae induſtriae monumentis, jam olim injuria temporum ſeu potius ignavorum hominum deperditis, fideliſſime tranſſumpſit. Porrò ſi cui per alias forte occupationes liberum non ſit omnes omnium hiſtorias evolvere, hic habet velut abſolutum compendium, ſelectiſſima quaeque magisque neceſſaria ex omnibus complectens, quod quidem cunctarum hiſtoriarum inſtar eſſe poſſit. Hiſtoriarum vero ἐγκώμιον pro merito celebrare ut mearum non eſt virium, ita hic locus minime admittit, tantum detrectatores unius Ciceronis dicto veluti fuſte comprimam: Ignorare, *inquit*, quid antequam natus ſis actum ſeu geſtum ſit, hoc eſt ſemper eſſe puerum. *Jam vero quantum olei laboriſque huic auctori reſtituendo impenſum ſit, nemo pervidebit judicabitve exactius, quam qui hoc exemplar cum prioribus quibusvis etiam tam ſcriptis quam impreſſis contulerit. Nam quid recenſeam ſeu mavis ſubjiciam centum amplius verſus, mutilata ſenſus integritate, paſſim intermiſſos? quorum tamen, ne quis vanum me putet, è multis paucos indicabo. Itaque conferatur initium capitis tertii libri* II. *ubi ea verba deſiderabantur:* Cui ſucceſſit, ut dixi, uxor ſua Semiramis, quae cum & ipſa XLII. annis regnaret *&c. Item cap.* XVII. *ut alia tranſeam, libri* V. *ſex plus minus verſus nulla alioqui conſtante ſententia requirebantur, nempe ibi:* Die dicta à ſuppoſitis ejuſdem factionis judicibus, per ſcelus innocens Metellus damnatus, in exilium cum totius urbis dolore diſceſſit. *& quae ſequuntur uſque*, infamibus auſibus. *Itidem cap. ſequenti ejuſdem lib. non minus tres praetermiſſi fuerant, ibi:* Namque ita ut attoniti timore hoſtium ſteterant, alii ſtirpibus, alii ſaxis reclines, alii armis ſuis innitentes &c. *Quid dicam de tot millibus verborum vel reſtitutis vel in locum repoſitis? Ad quam quidem rem non parum momenti nobis attulerunt tria vetuſtiſſima exemplaria ſcripta, quorum unum vix hodie notis aut legibilibus literarum figu-*

ris

Digitized by Google

ris deſcriptum bibliotheca majoris Eccleſiae Colonien. ſuppeditavit. Atqui quanti negotii res fuerit in tanta codicum variegantia ſeu diſſidentia, ubi ſcripti ab impreſſis, & utrique inter ſe quam maxime diſcordabant, judicare quid eradendum ſeu relinquendum, quidve etiam ſubſtituendum fuerit, vix quiſpiam niſi ipſe expertus credat. Praeterea cui ignotum, quam indocte ne dicam foede per ἔξω λύρας *quondam hic liber fuerit in capita diſſectus? adeo, ut non ſolum nullo habito reſpectu diverſarum rerum aut hiſtoriarum, verum non raro in mediis periodis, imò ſenſuum interim clauſulis orationes divaricarit atque ſejunxerit, rurſumque ubi maxime diſſcpienda disjungendave fuerant, concluſerit ac conglutinarit. Tum quam inſulſa quaeſo & inepta nihilque ad rem pertinentia adjecerat argumenta? Poſtremo quam perperam quam nullo judicio hactenus idem hic liber circumferretur diſtinctus, neminem credo eſſe, qui modo legerit, qui ignoret. Quibus omnibus ſi quid noſtra opella ſedula magis quam efficaci ſubventum eſt, cum ſtudioſi velim omnes aequi bonique conſulant, tum quicquid hoc fuit laboris tibi, Praeſul integerrime, dicatum, eo vultu animoque accipias, quo olim Perſarum ille rex Artaxerxes pauperculi cujuſdam frivolum quidem ſed ſimplex munus, nempe aquam complicatis manibus è proximo flumine hauſtam fertur ſuſcepiſſe, voluntatem ac animi propenſionem, non rem ipſam permetiens. Valeat Reverentia tua feliciter. Coloniae, Anno* M. D. XXVI. *ipſis idibus Junii.*

AMPLISSIMO ORNATISSIMOQUE

VIRO,

D. JOANNI VLATTENO,

Praepoſito Aquenſi, Cranenburgenſi, & Carpenſi: Illuſtriſſ. Principis Guilielmi Ducis Jul. Cliv. Mont &c. Cancellario, Patrono ſuo, Franc. Fabricius Marcoduranus

S. D.

CUM omnes, qui res à ſe vel inventas primum, vel deinde excultas ac illuſtratas litteris conſignarunt, bene de poſteritate ſunt meriti, vìr ampliſſime: tum haud ſcio an ulli melius, quam qui res geſtas hiſtoriae mandarunt, memoriaeque propagarunt. Magni fiunt, ut merito fieri debent, quae graviſſimi viri Socrates, Plato, Ariſtoteles, aliique Philoſophi de appetenda virtute, aſpernandaque vitioſitate literis prodiderunt: quae tamen Herodotus, Thucydides, Theopompus, Ephorus, & caeteri hiſtorici monimentis annalium conſignarunt, majorem vim ad res praeclaras ſectandas, contrariasque declinandas habere, nemo inficias, opinor, ibit. Illi enim quid agere homines debeant, hi quid praeclare egerint, docent: illi de colenda juſtitia, fortitudine, temperantia multa praecepta dederunt, hi, quis juſtè, fortiter, moderate vixerit, demonſtrant. Neque vero qui ad juſtitiam hortabitur, plus Socratica ratione, quam Ariſtidis, Fabricii, & aliorum documentis efficiet. Recte igitur Antonius apud Ciceronem hiſtoriam ſuis laudibus exornans, eam MAGISTRAM VITAE *nominat. eſtque magna gratia rerum geſtarum ſcriptoribus habenda, qui ſuo ſtudio effecerunt, ut rebus praeteritis cognoſcendis, quid in vita hominum laudetur aut vituperetur, quid probetur aut offendat, tanquam in ſpeculo intueremur. Quanquam non eodem loco omnes, qui hiſtorias ſcripſerunt, habendos, neque eandem utilitatem ex omnium illorum ſcriptis expectandam, nemo rerum adeo ignarus, aut à literis ita alienus eſt, qui neſciat. Sed cum eorum alii rerum priſcarum narratione, aures tantum quaſi voluptate quadam perfundere, verborum-*

Digitized by Google

rumque illecebris captare voluerint, alii res ſapienter, juſte, pie, fortiter, moderateque geſtas, ſint ſplendida & illuſtri oratione perſecuti: alii neglecto verborum ornatu res, utiles illas quidem, ſed orationis luminibus non illuſtratas propoſuerint: deligendi ſunt inprimis omniqueſtudio evolvendi, qui non modo linguam excolere, verum etiam pectus plurimarum & maximarum rerum copia inſtruere poſſunt. Quod ſi tamen eos non aſpernamur, à quibus praeter verborum ornatum nihil omnino ſuppeditatur, certe valde lauti ſunt, qui ab illis abhorrent, qui brevi ſimplicique oratione res cognitione digniſſimas comprehenderunt. praeſertim ſi conſtet, eos veritatis cancellos ita ſibi circumdediſſe, ut extra illos nunquam ſint egreſſi, nulla gratia, nulla ſimultate in ſcribendo ſint permoti. Quod quidem ut de PAULO OROSIO *in hoc tempore pluribus verbis planum faciam, neceſſarium eſſe non arbitror: ſed ea quae adoleſcentes de hoc noſtro auctore ſcire laborabunt, minime praetermittam. Vita ejus deſcripta breviter à Gennadio in Catalogo illuſtrium virorum extat: quae etiam in ſcriptis exemplaribus initio Hiſtoriae invenitur, ſicut à nobis eſt edita. Fuit is Chriſtianus, in Hiſpania natus & educatus, ſed diſcendi cupidus, ſuos patriamque reliquit. atque ut ea, quae in religione enodatius ſcire cupiebat, plane cognoſceret, in Africam ad Aurelium Auguſtinum trajecit. Fuit hoc circa annum Chriſti* CCCC. *cum apud Auguſtinum eſſet, conſuluit eum de Priſcillianiſtis, & de quibuſdam Originis ſenſibus. Cui conſultationi ille reſpondit libro, qui extat ad Oroſium contra Priſcillianiſtas & Origeniſtas. Capitur interim Roma à Gothorum rege Alarico, & magnam Romani cladem accipiunt: cauſamque hoſtes Chriſtianae religionis in eam conferunt; adverſus illos tum Oroſius Auguſtini juſſu hos ſeptem libros Hiſtoriarum conſcripſit. De quibus Gelaſius primus cum* LXX. *Epiſcopis ſententiam tulit, ejusque decreti verba ſunt haec:* Oroſium, virum eruditiſſimum, collaudamus, quia valde neceſſaria adverſus paganorum calumnias ordinavit, miraque brevitate contexuit. *Auguſtini deinde conſilio; ut ipſe ad Evodium ſcribit, Oroſius Bethleemum ad Divum Hieronymum profectus eſt, cum hac ejus commendatione:* Ecce venit ad me religioſus juvenis, catholica pace frater, aetate filius, honore compresbyter noſter, Oroſius, vigil ingenio, paratus eloquio, flagrans ſtudio, utile vas in domo Domini eſſe deſiderans, ad refellendas falſas pernicioſasque doctrinas, quae animas

Hiſpa-

Hiſpanorum multo infelicius, quam corpora barbaricus gladius trucidarunt, *&c. Non hic commemorabo, quam ſaepe, quamque libenter homines eruditi, hujus ſcriptoris auctoritate & teſtimonio utantur, quam multarum rerum memoria in* OROSIO *extet; quae apud alios poſt tantam Livii, Taciti, atque aliorum hiſtoricorum jacturam factam non inveniantur: hoc dico, dolendum fuiſſe, tanti viri tam fructuoſam hiſtoriam adeo mendoſe hactenus in manibus verſari. Contulerat eam cum aliquot manuſcriptis exemplaribus ante annos* XXXV. *Gerardus Bolſuinge: laboravit deinde in eadem emendanda doctiſſ. Vir Joannes Caeſarius: ſed profecto neceſſe eſt, ut vel eorum exemplaria non fuerint diligenter ſatis deſcripta, vel ipſi parum accurate opus perſpexerint. Tot menda relicta ab illis deprehendi, poſtquam eorum libros cum tribus manuſcriptis conferre coepi. Neque vero ſatis habui vetuſtos libros ad hujus tam praeclarae hiſtoriae emendationem advocare: ſed cum jampridem, multorum Graecorum & Latinorum Auctorum collatione, didiciſſem, ipſos libros ſcriptos multis ſaepe mendis foedatos eſſe, conduxi, & quaſi convocavi in unum locum omnes, quos de his rebus, quas Oroſius attigit, ſcripſiſſe aliquid potui recordari. Qui autem illi, & quot fuerint, ex* ANNOTATIONIBUS *noſtris apparebit: in quibus non tantum hanc editionem fulcire, ſed & Hiſtoriam Romanam illuſtrare ſum conatus: ut adoleſcentes, qui cuperent ea, quae* OROSIUS *breviter complexus eſt, plenius cognoſcere, hac noſtra admonitione inſtructi ſcirent, unde illa eſſent petenda, eorumque lectione ſitim ſuam explerent. Atque hoc quidem ego magno conatu ſtudioque egi: quid vero ſim conſecutus, aliorum judicio lubens permitto. In quibus unus tu, Patrone ampliſſime, es mihi inſtar omnium. Tua mihi benevolentia, tuum judicium harum vigiliarum fructus erit uberrimus. Habui equidem in hujus laboris non modo ſuſceptione, verum etiam molitione ac perfectione, publicam juventutis utilitatem mihi propoſitam, ſed in te ipſum ſimul, cum* OROSIO *operam darem, cum grata quadam beneficiorum tuorum in me recordatione ſpectavi, nec id ſine cauſa: Si enim ab eo tempore, quo me primum complexus es, tibi omnia, quae à me proficiſcerentur, deberi ſtatui, quanto cumulatior nunc ea voluntas eſſe debet, poſtquam filium meum à ſacroſancto baptiſmate ſuſcipere maxima benevolentiae ſignificatione voluiſti? Quod neceſſitudinis vin-*

cu-

culum, quando Juſtiniani Imperatoris ſanctione arctiſſimum babetur, ego illo graviſſimum onus obſervantiae mibi impoſitum ſtatuo. Cujus teſtem Oroſium boc tempore ad te mitto: quem in tuo nomine merito apparere exiſtimo, quod tu, qui ſummam iſtam prudentiam, qua in altiſſimo dignitatis gradu poſitus, patriae tranquillitati bene conſulis & praeſides, te Hiſtoriarum cognitione à prima aetate incboaſſe, aluiſſe, auxiſſe, ac confirmaſſe meminiſti, ne nunc quidem, cum per graviſſimas Reip. occupationes licet, biſtoricorum lectionem reſugere conſuevisti: quod cum non cognoſcendi, ſed recolendi gratia facias, nulli commodius leguntur, quam qui ἐν ἐπιτομῇ res geſtas clarorum virorum ac populorum ſcripſerunt. Id vero cum OROSIUS *graviſſimorum virorum teſtimonio ſumma fide praeſtiterit, opus eſſe non arbitror, ut boc pluribus verbis bic demonſtrem: nec dubito, quin tibi ſatis commendatus ſit is, qui Hiſtoriam ab initio mundi exorſus, ad ſua tempora per quinque millia annorum ſupra* DC. *fere deduxit: confido etiam te noſtrum laborem approbaturum: unde, ut Timantbes Agamemnonis dolorem, ſic nos amorem & obſervantiam erga te noſtram aeſtimandam relinquimus. Cbriſtum Opt. Max. precamur, ut te patriae, nobiſque diu incolumem conſervet. Vale patrone mibi inprimis obſervande. Duſſeldorpii poſtridie Idus Mart. Anno à Cbriſto nato* M. D. LXI.

Digitized by Google

AD LECTOREM.

SI juvat extrema ſcriptis ab origine mundi
    Plenius hiſtoriis Lector amice frui:
Quid nimis in Veterum mutilata volumina pendes,
    Quae nequeunt ulla parte levare famem?
En redit Oroſius tenues emiſſus in auras,
    Lumine Franciſci ſplendidiore nitens.
Ante licet populi fuerit delatus in ora.
    Non tamen exutus ſordibus ipſe fuit.
Sed veluti malum roſeo plerumque colore,
    Brachia quod matris deſerit ante diem,
Qua coquitur Phoebo cutis almae linquit honorem,
    Caetera pars veteri plena vigore manet:
Sic hinc Oroſium multus labeſecerat error,
    Illinc à maculis ſemirefectus erat.
En tibi nunc poſito labum ſqualore, ſituque,
    Fabricii docto foetus honore venit.
Si poſſunt Veteres aliquem meruiſſe favorem,
    Qui tamen hiſtoriae vincula ſaepe levant:
Non placet Oroſius lima jam vindice raſus,
    Qui ſua pro Chriſto fortiter arma tulit?
Nam ſimul ac flueret Romana potentia retro,
    Plebsque mali Chriſtum diceret eſſe caput,
Texuit annales à primo ſemine mundi,
    Semper humum monſtrans cladibus eſſe gravem:
Ac ut dilueret ſtolidi mendacia vulgi.
    Quae Chriſti poterant obtenebrare jubar,
Edocuit, mira fraudes brevitate refellens,
    Romula Chriſtiadum ſceptra virere fide.
Hinc nos qui tegimur denſa ceu nube dolorum,
    Semper & aerumnis turba ſepulta ſumus,
In Chriſtum fugimus cauſas torquere malorum,
    Diſcimus & clades ferre, ſubire, pati.

Ergo

Digitized by Google

Ergo cape Oroſium vitii de pulvere raptum;
Si te parva tui tangere cura poteſt.
Non vanus pariet tibi taedia ſermo legendi,
Eloquii currit gratia viva ſui.
Non te mendorum jam triſte morabitur agmen;
Quorum Fabricii munere prodit egens.
Si qua videbuntur caecis immerſa tenebris,
Quae nequit ingenii captus inire tui:
Haec tibi Gymnaſii lux illuſtriſſima noſtri
Franciſcus ſcholii clara nitore facit.
In quibus ut ſequitur veterum monimenta virorum;
Sic loca de rerum nubila nocte trahit.
Cur tibi ſi poſſint hujus placuiſſe labores,
Et ſenſus dempto ſine movere tuos:
Oroſii ſumas, Lector ſtudioſe, libellos,
Quos fert hic ſtudio gratificante tibi.

JO. RUREMUND.
Diſcipul.

A N D.

Digitized by Google

AND. SCHOTTUS

ANTVERP. S. I.

PETRO CHOLINO,

TYPOGRAPHO COLONIAE AGRIPPINAE,

IN UBIIS, SAL.

QUI de legenda Hiſtoria, hominum vitae longe utiliſſima, utpote morum magiſtra, praecepta parentum memoria tradiderunt, ii fere ab Epitomis atque Compendiis inchoandum eſſe, commodius arbitrati ſunt, ducendumque cenſent initium, vel à L. Floro in Rom. Hiſtoria, vel à Scriptore de Viris Illuſtribus; vel denique in Graeca Latinaque hiſtoria ab hoc PAULO OROSIO auſpicandum exiſtimant, gradumque paulatim faciendum ad vaſtos illos Hiſtoricos, majorum gentium Romanae Reip. ſcriptores, T. Livium, Dionyſium Halicarnaſſeum, Plutarchum, Appianum, Dionem, Polybium, ac ceteros. De Epitomis L. Julium Florum, ſive is L. Annæi Senecae labor eſt, (ut Vinetus putat, & membranae nomen illud praeferunt) doctorum hominum Commentarii illuſtarunt, Joannis Camertis, Eliae Vineti, Jo. Stadii, Gruteri, Electaque Juſti Lipſii V. C. In Auctorem de viris Illuſtribus Urbis Romae, utcunque notarunt olim Dominicus Machanaeus, Philippus Puneherius & in Germania Lycoſthenes: nos denique CORN. NEPOTI manum addidimus, voluimus quidem certe, adornando. In OROSIUM vero, quem jam quartum aut eo amplius, optime Choline, tuis typis extrudere paras, ut mihi per epiſtolam Myllus noſter ſignificavit, ita eſt à Franc. Fabricio, homine eruditiſſimo, illuſtratus Commentario, ut non modo Paulo Oroſio, ſed Hiſtoriae adeo univerſae Graecorum, Romanorumque lucem praetuliſſe videatur. Eos tamen libros VII. denuo ad membranas tuas & Colonienſium Ludovicus Lautius Belga olim contulit. Quas Notas tuo potiſſimum rogatu recenſui, & magnam partem conſtare comperi Fabricii Notis, quas idcirco ſegregavi, ne & bis eadem lector cum taedio

dio legere cogeretur; & alienis ornata pennis Aeſopica cornicula riſum moveret, ſed propria illi attribui, mittoque ad te, ut ſi videbitur reliquis adjungas, cum acceſſione aliqua variantis ſcripturae. Nam quae nos obiter legendo, atque emendando ad oram adſcripſimus, dum Faſtos Magiſtratuum, Annalesque Rom. integros Stephani Vinandi Pighii typis edimus Plantinianis, eas aequi bonique ut facias, majorem in modum rogo quaeſoque. Illud interim coronidis vice adjungemus, quod iſtorum nemini in mentem venit, cur haec olim OROSII *Hiſtoria inſcripta fuerit* ORMESIA MUNDI: *vitioſe, ut equidem arbitror, ac Barbari ſaeculi culpa, cum non Graecae modo litterae, ſed & Latinae, perpaucorum hominum eſſent, jacerent, ac mutae conticeſcerent.* ORCHESTRAM *enim inſcribendam potius, nominandamque primus vidit doctiſſimus idem Pighius in Hercule Prodicio, qui liber eſt de optima Principis inſtitutione & iter continet Romam verſus* CAROLI *Ducis Cliviae ac Juliae filii, anno ſaeculari ſacro MDLXXV. quo anno in complexu Gregorii XIII. Romae Princeps ille ſummae ſpei exſpiravit, conditusque jacet in aede* B. MARIAE *Animarum, proxime ad tumulum Adriani VI. Belgae Pont. Max. Sed cur* ORCHESTRA, *inquies? An quia veluti theatrum rerum geſtarum repraeſentat? an quia à Mundi deſcriptione orditur. Quid autem* ORCHESTRA *ſit, in Amphitheatro ſuo docet Lipſius noſter cap. XIV. & in Onomaſtico Julius Pollux lib. IV. cap. 19. Vale, mi Choline, & haec noſtra in Oroſium fruere qualicunque induſtriâ. Antverpiae MDCXIV.*

Digitized by Google

PAULI OROSII
PRESBYTERI VITA,
Ex Catalogo Illuſtrium Virorum Gennadii.

ORoſius Presbyter, Hiſpani generis, vir eloquens & hiſtoriarum cognitor, ſcripſit adverſum querulos Chriſtiani nominis, qui dicunt defectum Romanae Reipub. Chriſti doctrina invectum, libros ſeptem: in quibus totius pene mundi temporis calamitates & miſerias replicans, oſtendit magis Chriſtianae obſervantiae eſſe, quod contra meritum ſuum res Romana adhuc duraret, & pace culturae Dei pacatum retineret imperium. Sane in primo lib. deſcripſit poſitionem orbis oceani interfuſione & Tanai limitibus interciſum, ſitum locorum, nomina & numerum, moreſque gentium, qualitates regionum, initia bellorum & tyrannidis exordia finitimorum ſanguine dedicata. Hic eſt Oroſius, qui ab Auguſtino pro diſcenda animae ratione ad Hieronymum miſſus, rediens, reliquias B. Stephani, primi martyris, tunc nuper inventas, primus intulit occidenti: Claruit extremo pene Honorii tempore.

Ejuſdem Oroſii divus quoque Auguſtinus, cum aliis in locis, tum vel praecipue in lib. de Ratione Animae ad B. Hieronymum meminit in haec verba: „ Ecce (inquit) venit ad me religioſus juvenis, catholica pace fra-
„ ter, aetate filius, honore compreſbyter noſter, Oroſius, vigil ingenio,
„ paratus eloquio, flagrans ſtudio, utile vas in domo Domini eſſe deſiderans,
„ ad refellendas falſas pernicioſaſque doctrinas, quae animas Hiſpanorum
„ multo infelicius, quam corpora barbaricus gladius trucidarunt. Nam
„ inde ad nos uſque ab oceani littore properavit: fama excitus quod à me
„ poſſet de his quae ſcire vellet, quicquid vellet audire. Neque ullum cepit
„ adventus ſui fructum. Primo ne de me multum famae crederet: deinde
„ docui hominem quod potui: quod autem non potui, unde diſcere poſſet ad-
„ monui, atque ut ad te iret hortatus ſum. Qua in re conſilium vel prae-
„ ceptum meum cum libenter & obedienter acciperet, rogavi eum ut abs te
„ veniens per nos ad propria remearet &c. „ Haec ille.

R A-

RATIO ORTHOGRAPHIAE IN OROSII CODICE

LONGOBARDICO ET ANTIQUISSIMO BIBLIOTHECAE FLORENTINAE MEDICEAE S. LAURENTII,

Quam ſequuntur alii duo Codd. ejuſdem Biblioth. & præſertim XXXV.

Accerſo	*Arceſſo*
acquieſco	*adquieſco*
acquiro	*adquiro*
adoleſcens	*aduleſcens*
adoleſcentulus	*aduleſcentulus*
affecto	*adſecto*
afficio	*adficio*
affigo	*adfigo*
afflatus	*adflatus*
aggravatus	*adgravatus*
aggredior	*adgredior*
agnoſco	*adgnoſco*
Aphrica	*Africa*
appeto	*adpeto*
appono	*adpono*
apud	*aput*
aſſertor	*adſertor*
aſſidue	*adſidue*
aſſiduus	*adſiduus*
aſſumo	*adſumo*
aſſumptus	*adſumptus*
aſſurgo	*adſurgo*
attentatus	*adtemptatus*
atteſtor	*adteſtor*
author	*auctor*
atque	*adque*
Babylonem	*Babylonam*
Britannicus	*Brittannicus*
Cajus	*Gajus*

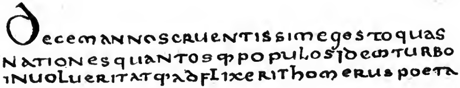
Carthaginenſes	*Carthaginienſes*
catena	*cathena*
centurio	*centyrio*
collatio	*conlatio*
colliſus	*conliſus*
colloquor	*conloquor*
commeatus	*conmeatus*
commuto	*conmuto*
concio	*contio*
conditio	*condicio*
delectus	*dilectus*
dii, diis	*di, dis*
Diocletianus	*Dioclitianus*
epiſtolae	*epiſtulae*
exanguis	*exſanguis*
execrabilis	*exſecrabilis*
execratio	*exſecratio*
exequiae	*exſequiae*
exequor	*exſequor*
exin	*exim*
exiſto	*exſiſto*
haeres	*heres*
idololatria	*idolatria* (ſic ſcribitur in Codd. 35. & 37.)
iiſdem	*eiſdem*
illatus	*inlatus*
illecti	*inlecti*
illiſus	*inliſus*
illuſtris	*inluſtris*
immaturus	*inmaturus*
immenſus	*inmenſus*
immiſceo	*inmiſceo*
imo	*immo*
induciae	*indutiae*
inquit	*inquid*
intelligo	*intellego*
irrumpo	*inrumpo*
irruo	*inruo*
irruptus	*inruptus*
lachrymae	*lacrimae*
littus	*litus*
Macedo	*Machedo* (ſed non ſemper)
monimentum	*monumentum*
negocium	*negotium*
nuncius	*nuntius*
offuſcatus	*obfuſcatus*
ocium	*otium*
Perdicca	*Perdica*, & *Perdicca*
precium	*pretium*
praelium	*proelium*
proconſul	*proconſule*
pronuncio	*pronuntio*
quatuor	*quatuor*
querela	*querella*
ſaciatus	*ſatiatus*

ſal-

IN VETT. CODD. RATIO.

ſaltem	*ſaltim* (ſed non ſemper)
ſeculum	*ſaeculum*
ſexcenteſimus	*ſeſcenteſimus* (ſed non ſemper)
ſcripſi	*ſcribſi*
ſoboles	*ſuboles*
ſolennis	*ſolemnis*
ſolicitudo	*ſollicitudo*
Sulpitius	*Sulpicius*
ſupplementum	*ſuplementum*
ſylva	*ſilva*
tentamenta	*temptamenta*
tento	*tempto*
toties	*totiens*
tribunitia	*tribunicia*
Vandali	*Vuandali*
unquam	*umquam*
urbis	*orbis*
urgeo	*urgueo*

Habentur & aliae lectiones id genus, quae poſſunt conjici ex adpoſitis in hoc catalogo; ipſa vero literarum in Codice Longobardico antiquiſſimo hæc, quam ſubjeci, eſt figura.

TESTIMONIA VETERUM

DE

O R O S I O

ANno 399. *in Hiſpania Oroſius Hiſtoriographus clarus habetur.* Chron. Sigeb. f. 64. b. (*Alii nominant annum* 410. *uti* Alfridus Chron. c. 41. p. 403.)

Anno 407. *Radagaiſus Scytha cum ducentis millibus Gothorum à Scythia veniens, Italiam invadit. Ex hoc murmur multum blaſphemantium infremuit in Chriſtum, Chriſtianitatis tempora culpantes: felicitatem gentium attollunt, inter quos praecipuè Symmachus orator furebat, qui etiam ſcriptis epiſtolis ſuis ajebat de idololatria, & de repetenda ara Victoriae. Quorum latrantium ora injecto eis veritatis oſſe obſtruxerunt Auguſtinus libro de Civitate Dei, & Oroſius Hiſtoria ſua, Prudentius quoque Poeta, luculento metrici operis libello blaſphemias Symmachi refellit.* Chron. Sigeb. fol. 65. b.

Caſſiodor. de Inſtit. Divin. Liter. cap. XVII. p. 520. *Oroſius quoque, Chriſtianorum temporum Paganorumque collator, praeſto vobis eſt, ſi eum volueritis legere.*

Joannes Sarisberienſis in Polycratico, ſive de Nugis Curialium &c. lib. VI. cap. 18. *Nec ego viribus meis arrogo, in quo, ſi juxta praecedentis gratiae curſum ſibi diu ſucceſſerint proſpera, ſudare poterunt Oroſius, Egeſippus & Trogus.* & lib. VIII. cap. 18. p. 640. *Haec Oroſius fere, cujus verbis & ſenſu eo libentius utor, quod ſcio Chriſtianum & magni diſcipulum Auguſtini, propter religionem fidei noſtrae, veritati diligentius inſtitiſſe.* Ejuſdem Oroſii teſtimonio ſaepe utitur alibi, ut p. 354. 374. 637. 638. 641. 647. 657.

Oroſium, ſcriptorem alioquin optimum, & zelo domus Dei plenum, ſi nimiae facilitatis in talibus credendis poſtulaverimus, non deerunt viri praeſtantiſſimi, quorum exemplo factum tueamur: non rationes validiſſimae, quibus ſanctum virum ταχυπειθίας *& nimiae credulitatis reum peragamus. &c.* Caſaubon. Exercit. 1. ad App. Annal. Baron. c. 12. p. 10.

Anno Chriſti 417. *Paulus Oroſius mirifice auſpicatur Hormiſtam, id eſt, mundi Chronicon, quod ſuſcepit ſcribendum hortatu literiſque S. Auguſtini eximii.* Fl. Luc. Dext. Chronic. p. 423. & ibi Bivarius. *Vide praeter Auguſtini Epiſt. XXVIII. ex recentioribus*, Bellarmin. de Script. Eccleſ. p. 141. Joh. Gerſon. Patiol. p. 411. Diſtinct. 15. c. 3. & *alios.*

PAULI

Digitized by Google

[1] PAULI OROSII PRESBYTERI HISPANI, HISTORIARUM

LIBER PRIMUS.

AD *AURELIUM AUGUSTINUM.*

Praeceptis tuis parui, beatiſſime pater Auguſtine: atque utinam tam efficaciter quam libenter. Quamquam ego [2] in utramvis partem parum de explicito movear, recte ne an ſecus egerim: [3] tu enim jam iſto judicio laboraſti, utrum ne hoc, quod praeciperes, poſſem: ego autem ſolius obedientiae, ſi tamen eam voluntate conatuque decoravi, teſtimonio contentus ſum. [4] Nam & in magna magni patrisfamilias domo, cum ſint multa diverſi generis animalia, adjumento familiaris rei commoda: [5] non eſt tamen canum cura poſtrema: quibus ſolis natura inſitum eſt, voluntarie [6] ad id ad quod praeparantur ur-

1 *Pauli Oroſii Presbyteri*] Hanc eſſe veram inſcriptionem & finis harum Hiſtoriarum inprimis declarat, & bibliothecae Metropolitanae Colonienſis vetuſtiſſimi codicis confirmat auctoritas. LAUTIUS. Invenitur quoque Oroſii, ut Presbyteri, eadem inſcriptio in MSS. Ultrajectino & Perizoniano, in quibuſdam MSS. idem titulus illi in fine datur, iſque in Lugd. Bat. pr. & tertio, huic includitur verſiculo,

Presbyteri ſacri codex hic finit OrosI.

2 *In utramvis partem parum*] Meus Membranaceus mavult *in utrumque parum.* Florentinus tert. legit, *in utramque partem pariter.* Lugd. Bat. tert. *in utramque partem parumper.* Idem delet *recte*, & mox ſcribit *praeceperas.* Pro *recte ne an ſecus.* Ultr. *recte an ſecus.*

3 *Tu enim jam iſto*] Lugd. Bat. quart. *Tu autem jam juſto.*

4 *Nam & in magna*] MS. Lugd. Bat. quart. *&* atque *magna* delet. Mox *multa* non agnoſcit Flor. ſec.

5 *Non eſt tamen*] Meus, Lugd. Bat. tert. & Flor. tert. *non tamen*, & mox pro *inſitum* habet *inſtitutum* poſterior.

6 *Ad id ad quod praeparantur*] Editi qui-

dam

urgeri, & per ingenitam quandam obedientiae formulam, ſola [7] diſciplinati timoris exſpectatione ſuſpendi, donec ad peragendi licentiam nutu ſignove mittantur. Habent enim proprios adpetitus, quantum brutis excellentiores, tantum rationabilibus propinquantes: hoc eſt, diſcernere, amare, ſervire. Nam diſcernentes inter dominos atque extraneos, [8] non eos quos inſectantur, oderunt: [9] ſed his quos amant, zelant: & amantes dominum ac domum, non quaſi ex natura apti corporis vigilant, ſed ex conſcientia ſolliciti amoris invigilant. Unde etiam [10] myſtico ſacramento in Euangeliis, quod edant micas [11] catelli [12] ſub menſa dominorum ſuorum, & Chananaea non erubuit dicere, & Dominus non faſtidivit audire. [13] Beatus etiam Tobias, ducem angelum ſequens, canem comitem habere non ſprevit. Igitur [14] generali amori tuo & ſpeciali connexus, voluntati tuae volens parui. Nam cum ſubjectio mea praecepto paternitatis tuae [15] factum de-

dam veteres *ad id quo praeparantur*, inter quos omnium prima. MSS. vero omnes *ad id quod praeparantur*, ut & Edit. Auguſtana. Quare interſeruit Fabricius voculam *ad*, quae neceſſario requirebatur, & excidiſſe videtur, quoniam bis, intermedia voce *id*, occurrebat.

7 *Diſciplinati timoris*] Hic pro *timoris* exhibent *tremoris* MSS. Flor. ſec. & tert. Lugd. Bat. ſec. Ultr. & Editi vetuſtiores. At MSS. Lugd. Bat. reliqui ut & Meus *timoris*, & recte praetulit Fabricius, ex timore enim tremor naſcitur. Pro *peragendi* L. B. tert. *pergendi*. Mox ad iſta quae ſequuntur, *quantum brutis.* addit *ſunt* Lugd. Bat. ſec. & Ultr. Prior ponit mox *animalibus* poſt *rationabilibus.* legit quoque *adpropinquantes.*

8 *Non eos quos*] Flor. ſec. *non ſolum eos.* male. Oroſius enim ingenitum canibus eſſe ait amorem erga dominos, ſic ut eo inpulſore extraneos adlatrent, eosque inſectentur, non quod ipſos natura oderint, ſed pro defenſione domini.

9 *Sed his, quos amant, zelant:*] *His* non *hos* eſt in noſtris manuſcriptis. ζηλῶ etiam in ſacris literis cum dativo legitur. Fabricius. MSS. Ultr. & Lugd. Bat. omnes *ſed pro his* ſive *hiis.* ut & Ed. omnium prima. *hos* MSS. Flor. ſec. & tert. ut & edit. Hittorp. at Fabricianum *his* comprobant & Auguſt. Edit. & Codex Perizon. atque Meus.

10 *Myſtico*] *Myſtice* Lugd. Bat. ſec. qui & mox addit poſt *evangeliis* verbum *legimus*, pro quo *legitur* tert. quint. & Ultr. utrumque male.

11 *Catelli ſub menſa*] Legitur & *de menſa.* Apud Matthaeum capite decimoquinto eſt, τὰ κυνάρια ἐσθίει ἀπὸ τῶν ψιχίων τῶν πιπτόντων ἀπὸ τῆς τραπέζης τῶν κυρίων αὐτῶν. Fabr. L. B. tert. *catuli.*

12 *Sub menſa dominorum ſuorum,*] Poſtremam vocem delent Periz. Ultr. Lugd. Bat. ſec. & Florentin. ſec. & tert. Auguſtana quoque Editio, & Codex meus. *Menſis* autem praefert Lugd. Bat. quart. Poſtulant tamen Graeca unde deſumta ſunt. Mox *mulier* Editi quidam inferciunt.

13 *Beatus etiam Tobias,*] Tobiae ſexto. Fabr.

14 *Generali amori tuo ſpeciali amore connexus,*] Flor. tert. *amore tuo.* Vulgatae hactenus lectioni praefero illam quae in vetuſtiſſimo Lugd. Bat. ſec. Ultr. & prima Edit. invenitur, *generali amori tuo & ſpeciali connexus.*

15 *Factum debeat,*] Sic omnes MSS. & editi; unus Ultr. *factum inpendere opus debeatis.* Unde vetus ſuſpicor eſſe mendum; neque enim ſatis capio quid hoc ſibi velit. Si vult in-

debeat, [16] totumque tuum ſit, quod ex te ad te redit, opus meum; [17] hoc ſolo meo cumulatius reddidi, quod libens feci. Praeceperas mihi, [18] ut ſcriberem adverſus vaniloquam pravitatem eorum, qui [19] alieni à Civitate Dei ex locorum agreſtium compitis & pagis pagani vocantur, ſive gentiles; [20] qui terrena ſapiunt: qui, cum futura non quaerant, [21] praeterita autem aut obliviſcantur, aut neſciant, [22] praeſentia tantum tempora veluti malis extra ſolitum infeſtiſſima, ob

innuere Oroſius, ſubjectionem ſuam praecepto paternitatis Aurelii Auguſtini debere Factum, id eſt Opus hoc, quaſi dicat, id quod nunc a me factum eſt, illepide ſane locutus eſt, neque pro eo quo polluit judicio. Suſpicor igitur Oroſium non *factum* ſcripſiſſe, ſed *fructum*. Debebat autem praeceptioni & operae Auguſtini praeceptoris ſui, & patris ſpiritualis, fructum, quo oſtenderet, quantum hoc doctore profeciſſet. Hunc fructum nunc profert, atque illi, cui debere ſe profitetur, offert.

16 *Totumque tuum ſit*, &c.] Ita corruptum mala diſtinctione locum emendavi. In editis antea legebatur, *totumque tuum ſit, quod ex te* (addit *ſit* Ultr.) *ad te redit, opus meum hoc ſolo meo cumulatius reddidi, quod libens feci.* Diſtinctionem hic debere poni poſt *opus meum*, res ipſa clamare videtur. Dicit enim Oroſius, univerſum hoc opus ſuum merito Aurelii Auguſtini vocari poſſe, atque profectum ab eodem (id eſt, ejus hortatu & juſſu conſcriptum) merito eidem debere offerri. Verba *tuum ſit*, transponit Flor. tert. Inſuper MSS. Lugd. Bat. prim. & quart. ita legunt, *totumque ſit tuum quod ex te ſit, ad te redeat.* tert. *totumque q. e. te ſit ad te redeat.* ſec. vero *nempe idem opus, totumque tuum ſit, quod ex te ſit, ad te redit.* In quibus tria priora verba ad gloſſam ſunt referenda, quae explicet *totumque*.

17 *Hoc ſolo meo cumulatius*] Multi ex MSS. *meo* non agnoſcunt, ut Flor. ſec. Ultr. Periz. Lugd. Bat. prim. ſec. & tert. Edit. quoque princeps & Auguſtana. Retinent Flor. tertius, Codex meus & Lugd. Bat. quart. in quo ultimo eſt, *hoc ſolum meo.* Poteſt autem abeſſe *meo*, quoniam de ſuo opere, non alieno loqui Oroſium ex ſenſu ſatis patet. Tibi, inquit, pater Auguſtine, fructum debeo, quem offero, tuis auſpiciis monitiſque ſuſceptum opus, quod tuum rite vocari propterea poteſt & debet; obſequii gloria apud me eſt, eoque ſolo cumulatius reddidi, quod libens feci. Hanc praeceptis magiſtri ſui obedientiam in initio praeloquii ſpoponderat, in illis, *Praeceptis tuis parui, beatiſſime pater Auguſtine: atque utinam tam efficaciter quam libenter.*

18 *Ut ſcriberem*] Ex omnibus editis & quibuſdam MSS. exciderat vox ſecunda *ſcriberem.* exhibent vulgo *ut* vel *uti adverſus* &c. ſervarunt (ex quibus repoſui) MSS. Lugd. Bat. prim. ſec. quart. Periz. & Ultr.

19 *Alieni a civitate Dei*] Adludit ad eximium praeceptoris Aurelii Auguſtini opus, quod ille *De Civitate Dei* inſcripſit, & cujus decimum ediderat librum, quum haec ſua vulgaret Oroſius.

20 *Qui terrena ſapiunt:*] ſic omnes fere exhibent MSS. unus aut alter cum vulgatis Editionibus legit, *quia terrena ſapiunt*, quaſi gentiles vocarentur, quia terrena ſapiunt; quod ego inde exſculpere nequeo; at illos, qui a civitate Dei alieni ſunt, paganos & gentiles vocat; hos dicit terrena ſapere, hos, quum futura non quaerant &c.

21 *Praeterita autem*] Edit. Auguſt. non agnoſcit *autem*, ut nec Venet. nec MS. Periz. ſed Hittorp. delet ſequens *aut*, ut & Lugd. Bat. tert. At pejus vocem *non* delent Edit. princeps & Aug. in iis quae praeceſſerunt, *non quaerant.* Mox *obliviſcuntur* & *neſciunt* MSS. Lugd. Bat. pr. tert. & quart.

22 *Praeſentia tantum*] *Praeſentia tamen* Florent. ſec. Edit. pr. & Aug. & Venet. *praeſentia tantum ipſa* Flor. tert. Mox quae-

dam

ob hoc ſolum quod creditur CHRISTUS, & colitur Deus, idola autem [23] minus coluntur, infamant: praeceperas ergo, ut ex omnibus, qui haberi ad praeſens poſſunt, hiſtoriarum atque annalium faſtis, quaecunque aut bellis gravia, aut corrupta morbis, aut fame triſtia, aut terrarum motibus terribilia, aut inundationibus aquarum inſolita, aut eruptionibus ignium metuenda, aut ictibus fulminum plagiſque grandinum ſaeva, vel etiam parricidiis flagitiiſque miſera, per tranſacta retro ſecula repeeriſſem, ordinato breviter voluminis textu explicarem: maxime cum reverentiam tuam, perficiendo [24] adverſus hos ipſos paganos undecimo libro inſiſtentem [25] (quorum jam decem [26] orientes radii, mox ut [27] de ſpecula eccleſiaſticae claritatis elati ſunt, [28] toto orbe fulſerunt) levi opuſculo occupari non oporteret: [29] & ſanctus filius tuus, Julianus Carthaginenſis, ſervus Dei, ſatisfieri ſuper hac re [30] petitioni ſuae eadem fiducia qua popoſcit, exigeret: dedi operam, & meipſum in primis [31] confuſione preſſi, cui plerumque reputanti ſupra modum exaeſtuaviſſe praeſentium clades temporum videban-

dam *infeſtatiſſima.*

23 *Minus coluntur*] Lugd. Bat. pr. & tert. *non coluntur.* Sed vulgata rectior, quia nondum plane abolita erat gentilis religio. Mox *hiſtoriarum libris* Periz.

24 *Adverſum hos ipſos*] Hinc cognoſcitur, quo tempore hanc hiſtoriam conſcripſerit Oroſius, nimirum poſt Romam captam ſub Honorio Imperatore, anno Chriſti CCCCX. qua de re dicemus libro ultimo capite vigeſimonono. Cum ergo Auguſtinus jam decimum de Civitate Dei perfeciſſet, atque jam undecimum conſcriberet, tum Oroſius noſter haec ſcribere aggreſſus eſt. FABR.

25 *Quorum jam decem*] Ex hoc loco patet veteres in edendis magnis librorum voluminibus, ut ſunt illa Auguſtini De Civitate Dei, ſingulos interdum libros, ubi perfecti erant, vulgaſſe.

26 *Orientes radii*,] In Flor. ſec. ſuperſcriptum erat *velut.* In Ed. Auguſt. legitur, *velut orientis radii*, tanquam ad radios ſolis veluti orientis adluderetur, quum ſequentia probent ab ignibus (quibus ſignum dabatur) deſumtam eſſe metaphoram.

27 *De ſpecula &c. elati ſunt*] Lugd. Bat. pr. tert. & quart. *de ſpeculo delati ſunt*, male. Proprietas locutionis patet ex Lucano lib. VI. vſ. 278.

Vix praelia Caeſar
Senſerat, elatus ſpecula quae prodidit ignis.

28 *Toto orbe*] Ed. Hitt. *toto orbi.*

29 *Et ſanctut filius*] *Et cum ſanctus filius* &c. Lugd. Bat. ſec. & quart. ut & Ultr.

30 *Petitioni ſuae*] Vulgo *petitioni tuae.* Sed illud prae hoc rectius puto. LAETIUS. Confirmant *ſuae* (pro quo *petitioni tuae* Flor. tert. & Meus.) Flor. ſec. Lugd. Bat. ſec. tert. & quart. Ultr. ut & Periz. & Edit. princeps & Aug. Repoſui ex iiſdem atque inſuper Periz. Flor. tert. Meo & editt. Venetis *popoſcit* pro *popoſciſti*, quod in vulgatis erat; nam hic de Juliano non de Auguſtino agitur. Praeceperat videlicet Oroſio hujus operis contextum Auguſtinus, quodque in ſe receperat Oroſius, exigebat, ut perficeret, Julianus. Ultr. *ea fiducia*, pro *eadem.*

31 *Confuſione.*] Lugd. Bat. prim. & tert. *in confuſione.* Iidem mox *videantur* pro quo Flor. tert. & quart. *videbatur.*

32 *Hac*

bantur. Nactus enim ſum praeteritos dies non ſolum aeque ut hos graves, verum etiam tanto atrocius miſeros, quanto longius à remedio verae religionis alienos: ut merito [32] hac ſcrutatione claruerit, regnaſſe mortem avidam ſanguinis, dum ignoratur religio, [33] quae prohiberet à ſanguine: [34] iſta illuceſcente, illam conſtupuiſſe: illam concludi, cum iſta [35] jam praevalet, illam penitus nullam futuram, cum haec ſola regnabit. Exceptis videlicet ſemotiſque illis diebus noviſſimis ſub fine ſaeculi, & ſub adparitione Antichriſti, vel etiam ſub concluſione judicii: quibus futuras anguſtias, quales ante non [36] fuerint, dominus CHRISTUS per ſcripturas ſanctas, ſua etiam conteſtatione praedixit: [37] cum ſecundum ipſum quidem, qui & nunc & ſemper eſt, modum, verum apertiore ac graviore diſcrimine, per intolerabiles tribulationes temporum illorum, ſanctos probatio, impios perditio conſequetur.

32 *Hac ſcrutatione*] Ultr. addit *mea.*

33 *Quae prohiberet a ſanguine:*] Lugd. Bat. quart. *prohibuerit.* Meus, *qui prohibet ſanguinem.*

34 *Iſta illuceſcente, illam conſtupuiſſe,*] Quum in prioribus Fabricii Editionib. *illuceſcente* legeretur, prout in antiquioribus, in MSS. Florent. ſec. tert. Meo, & Lugd. Bat. plerisque & Periz. exſtat, in edit. Mogunt. mutatum illud fuit in *conluceſcente*, quod tantum in uno, Lugd. Bat. ſec. ſcil. inveni, & propter concurſum ſimilis ſoni minus convenire exiſtimo. Pro *conſtupuiſſe*, vitioſe *conſtipuiſſe* legitur in quibusdam MSS. ut Flor. ſec. tert. L. B. tert. & Meo. *Conſtupuiſſe* vero dixit Oroſius, ut ſaepe ſimplex *ſtupere*, & *ſtuporem* Tertullianus. Is in Apolog. cap. XXXVII. p. 113. adpoſite ad hujus loci ſenſum, ita ſcribit: *Procul dubio expaviſſetis ad ſolitudinem veſtram, ad ſilentium rerum, & ſtuporem quemdam quaſi mortui orbis.* Sic *ſtupentem* dixit idem *divinitatem*, quae plane nulla eſt, Adverſus Valentinianos cap. VII. Lugd. Bat. ſec. & Ultr. habent *obſtupuiſſe.*

35 *Jam praevalet,*] *Jam praevaleret* L. B. tert. *cum iſta praevaleret.* Lugd. Bat. pr. Mox, *jam penitus nullam* Lugd. Bat. ſec. & ed. Aug. *jam illam* Lugd. Bat. quart. *jam penitus illam* Ultr. Dein *regnavit* male pro *regnabit* Flor. tert. & Ed. Aug. ut & princeps.

36 *Fuerint,*] Edd. Aug. & pr. *fuerant.* Mox pro *ſemper eſt*, Lugd. Bat. pr. *ſemper fuit.* In illis *ſub adparitione* atque *ſub concluſione*, in prioribus & in poſterioribus *ſub* delet Flor. ſec. Pro *conſequetur*, ultimo hujus praeloquii verbo, *ſequetur* habent Editt. Venetae, *conſequatur* Auguſtana.

37 *Cum ſecundum &c.*] Editi quidam, ut Fabr. & Auguſt. exhibent, *cum non ſecundum* &c. contra Edit. primam & omnes, certe meliores MSS. Florent. Lugd. Bat. Periz. Meum. Innuit enim Oroſius, uſque ad finem ſeculi fore bella & clades, ſed in fine graviores multo reſpectu impiorum. In *ſemper eſt*, poſteriorem vocem delet L. B. tert.

CAPUT I.

Unde caeteri hiſtorias exorſi ſint, & unde ipſe eam exordiri, quatenuſque proſequi velit, oſtendit: admiſcens interim de primis temporibus origineque ſeu cauſſa malorum.

[1] ET quoniam omnes propemodum tam apud Graecos quam apud Latinos ſtudioſi ad ſcribendum viri, qui res geſtas [2] regum populorumque ob diuturnam memoriam [3] verbis propagaverunt, initium ſcribendi à Nino Beli filio, rege Aſſyriorum, fecere: qui cum opinione caeca mundi originem creaturamque hominum ſine initio credi velint, coepiſſe tamen ab hoc regna bellaque definiunt: [4] quaſi vero catenus humanum genus ritu pecudum vixerit, & tunc primum veluti ad novam [5] providentiam concuſſum ſuſcitatumque [6] evigilarit: ego initium miſeriae hominum [7] ab initio peccantis hominis [8] ducere inſtitui, paucis dun-

1 *Et quoniam omnes*] Libri MSS. plures, & inpreſſi fere omnes, quotcunque per capitula libros hujus ſcriptoris diſtinguunt, haec ut primi capitis initium ponunt. Alii, inter quos Periz. & Flor. tert. & Lugd. Bat. tert. a capite ſequenti initium libri primi auſpicantur, & forſitan melius. At illud in Edit. Aug. Joannis Schuszler, incipit ab *Ego initium* &c. atque poſt *veluti ad novam prudentiam* (ſic enim ibi legitur) *concuſſum ſuſcitatumque vigilaret.* ſcribitur *Finit Prologus.* Deinde ſequitur, *Pauli Horoſii Presbyteri Hiſtoriographi, diſcipuli ſancti Auguſtini Epiſcopi, adverſum Chriſtiani nominis querulos libri numero ſeptem incipiunt.* . Presbyteri vero titulus ſcriptori huic itidem datur in eadem Editione ad Prologi ipſius initium, ubi haec eſt rubrica, *Pauli Horoſii Presbyteri, Hiſtoriographi, diſcipuli ſancti Auguſtini, viri Hiſpani generis eloquentiſſimi, adverſum Chriſtiani nominis querulos Prologus in libros ſeptem.*

2 *Regum populorumque*] Aug. & Venet. *rerum populorumque.*

3 *Verbis propagaverunt*] *Verbis* delet Lugd. Bat. quartus. Mox Flor. tert. habet *& initium ſcribendi.*

4 *Quaſi vero eatenus*] Flor. tert. *quaſi non eatenus. quaſi vere eatenus* Edition. prima & Aug. Mox *hominum genus* pro *humanum genus* Aug. *nunc primum* pro *tunc primum* Lugd. Bat. quart.

5 *Providentiam*] Aug. *prudentiam.* Non muto. Lucret. lib. IV. verſu 14.

Ut puerorum aetas inprovida ludificetur.

6 *Evigilarit*,] Sic plures MSS. editique, melius quam *vigilarit* vel *vigilaret*, ut alii. Flor ſec. *vigilaverit.*

7 *Ab initio peccantis hominis*] Flor. ſec. & tert. *ab initio peccati hominis.* Lugd.Bat. pr.ſec. tert. & quart. *ab initio peccati primi hominis.* Ultr. *ab initio peccantis primi hominis.* Ego non video rationem cur a vulgata lectione, quam reliqui comprobant, diſcedam.

8 *Ducere inſtitui*;] Lugd. Bat. tert. *ut docerem inſtiti.* Sed pr. ſec. & quart. *docere inſtitui*, quod & probat Ultr. Ego, ſi quid mutandum eſt, cum meis Membranis *deducere* malim; repetit enim miſerias mundi Oroſius a prima mundi origine, atque ad ſua deducit tempora. Mox de-

duntaxat, iisdemque breviter delibatis. [9] Sunt autem ab Adam, primo homine, uſque ad Ninum, magnum (ut dicunt) regem, quando natus eſt Abraam, [10] anni tria millia centum octoginta & quatuor, qui ab omnibus hiſtoriographis vel omiſſi, vel ignorati ſunt. A Nino autem [11] vel Abraam uſque ad Caeſarem Auguſtum, id eſt, uſque ad Nativitatem Chriſti, quae fuit anno imperii Caeſaris quadrageſimo ſecundo, [12] cum, facta pace cum Parthis, Jani portae clauſae ſunt, & bella toto orbe ceſſarunt, colliguntur anni duo millia quindecim, in quibus [13] ſe inter [14] actores ſcriptoresque omnium otia negotiaque triverunt. Quapropter res ipſa exigit ex his libris quam breviſſime vel pauca [15] adtingere, qui, originem mundi [16] loquentes, praeteritorum fidem adnuntiatione futurorum, & poſt ſubſequa probatione, fecerunt: [17] non quo auctoritatem eorum cuiquam videamur ingerere, ſed quod operae pretium ſit de opinione vulga-

deliberatis pro *delibatis* editiones Venetae.

9 *Sunt autem ab Adam*] Multi ex MSS. hic primi capitis rubricam collocant, & inter illos Flor. pr. Uitr. & Meus. *Sunt autem ab exordio mundi, ab Adam* &c. Lugd. Bat. ſecundus.

10 *Anni tria millia centum octoginta & quatuor.*] Hunc numerum nos in omnibus libris invenimus, quod propter varietatem, quae in primis temporibus invenitur, teſtatum relinquere voluimus. Varietatem, Hebraeorum & Graecorum librorum diverſitas peperit: Lege praeter alios Auguſt. de Civitate Dei libro decimoquinto capite decimo. Euſebius, Oroſius, Caſſiodorus & poſteriores magis Graecos quàm Hebraeos ſecuti ſunt. Abraham, auctore Euſebio, natus eſt anno XLIII. imperii Nini regis. FABR.

11 *Vel Abraam*] Flor. tert. *vel ab Abraam*, & mox *ad nativitatem Domini*, pro *Chriſti*, idem Flor.

12 *Cum, facta pace*] Flor. ſec. *cum facta bella toto orbe* &c. In margine ibidem: alii, *cum fecit pacem cum Parthis, & Jani portae clauſae ſunt, & bella* &c.

13 *Se inter*] Lugd. Bat. ſec. quart. & Ultr. ut & Ed. prima. *inter ſe*, & ſic quoque transponunt Editiones Venetae. Omnes vero copulam *&* ante *quindecim* delent.

14 *Actores ſcriptoreſque*] Editiones habent, *auctores*, ſed meam lectionem veram eſſe probat Saluſtius: *Tametſi haud quaquam par gloria ſequatur ſcriptorem & actorem rerum.* LAUT. Emendationem Lautii comprobant Flor. ſec. & tert. eaque certa eſſe videtur. Pro *triverunt* vitioſe *tribuerunt* in Flor ſec.

15 *Adtingere*,] Delent magno conſenſu vocem *eorum*, quae ex interpolatione Hittorp. Editiones occupavit, MSS. Flor. pr. ſec. Lugd. Bat. omnes Periz. Ultr. & Meus, praeterea prima Editio, Aug. & Venetae. Pro *adtingere* habent *contingere* MSS. & editi quidam, ut & Fabr. ſed male. *Contingere* enim de tempore, in quo aliquid fit, *adtingere*, de ſcriptore, ut Oroſio, excerpente ſcripta vetuſtiorum, uſurpatur.

16 *Loquentes*,] Lugd. Bat. ſec. & quart. *linquentes*. Quae ſequuntur, ita explico. Qui (inquit) libri nos veram mundi docentes originem, probant fidem ipſis denegari non poſſe in iis, quae indicta aliis ſoli teſtantur facta fuiſſe; quoniam illa, quae in iiſdem, ut futura, praedicuntur, poſtea probationem ex eventu nacta ſunt. Pro *ſubſequa* Flor. ſec. *ſubſequentia* & pro *communis eſt*, Lugd. Bat. tert. habet *communis ſit*.

17 *Non quo auctoritatem*] Vulgati *quod*, verum ego *quo* inveni in Lugd. Bat. ſec. & quarto, praeterea in Periz. & Meo, quibus adſtipulan-

gata, quae nobis cum omnibus communis eſt, commonere. [18] Primum quia ſi divina providentia, quae, [19] ſicut bona, ita pia & juſta eſt, [20] agitur mundus & homo: hominem autem, qui convertibilitate naturae & libertate licentiae & [21] infirmus & contumax eſt, ſicut pie gubernari egenum opis oportet, ita juſte corripi immoderatum libertatis neceſſe eſt: jure ab initio hominis per bona malaque alternantia, excerceri [22] hunc mundum ſentit, [23] quiſquis per ſe atque in ſe humanum genus videt: deinde cum ab ipſo primo homine peccatum punitionemque peccati coepiſſe doceamur: porro autem cum etiam [24] iſti de mediis temporibus inchoantes, quamvis ſuperiorum [25] nuſquam meminerint, nihil niſi bella cladesque deſcripſerint (quae bella quid aliud dicenda ſunt, niſi [26] vergentia in alterutrum mala: mala autem [27] hujusmodi quae tunc

e-

lantur uterque Flor. Editiones quoque pr. & Aug. Ex his nonnulli quoque in ſequentibus *ſed quod operae pretium ſit*, ſcribunt *quo*, ut Lugd. Bat. ſec. tert. & Meus, atque inſuper Ultr. in quo prius *quo* vel *quod* deficit, verum rectius *quod* in poſterioribus retineri poſſe exiſtimo.

18 *Primum quia*] Ad vocem poſteriorem in Flor. ſec. alia manu ſuperſcriptum legitur *quidem*.

19 *Quae ſicuti bona, ita & pia & juſta eſt,*] Irrepſerat hic a Gloſſemate neſcio quo, *& pia*. LAUT. Lugd. Bat. tert. *pia* agnoſcit, ſed *bona* non, & ab utroque quidem MS. Flor. ſec. & tertio, & Periz. abſunt, quae deleri vult Lautius, *& pia*, imo, neque Ultr. neque Meus neque Edit. Aug. agnoſcunt; utrum tamen deleri debeat, vehementer dubito, imo nego; nam quum bonam pronunciet Oroſius Divinam Providentiam, bonitatem illam a pietate & juſtitia deducit; quod ſic eum voluiſſe docent ſequentia de homine ejuſque natura, quae diviſioni huic reſpondent, atque divinae naturae opponuntur, *ſicut pie gubernari egenum opis oportet, ita juſte corripi* &c. pro quo *& juſte corripi* Aug. Ed. & pr. in pr. quoque *immoderatae libertatis*.

20 *Agitur mundus & homo*:] Lugd. Bat. tert. *hic mundus & homo.* In Ed. Aug. legitur, *Agitur*, alius: *regitur hic mundus & homo*, pro more, quo illud quod in ſcriptis codicibus reperiebant, fideliter repraeſentant nonnunquam primae Editiones. Transponunt alii, *agitur & homo & mundus*, ut Editio prima, quae ſine anno prodiit cura Aeneae Vulpis Vicentini, atque Edd. Venetae.

21 *Et infirmus & contumax eſt,*] Ex Flor. ſec. L. B. tert. atque Edit. pr. & Aug. copulam *&* addidi; *& infirmitate contumax eſt*, legit Flor. tert. Mox *gubernare* Ed. pr. & Venetae.

22 *Hunc mundum*] Flor. tert. *hunc modum* male, reſpondent enim iis quae praecedunt, *agitur mundus & homo.*

23 *Quiſquis per ſe atque in ſe* &c.] Id eſt, quicunque & ſe ipſum agnoſcat eſſe hominem, eaque imbecillitate, quae ab humano genere abeſſe non poteſt, praeditum, & reliquos homines ex ſeipſo ſibi ſimiles, ſuaeque naturae conſideret. L. B. tert. *quis per ſe, atque per ſe h. g.*

24 *Iſti de mediis temporibus*] *Ipſi* &c. Ed. Aug. *iſtis* L. B. tert.

25 *Nuſquam*] Flor. tert. *nunquam.*

26 *Vergentia*] Ed. Hittorp. & quaedam aliae *urguentia.* Mala vero in alterutrum vergentia dicit, ſicuti ſupra *per bona malaque alternantia exerceri hunc mundum.*

27 *Hujusmodi*] Flor. ſec. & tert. ut & Lugd. Bat. quart. atque Meus *hujus mundi.* Sed *mala hujusmodi* dicuntur *quae vergentia ſunt in alterutrum.*

28

erant, ſicut & nunc ſunt [28] in quantum ſunt, ſine dubio, aut manifeſta peccata ſunt, aut occultae punitiones peccatorum) quid impedimenti eſt, nos ejus rei caput pandere, cujus illi corpus expreſſerint? & [29] priora illa ſaecula, quae multo numeroſiora monſtrabimus, vel tenuiſſimo teſtari relatu ſimiles miſerias pertuliſſe? Dicturus igitur ab Orbe condito uſque ad Urbem conditam, dehinc uſque ad Caeſaris principatum, nativitatemque Chriſti, ex quo ſub poteſtate Urbis Orbis [30] permanſit imperium: vel etiam [31] usque ad dies noſtros, [32] in quantum ad cognitionem [33] vacare ſuffecero, [34] conflictationes generis humani & veluti per diverſas partes ardentem malis mundum, face cupiditatis incenſum, [35] e ſpecula oſtentaturus, neceſſarium reor, ut primum ipſum terrarum orbem, quem inhabitat humanum genus, ſicut eſt à majoribus [36] trifariam diſtributus, deinde regionibus provinciiſque determinatus; expediam: quo [37] facilius cum locales bellorum morborumque clades [38] oſtentabuntur, ſtudioſi quique non ſolum rerum ac temporum, [39] ſed etiam locorum ſcientiam conſequantur.

28 *In quantum ſunt.*] Excidit poſtrema vox in edit. & MSS. nonnullis; in quibus quoque legitur, *non ejus rei caput pandere*, pro *nos ejus rei* &c.

29 *Priora illa*] Poſterior vox a Lugd. Bat. quart. abeſt. *Monſtravimus* pro *monſtrabimus* in Lugd. Bat. ſec. quart. Flor. tert. & Ed. Aug. MSS. error vulgaris eſt.

30 *Permanſit imperium:*] Ultr. Perizon. & L. B. tert. *manſit imperium.*

31 *Uſque ad dies noſtros*] Lugd. Bat. ſec. *ad dies noſtros.*

32 *In quantum ad cognitionem vacare ſuffecero*] Vulgati & Manuſcripti omnes, *vocare* tuentur: ſed ut ineptum illud verbum in Latiniſſimum *vacare* mutarem, monuit me doctiſſimus Palmerius, cui propter egregium in auctoribns reſtituendis judicium lubens morem geſſi, &, ſi non Oroſio ſuam vocem, ſaltem ſententiae dedi. Laut. *ad cognitionem* delet Periz.

33 *Vacare ſuffecero*] Laudat Palmerii ingenium Lautius. Sed & olim ita exhibuerunt Editt. prima & Auguſt. quam confirmant inſuper MSS. Lugd. Bat. ſec. tert. & quart. ut & Perizon. Ultr. Meuſque, imo Florentini quoque, quorum tertius clare ita legit, in ſecundo ſupra *vocare* ſcribitur *vacare.*

34 *Conflictationes*] Flor. ſec. *conflictationem*, Lugd. Bat. quart. *conflictiones.* mox *diviſas* pro *diverſas* Lugd. Bat. tert. qui, ſicuti & quart. *malis* delet in *ardentem malis mundum.*

35 *E ſpecula*] *ſpecula* Editio Aug. & MS. Periz. & Lugd. Bat. ſec. & quart. ſed *ſpeculo* tert.

36 *Trifariam diſtributus,*] Ultr. & Lugd. Bat. tert. *trifarie diſtributum.* Lugd. Bat. ſec. *trifarie diſtributus.* Flor. tert. cui Meus & Editt. pr. & Aug. adſtipulantur, *diſtributum trifariam.* Sed ſecund. *multifariam diſtributum*, in quo ſuperſcribitur *trifariam.* Omnes iidem propterea mox quoque ſcribunt *determinatum.*

37 *Facilius*] Lugd. Bat. ſec. & Ultr. *facile.*

38 *Oſtentabuntur,*] *Oſtenduntur* Lugd. Bat. quart.

39 *Sed etiam locorum ſcientiam conſequantur.*] In MS. Lugd. Bat. tert. invenitur dein haec rubrica. *Explicit Praefatio. Incipit liber Hiſtoriarum ſancti Oroſii de Ormeſta mundi.* In Perizoniano quoque, ſequenti capiti, tanquam primo, praefigitur haec rubrica.

Digitized by Google

Pauli Oroſii Presbyteri Hiſtoriarum de Hormeſta [ſuperſcribitur *Orcheſtra*) *mundi adverſus Paganos liber primus incipit.* In Flor. tert. quoque legitur, *Oroſii de mundi calamitatibus liber incipit.* De quo libri titulo, & utrum *Orcheſtra* an *Ormeſta* vel *Hormeſta*, ſit legendum, vide Praefationem noſtram.

CAPUT II.

Majores mundum in tres partes diviſiſſe, quarum ſitum, regiones, locaque celebriora ſuccincte admodum deſcribit.

[1] Majores noſtri orbem totius terrae, Oceani limbo circumſeptum, triquadrum ſtatuêre: ejuſque tres partes, Aſiam, Europam, & Africam vocaverunt: quamvis aliqui duas, hoc eſt, Aſiam, ac deinde Africam [2] in Europam accipiendam putarint. [3] Aſia tribus partibus Oceano circumcincta, per totam [4] tranſverſi plagam orientis extenditur, Haec occaſum verſus, [5] à dextra ſui, ſub axe ſeptentrionis incipientem [6] contingit Europam: [7] à ſiniſtra autem Africam di-

1 *Majores noſtri*] Poſteriorem vocem delet Perizon. qui idem codex mox legit *ejusque partes*, ſublata voce intermedia *tres.* Admoneri autem Lector debet univerſum hoc Oroſii caput, quod de diviſione orbis terrarum agit, verbotenus fere legi inter excerpta quaedam, ſaepius in libello publicata, qui Aethici Cosmographia inſcribitur.

2 *In Europam accipiendam*] Editiones vetuſtae, prima, Auguſtana & Venetae, ſextum caſum exhibent, atque legunt in *Europa accipiendam.* Veteres vero praepoſitionem in cum quarto ſextoque caſu promiſcue uſurpaſſe, & plerumque ſono aurium conſuluiſſe, pluribus docuit vir Doctiſſimus, mihique amiciſſimus, Henricus Cannegieter, in Diſſertatione ad Avienum cap. XIX. p. 300. & 301.. In Aethici vero Cosmographia vel alia lectio, vel vulgatae interpretatio occurrit; legitur enim ibi, *Africam vero in Europam adjiciendum definierunt.* Mox Codex Lugd. Bat. primus, in quo folium eſt lacerum ab illis cap. primi, *Ninum, magnum (ut dicunt) regem*, hic rurſus incipit, videlicet a verbis, *Aſia tribus partibus.* Pro *putarint* Lugd. Bat. ſec. *putarent.*

3 *Aſia tribus partibus*] Pomponium Melam ſequitur, is lib.. 1. cap. 2. de Aſia, *Tribus hanc e partibus tangit Oceanus, ita nominibus, ut locis differens. Eous ab oriente, a Meridie Indicus, a ſeptentrione Scythicus.*

4 *Transverſi plagam*] Periz. & Meus *transfuſi plagam.*

5 *A dextra ſui,*] Meus & Lugd. Bat. tert. *ad dextram ſui.*

6 *Contingit Europam:*] Flor. tert. *contragit*, quaſi vellet, *contra agit Europam*, pro adverſa Europae occurrit, vel, ut loquitur Pomponius Mela lib. 1. cap. 2. *fit venienti obviam.* verum ita ſcripſiſſe Oroſium non puto, qui apte dicit incipientem Europam ſub axe ſeptentrionis ab Aſia *contingi*, Africam vero a ſiniſtra *dimitti*, quoniam tenue ad ſeptentrionem, qua Aſiae jungitur, Europae eſt ſpatium, quum Africa a ſiniſtra longe ſeſe dimittat, ut inſpicienti Tabulas, quibus Terrarum ſitus deſcribitur, patebit. Cum vulgata ſcriptura conſentit Aethici Cosmographia.

7 *A ſiniſtra autem*] Poſtremam vocem de-

leat

dimittit: ſub Aegypto vero & Syria mare Noſtrum, quod Magnum generaliter dicimus, habet. Europa incipit, [8] ut dixi, ſub plaga ſeptentrionis, à flumine Tanai, [9] qua Riphaei montes, Sarmatico averſi oceano, Tanaim fluvium fundunt: qui praeteriens aras ac terminos Alexandri Magni, [10] in Roxolanorum finibus ſitos, Maeotidas [11] auget paludes: quarum immenſa [12] exundatio juxta [13] Theodoſiam urbem Euxinum Pontum late ingreditur. Inde juxta Conſtantinopolim [14] longae mittuntur anguſtiae, donec eas [15] mare hoc quod dicimus Noſtrum, accipiat. Europae in Hiſpania occidentalis oceanus [16] terminus eſt, maxime ubi apud Gades inſulas Herculis columnae viſuntur, & Tyrrheni maris faucibus oceani aeſtus immittitur. Africae principium eſt à finibus Aegypti urbiſque Alexandriae, ubi [17] Paraetonium civitas ſita eſt,

lent MS. Ultr. & Editt. prima & Auguſt.

8 *Ut dixi, ſub plaga*] Haec non inveniuntur in MSS. Ultr. & Edd. prima & Aug. quae Editt. pro *ſeptentrionis* habent *ſeptentrionalis*, leguntque *Europa incipit ſeptentrionalis*, quaſi opponeretur illi quod aliquanto poſt ſequitur, *Europae in Hiſpania occidentalis*. Apud Aethicum, mutatis paullulum verbis, *Europae incipit initium ſub plaga ſeptentrionali a flumine Tanai* &c.

9 *Qua Riphaei montes*,] Pro *qua* Ultr. L. Batt. ſec. & quart. *quo*, & mox *infundunt* tert. dein ſec. *oras*, pro *aras*, & *fundunt*. Flor. ſec. & tert. ut & Edd. prima & Aug. *fluvium fundunt*.

10 *In Roxolanorum*] In hoc Capite, quo orbis terrarum ſummatim deſcribitur, ſunt nonnulla vocabula barbara, quae apud alios ſcriptores non facile invenias, in iis nos antiquorum librorum auctoritati plurimum tribuendum putavimus. In eo tamen quod hic legitur, *in Roxolanorum finibus*, impreſſam lectionem retinuimus. Nam in Manuſcriptis eſt, *Rhobaſcorum*, ut alii quoque annotarunt. Flor. ſec. & tert. Lugd. Bat. pr. tert. & quart. Meus & Ultr. & Edition. antiquae & Aethicus *Robaſcorum* vel *Rhobaſcorum*. Lugd. Bat. ſec. *Robaſtorum* ut & Perizon. & Ultr. *roebbaos baſcorum* Edit. Aug. Mox Flor. ſec. *finibus ſitus Meotidas*. in Marg. Al. *Scithas Meotidaſque*. At tert. *fimbria ſices Meocidas*.

11 *Auget paludes:*] Lugd. Bat. tert. *augent paludes*, quaſi eo uſque Riphaei montes porrecti decurſu aquarum Maeotidas paludes augerent.

12 *Exundatio*] Aethicus *inundatio*, quod ex meo MS. hic confirmatur.

13 *Theodoſiam*] Inter oppida Cimmerica enumeratur a Mela lib. II. cap. I. *In paludem vergentia Satarchae tenent: in Boſporum Cimmerica oppida, Myrmecion, Panticapaeum, Theodoſia, Hermiſium: in Euxinum mare* &c.

14 *Longae mittuntur anguſtiae*,] Id eſt, per longum ſpatium mare coarctatur. *emittuntur* Lugd. Bat. pr. tert. Periz. & Meus, reliqui *mittuntur*, quod & ſervant Aethici excerpta. Vulgo *longe*.

15 *Mare hoc quod dicimus Noſtrum*,] Lugd. Bat. quart. *mare quod* &c. deleto *hoc*. ſec. *mare hoc Noſtrum quod dicimus*. Perizon. *mare hoc Magnum quod dicimus, accipiat*. Ultr. *mare hoc Noſtrum quod Magnum dicimus*.

16 *Terminus eſt*,] Editiones quaedam antiquae, ut Hittorp. & Cervicorn. ſive Bolſuingiana, legunt *termino eſt*. quod & exhibet MS. Florent. ſec. ſed ſuperſcripta lectione, quae in tert. Flor. & reliquis MSS. omnibus atque editis, ut & Aethico, invenitur, *terminus eſt*. Quae ſequuntur ita exhibet Lugd. Bat. tert. & *maxime, ubi apud Gades inſulas Tyrrheni maris faucibus oceani aeſtus mittitur*.

17 *Paraetonium*] Flor. tert. *Parentorium*. ſec.

eſt, [18] ſuper hoc mare Magnum, quod omnes plagas terrasque medias interluit. [19] Unde per loca quae accolae Catabatmon vocant, haud procul à caſtris Alexandri Magni, & [20] ſuper lacum Calcartium, deinde juxta [21] ſuperiorum fines [22] Avaſitarum, [23] miſſa in tranſverſum per Aethiopica deſerta meridianum contingit oceanum. Termini Africae ad occidentem iidem ſunt qui & Europae, id eſt, fauces Gaditani freti. Ultimus autem [24] finis ejus eſt mons Atlas, & inſulae quas Fortunatas vocant. [25] Et quia breviter generales tripartiti orbis diviſiones dedi, ipſarum quoque partium regiones, ſicut pollicitus ſum, ſignificàre curabo. Aſia ad mediam frontem orientis habet in oceano Eoo oſtia fluminis Gangis, [26] à ſiniſtra [27] promontorium Caligardamna,

ſec. ut & Edit. Auguſt. *Paretbonio.* Aethici excerpta *Partbeno.*

18 *Super boc mare Magnum,*] Quum ſic in Aethico exſtet, & magno conſenſu omnes fere legant MSS. neſcio cur editi tranſponant *mare boc.* Pro *interluit* Lugd. Bat. ſec. *interfluit*, ut & Flor. tert. & Ultr.

19 *Unde per loca*] Lugd. Bat. tert. & quart. una cum Edit. prima & Aug. malunt *inde.* Pro *Catabatbmon* in Edition. illis eſt *Catabatbynon*, & in MSS. Ultr. *Catbapatmon.* in Flor. tert. *Cbatabitinum.* in quo pro *caſtris* legitur *a Cbaxitre.*

20 *Super lacum Caleartium*] Gerardus Bolſuinge, qui primam Hittorpianam editionem è vetuſtis libris emendavit, ex illis annotavit legi, *Alearſum & Cbolearſum*, nos in manuſcriptis, *Halearzum*, *Calearſum*, & *Caleartum*, invenimus. Fabr. Magnam & ipſe varietatem ſcripturae in MSS. inveni. Exhibent enim Flor. ſec. *Calearzum.* tert. & Meus *Cbalearcum.* Lugd. Bat. pr. tert. & quart. *Calearſum.* Ultr. *Helearzum.* Perizon. *Calearzarum.* Edit. Auguſtana *Leazarum.* Aethicus *Galearum.* Sed omnium prima ſervat *Caleartium*, ut & Venetae omnes.

21 *Superiorum fines*] Flor. ſec. *ſuperiora fine.* in margine, *ſuperiores fines.*

22 *Avaſitarum*] Edit. prima & Venetae *Anaſitarum.* & ſic quoque invenitur in MSS. Ultr. & Perizon. *Auſitarum* habet Lugd. B. pr. & tert.

23 *Miſſa in tranſverſum*] Lugd. Bat. tert. *miſſa tranſverſum* deleto *in.* quart. *emiſſa in tranſverſum.*

24 *Finis ejus eſt*] Mediam vocem *ejus* non agnoſcit MS. Periz.

25 *Et quia breviter*] In Aethici Cosmographia p. 724. Edit. Gronov. ad Melae finem. *Breviter trium inter ſe partium diviſiones diximus: Sed ne quid ad pleniſſimam inſtructionem deſit, ipſarum quoque partium regiones, ſitus & Provinciarum terminos demonſtrabo, ut abſque faſtidio univerſa Lector agnoſcat, vel numerum gentium commanentium. Aſia a media fronte in oriente babet* &c. Quae adduxi, ut pateat ex Oroſio fuiſſe deſcriptam, paucis immutatis, illam Cosmographiae, ſub Aethici nomine, partem; puto enim ſcriptum illud Oroſii temporibus eſſe poſterius.

26 *A ſiniſtra*] Cod. Perizon. *in ſiniſtro.*

27 *Promontorium Caligardamna,*] Sic eſt in vetuſtis, cum in vulgatis legatur, *Calligicum.* Fabr. Codices MSS. Flor. ſec. *Calligar damana.* tert. conjunctim *Caligardamana.* quod & in prioribus Fabricii Editionibus & Auguſtana exſtat, & in MSS. Lugd. Bat. pr. tert. quart. ut & Ultr. & Perizon. Lugd. Bat. ſec. *Caligardama* ſcribit, Meus *Caligardamnen.* Antiquiſſima vero Edit. prima *Caligardamanam.* Cosmographia Aethici *Calidardam*, at Vincentius Bellovacenſis, *Taligardamana*, litera C. quae vocem inchoare debebat, tranſlata ad *Taprobane* quod ſequitur, & apud illum *Caprobana* ſcribitur.

In

Digitized by Google

damna, [28] cui ſubjacet ad Eurum inſula [29] Taprobane: è qua oceanus Indicus vocari incipit, à dextra habet [30] Imai montes, ubi Caucaſus deficit, promontorium [31] Samaram: [32] cui ad aquilonem ſubjacent oſtia fluminis [33] Octorogorrae: ex quo oceanus Sericus appellatur. In his finibus India eſt, quae habet [34] ab occidente flumen Indum, [35] quod Rubro mari excipitur: à ſeptentrione montem Caucaſum: [36] reliqua (ut dixi) Eoo & In- di-

In ſpeculo enim Hiſtoriali hujus Vincentii lib. v. cap. 47. excerptum Oroſii de Aſiae ſitu occurrit, a verbis, *Aſia ad mediam* uſque ad *aliis inſulis habitabilibus plurimis.* At Venetae Editt. Hittorp. & Bolſuing. habent *Calligicum*, quod ſine dubio ex MSS, hauſerunt, nam Editiones Venetae, ſive earum prima (reliquae enim eandem ſequuntur) ex MSS. expreſſae ſunt. Videtur igitur illud *Calligicum* eſſe depravatum pro *Colligicum*, pro quo apud Plinium quoque exſtat *Coliacum* lib. VI. cap. 22. nam, ſicuti obſervavit Chriſtoph. Cellarius Tomo II. Geographiae Antiquae, ſive Notit. Orb. Antiq. p. 877. Κώρυ ἄκρον ἢ Κολλίγικον id promontorium a ſcriptoribus Graecis vocatur.

28 *Cui ſubjacet*] Editiones Venetae, *cui ſumanet*, quod & invenitur in Editione prima.

29 *Taprobane:*] Lugd. Batt. omnes, *Taprobrana* & hic & infra. De hac inſula plerique doctorum conveniunt, eandem eſſe, quae hodie Ceilon dici ſolet, de qua vide Chriſtoph. Cellarii Notitiam Orbis Antiqui Tomo II. p. 876. 877.

30 *Imai montes,*] Edition. antiquae, prima, Venetae, Hittorp. Bolſuing. *Emodos montes.* Auguſt. *Tinavi montis.* Vincent. Bellov. *Timani montis.* MSS. Florent. ſec. *Inmavi montis*, tertius *in mari habet montis.* Ultr. *ima in montium.* Perizon. & Meus *Imani montis*, Lugd. Batt. omnes *Inmavi montis.* In quibus omnibus *montis* pro *montes* ſcribitur more antiquo, vel adjici debet *jugum*, prout in Aethici ſit Coſmographia, in qua legitur, *dextra* (vel *a dextra*) *habet Imai montis jugum.* Imaum vero montem Emodo aliisque cohaerere, docuit Plinius lib. VI. cap. 17. *Junguntur inter ſe Imaus, Emodus, Parapamiſus, Caucaſus, a quibus tota decurrit* (India ſcilicet) *in planitiem immenſam & Aegypto ſimilem.* Docet ibidem, Plinius, *Emodorum promontorium Imanum vocari.*

31 *Samaram:*] Alii legunt *Samara*, inter quos Vinc. Bell. & Aethicus, quod confirmant Florentt. ſec. & tert. niſi quod in poſteriori ſit *Somora*, praeterea Lugd. Bat. pr. Periz. & Meus, atque Edit. Aug. *Samaram* ſervant Ed. prima & MS. Ultr. *Samarae* malunt Hittorp. & Bolſuing. *Samaraa* Lugd. Bat. ſec. *Samarata* tert. Qui *Samara* legunt, ut quartum caſum numeri pluralis, generis neutrius, conſiderant.

32 *Cui ad aquilonem ſubjacent*] Aethicus a lectione vulgata diſcedit, in eo enim legitur, *quod aquiloni ſubjacet, ad oſtia* &c.

33 *Octorogorrae:*] Vincent. Bellov. *Ortorogortae.* Aethici Coſmogr. *Octacordis* vel *Octocordis.* Ed. Aug. *Ottoroborrae* MSS. vero omnes & Editiones reliquae vel *Ottorogorrae* vel *Octorogorrae* exhibent. A Cellario juxta Emodos & Sericos montes *Octorocorrhae* recenſentur Tom. II. Geogr. Antiq. p. 889. Pro *Sericus* vulgari errore *Syricus* quidam Editt. & MSS.

34 *Ab occidente*] Ultr. *ad occidentem.* Flumen *Indum* in *Melum* transmutat Vinc. Bellov.

35 *Quod Rubro mari excipitur:*] Transponit lenius Periz. *mari Rubro.* At apud Vincentium legitur, *quod Rubro mari accurrit.*

36 *Reliqua. (ut dixi)*] Id eſt, reliqua India, at MSS. Lugd. Batt. pr. ſec. & tert. *reliqua, ut dixi, Eoo & Indico terminantur oceano.* Ed. Hittorp. & Bolſuing. interjecta voce, *reliqua pars, ut dixi, Eoo & Indico Oceano terminatur.* Vulgatum tuentur MSS. Florentt. ſec. tert. Lugd. Bat. quart. Periz. Ultr. & Meus.

dico oceano terminatur. Haec habet gentes quadraginta quatuor, abſque inſula Taprobane, quae habet decem civitates: & abſque [37] reliquis inſulis habitabilibus plurimis. A flumine Indo, [38] quod eſt ab oriente, uſque ad flumen Tigrim, quod eſt ad occaſum, regiones ſunt iſtae: Aracoſia, Parthia, Aſſyria, [39] Perſis & Media: ſitu terrarum [40] montoſo & aſpero. [41] Hac à ſeptentrione habent montem Caucaſum, à meridie mare Rubrum & ſinum Perſicum: [42] in medio autem ſui, flumina praecipua [43] Hydaſpem & Arbim. In his ſunt gentes triginta duae. Sed generaliter Parthia dicitur, quantumvis [44] Scripturae Sanctae univerſam ſaepe Mediam vocent. A flumine Tigri, uſque ad flumen Euphratem, Meſopotamia eſt, incipiens à ſeptentrione inter montem Taurum & Caucaſum: [45] cui ad meridiem ſuccedit Babylonia, deinde Chaldaea, noviſſime [46] Arabia Eudaemon: quae inter ſinum Perſicum & ſinum Arabicum anguſto terrae tractu orientem verſus extenditur. In his ſunt gentes

37 *Reliquis inſulis babitabilibus plurimis.*] Sic exſtat in Lugd. Batt. pr. tert. quart. & in reliquis MSS. omnibus, praeterquam in Lugd. Bat. ſec. & Ultr. in quibus eſt, *inſulis reliquis babitabilibus quam plurimis*. Ed. Hittor. & Bolſuing. quoque amant *quam plurimis*, contra reliquas vetuſtiores omnes.

38 *Quod eſt ab oriente*] Lugd. Bat. delet *eſt*, & mox cum Ed. Auguſt. legit, *quod eſt ab occaſu*, non male.

39 *Perſis*] MSS. plures, ut Florent. ſec. tert. Lugd. Batt. pr. ſec. quart. & Ultr. una cum Editt. Bolſuing. Auguſt. Venetis, & prima, *Perſida* legunt, pro *Perſia*, ut puto, ſicut in meo Codice exſtat.

40 *Montoſo & aſpero.*] Lugd. Bat. tert. Meus & Perizon. *montuoſo*. & ſic quoque Edit. Bolſuing. cum Venetis. Utrumque a Latinis ſeriptoribus uſurpatur, unde ſicuti hic *montoſo atque aſpero*, invenies *montoſis aſperis*, conjunctim apud Plin. Edit. Harduin. Tom. II. p. 401. contra apud eundem *montuoſis partibus*, & *montuoſa planis praeferenda* ibid. p. 108. & p. 49. *Montoſa* vero dixit idem Tom. II. p. 3. ſive lib. XVI. cap. 5. *jam etiam in montoſis, planiſque diſtant.*

41 *Hae a ſeptentrione babent*] MSS. Lugd. Bat. tert. & Meus, atque Ultr. ad ſolam referunt Mediam, & ſcribunt, *Haec a ſeptentrione babet* &c.

42 *In medio autem ſui,*] Meus, *in medio ſui*.

43 *Hydaſpem & Arbim.*] In Coſmographia Aethiei legitur, *Hydraſpem & Carbin*. Ed. Aug. *Indaſpen & Arbimin*. Flor. ſec. *Ydaſpen & Arbin*. Sed correctum alia manu *Arben*. tert. *Iadaſper & Arbra*. Lugd. B. ſec. cum Edit. Auguſt. Venetis & prima, *Hydaſpen & Arabin*, vel *Arabim*. pro quo Lugd. Bat. tert. *Ara Arbim*. Hunc autem, qui in Gedroſia eſt, fluvium varie apud veteres Auctores ſcribi docuit Cellarius Geograph. Vet. Tom. II. p. 849. nimirum, *Arbin*, *Arabin*, *Arabium*, *Artabin* & *Artabium*.

44 *Scripturae Sanctae*] Ed. Aug. *ſcripturae ſacrae*, prout voces illae ſaepiſſime in MSS. & antiquis Editionibus permutari ſolent. Mox eadem Edit legit *A flumine igitur Tigri*. aliquanto poſt vox *ſaepe* a Flor. tert. abeſt. *montem Tauri* vero, pro *montem Taurum* legit Flor. tert.

45 *Cui ad meridiem*] Flor. tert. *cui a meridie*.

46 *Arabia Eudaemon:*] Editio omnium princeps ita hunc loeum conſtituit, *noviſſime Arabia, ea demum inter ſinum Perſicum* &c. Sed contra MSS. Ed. Auguſt. *Eudaemon* delet.

47 *Vi-*

tes [47] viginti & octo. A flumine Euphrate, quod eſt ab oriente, uſque ad mare Noſtrum, quod eſt ab occaſu, deinde à ſeptentrione, id eſt [48] à civitate Dacuſa, quae in confinio Cappadociae & Armeniae ſita eſt, haud procul à loco ubi Euphrates naſcitur, uſque ad Aegyptum [49] & extremum ſinum Arabicum, qui eſt ad meridiem, longo anguſtoque ſulco ſaxis inſuliſque [50] creberrimo, à Rubro mari, id eſt, ab oceano, occaſum verſus [51] extenditur Syria, quae ſic generaliter nominatur, habetque maximas provincias, [52] Commagenam, Phoeniciam & Palaeſtinam abſ-

47 *Viginti & octo.*] Copulam & ex MSS. melioribus interſeruimus. *viginti quatuor* exhibet Lugd. Bat. quartus; In *quod eſt*, poſteriorem vocem delet L. B. tert.

48 *A civitate Dacuſa.*] Ita nos ex iiſdem libris, pro quo vulgo, *Daſcuta*, & *Daguſa*, legitur. Apud Plinium libro ſexto capite vigeſimoquarto, & libro ſexto capite decimonono hoc oppidum, *Daſcuſa*, nominatur. FABR. Varie hujus urbis nomen, non modo in Oroſii codicibus ſed & aliorum ſcribitur, ſicuti patere poteſt ex Cellarii Geogr. Antiq. Tom. II. p. 353. & Notis Clariſſ. Petri Weſſelingi ad Antonini Itinerarium p. 209. Ex MSS. Oroſii *Dacuſa* clare exhibent Flor. ſec. Perizonian. & Meus, *Dotuſa* Flor. tert. *Decuſa* Lugd. Batt. pr. ſec. tert. quart. ut & Ultr. in Aethici Coſmogr. *Adcuſa* legitur. Ex Edit. princeps omnium *Dacuſa* quoque praefert, cum qua conſentit Auguſtana. At vero *Daſcuta* habent Venetae omnes & Hittorpiana atque Bolſuing. ſive Cervicorn., in qua ad marg. notatur, Al. *Daguſa*. Fabricii vero Editiones *Dacuſa* exhibent, quod ille in Notis ſuis probat. Urbium vero nomina, praeſertim minus illuſtrium, apud antiquos ſcriptores, & in ipſis nummis, quod Saxiae, Cretenſis urbis exemplo, nuperrime, ad Syllogen ſcriptorum de vera Pronunc. Linguae Graecae probavimus, non uno modo neque nunc ſcripta inveniuntur neque olim efferri ſolebant.

49 *Et extremum ſinum Arabicum*,] Editiones Venetae *& ad* &c. Sed prima omnium, *& ad extremum ſinum Arabiae.* Mox *eſt* delet L. B. tert. & legit, *qui ad meridiem.*

50 *Creberrimo*] Aug. *creberrimis.* aliquanto poſt *oſtenditur* pro extenditur Florent. ſec.

51 *Extenditur Syria*] Omnes hactenus Editiones foediſſimum hic occupavit mendum, ex mala diſtinctione natum, qualis paſſim in MSS. quoque invenitur. In omnibus enim major diſtinctio ponitur poſt *extenditur*, quum tamen mimine ibi ſenſus diſtingui debeat, neque integer ſit, niſi cohaereat cum *Syria*, quomodo in membranaceo meo codice, optimae notae, inveni. Ita videlicet hactenus lectum fuit. *ab Oceano occaſum verſus extenditur. Syria generaliter nominatur, habens maximas provincias* &c. & ſic quoque in editione principe & reliquis, niſi quod rectius Auguſtana reponat *habetque maximas provincias*, quod a quatuor Lugd. Batt. atque inſuper Ultrajectino confirmatur, qui legunt *habetque max. prov.* unicus vero Perizonianus, chartaceus quidem & recens, ſed multis membranaceis & antiquioribus haud raro melior, huic loco medicinam adfert, dum poſt *Syria* interſerit, *quae ſic.* Quare non dubitavimus ex hiſce adminiculis locum ita conſtituere, *extenditur Syria*, *quae ſic generaliter nominatur*, *habetque maximas* &c. licet *habens* ſit in Flor. ſec. tert. & Meo. eodem ſenſu.

52 *Commagenam*,] Propius ad ſcripturam Graecam *Commagenen* Editio prima, Hittorp. & Cervicorn. Sed tamen conſtanter MSS. omnes *Commagenam*, quibus & Ed. Aug. ut & Aethici Coſmographia accedit. Ultima hujus commatis transponunt Ed. pr. & Venetae *duodecim ſunt.*

53 *The-*

abſque Saracenis & Nabataeis, quorum gentes ſunt duodecim. In capite Syriae Cappadocia eſt, quae habet ab oriente Armeniam, ab occaſu Aſiam, ab aquilone [53] Themiſcyrios campos & mare Cimmericum: à meridie Taurum montem, cui ſubjacet Cilicia & Iſauria [54] usque ad Iſſicum ſinum, qui ſpectat contra inſulam Cyprum. [55] Aſia regio, vel (ut proprie dicam) Aſia minor, abſque orientali parte [56] quae ad Cappadociam Syriamque progreditur, undique circumdata eſt mari: à ſeptentrione ponte Euxino, ab occaſu Propontide atque Helleſponto, à meridie mari Noſtro, ubi eſt mons Olympus. Aegyptus inferior ab oriente habet Syriam Palaeſtinam, ab occaſu Libyam, à ſeptentrione mare Noſtrum, [57] à meridie montem, qui appellatur [58] Climax, & Ægyptum ſuperiorem, fluviumque Nilum, [59] qui [60] de litore incipientis maris Rubri

53 *Themiſcyrios*] Monſtra lectionum, ut ſaepe, in MSS. *chemis cyrios* Flor. ſec. *Themiſciros* tert. *Themiſterios* Ultr. & Lugd. Bat. ſec. *Themiſtrios* Perizon. & mox *Cimbricum* pro *Cimmericum* Lugd. Bat. pr. Themiſcyrii campi (per *y* enim, ſecus quam per *i*, uti à Fabricio factum eſt, ſcribuntur) noti ſunt apud Geographos & ſcriptores Graecos fertilitate ſua.

54 *Uſque ad Iſſicum ſinum*] Edit. Hittorp. & Cervicorn. ſive Bolſuing. *uſque ad Cilicinum ſinum.* prima, ut & Auguſtana & Fabricianae, *uſque ad Cilicum ſinum* quomodo in MSS. Flor. ſec. tert. & in omnibus Lugd. Batt. Meoque & Perizon. exſtat, neque Ultr. aliquid mutat, ſed *ad* delet. Vetus adeo mendum eſt, ut in Aethici Cosmographia quoque legatur. Scribi tamen debet, ut repoſui, *uſque ad Iſſicum ſinum*, ad quam lectionem nos relegant Codices Veneti, ex quibus editio, quae prima in illa urbe anno MCCCCLXXXIII. prodiit, nos manuducit; in ea enim legitur *Iſicus*, quod quum vel ſcripturae vel typorum mendum agnoſcerent Editiones, quae poſtea ibidem prodierunt, *Iſicum* repoſuerunt.

55 *Aſia regio*,] Lugd. Bat. ſec. & quart. *Aſiae regio.* pr. & tertius *Aſiae vero regio.* pro vulgata ſtant reliqui omnes, & Aethici Cosmographia.

56 *Qua ad Cappadociam*] Flor. ſec. *quae* pro *qua*, Perizon. mox *& Syriam* pro *Syriamque.*

57 *A meridie*] Perizon. *ad meridiem.* Mox Flor. tert. *ibi eſt mons Olympus.* verum *ibi* (quod in textu deërat,) in margine ponitur.

58 *Climax*,] Flor. tert. *Dimax.* in Fabricianis editionibus male per *y* ſcribitur *Clymax*, contra rationem adpellationis Graecae, a gradibus ſive ſcalis deſumtam. κλίμακα ſcriptores Graeci hunc montem vocant, faucium anguſtiis nobilem, atque non longe ab ultima Lyciae urbe, quae ad Pamphyliae fines eſt, Phaſelide, collocant, ut Polyb. lib. 1. cap. 72. Plutarch. in vita Alexandri p. 674. aliique.

59 *Qui de latere incipientis maris.*] Olim *littore* legebatur, quo quid aridius? LAUT.

60 *De litore*] Non potuit hanc lectionem concoquere Lautius, itaque mutandam cenſuit. Servant nihilominus unanimi conſenſu omnes MSS. & editi. Id certum eſt, Nili fontes olim fuiſſe incognitos & propterea varias & abſurdas quoque de origine nobiliſſimi fluvii opiniones fuiſſe traditas. Inter quas haec quoque videtur una fuiſſe, ex litore Rubri maris, ubi id incipit, ad Moſſilon, emergere. Novum certe haud eſt, neque noſtris temporibus incognitum, in arenoſo litore, imo ad litus, ſub aquis marinis, ſcaturire fontes, magnoque impetu perrumpere & ebullire. Praeterea, quum Moſſi-

bri videtur emergere in loco, qui dicitur [61] Moſſylon emporium: deinde diu ad occaſum profluens, [62] faciensſque inſulam nomine Meroën in medio ſui: noviſſime [63] ad ſeptentrionem inflexus, tempeſtivis auctus incrementis, [64] plana Aegypti rigat. Hunc aliqui auctores ferunt, haud procul ab Atlante habere fontem, & continuo [65] arenis mergi: inde interjecto brevi ſpatio, [66] vaſtiſſimo lacu exundare, atque hinc oceano tenus, orientem verſus per [67] Aethiopica deſerta prolabi, rurſusque inflexum [68] ad ſiniſtram, ad Aegyptum deſcendere. Quod quidem verum eſt, eſſe hujusmodi fluvium magnum, qui tali ortu, talique curſu ſit, & re vera [69] omnia Nili monſtra gignat;

Moſſylon nominat Oroſius, ex loci ejus ad mare ſitu, defendi videtur vetus lectio, ut ſic non *de latere*, ſed *de litore*, ad quod Moſſylon ſitum fuit, incipientis maris Rubri, crediderint quidam ex Veteribus Nili fontes erumpere.

61 *Moſſylon emporium*] Vera ſcriptura promontorii hujus & emporii ad Maris Rubri initium, quo Veteres teſtantur cinnamomum devehi ſolitum fuiſſe, eſt *Moſſylon*, vel *Moſylon*, vel potius *Moiſylon* quomodo in Lugd. Bat. tertio ſcribitur, ex origine adpellationis ſuae. Aethici Coſmographia & Plinius lib. vi. cap. 29. hic Tomo I. Ed. Hard, p. 342. & 343. ita efferunt. *Promontorium* (ſcribit Plinius) *& portus Moſſylicus, quo cinnamomum devebitur. Huc uſque Seſoſtris exercitum duxit.* & mox. *A Moſſylico promontorio Atlanticum mare incipere vult Juba.* Nunc dici *le Cap de Gardafu* notat Harduinus. Aethici Coſmographia, p. 725. *A meridie montem, qui adpellatur Climax, & Aegyptum ſuperiorem, fluviumque Nilum, qui de litore incipientis maris Rubri videtur emergere in loco, qui dicitur Moſſylon emporium.* Codices quidam ibi *Moiſſylon* habent, & in Oroſii Codicibus varie quoque hoc nomen depravatum fuit, in Flor. ſec. *Moſſilonporium* ſuperſcript. *Monſtilonporium.* Lugd. Batt. pr. & ſec. *Moſſelon*, ut & Ultr. *Moyſilon* Ed. Aug. Quidam Codices & Editi *Moſilon* ſcribunt, ſed recte cum y Perizon. nam Ptolemaeo vocatur Μόσυλον ἄκρον ϗ ἐμπόριον. Notabilis autem ſequitur lectio in Lugd. Bat. ſec. & Ultr. qui poſt haec verba ſubjungunt, *id eſt ortus aquae*, explicantes ſcilicet vocem *Moſylon*, idemque in quarto Lugd. Bat. ſuperſcribitur. quod egregie confirmat veterem & conſtantem Codicum lectionem in Oroſio *de litore*, non *de latere*, contra Lautium, nam ſi emporium id ab ortu aquarum nomen traxit, ſi in litore ad mare ſitum fuerit, de litore Nili fontes ibidem naſci credere quidam potuerunt.

62 *Faciensſque inſulam*] Ita Ed. Aug. & MSS. quidam, alii *faciens inſulam*. Lugd. Bat. ſec. ſupra *dein* pro *deinde*.

63 *Ad ſeptentrionem*] Florent. ſec. & tert. *a ſeptentrione.* pro *tempeſtivis* Edd. pr. & Venetae habent *tempeſtiviſque.*

64 *Plana Aegypti rigat.*] Flor. ſec. *inrigat.* Ed. Aug. *irrigat.* pro *plana* Lugd. Bat. ſec. *plagum.* Ultr. *plaga.*

65 *Arenis mergi:*] Perizon. *ab arenis mergi.*

66 *Vaſtiſſimo*] Meus & *vaſtiſſimo.* Lugd. Bat. ſec. *fauſtiſſimo.*

67 *Aethiopica deſerta*] Lugd. Bat. ſec. & Ult. *Aethiopiae deſerta.* mox *rurſumque* Flor. ſec. & tert.

68 *Ad ſiniſtram,*] Lugd. Batt. pr. ſec. tert. addunt *partem.*

69 *Omnia Nili monſtra gignat*] Edit. pr. *tot tantaque monſtra gignat.* neque aliter Venetae. In Aethici Coſmographia haec leguntur. *Quod quidem verum eſt, eſſe hujuſmodi fluvium manifeſtum & magnum, qui tali ortu talique curſu ſit, ut Nilos intelligatur: nam & monſtra & caetera ſimilia gignit.* Recen-

gnat; [70] quem utique prope fontem barbari [71] Dara nominant, caeteri vero accolae [72] Nuchul vocant. Sed hic in regione gentis, quae [73] Libya Aegyptia vocatur, haud procul ab illo fluvio, quem à litore maris Rubri prorumpere diximus, immenſo lacu acceptus [74] abſumitur: Niſi forte occulto meatu in alveum ejus, qui ab oriente deſcendit, eructat. Aegyptus ſuperior in orientem per longum extenditur, cui eſt à ſe-

cenſet hic Oroſius opinionem eorum, qui Jubae junioris, Regis Mauritaniae, & nobilis Hiſtorici, ſententiam ſequebantur. Fontes enim Nili is ex Mauritania inferiore & Atlante monte arceſſiverat. Plinius lib. v. cap. 9. ſive Tom. I. p. 255. *Originem (ut Juba rex potuit exquirere) in monte inferioris Mauritaniae, non procul Oceano habet, lacu protinus ſtagnante, quem vocant Nilidem. Ibi piſces reperiuntur alabetae, coracini, ſiluri. Crocodilus quoque inde ob argumentum hoc Caeſareae in Iſeo dicatus ab eo ſpectatur hodie.* Sequitur deinde luculenta ejus fluvii, Oroſianae non abſimilis, deſcriptio. Eſt & Ammiani Marcellini locus commode ab Harduino Emend. xxxi. p. ibid. 295. adductus ex ſcriptoris ejus lib. xxii. p. 229. *Rex autem Juba, Punicorum confiſus textu librorum, a monte quodam oriri eum exponit, qui ſitus in Mauritania deſpectat Oceanum: hiſque indiciis hoc proditum ait, quod piſces & herbae, & belluas ſimiles, per eas paludes gignuntur.*

70 *Utique prope fontem*] Auxilio lib. Colon. huic loco medicinam feci. Prius erat: *quem utique proprie*: ſane improprie, probant hoc ea quae ſequuntur: *Caeteri vero accolae, Nuchul vocant. Prope fontem* ergo, id eſt, ubi oritur. LAUT. Imo ſic legebatur diu ante Lautium, (qui ſolas Fabricianas conſuluit Editiones) in prima Edit. ut & Aug. Venetis, Hittorp. Cervicorn. adeoque vetuſtis omnibus, ut & libris MSS. qui paſſim exhibent ſolito ſcribendi more *ppe*, niſi quod in Lugd. Batt. pr. & quarto legatur *propemodum*. Unde igitur in Fabricianas Editiones *proprie* irrepſerit vix ſcio. Florent. ſec. pro *utique* legit *utice*, quaſi vellet *Uticae*, quae urbs, prope Carthaginem, longiſſime a ſonte Nili, quem Juba ad Atlantem in Mauritania quaeſivit, abeſt.

71 *Dara nominant*,] Barbari illi, qui prope fontem ſunt vel habitant (quod ſubintelligi debet) fluvium hunc, ſive principium curſus ejuſdem Dara vocant, qui longius ad eundem habitant, id eſt caeteri accolae, Nuchul vocant. Pro *barbari dara*, Flor. ſec. & Ed. Aug. *Barbarida*. Lugd. Bat. ſec. ut & Ultr. *herbam clara*.

72 *Nucbul*] Terminatio probat Africanum eſſe nomen, quod inflectendo ad Latii ſermonis uſum in *Nilidem* migraſſe (prout apud Plinium legitur, citato loco) exiſtimo. *Dara* & *Nucbul* quoque legit Aethicus; in MSS. varie. Flor. ſec. *Nebul*. tert. & Meus *Nubul*. Lugd. Bat. quart. & Edd. pr. & Aug. & Venetae *Nubul*. ſec. *eum Nicbul*. ut & Ultr. In Perizon. deſunt illa, *caeteri vero a N. v.*

73 *Libyae Aegyptiae.*] In duobus Manuſcriptis, *Libyo Aegyptiae*: apud Plinium libro quinto capite ſeptimo, *Libyaegyptii*, eoſque ſuper Getulos habitare tradit. FABR. Terra harum gentium *Libya Aegyptia*, gentes hae vocantur Libyaegyptii, quaſi mixti Aegyptiis Libyes. Ad occaſum Thebaidis, ubi nunc deſerta Barcae & Libyae ſunt, poni, notat Harduin. ad Plinii locum hunc, qui exſtat lib. v. cap. 8. *Interiori autem ambitu Africae ad meridiem verſus, ſuperque Gaetulos, intervenientibus deſertis, primi omnium Libyaegyptii, deinde Leucaethiopes habitant.* Flor. ſec. & Periz. *Libyoaegyptiae.* Sed Lugd. Batt. pr. ſec. tert. & quart. ut & Ultr. *Libya* vel *Libia Aegyptiae.* pro *vocantur*, tres Lugd. Batt. *vocatur* & quum ſic in Aethici Coſmographia quoque exſtet, lectionem illam recepi. In Editt. Fabricii quibuſdam *Libya Aegyptiis* exſtat.

74 *Abſumitur:*] Ed. Aug. *aſſumitur*. mox *eructet* Edit. prima.

75 *Ad*

ſeptentrione ſinus Arabicus, à meridie Oceanus. Nam ab occaſu ex inferiore Aegypto incipit, [75] ad orientem Rubro mari terminatur, ubi ſunt gentes vigintiquatuor. Et quoniam [76] meridianam partem univerſae Aſiae deſcripſimus; ſupereſt ut ab oriente ad ſeptentrionem pars, quae reſtat, expediatur. Mons Caucaſus inter Colchos, qui ſunt ſuper Cimmericum mare, & inter Albanos, qui ſunt ad mare Caſpium, primum attollitur: cujus quidem [77] uſque in ultimum orientem unum videtur jugum, ſed multa ſunt nomina: & multi hoc ipſum jugum [78] Tauri montis credi volunt: quia re vera [79] Parchoatras, mons Armeniae, inter Taurum & Caucaſum medius, continuare Taurum cum Caucaſo putatur: ſed hoc [80] non ita eſſe, diſcernit fluvius Euphrates, [81] qui, de radice Parchoatrae montis effuſus, tendens in meridiem, ipſum ad ſiniſtram, [82] Taurum excludit ad dexteram. Itaque ipſe Caucaſus inter Colchos & Albanos, ubi & [83] portas habet, mons Caucaſus dicitur, à portis Caſpiis uſque ad Armenias pylas, vel uſque ad fontem [84] Tigridis fluminis, inter Armeniam & Iberiam, montes Acroceraunii dicuntur: à fonte Tigridis uſque ad [85] Carras civitatem, inter Maſſa-

75 *Ad Orientem*] Aug. Ed. *ab oriente*, & pro *ubi* habet *ibi*.

76 *Meridianam partem*] Poſteriorem vocem delent Lugd. Bat. ſec. & Ultr.

77 *Uſque in ultimum orientem*] Meus, *uſque in orientem*. Ed. Aug. & MS. Flor. tert. *uſque ad ultimum orientem*. Quod praeceſſit modo *primum* delet Ultr.

78 *Tauri montis*] Ed. prima *Tauri montes*. Aethicus, *Tauri montem*.

79 *Parchoatras*] Hic Straboni eſt *Parachoatras*, Plinio *Choatras*. Flor. ſec. *Parcho batras*. Sed tert. liquido *Parchoatras*. Lugd. Bat. pr. *Parthoatras*. quart. *Parchoaſtras*. Meus *Parcoathas*. Reliqui vulgatam ſervant ſcripturam, ut & Aethicus & Editi vetuſtiores, ſed Hittorp. *Parchoateas*.

80 *Non ita eſſe*,] Sic Aethicus & MSS. Flor. ſec. Lugd. Batt. pr. tert. quart. ut & Ed. Aug. Tranſponunt alii *ita non eſſe*. Hittorp. & Bolſuing. *non ita ſe habere poſſe*.

81 *Qui de radice*] *Qui radice*, cum Fabricianis Editt. Flor. ſec. & tert. Lugd. Bat. pr. & Periz. *qui a radice*, praeter Aethicum Meus & Ed. Aug. ſed praeferunt *qui de radice* Lugd. Batt. ſec. tert. quart. & Editiones reliquae, atque Moguntina.

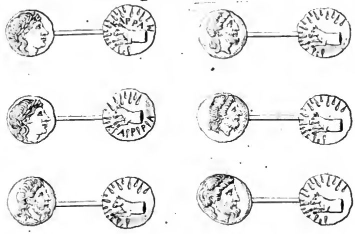
82 *Taurum excludit*] Edit. Hittorp. interſerit *montem*, quam ſequitur Bolſuing. in reliquis, ut & MSS. abeſt. Verum Aug. ſenſum interpunctione ſic mutat, *Taurum excludit. Ad dexteram itaque ipſe Caucaſus* &c.

83 *Portas habet*,] Ed. pr. *portas habere mons Caucaſus dicitur*. pro *portas* Ultr. *ſemper*.

84 *Tigridis*] MSS. & Editi quidam *Tigris* & hic & paſſim.

85 *Carras*] Lugd. Batt. pr. ſec. tert. & editi quidam *Charras* ſcribunt. Sed amant ſine adſpiratione exprimere ſcriptores Latini & Graeci, quae conſuetudo nummis firmatur, quales Haymius publicavit, quumque in Muſeo noſtro alios quoque poſſideamus, aliquot ex iiſdem adpingi curavimus.

ſagetas & Parthos, mons [86] Ariobarzanes: à Carris civitate uſque ad oppidum Cathippi, inter Hyrcanos & Bactrianos, mons [87] Memarmali, ubi amomum naſcitur: à quo proximum jugum, mons [88] Parthau dicitur: ab oppido Cathippi uſque ad vicum Saphrim, inter [89] Dahas ac Araucas

Hi nummi partim Apollinis caput a parte priore exhibent, partim Jovis. Duo quidem priores, quos depinxit Haymius in Theſ. Britannico Tom. II. pag. 117. Apollinis habent caput, ſed mei quatuor, nequaquam Apollinis, ſed Jovis barbatum caput oſtentant, quos, quamvis non valde diſſimiles, conjungi & ſculpi juſſi, ut pateat, in illis non Apollinis ſed Jovis eſſe caput. Cur ab altera parte lupus dimidiatus aſtri radiis circumdatus cernatur, obſcurum eſt; niſi forte iſta pars ad Apollinis & Dianae ſpectet cultum, unde in cunctis fere hujus urbis nummis, ſub imperatoribus Romanis cuſis, luna creſcens, cum ſolis aſtro conſpicitur.

86 *Ariobarzanes*] Ed. pr. *Ariobarzones.* MS. Lugd. Bat. pr. *Ariorbarzanes.* Addunt poſt montis nomen *dicitur* Lugd. Batt. pr. tert.

87 *Memarmali,*] Lugd. Bat. pr. *Memarmoli.* ſec. *Memoli.* quart. & Perizon. *Marmali.*

88 *Parthau dicitur:*] Lugd. Bat. pr. *Parchau.* Aethicus *Partao.* pro *dicitur* malunt *appellatur* Hittorp. & Bolſuing.

89 *Dahas ac Araucas.*] Ita Bolſuinge ſcripſit, cum ante *Dabaſſacaraucas*, & *Dachaſtauriocas* legeretur. Noſtri antiqui partim *Daaſſacauracas*, partim, *Daaſſacaraucas*, habent. Flor. ſec. *Daſſeraucas*, & in marg. *Daſtauraucas.* tertius(cum quo Meus conſentit)*Daas & Sacaraucas.* Lugd. Bat. pr. *Dacauſtaraucas.* ſec. *Duas Sataurracas.* tert. *Dachaſtaraucas.* quart. *Dachauſtraucas.* Perizon. *Dabaſſa Carautas.* Ultr. *Duas Sacaurautas.* Inter editos *Dabaſſaraucos* omnium prima, *Dachas Tarucas* Aug. *Dabaſſaraucas* Venetae. *Dagas ac Araucas* Hittorp. In Aethici Coſmographia. *Dapſaſſa Cauracas.*

90 *Par-*

cas & [90] Parthyenas, mons [91] Oſcobares, ubi Ganges fluvius oritur, & Laſer naſcitur: à fonte fluminis Gangis uſque ad fontes fluminis [92] Ottorogorrae, qui ſunt à Septentrione, ubi ſunt [93] montani Paropamiſadae, mons Taurus: à fontibus Ottorogorrae uſque ad civitatem Ottorogorram, inter [94] Hunnos & Scythas & [95] Gandaridas, mons Caucaſus. Ultimus autem inter [96] Eoas & Paſiadras, mons [97] Imaus, ubi flumen Chryſorrhoas, & promontorium [98] Samara orientali excipiuntur oceano. Igitur à monte Imao, hoc eſt, ab imo Caucaſo, [99] & dextra orientis parte,

90 *Parthyenas*] Flor. pr. *Parbieas*. Adſcriptum *f. Parbinas*, *ut dicat Parthinas*. Lugd. Bat. pr. *Parchyenas*. Meus *Parthrenas*. Ed. Aug. *Parthynas*. Aethicus & *Parthenaſis mons Oſchobaris*.

91 *Oſcobares*] Flor. ſec. *Achobares*. tert. *Oſobalers*. Meus *Oſcobates*. Editio autem Aug. *Oſchobates*.

92 *Ottorogorrae*] Flor. ſec. *a fontibus Octorogorrae*, & mox, *ad civitatem Ottorogorrem*, tert. *a fontibus Ottorogorrae*, & mox *ad civitatem Otorogorum*. Lugd. Batt. pr. & quart. *Octorogorrae* & *Octorogorram* ſcribunt, ut & Editt. pr. & Venetae. *Ottorogorrae* & *Ottorogorram* reliquae, ut & Aethici Coſmographia. Cellarius Tom. II. p. 888. & 889. *Ottorocorrham* Sericum adpellat oppidum, prope montes *Ottorocorrhas*.

93 *Montani Paropamiſadae.*] Vulgo legitur, *Montana Paropamiſſadae*: nos libros vetuſtos ſecuti ſumus. Stephanus, Παροπάμισος πόλεως ὄρος Ἰνδικῆς. ἀφ' οὗ οἱ Παροπαμισάδαι οἱ παροικοῦντες. Ἀπολλόδωρος δ' ἐν δευτέρῳ περὶ γῆς, ἀπ' αὐτῶν φησὶ τὸ ὄρος κεκλῆσθαι, οἱ δὲ νῦν παροικοῦντες Παροπαμισάδαι. Apud Arrianum hoc nomen modo unico σ, modo gemino σσ ſcribitur: ſed apud Diodorum & Euſtathium Dionyſii interpretem unicum σ habet. FABRIC. Flor. ſec. *Paropadiſſadae*. adſcribitur f. *nis*, ut dicat *Paropaniſadae*. tert. *Paropaniſſadae* Lugd. Batt. pr. ſec. & quart. *Paropaniſadae*. reliqui MSS. *Paropamiſadae*. Sed inſuper conjunctionem & interſerunt Lugd. Batt. pr. & tert. Mox *Taurus eſt*. in Meo legitur.

94 *Hunnos & Schythas,*] Flor. pr. *inter unos* (ſuperſcripto *b*) *Scitaſque*. Sed *Hunos* correctum ibi eſt in *Hunas*. ſec. *inter Funos Sitas*. Lug. Batt. pr. & quart. *Chunos & Scithas* ſec. *Hunos*. tert. *Chimos* Periz. & Ultr. *Hunos Scitas*. Meus *Funoſcitas*. Vulgata lectio ſe recte habet, & apud Aethicum quoque exſtat. Hunni enim ut accolae hujus montis quoque memorantur a Procopio lib. IV. Goth. cap. 3. p. 160 ubi de Caucaſi partibus ad orientem & meridiem. Οἱ δὲ πρὸς ἀνίσχοντα ἥλιον καὶ ἄνεμον νότον, ἐς τὰς διεξόδους ἐξικνοῦνται αὐταῖς, αἳ τὰ τῆδε ἀνεχόμεναι Οὔννους ἤδη ἐς γῆν τὴν τε Περσῶν καὶ Ῥωμαίων ἄγουσιν. *Illae vero, in orientem ac meridiem vergentes, ad portas evadunt, quae Hunnos vicinos in Perſarum ac Romanorum oras inducunt.* Commemorat deinde Hunnos, qui Sabiri vocantur, & alias ibidem gentes Hunnicas.

95 *Gandaridas*] Lugd. Bat. quart. & Perizon. *Gangaridas*. Scribitur utroque modo.

96 *Eoas & Paſiadras*] Edit. prima *Eoſas & Paſiadras*. litteram *s* in *Paſiadras* geminant quartus Lugd. Bat. Perizon. & Meus, ut & Flor. tert. nam in ſec. legitur itidem *Paſſiadras*, ſed ſuperſcribitur *tro*, quaſi vellet *Paſſitroas*. Lugd. Bat. ſec. *Paidras*.

97 *Imaus*] Varie in MSS. corrumpitur hoc nomen hie & infra Flor. ſec. *Inmavus*. tert. *Immanus*. Lugd. Bat. pr. *Emaavus*, & adſcribitur, lege *Toimavus*. tert. & quart. *Emavus*. ſec. *Ymavus*. Ultr. & Periz. *Imanus*. Ed. prima *Imavus*. Aug. *Timavus*.

98 *Samara*] Aug. Edit. *Samora*. & mox *excipitur* Editt. pr. & Venetae. *Syricus* pro *Sericus* Ultr. MS. vulgari errore.

99 *Et dextra orientis parte,*] In Flor. ſec. eſt, & *dextra orientis partem*, ſed corrigitur & *uſque ad dextram* &c.

te, qua oceanus Sericus tenditur, uſque ad promontorium Boreum & flumen Boreum, [100] inde tenus Scythico mari, quod eſt à ſeptentrione, uſque ad mare Caſpium, quod eſt ab occaſu, & uſque ad [101] extentum Caucaſi jugum, quod eſt ad [102] meridiem, Hyrcanorum & Scytharum gentes ſunt [103] quadraginta duae, propter terrarum infoecundam diffuſionem late oberrantes. Mare Caſpium ſub Aquilonis plaga ab oceano oritur, cujus [104] utraque circa oceanum litora, & loca deſerta incultaque habentur: inde meridiem verſus, per longas anguſtias tenditur, donec per magna ſpatia dilatatum; Caucaſi montis radicibus [105] terminetur. Itaque à mari Caſpio quod eſt [106] ad orientem, [107] per oram oceani ſeptentrionalis uſque ad Tanaim fluvium & [108] Maeotidas paludes, quae ſunt ad occaſum, per litus Cimmerici maris, quod eſt ab africo uſque ad caput & portas Caucaſi, quae ſunt [109] ad meridiem, gentes ſunt [110] trigintaquatuor. Sed generaliter regio proxima Albania ulterior, ſub mari & monte Caſpio, Amazonum [111] nominatur.

[112] Expliciti ſunt quam breviſſime fines Aſiae: nunc Europam, [113] in-

100 *Inde tenus*] Lugd. Batt. pr. tert. quart. *exinde tenus.* & *inde tenus.* Editt. pr. Hitt. Venetae & Bolſuing. verum delet & Aug. neque in MSS. Florentinis adparet.

101 *Extentum*] Lugd. Batt. ſec. quart. & Ultr. *extenſum.* Flor. tert. *extremum.* Vulgata melior. Ovidio extentus utroque clivo mons Tmolus dicitur Metam. lib. XI. vſ. 150.

Late riget arduus alto
Tmolus in adſcenſu; clivoque extentus utroque,
Sardibus hinc, illinc parvis finitur Hypaepis.

102 *Ad meridiem,*] Sic malunt conſtanter libri MSS. omnes, quam *a meridie*, quod in vulgatis pleriſque eſt, praeter Ed. Auguſtanam.

103 *Quadraginta duae,*] Largiores adſignant *tres*, cum Ed. Aug. MSS. Lugd. Batt. pr. & tert. *quatuor* quartus. *defuſionem* mox Aug. Ed. & *longe* Meus pro *late*.

104 *Utraque circa oceanum*] Lugd. Bat. pr. *utraque parte circa oceanum*, pro *circa* Lugd. Bat. quart. *citra.* conjunctionem & delet Meus.

105 *Terminetur.*] Lugd. Bat. *terminatur.* Quo reſpectu videri poteſt Flor. tert. ſupra pro *dilatatum* ſcribere *dilatatur.*

106 *Ad orientem,*] Ed. Aug. *ab oriente.*

107 *Per oram*] Flor. ſec. & tert. *per ora.* ut & Periz. reliqui vulgatam retinent cum Aethico.

108 *Maeotidas paludes,*] Ed. pr. *Maeotias paludes.*

109 *Ad meridiem,*] Lugd. Bat. quart. *a meridie.*

110 *Triginta quatuor.*] Flor. tert. *Quatuor & triginta.* Lugd. Batt. pr. tert. quart. nunc parciores, duas modo tribuunt.

111 *Nominatur*] Ita Flor. ſec. ut & Lugd. Batt. pr. tert. quart. Meus & Periz. Lugd. Bat. ſec. *vocatur.* Editt. paſſim *nuncupatur*, praeter Auguſtanam, quae *nominatur.* In Aethici Codd. eadem ſcripturae eſt varietas.

112 *Expliciti*] Flor. ſec. tert. & Lugd. Bat. quart. *Explicati ſunt.* Edd. pr. & Venetae *Expliciti autem ſunt*; eaedem infra *nunc autem* &c. Mox *quamquam breviſſime* in Editt. quibuſdam ut Hittorp. & Bolſuing.

113 *In*

[113] in quantum cognitioni hominis conceditur, ſtylo pervagabor.

A montibus Riphaeis ac flumine Tanai, Maeotidiſque paludibus, quae ſunt ad orientem, per littus ſeptentrionalis oceani uſque ad Galliam Belgicam & flumen Rhenum, quod eſt ab occaſu, deinde uſque ad Danubium, quem & Iſtrum vocant, qui eſt [114] à meridie ad Orientem directus, ponto excipitur: ab oriente Alania eſt, in medio Dacia, [115] ubi & Gothia: deinde Germania eſt, ubi plurimam partem [116] Suevi tenent: quorum omnium [117] ſunt gentes quinquaginta quatuor. Nunc quidquid Danubius [118] à barbarico ad mare Noſtrum ſecludit, expediam. Moeſia ab oriente habet oſtia fluminis Danubii, ab euro Thraciam, à meridie Macedoniam, ab africo Dalmatiam, ab occaſu Iſtriam, à circio Pannoniam, à ſeptentrione Danubium.

Thracia habet ab oriente Propontidis ſinum & civitatem Conſtantinopolim, quae Byzantium prius dicta eſt: à ſeptentrione partem Dalmatiae, & ſinum Euxini ponti, ab occaſu & africo Macedoniam, à meridie Aegaeum mare. Macedonia habet ab oriente Aegaeum mare, à borea Thraciam, ab euro Euboeam & Macedonicum ſinum, à meridie Achaiam, à favonio [119] montes Acroceraunios in anguſtiis Adriatici ſinus, qui montes [120] ſunt con-

113 *In quantum cognitione hominis conceditur,*] Ante edebatur: *cognitioni conceditur*, & *conſcenditur* in ſcriptis; unde hanc lectionem pro germana erui, &, niſi fallor, ea maxime cum proxima dictione congruit. LAUT. At tunc ſcribendum foret *adſcenditur*. Verum ego a vulgata lectione, quam MSS. Florentini omneſque, quos inſpexi, comprobant, non diſcedo, neque cum Andrea Scotto temere alteram reciperem. Firmat receptam quoque Aethici Coſmographia, quae eandem ſic interpretatur, *in quantum conditioni humanae conceditur*.

114 *A meridie*] Ed. Aug. *ad meridiem*. Copulam & Editiones tollunt vetuſtiores uſque ad Fabricianas, ſed contra omnes, quos inſpexi, vel quorum habeo collationem MSS. ut & contra Aethici Coſmographiam. Iſter igitur, ſive Danubius, incipit a meridie, ubi oritur, deinde ad orientem curſum dirigens, pergit, donec in mare influit ſeſeque exonerat.

115 *Ubi & Gothia:*] Ed. eadem *ibi & Gothia, deinde & Germania eſt.*

116 *Suevi tenent,*] Sic in MSS. & Edd. vetuſt. *Suevi obtinent*, in Hittorp. & Bolſuingiana.

117 *Sunt gentes*] Sic in MSS. Editt. tranſponunt, *gentes ſunt*.

118 *A barbarico*] Lugd. Bat. ſec. & Ultr. addunt *oceano*. quart. *mari*. Pro *Moeſia* male *Myſia* in Flor. ſec. & tert. hic & infra.

119 *Montes Acroceraunios,*] Legitur & *Acroceraunia*, Horatius libro primo Carmin. *Qui vidit mare turgidum, & Infames ſcopulos Acroceraunia*, Diodorus libro quadrageſimo primo, [illegible]. FABR. Flor. ſec. *montes Acroceraneos*. Lugd. Batt. omnes, ut & Perizon. & Fabric. *montes Acroceraunioe*. Mox *maris* pro *ſinus* in Meo.

120 *Sunt*] Hittorp. & Bolſuing. Editt. contra reliquas & MSS. omnes inferciunt *ſiti*. Lugd. Bat. ſec. & Ultr. inſuper *ſunt* delent.

121 *At-*

contra Apuliam [121] atque Brunduſium [122] ab occaſu Dalmatiam, à circio Dardaniam, à ſeptentrione Moeſiam. Achaja undique propemodum cincta eſt mari: nam ab oriente habet Myrtoum mare, ab euro [123] mare Creticum, à meridie Ionium mare, ab africo & occaſu Cephaleniam & Caſſiopam inſulas, à ſeptentrione ſinum Corinthium, ab aquilone anguſtum terrae dorſum, [124] quo Macedoniae conjungitur, vel potius Atticae, qui locus Iſthmos vocatur, [125] ubi eſt Corinthus, [126] habens in Attica ad boream non longe Athenas civitatem. Dalmatia habet ab oriente Macedoniam, ab aquilone Dardaniam: à ſeptentrione Moeſiam, ab occaſu Iſtriam, & ſinum Liburnicum, & inſulas Liburnicas: à meridie Adriaticum ſinum. Pannonia, Noricus, & Rhetia habent ab oriente Moeſiam, à meridie Iſtriam, ab africo [127] Alpes Penninas, ab occaſu Galliam Belgicam, à circio Danubii fontem, & limitem, qui Germaniam à Gallia inter Danubium Galliamque [128] ſecernit, à ſeptentrione Danubium & Germaniam. Italiae ſitus à circio in eurum tenditur, habens ab africo Tyrrhenum mare, à borea Adriaticum ſinum: cujus ea pars [129] qua continenti terrae communis & contigua eſt, Alpium obicibus obſtruitur: [130] quae à Gallico mari ſuper Liguſticum ſinum exſurgentes, primum Narbonenſium fines,

121 *Atque Brunduſium*] Amant ita MSS. & Editi Vetuſtiores, reliqui *&* *Brunduſium.*

122 *Ab occaſu*] Lugd. Bat. quart. praeponit *&*.

123 *Mare Creticum,*] Ed. pr. *Arcticum mare.*

124 *Quo Macedoniae conjungitur,*] Lugd. Bat. ſec. & Periz. *quod.* quart. *qui* &c.

125 *Ubi eſt*] Abeſt poſterior vox ab Edit. Aug.

126 *Habens in Attica ad Boream*] Lugd. Batt. tert. & quart. *habens in Atticam* &c. quibuſcum conſentit Ed. pr. quae inſuper legit *a borea.* At Lugd. Bat. pr. *ſpectans in Atticam ad boream* &c. In Aethici Coſmographia legitur, *Hic eſt in Attico ad boream non longe civitas Athenae.* corrige, *Hinc eſt in Attica* &c.

127 *Alpes Penninas,*] Ita clare ſcribitur in Lugd. Batt. tertio, quarto & Perizoniano, & exhibet Edit. Aug. *Peninas* Meus cum Lugd. Bat. ſec. Flor. ſec. ſcribit, *Appenninas* vel *Apenninas* Flor. tert. & Edit. pr. atque Lugd. Bat. pr. Alpes vero iſtas *Penninas* a deo Pennino, non *Poeninas*, ut alii, praeſertim Graeci ſcriptores, quaſi a Poenorum & Annibalis tranſitu vocari, oſtendit Livius lib. XXI. cap. 38. *Nec veriſimile eſt, ea tum ad Galliam patuiſſe itinera; utique quae ad Penninum ferunt, obſepta gentibus ſemigermanis fuiſſe; neque hercule, montibus his ſi quem forte id movit, ab tranſitu Poenorum ullo Veragri, incolae jugi ejus, norunt nomen inditum: Sed ab eo, quem in ſummo ſacratum vertice Penninum montani adpellant.*

128 *Secernit*, Ed. pr. & Venetae *diſcernit.* Mox copula *&* delet. Ed. Aug.

129 *Qua continenti*] Pro *qua* Lugd. Batt. pr. & ſec. ut & Ed. Aug. *quae* exhibent.

130 *Quae à Gallico mari ſuper Liguſticum ſinum*]

nes, deinde Galliam Rhetiamque ſecludunt, [131] donec in ſinu Liburnico deſigantur. Gallia Belgica habet ab oriente limitem fluminis Rheni & Germaniam, [132] ab euro Alpes Penninas, à meridie provinciam Narbonenſem, ab occaſu provinciam Lugdunenſem, à circio oceanum Britannicum, à ſeptentrione [133] Britanniam inſulam. Gallia Lugdunenſis, ducta per longum, & per anguſtum inflexa, Aquitanicam provinciam ſemicingit. Haec ab oriente habet Belgicam, à meridie partem provinciae Narbonenſis, qua Arelas civitas ſita eſt, [134] & mari Gallico Rhodani flumen excipitur. Narbonenſis provincia, pars Galliarum, habet ab oriente Alpes [135] Cottias [136] ab occidente Hiſpaniam, à circio Aquitaniam, à ſeptentrione [137] Lugdunenſem, ab aquilone Belgicam Galliam, à meridie mare Gallicum, quod eſt inter Sardiniam & [138] inſulas Baleares, habens in fronte qua Rhodanus fluvius in mare exit, inſulas Stechadas. [139] Aquitanica provincia obliquo curſu Ligeris fluminis, qui ex plurima parte terminus ejus eſt, in orbem agitur. Haec [140] à circio oceanum qui Aquitanicus ſinus dicitur, ab occaſu Hiſpanias habet, à ſeptentrione & oriente Lugdunenſem, ab euro & meridie Narbonenſem provinciam contingit. Hiſpania [141] univerſa terrarum ſitu trigona eſt, & circumfuſione Oceani Tyrrhenique pelagi [142] pe-

ſinum] Lugd. Bat. ſec. *qui.* Ed. Aug. *quae Gallico mari per Lig. s.* Ultr. MS. quoque *per Lig. s.*

131 *Donec in ſinu Liburnico deſigantur.*] Lugd. Batt. ſec. *deſiguntur.* Sed quart. *donec in ſinum Liburnicum deſinant.*

132 *Ab Euro*] Addunt *habet* Lugd. Batt. pr. ſec. tert. & Ed. Aug. *Alpes Penninas* autem hic iterum ſcribunt Periz. Lugd. Batt. tert. & quart. & inſuper primus, ſed in primo, manu ſecunda *a* praeponitur, ut notet *Apenninas*, ſicuti in quibuſdam exſtat.

133 *Britanniam*] MS. Ultr. & Edd. pr. Venetae & Aug. *Britannicam.* Addit aliquanto poſt *Galliam*, denuo in iis *habet Belgicam*, Ultr. *Aquitaniam* pro *Aquitanicam prov.* habent Edd. pr. Aug. & Venetae *Arelatum* pro *Arelas.*

134 *Et mari*] Interſerit *ubi* Lugd. Bat. quart. *excipitur* pro *accipitur* ſcribit ſecundus.

135 *Cottias,*] Id verum nomen. MSS. Lugd. Batt. pr. & tert. *Gutticas.* ſec. *Chotias.* quart. *Cothicas.* Periz. *Cotias* Meus *Cutias.* mendoſe, ut multa locorum nomina.

136 *Ab occidente*] Lugd. Bat. quart. *ab occaſu* & mox *Aquitaniam* ſec. tert. & quart.

137 *Lugdunenſem*] *Galliam* quaedam Editiones praeponunt, ſed in MSS. abeſt.

138 *Inſulas Baleares,*] Priorem delent Lugd. Batt. ſec. & quart.

139 *Aquitanica*] Ultr. *Aquitania.* & *ejus* in illis, *ejus eſt*, delet.

140 *A circio oceanum*] In Ed. Aug. eſt *oceano* Editt. pr. & Venetae *a circio habet oceanum.* Mox *Hiſpanos* Ultr.

141 *Univerſa*] Lugd. Batt. pr. tert. Edd. pr. Aug. & Venetae *univerſo.* ut ad ſitum non ad Hiſpaniam referatur. Vulgatum tuetur Aethici Coſmographia. Delent *eſt* MSS. Flor. uterque Lugd. Batt. ſec. quart. Periz. & Meus. ut & *que* poſt *Tyrrheni* pr. & tert.

D 142 *Pe-*

[142] pene inſula efficitur. Hujus [143] angulus prior, ſpectans ad orientem, à dextris Aquitanica provincia, à ſiniſtris Balearico mari coartatus, Narbonenſium finibus inſeritur. Secundus angulus circium intendit: [144] ubi Brigantia Calleciae civitas ſita, altiſſimam pharum, & inter pauca memorandi operis, ad ſpeculam Britanniae erigit. [145] Tertius ejus angulus eſt, [146] qua Gades inſulae intentae in africum, Atlantem montem interjecto ſinu Oceani proſpiciunt. Hiſpaniam citeriorem ab oriente [147] incipientem, Pyrenaei ſaltus à parte ſeptentrionis [148] uſque ad Cantabros Aſtureſque deducunt, atque inde per Vaccaeos & [149] Oretanos, quos ab occaſu habet, poſita in Noſtri maris littore Carthago determinat. Hiſpania ulterior habet ab oriente Vaccaeos, Celtiberos, & Oretanos: à ſeptentrione Oceanum, ab occaſu Oceanum, à meridie Gadita-

142 *Pene inſula efficitur.*] Ex editis quidam *peninſula efficitur.* Poſt quae additur in Aug. *ac inſulae nomine cenſetur.*

143 *Angulus prior*] Lugd. Bat. quart. *propior.* Idem mox legit, *a dextris habet Aquitanicam provinciam*, quam lectionem in tertio quoque inveni. In *angulus ejus*, quod ſequitur poſtremam vocem delent MS. Flor. uterque & Edd. Venetae.

144 *Ubi Brigantia Caleciae*] Ita ſcripſimus ex libro vetuſto, pro quo in vulgatis eſt, *Gallaeciae.* Diodorus libro trigeſimoſeptimo, Βριγάντιον πόλιν Καλλαικίας dicit. FABR. Flor. ſec. *Galleciae* ſuperſcripto *i*, ut notet *Galliciae*, prout in ſec. Flor. & Lugd. Bat. atque Ultr. & Aethici Coſmogr. exſtat. Lugd. Batt. pr. tert. & quart. *Galliae.* Perizon. *Galleciae.* Meus *Galiciae.* Sed *Callaeciae* rectum eſt. Praeter Diodorum Dio Caſſius, ubi de Caeſare loquitur, Callaeciae urbem vocat, lib. XXXVII. p. 54. Βριγάντιον πόλιν Καλλαικίας παρεπλεύσατο. *Brigantium, urbem Callaeciae, praetervectus*, unde patet maritimum fuiſſe oppidum, quod egregie confirmatur hoc Oroſii loco, neque enim memorandi operis pharus alibi uſum ſui nautis praebere poteſt. Sequentia ſic conſtituunt MSS. quidam, *ſita eſt, & altiſſimam pharum, inter p. m. o. ad ſpectaculum Br. erigit.* Lugd. Bat. primus. *ſita eſt, & altiſſimam pharum, & inter p. m. o. ad ſpectaculum Br. erigit.* Lugd. Bat. quart. *ſita eſt*, quoque habet Lugd. Bat. tert. pro *ſpeculam* Flor. ſec. & tert. *ſpeculum.* Ultr. *ad ſpectaculum Britanniae erigitur.* Edd. pr. & Venetae *ad ſpeculam Britanniae exigit.* Aethici Coſmogr. *Ubi Brigantia civitas ſita eſt Galliciae, ac altiſſimum* (alii *ad*) *altiſſimum farum: & inter pauca memorandi operis ad ſpeculam Britanniae erigitur.*

145 *Tertius ejus angulus eſt,*] Tranſponunt *tertius angulus ejus* Codd. Florentini & Perizon. *ejus* abeſt a Codice Meo, *eſt* a Lugd. Bat. pr. & a Meo.

146 *Qua*] Lugd. Bat. ſec. tert. quart. & Flor. ſec. atque Ultr. *quo*, & ſic quoque in Aethici Coſmogr. Edit. pr. & ante Fabricianas vetuſtis omnibus. Meus Codex *qua* ſervat. Mox *ad Africum* Lugd. Bat. quart.

147 *Incipientem,*] Abeſt a Perizon. ſervant alii, ut & Aethicus, *ab oriente incipit ex Pyrenaeis ſaltibus.* In meo *Pyreneus ſaltus*, pro *Pyrenaei.*

148 *Uſque ad*] Poſteriorem vocem delet Lugd. Bat.

149 *Oretanos.*] Ed. pr. *Oreatanos*, dein Meus, *quos ab occaſu habet poſitos, in n. m. l. Carthago d.* at Ed. pr. *q. a. o. habet poſitam in n. m. l. Carthaginem determinat.*

250 *Un-*

ditanum Oceani fretum: [150] unde mare Noſtrum, quod Tyrrhenum vocatur, immittitur. Et quoniam Oceanus habet inſulas, quas Britanniam & Hiberniam vocant, quae [151] in averſa Galliarum parte ad proſpectum Hiſpaniae ſitae ſunt, breviter explicabuntur. Britannia Oceani inſula, per longum in boream extenditur. A meridie Gallias habet, cujus proximum litus tranſmeantibus [152] civitas aperit, quae dicitur [153] Rhutubi portus: unde haud procul [154] à Morinis in auſtro poſitos Menapios Batavoſque proſpectat. Haec inſula habet [155] in longo millia paſſuum octingenta, in lato millia ducenta: à tergo autem, unde Oceano infinito patet, [156] Orcadas inſulas habet, quarum viginti deſertae ſunt, [157] tredecim coluntur. Deinde inſula Thule, quae per infinitum à

ce-

150 *Unde*] Ed. Aug. *inde mare noſtrum.* Sic quoque Venetae.

151 *In averſa Galliarum parte*] *Averſa*, non *adverſa*, recte eſt in Manuſcriptis. FABRIC. *Averſa* quoque legitur in Aethici Coſmographia, & in MS. Flor. ſec. reliqui fere cum vetuſtis Editionib. *adverſa* legunt.

152 *Civitas aperit*,] In Aethici Coſmographia iiſdem verbis haec loca deſcribuntur. Verum MSS. Lugd. Bat. quart. & Ultr. legunt *civitas apparet*, contra reliquos & ſcriptoris mentem. Geographis enim proprio verbo dicit Oroſius civitatem Britannicam Rhutubi tranſmeantibus proximum litus Galliae aperire; quibus ſignificat ita auguſtum ibi trajectum eſſe maris, ut inde Galliae litora proſpici queant, quare olim inde in Gallias & ex Galliis in Britanniam frequens erat trajectus, antequam ut hodie fit, portus Dubris, nunc *Dover* eidem ſuccedens, ſibi illum uſum vindicaſſet. E regione Bononiae fuit, unde, ſive ex Geſſoriaco ſolventes, directo curſu ex Gallia ſolvebant. Ammian Marcellin. lib. xx. cap. 1. *Obſervato flatu ſecundo ventorum ad Rutupias, ſitas ex adverſo, defertur, petitque Lundinium.* Idem lib. XXVII. cap. 8. *Quum veniſſet ad Bononiae litus, exinde tranſmeato lentius freto, defertur Rutupias, ſtationem ex adverſo tranquillam.*

153 *Rhutubi portus:*] Varia nominis eſt ſcriptura & nomenclatio, non modo in MSS. & Editis, ſed & apud priſcos auctores. Lugd. Batt. pr. & tert. *Rutupi portus.* Meus *Rutbubi portus.* Antonini Itinerarium *Ritupas*, alii ſcriptores paſſim *Rutupias* vel *Ritupias* adpellant. Obſervat autem Clariſſ. Petrus Weſſelingius ad Antonini Itin. p. 473. plurali numero dici, quod binae ibi eſſent arces ad portum adpoſitae, quarum ad ſeptentrionem vergentem *Regulbium* vocabant, ejuſque nominis reliquias hodieque in *Reculver* durare; teſtemque citat, praeter Notitiam Imp. Occident. libellum, Jo. Battely de Antiquitatibus Rutupinis Oxonii vulgatum.

154 *A Morinis*] *A Morynis* Edd. pr. & Venetae. Sed Lugd. Batt. tert. quart. & Perizon. *a Morinis* (quart. *Morineis*) *in auſtro poſitis.* Lugd. Batt. ſec. quart. & Periz. dein *Menapos* Lugd. Batt. ſec. quart. Periz. & Ultr. ex quibus ultimus. *Batbavoſque*, pro quo *Batraſioſque* Ed. prima.

155 *In longo*] Quum mox ſequatur *in lato*, mirum, cur contra Aethicum & omnes MSS. neſcio quomodo in quibuſdam Editionibus irrepſerit *in longum*, praeſertim quum infra, ubi inſulam Cyprum deſcribit, *in longo*, & *in lato* pariter ejus ſpatium deſcribat. *Ad millia paſſuum octingenta*, Lugd. Bat. quart. *tria* in initio addit.

156 *Orcadas*] Ita MSS. meliores, Editi quidam *Orcades*, quae varietas in Aethici Coſmogr. quoque eſt.

157 *Tredecim coluntur.*] *Quatuordecim coluntur.* Aethicus & Ed. Aug. *tredecim in-*

co-

Digitized by Google

ceteris ſeparata, circium verſus [158] medio ſita Oceani, vix paucis nota habetur. Hibernia inſula, inter Britanniam & Hiſpaniam [159] ſita, longiore ab africo in boream ſpatio porrigitur. Hujus partes priores intentae Cantabrico oceano, Brigantiam Calleciae civitatem, ab africo ſibi in circium [160] occurrentem, ſpatioſo intervallo procul ſpectant: ab eo praecipue promontorio, ubi [161] Scenae fluminis oſtium eſt, & Velabri [162] Luceniquc conſiſtunt. Haec propior Britanniae, ſpatio terrarum anguſtior: [163] ſed coeli ſolique temperie magis utilis, à Scotorum gentibus colitur. Huic etiam [164] Mevania inſula proxima eſt, & ipſa ſpatio non parva, [165] ſolo commoda, aeque à Scotorum gentibus [166] habitatur. Hi ſunt fines totius Europae. Africam, ut dixi, [167] cum tertiam orbis partem majores Noſtri accipiendam deſcripſerint, non ſpatiorum men-

coluntur. Edd. pr. Venetae. Hittorp. & Bolſuing. Sed contra omnes MSS. & Aethici quoque Coſmographiam. Pro *Thule* Ed. pr. & MSS. Flor. *Tile*. Aug. *Thile*. Dein Lugd. Bat. ſec. *quae per infinitum oceanum* &c.

158 *Medio ſita oceani*,] *Medio ſita eſt oceani*. Ultr. *medio ſita oceano*, Edd. pr. Hitt. & Bolſuing. atque MSS. Flor. ſec. tert. Perizon. & Meus.

159 *Sita longiore*] Ultr. *ſita*, *longiori ſpatio* &c. Ed. pr. & Venetae. *ſita eſt*, *quae longiore ab A.* Mox Periz. *colligitur*.

160 *Occurrentem*] Ed. pr. *occurrente*. In Edit. Moguntina ad *procul ſpectant* notatur in marg. *proſpectant*.

161 *Scenae fluminis*] Nomen fluminis in MS. Ultr. abeſt, in Aethici Coſmographia *Sacanae* adpellatione inſignitur. *Senae* autem ſcribunt MSS. Flor ſec. tert. Meus. ut & Edit. pr. in reliquis *Scenae* legitur, quod cum adpellatione ejuſdem hodierna congruit; *Scennon* enim dici teſtatur Cellarius lib. 11. cap. 4. p. 441.

162 *Lucenique*] Lugd. Batt. pr. & tert. *Lugenique*. *Lucinique* Ed. Aug. *Velabri Luceni*, deleto *que* Ultr. Pro *ſpatio* mox *ſpatioſo* Perizon.

163 *Sed coeli ſolique temperie*] Vulgo *coeli ſoliſque*. tautologia puerilis. Lautius. Addit ad marginem Editionis Mogunt. Andr. Scottus *ſolique* melius & merito. Omnes tamen MSS. cum Editis & ipſa Aethici Coſmographia praeferunt *coeli ſoliſque temperie*, exceptis meis membranis, in quibus clare exſtat *coelo ſolique temperie*. Malim *ſolo coelique temperie* &c. nam temperies proprie de aëre ſive coelo dicitur, atque ita laudatur ab Oroſio Hibernia, quod aëre gaudeat temperato, & ſolo fertili. Mox in illis *a Scotorum*, praefigitur & in Lugd. Bat. quarto.

164 *Mevania Inſula*] Aug. *Mevania Inſula eſt proxima*. Pro *Mevania* habent *Evann* Lugd. Batt. pr. tert. *Eumania* ſec. & Ultr. *Eumonia* quart.

165 *Solo commoda*,] Ultr. & Edit. Aug. *ſola commoda*, ſed Fabricianae Editt. notant in marg. vocem *ſole*. Ego, ex Aethici quoque Coſmographia *ſolo* praetuli; nam, ſicuti ſupra a coelo & ſolo laudavit Hiberniam, ſic nunc quoque a ſolo & amplitudine commendat *Mevaniam*. Edit. pr. legit, *ſpatio non parvo*, *ſolo commoda*. Hanc, ut ſaepe, ſequuntur Venetae.

166 *Habitatur*.] Lugd. Bat. quart. *habetur*. Pro *hi ſunt fines* &c. in Ultr. eſt, *Hic ſunt fines* &c.

167 *Cum tertiam orbis partem*] Lugd. Bat. ſec. delet *orbis*, Ultr. inſuper *cum*, legens *tertiam partem*, at in Lugd. Bat. pr. eſt, *cum tertiam orbis prope partem* &c. Mox *deſcri-*

Digitized by Google

menſuras, ſed diviſionum rationes ſecuti ſunt. [168] Mare hoc ſiquidem Magnum, quod ab occaſu ex Oceano oritur, in meridiem [169] magis vergens, anguſtiorem inter ſe & Oceanum coartatae Africae limitem [170] facit. Unde etiam aliqui, quamvis eam longitudine parem, tamen multo anguſtiorem intelligentes, [171] inverecundum arbitrati ſunt tertiam vocare partem, ſed potius [172] in Europam Africam deputantes, [173] ſecundae portionem appellare maluerunt. Praeterea cum [174] multo amplius terrae in Africa ardore Solis, quam in Europa rigore frigoris incultum atque incognitum ſit [175] (quippe cum omnia pene animantia vel germinantia, patientius & tolerabilius ad ſummum frigoris quam ad ſummum caloris accedant) ea ſcilicet cauſa eſt, Africam per omnia ſitu & populis minorem videri: [176] quia & natura ſui minus habeat ſpatii, & coeli inclementia plus deſerti: cujus deſcriptio per provincias & gentes haec eſt: Libya Cyrenaica & Pentapolis, [177] poſt Aegyptum in parte Africae prima eſt. Haec incipit à civitate [178] Paraetonio, & montibus Cataba-

ſcripſerunt Lugd. Batt. ſec. tert. quart. & *accipiendam eſſe* Flor. tert.

168 *Mare hoc* &c.] Tranſponit cum Edit. Hittorp. Cod. Periz. *Mare ſiquidem hoc magnum.*

169 *Magis vergens*,] vox prima a Periz. Codice abeſt.

170 *Facit.*] MSS. Florent. ſec. & tert. Lugd. Batt. pr. ſec. tert. Meus, Ultr. & Editt. pr. & Aug. & Venetae *fecit.* Lugd. Bat. quart. *fec̄.* Perizon. *fc̄it.* ſuperpoſita linea, quae corrumpendae ſcripturae dedit occaſionem.

171 *Inverecundum*] Meus cum Flor. tert. & Ed. Aug. *verecundum.* Delent autem *ſunt* Lugd. Bat. tert. Meus & Periz. *vocare partem* tranſponit Ed. pr. cum Venetis.

172 *In Europam*,] Sic magno conſenſu MSS. Flor. ſec. tert. Lugd. Batt. ſec. quart. Ultr. & Meus. Editio quoque Aug. Servat vulgatum Perizon. & Lugd. Bat. tert. Monuimus ſupra praepoſitionem *in* ab antiquis promiſcue cum quarto & ſexto caſu conjunctam fuiſſe.

173 *Secundae portionem*] Ita lego. Vulgati habent *Secundae portionis portionem*, praeeunte Edit. Hittorp. Magna hic varietas in MSS. eſt. Florent. ſec. tert. *hoc eſt ſecundae portionem* &c. quam comprobant Lugd. Bat. quart. Perizon. & Meus. At Lugd. Batt. pr. tert. *hoc ſecundam portionem.* ſec. cum Ultr. *hoc eſt ſecundam eam portionem.* Ed. pr. cum Venetis *ac ſecundam portionem.* Aug. *ſecundam portionem.* Aethicus, in Africae praecipue deſcriptione, verba Oroſii immutat, & hunc locum ita circumſcribit, *ſed in Europa eàm judicaverunt reputandam, hoc eſt, ut non eam ſimilem duabus dicerent, ſed de duabus uni ſubjectam.*

174 *Multo amplius*] Lugd. Bat. quart. *multo magis.*

175 *Quippe cum omnia*] Media vox in Fabr. Edit. deficit, unde *accedant* mutatur ibidem in *accedunt.*

176 *Quia & natura ſui*] Edd. pr. & Venetae *& q. n. s.* Lugd. Bat. tert. *quia ex n. s.* dein *minus habet ſpatii.* Flor. ſec. & tert. & Edd. Venetae.

177 *Poſt Aegyptum*] Lugd. Bat. ſec. & Ultr. *quae poſt Aegyptum.*

178 *Paraetonio*,] Vitioſe apud Aethicum *Par-*

bathmon: inde ſecundo mari uſque ad aras Philenorum extenditur. Poſt ſe habet uſque ad Oceanum meridianum, gentes [179] Libyae, Aethiopum & Garamantum. [180] Huic eſt ab oriente Aegyptus, à ſeptentrione mare Libycum, ab occaſu Syrtes majores & Troglodytae, contra quos inſula [181] Calypſo eſt: à meridie Aethiopicus Oceanus. Tripolitana provincia, quae & Subventana, vel [182] regio Arzugum dicitur, ubi Leptis magna civitas eſt, quamvis Arzuges per longum Africae limitem generaliter vocentur, habet ab oriente aras Philenorum inter Syrtes majores & Troglodytas, à ſeptentrione mare Siculum, vel potius Adriaticum, & Syrtes minores, ab occaſu [183] Byzacium [184] uſque ad lacum Salinarum, à meridie barbaros Getulos, [185] Nothabres, & Garamantas, uſque ad Oceanum Aethiopicum pertingentes. Byzacium, [186] Zeugis, & Numidia. Zeugis autem prius non unius conventus, ſed totius provinciae generale [187] fuiſſe nomen invenimus. Byzacium ergo, ubi [188] Adru-

Parthenio. Mox quidam *ſecundum mare.*

179 *Libyae, Aethiopum,*] Lugd. Batt. pr. & tert. ſimpliciter *Aethiopum.* Meus & Flor. tert. *Libycum, Aethiopum* &c. Ed. pr. cum Aethici Coſmographia, *Libyorum, Aethiopum* &c. Aug. *Libyos Aethiopum.* Flor. ſec. *Libyoaethiopum.* Ultr. MS. *Libie Aethiopum.* Veram ſcripturam cenſeo, *gentes Libyae, Aethiopum & Garamantum.* Hae enim omnes in plures dividuntur gentes; nam Libyoaethiopes, ſive incolae Libyae Agyptiae quas ſupra memoravit p. 18. alii ſunt & diverſi ab his, & ex eo loco videtur id nomen *Libyaethiopum* hic quoque in Hittorpiana primum Editione, deinde in Bolſuing. & Fabric. & Moguntina Andr. Scotti fuiſſe repoſitum.

180 *Huic eſt*] Abeſt poſterior vox a Flor. ſec. *Hinc eſt* in quibuſdam.

181 *Calypſo*] Flor. tert. *Calypſa.* Ed. Aug. *Calyps.* Scriptoribus Latinis haec inſula *Calypſus* vocatur, ut Plinio lib. III. in fine cap. decimi, *Promontorium Lacynium; cujus ante oram inſula decem mille paſſuum a terra Dioſcuron: altera Calypſus, quam Ogygiam adpellaſſe Homerus exſtimatur.* Graecam Inflectionem ſequitur Oroſius, & ex eo Aethicus. Scylacis Periplus p. 5. Ed. Hudſ. Λακίνιον ἱερὸν Ἥρας καὶ νῆσος Καλυψώ, ἐν ᾗ Ὀδυσσεὺς ᾤκει παρὰ Καλυψοῖ. *Lacinium fanum, Junonis & Calypſo inſula, in qua Ulyſſes habitabat apud Calypſo.* Ogygiam hanc inſulam, in qua Atlantis filia Calypſo habitaverit, vocat Homerus Odyſſ. H. v. 244. Periz. MS. *inſula eſt Calyopſo.*

182 *Regio Arzugum*] *Azotum*, quod alii aſcripſerunt, nos in nullis antiquis invenimus. FABRIC. Flor. ſec. *Arzutum.* Lugd. Bat. pr. *Arguzum.* tert. *Arrugum.* poſteriores mox quoque *Arguzes* & *Arruges.*

183 *Byzacium*] Vulgo mendoſe *Byzantium* legitur. *De Byzacio* Plinius lib. v. capit. 4. In vetuſto Indice Dignitatum & adminiſtrationum Romanarum, jam *Byzacium*, jam *Biſacium* legitur. FABR. Lugd. Bat. pr. ſec. tert. & hic & infra *Bizantium*, tert. *Bizagium.* Reliqui lectionem probam ſervant. Ed. Aug. *Bizachium.*

184 *Uſque ad lacum*] Lugd. Bat. pr. delet *ad.*

185 *Nothabres*] Lugd. Batt. pr. & tert. *Nabazares.* ſec. & Meus *Natabros.* quart. & Periz. *Nathabres.* Mox *Garamantes* Lugd. Batt. pr. tert. quart.

186 *Zeugis,*] Flor. ſec. hic & infra *Zeuges.* ut & Ed. Aug.

187 *Fuiſſe nomen*] Tranſponunt MSS. quidam *nomen fuiſſe.*

188 *Adru-*

[188] Adrumetus civitas: Zeugis ubi Carthago magna, Numidia ubi Hippo regius & [189] Ruſiccada civitates ſunt: habent ab oriente Syrtes minores & lacum Salinarum, à ſeptentrione mare Noſtrum, quod ſpectat ad Siciliam & Sardiniam inſulas, [190] ab occaſu Mauritaniam Sitifenſem, à meridie [191] montes Uzarae: & poſt eos Aethiopum gentes: pervagantes uſque ad Oceanum Aethiopicum.

[192] Sitifenſis & Caeſarienſis Mauritania habent ab Oriente Numidiam, à ſeptentrione mare Noſtrum, ab occaſu flumen [193] Malvam, à meridie montem [194] Aſtrixim, qui dividit inter vivam terram & arenas jacentes [195] uſque ad Oceanum: [196] in quibus & oberrant Gangines Aethiopes. Tingitana Mauritania ultima eſt Africae. [197] Haec habet ab oriente flumen Malvam, à ſeptentrione mare Noſtrum uſque ad fretum Gaditanum, [198] quod [199] inter Abennem & Calpen, duo contraria ſibi promontoria, coartatur: ab occidente Atlantem montem, & Oceanum Atlanticum, ſub africo Heſperium montem, à meridie gentes [200] Aulolum, quas

nunc

188 *Adrumetus civitas*,] Lugd. Bat. pr. *Adrumeta civitas.* poſterior vox in Meo non adparet.

189 *Ruſiccada*] Apud Plinium lib. v. cap. 3. & Melam lib. 1. cap. 7. eſt, *Ruſicade.* Fabr. Lugd. Batt. pr. ſec. & tert. ut & Ultr. *Ruſicada.* quart. *Ruſicida.* Ed. pr. *Niſiccada.*

190 *Ab occaſu*] Lugd. Bat. pr. *ab occidente.*

191 *Montes Uzarae:*] Meus *montes Uazarae.* In Edit. Cervicorn. *fontes Uzarae.* quae lectio invenitur quoque in pr. & Venetis. *Montem Suzare* Flor. ſec. *montes Vazare* Flor. tert. Mox *poſt eum* Ultr. qui in *ad oceanum* priorem vocem delet.

192 *Sitifenſis & Caeſarienſis Mauritania*] Lugd. Batt. pr. tert. & quart. cum Edit. pr. *Sitifenſes & Caeſarienſes Mauritania.* diſtinguitur vero in Editione prima poſt *Caeſarienſes*, quaſi ſcilicet ad ea quae praeceſſerunt, pertinerent. Mox *habet* pro *habent* Lugd. Bat. tert. & Perizon.

193 *Malvam*,] Dividit hic fluvius duas Mauritanias. *Flumen Malva* legitur in MSS. Lugd. Batt. pr. ſec. quarto & Ultr. Sed in pr. ſuperſcribitur *Muluca.*

194 *Aſtrixim*,] Flor. ſec. *Aſtrinxim.* tert. *Aſtrixim.* Lugd. Bat. pr. *Aſtrinxi*, ſed adſcribitur, Lege *Aſtricii.*

195 *Uſque ad Oceanum:*] Mediam vocem delet Meus.

196 *In quibus oberrant*] Edit. pr. atque Venetae & *oberrant.*

197 *Haec habet*] Lugd. Bat. pr. *Et haec habet* &c.

198 *Quod*] Ed. Aug. *quo.*

199 *Inter Abennem & Calpen*] *Havennem*, *Habennen*, & *Abennen* ſcriptum invenitur. Intelligit duas columnas Herculis: quarum una Europaea à Barbaris *Calpe*, à Graecis Ἀλύβα, nominatur: altera Libyca ab illis *Abenne*, ab his Κυνηγετικὴ dicitur, auctore Euſtathio in Dionyſium. Fabr. *inter Avenne & Calpis.* Florent. ſec. & Lugd. Batt. omnes ut & Meus. inter *Avene & Calpen* Ultr. *inter Habenne & Calpis* Flor. tert. *inter Avenne & Calpes* Ed. Aug. delet mox *coartatur* Ultr.

200 *Aulolum*] Flor. tert. Meus & Lugd. Bat. tert. *Aulojoſum.*

201 Ga-

nunc [201] Galaulas vocant, uſque ad Oceanum Heſperium contingentes. Hic eſt [202] univerſae terminus Africae. Nunc inſularum quae in Noſtro mari ſunt, [203] loca, nomina, & ſpatia dimetiar. Inſula Cypros ab oriente mari Syrio, [204] quem Iſſicum ſinum vocant, ab occidente mari Pamphylico, à ſeptentrione [205] Aulone Cilico, à meridie Syriae & Phoenices pelago cingitur: cujus ſpatium [206] in longo tenet millia paſſuum centum ſeptuaginta quinque, in lato millia paſſuum centum vigintiquinque. Inſula Creta finitur ab oriente Carpathio mari, ab occaſu & ſeptentrione mari Cretico, [207] à meridie mari Libyco, quod & Adriaticum vocant: [208] habet in longo millia paſſuum centum ſeptuaginta duo, in lato quinquaginta. [209] Inſulae Cyclades, quarum eſt ab oriente prima Rhodos, à ſeptentrione Tenedos, à meridie Carpathos, ab occaſu Cythera, ab oriente finiuntur litoribus Aſiae, ab occidente [210] mari Icario, à ſeptentrione mari Aegaeo, à meridie mari Carpathio. Sunt autem omnes Cyclades numero [211] quinquaginta tres. [212] Hae

201 *Galaulas*] Sic prima Editio cum Venetis, & Fabr. *Gaulales* Edd. Hittorp. & Cervicorn. quod MSS. Lugd. Batt. pr. & tert. quoque exhibent, ſed quart. *Gaulades* Flor. ſec. *Galaulas*. tert. & Meus *Galaulolas*.

202 *Univerſae terminus*] Ita in MSS. Florentinis, & in Meo. Ed. pr. & Venetae cum Hittorp. *terminus univerſae*. at Bolſuing. cum Fabr. & MSS. quibuſdam *univerſus terminus Africae*.

203 *Loca, nomina & ſpatia*] In Meo, *loca & nomina & ſpatia*. Mox in Ed. Aug. *ſpatia demetiar*, *Al. dimetiar*. recepta in contextum utraque lectione.

204 *Quem Iſſicum ſinum vocant*,] Flor. ſec. *quem Miſſicum ſinum vocant*. tert. *quem Miſicum ſinum vocant*. Lugd. Batt. pr. tert. quart. Meus, & ex Editis prima & Venetae, *quod Miſſicum ſinum vocant*. Auguſt. *quod Meſicum*, MS. Ultr. *quem Miſſicum*. Servant legitimam ſcripturam Lugd. Bat. ſec. & Perizon. nato errore ex compendio ſcribendi & tranſmigratione literae *m*, ita *q̄m Iſſicum*.

205 *Aulone Cilico*,] Ed. pr. *Aulone Ciliciae*. Venetae, eaſque ſecuta Pariſina, *Vulonae Ciliciae*. Mox *Phoenicis* pro *Phoenices* MSS. Florent.

206 *In longo - - in lato*] Editt. quaedam, ut prima, Venetae, Aug. & Bolſuing. hic & infra exhibent *in longum*, & *in latum*.

207 *A meridie mari Libyco*,] Excidit vox *mari* in Editt. Fabricianis & Mogunt. quae tamen in omnibus MSS. reliquiſque Editis invenitur.

208 *Habet in longo millia paſſuum centum ſeptuaginta duo, & in lato quinquaginta.*] Ed. Auguſtana, *Haec habet in longum m. p. c. s. d. in lato q.* Sed prima, *Habet in longum m. p.* CLXXVII. *& in latum* L. In illis *& in lato*. MSS. Flor. ſec. tert. Lugd. Batt. ſec. tert. quart. Meus & Periz. atque Edit. quidam copulam *&* delent. Pro *centum ſeptuaginta duo* MS. Lugd. Bat. pr. *quatuor*, tert. *ſeptem* ſupra ſeptuaginta numerat.

209 *Inſulae Cyclades*,] Meus tranſponit *Cyclades inſulae*, quam tranſpoſitionem quoque amat ſupra in *Inſula Creta* & *Inſula Cypros*.

210 *Mari Icario*,] Ed. Aug. *mari Ionio*.

211 *Quinquaginta tres.*] Ut paſſim apud auctores, ſic in Editis & MSS. diſcrepat harum inſularum numerus. *quinquaginta & tres* ſcribit atque enumerarat MS. Florent. ſec. *quinquaginta quatuor* omnes MSS. Lugd. Batt. ut & Ultr. Aethicus quoque ac-

[211] Hae tenent à ſeptentrione in meridiem [213] milllia paſſuum quinquaginta, ab oriente in occaſum millia ducenta. Sicilia inſula tria habet promontoria, unum quod dicitur [214] Pelorum, & [215] adſpicit ad aquilonem, cui Meſſana civitas proxima eſt: Secundum, quod dicitur Pachynum, ſub quo civitas Syracuſana, [216] reſpicit ad euronotum: Tertium, quod adpellatur Lilybaeum, ubi & civitas ejuſdem nominis ſita eſt, [217] dirigitur in occaſum. Haec habet [218] a Peloro in Pachinum millia paſſuum [219] centum quinquaginta novem, à Pachyno in Lilybaeum [220] centum ſeptuaginta ſeptem. Haec ab oriente cingitur mari Adriatico, à meridie mari Africo, quod eſt contra Subventanos & Syrtes minores: ab occidente & ſeptentrione habet mare Tyrrhenum: à borea [221] uſque ſubſolanum, fretum Adriaticum, quod dividit Tauromenitanos Siciliae, & Bruttios Italiae. Sardinia & Corſica inſula parvo freto, hoc eſt, [222] millium viginti, dividuntur: ex quibus Sardinia habet à meridie contra Numidiam [223] Caralitanos: contra Corſicam inſulam, hoc eſt, ſeptentrionem verſus, habet Ulbienſes: cujus [224] in longo ſpa-

atque Ed. Aug. in qua inſuper legitur, *Sunt autem omnes Cyclades inſulae* &c. Vulgatam lectionem retinent MSS. Periz. & Meus cum reliquis Editionibus.

212 *Hae tenent*] *Haec tenent.* Edit. Aug. cum Venetis. Dein *in meridie* Flor. ſec. *meridiem*, deleto *in*, Flor. tert.

213 *Millia paſſuum quinquaginta*,] Et hic & infra *mille* pro *millia* amat Lugd Bat. quart. In numero paſſuum magna eſt varietas. Enumerat MS. Florent. ſec. cum Edd. prima & Aug. *millia paſſuum quingenta.* cui adſtipulantur omnes Lugd. Bat. MSS. ut & Ultr. Flor. tert. *millia paſſuum quinquaginta*, quem numerum Meus cum Perizon. plurimiſque Editis ſervant. Mox *ab oriente in occaſu* Ultr.

214 *Pelorum*,] Ed. prima, ut & Pariſina *Pelorus*, infra quoque *Pachynus* atque *Lilybaeus*.

215 *Adſpicit*] Lugd. Batt. ſec. quart. *reſpicit*.

216 *Reſpicit ad Euronotum:*] Ultr. Lugd. Bat. quart. *quae* praeponit.

217 *Dirigitur*] *Dirigiturque* Edit. pr.

218 *A Peloro in Pachinum millia paſſuum centum quinquaginta novem*,] In uno manuſcripto eſt, *centum quadraginta novem.* in aliis *centum quinquaginta novem.* Si Strabonis ſtadia ſequamur, minor numerus verior videbitur. FABR.

219 *Centum quinquaginta novem*] Flor. ſec. CLXVIIII. Lugd. Bat. pr. CXLVIIII. cum Edit. pr. & Aethico.

220 *Centum ſeptuaginta ſeptem.*] Addit in fine *millia* Ed. pr. cum Venetis & Pariſ. atque MS. Lugd. Bat. tertio, verum is amplius ſcribit CLXXXVII. M. Aethicus quoque, *millia paſſuum* CLXXIIII.

221 *Uſque ſubſolanum*,] Interſerunt *ad* MSS. Flor. ſec. Lugd. Batt. pr. tert. quart. Perizon. Ultr. ut & Editt. pr. Aug. & Venetae cum Pariſ. Delent reliqui MSS. & Editi.

222 *Millium viginti*,] Ed. pr. & Venetae *millium viginti paſſuum*.

223 *Caralitanos:*] Meus *Calitanos*.

224 *In longo*] Ed. Hittorp. *in longum*.

ſpatium tenet millia paſſuum [225] ducenta triginta, in lato millia [226] ducenta octoginta. Haec habet ab oriente [227] & à borea [228] Tyrrhenum mare, quod ſpectat ad [229] portum urbis Romae: ab occaſu mare Sardum, ab africo inſulas Baleares longe poſitas, à meridie Numidicum ſinum, a ſeptentrione (ut dixi) Corſicam. Corſica inſula multis promontoriis anguloſa eſt. Haec habet [230] ab oriente Tyrrhenum mare, [231] & portum Urbis, a meridie Sardiniam, ab occaſu [232] inſulas Baleares longe poſitas, a circio & ſeptentrione Liguſticum ſinum. Tenet autem [233] in longo millia paſſuum centum ſexaginta, in lato millia vigintiſex. Inſulae Baleares duae ſunt, major & minor, quibus inſunt bina oppida: major Tarraconem Hiſpaniae civitatem, minor [234] Barcinonem in ſeptentrionem verſus contra ſe habet. Majori ſubjacet inſula Ebuſus. Deinde ab oriente Sardiniam, ab aquilone mare Gallicum, a meridie & Africo Mauritanicum pelagus, [236] ab occaſu Ibericum pelagus ſpectat. Hae ſunt inſulae ab Helleſponto uſque ad Oceanum per totum Magnum pelagus conſtitutae: quae & cultu & memoria magis celebres habentur. [237] Per-

225 *Ducenta triginta*,] Ed. Aug. cccxx. totidemque agnoſcunt MSS. Lugd. Batt. pr. tert. quartus.

226 *Ducenta octoginta.*] Sic Ed. Aug. & MSS. plures. Alii, ut & MS. Perizon. & Flor. ſec. clxxx. In Aethici Coſmographia centenarii numeri exciderunt, & ſcribitur tantum lxxx.

227 *Et à borea*] MSS. Flor. ſec. tert. Meus & Ed. pr. *& borea.*

228 *Tyrrhenum mare*,] Sic ſcribunt Ultr. Lugd. Batt. pr. ſec. tert. cum Editt. pr. Aug. & Venet. *Tyrrhenicum mare* reliqui, quod non praefero, quia *Tyrrhenum* quoque ſcribit Aethicus, & *Sardum* quoque mox Oroſius, non *Sardicum*, licet id (ſed tantum in membranis meis) inveniatur.

229 *Portum urbis Romae:*] Edit. prima, *& portum urbis.* Pariſin. & *portum urbis Romanae.* Aethici Coſmographia, *portum aeternae urbis Romae.* Vulgatum tuentur MSS.

230 *Ab oriente*] Addunt dein Lugd. Batt. ſec. quart. *& borea.*

131 *Et portum Urbis*,] Lugd. Batt. ſec. & quart. *quod ſpectat ad portum Urbis.* Deinde poſt *Urbis* addunt iidem cum primo & tertio atque Ultr. *Romae.* Sed irrepſiſſe ex ſuperioribus videtur, veluti ex gloſſa enim in Aug. Editione legitur, *ſcilicet Romae.*

232 *Inſulas Baleares, longe poſitas*,] Auxi Oroſium poſtremis duabus vocibus ex Lugd. Batt. ſec. & quarto, quoniam in Aethici Coſmographia quoque inveniuntur.

233 *In longo millia paſſuum*] Quaedam Edd. hic *in longum* & mox *in latum mille paſſus* Lugd. Bat. pr. idem pro *viginti ſex* ſcribit xxvii.

234 *Barcinonem*] In MSS. *Barcelonam*, *Barchilonam*, *Barcinulam* & *Barcilon* legitur. In quibuſdam ſupra, *Tarraconam*, *Tragonam* &c.

235 *In ſeptentrionem*] *In* abeſt a Lugd. Bat. pr. Mox *habent* pro *habet* Ed. Aug.

136 *Ab occaſu Ibericum pelagus ſpectat.*] Illa *ab occaſu Ibericum* deſunt in Ed. Aug. Legit vero eadem cum quatuor MSS. Lugd. Bat. *ſpectant pelagus*, quaſi de inſulis Balearibus, non de Corſica, eſſet ſermo. Poſt *Mauritanicum* delet *pelagus* Flor. ſec.

237 *Per-*

Digitized by Google

[237] Percenſui breviter (ut potui) provincias & inſulas [238] orbis univerſi: nunc locales [239] gentium ſingularum miſerias, ſicut ab initio inceſſabiliter exſtiterunt, [240] & qualiter [241] quibuſque exortae ſunt, in quantum ſuffecero, proferam.

237 *Percenſui*] Flor. tert. *Recenſui.*

238 *Orbis univerſi:*] Tranſponit Lugd. Bat. pr.

239 *Gentium ſingularum*] MSS. Lugd. Batavi omnes *gentium inſularumque.* ex quibus ſecundus cum Ultr. inſuper legit *gentium inſularumque ſingularum.* Sed vulgatam, praeter Florentinos MS. Meus quoque cum Periz. tuetur, eamque veram & germanam eſſe judico.

240 *Et qualiter*] Delent & Lugd. Batt. tert. & quartus.

241 *Quibuſque exortae ſunt,*] Delet Lugd. Bat. quart. *que* poſt *quibus.* At *temporibus* ſuperſcribebatur in Lugd. Bat. primo. Videtur id haud incongrue poſſe addi, neque enim modo narrabit Oroſius quae mala, qualiter, reſpectu magnitudinis; quibusque, reſpectu hominibus ſive gentibus, ſed & temporibus, evenerint. In poſtremo enim maxime enituit Oroſii induſtria, qui propterea omnibus Eruditis in manu haberi, auctoritatemque ſuam commodare ſolet. Quare hunc locum ſic puto eſſe legendum, *nunc locales gentium, ſingularumque miſerias, ſicut ab initio inceſſabiliter exſtiterunt, qualiter, quibus, quibuſque temporibus exortae ſunt* &c.

C A P U T III.

De diluvio ſub Noë.

[1] Cum poſt fabricam, ornatumque mundi hujus, homo, quem rectum atque immaculatum fecerat Deus, [2] ac perinde humanum genus libidinibus depravatum peccatis obſorduiſſet, continuo injuſtam licentiam juſta

1 *Cum poſt fabricam, ornatumque mundi hujus homo, quem rectum atque immaculatum fecerat Deus, morti ſe ſubſtraviſſet: ac proinde humanum genus libidinibus depravatum peccatis funditus obſorduiſſet.*] Illud *morti ſubſtraviſſet* liber Venetus Oroſio reddidit. Similiter & illud, *funditus;* omiſit vero Marcoduranus. Ego ex *obſorbuiſſet*, & *obſurbuiſſet* feci, *obſorduiſſet.* Recte fortaſſe. Poſſet & *obſorbuiſſet*, rectum eſſe, vel *obſurduiſſet.* LAUT. Praeter Venetas Editt. & Pariſ. Hitt. & Cervicorn. illud *morti ſe ſubſtraviſſet.* prima quoque exhibet; verum neque Auguſtana, neque ullus ex libris MSS. quos conſuluimus, illud augmentum agnoſcunt. In prima Ed. quoque eſt *funditus abſorberetur*, pro quo in Venett. & Pariſ. *funditus obſorberetur.* Sed in MSS. Florentinis & reliquis, quos inſpexi, cunctis, legitur *peccatis obſorduiſſet.* quod verbum reſpondet illi, quod ſupra invenitur, *immaculatum.* In Mogunt. vero Edit. quam curavit Andr. Schottus, legitur *homo, quem ad imaginem ſuam rectum atque immaculatum f. D.* intruſis tribus vocibus contra omnium MSS. & Editt. fidem.

2 *Ac perinde humanum genus libidinibus depravatum peccatis obſorduiſſet,*] Ante haec verba in vulgatis additur, *morti ſe ſubſtraviſſet:* quae quando in nullis libris antiquis in-

Digitized by Google

juſta punitio [3] conſecuta eſt. Sententiam creatoris Dei & judicis; peccanti homini ac terrae propter hominem deſtinatam, ſemperque dum homines terram habitaverint duraturam, omnes, [4] inviti licet, aut probamus negando, aut confitendo toleramus: [5] obſtinatiſque mentibus teſtis ſibi infirmitas ſua inurit, quibus fidelis ſcriptura non ſuaſerit. [6] Deinde refuſo in omnem terram mari, immiſſoque diluvio, cum toto orbe contecto unum ſpatium cœli eſſet ac pelagi, deletum fuiſſe univerſum humanum genus, paucis in arca fidei ſuae merito [7] ad ſubſtituendam originem reſervatis, evidentiſſime [8] veraciſſimi ſcriptores docent. [9] Fuiſſe tamen etiam illi conteſtati ſunt, qui praeterita quidem tempora, ipſumque auctorem temporum neſcientes, tamen [10] ex indicio & conjectura lapidum, quos in remotis montibus conchis & oſtreis ſcabros, ſaepe etiam cavatos aquis viſere ſolemus, conjiciendo didicerunt. Et quamvis hujuſmodi adhuc & relatu digna & fide certa proferri [11] a nobis queant, tamen haec veluti principalia duo de praevaricatione primi hominis, & condemnatione generationis vitaeque ejus, ac deinde [12] perditione totius generis humani, dicta ſufficiant: tantum, ut, [13] ſi qua gentiles hiſtorici de noſtris aliquo ordine [14] contigerunt, haec plenius cum caeteris ipſo, quo [15] incurrerint, ordine proſerantur.

invenimus, tanquam ſuppoſitia, nihil tamen praejudicantes, delevimus. FABR.

3 *Conſecuta eſt.*] Lugd. Bat. ſec. & Hitt. & Ultr. *ſubſecuta eſt.* Scribit dein Auguſt. *Quam ſententiam creatoris Dei* &c.

4 *Inviti licet*] Ed. prima *videlicet.*

5 *Obſtinatiſque*] Meus, *obſtinatis.* Edd. Venetae, *obſtinateque mentibus teſtes.* &c. Pariſ. *obſtinatique mentibus teſtes.*

6 *Deinde refuſa ſub Noë*] Duae poſtremae voces in libr. vet. non leguntur, & poſſunt non incommode abeſſe. FABR. Delent eaſdem MSS. Ultr. & Meus. Inter Lugd. Batavos in ſec. & tert. legitur *ſuffuſo ſub Noë in o. t. m.* quart. *refuſo ſub Noë ipſo in o. t. m.* Reliqui eum Editt. Vetuſtis *refuſo ſub Noë in o. t. m.* Mox *miſſoque diluvio.* Meus & Flor. ſec. pro *immiſſoque.*

7 *Ad ſubſtituendam originem*] Meus *ad ſufficiendam originem.*

8 *Veraciſſimi ſcriptores*] Primam vocem delet Periz. ſed. Editt. Hittorp. & Bolſuing. legunt, *veraciſſimi ſcriptores doctoreſque.*

9 *Fuiſſe tamen etiam*] Lugd. Bat. ſec. & Ultr. *Haec fuiſſe tamen.*

10 *Ex indicio & conjectura lapidum,*] Gen. VIII. legimus arcam Noë requieviſſe ſuper montes *Araratb*, id eſt Armeniae, ubi, auctore Hieronymo, uſque hodie ejus permanent veſtigia. De *Araratb* idem undecimo Commentariorum in Eſaiam. Joſephus lib. 1. Antiquit. ſcribit, Armenos loco, in quo Noë ex arca egreſſus eſt, ἀποβατήριον nomen feciſſe. FABR. *Ex judicio & collectura.* Sic lego ex fide Cod. Colon. non *conjectura.* LAUT. Nihil muto, quamvis *judicio* quoque exſtat in Edit. Aug. Mox Ultr. *& conchis & oſtreis.*

11 *A nobis*] Delet Cod. Periz.

12 *Perditione*] Flor. ſec. *de perditione.*

13 *Si qua*] Lugd. Bat. tert. *ſi qui.*

14 *Contigerunt,*] Edd. Vetuſtiores *contigerint.* Aug. *contigerint aliquo ordine.*

15 *Incurrerint,*] Flor. ſec. *incurrerunt.* tert. *incurrerat.*

Digitized by Google

C a p u t IV.

De Nino & Semiramide, eorumque regnis.

Ante annos Urbis conditae mille trecentos [1] Ninus rex Aſſyriorum, primus (ut ipſi volunt) propagandae dominationis libidine arma foras extulit, cruentamque vitam [2] quinquaginta annis per totam Aſiam bellis egit: a meridie [3] atque a Rubro mari ſurgens, ſub ultimo ſeptentrione, Euxinum pontum vaſtando perdomuit, Scythicamque barbariem, adhuc tunc [4] imbellem & innocentem, [5] torpentem excitare [6] ſaevitiam, vires ſuas noſſe, [7] & non lacte jam pecudum, ſed ſanguine hominum vivere, [8] ad poſtremum [9] vincere, dum vincitur, edocuit. [10] No-

1 *Ninus rex Aſſyriorum,*] Ninus non primus, ſed tertius Aſſyriorum rex fuit, ut ex Beroſo notum eſt. Sed quia *Ninus* eſt πρῶτος τῶν εἰς ἱστορίαν καὶ μνήμην παραδεδομένων, ut ſcribit Diodorus initio libr. II. idcirco à Nino Hiſtorici, in quibus Cteſias, Diodorus, Euſebius, Juſtinus, Oroſius, Caſſiodorus & alii, initium fecerunt. Fabr.

2 *Quinquaginta annis*] Ed. Ven. *quinquaginta per annos.*

3 *Atque à Rubro Mari*] Lugd. Bat. pr. *Rubro mari.* quart. *atque Rubro mari.* Sic & Edd. Venetae.

4 *Inbellem & innocentem*] Vulg. *& inbellem & inn.* ſed delent Edd. Venetae cum prima & Aug. MSS. Lugd. Bat. tribus & Perizon.

5 *Torpentem excitavit:*] Hunc locum nos ex fide librorum manuſcriptorum emendavimus, quamvis vulgata lectio ferri poſſe videretur. Fabr. Non modo ferri poteſt vetus lectio *excitare*, ſed & novae *excitavit*, praeſerri, adjuvantibus MSS. debet. Tres enim ex illis cum Florentinis, Periz. Meoque *excitare*, non *excitavit* legunt. Ninus, inquit, edocuit Scythicam barbariem adhuc tunc imbellem & innocentem, torpentem ſaevitiam excitare, atque vires ſuas noſſe &c. Lugd. Bat. pr. & tert. *Scythiamque barbariam.* quart. *Scythiamque barbaricam.* ſec. & Ultr. *Scythicamque barbariem* Dein in MSS. Lugd. Batt. pr. tert. quarto, Meo & Periz. legitur *torpentem* non *torpentemque*, ut vulgati, vel *torpentem*, ut Perizon.

6 *Saevitiam,*] Edd. Hittorp. & Bolſuing. *Saevitiae.*

7 *Et non lacte jam pecudum, ſed ſanguine hominum vivere* &c.] Ita MSS. omnes & Editiones prima atque Auguſt. Sed Hittorp. & Bolſuing. cum Pariſ. & Venetis, *& non lac jam pecudum, ſed ſanguinem hominum bibere.* De Scythis Juſtin. lib. II. cap. 2. *Lacte & melle veſcuntur.* Verſiculus in Tiberium Romae jactatus a dictione Oroſii non abludit, apud Sueton. in Tiberio cap. LIX.

Faſtidit vinum, quia jam ſitit iſte cruorem:
Tam bibit hunc avide, quam bibit ante merum

8 *Ad poſtremum*] Lugd. Batt. pr. & tert. *& ad poſtremum.* Flor. tert. *ac poſtremum.*

9 *Vincere, dum vincitur, edocuit.*] Ita MSS. Lugd. Batavi omnes. Reliqui, *vincere dum vincit, edocuit.* ut ad ipſum Ninum pertineat

[10] Noviſſime Zoroaſtrem Bactrianorum regem, eundemque magicae (ut ferunt) artis repertorem, pugna oppreſſum interfecit. Poſt ipſe, dum deficientem a ſe oppugnat urbem, [11] ſagitta ictus interiit. [12] Huic mortuo Semiramis uxor ſucceſſit, virum animo, [13] habitu filium gerens: avidoſque jam uſu ſanguinis populos, per duos & quadraginta annos caedibus gentium exercuit. Non contenta [14] terminis mulier, quos a viro ſuo tunc ſolo bellatore [15] quinquaginta annis acquiſitos ſuſceperat, Aethiopiam [16] bello oppreſſam, ſanguine interlitam, imperio adjecit. [17] Indis quoque bellum intulit: [18] quo praeter illam & Alexandrum Magnum nullus intravit. Quod eo tempore ideo crudelius graviuſque erat quam nunc eſt, perſequi & trucidare populos in pace viventes: quia tunc apud illos nec foris erant ulla incendia bellorum, nec domi tanta exercitia cupiditatum. Haec, libidine ardens, ſanguinem ſitiens, in-

illud *vincit.* Verum & ipſi victi, dum vincuntur, vincendi artes addiſcunt, quibus ipſi rudes ante ſuccubuerint, quibus induratі hoſtes, evaſerint ſuperiores. Nam Ninus *primus intulit bella finitimis, & rudes adhuc ad reſiſtendum populos, terminos uſque Libyae perdomuit.* Juſt. lib. I. cap. I.

10 *Noviſſime Zoroaſtrem.*] *Zoroaſtrem* hunc regem Trogus Pompejus nominavit, qui in Graecis Diodori Siculi libris, quos beneficio Henrici Stephani habemus, Οξυάρτης adpellatur, cum à Latino Interprete *Zoroaſtes* vocetur. Beroſus libro quinto *Cameſenum* nominat, qui in Bactrianis magno praeſidio regnum ſtabilivit, eumque non à Nino, ſed Ninya Nini filio, victum & interfectum ſcribit. FABR.

11 *Sagitta ictus*] Vulgati & MSS. aliquot *ſagittae ictu.* Praetuli lectionem Codicum Florentinor. Periz. Meique, eamque ante exhibuit Ed. Auguſtana. Interitum Nini aliter narrat Aelian. Var. Hiſt. lib. VII. cap. I. quod fabulis videtur debere adnumerari. Juſtinus l. c. ſimpliciter ait, occiſo Zoroaſtre, Bactrianorum rege, Ninum, & ipſum, relicto impubere filio Ninya, deceſſiſſe.

12 *Huic mortuo Semiramis uxor ſucceſſit.*] De *Semiramide* copioſe Diodorus libro ſecundo. FABR.

13 *Habitu filium gerens:*] Recte, nam *ſimulat ſe, pro uxore Nini, Filium, pro femina puerum.* Juſtin. lib. I. cap. 2. quem vide. Male *feminam* Lugd. Batavi omnes cum Ultr. *viri animo habitu filium* Flor. ſec. *virum animo & habitu gerens* Venetae Editt. & Aug. primaque. *virum animo & habitu filium gerens* Ed. Bolſuing.

14 *Terminis mulier,*] Ed. Aug. *mulier terminis.* Lugd. Bat. ſec. *mulier terminis bis.* quart. & Ultr. *bis terminis mulier.*

15 *Quinquaginta annis*] *In quinquaginta annis* MSS. quidam & editi. Alii rectius *in* delent. Meus *in quadraginta quatuor annis.*

16 *Bello oppreſſam ſanguine interlitam,*] Florentini duo & Lugd. Batavi omnes, cum Meo & Perizon. & Ultr. *bello preſſam* &c. Neque aliter exhibent Editiones prima & Arguſta. Pro *interlitam* habent *illitam* Editt. pr. & Venetae. MSS. quidam mox *imperio ſuo.*

17 *Indis quoque bellum intulit:*] Praeter Diodorum lege Auguſtinum de Civitate Dei libr. XVIII. capit. 2. Strabo libr. XV. ex Megaſthene refert, *Semiramidem* prius quam ex India egrederetur, periiſſe. FABR.

18 *Quo*] Tres ex MSS. Lugd. Batt. cum Editis vituſtioribus *quos.*

29 *Et*

inter inceſſabilia [19] & ſtupra & homicidia, [20] cum omnes, quos regie arceſſitos, meretricie habitos, concubitu oblectaſſet, occideret, tandem [21] filio flagitioſe concepto; impie expoſito, [22] inceſte cognito, privatam ignominiam publico ſcelere obtexit. Praecepit enim, ut inter parentes ac filios nulla delata reverentia naturae, [23] de conjugiis adpetendis [24] ut cuique libitum eſſet, liberum fieret.

19 *Et ſtupra*] Tres ex MSS. videlicet Meus & Florentini duo, orationem vocula *&* augent. amplius etiam Ed. Aug. legit inter *convivia inceſſabilia & ſtupra & homicidia.* Forſan rectius.

20 *Cum omnes, quos regie arceſſitos*, &c.] Dum vitioſam Hittorpii & Boſſuingii editionem atque diſtinctionem ſequuntur Fabricius & Scottus, mire hujus loci intellectum obſcurant. Sic enim in illorum Editionibus legitur, *cum omnes, quos regiae arceſſitos meretriciae habitos concubitu oblectaſſet, occideret.* Senſus Oroſii eſt, Semiramidem omnes, quos libidinoſe adpeteret, regie accepiſſe, ſed poſtquam cum iiſdem in foedis amoribus fuiſſet volutata, pertaeſam eorumdem, alioſque & novos deſiderantem, omnes occidiſſe. Ed. Auguſt. *meretricio habitos concubitu oblectaſſet, & occiderit.*

21 *Filio, flagitioſe concepto,*] Verba Oroſii innuere videntur, filium hunc Semiramidis, quem Ninyam ſcriptores vocant, non ex Nino, ſed promiſcua venere fuiſſe ſuſceptum, ideoque a matre expoſitum, agnitum tamen poſtea, & in matris reginae torum, primum clam & per libidinem, deinde palam & ſub conjugii nomine fuiſſe receptum.

22 *Inceſte cognito,*] Membranae meae & Ed. Aug. habent *inceſtu*, quam lectionem invenias quoque apud Vincentium Bellovacenſem in Speculo Hiſtoriali, in quo multa ex Oroſio & aliis excerpta occurrunt, lib. II. cap. 103. Edit. Aug. cum Membranis meis priora in plurali numero, nullo ſenſu, ſic exhibet, *tandem filios f. conceptos, i. expoſitos, inceſtu cognitos.* Pro *obtexit* Ultr. *detexit.*

23 *De conjugiis adpetendis*] Illud *de* inducitur apud Vinc. Bellovacenſem.

24 *Ut cuique libitum eſſet, liberum fieret.*] Hanc veram hujus loci lectionem eſſe patet ex capite hujus libri decimoſexto, *Quibus ſubjecta & patente univerſa terra, praeſumere quam eſſet libitum, liberum fuit.* Vincentius Bellovacenſis legit, *ut cuique libitum eſt, liberum fieret* MS. Lugd. Bat. prim. *cuiquam libitum eſſet, liberum fieret.* ſec. *ut cuique, libitum eſſet liberum fieret.* tert. *cuique libitum eſſet libertum fieret.* Ultr. *de conjugiis* (deleto *adpetendis*) *ut cuique libitum eſſet, licitum fieret.*

CA-

CAPUT V.

Pentapolim regionem ob nefanda libidinis ſcelera coelo tactam & exuſtam fuiſſe.

Ante annos Urbis conditae [1] mille centum ſexaginta confinem Arabiae regionem, [2] quae tunc [3] Pentapolis vocabatur, arſiſſe penitus igne caeleſti, [4] inter alios etiam Cornelius Tacitus refert, qui ſic ait: *Haud procul inde* [5] *campi quos ferunt olim uberes,* [6] *magniſque urbibus habitatos,* [6] *fulminum jactu arſiſſe: ſed manere veſtigia, terramque ipſam,* [8] *ſpecie ſolidam, vim frugiferam perdidiſſe.* Et cum hoc loco nihil de incen-

1 *Mille centum ſexaginta*] Ed. Aug. III. M. C. L.

2 *Quae tunc*] Lugd. Bat. tert. poſteriorem vocem delet.

3 *Pentapolis*] Non mihi videtur ante perditionem ſuam tale tractui huic nomen fuiſſe, ſed poſtea ſic a ſcriptoribus dictum a quinque ibidem urbium numero, ex quibus deletae incendio ſunt quatuor, una ſuperſtes manſit. Occurrit eadem adpellatio apud Auctorem libri, qui Sapientia inſcribitur, cap. x. verſu 6. ubi deſcribitur juſtus Lot effugiſſe καταβάσιον πῦρ Πενταπόλεως.

4 *Inter alios*] In aliis mendoſe legitur *inter alia*. Locus eſt apud Tacitum lib. XXI. De hac regione legendus etiam Egeſippus lib. IV. cap. 18. FABR. Editi quidam contra MSS. *inter alia*, ſed praeter Tacitum lib. V. Hiſt. cap. 7. Solinus quoque, Strabo aliique hujus cladis meminerunt.

5 *Campi*] MSS. Lugd. Batavi omnes, Ultr. & quaedam Editiones *campos*.

6 *Magniſque urbibus*] MS. Ultr. *magnis urbibus*. Flor. *magnis viris*, ſed ante fuerat *viribus*. At ſecund. cum Meo & Periz: *magnis viribus*. Vulgatam lectionem tuetur Tacitus, & fuiſſe magnas Sacrae ſcripturae & in ſequentibus Oroſius quoque ſatis teſtantur. Mox *habitas* pro *habitatas* MS. Periz. & Editt. Aug. & Venetae.

7. *Fulminum jactu arſiſſe:*] Ita legendum, non *fulminum ictu* ad Tacitum docuit Pichena. Probant quoque in Oroſio Editiones Veteres & MSS. omnes praeter Ultr. & tres Lugd. Batavos, primum, ſec. & quartum, in quibus *ictu*. Iram Dei arguit jactus fulminum. Apud Virgil. lib. Aeneid. I. vſ. 46. indignationem ſuam exemplo Palladis, quae fulmine exuſſerat Argivorum claſſem, acuens Juno, inquit,

Ipſa Jovis rapidum jaculata e nubibus ignem.

Tertullianus *imbrem igneum* vocat in Apologetico cap. IV. p. 343. *cum regiones adfines ejus, Sodoma & Gomorra igneus imber exuſſit.*

8 *Specie ſolidam*] Vulgo legitur *ſolida*. In Tacito eſt *terramque ſpecie torridam*. FABR. Inter MSS. qui *ſpecie ſolida* praeferunt, Lugd. Batt. pr. atque ſecundus, Meo conſentiente, inveniuntur. Neque aliter Florentt. ſec. & tert. atque Edd. pr. Hitt. Bolſuing. & Venetae. *ſpecie ſolidam* Editio Aug. & MSS. reliqui, quae lectio ex *torridam* apud Tacitum firmari videtur. Dubium vero eſt utrum *ſolidam* an *torridam* legi apud Tacitum debeat. Quum enim Oroſius Tacitum deſcripſerit, ipſa quoque verba ejus poſuiſſe videtur. Neque de eo dubitarem, niſi verba Juſtini viderem immutata, ubi de Joſepho agit, infra cap. VII. Opponuntur

Digitized by Google

cenſis propter peccata hominum civitatibus quaſi ignarus expreſſerit, paulo poſt, velut oblitus conſilii, [9] ſubjicit & dicit: [10] *Ego, ſicut inclytas quondam urbes igne coeleſti flagraſſe conceſſerim: ita balitu lacus infici terram & corrumpi reor.* Quo dicto, invitus licet, de exuſtis urbibus, quae procul dubio peccatorum noxa [11] conflagraverunt, [12] & ſciſſe ſe & conceſſiſſe confeſſus, palam prodidit, non ſibi cognitionis fidem defuiſſe, ſed exprimendae fidei voluntatem: quod [13] a me nunc plenius proferetur. [14] In confinio Arabiae & Palaeſtinae, qua [15] dimiſſi altrinſecus montes, ſubjectis campis excipiuntur, quinque civitates [16] fuere, Sodoma, Gomorra, Adama, Seboim, & Segor. ſed Segor ex his parva, [17] illae amplae & magnae: quippe quibus & ſoli foecunditas ſuberat, & Jordanis fluvius per plana diffuſus, ac peropportune diviſus, augmentis ubertatis inpendebatur. Huic univerſae regioni, bonis male utenti, abundantia rerum cauſa malorum fuit. [18] Ex abundantia enim luxuria, ex luxuria

tur vero inter ſe quod extrinſecus adparet, quodque revera exſiſtit. Si igitur extrinſecus torrida adpareat terra, mirari non oportet, ſi cinereſcant tactae fruges. Sequitur enim apud Tacitum, *Nam cuncta ſponte edita, aut manu ſata, ſive berba tenus aut flore, ſeu ſolitum in ſpeciem adolevere, atra & inania veluti in cinerem vaneſcunt.* Adde Tertull. in Apolog. l. c. *Olet adbuc incendio terra &, ſi qua illic arborum poma conantur, oculis tenus, caeterum contacta cinereſcunt.* Sicuti igitur ſpecie ſolida ſunt poma, ſic ipſa terra quoque ſpecie tantum ſolida eſt, intus ſquallens, exuſta & torrida. Pro *frugiferam* unus ex MSS. Lugd. Bat. habet *fructiferam.*

9 *Subjicit & dicit:*] Edit. prima, *ſubjecit & ait.* quam ſequuntur Venetae & Hittorp. *ait* quoque in MSS. Flor. ſec. & tertio exſtat.

10 *Ego, ſicut inclytas*] *Inclytas* eſt etiam in Vetuſtis: at in Tacito eſt *Judaicas.* FABR. Mutatum id in melioribus Taciti Editionibus.

11 *Conflagraverunt*] Lugd. Batt. pr. tert. quart. cum Edd. prima; Venetis & Hittorp. *conflagraverant.*

12 *Et ſciſſe ſe & conceſſiſſe*] Lugd. Batavi pr. tert. quart. *ſciſſe confeſſus*, deletis reliquis. Ultr. *ſciſſe ſe confeſſus.* Lugd. Bat. ſec. *& ſciſſe ſe confeſſus.*

13 *A me nunc*] Ita Ed. Aug. & MSS. Lugd. Batt. pr. & tert. Alii vulgo *nunc a me.* Mox *profertur* cum Venetis Ed. prima.

14 *In confinio Arabiae & Palaeſtinae,*] De everſione harum civitatum Moſes Geneſis decimonono. FABR. *In confinibus* Membranae meae.

15 *Dimiſſi altrinſecus montes,*] MSS. Lugd. Batavi pr. tert. & quartus, *qua dimiſſis altrinſecus montibus ſubjecti campi excipiuntur.* & ſic quoque in Edit. Auguſtana legitur, niſi quod ibi *demiſſis* ſcribitur; demittitur autem mons, ubi ſenſim a cacumine verſus planitiem dilatatur, *dimiſſos* vero montes adpellare videtur Oroſius eos, qui media dividuntur planicie atque dirimuntur.

16 *Fuere,*] In Edit. prima, Venetis & Hittorp. *fuiſſe referuntur.*

17 *Illae amplae & magnae:*] Quidam Editi, *illae magnae & amplae.* MSS. Lugd. Batt. pr. & tert. *illae & amplae & magnae.* Ed. Aug. *illae autem a. & m.*

18 Ex *abundantia enim* &c.] Codex Meus *& ex luxuria.* Sed Lugd. Batt. quatuor ſic lo-

xuria foedae libidines adolevêre: adeo, ut maſculi in maſculos operantes turpitudinem, ne conſideratis quidem locis, conditionibus, aetatibuſque [19] proruerent. Itaque iratus Deus, pluit [20] ſuper hanc terram ignem & ſulphur, totamque regionem cum populis atque urbibus exuſtam, teſtem judicii ſui futuram, [21] aeterna perditione damnavit: ut nunc quoque adpareat quidem forma regionis, ſed inveniatur [22] regio cineris, mediamque convallem quam Jordanis irrigaverat, nunc mare ſuperfuſum [23] tegat. [24] Tantumque de rebus (ut putatur) parvis divinae indignationis accenſum eſt, ut propter hoc quod illi male utentes bonis, [25] fructus miſericordiarum, nutrimenta libidinum fecerant, terra quo-

que

locum conſtituunt, *Ex abundantia enim luxuriae foedae libidines adolevere.*

19 *Proruerent*] Ex MSS. & Editis, quidam *proruerunt*, alii *proruerint.*

20 *Super hanc terram*] Poſtremam vocem delet Edit Aug. *ſuper terram illam* legit MS. Ultr. *totam* mox pro *totamque* MS. Lugd. Bat. quart.

21 *Aeterna perditione damnavit:*] Tranſponunt quidam *aeterna damnavit perditione.* Pro *perditione* Ed. prima cum MS. Ultr. *damnatione* exhibent. Mox *quondam forma* Flor. tert.

22 *Regio cineris,*] Poſt haec verba inſignis adſuitur lacinia in Editione Auguſtana anni MCCCCLXXI. apud Johannem Schuszler, his verbis concepta, *Illic poma virentia & formatos uvarum racemos, ut edentibus gignant cupiditatem, ſi carpas, fatiſcunt in cinerem, fumumque excitant, quaſi ardeant.* Verum, quum haec totidem verbis in Hegeſippo (ſeu S. Ambroſio potius) inveniantur, inde deſumta, non vero ab Oroſio profecta eſſe, videntur. Hegeſippi locus exſtat lib. IV. cap. 18. de Excid. Hieroſolym. *Spectes illic ad ſpeciem poma viridantia, formatos uvarum racemos, ut edendi generent ſpectantibus cupiditatem. Si carpas fatiſcunt ac reſolvuntur in cinerem, fumumque excitant, quaſi adhuc ardeant.* Pro *convallem* mox *vallem* Cod. Periz.

23 *Tegat.*] Ed. Aug. & MSS. Lugd. Batt. pr. & tert. *tegit.*

24 *Tantumque de rebus (ut putatur) parvis divinae indignationis furor accenſus eſt,*] Vulgo legitur, *judicium accenſum eſt.* Vocem, *judicium*, in nullis manuſcriptis reperi: ſed quod eſt in optimo libro Cornelii Gualtheri repoſui. FABR. *Tantumque de rebus, ut putatur, parvis, divinae indignationis accenſum eſt.* In quibuſdam libris eſt, *judicium accenſum eſt*, aliis, *furor accenſus eſt*, quod retinuit quoque Marcoduranus. puto utrumque à ſcribae cujuſdam gloſſemate in textum irrepſiſſe. Quapropter Latine & eleganter, jubente etiam Colon. Codice ejeci. LAUT. Editio omnium prima habet, *tantumque de rebus: ut putatur: parvis divinae indignationis judicium accenſum eſt.* Secunda, ſive Anguſtana, Lautii ex MS. Colonienſi lectionem plane exhibet; Hittorp. & Bolſuing. cum Venetis, a prima non diſcedunt. Inter MSS. Ultr. *furor* habet, ut & Lugd. Bat. ſec. & tert. At inter Florentinos ſec. (in quo *acceſſum*) & tert. atque inter Lugd. Batt. primus cum Perizoniano Meoque, Lautii confirmant emendationem. Eamque locutionem quum librarii non caperent, corruperunt, unde in MS. quarto Lugd. Bat. ita concipitur. *Tamque de rebus (ut putabatur) parvis divina indignatio accenſa eſt.* Quod ſequitur, *quod* non agnoſcit Editio prima, quam ſequuntur Venetae.

25 *Fructus miſericordiarum*] Omnes Editiones turpiſſimum hic inſedit mendum, Legitur enim in illis *fructus miſeriarum.* Veram lectionem diſcimus ex MSS. Lugd.

Bat.

que ipſa, quae has habuerat civitates, primum exuſta ignibus, poſt oppreſſa aquis, in aeternam damnationem [26] communi periret adſpectui.

Bat. quarto Meoque. Reliqui omnes receptum errorem errant; & ſaepiſſime in MSS. hae voces permutantur, unde hoc loco in margine Codicis mei adſcribitur, Al. *miſeriarum.* Bona vero quae nobis coelitus contingunt, quibuſque mali abutuntur, non ſunt miſeriarum, ſed Dei (de quo hic agitur) miſericordiarum fructus. Voculam *&* praecedit mox *nutrimenta* in MS. Ultr.

26 *Communi periret adſpectui*] Lugd. Batt. pr. & tert. *communi pereat adſpectu.* ſec. & quart. *communi periret adſpectu.* Malc. Sueton. in Veſpaſ. cap. 11. *Quare princeps quoque & locum incunabulorum adſidue frequentavit, manente villa, qualis fuerat olim: ne quid ſcilicet oculorum conſuetudini deperiret.*

Caput VI.

Comparatio cladis Sodomiticae & Romanae.

Itaque nunc, ſi placet, hi qui in Chriſtum, quem nos judicem ſaeculorum oſtendimus, quantum in ipſis eſt, ſputa conjiciunt, inter Sodomam & Romam diſcernant cauſas, & conferant poenas: quae à me vel maxime ob hoc retractandae non ſunt, quia omnibus notae ſunt. Et tamen quam libenter ſententias eorum acciperem, ſi illi fideliter ita ut ſentiunt faterentur: [1] quamquam quod de temporibus Chriſtianis [2] rari, & hoc in angulis [3] murmurent, non uſque adeo moleſte accipiendum [4] putem, cum totius populi Romani conſona voce, parique judicio ſenſus ac ſermo [5] ſit cognitus. Adeo autem [6] parvo quodam & levi motu haeſitaſſe erga ſe [7] parumper conſuetudinem voluptatum [8] indubitatiſſime con-

1 *Quamquam quod*] Sic exſtat in Editione omnium prima, neque dubito quin melius locum ſuum tueri poſſit, quam *quid;* quod paſſim pro *quod* ſubſtituunt reliquae omnes, excepta Auguſtana, quae habet *quidquid*, ſenſu non incommodo. Codex Meus *quidem*, ut & Florent. tert. In Lug. Batt. pr. & quart. *Et quamquam quid de temporibus* &c.

2 *Rari: & hoc*] Flor. tert. *raro ut hoc.*

3 *Murmurent*] Lugd. Bat. pr. *murmurant.*

4 *Putem*] Lugd. Bat. tert. *putemus.*

5 *Sit cognitus.*] Periz. *eſt cognitus.*

6 *Parvo quodam & levi motu*] Edit. pr. & Pariſ. *Adeo quodam autem parvo & levi motu.* Edd. Venetae, & Hittorp. *Parvo quodam & leni modo.*

7 *Parumper conſuetudinem*] Membranae noſtrae, *pari conſuetudine.*

8 *Indubitatiſſime*] Lugd. Batt. pr. tert. quart. & Ed. Aug. hic & paſſim *indubitantiſſime.*

conteſtatus eſt, [9] ut libere conclamaret, *Si reciperet Circum*, [10] *nihil eſſe ſibi factum:* hoc eſt, nihil egiſſe Romae Gothorum enſes [11] ſi concedatur Romanis ſpectare Circenſes. [12] Niſi forte ([13] ut ſe habet apud pleroſque hoc praecipue tempore) qui ex longa requie vel parvam [14] obortam ſolicitudinem, intolerabilem laborem putant, [15] has clementiſſimas admonitiones: quibus omnes aliquando [16] perſtringimur, [17] aliorum punitionibus auditis lectiſque praeponunt: quos ſaltem [18] de hoc ipſo exitu Sodomorum & Gomorraeorum moneo, ut [19] diſcere atque intelligere queant, qualiter Deus peccatores punierit, qualiter punire poſſit, qualiter puniturus ſit.

9 *Ut libere conclamaret*] Flor. tert. *ubi libere conclamaret.* Lugd. Bat. quart. *ut libere clamaret.*

10 *Nihil eſſe ſibi factum:*] Tranſponunt Ed. Aug. & MS. Ultr. *nihil ſibi eſſe factum.*

11 *Si concedatur*] Ed. pr. *ſi concederetur.*

12 *Niſi forte*] Venetae & Hittorp. *Nihil forte.*

13 *Ut ſe habet apud pleroſque conſuetudo*,] Ed. Aug. ironice ita exhibet, ſed ſola, *ut ſe habet fortitudo apud pleroſque*: quod ſpernendum non videtur, propter illa quae ſequuntur. In MS. Flor. ſec. & tert. *ut ſe habet apud pleroſque.*

14 *Obortam*] MS. Ultr. *obortamque* MSS. Florent. ſec. & tert. *parum obortam.*

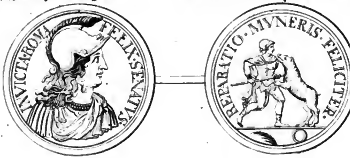
15 *Has*] Unus ex Lugd. Batt. *tantas.* Flor. tert. *tantas haſce clementiſſimas.*

16 *Perſtringimur*] Ed. pr. & Pariſ. *reſtringimur.* Aug. *adſtringimur.* MS. Lugd. Bat. pr. *conſtringimur.* tert. *conſtringuntur.*

17 *Aliorum*] Ed. pr. *alienis*, & mox Ed. Aug. *praeponant.*

18 *De hoc ipſo*] MS. Lugd. Bat. quart. *ex hoc ipſo.* Ultr. *vel de hoc ipſo.*

19 *Diſcere*] Lugd. Batt. pr. tert. quart. *diſcernere.* Quae vero in hoc capite diſputavit Oroſius de temporis ſui perverſitate, qua Ludos Circenſes, in quibus aurigationes, venationeſque magna cum inſania ſpectabantur, adeo vera ſunt, ut a Conſtantini Magni temporibus, & Honorii praecipue aetate, immenſa vis Nummorum Contorniatorum cuſa, hodieque ſtultitiae ejus teſtis exſiſtat, quod vel unus arguat hic ex Theſauro Regio, in quo propter reparationem muneris invicta Roma & felix judicatur Senatus.

C A-

C A P U T VII.

De praelio inter Telchines & Carpathios & Phoronaeum regem. Item de diluvio Achaiae

Ante annos conditae urbis MLXX. [1] Telchines & [2] Carpathii pervicax

1 *Telchines & Carpathii*] *Telchines*, non *Telchiſes*, ideo ſcripſimus, quod ab his Rhodum occupatam Oroſius ſtatim ſcribat: qui autem Rhodum occuparunt, ii à Graecis *Telchines* dicuntur, de quibus praeter Strabonem Diodorus libro quinto, τὴν δὲ νῆσον τὴν ὀνομαζομένην Ῥόδον κατῴκησαν οἱ προσαγορευόμενοι Τελχῖνες, id eſt, *Rhodum inſulam primi tenuerunt qui Telchines appellantur.* In Euſebii Chronico haec res ita deſcripta legitur: *Teltaphis & Carſatis adverſus Phoroneum & Parrhaſios inſtituunt bellum.* In uno manuſcripto, *Carſatii* legitur. FABR. Vetuſtae Editiones nomina haec ſic efferunt. Prima & Auguſt. & Pariſ. *Thelciſes & Carſathii.* Hitt. cum Venetis, *Telchiſes & Carpathii*, & ſic quoque habet Bolſuing. Inter MSS. Flor. ſec. *Thelciſes & Cariani.* tert. *Thelciſes & Chariatii.* Ultr. Lugd. Batt. pr. tert. quart. Meus & Periz. omnes *Telchiſes*, ſed in iis pro *Carpathii*, pr. & tert. *Curthaſi.* ſec. & Ultr. *Carſathii.* quart. *Cartharaſſi.* Meus *Chariavi.* Periz. *Charrathii.* Recte tamen prius nomen Fabricius mutavit in *Telchines*, quod ſervavit quoque Lugd. Bat. ſec. & in primo ſuperſcriptum voci *Telchiſes* cernitur, praeter adductos enim a Fabricio ſcriptores, ita legendum eſſe patet ex Pauſania atque Apollodoro. Et hic quidem Biblioth. lib. II. cap. I. ſcribit Inachi fuiſſe filium Phoroneum, regem univerſae terrae, quae poſtea Peloponneſus vocata fuerit. Reliquiſſe illum filium Apin, a quo Apia ſit dicta illa regio: Phoroneus, inquit, ὑπὸ Θελξίονος καὶ Τελχῖνος ἐπιβουλευθεὶς, ἄπαις ἀπέθανε, *Thelxionis ac Telchinis inſidiis adpetitus, ſine liberis exceſſit e vita.* At, juxta veteres Sicyoniorum Origines, referente Pauſania lib. II. cap. V. p. 123. Aegialeus primus in ea parte Peloponneſi, quae ab eo Aegialus dicta fuit, regnavit, ibique Aegialeam urbem condidit. Hic Europem filium reliquit, is Τελχῖνα, Telchinem, cujus filius Apis, qui Thelxionem genuit, fuerit. Telchinis poſteri Telchinii dicti fuerunt, neque Rhodum modo ſed & Cyprum (ut mox dicemus) incoluerunt.

2 *Carpathii*] Si hi cum Telchine bella contra Argivorum regem Phoroneum geſſerint, oportet ut ipſi quoque Peloponneſum incoluerint. Sed nulli ibi Carpathii, neque quiſquam Carpathiorum in illa terra meminit. Corruptum igitur id nomen apud Oroſium eſt, quod variantium lectionum multitudo quoque oſtendere videtur. Reſcribo igitur *Carnaſii*, vel *Carpaſii*. Hujus emendationis mihi fons Pauſanias, qui Meſſeniae, in Peloponneſo, adtribuit partem regionis quae Καρνάσιον, *Carnaſium*, ut & Oechalia dicta fuerit. lib. IV. cap. II. p. 283. ibique agnoſcit Meſſeniorum oppidum *Carnaſium*, lib. VIII. cap. XXXV. p. 670. Commemorat ibidem fama inclytum Carnaſium nemus, Καρνάσιον ἄλσος, praeterfluente Charadro amne, lib. IV. cap. XXXIII. p. 362. *Carnaſios* vero etiam *Carpaſios* dictos fuiſſe exiſtimo, quoniam una cum Telchiniis Peloponneſo videntur exceſſiſſe, atque in inſulam Cyprum veniſſe, ibique nobilem urbem Carpaſiam condidiſſe, quam commemorat Strabo lib. XIV. p. 682. ſive 1001. edit. noviſſ. ubi inſulae Carpaſiae quoque, non longe inde diſſitae, deſcribuntur. Carpaſiae, Cypri urbis, duo exſtant nummi, Veneris Cypriae cultum teſtantes, in iiſdem deae ejus caput, ſidus amicum, & puer alatus, ſagittam arcu emiſſurus, cernuntur, cum inſcriptione ΚΑΡΠΑΣΙΩΝ. *Carpaſiorum.*

3. *Ad*

tes quod ſe penitus à congreſſu totius humanae habitationis abſtraherent, Rhodum inſulam, quae [8] Ophiuſſa antea vocabatur, quaſi tutam [9] poſſeſſionem ceperunt. Ante annos urbis conditae MXL. in Achaia ſaevum diluvium, vaſtatione plurima totius pene provinciae fuit. [10] Quod quia Ogygi, qui tunc [11] Eleuſinae conditor & rex erat, temporibus effuſum eſt, nomen loco ac tempori dedit.

8 *Ophiuſſa*] Stephanus, Ῥόδος νῆσος ἐπιφανεστάτη ἐκαλεῖτο Ὀφιοῦσσα καὶ Ἀιθραία. Apud Strabonem, & Dionyſii Afri interpretem Ὀφιοῦσσα legitur. Fabr. Hujus adpellationis mentio quoque fit in Hygini Poët. Aſtron. lib. II. cap. 14. ubi de Phorbante, cujus adventui, quoties è longinquo adveniens proſpiceretur claſſis, ſacrificare Rhodii ſolebant. *Nam cum eorum inſulam ſerpentium multitudine occupatam, cives, Ophiuſſam adpellaſſent, & in ea multitudine ferarum, draco fuiſſet ingenti magnitudine* &c.

9 *Tutam poſſeſſionem*] Ita MSS. Ultr. Flor. Lugd. Batt. pr. tert. quart. & Meus, ex quibus quart. inſuper in medio auget *ſibi.* At vero non ſolum in inſula Rhodo ſed & Cypro quoque Carpaſios & Telchinem, ſive Telchinios tutam inveniſſe poſſeſſionem, docet urbs Cypri Carpaſia, de qua ſupra egimus, & teſtimonium Pauſaniae lib IX. cap. XIX. p. 746. ubi quum Teumeſſi, in Boeotia, commemoravit exiſtere Minervae Telchiniae, ſine ſigno, aedem, addit. Ἔστι δὲ τὴν ἐπίκλησιν αὐτῆς ἔστιν εἰκάζειν, ὡς, τῶν ἐν Κύπρῳ ποτὲ οἰκησάντων Τελχίνων ἀφικομένη μοῖρα ἐς Βοιωτοὺς, ἱερὸν ἱδρύσαντο Ἀθηνᾶς Τελχινίας. *Deae cognomen conjici poteſt a Telchinibus, qui in Cypro olim fuerunt, exſtitiſſe. Eorum enim partem, quum in Boeotos veniſſent, ibi Minervae credibile eſt Telchiniae templum dedicaſſe.*

10 *Quod quia Ogygii.*] Auguſtinus libr. XVIII. de Civit. Dei, capit. 3. ait inter ſcriptores non convenire quando *Ogygius* ipſe fuerit, cujus temporibus diluvium fuit. Oroſius eandem rationem cum Euſebio ſecutus eſt. Fabr. Male ſcribitur *Ogygii*, nam terminatione Graeca, quam ſequuntur Oroſii Codices, ſcribi debet *Ogygi*, Latina, ut faciunt Editiones Venetae, cum prima, *Ogigis.* Phoronei temporibus Ogygum adſignat Tatianus cap. LX. Κατὰ Φορωνέα τὸν μετ' Ἴναχον, μνημονεύεται παρ' Ἀθηναίοις Ὤγυγος, ἐφ' οὗ κατακλυσμὸς ὁ πρῶτος. *Phoroneo, Inachi ſucceſſori, aequalis fuit Ogygus apud Athenienſes, ſub quo primum diluvium contigit.*

11 *Eleuſinae conditor & Rex*] Tranſponit Meus *rex & conditor.* Pro *nomen* mox Ultr. *id non.* quaſi vellet *id nomen.* Ogygum vero potiori jure vindicaſſe ſibi Thebani videntur, a cujus claritudine ipſae Thebae Ogygiae dictae fuerunt, portaque Thebis antiquiſſima exſtitit Ogygia. Vide Pauſan. lib. IX. cap. V. & VIII. p. 719. & 728. Nihilominus Eleuſinii natales ſuos ad illum referentes, conditum oppidum Eleuſin vel Eleuſinam ferunt ab Eleuſine heroë, Ogygi filio, teſte Pauſania eodem, fingendi licentiam in iiſdem carpente, lib. I. cap. XXXVIII. p. 93.

CAPUT VIII.

De Sterilitate & fame Aegypti, cui Joſeph ſolertia ſua conſuluit, & de vanitate Aegyptiorum ſacerdotum.

[1] Ante annos conditae Urbis MVIII. fuiſſe apud Aegyptum primum inſolitam faſtidiendamque ubertatem, deinde jugem atque intolerabilem famem, cui Joſeph, vir juſtus & ſapiens, divina proviſione [2] ſubvenerit, Pompejus hiſtoricus, ejuſque breviator Juſtinus docet: qui inter caetera ſic ait: *Minimus aetate inter fratres Joſeph fuit, cujus excellens ingenium fratres veriti, interceptum peregrinis mercatoribus vendiderunt. A quibus deportatus in Aegyptum, cum magicas* [3] *ibi artes ſolerti ingenio percepiſſet,* [4] *brevi ipſi regi* [5] *percarus fuit. Nam & prodigiorum ſagaciſſimus* [6] *erat, & ſomniorum primus intelligentiam condidit: nihilque divini juris humanique ei incognitum videbatur:* [7] *adeo, ut etiam agrorum ſterilitatem futuram ante multos annos proſpiciens,* [8] *fruges congregaſſet: Tantaque experimenta ejus fuerunt, ut non ab homine, ſed à Deo reſponſa* [9] *dari viderentur. Filius Joſeph* [10] *Moyſes fuit, quem praeter paternae ſcien-*

1 *Ante annos*] Lugd. Batt. pr. tert. quart. *Anno ante Urbem conditam*, & ſic quoque eſt in Ed. Aug. quae pro MVIII. ſcribit MIX. quem numerum Ed. pr. & Venetae, conſentiente MS. Lugd. Bat. pr. mutat in MXLVIII. *Urbis conditae* Flor. ſec. tert. Pro *primum* mox *primo* in Lugd. Batt. ſec. & quarto. & poſt *tamen* addunt Ed. pr. & Venetae *legimus*, quare deinde eaedem ſcribunt, *ut Pompejus hiſtoricus refert.* verbum *refert*, habent quoque Edit. Hittorp. & Bolſuing.

2 *Subvenerit*] Lugd. Batt. pr. & tert. *ſubveniret.* Sic infra *congregaſſet* ipſe Oroſius. In Perizon. dein *Juſtinus* non legitur. Pro *docet* Flor. ſec. *docent.*

3 *Ibi*] Deeſt a tribus MSS. Lugd. Bat.

4 *Brevi*] Lugd. Bat. omnes *in brevi.*

5 *Percarus*] Lugd. Batt. pr. tert. quart. & Ed. Aug. *carus.*

6 *Erat*,] Ed. Aug. Flor. tert. & Codex Meus *fuit.*

7 *Adeo, ut etiam agrorum ſterilitatem.*] Apud Juſtinum lib. XXXVI. haec plenius ita leguntur, *Adeo, ut etiam agrorum ſterilitatem ante multos annos providerit, periiſſetque omnis Aegyptus fame, niſi monitu ejus rex edicto ſervari per multos annos fruges juſſiſſet.* FABR.

8 *Fruges congregaſſet:*] Haec non ſunt Pompeji vel Juſtini, ſed ex interpolatione Oroſii, quod in Taciti excerpto quoque obſervavimus ſupra pag. 40. *Congregaſſet* vero dictum, ut ſupra ad Notam ſecundam in MSS. quibuſdam *ſubveniret.*

9 *Dari*] Delent MSS. Florentini duo, & Ultr. Lugd. Batt. ſec. quart. Periz. Meuſque.

10 *Moyſes fuit*,] Haec gloſſa ſequitur in Lugd. Bat. ſec. & Ult. *Non ſecundum carnem, ſed ſecundum naturam; quia filius Mambre fuit Moſes.*

11 *Sca-*

Digitized by Google

ſcientiae haereditatem etiam formae pulchritudo commendabat. Sed Aegyptii cum [11] *ſcabiem & vitiliginem paterentur, reſponſo moniti,* [12] *eum cum aegris, ne peſtis ad plures ſerperet, terminis Aegypti pellunt.* [13] Haec Juſtinus. Sed quoniam [14] haec idem Moyſes, quem iſti ſapientem ſcientemque fuiſſe [15] adteſtantur, plenius veriuſque tamquam per ſe ſuoſque geſta conſcripſit, primum fide ejus atque auctoritate, quam etiam iſti probant, horum ignorantia [16] ſupplenda eſt: dehinc ſacerdotum Aegyptiorum fallax malitia confutanda eſt, qui vel aſtu, quod manifeſtius eſt, evidentem iram miſericordiamque [17] veri Dei memoriae ſubtrahere conati ſunt, particulatim expoſitione confuſa, ne in contumeliam idolorum ſuorum [18] eum colendum merito oſtenderent, cujus conſilio [19] adnuntiata haec mala & auxilio evitata docuiſſent; vel forte, ut indulgentius accipiamus, obliti ſunt. [20] Illius enim noſtri Joſeph, qui fuit veri Dei ſervus, [21] & pro creatura domini ſui pie intenteque ſollicitus, proviſione ipſi abundabant frugibus quaſi ſacerdotes: [22] ſed quia falſi ſacerdotes erant, cum caeteris eſurientibus non dolebant. [23] Enimvero [24] cui placet, obliviſcitur: [25] cui dolet, meminit. Quamquam hujus tem-

11 *Scabiem & vitiliginem*] Sic etiam infra cap. 10. legitur, cum in vulgatis Juſtini libris ſit, *ſcabiem & pruriginem*. Sed habeo manuſcriptum Juſtini exemplar, in quo, *ſcabiem & uliginem*, mendoſe quidem legitur, ſic tamen ut vera lectionis veſtigia adpareant. FABR.

12 *Eum*] Abeſt a Lugd. Bat. quarto.

13 *Haec Juſtinus*] Addit *refert* Ultr.

14 *Haec*] Lugd. Bat. pr. *hic*. Delent quartus Meuſque.

15 *Adteſtantur*] Lugd. Batt. pr. tert. quart. & Periz. *teſtantur*.

16 *Supplenda eſt: dehinc*] Delent *eſt* Periz. & Meus. *hinc* legunt Lugd. Batt. pr. & tertius.

17 *Veri Dei*] Delent *veri* Lugd. Batt. pr. tert. quart.

18 *Eum colendum*] *Joſeph* pro *eum* Lugd. Bat. ſec. & Ultr. quaſi vellent *Joſephi Deum*. Sed legendum forte *Deum colendum*, prout illa oppoſitio Idolorum & Dei plus ſemel in Apologetico Tertulliani occurrit.

19 *Adnunciata*] Lugd. Batt. pr. & tert. *annuncianda*, atque iidem mox *evitanda*.

20 *Illius enim noſtri Joſeph,*] *cujus Joſeph* Ed. Aug.

21 *Et pro creatura domini ſui*] Lugd. Bat. tert. *& pro curatura d. ſ.* primus, *& procurator* &c. Verum ea quae ſequuntur docent vulgatam non eſſe immutandam. Quamvis ſcilicet idololatrae erant Aegyptii, erant tamen creatura Dei; itaque pie pro creatura Domini ſui & intente ſollicitus fuit Joſeph. MSS. vero iidem deinde legunt *cujus proviſione*, & illud *cujus* in Lugd. Bat. quarto itidem invenitur.

22 *Sed quia*] Lugd. Bat. pr. *ſed qui*.

23 *Enimvero*] Lugd. Bat. tert. *Et, cui placet, obliviſcitur*. quart. *Vere enim cui placet obliviſcitur*. Forte *Fere enim* &c.

24 *Cui placet obliviſcitur,*] Sententia Ciceronis ex oratione pro Murena FABR.

25 *Cui dolet, meminit.*] Auſonius in Caeſaribus de Domitiano Epigr. XII.

Digitized by Google

temporis [26] argumentum hiſtoriis faſtiſque reticentibus, ipſa ſibi terra Aegypti teſtis pronuntiat: quae tunc redacta in poteſtatem regiam, reſtitutaque cultoribus ſuis, ex omni fructu ſuo [27] uſque ad nunc quintae partis inceſſabile vectigal exſolvit. [28] Fuit itaque haec fames magna ſub rege Aegyptiorum [29] Diapolita, cui nomen erat [30] Amaſis, quo tempore Baleus Aſſyrios, Argivos Apis regebat. Fuerunt ante annos famis ſeptem, praecedentes alii ſeptem ubertatis anni: quorum affluentiam tanto negligentius perituram, quanto uberius [31] natam, Joſeph noſter ſolertia ſua collegit, & condidit, totamque Aegyptum conſervavit. [32] Adquiſivit univerſam Pharaoni pecuniam & Deo gloriam, reddens, diſpenſatione juſtiſſima, [33] cui vectigal, vectigal, cui honorem, honorem: [34] omniumque pecora, terras, cenſuſque collegit: ipſos autem, [35] qui ſemet cum terris ſuis accipiendae ſtipis taxatione vendiderant, ſtatuta quintae partis pactione laxavit: Hunc Joſeph, quem conſtituit Deus Aegyptiis [36] conſervatae ſalutis auctorem, quis credat ita in brevi eorum [37] excidiſſe memoriae, ut filios ejus atque univerſam cognatio-

nem

Hactenus edideras geminos, gens Flavia, juſtos,
Cur duo quae dederant, tertius eripuit?
Vix tanti eſt habuiſſe illos; quia dona bonorum
Sunt brevia, aeternum, quae nocuere, dolent.

26 *Argumentum*] Lugd. Batt. pr. tert. *augmentum.*

27 *Uſque ad nunc*] Flor. ſec. & Lugd. Bat. quart. *uſque nunc* in Ed. Aug. *ſuo* abeſt poſt *fructu.* Pro *exſolvit* Ed. pr. & Venetae cum Pariſ. *perſolvit.*

28 *Fuit itaque haec fames*] Haec temporis notatio ex Euſebii Chronico ſumpta eſt, atque apud Auguſtin. quoque legitur lib. XVIII. de Civit. c. 4. Hiſtoria ipſa exſtat Gen. 44. & lib. 2. Antiq. Joſephi. Fabr. *Magna* abeſt a Meo.

29 *Diapolita*] *Diapolito* Edd. pr. Venetae, Pariſ. Hitt. Bolſuing. *Diopolita* Aug. & MSS. Flor. uterque, & Meus. *Dioſpolita* Ultr. & Lugd. Bat. ſec. *Dioopolita* quart. *Diupolita* pr. & tert. At Perizon. *Heliopolita*, quod & in Lugd. Bat. pr. ſuperſcribitur.

30 *Amaſis*] *Amoſis* Meus, *Amoſum* Ultr.

31 *Natam*] Lugd. Batt. pr. tert. *notam.*

32 *Adquiſivit*] *Et adquiſivit* Lugd. Bat. ſec.

33 *Cui vectigal, vectigal.*] Locus eſt apud Paulum ad Rom. 13. Fabr.

34 *Omniumque pecora*] Lugd. Bat. pr. *omniumque pecora & terras.* Perizon. *omnium terras cenſuſque ac pecora collegit.*

35 *Qui ſemet cum terris* &c.] Quidam ex Editis & MSS. *qui ſemetipſos*, minus grato ſono. Iidem non melius *ſtatutae* pro *ſtatuta.* Pro *laxavit* Lugd. Batt. pr. & tert. male quoque *locavit.* Pro *vendiderant*, alii *vendiderunt.*

36 *Conſervatae*] Ed. Aug. & MSS. Lugd. Batt. pr. tert. quart. *Conſervandae.*

37 *Excidiſſe memoriae*] Ita Florent. MSS. & Lugd. Batavi, reliquique omnes, excepto Lugd. Bat. ſec. & Ultr. qui cum Editis habent *excidiſſe memoria*, praeter Aug. in qua Edit. *memoriae* quoque exſtat.

38 *Scr-*

nem paullo poſt [38] ſervitio addixerint, laboribus [39] adflixerint, internecionibus profligarint? Quamobrem non eſt mirandum, ſi nunc quoque [40] aliqui reperiuntur, qui cum à cervicibus ſuis impendentem gladium praetento Chriſtiano nomine averterint, ipſum nomen Chriſti, [41] quo ſolo ſalvi ſunt, aut diſſimulent, aut [42] infament: gravarique ſe eorum temporibus aſſerant, quorum meritis liberantur.

38 *Servitio*] Lugd. Bat. quart. *Servituti.*
39 *Adflixerint*,] Notavit ad oram Edit. Moguntinae hanc lectionem Andreas Scottus, confirmant eandem tres MSS. Lugd. Batt. pr. tert. & quartus, niſi quod in primo ſit *adfixerint*. Vulg. *adfecerint*
40 *Aliqui reperiuntur*,] Periz. MS. *ſi nunc quoque reperiuntur*. Lugd. Batt. pr. ſec. quart. *ſi nunc quoque aliqui reperiantur.*
41 *Quo ſolo ſalvi ſunt*,] Lugd. Bat. quart. *Quo ſalvi ſunt*. Flor. tert. *Quo ſalvati ſunt.*
42 *Infamant*] Lugd. Bat. quart. *diffamant.*

CAPUT IX.

De inundatione ſub Amphictyone & Deucalione regibus, peſte Aethiopica, Libero patre Indiam vaſtante.

Anno DCCCX. ante Urbem conditam, [1] Amphictyon Athenis tertius à Cecrope regnavit, cujus temporibus aquarum inluvies majorem partem populorum Theſſaliae abſumpſit, paucis per refugia montium liberatis, maxime in monte Parnaſſo, in cujus circuitu Deucalion tunc regno potiebatur: qui tunc ad ſe ratibus confugientes ſuſceptos, per [2] gemina Parnaſſi juga fovit aluitque, à quo propterea [3] genus humanum reparatum ferunt: [4] Tunc etiam in Aethiopia peſtes

1 *Amphictyon*] Vulgo hic, & lib. II. Juſtini mendoſe, *Amphitryon* ſcribitur, cum *Amphictyon*, legendum eſſe non modo è libris vet. verum etiam è Pauſania lib. I. conſtet: ubi ſcribit: *Cecrope mortuo Cranaum regno Athenarum potitum fuiſſe, quem Amphictyon per vim expulerit.* De hoc diluvió Auguſtinus de Civi. Dei. lib. XVIII. c. 10. *His temporibus*, inquit, *ut Varro ſcripſit, regnante Athenis Cranao ſucceſſore Cecropis, ut autem noſtri Euſebius & Hieronymus, adhuc eodem Cecrope permanente, diluvium fuit, quod adpellatum eſt Deucalionis, eo quod ipſe regnabat in earum terrarum partibus, ubi maxime factum eſt.* FABR.
2 *Gemina Parnaſſi juga*] Media vox abeſt ab Ed. Aug.
3 *Genus humanum*] Malunt MSS. Flor. ſec. tert. cum Meo & Ed. Aug. *genus hominum.*
4 *Tunc etiam in Aethiopia.*] Haec ex Euſebii Chronico deſcripta ſunt. FABR.

ſtes plurimas diroſque morbos, pene uſque ad deſolationem exaeſtuaviſſe, Plato [5] teſtis eſt. Et ne forte [6] diviſa tempora credantur [7] irae Dei furoriſque bellici, ea tempeſtate [8] ſubactam Indiam Liber pater ſanguine madefecit, caedibus opplevit, libidinibus polluit, gentem utique [9] nulli unquam hominum obnoxiam, vernacula tantum quiete contentam.

5 *Teſtis eſt.*] Ed. pr. cum Venetis, praeferunt *teſtatus eſt.*
6 *Diviſa tempora*] Periz. & Meus *diviſa tempora eſſe credantur.*
7 *Irae Dei*] In Florentino tertio abeſt *Dei*, in ſecundo alia manu adſcribitur. Nequaquam tamen abeſſe debet, nam, quae hactenus recenſuit mala, juſto Dei judicio cjuſque ira immiſſa ſunt; quod ſequitur, furoris bellici, & cupiditatis humanae ſpecimen eſt.
8 *Subactam Indiam Liber pater.*] Liberum patrem Indos ſubegiſſe Clitarchus quoque in ſuis hiſtoriis de Alexandro ſcripſit, ut refert Apollonii Rhodii Scholiaſtes lib. II. Argonaut. Verum quis hic *Liber pater*, ſive Διόνυσος, fuerit, non ſine cauſa quaerit Arrianus initio lib. V. FABR.
9 *Nulli unquam hominum obnoxiam,*] Id eſt, qui neque aliis hactenus ſervierant, neque in alios fuerant dominati. Ita fere de Indis in pace viventibus ſupra cap. IV. *Quia tunc apud illos nec foris erant ulla incendia bellorum, nec domi tanta exercitia cupiditatum.* Pro *vernacula tantum* Lugd. Bat. quart. *vernacula tamen.*

CAPUT X.

De populo Dei in Aegypto afflicto, X. plagis Ægyptiorum, & tranſitu ſinus Arabici, ac reliquiis ejuſdem, de ſolis ardore quodam infeſto.

[1] Anno ante Urbem conditam DCCCV. [2] infanda Aegyptiis mala, atque intolerabiles plagas incubuiſſe, Pompejus Corneliuſque teſtantur: qui quidem, cum haec ambo de Judaeis referenda proponant, [3] aliquantulum me pro ſua diverſitate moverunt. Ait enim Pompejus, [4] ſive Juſtinus, hoc modo: *Aegyptii cum ſcabiem & vitiliginem paterentur, reſponſo moniti, Moyſen cum aegris, ne peſtis ad plures ſerperet, terminis Aegypti pellunt. Dux*

1 *Anno ante*] Uterque Florent. *Anno autem ante.*
2 *Infanda Aegyptiis mala,*] Lugd. Bat. ſec. *nefanda.* quart. *Aegypto.*
3 *Aliquantulum me*] Flor. ſec. *aliquantum ut me propoſui diverſitatem.* Mox. Ed. pr. *ſua* pro *ſui.*
4 *Sive Juſtinus,*] Edd. pr. Venetae & Pariſ. addunt *ejus abbreviator.* Exſtant haec apud Juſtinum lib. XXXVI. cap. 2.

5 *At*

Dux igitur exulum factus ſacra Aegyptiorum furto abſtulit: quae armis repetentes Aegyptii, domum redire tempeſtatibus compulſi ſunt. [5] At vero Cornelius de eadem re ſic ait: *Plurimi auctores conſentiunt*, [6] *orta per Aegyptum tabe, quae corpora foedaret,* [7] *regem Bocchorim, adito Ammonis oraculo, remedium petentem, purgare regnum, & id genus hominum, ut inviſum diis, alias in terras* [8] *avehere juſſum: ſic conquiſitum collectumque vulgus, poſtquam* [9] *vaſtis locis relictum ſit, caeteris per lachrymas* [10] *torpentibus, Moyſen unum exulum monuiſſe,* [11] *ne quam deorum hominumve opem expectarent,* [12] *ab utriſque deſerti, ſed ſibimet* [13] *ut duci coeleſti crederent,* [14] *primo cujus auxilio*

5 *At vero Cornelius*] Haec ſunt apud Cornelium Tacitum initio libr. 11. Quomodo autem nos locum deſcripſimus, ita in Taciti & Oroſii manuſcriptis libris legitur. FABR. Invenies apud Tacitum lib. Hiſt. v. cap. 3.

6 *Orta per Aegyptum*] Unus & alter ex MSS. & Editis, *Cum orta per Aegyptum tabes corpora foedaret.*

7 *Regem Bocchorim*] Ed. Aug. *regem ob hoc Chorin.*

8 *Avehere*] Edd. Aug. & Venetae *vehere.* Flor. tert. *ſubire.* Lugd. Bat. ſec. & Ultr. *abire* ut & Meus, verum is legit, *abire juſſum ſit.* In Flor. tert. *ſic* ante *conquiſitum* abeſt.

9 *Vaſtis locis*] Lugd. Batt. tres *vaſtatis locis* Edd. pr. & Venetae *vaſtis in locis.* Tertullianus in Apolog. cap. xv. p. 157. adducto ſimiliter in partes Tacito, ſcribit *vaſtis Arabiae in locis.* Neque tamen addi aut hic aut in Tacito debet *Arabiae*, quae Tertulliani eſt explicatio, ſicuti, quod apud eundem mox ſequitur, *& aquarum egentiſſimis.* Nam *vaſta loca* ſimpliciter deſerta ſignificant.

10. *Torpentibus*] Lugd. Bat. quart. *ſtupentibus.*

11 *Ne quam*] Lugd. Bat. tres *nequaquam*, quod & videtur velle Ultr. in quo *ne q̈ q* poſt *duorum* in Venetis additur *templorum*, quod & in Pariſ. invenitur.

12 *Ab utriſque deſerti,*] Haec verba, quamvis in noſtris vetuſtis non legantur, tamen quia ſunt apud Tacitum, reliquimus. FABR. Deſiderantur quoque in omnibus, quos ego conſului, MSS. & ex editis in Editt. pr. Auguſt. Pariſ. Exhibuerunt primum Venetae, dein reliquae omnes. Defuiſſe quoque in ſuo Exemplari MS. tradit Colerus in Notis ad Tacitum, potueruntque ab Oroſio ipſo fuiſſe reſecata, prouti habuimus exempla jam duo, alterum in Juſtini loco, pag. 48. alterum in Taciti hujus pag. 40. ubi verba ſcriptorum aliquantulum immutata ſunt.

13 *Ut*] Abeſt ab Edd. pr. Pariſ. & Venetis, ut & ab omnibus MSS. in quibus, *ſibimet, duci coeleſti, crederent.* Neque diſplicet, quamvis in Tacito inveniatur *ut duci.* Ed. Aug. habet, *ſibimet, duce coeleſti*, quaſi intelligi vellet, duce deo.

14 *Primo cujus auxilio*] Quantopere hic locus ingenia Eruditorum vexaverit, in Notis eorumdem ad Tacitum cerni poteſt. Apud quem Scriptorem quum legatur, *ſed ſibimet, ut duci coeleſti crederent, primo cujus auxilio credentes, praeſentes miſerias pepuliſſent.* Ad ejus exemplum videntur verbum *credentes* Oroſio largiti quidam eſſe. Id enim reperitur primum in Editionibus Hittorp. & Bolſuing. deinde quoque in reliquis, reclamantibus tamen MSS. omnibus, atque Editionibus vetuſtioribus, Venetis, Pariſ. Aug. & prima. Vix quoque induci poſſum, ut credam a Tacito ſic ſcriptum fuiſſe, verum eam lectionem puto profectam fuiſſe ex duplici ſcriptura, prout notum eſt, & plus ſemel in Oroſii exemplaribus MSS. impreſſis etiam Venetis, inveni, ſi diverſitas ſcripturae in Codicibus occurreret, utramque lectionem in contextum nonnun-

quam

auxilio credentes, *praeſentes miſerias* [15] *pepuliſſent.* Itaque Cornelius dicit, quod ipſis Aegyptiis cogentibus, Judaei [16] in deſerta propulſi ſint: & poſtea ſubjungit incaute, [17] quod ope Moyſi ducis in Aegypto miſerias pepuliſſent. [18] Quare oſtenditur, quaedam, quae per Moyſen ſtrenue [19] acta ſunt, fuiſſe celata. Item Juſtinus adſerit, pulſum aeque cum populo Moyſen, [20] ſacra Aegyptiorum fuiſſe furatum: quae Aegyptios armis recipere molientes, coactos tempeſtatibus [21] ac repulſos domum rediſſe. Et hic aliquid amplius, & ſi non totum, prodidit, quod ille celavit. Quapropter quia Moyſi magno illi duci teſtimonium ambo dixerunt, [22] ab ipſo ſicut per eum & geſta [23] & dicta ſunt, [24] proferentur. Cum

quam fuiſſe receptam, addita voce *Al.* id eſt *Alius* (ſcil. Codex legit) vel omiſſa. Puto igitur in uno ex Taciti exemplaribus exſtitiſſe *recentes miſerias*, in altero *praeſentes*, conjuncta haec quum a deſcriptoribus fuiſſent, prius *recentes* deinde migraſſe in *credentes.* Malim itaque legere *recentes miſerias*, in quibus verbis exhortatio eſt Moyſis ad Judaeos, quos bene in futurum ſperare jubet, corroboratos eo, quod modo recentes miſerias, in Aegypto, in tranſitu maris Rubri, in perſecutione hoſtium, fuerant perpeſſi. Si velimus retinere vulgatam lectionem *praeſentes miſerias*, non opus tot turbas excitare, quot in Notis ad Tacitum invenias, quum ſenſus ſit ſimplex & ſatis clarus. Judaeos in locis vaſtis, atque inhoſpitali deſerto, conſtitutos, ſitim famemque in futurum & omnia triſtia veritos, deponere metum omnem vult Moſes, ſibi, duci coeleſti (qui non ſuis conſiliis, ſed divino auſpicio, illos regat, & in hanc viam ducat) credere, & quare? quia jam opem ejus erant experti, ubi? in Aegypto, ut patet ex ſequentibus. Videlicet ſtultum erat futura metuere & incerta eos, qui modo praeſentibus, iiſque certiſſimis malis, eodem Moyſi duce, erant erepti. Reſtat initium hujus commatis, quod etiam Viri Docti vix probare poſſunt, *primo cujus auxilio.* Et certe languet oratio. In Editione prima Oroſii ſic diſtinguitur, *ſed ſibimet duci coeleſti crederent primo*, *cujus auxilio* &c. Fuere, qui ad Tacitum tentarent, *privo.* Ego malim *porro*, & integrum locum ita reformandum exiſtimo. *Sed ſibimet*, *duci coeleſti*, *crederent porro*, *cujus auxilio recentes* (vel *praeſentes*) *miſerias pepuliſſent.* Nam *credentes* omnino deleri debet. Ed Aug. legit *repuliſſent.* & mox *propulſi ſunt*, ubi, *ſunt* pro *ſint*, meae Membranae, & Ultr. quoque exhibent.

15 *Pepuliſſent*] ſic legendum cum MSS. Lugd. Batt. tert. & quarto, non *propuliſſent*, ut eſt in vulgatis.

16 *In deſerta*] Flor. ſec. *in deſerto propulſi ſint.* tert. *in deſerta propulſi ſint.*

17 *Quod*] Quatuor MSS. Lugd. Bat. uterque Flor. Ultr. praeterea & Perizon. hic habent *quia.* Quod adnotavi ad emendationis meae confirmationem ſupra pag. 46.

18 *Quare*] MS. Ultr. *Qua in re.*

19 *Acta ſunt*] Lugd. Batt. pr. & tert. *facta ſunt.*

20 *Sacra Aegyptiorum*] Lugd. Batt. pr. tert. quart. *atque ſacra Aegyptiorum.*

21 *Ac repulſos domum rediſſe*] Lugd. Batt. iidem *ac pulſos domum rediſſe.* Meus, *ac repulſos domi rediſſe.*

22 *Ab ipſo*] Abeſt a Lugd. Bat. tert. Dein Lugd. Batt. pr. & ſec. cum Edd. prim. Venetis & Pariſ. *Sicut quae p. e.* Ed. Aug. *quae* delet. pro *quae* in Lugd. Bat. tert. eſt *qui.*

23 *Et dicta ſunt*] Expoſuit haec Moyſes in Exod. Fabr. Lugd. Bat. pr. & tert. *& facta ſunt.*

24 *Proferentur*] Ed. Aug. *proferuntur.* Sed Edi-

Cum populum Dei, hoc eſt, genus Joſeph, Aegyptii, cujus ope ſalvi erant, ſervitio oppreſſum labore cruciarent, inſuper etiam ad necandam ſobolem ſuam, crudeli imperio cogerent, dimitti Deus populum ſuum liberum, ad ſerviendum ſibi per Moyſen nuncium jubet: contemtuſque [25] diriſſimis contumaces ſuppliciis [26] agit: qui decem plagis onerati ac protriti, tandem quos dimittere noluerant, etiam feſtinare coegerunt. [27] Poſt aquas in ſanguinem verſas, [28] ardentibus ſiti graviora afferentes poenarum remedia quam poenas: poſt horridos ranarum ſqualores, per omnia munda immundaque reptantes: poſt [29] ignitos ciniphes, & [30] nuſquam, ſe toto aëre vibrante, evitabiles, [31] poſt muſcas caninas, etiam per interiora membrorum [32] horridis motibus curſitantes, acerbeque inferentes tam gravia tormenta quam turpia: [33] poſt omnium pecorum & jumentorum repentinam ruinam, ſtragemque generalem: poſt veſicas [34] efferveſcentes, ulceraque manantia, & (ut ipſi dicere maluerunt) ſcabiem ac vitiliginem totis corporibus erumpentem: poſt grandinem [35] cum igne permixtam, paſſim homines, armenta atque arbores [36] proterentem: poſt locuſtarum nubes, exhauſtis omnibus, ipſas quoque radices ſeminum perſequentes: poſt tenebras imaginibus diras, [37] craſſitudine

Editiones Vetuſtae reliquae *proferantur*, ſenſu non incommodo. Aliquanto poſt *Aegyptii* delet Perizon. *etiam* Meus.

25 *Diriſſimis*] Ita Lugd. Batt. pr. tert. quart. ſignificantius, quam quod in reliquis vulgatiſque eſt *duriſſimis*. Non enim durae modo ſed & omnino dirae fuerunt Aegyptiorum plagae.

26 *Agit*] Lugd. Batt. ſec. & quart. cum Ultr. *egit*.

27 *Poſt aquas*] Lugd. Bat. pr. *Poſt aquas enim* & pro *verſas* Edd. Veteres, excepta Auguſt. habent *converſas*.

28 *Ardentibus*] Meus *ardentibuſque*, & ſic quoque exſtat in Flor. tert. In Flor. ſec. dein deëſt *poenarum*.

29 *Ignitos ciniphes*] Ed. Aug. & Florent. uterque cum tribus Lugd. Batt. & Periz. *ignitas ſciniphes*.

30 *Et nuſquam, ſe toto aëre vibrante, evitabiles:*] Ed. pr. *Et nuſquam ſe toto aëre vibrantes pene inevitabiles*. In MSS. Lugd. Batt. quatuor eſt *vibrantes*, in Florent. utroque *vitabiles*. ut & in Ed. Auguſt. in Venetis & Pariſ. *& nunquam t. a. vibrantes pene inevitabiles*.

31 *Muſcas caninas*] Ed. pr. *muſcas pene caninas*. Ed. Aug. *muſcas etiam caninas*.

32 *Horridis motibus*] Lugd. Bat. ſec. & Ultr. *horrendis motibus*, quod non praetulerim. Ed. Aug. dein *curſitantibus*.

33 *Poſt omnium pecorum*] Ed. pr. cum Venetis & Pariſ. *poſt grandem omnium pecorum*.

34 *Efferveſcentes*] Flor. tert. & Lugd. Bat. ſec. *effervente*s.

35 *Cum igne permixtam*] Perizon. *igne permixtam*. Lugd. Bat. ſec. & Ultr. *igne commixtam*.

36 *Proterentem*] Ed. Aug. & MSS. Lugd. Batt. pr. & tert. *proſternentem*.

37 *Craſſitudine*] Ultr. *per perenni craſſitudine*.

38 *Qui*

Digitized by Google

dine palpabiles, diuturnitate ferales: poſtremo poſt uniformem in tota Aegypto primitivae ſobolis necem, paremque per univerſos orbitatum tempeſtatem, [38] qui jubenti Deo non ceſſerant, ceſſere punienti: ſed mox [39] peſſima poenitentia dimiſſos perſequi auſi, ultima nefandae pervicaciae expendere ſupplicia. Nam rex eorum univerſum Aegypti exercitum, curribus atque equitibus inſtructum, in circumerrantes egit: cujus numerum hoc ſolo vel maxime argumento conjicere poſſumus, quod eum ſexcenta millia virorum timuerunt atque fugerunt. Sed protector [40] depreſſorum, & ultor contumacium Deus diviſit ſubito Rubrum mare, ac dilatatis utrimque marginibus [41] rigentium undarum, in montis faciem latera erecta ſuſpendit, [42] ut inoffenſi ſpe limitis provocati, pii viam deſperatae ſalutis, impii foveam inſperatae mortis intrarent. Itaque Hebraeis tuto per ſicca gradientibus, refuſis à tergo aquarum [43] adſtantium molibus, obruta eſt & interfecta cum rege ſuo univerſa Aegypti multitudo: totaque provincia plagis [44] ante cruciata, hac poſtremo interfectione vacuata eſt. Exſtant etiam nunc certiſſima horum monumenta geſtorum. Nam tractus curruum [45] ro-

38 *Qui jubenti Deo non ceſſerant*] Ed. Aug. *qui jubente Deo non ceſſerunt.* Ultr. MS. *qui jubente Deo non ceſſerant.*

39 *Peſſima poenitentia*] Ed. pr. *peſſimae* (pro *peſſime*) *poenitentes.* Venetae & Pariſ. *peſſime poenitentes.* MS. Flor. ſec. & *mox peſſima* &c.

40 *Depreſſorum*] Ed. Aug. & MSS. Periz. & Meus *oppreſſorum.* Lugd. Batt. tres *defenſorum.*

41 *Rigentium*] Flor. tert. *rigentum*, ſed ſec. *regientium* ſuperſcripto *ru.* ut dicat *rugientium.* Vulgata praeſtat, rigebant enim utrinque velut in marmoreos montes erectae undae.

42 *Ut inoffenſis pelagi viis provocati*] Sic mutavi codice Pariſienſi provocante, qui habebat, *inoffenſis pelagi viis provocatis.* Et elici haec ſcriptura poterat ex aliis quoque, ſed difficilius, quibus erat: *inoffenſi ſpe limitis provocati.* LAUT. *Ut inoffenſi ſpe limitis provocati pii* &c. ſenſus eſt, ut ita pii, videntes mirabile Dei opus & adjutricem ejus dextram, non timerent intrare profunda ponti, veluti limite certo iter facientes, impii vero, occaecati ira & ſpe vindictae, pariter eadem ſequerentur via, quaſi utriſque aeque tuta. Recte igitur *inoffenſi ſpe limitis*, quod & MSS. omnes, praeter Florentinos comprobant, & ſervavit quoque Ed. Aug. & male in prima Editione, *inoffenſis pelagi viis.* ut & in Venetis & Pariſ. amplius, *inoffenſis pelagi viis provocatis.* In iis quae ſequuntur, *pii viam* &c. prima vox in utroque Florentino MS. deëſt. ſec. autem legit, *per viam deſperatae mortis intrarent.* reliqua deſunt.

43 *Adſtantium*] Lugd. Batt. pr. & tert. *inſtantium.* quam lectionem ſi praeferas, ſignificabit, nullum refugium Aegyptiis patuiſſe, propter undarum rapiditatem; ſi retineas vulgatam, reſpiciet moles aquarum, quae ad latera veluti montes erectae, ſolutae, atque poſt terga Aegyptiorum conjunctae, nullum illis effugium reliquerunt.

44 *Ante cruciata*] Flor. ſec. *antea cruciata.* Lugd. Batt. pr. & tert. *ante ſauciata.* dein Meus cum utroque Florentino haud male le-

[45] rotarumque orbitae non ſolum in litore, ſed etiam [46] in profundo, [47] quouſque viſus admittitur, pervidentur. Et, ſi forte ad tempus vel caſu, vel curioſitate turbantur, continuo divinitus in priſtinam faciem ventis fluctibuſque reparantur. [48] ut quiſquis non docetur timorem Dei propalatae religionis ſtudio, irae ejus tranſactae ultionis terreatur exemplo. His etiam temporibus adeo jugis & gravis aeſtus incanduit, ut ſol per devia tranſvectus, univerſum orbem non calore affeciſſe, ſed igne torruiſſe dicatur: inpreſſumque [49] fervorem & Aethiops plus ſolitum, & inſolitum Scytha non tulerit: ex quo etiam quidam, dum [50] non concedunt Deo ineffabilem potentiam, [51] ſuas inanes ratiunculas conquirentes, [52] ridiculam Phaëtontis fabulam texuerunt.

legunt, *hac poſtrema interfectione.* Lugd. Batt. ſec. & quart. *ac poſtremo interfectione.* Copulam in *totaque* plures ex Edd. primis non agnoſcunt. Pro *vacuata eſt* in nonnullis Edd. *evacuata eſt.*

45 *Rotarumque orbitae*] Membranae meae, conſentiente Flor. tertio, ſcribunt *rotarumque ſigna, orbitae.* Quod non videtur temere eſſe factum, ubi enim orbitas cernimus, de curribus judicium initur, quia orbitae ſunt ſigna curruum.

46 *In profundo*] Lugd. Batt. pr. & tert. *in profundo nunc.* Haec & quae ſequuntur, ſaeculo, & patrum credulitati condonari debent.

47 *Quouſque viſus admittitur.*] Editiones, & ſcripti, *admittitur*, barbarè. Sed Oroſius forte, *admittit* poſuit, quod Latinum eſt. Laut. Infra poſt *curioſitate* adjungunt quaedam Edd. *cujuſpiam.*

48 *Ut quiſquis non docetur* &c.] Flor. tert. *ubi quiſque* &c. ſec. *ut quiſque non docetur timorem Dei propalatae religionis ſtudio, ira* (& ſic quoque in tert.) *ejus* &c. Lugd. Batt. tres *ut quiſquis non doceatur timore Dei vel prolatae religionis ſtudio, ira ejus* &c. in quarto tamen eſt *docetur* & *irae.* & in ſec. & quarto *propalatae.* Ultr. & Lugd. Bat. ſec. *ut quiſquis non ducetur timore Dei vel propalatae religionis ſtudio, irae ejus.* Ed. pr. *Ut ſi quis timorem Dei non doceatur vel propalatae religionis ſtudio, irae ejus* &c. quam ſequuntur Venetae & Pariſ. At in Aug. ſic exſtat, *Ut quiſque, ſi non doceatur timore Domini, prolatae religionis ſtudio, ira Dei tranſactae u. t. e.* Non video tamen cur a vulgata diſcedam, quam verbotenus comprobant Perizonianus Meuſque, niſi quod in Meo ſit *ira* pro *irae.* Senſus Oroſii eſt, omnia haec hodieque cognoſci poſſe, ita ut quicunque ſtudio propalatae religionis, id eſt, agnitione Chriſtianae religionis, ut unicε verae & ſalutaris, non ſinat ſe doceri, experimentum capiat irae Dei in incredulos & pervicaces, adeoque (ut loquitur) terreatur exemplo tranſactae ultionis irae ejuſdem.

49 *Fervorem*] Ed. Aug. *furorem.* In iis quae ſequuntur *plus ſolitum*, priorem vocem Codex meus non agnoſcit.

50 *Dum non concedunt Deo*] Ultr. *dum non reddunt Deo.* Ed. Aug. *dum non cedunt Deo.*

51 *Suas inanes ratiunculas*] Sic emendavi ex MSS. Lugd. Batt. pr. tert. & quarto, conſentientibus Edd. prima, Auguſt. Venetis & Pariſ. Vulgo legitur atque editur, *dum non concedunt Deo ineffabilem potentiam ſuam, inanes ratiunculas* &c. imo lubens quoque deleri paterer *ineffabilem*, quod a meis Membranis abeſt.

52 *Ridiculam Phaëtontis fabulam*] Cum hac narratione conveniunt, quae Plato in Timaeo de Phaëtonte ſcribit. Fabr. Poſt *Phaëtontis* adſuunt *Philoſophi* Lugd. Batt. pr. & tertius.

CAPUT XI.

De parricidio Danaidum, de Buſiridis crudelitate, de Tereo, Progne, & Philomela, & Perſeo Aſiam populante.

Item anno ante Urbem conditam DCCLXXV.[1] inter Danai atque Aegypti fratrum filios qinquaginta parricidia una nocte commiſſa ſunt. Ipſe deinde tantorum ſcelerum fabricator Danaus,[2] regno, quod tot flagitiis adquiſierat, pulſus, Argos conceſſit. Ibique indigne[3] perſuaſis in facinus Argivis,

1 *Inter Danai atque Aegypti.*] Danaidum notum facinus eſt, de quo etiam Virg lib. x. Aen.

Impreſſumque nefas, una ſub nocte jugali
Caeſa manus juvenum foede, thalamique cruenti.

Fabr. Edd. & MSS. quidam *Aegiſti.*

2 *Regno* &c.] Filiarum Danai facinus, poſtquam patria exceſſerat Danaus, contigiſſe fertur. Nam Danaus & Aegyptus, Beli, regis Aegypti ex Anchinoë, Nili filia, filii fuerunt, juxta Apollodorum Biblioth. lib. II. cap. 1. §. 4. Danaus, oraculo monitus, cum filiabus quinquaginta, conſcenſa nave, Rhodum primo, deinde in Peloponneſum confugit. Quum Argos veniſſet, terrae ejus dominus factus eſt, populoque nomen ſuum dedit. Venerunt eo tempore ad illum quinquaginta fratris filii, poſcentes, ut depoſito odio, filias totidem uxores ipſis daret. Omnes ſponſos ſuos, excepta Hypermneſtra, ex patris Danai conſilio, prima nocte interfecerunt. Nomina omnium exſtant apud Apollodorum. Servavit Lynceum ſponſum Hypermneſtra, quod ſolus ex reliquis virginitatem ſponſae hactenus non imminuiſſet. Iratus pater filiam in vincula conjecit, ſed poſtea Lynceo uxorem dedit, iſque poſt Danaum Argis dominatus eſt. Quomodo reliquas filias, quas averſabantur propter commiſſum ſcelus proci, elocaverit Danaus, docet Pauſanias lib. III. cap. XII. p. 235. Oroſius quum *liberos* vocare potuiſſet, a potiore ſexu *filios* dixit.

3 *Perſuaſis in facinus Argivis,*] Pauſan. lib. II. cap. XIX. p. 152. & 153. hac ratione perſuaſos, ut Danao regnum traderent, Argivos fuiſſe, refert. *Danaus, quum Argos veniſſet, de regno cum Gelanore, Sthenelae filio, contendit: ac quum eorum uterque ad populum multa, & ea maxime probabilia & juri conſentanea dixiſſet, neque omnino quae Gelanor adſerebat, minus aequa viderentur, cauſſa ampliata eſt in craſtinum. Poſtero die, prima luce, in boum gregem, in pomoerio paſcentem, lupus impetum fecit: atque is taurum ipſum, gregis ducem, adortus eſt. Viſum eſt Argivis Gelanori cum tauro, cum lupo eſſe Danao aptiſſimam convenientiae rationem: quod ſcilicet, uti lupus eſt animal homini minime familiare, ſic propemodum ad id temporis nulla fuiſſet Danaus Argivorum uſus conſuetudine. Quare quum taurum lupus confeciſſet, è re nata Argivi Danao imperium adjudicaverunt.* Addit Pauſanias, Danaum lupum ab Apolline inmiſſum judicaſſe, & propterea Lycii Apollinis aedem dedicaſſe. Et hinc in antiquis Argorum nummulis Apollinis Lycii atque lupi pars prior in impetu picta, paſſim exprimuntur.

4 *Sthe.*

vis; [4] Sthenelam; qui eum [5] profugum egentemque exceperat, regno expulit, atque ipſe regnavit. [6] Buſiridis in Aegypto cruentiſſimi tyranni crudelis hoſpitalitas, & crudelior religio tunc fuit: qui [7] innocentem hoſpitum ſanguinem diis, ſcelerum ſuorum participibus, propinabat; [8] quod exſecrabile ſine dubio hominibus, viderint, an ipſis etiam diis

ex-

4 *Sthenelam, qui eum profugum.*] *Sthelenum*, vulgo hic corrupte legitur, ſicut & in Euſebii Chronico hoc nomen depravatum eſt. Caeterum Pauſanias in Corinthiacis ſcribit, Danaum ex Aegypto venientem, non *Sthenelam*, ſed filium Gelanorem regno expuliſſe. Fabr. *Sthenelum* Cod. Periz. cum Edd. Vett. *Sthenelaum* Lugd. Batt. quatuor & Ultr. *Sthenelam* Meus cum Florentinis. Quem vero *Gelanorem* Pauſanias eum *Elanorem*, ſive *Helanorem* vocat Apollodorus, qui eundem Danao tradidiſſe regnum ſcribit, καὶ τὴν βασιλείαν αὐτῷ παραδίδωσι Ἐλάνωρ ὁ τότε βασιλεύων. invitum ſane, ut patet ex Pauſania, lib. eodem cap. XVI. p. 145. Δαναὸς δ' ἀπ' Αἰγύπτε πλεύσας ἐπὶ Γελάνορα τὸν Σθενέλα, τὺς ἀπογόνους τὺς Ἀγήνορος βασιλείας ἔπαυσεν. *Danaus vero Ægypto adnavigans, ad Gelanorem, Sthenelae filium, Agenoris prolem regno dejecit.* Ab Argo antiquo oriundus Agenor erat, Sthenelae avus hic fuerat.

5 *Profugum egentemque exceperant*] Praeter Colon. Codd. omnes habent, *ſuſceperant*, ineleganter. Laut. Malui cum Lautio, Florentinis duobus, ſec. Lugd. Bat. Meo atque Perizon. *exceperat* quam *ſuſceperat*, ut vulgatum fuit. Eſt enim (qualis ſaepe in Oroſianis occurrit) imitatio Virgiliana, ex lib. Aen. IV. vers. 373.

Ejectum litore, egentem
Excepi, regnique amens in parte locavi.

Mox *ipſeque regnavit* Periz. *atque regnavit.* Lugd. Bat. ſec.

6 *Buſiridis in Aegypto.*] De *Buſiridis* ξενοκτονίᾳ praeter Iſocratem, Diodorus in poſteriore parte lib. I. Auguſtinus de Civit. Dei, lib. XVIII. c. 12. *Illo*, inquit, *tempore vel rex, vel potius tyrannus, Buſiris, ſuis diis ſuos hoſpites immolabat.* Fabr.

7 *Innocentem hoſpitum*] Ita Flor. uterque cum Ultr. Periz. & pr. Edit. Pariſ. & Venetis. Alii *innocentum hoſpitum.* Mox Ed. Aug. *propinavit.*

8 *Quod execrabile* &c.] Hic locus aliter in libris impreſſis legitur: ſed nos religioni habuimus à veteri ſcriptura vel unguem diſcedere. *Terei* facinus notum eſt ex Ovidiana Metamorphoſi lib. VI. Fabr. Locus eſt mire vexatus, cujus veram lectionem ſenſumque Editores & Interpretes non videntur adſecuti eſſe. Ed. pr. legit, *quod exſecrabile ſine dubio hominibus ipſis: nedum etiam diis videri poteſt.* quam ſequuntur Edd. Venetae & Pariſ. Hitt. & Bolſuing. At Auguſtana ſic concipit, *Quod e. ſ. d. hominibus videri poteſt, an etiam ipſis diis exſecrabile non videretur?* Fabr. *quod e. ſ. d. h. videtur, quum ipſis etiam diis exſecrabile videretur.* At, in Schotti Ed. Mog. temere ſic mutatur, *quod exſecrabile ſine dubio hominibus videretur.* reſectis reliquis. In MSS. duobus Florentt. legitur. *Q. e. ſ. d. hominibus videri, an ipſis etiam diis exſecrabile videretur.* Lugd. Batt. quatuor & Ultr. *quod exſecrabile ſine dubio hominibus videri poteſt, an ipſis etiam diis exſecrabilius videtur.* quaſi interſeri deberet *non.* in iis *an non* &c. Meus, *Quod e. ſ. d. hominibus viderint, an ipſis etiam diis exſecrabile videtur.* Et ſic plane quoque legit Ultr. niſi quod ibi dubium ſit an ſuperſcripta τῷ *videtur* virgula quaedam *videretur* ſignificet. Ex his duobus igitur, atque Florentinorum veſtigiis, ſic emendo hunc locum, *quod exſecrabile ſine dubio hominibus, viderint, an ipſis etiam diis exſecrabile videretur.* vel ſi liceat audaciori eſſe, *exoptabile videretur.* vel etiam *excuſabile videretur.* ſenſus utriuſque lectionis clarus eſt, & illud *viderint*, Tertullianus & alii amarunt, prout apud eundem Tertull. Apolog. cap. IX. p. 90. *in iiſdem arboribus templi ſui, obumbratricibus ſcelerum* &c. non diſſimilia ſunt

Digitized by Google

exſecrabile videretur. [9] Tunc etiam Terei Prognes & Philomelae inceſto parricidium adjunctum, atque exſecrabilius utroque convivium per infandos cibos, additum eſt: cum, propter ſororis pudicitiam ereptam praeciſamque linguam, filium parvulum mater occidit, pater comedit. [10] Iiſdem temporibus Perſeus à Graecia in Aſiam [11] tranſvectus eſt, ibi barbaras gentes gravi diuturnoque bello domuit, & noviſſime victor nomen ſubjectae genti dedit: namque à Perſeo Perſae [12] ſunt vocati.

illis quae modo praeceſſerunt apud Oroſium, *ſanguinem diis*, *ſcelerum ſuorum participibus*. Oroſiana autem locutio eſt *videretur* pro *viſum fuerit*. Vide infra Notas p. 64. ad num. 6.

9 *Tunc etiam Terei*] Confirmatur haec lectio ex MSS. Florentt. ſec. tert. (niſi quod in tertio ſit *inceſtus*) Lugd. Batt. omnibus, Ultr. Perizon. Meo denique. Ex quibus *Prognes* pro *Prognae* Meus & Florentt. ſuppeditant. Plurimi ex iiſdem *eſt* collocant poſt *adjunctum*, poſt *additum* delent. Ex vulgatis ante Fabricium habebant Ed. pr. cum Pariſ. & Venetis, *Tunc etiam a Progne Terei & Philomenae inceſtui parricidium adjunctum eſt*, *exſecrabilius utrique c. p. i. c. additum eſt*. & ſic quoque Hitt. & Bolſuing. niſi quod ibi *eſt* poſt *adjunctum* deleatur. Auguſt. *Tunc etiam Terei Progne & Philomenae inceſto p. a. atque exſecrabilius utroque c. p. i. c. a. e.*

10 *Iiſdem temporibus Perſeus.*] Perſeus Jovis & Danaës filius profectus ad Cepheum Beli F. ejus filiam Andromedam uxorem duxit, ex eaque filium Perſen ſuſtulit, à quo Perſae, qui antea Cephenes & Artaei adpellabantur, nomen ſortiti ſunt, Herodot. lib. VII. FABR.

11 *Tranſvectus eſt*,] Poſtrema voce auxi ex ſex vel ſeptem MSS. Meo, Periz. Ultr. & quatuor Lugd. Batt. Pro *ibi* Ultr. legit *ubi*.

12 *Sunt vocati.*] Sic in plurimis MSS. Lugd. Bat. quart. *ſunt* delet, ut & Ed. Aug. Lugd. Bat. pr. *nam a Perſeo* &c. Pro *vocati* habent *vocitati* Editiones quaedam.

CAPUT XII.

Congeries multorum facinorum per praeteritionem.

At ego nunc cogor fateri, me proſpiciendi finis commodo de tanta malorum ſaeculi circumſtantia praeterire plurima, cuncta breviare. Nequaquam enim tam denſam aliquando ſilvam praetergredi poſſem, niſi etiam crebris interdum ſaltibus ſubvolarem. Nam cum regnum Aſſyriorum per MCLX. annos uſque ad Sardanapalum, per quinquaginta propemodum reges actum ſit, & nunquam pene vel inferendis vel excipien-

piendis uſque in id tempus bellis [1] quieverit, quis finis reperietur, ſi ea commemorare [2] enumerando, [3] ut non dicam deſcribendo, conemur? praeſertim cum & [4] Graecorum praetereunda non ſint, & Romanorum, vel maxime [5] recenſenda ſint. Nec mihi nunc enumerare opus eſt Tantali & Pelopis facta turpia, [6] fabulas turpiores: quorum [7] Tantalus rex Phrygiorum Ganymedem Trois, Dardaniorum regis filium, cum flagitioſiſſime rapuiſſet, majore conſerti certaminis foeditate detinuit, ſicut [8] Phanocles poëta confirmat, qui maximum bellum excitatum ob hoc fuiſſe commemorat: ſive quia hunc ipſum Tantalum, utpote adſeclam deorum, videri vult raptum puerum ad libidinem Jovis familiari lenocinio praeparaſſe, qui ipſum quoque filium Pelopem epulis ejus non dubitarit inpendere. Taedet etiam ipſius Pelopis contra Dardanum atque Trojanos, quamlibet magna referre certamina: quae, quia in fabulis celebrari [9] ſolita ſunt, negligentius [10] audiuntur. Illa quoque [11] praetereo, quae de Perſeo, [12] Cadmo, Thebanis, Spartaniſque per inextricabiles alternantium malorum [13] recurſus, Palaephato ſcribente, referuntur. Taceo flagitia Lemniadum, praetermitto Pandionis Athenienſium regis [14] flebilem fugam, Atrei & Thyeſtis odia, ſtupra [15] & parricidia, coelo quoque inviſa, diſſimulo. Omitto [16] Oedipum interfectorem patris, matris maritum, filiorum fratrem, vitricum ſuum. Sileri malo Eteoclem

1 *Quieverit*,] Lugd. Batt. pr. & tert. *quieverint.*

2 *Enumerando*] Sic in ůno ex Lugd. Batt. melius quam *numerando*, ut paſſim.

3 *Ut non dicam*] Flor. uterque & Editi quidam *ne dicam*, ſed ſuperſcriptum in Flor. pr. *ut ne dicam.*

4 *Graecorum p. n. ſ.*] Adjungunt Lugd, Batt. pr. tert, *bella.*

5 *Recenſenda*] Codex Meus & Florent. tert. ſcribunt *recolenda.*

6 *Fabulas turpiores*,] Conjunctionem *&*, quae praecedit in vulgatis, unanimi MSS. conſenſu delevi.

7 *Tantalus rex.*] Quae hoc capite de *Tantalo*, *Cadmo*, aliiſque dicuntur, de illis, cum in vulgus nota ſint, putidum eſt aliquid ſcribere. Fabr.

8 *Phanocles*] Lugd. Batt. pr. & tert. *Phanodes*, male. Vixit Phanocles, poëta Elegiacus, poſt Demoſthenem. Meminerunt ejus Clemens Alexandrinus in Protreptico p. 24. & lib. vi. Stromat. p. 627. Grotius in Stobaei Excerptis p. 262. & Scaliger ad Euſeb. p. 41. Tantali & Ganymedis mentionem feciſſe videtur in Poëmate, quod inſcribebatur Ἔρωτες ſive Καλοί, cujus mentio eſt apud Clementem in Protreptico.

9 *Solita ſunt*] Periz. *ſolent.*

10 *Audiuntur.*] MSS. quidam & Editi *adjunguntur.*

11 *Praetereo*,] Perizon. *praeterea*, quaſi praecedentibus adnecteretur oratio.

12 *Cadmo*,] Copulam *&* iidem praefigunt.

13 *Recurſus*,] Lugd. Batt. tres *receſſus.*

14 *Flebilem*] Periz. *miſerabilem.*

15 *Et parricidia*,] Copulam deleri jubent Lugd. Batt. pr. & tert.

16 *Oedipum*] Editi quidam *&* *Oedipum.*

clem atque Polynicem mutuis laboraſſe concurſibus, ne quis eorum parricida non eſſet. Nolo meminiſſe [17] Medeae amore ſaevo ſauciae, & pignorum parvulorum caede gaudentis, & quidquid illis temporibus perpetratum conjici datur: qualiter homines [18] ſuſtinuerint, quod etiam aſtra fugiſſe dicuntur.

17 *Medeae amore ſaevo ſauciae*,] Reſpicit illum locum Ennii ex Medea,

Nam nunquam bera errans mea domo efferret pedem
Medea, animo aegra, amore ſaevo ſaucia.

Qui locus extat libr. II. Rhetoricorum ad Herennium, atque de illis Euripidianis expreſſus eſt:

Οὐ γὰρ ἂν δέσποιν' ἐμὴ
Μήδεια πύργους γῆς ἔπλευσ' Ἰωλκίας
Ἔρωτι θυμὸν ἐκπλαγεῖσ' Ἰάσονος.

Meminit & Cicero in Coeliana. FABR. Flor. tert. & Meus *ſauciatae*.

18 *Suſtinuerint*,] Flor. tert. & Ed. Aug. *ſuſtinuerunt*.

CAPUT XIII.

Certamen inter Cretenſes & Athenienſes, Lapithas & Theſſalos.

[1] Anno ante urbem conditam DLX. [2] atrociſſimum inter Cretenſes & Athenienſes certamen fuit: ubi populis utrimque infeliciter profligatis cruentiorem victoriam Cretenſes exercuerunt: qui nobilium Athenienſium filios Minotauro, utrum [3] fero homini, an humanae beſtiae aptius dicam neſcio, devorandos crudeliter addicebant, atque informe prodigium effoſſis Graeciae luminibus ſaginabant. [4] Iisdem diebus Lapithae & Theſſali famoſis nimium certavêre conflictibus. Sed

1 *Anno ante* &c.] Ex MSS. Lugd. Batt. unus annorum ante U. C. numerum definit ad DCXL. Duo alii ad DCLX.

2 *Atrociſſimum inter Cretenſes.*] Hoc bellum Minos rex Cretenſium contra Athenienſes movit propter *Androgei* interitum, de quo, & *Minotauro* Diod. lib. IV. Plutarchus in Theſeo, Pauſanias libr. I. FABR.

3 *Fero homini, an humanae beſtiae*] Quum priſcae Edd. omnes, prima videlicet, Aug. Venetae & Pariſ. ita hunc locum expreſſerint, Hittorp. reliquis exemplum dedit reponendi, *inhumanae beſtiae* quod & Fabr. & Scottus retinuerunt, prorſus inlepide. Suſtulerunt enim oppoſitionem quam Oroſius fecit, quaſi neſcius utrum Minotaurum hominem, ſed ferum, vocaret, an beſtiam, ſed humanam; quia neque homo erat, quum taurino eſſet corpore, neque beſtia videretur poſſe adpellari, quum hominis haberet faciem. Conſentientibus igitur cum antiquiſſ. Edd. MSS. Lugd. Batt. pr. tert. quarto, Periz. Meoque, veterem reſtitui lectionem.

4 *Iiſdem diebus Lapithae.*] De *Lapithis* & *Centauris* praeter Palaephatum, quem Oroſius

Sed Theſſalos Palaephatus, [5] in libro primo Incredibilium [6] prodit ipſos à Lapithis creditos dictoſque fuiſſe [7] centauros, eo quod diſcurrentes in bello equites veluti unum corpus equorum [8] & hominum viderentur.

ſius laudat, eſt legendus Diodor. lib. IV. Fabr.

5 *In libro primo*] Periz. delet *in.*

6 *Prodit*] Lugd. Batt. pr. tert. *prodidit.*

7 *Centauros,*] Lugd. Batt. quatuor & Ultr. *hippocentauros.*

8 *Et hominum*] Periz. *hominumque.* Meus *& hominum & equitum viderentur.*

C a p u t XIV.

Veſores rex Aegypti Scythas bello infeſtans, vincitur. Scythae Aſiam ſibi ſubjiciunt.

Anno ante Urbem conditam CCCCLXXX. [1] Veſores, rex Aegypti, meridiem & ſeptentrionem, diviſas pene toto coelo ac pelago plagas, aut miſcere bello, aut regno jungere ſtudens, Scythis bellum primus indixit, miſſis prius legatis, qui hoſtibus parendi leges dicerent. [2] Ad quae Scythae legatis reſponderunt, ſtolide opulentiſſimum regem adverſus inopes ſumſiſſe bellum, quod timendum [3] ipſi magis verſa vice fuerit, propter incertos belli eventus: nulla praemia, & damna manifeſta. Porro ſibi non expectandum, [4] dum ad ſe veniatur, ſed ultro praedae obviam ituros. Nec mora: nam dicta factis inſequuntur. Primum ipſum Veſorem territum refugere in regnum cogunt: deſtitutum vero exercitum invadunt, omnemque belli adparatum capeſſunt, univerſam quoque Aegyptum populaſſent, [5] niſi paludibus inpediti,

1 *Veſores rex Aegypti.*] Libri veteres partim *Veſozes*, partim *Veſoges*, habent. In Juſtini libris impreſſis eſt *Vexores*, in noſtro manuſcripto, *Vizores*, ut fortaſſe *Vezores* rectum ſit. Quidam putant hunc eſſe eum, quem Herodot. lib. II. Σέσωστριν nominat, & Scythas domuiſſe ſcribit. Tu lege Juſtinum lib. II. Fabr. Rex hic Aegypti in Meo Codice MS. *Vaeſdres*, in aliis, quos conſului, paſſim *Veſores*, *Vezozes*, vel *Veſoges* vocatur. Propinquum huic nomen eſt, quod Seſoſtri a Manethone datur *Seoſis.* Vide Diodorum Siculum lib. I. cap. 53.

2 *Ad quae*] Ed. Aug. *atque.* Mox Edd. quaedam, *reſpondent.*

3 *Ipſi magis*] Ed. Aug. & tres MSS. Lugd. Batt. *ſibi ipſi magis.* Mox Meus, *vice verſa.* Ultr. inde *ſed damna manifeſta.*

4 *Dum ad ſe veniatur*] Ultr. & Lugd. Bat. ſec. *ut ad ſe veniatur.* Periz. *dum ad ſe veniant.*

5 *Niſi paludibus*] Periz. & Meus, *ni a palu-*

diti, [6] repellerentur. Inde continuo reverſi, perdomitam infinitis caedibus Aſiam, vectigalem fecere: ubi per XV. annos ſine pace inmorati, tandem uxorum flagitatione revocantur, [7] denunciantium, ni redeant, ſobolem ſe à finitimis quaeſituras.

paludibus. unus ex Lugd. Bat. *ni paludibus.* Pro *populaſſent* major MSS. pars amat *populaviſſent.*

6 *Repellerentur*] Sic in omnibus exſtat MSS. & ita locutus videtur fuiſſe Oroſius, pro eo quod Latinius eſt, atque ſubſtituerunt Editiones omnes, praeter Auguſtanam, Fabricianam, & Mogunt. *repulſi fuiſſent.* Verum habuimus eandem Oroſii Latinitatem ſupra cap. VIII. p. 48. in *ſubveniret* pro *ſubvenerit*, & *congregaſſet* pro *congregaverit*, & p. 60. *videretur*, pro *viſum fuerit.*

7 *Denunciantium*] Quidem ex MSS. habent *denunciantibus* vel *renunciantibus*, ſubaudito ſcilicet *illis.*

CAPUT XV.

Amazonum origo, mores & facinora.

Medio autem tempore, apud Scythas duo [1] regii juvenes [2] Plynos & Scolopythus, per factionem optimatum domo pulſi, ingentem juventutem ſecum traxêre, & [3] in Cappadociae Pontique ora juxta amnem Thermodoontem conſederunt, campis Themiſcyriis ſibi ſubjectis: ubi diu proxima quaeque populati, conſpiratione finitimorum per inſidias trucidantur. Horum uxores exſilio ac viduitate permotae, arma ſumunt, & ut omnibus par ex ſimili conditione animus fieret, [4] viros qui ſuperfuerant, interficiunt: [5] atque accenſae in hoſtem ſanguine ſuorum, ultio-

1 *Regii juvenes*] Tres Lugd. Batt. & Ultr. *reges juvenes.* In eorum nominibus varietatem eandem invenimus, quam Fabricius exhibet. Prior in tribus MSS. Lugd. Batt. *Plemus* vocatur, in Periz. *Plynus.* Poſterior in nonnullis *Scolopeus* quoque & *Scolopeius.*

2 *Plynos & Scolopytbus.*] Poſterius nomen varie hic & apud Juſtin. à quo haec deſumta ſunt, ſcriptum invenitur. Nam & *Scolpytbus*, & *Scolopitus*, & *Scolopeſius*, & *Scolopetius* in diverſis legitur. FABR.

3 *In Cappadociae Ponticae ora.*] in Juſtini libris eſt, *in Cappadociae ora.* De Themiſcyra praeter alios Diodor. lib. II. & Stephanus, Θεμίσκυρα πόλις, ἢ ἐπὶ ἀκτῆς Θερμώδοντος: καὶ οἱ οἰκοῦντες τὴν χώραν Θεμισκύρειοι. FABR. Ed. Aug. *Ponti & Cappadociae.* MSS. Lugd. Batt. tres *Cappadociae Pontique ora.* atque ita repoſui, ſuffragante quoque Bongarſio ad Juſtinum lib. II. cap. 4. ubi MSS. ſuos ita quoque exhibere teſtatur.

4 *Viros qui ſuperfuerant.*] *Superfuerant*, non *ſupererant*, eſt in vetuſtis. Ephorus lib. IX. ut eſt in Scoliis Argonauticorum Apollonii, ſcripſit Amazonas contumeliis adfectas à viris, cum illi ad bellum quoddam extra fines profecti eſſent, eos qui domi remanſerant interfeciſſe, caeteroſque redeuntes non recepiſſe. FABR.

5 *Atque accenſae in hoſtem* &c.] In Editis ver,

Digitized by Google

ultionem caeſorum conjugum, finitimorum excidio conſequuntur. [6] Tunc pace armis quaeſita, externos concubitus ineunt, editos mares mox enecant, feminas ſtudioſe nutriunt, [7] inuſtis infantium dexterioribus mamillis, [8] ne ſagittarum jactus inpedirentur, unde Amazones dictae. Harum duae fuêre reginae, [9] Marpeſia & Lampeto, quae agmine diviſo in duas partes, viciſſim curam belli & domus cuſtodiam [10] ſortiebantur. Igitur cum [11] Europae maximam partem domuiſſent, Aſiae vero aliquantis civitatibus captis, [12] ipſae Epheſum, aliaſque urbes condidiſſent, praecipuam exercitus ſui partem onuſtam opulentiſſima praeda, domum revocant: [13] reliquae, ad tuendum Aſiae imperium relictae cum Marpeſia regina, concurſu hoſtium trucidantur. [14] Hujus locum capeſſit [15] Si-

verba haec ita, nullo bono ſenſu diſtinguuntur. *atque accenſae in hoſtem, ſanguine ſuo ultionem caeſorum conjugum, finitimorum excidio conſequuntur.* Cogitabam ejici debere illa *ſanguine ſuo*, praeſertim quum apud Juſtinum, unde haec deſumta ſunt, non exſtent; vel poni debere poſt *conjugum*, ita, *ultionem caeſorum conjugum ſanguine ſuo.* Verum quum recepta lectio omnium MSS. auctoritate confirmetur, ſola deſtinctione mutata, atque repoſito *ſanguine ſuorum* ex MSS. Lugd. Batt. ſec. & quart. atque Ultr. pro *ſanguine ſuo*, locum ſanum eſſe exiſtimo. Accenſas in hoſtem ſanguine ſuorum dixit has mulieres Oroſius, ut quae jam didiciſſent, maritorum ſuorum nece, ſanguinem fundere, viros trucidare, quaeque ſexum fortiorem decerent, facere & pati.

6 *Tunc pace a. q.*] Lugd. Bat. quart. *Tunc pacem armis quaerunt.* Pro *enecant* Ed. Vetuſtae *necant.*

7 *Inuſtis infantium dexterioribus mamillis*] Sic Diodorus lib. II. ſcribit, Amazonas, τῶν θηλυτέρων τὸν δεξιὸν μαζὸν ἐπέκαιον ἵνα μὴ κατὰ τὰς μάχας τῷ σώματι ἐπαιρόμενος ἐνοχλῇ. ἀφ' ἧς αἰτίας συμβῆναι τὸ ἔθνος τῶν Ἀμαζόνων ταύτης τυχεῖν τῆς προσηγορίας. Hoc eſt, *Virginibus dextram mammam inurere, ne in praeliis tumore ſuo corporis agilitatem impediat, eaque de cauſa factum, ut Amazonum gens hoc nomen invenerit.* FABR.

8 *Ne ſagittarum jactus inpedirentur:*] Ed. prim. & tres MSS. Lugd. Batt. *jactu.* Unus cum Ultr. *ictus.* Verum hic *ſagittarum jactus* videtur eſſe rectius. quum ſervet idem Juſtinus lib. II. cap. 4. Oroſ. lib. VII. cap. 36. *ultra menſuram humani jactus.* Mox Ed. pr. *unde & Amazones dictae.*

9 *Marpeſia & Lampeto.*] Ita ſine ulla varietate in noſtris manuſcriptis libris Oroſii & Juſtini harum reginarum nomina deſcripta leguntur, non ut in vulgatis, *Marthesia & Lampedo.* FABR.

10 *Sortiebantur*] Lugd. Bat. quart. *tuebantur.*

11 *Europam maximam partem domuiſſent,*] Sic Colon. Latine. Quidam hic *maxima ex parte legerunt.* LAUT. At Florentinus uterque cum Perizon. *maxima parte*, Ed. Aug. *Europae maximam partem* quod ego preatuli.

12 *Ipſae Epheſum aliaſque urbes.*] Ab Amazonibus, auctore Strab. lib. II. conditas & cognominatas ferunt, *Epheſum, Smyrnam, Myrrhinam & Paphon.* Meminit Euſtathius quoque in Dionyſium. FABR. *Ipſae autem Epheſum* legunt Lugd. Batt. omnes Meuſque.

13 *Reliquae ad tuendum*] MSS. Lugd. Batt. tres ita exprimunt, *reliqua ad tuendum Aſiae imperium relicta cum M. r. c. h. trucidatur.* Vulgatam defendit Juſtinus. Pro *imperium* Periz. habet *regnum.*

14 *Hujus locum capeſſit Orithya.*] Sic Juſtinus ſcribit, in locum Marpeſiae filiam ejus Orithyiam regno ſucceſſiſſe. Hic tamen in vetuſtis libris eſt, *Hujus locum Sinope filia* ca-

[15] Sinope filia, quae ſingularem virtutis gloriam perpetua virginitate cumulavit. Hac fama [16] excitas gentes tanta admiratio & formido invaſerat, [17] ut Hercules quoque, cum juſſus fuiſſet à domino ſuo [18] exhibere arma reginae, quaſi ad inevitabile periculum deſtinatus, univerſam Graeciae

capeſſit. Fabr. Lugd. Bat. tert. *cujus locum.*

15 *Sinope filia,*] Omnes libri MSS. Oroſii, ne uno quidem excepto, non *Orithyia* ſed *Sinope* legunt, quin & Ed. Aug. quamvis ſola inter editos, id comprobat. Neque me movet, quod apud Juſtinum *Orithya* legatur, atque ex eo id nomen in Oroſio repoſuerint Editores, nam & in Juſtino quoque olim *Sinope* ſcriptum fuiſſe reor, unde in MS. ſuo teſtatur Voſſius ſuperſcribi, legendum eſſe *Sinope.* Praeterea duabus de cauſſis reponi hoc debere nomen judico, quia ſcilicet & ipſa Sinope magni nominis fuit Amazon, a qua Sinope, Ponti urbs, nomen & originem traxit, ut patet ex adductis a Voſſio teſtimoniis, & quia Juſtinus & Oroſius eo tempore, quo Hercules expeditionem in Amazonas ſumſit, praefuiſſe iiſdem duas tradunt ſorores, Antiopen videlicet & Orithyan, hoc vero in loco, non duas ſive ſorores ſive filias in regnum ſucceſſiſſe Marpeſiae matri ſcribant, ſed unam eamque Marpeſiae filiam, quae Sinope adpellata nobis fuiſſe videtur.

16 *Excitas*] Flor. uterque & tres Lugd. Batt. *excitatas.*

17 *Ut Hercules quoque cum juſſus, &c.*] Herculis dominus fuit *Euryſtheus*, qui illi duodecim labores exantlandos praeſcripſit. Hunc autem laborem Diodorus lib. IV. exponens ait: Ἡρακλῆς δὲ λαβὼν πρόσταγμα τὸ Ἱππολύτης τῆς Ἀμαζόνος ἐνεγκεῖν ζωστῆρα, τὴν ἐπὶ τὰς Ἀμαζόνας στρατείαν ἐποιήσατο. Id eſt, *Cum Herculi mandatum eſſet, ut Hippolytae Amazonis cingulum adferret, expeditionem contra Amazonas ſuſcepit.* Itaque Oroſius per *arma* intelligit, Ἱππολύτης ζωστῆρα παναίολον, ut Apollonius lib. II. Argon. vocat. Lege etiam doctiſſimum Commentarium Iſacii Tzetzae in Lycophronis Caſſandram. Fabr.

18 *Exhibere arma reginae*] Arma Amazonum ſunt pelta & bipennis. Bipennis, quam reginae Amazonum eripuit Hercules, ut quam Omphale ab eodem dono acceperit, quaeque ad Lydorum poſtea tranſierit reges, tandemque in Caria in ornatum Jovis Labradenſis ceſſerit, meminit Plutarchus in Quaeſt. Graecis p. 301. & 302. Ubi regina illa Amazonum Hippolyte vocatur & interfecta ab Hercule fuiſſe (pro varietate fabulae) narratur. Per arma vero cingulum intelligere potuit Oroſius, illud enim ab Euryſtheo adferre juſſus erat Hercules, neque ſpoliari cingulo poterat armata virago, niſi vel occiſa vel devicta. Exhibetur vero hic labor Herculis, in duobus nummis antiquis Imperatoris Macrini, primi atque ſecundi moduli, Heracleae in Ponto cuſis, in quibus Amazonem equitem pedes inſectatur Hercules, leonina tectus & clava armatus. In altero armata bipenni regina minatur, niſi inſequi deſiſtat, deditionem poſcenti Herculi; in altero prehendens nudatam armis Hercules, & clava minax, jam jam captam tenet.

19 Nec

Digitized by Google

ciae lectam ac nobilem juventutem contraxerit, novem longas naves praepararit: [19] nec tamen contentus examine virium, ex improviſo adgredi, & inſperatas circumvenire maluerit. Duae tunc ſorores regno praeerant, Antiope & [20] Orithya. Hercules mari advectus, incautas inermeſque & pacis incuria deſides oppreſſit. Inter caeſas captaſque complurimas [21] duae ſorores Antiopae, Menalippe ab Hercule, Hippolyte à Theſeo [22] retentae ſunt. Sed Theſeus Hippolyten matrimonio adſcivit, Hercules Menalippen ſorori reddidit, & arma reginae pretio redemptionis accepit. [23] Poſt Orithyam Pentheſilea regno potita eſt: cujus Trojano bello clariſſima inter viros documenta virtutis accepimus.

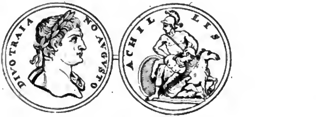
19 *Nec tamen*] Edd. quaedam *nec tanto.* prima *nec tantum.*

20 *Oritbya*] Varie in MSS. & Editis ſcribitur *Ortbia*, *Oritbia*, *Oretbia*, *Ortbya*, *Oiritia*. Cum Graecis ſcribendum eſt *Otreria*. Vide Notas Salmaſii in Juſtini noviſſima Editione. Mox Edd. quaedam *quamplurimas.*

21 *Duae ſorores Antiopae.*] Diodorus ſcribit, Herculem è captivis *Antiopam* Theſeo donaſſe, *Menalippam* accepto baltheo liberaſſe. Apollonius Rhodius canit, Hippolytam Herculi baltheum donaſſe, ut Menalippam per inſidias captam liberaret. Tzetzes mavult; *Antiopam* fuiſſe, (ex qua Theſeus Hippolytum ſuſceperit) quam Hippolytam, ut Lycophron ſcripſit: [illegible], ait Plutarchus in Theſeo de hoc ipſo agens: quem lege. Fabr.

22 *Retentae ſunt.*] Reſecant poſtremum verbum quidam ex MSS.

23 *Poſt Oritbyam Pentbeſilea.*] Pentheſilea Amazonum regina poſt Hectoris caedem Trojanis auxilio venit: magnoque numero Graecorum occiſo, tandem ipſa fortiter pugnans ab Achille interfecta fuit, Diodorus lib. II. Dictys Cretenſis lib. IV. Fabr. Memoriam hujus Amazonis, caediſque ejus, ab Achille factae, ſervat hic Nummus Contorniatus ex Muſeo Farneſiano.

Digitized by Google

CAPUT XVI.

Epilogus hiſtoriae Amazonum: in quo praeſentem Romanorum caecitatem inſectatur.

Proh dolor, pudet erroris humani. Mulieres patria profugae Europam atque Aſiam, id eſt, [1] plurimas fortiſſimaſque mundi partes intraverunt, pervagatae ſunt, deleverunt, centum pene annis evertendo urbes plurimas, [2] atque alias conſtituendo, tenuerunt: nec tamen [3] miſeriae hominum preſſura temporum deputata eſt. [4] Modo autem [5] Getae illi, qui & nunc Gothi, [6] quos Alexander [7] evitandos pronuntiavit, [8] Pyrrhus exhorruit, Caeſar etiam declinavit, relictis vacuefactiſque [9] ſedibus ſuis, [10] ac totis viribus tot Romanas ingreſſi provincias, ſimulque ad terrorem diu oſtentati, ſocietatem Ro-

1 *Plurimas fortiſſimaſque mundi partes*] Ed. Aug. *plurimas mundi partes fortiſſimaſque.* Mox Edd. quaedam & *centum p. a.*

2 *Atque alias conſtituendo*] Ed. pr. & Lugd. Bat. tert. *atque alias conſtruendo* Pariſ. & Venetae *in conſtruendo.* Lugd. Bat. quart. *aliaſque exſtruendo.*

3 *Miſeriae hominum*] Ed. Aug. *miſeria hominum.*

4 *Modo autem*] Abeſt vox poſtema a Periz.

5 *Getae illi, qui & nunc Gothi.*] Sic Hieronymus in Geneſin. *Gothos* ab eruditis antiquis *Getas* nominatos eſſe teſtatur: *Getas* autem trans Aemum apud Danubium ſedes habuiſſe auctor eſt Dio libr. LI. & in Domitiano Xiphilinus ex eodem. Idem Dio librum de rebus Gothorum Γετικὰ inſcripſerat, ut ex Suida cognoſcitur. Claudianus etiam paſſim *Getarum* nomine *Gothos* intelligit. Sed Graeci rerum eccleſiaſticarum ſcriptores illos Γότθους vocant. FABR. Sic B. Hieronymus in Geneſin *Gothos* ab eruditis antiquis *Getas* adpellatos fuiſſe teſtatur. Claudianus etiam paſſim *Getarum* nomine *Gothos* intelligit; & *Getas* trans Aemum, apud Danubium ſedes habuiſſe auctor eſt Diod. lib. V. Sed Graeci rerum Eccleſiaſticarum ſcriptores illos Γότθους vocant. LAUT.

6 *Quos Alexander evitandos.*] Strabo libr. VII. ſcribit Alexandrum in ea expeditione, quam adverſus Thracas trans Aemum incolentes ſuſcepit, ad *Getas* penetraſſe, eorumque civitatem in ſuam poteſtatem redegiſſe. FABR. Oroſ. lib. VII. cap. 34. *Maximas illas Scythicas gentes, formidataſque cunctis majoribus, Alexandro quoque, illi Magno, ſicut Pompejus Corneliuſque teſtati ſunt, evitatas.*

7 *Evitandos*] Lugd. Batt. omnes cum Ultr. *vitandos.*

8 *Pyrrhus*] Lugd. Bat. *Cyrus.* Male. is enim Alexandrum praecedere debuerat, & loquitur Oroſius de magnis regibus, qui congredi cum Gothis veriti fuerint, quamvis ad eorum terras penetrarint. Cyrus eo uſque non pervenit, is Scythiae bellum inferens, turpiter victus, occubuit.

9 *Sedibus ſuis,*] Non agnoſcunt poſtremam vocem Edd. pr. Pariſ. & Venetae.

10 *Ac totis viribus tot R. i. p.*] Feci *ex toti Romanas.* LAUT. Emendationem Lautii quam in Editione Moguntina recepit Scottus, confirmant ex Codicibus MSS. Flor. tert. & Ultr. eaque nihil certius eſt, quamvis lectio Edd. principum, primae & Augu-

Romani foederis precibus ſperant: quam armis vindicare potuiſſent; exiguae habitationis ſedem, [11] non ex ſua electione, ſed ex noſtro judicio rogant: quibus ſubjecta & [12] patente univerſa terra, praeſumere, [13] quam eſſet libitum, liberum fuit: ſemetipſos ad tuitionem Romani regni offerunt, quos [14] ſolos invicta regna timuerunt. Et tamen caeca gentilitas, cum haec Romana virtute [15] geſta non videat, fide Romanorum inpetrata non credit, nec adquieſcit, cum intelligat, confiteri beneficio Chriſtianae religionis ([16] quae cognatam per omnes populos fidem jungit) eos viros ſine praelio ſibi eſſe ſubjectos, quorum feminae majorem terrarum partem inmenſis caedibus deleverunt.

guſtanae, ferri poſſit, *ac totis viribus tuti Romanas* &c. quae ſignificant nemine reſiſtente irruptionem in provincias Romanas feciſſe, adeoque ſine dubio Romanorum, ſi velint belli facere periculum, praevalere viribus. Neque ſolum ſequuntur hanc lectionem Venetae & Pariſ. verum confirmant quoque MSS. Lugd. Batt. pr. & quart. Meus ſcribit *totos*. Quod vero in reliquis eſt *toti Romanas* &c. nihili eſt.

11 *Non ex ſua electione*] Lugd. Bat. quart. *non ſua electione*, ſupra *habitationis ſuae* Flor. ſec. Oroſius infra lib. VII. cap. 38. *Quamobrem Alaricum, cunctamque Gothorum gentem, pro pace optima & quibuſcunque ſedibus ſuppliciter ac ſimpliciter orantem*, &c. Lucanus de piratis, Pompeji Magni adparatum metuentibus, lib. II. vſ. 579.

Anguſtaque domum terrarum in ſede popoſcit.

12 *Patente*] Recte. nam *parente* quod exhibent Edd. Venetae, Pariſ. Hitt. & Bolſuing. contra pr. & Aug. quae *patente* habent, locum tueri nequit. non parebat Gothis terra, ſed patebat, ſubjecta illorum oculis, ut quoquoverſum vellent, irrumpere, ſedeſque figere poſſent. Duo ex MSS. Lugd. Batt. *petenda*.

13 *Quam eſſet libitum*] Ultr. MS. *qua eſſet libitum*. Ed. prima *quod*. Pro *fuit* Flor. ſec. *fuiſſe*. quaſi velit, *fuiſſet*.

14 *Solos*] Abeſt ab Ed. Aug.

15 *Geſta non videat*] Rejeci *eſſe*, quod intruſit Fabricius, contra omnium MSS. Editionumque fidem. Ita enim edidit, *geſta non eſſe videat*.

16 *Quae cognatam per omnes populos fidem jungit*] Sic edidit Fabricius, ſecutus Vetuſtiores Editiones, quae omnes hanc lectionem probant, niſi quod *cognata fide* legatur in Aug. At MSS. omnino omnes, quos inſpexi, vel quorum habeo collationem, *cognitam* praeferunt; quae lectio in Hittorp. iiſque, quae poſtea prodierunt, Editionibus, marginem occupat. In MS. Lugd. Bat. quart. inſuper legitur *fide jungitur*. Vulgata recte ſeſe habet, Chriſtiana religio, inquit Oroſius, jungit cognatam fidem per omnes populos, id eſt, facit, ut omnes populi per eandem fidem, non amplius alieni ab invicem atque hoſtes ſint, ſed fratres & cognati, quique ad unum eccleſiae corpus pertinent, membraque ſint unius corporis, cujus caput Chriſtus eſt.

Caput XVII.

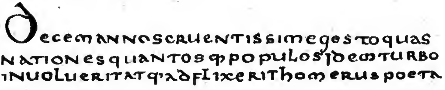
De raptu Helenae, & Trojae excidio, cum admonitione ad Lectorem.

At verò ante Urbem conditam [1] CCCCXXX. annò, raptus Helenae, conjuratio Graecorum, & [2] concurſus mille navium, dehinc decennis obſidio, ac poſtremo famoſum Trojae excidium praedicatur. In quo bello [3] per decem annos cruentiſſime geſto, quas nationes, quantoſque populos idem turbo involverit, atque adflixerit, Homerus poëta, in primis clarus, luculentiſſimo carmine [4] palam fecit: nec per ordinem nunc

1 *CCCCXXX. anno.*] Ita ſcripſimus ex auctoritate librorum manuſcriptorum, cum vulgo legatur, *CCCCXXX. & amplius anno.* De hoc numero plura dicemus libro ſequente, cap. IV. Fabr. Edd. Hittorp. & Bolſuing. exhibent, *CCCCXXX. & amplius anno.* Sed prima, Aug. Venetae & Pariſ. ut & MSS. Lugd. Batt. *CCCXXX. anno*, deletis reliquis. Reliqui MSS. omnes Fabricii emendationem adprobant. Mox *raptu Helenae*, tres ex MSS. Lugd. Batt. & *decennalis* Ed. pr. cum Pariſ. & Venetis.

2 *Concurſus mille navium,*] Rotundus numerus claſſis Graecorum, ut apud Virg. II. Aeneid. & apud Ovid. XIII. Metamor. *mille carinae.* Apud Euripidem in Oreſte Chorus Menelaum ſic affatur. Ω χιλιόναυν στρατὸν ὁρμήσας Ἐς γῆν Ἀσίαν. χ. ρ., ubi in Scholiis notatur, [illegible] Ergo ille voluit, naves fuiſſe, MCLV. Vide plura in Senecam Tragicum à Mart. Delrio è variis allata Fabr.

3 *Decem annos*] Ab his verbis incipit nobilis ille Codex Florentinus, qui primus nobis audit, venerandae inter omnes MSS. Codices vetuſtatis. Initium ejuſdem, depictis ſumma cum cura ad Archetypi fidem literis, huic loco inſerere ſpectandumque proponere viſum fuit. Mox pro *quas* Lugd. Batt. quatuor cum Ultr. & Ed. Aug. praeferunt *quantas nationes.* & ad illud *in primis* Ed. Aug. adjicit. *Al. in pluribus.*

4 *Palam fecit:*] Sic MSS. omnes, ut & Edd. Veteres neque ſcio cur Fabricius & Scottus *palam facit:* ediderint. *Nunc*, quod ſequitur abeſt a duobus MSS. Lugd. Batt.

5 *Quia*

Digitized by Google

nunc retexere noſtrum eſt, [5] quia & operi longum & omnibus notum videtur. Verumtamen qui diuturnitatem illius obſidionis, everſionis atrocitatem, [6] caedem, captivitatemque didicerunt, videant, ſi recte iſto, qualiſcunque eſt, praeſentis temporis ſtatu offenduntur; [7] quos, hoſtes, occulta miſericordia Dei, [8] cum per omnes terras inſtructis copiis bello perſequi poſſint, pacis gratia [9] praetentis obſidibus per omnia maria ſequuntur: & ne forte hacc quietis amore facere credantur, [10] ſeipſos ac pericula ſua pro Romanorum pace adverſus alias gentes offerunt.

5 *Quia & operi longum*] Recte, neque audienda Ed. Aug. ſcribens *opere*, ſicuti in Lugd. Bat. pr. a ſecunda manu quoque inmutatum inveni. Lugd. Bat. tert. & delet.

6 *Caedem*] Ultr. *caedemque*.

7 *Quos, hoſtes* &c.] Hujus loci ſenſus erat obſcurior, praecipue, ſi diſtinctio minor ante haec verba poneretur,&, ut hactenus factum fuit, commate ſie diſtinguerentur, *ſtatu offenduntur, quos hoſtes* &c. Ita enim illa, quae praeceſſerunt, *videant, ſi recte* &c. videbantur conjungi debere hiſce, *quos hoſtes* &c. relicta ambiguitate magna, utrum vox *hoſtes* in primo an in quarto caſu accipi deberet. Unde factum opinor, ut in primo & tertio Lugd. Batavis litera *q* cum ſuperſcripta *o* aliam lectionem, videlicet *quo*, indigitaverit. Sed ſenſus jam per ſe clarus eſt. Videant, inquit Oroſius, locutione Tertulliano & aliis ſeriptoribus Chriſtianis, ut ſupra p. 59. diximus, valde familiari, utrum recte iſto hujus noſtri temporis ſtatu, de quo pauci, & in angulis, queruntur, offendantur; quos ipſos, illos ſeilicet, qui de praeſentibus queruntur temporibus, hoſtes Gothi, (quorum potentia & multitudo, in fine capitis praecedentis deſcripta fuit) nequaquam hoſtiliter tractant, ſed pro quibus, veluti ſociis & amicis, contra alios barbaros pugnare, atque imperium Romanum vindieare, ſeſe paratos oſtendunt. In quo certe non miſeriam temporum, & Chriſtianos pacis Aeternae Urbis turbatores, ſed Dei, propter Chriſtianum nomen parcentem quoque aliis ſibique ipſis, miſericordiam, Pagani agnoſcere debuerant. Quae vero hic & ſupra de Gothis, eorumque pro Romana re ſtudio,ſcribit, reſpieiunt tempora & res geſtas, quae plenius ab Oroſio deſcribuntur in fine operis, ſive cap. ult. libri ſeptimi.

8 *Cum per omnes terras*] Abeſt prima vox a Lugd. Bat. pr. Pro *inſtructis* Ultr. *extructis*. Ed. Aug. *inſtruens*. Pro *poſſint* Lugd. Batt. pr. & tert. & Flor. ſec. *poſſunt*. Ed.pr. & Pariſ. *poſſent*. Venetae delent *bello*. Illa vero *per omnes terras*, reſpieiunt tot provineias Romanas, quas ſupra totis viribus ingreſſos fuiſſe Gothos ſcribit.

9 *Praetentis obſidiibus*] In Perizon. legitur, *praeteritis obſidibus*. quod contrarium efficit ſenſum, quaſi voluerit Oroſius, ſuperbos illos hoſtes, adeo bene de Romanis judicaſſe, ut ne quidem obſides ab iiſdem accipere voluerint. Vulgatam tamen praefero, quae innuit, ipſos Gothos fidem ſuam datis vel oblatis obſidibus ex ſua gente, Romanis probaſſe.

10 *Seipſos ac pericula ſua*] Vulgo *ad pericula ſua*. LAUT. Non addit, utrum Colon. quo uſus fuit Codex, ita exprimat. Verum id ego adfirmare poſſum, ſic in MSS. optimo & vetuſtiſſimo, Flor. primo ſcilicet, exſtare, ut & duobus reliquis, nec non in Lugd. Bat. quarto, in Perizon. in meis Membranis, atque Edd. prima Aug. & Pariſina.

CAPUT XVIII.

Aeneae in Italiam adventus, & variae clades ejuſdem temporis.

Paucis praeterea annis intervenientibus, [1] Aeneae, [2] Troja profugi, adventus in Italiam quae arma commoverit, qualia per triennium bella [3] excitaverit, quantos populos inplicuerit, odio excidioque adflixerit, [4] ludi litterarii diſciplina noſtrae quoque memoriae [5] inuſtum eſt. Horum praeterea temporum [6] medio interjacent exſilia naufragiaque Graecorum, Peloponenſium clades [7] Codro moriente, [8] fatorum ignari Thraces, nova in bella ſurgentes, & generalis tunc per totam Aſiam Graeciamque commotio.

1 *Aeneae Troja profugi.*] Quod Oroſius ſuae memoriae ludi litterarii diſciplina inſitum de Aenea ſcribit, id hodie quoque ex Virgilio in Scholis pueri cognoſcunt. Fabr. In Cod. Flor. antiquiſſimo adſcribitur in Margine *In Italiam adventus Aeneae.* eſtque manus ejuſdem temporis, quod adnotandum duxi, ut adpareat, quam vetus mos fuerit, lemmata ad oras librorum adpingendi. Pro *praeterea* Ed. Aug. habet *interea.*

2 *Troja profugi, adventus in Italiam,*] Haec eſt ſcriptura trium Codd. Flor. ut & Mei. *a Troja profugi* amant Lugd. Batt. pr. tert. quart. cum Ed. Aug. *ex Troja*, ſed minus concinne, reliqui. Neſcio autem, cur, contra omnes, quae praeceſſerunt, Editiones, Scottus in Moguntina edere potuerit, *Aeneae ex Troja profugi adventus, in Italia quae arma commoverit*, inepta diſtinctione.

3 *Excitaverit,*] Flor. pr. *exciverit.* in Marg. *exercuerit.* ſec. in textu *exercuerit.* ſed litera *c* alia additur manu. tert. *exciverit*, ſuperſcripto, *excitaverit.*

4 *Ludi litteralis diſciplinae*] pro *ludi litterarii.* Dein *inuſtum* pro *inſitum*, omnes veteres libri recte agnoſcunt. Laut.

5 *inuſtum eſt*] Vera haec & germana (quod Lautius etiam, cujus lectionem *ludi litteralis diſciplinae*, quae contra MSS. eſt, non probo, vidit) lectio eſt. Confirmant illam Florentini pr. & ſec. Periz. Meuſque, cum Ed. Aug. reliquae Edd. *inſitum eſt.* MSS. Lugd. Batt. pr. & tert. *injunctum eſt.* Flor. tert. *inditum eſt.*

6. *Medio interjacent*] Non fuit hoc mutandum a Fabricio, ſequente Scotto, in *interjacente*, licet *media interjacenti*, tres ex Lugd. Batt. habeant, & *medio interjacenti* Meus. Probam lectionem ſervant Florentini tres cum Edd. Vett. ſed Aug. cum MSS. Ultr. & Periz. legit *media interjacent.*

7 *Codro moriente.*] Nota hiſtoria eſt ex Euſebii Chronico, Juſtini lib. II. Velleji I. à quibus nonnihil diſcrepat Valerius Max. lib. v. cap. 7. Elegantiſſime rem perſecutus eſt Lycurgus in Leocratem. Pauſanias lib. I. ſcribit, *Codrum* non longe ab Iliſſo à Peloponnenſibus interfectum. Fabr.

8 *Fatorum ignoti Thraces,*] Colon. *fractorum.* Materni lib. *factorum*, uterque male, ex hiſtoria. Verum illud, *ignoti*, pro *ignari*, quamvis multi ſuo loco turbarunt, Latine tamen à nobis eſt reſtitutum. Plautus Pſeudolo: *Scio, notis praedicas.* Laut. Permutari a Veteribus ſignificationem, ſic ut pro *ignoti* ponant *ignari*, plurima Ovidii loca docent. 18. Metam. lib. I. vſ. 134.

Fluctibus ignotis inſultavère carinae.

Ubi Heinſius teſtatur Mediceum optimum ha-

Digitized by Google

habere *ignoris*, quo pro uti Tacitum *ignoto* confirmat; adducit quoque Virgilii locum x. Aeneid. 706.

Ignarum Laurens habet ora Mimanta.

Idem Ovid. Metam. VII. 404.

Jamque aderat Theſeus, proles ignara parenti.

Ibidem vſ. 672

Adſpicit Aeolidem ignota ex arbore factum Ferre manu jaculum.

Ubi *ignara* habent MSS. & inluſtrat pluribus Heinſius, quem vide. Similiter *ignotus* pro *ignaro* ponitur ab Oroſio, neque ſine exemplo. Ante illum Quintilian. Declamat. VI. p. 128. *Ne quis tamen erret ignotus, non eſt filii mei noverca ſed mater.* Ubi in Notis vide plura. *Ignoti* vero pro *ignari* inveni in ſex illis, quos ipſe contuli, MSS. & in Edit. Aug. Habet quoque ſic Ultr. Cod. ſed Florentini a vulgatis non diſcrepare videntur. In tribus illis, ſicut in Colon. *fractorum* (quod in ſec. in *factorum* fuit mutatum) legitur, ſicut & in quatuor Lugd. Batt. Meo, Perizon. & Ult. atque Aug. Edit. Sed cur Thracas fatorum ignotos vel ignaros vocat Oroſius? Vellem id docuiſſent Interpretes. An oraculum aliquod illis datum fuit, quod, quum male intellexerint, fruſtra, ut aliis contigit, bellum repetierunt? Non memini id legiſſe. Unde ſuſpicor locum jam olim fuiſſe corruptum, atque ſic reformari poſſe, *Codro moriente, fatorum gnaro.* Fides hiſtorica emendationi huic accedit. In fine Capitis Lugd. Batt. pr. & ſec. *erat* addunt.

CAPUT XIX.

De Sardanapalo rege Aſſyriorum, de Phraorte, Diocle, & Aſtyage regibus Medorum, de Cyro rege Perſarum.

Anno ante Urbem conditam LXIIII. noviſſimus apud Aſſyrios regnavit [1] Sardanapalus, vir muliere corruptior: qui inter ſcortorum greges [2] feminae habitu purpuram colo tractans, [3] à praefecto ſuo Arbato, qui tunc Me-

1 *Sardanapalus*] De *Sardanapalo* Juſtin. lib. I. Diodor. lib. II. copioſe & Vellejus Paterculus lib. I. FABR. Sicuti in MSS. Juſtini, ſic quoque in Oroſii Codd. paſſim ſcribitur *Sardanapallus*. Sed pro anno ante Urbem conditam LXIIII. Lugd. Bat. ſec. ponit LXV.

2 *Feminae habitu*] Sic conſtanter ſcribunt MSS. omnes, Florentini tres, Lugd. Batt. quatuor, Meus & Perizon. cum Edit. Aug. Qui igitur habent *femineo*, id ex Juſtini imitatione ſecuti eſſe videntur, apud quem *muliebri habitu* lib. I. cap. 3. unde ſua hauſit Oroſius.

3 *A praefecto ſuo Arbato.*] Vulgo hic *Arbaſto* & *Arbacto*, ſicut lib. ſeq. cap. 2. *Arba-*

Medis praeerat, [4] viſus atque exſecrationi habitus, mox etiam [5] excitis Medorum populis ad bellum provocatus, & victus, [6] ardenti pyrae ſe injecit.

[7] Exin

baſtus & *Arbactus* legitur, ſed quod ſcripſimus, id eſt in libris manuſcriptis utroque loco. FABR. Servant Fabricii lectionem libri MSS. quos conſuluimus, paſſim omnes. Pro *tunc*, quod ſequitur, in Lugd. Bat. tert. eſt *ἔτι*, quaſi vellet, *eo tempore*.

4 *Viſus*] Lugd. Bat. ſec. & Ultr. *viſus eſt*. Ed. Aug. *inviſus atque exſecrationi habitus*.

5 *Excitis*] Flor. ſec. *adſcitis*. Lugd. Batt. pr. & tert. cum Ultr. *excitatis*. Tranſponit Flor. pr. ſequentia *ad bellum Medorum populis*. Pro *provocatus*, Flor. ſec. *provocatur*.

6 *Ardenti pyrae ſe injecit.*] *Hoc ſolo*, inquit Juſtinus, *imitatus virum*. Hujus Sardanapali inſigne monumentum quondam exſtitit in urbe Ciliciae Anchialo, haud procul a Tarſo, quod deſcriptum reliquit Arrianus de Exped. Alex. Magni lib. II. cap. 5. p. 66. Ferebatur is rex Anchialum condidiſſe, unde ut conditorem ſuum ibidem celebrarunt, & admirabili hoc monumento honorarunt. Καὶ τὸ μνῆμα τοῦ Σαρδαναπάλου ἐγγὺς ἐπὶ τῶν τειχῶν τῆς Ἀγχιάλου, καὶ αὐτὸς ἐφειστήκει ἐπ᾽ αὐτῷ Σαρδανάπαλος, συμβεβληκὼς τὰς χεῖρας ἀλλήλαις, ὡς μάλιστα ἐς κρότον συμβάλλονται. *Et Sardanapali monumentum ad ipſa Anchiali moenia exſtabat, cui inſiſtebat Sardanapalus manus collidens, ut in plauſibus fieri ſolet.* Addit dein inſcriptionem tali rege dignam, qua jubemur edere, bibere, voluptuari, reliqua hujus vitae ne tanti, digitorum ſcilicet crepitu, vel manuum plauſu, digna eſſe. Monumentum quidem illud, cum tot reliquis ejus generis, diu periit, ſed Tarſenſes tamen ſempiternam in aere memoriam ejus exſtare voluerunt, quia & ipſa illa urbs a Sardanapalo ferebatur condita, nummoſque ſignarunt ad rei hujus atque ipſius monumenti, cum quadam tamen diſcrepantia, memoriam, cujus generis ſex valde nobiles inſerere huic loco placuit.

7 *Exin*

[7] Exin regnum Aſſyriorum in Medos conceſſit. Deinde multis praeliis undique [8] ſcateſcentibus, quae per ordinem differere nequaquam aptum videtur, per varios proventus ad Scythas Chaldaeoſque, & rurſus ad Medos parili via [9] rediit. In qua brevitate penſandum eſt: quantae ruinae, cladeſque gentium fuêre, quanta bella fluxerunt, ubi toties tot & talia regna mutata ſunt. [10] Poſt haec Medis Phraortes [11] imperitavit, qui cre-

7 *Exin*] Ed. pr. ut & Flor. tert. *Exhinc.* Aug. *Exinde.* & ſic quoque Flor. ſec. ſed a ſecunda manu, prius fuerat *Exin.*

8 *Scateſcentibus*] Sic omnes MSS. verbo apud bonos ſcriptores non uſitato, praeter Perizon. & Lugd. Bat. quart. in quibus eſt *Scatentibus*, quomodo in Edd. pr. Pariſ. Venetis & Hittorp. legitur.

9 *Rediit.*] In Fabr. *redit.* contra MSS. & reliquas Editt. nam & ſupra *conceſſit* legitur.

10 *Poſt haec Medis Phraortes*] Oroſius hic ſecutus neſcio quem, diſſentit ab Herodoto & Euſebio, qui *Phraortem* Dejoclis, ſive Dejocis filium faciunt, eique in regno Medorum ſucceſſiſſe tradunt. Apud Megaſthenem & Diodorum ſunt alia nomina horum regum. Fabr.

11. *Imperitavit*] Flor. ſec. & tert. & tres Lugd. Batt. *imperavit.* Mox tranſponit Flor. pr. *Aſſyriorum Perſarumque bellis.*

 12 *Poſt*

creberrimis Perſarum Aſſyriorumque bellis viginti & duos regni ſui annos conſumſit. [12] Poſt hunc Diocles regnavit, vir armis [13] experientiſſimus, ſemperque bellis inmoratus; qui auctum [14] late imperium moriens Aſtyagi dedit. [15] Aſtyages, virili prole vacuus, Cyrum nepotem apud Perſas genitum habuit. Sed Cyrus, mox ut adolevit, congregata Perſarum manu, avo certamen indixit. [16] Porro Aſtyages oblitus ſceleris ſui, quod in [17] Harpagum dudum admiſerat, cum filium ejus unicum & parvulum interfecit, epulandumque patri adpoſuit, ac ne quid infeliciſſimae orbitati felix ignorantia ſubtraheret, infames epulas, oſtenſis patri cum capite manibus, inproperavit. Hujus ergo facti [18] inmemor, ipſi Harpago ſummam belli [19] committit, qui acceptum exercitum ſtatim Cyro [20] per proditionem tradit. Quo comperto, Aſtyages, raptis ſecum copiis, in Perſas ipſe proficiſcitur, [21] acriuſque certamen inſtaurat, propoſito ſuis metu, ſi quis [22] è praelio cedere moliretur, ferro [23] exciperetur. Qua neceſſitate inſtanter Medis pugnantibus, [24] pulſa iterum Perſarum acies, cum paulatim cederet, matres & uxores eorum obviam occurrunt, orant, [25] in praelium re-

12 *Poſt hunc Diocles*] *Diocles* eſt etiam in manuſcriptis. In Euſebii Chronico *Deiocles* legitur. ab Herodoto Δηϊόκης nominatur. Fabr.

13 *Experientiſſimus*] MSS. & Editi quidam *expertiſſimus*, contra MSS. vetuſtiores pluresque. Hunc regem non ſolum fuiſſe bellicoſum ſed & juſtum paceque bonum teſtantur Excerpta Diodori una cum Polybianis &c. edita ab Henr. Valeſio p. 230. Ὅτι Δηϊόκης ὁ Μήδων βασιλεὺς πολλῶν ἀνομουμένων ἐζήλωσε τὴν δικαιοσύνην καὶ ἄλλας ἀρετάς. *Deioces Medorum rex, quum plurima ſcelera admitterentur, ipſe juſtitiam ac reliquas virtutes colebat.*

14 *Late*] Abeſt a Lugd. Bat. ſec. & Ultr. & mox *moriens* a Meo. Ed. Aug. ridicule *Lacedaemoniorum.*

15 *Aſtyages virili prole vacuus.*] Haec hiſtoria ſcribitur ab Herodoto lib. 1. & Juſt. item lib. 1. Fabr.

16 *Porro Aſtyages*] Ed. Aug. *Poſt Aſtyages.*

17 *Harpagum*] MSS. omnes, praeter Flor. tert. & Lugd. Bat. pr. *Harpalum.* & ſic quoque, praeter Fabr. & Scotti, Editiones omnes; male.

18. *Inmemor*] Adjicitur gloſſa Ed. Aug. *ſcilicet Aſtyages.*

19. *Committit*,] Edd. pr. Venetae & Pariſ. *commiſit*, adſentiente cod. Perizon. Porro Lugd. Batt. quatuor, una cum Ultr. & Ed. pr. in ſequentibus *tradidit* legunt. Mox *auctum* pro *acceptum* Lugd. Bat. tert.

20 *Per proditionem tradit*] Legitur & *tradidit*, ut eſt apud Juſtinum, in cujus libris inpreſſis mendoſe, *deditionem*, legitur, cum in antiquis recte ſit, *proditionem.* Fabr.

21 *Acriuſque*] Copulam delet Flor. tert.

22. *E praelio cedere*] Ultr. *ſecedere.* Ed. pr. & Pariſ. *de praelio cedere.* MSS. Lugd. Batt. pr. & tert. *praelio moliretur cedere*, deleto *è*. Forte *praelio excedere.*

23 *Exciperetur*] Meus *exciperentur*, ut & Flor. tert. in quo inſuper paulo ante *molirentur.*

24 *Pulſa iterum*] Poſterior vox a Lugd. Bat. quarto abeſt, pro *pulſa* Ultr. habet *pulſata.*

25 *In praelium*] Edd. Veteres cum MSS. Lugd. Batt. pr & tert. *ut in praelium*, ſed re-

revertantur: cunctantibus, ſublata veſte, obſcoena corporis oſtendunt, quaerentes, [26] num in uteros matrum vel uxorum vellent refugere. Quo facto erubeſcentes in praelium redeunt: & facta inpreſſione, quos fugiebant, fugere compellunt. Ibi tunc Aſtyages capitur, cui Cyrus nihil aliud quam regnum abſtulit, eumque maximae Hyrcanorum genti praepoſuit. In Medos vero [27] reverti ipſe noluit. Is finis imperii Medorum fuit. Sed civitates, quae tributariae Medorum erant, à Cyro defecerunt: quae res Cyro multorum bellorum cauſa & origo exſtitit.

reclamantibus reliquis omnibus, & contradicente Juſtino. Ed. Aug. *viros orant*, *ut* &c. At Lugd. Bat. quart. cum Ultr. legit *orant, in praelium reverti.*

26 *Num in uteros*] Lugd. Batt. pr. tert. quart. *numquid*, ut & Ed. Aug. pro quo *an*, Lugd. Bat. ſec. Vulgata in reliquis & apud Juſtinum exſtat.

27 *Reverti ipſe noluit.*] Sic & optimi & plures MSS. cum Juſtino, alii, *ipſe reverti noluit.* Dein Ultr. *Hic finis* &c. aliquanto poſt *defecerant* Edd. pr. Venetae & Pariſ.

CAPUT XX.

De Phalaridis tyrannide, & Aremuli Latinorum regis flagitiis.

Ea tempeſtate Phalaris Siculus Agrigentinos arrepta tyrannide [1] populabatur. Qui crudelis mente, commentis crudelior, [2] omnia nefaria in innocentes agens, invenit aliquando quem juſte puniret injuſtus. [3] Nam Perillus quidam aeris opifex adſectans tyranni amicitiam, aptum munus crudelitati illius ratus, taurum aeneum fecit, [4] cui fabricae januam

1 *Populabatur*] Sic MSS. omnes cum Ed. Aug. & ſic edidit Fabricius, eumque ſecutus Scottus, reliqui *depopulabatur*, pro quo apud Vincentium Bellovacenſem eſt *depopulatur.*

2 *Omnia nefaria*] Sic Lugd. Batt. ſec. tert. & quart. Alii *omnia nefarie.*

3 *Nam Perillus*] Hic Perillus aeris opifex Plutarcho in Parallelis eſt, Πέριλλος τῇ τέχνῃ χαλκουργός. quem Lucianus in Phalar. I. Περίλαον nominat. De eodem Plin. lib. XXXIV. c. 8. FABR.

4 *Cui fabrè januam*] Editiones, *adfabre*, ſed vetus illud vocabulum quoniam Colon. codex retinet, etiam nos maluimus. LAUT. *Fabre* quoque exſtat in tribus Florentinis, item Lugd. Batt. tribus, Ultr. Meo & Perizon. ut & Editionibus Hittorpiana vetuſtioribus, in qua primum in *adfabre*, quod reliquae ſecutae ſunt, inmutatum fuit. Sed vera lectio eſt *fabricae*, quam praeter MS. Lugd. Bat. pr. ſervavit Vincentius Bellovacenſis, qui integram partem hujus capitis priorem deſcripſit, atque magno volumini, quod

nuam e latere compoſuit, quae ad [5] contrudendos damnatos receptui foret: ut cum incluſus [6] ibidem ſubjectis ignibus torreretur, [7] ſonum vocis extortae capacitas concavi aeris augeret, [8] pulſuque ferali competens imagini murmur emitteret, nefarioque ſpectaculo mugitus pecudis, non hominis gemitus videretur. Sed Phalaris, factum amplexus, factorem [9] exſecratus, & ultioni materiam praebuit, & crudelitati: nam ipſum opificem [10] ſua inventione punivit. Fuerat etiam paulo ſuperiore tempore apud Latinos rex [11] Aremulus, qui per annos octodecim flagitiis impietatibuſque creſcens, ad poſtremum divino judicio fulmine interceptus, matura ſupplicia inmatura aetate diſſolvit. [12] Eligant nunc (ſi videtur) Latini & Siculi, utrum in diebus Aremuli & Phalaridis eſſe maluiſſent, innocentum vitas poenis extorquentium, an his temporibus Chriſtianis, cum imperatores Romani [13] ipſa in primis religione compoſiti, poſt comminutas Reipublicae bono tyrannides, ne ipſorum quidem injurias exigunt tyrannorum.

quod Speculum Hiſtoriale vocavit, inſeruit lib. III. cap. 107. Dein *januam ex latere* MS. Ultr. *ex latere januam* Edit. Aug.

5 *Ad contrudendos*] Vincent. Bellov. *ad intrudendos.*

6 *Ibidem*] Lugd. Batt. ſec. & quart. *ibi ex.* Periz. *ibi.*

7 *Sonum vocis*] Periz. *& ſonum vocis.*

8 *Pulſuque ferali.*] Periz. *pulſu ferali.* Mox *nefarios* pro *nefarioque* Vinc. Bellov.

9 *Exſecratus*] Sic MSS. plures & omnes Editi ante Fabricium, qui *exſecratur* edidit; minus venuſte. *Exſecrans* eſt in Lugd. Bat. quarto & apud Vinc. Bellov.

10 *Sua inventione*] Ed. Aug. *ſua adinventione.*

11 *Aremulus*] Fuit hic XII. rex Latinorum, qui in Livii lib. dicitur *Romulus Silvius.* Dio Ἀλλάδην nominat, deque illius impietate plura ſcribit. FABR. *Remulus*, Lugd. Batt. pr. tert. & Periz. Flor. quoque ſec. & pr. hic & infra, in quo tamen in margine ſcribitur *Aremulus.* In Lugd. Bat. quarto eſt *Romulus*, ut & in Edd. vetuſtioribus.

12 *Diſſolvit.*] Scottus edidit *exſolvit*, adſtipulantibus Edd. Vetuſtiſſ. pr. Aug. Venet. Pariſ. ſed in Fabr. aliiſque, ut & in omnibus quos conſului MSS. exſtat *diſſolvit*, quod mutare nolui. Supplicia debita diſſolvit tyrannus, veluti debitum quoddam, quod aere alieno contraxerat. Pari modo *poenam diſſolvere* dixit Cicero lib. I. Tuſc. Quaeſt. cap. 42. *Ego vero illi maximam gratiam habeo, qui me ea poena multaverit, quam ſine mutuatione, & ſine verſura, poſſem diſſolvere.* Loquitur ibi Lacedaemonius, qui ad mortem damnatus, hilari vultu ducebatur.

13 *Ipſa*] MSS. Lugd. Batt. pr. & tert. *ipſi.*

C A-

C a p u t XXI.

Bellum inter Peloponnenſes & Athenienſes: de Amazonum & Cimmeriorum in Aſiam incurſu: de diutina obſidione & expugnatione Meſſenae. Bellum Athenienſium contra Lacedaemonios: Peloponnenſium & Boeotiorum contra Athenienſes.

[1] Anno ante Urbem conditam XXX. Peloponnenſium Athenienſiumque maximum bellum totis viribus animiſque commiſſum eſt: in quo mutuis caedibus [2] ad hoc coacti ſunt, ut velut victi ſe ab alterutro ſubtraherent, [3] bellumque deſererent. Tunc etiam Amazonum gentis & Cimmeriorum in Aſiam repentinus incurſus [4] plurimam diu late vaſtationem ſtragemque edidit.

Anno viceſimo ante Urbem conditam Lacedaemonii contra Meſſenios [5] propter ſpretas virgines ſuas [6] in ſolemni Meſſeniorum ſacrificio, [7] per

1 *Anno* &c.] Pro XXX. Edd. prima, Venetae & Pariſ. habent XIII.

2 *Ad hoc coacti ſunt,*] In MS. Lugd. Bat. ſec. duae priores voces abſunt.

3. *Bellumque deſererent.*] MS. Meus *bellumque dimitterent.* Ed. pr. Pariſ. & Venetae, *belloque diſcederent.* Juſtino, cujus plurima excerpta habet Oroſius, familiare eſt *deſerere bellum* pro *omittere.* ut lib. II. cap. 8. *Megarenſes, memores inlati Athenienſibus belli & deſerti* lib. v. cap. 2. *Eatenus ſuſtinendum bellum, ne inopia deſeratur.* & lib. IX. cap. 2. *ne inopia deſerere bellum cogatur.*

4 *Plurimam diu late v. ſ. edidit.*] Ed. pr. cum Venetis & Pariſ. *diu lateque.* & ſic quoque MS. Lugd. Bat. tert. *late diu* Flor. pr. *ſtragemque dedit.* MSS. Lugd. Batt. pr. tert. & Perizon.

5 *Propter ſpretas*] Apud Juſt. libr. III. unde haec deſcripta ſunt, legitur, *propter ſtupratas virgines.* Pauſ. lib. IV. ſcribit in ipſo bello *Caryatidas* virgines, Dianae choros agitantes, à Meſſeniis raptas fuiſſe, quas juventus quidem, vino calefacta, ſtuprare voluit, ſed Ariſtomenes dux integras ſuis reddidit. Fabr. Omnes Oroſii Codices, impreſſi & MSS. *ſpretas* habent, quum tamen omnino *ſtupratas* fuiſſe virgines ex Juſtino conſtet, ubi vide quae Viri Docti notarunt. Videtur autem Oroſius corrupto Juſtini Codice in quo *ſpretas* extiterit, uſus fuiſſe, vel ex compendio ſcribendi *ſtpratas* vel *ſpratas*, ſuperſcripta (ut mos erat) lineula, in ipſis Oroſii Codicibus antiquioribus, vulgatum illud *ſpretas* natum fuiſſe.

6 *In ſolemni Meſſeniorum ſacrificio,*] Id quo in loco actum fuerit, nos docet Strabo lib. VIII. p. 362. vel ut in poſtrema Edit. p. 556. τὸ δ' ἐν Λίμναις τῆς Ἀρτέμιδος ἱερὸν Λιμναῖον, ἐφ' ᾧ Μεσσήνιοι περὶ τὰς παρθένους ὑβρίσαι δοκοῦσι, τὰς ἀφιγμένας ἐπὶ τὴν θυσίαν, ἐν μεθορίοις ἐστὶ τῆς Λακωνικῆς καὶ τῆς Μεσσηνίας, ὅπου κοινὴν συνετέλουν πανήγυριν, καὶ θυσίαν ἀμφότεροι. μετὰ δὲ τὴν ὕβριν οὐ διδόντων δίκας τῶν Μεσσηνίων, συστῆναί φασι τὸν πόλεμον. *Fanum porro Limnis Dianae conſecratum Limnaeum, in quo Meſſenii putantur violaſſe virgines, quae ad ſacrificium eo ſe contulerant, in confinio eſt Laconicae & Meſſeniae, & uterque ibi populus*

[7] per annos viginti indefeſſo furore bellantes, ruinae ſuae totas Graeciae vires inplicuerunt: [8] qui, cum ſe magnis exſecrationibus devoviſſent, ſacramentiſque obſtrinxiſſent, domum, niſi Meſſena expugnata, nunquam eſſe redituros, ac per decem annos longa fatigati obſidione, nec tamen aliquem vincendi fructum [9] adepti: porro autem [10] &

lus ſolebat ſolemnem conventum ac ſacrificium frequentare: quum autem Meſſenii de inlata injuria non ſatiſfacerent, bellum ajunt coortum fuiſſe.

7 *Per annos viginti*] Per tot annos duraſſe bellum teſtatur quoque Pauſanias lib. IV. cap. XII. p. 309. Καὶ γὰρ εἰκοστὸν ἔτος ἐνειστήκει τῷ πολέμῳ. *Aderat jam viceſimus ejus belli annus.* & mox pag. 312. dicit tandem Meſſenios, amiſſis ducibus cunctis & optimo quoque, Ithomen collem deſeruiſſe, finemque bello victos feciſſe, πολεμήσαντες ἔτη τὰ πάντα εἴκοσι, ὡσδὲ καὶ Τυρταίῳ πεποιημένα ἐστίν. *poſtquam in totum viginti annos pugnantes bellum geſſiſſent; quod ipſum verſibus teſtatus eſt Tyrtaeus;* hiſce ſcilicet.

> Ἀμφω τάδ' ἐμάχοντ' ἐννεακαίδεκ' ἔτη
> Νωλεμέως αἰὲι ταλασίφρονα θυμὸν ἔχοντες
> Αἰχμηταὶ πατέρων ἡμετέρων πατέρες.
> Εἰκοστῷ δ' οἱ μὲν κατὰ πίονα ἔργα λιπόντες,
> Φεῦγον Ἰθωμαίων ἐκ μεγάλων ὀρέων.

> *Annis pugnatum eſt ter tribus atque decem*
> *Hoc ab avis noſtris infracto pectore bellum;*
> *Et res conſtanti geſta labore fuit.*
> *Anno bis decimo linquentes pinguia culta,*
> *Montis Ithomaei deſeruere juga.*

Verſus hi Tyrtaei inveniuntur ita juncti apud Strabonem lib. VI. p. 279. ſeu 428. poſterior autem pars apud Pauſaniam loco citato, & prior apud eundem eodem lib. cap. XV. p. 315. Notatur ibidem p. 312. apud Pauſaniam tempus, quo conſummatum id bellum fuit. Ὁ δ' πόλεμος ἔλαβεν οὕτως τέλος ἐπὶ πρώτῳ τῆς τετάρτης καὶ εἰκοστῆς ὀλυμπιάδος. *Finem habuit bellum hoc, anno primo quartae & viceſimae Olympiadis.* Vigeſimo autem anno debellatum ſuit cum Meſſeniis, eo bello, quod, prima vice cum Lacedaemoniis geſſerunt; prouti tria haec diverſa bella enumerantur à Diodoro Siculo lib. XV. p. 378. a Strabone lib. VIII. p. 362. ſeu 556. ex auctoritate poëtae & ducis eorumdem, in bello ſecundo, Tyrtaei. Primum enim bellum geſtum fuiſſe avorum tempore canit Tyrtaeus. Secundum, quo ipſe Tyrtaeus bello illi, Lacedaemoniorum dux, adfuit, adſcitis a Meſſeniis in ſocietatem Eleis, Argivis ac Piſatis, quo tempore Meſſenios rex eorum Ariſtodemus in bellum eduxit, Arcadas Orchomeni rex Ariſtocrates, Piſatas Pantaleon Omphalionis filius. Quod deinde tertium & quartum vocat bellum Strabo, reſpicit defectionem Meſſeniorum, quam, adjuvantibus Arcadibus & Argivis, accidiſſe narrat Pauſanias lib. IV. cap. XV. p. 315. undequadrageſimo poſt Ithomes excidium anno, qui quartus fuit tertiae & viceſimae Olympiadis, qua vicit in ſtadio Hypereſienſis Icarus. Originem vero belli vicennalis non ad ſtupratas virgines, ſed ad necem regis Lacedaemoniorum Telecli, ex auctoritate antiquiſſimi ſcriptoris Ephori, refert Strabo lib. VI. p. 279. ſeu 427. hunc enim Meſſenem, ad ſacrificandum ibidem profectum, occiderant Meſſenii, fruſtra necis ejus ultionem exigentibus Lacedaemoniis. Contumelia vero virginibus Spartanis inlata, contigit bello tertio, quod Ariſtomenes, Meſſeniorum dux inclytus, cum Lacedaemoniis geſſit, ut conſtat ex Pauſania lib. IV. cap. XVI. p. 320. Sed haec & plura apud Juſtinum & alios confundi ſolent.

8 *Qui, cum ſe magnis* &c.] Apud Strabonem l. c. Ephorus, inſignis hiſtoricus, cujus ſcripta jam deperdita ſunt, Tarenti, a Partheniis conditi, originem explicans, fuſe hanc hiſtoriam tradit; ejuſque belli atque irae pervicacis Lacedaemoniorum cauſam regis Telecli necem inultam fuiſſe tradit.

9 *Adepti*] Lugd. Bat. pr. addit *ſunt.*

10 *Et*

[10] & querelis uxorum ſuper longa viduitate, & periculo ſterilitatis [11] conteſtantium permoti revocarentur, conſultatione habita, veriti ne, [12] intercepta ſpe ſobolis, ſibi magis hac perſeverantia, quam Meſſeniis perditio nutriretur, [13] ſelectos in exercitu eos, qui poſt jusjurandum in ſupplementum militiae venerant, [14] Spartam remittunt, quibus promiſcuos [15] omnium feminarum concubitus permiſêre, [16] infami ſatis, nec tamen utili licentia. Ipſi autem propoſito inſiſtentes expugnant fraude Meſſenios, [17] victos ſervitio premunt. At illi cruentam diu dominationem inter verbera & vincula perpeſſi, jugum excutiunt, arma

10 *Et querelis*] Ultr. & Lugd. Bat. ſec. *cum querelis*. quart. *ex querelis*.

11 *Conteſtantium*] Additur poſt haec in Perizon. *ni redirent, a finitimis concubitus petituras*. quae videntur huc intruſa fuiſſe ex ſimili loco qui occurrit ſupra in fine cap. xv.

12 *Ne intercepta*] Ultr. & Lugd. Bat. ſec. illud *ne* haud agnoſcunt.

13 *Selectos*] Ultr. & duo Lugd. Batt. cum Periz. *electos*.

14 *Spartam*] *Ad Spartam* Ultr. & Lugd. Bat. ſec.

15 *Omnium feminarum*] Ad virgines tantum reſtringit Ephorus apud Strabonem l. c. quod & docet ſubolis inde natae adpellatio. Προσέταξαν δὲ συγγίνεσθαι ταῖς παρθένοις ἁπάσαις ἅπαντας, ἡγούμενοι πολυτεκνήσειν μᾶλλον· γενομένοις δὲ τούτοις, οἱ μὲν παῖδας ὠνομάσθησαν Παρθενίαι. *Iiſque mandaſſe, ut cum omnibus omnes virginibus rem haberent, eo copioſiorem rati inde ſubolem exſtituram: atque eos, qui hoc modo nati eſſent, Parthenias, hoc eſt virginum filios, patribus incertis, adpellatos.* Et hi ſunt, qui duce Phalantho, patria profecti, Tarentum, in Magna Graecia, condiderunt.

16 *Infami ſatis, nec tamen utili, licentia*] Sic omnino ſcribendum eſſe, vel ſola Florentini primi ſuadere auctoritas poſſet. Accedunt praeterea tert. & quart. Meus quoque Codex & Perizon. inſuper Editio prima & Pariſina, neque curo reliquas, quae cum quibuſdam MSS. exhibent. *nec tamen inutili.* Revera enim inutilis Lacedaemoniis fuit haec licentia, imo propemodum exitialis. Quum enim contemni ſe Partheniae & in adipiſcendis honoribus negligi viderent, conſpiratione facta, populares trucidare, & patriam invadere conſtituerunt. Narrat operoſe hanc rem Antiochus quidam apud Strabonem lib. vi. p. 278. ſeu 426. Conſtituerant enim, ut ludis Hyacinthinis in Ampilaeo commiſſis, quando Phalanthus, princeps eorum, galerum capiti inponeret, inpetum in populares, quos coma prae reliquis notos faciebat, darent. Sed quum ex indicio quorumdam res ad Spartanorum magiſtratus veniſſet, certamine jam cepto, praeco in medium progreſſus, edixit, ne Phalanthus galerum capiti inponeret. Sic, quum detecta conſpiratione diſſolveretur conſilium Partheniarum, ſolum vertere coacti fuerunt, adeoque nihil reipublicae Laconicae profuerunt.

17 *Victos ſervitio premunt.*] Quam dura fuerit eorumdem ſervitus in elegis ſuis Tyrtaeus, & ex eo Pauſanias declarat lib. iv. p. 313. Τιμωρίαι δὲ, ἃς ὕβριζον ἐς τοὺς Μεσσηνίους, Τυρταίῳ πεποιημέναι εἰσίν.

Ὥσπερ ὄνοι μεγάλοις ἄχθεσι τειρόμενοι,
Δεσποσύνοισι φέροντες ἀναγκαίης ὑπὸ λυγρῆς
Ἥμισυ πάνθ᾽ ὅσσων καρπὸν ἄρουρα φέρει.

Ὅτι δὲ καὶ συμπενθεῖν ἔκειτο αὐτοῖς ἀνάγκη, δεδήλωκεν ἐν τῷδε.

Δεσπότας οἰμώζοντες, ὁμῶς, ἄλοχοί τε καὶ αὐτοὶ,
Εὖτέ τιν᾽ οὐλομένη μοῖρα κίχοι θανάτου.

Injurioſas haſce Meſſeniorum poenas declarant Tyrtaei verſus:

L Ut

Digitized by Google

ma ſumunt, [18] bellum inſtaurant. Lacedaemonii [19] Tyrtaeum, poëtam Athenienſem, ducem praelio legunt: qui tribus conflictibus fuſi, amiſſum exercitum, vocata in libertatem ſervorum manu, ſuppleverunt. Sed cum ſic quoque [20] deſiſtendum certamine propter metum periculi arbitrarentur, [21] Tyrtæi poëtae & ducis compoſito carmine & pro concione re-

Ut non ſub aequo pondere preſſi aſini,
Crudeles domini quos tergo tollere cogant.
Dimidium frugum, quas ſua terra parit.

Cum lugubri etiam ornatu coactos fuiſſe intereſſe funeribus, ex his licet colligere:

Ipſi atque uxores, dominos plorare coacti,
Si quem horum ex vita mors rapuiſſet atrox.

Inter leges pacis enim dederant Meſſeniis Lacedaemonii, ut jurejurando ſeſe obſtringerent, nunquam a Lacedaemoniis ſe defecturos, dimidiam quotannis proventuum partem comportarent Spartam; atque funera Lacedaemoniorum, ipſi cum uxoribus atrati proſequerentur.

18 *Bellum inſtaurant.*] Quia primum bellum ad tertiam ante aetatem refert Tyrtaeus, patet longius inter utrumque poni debere ſpatium quam factum fuit a Pauſania. Confer ſupra notam num. 7. Fuit itaque ſpatium annorum nonaginta, quum ſingulae aetatis γενεᾶς tempus ad triginta redigeretur annos. Vide Graevium ad Juſtini lib. III. cap. 5. Tres autem aetates interceſſiſſe docet Tyrtaeus, illo verſu ſupra num. 7.

—— πατέρων ἡμετέρων πατέρες.

Patrum enim patres tertia a nepotibus γενεᾷ diſtant. Initio autem Olympiadis vigeſimae quartae primum bellum Meſſeniacum, quod per viginti annos duravit, finem accepit, adeoque incepiſſe agnoſcitur Olympiade nona. Tyrtaeus vero floruiſſe dicitur a Suida Olympiade trigeſima quinta, cujus anno tertio, Meſſana à Lacedaemoniorum ſocietate deſcivit, ut ex Euſebio obſervavit Valeſius ad Excerpta Diodori p. 38.

19 *Tyrtaeum, poëtam Athenienſem*] Ab Athenis atque Aphidna, juſſu oraculi & Lacedaemoniorum rogatu, veniſſe Tyrtaeum ducem Philochorus, Calliſthenes aliique plures tradiderunt, ut notat Strabo, ſed pariter adnotat exſtare carmina ejus, quae doceant ex Erinaeo illum in Peloponneſum veniſſe, erat autem Erinaeus Dorica urbs, ſub Pindo & Oeta montibus, unde ἠνεμόεντα, *ventoſam* adpellavit Tyrtaeus, cujus verſus apud Strabonem lib. VIII. p. 362. ſeu 557. hi ſunt.

Αὐτὸς γὰρ Κρονίων καλλιστεφάνου πόσις Ἥρης
Ζεὺς Ἡρακλείδαις τήνδε δέδωκε πόλιν.
Οἷσιν ἅμα προλιπόντες Ἐρινεὸν ἠνεμόεντα,
Εὐρεῖαν Πέλοπος νῆσον ἀφικόμεθα.

Ipſe Heraclidis tribuit nam Juppiter urbem
Hanc, qui Junonis conjugio fruitur:
Quis cum ventoſam nos linquentes Erinejum
In Peloponneſi venimus ampla ſola.

20 *Deſiſtendum certamine*] Pro *certamine*, ut eſt in Edd. prima, & Pariſ. imo in MSS. Flor. pr. ſec. tertio, Meo quoque; quidam habent *certamini*, quod ſignificaret deſtituere pugnam, deſerere certamen, locutione tamen minus uſitata. Paullo ante pro *ſuppleverunt* duo ex MSS. *impleverunt*. & pro *in libertatem* Flor. pr. *in libertate*.

21 *Tyrtaei*] Hoc carmen alternis verſibus longiuſculis compoſitum fuit, quod ut armatis militibus Spartanis ad regis gubernaculum convocatis recitaretur, lege ſancitum fuit, ut ait Lycurgus: κατὰ Λεωκράτους, ubi carmen illud exſtat. FABR.

23 *In*

recitato, rurſus accenſi, mox [22] in certamen ruunt: tantaque vi animorum concurſum eſt, ut raro unquam cruentius praelium exarſerit: ad poſtremum tamen victoria Lacedaemoniorum fuit. Tertio Meſſenii reparavêre certamen. Nec Lacedaemoniis mora. [23] Multas in auxilium copias utrimque duxerunt. Athenienſes vero Lacedaemonios alibi intentos è diverſo adgredi parant. Nec Lacedaemonii quievêre: nam ipſi in Meſſenios occupati, Peloponnenſes inmiſerunt, qui Athenienſes praelio exciperent. Athenienſes autem, miſſa in Aegyptum parva claſſe, inpares viribus, navali congreſſu facile vincuntur. Dehinc, recepta claſſe, aucti etiam militum robore, victores in praelium vocant. Lacedaemonii quoque, [24] omiſſis Meſſeniis, in Athenienſes arma convertunt. [25] Diu variae & graves pugnae, & anceps victoriae ſtatus: [26] ad poſtremum, pendente eventu, utrimque diſceſſum eſt. [27] Sciendum tamen eſt, maxime ipſam eſſe Spartam, quam & Lacedaemoniam civitatem dicunt, atque inde Lacedaemonios, Spartanos dici. Igitur inde revocati Lacedaemonii ad Meſſeniorum bellum, ne medium tempus otioſum Athenienſibus relinquerent, cum Thebanis paciſcuntur, ut Boeotiorum imperium eis [28] reſtituerent, quod temporibus belli Perſici amiſerant, ſi illi Athenienſium bella ſuſciperent. Tantus furor Spartanorum erat, ut duobus bellis impliciti, ſuſcipere tertium non recuſarent, dummodo inimicis ſuis hoſtes adquirerent. Athenienſes, tanta bellorum tempeſtate per-

22 *In certamen*] Ed. Aug. *in certamina.* & mox *tanta autem vi.* ut ibi quoque MSS. Ultr. Lugd. Batt. & Florentini omnes & Meus quoque. Pro *praelium* eſt *bellum* in Lugd. Bat. pr. & Perizon. quae duo apud Oroſium in ejus MSS. paſſim permiſceri ſolent, nam ſic infra in *Athenienſes praelio*, Ed. pr. itidem habet *bello.* & pro *certamen* mox *pugnam* Periz.

23 *Multas in auxilium copias*] Ed. Aug. ſic legit, *Multas enim copias in auxilium* &c. Mox pro *intentos* Lugd. Batt. tres *infeſtos.*

24 *Omiſſis*] Periz. *dimiſſis.*

25 *Diu variae & graves pugnae*] Ita tranſponunt Florentini MSS. pr. & ſec. Ultr. & Periz. cum Ed. Aug. *Diu graves & variae pugnae* vulgati. At Meus cum Perizon. ſcribit, *Diu pariter graves pugnae.* Lugd. Batt. quatuor in fine periodi addunt *fuerunt.*

26 *Ad poſtremum.*] Quaedam Edd. *ac poſtremum.* Meus Codex *ac poſtremo.*

27 *Sciendum tamen eſt*] Ultimam vocem delet Meus. Ego libenter totam inducerem pericopen, uſque ad *Spartanos dici*, niſi MSS. omnium auctoritas obſtaret. Ed. pr. cum Pariſ. ſic legit, *Sciendum tamen eſt ipſam eſſe Spartam, quam Lacedaemoniam civitatem* &c. deletis *maxime* (pro quo *maximam* in MSS. Lugd. Batt. tert. & quarto) atque *eſt.* Ab Ultr. & quoque abeſt. Dein in Flor. pr. Lugd. Batt. tribus, meoque deſideratur *dicunt*, unde hunc locum ſic reformo, deletis nimium ſuperfluis. *Sciendum tamen, ipſam eſſe Spartam Lacedaemoniam* (ſive ut in Flor. pr. eſt, *Lacedaemonem*) *civitatem, atque inde Lacedaemonios, Spartanos dici.*

28 *Reſtituerent,*] Lugd. Bat. pr. *reſtitue-*

re-

permoti, duos duces [29] delegerunt: Periclem ſpectatae virtutis virum; & Sophoclem ſcriptorem tragaediarum: qui diviſo exercitu, [30] & Spartanorum fines late populati ſunt, & multas Aſiae civitates Athenienſium imperio adjecerunt. Hinc porro per annos quinquaginta incerta ſemper victoria terra marique pugnatum eſt, donec Spartani, & [31] opibus inminutis & fide profligata, ſociis quoque probro fuêre. Sed haec per tot aetatum volumina incubuiſſe Graeciae parvi penditur. Nunc autem interpellari interdum voluptates, & inpediri parumper libidines non ſuſtinetur. Quamquam inter illius temporis homines atque iſtius hoc intereſt, quod illi aequo animo haec intoleranda tolerabant, quia in his nati & [32] nutriti erant, & meliora non noverant: iſti autem perpetuo in vita ſua tranquillitatum & deliciarum ſereno affuefacti, ad omne vel modicum obductae ſolicitudinis nubilum commoventur. Atque utinam ipſum depulſorem hujus vel modicae inquietudinis precarentur, cujus munere hanc ignoratam aliis temporibus jugitatem pacis habuerunt. Et quoniam ſpopondiſſe [33] memini, cum veluti articulis quibuſdam dicendi ordinem definirem, dicturum me eſſe ab Orbe condito uſque ad Urbem conditam, huic volumini, quod ab Orbe condito explicuimus, finis [34] hic ſit, ut ab Urbe condita ſequens libellus incipiat, [35] qui contextiora illorum temporum mala, exercitatioribus quippe ad nequitiam atque eruditioribus hominibus, continebit.

retur. Mox Ultr. *Tantus enim furor*, dein *inplicati* tres Lugd. Batt.

29 *Delegerunt:*] Periz. *eligunt*. Ed. Aug. *elegerunt*.

30 *Et Spartanorum fines late populati ſunt*] Pro *fines* Perizon. *civitates*. dein Ed. Aug. *depopulati*.

31 *Opibus inminutis*] Membranae meae, *opibus inminuti*.

32 *Nutriti*] Flor. pr. & Lugd. Bat. tert. *nutriti* legunt, prout Scottus edidit; Fabr. & reliqui *enutriti*.

33 *Memini*] Sic edidit Scottus pro *me meminit*, ſicut paſſim legitur, praeterquam in Lugd. Bat. tert.

34 *Hic ſit, ut* &c.] Ultr. *finis hic eſt*, & *ab* &c. Meus delet *hic*. In Flor. pr. ad marg. adſcribitur *eſt*.

35 *Qui*] Deēſt in Meo & tribus Florentinis. Requiritur tamen neceſſario, niſi & ultimum hujus libri verbum *continebit*, expungamus, ut legatur, *ſequens libellus incipiat contextiora illorum temporum mala, exercitatioribus quippe ad nequitiam atque eruditioribus hominibus*. In fine autem hujus libri adſcribitur in vetuſtiſſimo codice MS. Flor. primo, eadem antiqua manu, *Contuli*. At in Ed. Aug. poſt *continebit*, haec gloſſa in ipſum textum inrepſit: *Ab Orbe condito uſque ad Urbem conditam anni* IIII *millia* CCCCI.XXXVII. *Ab Urbe condita uſque ad nativitatem Chriſti*, DCCXV. *colliguntur. Ergo ab origine mundi in adventum Domini noſtri anni* V. *millia* XCVIIII. Sequitur dein, *Finit liber primus feliciter*. At in Flor. primo haec leguntur, *Pauli Oroſii adverſus Paganos liber* I. *explicit, incipit liber ſecundus*. Eadem fere in aliis leguntur, niſi quod quidam ſcribant, *Hiſtoriarum adverſus Paganos*.

PAU-

PAULI OROSII

PRESBYTERI HISPANI,

HISTORIARUM

LIBER SECUNDUS.

CAPUT I.

De regnorum mutatione Dei providentia facta.

Neminem jam eſſe hominum arbitror, quem latere poſſit; [1] quod hominem in hoc mundo Deus fecerit rectum, unde etiam peccante homine mundus arguitur, ac propter noſtram intemperantiam comprimendam terra haec, in qua vivimus, defectu caeterorum animalium, & ſterilitate ſuorum fructuum caſtigatur. Itaque ſi [2] creatura Dei, merito & diſpenſatio Dei ſumus, [3] quis enim magis diligit, quam ille qui fecit? quis autem ordinatius regit, quam is [4] qui & fecit & diligit? quis vero ſapientius & fortius ordinare & regere facta poſt, quam qui & [5] ſa-

1 *Quod hominem*] MSS. fere omnes, inter quos quoque opt. Flor. more ejus temporis ſcribunt *quia*. De quo vide ſupra pag. 46.

2 *Creatura Dei*] Supra lib. primo cap. octavo pag. 49. *Et pro creatura domini ſui*. rectius quam *pro curatura*. Mox, *merito & diſpenſatione* Lugd. Batt. tres & Coll. Gron.

3 *Quis enim magis diligit*,] Adfectavit locutionem, quae occurrit in Evangelio Lucae VII. 47. qui id non animadverterunt, adjecerunt *eam*, prout exſtat in MSS. Lugd. Batt. tribus Coll. Gron. & Edd. pr. Pariſ. & Venetis.

4 *Et fecit & diligit*] Lugd. Bat. quart. *dilexit?* Meus, *quam ille, qui fecit & diligit?*

[5] facienda providit, & proviſa perfecit? Quapropter omnem poteſtatem à Deo eſſe, omnemque ordinationem, & qui non [6] legerunt ſentiunt, & qui legerunt recognoſcunt. Quod ſi poteſtates à Deo ſunt, quanto magis regna, à quibus reliquae poteſtates progrediuntur? Si autem regna diverſa, [7] quanto aequius regnum aliquod maximum, cui reliquorum regnorum poteſtas univerſa ſubjicitur? [8] quale à principio Babylonium, & deinde Macedonicum fuit; poſt etiam Africanum, atque in fine Romanum, quod [9] uſque ad nunc manet: eademque ineffabili ordinatione per quatuor mundi cardines, quatuor regnorum principatus [10] fuerunt, diſtinctis gradibus eminentes, ut Babylonium regnum ab oriente, à meridie Carthaginenſe, à ſeptentrione Macedonicum, [11] ab occidente Romanum: quorum inter primum [12] ac noviſſimum, id eſt, inter Babylonium & Romanum, quaſi inter patrem ſenem ac [13] filium parvulum, Africanum & Macedonicum, brevia & media, quaſi tutor curatorque venerunt, poteſtate temporis, non jure haereditatis, [14] admiſſa. Quod utrum ita ſit, apertiſſime expedire curabo.

5 *Facienda providit,*] *Faciendo* Lugd. Batt. pr. & Periz. *praevidit* Edd. quaedam, *providet* Lugd. Bat. ſec. *perficit.* Ultr.

6 *Legerunt*] Tres Lugd. Batt. & Edd. Vett. cum Coll. Gronov. *legunt* hic & mox iterum. *ognoſcunt* Periz. pro *cognoſcunt.* Flor. prim. *recognoſcunt*, quod praefero, ut ſcriptoribus Chriſtianis familiare. Vide Indicem ad Tertulliani Apologeticum, in quo libro cap. xx. p. 191. *Dum patimur; leguntur; dum recognoſcimus, probantur.*

7 *Quanto aequius*] Lugd. Bat. ſec. & Ultr. *quanto magis eſſet aequius.* Lugd. Bat. quart. paullo ante, *diverſa ſint.*

8. *Quale a principio Babylonium*] Coll. Gron. & Lugd. Batt. tres, *quale illud a principio Babylonium.* In margine Flor. pr. hoc lemma adſcribitur, *Ordo regnorum, Babylonium, Macedonicum, Africanum, Romanum*, & in ſecundo, *Primum regnum Babylonium, ſecundum Macedonicum, tertium Afrum.* Oroſius autem Medorum atque Perſarum imperium non commemorat, quia ex Babylonio veluti orta ſint, quum Graeci, Romani, Afri, plane aliae gentes, a ſe invicem genere, lingua & moribus diſcrepantes, exſtiterint. Ultr. *in fine*, deleto *atque.* Edd. quaedam *poſtea.*

9. *Uſque ad nunc*] *uſque nunc* Lugd. Batt. quart. & Periz. In Flor. ſec. eraſum eſt. Editi quidam *ineffabiliore*, extrema ſyllaba ex prima ſequentis vocis repetita.

10 *Fuerunt*] Malo exemplo verbum hoc abeſt ab Edd. Fabr. & Mogunt. contra MSS. omneſque Editiones, excepta Auguſtana.

11 *Ab occidente*] Tres Lugd. Batt. & Gron. *ab occaſu.*

12 *Ac noviſſimum*] Florentini tres, cum duobus Lugd. Batt. Gron. Meoque, ſic amant pro *& noviſſimum.*

13 *Filium parvulum*] Diminutivum illud repoſui ex tribus Codd. Lugd. Batt. & Ed. Aug. reliqui *parvum.*

14 *Admiſſa*] Ed. Aug. cum uno ex MSS. Lugd. Batt. & Ed. Mogunt. *admiſſi*, ut referatur ad *principatus* &c. quod nimis longe abeſt.

C A-

Digitized by Google

C a p u t II.

Supradictorum quaſi epilogus diverſorumque regnorum ac temporum collatio, deque viciſſitudine regnorum.

Rex primus [1] apud Aſſyrios, qui eminere caeteris potuit, Ninus fuit. Occiſo Nino, Semiramis, uxor ejus, totius Aſiae regina, Babyloniam urbem [2] inſtauravit, caputque regni [3] Aſſyrii ut eſſet inſtituit. [4] Regnum Aſſyriorum diu inconcuſſa potentia ſtetit, ſed cum [5] Arbatus, quem alii Arbacem vocant, praefectus Medorum, idemque natione Medus, Sardanapalum regem ſuum apud Babyloniam interfeciſſet, regni nomen & ſummam ad Medos tranſtulit. [6] Ita Nini & Babylonis regnum eo anno in Medos derivatum eſt, quo anno apud Latinos Procas, Amulii & Numitoris pater, avus autem Rheae Sylviae, quae mater Romuli fuit, regnare coepit. Ut autem omnia haec ineffabilibus myſteriis & profundiſſimis Dei judiciis diſpoſita, [7] non autem humanis viribus, aut incertis caſibus accidiſſe perdoceam, omnes hiſtoriae antiquae à Nino incipiunt, omnes hiſtoriae Romanae à Proca exoriuntur. Deinde à primo anno imperii Nini uſque quo Babylon à Semiramide inſtaurari coepta eſt, interveniunt [8] anni ſexaginta & quatuor. Et à primo anno Procae, cum regnare coepit, uſque ad conditionem [9] Urbis, factam

1 *Apud Aſſyrios*] Edd. Hitt. & Bolſuing. *Aſſyriorum*

2 *Inſtauravit*] Ultr. & Lugd. Bat. ſec. *reſtauravit.*

3 *Aſſyrii*] *Aſſyriis* Periz. *Aſſyriorum* Meus.

4 *Regnum Aſſyriorum*] Lugd. Bat. ſec. *Regnum autem Aſſyriorum.* Mox Ed. Aug. *inconcuſſa diu potentia.* Poſt *ſtetit* in margine Flor. primi ſcribitur; *Sardanapallum* (quo more paſſim omnes MSS. nomen id efferre ſolent) *Arbatus praefectus occidit, & ad Medos tranſtulit imperium.*

5 *Arbatus, quem alii Arbacen vocant.*] Ita eſſe in libris antiquis jam diximus. Diodorus hunc lib. II. Ἀρβάκην nominat, ſicut & Euſeb. in Chronico. Unde impreſſi libri Velleji Paterculi ſunt emendandi, in quibus ſcriptum eſt, *Sardanapalum Pharnaces Medus imperio vitaque privavit:* cum ſit legendum, *Arbaces Medus.* Fabr. *Arbatus* in Florentinis quoque omnibus invenitur, ut & pluribus reliquis MSS. atque Ed. Aug.

6 *Ita Nini & Babylonis regnum.*] Haec ex Euſebii Chronico aperte cognoſcuntur. Fabr.

7 *Non autem*] Edd. Aug. prima, Pariſ. & Venetae *non aut* &c.

8 *Anni LXIIII.*] Primus ex Lugd. Bat. annos LXXIII. computat.

9 *Urbis*] Delet idem Lugd. Bat.

10 At-

ctam à Romulo, interſunt anni [10] aeque ſexaginta & quatuor. Ita regnante Proca futurae Romae ſementis [11] jacta eſt, etſi nondum [12] germen adpareret. Eodem anno regni ipſius Procae, Babylonis regnum defecit, etſi adhuc Babylon ipſa conſiſtit. [13] Deſcendente autem Arbato in Medos, [14] partem regni penes ſe retinuêre Chaldaei, qui Babyloniam ſibi adverſus Medos vindicaverunt. Ita Babyloniae poteſtas apud Medos, proprietas apud Chaldaeos fuit: Chaldaei autem, propter antiquam regiae urbis dignitatem, non illam ſuam, ſed ſe illius [15] vocare maluerunt: unde factum eſt, ut Nabuchodonoſor, caeterique poſt eum [16] uſque ad Cyrum reges, quamvis Chaldaeorum viribus potentes & Babyloniae nomine clari legantur, [17] in numero tamen & [18] cardine regum non [19] habeantur inluſtrium. Babylon itaque eo anno ſub Arbato praefecto [20] dehonorata eſt, quo Roma ſub Proca rege (ut proprie dixerim) [21] ſeminata eſt. Babylon noviſſime eo tempore à [22] Cyro rege ſubverſa, [23] quo primum Roma à Tarquiniorum regum dominatione liberata eſt. Siquidem ſub una eademque convenientia temporum [24] illa cecidit, iſta ſurrexit: illa tunc primum [25] alienigenarum perpeſſa domina-

10 *Aeque anni*] Hanc tranſpoſitionem probant Florr. tres & Periz. cum Ed. Aug. pro *anni aeque*. Mox Perizon. *Itaque regnante* &c.

11 *Jacta*] Ed. Aug. *jactata.*

12 *Germen adpareret*] Ed. Aug. & Flor. pr. cum tertio *germen adparet*. in Flor. ſec. ſuperſcribitur *adpareret* Cod. Meus *ſemen adpareret*.

13 *Deſcendente autem Arbacto*] Codd. duo veteres, & loci natura monent ita fuiſſe legendum pro *diſcedente*. LAUT. Probant Lugd. Batt. pr. & quartus, ut & Ed. Aug.

14 *Partem regni penes ſe Chaldaei.*] Arbacem contra Sardanapalum juvit Belochus Babyloniae praefectus. Itaque victo Sardanapalo Arbaces Medorum & Perſarum regno potitus eſt, Belochus Babylonem cum Aſſyria retinuit. FABR.

15 *Vocare*] Sic Florentini omnes, Ultr: Meus & Lugd. Batt. At Perizon. cum Editis quibuſdam *vocari*.

16 *Uſque ad Cyrum reges*] Ed. Aug. *uſque Cyrum reges*. Meus *uſque ad Cyrum regem.*

17 *In numero tamen & cardine*] Poterat tolerari prius, *ordine*; niſi, quod melius eſt, *cardine* Materni liber habuiſſet. LAUT. *cardine* praeferunt Florentini omnes & Lugd. Batt. ſec. quart. & Perizon.

18. *Unde*] Ed. Aug. *Inde.*

19 *Habeantur*] Editi quidam *habentur*. contra meliores atque MSS. fere omnes.

20 *Dehonorata eſt*] Multi ex editis delent hoc *eſt*, contra Codices ſcriptos.

21 *Seminata eſt*] Tres ex Lugd. Batt. *fundata eſt*, ut & Coll. Gron. quae delet illa, *ut proprie dixerim.*

22 *A Cyro rege*] Ultr. & Lugd. Bat. ſec. delent *rege.*

23 *Quo primum*] Lugd. Batt. tres *ex quo primum.*

24 *Illa cecidit*] Ed. Aug. *illa tunc occidit.*

25 *Alienigenarum*] Flor. pr. & ſec. id voluerunt, ſcribentes *alienarum*. At tres Lugd. Batt. Meus & Periz. cum Flor. tert. *alienorum*. inſuper Ed. Aug. *etiam alienorum.*

26 *Fa-*

natum, haec tum primum etiam ſuorum adſpernata [26] faſtidium: illa tunc quaſi moriens, dimiſit haereditatem: haec vero pubeſcens, tunc ſe agnovit haeredem: tunc Orientis [27] occidit, & ortum eſt Occidentis imperium. Et ne diutius [28] verbis morer, committo me dentibus inſanientium, ſed veritatis praeſidio liberandum.

26 *Faſtidium*] Ed. Aug. MSS. Meus & Periz. *faſtigium*. Lugd. Batt. pr. & ſec. *flagitium*.
27 *Occidit*] Lugd. Batt. tert. quart. Meus & Periz. *cecidit*. Tranſpoſuimus ſequentia ex pluribus & melioribus MSS. Vulgo *Orientis occidit imperium & ortum eſt Occidentis.*
28 *Verbis morer*] Ed. Aug. *verbis inmorer*, quod non diſplicet.

CAPUT III.

Simile pene initium, conditio & ſtatus regni Babylonii & Romani, ſed exitus diverſus.

Regnavit [1] Ninus annis quinquaginta duobus. Cui ſucceſſit (ut dixi) [2] uxor ſua Semiramis: quae cum & ipſa [3] quadraginta & duobus annis regnaret, medio imperii ſui tempore [4] Babylonem, [5] caput regni, condidit. [6] Ita Babylon poſt annos mille centum ſexaginta & propemodum quatuor, [7] quam condita erat, à Medis, [8] & ab Arbato, [9] rege eorum,

1 *Ninus*] Tres ex MSS. Lugd. Batt. & Coll. Gronov. *Ninus Rex*. Quae ſequuntur *cui ſucceſſit--regnaverit*. exciderunt in Edd. pr. Venetis & Pariſ.
2 *Uxor ſua*] delet *ſua* Periz.
3 *Quadraginta & duobus annis*] Augent Ed. Aug. *L. duobus*. MSS. Lugd. Bat. tert. & Coll. Gronov. LXII. *annis*. Perizon. mox delet *imperii*.
4 *Babylonem*] Sic tres MSS. Lugd. Batt. cum Coll. Gron. quod eligo, quia ſequitur *Babylon*. Florentini tres *Babylonam*, vulgati *Babyloniam*.
5 *Caput regni*] Periz. *caput regni ſui*. Ed. Aug. *regni caput*. At Coll. Gronov. *caput regni erexit*. pro *condidit*. quaſi vellet *in caput* &c. Non muto, quia vulgatam defendunt ea quae ſequuntur.
6 *Ita Babylon*] Quomodo ceciderit Babylonis imperium, capite, quod praeceſſit, enarravit. Fruſtra igitur Florent. ſec. & tert. *item*, cum primis ſex vel ſeptem Editionibus praeferunt, quia ſcilicet ſequitur, *Similiter & Roma*. Numerum annorum male computat Ed. Aug. III. *millia* CLX. Pro *& propemodum quatuor* Florent. tert. *& fere quatuor*. Venetae & pr. *& quatuor*.
7 *Quam condita erat*] Delent MSS. Flor. tert. *poſtquam* &c. Lugd. Batt. pr. tert.
8 *Et ab Arbato*] Sic Flor. optimus & Lugd. Batt. pr. quart. *& Arbato*, reliqui.
9 *Rege eorum*] Meus *rege ſuo*, ſed *ſuo* ultimum mox delet. *Praefecto ſuo* usque *comite*. in Flor. tert. deſunt.

eorum, praefecto autem ſuo, ſpoliata opibus & regno, atque ipſo rege privata eſt: [10] ipſa tamen poſtea aliquamdiu manſit incolumis. Similiter & Roma poſt annos totidem, hoc eſt, mille centum ſexaginta [11] & fere quatuor, à Gothis & Alarico rege eorum, comite autem ſuo, irrupta & opibus ſpoliata, non regno, manet adhuc, & regnat incolumis: quamvis in tantum arcanis ſtatutis inter utramque urbem convenientiae totius ordo ſervatus ſit, ut & ibi praefectus ejus Arbatus regnum invaſerit, & hic [12] praefectus hujus [13] Attalus regnare tentaverit: tametſi apud hanc ſolam merito [14] Chriſtiani imperatoris [15] attentatio profana vacuata ſit: Itaque haec ob hoc praecipue commemoranda credidi, ut tanto arcano [16] ineffabilium judiciorum Dei ex parte patefacto, intelligant hi, qui inſipienter utique de temporibus Chriſtianis murmurant, unum Deum diſpoſuiſſe tempora, & in principio Babyloniis, & in fine Romanis; illius clementiae eſſe, quod vivimus: quod autem miſere vivimus, intemperantiae noſtrae. Ecce ſimilis [17] Babylonis ortus & Romae, ſimilis potentia, ſimilis magnitudo, ſimilia tempora, ſimilia bona, ſimilia mala; [18] tamen non ſimilis exitus, ſimiliſve defectus. Illa enim regnum amiſit, haec retinet; illa interfectione regis orbata, haec incolumi imperatore ſecura eſt. Et hoc quare? Quoniam ibi in rege libidinum turpitudo punita, hic Chriſtianae religionis [19] continentiſſima aequitas in rege ſervata eſt: ibi, abſque religionis reverentia, [20] aviditatem voluptatis

10 *Ipſa tamen*] Flor. ſec. *Ita tamen.* ſed pr. *ipſa autem* & in Marg. *tamen.*

11 *Et fere*] Abeſt à Flor. ſec. & Venetis.

12 *Praefectus hujus*] Sic omnes tranſponunt MSS. vulgati *hujus praefectus.*

13 *Attalus*] Coll. Gronov. *Athalus.*

14 *Chriſtiani imperatoris.*] Nomen, *Honorii*, vulgo additur, ex gloſſemate, ut puto, illius qui exprimere voluit, quis hic Imperator eſſet, de quo libro VII. cap. 40. FABR. Honorii nomen merito delevit Fabricius, quamvis ex MSS. agnoſcant Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. Delet autem Longobardicus Florent. cum duobus aliis, Meo, Perizon. Ultr. & Lugd. Bat. ſec. cum Edit. Aug.

15 *Attentatio*] Coll. Gronov. cum Lugd. Bat. tert. *tentatio.*

16 *Ineffabilium*] Abeſt a Perizon.

17 *Babylonis*] Sic MSS. meliores, alii *Babyloniae.* Pro *ſimilis* Coll. Gronov. *ſimul.*

18 *Tamen*] Ita miro conſenſu Florentini tres, Lugd. Batt. quatuor, Perizon. Meus, & denique Ultr. cum Collatione Gronoviana exhibent. Ex editis ſola Auguſtana. Reliquae omnes *tametſi*, illepide ſane, ſcribunt.

19 *Continentiſſima*] Delet Perizon. *in rege continentia, aequitas* legit Ultr.

20 *Aviditatem voluptatis*] Praeter Editionem Auguſtanam Codd. Florentini tres exhibent *voluntatis.* Malo tamen vulgatam, quia reſpicit libidinum turpitudinem.

21 *Pa-*

Digitized by Google

luptatis licentia furoris inplevit: hic & Chriſtiani fuêre qui parcerent, & Chriſtiani quibus parcerent, & Chriſtiani, propter quorum memoriam, & in quorum memoria parceretur. Quapropter deſinant religionem lacerare, & laceſſere [21] patientiam Dei: propter quam habent, [22] uti & hoc quoque inpunitum habeant, ſi aliquando deſiſtant. Recolant ſane mecum majorum ſuorum tempora, bellis inquietiſſima, ſceleribus exſecrabilia, diſſenſionibus foeda, miſeriis continuatiſſima, quae & merito poſſunt horrere, quia [23] fuerunt, & neceſſario debent rogare ne ſint: eum ſane rogare ſolum Deum, qui & tunc occulta juſtitia permiſit ut fierent; & nunc aperta miſericordia praeſtat, ut non ſint: quae modo à me plenius, ab ipſo Urbis exordio, [24] revolutis per ordinem hiſtoriis, proferentur.

21 *Patientiam*] Videtur haec vox magis convenire, quam *potentiam*, ut exhibent Col. Gronov. & Lugd. Bat. pr.

22 *Uti & hoc quoque* &c.] Quamvis ſic in omnibus, quos conſului, MSS. hic locus conſtituatur, neque incommodus ejus ſit ſenſus, arridet tamen mire, quod Editio omnium prima, & Pariſ. & Venetae, ut & inſignis atque Vetus, quae Auguſtae Vindelicorum ex MSS. prodiit, exhibet. In ea ſola ſic legitur, *Propter quam habent quod habent, & utinam hoc quoque inpunitum habeant, ſi aliquando deſiſtant.* Ultima in MS. Ultr. qui in prioribus, cum reliquis omnibus conſentit, ita ſcribuntur, *ſed aliquando deſiſtant.* Deſinant, inquit, Romani gentiles lacerare religionem Chriſtianam, & Dei patientiam laceſſere, propter quam patientiam Dei habent quod habent; videlicet, exitum & defectum haud ſimilem Imperio Babylonico, prout mala utriuſque ſupra contulit. Imo, addit, utinam, ne quidem propter laceratam religionem Chriſtianam, & blaſphemias ſuas, puniantur, quod conſequentur, ſi ad meliorem redierint mentem, & ab inſcitia ſua ſuoque furore deſiſtant. Idem ſenſus eſt, ſi admittamus in poſtremis lectionem Cod. Ultr. & aliquanto majore cum emphaſi, *& utinam*, inquit, *hoc quoque inpunitum habeant! ſed aliquando deſiſtant.* Imo, dicit, habituri ſunt, per miſericordiam Dei, ſed tamen, tempus eſt, deſiſtere a priſtina malevolentia, ne, nimis irritando Numen, Deum reddant inplacabilem.

23 *Fuerunt*] Sic fere omnes MSS. & meliores. Vulgatum *fuêre* quod alii praeferunt, radit aures propter *horrere* quod praeceſſit. Flor. tert. *qua fuerunt*. Pro *horrere* Coll. Gronov. *horreri* (quod & in ſecundo Florentino ſuperſcribitur) & aliquanto poſt *praeſtet* pro *praeſtat*.

24 *Revolutis per ordinem*] Edd. Venetae *pervolutis*. Ed. Aug. *revolutis ex ordine*.

CAPUT IV.

De Roma condita, & tempore quo Regum imperio paruit.

[1] Anno poſt everſionem Trojae CCCCXIV. Olympiade autem VI. quae [2] quinto demum anno, quatuor in medio expletis, apud Elidem, Graeciae civitatem, agone & ludis exerceri ſolet, urbs Roma in Italia [3] à Romulo & Remo, geminis auctoribus, condita eſt. Cujus regnum continuo Romulus parricidio [4] inbuit: parique ſucceſſu crudelitatis [5] ſine more raptas Sabinas, inprobis nuptiis confoederatas, maritorum & parentum [6] cruore dotavit. Itaque Romulus, [7] interfecto primum avo Numitore, dehinc Remo fratre, arripuit imperium, Urbemque conſtituit: regnum avi, muros fratris, templum ſoceri ſanguine dedi-

1 *Anno poſt everſionem Trojae CCCCXIV.*] Hunc numerum reſtituimus, non quod eum omnino verum judicemus, ſed quia illum in omnibus libris veteribus invenimus, atque ab Oroſio ſcriptum non dubitamus. Nam cum Eutropius ſcripſiſſet, Romam conditam XL. Kal. Majas, Olympiadis ſextae anno tertio, CCCCXIX. poſt Trojae excidium: deinde Paulus Diaconus ſubjecit, *Sive, ut placet Oroſio*, CCCCXIV. Scio haec aliter & vulgo legi, & à Schonhovio edita: ſed ſequor fidem mei libri antiqui, in quo Eutropii hiſtoria ita deſcripta eſt, ut quae Paulus adjecit, illius nominis adpoſitione ſint ſeparata, Oroſio igitur ſua reſtituimus: quamquam non ſine cauſa certiora judicamus, quae ſunt apud Dionyſ. Halicarnaſſeum, & Solinum capit. 2. FABR. In Ed. Aug. annus definitur *CCCCXIIII.* in reliquis *CCCXXXV.* in MSS. Lugd. Batt. pr. quarto, atque Coll. Gronov. *CCCCLIIII.* quibuſcum conſentiunt Florentini, ex quibus pr. ita exhibet numeros, CCCC. (ſuperſcripto *mo*) *quartodecimo*: ſec. *quadringenteſimo XIIII.* tert. *quadringenteſimo quartodecimo.* Poſt *anno* quaedam Editiones inferciunt *igitur*, ſed invitis MSS.

2 *Quinto demum anno*] Ridicule Ed. Aug. *quintodecimo anno.*

3 *A Romulo & Remo*] Tres ex Lugd. Batt. praepoſitionem tollunt, ut & Flor. pr. in quo legitur, *Romulo & Remulo.*

4 *Imbuit*] Meus *invadit.*

5 *Sine more raptas*] Probat hanc lectionem Virgilius: etiamſi hic ſcripti libri *ſine mora* habeant. LAUT. At Cod. Longob. ſive Florent. & Lugd. Bat. pr. cum Perizon. & Collat. Gronov. & Edd. Venetis veram ſervarunt lectionem. Tranſponit quoque Perizon. *raptas ſine more Sabinas.*

6 *Cruore dotavit.*] Et hoc ex Virgiliana imitatione, Aeneid. Lib. VII. vſ. 318.

Sanguine Trojano & Rutulo, dotabere, virgo.

ut eſt apud Poëtam. *mulieres* cum Ed. Aug. inſerciunt Lugd. Batt. pr. & tert. & Coll. Gronov. Praeter Oroſium Juſtinus quoque illa adumbravit lib. 1. cap. 7. *Et uxor, mariti ſanguine dotata, regnum viri & ſe pariter adultero tradidit.* de uxore Candaulis Lydorum regis.

7 *Interfecto primum avo Numitore*] Hoc me alibi legere non memini. FABR.

8 *Scele-*

Digitized by Google

dedicavit: [8] ſceleratorum manum, [9] promiſſa inpunitate, collegit. Primus illi campus ad bellum, forum Urbis fuit, mixta ſimul externa civiliaque bella nunquam defutura ſignificans. [10] Sabinorum, quos foedere ludiſque pellexerat, feminas tam inhoneſte praeſumpſit, quam nefarie defendit. [11] Ducem eorum Titum Tatium, ſenem, honeſtis pietatis cauſis inſiſtentem, diu armis propulſatum, mox ut in ſocietatem regni adſumpſit, occidit. [12] Cum Vejentibus praelium, adhuc parvo nomine, [13] jam magnis viribus, agitatum. Caeninenſium [14] captum ac dirutum oppidum. Adſumptis ſemel armis, [15] nunquam quies: quippe quibus aegeſtas turpis, atque obſcoena fames [16] domi timerentur, ſi unquam paci adquieviſſent. Jam hinc inceſſabilia certamina, & juxta quantitatem

8 *Sceleratorum manum.*] Nota res eſt de Aſylo à Romulo patefacto. FABR.

9 *Promiſſa inpunitate*] Ed. prima *promiſcua inpunitate*, quod ſequitur Ed. Pariſienſis.

10 *Sabinorum, quos* &c.] Codex Perizon. exhibet *Sabinorum imperium, quos* &c. Pro *quos* Lugd. Bat. quart. cum Ed. Aug. praefert *quas.* utrumque defendi poteſt.

11 *Ducem eorum Titum Tatium.*] Non commemorabo ea quae vel pueris nota ſunt, hoc tantum monebo, Tatium Lavinii interfectum fuiſſe, non à Romulo, ſed ab iis, qui per illius propinquos rixati erant, Dionyſius, Livius & Plutarchus. FABR.

12 *Cum Vejentibus praelium adhuc parvo nomine, ſed jam magnis viribus agitatum eſt.*] Quia omnes libri hic, *parvo nomine* legunt, nihil mutavi, tamen facile adducar, ut credam Jo. Guilielmo Suntzio legendum eſſe, *momine*, pro momento: vel *molimine.* Is enim ingenioſiſſimus, & noſtri litterarumque ſtudioſiſſimus adoleſcens, dum fortè mecum haec legit, offenſus antitheſi hac, *parvo nomine, ſed jam magnis viribus*, conjecit, in Oroſio reponendum eſſe *momine.* Et certe quod poſtea Romani cum Vejentibus geſſerunt, mominis majoris fuit, anno ſcilicet, CCCLXVI. LAUT. Ineptam hanc judico emendationem, ſi vel uſitata Oroſio vox eſſet *momen*, quae momentum & inpulſum ſignificat. Lucret. Lib. III. vſ. 189. & 190.

Momine uti parvo poſſint inpulſa moveri.
Namque movetur aqua, & tantillo momine flutat.

13 *Jam magnis viribus*,] Quum ſic conſtanter, praeeunte Codice Longobardico, ſcribant omnes Membranae, Florentinae, Lugdun. Batavae, Ultr. Perizon. & Meae, & accedat inſuper Collat. Gronov. ab Oroſii manu profectam illam lectionem fuiſſe arbitror, neque immutari debuiſſe ab Editoribus. Nomen enim Romanorum tum quidem haud inclytum, ſed vires ſatis magnas fuiſſe indicat. Addiderant Edd. *eſt* poſt *agitatum.* invitis iiſdem MSS. omnibus.

14 *Captum ac dirutum*] Interſerunt *eſt* cum Coll. Gronov. tres Codd. Lugd. Batt.

15 *Nunquam quies.*] Brevitatem orationis hic adfectavit Oroſius. Expunxi igitur *fuit*, quod Editiones omnes illi largiebantur, feci autem, quum auctoritate Codicis Longob. qui primus inter Florentinos eſt, tum duobus reliquis, Meo atque Perizoniano.

16 *Domi timerentur*,] Hoc iterum ex MSS. Flor. pr. & ſec. duobus Lugd. Batt. Ultr. Perizon. Meoque, adprobante Ed. Aug. Vulgo *domi timeretur.* Pro *fames* Flor. pr. ſcribit *famis*, quod & in ſec. fuit, ſed correctum ibi in *fames.*

tem virium ſemper gravia, quam breviſſime [17] ſtrinxerim. Tullum Hoſtilium, militaris rei inſtitutorem, fiducia bene [18] exercitae juventutis, Albanis intuliſſe bellum; & diu altrinſecus, ſpe incerta, [19] certa clade, tandem peſſimos exitus & dubios eventus compendioſa [20] Tergeminorum congreſſione [21] finiſſe. Rurſus pace [22] dirupta, [23] Mettum Fufetium, Fidenate bello, [24] meditata etiam proditione ſuſpenſum, curribus in diverſa raptantibus, duplicis animi noxam poena diviſi corporis expendiſſe. Latinos, Anco Martio duce, ſaepe congreſſos, aliquando ſuperatos. Tarquinium Priſcum omnes finitimos & [25] potentes tunc Tuſciae duodecim populos innumeris concidiſſe conflictibus. Vejentes Ser. Tullio inſiſtente, victos [26] fuiſſe, nec domitos. Tarquinii Superbi regnum, [27] occiſi ſoceri ſcelere adſumtum, habita in cives crudelitate detentum, flagitio adulteratae Lucretiae amiſſum, [28] inter domeſtica vitia, virtuteſque

17 *Strinxerim.*] Ed. Aug. *perſtrinxerim.* Prima vero cum Pariſ. Venetis & Hittorp. atque Bolſuing. *ſtrinxero.* Vulgatam confirmant MSS. omnes.

18 *Exercitae*] Tres ex MSS. Lugd. Batt. cum Meo & Edit. quibuſdam legunt *exercitatae.* In Flor. ſec. *&* *exercitae.* in Ed. Aug. *exercitatae Al. exercitae.*

19 *Certa clade*] Confirmat hoc Flor. optimus cum aliis melioribus & Ed. Aug. neque audiendi ſunt quidam ex Editis & MSS. qui praeſerunt *certaque clade*, ex quibus Lugd. Bat. quart. *incertaque clade.* Male vulgo interpungunt, *& diu*, *altrinſecus ſpe incerta*, &c.

20 *Tergeminorum*] Addunt ex Lugd. Batt. pr. tert. quart. cum Coll. Gron. *populorum.*

21 *Finiſſe.*] Sic conſtanter in MSS. omnibus pro *finiiſſe.*

22 *Dirupta*] Flor. pr. *diſrupta.*

23 *Mettum Fufetium.*] Haec nomina ita ſcripſimus, ſicut ea in libris antiquis ſcripta invenimus. Tu lege, quae de his Jo. Pierius in libr. VIII. Aeneid. & Sigonius libr. I. Emendat. cap. 52. doctiſſime ſcripſerunt. Fabr. *Metium* pro *Mettum*, ſcribunt Lugd. Bat. ſec. Perizon. Meus & duo Florentini, ſed Longobardicus Codex *Mettum* ſervat.

24 *Meditata proditione ſuſpectum.*] *Suſpectum*, quod in libro veteri legitur, aptius viſum eſt ſententiae illius, qui Regum ſcelera auget, quam *ſuſpenſum*, quod in aliis libris legitur. De hoc ſupplicio Livius & Dionyſius lib. III. Fabr. Non regum ſcelera auget, ſed miſerias temporum perſequitur Oroſius. Nolim igitur meliorem lectionem, quae cunctis melioribus probatur MSS. unius aut alterius Codicis pejore permutare. *Suſpenſum* praeferunt Codices Florentini & Lugd. Batt. omnes, Meus quoque & Coll. Gronov. quibus Vett. Editionum accedit auctoritas. Significat dubium animi, qualem diſcribit Fufetium Livius. Virgil. Aeneid. Lib. VI. vſ. 145.

Dicam equidem, nec te ſuſpenſum, nate, tenebo.

25 *Potentes tunc duodecim Tuſciae populos.*] Florus lib. I. capit. I. de Tarquinio. *duodecim* inquit, *Tuſciae populos frequentibus armis ſubegit.* Fabr. Tranſponunt MSS. meliores, *Tuſciae duodecim populos.* Pro *concidiſſe* Perizon. *cecidiſſe.*

26 *Fuiſſe, nec domitos.*] Haec in tribus MSS. Lugd. Batt. non adparent, ut nec in Coll. Gronov.

27 *Occiſi ſoceri*] Edd. prima & Venetae cum Pariſ. *occiſo ſocero.*

28 *Inter*] Magno conſenſu pro *& intus* Florentini tres, totidem Lugd. Batt. Periz. Meus, accedente Ed. Aug. ſcribunt *& inter.*

Digitized by Google

teſque forinſecus emicantes, id eſt, oppida valida in Latio per eum capta, Ardeam, [29] Ocricolum, [30] Sueſſam Pometiam, & quidquid in Gabios vel fraude propria, vel poena filii, vel Romanis viribus, perpetravit. Sed Romani quanta mala [31] per ducentos quadraginta & tres annos continua illa regum dominatione pertulerint, non ſolum unius regis expulſio, verum etiam [32] ejuratio regii nominis & poteſtatis, oſtendit. Nam ſi unius tantum ſuperbia fuiſſet in culpa, ipſum ſolum oportuiſſet expelli, ſervata regia dignitate melioribus. Igitur regibus Urbe [33] propulſis, Romani conſulendum ſibi [34] quam cuiquam ſuae libertati dominandum rati, conſules creaverunt: quibus, veluti [35] adulta reipublicae creſcentis aetas, robuſtioribus auſis exercebatur.

inter. Collatio Gronov. inſuper delet *&*, quod abeſſe debet, neque in Lugd. Bat. quarto invenitur. Poteſt tolerari vulgata lectio *& intus domeſtica vitia* &c. Sed non praetulerim; nam non in genere de regibus, ſed in ſpecie de Tarquinii Superbi regno agitur, quod ait fuiſſe ſcelere adquiſitum, crudelitate retentum, libidine amiſſum, idque inter vitia domeſtica & virtutes forinſecus emicantes, id eſt, bella egregie geſta &c.

29 *Ocricolum.*] Stephanus, Ὀκρίκολα, πόλις Τυῤῥηνίας, Διονύσιος ἐν τεσσαρεσκαιδεκάτῳ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἀρχαιολογίας, τὸ ἐθνικὸν Ὀκρικολανὸς, ὡς αὐτὸς φησι. Fabr.

30. *Sueſſam Pometiam.*] Ita ſcripſimus ex auctoritate librorum antiquorum. Vulgo legitur *Sinueſſam Pometiamque*. Eutropius, *Gabios civitatem*, & *Sueſſam Pometiam ſubegit*. Florus lib. 1. cap. 7. *Sic valida oppida in Latio capta ſunt, Ardea, Ocricolum, Gabii, Sueſſa Pometia.* Dionyſius libro quarto, ἐπὶ τοὺς πολεμίους Πωμεντίνους ἦγε τὴν δύναμιν, οἳ πόλιν Σύεσσαν ᾤκουν. Strabo libro quinto Σύεσσαν τὴν Πωμεντίαν vocat: quanquam locus ille vulgo admodum corruptus eſt. Haec autem *Sueſſa Pometia* dicta eſt, ad differentiam illius, quae in Campania *Sueſſa Aurunca* dicebatur. Mendoſe igitur apud Meſſallam legitur, *Oppida Sueſſum & Pometiam expugnavit*. Fabr. Antiquitus *Pomeſia* dicebatur, ſicuti docet inſignis nummus argenteus in Muſeo noſtro, qui vetuſtiſſimis literis, retrogrado ordine exaratis, ab utraque parte illam inſcriptionem exhibet, quem vulgavimus in Diſſertatiuncula noſtra de Literarum Graecarum Varia Scriptura, quae reperitur in Sylloge Script. de Linguae Graecae Pronuntiatione p. 211. & 212.

31 *Per CCCXL. & III. annos*] Lugd. Batt. pr. & tert. legunt *per* CCCXL. & II. vel *duos annos* quart. cum Ed. pr. Pariſ. & Aug. quatuor pro tribus largiuntur annis, Coll. Gronov. denique exhibet CCLX. & II. annos.

32. *Ejuratio regii nominis*] Quidam legunt *abjuratio*. ſed Codex Perizon cum Flor. ſecund. *ejuratio* praefert. Reliqui paſſim, praeeunte Flor. primo, quum ſcribant *& juratio*, ad illam lectionem inclinare videntur.

33 *Propulſis*] Meus *pulſis*, quod Latinius dictum eſt.

34 *Quam cuiquam*] Editiones Venetae hiſce praeponunt *potius*, non intellecta iſta ratione loquendi, de qua conſule Barn. Briſſonium in lib. De Verb. Signific. in voce Quam, & contra omnes MSS.

35 *Adulta*] MSS. tres Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. ſcribunt *adulte*, id eſt *adultae*, prout exhibet Ed. Aug. in qua pro *creſcentis* & *auſis*, legitur *creſcens* & *cauſis*, & in Flor. ſec. *auſibus.*

Ca-

CAPUT V.

Bruti primi COS. facinora. Tarquinienſium & Sabinorum bellum. Diſceſſio plebis. Fames & peſtilentia ingens Romae. Vejentum & Etruſcorum bellum, quo familia illa Fabiorum interiit.

[1] Anno poſt Urbem conditam CCXLIV. Brutus, primus apud Romanos conſul, primum conditorem regemque Romae, non ſolum exaequare parricidio, [2] ſed & vincere ſtuduit, quippe duos filios [3] ſuos adoleſcentes, totidemque uxoris ſuae fratres, Vitellios juvenes, revocandorum [4] in Urbem regum placito [5] inſimulatos, in concionem [6] protraxit, [7] virgis cecidit, ſecurique percuſſit. Ipſe deinde [8] Vejentum Tarquinienſiumque bello, cum [9] Arunte, Superbi filio, congreſſo ſibi commortuoque, procubuit. [10] Porſena Rex Etruſcorum, graviſſimus regii nominis ſuffragator, [11] Tarquinium manu ingerens, tribus continuis annis

1 *Anno poſt Urbem conditam CCXLIV.*] Idem numerus eſt apud Eutropium, Meſſallam, & Sex. Rufum. Sed Dionyſius lib. V. ſcribit, Romanos regio imperio paruiſſe annos CCXLIV. Livius item lib. 1. extremo ait, *Regnatum Romae ab Urbe condita ad liberatam annos CCXLIII.* Diverſitatis cauſam Sigonius indicavit. FABR. In Lugd. Bat. tert. eſt numerus CCXLIII. Typorum vero errore in poſtremam ex Fabricianis influxit CCLXIIII. in reliquis enim & Moguntiaca, ipſiuſque adeo illius Editionis Notis, ſervatur verus numerus, qui in Codice Longobardico & duobus reliquis Florentinis ita concipitur, *CCmo XLIIII.*

2 *Sed & vincere*] Ed. Aug. & Coll. Gronov. *ſed etiam vincere*, prout & in Flor. pr. ſed ibi altera lectio in margine adſcribitur.

3 *Suos*] Abeſt ab Edd. pr. Pariſ. & Venetis, ut & Lugd. Batt. ſec. & quarto.

4 *In Urbem*] Tres ex Lugd. Batt. *in Urbe*, accedunt Edd. pr. & Pariſ.

5 *Inſimulatos*] Iidem tres Lugd. Batt. *inſimulato*, quod mendum in Codice illo quoque exſtitit, quem contulio Gronovius.

6 *Protraxit*] Coll. Gronov. *pertraxit.* Non muto. Virgil. Aeneid. lib. II. vſ. 122.

Tunc Ithacus vatem magno Calchanta tumultu
Protrahit in medium.

7 *Virgis*] Lugd. Batt. quatuor cum Coll. Gronov. *virgiſque.* Longius abit Ed. Aug. *virgiſque caeſos ſecuri percuſſit.*

8 *Vejentum*] Coll. Gronov. *Vejentium.*

9 *Arunte*] Cod. Longobard. *Arrunte.*

10 *Porſena, rex Etruſcorum.*] Porſenae nominis mediam ſyllabam Latini poetae modo produxerunt, modo corripuerunt. Unde & varie ſcriptum invenitur. Apud Graecos Πορσήνας & Πορσίνας legitur. FABR.

11 *Tarquinium manu ingerens.*] Sic habent libri veteres, non, *Tarquinienſium manum*, ut eſt in vulgatis. FABR. Ex MSS.

Digitized by Google

annis trepidam urbem terruit, concluſit, [11] obſedit: & niſi hoſtem vel [13] Mucius conſtanti [14] urendae manus patientia, vel virgo Cloelia [15] admirabili tranſmeati fluminis audacia permoviſſent; profecto Romani [16] compulſi fuiſſent perpeti, aut captivitatem, hoſte inſiſtente ſuperati: aut ſervitutem recepto rege ſubjecti. Poſt haec Sabini [17] corraſis undique copiis, magno adparatu belli, Romam contendunt: quo metu conſternati Romani [18] dictatorem creant, cujus auctoritas & potentia [19] conſulem praeiret: quae res, [20] in illo tunc bello plurimum [21] emolumenti tulit. Sequitur diſceſſio plebis à patribus. Cum [22] M. Valerio dictatore delectum militum agente, variis populus ſtimulatus injuriis, Sacrum montem inſedit armatus. Qua [23] pernicie quid atrocius, cum corpus

MSS. quos conſului, veram lectionem, quam repoſuit Fabricius, & quam ex Editis ſolus ſervat Auguſtae Vindelicorum inpreſſus, defendunt Cod. Longobard. & duo reliqui MSS. Florentini, unus ex Lugd. Bat. Perizon. & Meus. *Tarquinienſium manum* legunt Lugd. Batt. pr. tert. quart. cum Coll. Gron. nam Ultr. praeter *Tarquinium* nihil habet, ibique *manu ingerens* excidiſſe videtur. Porſena vero dicitur *Tarquinium manu*, id eſt, vi maxima, *ingerens*. Alia lectio multitudinem Tarquinienſium ſignificat.

12 *Obſedit:*] Poſt haec Gloſſa mirabilis haec ſequitur in Lugd. Bat. primo, *Hic portabat candens ferrum in manu ſua ad hoſtem, & jactabat illis de muro.*

13 *Mucius conſtanti urendae manus*] Hic eſt *C. Mucius*, cui poſtea *Scaevolae* à clade dextrae manus cognomen inditum, Livius & alii. Fabr.

14 *Urendae*] Lugd. Batt. pr. & tert. *horrendae. Conſtanti* in Ultr. deëſt.

15 *Admirabili*] Flor. ſec. *admirabilis*, quaſi ad Cloeliam referri debeat. dein *permoviſſet*, pro *permoviſſent*. Edd. pr. Pariſ. & Venetae. vocem *profecto* delet Perizon.

16 *Compulſi fuiſſent.*] Ex decem, qui uſibus meis inſervierunt, MSS. octo habent *forent*, quod ſermo Latius non patitur, licet in Longobardico & reliquis Florentinis exſtet. *Forent* quoque ſcribit Ed. Aug. ſed prima & reliquae *fuiſſent*.

17 *Corraſis*] Meus *contractis*, quod in ſcribendo praetulerim, ſed alterum ab Oroſii manu eſſe videtur. Pro *undiquè* Lugd. Batt. pr. quart. *ubique*, ut & Coll. Gron. quae & habet, *in ſervitutem recepto rege ſubjecti.*

18 *Dictatorem creant.*] Eutropius, *Nono anno poſt Reges exactos* &c. Livius & Caſſiodorus ſcribunt, primum Dictatorem creatum Poſtumo Cominio & T. Lartio Coſſ. Tu lege Sigonii Commentarium doctiſſimum in Faſtos. Fabr.

19 *Conſulem praeiret:*] Id eſt poteſtatem conſularem, ſed quod non attenderunt, qui in Lugd. Batt. pr. & quarto *conſules* ſcripſerunt.

20 *In illo tunc bello*] In Edd. Fabricianis & Moguntina fruſtra quaeras illud *in*, quod omnes ante editi cum MSS. cunctis exhibent.

21 *Emolumenti tulit*] In Perizon. *emolumenti contulit.* in Lugd. Batt. pr. quarto & Coll. Gronov. *emolumenti tulit eis.*

22 *Cum M. Valerio Dictatore.*] Hujus *Valerii* praenomen eſt, non *Marcus*, ſed *Manius*, ut ex fragmentis Triumphorum cognoſcitur. Dionyſius etiam libro ſexto illum adpellat Μάνιον Οὐαλέριον ἀδελφὸν Ποπλίου τοῦ πρώτου ὑπατεύσαντος. Tu lege Ciceronem in Bruto. Fabr.

23 *Pernicie*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. *pernicitate.*

 24 *Per.*

corpus à capite defectum [24] perditionem ejus, [25] per quod [26] ſpirabat, [27] minitaretur? actumque de Romano nomine inteſtina pernicie foret, niſi maturata reconciliatio [28] ſubrepſiſſet prius, quam ſe diſceſſio ipſa cognoſceret. [29] Urget ſe atque imminet ſibi extra illas apertas bellorum clades ſucceſſu miſero clandeſtina pernicies: [30] quippe T. Geganio, & P. Minucio conſulibus, duo vel maxima omnium malorum abominamenta, fames & peſtilentia feſſam Urbem corripuêre. Ceſſatum eſt pauliſper à praeliis, ceſſatum tamen [31] à mortibus non eſt. [32] Vejentes & Etruſci, graves hoſtes, adjunctis ſibi finitimorum copiis, in bella ſurgentes, obviis M. Fabio, & Gn. [33] Manlio conſulibus excipiuntur: ubi poſt ſacramentum jurationis, quo ſe Romani devoverant, non niſi poſt victoriam ad caſtra redituros, adeo atfox certamen fuit, [34] & victis victoribuſque par forma, ut amiſſo plurimo exercitu, occiſiſque in pugna Manlio conſule & Fabio [35] conſulari, M. Fabius conſul oblatum

24 *Perditionem*] Lugd. Bat. quart. *per proditionem* quaſi vellet, *proditionem ejus* &c.

25 *Spirabat.*] Cod. Longob. cnm Ultr. *inſpirabat.*

26 *Minitaretur*] Sic reſtitui: hoc ex *meditaretur* & *imitaretur*: & imitatio eſt Salluſtiana. Laut. Ex MSS. ſolus hanc, comprobat Ultr. Veriſſima tamen emendatio eſt, & vel uno ſuffragante Codice recipienda, *Meditari* enim de capite, in quo prudentia eſt, *minitari* de corpore, quod vi manuum valet, congrue & recte dicitur.

27 *Actumque*] Lugd. Bat. pr. *Actum*, & mox *ni* pro *niſi.*

28 *Subrepſiſſet*] Vulgata haec & vera lectio eſt. Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. & Ed. Aug. *ſubripuiſſet.* Meus *ſurrexiſſet.*

29 *Urget ſe*] Vetuſtae quaedam Editiones *enim* interſerunt, at Aug. non agnoſcit, & recte fecit Fabricius, quod exſulare juſſerit. *Urguet* &c. ſcribit Col. Longobard. & ſic ſemper.

30 *T. Geganio & P. Minucio.*] Prioris Conſulis nomen mendoſe erat in libris Oroſii. Fuerunt hi Coſſ. an. ab v. c. CCLXI. Lege Dionyſium initio lib. VII. & Livium in II. Fabr. Nomen prioris Conſulis in tribus Florentt. ſcribitur *Geſonio*, ſed in ſec. ſuperſcribitur *Geſſonio*, quae lectio eſt in vetuſtis Edd. & MSS. tribus Lugd. Batt. & Meo. Perizon. dein. *P. Mucio* pro *P. Minucio* profert. *Muniſio* Ed. Aug. *Numiſio* prima, *Numitio* Pariſ.

31 *A mortibus*] Meus *motibus.* Sed Vulgata mutari non debet, *à mortibus* videlicet *ceſſatum* non eſt, propter famem & peſtilentiam, quae multas & inbelles & fortes etiam animas ad inferos miſerunt.

32 *Vejentes & Etruſci*] Copulam *&* delent Florentt. pr. & ſec. cum Coll. Gronov. ut & quatuor Lugd. Batt. cum Periz.

33 *Manlio*] Lugd. Bat. tres *Mallio*, quae corruptio huic nomini apud Suetonium & alios ſcriptores in MSS. paſſim accidere ſolet.

34 *Et victis*] Edd. Vett. *Ut victis victoribuſque par forma eſſet.* Sed *eſſet* ab Ed. Aug. abeſt.

35 *Conſulari*] Ed. Aug. *proconſulari.*

36 Su-

oblatum ſibi à ſenatu triumphum [36] ſuſcipere recuſaret, quia tantis Reipublicae detrimentis luctus potius debebatur. Glorioſiſſima [37] illa numero & viribus Fabiorum familia, [38] Vejentanum ſortita certamen, quantam reipublicae orbitatem occaſu ſuo intulerit, infamibus [39] uſque ad nunc vocabulis, teſtes ſunt [40] fluvius qui perdidit, & porta [41] quae miſit. Nam cum [42] ſex & trecenti Fabii, vere clariſſima Romani ſtatûs lumina, ſpeciale ſibi adverſus [43] Vejentes decerni bellum expetiviſſent, ſpem temere ſumptae expeditionis primis ſucceſſibus firmaverunt: dehinc inducti in inſidias, circumventique [44] ab hoſtibus, omnes ibidem trucidati ſunt: uno tantum [45] ad enunciandam cladem [46] reſervato, ut miſerius audiret patria perditos, quam perdidiſſet. Ad haec non Romae tantum talia gerebantur, ſed quaeque provincia ſuis ignibus aeſtuabat: &, quod poëta praecipuus in una Urbe deſcripſit, ego de toto Orbe [47] dixerim:

Crudelis ubique
Luctus, ubique pavor, & plurima mortis imago.

36 *Suſcipere recuſarit.*] Repoſui ex tribus Florentinis & Ultr. Meoque pro *recuſaret.* Perizon. delet *ſuſcipere*, pro quo *recipere* habet Coll. Gronov.

37 *Illa numero & viribus*] Meus mavult *& numero & viribus.* at Codd. Lugd. Batt. pr. tert. & quart. cum Coll. Gronov. ſic locum conſtituunt; *Glorioſiſſima illa cohors numero & viribus Fabiorum, Vejentanum.*

38 *Vejentanum*] Ed. Aug. *Vejentium.*

39 *Uſque ad nunc*] Ita MSS. Florentt. omnes cum reliquis, at Edd. Veteres *uſque nunc.*

39 *Fluvius qui perdidit, & porta*] Fluvius *Cremera* fuit, porta *Carmentalis.* Livius, Dionyſius, & Ovid. libr. II. Faſt. FABR. Fluvii nomen in Meo, Perizon. & Lugd. Bat. quarto adſcribitur *Chiemera* (pro *Cremera*) *fluvius* &c.

41 *Quae miſit*] Sic amant Florentini tres & Lugd. Bat. pr. cum Coll. Gronov. & Ed. Aug. meoque Codice. Vulgati, *quae emiſit.*

42 *Sex & trecenti Fabii*] Ridicule Ed. Ed. Aug. *ſex millia & CCC. Fabii.*

43 *Vejentes*] Lugd. Batt. pr. tert. & Coll. Gronov. *Vejentanos.*

44 *Ab hoſtibus*] Lugd. Bat. ſec. *ab hoſte.*

45 *Ad enunciandam cladem*] Coll. Gronov. & Cod. Ultr. ut & Lugd. Batt. pr. ſec. & Perizon. *ad nunciandam.* Flor. ſec. *ad denunciandam.* Ed. Aug. ad *enunciandum.*

46 *Reſervato*] Lugd. Bat. quart. *ſervat.*

47 *Dixerim*] Ed. pr. & Venetae cum Pariſ. *deſcripſerim.*

Digitized by Google

CAPUT VI.

Cyrus, Rex Perſarum, totum Orientem populatur, Babylonem urbem munitiſſimam capit, Croeſum vincit.

Igitur eodem tempore Cyrus, Rex Perſarum, quem ſuperius explicandae hiſtoriae cauſa commemoraveram, qui tunc Aſiam, Scythiam, totumque Orientem armis pervagabatur, cum Tarquinius Superbus Urbem vel rex vel hoſtis aut ſervitio premebat aut bello, Cyrus (ut dixi) cunctis, adverſum quos ierat, perdomitis, Aſſyrios & [2] Babyloniam petit, gentem, urbemque tunc cunctis opulentiorem: ſed impetum ejus [3] Gyndes fluvius, ſecundae poſt Euphratem magnitudinis, intercepit. [4] Nam unum regiorum equorum, candore formaque [5] excel-

1 *Igitur eodem tempore*] Lugd. Bat. tres & Coll. Gronov. *Igitur eo tempore.*

2 *Babyloniam*] Florentini tres *Babylonam* & ſic fere ſemper.

3 *Gyndes fluvius*] Quod in hiſtoriis notior ſit Indiae fluvius Ganges, multi ex MSS. & Editis perperam nomen hoc, quod Florentini omnes Meusque intemeratum ſervant, ſcripſerunt. In Florentino primo in Marg. *Gynes* vocatur, *Gynes, fluvius Babylonis.* Sed vera ſcriptura *Gyndes* eſt. Tibullus lib. IV. Eleg. 1. vſ. 141.

— — Rapidus, Cyri dementia, Gyndes.

Herodotus, hiſtoriam hanc narrans lib. I. cap. 189. p. 76. Gynden amnem, ortum in Matienis montibus, per Dardaneos fluere, atque in Tigrim exire ſcribit.

4 *Nam cum unum regiorum equitum*] Hunc locum, ut in omnibus libris antiquis deſcriptum invenimus, ſic inprimendum curavimus. Oroſius rem ab Herodoto ſumſit, qui de Gynde & Cyro ita ſcribit, ἐνθαῦτά οἱ τῶν τις ἱρῶν ἵππων τῶν λευκῶν ὑπὸ ὕβριος ἐσβὰς ἐς τὸν ποταμὸν, διαβαίνειν ἐπειρᾶτο· ὁ δέ μιν συμψήσας ὑποβρύχιον οἰχώκεε φέρων. *Hic unus ſacrorum equorum, candore excellens prae, ferocia flumen ingreſſus, tranſire conabatur: quem flumen vorticibus contorquens abripuit & merſit.* FABR. Quamvis omnes libri Manuſcripti ſic exhiberent, nequaquam tamen ita ſcribere potuit, vel ſcripſit Oroſius, foret enim hoc Herodoto in os contradicere. Oroſium ſic non ſcripſiſſe MSS. duorum, Perizoniani Meique contextus confirmat, in quibus *equorum* clare exſtat; deinde non potuiſſe ita ſcribere, illa quae ſequuntur, docent, *candore formaque excellentem*, candoris enim laus omnino ad equum pertinet, quem à candore (ejus enim coloris ſacri illi equi eſſe debebant) itidem commendavit Herodotus. Integrum vero locum ex MSS. lectione reſtituimus, ubi enim vulgati exhibent, *Nam cum unum*, decem libri MSS. iique meliores, mediam vocem, cum Edit. Aug. & Vinc. Bellovacenſi, ejiciunt. *Merſerat* quidem inter omnes Meus unice Codex ſuppeditat, ſed tamen aliter legi non poſſe patet, ſi cum MSS. omnibus ſupra legas *nam unum*, ejecto, quod ſpurium eſt, *cum.* Ex reliquis MSS.

excellentem, tranſmeandi fiducia [6] perſuaſum, qua per rapacem alveum [7] offenſi vado vortices attollebantur, abreptum, praecipitatumque merſerat. Rex iratus ulciſci in amnem ſtatuit, [8] conteſtans eum, [9] qui nunc tam praeclarum equum voraviſſet, feminis vix genua tingentibus [10] permeabilem relinquendum. Nec [11] peragendo ſegnior, totis copiis [12] perpeti anno Gynden fluvium per magnas conciſum deductumque foſſas, [13] in quadringentos ſexaginta alveos comminuit. Eo opere praedoctis foſſoribus, etiam Euphratem longe validiſſimum, & mediam Babyloniam interfluentem, derivavit. [14] Ac ſic meabilibus vadis ſiccum, etiam patentibus [15] alvei partibus, iter fecit: cepitque urbem,

MSS. & Inpreſſis alii *merſiſſet*, alii *merſerunt* exhibent. At Editiones, excepta ſola Auguſtana, vetuſtiores, prima, Venetae, Pariſ. praeter equi mentionem quoque equitis faciunt. In iis enim ſic exſtat: *Nam, cum unum regiorum equorum candore formaque praecipuum, cum equite, tranſmeandi fiducia perſuaſum* &c. & aliquanto poſt, *equum equitemque voraſſet*. Verum hoc contra omnes, quos inſpexi, largiuntur MStos.

5 *Excellentem*] Edd. pr. Pariſ. & Venetae *praecipuum*.

6 *Perſuaſum*] Ed. pr. *perſuaſo*, ut ſcilicet jungatur cum *equite*, quod in illa Edit. invenitur.

7 *Offenſi vado vortices*] Edd. pr. Pariſ. & Venetae *offenſi vada vorticis*. MSS. quidam familiari errore, *vertices*.

8 *Conteſtans eum qui nunc*, &c.] Herodotus, καί οἱ ἐπηπείλησε, οὕτω δή μιν ἀσθενέα ποιήσειν, ὥστε τοῦ λοιποῦ καὶ γυναῖκάς μιν εὐπετέως τὸ γόνυ μὴ βρεχούσας διαβήσεσθαι. *Minatus eſt, ſe illud adeo debilitaturum, ut in poſterum feminae genua non tingentes facile ſint tranſiturae:* FABR.

9 *Qui nunc*] Ed. pr. Pariſ. & Venetae, *qui tam*. Hittorp. liberalior utrumque poſuit, quam ſecuti Fabr. & Scott. ediderunt *qui nunc tam praeclarum*, refragantibus MSS. omnibus & Vinc. Bellovacenſi.

10 *Permeabilem*] Edd. pr. Pariſ. Venetae, *à ſe permeabilem* &c. ſequuntur Hitt. & Bolſuing. Sed ab Aug. & à MSS. abeſt.

11. *Peragendo*] Ed. Aug. *in peragendo*. ut & prima & Pariſienſis, atque Moguntina Scotti, ſed contra MSS. & Vinc. Bellov.

12 *Perpeti anno*] *Aeſtatem totum*, τὴν θερείην πᾶσαν, triviſſe in illo opere univerſum Cyri exercitum ſcribit Herodotus. Meus, *perpeti animo*.

13 *In quadringentos ſexaginta alveos*] Scribendum potius, in CCCLX. Nam apud Herod. eſt, ἐς τριηκοσίας καὶ ἑξήκοντα μιν διώρυχας διαλαβών. FABR. Vetus eſſe videtur error, ipſius forte Auctoris; vel in numero Oroſii deſcriptores erraruut. Vincentius Bellov. qui hanc pericopem excerpſit lib. IV. cap. 11. eundem habet numerum.

14 *Ac ſic meabilibus vadis ſiccum*] Haec ſcribit etiam Xenophon lib. VII. [illegible]. FABR.

15 *Alvei partibus interfecit*] Sic unus Colon. quem propter phraſis elegantiam libenter ſequor. *Interficere ſiccum amnem*, pro exſiccare dici, Plautus Latiniſſ. auctor eſt: *Ego ſi occepſo, illi puteo animam omnem intertraxero:* non tamen ſententiam amiſeris, ſi *iter* retineas. LAUT. Imo, ſi Colonienſis libri admiſeris lectionem, ſenſum Oroſii interficies; dicit is, hoc Cyri artificio Euphratem in locis, ubi ante vada erant, quae ſuperari pedibus poterant, plane ſiccum fuiſſe factum; illis autem locis, ubi olim late patens profundas habebat aquas, permeabilem exercitui redditum.

urbem, quam vel humanò [16] opere exſtrui potuiſſe, vel humana virtute deſtrui poſſe, utrumque pene incredibile apud mortales erat. Namque Babylòniam à [17] Nemrod gigante fundatam, à Nino vel [18] Semiramide reparatam, multi prodidère. Haec, campi planitie undique conſpicua, naturà loci laetiſſima, caſtrorum facie moenibus paribus per quadrum diſpoſita; murorum ejus vix [19] credibilis relatu firmitas & magnitudo, id eſt, [20] latitudine cubitorum quinquagintà, altitudine quater tanta. Caeterum ambitus ejus quadringentis & octoginta ſtadiis circumvenitur. Murus [21] coctili latere atque [22] interfuſo bitumine compactus, foſſa extrinſecus late patens, vice amnis circumfluit. A fronte murorum, centum portae aereae. Ipſa autem latitudo in conſummatione pinnarum utroque latere habitaculis defenſorum aeque diſpoſitis, [23] media intercapedine ſui citas quadrigas capit. Domus intrinſecus quater-

tum. Interfecit igitur potius, ſi ita loqui liceret, ubi vada ſicca fuerunt reddita. Quomodo id peractum fuerit, urbemque, tranſgreſſi per nova vada fluminis, ceperint Cyri milites, fuſius narrat Herodotus.

16 *Opere*] Flor. ſec. *labore.*

17 *Nemrod*] Flor. pr. & ſec. *Nebrot.* Coll. Gron. *Nebroth.* Dein Meus delet *gigante.*

18 *Semiramide*] Florentini tres *Samiramide.* Pro *reparatam* Flor. pr. *paratam.*

19 *Credibilis*] Edd. pr. Pariſ. & Venetae *credibili.*

20 *Latitudine cubitorum L.*] Q. Curtius lib. V. *Murus inſtructus laterculo coctili, bitumine interlitus, ſpatium XXX. & duorum pedum latitudinem amplectitur, quadrigae inter ſe occurrentes ſine periculo commeare dicuntur. Altitudo muri C. cubitorum eminet ſpatio: Turres denis pedibus quam murus altiores ſunt. Totius operis ambitus CCCLXVIII. ſtadia complectitur.* Strab. libr. XVI. ſcribit, muros eſſe in craſſitudinem pedum 32. in altitudinem cubitorum 50. Sed Oroſius Herodotum ſequitur. Plin. lib. VI. cap. 26. ſcribit Babylonis muros eſſe ducenos pedes altos, quinquagenos latos. Fabr. Pro ſexto caſu, qui in MSS. omnibus eſt, Edd. vetuſtae, excepta Auguſtana, exhibent, *latitudo* & *altitudo.* Copulam & tres ex Lugd. Batt. ante *altitudine* ponunt, *quater tantum* ſcribunt Florentt. pr. & ſec. *ejus* a Lugd. Batt. pr. abeſt.

21 *Coctili latere*] Ed. Aug. *cocto latere.*

22 *Interfuſo bitumine*] Recte *interfuſo*, nam colliquefieri debebat bitumen, χρεώμενοι ἀσφάλτῳ θερμῇ, *utentes bitumine fervente*, inquit Herodotus lib. I. cap. 179. p. 72. In oriente enim calcis uſum praebebat bitumen, & ita ferruminatos fuiſſe Babylonis muros, docet quoque Plinius lib. XXXV. cap. 15. quod quum in Idumaeae lacu, Aſphaltitide dicto, naſceretur, inde nomen traxit, magnumque proventum accolis praebuit. Quare quum Antigonus, Aſiae Rex, ſibi poſſeſſionem ejus vindicare vellet, magna eumdem vi ab accolis repulſum fuiſſe docet Diodorus Siculus lib. XIX. p. 734.

23 *Media intercapedine ſui citas*] Ita ſcripſit ex antiquo libro Cornelii Gualteri. Herodot. ita, ἐπάνω δὲ τοῦ τείχεος παρὰ τὰ χείλεα, οἰκήματα μουνόκωλα ἔδειμαν, τετραμμένα ἐς ἄλληλα, τὸ μέσον δὲ τῶν οἰκημάτων ἔλιπον τεθρίππῳ περιέλασιν. Valla: *Super murum circa oras extruxerunt diaetas ſingularias, altrinſecus converſas, inter quas tantum intercapedinis relinquebatur, ut quadriga interagi poſſet.* De rebus Cyri Perſa.

Digitized by Google

quatergeminae, [24] habitationis minaci proceritate [25] mirabiles. [26] Et tamen magna illa Babylon, [27] illa prima [28] poſt reparationem humani generis condita, nunc pene etiam minimâ [29] morâ victa, capta, ſubverſa eſt. Ibi tunc Croeſus, Rex Lydorum, famoſus opibus, cum ad auxiliandum Babyloniis veniſſet, victus [30] ſollicite in regnum refugit. Cyrus autem, poſteaquam [31] Babyloniam ut hoſtis invaſit, ut victor evertit, ut Rex diſpoſuit, bellum tranſtulit in Lydiam: ubi [32] conterritum ſuperiore jam praelio exercitum, nullo negotio ſuperavit. Ipſum etiam Croeſum cepit, captumque [33] & vita & patrimonio donavit. Exaggerare hoc loco mutabilium rerum inſtabiles ſtatus non opus eſt: [34] quidquid enim eſt opere & manu factum, labi & conſumi vetuſtate, Babylon capta confirmat:

Perſarum regis exceptam hiſtoriam ex Cteſiae Perſicis edidit H. Step. quae cum Xenophontis narratione magis quam cum Herodoti congruit. FABR. Lectio, quam ex Cornelii Gualteri libro repoſuit Fabricius, veriſſima eſt. Confirmat eam inſignis ille codex Longobardicus, ut & Flor. tert. Reliqui omnes aberrant longius, Flor. ſec. *media intercapedine ſui vinctas*. Quae quidem lectio illam videtur voluiſſe indicare, quae invenitur in Cod. Perizon. *junctas*. Editi priores *actas*, niſi quod Editio Auguſtana exprimât, *media intercapedine ſui vicenas*, quae lectio quoque eſt in quatuor MSS. Lugd. Batt. & Ultr. ut & Coll. Gronov. ſed expuncto *ſui*. Meus Codex eamdem indicare videtur, dum ſcribit *ſui vicis*. Oroſius autem *citas quadrigas* elegiſſe videtur, quia ad amplitudinem loci omnino facit, quod quadrigae citato curſu praetervectae nullum ſubeant periculum colliſionis. Nam aliam lectionem admitti non poſſe docet citatus à Fabricio Herodotus, cujus verba ſunt lib. I. cap. 179. p. 72. tantum intercapedinis intra domunculas ad utramque murorum oram exſtructas fuiſſe relictum, ut quadriga circumagi poſſet. Τὸ μέσον δὲ τῶν οἰκημάτων ἔλιπον τεθρίππῳ περιέλασιν Perſpicue item Diodorus Siculus lib. II. p. 96. τὸ δὲ πλάτος, πλεῖον ἢ δυσὶν ἅρμασιν ἱππάσιμον & *latitudo aliquanto plus, quam duobus curribus ſatis eſſet, ſpatii obtineret.*

24 *Habitationis*] Ita omnes MSS. *habitationes* praeferunt Edd. quaedam vetuſtae.

25 *Mirabiles.*] Lugd. Batt. ſec. & quart. addunt *erant*.

26 *Et tamen*] Ed. Aug. *At tamen.*

27 *Illa prima*] Quod ultima vice hic repetitur *illa* non agnoſcunt Lugd. Batt. quatuor cum Coll. Gronov. & Edd. quibuſdam vetuſtis. Florentt. omnes & reliqui retinent.

28 *Poſt reparationem*] Ed. Auguſt. *poſt ſeparationem.*

29 *Mora victa*] Ridicule Ultr. & Lugd. Bat. tres *muro victa*, quart. ex Lugd. Bat. *muro videtur*. Mox, *ac ſubverſa eſt*. Edd. quaedam ex primis. Pro *ac* Meus *&*.

30 *Sollicite*] Edd. quaedam vetuſtae *ſollicitusque.*

31 *Babyloniam*] Florentini tres, ut paſſim, *Babylonem* ſcribunt. Lugd. Batt. quatuor Periz. Ultr. & Vinc. Bellov. cum Coll. Gronov. *Babylonem*. Oroſius exemplo Juſtini & *Babylonia* & *Babylone* uſus promiſcue fuiſſe videtur.

32 *Conterritum*] Vincentius Bellovacenſis in Speculo Hiſtor. lib. IV. cap. 17. *contritum* ſcribit. Pro *ubi* Coll. Gronov. habet *ibi*. & Vinc. Bell. *fudit* pro *ſuperavit*.

33 *Et vita & patrimonio*] Prius *&* delent Edd. pr. Pariſ. Venetae, *captumque* Meus. Mox Vinc. Bellov. *matrimonio*.

34 *Quidquid enim* &c.] Deſumtum eſt ex Ciceron. Orat. pro Marcello cap. IV. *Nihil enim eſt opere aut manu factum, quod aliquando non conficiat & conſumat vetuſtas.*

35 Et

firmat: cujus ut primum imperium ac potentiſſimum exſtitit, ita [35] & primum ceſſit, [36] ut veluti quodam jure ſuccedentis aetatis debita poſteris traderetur haereditas, ipſis quoque eandem tradendi formulam ſervaturis. Ita ad proxima adventantis Cyri tentamenta ſuccubuit magna Babylon, & ingens Lydia; [37] ampliſſima Orientis cum capite ſuo brachia, unius praelii expeditione ceciderunt: & noſtri incircumſpecta anxietate cauſantur, ſi potentiſſimae illae quondam [38] Romanae reipublicae moles, nunc magis imbecillitate propriae ſenectutis, quam alienis [39] concuſſae viribus contremiſcunt.

35 *Et primum*] Edd. eaedem *primum*, deleto hic quoque *&*.

36 *Ut veluti* &c.] Sic omnino ſcribi debet, non ut in omnibus Editis, excepta ſola Auguſtana, *& veluti*. Lectionem noſtram confirmant quoque MSS. Lugd. Batt. tert. quart. & Meus, cum Coll. Gronov.

37 *Ampliſſima*] Ed. Aug. *maxima*.

38 *Romanae*] Deëſt in Meo & Florentinis ſec. & tertio.

39 *Concuſſae*] Coll. Gronov. *conceſſiſſe*.

CAPUT VII.

Cyrus Scythis bellum intulit, & à Tomyri Regina victus & occiſus eſt.

[1] Igitur idem Cyrus proximi temporis ſucceſſu, Scythis bellum intulit: quem [2] Tomyris regina, quae tunc genti praeerat, [3] cum prohibere tranſitu Araxis fluminis poſſet, tranſire permiſit. Primum propter fiduciam ſui, dehinc propter opportunitatem ex objectu fluminis hoſtis incluſi. Cyrus itaque Scythiam ingreſſus, [4] procul à tranſmiſſo flumine

1 *Igitur idem Cyrus*] Abeſt vox media ab Edd. pr. Venetis & Pariſina.

2 *Tomyris regina.*] Graece apud Herodotum libro primo eſt Τόμυρις, apud Lucian. in Charonte Τάμυρις. Hiſtoria deſcribitur etiam à Juſtino lib. I. & Valerio Max. lib. IX. c. 10. FABR. *Thamyris* & *Tamyris* in MSS. Utroque modo pleriſque ſcribitur, ut & in Vincent. Bellov. excerptis ex Petro Comeſtore qui ſaeculo undecimo floruit. Adde Notas Voſſii ad Juſtin. lib. I. cap. 8.

3 *Cum probibere tranſitu*] Sic in Manuſcripto libro Juſtini eſt. *Cum probibere eos tranſitu Araxis fluminis poſſet, tranſire permiſit*, cum vulgo aliter legatur. FABR.

4 *Procul*] Lugd. Batt. pr. & ſec. & quartus cum Ultr. *haud procul*. eodem aliquando ſenſu, ut notum ex Virgilio Eccl. VI. verſu 16.

Serta

Digitized by Google

ne caſtrametatus, inſuper aſtu [5] eadem inſtructa vino epuliſque deſeruit, quaſi territus refugiſſet. Hoc comperto, regina tertiam partem copiarum & [6] filium adoleſcentulum ad perſequendum Cyrum mittit. Barbari, veluti ad epulas invitati, [7] primum ebrietate vincuntur: mox, revertente Cyro, univerſi cum adoleſcente obtruncantur. Tomyris, exercitu ac filio amiſſo, vel matris vel reginae dolorem ſanguine hoſtium diluere [8] potius, quam ſuis lacrymis parat. Simulat diffidentiam deſperatione cladis inlatae, paulatimque [9] cedendo, ſuperbum hoſtem in inſidias vocat. Ibi quippe, compoſitis inter montes inſidiis, ducenta millia Perſarum cum ipſo rege delevit: adjecta ſuper omnia illius rei admiratione, quod [10] ne nuntius quidem [11] tantae cladis ſuperfuit. Regina caput Cyri amputari, atque [12] in utrem humano ſanguine oppletum conjici jubet, non muliebriter [13] increpitans: *Satia te*, [14] inquit, *ſanguine quem ſitiſti, cujus per annos triginta inſatiabilis perſeveraſti.*

Serta procul tantum capiti delapſa jacebant.

Ubi Servius per *prope* & *juxta* explicat. Juſtinus lib. I. cap. 8. *Itaque Cyrus, trajectis copiis, cum aliquantiſper in Scythiam proceſſiſſet, caſtra metatus eſt.* Idem tamen hic ſignificare nequit, quoniam iter diei ab Araxe caſtra metatus fuit Cyrus. Herodot. lib. I. cap. 211. p. 85. Κῦρος δὲ ἀπελάσας ἀπὸ τοῦ Ἀράξεω ἡμέρης ὁδόν. *Cyrus autem ab Araxe progreſſus diei iter.* Ex Lugd. Batt. tertius cum Coll. Gronov. *procul* delet. Ed. Aug. habet *caſtra metatus eſt.*

5 *Eadem*] Coll. Gronov. & Lugd. Batt. tres, *eadem caſtra.*

6 *Filium adoleſcentulum*] Hic filius ab Herodoto Σπαργαπίσης nominatur. FABR. Idem Herodotus vino obrutum, captum à Cyro tradit, atque ubi ad ſeſe rediiſſet, oraſſe, ut vinculis laxaretur, id ubi impetraſſet, confeſtim ſemet ipſum interemiſſe. Juſtinus, quem ſequitur Oroſius, minus operoſe hiſtoriam narrat lib. I. cap. 8. *Cyrus, reverſus per noctem, faucios opprimit, omneſque Scythas cum reginae filio interficit.* Mox *miſit*, Lugd. Bat. ſec. pro *mittit*. Ed. Aug. in ſequentibus item *adoleſcentulo* habet.

7 *Primum*] Abeſt à Florentino primo. Ex Lugd. Batt. tres cum Ed. Aug. & Coll. Gronov. *primo* malunt.

8 *Potius*] Praeeunte Codice Longob. duo reliqui MSS. Florentini ita exhibent pro vulgato *promtius*. Lectionem eamdem confirmant Lugd. Batt. ſec. & quart. cum Ultr. Meo atque Perizoniano. Meus inſuper *diluere* poſt *lacrymis* collocat. *ſuis* delet Ed. Aug.

9 *Cedendo*] Lugd. Bat. ſec. & Ultr. *decedendo*. Poſterior inſuper copulam *que* delet.

10 *Ne nuntius quidem*] Ed. pr. & Pariſ. *nec nuntius quidem.*

11 *Tantae cladis*] Perizon. *tantae cladi.*

12 *In utrem*] Flor. pr. *in utre.*

13 *Increpitans*] Meus *increpans*. Virgilium imitari voluit. is Aeneid. lib. I. vſ. 742.

Tum Bitiae dedit increpitans. Ille impiger hauſit
Spumantem pateram.

14 *Inquit*] Abeſt ab Edd. pr. Venetis & Pariſ.

O CA-

Caput VIII.

Darius, Rex Perſarum, Scythas infeſtans, fugatur: Aſiam, Macedoniam, & Ionas vincit. Athenienſes cum vitae ſuae multorumque diſcrimine adgreditur.

Anno [1] ab Urbe condita CCXLV. Darius, Cyro apud Scythas interfecto, poſt [2] aliquantum intervallum forte regnum adeptus eſt. Regnavit enim [3] medius eorum Cambyſes Cyri filius: qui, devicta Aegypto, cunctam Aegypti religionem [4] abominatus, [5] ceremonias ejus & templa depoſuit. Poſt hunc etiam [6] Magi, ſub nomine quem occiderant regis, regno [7] obrepere auſi: qui quidem mox deprehenſi & oppreſſi

1 *Ab Urbe condita*] Lugd. Batt. pr. & quart. *poſt Urbem conditam.*

2 *Aliquantum*] Prima Editio cum Pariſ. & Venetis, *aliquantulum.*

3 *Regnavit medius eorum Cambyſes*] Cambyſes regnavit annos ſeptem, menſes quinque. Herod. lib. III. In Cteſiae excerptis Cambyſis regno anni XVIII. tribuuntur. De hoc quoque Lucianus in Charonte. Fabr.

4 *Abominatus*] Addit *eſt* Ed. Aug. Mox *religiones* pro *ceremonias* Perizon.

5 *Ceremonias ac templa Deorum polluit*] Ex notis veteris lib. Colon. ſic conjeci legendum; vulgatum erat, *depoſuit.* Sed ibi *ae* in modum contractionis ſcriptum, ſuſpicionem movit; & facile ex *poſuit* fit *polluit*, mutatione literae, ſ. in L. Laut. Nihil mutandum cenſeo, nam *depoſuit* Oroſio eſt, deſtruxit, diruit. de Cambyſe Juſtin. lib. I. cap. 9. *Sed offenſus ſuperſtitionibus Aegyptiorum, Apis, caeterorumque deorum aedes dirui jubet.* Adde Briſſon. de Verb. Sign. in *Deponere.*

6 *Magi*] Tres ex Lugd. Batt. *Magi duo.* Habet illum numerum quoque Coll. Gronov. cum Editt. Antiquioribus; ſed neque Ed. Aug. neque MSS. Florentt. aut reliqui agnoſcunt. Nomina Magorum fuerunt Cometes & Oropaſta juxta Juſtinum, juxta Herodotum Patizeithes & Smerdis; ſeptem menſes regnum tenuerunt. Vide Rutgers. Var. Lect. lib. I. cap. VIII. p. 22. Videtur autem Oropaſta inde Smerdis fuiſſe dictus, quod pro Smerdi, Cambyſis fratre, quem occidere juſſus erat Magi ejus frater Cometes ſeu Patizeithes, adſumto ejus nomine, ſeſe gereret.

7 *Obrepere*] Mendoſe in MSS. & Editis quibuſdam, *obripere. Obrepere rei alicui* vel *ad aliquam rem*, eſt incautos decipere & falſa ſpecie virtutis cujuſdam vel juris rem aliquam conſequi. Plin. lib. XXXVI. cap. 3. *Nec poteſt videri Scaurus rudi & hujus mali inprovidae civitati obrepſiſſe quodam vitae rudimento.* Cicero Orat. in L. Piſonem cap. 1. *Obrepſiſti ad honores errore hominum, commendatione fumoſarum imaginum: quarum ſimile habes nihil, praeter colorem.* & Orat. pro Cn. Plancio cap. VII. *Cn. Plancium non obrepſiſſe ad honorem, ſed eo veniſſe curſu.*

8 *Da-*

preſſi ſunt. [8] Darius itaque, unus ex his qui Magorum audaciam ferro coërcuerant, conſenſu omnium Rex creatus eſt, qui, poſtquam Aſſyrios ac Babyloniam à Perſarum regno deficientem, bello recuperavit, [9] Attyro, regi Scytharum, hac vel maxime cauſa bellum intulit, quod filiae ejus petitas ſibi nuptias non obtinuiſſet. Magna ſcilicet neceſſitas, pro unius libidine hominis ſeptingenta millia virorum periculo mortis exponi. Incredibili quippe adparatu cum ſeptingentis millibus armatorum Scythiam ingreſſus, non facientibus hoſtibus juſtae pugnae poteſtatem, inſuper repentinis incurſibus extrema copiarum dilacerantibus, metuens, ne ſibi reditus interrupto ponte Iſtri fluminis negaretur, amiſſis octoginta millibus bellatorum, trepidus refugit, quamvis hunc amiſſorum numerum inter damna non [10] duxerit: &, quem habendum vix quiſquam ambire auſus eſſet, perditum ille non ſenſit. Inde Aſiam Macedoniamque [11] adgreſſus perdomuit. [12] Ionas quoque navali congreſſione ſuperavit. Deinde in Athenienſes [13] quod Ionas adverſum ſe [14] auxilio juviſſent, impetum fecit, atque arma direxit. [15] Porro autem Athenienſes, ubi adventare Darium [16] compererunt, quamvis auxilium à Lacedaemoniis popoſciſſent, tamen, [17] cum detineri quatriduanae religionis

8 *Darius itaque, unus*] De Dario Herod. lib. III. & Juſt. lib. I. extremo. Fabr.

9 *Attyro regi*] In libris veterib. partim *Anthiro*, partim, *Antyro* legitur. In impreſſis Juſtini (nam in noſtro Manuſcripto nomen regis Scytharum non invenitur) Rex *Lanthinus* vocatur. Herodot. lib. IV. hoc bellum copioſe deſcribens, regem Scytharum Ἰδάνθυρσον nominat. ab aliis Σανθύρσας nominatur. Fabr.

10 *Duxerit.* Perizonian. *tulerit.* Mox *numerum* poſt *quiſquam*, repetit Lugd. Bat. tertius, ut & Coll. Gron.

11 *Adgreſſus*] Tres Lugd. Batt. *ingreſſus.* In Macedonia tum regnabat Amyntas, Alexandri Philellenis pater. Is prudenter majori cedendum ratus, poſcenti aquam & terram Perſis ſe ſubmiſit, atque filiae ſuae nuptiis, quam Bubari, primo inter Perſas viro, collocaverat, regnum & pacem retinuit. vide Herodotum lib. V. cap. 17. 18. 19. & 94. atque Juſtin. lib. VII. cap. 3.

12 *Ionas navali congreſſione.*] De hoc praelio navali, quo Iones à Perſis victi fuerunt, lege Herodotum libro ſexto. Fabr

13 *Quod Ionas adverſum ſe auxilio juviſſent.*] Haec eadem Juſtinus libro ſecundo. Plato in Menexeno, αἰτιασάμενος ὁ Δαρεῖος ἡμᾶς τε καὶ Ἐρετριέας Σάρδεσιν ἐπιβουλεῦσαι, στόλον στείλας, &c. Plutarchus in Ariſtide ait, Darium hujus belli contra Athenienſes cauſam attuliſſe, τὸν Σάρδεων ἐμπρησμόν. Fabr.

14 *Auxilio juviſſent*] Lugd. Bat. quart. *auxilio veniſſent.* prim. *in auxilio veniſſent.* Sed ſuperſcribitur *juviſſent.*

15 *Porro autem*] Poſteriorem vocem addunt Cod. Longob. cum tribus Lugd. Batt. & Coll. Gronov. adſtipulante Edit. Aug.

16 *Compererunt*] Ultr. MS. *comperunt.* Ed. Aug. *compererant.*

17 *Cum detinerei quatriduanae religionis otio.*] Foedum mendum hic inſederat, addita voce, *Perſas.* Neque enim *Perſae*, ſed *Lacedaemonii* quatridui religione teneban-

tur,

ligionis otio compertum haberent, ſpem occaſione ſumentes, inſtructis tantum [18] decem millibus civium, & Plataeenſibus auxiliaribus mille, adverſum ſexcenta millia hoſtium campis Marathoniis proruperunt. Miltiades ei tunc bello praefuit, qui, celeritate magis quam virtute fretus, alacri ſatis expeditione prius hoſti comminus inhaeſit, quam poſſet [19] expedito ſagittarum jactu propulſari. Tanta in eo bello diverſitas certandi fuit, ut alia ex parte viri ad occidendum parati, [20] ex alia pecudes ad moriendum praeparatae putarentur. [21] Ducenta millia Perſarum

tur, ut ſcribit Juſtinus & Herodotus lib. VI. apertius his verbis, ἦν γὰρ ἱσαμένε τ μηνὸς ἐνάτη: ἐνάτῃ δὲ ἐκ ἐξελεύσεσθαι ἔφασαν, μὴ ἐ πλήρεος ἐόντος τ κύκλε, id eſt, *Erat enim eo menſe dies nonus lunae, eo autem die ſe exercitum educturos negarunt, cum luna ſuum orbem nondum compleſſet.* Lucianus de Aſtrologia, de Lycurgo ait: καὶ νόμον σφίσιν ἐποιήσατο μηδαμὰ μηδὲ ἐς πόλεμον προχωρέειν, πρὶν τὴν σεληναίην πλήθουσαν γίγνεσθαι. *Legem iis ſcripſit, ne uſquam ad bellum ante plenilunium proficiſcantur.* Plato lib. III. de legib. cur tardius Lacedaemona venerint, in cauſa fuiſſe putat bellum cum Meſſeniis geſtum. Fabr.

18 *Decem millibus civium*] In vulgatis, una Aug. Edit. excepta, *armatorum civium* legitur; quod *armatorum* recte expungunt cum illa Edit. MSS. Florentini omnes, ex MSS. Lugd. Batt. duo atque Perizon. Meuſque. *Auxiliatoribus* pro *auxiliaribus* habet Lugd. Bat. pr.

19 *Jactu* [Coll. Gronov. & Lugd. Bat. pr. & quart. *ictu*.

20 *Ex alia*] Perizon. repetit *parte*. Pro *praeparatae* Lugd. Bat. ſec. habet *paratae*.

21 *Ducenta millia Perſarum apud campos Marathonios.*] Haec eſt nobilis illa in Marathone Miltiadis auſpiciis reportata victoria, de qua multa paſſim apud omnes. Fabr. Sicuti ipſa nobilis ad Marathonem pugna fuit, ſic exſtare ejuſdem memoriam, atque aeternum victoriae praeconium voluerunt Marathonii in moneta ſua, cujus unicus hicce nummus in antiquaria ſupellectile ſeſe mihi obtulit, nobilis ipſe & memorabilis; ab altera enim parte exhibet grandem literam M. quae mediam nummi aream occupat, inſerta per medium ex tranſverſis ductibus frumenti ſpica, ad denotandam agri fertilitatem. Subſcribitur infra ΜΑΡΑΤ. quod puto vitioſe fuiſſe lectum à Wolfg. Lazio, is enim nummum in Comment. Rer. Graecar. inſerto Theſ. Gron. Tomo VI. p. 3419. publicavit, pro ΜΑΡΑΘ. i. e. ΜΑΡ ΘΟΝΙΩΝ. *Marathoniorum.* In priore nummi parte cernitur vultur unguibus anguem, roſtro lauri tenens ramum, prius avium earumdem copiam & venatum ſignificat; poſterius ad nobilem victoriam de Perſis eſt referendum.

22 Ser.

ſarum ad campos Marathonios ea tempeſtate ceciderunt. [22] Senſit Darius hoc damnum: [23] nam victus fugatuſque, arreptis navibus, refugit in Perſas. Cum autem inſtauraret bellum, & ulciſci in victores moliretur, in ipſo adparatu concidit, olympiade ſeptuageſima quarta, hoc eſt, poſt Urbem conditam anno CCLXXV. quo tempore Romae [24] Popillia virgo ob crimen ſtupri viva defoſſa eſt.

22 *Senſit*] Adludit ad id quod modo praeceſſit, *Quamvis hunc amiſſorum numerum &c. perditum ille non ſenſit.*

23 *Nam victus*] Ed. Aug. *jam victus.* Sed Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. *nam motus.* An ſcribendum ? *ſubmotus fugatuſque.*

24 *Popillia virgo.*] Magna varietas eſt in hujus Veſtalis nomine. Quam enim Oroſius hic *Popilliam*, Dionyſius lib. VIII. Ὀπιμίαν, Livius libr. II. *Oppiam* nominat. Damnata inceſti fuit, M. Fabio, L. Valerio Coſſ. qui annus Dionyſio eſt poſt urbem conditam CCLXXI. Fabr. In MSS. Lugd. Batt. ſec. ſcribitur CCLXXXV. tert. CCLXXVI. quart. CCLXXII. Ultr. CLXXXIV.

Caput IX.

Xerxes, Rex Perſarum, cum numeroſiſſimo exercitu, à Spartanis paucis, duce Leonida, ingentem cladem accipit, aſtuque vincitur.

Xerxes, [1] Dario patri in regnum ſuccedens, bellum, adverſus Graeciam à patre ſuſceptum, per quinquennium inſtruxit: [2] quod Demaratus Lacedaemonius, qui tunc forte apud Xerxem exſulabat, per tabellas primum ſcriptas, deinde ceratas, ſuis prodidit. Igitur [3] Xerxes ſeptingenta millia armatorum de regno, & trecenta millia [4] de auxiliis, [5] roſtra-

1 *Dario patri*] Lugd. Bat. quartus *defuncto* interſerit, mox *in regno ſuccedens*, Ed. pr. Pariſ. & Venetae.

2 *Quod Demaratus Lacedaemonius.*] Hoc praeter Juſtinum ſcribit Herodotus lib. ſeptimo, extremo.

3 *Igitur Xerxes ſeptingenta millia*] Herodotus ſcribit pedeſtres copias Xerxis fuiſſe ἑβδομήκοντα καὶ ἑκατὸν μυριάδας, id eſt, *decies ſepties centena millia.* Iſocrates in Panathenaico ait, Xerxem habuiſſe ἑβδομήκοντα μυριάδας τῶν μαχίμων, id eſt *bellicoſorum* ıↄↄↄ. cccıↄↄↄ. cccıↄↄↄ. Diod. lib. II. ἠριθμήθησαν δὲ οἱ πεζοὶ δυνάμεις μυριάδες πλείους τῶν ὀγδοήκοντα, *pedeſtrium copiarum ſupra octingenta millia numerata ſunt.* Fabr. *Xerxem* tres ex Lugd. Batt. & Coll. Gronov.

4 *De auxiliis*] Vinc. Bellov. & Ed. Aug. *de auxiliatoribus.* Duo autem ex Lugd. Batt. cum Col. Gron. eorumdem numerum augentes ſcribunt CCCC. vel CCCCM.

[5] roſtratas etiam naves mille ducentas, [6] onerarias autem tria millia numero habuiſſe narratur; ut merito inopinato exercitui immenſaeque claſſi [7] vix ad potum flumina, vix terras ad ingreſſum, vix maria ad curſum ſuffeciſſe memoratum ſit. Huic tam incredibili temporibus noſtris agmini, cujus numerum nunc difficilius eſt adſtrui, quam tunc fuit vinci, [8] Leonida, rex Spartanorum, cum quatuor millibus hominum in anguſtiis Thermopylarum obſtitit. Xerxes autem, contemtu paucitatis objectae, iniri pugnam, conſeri manum imperat. Porro illi, quorum cognati & commanipulares in campis Marathoniis occubuerant, & certaminis ſimul & cladis extitere principium. Deinde ſuccedens ſibi turba major ac ſegnior, cum jam, neque ad procurrendum libera, [9] neque ad pugnandum expedita, neque ad fugiendum promta, [10] ſolis mortibus ſubrigeretur, triduo continuo non duorum pugna, ſed caedes unius populi fuit. [11] Quarta autem die cum videret

5 *Roſtratas etiam naves MDCC.*] Lyſias & Iſocrates ſcribunt Xerxem in Graeciam adpuliſſe claſſem MDCC. navium. Apud Diod. lib. II. numerantur ejuſdem claſſis ναῦς συμπάσας μακρὰς πλείους τῶν χιλίων καὶ διακοσίων, *naves omnes longae amplius MDCC*, Sed de hac re ex Herodoto & Aeſchylo plura diximus in Scholiis noſtris in Lyſiae Ἐπιταφίῳ. Fabr.

6 *Onerarias autem tria M.*] Hae ſunt Diodoro [illegible]. Fabr.

7 *Vix ad potum flumina*] Notum eſt illud Juvenalis Satyr. X.

> ——— *Credimus altos*
> *Defeciſſe amnes, epotaque flumina Medo Prandente.*

Fabr. Scribendum *Leonida*, non *Leonidas*, vel *Leonides*. Nam praeter omnes Oroſii Codd. MSS. & Vinc. Bellov. ſic quoque legitur in Juſtino, quem hic diſcripſit Oroſius. Mox pro *obſtitit* habent *obſiſtit* Edd. pr. Pariſ. & Venetae. *contemto paucitatis objectu*, Ed. Aug. MSS. Flor. ſec. *contemtu paucitatis interjectae.*

8 *Leonidas, Rex Spartanorum, cum quatuor millibus*] Horum trecenti Spartani fuerunt. Cicero de Finib. II. *Leonidas, Rex Lacedaemoniorum, ſe in Thermopylis trecentoſque eos, quos eduxerat Sparta, cum eſſet propoſita aut fuga turpis, aut glorioſa mors, oppoſuit hoſtibus.* Verum de ratione pugnae lege Herod. lib. VII. Diodorum II. Pauſaniam III. Fabr.

9 *Neque ad pugnandum expedita,*] De acie Pompeji Lucanus lib. VII. vſ. 494.

> *Vixque habitura locum, dextras ac tela movendi,*
> *Conſtiterat, gladioſque ſuos compreſſa timebat.*

10 *Solis mortibus ſubrigeretur,*] Inepte *ſubjaceret* Edd. pr. Pariſ. & Venetae, *ſubjicerent.* pro quo MSS. Lugd. Batt. *ſubjiceretur.* Coll. Gronov. *ſubigeretur.* Senſus enim eſt, ita conferta ſtetiſſe hoſtium agmina, ut condenſata occiſorum corpora locum cadendi in terram non habuerint, ſed ſteterint ſibi invicem innixa, nullo vitali motu adjuta.

11 *Quarta*] Vulgati plures *quarto.* Sed *quarta* habet Juſtinus cum Vinc. Bell. Edd. & MSS. quibuſdam Oroſii. Pro *hoſtem* Vincentius ſcribit *hoſtes.*

12 *Au-*

videret Leonida undique hoſtem circumfundi, hortatur [11] auxiliares ſocios, ut ſubtrahentes ſe pugnae, in cacumen montis evadant, ac ſe ad meliora tempora reſervent: ſibi vero cum Spartanis ſuis aliam ſortem eſſe ſubeundam: plus ſe patriae [13] debere quam vitae. Dimiſſis ſociis, Spartanos admonet, de gloria plurimum, de vita nihil ſperandum: neque exſpectandum, vel hoſtem, vel diem, ſed occaſione noctis perrumpenda caſtra, [14] commiſcenda arma, [15] conturbanda agmina [16] fore. Nuſquam victores honeſtius, quam in caſtris hoſtium [17] perituros. Perſuaſi igitur mori malle, in ultionem futurae mortis armantur, tamquam ipſi interitum ſuum [18] & exigerent & vindicarent. Mirum dictu, [19] ſexcenti viri caſtra ſexcentorum millium inrumpunt. Tumultus totis caſtris oritur. Perſae quoque ipſi Spartanos adjuvant [20] mutuis caedibus ſuis. Spartani, quaerentes regem, nec invenientes: caedunt ſternuntque omnia, caſtra pervagantur univerſa, & inter denſas ſtrues corporum raros homines vix ſequuntur. [21] Victores ſine dubio, niſi mori elegiſſent. Praelium à principio noctis in majorem diei partem tractum: ad poſtremum vincendo fatigati, ubi quiſque eorum, deficientibus membris, viſus eſt ſibi mortis ſuæ ultione ſatiatus, ibi inter inpedimenta cadaverum, [22] cam-

12 *Auxiliares ſocios*] Ed. Aug. Coll. Gronov. & MSS. Lugd. Batt. pr. tert. quart. *auxiliatores ſocios* ſec. *auxiliarios ſocios.* Perizon. *auxiliares ſocios ſuos.* Juſtinus ſimpliciter *ſocios* habet. Mox *evaderent* & *conſervarent* Lugd. Batt. pr. tert. quart. cum Coll. Gronov.

13 *Debere*] Lugd. Batt. pr. & quart. *parcere*, ſed in pr. ſuperſcribitur *parere.* in Coll. Gronov. utrumque ſic extat *debere parcere.*

14 *Commiſcenda*] Cod. Longob. *conmiſcenda.* Coll. Gronov. *permiſcenda.*

15 *Conturbanda agmina fore*] Quod, *fore*, hic in *eſſe*, mutarunt, id equidem à Vallenſibus factum credo, quaſi vero optimi ſcriptores ita non ſint locuti, atque adeo parens linguae Latinae, M. Tullius, non dixerit: *Quaſi divinarem fore mihi aliquando expetendum ſtudium tuum* &c. Fabr.

16 *Fore*] Sic repoſuit Bolſuinge cum Fabricio & Scotto, conſentientibus MSS. omnibus & Ed. Aug. nam *eſſe* habent reliquae.

17 *Perituros.*] Lugd. Batt. tres cum Meo & Perizon. *eſſe perituros*, quod languidum, neque à Juſtino, quem ſequitur Oroſius, profectum.

18 *Et exigerent*] Delent *&* Ed. Aug. & MSS. duo Lugd. Batt. Mox *exoritur* pro *oritur* Lugd. Bat. pr. & *ipſos* pro *ipſi* Lugd. Bat. ſec. & Ultr.

19 *Sexcenti viri caſtra*] Verba ſunt Juſtini. Diod. ſcribit Leonidam ſecum habuiſſe, οὐ πλείους τῶν πεντακοσίων, id eſt, *non amplius quingentos.* Fabr.

20 *Mutuis caedibus ſuis*] Lugd. Bat. ſec. Ultr. & Coll. Gronov. *mutuis in ſe caedibus ſuis.*

21 *Victores ſine dubio*] In vulgatis libris additur, *non eſſent*, quod in nullis manuſcripis invenio. Fabr.

22 Cam-

[22] campumque craſſo & ſemigelato ſanguine palpitantem, [23] lapſus & mortuus eſt.

22 *Campumque craſſo* &c.] Ed. pr. Pariſ. & Venetae *campumque craſſum & ſemigelatum ſanguine palpitando lapſus & mortuus eſt.* Lugd. Batt. pr. tert. quart. *campum quoque craſſo* &c.

23 *Lapſus & mortuus eſt*] Lugd. Batt. ſec. & quart. *lapſuſque & mortuus eſt.* Verum omnes Editi, exceptis pr. Venetis & Pariſ. exhibent *laſſus, lapſus & mortuus eſt.* Omneſque libri MSS. exceptis Lugd. Bat. ſecundo, Meo atque Coll. Gronov. eodem modo ſcribunt. Proſus inepte, *laſſus* enim ex varia lectione verbi *lapſus* primo formatum, deinde utroque verbo, pro more, in MSS. poſito, adſcitum fuit.

C A P U T X.

Xerxem Themiſtocles, Dux Athenienſium, bello excepit. Dein, cum Ionas ab eo alienaſſet, fugat.

Xerxes, bis victus in terra, [1] navale praelium parat. Sed Themiſtocles, Dux Athenienſium, cum intellexiſſet Ionas (quibus dum auxilium ſuperiore bello praebet, in ſe Perſarum impetum verterat) in auxilium Xerxis inſtructam claſſem deducere, ſollicitare eos parti ſuae, [2] hoſtique ſubtrahere ſtatuit. Et, quia colloquendi facultas negabatur, locis, [3] quibus Iones acceſſuri navibus videbantur, [4] proponi ſymbolos, [5] ſaxiſque adfigi jubet, ſocios quondam & participes periculorum, [6] nunc autem injuſte agentes, apta increpatione corripiens, atque ad antiquo-

1 *Navale praelium parat.*] De praelio navali, quod hoc capite deſcribitur, conſule Herodotum libro octavo. *Aeſchylum* Πέρσαις. Diodor. undecimo, Plutarch. in Themiſtocle, & alios. FABR.

2 *Hoſtique*] Lugd. Bat. tert. cum Ed. Aug. & Coll. Gronov. *hoſtibuſque.*

3 *Quibus*] Edd. nonnullae *ad quae.*

4 *Proponi ſymbolos*] *Symbolos* non *ſymbola* libri veteres, quomodo eſt etiam in impreſſis Juſtini libris. Plautus Bacchid. *Eo praeſente homini extemplo oſtendit ſymbolum, Quem tute dederas ad eum.* Apud Herod. de Themiſtocle eſt, ἐντάμνων ἐν τοῖσι λίθοισι γράμματα. &c. Plutarchus, ἐγχαράττων κατὰ τῶν λίθων ἐπιφανῆ γράμματα τοὺς μὲν ἐκ τύχης, τοὺς δ' αὐτὸς ἱστὰς περὶ τὰ καταγώγια καὶ τὰς ὑδρείας i. e. *literas perſpicuas lapidib. inſculpebat, quorum alios caſu offendebat, alios ipſe ad ſtationes & aquationes collocabat.* FABR.

5 *Saxiſque*] Lugd. Batt. pr. & quart. *proponi ſymbolos funiculis, ſaxiſque*, &c.

6 *Nunc autem injuſte agentes*] Sic Herod. ἄνδρες Ἴωνες οὐ ποιέετε δίκαια. *Iones injuſte agitis.* Verum in noſtris manuſcriptis eſt, *injuſte deſides.* FABR. Sic quoque praeter Ed.

tiquorum jura foederum religioſa adhortatione perſuadens: praecipueque admonens, uti commiſſo praelio cedentium vice inhibeant remos, [7] ſeſeque bello auferant. Igitur Rex, partem navium ſibi detinens, ſpectator pugnae in litore manet. Contra autem [8] Artemidora, regina Alicarnaſſi, quae in auxilium [9] Xerxi venerat, inter primos duces acerrime bello inmiſcetur, ita ut verſa vice in viro feminea cautela, in femina virilis audacia ſpectaretur. Cum autem anceps pugna eſſet, Iones, juxta praeceptum Themiſtoclis, paulatim ſe certamini ſubtrahere [10] coeperunt: quorum defectio Perſas, jam fugam circumſpicientes, aperte fugere perſuaſit. In qua trepidatione multae naves merſae captaeque ſunt; plures tamen ſaevitiam regis, [11] velut inmanitatem hoſtis, timentes, [12] domum dilabuntur. Anxium tot malis regem Mardonius adgreditur, ſuadens, [13] regem in regnum redire oportere, prius quam [14] adverſa fama novas res domi moliretur. Se autem, ſi reſiduae ſibi copiae traderentur, & ultionem ab hoſte exacturum, & ignominiam domeſticam propulſaturum; aut, ſi adverſa belli [15] perſeveraſſent, ceſſurum ſe quidem hoſti, ſed tamen ſine regis infamia. Probato conſilio, exercitus Mardonio traditur. Rex Abydum, ubi pontem veluti victor maris conſeruerat, cum paucis proficiſcitur. Sed cum pontem hibernis tempeſtatibus diſſolutum offendiſſet,

Ed. Aug. tres Florentini, unus ex Lugd. Batt. videlicet ſec. (quart. *inſiſtentes* ſcribit) Periz. Meus atque Ultr. habet. Ex increpatione tamen, quae apud Juſtinum invenitur, patet non *injuſte deſides* ſed *injuſte agentes* ſcribendum eſſe; eamque lectionem ſervant Lugd. Batt. pr. & tert. cum Coll. Gronov. & pleriſque editis.

7 *Seſeque*] Copulam *que* non agnoſcit Meus. Mox Ed. Aug. legit, *Xerxes igitur rex.* MSS. aliquot delent *rex*, & pro *ſpectator* habent *exſpectator* aliqui ex MSS. ſicut aliquanto poſt *exſpectaretur* pro *ſpectaretur*, familiari errore.

8 *Artemidora, regina Alicarnaſſi*] *Artemidorae* nomen, quod in omnibus libris inveni, reliqui. Caeterum non ſolum Herodot. verum etiam Juſtin. & Pauſ. in Laconicis hanc reginam *Artemiſiam* nominat. Meminit & Plut. Ἀρτεμισίας in Themiſt. FABR.

9 *Xerxi venerat*] *Xerxis venerat* Ed. Aug. & MS. Flor. ſec.

10 *Coeperunt*] Ed. Aug. *ceperant.*

11 *Velut inmanitatem*] Lugd. Bat. tert. cum Coll. Gronov. exhibet *cum*. Forſitan non de nihilo, ut Oroſius olim ſcripſerit, *plures tamen ſaevitiam regis quam inmanitatem hoſtis timentes*, ſubintellecto *magis*.

12 *Domum dilabuntur*] Ita ex Juſtino videtur ſcripſiſſe Oroſius, & exhibent vetuſtae Editiones omnes. *Domos* ex MSS. pluribus (qui ſic habent) repoſuerunt Fabricius & Scottus. Lugd. Bat. primus tamen *domum dilabebantur.*

13 *Regem in regnum*] Meus *eum in regnum.*

14 *Adverſa*] Editiones Fabricii & Scotti *averſa* ex mendo, ut videtur, occupavit.

15 *Perſeveraſſent*] Perizon. *perſeverarent.*

P 16 De-

diſſet, piſcatoria ſcapha trepidus tranſit. Erat ſane quod ſpectare humanum genus & dolere [16] debuerit, mutationes rerum hac vel maxime varietate permetiens, exiguo contentum latere navigio, ſub quo [17] ipſum pelagus ante latuiſſet, [18] & jugum captivitatis ſuae, vinctum ponte, portaſſet; [19] viliſſimo unius ſervuli egere miniſterio, cujus potentiae, dum montes exciduntur, valles replentur, amnes exhauriuntur, ipſa etiam rerum natura [20] ceſſiſſet. Pedeſtres quoque copiae, quae ducibus commiſſae fuerant, labore, fame, [21] ac metu ita diſtabuerunt, &, crudeſcente morbo, tanta peſtis, tantaque foeditas morientium exorta eſt, ut viae cadaveribus replerentur: dirae etiam alites atque inprobae beſtiae, eſcarum inlecebris ſollicitatae, [22] moribundum ſequerentur exercitum.

16 *Debuerit*] Ita ſcribendum eſt cum MSS. optimis, tribus Florentinis, Perizon. Meoque. In editis *debuerat*. Mox *maxima varietate* Edd. quaedam & MSS.

17 *Ipſum pelagus ante*] Lugd. Batt. pr. & tert. atque Coll. Gronov. *prius ipſum pelagus.*

18 *Juncto ponte portaſſet*] Ita ſcripſimus ex libro Cor. Gualtheri: quam veram eſſe lectionem alii quoque ſuſpicati ſunt. *Vinctum ponte, portaſſet.* Andr. Papius. Fabr. *Et jugum captivitatis ſuae, vinctum ponte, &c.* Haec ab ingenio ſunt Andreae Papii, qui in *Dionyſii Orbe* vertendo & caſtigando tam feliciter verſatus eſt. Editi & ſcripti partim, *Vincto ponto*, item: *Victo Ponto*; partim *juncto*. Caſſae glandes. Laut. In MSS. has inveni lectiones, in Perizon. *victo ponto.* Lugd. Batt. pr. ſec. quarto & Ultr. Coll. Gronov. *vecto ponte.* in Florent. pr. & ſec. ut & Meo *vincto ponte.* At in Flor. tertio, atque Lugd. Bat. tert. ut & Ed. Aug. *juncto ponte.* Ferri haec lectio, quam amplexi ſunt Fabr. & Scottus, poteſt, at ingenioſior eſt Papii, quam ſi ſciviſſet Lautius confirmari Editionibus Venetis, Pariſienſi, atque prima omnium illa, quam curavit ſine loci annique indicio Aeneas Vulpes Vicentinus, id haud reticuiſſet.

19 *Viliſſimo*] Tres Lugd. Batt. Meus atque Perizon. cum Coll. Gronov. *& viliſſimo.* Pro *ſervuli* eadem Coll. cum Lugd. Batt. pr. & tertio, *ſervi*, ut & *potentia* pro *potentiae*, cum iiſdem inſuper habent Lugd. Bat. quart. & Ed. Aug.

20 *Ceſſiſſet*] Ed. Aug. *ceſſit.*

21 *Ac metu ita diſtabuerunt*] Edd. princeps cum Venetis & Pariſ. *ac metu tabuerunt.*

22 *Moribundum ſequerentur exercitum.*] Lucan. lib. VII. ỽſ. 831.

Jamque diu volucres, civilia caſtra ſecutae, Conveniunt.

Juſtinus lib. II. cap. 13. *Tantaque foeditas morientium fuit, ut viae cadaveribus inplerentur, aliteſque & beſtiae, eſcae inlecebris ſollicitatae, exercitum ſequerentur.* Vulturum hanc naturam notat Aelianus lib. II. de Animal. cap. 46. Καὶ μήν τοι καὶ τοῖς στρατοῖς ἕπονται γῦπες. καὶ μάλα μαντικῶς ἴσασι ὡς ἐς πόλεμον χωρῦσιν αὐτοί, καὶ ὅτι μάχη πᾶσα ἐργάζεται νεκρὲς, καὶ τῦτο ἐγνωκότες. *Expeditos in bellum exercitus, praeſentione quadam, ſequuntur, plane ſcientes, & quod ad bellum proficiſcuntur, & quod omnis pugna ſtrages edere ſolet.*

Ca-

Digitized by Google

C a p u t XI.

Mardonius, Xerxis praefectus, dum reliqua belli exſequitur, copiis amiſſis, aufugit. Xerxes, dum à ſuis ut infortunatus contemnitur, occiditur.

At vero Mardonius, cui reliqua belli Xerxes commiſerat, adflatus primum ſucceſſu brevi, mox in extrema dejectus eſt. [1] Olynthum

1 *Olynthum*] De Olyntho Stephanus Byzantinus, Ὄλυνθος, πόλις Θρᾴκης, πρὸς τῇ Σιθωνίᾳ τῆς Μακεδονίας. *Olynthus, urbs Thraciae, prope Sitboniam Macedoniae.* Sita autem fuit in regione Chalcidica prope montem Atho, unde Ὄλυνθον Χαλκιδικὴν vocat Thucydides lib. IV. p. 283. & Chalcidenſes eandem, etiam poſt hunc caſum, quem Perſico bello perpeſſi ſunt, obtinuiſſe ſcribit Herodotus lib. VIII. cap. 127. Deſciverant autem Olynthii, vel de defectione deliberabant, quum à Perſis oppreſſi fuerant, ut ibidem cap. praeced. narrat Herodotus; qui lib. VII. cap. 122. feciſſe cum Perſis innuit, quando Perſas naves & commilitium narrat ſumſiſſe ex Torone, Galepſo, Sermyla, Mecyberna atque Olyntho, quae regio, ejus temporibus, ut addit, Sithonia nuncupabatur. Fuerat jam ante à Philippo Macedone, Amyntae filio, exciſa Olynthus, poſt grave bellum, quod libera & potens civitas cum potentiſſimo illo rege geſſerat. Quo tempore, & à quibus reſtituta fuerit, non invenio, Perſae non deſtruxerunt, ſed, caeſis incolis, novos introduxerunt. Unde ſuperſunt hodie etiamnum nobiliſſimae iſtius urbis nummi, atque ex duobus ſequentibus unum argenteum ſervat Gaza Fridericiana, Dianae & Jovis cultu conſpicuum, & propter ſcripturam ΟΛΟΝΤΙΩΝ notabilem. Alterum aereum ſuppeditat Goltzius, communione & concordia Toroneorum atque Olynthiorum (erant autem urbes vicinae), inſignem.

thum ſiquidem, Graeciae oppidum, [2] expugnavit. Athenienſes varia [3] ſollicitatione adducere in ſpem pacis [4] adgreſſus, ubi inexpugnabilem eorum libertatem videt, [5] incenſa urbis parte, in Boeotiam omnem belli adparatum [6] deducit. Illuc quoque cum centum millia Graecorum inſecuta ſunt, &, commiſſo ſine mora praelio, [7] Mardonium, deletis copiis ipſius, [8] velut è naufragio nudum, cum paucis fugere compulerunt: caſtra [9] regiis opibus referta ceperunt, non parvo quidem antiquae induſtriae damno. Nam poſt [10] hujus praedae diviſionem, aurum Perſicum prima [11] Graeciae virtutis corruptio fuit. Urget igitur [12] inceptus miſeros extrema perditio. Nam forte eodem die, quo in Boeotia Mardonii copiae deletae ſunt, pars Perſici exercitus in Aſia [13] ſub monte Mycale navali praelio dimicabat. Ibi novus repente rumor

2 *Expugnavit*] Sequitur Oroſius Juſtinum. Herodotus autem libr. VIII. ſcribit, Olynthum non à Mardonio ſed altero praefecto Artabazo expugnatam eſſe. Fabr.

3 *Varia ſollicitatione*] Lugd. Bat. pr. *vana*. Sed pluribus modis conſtantiam Athenienſium fruſtra tentavit Mardonius.

4 *Adgreſſus*] Lugd. Batt. omnes cum Perizon. Ultr. & Coll. Gronov. atque primis aliquot Edd. addunt *eſt*. Mox *vidit* pro *videt* Ed. Aug.

5 *Incenſa urbis parte*] Partem illam intelligit, quam Athenienſes jam reaedificare coeperant, auctore Juſtino. Herodotus & Diodorus ſcribunt, Mardonium incenſis Athenis evertiſſe quidquid murorum aediumque tam ſacrarum quam profanarum reliquum erat. Fabr.

6 *Deducit.*] Perizonianus Codex *ducit*. Edd. quaedam Vett. *in omnem Boeotiam* pro *in Boeotiam omnem*.

7 *Mardonium deletis copiis ipſius*, &c.] Vereor equidem, ne Juſtinus in ſua Epitoma deceptus, cum ea quae Artabazo tribuenda erant, ad Mardonium retulerit, Oroſium quoque in errorem induxerit. Nam Artabazum aufugiſſe, Mardonium in pugna ad Plataeas cecidiſſe, Herodotus, Diodorus, Plutarchus, aliique omnes ſcribunt. Pauſanias lib. I. ait, Mardonium à Spartano milite interfectum fuiſſe. Interfectorem Herodotus lib. IX. 'Αείμνηστον, Plutarchus in Ariſtide 'Αρίμνηστον nominat. Verum ab his diſſentit Cteſias, qui Mardonium accepto vulnere fugiſſe tradit, ac deinde à Xerxe miſſum ad ſpoliandum Apollinis templum magna vi grandinis oppreſſum interiiſſe. Eum igitur Juſtinus & Oroſius ſequuntur. Fabr.

8 *Velut è naufragio*] Tres Lugd. Bat. cum Coll. Gronov. *veluti de naufragio*.

9 *Regiis*] Tres Lugd. Batt. *reges*.

10 *Hujus praedae*] Sic repoſui ex Cod. Longobardico, adſtipulantibus ſeptem aliis MSS. Vulgati *iſtius praedae*.

11 *Graeciae virtutis*] Defendunt hanc lectionem cum Edd. principe, iiſque quae illam ſecutae ſunt, atque Aug. tres Codd. Florentini & tres item Lugd. Batt. cum Ultr. & Coll. Gronov. atque Vinc. Bellovacenſe. *Graecae virtutis* malunt MSS. Lugd. Bat. ſec. Perizon. & Meus cum Edit. Hittorp. & Bolſuing.

12 *Inceptus*] Ed. Aug. & MS. Flor. tert. mendoſe *inceptos*; ſicuti mox prima & illam ſecutae, *quo in Boeotiam Mardonii copiae delatae ſunt*. atque dein *ſub maenibus Michales*.

13 *Sub monte Mycale*] ἐν Μυκάλῃ τῆς 'Ιωνίης. eſt apud Herodotum libro ultimo, ubi hiſtoria pluribus deſcribitur, ſicut & apud Diodo-

mor utriuſque claſſis & populi inplevit [14] aures, Mardonii exſtinctas copias, Graecos exſtitiſſe victores. Mira divini judicii ordinatio, in Boeotia, oriente ſole, bellum fuiſſe commiſſum, [15] in Aſia, meridianis horis ſub eodem die, tantis ſpatiis maris terraeque interjacentibus, nuntiatum! [16] cui rumori vel maxime adſtipulatum eſt, quod Perſas, audita clades ſociorum, primum dolore, dehinc deſperatione correptos, nec bello expeditos, nec fugae habiles reddidit. Atque ita conſternatos profligatoſque, conſtantior factus hoſtis ſucceſſu felicitatis, invaſit. Xerxes bello in Graecia infeliciter geſto, contemtibilis ſuis factus, [17] per Artabanum, praefectum ſuum, in regia circumventus, occiditur. O tempora [18] deſiderio & recordatione digniſſima! O dies illos inoffenſae ſerenitatis, qui nobis [19] veluti è tenebris reſpiciendi proponuntur, quibus, breviſſimo intervallo, de viſceribus unius regni decies novies centena millia virorum, tribus proximis regibus, tria bella rapuerunt: ut taceam de infeliciſſima tunc Graecia, quae totum hunc, [20] de quo nunc

Diodorum libro undecimo. Lege praeterea Thucydidem libro primo. Fabr.

14 *Aures*] Gloſſam *audientes* addunt Lugd. Batt. pr. tert. & quart. cum Coll. Gronov. *opes* pro *copias* Lugd. Bat. pr.

15 *In Aſia, meridianis horis*] Herodotus τὸ μὲν ἐν Πλαταιῇσι, πρωῒ ἔτι τῆς ἡμέρης ἐγίνετο, τὸ δ' ἐν Μυκάλῃ, περὶ δείλην, id eſt *Res ad Plataeas matutino tempore geſta eſt, ad Mycalen veſpertino.* Oroſius Juſtinum ſequitur. Fabr.

16 *Cui rumori vel maxime adſtipulatum eſt,*] Sic exhibent Edd. princeps, Pariſ. Venetae, Hittorp. & Boiſuing. At Auguſtana, *Qui rumor ei rei vel maxime adſtipulatus eſt.* Quod receperunt Fabricius & Scottus, atque plures ex MSS. confirmare videntur. *ei* tamen delet Meus, & in Florr. primo & tert. eſt *qui rumore vel maxime rei adſtipulatus eſt* in ſec. *rus* (ſic) *more* &c. ut in pr. Si vulgatam velimus amplecti, ſenſus eſt, qui rumor ei rei, id eſt, divini judicii ordinationi, adſtipulatus eſt. Verum ego malui veterem reducere lectionem, quia videtur magis commode fluere oratio, praeſertim ſi pro *clade* (prouti omnes exhibent) ſcribamus *clades*, quod omnino videtur poſcere ſenſus, atque miror alicui in mentem non veniſſe. Niſi enim hanc admittamus emendationem, nullum verbum, nulla vox in iis quae praecedunt occurrit, cui conveniant quae ſequuntur, *nec bello expeditos* &c *reddidit.* Id enim fecit *audita clades ſociorum*, pro quo melius potuerat ſcribere Oroſius *ſuorum*; nam Perſae fuerunt, qui in Graecia perierunt, ſicuti & hic Perſae, qui certamine navali victi fuerunt.

17 *Per Artabanum*] Artabanus Xerxem interfecit anno ante olympiadem ſeptuageſimam nonam, ut ſcribit Diodorus. Fabr.

18 *Deſiderio & recordatione*] Ed. Aug. *deſiderata & memoria digniſſima.*

19 *Veluti è tenebris*] Lugd. Batt. pr. tert. quart. & Coll. Gronov. legunt, *O dies illos inoffenſae virtutis, qui nobis, veluti ſerenitates, è tenebris reſpiciendi proponuntur.*

20 *De quo nunc hebeſcimus*] Ed. Aug. *de quo nunc erubeſcimus, numerum.* Quae lectio contemnenda non videtur. Pudet, inquit, querulos de noſtris temporibus, fateri illius temporis miſerias & pereuntium innumerabilem multitudinem. Si *hebeſcimus* placet, accipi debet pro ſtupemus.

nunc hebeſcimus, numerum moriendo ſuperavit. Leonida, ille clariſſimus Lacedaemoniorum, in bello iſto adverſus Xerxem, quod ſupremum ipſi atque hoſtibus fuit, cum [21] ſexcentis ſuis famoſiſſima illa incitamenta dixiſſet: [22] *Prandete, tamquam apud inferos coenaturi*, auxiliaribus tamen, quos excedere bello jubebat, miſericorditer ſuaſit, ut ſe ad meliora tempora reſervarent. Ecce [23] cum ille promiſit [24] futura meliora, iſti aſſerunt meliora praeterita, quid aliud colligi datur, utroque in ſuis deteſtante praeſentia, niſi aut ſemper bona eſſe, ſed ingrata, [25] aut numquam omnino meliora?

21 *Sexcentis ſuis*] Deeſt poſterior vox in Venetis, Pariſ. & prima Edd.

22 *Prandete, tanquam apud inferos*] Hoc apophtegma refertur à Plutarcho & M. Tullio lib. I. Tuſc. FABR. Subjungunt *inquit* poſt *prandete* Lugd. Batt. quatuor & Coll. Gron. Mox *auxiliatoribus* pro *auxiliaribus* iterum MSS. aliquot & Editi.

23 *Cum ille promiſit*] Cod. Perizon. *iſte.* Ultr. *promiſerit.*

24 *Futura meliora*, &c.] Pro *iſti aſſerunt.* Edd. prima, Pariſ. & Venetae habent *iſtique aſſerunt.* At Lugd. Batt. aliquot cum Coll. Gronov. ſic locum conſtituunt. *Ecce, cum ille promiſit futura meliora tempora, iſti aſſerunt meliora praeterita & majora.*

25 *Aut numquam omnino meliora.*] Contra omnes libros MSS. quos decem numero conſului, contra Coll. quoque Gronovianam & Cod. ſeu Ed. Auguſtanam Editi hic *futura* inculcarunt, legentes, *aut numquam omnino futura meliora.*

CAPUT XII.

Roma gravi peſtilentia, bellis intermiſſis, divexata. De bello exſulum & fugitivorum, item Aequorum & Volſcorum.

AT Romae, ut ad id tempus redeam unde digreſſus ſum: (neque enim intervallo miſeriarum ad alios tranſire compellor, ſed, [1] ſicut ſe quondam efferveſcentia ubique mala ipſis actibus colligarunt, ita etiam permixta [2] referantur: nobis quippe conferre inter ſe tempora Orbis,

1 *Sicut ſe quondam efferveſcentia*] Cod. Longob. *ſicuti.* Meus delet *ſe.* Lugd. Bat. pr. cum quarto & Coll. Gronov. primam ſyllabam in *efferveſcentia.* Pro *ipſis* habet *ipſa* Ed. Aug

2 *Referantur*] Cogitabam ſcribendum *referuntur*, antequam conſulens meum Cod. ibi *referantur* ſcriptum inveni. Vulgati *referuntur*, ut & MSS. aliqui.

3 *Anno*

Orbis, non cujuſquam partis ejus laboribus inſultare propoſitum eſt.) Romae ergo, poſt Urbem conditam [3] anno CCXC. ſuſpenſo ad modicum bello, gravis peſtilentia, quae ſemper ibi raras inducias aut factas intercepit, aut ut fierent coëgit, per univerſam civitatem violenter incanduit, ut merito [4] praecedente prodigio coelum ardere viſum ſit, quando caput gentium tanto morborum igne flagravit. Nam eo anno Aebutium & Servilium, ambos conſules, peſtilentia [5] conſumſit, militares copias plurima ex parte confecit: multos nobiles, praecipueque plebem foeda tabe delevit: [6] quamvis etiam ſuperiore quarto anno oborta jam lues, eumdem populum depopulata ſit. [7] Proximo dehinc anno cives exſules, ſervique fugitivi, duce Herdonio, viro Sabino, invaſerunt, [8] incenderuntque Capitolium: ubi fortiſſime quidem, Valerio conſule & imperatore, obſûtêre juniores: ſed adeo atrox & grave diſcrimen praelii fuit, ut ipſe quoque conſul Valerius ibi fuerit occiſus, & indignam de ſervis victoriam inſuper etiam ſua morte foedaverit. [9] Sequitur annus, in quo cum victo exercitu conſul obſeſſus eſt. Nam Minucium conſulem, congreſſum praelio, Aequi Volſcique ſuperarunt: & fugientem, [10] in Algido fame ferroque cinxerunt: actumque infeliciter foret,

3 *Anno CCXC.*] Sic recte hic numerus deſcriptus eſt in Manuſcriptis, cum vulgo mendoſe ſit impreſſum, CCLX. Nam etiam in antiquis Faſtis Romanis, annus, quo P. Servilius Priſcus & L. Aebutius Elua Coſſ. fuerunt, poſt Urbem conditam CCXC. numeratur. De graviſſima hac peſte Livius libro tertio & Dionyſius libro nono, ubi ſcribit eam coepiſſe ad K. Septembr. ac toto illo anno duraſſe. FABR. Mendoſus ille numerus in omnibus Edd. ante Fabricianas invenitur; neque diſcrepant, niſi quod Aug. numerum uno anno augeat. In tribus Florentinis verus numerus ſic exprimitur, *CCmo nongmo* in Cod. Longob. ſeu primo, *ducenteſimo nonageſimo* in duobus reliquis, numerumque hunc MSS. omnes ſervant. Errorem librariorum caſtigavit dudum Pighius in Annal. Tom. I. p. 123.

4 *Praecedente prodigio*] In Ed. Aug. additur *vel ſigno*. Id quum in aliis Codd. degeneraſſet in *regno*, pr. & quart. Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. utrumque expreſſerunt *praecedente regno*, *praecedente prodigio*.

5 *Conſumſit*] Cod. Perizon. *abſumſit*.

6 *Quamvis etiam*] Unus ex Lugd. Batt. cum Ultr. *quamvis jam etiam*.

7 *Proximo dehinc anno*] Appianus Herdonius Capitolium occupavit P. Valerio Poplicola, C. Claudio Coſſ. anno CCXCIII. Hiſtoria eſt apud Livium & Dionyſium libro decimo. FABR. In omnibus MSS. *Herbonio* vel *Erbonio* ſcribitur.

8 *Incenderuntque Capitolium*] Capitolium hoc tempore conflagraſſe nemo tradit: quare puto contra fidem etiam librorum, legendum, *inſcenderunt*. FABR. In Margine Cod. Longob. *Herbonius vir Sabinus, cum ſervis incendit Capitolium, & Valerium occidit conſulem.* Ex Capitolio, quod occupaverant, dejecti fuerunt à Valerio, qui ibidem pugnans cecidit. Adde, praeter alios, Auguſtinum de Civitate Dei lib. III. cap. 17.

9 *Sequitur annus*] Is annus conſules habuit L. Minucium & C. Nautium. De Quinctio Cincinnato plena ſunt omnia monumenta. FABR.

10 *In Algido*] Venetae Edd. cum prima & Pariſienſi, *in Algidum*.

11 *Ar-*

foret, ni Quinctius Cincinnatus, praecipuus ille dictator, [11] artam obſidionem oppreſſo hoſte ſolviſſet: qui repertus [12] ruri, ab aratro arceſſitus [13] ad faſces, ſumto honore, inſtructoque exercitu, mox victor effectus, [14] jugum boum [15] Aequis inpoſuit, victoriamque quaſi ſtivam tenens, ſubjugatos hoſtes [16] prae ſe primus egit.

11 *Artam obſidionem*] Vulgati *artatam*, at recte Edd. pr. Pariſ. & Venetae *artam*, idemque voluerunt Codd. Lugd. Batt. pr. & tert. ſcribentes cum Coll. Gron. *ortam.*

12 *Ruri*] Poſcit id Latinitas, ſed MSS. omnes *in rure*, forte ſcripſit *repertus rure.*

13 *Ad faſces*] Edd. quaedam Vett. *ad imperii faſces.*

14 *Jugum boum* &c.] Hunc locum Diaconus Eutropianae hiſtoriae inſeruit. Fabr.

15 *Aequis*] Deeſt in Lugd. Bat. tert. & Coll. Gronov. Intolerabili vero errore in omnibus, nulla excepta, Editionibus legitur *equis.*

16 *Prae ſe primus egit*] Edd. quaedam primae, *per ſe egit primus.* Auguſt. *prae ſe miſſos primus egit.*

Caput XIII.

Fames & peſtilentia Romae. Poteſtas Conſulum in Decemviros tranſlata, pernicioſa reipublicae. Crebri in Italia terraemotus. Fidenatium bellum.

[1] Anno, qui proximus trecenteſimo ab Urbe condita fuit, dum legati ad Athenienſes propter Solonis leges [2] deferendas miſſi exſpectantur, arma Romana fames peſtilentiaque compeſcuit. [3] Ipſo autem trecenteſimo anno, hoc eſt, olympiade [4] nonageſimaquinta, poteſtas conſu-

1 *Anno qui proximus trecenteſimo*] Annum ab Urbe condita CCXCIX. intelligit, Coſſ. Sp. Tarpejo, & A. Aterio, quibus legatos in Graeciam miſſos fuiſſe praeter Livium & Dionyſium Caſſiodorus ſcribit.

2 *Deferendas*] Flor. pr. *transferendas.* Pro *compeſcuit* Lugd. Bat. pr. *conſumſit.*

3 *Ipſo autem tricеſimo*] Conſulare imperium ad Decemviros tranſlatum eſſe anno ab Urbe condita CCC. altero, Livius & Eutropius ſcribunt, CCCII. Auctores Faſtorum Roman. Euſebius & Solinus. Fabr.

4 *Olympiade XCV.*] Varietatem numeri ab aliis notatam reliqui. In duobus manuſcriptis XCV. inveni, in tertio XXC. Cum Oroſius Euſebium in hac re fere auctorem ſequatur, qui Decemvirum creationem confert in Olympiadem XXCII. vide num ita hic quoque ſcribendum ſit. Dionyſio Decemviri creati ſunt Olympiadis XXCCII. anno ſecundo. Diodorus libro duodecimo: Olympiade octogeſima quarta Fabr.

5 In-

conſulum decemviris tradita, conſtituendarum legum Atticarum gratia magnam perniciem Reip. invexit: nam primus ex decemviris, cedentibus caeteris, ſolus Appius Claudius ſibi continuavit imperium: ſtatimque aliorum conjuratio ſubſecuta eſt, ut, more contemto, quo inſigne imperii penes unum, poteſtas autem communis erat, omnes omnia propriis libidinibus agitarent. Itaque inter caetera, quae inſolentiſſime cuncti praeſumebant, repente ſinguli cum duodenis faſcibus caeteriſque [5] imperii inſignibus proceſſerunt: &, novo inprobae ordinationis incepto, [6] ablegata religione conſulum, emicuit agmen tyrannorum, duabus tabulis legum ad decem priores additis, agentes inſolentiſſimo faſtu plurima, die, quo deponere magiſtratus mos erat, cum iiſdem inſignibus proceſſerunt. [8] Maxima etiam [9] Appii Claudii libido auxit invidiam, qui, ut Virginiae virgini ſtuprum inferret, prius ſervitutis cauſam intulit; quamobrem [10] adactus Virginius pater dolore libertatis, & pudore dedecoris, protractam ad ſervitutem filiam, in conſpectu populi [11] pius parricida proſtravit: qua populus neceſſitatis atrocitate permo-

5 *Imperii inſignibus*] Ed. Aug. & MSS. ad unum omnes *imperatoriis inſignibus*, quod etiam in Vincentio Bellovacenſi invenitur.

6 *Ablegata religione conſulum*] Lugd. Batt. pr. & tert. cum Coll. Gronov. *obligata* ſcribunt. Ed. Aug. *obligataque*, Meus *abnegata*. Sed Vincentius Bellovacenſis in Speculo ſuo *obliterata* exhibet.

7 *Plurima*] Ex compendio ſcribendi error natus in Lugd. Bat. quarto & apud Vinc. Bellov. apud quos *prima* (in Ed. Aug. *primo*) ſcribitur, ut cum ſequenti *die* conjungatur.

8 *Maxima* &c.] *Maximam* tres Florentini, duo Lugd. Batt. Perizon. Coll. Gronov. & Vinc. Bellov. ſcribunt. *Maximam* quoque exhibet Ed. Aug. quaſi *maximam invidiam* vocaret Oroſius, quod perpetuum facerent magiſtratum qui erat annuus, & illum pro voluntate ſua adminiſtrarent. Ego puto reſcribendum eſſe *maxime*. Vulgati *maxima* cum *libidine* conjungunt.

9 *Appii Claudii libido*] Nota res eſt ex Dionyſii libro undecimo, Diodori duodecimo, Livii tertio, Eutropii primo. FABR.

10 *Adactus Virginius pater*] Legitur & *adductus*. Cicero libro ſecundo De Finibus. *L. Virginius ſexageſimo anno poſt libertatem receptam, Virginiam filiam ſua manu occidit potius, quam ea Appii Claudii libidini, qui tum erat ſummo in imperio, dederetur.* FABR.

11 *Pius parricida*] Locutio ſimilis apud Ovidium in Ibi. vſ. 311.

Aut pia, te caeſo, dicatur adultera, ſicut
Qua cecidit Leucon vindice, dicta pia eſt.

Ad cujus loci intellectum adſcriptum ab Interprete fuit, *Leucon, unus ex Ponti regibus, Spartacum, fratrem ſuum, interfecit, provocatus ab uxore ſua, quam cum vellet adulterari Leucon, ab eo interfectus eſt, unde Arion,*

permotus & periculo libertatis admonitus, montem Aventinum occupavit armatus. Nec tueri libertatem armis [12] deſtitit, niſi poſtquam ſe conjuratorum conſpiratio ipſis quoque honoribus abdicavit. Tertia & quinta poſt centeſimam [13] olympiade, per totum fere annum tam crebri, tamque etiam graves in Italia terraemotus fuerunt, ut dei nnumeris quaſſationibus ac ruinis villarum oppidorumque [14] aſſiduis Roma nuntiis fatigaretur: Deinde [15] ita jugis [16] & torrida ſiccitas fuit, ut praeſentis tunc futurique anni ſpem gignendis terrae fructibus [17] abnegarit. [18] Iiſdemque temporibus, [19] cum Fidenates hoſtes, maximorum auxi-

Leucon occidit fratrem pro conjuge, eumque
Conjux: ſic cauſa caedis utriſque fuit.

Luſus in his vocabulis Inſcriptionem Antiquam mihi in memoriam revocat, in qua mulier, quae *nimia* (pro *nimium*) *pia* fuiſſe dicitur, *facta inpia* legitur. Illi ut aliquam lucem adfundam, ex eleganti Jacobi Sponii libello, qui inſcribitur, *Recherche des Antiquites & Curioſites de la Ville de Lyon* p. 86. eandem hic ſubjiciam, ita ſe habet.

D. M.
ET MEMORIAE
AETERNAE
SUTIAE ANTHIDIS
QUAE VIXIT ANNIS XXV.
M. IX. D. V. QUAE DUM
NIMIA PIA FUIT FACTA
EST INPIA ET ATTIO PRO
BATIOLO CERIALIUS CA-
LISTIO CONIUX ET
PATER ET SIBI
VIVUS PONENDUM
CURAVIT ET SUB AS
CIA DEDICAVIT.

Mulieri huic, ut & filio ſuo Attio Probatiolo, Cerialius Caliſtio, illius conjux, hujus pater, monumentum illud erexit, in quo uxorem ex nimia pietate inpiam factam dolet. An innuit illam tranſiiſſe ad Chriſtianorum ſectam, dum eorumdem probatos mores amplexa, hoc uno peccaſſet, quod illis, qui *inpii* vocari ſolebant, ſeſe addixiſſet? An, quoniam filio ſimul ſcriptum fuit epitaphium, mortis ejuſdem filii cauſa extitit pietate nimia, quae invitam reddiderit inpiam?

12 *Deſtitit*] Lugd. Batt. tres & Coll. Gronov. *deſtituit.*

13 *Olympiade*] Flor. ſec. & tert. Ultr. Coll. Gronov. atque Perizon. *Olympiadem.*

14 *Roma nuntiis fatigaretur*] *Nuntiis* recte eſt in Manuſcriptis, pro quo vulgo mendoſe *intus* legitur. Livius ſcribit his temporibus M. Cornelio, L. Papirio Coſſ. crebis motibus terrae in agris tecta corruiſſe, ſed hi Conſules aliis cadunt in annum ſecundum Olympiadis LXXXIV. Diodoro in tertium Olympiadis LXXXVII. FABR.

15 *Ita jugis*] Vocem priorem tres Lugd. Batt. delent, ut & Coll. Gronov.

16 *Ita jugis & torrida ſiccitas*] Siccitate plurimum laboratum fuiſſe, A. Cornel. Coſſo, T. Quinctio Penno, Coſſ. anno CCCXXVII. Livi. libr. IV. ſcribit. FABR.

17 *Abnegarit*] Lugd. Batt. tres. Perizon. Ultr. & Coll. Gronov. & Ed. Aug. *abnegaret.*

18 *Iiſdemque*] Meus cum Perizon. *Iiſdem.* Lugd. Batt. pr. & quart. *His denique.* *Auxiliatorum* mox pro *auxiliorum* Lugd. Bat. tert.

19 *Cum Fidenates hoſtes*] Legitur etiam *Fidenas hoſtis*: de quo Eutropius lib. I. An. CCCXV. ab u. c. *Fidenates, contra Romanos rebellaverunt. Auxilium praeſtabant his Vejen-*

auxiliorum manu ſtipante, terribiles Romanis arcibus inminerent, [20] Aemilius, tertium dictator, magnam mali molem ipſis Fidenis vix captis depulit, & ſanavit: [21] tanta in ipſis erat malorum animorumque contentio, ut vel [22] domeſticas clades ſuperfuſa forinſecus bella obliterarent: vel, poſt damna bellorum, inducias relaxatas diverſae peſtes, coelo terraqne excandeſcentes, inceſſabili infeſtatione corrumperent.

Vejentes, & rex Vejentium Tolumnius. Conjunxerunt ſe iis & Volſci. Plura Livius lib. IV. FABR.

20 *Aemilius tertium dictator*] Mam. Aemilius Mamertinus Dictator primum an. CCCXVI. cum Fidenatibus acerrime dimicavit, & triumphans in Urbem rediit. Idem Dictator tertium, an. CCCXXVII. cum Fidenates iterum rebellarent, Fidenas Urbem cepit atque excidit. Haec Liv. lib. IV. FABR.

21 *Tanta*] Lugd. Batt. duo *tantaque.*

22 *Domeſticas clades*] In Vulgatis eſt *domeſticae*, noſtram lectionem ex libris antiquis acceptam ἀντιθέσις comprobat. FABR.

C A P U T XIV.

De Siciliae imperio, rebuſque in ea geſtis.

[1] Sicilia, [2] ab initio patria Cyclopum, & poſt eos ſemper nutrix tyrannorum fuit. Saepe etiam captiva ſervorum, quorum primi carnibus hominum, medii cruciatibus, poſtremi mortibus paſcebantur: excepto eo, quod externis bellis aut praeda habebatur, aut praemium. [3] Haec, ut quam breviſſime abſolvam, requiem malorum, niſi nunc, neſcit: imo, ut [4] evidentius diverſitates temporum declarentur, ſicut antea vel inteſtinos vel externos tumultus perpeſſa eſt inter omnes ſola ſemper, ita nunc ex omnibus ſola [5] nunquam patitur. Nam etiam (ut

1 *Sicilia, ab initio*] Quae hoc capite ab Oroſio explicantur, ea plenius a Juſtino ex Trogo commemorantur lib. IV. Antiquiſſimos eſſe in parte Siciliae *Cyclopas* Thucydides initio lib. VI. ſcribit. FABR.

2 *Ab initio*] *Initio* Ed. Aug. *Ab initio pene* Lugd. Bat. pr.

3 *Haec ut quam*] *Haec, inquam, ut* &c. Ed. Aug.

4 *Evidentius*] Lugd. Bat. pr. *evidentis*, quaſi vellet *evidentes diverſitates.*

5 *Nunquam*] Addunt *patitur*, Edd. Vett. & MSS. quidam, ſed contra Codices meliores.

(ut ſileam de diuturnitate vel illius calamitatis, qua preſſa eſt, vel iſtius è contrario, qua fruitur, pacis) Aetna ipſa, quae tunc cum excidio urbium atque agrorum crebris eruptionibus aeſtuabat, nunc tantum innoxia ſpecie ad praeteritorum fidem fumat. Igitur ut praetermittam interim de tyrannis, quorum mox qui fuit [6] ultor, ſucceſſor effectus eſt; medio tempore, hoc eſt, anno ab Urbe condita CCCXXXV. cum Rhegini apud Siciliam diſcordia laborarent, civitaſque per [7] diſſenſionem diviſa in duas partes eſſet, pars una veteranos ab Himera, urbe Siciliae, in auxilium vocavit. Porro illi, pulſis civitate primum his, contra quos implorabantur, deinde mox caeſis etiam illis, quibus ad auxiliandum convenerant, urbem cum conjugibus & liberis ſociorum occupavêre, auſi facinus [8] nulli tyranno comparandum; quippe cum Rheginis [9] quidvis perpeti ſatius fuerit, quam [10] ut ultro invitarent, quibus patriam, conjuges, liberos ac penates, ipſi extorres ad praedam relinquerent. At etiam Catanenſes, cum Syracuſanos graves infeſtosque paterentur, ab Athenienſibus auxilia popoſcerunt. Sed Athenienſes, ſuo magis quam ſociorum ſtudio inſtructam claſſem, in Siciliam miſêre: cum [11] & ſibi propagare molirentur imperium, & Syracuſanam claſſem nuper inſtructam Lacedaemoniis proficere vererentur. Et quo-

niam

6 *Qui fuit ultor; ſucceſſor effectus eſt,*] Id eſt, qui ſuſtulit tyrannum, tyrannidem & ipſe occupavit, *qua re factum eſt, ut tyrannus quidem occideretur, ſed patria non liberaretur;* ſicuti loquitur Juſtinus, ubi agit de tyrannis Heracleae lib. XVI. cap. 5. De Siciliae tyrannis idem lib. IV. cap. 2. *Cocalus regnum inſulae occupavit; poſt quem ſingulae civitates in tyrannorum imperium conceſſerunt, quorum nulla terra feracior fuit.*

7 *Diſſenſionem*] Perizon. *diviſionem.* Lugd. Bat. tert. & Coll. Gronov. *diſceſſionem.* Flor. tert. *diſceſſiones.*

8 *Nulli tyranno comparandum*] Sumſit hoc ex Juſtino, apud quem perperam nonnulli lectionem iſtam ſollicitare auſi ſunt. Confirmant eandem Edd. & MSS. Oroſiani Codd. omnes, uno Lugd. Bat. tertio excepto, in quo legitur *tyrannorum.*

9 *Quidquid vis perpeti*] Ita Colon. Alii heic *Quidvis.* Sic apud Varronem venuſte & vetuſte: *Quotquot annis,* & *Quotquot Kal.* pro *Quotannis & Quot Kalendis* eſt Laut. Lugd. Batt. pr. & tert. cum Coll. Gronov. *quidquid eſſet jus,* quod tolerari poſſet, ſi *belli* adderetur, *Nam ſive victoribus captivitatis jure ſerviſſent, ſive amiſſa patria exſulare neceſſe habuiſſent, non tamen inter aras & patrios lares trucidati, crudeliſſimis tyrannis patriam cum conjugibus ac liberis praedam reliquiſſent.* Juſtin. lib. IV. cap. 3. Pro *quidvis* Florr. tres, Lugd. Batt. duo cum Meo & Perizon. efferunt *quidquid vis,* quod Lautius ex Colon. praetulit.

10 *Ut ultro*] *Quod ultro* Perizon.

11 *Et ſibi*] Ed. Aug. *& ibi.* Juſtinus *ſtudio majoris imperii* dixit.

12 *Caeſi*

niam Athenienſes, qui miſſi erant, [12] caeſis hoſtibus, proſpera initia ſumſerant, majores copias robuſtioremque exercitum cum [13] Lachete & Charoeade ducibus in Siciliam reduxerunt. Sed Catanenſes, belli taedio permoti, cum Syracuſanis foedus ineunt, auxilia Athenienſium ſpernunt. [14] Poſt autem Syracuſanis, conditiones pacis meditatione dominationis tranſgredientibus, denuo legatos Athenas mittunt: qui capillo barbaque ſqualidi, [15] & lugubribus induti, miſericordiam atque auxilium & ſermone & habitu precarentur. Igitur magna claſſis inſtruitur, [16] ducibus Nicia & Lamacho: tantiſque viribus Sicilia repetitur, [17] ut ſuffragia ſua & hi timerent, qui impetraviſſent. Athenienſes duas ilico pedeſtres pugnas ſecundis ſucceſſibus faciunt, [18] confectoſque in urbe

12 *Caeſis hoſtibus*] Tres MSS. Lugd. Batt. videlicet pr. tert. & quart. cum Coll. Gronov. mire tranſponunt verba, *In Siciliam reduxerunt majores copias robuſtioremque exercitum cum Lachete & Cariade ducibus, caeſis hoſtibus proſpera initia ſumſerant.* Quod ideo adnotandum duxi, ut pateat ex uno fonte hanc lectionem in quatuor codd. fuiſſe propagatam.

13 *Lachete & Charoeade ducibus.*] Hi duces extrema aeſtate anni quinti belli Peloponneſiaci in Siciliam miſſi fuerunt, auctore Thucydide lib. III. Apud Dionem lib XII. mendoſe Χαβεῖας pro *Charoeade* nominatur. FABR. *Thariade* Flor. pr. At Lugd. Batt. pr. (in quo ſuperſcribitur, lege *Carneade*) tert. quart. & Perizon. cum Ultr. *Cariade.* Lugd. Bat. ſec. *Chariode*, Meus *Chunade.*

14 *Poſt autem*] Lugd. pr. & tert. *poſt haec autem.*

15 *Lugubribus induti,*] *Pannis*, quod vulgo additur, in lib. vet. non legitur. FABR. *Et lugubribus pannis induti*, Non male illud, *pannis*, interjicit Venetus codex, pro ipſis ſqualoribus, Terent. *pannis anniſque obſitus.* LAUT. Praeter Venetas editiones, reliquae quoque, quae Fabricianas anteceſſerunt, omnes, una Aug. excepta, *pannis exhibent*, quod ego adſutum opinor ab illis, qui deeſſe aliquid putabant, ſicuti *veſtibus* ſimiliter legitur in Flor. ſec. ſed Longob. Codex cum reliquis omnibus haud agnoſcit. Ovid. Metam. lib. XI. vſ. 134.

Surge, age, da lacbrymas, lugubriaque indue, nec me
Indeploratum ſub inania tartara mitte.

Seneca in Herc. Fur. vſ. 626.

Unde iſte, genitor, ſquallor, & lugubribus
Amicta conjux?

16 *Ducibus Nicia & Lamacho.*] Tertius dux fuit Alcibiades, ſed is non ita multo poſt quam in Siciliam pervenerat, domum revocatus, in exſilium abiit. Thucydides libro VI. Diodorus libro decimotertio. Plutarchus in Alcibiade & Nicia. Unde hiſtoria plenior petenda. FABR.

17 *Ut ſuffragia ſua*] Juſtinus lib. IV. cap. 4. *Tantiſque viribus Sicilia repetitur, ut ipſis terrori eſſent, in quorum auxilia mittebantur.*

18 *Confectoſque*] Vulgati, excepta Auguſtana, *conſertoſque*, id eſt condenſatos, conſtipatos. Sed, praeter Ed: illam Aug. Cod. Longob. & MSS. ad unum omnes, *confectoſque* vel *confectos* exhibent, quae locutio Oroſio haud inſueta eſt, & omnino hic reponi debet. Confecerant enim Syracuſanos variis pugnis Athenienſes, & niſi veniſſent Lacedaemonii, jam urbe egredi non auſos, ad ſummam adegiſſent deſperationem.

urbe hoſtes, & objecta claſſe circumdatos, terra marique concludunt. At Syracuſani, fractis feſſiſque rebus, auxilium à Lacedaemoniis petunt: à quibus mox mittitur Gylippus, ſolus quidem, ſed in quo omnium praeſidiorum inſtar praeferebatur: qui veniens, ut audivit inclinatum jam belli ſtatum, auxiliis partim in Graecia, partim in Sicilia contractis, opportuna bello loca occupavit. Deinde duobus praeliis victus, nec territus, tertio congreſſu Lamachum occidit, hoſtes in fugam vertit, ſocios obſidione liberavit. [19] Hinc Athenienſes, terreſtri praelio victi, experimenta maris ineunt, & navali certamine congredi parant, quo cognito, Gylippus claſſem inſtructam à Lacedaemoniis arceſſit: aeque Athenienſes in locum amiſſi dûcis, [20] Demoſthenem & Eurymedonta cum ſupplemento copiarum mittunt. Peloponneſii [21] quoque, cum multarum urbium conſenſu & decreto, ingentia Syracuſanis auxilia miſêre. [22] Ita ſub ſpecie ſocialis belli domeſticos motus exſequuntur, &, quaſi placito de Graecia tranſlatum certamen in Siciliam fuerit, ſic ex utraque parte ſummis viribus dimicatur. Igitur Athenienſes prima congreſſione vincuntur, [23] caſtra quoque cum omni pecunia vel publica vel privata, & cum univerſo inſtructu diuturnae expeditionis amittunt; fractis opibus & in anguſtum redactis, ſuadet Demoſthenes, [24] dum non omnino res perditae ſint, [25] quamlibet videantur adflictae, domum redeant, Siciliaque decedant. Nicias autem, pudore male geſtarum rerum ab initio deſperatior redditus, [26] remanere contendit. Reparant navale certamen: & mox per inſcitiam in anguſtias

19 *Hinc Athenienſes*] *Hic Athenienſes* Ed. Aug.

20 *Demoſthenem & Eurymedonta*] Δημοσθένην τὸν Ἀλκισθένους, ϗ Εὐρυμέδοντα τὸν Θουκλέους. Thucyd. lib. VII. FABR.

21 *Quoque*] Lugd. Batt. *quoque tunc.*

22 *Ita ſub ſpecie*] Lugd. Batt. Codd. cum Coll. Gronov. & Ed. Aug. legunt, *Ita ut* (vel *ut ſub*) *ſpecie ſocialis belli domeſticos motus exſequantur*, *& quaſi* (*placito*, quod retinet Ed. Aug. delentes) *de Graecia tranſlatum certamen in Siciliam* (plerique *Sicilia*) *fuerit*, *ſic* &c.

23 *Caſtra quoque*] Lugd. Bat. quart. *caſtraque.*

24 *Dum non omnino*] Ita repoſui, praeeuntibus Cod. Longob. atque Flor. tert. & confirmante Meo, qui inſuper *ut* praefigit. Ultr. *Dum jam nondum* Flor. ſec. *cum nondum omnino.* Vulgati, *dum nondum omnino.*

25 *Quamlibet*] Editiones Vetuſtiores, excepta Aug. *quantumlibet*, ut & MSS. aliquot. Sed prius illud ſignificatu poſterioris paſſim poni ſolet.

26 *Remanere*] Sic omnes libri MSS. ut & Ed. Aug. Vulgati reliqui *manere.*

27 *Eu-*

ſtias Syracuſani maris deducti, inſidiis hoſtium circumveniuntur. [27] Eurymedon dux primus occiditur: [28] undecim naves incenduntur. Demoſthenes & Nicias claſſem dimittunt, quaſi tutius terrena expeditione fugituri. Gylippus autem primum [29] naves eorum relictas centum triginta invadit: dehinc ipſos fugientes perſequi adgreſſus, capit caeditque [30] quam plurimos. [31] Demoſthenes dedecus ſervitutis voluntaria morte [32] declinat; [33] Nicias vero indignam turpemque vitam dedecore captivitatis [34] adcumulat.

27 *Eurymedon dux primus occiditur*] Ita ex Auguſtinianorum libro ſcripſimus. Nam reliqui ab inpreſſis non diſcrepant: quomodo in Manuſcripto noſtro Juſtino *Eurylochi* nomen etiam pro *Eurymedontis* legitur. Notum vero eſt ex Thucydidis lib. VII. Diodori XIII. & Plutarchi Nicia: *Eurymedontem*, qui in dextro cornu curabat, cum hoſtes circumvenire vellet, intercluſum à ſuis, interiiſſe. FABR.

28 *Undecim naves incenduntur*] Ita quidem conſtanter omnes libri Oroſii: at apud Juſtin. à quo haec deſumta ſunt, legitur: *Triginta naves, quibus praefuerat, incenduntur.* Thucydides & Diodorus incendii patrati ab hoſtibus meminerunt, ſed de numero navium, quae flamma perierint, nihil ſcribunt. FABR.

29 *Naves eorum relictas CXXX.*] Idem numerus eſt in Juſt. Thucydides ſcribit, Athenienſibus reliquas fuiſſe naves circiter LX. Dio L. naves relictas ait. FABR.

30 *Quam plurimos*] Lugd. Bat. ſec. *plurimos.*

31 *Demoſthenes dedecus*] Hac de re alii, praeter Juſtinum, nihil. Tantum Plutarch. in Nicia haec ſcribit: αὐτὸς δὲ Δημοσθένης σπασάμενος τὸ ξίφος ἔπληξε μὲν ἑαυτόν, οὐ μὴν ἀπέθανε, ταχὺ τῶν πολεμίων περισχόντων καὶ συλλαβόντων. Id eſt, *Ipſe Demoſthenes ſtricto gladio ſe quidem percuſſit, verum non interfecit, ſubito ab hoſtibus circumventus & captus.* De morte Demoſthenis & Niciae Timaeum diverſa à Thucydide & Philiſto tradidiſſe, ibidem Plutarchus ſcribit. FABR.

32 *Declinat.*] Florentt. ſec. & tert. *declinavit.*

33 *Nicias vero*] Lugd. Batt. duo *Nicias autem.*

34 *Adcumulat*] Ultr. *cumulat.* Peculiare aliquid, quod apud alios non invenitur, de Nicia atque Demoſthene, eorumque ad poſteros memoria, legitur apud Pauſaniam lib. I. p. 74. is, poſtquam enarravit columnas poſitas in honorem Athenienſium, qui pugnantes extra patriam occubuerant, addit, Γεγραμμένοι δὲ εἰσὶν οἵ τε στρατηγοὶ πλὴν Νικίου, καὶ τῶν στρατιωτῶν ὁμοῦ τοῖς ἀστοῖς Πλαταιεῖς. Νικίας δὲ ἐπὶ τῷδε παρείθη, γράφω δὲ οὐδὲν διάφορα ἢ Φίλιστος, ὃς ἔφη Δημοσθένην μὲν σπονδὰς ποιήσασθαι τοῖς ἄλλοις, πλὴν αὑτοῦ, καὶ ὡς ἡλίσκετο, αὐτὸν ἐπιχειρεῖν ἀποκτεῖναι, Νικίᾳ δὲ τὴν παράδοσιν ἐθελοντῇ γενέσθαι. Τούτων εἵνεκα οὐκ ἐνεγράφη Νικίας τῇ στήλῃ, καταγνωσθεὶς αἰχμάλωτος ἐθελοντὴς εἶναι, καὶ οὐκ ἀνὴρ πολέμῳ πρέπων. *Duces etiam adſcripti ſunt, praeter Niciam, & Plataeënſes milites una cum oppidanis. Niciam quidem praeteritum, non aliam ob cauſam, quam Philiſtus prodidit, crediderim. Scribit enim ille, Demoſthenem, in deditione facienda, ſe unum excepiſſe; ac, quum in hoſtium poteſtatem veniret, ſibi ipſi manus conſciſcere conatum. Niciam vero, ultro deditionem feciſſe; eamque ob rem nomen ejus in columna inſcriptum non eſſe, quod, quum ſeſe hoſtibus ultro dedidiſſet, id quod imperatore ac forti viro dignum erat, non fecerat.*

CAPUT XV.

Athenienſes bello Lacedaemoniorum, adhortante ſeſeque ob exilium ulciſcente Alcibiade, excipiuntur.

[1] Igitur Athenienſes, biennio apud Siciliam non ſine Lacedaemoniorum damno conflictati, [2] aliis domi malis circumveniuntur. [3] Alcibiades enim, dux pridem adverſus Syracuſas pronunciatus, mox ad judicium pro quadam inſimulatione detentus, voluntario exſilio [4] Lacedaemona ſe contulit, inpulitque Spartanos, ut turbatis Athenienſibus novo rurſus bello inſiſterent: neque eis reſpirandi ſpatium, quin opprimerentur, relaxarent, cui incepto ita Graecia omnis adſtipulata eſt, quaſi ad commune incendium reſtinguendum, bono publico, congeſtis viribus conſuleretur. [5] Darius etiam, rex Perſarum, memor paterni avitique in hanc Urbem odii, per [6] Tiſſafernem, praefectum Lydiae, cum Lacedaemoniis foedus paciſcitur, eiſque ſumtus belli & copias pollicetur. Mirum dictu, Athenienſium tantas ea tempeſtate opes fuiſſe, ut, cum adverſus eos, hoc eſt, [7] adverſus unam urbem, Graeciae, Aſiae, totiuſque Orientis viribus incurſum ſit, pugnando ſaepe, nec unquam cedendo, conſumti magis videantur [8] fuiſſe quam victi. Principio enim Alcibiades omnes

1 *Igitur Athenienſes*] Quae hoc capite Oroſius narrat, ea praeter Juſtinum Thucydides lib. VIII. Diodorus lib. XIII. Plutarchus in Alcibiade. FABR.

2 *Aliis*] Cod. Perizon. *& aliis.*

3 *Alcibiades dux primum*] Excuſi *pridem*: male. arguit hoc particula, *mox*, quae ſequitur. LAUT. Non opus ea mutatione, ſat enim interceſſerat temporis, ex quo in Siciliam ire juſſus fuerat Alcibiades. Confer Plutarchum in Nicia.

4 *Lacedaemona*] Ita, non *Lacedaemonem*, ut vulgati habent, ſcripſiſſe Oroſium, patet ex Juſtino, quem deſcripſit, & ex MSS. qui *Lacedaemonam*, *Lacedaemoniam*, vel denique, ut oportet, *Lacedaemona* exhibent.

5 *Darius, Rex Perſarum*] Sextus hic Perſarum rex fuit, qui Artaxerxi Xerxis filio in regno ſucceſſit. FABR.

6 *Tiſſafernem praefectum Lydiae*] Τισσαφέρνης βασιλεῖ Δαρείῳ τῷ Ἀρταξέρξου στρατηγὸς ἦν τῶν κάτω. *Tiſſafernes, regis Darii Artaxerxis filii praefectus in ora maritima erat.* Thucydides. FABR.

7 *Adverſus unam urbem*] Mutavi vitioſam in omnibus Editis diſtinctionem, ea haec erat. *hoc eſt, adverſus unam urbem Graeciae, Aſiae totiuſque orientis viribus incurſum ſit.* Minus concinne. Amplificat enim Oroſius quod ſcripſit Juſtinus lib. V. cap. 2. *Cum ad opprimendam unam urbem totius Orientis vires concurrerent.* conjungit enim *Aſiae* & *Graeciae*; nimirum dixerat modo, *Cui incepto ita Graecia omnis* &c.

8 *Fuiſ-*

omnes ſocios deficere ab his ad Lacedaemonios coëgit: ſed & ab his quoque per invidiam inſidiis [9] adpetitus aufugit, & [10] ad Tiſſafernem in Mediam conceſſit: cui ſtatim adcommodato ingenio [11] & apti eloquii gratia familiarior factus, perſuadet, ne Lacedaemonios tam profuſis opibus [12] juvet: eum potius iſtius certaminis arbitrum ſpectatoremque fieri debere, integraſque Lydiae vires adverſus victorem [13] reſervandas. Quamobrem Tiſſafernes partem claſſis cum aliquanta manu deduci Lacedaemonia jubet: ne vel abundantes [14] ſuffragiis alieno tuti periculo dimicarent, vel in totum deſtituti, ſuſceptum certamen omitterent.

8 *Fuiſſe*] Abeſt a Lugd. Batt. pr. & Coll. Gronov. Meus mavult *eſſe*, Lugd. Bat. quart. mox *ſed ab his* deleto &.

9 *Adpetitus*] Edd. quidam *impetitus* Lugd. Bat. ſec. & Ultr. *petitus*. Mox *effugit* pro *aufugit*, Lugd. Bat. quart.

10 *Ad Tiſſafernem in Mediam conceſſit.*] Thucydides ὑποχωρεῖ δείσας παρὰ Τισσαφέρνην, *metu adductus clam ſe ad Tiſſafernem confert.* Plutarchus, Τισσαφέρνῃ δὲ τῷ βασιλέως σατράπῃ δοὺς ἑαυτὸν ὑπὲρ ἀσφαλείας εὐθὺς ἦν παρ' αὐτῷ πρῶτος καὶ μέγιστος, *ubi ſe Tiſſaferni, ut extra periculum eſſet, dedit, ſtatim apud eum ſummum locum obtinuit.* Fabr.

11 *Et apti eloquii gratia*] Delet *apti* Perizon. Codex. at in Florent. primo, ſeu Longob. Cod. ſcribitur *& aptii*, in ſecundo *& apud eloquii*, verum ibi, expuncto *apud*, ſuperſcribitur *ob*, ut ſuſpicer reponendum eſſe, *& ob eloquii gratiam*, vel, *& ob eloquii gratia.*

12 *Juvet*] Edd. Vett. quaedam, *adjuvaret*, *jubet* &c. MSS. Lugd. Batt. pr. ſec. tert. cum Ultr. & Coll. Gronov. *adiret*, *jubet cum potius* &c. In quibus *jubet* ex duplici ſcriptura ib. *juvet* natum eſt. *adiret* ſcriptum fuit pro *adjuvet*. Verum *juvet* ex antiquis Ed. Aug. habet, idque tres Codd. Florentini cum reliquis & Juſtino, apud quem, *ſed nec auxiliis nimis enixe Lacedaemonios juvandos*: retinere jubent.

13 *Reſervandas*] Ultr. *ſervandas*.

14 *Suffragiis*] Amat vocem hanc eo ſenſu Oroſius, quo meliores ſcriptores Latini repudiarunt. Pro auxiliis enim uſurpat. Sic ſupra cap. XIV. *Ut ſuffragia ſua & hi timerent qui impetraviſſent.*

R Ca-

CAPUT XVI.

Athenienſium adverſus Lacedaemonios praelia gravia, horrendaeque calamitates ac ſtrages utrimque acceptae.

Apud Athenienſes vero cum diu domeſtica diſcordia agitaretur, imminente periculo, [1] ſumma imperii ad ſenatum populi voluntate transfertur, [2] quippe otio diſcordiae nutriuntur: [3] at, ubi neceſſitas incubuit, poſtpoſitis privatis cauſis atque odiis, in commune conſulitur. Sed hoc ipſum, cum propter [4] inſitam genti ſuperbiam & tyrannicas libidines, perincioſum foret; tandem Alcibiades exſul ab exercitu revocatur, & [5] dux claſſis conſtituitur. Quo comperto, principes [6] primo Spartanis urbem prodere moliti ſunt: deinde, cum id fruſtra [7] cogitaſſent, in exſilium ſponte ceſſerunt. Igitur Alcibiades, patria liberata, claſſem in hoſtes dirigit. [8] Commiſſo praelio, victoriam Athenienſes capeſſunt. Porro autem major pars Spartani exercitus caeſa, duces quoque [9] pene omnes interfecti, & octoginta naves captae, abſque his, quae in conflictu incenſae demerſaeque [10] perierunt: Rurſus bellum, in terram tranſlatum, Spartanis aeque infeliciter ceſſit: quibus rebus fracti [11] Lacedaemonii, petière pacem, nec tamen impetrare potue-

1 *Summa imperii ad Senatum transfertur*] Quomodo ſumma imperii ad Senatum quadringentorum hominum tranſlata fuerit, item de reditu Alcibiadis, copioſe Thucydides, Diodorus & Plutarchus locis citatis. FABR.

2 *Otio*] Lugd. Bat. tres *odio*, vitioſe.

3 *At ubi neceſſitas*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. *at* delent, leguntque, *poſitis privatis cauſis* &c.

4 *Inſitam*] Superſcribitur in Lugd. Bat. pr. textus habet *ingenitam.*

5 *Dux claſſis conſtituitur*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. *dux claſſi conſtituitur.*

6 *Primo*] Abeſt a Meo Codice.

7 *Cogitaſſent*] Ed. Aug. *agitaſſent.*

8 *Commiſſo praelio.*] Duplicem victoriam deſcribit, unam navalem, alteram terreſtrem, quas Athenienſes ad Cyzicum de Spartanis reportarunt, duce illorum Mindaro interfecto. Xenophon lib. I. de Rebus Graecorum, Diod. libr. XIII. Plutar. Alcibiade. FABR.

9 *Pene omnes*] Primam vocem non agnoſcit Ultr.

10 *Perierunt*] Lugd. Bat. tres & Coll. Gronov. *perierant.* Mox *in terra* pro *in terram* Perizon. ſicut aliquanto poſt *in Sicilia* pro in *Siciliam* Ed. Aug.

11 *Lacedaemonii petiere pacem.*] Legationis de pace Athenas miſſae princeps fuit Endius

Digitized by Google

tuerunt. Praeterea [12] Syracuſana praeſidia in Siciliam, audita Carthaginenſis belli infeſtatione, revocata ſunt. Quamobrem Alcibiades claſſe victrici totam Aſiam pervagatur, bellis, incendiis, [13] caedibuſque rapit ſternitque omnia. Urbes, quae dudum à ſocietate defecerant, capit, recipitque quamplurimas. [14] Sic Alcibiades, magni nominis factus, Athenas, cum admiratione & gaudio omnium, victor ingreditur. Parvo poſt intervallo auget vires, exercitum [15] claſſemque numero provehit, rurſuſque Aſiam petit. Lacedaemonii vero Lyſandrum ducem, claſſi belloque praeficiunt. [16] Cyrus etiam, filius Darii, in locum Tiſſafernis, Ioniae Lydiaeque praepoſitus, magnis eos opibus auxiliiſque confirmat. [17] Lyſander itaque Alcibiadis exercitum, praedae intentum, ac per hoc ubique diſperſum ac vagum, repentino incurſu opprimit, ſine conflictu aliquo vincit, caeditque fugientem. Magna haec clades Athenienſibus, & [18] multo hoc atrocius vulnus, quam dudum inflixerant, ſuſceperunt: quo comperto, Athenienſes opinati ſunt Alcibiadem [19] antiquum exſilii ſui dolorem, iſto ſcelere proditionis vindicare curaſſe: ideoque [20] in locum ejus Cononem conſtituunt, cui reſiduam manum & ſummam belli committunt, qui ſupplere ſaltem numero exhauſtas copias volens, ſenes ac pueros legit, exercitumque [21] conſcripſit. Sed hujuſmodi manus moram

Endius: Athenis vero Cleophon maxime paci impedimento fuit. Lege Diod. Fabr.

12 *Syracuſana praeſidia,*] Poſt Athenienſium cladem in Sicilia Aegeſtaei ſocii Athenienſium, preſſi à Selinuntiis & Syracuſanis, opem à Carthaginienſibus petierunt: hique illis praeſidium cum Annibale Geſeonis F. duce miſerunt: itaque Syracuſani ſuos, quos auxilio Lacedaemoniis contra Athenienſes miſerant, domûm revocarunt. Xenophon & Diod. Fabr.

13 *Caedibuſque*] Sic MSS. Vulgati *caedibus.* Quidam mox etiam *urbeſque.* Dein MSS. plerique *recepitque.*

14 *Sic Alcibiades magni nominis*] Magnificum Alcibiadis reditum in patriam praeter Xenophontem, Diodorum & Plutar. deſcribit Juſtinus lib. V.

15 *Claſſemque numero provehit*] *Numero* adverbium hic eſt, pro celeriter: aut certe claſſis numerus deëſt. Laut.

16 *Cyrus etiam, filius Darii,*] Vulgo turpi errore legitur, *Cyrus autem, frater Darii.* Fabr.

17 *Lyſander itaquè Alcibiadis*] Haec clades abſente Alcibiade, Antiochi, quem claſſi praefecerat, temeritate accepta fuit Xenoph. lib. I. Diod. XIII. Plutarch. Alcibiade & Lyſandro. Pauſanias lib. III. Fabr.

18 *Multo hoc atrocius vulnus,*] Sic omnino ſcribendum ex MSS. qui magno conſenſu omnes ita exhibent. Vulgati *multo atrocius*, praeter Ed. Aug. quae cum MSS. facit.

19 *Antiquum*] Lugd. Bat. pr. *antiqui.*

20 *In locum ejus*] Edd. quaedam *ideo in locum ejus.* MSS. Lugd. Bat. duo cum Coll. Gronov. *in loco ejus.*

21 *Conſcripſit,*] MSS. haec eſt lectio. Vulgo *conſcribit.*

Digitized by Google

moram bello non adtulit: quippe quod robore, non numero, confici ſolet. [22] Itaque ſtatim inbellis manus vel capta vel caeſa eſt, tantaque ſtrages occiſorum [23] illo praelio facta eſt, ut deletum non ſolum regnum, ſed etiam nomen Athenienſium videretur. At illi, deſperatis rebus, [24] ſtatuunt urbem peregrinis dare; ut, qui per totam Aſiam paulo ante dominati ſunt, nunc ex hac [25] colluvie muros ſaltem libertatemque tueantur: &, quamvis vel ſuo judicio ad haec tuenda etiam objectis muris non ſufficiant, iterum tamen experire navale praelium parant. Expers conſilii furor, dolorem virtutem putat: quantumque meditatur ira, tantum promittit audacia. Itaque, omnibus partim captis partim interfectis, de ipſis quoque reliquiis nihil reliqui factum eſt. Solus dux Conon, ſuperſtes bello & populo, timens civium crudelitatem, [26] ad Cyprium regem conceſſit Euagoram. At dux Lacedaemoniorum, ademtis omnibus civitatibus, nihil Athenienſibus praeter inanem urbem reliquit, nec hoc diu: nam & ipſam urbem poſtea obſidione circumdedit. [27] Angebat intrinſecus fames, deſolatio & morbus obſeſſos. Et cum poſt [28] omnia miſeriarum abominamenta, quae etiam dicere [29] horror eſt, nihil ſpei praeter mortem occurreret, pacem petivêre.

22 *Itaque ſtatim imbellis manus &c.*] Ultimum hoc praelium navale inter Lacedaemonios & Athenienſes bello Peloponneſiaco (quod XXVII. annos duravit) commiſſum fuit ad *Aegos flumina*, quo Athenienſium claſſis deleta eſt: de quo eoſdem auctores conſule, quos modo nominavi. FABR.

23 *Illo praelio*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. & Ed. Aug. *in illo praelio.*

24 *Statuunt urbem peregrinis dare*] id eſt, peregrinos civitate donare. Diod. ἐψηφίσαντο πολίτας τοὺς μετοίκους, καὶ τὸν ἄλλον ξένον τοὺς βουλομένους συναγωνίσασθαι. FABR.

25 *Colluvie*] Tres Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. *congerie.*

26 *Ad Cyprium regem conceſſit Euageram.*] Hujus loci mendum alii quoque animadverterant, ac ſine ullo negotio ex Juſtino emendari potuit. Xenoph. lib. II. Κόνων ὀκτὼ ναυσὶν ἀπέπλευσε παρ' Εὐαγόραν ἐς Κύπρον. Sed ne in re minime dubia teſtibus videar uti non neceſſariis, Κόνωνα γὰρ τίς οὐκ οἶδεν, ὅτι δυστυχήσαντος τῆς πόλεως ὡς Εὐαγόραν ἦλθε: ut ait Iſocrates in Euagora. FABR. Legebatur putide, *ad Cyrum regem conceſſit. Evagoras autem* (vel *Evacinas*) *dux Lacedaemoniorum.* &c.

27 *Angebant*] Plures ex MSS. *agebat.*

28 *Omnia*] Lugd. Bat. pr. *omnium.*

29 *Horror eſt*] Edd. Vett. praeter Auguſt. *horrori* vel *horroris* eſt, dein, *nihil ſpei praeteritae.*

CA-

C A P U T XVII.

Athenienſibus certis legibus ac conditionibus pax datur, trigintaque rectores conſtituuntur, qui, cum tyrannidem exercerent, Thraſybuli induſtria ejecti ſunt.

Magna hinc inter Spartanos & ſocios deliberatio fuit, [1] cum plurimi inquietiſſimam civitatem ſternendam ſolo, [2] populumque infeſtiſſimum cum ipſo nomine abolendum pronuntiarent: [3] Spartani negaverunt, [4] ſe permiſſuros, ut è duobus Graeciae oculis unus erueretur: inſuper etiam pacem promiſerunt, [5] ſi Piraeei portus ducentia in urbem [6] munimina everterentur, [7] naveſque reliquas ultro traderent: deinde ſi rectores ſibi triginta [8] lectos ſuſciperent. Huic conditioni addictis & ſuccumbentibus, Lacedaemonii Lyſandrum ad componendas in urbe parendi leges conſtituerunt. Inſignis hic annus & expugnatione Athenarum, & morte Darii, [9] Perſarum regis, & exſilio Dionyſii, Siciliae tyranni, fuit. Igitur triginta rectores Athenienſibus ordinati, triginta

1 *Cum plurimi*] Edd. quaedam Vett. & *cum plurimi.*

2 *Populumque*] Lugd. Batt. pr. tert. & quart. cum Coll. Gronov. *populum.*

3 *Spartani negaverunt.*] Sic quidem Juſtin. at Xenophon. lib. II. ita. Λακεδαιμόνιοι δὲ οὐκ ἔφασαν πόλιν Ἑλληνίδα ἀνδραποδιεῖν, μέγα ἀγαθὸν ἠργασμένην ἐν τοῖς μεγίστοις κινδύνοις γενομένην. (Sic enim legendum è vetuſtis non γενομένοις ut eſt inpreſſum.) τῇ Ἑλλάδι. *Lacedaemonii negarunt ſe Graecam urbem, quae in ſummis Graeciae periculis optime de illa eſſet merita, everſuros.* FABR.

4 *Se*] Abeſt a Coll. Gronov. & Lugd. Bat. tert.

5 *Si Piraeei portus*] Juſtin. *Si demiſſa Piraeeum verſus muri brachia dejecerint.* ubi *muri brachia* vocat, quae Graeci μακρὰ σκέλη, μακρὰ τείχη. FABR.

6 *Munimina*] Lugd. Batt. duo cum Coll. Gronov. *munimenta.* Idem voluit Cod. Longob. ſcribens *monumenta*, literae *u* ſuperſcripta *i.* Ed. Aug. *ducentiaque.* MSS. plures *verterentur* pro *everterentur.* Flor. tert. *eruerentur.*

7 *Naveſque reliquas*] Lugd. Bat. tert. *naveſque reliquae ultro traderentur.*

8 *Lectos*] Fabricius reſtituit ex MSS. In Editis antea deërat, praeterquam in Aug. in qua *electos.* Aliquanto poſt Meus pro *conſtituerunt* habet *conſtituunt.*

9 *Darii, Perſarum regis*] Darius non ita multo poſt pacem inter Athenienſes factam mortuus fuit, cum annos XIX. regnaſſet, Diodorus libr. XIII. Dionyſius vero, ut idem ſcribit, non tam exſulavit, quam in extremum diſcrimen amittendae tyrannidis venit. FABR. MS. Lugd. Bat. tert. atque Ed. Aug. ex tribus &, primum delent.

Digitized by Google

triginta tyranni exoriuntur: qui primo ſe tribus millibus ſatellitum ſtipant, mox etiam ſeptingentos milites victoris exercitus lateribus ſuis circumponunt: caedem omnium paſſim futuram, [10] occiſo Alcibiade, auſpicantur: qui fugiens, in itinere clauſus cubiculo, [11] vivus incenſus eſt, quo interfecto, quaſi ſublato ultore ſecuri, miſerae urbis reliquias caedibus rapiniſque exhauriunt. [12] Theramenem quoque, unum ex numero ſuo, cui haec diſplicere ſenſerunt, in exemplum timoremque reliquorum, trucidant. Itaque omnes paſſim ex urbe diffugiunt, ſed [13] interdictu Lacedaemoniorum, cum per totam Graeciam exſulibus negaretur hoſpitium, omnes ſe [14] Argos ac Thebas contulerunt: ubi ita hoſpitalitatis obſequio [15] foti ſunt, ut non ſolum dolorem amiſſae patriae lenirent, [16] verum etiam ſpem recuperandae meditarentur. Erat inter exſules [17] Thraſybulus, vir ſtrenuus, & generis nobilitate inter ſuos clarus, qui auctor audendi pro patria fuit. Itaque [18] caſtellum Phylen Attico-

10 *Occiſo Alcibiade.*] Trogus, cujus ſententiam Oroſius ſequitur, videtur ſcripſiſſe Alcibiadem à Triginta viris occiſum fuiſſe, quod illi, & praecipue Critias, ut eſt apud Plutarch. Lyſandrum inpulerint, ut Alcibiadem à Pharnabazo interficiendum curaret. Variae tamen ejus necis cauſae commemorantur à Plutarcho & Diodoro lib. XIV.

11 *Vivus incenſus eſt*] Plutarchus ſcribit Alcibiadem, in Phrygiae quodam vico deprehenſum ab iis, quibus Pharnabazus hanc caedem mandaverat, qui cum ad eum ingredi non auderent, aedibus circumfuſi eas incenderunt. Alcibiades ſiniſtram manum pallio involvit, gladioque diſtricto integer à flamma erupit, & ſubmotis interfectoribus eminus ab iis telis oppreſſus eſt. Sed Ephorus lib. VII. ut eſt apud Diodor. tradidit, aedibus incenſis ipſum quidem eruptionem tentaſſe, verum flamma teliſque impeditum interiiſſe. FABR.

12 *Theramenem quoque.*] Theramenis praeclara mors non tantum à Xenophonte eleganter deſcribitur, ſed & à Cicerone Tuſc. I. magnifice laudatur. FABR.

13 *Interdictu*] Lugd. Batt. tert. quart. & Coll. Gronov. *interdicto*.

14 *Argos*] Lugd. Bat. tert. Coll. Gronov. & Ed. prima atque Aug. *ad Argos*.

15 *Foti ſunt*] Male Venetae *freti ſunt*.

16 *Verum etiam ſpem reciperandi meditarentur*] Ita Cod. Colon. pro quo inſcite editiones verbum *recuperandi* occupavit. In Jure & Pandectis Florent. frequens eſt *reciperare*, quo veteres utebantur pro *reparare*: ſicuti *reciprocare*, pro, *reprocare*: & apud Gellium *reciperatores*. LAUT.

17 *Thraſybulus, vir ſtrenuus*] Θρασύβουλος ὁ Τειριεὺς ὀνομαζόμενος, ἀνὴρ Ἀθηναῖος Diod. FABR.

18 *Caſtellum Phylen.*]. Vulgo mendoſe, *Phylenen*, legitur, ſicut apud Iſocratem de Pace τῶν Φυλακὴν καταλαβόντων, Apud Dionem lib. XLIV. οἱ τὴν Φυλακὴν καταλαβόντες, pro Φυλὴν, Xenophon, Φυλὴν χωρίον καταλαμβάνει ἰσχυρόν. Diod. κατελάβετο χωρίον τῆς Ἀττικῆς ὀνομαζόμενον Φυλὴν, ὃ ἦν, τὸ φρούριον ὀχυρὸν σφόδρα, καὶ τῶν Ἀθηνῶν ἀπέχον σταδίους ἑκατὸν id eſt, *Occupavit Atticae caſtellum Phylen nomine: quod & bene munitum erat, & Athenis aberat millia paſſuum fere XIII.*. FABR. Manavit inde proverbialis illa locutio apud Ariſtophanem in Pluto vſ. 1147.

Μὴ μνησικακήσῃς, εἰ σὺ Φυλὴν κατέλαβες.

Ne

ticorum finium collecti exſules capiunt, multarumque civitatum opibus adjuti, vires capeſſunt: [19] quibus Lyſias quoque, Syracuſanus orator, quaſi in auxilium urbis, quae eſſet patria communis eloquentiae, [20] quingentos milites cum ſtipendiis ſuis miſit. Atrox id praelium fuit, ſed his [21] pro propria libertate, illis pro aliena dominatione certantibus, animorum atque cauſarum [22] ipſa quoque tulit pugna judicium: nam victi tyranni in urbem refugerunt, omneſque quos ex Athenienſibus ſibi prius ſatellites legerant, tunc ſuſpectos proditionis, urbis cuſtodia removerunt. [23] Thraſybulum quoque ipſum tentare corruptione auſi ſunt: quod ubi fruſtra ſperatum eſt, arceſſitis à Lacedaemone auxiliis, rurſus in bellum ruunt, ubi [24] duo ſaeviſſimi omnium longe tyrannorum trucidantur. Caeteros, victos & in fugam verſos, [25] Thraſybulus, ubi vel maxi-

Ne quaeſo memineris injuriarum, quamvis nunc Phylen occupaveris.

Ubi conſule Scholiaſtem. Emendavit jam olim Oroſii locum Leopardus in Gruteri Face Critica Tom. III. p. 400.

19 *Quibus Lyſias quoque*] Exſtant optimi hujus Oratoris aliquot orationes, quarum lepidiſſimam *Funebrem* nos ante annos aliquot auxilio libri Manuſcripti integram edidimus, Latinamque, una cum *Defenſione caedis Eratboſtenis*, fecimus. Fabr.

20. *CCCCC. milites*] Plut. in Lyſia auctor eſt ipſum juviſſe Thraſybulum duobus millibus drachmarum, ſcutis ducentis, & militibus à ſe conductis trecentis. Fabr. Pro *miſit* eſt *mittit* in Ed. Aug.

21 *Pro propria libertate*] Recte iis quae ſequuntur, *pro aliena dominatione* haec opponi videntur, ſed quum Codex Longobard. legat *pro patria libertate*, idque ipſum velle videatur Ultr. in quo, *pro patá propria libertate.* imo dudum exhibuerint Edd. princeps Pariſ. & Venetae, quin & Ed. illa praeſtantiſſima, quae Auguſtae Vindelicorum emiſſa fuit, in qua eſt, *pro patria pro libertate.* Editionum quidem illarum lectionem duplicem Codd. ſcripturam eſſe exiſtimo, & legendum, *pro patria & libertate*, vel *pro patria libertate*, ut Codicum habet optimus, & confirmare videtur Juſtinus lib. V. cap. 9.

Sed cum hinc pro patria ſummis viribus, inde pro aliena dominatione ſecurius pugnaretur.

22 *Ipſa quoque tulit pugna judicium*] Sic omnino locus hic ex iiſdem Editionibus atque inſuper MSS. Meo atque Lugd. Bat. tertio, reſtitui debet. Vulgati *indicium* habent. Lucani imitatio eſt, ex lib. I, ℣ſ. 126.

Quis juſtius induit arma
Scire nefas: magno ſe judice quiſque tuetur:
Victrix cauſſa Deis placuit, ſed victa Catoni.

Mox Edd. Princeps, Venetae & Pariſ. *refugerunt & ab armis.*

23 *Thraſybulum quoque ipſum.*] Hunc conatum expoſuerat Diodorus lib. XIV. Ubi poſt occupatum Piraeeum ſcribit magnum numerum exſulum ad Thraſybulum confluxiſſe: ac deinde in Henrici Stephani libris ſequitur, [illegible] &c. ubi hæc verba. [illegible], aut his ſimilia, deſunt. Fabr.

24 *Duo ſaeviſſimi*] *Critias* nimirum & *Hippomachus*, Xenophon, & Juſtinus. Diodorus *Critiae* tantum meminit. Fabr.

25 *Thraſybulus clamore conſequitur*] Haec Cleocriti praeconis voce pronuntiata fuiſſe Xenophon ſcribit. Fabr.

26 In-

Digitized by Google

maxime Athenienſes eſſe [26] intelligit, clamore conſequitur, oratione retinet, precibus ligat, proponens ante oculos eorum, quos fugere vel ad quos refugere [27] vellent, ſibi, adverſus triginta dominos, non adverſus cives miſeros, bellum eſſe ſuſceptum. Quin potius omnes, qui ſe meminerint eſſe Athenienſes, ſequi oportere Athenienſium libertatis ultores. Itaque haec [28] adhortatio tantum apud eos valuit, ut mox reverſi in civitatem tyrannos arce decedere atque [29] Eleuſinam migrare compulerint: qui, poſtquam in ſocietatem urbis cives ſuos, eatenus exſules, [30] receperunt, tyrannos in bellum aemulatione ſuſcitant, quibus libertas aliorum quaſi ipſorum ſervitus videbatur. [31] Tunc indicta pugna, cum prius quaſi ad colloquium convenirent, circumventi inſidiis, veluti pacis victimae, trucidantur: [32] ita revocati in unum, poſt [33] inexplebiles magnorum lacrymas gaudiorum, haec prima [34] fundamina recuperatae libertatis inſtaurant, propoſita jurisjurandi conteſtatione, uti diſcordiae, animoſitateſque praeteritae, in oblivionem perpetuam atque immortale ſilentium deducantur. Quod pactionis genus quaſi [35] novam vitae inſtitutionem, novamque felicitatem ſtatus ſui informantes, [36] Amneſtiam vocaverunt, id eſt, abolitionem

26 *Intelligit*] Meus cum duobus Lugd. Batt. & Coll. Gronov. habent, *intellexit.*

27 *Vellent*] Lugd. Bat. tert. & Coll. Gronov. cum Ed. Aug. *velint.* MSS. iidem in iis, quae praeceſſerunt, delent *eorum.* Aliquanto poſt *eſſe* quoque expungunt, & ſcribunt cum Lugd. Bat. ſec. *meminerint Athenienſes.*

28 *Adhortatio*] Edd. Veteres *exhortatio.* MS. Lugd. Bat. tert. cum Coll. Gronov. *oratio.*

29 *Eleuſinam migrare compulerint.*] Edd. quaedam *Eleuſin & emigrare*, ut & *compellerent.*

30 *Receperunt*] Edd. quaedam *exceperunt.*

31 *Tunc indicta pugna*] MS. Lugd. Bat. tert. cum Coll. Gronov. *inclita.* unde patet hauſta haec ex eodem fonte. Oroſii verborum ſenſus eſſe videtur bellum & pugnae diem atque locum a tyrannis, indicta fuiſſe Athenienſibus. Juſtin. lib. V. cap. 10. *Bellum Athenienſibus inferunt.*

32 *Ita*] Meus Codex, *Itaque.*

33 *Inexplebiles*] Edd. Vett. *inexplicabiles.* Rectius aliae cum MSS. *inexplebiles.*

34 *Fundamina*] Lugd. Bat. quart. atque Ultr. *fundamenta*, ut & Ed. Auguſt.

35 *Novam*] Cod. Perizon & Ultr. *novae.*

36 *Amneſtiam*] ἀμνηστίαν. Valerius Max. lib. 4. cap. 1. de Thraſybulo. *Plebis ſcitum interpoſuit, ne qua praeteritarum rerum mentio fieret. Haec oblivio, quam Athenienſes* ἀμνηστίαν *vocant*, &c. Hinc Plutarchus in Civilibus Praeceptis ſcitum illud Athenienſium vocat τὸ τῆς ἀμνηστίας ψήφισμα. Hoc Graecum verbum uſurpavit M. Tullius, cum poſt caedem C. Julii Caeſaris omnem memoriam diſcordiarum oblivione ſempiterna delendam cenſuit. Philip. I. Hinc Paterculus lib. II. *Et illud decreti Athenienſium celeberrimi exemplum relatum à Cicerone oblivionis praeteritarum rerum decreto patrum comprobatum eſt.* Vopiſcus in Aureliano, *Amneſtia etiam*

nem malorum. [37] Sapientiſſima Athenienſium, praeſertim poſt tanta miſeriarum documenta, proviſio: ſi quo pacto res humanae manente conſenſu hominum, [38] ut ordinantur, valerent. Sed adeo hoc idem placitum, [39] inter ipſa penè placiti verba corruptum eſt, ut, vix intercedente biennio, [40] Socrates ille, clariſſimus philoſophorum, adactus malis, veneno ſibi apud eos vitam extorſerit: deinde vix quadraginta annis intervenientibus, ut alia ſileam, iidem Athenienſes, ademta ſibi penitus libertate, ſub Philippo Macedonum rege [41] ſervierint. Verumtamen ſapientiſſimi omnium Athenienſes, etiam ſuis malis ſatis docti, [42] concordia minimas res creſcere, diſcordia maximas labi, [43] cunctaque vel bona, vel etiam mala, quae foris geruntur, internis eſſe radicata & emiſſa principiis, domi abſterſère odia, & foris bella preſſerunt: reliqueruntque poſteris ſuis [44] de ruina ſui exemplum, de reparatione conſilium: ſi tamen ob infirmiſſimam humanae mentis mutabilitatem, quod in adflictis rebus conſulitur, in proſperis ſervaretur.

etiam ſub eo delictorum publicorum decreta eſt de exemplo Athenienſium, cujus rei etiam Tullius in Philippicis meminit. Haec ideo pluribus, quod videam eſſe, qui adfirment, (ut Muretus in Variis lib. II. cap. 15.) verbum illud, quod Cicero uſurpavit, eſſe non ἀμνηστίαν, ſed μὴ μνησικακεῖν. FABR. Confer Ariſtophanis locum ex Pluto ſupra pag. 134. & Oroſii lib. VII. cap. 6.

37 *Sapientiſſima Athenienſium*] Lugd. Batt. tert. & quart. cum Coll. Gron. & quibusdam Edd. Vett. *Sapientiſſima fuit haec* &c. Mox pro *poſt tanta* Cod. Perſzon. habet *poſt tot.* Poſt *proviſio* Cod. Ultr. & Ed. Aug. addit *eſſet.*

38 *Ut ordinantur,*] Praeter Ed. Aug. ſex vel ſeptem ex MSS. ſcribunt, *ita ut ordinantur, valerent.* Videlicet Ultr. Lugd. Batt. ſec. tert. quart. Coll. Gronov. Perizon. Meus.

39 *Inter ipſa pene placiti verba*] Recte, neque audiendi ſunt Lugd. Batt. tert. & quart. qui cum Coll. Gronov. exhibent *inter pia beneplaciti verba.*

40 *Socrates ille.*] Socrates, ab Anyto & Melito inpietatis accuſatus, & condemnatus, venenum bibit, anno primo Olympiadis xcv. Laertius lib. II. & Diodor. XIV. FABR.

41 *Servierint*] Perizon. cum Lugd. Bat. tert. & Ed. Aug. *ſervierunt.*

42 *Concordia minimas res creſcere*] Sententia Salluſtiana ex Jugurthino. FABR.

43 *Cunctaque*] Copulam abjicit Ed. Aug. & mox exhibet *intrinſecus* pro *internis.*

44 *De ruina ſui*] Haec meliorum & fere omnium Codd. lectio eſt. Quidam cum Edd. nonnullis *de ruina ſua.* Mox Ed. Aug. *& de reparatione.*

S CA-

Digitized by Google

CAPUT XVIII.

De bello civili inter Artaxerxem & Cyrum filios Darii, quod parricidio finitum fuit. De terraemotu Siciliae, & Atalante inſula facta.

Iisdem fere diebus [1] bellum civile, [2] imo etiam pluſquam civile, vix parricidio terminatum, ad Perſas gerebatur. Mortuo enim rege Dario, cum Artaxerxes & Cyrus, filii ejus, de regno ambigerent, tandem magnis adparatibus, [3] magnis provinciarum ac populorum ruinis, [4] utrimque certatum: in quo conflictu cum è diverſo [5] concurrentes ſibi ambo fratres mutuo caſus objectaviſſet, prior Artaxerxes vulneratus à fratre, equi velocitate [6] morti exemtus evaſit. Cyrus autem, mox à cohorte regia oppreſſus, finem certamini dedit. Artaxerxes ergo & praeda fraternae expeditionis, & exercitu potitus, poteſtatem regni parricidio [7] firmavit. [8] Sic univerſa Aſia atque Europa, partim in ſe ſingulae, partim in ſe invicem funeribus & flagitiis permiſcebantur. Ecce parviſſima pagina, verbiſque pauciſſimis, quantos de tot provinciis,

1 *Bellum Civile*] Bellum hoc, inter duos fratres, Cyrum & Artaxerxem, geſtum, Xenophon, ejus particeps & ſocius, ſeptem libris Κύρου Ἀναβάσεως deſcripſit: quos bene latinos fecit doctiſſimus Romulus Amaſaeus. De eodem Diodorus lib. XIV. & Plutarch. in Artaxerxe. Fabr.

2 *Imo etiam pluſquam civile*] Imitari voluit illud Lucani, quo poëta Carmen ſuum exditur,

Bella per Aemathios plus quam civilia campos.

Edit. quidam Vett. *imo* non habent.

3 *Magnis provinciarum*] Alterum hoc *magnis* a Cod. Longobardico abeſt.

4 *Utrimque certatum*] Haec eſt lectio Codd. Longob. & Flor. ſec. trium Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. & Ultr. Cod. Vulgati & Lugd. Bat. pr. atque Flor. tert. *eſt utrimque certatum.* Quod *eſt* ſi addi placet, melius cum MS. Meo & Ed. Aug. in fine periodi locari poteſt.

5 *Concurrentes ſibi ambo fratres* &c.] Cod. Perizon. cum Lugd. Bat. tert. & Coll. Gronov. *ambos*. Dein Editi plures *objectaſſent* vel *objectaviſſent*, contra MSS. meliores. Dixit Oroſius *ambo* vel *ambos fratres*, pro eo quod Juſtinus *utrumque fratrem*, lib. V. cap. 11. *Sed cum in bello fors praelii utrumque fratrem pugnae obtuliſſet*. quare nolim ibi cum Scheffero mutare in *utrimque*.

6 *Morti exemtus evaſit*] Ed. Aug. *mortis exemtus eſt*.

7 *Firmavit*] Cod. Longob. *finivit*, quaſi *conteſtationem* vel ſimile quid praeceſſiſſet.

8 *Sic univerſa*] Lugd. Batt. tert. quart. Coll. Gronov. *Ac ſic* &c. Mox Editi plures *inter ſe invicem*.

9 *Quis*

ciis, populis atque urbibus, non magis explicui actus operum, quam implicui globos miſeriarum. [9] Quis enim cladem illius temporis, quis fando funera explicet, aut aequare lachrymis poſſit dolores? [10] Verumtamen haec ipſa, quia multo interjectu ſaeculorum exoleverunt, facta ſunt nobis [11] exercitia ingeniorum, & oblectamenta fabularum: quamquam ſi quis intentius adhibeat animum, ſeſeque toto mentis adfectu [12] ipſis penè cauſis belliſque permiſceat, ac rurſus velut in arce ſpectaculi conſtitutus: utrumque in ſuis qualitatibus tempus permetiatur, facile dixerim, eum judicaturum, neque illa, niſi irato atque [13] averſato Deo [14] poſſe tam infeliciter perturbari ac permiſceri, neque iſta ſic, niſi propitio & miſerante, componi. [15] His deinde temporibus graviſſimo motu terrae concuſſa Sicilia, inſuper exaeſtuantibus Aetnae montis ignibus [16] favilliſque calidis, cum detrimento plurimo agrorum villarumque vaſtata eſt. Tunc etiam Atalante civitas, Locris adhaerens, terrae contigua, [17] repentino maris inpetu abſciſſa, atque in inſulam deſolata eſt. Athenienſium quoque miſerabiles reliquias peſtis invaſit, diuque populata eſt.

9 *Quis enim cladem*] Παρῳδία Virgiliana è lib. II. Aeneid. FABR.

10 *Verumtamen* &c.] Ed. Aug. *Verum haec ipſa, quae* &c.

11 *Exercitia ingeniorum*] Scilicet ad belle declamandum. Juvenal. Sat. X. ℣ſ. 167.

Ut pueris placeas & declamatio fias!

12 *Ipſis*] Ed. Aug. *in ipſis.*

13 *Averſato deo*] Puto reponi debere *averſante deo*, ut eſt in Lugd. Bat. tert. & Coll. Gronov. quodque Meus forte vult, ſcribens *adverſato*, vel ſcripſiſſe Oroſium, prout exhibet Ed. Auguſt. *averſo deo.* Martialis de poëta infelici & cacatas ſcribente chartas, lib. VIII. Epigr. 56.

Scribit in averſa Picens Epigrammata charta:
Et dolet, averſo quod facit illa Deo.

i. e. iratis Apolline & Muſis. Ovid. III. Amor. XII. ℣. 17.

Averſis utinam tetigiſſem carmina Muſis;
Phoebus & inceptum deſtituiſſet opus.

14 *Poſſe*] Cod. Perizon. *potuiſſe.*

15 *His deinde temporibus.*] Hic terraemotus accidit anno tertio Olymp. XXCVIII. anno quinto belli Peloponneſiaci, de quo Diod. lib. XII. Τελευτῶντος δὲ συνέβη τῆς σεισμοὺς γενέσθαι κατὰ πολλὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος, ὥστε καὶ πόλεις τινὰς ἐπιθαλαττίους, ἐπιπλεούσης τῆς θαλάττης διαφθαρῆναι, καὶ κατὰ τὴν Λοκρίδα χερρονήσου καθεστώσης ῥαγῆναι τὸν ἰσθμὸν, ποιῆσαι δὲ νῆσον τὴν ὀνομαζομένην Ἀταλάντην. i. *Tum in pleriſque Graeciae partibus terra ita movit, ut nonnullas urbes maritimas ſuperinfuſa maria obruerint, & Locridis latus, in quo Atalante oppidum in mare projectum continenti adhaerebat, maris inpetu abſciſſum in inſulam abierit.* FABR.

16 *Favilliſque calidis*] Edd. quaedam Vett. *favilliſque grandibus & calidis.* MS. Lugd. Bat. tert. & Coll. Gronov. *flabris favilliſque calidis.*

17 *Repentino maris inpetu abſciſſa*] Codd. Perizon. & Meus *abſciſa* habent. Verum vulgata hic retinenda eſt, ut patet ex diſtinctione quam Viri Docti faciunt inter *abſciſus* & *abſciſſus.* Confer Notas Dukeri ad Florum lib. II. cap. 11. p. 227. & Oudendorpii ad Frontin. p. 49.

CAPUT XIX.

Romanorum parum honeſta ad Vejos obſidio. Urbs à Gallis capta & vaſtata. Collatio iſtius excidii cum praeſenti Gothorum invaſione.

[1] Anno ab Urbe condita CCCLV. obſidio Vejorum decem [2] continuis annis magis obſeſſores quam obſeſſos detrivit. Nam Romani repentinis ſaepe hoſtium eruptionibus comminuti, praeterea in hibernis bella [3] ſortiti, hyemare ſub pellibus, poſtremo famem ac frigus in conſpectu hoſtium perpeti coacti ſunt: urbem noviſſime, ſine ullo [4] digno Romanae virtutis teſtimonio, cuniculis & clandeſtina obreptione ceperunt. Hanc utilem magis quam nobilem victoriam, primo Dictatoris [5] Camilli, qui eam de Vejentibus [6] patravit, exſilium, dehinc irruptio Gallorum, & incendium urbis inſequitur: cui cladi audeat quiſquam, ſi poteſt, aliquos motus temporis hujus comparare: quamvis non aeque pendat praeteriti mali fabulam praeſentis injuria. Igitur Galli Senones, duce Brenno, exercitu copioſo & robuſto nimis, cum [7] urbem Cluſini, [8] quae nunc Tuſcia dicitur, obſiderent, legatos Romanorum (qui tunc componendae inter eos pacis gratia venerant) in acie adverſum ſe vidêre pugnantes: qua indignatione permoti, Cluſini oppi-

di

1 *Anno ab V. C. CCCLV.*] Cuſpinianus vult in hoc numero errorem ineſſe, quem ego, qui puto Oroſium reſpexiſſe non tempus coeptae obſidionis Vejorum, ſed captae urbis, contra fidem librorum mutare nolui. Sigonio, cujus diligentiam in perficiendis Faſtis admiramur, annus captae urbis Vejorum eſt poſt Romam cond. *CCCLVII.* De Vejorum obſidione & expugnatione copioſe Liv. lib. V. FABR.

2 *Continuis*] Lugd. Bat. tert. Coll. Gronov. & Ed. Aug. *continuatis.*

3 *Sortiti*] Meus cum Perizon. & Ed. Aug. *ſortiri*, ut referatur ad *coacti ſunt.* Dein Lugd. Bat. tert. & Coll. Gronov. *poſtremoque.*

4 *Digno Romanae virtutis*] Ed. Aug. *dignae virtutis teſtimonio.*

5 *Patravit*] Lugd. Bat. ſec. *paravit.* ut & Ultr.

6 *Camilli exſilium*] M. Furius Camillus die dicta ab L. Appuleio Tribuno pl. ob praedam Vejentanam inique diviſam, in exſilium abiit quinto anno poſtquam Vejos ceperat, Livius, & Plutarchus in Camillo. FABR.

7 *Urbem Cluſini quae nunc Tuſcia.*] Oroſio hic ſuam lectionem reddidimus. Verum hoc oppidum ab aliis *Cluſium*, oppidanos *Cluſinos* dici, notius eſt, quam ut ſit admonendum. FABR. Membranae meae *Cluſium*, habent, ut & Edd. Ven. cum principe & Pariſ. At Vinc. Bellov. lib. IV. cap. 81. *Duſim, quae nunc Tuſcia dicitur.*

8 *Quae nunc Tuſcia dicitur*] Abſunt a Meo. Vulgati olim, *Duſia*, Cod. Longob. *Touſcia.* Flor. ſec. tert. aliique MSS. *Tuſcia.*

9 *Fabius*

di obſidione dimiſſa, totis viribus Romam contendunt. Hos ita ruentes [9] Fabius cum exercitu conſul excepit, nec tamen obſtitit, imo potius hoſtilis ille impetus, quaſi aridam ſegetem [10] ſuccidit, ſtravit & tranſiit. [11] Teſtatur hanc Fabii cladem fluvius Allia, ſicut Cremera Fabiorum. Non enim facile aliquis ſimilem ruinam Romanae militiae recenſeret, etiam ſi Roma inſuper incenſa non eſſet. Patentem Galli urbem penetrant, trucidant rigentes ſimulacrorum modo in ſuis [12] ſedibus ſenatores: eoſque incendio domorum crematos, lapſu culminum ſuorum ſepeliunt. Univerſam reliquam juventutem, quam conſtat vix mille hominum tunc fuiſſe, in arce Capitolini [13] montis latitantem, obſidione concludunt: ibique infelices reliquias, fame, peſte, deſperatione, formidine [14] terunt, ſubigunt, vendunt: nam mille libris auri diſceſſionis pretium paciſcuntur: non quod apud Gallos Roma parvi nominis fuerit, ſed quod illam ſic jam ante detriverint, ut amplius tunc valere non poſſet. Exeuntibus Gallis remanſerat in illo quondam Urbis ambitu informium ruinarum obſcoena congeries, [15] & undique inpedita errantium, & inter ſua ignotorum offenſae vocis imago reſpondens, trepidos ſuſpendebat auditus. [16] Horror quatiebat animos, ſilentia ipſa ter-

9 *Fabius cum exercitu conſul*] Nullus Fabius hoc tempore Conſul fuit: ſed eo anno, quo Roma capta eſt, tres Fabii Tribuni militum Conſulari poteſtate fuerunt, Livius lib. V. Diod. XIV. Plutarchus in Camillo. Fabr. Vox *conſul* a ſciolo in Margine notata, forſan in textum irrupit. Certe non ſuo loco, & luxato verborum ordine ponitur. Unde ſcribitur in Meo, *conſul cum exercitu.*

10 *Succidit, ſtravit & tranſiit*] MSS. Lugd. Batt. tert. & quart. cum Coll. Gronov. *ſuccendit*, &c. Ed. Aug. *ſuccendit*, *ſtravit & tranſivit*. Et quia *aridam ſegetem* dixit, videri poſſet non incommoda lectio. Vulgatam tamen, quam ſervat quoque Vinc. Bellov. praefero, propter id quod ſequitur *ſtravit & tranſiit.*

11 *Teſtatur hanc Fabii cladem.*] Eodem die nempe XV. Kal. Sext. utraque clades accepta fuit; iſque dies à poſteriore *Allienſis* dictus eſt, Livius lib VI. Plutar. in Camillo, Tacitus lib. XVIII. Servius in VII. Aeneid. Fabr.

12 *Sedibus*] Male *aedibus* MSS. & Editi quidam.

13 *Latitantem*] Meus, Perizon. & Lugd. Bat. ſec. *latentem.*

14 *Terunt*] Vulgati *terrent*, ſed *terunt*, quod ad oram in pleriſque notatur, & meliorem efficit ſenſum, optimis atque antiquiſſimis MSS. fulcitur. Sic enim exſtat in tribus Florentinis, duobus Lugd. Batt. Meo atque Perizon. & primis Edd. ut & Vinc. Bell. confirmatur.

15 *Et undique per impedita*] Lectionem illam, quam hic Gerardus Bolſuinge in margine adſcripſit, nos in antiquis non invenimus: ſed quod in illis ſine ulla differentia legitur, nos bona fide deſcripſimus. Fabr. In margine Hittorp. & Bolſuing. Ed. haec adſcribuntur, *Et dum per inpedita ruinarum errabant, & inter ſua clauſtra manentes aliis ignoti erant, aliorum plangentium voces aliorum trepidos ſuſpendebant auditus.*

16 *Horror* &c.] Deſumtum ex Virgilio de ſtrage urbis Trojae, lib. Aen. II. 755.

terrebant. Siquidem materia pavoris eſt [17] raritas ipſa vocis in ſpatioſis. [18] Hinc illis mutare ſedes, aliud incolere oppidum, altero etiam cenſeri nomine cogitatum, placitum atque tentatum eſt. En tempora, quorum comparatione praeſentia ponderantur: en, quibus recordatio ſuſpirat: en, quae incutiunt [19] de electa, vel potius de neglecta religione, poenitentiam. [20] Revera pares ſunt & conſeruntur inter ſe hae duae captivitates, illa [21] ſex menſibus deſaeviens, & tribus diebus iſta tranſcurrens. Galli, exſtincto populo, Urbe deleta, [22] ipſum quoque Romae nomen in extremis cineribus perſequentes, & Gothi, relicta intentione praedandi, ad confugia ſalutis, hoc eſt, ſanctorum locorum, agmina ignara cogentes. Ibi vix quemquam inventum ſenatorem, qui vel abſens evaſerit: hic vix quemquam requiri, qui forte ut latens perierit. Recte ſane [23] compararim, hunc fuiſſe ibi ſervatorum numerum, qui hic fuerit perditorum. [24] Plane quod re proditur, fatendum eſt, in hac

Horror ubique animos ſimul ipſa ſilentia terrent.

Ed. pr. & Venetae, *Horrore q. a. ſilentioque ipſo terrebat.*

17 *Raritas ipſa vocis in ſpatioſis.*] Ita ſcriptum inveni in Ed. Auguſtana, eamque lectionem veriſſimam eſſe puto. Nam raritas vocis horrorem facit, ſed auget horrorem, ſi in locis amplis & ſpatioſis, ut erat Roma, ſtratis aedificiis deſolata & late patens, vaſtum ſit ſilentium. Editi antiquiores tantum habent *raritas ipſa vocis*, uſque ad Fabricanas. Fabricius enim maluit, nulla tamen addita Nota, *raritas ipſa in ſpatioſis.* Quae lectio, quamvis tribus MSS. Florentinis Lugd. Bat. pr. ut & Meo & Perizon. confirmetur, nequaquam tamen praeſtat illi, quae in Antiquis Edd. & tribus Lugd. Batt. & Coll. Gronov. invenitur *raritas ipſa vocis.* Cujus enim rei raritas Oroſio in ſpatioſis agnoſcitur? ſi hominum? eorum nulla mentio in iis quae praeceſſerunt, ergo vocis. Quare amplector lectionem Cod. Auguſt. quum illam inſuper confirmet MS. Ultrajectinus.

18. *Hinc illis mutare ſedes.*] Intelligit conſilium migrandi Vejos: de quo Livius lib. V. extremo.

19 *De electa*] Senſus hic eſt, en qualia ſint illa tempora, quae merentur, ut poeniteat vos, receptam publice ſub imperatoribus piis religionem Chriſtianam eſſe, imo, quae potius vos confundant, tam diu eandem fuiſſe neglectam & tam ſero receptam. Ed. pr. *rejecta*, Aug. *relicta.*

20. *Revera pares ſunt* &c.] Puto eſſe ſcribendum, *Revera pares ſunt, ſed conferantur inter ſe* &c., Sic minima mutatione ſenſus qui nunc ceſpitat, clarus & rei atque orationi eſt conveniens. Fateor inquit, ſicuti olim a Gallis, ſic nunc a Gothis captam Urbem eſſe, ſed ſi clades acceptae conferantur, immane erit diſcrimen &c.

21. *Illa ſex menſibus deſaeviens*: Plutarchus Romam ſeptem menſibus in Gallorum poteſtate fuiſſe, his verbis in Camillo ſcribit, Οὕτω μὲν ἡ Ῥώμη παραλόγως ἥλω, καὶ παραλογώτερον ἐσώθη, μῆνας ἑπτὰ τοὺς πάντας ὑπὸ τοῖς βαρβάροις γενομένη. FABR.

22 *Ipſum*] Edd. Vett. *ipſius*, contra MSS. plures & meliores.

23 *Compararim*,] Ed. Aug. *comparavi.* Prima omnium, *poteſt comparari.* MSS. Lugd. Bat. tert. & Ultr. *comparari inter ſe poſſunt.*

24 *Plane*] Flor. ſec. *ſane.*

25 *Homi-*

hac clade praeſenti plus Deum ſaeviſſe, [25] homines minus, cum peragendo ipſe, quod illi non impleviſſent, cur eos miſerit, demonſtravit: quippe cum ſupra humanas vires eſſet, incendere aeneas trabes, & ſubruere magnarum moles ſtructurarum, ictu fulminum Forum cum imaginibus vanis, quae, ſuperſtitione miſerabili, vel Deum vel hominem mentiuntur, abjectum eſt: [26] horumque omnium abominamentorum, quod immiſſa per hoſtem flamma non adiit, miſſus è coelo ignis evertit. Et quoniam uber dicendi materia eſt, quae nequaquam hoc concludi libro poteſt, hic praeſentis voluminis finis ſit, ut in [27] ſubſequentibus cetera [28] proſequamur.

25 *Homines minus*] Ed. Aug *quam homines.*

26 *Horumque*] Lugd. Bat. tert. & Coll. Gronov. *forumque*, quaſi luderet Oroſius in voce, & hic pro mercatu poneret.

27 *Subſequentibus*] Ultr. *ſequentibus.*

28 *Proſequamur*] Florent. ſec. & tert. *perſequamur*, ſed prim. *ſubſequamur*, alia manu corr. in *perſequamur*.

PAU-

PAULI OROSII,

PRESBYTERI HISPANI,

HISTORIARUM

LIBER TERTIUS.

PRAEFATIO.

[1] ET ſuperiore jam libro conteſtatus ſum, & nunc neceſſarie repeto, ſecundum praeceptum tuum, de anteactis conflictationibus ſaeculi, [2] nec omnia nec per omnia poſſe, quae geſta, & ſicut geſta ſunt, explicari, quoniam magna atque innumera copioſiſſime, & [3] à plurimis ſcripta ſunt; ſcriptores autem etſi non eaſdem cauſas, eaſdem tamen res habuêre propoſitas: quippe cum illi bella, nos bellorum miſerias evolvamus. Praeterea ex hac ipſa, de qua queror, abundantia, anguſtia oritur mihi, & concludit me ſollicitudo nodoſior. Si enim aliqua ſtudio brevitatis omitto, putabuntur aut mihi nunc defuiſſe,

1 *Et ſuperiore* &c.] MSS. Ultr. & Lugd. Bat. ſec. *Superiore*, deleta copula. Meus & Perizon. cum Edit. prima *ut ſuperiore*. Lugd. Batt. tert. & quart. *Ex ſuperiore*. Pariſin. Edd. & Venetae, *Et in ſuperiori*. Sed poſt *conteſtatus ſum*, in Coll. Gronov. repetitur ex cap. XVIII. Virgiliana imitatio. *Quis cladem illius temporis, quis funera explicet, aut aequare lacrymis poſſit dolores?* Quod & in uno ex MSS. Lugd. Batt. inveni. Pro *conflictationibus* eadem cum tribus Lugd. Batt. habet *conflictionibus*

2 *Nec omnia nec per omnia*] Conſtans haec MSS. eſt lectio, quam, ex vetuſtis Editionibus ante Fabricianas, ſola ſervat Auguſt. reliquae exhibent, & *me nec omnia poſſe quae geſta ſunt, nec ſicut geſta ſunt, explicare.*

3 *Et a plurimis*] Ex iidem MSS. & Ed. Auguſt. conjunctionem & repoſuimus, haud ſupervacaneam, nam pauci etiam copioſiſſime ſcribere poſſunt. Lugd. Batt. duo & *a pluribus.*

4 *Erunt*

fuiſſe, aut in illo tunc tempore non fuiſſe. Si vero ſignificare cuncta, nec exprimere ſtudens, compendioſa brevitate ſuccingo, obſcura faciam: & ita apud pleroſque [4] erunt dicta, ut nec dicta videantur: maxime, cum è contrario nos vim rerum, non imaginem commendare curemus. Brevitas autem atque obſcuritas, imo ut eſt ſemper obſcura brevitas, etſi cognoſcendi imaginem praefert, [5] aufert tamen intelligendi vigorem. Sed ego, [6] cum utrumque vitandum ſciam, faciam, ut, quocunque modo [7] alterutra temperentur, [8] nec multa praetermiſſa, nec multum [9] conſtricta videantur.

4 *Erunt dicta*] Et hic MSS. certe optimorum retinui lectionem, videlicet Cod. Longob. cum duobus reliquis Florentinis, Mei & Perizoniani. Editiones omnes exhibent *dubia*, ſed ex MSS. *dicta* plerique in margine adnotant.

5 *Aufert tamen*] Lugd. Bat. tert. & Coll. Gron. *haud refert tamen*. Idem, MS. pro *cognoſcendi* ſupra, *noſcendi*.

6 *Cum utrumque vitandum ſciam*, &c.]. Varie haec periodus in Editionibus novis & antiquis legi ſolet. Edd. Prima, Auguſt. & Pariſ. ſic expreſſerunt, *cum utrumque vitandum ſciam, utrumque faciam, ut, quocunque modo alterutra temperentur, nec multa* (Ed. Aug. *multum*) *praetermiſſa, nec multum conſtricta videantur*. Venetae ita legunt, *ſed ego cum utrimque vitandum ſciam utrumque, faciam* &c. Quam lectionem inveni quoque in Hittorp. & Bolſuing. verum illae *ſi* interſerunt, ibi, *ſi nec multa* &c. Quod fecerunt quoque Fabricius & Scottus, qui pro *utrimque* tamen utrobique *utrumque* exhibent. Quamvis autem bis *utrumque* in MSS. invenerim, omnino alterutro loco ejici debere exiſtimo. Nam quum in quibusdam Codd. inveniretur, *cum vitandum ſciam utrumque, faciam* &c. in aliis, *cum utrumque vitandum ſciam, faciam* &c. videntur ſcribae utrumque, pro more ſuo, retinuiſſe. Ego, ut putidum, exſulare juſſi, una cum *ſi* ante *nec multa*, quod perperam intruſum fuit.

7 *Alterutra*] MS. Ultr. *utraque* Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. *aliter utraque*.

8 *Nec multa*] MS. Meus *ut nec multum*. unus ex Lugd. Bat. & Coll. Gronov. *non haec multum*.

9 *Conſtricta videantur*] In Meo MS. legitur *extenſa videantur*. Non inepte; nam praetermiſſa brevitatem includunt, cui extenſio opponitur. Vulgata ſic explicari poteſt, haud multa erunt praetermiſſa, neque tamen nimis preſſa erit & contracta oratio.

T CA-

CAPUT I.

De pace juſſu Artaxerxis regis per Graeciam facta, deque variis bellis ante illam pacem à Lacedaemoniis cùm rege & Thebanis geſtis, ubi de Conone.

[1] Anno ab Urbe condita CCCLXIV. quem annum ſicut graviſſimum propter ignotam ſibi captivitatem Roma perſenſit, ita magnificum [2] propter inſolitam pacem Graecia habuit; eo ſiquidem tempore, quo Galli Romam captam incenſamque tenuerunt ac vendiderunt, Artaxerxes, Rex Perſarum, diſcedere ab armis & quieſcere in pace univerſam Graeciam per legatos praecepit, denuntians contradictorem pacis bello impetendum: quem ita jubentem potuiſſent utique Graeci tam conſtanter contemnere, quam fortiter ſaepe vicerunt, niſi porrectam undecunque occaſionem, quam avide deſideraverant, tam libenter hauſiſſent: oſtenderunt enim quam aegre admiſêre illa quae eatenus geſſerunt, quae tam facile, indigna etiam conditione, depoſuerunt: nam quid tam indignum liberis & fortibus viris, quam longe remoti, [3] ſaepe victi, adhuc hoſtis, & deinde minitantis, imperio arma deponere, pacique ſervire? [4] ſi non ipſo tantum adnuntiatae pacis ſono per corda

1 *Anno ab urbe condita CCCLXIV.*] Hic numerus eſt quoque apud Plinium lib. XXXIV. cap. 1. Livius libr. V in orat. Camilli, Romam captam ſignificat anno ab *urbe condita CCCLXV.* Fabr. Mox pro *ignotam* Edd. quaedam & MSS. *ignoratam.* Repetunt quoque *ſibi* ante *propter inſolitam pacem.*

2 *Propter inſolitam pacem*] Quo anno Roma capta fuit, eò Lacedaemonii τὴν ἐπὶ Ἀνταλκίδου ὀνομαζομένην εἰρήνην πρὸς βασιλέα τῶν Περσῶν ἐπεποίηντο, *id eſt, pacem, per Antalcidam cum Rege Perſarum factam ratam habuerunt*, ait Polybius libr. I. Verum de hac pace inferius dicetur. Fabr.

3 *Saepe victi, adhuc hoſtis*] Fabricius & Scottus ediderunt, *ſaepe etiam victi adhuc hoſtis*, &c. ſecuti Hittorp & Bolſuing. Editiones, nam Venetae, prima & Pariſ. *ſaepe etiam victi hoſtis.* At ex MSS. quos conſului, nullus illud *etiam* admittit, ſed omnes, conſentiente Ed. Aug. ſcribunt, *ſaepe etiam victi, adhuc hoſtis* &c. ita enim verba illa diſtinxi, quum quatuor enumeret Oroſius cauſas, propter quas repudiare pacis auctorem potuerint Graeci, quod Rex ille Perſarum longe eſſet remotus a Graecia, quod ſaepe victus, quod animo etiamnum hoſtis eſſet haereditarius, & denique, quod non ſine minis loqueretur.

4 *Si non ipſo*] Cod. Longob. *ſi non in ipſo.*

5 *Quies*

Digitized by Google

corda cunctorum aegra belli tabuiſſet intentio: & , poſt diuturnas laborum vigilias, oſcitantes ac ſtupefactos [5] quies inopina laxaſſet, priuſquam ipſam quietem [6] voluntas pacta componeret. Unde autem tanta fatigatio omnium per totam Graeciam populorum corda corporaque oppreſſerit, quae efferos animos ignoto acquieſcere otio tam facile perſuaſit, quam breviſſime oſtendam. [7] Lacedaemonii, utpote homines, & Graeci homines, quo plura habebant, eo ampliora cupientes, [8] poſtquam Athenienſium potiti ſunt, [9] univerſam Aſiam ſpe dominationis [10] hauſerunt. Itaque [11] toti Orienti bellum moventes, [12] Dercyllidam ducem in hanc militiam legunt, qui cum ſibi adverſus duos potentiſſimos Artaxerxis Perſarum regis praefectos, Pharnabazum & Tiſſafernem pugnandum videret, proviſo ad tempus conſilio, ut pondus geminae congreſſionis eluderet, [13] unum denuntiato bello adpetit, alterum pacta pace ſuſpendit. Pharnabazus Tiſſafernem apud Artaxerxem, communem tunc regem, defert ut proditorem, praeſertim qui cum hoſte belli tempore de foederis conditione pepigiſſet: hortaturque regem,

5 *Quies inopina*] Praeter Cod. Longobard. & reliquos duos MSS. Florentt. Lugd. Bat. quart. *inopina* mavult. Reliqui cum Vulgatis *inopinata*.

6 *Voluntas pacta componeret.*] MS. Lugd. Bat. tert. cum Coll. Gronov. & Edd. quibusdam Vetuſtis, *peracta*, quod natum credo ab iis deſcriptoribus, qui compendium ſcripturae in medio vocis *pacta* quaeſiverunt. Senſus Oroſii hic eſt, Graecos nimio pacis deſiderio, velut attonita mente, eamdem ad primam ejusdem mentionem fuiſſe amplexos, etiam antequam *voluntas pacta*, id eſt, per deliberationem adſenſum praebens, conditiones pacis agnoſceret atque adprobaret; ſimile quid ſupra ſcripſit lib. II. cap. 5. *Niſi maturata reconciliatio ſubrepſiſſet prius, quam ſe diſceſſio ipſa cognoſceret.*

7 *Lacedaemonii, utpote homines,*] Oroſius haec è Juſtini libro VI. deſcripſit. Pluribus eadem Xenophon. libr. III. Diodor. XIV. FABR.

8 *Poſtquam Athenienſium potiti ſunt,*] Qui hanc ſcribendi formulam non intellexerunt inutiliter inſeruerunt *auxilio*, ante *Athenienſium*, quod legitur in Edd. prima, Pariſ. & Venetis.

9 *Univerſam Aſiam*] Quum MSS. quidam haberent *Graeciam*, quod & in Lugd. Batt. duobus & Coll. Gronov. exſtat, plures *Aſiam*, conjunctim ediderunt. Boſuing. Hittorp. & Veneti *Graeciam & Aſiam*, quum tamen augmentum illud non agnoſcant Edd. prima & Auguſtan., & rejiciant MSS. meliores cum Cod. Longob. ſequentia quoque oſtendant, de ſola Aſia hic loqui Oroſium.

10 *Hauſerunt.*] Blanditur magis, quod exſtat in Cod. Perizon. *hauſerant*.

11 *Toti Orienti*] Tres MSS. Lugd. Batt. cum Perizon. & Meo atque Coll. Gronov. ſcribunt *toto*, quaſi vellent *toto Oriente*.

12 *Dercyllidam ducem*] Vulgo male hic dux *Hircilides* nominatur, qui Graecis eſt Δερκυλλίδας. FABR.

13 *Unum denuntiato bello adpetit.*] Dercyllidas certis conditionibus pactus cum Tiſſaferne, in Pharnabazi fines exercitum duxit. Xenophon & Juſtinus. FABR.

regem, ut [14] in locum ejus [15] Cononem, Athenienſem virum, qui tunc forte apud Cyprum exſulabat, ducem navali bello conſtituat. [16] Acceptis igitur quingentis argenti talentis, Conon per Pharnabazum [17] evocatur, claſſique praeficitur, quibus compertis, Lacedaemonii & ipſi auxilia navalis belli [18] à rege Aegypti Hercynione per legatos petunt, à quo centum inſtructas triremes & ſexcenta millia modiûm frumenti acceperunt: à ſociis etiam undique magna contraxêre ſubſidia. Cui militiae conſenſu omnium, Ageſilaum ducem decreverunt, [19] virum pede claudum, ſed qui in difficillimo rerum ſtatu mallent ſibi regem claudicare quam regnum. Raro unquam ita pares omni induſtria duces in unum coiêre bellum, qui acerbiſſimis invicem praeliis fatigati, & multo ſanguine obliti, velut invicti ab alterutro receſſerunt. [20] Igitur Conon, accepto iterum, [21] per ſe ipſum, à Rege Magno, ſtipendio, reverſus ad claſſem, invadit hoſtiles agros, turres, caſtella, caeteraque praeſidia [22] expugnat: & veluti effuſa tempeſtas, quacunque incubuit, cuncta proſternit. [23] Lacedaemonii vero domeſticis malis circumventi, externis inhiare deſiſtunt, abjiciuntque ſpem dominationis, imminente periculo ſervitutis: Ageſilaum autem, quem cum exercitu in Aſiam miſerant,

14 *In locum*] Lugd. Bat. tert. cum Coll. Gronov. *in loco.*

15 *Cononem, Athenienſem*] Haec eadem leges apud Diodor. libr. XIV. Fabr. Lugd. Bat. tert. cum Perizon. & Coll. Gronov. *appetiit.*

16 *Acceptis quingentis argenti talentis,*] Sic Diodor. λαβὼν ἀργυρίου τάλαντα πεντακόσια. Fabr.

17 *Evocatur,*] Meus *vocatur.*

18 *A rege Aegypti Hercynione*] Apud Juſtin. eſt, *à rege Aegypti Hercymone.* Diodor. hunc regem, qui Lacedaemoniis dedit σκευὴν τριήρων ἑκατὸν σίτου δὲ μυριάδας πεντήκοντα, vocat Νεφρέα, vel, ut eſt in aliis libris, Νεφερέα. Fabr.

19 *Virum pede claudum,*] Nota eſt contentio de regno Spartano inter Leotychiden Agidis filium, & Ageſilaum ejusdem fratrem: cum Leotychides Ageſilaum regno prohibere ex oraculo vellet, quod altero pede claudicaret: ſed vicit hic illum, cum oraculum in eum convenire contendiſſet, qui neque legitimus, neque ab Agide eſſet genitus. Xenophon. libro III. & in Ageſilao. Plutarchus in eodem & Lyſandro, Pauſanias libro III. Fabr.

20 *Igitur Conon,*] Quare Conon ad regem profectus fuerit, copioſe Juſtin. libro. VI. Fabr.

21 *Per ſe ipſum,*] Graeci dicunt αὐτὸς & δι' ἑαυτοῦ, confer Aelian. Var. Hiſt. lib. I. cap. 21. de Iſmenia, Thebanorum legato.

22 *Expugnat:*] Ed. Aug. *impugnat.* Mox MSS. omnes & Editi meliores *incubuit,* alii *incumbit.*

23 *Lacedaemonii vero domeſticis malis*] Significat tempus illud quando circa Olympiadem XCVI. Lacedaemonios injuſte imperantes, omnes fere ſocii deſeruerunt, ut ait Cicero libro II. de Offic. Tum Boeotii, Athenienſes, Corinthii, Argivi & alii, conſpiratione facta, contra Lacedaemonios moverunt bellum. Cujus cauſa Ageſilaus ex Aſia domum revocatus fuit. Xenophon libro III. & IV. Diodorus libro XIV. Plutarchus in Ageſilao, Pauſanias libro III. Fabr.

24 *In-*

Digitized by Google

ſerant, ad ſubſidium patriae revocant. [24] Interea Piſander, dux apud Spartam per Ageſilaum regem relictus, [25] maximam munitiſſimamque tunc claſſem inſtruxerat, motus [26] aemulatione virtutis Ageſilai, ut, illo pedeſtrem expeditionem agitante, ipſe quoque navali diſcurſu oram maritimam pervagaretur. Conon vero [27] ſuſceptum negocium duplici cura intendebat, debens ſociis ſollicitudinem, patriae fidem: ut huic exhiberet naturam, illis praeberet induſtriam: in hoc propenſior civibus, quod quieti libertatique eorum alieni ſanguinis diſcrimen inpenderet, & pugnaret adverſus inſolentiſſimos hoſtes periculo regis, praemio patriae. Conferunt itaque navale certamen Perſae Conone, Spartani Piſandro duce: [28] milites, remiges, ipſique ductores, uno pariter in mutuam caedem ardore rapiuntur. [29] Magnitudinem atque atrocitatem belli iſtius,

24 *Interea Piſander, dux apud Spartam*] Mirum profecto, qui factum fuerit, ut contra fidem librorum veterum tam apud Juſtinum quam Oroſium, hic dux *Lyſander* hactenus ſit dictus: cum tamen ex omnibus ſcriptoribus, quos modo nominavi, certum ſit, *Ageſilaum* claſſi praefeciſſe *Piſandrum* conjugis ſuae fratrem, cumque relictum in Aſia, & praelio navali ſuperatum ad Gnidum à Pharnabazo & Conone, periiſſe. Nam quod in vulgato Diodori libro ναύαρχος non Πείσανδρος, ſed Περίαρχος appellatur, procul dubio mendoſum eſt. Fabr.

25 *Maximam munitiſſimamque tunc claſſem inſtruxerat,*] Haec eſt conſtans lectio MSS. meliorum, videlicet trium Florentinorum. Perizonii, Mei, Lugd. Bat. tertii, Ultr. & Coll. Gronov. ut & Ed. Auguſt. & ultimae Scotti. Vulgo *maximam munitamque claſſem tunc inſtruxerant.*

26 *Aemulatione*] Lugd. Bat. duo *admiratione.*

27 *Suſceptum negotium* &c.] Hactenus editum fuit, *Conon vero ſuſcepto negotio, duplicem curam inpendebat* &c. Prima Ed. & illam ſecutae ſimiliter legunt, ſed poſt *negotio* inſerunt *omni.* Longe vero melior eſt lectio, quam ex MSS. revocavimus, unius tantum literulae mutatione a nobis adjuta. Nam in MSS. tribus Florentinis, Meo atque Perizoniano, qui quinque reliquis bonitate multum praeſtant, ita ſcribitur, *Conon vero ſuſceptum negotium duplici cura inpendebat*, pro *inpendebat* autem repoſuimus *intendebat*, quae ſine dubio vera olim ſcriptura fuit. Ita apud Livium *intendere bellum* lib. XXI. cap. 6. *Alii provincias Conſulibus Hiſpaniam atque Africam decernentes, terra marique rem gerendam cenſebant: alii totum in Hiſpaniam Annibalemque intendebant bellum.* Adde, quae pro emendatione ſimilis loci Oroſiani in extremo libri IV. ſcripſimus.

28 *Milites, remiges, ipſique ductores,*] Ex hoc Oroſii loco patet, quomodo ejus tempore lectum apud Juſtinum fuerit, quem hinc emendare licet, lib. III. cap. 1. ubi vulgo legitur, *Eadem militum & omnium regum cura erat.* Idem vero praelium navale inter Cononem & Piſandrum deſcribitur. Neque vulgata lectio *regum* defendi ullo modo poteſt. Nam, prouti Oroſius memorat milites, remiges & ductores; ſic ductores, nomine non tantum ſuo, ſed & vincendi contentione jam ante deſcripſerat Juſtinus in praecedentibus: *Porro Piſandrus, pro conjunctione Ageſilai, etiam virtutum aemulator erat, contendebatque; ne a rebus geſtis ejus & gloriae ſplendore recederet: neve tot bellis ac ſaeculis quaeſitum imperium brevis momenti culpa ſubverteret.* Pergit deinde: *Eadem militum,* &c.

29 *Magnitudinem atque atrocitatem belli iſtius, inclinatus ex hoc ſemper in poſterum*

iſtius, inclinatus ex hoc ſemper in poſterum Lacedaemoniorum ſtatus, prodit. [30] Namque ex illo fluere ac retro ſublapſa referri ſpes Spartanorum [31] viſa, donec [32] adſurgendo aegre, ac miſere recidendo, confecta, & poteſtate careret, & nomine. Athenienſibus vero haec eadem pugna initium recuperandae potentiae, ſicut Lacedaemoniis amittendae, fuit. [33] Primi igitur Thebani, auxilio Athenienſium fulti, ſuperiore clade ſaucios ac trepidos adgrediuntur, multa animati fiducia [34] propter virtutem atque induſtriam Epaminondae ducis ſui, cum quo ſibi facile obtinere poſſe imperium totius Graeciae videbantur. Fit itaque terreſtre praelium, Thebanis minimo negotio vincentibus. Vincitur etiam hoc conflictu Lyſander & occiditur. [35] Pauſanias quoque, dux alter Lacedaemonio-

Lacedaemoniorum ſtatus prodit.] Et hanc vulgata venuſtiorem multo lectionem, iisdem MSS. Florentinis, quibuscum Meus & Perizon. conſpirant, debemus. In omnibus Edd. legitur, *magnitudine atque atrocitate belli iſtius inclinatus, ex hoc ſemper in poſterum Lacedaemoniorum ſtatus proruit.*

30 *Namque ex illo fluere*] Παρῳδία Virgiliana ex lib. II. Aeneid. Fabr.

31 *Viſa,*] In Vulgg. additur *eſt*, quod Codd. MSS. meliores & Edd. principes non agnoſcunt.

32 *Adſurgendo aegre, ac miſere recidendo,*] Statum Lacedaemonis non ineleganter velut moribundum deſcribit, ex Virgiliana iterum imitatione: Dixerat Poëta de Didone Aen. lib. IV. ỳſ. 688.

Illa, graves oculos conata adtollere, rurſus
Deficit. Infixum ſtridit ſub pectore volnus.
Ter ſeſe adtollens, cubitoque adnixa, levavit:
Ter revoluta toro eſt, &c.

33 *Primi igitur Thebani,*] Belli hujus, Boeotici dicti, principes fuerunt Locri Opuntii & Phocenſes, quorum hi à Lacedaemoniis, illi à Thebanis auxilia accerſiverunt. Thebani Athenienſes in ſuas partes pertraxerunt. Praelio commiſſo ad Haliartum Lacedaemonii victi ſunt, & Lyſander occubuit, Xenophon libro tertio extremo. Diodorus XIV. Pauſanias III. & IX. Plutarchus in Lyſandro. Fabr. Cod. Longobard. pro *retro referri* habet *retro ferri.* Pro *auxilio* Ed. Aug. habet *auxiliis.* Lugd. Batt. tres cum Perizon. tranſponunt, *ſublapſa retro referri.*

34 *Propter virtutem atque induſtriam Epaminondae*] Videtur Oroſius, deceptus verbis Juſtini, putaſſe huic praelio interfuiſſe Epaminondam, quod verum non eſt. Fabr.

35 *Pauſanias quoque, dux alter*] Pauſaniae, qui cum Lyſandro adverſus Thebanos miſſus fuerat, crimini datum, quod ſerius in Boeotiam veniſſet, quodque caeſorum corpora foedere quam praelio tollere maluiſſet. Itaque capitis accerſitus ad cauſſae dictionem non adfuit, ſed Tegeam in exilium aufugit, Xenophon & Pauſanias, lib. III. Fabr. Fuit is Pauſanias filius Pleiſtianactis, nepos Pauſaniae illius, qui, Mardonio & Perſis ad Plateas victis, immortalem gloriam prava libidine & proditione ſcelesta foedavit. Hujus vero Pauſaniae innocentiam, qui a Lyſandri factione, altera jam vice, capitis arceſſebatur, prodiderunt Xenophon Hiſt. Gr. Lib. III. p. 507. Plutarch. in Lyſandro p. 450. Pauſan. lib. III. p. 216. & Juſtin. lib. VI. cap. 4. In jus vocatus prima vice fuerat, ut qui exſulibus Athenienſium faviſſet, atque aegerrime, pari ſuffragiorum numero, periculum evaſerat. Quum ſecunda vice accuſaretur, noluit iratis propter Lyſandri mortem civibus, ſalutem ſuam credere, ſed Tegeam, in Minervae templum, quod tutum miſeris erat aſylum, confugit, ibique morbo diem obiit.

Digitized by Google

moniorum, inſimulatus proditionis, in exſilium truditur. Thebani autem victoria potiti, collecta univerſi exercitus manu, Spartam contendunt, putantes ſe vacuam praeſidio civitatem nullo intraturos negotio, cujus jam omnes pene copias cum ipſo rege delêſſent, atque ab omnibus ſociis deſtitutos viderent. Lacedaemonii periculo civitatis inpulſi, habito inexercitati militis qualicunque delectu, obviam hoſti procedunt. Sed victis ſemel, adverſus victores obſiſtendi nec virtus nec animus erat. Cum igitur caedes tantum unius pene partis ageretur, [36] repente Rex Ageſilaus, arceſſitus ex Aſia, inproviſus bello ſupervenit: Thebanos jam ſucceſſu duplicis victoriae laetiores ſegnioreſque adgreditur: nec difficile ſuperat, maxime cum adhuc apud ipſum pene integrae vires haberentur. Ipſe tamen Ageſilaus graviter [37] vulneratur. At vero Athenienſes, cum comperiſſent inſperata Lacedaemonios victoria ſublevatos, priſtinae ſervitutis, [38] de qua tunc reſpirare vix coeperant, trepidi metu, exercitum contrahunt, eumque Boeotiis in auxilium adjungunt, commiſſum [39] Iphicrati duci, qui adoleſcens admodum, vixdum annos viginti natus, infirmitatem aetatis maturitate animi muniebat. Conon quoque, [40] vir quidem Athenienſis, dux autem Perſici exercitus, audito Ageſilai reditu, ad populandos Lacedaemoniorum agros revertitur. Ita Spartani, ſtrepitu [41] circumſonantium undique hoſtium clauſi atque exterriti, ultima propemodum deſperatione tabuerunt. [42] Sed Conon, poſtquam

obiit. Vide quae de eo diximus in Serie Regum Lacedaemoniorum Stirpis Eurytionidarum, quae poſt Vitam Antigoni Tutoris, a quo, Cleomene victo, capta fuit Lacedaemon, ſequitur in Hiſtoria Regum Macedoniae.

36 *Repente rex Ageſilaus*,] De adventu Ageſilai in Boeotiam, non omnino convenit Juſt. & Oroſio cum Xenophonte, Diodoro & Plutar. Pugna commiſſa fuit ad Coroneam: mendoſe enim in Plutarchi Ageſilao eſt, περὶ τὴν Χαιρώνειαν, pro Κορώνειαν. Fabr.

37 *Vulneratur.*] Ed. Aug. *vulneratus eſt*, quam lectionem tres Florentini quoque agnoſcunt.

38 *De qua tunc reſpirare vix coeperant*,] Berizon. *de qua reſpirare vix coeperant.* Lugd. Bat. ſec. & Ultr. *de qua tunc reſpirare coeperant.* Mox Ed. Aug. *in auxilio.*

39 *Iphicrati duci*,] De Iphicrate Xenophon lib. IV. *& deinceps*, Diod. lib. XIV. & XV.

40 *Vir quidem*] Vocem poſteriorem delent Lugd. Batt. tert. & quart. cum Coll. Gronov.

41 *Circumſonantium*] Iidem MSS. *circumſtantium.*

42 *Sed Conon, poſtquam vaſta*] De Cononis beneficio in Athenienſes, deque honore illi à ſuis habito, praeter caeteros, quos jam ſaepe nominamus, eleganter Demoſthenes de immunitate contra Leptinem. Legendus quoque Iſocratis Euagoras. Fabr.

43 *Nunc*

quam vaſta hoſtilis ſoli populatione ſatiatus eſt, Athenas pergit, in maximo gaudio civium ipſe triſtis, quippe cum videret urbem, populo quondam cultuque ornatiſſimam, [43] nunc miſerabili ruinarum ac deſolationis ſqualore confectam. Itaque magnum pietatis miſerationiſque monumentum in reparatione ejus operatus eſt. Namque eam, à Lacedaemoniis exinanitam, Lacedaemoniorum [44] praedis replevit. Perſis incendentibus concrematam, Perſis aedificantibus reformavit. [45] Interea Artaxerxes, Rex Perſarum, ſicut [46] principio dictum eſt, univerſis Graeciae populis per legatos, ut ab armis diſcederent, & paci adquieſcerent, imperavit: non quod miſericorditer feſſis conſuleret, ſed, [47] ne ſe in Aegypto bellis occupato, aliqua in regnum ſuum tentaretur irruptio.

43 *Nunc*] Edd. quaedam Vett. *tunc.*
44 *Praedis*] Edd. quaedam ut & Cod. Ultr. *praeſidiis*, quaſi innuerentur opes Perſicae, ex quibus, Lacedaemoniorum quondam praeſidiis, Urbem reſtituit Conon. Sed non muto vulgatam, quam confirmat Juſtinus, ſcribens lib. VI. cap. 52. *Itaque quae incenſa fuerunt, praedarum ſumtu* &c. ubi ſequitur paullo poſt, *ex ſpoliis Lacedaemoniorum.*
45 *Interea Artaxerxes, Rex Perſarum,*] Cum Pharnabazus & Conon regia claſſe maritimam Laconicae oram cum maleficio pervaderent, & Athenae muro cingerentur, placuit Lacedaemoniis pacem facere cum rege Perſarum, eaque re Antalcidam ad Tiribazum regis praefectum miſerunt, ut illius opera pax firmaretur. Hac de cauſa pacem hanc Graeci τὴν ἐπ' Ἀνταλκίδου εἰρήνην vocant, ut demonſtravimus paulo ante ex Polybio. Tu lege Xenophontem lib. V. Diodor. XIV. Plutarchum in Ageſilao & Artaxerxe. Meminit Strabo in fine libr. VI. Pauſanias initio. IX. FABR.
46 *Sicut principio*] Ultr. & Lugd. Bat. tert. cum Coll. Gronov. *ſicut in principio.* Meus, *ſicut à principio.*
47 *Ne ſe*] Ita MSS. *ille*, plures Edd. ſed male.

CAPUT II.

De Lacedaemoniorum offenſione in Arcadia, Victoriâ Thebanorum, Epaminondae morte, cum Epilogo dictorum.

Cunctis igitur Graecis optatiſſima quiete [1] reſolutis, domeſticoque otio [2] torpentibus, [3] Lacedaemonii, inquieti magis quam ſtrenui, & furore potius, quam virtute intolerabiles, poſt bella depoſita tentant furta

1 *Reſolutis*,] Florent. pr. & Perizon. *ſolutis.*
2 *Torpentibus*,] Lugd. Bat. quart. *ſtupentibus.*
3 *Lacedaemonii, inquieti magis quam ſtrenui, & furore potius, quam virtute intolerabiles.*] Ita cod. Colon. & Materni perfecte, prae

furta bellorum. [4] Nam ſpeculati abſentiam Arcadum, caſtellum eorum repentina irruptione perfringunt. Arcades vero, [5] exciti injuria, juncto ſibi Thebanorum auxilio, amiſſa furto, bello repetunt. [6] In eo praelio Archidamus, dux Lacedaemoniorum, vulneratus, [7] cum jam caedi ſuos ut victos videret, [8] occiſorum corpora [9] per praeconem ad ſepulturam poſcit: quod ſignum victoriae traditae inter Graecos haberi ſolet. Thebani autem hac confeſſione contenti, dato parcendi ſigno, finem dedere certamini. Paucis deinde intervenientibus induciarum diebus, [10] Lacedaemoniis ad alia bella converſis, Thebani cum Epaminonda duce, de invadenda [11] Lacedaemonia, quaſi ſecura & deſtituta, cepêre fiduciam. Taciti, intempeſtâ nocte, Lacedaemonem veniunt: ſed

prae illo quod editur: *Lacedaemonii inquieti magis, quam virtute intolerabiles.* LAUT. Augmentum illud, quod Lautius ex Codd. Col. & Materni adfert, in omnibus, non tantum MSS. ſed & Editis invenitur, una ex Fabricianis anni 1573. excepta, in qua typothetarum negligentia verba illa exciderant.

4 *Nam ſpeculati abſentiam*] Quae de Arcadum & Thebanorum bello hic & apud Juſtinum poſt Antalcidae pacem ſubjiciuntur, ea non ſtatim ſubſecuta ſunt. Nam illa facta eſt anno ſecundo Olymp. XCVIII. Arcades autem bellum cum Eleis geſſerunt quarta & centeſima Olympiade, ut etiam Pauſan. ſcribit libro V. Tum Elei preſſi ab Arcadibus, Lacedaemonios ſocios ſuos impulerunt, ut Archidamus Ageſilai filius cum exercitu miſſus in Arcadiam Cromnum ceperit. Nam quod Juſtinus *caſtellum* dicit, Xenophon, qui hanc hiſtoriam lib. ult. Ἑλλην. ſcribit, Κρῶμνον vocat. FABR.

5 *Exciti*] Quaedam Edd. *excitati.*

6 *In eo praelio*] Cromno capto Archidamus, praeſidio trium cohortium ibi relicto, reliquas copias domum reduxit. Sed cum praeſidium ab Arcadibus ex Elide reverſis obſideretur, Archidamus iterum miſſus, ut Spartanos obſidione liberaret, praelio commiſſo ὁ Ἀρχίδαμος ἐτίτρωτο τὸν μηρὸν διαμπάξ, inquit Xenoph. i. e. *Archidamus telo per femur trajecto vulneratus eſt.* FABR.

7 *Cum jam caedi ſuos, ut victos, videret,*] Haec eſt lectio Cod. Longobardici, alii Codices ſic legunt, Flor. ſec. *cum etiam caedi ſuos jam ut victos videret.* tert. *cum etiam caedi ſuos jam enim victos videret.* Ultr. Lugd. Batt. ſec. & quart. cum Coll. Gronov. & Ed. Auguſt. *cum caedi ſuos jam & victos videret.* Reliqui, *cum etiam caedi ſuos jam ut victos videret.* Eadem diverſitas eſt in Juſtini codicibus, quorum alii *ut victos*, alii *& victos* ſcribunt, vulgatam tamen *ut victos* non incommode retineri poſſe judicarit interpretes.

8 *Occiſorum corpora per praeconem*] τοὺς νεκροὺς ὑποσπόνδους ἀναιρεῖσθαι. Exemplorum plena ſunt omnium monumenta. FABR.

9 *Per praeconem*] Coll. Gronov. *per praeconium.* Lugd. Bat. ſec. & Ultr. *per praeconem ornatum ad ſ. p.* Pro *poſcit.* Lugd. Bat. ſec. Meus & Perizon. *popoſcit.*

10 *Lacedaemoniis ad alia bella converſis*] Mantinenſes à Thebanis deſciverant, iiſque ſuppetias venerant Lacedaemonii duce *Ageſilao*, ut Xenophon & Plutarchus ſcribunt: nam quod Diodor. lib. XV. *Agidem* hunc nôminat, equidem qui verum eſſe poſſit ignoro. FABR.

11 *Lacedaemonia,*] Perizon. *Lacedaemona.* Lugd. Bat. tert. *Lacedaemone*, prout ſtatim *Lacedaemonem* vocabit Oroſius, ſed ibi Ed. Aug. *Lacedaemoniam* habet, Juſtinus *Lacedaemona.*

ſed non ita incautam vel indefenſam, ſicut rebantur, offendunt. Armati enim ſenes cum reliqua turba inbellis aetatis, [12] praecognito adventu hoſtium, in ipſis ſe portarum anguſtiis objecerunt, &, adverſus quindecim millia militum, vix centum confecti aevo homines proruperunt. His itaque tantam molem belli ſuſtinentibus, juventus ſuperveniens congredi adverſus Thebanos aperto certamine incunctanter decrevit. [13] Commiſſo praelio, cum Lacedaemonii vincerentur, repente Epaminondas, dux Thebanorum, incautius dimicans, vulneratur. Quare dum his ex dolore metus, illis ex gaudio ſtupor naſcitur, veluti ex conſenſu tacito utrimque diſceſſum eſt. Epaminondas autem, graviter [14] ſaucius, cum de victoria ſuorum comperiſſet, ſcutumque exoſculatus eſſet, [15] remota manu [16] qua vulnus occluſerat, egreſſum ſanguinis [17] ac mortis patefecit introitum: cujus mortem ſic Thebanorum perditio ſubſecuta eſt, ut non perdidiſſe ducem, ſed ipſi cum eo tunc periſſe viderentur. Contexui [18] indigeſtae hiſtoriae inextricabilem [19] cratem, atque incertos bellorum orbes, [20] huc & illuc lymphatico furore geſtorum, verbis e veſtigio ſecutus implicui: quoniam tanto (ut video) inordinatius ſcripſi, quanto magis ordinem cuſtodivi. Inproba dominandi Lacedaemoniorum cupiditas, quantis populis, qualibus urbibus, quibus provinciis, cujuſmodi odiorum motus, quantas cauſas certaminum ſuſcitarit, quis vel numero, vel ordine, vel ratione diſponat? cum ipſi quoque non plus adflicti bellis quam bellorum confuſione referantur: ſiquidem, tracto per aliquot aetates hoc continuo bello, Athenienſes, Lacedaemonii, Arcades, Boeotii, Thebani, poſtre-

12 *Praecognito adventu hoſtium*,] Euthynus enim Theſpienſis, auctore Calliſthene, ſeu, Cres quidam, ut Xenophon ſcribit, Epaminondae conſilium Ageſilao enuntiavit. Lege Plutarchum in Ageſilao. Fabr.

13 *Commiſſo praelio*,] Praelium commiſſum fuit ad Mantineam, ibique Epaminondas vulneratus ab Anticrate Lacedaemonio paulo poſt deceſſit. Fabr.

14 *Saucius*,] Edd. quaedam *ſauciatus*. Mox itidem *deoſculatus*.

15 *Remota manu*,] Aliter de vulnere ſcribunt Cic. epiſt. 12. lib. V. ad Fam. Valer. lib. III. c. 2. & Diod. XV. Fabr.

16 *Qua vulnus occluſerat*,] Ita MSS. atque Editi meliores, alii *quae vulnus occluſerat*.

17 *Egreſſum ſanguinis* &c.] Edd. prima, Pariſ. & Venetae, *egreſſu ſanguinis ad mortem patefecit introitum.* haud male.

18 *Indigeſtae*] Meus *digeſtae*.

19 *Cratem*] Reſpondet haec vox verbo, quod praeceſſit, *contexui*. Ex MSS. Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. hanc gloſſam pro ea habent, *molem ſeu materiam*, Edd. prima, Pariſ. & Venetae legunt *cladem*, ſed *cratem* cum reliquis Auguſt.

20 *Huc & illuc*] Sic MSS. omnes cum Ed. Auguſt. Reliquae, *huc atque illuc*.

21 *Per-*

poſtremo Graecia, Aſia, [21] Perſis, atque Aegyptus cum Libya, inſuliſque maximis, navales ſimul pedeſtreſque conflictus indiſcretis egêre diſcurſibus. Referre caeſa hominum millia non poſſem, etiam ſi bella numerarem. At nunc [22] increpet haec tempora atque illa collaudet, quicunque neſcit hoſce omnes iſtarum urbium provinciarumque populos, ita nunc in ſolis ludis ac theatris conſeneſcere, ſicuti tunc in caſtris maxime praeliiſque [23] tabuiſſe. Florentiſſima illa, [24] & totius tunc imperium Orientis affectans, Lacedaemoniorum civitas, vix centum habere potuit ſenes: ita inceſſabilibus circumventa malis, inmaturas miſere expendebat aetates: & queruntur nunc homines, quorum refertae pueris & ſenibus civitates, ſecura juvenum peregrinatione ditantur, pacificiſque exercitiis ſtipendia domeſticae voluptatis adquirunt? niſi forte (ut adſolent humanae mutabilitati omnia ſordere praeſentia) novitates rerum actu audituque prurientibus, ipſa etiam vita [25] faſtidio eſt.

21 *Perſis*,] Meus *Perſia*. Mox Perizon. *cum Libyis*.
22 *Increpet*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gron. *reputet*. male.
23 *Tabuiſſe*.] Lugd. Bat. pr. *tabuiſſent*.
24 *Et totius tunc imperium Orientis*] Lugd. Bat. ſec. *totius imperium Orientis*.
25 *Faſtidio eſt*.] Lugd. Batt. quatuor cum Coll. Gronov. *faſtidium eſt*.

CAPUT III.

Terraemotus Achaiae collatus cum Conſtantinopolitano. Romani civitates aliquot capiunt.

[1] Anno ab Urbe condita CCCLXXVI. ſaeviſſimo terrae motu Achaia univerſa concuſſa eſt, & duae tunc civitates, id eſt, [2] Bura & Helice, abruptis locorum hiatibus devoratae ſunt. At ego nunc è contrario poteram ſimilia in diebus noſtris apud Conſtantinopolim, aeque modo

1 *Anno ab v. c. CCCLXXVI.*] Euſeb. in lib. de temporibus hunc terraemotum adſcribit Olym. centeſimae. Strabo libro VIII ſcribit has urbes everſas biennio ante pugnam Leuctricam, id eſt, anno ante Olympiadem CII. Diodoro auctore, qui annus ex aliorum ſupputatione eſt CCCLXXX. FABR.
2 *Bura & Helice*,] Ita ſcripſimus ex Euſebii Chronico, Thucydidis libro III. Strabonis libro I. & VIII. Pauſaniae libro VII. Plinii libro II. capit 92. cum in Oroſii libris

modo principem gentium, praedicta & facta, ſed non perfecta narrare; cum, poſt terribilem denuntiationem conſcientiamque mali ſui [3] praeſciam, ſubter commota funditus terra tremeret, [4] & deſuper fuſa coelitus flamma penderet, donec [5] orationibus Arcadii principis & populi Chriſtiani, praeſentem perditionem Deus exoratus averteret: probans ſe ſolum eſſe & conſervatorem humilium, & punitorem malorum. [6] Sed haec, ut commemorata ſint magis quam explicata, verecundiae conceſſerim, ut & qui ſcit, recolat, & qui neſcit, inquirat. [7] Interea Romani, qui per ſeptuaginta annos ab urbe Volſcorum, praeterea Faliſcorum, Aequorum, & Sutrinorum, ſubacti & adtriti, aſſiduis bellis conficiebantur, tandem in [8] ſupraſcriptis diebus, Camillo duce, easdem cepêre civitates, & redivivo finem dedere certamini. [9] Praeneſtinos etiam eodem tempore, qui [10] uſque ad portam Romae bellando & caedendo pervenerant, ad flumen Alliam, T. Quinctio pugnante, vicerunt.

bris eſſet, *Ebora & Helice.* Diodor. libro XV. hanc inauditam eluvionem diſcribens addit ἐγένετο δὲ τοῦτο τὸ πάθος τῆς Ἀχαΐας περὶ δύο πόλεις, Ἑλίκην τε καὶ Βοῦραν, id eſt, *Hanc cladem duo Achaiae oppida, Helice & Bura, experta ſunt.* Fabr. Apud Polybium poſt haec tempora Burae urbis & Buriorum mentio fit, nimirum, quia is non Buram, ſed Olenum & Helicen hac clade periiſſe adfirmat lib. II. cap. XLI. p. 179. ubi democratiam duodecim in Achaja urbium deſcribit, ex quibus ſuo tempore decem, quas enumerat, & inter illas Buram, ſuperfuiſſe teſtatur, quum Olenum & Helicen, paullo ante cladem Leuctricam, adeoque maturius, quam ſtatuit Oroſius, mare hauſerit. Clauſulam *ſunt* nulli ex MSS. quos conſului agnoſcunt, neque Edd. Veteres, niſi Auguſt.

3 *Praeſciam*,] Florentt. pr. & tert. *conſciam* ut & Ed. pr. & Pariſ. Ex hisce Oroſii patet, quorſum ſit referendum, quod praeceſſit, *praedicta.*

4 *Et deſuper*] Conjunctionem delent MSS. Ultr. Meus & Perizon. Male in Scotti Edit. eſt *perderet.* Hiſtoriam vide in Annal. Baſnagii tom. III. p. 155. Accidit A. D. 396.

5 *Orationibus*] Edd. prima, Pariſ. & Venetae, *oratione.*

6 *Sed haec* &c.] Lugd. Bat. tert. cum Coll. Gronov. *ſed ut commemorata ſunt.* Dein Perizon. *magis quam explicita.* Senſus Oroſii eſt, Quae recentia de Arcadii temporibus digito adtingo, haud minus vera ſunt, quam illa antiqua, quae deſcripta a me & aliis ſunt. Malui tamen quaſi in tranſitu indicare, quam large explicare, idque propter verecundiam.

7 *Interea Romani*,] Camillus, cum Tribunus milit. III. anno CCCLIX. Faliſcos juſtitia in ditionem populi R. redegiſſet, ut eſt apud Livium libro V. Plutarchum in Camillo, & Auctorem libri de Viris Illuſtribus: ſexto anno poſt Dictator Volſcorum civitatem, quae per LXX. annos bellum geſſerat, vicit, & Aequorum urbem occupavit, Sutrinorum recuperavit, deletis Etruſcorum exercitibus, & tres ſimul triumphos egit. Haec ita emendata à Cuſpiniano paucis Eutropius libro II. pluribus Livius libro VI. Fabr.

8 *Supraſcriptis*] Ed. Auguſt. & Cod. Ultr. *ſuperdictis.*

9 *Praeneſtinos etiam eodem tempore*,] Praeneſtini T. Quinct. Cincinnato Dictatore victi fuerunt anno 375. Liv. Eutróp. & Euſeb. in Chronico. Fabr.

10 *Uſque ad portam*] Unus Ultr. *uſque ad portas.* Quaedam Editiones *venerant.*

CA-

Caput IV.

De peſtilentia graviſſima, ejuſque expiatione.

[1] Anno ab Urbe condita CCCLXXXIV. L. Genucio, & Q. Servilio Conſulibus, ingens univerſam Romam peſtilentia corripuit: [2] non, ut adſolet plus minuſve ſolito temporum turbata temperies, hoc eſt, aut intempeſtiva ſiccitas hiemis, aut repentinus calor veris, aut incongruus humor aeſtatis, vel [3] autumni divitis indigeſta illecebra, inſuper etiam exſpirata de Calabris ſaltibus aura corrumpens, repentinos acutarum infirmitatum adferre tranſcurſus; ſed gravis diuturnaque in nullo diſpar ſexu, in nulla aetate diſſimilis, generali cunctos per biennium jugiter tabe confecit: ut etiam quos non egit in mortem, turpi macie exinanitos adflictoſque dimiſerit. Conquerentur hoc (ut arbitror) loco obtrectatores temporis Chriſtiani, ſi forte ſilentio [4] praeterierim, quibus tunc cerimoniis Romani placaverint deos, & ſedaverint morbos. Cum peſtilentia indies crudeſceret, auctores ſuaſere pontifices, ut ludi ſcaenici diis expetentibus ederentur: [5] ita pro depellenda temporali peſte corporum, arceſſitus eſt perpetuus morbus animorum. Uber nunc quidem

1 *Anno ab u. c. CCCLXXXIV.*] Oroſius in numeris iſtis ſuam rationem ſequitur, nam hunc non eſſe depravatum conſenſus librorum, & ſequentes numeri oſtendunt. Alii hunc annum CCCLXXXVIII. alii alium faciunt. De hac peſtilentia Livius initio lib. VII. Fabr.

2 *Non, ut adſolet* &c.] Depravata hactenus haec circumferebantur, quum illa, *ut adſolet*, uncinulis includerentur, & deinde, aliquot poſt lineis, legeretur, *repentinos acutarum infirmitatum adferret tranſcurſus*, Quae nullum omnino ſenſum fundunt, aptiſſimum vero, ſi demas cum MSS. Florentinis ſec. & tert. (nam in primo, hoc in loco, deëſt pagina) Lugd. Batt. pr. tert. Pariſ. & Ultr. unam literulam, mutando *adferret* in *adferre*. Pro *exſpirata* legunt *inſpirata* Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov.

3 *Autumni divitis indigeſta illecebra*] Colon. *divitiis*, forte legendum: *Autumni divitiis ingeſta illecebra*. Sed nihil eſſet. Laut. Hoc verum eſt; nam *indigeſta* praeſtat, & ſignificat nimietatem fructuum, qui male concoquuntur.

4 *Praeterierim*,] Lugd. Bat. pr. & tert. *praeterirem*.

5 *Ita pro* &c.] Sic MSS. Florentt. Lugd. Batt. Meus, Perizon. Ultr. & Coll. Gronov. Conjunctionem *&* intruſerant Editi praeter Auguſt. *Animorum* quoque meliores, pro quo plures *animarum*.

dem mihi iſte doloris atque increpationis locus eſt, ſed, [6] in quo jam Reverentia tua ſtudium ſapientiae & veritatis exercuit, mihi ſuper eo audere fas non eſt. Commonuiſſe me ſatis ſit, & ex qualibet intentione lectorem ad illius lectionis plenitudinem remiſiſſe.

6 *In quo jam Reverentia tua*] Intelligit diſputationem Auguſtini contra Ludos ſcenicos libr. III. c. 17. de Civit. Dei. Fabr.

Caput IV.

Ingens terrae hiatus medio Romae adparuit, quem Marcus Curtius praecipitio ſui avertit.

Sequitur hanc miſeram luem, miſerioremque ejus expiationem [1] proximo anno ſatis triſte prodigium. Repente ſiquidem medio Urbis terra diſſiluit, [2] vaſtoque praeruptu hiantia ſubito [3] inferna patuerunt. Manebat diu ad ſpectaculum terroremque cunctorum patenti voragine inpudens ſpecus, nefariamque vivi hominis ſepulturam diis interpretibus

1 *Proximo anno*] Curtius equo inſidens armatus ſe in ſpecum immiſit, L. Genucio, Q. Servilio iterum Coſſ. Livius lib. VII. Valerius Max. lib. V. cap. 6. Auguſt. de Civit. Dei lib. IV. c. 20. Fabr.

2 *Vaſtoque praeruptu*] Sic lego ex *praerupte* & *praerupti*, quorum neutrum ſatis intelligo. Laut. *Praeruptu* quoque exſtat in Editt. prima, Pariſ. & Venetis. In Auguſt. ut & MSS. Florentt. ſec. & tert. Ultr. Perizon. atque quatuor Lugd. Batt. & Coll. Gronov. *praerupto*, niſi quod primus ex iis exhibeat *perrupto*, Meus *vaſtoque rupto*. Certe *vaſtoque praerupte*, quod in Fabricii & Scotti Editionib. invenitur, nullum ſenſum habet. *Praeruptus* hic eſt adjectivum, Graecis ἀποτομάδης, quod ſubſtantivi loco ponitur, ſibique pro adjectivo adpoſitum habet *vaſtum*. Itaque *vaſto praeruptu* ſignificat ingens praecipitium & inmane barathrum. *Praeruptae* enim rupes dicuntur, quae facili clivo haud adſcendunt, ſicuti *praerupta* pro rupibus ejusmodi apud Plinium lib. VIII. cap. 32. *Ad praerupta ducunt, ſaltumque demonſtrant.* Apud eundem Plinium adverbium *praerupte* occurrit lib. XXXIV. cap. 14. *Mons praerupte altus.* At hic adverbium poni nequit, niſi forte ſic reformari locum placeret, *vaſtaque, praerupte hiantia, ſubito inferna patuerunt.*

3 *Inferna patuerunt.*] Contrarium, utpote apud Inferos, in Lucani lib. VI. ℣ſ. 743.

Inmittam ruptis Titana cavernis,
Et ſubito feriere die.

Ovid. quoque lib. II. Metam. ℣ſ. 260.

Diſſilit omne ſolum, penetratque in Tartara rimis
Lumen, & infernum terret cum conjuge Regem

4 Ex.

bus [4] expetebat. Satiſfecit improbis faucibus praecipitio ſui [5] Marcus Curtius, eques armatus, injecitque crudeli terrae [6] inopinatam ſatietatem, cui [7] parum eſſet, quod ex tanta peſtilentia mortuos per ſepulchra [8] ſuſciperet, niſi etiam vivos ſciſſa ſorberet.

4 *Expetebat.*] Florent. tert. Perizon. Lugd. Bat. tert. & Edd. Vett. praeter Auguſt. *expectabat.* eodem ſenſu. Malo tamen Vulgatam, quia, diis interpretibus, id eſt, monitu ſacerdotum, petebat aliquid patens ſpecus, & petitioni ſatisfeciſſe dicitur Curtius.

5 *Marcus Curtius, eques*] Impreſſi: *vir eques*, à ſcholiis nimirum intruſum *vir*. Laut. Perizon. *vir eques & armatus*. Ed. Auguſt. *Vir nobilis, eques armatus*.

6 *Inopinatam ſatietatem*,] Colon. codex *inopinam*, ex quo reſtituo *opimam* ſi tamen docti probarint. Laut. Flor. ſec. *inopiam*, forte pro *inopinam*, ſicuti haud male ſcribitur in Cod. Perizon. Col. Gronov. atque editur n Ed. Auguſt.

7 *Parum eſſet*,] Ed. Aug. & Coll. Gronov. *parvum eſſet*.

8 *Suſciperet*,] Perizon. *acciperet*, & mox *ſciſſa abſorberet*, quod & in Ed. Aug. invenitur & MSS. Lugd. Bat. pr. & tertio atque Coll. Gronov.

Caput VI.

Gallorum ingentem multitudinem Romani ſternunt ac fugant, Tuſci ſuperantur, Galli tertio irruentes trucidantur.

[1] Anno ab urbe condita CCCLXXXVIII. iterum terribilis Gallorum inundatio juxta Anienem fluvium, [2] ad quartum ab Urbe lapidem conſedit, facile ſine dubio, pondere multitudinis & alacritate virtutis, perturbatam occupatura civitatem, niſi [3] otio & lentitudine torpuiſſet: ubi atrociſſimam pugnam [4] Manlius Torquatus ſingulariter inchoavit,

1 *Anno ab* &c.] Annus, quo Galli Anienem tranſgreſſi non longe ab Urbe caſtra poſuerunt, Conſules habuit C. Sulpicium, & C. Licinium, atque ex Faſtis Conſularibus *CCCXCII.* numeratur. Fabr.

2 *Ad quartum ab Urbe lapidem*] Apud Livium eſt, *ad tertium lapidem:* Eutropius ſcribit Gallos *quarto milliario* ab Urbe conſediſſe. Fabr.

3 *Otio & lentitudine*] Sic pono, adjutus duobus MSS. contra quam fuit in Vulgatis, *lenitudine*. Laut. Editiones quaedam cum MSS. quibusdam *lenitudine*. Sed ego quoque praefero quod meliores habent, *lentitudine*. *Lenis* autem & manſuetus acri & fero opponuntur, *lentus* vi ſubitae, quam ſi adhibuiſſent Galli praevenire potuerant Romanos.

4 *Manlius Torquatus*] Hic T. Manlius, qui cum Gallo apud Anienem depugnavit provocatus, ex ejus ſpoliis ſibi & torquem & cognomen induit, ait Cicero libr. II. de Finibus. Hiſtoria eſt apud Livium libr. VII. & Eutropium II. Elegantiſſime eam Quadrigarius libr. I. Annalium deſcripſit, qui locus eſt apud Gellium lib. IX. cap. 1. Fabr.

5 T.

Digitized by Google

choavit, [5] T. Quinctius Dictator cruentiſſima congreſſione confecit. Fugati ex hoc praelio plurimi Galli, inſtauratis iterum copiis in bellum ruentes, [6] à C. Sulpicio Dictatore ſuperati ſunt. Poſt paululum quoque Tuſcorum pugna [7] ſub C. Marcio conſecuta eſt: ubi conjici datur, [8] quantum hominum caeſum ſit, quando octo millia ſunt capta Tuſcorum.

Tertio autem in iiſdem diebus Galli ſe in praedam per maritima loca, ſubjectoſque campos, [9] ab Albanis montibus diffuderunt: adverſum quos novo militum delectu habito, conſcriptiſque legionibus decem, ſexaginta millia Romanorum, negatis ſibi Latinorum auxiliis, proceſſerunt. Confecit hanc pugnam [10] M. Valerius, auxiliante corvo alite, unde poſtea Corvinus eſt dictus. Occiſo enim provocatore Gallo, hoſtes territi, ſparſimque fugientes, graviter trucidati ſunt.

5 *T. Quinctius Dictator*] Livius Gallos non hoc anno à Quinctio Dictatore, verum ſequenti à Q. Servilio Ahala Dictatore, cum Quinctius Magiſter Equitum eſſet, caeſos ait. Sed Oroſius alios auctores ſecutus eſt, ſicut & Appianus in Celtica, ubi ſcribit, καὶ τρίτη δὲ Κελτῶν στρατιὰ ἐμβεβλήκει ὡς τὴν Ἰταλίαν, ἣν καὶ αὐτὴν οἱ Ῥωμαῖοι διεφθάρκασιν ὑφ' ἡγεμόνι Τίτῳ Κοιντίῳ. i. e. *Atque etiam tertius Gallorum exercitus in Italiam venit, quem Romani quoque ductu & auſpiciis T. Quinctii deleverunt.* FABR.

6 *A. C. Sulpicio*) C. Sulpicius Peticu Dictator an. CCCXCV. Gallos vicit, ac de iis triumphavit Nonis Mai. ut eſt in triumphis Capitolin. De arte qua Gallos vicit, Livius & Frontinus lib. II. Stratagematum. FABR.

7 *Sub C. Marcio.*] C. Marcius Rutilus Dictator primus è plebe biennio poſt Sulpicium cum Tuſcis congreſſus IX. millibus captis caeteros aut cecidit, aut agro Romano fugavit. Livius & Eutropius. Ejus triumphus in antiquis marmoribus ſic deſcriptus eſt. C. MARCIUS. L. F. C. N. RUTILUS. DICT. AN. CCCXCVII. DE TUSCEIS. PRIDIE. NON. MAI. Pro *conſecuta*, Prizon. habet *ſubſecuta eſt.*

8. *Quantum hominum caeſum ſit*,] Ita Cod. Longob. & reliqui MSS. Sed Edd. pr. Pariſ. Venetae, Hitt. & Bolſuing. adeoque veteres omnes ante Fabr. ſola Auguſt. excepta, *quanta hominum multitudo caeſa ſit.*

9 *Ab Albanis montibus*] Sic recte legi in libris vetuſtis è Livio cognoſcitur. Meminit hujus belli Polyb. lib. II. Flor. lib. I. tit. 13. FABR. Quidam ſcilicet ex Edd. & MSS. legunt *ſubjectiſque* vel *ſubjectoſque campos Albanis montibus.*

10 *M. Valerius*,] De hujus ſingulari certamine praeter ſuperiores lege Valerium Max. lib. VIII. cap. 16. & Gell. lib. IX cap. 11. Eſt vero ſciendum hunc M. Va rium in antiquis lapidibus non *Corvinum* ſed *Corvum* cognominari. M. tamen Manilii verſus de hoc ſunt,

Et cum militia volucris Corvinus adeptus
Et ſpolia, & nomen, qui geſtat in Alite Phoebum FABR.

Pro *Corvinus* Coll. Gronov. ſcribit *Corvus.*

CA-

CAPUT VII.

Fœdus Romanorum cum Carthaginienſibus complurium malorum cauſa. Inter alia mira veris lapidibus pluit. Alexander Magnus naſcitur. Rex Perſarum Judaeos captivos abducit.

Numerandum etiam [1] inter mala cenſeo, primum illud [2] ictum cum Carthaginienſibus foedus, quod iiſdem temporibus fuit; praeſertim ex quo tam gravia orta ſunt mala, [3] ut exin coepiſſe videantur. [4] Anno ſiquidem ab Urbe condita CCCCII. legati a Carthagine Romam miſſi ſunt, foeduſque pepigerunt. [5] Quem ingreſſum Carthaginienſium in Italiam malorum grandinem ſecuturam, continuarumque miſeriarum tenebras juges, hiſtoriarum fides, locorumque infamia, & abominatio dierum, quibus ea geſta ſunt, proteſtantur. [6] Tunc etiam nox uſque ad plurimam diei partem tendi viſa eſt: & ſaxea de nubibus grando deſcendens, veris terram lapidibus verberavit. [7] Quibus diebus etiam [8] Alexander Magnus, magnus vere ille gurges miſeriarum, atque atrociſſimus turbo totius Orientis eſt natus. [9] Tunc etiam Ochus, qui & Arta-

1 *Inter mala*] Editt. quaedam Vett. *inter caetera mala.* contra MSS.

2 *Ictum foedus*] Lugd. Bat. pr. & Perizon. *initum foedus.*

3 *Ut exin*] Edd. pr. & Paris. *ut exhinc.*

4 *Anno ſiquidem ab V. C.*] Cum Carthaginienſibus legatis, auctore Livio libr. VII. Romae foedus ictum, cum amicitiam ac ſocietatem petentes veniſſent, M. Valerio Corvo, M. Popillio Laenate IV. Coſſ. qui annus in Faſtis Capitolinis eſt ab v. c. *CDV.* FABR.

5 *Quem ingreſſum*] Sic recte reſtituit Fabricius, ante quem edebatur, nullo ſenſu, *quam ex ingreſſu.* Auguſt. Ed. ſola ſervabat veram lectionem, ut & Vincentius Bellovacenſis in Speculo Hiſtoriali lib. IV. cap. 93.

6 *Tunc etiam nox*] Haec prodigia quarto anno poſt foedus cum Carthaginienſibus ictum eveniſſe, Livius narrat. Diaconus haec Eutropio ex Oroſio addidit. FABR.

7 *Quibus diebus etiam Alexander Magnus*] Infra cap. 16. Oroſius ſcribit Alexandrum patri Philippo ſucceſſiſſe anno ab U. c. CCCCXXVI. quare ſi Alexander natus annos XX. ut Plutarchus & Arrianus ſcribunt, regnum Macedoniae ſuſcepit, certè circa idem tempus, quo prodigia illa evenerunt, hic natus fuit. FABR.

8 *Alexander Magnus*] In Cod. Longob. *Alexander magnus vere* &c. ut & in Perizon. & Coll. Gronov. *Alexander Magnus, ille gurges* &c. Vincent. Bellov. Apud eundem legitur ibid. *veris terram lapidibus verberavit XXV. diebus, quibus diebus* &c. quae *XXV. diebus*, ex *quibus diebus* nata, expungi debent.

9 *Tunc etiam Ochus, qui & Artaxerxes,*] Artaxerxes ὁ ἐπικληθεὶς Ὦχος, Euſebio eſt

Artaxerxes, poſt tranſactum in Aegypto maximum diuturnumque bellum, plurimos Judaeorum in tranſmigrationem egit, atque in Hyrcania ad Caſpium mare habitare praecepit: quos ibi uſque in hodiernum diem ampliſſimis generis ſui incrementis conſiſtere, atque exinde quandoque [10] erupturos, opinio eſt. Cujus etiam belli tempeſtate [11] tranſcurrens, & Sidonem, opulentiſſimam Phoenicis provinciae urbem delevit, & Aegyptum, [12] quamvis prius victus, tunc tamen ſubactam, comminutamque ferro, Perſarum ſubjecit imperio.

XII Perſarum Rex, ad cujus annum VI. haec adſcripta leguntur: *Ochus Apodaſmo. Judaeorum capta, in Hyrcaniam accolas tranſlatos juxta mare Caſpium collocavit.* FABR.

10 *Erupturos*] Lugd. Bat. quart. *ereptos iterum in Judaea opinio eſt.* Pro *exinde* Codex Longob. & Lugd. Bat. tert. cum Coll. Gronov. *exin.*

11 *Tranſcurrens & Sidonem*] Defecerat à rege Perſarum Tripolis, praeſidioque à Nectanebo rege AEgyptiorum acceperat tria millia Rhodiorum. Ochus, cum Babylone in Aegyptum maximis copiis contenderet, Phoenicas primum adortus, Sidonem Mentoris Reguli proditione in ſuam poteſtatem redegit, atque evertit. Haec pluribus Diodorus libr. XVI. Gemiſthus Pletho lib. II. FABR. *Sidona* malunt Edd. Venetae cum Coll. Gronov.

12 *Quamvis prius victus,*] Impreſſi *victam.* Sed quis hiſtoriam novit, & non videt utrum ſit melius? LAUT. Cum Lautio *victus* agnoſcunt MSS. Lugd. Batt. pr. tert. & Coll. Gronov. Victos a Nectanebo, Aegypti rege, fuiſſe Perſas, ſed Græcorum ducum opera, docet Diodor. lib. XV. p. 359. & XVI. p. 445.

CAPUT VIII.

Breviter comprehendit ſequentium bellorum à Romanis geſtorum clades: & de Jani portis clauſis.

Jam hinc ſtatim a Romanis adverſum Samnitas, gentem opibus armiſque validam, pro Campanis & Sidicinis bella ſuſcepta ſunt. [1] Samniticum bellum ancipiti ſtatu geſtum, Pyrrhus, vel maximus Romani nominis hoſtis, excepit. Pyrrhi bellum mox Punicum conſecutum eſt: & quamvis [2] nunquam poſt mortem Numae a bellorum cla-

1 *Samniticum bellum*] De Samnitico bello infra hoc lib. agetur: de Tarentino & Punico deinceps. FABR.

2 *Nunquam poſt mortem Numae*] Numa Janum ad infimum Argiletum indicem pacis bellique fecit: apertus, ut in armis civitatem, clauſus, pacatos circa omnes populos ſignificaret. Numa regnante Janus 43. annos continenter clauſus fuit, Livius lib. 1. Plutarch. in Numa. FABR.

3 Pa-

dibus fuiſſe ceſſatum, [3] patentes ſemper Jani portae indicent, ex eo tamen, veluti per meridiem, toto inpreſſus coelo malorum fervor incanduit. Porro autem, inchoato ſemel bello Punico, utrum aliquando bella, caedes, ruinae atque [4] omnia infandarum mortium genera, [5] niſi Caeſare Auguſto imperante ceſſaverint, inquirat, inveniat, prodat, quiſquis infamanda tempora Chriſtiana putat. Abſque illo tamen, [6] inter bella Punica unius anni, veluti avis praetervolantis excurſu, Romani propter clauſas Jani portas, inter febres morboſque reipublicae, [7] ad hoc breviſſimo pacis ſigno, velut tenuiſſimo aquae gelidae hauſtu, inlecti ſunt, ut, in pejus recaleſcentes, multo gravius vehementiuſque [8] adflictarentur. At vero, [9] ſi indubitatiſſime conſtat, ſub Auguſto primum Caeſare, poſt [10] Parthicam pacem, univerſarum terrarum orbem, poſitis armis, abolitiſque diſcordiis, generali pace & nova quiete compoſitum, Romanis paruiſſe legibus, Romana jura quam propria arma maluiſſe, ſpretiſque ducibus ſuis, judices elegiſſe Romanos: poſtremo, omnibus gentibus, [11] cunctis provinciis, innumeris civitatibus, infinitis populis, totis terris, unam fuiſſe [12] voluntatem, libero honeſtoque ſtudio

3 *Patentes ſemper Jani portae*] Sic MSS. omnes atque Editi ante Fabricium. Unde neſcio, quid illum impulerit edere *ſemel patentes Jani portae.* Semel videlicet ſub Numa fuerunt clauſae, ſed dein (quod hic dicere vult Oroſius) ſemper, uſque ad Auguſtum patuerunt.

4 *Omnia*] Sic MSS. Edd. quaedam Vett. *omniumque*, quae & aliquanto poſt *ceſſaverant.*

5 *Niſi Caeſare Auguſto imperante*] Poſt bellum Actiacum, pace terra marique parta libr. VI. cap. 22. FABR.

6 *Inter bella Punica unius anni*] Hic annus fuit T. Manlio Torquato, C. Atilio Bulbo Coſſ. inf. lib. IV. c. 12. FABR.

7 *Ad hoc*] Ita reſtituimus ex Cod. Longob. conſentientibus MSS. Meo & Perizon. ut & Ed. Auguſt. in vulgatis inepte *adhuc* legitur. Ad hoc inquit Oroſius, inlecti ſunt breviſſimo &c. ut in pejus recaleſcentes &c.

8 *Adflictarentur*] Meus & Perizon. *conflictarentur.*

9 *Si indubitatiſſime*] Illud *ſi* tollunt MSS. quidam & Editi, invito Auctore, cujus poſt longam ſatis periodum verba illa, *quod ſi etiamnum imperante Caeſare* &c. oſtendunt, abeſſe idem hoc loco non poſſe.

10 *Parthicam pacem.*] Benè: & contra vulgatam *partam*, Suetonius habet. LAUT. *Parthicam* ſcribunt inſuper tres Florentini, quatuor Lugd. Batt. Coll. Gron. Ultr. Meus, Perizon. adeoque omnes MSS. cum Edd. primis, ut mirer Fabricio, Hittorp. & Bolſuing *partam* placuiſſe. Quae ſequuntur ex Lucani imitatione hauſta, lib. 1. 60.

Tunc genus humanum poſitis ſibi conſulat armis,
Inque vicem gens omnis amet: pax, miſſa per Orbem,
Ferrea belligeri compeſcat limina Jani.

11 *Cunctis provinciis*] Vulgati *cunctiſque*, ſed conjunctionem illam non agnoſcunt MSS. meliores. Pro *innumeris* Coll. Gronov. *in univerſis.*

12 *Voluntatem*] Cod. Longob. *voluptatem.* Ali-

dio inſervire paci, atque in commune conſulere: quod prius ne una quidem civitas, unusve populus civium, vel, quod majus eſt, una domus fratrum, jugiter habere potuiſſet: quod ſi etiam, cum imperante Caeſare iſta provenerint, in ipſo [13] imperio Caeſaris illuxiſſe ortum in hoc mundo Domini noſtri Jeſu Chriſti, liquidiſſima probatione manifeſtum eſt, inviti licet illi, quos in blaſphemiam [14] urgebat invidia, cognoſcere faterique coguntur, pacem iſtam totius mundi & tranquilliſſimam ſerenitatem, non magnitudine Cæſaris, ſed poteſtate filii Dei, qui in diebus Caeſaris adparuit, exſtitiſſe, nec unius Urbis imperatori, ſed creatori Orbis univerſi, Orbem ipſum generali cognitione paruiſſe: qui, ſicut ſol oriens diem luce perfundit, ita adveniens miſericorditer, extenta mundum pace veſtierit. Quod plenius, [15] cum ad id, ipſo perficiente Domino, ventum fuerit, [16] proferetur.

Aliquanto poſt *nec una* pro *ne una* Ed. Aug. ubi *prius* delet Cod. Perizon.

13 *Imperio Caeſaris*] Subjungunt *nati* MSS. Lugd. Bat. quatuor, Ultr. & Coll. Gronov. cum Ed. Auguſt. ut referatur ad *Domini noſtri Jeſu Chriſti*, quod ſequitur, quo non opus eſt.

14 *Urgebat invidia*] Haec meliorum & antiquiorum Codd. Florent. trium, Mei & Perizon. ut & Ed. Auguſt. eſt lectio. Vulgati *urget invidia*. mox *tranquilliſſimamque* pro *& tranquilliſſimam* tres Lugd. Batt. cum Coll. Gronov.

15 *Cum ad id, ipſo perficiente Domino,*] Secutus ſum lectionem, quam conſtanter ſervant MSS. omnes. Vulgati, *cum ad ipſum* (vel *ad id ipſum*) *perficiente Domino* &c.

16 *Proferetur*] ſic tres Florentini, Meus, Ultr. & Perizon. cum Ed. Aug. *proferimus*, vulgati *proferemus*. Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. *profitebitur*.

CAPUT IX.

Romani Latinis bellum inferunt. Manlius Torquatus filium occidit. Minucia, Veſtalis virgo, inceſti damnata.

[1] Igitur anno ab Urbe condita CCCCIX. Romani bellum Latinis rebellantibus intulerunt, Manlio Torquato, & [2] Decio Mure conſulibus:

1 *Igitur ann. ab Urbe condita CCCCIX.*] Hic annus quo L. Manlius & P. Decius Conſules fuerunt: in antiquis Faſtis eſt CCCCXIV. à quo numero cum hic longe abſit, vereor ne mendum hic lateat. FABR.

2 *Decio Mure*] Vulgo errore manifeſto pro *Mure*, quod eſt in omnibus Manuſcriptis, hic, & infra capit. 21. *Muraena* legitur, ſicut & apud Florum lib. I. capit. 14. FABR.

3 *Me-*

bus: in quo bello unus conſul interfectus eſt, alter exſtitit parricida. Manlius enim Torquatus filium ſuum, juvenem, victorem, interfectoremque [3] Metii Tuſculani, nobilis equitis, & tum praecipue provocantis atque inſultantis hoſtis, occidit. [4] Alius vero conſul, cum iterato conflictu, illud cornu, cui praeerat, caedi atque adfligi videret, in [5] confertiſſimos hoſtes ſponte prolapſus, occubuit. Manlius, quamvis victor, [6] occurſum tamen nobilium juvenum Romanorum, qui legitime exhiberi ſolet, triumphans parricida, non meruit. [7] Anno autem poſt hunc ſubſequente Minucia, virgo Veſtalis, ob admiſſum inceſtum damnata eſt, vivaque obruta in campo, qui nunc Sceleratus vocatur.

3 *Metii Tuſculani, nobilis equitis,*] Sic eſt in Manuſcriptis, non, *militis*, ut habent vulgati. Hunc praefectum Equitum Livius lib. VIII. & Valer. II. capit. 2. *Geminium Metium* vocant.

4 *Alius vero Conſul,*] Alterum Conſulem P. Decium patrem intelligit, qui ſe bello Latino devovit, Cic. lib. II. de Fin. & libr. I. de Divin. & alii omnes. FABR.

5 *Confertiſſimos*] Lugd. Batt. quatuor & Coll. Gronov. *infeſtiſſimos.*

6 *Occurſum tamen nobilium juvenum*] Liv. *Bello geſto, T. Manlius Romam rediit, cui venienti ſeniores tantum obviam exiſſe conſtat: juventutem & tum & omni vita deinde averſatam eum exſecratamque.* Idem Val. Max. lib. IX. c. 3. FABR.

7 *Anno autem poſt hunc ſubſequente*] Minucia damnata inceſtus fuit, non proximo anno poſt Manlium & Decium Conſules ſed tertio anno poſt, auctore Livio in VIII. *De poena Veſtalium* Dionyſ. libr. II. Plut. in Numa. *De campo Scelerato* Feſtus. FABR.

CAPUT X.

Permultae matronae Romanae veneficii accuſatae & damnatae ſunt.

AT vero, parvo exin tempore interjecto, horreſco referre quod geſtum eſt: [1] nam Claudio Marcello & Valerio Flacco conſulibus, incredibili rabie & amore ſcelerum Romanae matronae exarſerunt. Erat utique foedus ille ac peſtilens annus, [2] inflictaeque jam undique catervatim

1 *Nam Claudio Marcello*] M. Claudius Marcellus & C. Valerius Flaccus Conſules fuerunt anno CDXXII. quo anno Romae primum de veneficiis quaeſitum eſt. Livius libr. VIII. FABR.

2 *Infletaeque.*] Niſi hoc bene, pro illo *inflictaeque* & *impletaeque* Oroſio reſtitui, nihil uſquam viderim. LAUT. Elegans eſt emendatio Lautii, qui pro *inflictaeque* vel *impletaeque*, reponit *infletaeque*. Nullam tamen adducit auctoritatem, qua probet *infletus* poni pro *indefletus*. Neque tamen ana-

vatim ſtrages egerebantur, & adhuc tamen penes omnes de corrupto aëre ſimplex credulitas erat, cum exiſtente quadam ancilla indice & convincente, primum multae matronae ut biberent, quae coxerant, venena, compulſae: deinde ſimul [3] atque hauſêre, conſumtae ſunt. Tanta autem multitudo fuit matronarum in [4] his facinoribus conſciarum, [5] ut trecentae ſeptuaginta damnatae ex illis ſimul fuiſſe referantur.

analogia obſtat, nam *fletus* pro *defletus* occurrit apud Virgil. lib. Aen. VI. 481.

Hic multum fleti ad ſuperos, belloque caduci Dardanidae.

Ubi notat Servius, *multum fleti, id eſt nobiles, quorum mortem ſequitur magna lamentatio.* Et certe evincere id ſolet multitudinem mortuorum & magnitudinem ſtragis, ſi propter crebra & nunquam intermiſſa funera planctus omittatur, atque *indefleti*, ſeu *infleti* (ut videtur ſcripſiſſe Oroſius) a propinquis rogo injiciantur Ovid. Metam. VII. 610.

Deque rogis pugnant: alieniſque ignibus ardent.
Qui lacriment, deſunt: indefletaeque vagantur
Natorum matrumque animae, juvenumque ſenumque.

Quamvis autem nullus ex MSS. legat *infletaeque*, quod tamen Meus, Perizon. atque Ultr. exhibent *inpletaeque* proxime ad illam lectionem accedit, quoniam inter literas P. & F. in Codd. MSS. minima eſt diſcrepantia.

3 *Atque hauſêre*] Ita MSS. Florentini tres cum Perizon. Meus, *hae quae hauſêre.* Vulgati, *ut hauſêre.*

4 *His facinoribus conſciarum*,] Paulo Latinius eſt hoc in lib. Colon. quam in aliis, quibus legitur: *in his facinoribus.* malim tamen *hujus facinoris conſciarum.* LAUT. In fine tamen cap. ſequentis MS. Ultr. itidem ſcribit, *magna in parvis.*

5 *Ut trecentae ſeptuaginta damnatae*] In numero conſentiunt manuſcripti libri Oroſii. Sed Livius ſcribit damnatas fuiſſe ad CLXX. Valerius libr. II. Cap. 1. Pars, inquit, *capitali judicio damnatae centum & LXX. numerum expleverunt.* FABR. *Trecentae octoginta* MSS. Lugd. Batt. pr. tert. Coll. Gronov. & ex inpreſſis Venetae, Pariſ. & prima omnium. Erratum in numeris ſuſpicatur Pighius Annal. Tom. 1. p. 333.

CAPUT XI.

Alexander Rex Epirotarum à Samnitibus victus & occiſus eſt.

Anno ab Urbe condita CCCCXXII. [1] Alexander, Rex Epirotarum, Alexandri illius magni avunculus, trajectis in Italiam copiis, cum bellum

1 *Alexander, Rex Epirotarum*,] Quae hoc capite de Alexandro Epiri rege Oroſius ſcribit, ea copioſe Livius lib. VIII. in Conſulatu L. Papirii & C. Poetelii. Lege etiam ea quae Diaconus Eutropio addidit; Strab. lib. V. & inf. c. 18. FABR.

2 *Fir-*

bellum adverſus Romanos pararet, & circa finitimas Romae Urbes [2] firmare vires exercitus ſui, auxiliaque vel ſibi adquirere vel hoſtibus ſubtrahere ſtudens, bellis exerceretur, à Samnitibus, qui Lucanae genti ſuffragabantur, maximo bello in Lucania victus atque occiſus eſt. Sed, quoniam aliquantum Romanas clades recenſendo progreſſus ſum, vel Alexandri iſtius mentione commonitus, de Philippo Macedonum rege, qui Olympiadem hujus Alexandri Epirotae ſororem uxorem habuit, ex qua Alexandrum Magnum genuit, pauciſſimis annis retro repetitis, [3] magna parvis, in quantum potero, colligam.

2 *Firmare*] Meus cum Perizon. & Flor. tertio *firmaret.* quod non eſt contemnendum, & in Edd. primis uſque ad Fabricianas invenitur. *firmare* tamen in Cod. Longob. & Flor. ſec. ac reliquis invenitur.

3 *Magna parvis*] Videri poteſt ſcripſiſſe Oroſius, *magna in parvis*, ex collatione eorum quae Cap. praecedente exſtant *in his facinoribus conſciarum.* *In parvis* ſolus quidem ſcribit Cod. Ultr. ſed tamen lectionem illam velle videtur quoque optima Ed. Auguſt. in qua legitur *in magnis parva.*

C A P U T XII.

Philippi, Regis Macedoniae, res geſtae, & quas gentes ſeu urbes ſubegerit.

[1] Anno ab Urbe condita CCCC. Philippus, Amyntae filius, Alexandri pater, [2] regnum Macedonum adeptus, viginti quinque annis tenuit: quibus hos omnes acerbitatum acervos cunctaſque malorum moles ſtruxit. [3] Hic primum ab Alexandro fratre obſes Thebanis datus,

1 *Anno ab v. c. CCCC.*] Philippus Amyntae filius Macedonum regnum, auctore Diod. lib. XVI. ſuſcepit Olympiade CV. Conſulibus Romae Cn. Genucio & L. Aemilio. Hi autem ex antiquis Faſtis referuntur ad annum poſt *v. c. CCCXC.* quos tanquam certiores duces ſequi mallem. FABR.

2 *Regnum Macedonum*] Lugd. Batt. tert. & quart. cum Coll. Gronov. *regnum Macedoniae.*

3 *Hic primum ab Alex. fratre*] Oroſius in his rebus exponendis Juſtinum ſequitur. Plutarchus quoque in Pelopida ſcribit, Philippum ab Alexandro fratre obſidem Thebanis datum: ſed Diod. libr. XVI. tradit ipſum Amyntam patrem ſuperatum ab Illyriis Philippum, minimum natu filium, victoribus obſidem dediſſe, eoſque illum apud Thebanos depoſuiſſe. Gemiſtus Pletho, qui tam Plutarchi quam Diodori ſententiam refert, ait Philippum primum patre vivo Thebis obſidis loco fuiſſe, ac deinde iterum à fratre datum, cum is ſocietatem cum

tus, per triennium apud Epaminondam, ſtrenuiſſimum imperatorem & ſummum Philoſophum, eruditus eſt. Ipſo autem Alexandro [4] ſcelere Eurydices matris occiſo, quamvis ea jam commiſſo adulterio, & altero primum filio interfecto, filiaque viduata, generi nuptias mariti morte pepigiſſet, compulſus à populo regnum, quod parvo occiſi fratris filio tuebatur, ſuſcepit, qui cum foris concurſu exſurgentium undique hoſtium, domi autem deprehenſarum ſaepe inſidiarum metu fatigaretur, [5] primum bellum cum Athenienſibus geſſit. Quibus victis, [6] arma ad Illyrios tranſtulit, multiſque millibus hoſtium trucidatis, Lariſſam urbem nobiliſſimam cepit. Inde Theſſaliam non magis amore victoriae, quam ambitione habendorum equitum Theſſalorum, quorum robur ut exercitui ſuo admiſceret, invaſit. Ita Theſſalis ex improviſo praeoccupatis atque in poteſtatem redactis, jungendo equitum peditumque fortiſſimas turmas & copias, invictiſſimum fecit exercitum. Igitur victis Athenienſibus, ſubjectiſque Theſſalis, [7] Olympiadem, Arubae regis Moloſſorum ſoro-

cum Pelopida coiviſſet, cujus rei auctorem Diodorum libr. XV. habet. Sed quaerendum, quomodo Philippum triennio Thebis obſidem fuiſſe Juſtinus & Oroſius ſcribant, ſi à fratre datus non ante è cuſtodia elapſus eſt, quam Perdiccas ab Illyriis victus occubuit, ut Diodorus & Pletho tradunt. Nam Alexander, iiſdem auctoribus, cum annum regnaſſet, à Ptolemaeo Alorite filio Amyntae notho occiſus fuit: qui deinde triennium Macedoniae regnum obtinuit: hunc Perdiccas frater germanus Alexandri interfecit, ac quinque annis in regno exactis ab Illyriis victus occubuit. Fabr. Hanc controverſiam ex profeſſo diſcuſſimus in majore Opere, de quo ſupra mentionem fecimus, ubi vide quae a nobis in Vita Alexandri, Philippi fratris, atque ipſius Philippi, ſuper hac re adſeruntur.

4 *Scelere Eurydices matris occiſo*,] Ita in MSS. & Edd. Fabricianis legitur. Reliquae, *interfecto ſcelere Eurydices matris, quamvis ea jam commiſſo* &c. Sed cum MSS. conſentit Ed. Auguſt. Oroſius vero in hiſce Juſtinum ſequitur, qui Eurydicem hoc nomine infamat, quo jure, videri poteſt in Hiſtoria noſtra Univerſali, ſive Theſauro Regio, ubi in Vita regis Philippi, Eurydices innocentiam ex teſtimonio ſcriptorum, qui eodem tempore vixerunt, demonſtravimus.

5 *Primum bellum cum Athenienſibus*] Hoc bellum geſtum eſt duce Mantia, cum Athenienſes Argaeo Macedoniae regnum dare conarentur. Diodorus. Fabr.

6 *Arma ad Illyrios tranſtulit*] Illyrios Philippus anno II. regni ſui vicit, Macedoniaeque oppidis cedere coëgit, Diodorus & Plethon; Theſſalos Philippus quarto anno regni ſui ſibi adjunxit, iiſdem auctoribus. Fabr.

7 *Olympiadem, Arubae regis Moloſſorum*] Ita ſcripſimus ex optimo libro Cornelii Gualtheri, cum vulgo *Euruchae*, legeretur, credo ex eo quod in nonnullis Manuſcriptis eſt, *Aruchae*. Magna autem varietate hujus regis nomen ſcriptum invenitur. Juſtini libri impreſſi partim *Arymbam*, meus Manuſcriptus *Arybbam* nominat. apud Demoſthenem Olynth. I. & Diodor. lib. XVI. eſt Ἀρύμβας, apud Plutarchum in Pyrrho Ἀρύβας, apud Pauſan. lib. I. Ἀρύββας. Eſt vero quaerendum, quibus autoribus Oroſius *Olympiadem Arubae* ſororem,

ſororem, duxit uxorem. Qui Aruba, cum per hoc quod ſocietatem Macedonum adfinitate regis paciſcebatur, imperium ſuum ſe dilataturum putaret, per hoc deceptus amiſit, privatuſque in exilio conſenuit. Deinde Philippus, cum [8] Methonam urbem oppugnaret, [9] ictu ſagittae oculum perdidit. Ipſam vero urbem mox expugnavit, & cepit. Exin [10] Graeciam prope totam, conſiliis praeventam, viribus domuit. Quippe Graeciae civitates, dum imperare ſingulae cupiunt, imperium omnes perdiderunt: & dum [11] in mutuum exitium ſine modo ruunt, [12] omnibus perire, quod ſingulae amitterent, [13] oppreſſae demum ſervienteſque ſenſerunt: quarum dum [14] inſanas concertationes Philippus, veluti è ſpecula

cula

rem, & Juſtinus *Arybbam* Olympiadis fratrem patruelem nominet: cum ex Pauſania & Plutarcho conſtet, *Arubam* fuiſſe patruum Olympiadis, nam *Aruba* & Neoptolemus, pater Olympiadis, Alcetae ſatu editi fuerunt. Et Ulpianus, Demoſthenis interpres, *Arymbam* Olympiadis Philippi uxoris θεῖον. i. *patruum*, non (ut Wolffius putavit) *avunculum* nominat. Expeditionis Philippi contra *Arymbam* meminit Demoſt. Olynth. I. FABR. Lugd. Bat. pr. & quart. *Aurubae* & ſuperſcribitur in primo, lege *Aribas* tert. *Cberubae* Perizon. *Aurubae*, Florentini tres & reliqui *Arubae*.

8 *Metbonam*] MSS. tres Florentini ſcribunt *Motbonam*, de qua lectione atque hujus nominis adpellatione Latina diſputant quoque Interpretes ad Juſtini lib. VII. cap. 6. *Motbonam* quoque ſcribit Vincent. Bellov. Spec. Hiſt. lib. V. cap. 18.

9. *Ictu ſagittae oculum perdidit.*] *Aſter* miles hic à Plutarcho & Ulpiano vocatur, qui Philippum oculo privavit. Hujus incommodi meminit praeter Diodorum Strabo lib. VIII. Sagittam vero Philippi oculo extraxit Critobulus, & citra deformitatem oris curavit orbitatem luminis, auctore Plin. libr. VII. cap. 37. FABR. Sagittae, is qui jecerat, Aſter, haec inſcripſerat jactabundus,

Ἀςὴρ Φιλίππῳ θανάσιμον πέμπει βέλος.

Aſter Pbilippo letbale mittit telum.

Iratus rex, ſagittam quoque mitti intra muros curavit ſic inſcriptam,

Ἀστέρα Φίλιππος, ἂν λάβῃ, κρεμήσεται.

Aſterem Pbilippus, ubi ceperit, ſuſpendet.

Neque alia conditione dedi urbem paſſus, quam tradito Aſtere, cruci eumdem ſuffixit. Suidas Tomo II. p. 242. in voce Κάρανος. Adde Strabonem lib. VII. p. 330. & lib. VIII. p. 274. Diod. Siculum lib. XVI. p. 434. Plutarch. in Parall. p. 307. & Ptolem. Hephaeſtionem apud Photium Cod. CXC. p. 478.

10 *Graeciam prope totam*,] Ita MSS. Florentt. aliique, ſed Perizon & Meus, *Graeciam pene totam*. Quaedam Edd. *Graeciam totam prope.*

11 *In mutuum exitium*] Perizon. *in mutuum excidium.*

12 *Omnibus perire*,] Meus *omnes pariter*, ſed malo vulgatam.

13 *Oppreſſae demum*,] Ed. Auguſtana *non niſi oppreſſae demum.*

14 *Inſanas concertationes*] Hoc verum verbum eſſe, non *concurſationes*, quod heic limen tanquam Cerberus obſederat: etiamſi ſcriptus Colon. non diceret, tamen facile arguunt quae ſequuntur: *contentiones bellorum fomites.* LAUT. *Concurſationes* illud, de quo queritur Lautius, in MSS. Codd, non inveni, in iis enim legitur *converſationes*, quod propius ad ejus emendationem,

Y

cula [15] obſervat, auxiliumque ſemper inferioribus ſuggerendo, contentiones, bellorum fomites, callidus doli artifex fovet, victos ſibi pariter victoreſque ſubjecit. Huic autem ad obtinendam totius Graeciae dominationem, immoderata Thebanorum dominatio facultatem dedit, qui victos Lacedaemonios ac Phocenſes, caedibus etiam rapiniſque confectos, cum inſuper [16] in communi Graeciae concilio tanta pecuniae multa oneraviſſent, quantam illi ſolvere nullo modo poſſent, ad arma confugere coëgerunt. Itaque Phocenſes, [17] Philomelo duce & auxiliis [18] Lacedaemoniorum Athenienſiumque fulti, commiſſa pugna, hoſtibuſque fugatis, Thebanorum caſtra ceperunt. Sequenti praelio inter immenſas utriuſque populi ſtrages Philomelus occiſus eſt: in cujus locum Phocenſes [19] Onomarchum ducem creaverunt. Porro autem Thebani & Theſſali, omiſſo delectu civium, Philippum Macedoniae Regem, quem hoſtem prius repellere laborabant, ultro ſibi ducem expetiverunt. [20] Commiſſo

tionem, quam veram eſſe puto, accedit. *Converſationes* quoque Vett. Edd. exhibent, niſi quod in Venetis ſit *concurſationes*. Prima ex Editis *concurſiones* habet Hittorp. quam reliquae deinde ſecutae ſunt.

15 *Obſervat*,] Ita repoſui, conſentientibus MSS. omnibus, ut & infra *fovet*, pro *obſervaret* & *foveret*. MSS. accedit Ed. Auguſt.

16 *In communi Graeciae concilio*] Ἐν Ἀμφικτυόνων. Diodorus. Hoc autem bellum *Sacrum* & *Phocicum* nominatum eſt, quo de Diodor. & Pauſanias lib. X. ubi ſcribit fanum Apollinis Delphici à Phocenſibus occupatum fuiſſe Archonte Agathocle Olympiadis quintae & centeſimae anno quarto. Fabr.

17 *Philomelo duce*] Φιλόμηλος ὁ Φωκεύς, eſt Graecis, qui hic vulgo *Philomenes vocatur*. Fabr. Pro *in cujus locum* MSS. Flor. pr. & ſec. *in cujus loco*.

18 *Lacedaemoniorum Athenienſiumque*] Quod Phocenſibus in Bello Sacro faverint Lacedaemonii, atque auxilia ſub rege Archidamo, Ageſilai filio, miſerint, ratio fuit ſimile contra illos in communi Graecorum concilio decretum, quod Amphictyones, urgentibus Thebanis, tulerant. Olim per proditionem Thebarum arcem Cadmeam occupaverant Lacedaemonii; Thebani, occaſionem injuriae vindicandae nacti, quingentorum talentorum multa eosdem per Amphictyonas condemnaverant, duplicata poſtea poenae nomine multa, quod ſtato tempore non ſolviſſent. Lacedaemonii propterea exaſperati, ne & ipſi multam ſolverent, Phocenſium cauſſam ſuam fecerunt. Athenienſes, odio Philippi, & metu libidinis, quae in illo erat, dominandi in omnes, inpulſore praecipue Demoſthene, Phocenſibus auxilium tulerunt. Quod bellum, inter memorabilia Graeciae numerandum, plenius exſecuti ſumus in Hiſtoria atque Vita Philippi.

19 *Onomarchum ducem*] Ita ab omnibus vocatur, cujus nomen hic vulgo corruptum eſt. Fabr.

20 *Commiſſo praelio*,] Hoc praelium commiſſum cum Phocenſibus fuit anno tertio belli *Sacri*, quo amplius ſex millia Phocici nominis cum Onomarcho duce caeſa, & ad tria millia capta ſunt. Diodor. libr. XVI. Fabr. Non ſtatim a Philippo victus fuit Onomarchus, ſed poſtquam Philippum ipſum bis fugere coëgerat, tertio praelio ipſe victus fuit. Multi tum ex Phocenſibus in

miſſo praelio, & Phocenſibus pene ad internecionem caeſis, victoria ad Philippum conceſſit. [21] Sed Athenienſes, audito belli eventu, ne Philippus tranſiret in Graeciam, anguſtias Thermopylarum pari ratione ſicut adventantibus antea Perſis, occupavêre. Igitur Philippus ubi excluſum ſe ab ingreſſu Graeciae, praeſtructis Thermopylis videt, paratum in hoſtes bellum, vertit in ſocios: nam civitates, quarum paulo ante dux fuerat ad gratulandum ac ſuſcipiendum patentes, hoſtiliter invadit, crudeliter diripit: omnique ſocietatis conſcientia penitus abolita, conjuges liberoſque omnium ſub corona vendidit, templa quoque univerſa ſubvertit, ſpoliavitque, nec tamen unquam per viginti quinque annos [22] quaſi iratis diis victus eſt. Poſt haec in Cappadociam tranſiit, ibique bellum pari perfidia geſſit, captos per dolum finitimos reges interfecit, totamque [23] Cappadociam imperio Macedoniae ſubdidit. Inde poſt caedes, incendia depraedationeſque in ſociis urbibus geſtas, parricidia in fratres convertit, quos patri [24] ex noverca genitos cum cohaeredes regni vere-

in mare ſe praecipites dederunt, atque ad praeternavigantem forte Athenienſium claſſem incolumes pervaſerunt. Conatus idem facere dux Onomarchus, periit, ejusque cadaver a Philippo cruci ſuffixum fuit. Onomarcho tertius ex fratribus Phayllus ſucceſſit, quo per morbum abſumto, imperium ad Phalaecum, Onomarchi filium, valde juvenem, delatum fuit. Tunc res Phocenſium dolo & virtute Philippi penitus adflictae fuerunt, & Phalaecus impetrato libero cum mercenariis abitu, ſuos deſeruit, atque in Cretam delatus, ibi periit.

21 *Sed Athenienſes audito belli eventu*,] Philippus ſuperato Onomarcho ad Thermopylas contendebat, ut cum Phocenſibus bellum in eorum finibus gereret; ſed Athenienſes navibus circumvecti eum tranſitu prohibuerunt. Diodorus, & Libanius in argumento orationis Demoſthenis περὶ εἰρήνης. Fabr.

22 *Quaſi iratis diis victus eſt.*] Infra cap. XIV. *Nec ab iratis diis, quos ſemper parvipenderat, quorumque aras, templa & ſimulacra ſubverterat, quam lectiſſimam, ut ipſi videbatur, mortem adipiſceretur, potuit impediri.* Poſt illa, *victus eſt* in Ed. Auguſtan. tota illa pericope inſeritur, quae legitur ſupra lib. II. cap. 3. ab illis, *Itaque haec ob hoc praecipue, commemoranda credidi*, uſque ad *hic & Chriſtiani fuere qui parcerent, & Chriſtiani, quibus parcerent.*

23 *Cappadociam*] Falſum hoc eſt, neque unquam uſque in Cappadociam Aſiae penetravit Philippus, quare & hic & apud Juſtinum lib. VIII. cap. 3. ut viderunt ibidem Interpretes, reponi debet *Chalcidem*, vel *Chalcidicam*. Expeditionem enim in Chalcidicam Thraciam his temporibus ſumſit Philippus, atque urbes Graecas circa ſinum Singiticum & Strymonium ſitas bello vexavit. Confer Diodorum Siculum lib. XVI. p. 450. Aliquanto poſt Edd. quaedam habent in *ſocias urbes* pro *in ſociis urbibus.*

24 *Ex noverca genitos*] Suſceperat Amyntas, Philippi pater, ex Gygea tres filios, Archelaum, Argaeum & Menelaum. Horum unum interfecerat Philippus, reliqui duo Olynthum confugerant, quae urbs in initio Philippo faverat, atque ab eodem Potidaeam atque Anthemonem urbes dono acceperat. Sed Olynthii videntes ſeſe a Phi-

Digitized by Google

reretur, interficere adgreſſus eſt. Cum autem unum ex his occidiſſet; [25] duo in Olynthum [26] confugerunt: quam mox Philippus hoſtiliter adgreſſus, urbem antiquiſſimam & florentiſſimam, caedibus ac ſanguine repletam, opibus hominibuſque vacuavit, abſtractos etiam fratres ſupplicio & neci dedit.

[27] Dein cum, excidio ſociorum & parricidio fratrum elatus, licere ſibi omnia, quae cogitaviſſet, putaret, [28] auraria loca in Theſſalia, argenti metalla in Thracia invaſit: ac ne quod jus vel fas inviolatum praetermitteret, praeoccupato mari & claſſe diſperſa, [29] piraticam quoque exercere inſtituit. Praeterea cum eum [30] fratres duo, Thraciae Reges, de regni terminis ambigentes, judicem ex conſenſu praeoptaviſſent, Philippus more ingenii ſui ad judicium tanquam ad bellum, cum inſtructo exercitu ingreſſus, inſcios juvenes vita regnoque privavit. Athenienſes vero, qui prius Philippi ingreſſum Thermopylarum munitione repulerant, ultro pacem ejus expetentes, fraudulentiſſimum hoſtem de neglecta introitus cuſtodia commonuerunt. Caeterae etiam Graeciae civitates, ut intentius civilibus bellis vacarent, ſub ſpecie pacis & foederis, ſponte ſe externae dominationi ſubjecerunt: maxime, cum Theſſali Boeotique poſcerent Philippum, ut profeſſum ſe adverſum

Philippo ineſcari, cum Athenienſibus contra illum conſpirarunt, neque facile victi fuiſſent, niſi a ducibus ſuis, Laſthene & Euthycrate, a Philippo corruptis, fuiſſent proditi. Vide quae congeſſimus ad annum Philippi XIII.

25 *Duo Olynthum confugerunt:*] Hanc Olynthiaci belli cauſam facit Juſtinus lib. VIII. cujus neque Diodorus, neque Libanius mentionem ullam fecerunt. Geſtum autem eſt hoc bellum (ut ex Philochoro Dionyſius Halicarnaſſeus refert) anno ante Olympiadem CVIII. Archonte Callimacho. anno autem inſequente, auctore Diodoro, Olynthus capta fuit. Fabr.

26 *In Olynthum*] Contra veteres Edd. MSS. omnes, abjecto *in*, Fabricius edidit *Olynthum*.

27 *Dein cum*,] Sic MSS. meliores & Cod. Longob. alii *dein excidio* &c.

28 *Auraria loca in Theſſalia*,] Barbarus aliquis addiderat, *ſtatuas idolorum*: & *loca*. à gloſſa eſt. Fabr.

29 *Piraticam quoque exercere*] Praeter Juſtinum lib. IV. cap. 3. docet nos Demoſthenes Orat. prima in Philippum p. 18. & ſecunda p. 29. atque Orat. de Corona p. 329. quomodo exſcenſione facta in inſula Lemno, Athenienſes aliquot cives inde abduxerit, Imbrum inſulam occupare conatus fuerit, ipſamque ſacram Athenienſium triremem prope Marathonem abduxerit.

30 *Fratres duo, Thraciae reges*,] Vide num *Cerſobleptem & Amadocum intelligat*: de quibus Demoſthenes [illegible]. *Cerſobleptem* quidem certe à Philippo oppugnatum fuiſſe, quando Athenienſes pacem cum eo fecerunt, ex Demoſthene, AEſchine, & Plethone conſtat. Pax autem cum Philippo ab Athenienſibus facta Archonte Themiſtocle ſeptem annos duravit, ut ad Ammaeum Dionyſius ſcribit. Fabr. Si de hiſce intelligas,

Digitized by Google

ſum Phocenſes ducem exhiberet, ſuſceptumque [31] bellum gereret: contra Phocenſes, adhibitis ſecum Athenienſibus & Lacedaemoniis, vel differri bellum, vel auferri, & precio & precibus laborarent. Philippus tacite utriſque diverſa promiſit, [32] Phocenſibus pacem & veniam ſe daturum ſacramento confirmans. Theſſalis vero adfuturum ſe mox cum exercitu ſpondet: bellum tamen ab utriſque parari vetat. Igitur Philippus, inſtructis copiis, anguſtias Thermopylarum ſecurus ingreditur, eaſque occupatas diſpoſitis praeſidiis [33] emuniit. Tunc primum ſe non Phocenſes ſoli, ſed & omnis Graecia captam eſſe perſenſit: ſiquidem primos Phocenſes Philippus, rupta fide calcatoque ſacramento, infandae dilacerationi dedit. Inde omnium urbes fineſque populatus, cruenta praeſentia effecit, ut etiam abſens timeretur. Ubi vero in regnum rediit, more paſtorum, [34] qui pecora ſua nunc per aeſtivos, nunc per hybernos ſaltus circumducunt, populos & urbes, ut illi replenda vel relinquenda quaeque loca videbantur, ad libidinem ſuam transfert. Miſeranda ubique facies, & atrociſſimum miſeriarum genus obverſabatur, perpeti excidium ſine irruptione, ſine bello captivitatem, ſine crimine exſilium, [35] ſine victore dominatum. Premit miſeros inter injuriarum ſtimulos ſuperfuſus pavor, [36] ipſaque diſſimulatione dolor creſcit:

ligas, non quidem eos interfecit Philippus, ſed partes ſuas ſequi coëgit; Cerſobleptem certe, qui Thraciae ad Cherſoneſum imperabat, & in ipſa Cherſoneſo urbem maximam, Cardiam, obtinebat. Is Cerſobleptes, Cotyis filius, Thraciae Rex, Philippi inopinato adventu oppreſſus, coactus fuit foedus cum eodem facere, & filium dare obſidem. Sed poſtea, a Philippo deficiens atque iterum bello ſubactus, tributum eidem pendere neceſſe habuit.

31 *Bellum gereret:*] Edit. Auguſtan. *bellum Graeciae gereret.* Forſitan non male. Quia enim bellum Sacrum erat contra Phocenſes, qui donaria Delphici Apollinis ſpoliaverant, *bellum Graeciae* vocari potuit. Boeoti vero tum demum Philippum imperatorem & ducem ejus belli fecerunt, quum, rebus adverſis fatigati, Phocenſibus qui pro rege Phalaeco, quod male res geſſerat tres duces creaverant, qui rebus praeeſſent, reſiſtere amplius non poſſent.

32 *Phocenſibus pacem & veniam ſe daturum*] Hoc Philippum ſibi confirmaſſe Aeſchines reverſus à Philippo Athenienſibus renunciavit, qua de re Demoſthenes περὶ παραπρεσβείας & περὶ στεφάνου. Fabr.

33 *Emuniit.*] Meus cum Flor. pr. & tertio, *emunit.* Flor. ſec. *emunivit.* Mox pro *primos* Ed. Auguſt. & MSS. quidam legunt *primo.* Florentini tres *ſed omnis Graecia* pro *ſed & omnis Graecia.*

34 *Qui pecua ſua*] Ita Colon. nec muto illud in *pecora.* Ut enim nunc *genus* dicimus, ſic veteres *pecu.* Ergo ut nunc *genua*, ita tunc *pecua.* Laut. Idem poſtea fecit Philippus Rex, Perſei pater, quum bellum adverſus Romanos meditaretur. Confer Vitam ejuſdem & Hiſtoriam.

35 *Sine victore*] Ed. Auguſt. *ſine victoria*, quod non praefero.

36 *Ipſaque*] Meus *& ipſa quoque.* Pro *timen-*

ſcit: hoc altius demiſſus, quo minus profiteri licet, timentibus, ne ipſae quoque lachrymae pro contumacia accipiantur. Alios populos avulſos à ſedibus ſuis, finibus hoſtium opponit: alios in extremis regni terminis ſtatuit: quoſdam aemulatione virium, ne poſſint quod poſſe creduntur, [37] in ſupplementa exhauſtarum urbium dividit. Ita glorioſiſſimum illud quondam florentis Graeciae corpus in multas lacerataſque particulas, exſtincta primum libertate, concidit.

timentibus MSS. quidam & editi *timendum.* Auguſt. *timendum fuit.*

37 *In ſupplementa*] Ed. Aug. *in ſupplemento.* quod & in Cod. Meo exſtat.

CAPUT XIII.

Byzantium Philippus fruſtra obſidet. Scythiam bello adgreditur, & vincit. Triballi praedam ei eripiunt.

Sed haec cum per aliquantas Graeciae civitates exercuiſſet, & tamen omnes metu premeret, conjiciens ex praeda paucorum opes omnium, ad perficiendam aequalem in univerſis vaſtationem, utili emolumento [1] neceſſariam maritimam urbem ratus Byzantium, nobilem civitatem, aptiſſimam judicavit, ut receptaculum [2] ſibi terra marique fieret, eamque obſiſtentem illico obſidione cinxit. [3] Haec autem Byzantium, quondam à Pauſania rege Spartanorum condita, poſt autem à Conſtantino, Chriſtiano principe, in majus aucta & [4] Conſtantinopolis dicta, glorioſiſſimi nunc imperii ſedes & totius caput Orientis eſt. Philippus vero poſt longam & irritam obſidionem, ut pecuniam quam obſidendo

1 *Neceſſariam maritimam urbem ratus Byzantium,*] Amicitiae & ſocietatis foedera inter Philippum manſerunt uſque ad Nicomachi magiſtratum: anno autem ſequente, qui primus fuit Olympiadis CX. Philippus primum Perinthum expugnare aggreſſus eſt, atque inde rejectus Byzantium obſedit, quo tempore Epiſtolam ad Athenienſes miſit, violati foederis eos accuſans, & bellum denuntians, quae omnia Dionyſius ex Philochoro perſpicue narrat. Epiſtola vero Philippi extat inter Philippicas orationes Demoſth. FABR.

2 *Sibi terra marique*] Ed. Aug. *terra marique copiis ſuis* Coll. Gron. nihil niſi *terra marique.*

3 *Haec autem Byzantium,*] Caſſiodorus ſcribit *Byzantium* conditum Tullo Hoſtilio regnante. Unde *Byzantium* nomen invenerit refert Euſtathius in Dionyſium. FABR.

4 *Con-*

ſidendo exhauſerat, praedando repararet, piraticam adgreſſus eſt. Captas itaque [5] centum & ſeptuaginta naves mercibus conſertas, diſtraxit, & anhelanti inopiae parva recreatione ſubvenit. Inde propter agendam praedam & curandam obſidionem diviſit exercitum. Ipſe autem cum fortiſſimis profectus, multas Cherroneſi urbes cepit: profligatiſque populis opes abſtulit. Ad Scythiam quoque cum Alexandro filio praedandi intentione [6] pertranſiit. [7] Scythis tunc Atheas regnabat: qui cum Iſtrianorum bello premeretur, [8] auxilium à Philippo per Apollonienſes petiit: ſed continuo Iſtrianorum rege mortuo, & belli metu, & auxiliorum neceſſitate liberatus, pactionem foederis cum Philippo habitam diſſolvit. Philippus, dimiſſa obſidione Byzantii, Scythicum bellum totis viribus adgreditur; commiſſoque praelio cum Scythae [9] & numero & virtute praeſtarent, Philippi fraude vincuntur. In ea pugna viginti millia puerorum ac foeminarum Scythicae gentis capta, pecorum magna copia abducta, [10] auri atque argenti nihil repertum: & ea res primo fidem inopiae Scythicae dedit. Viginti millia nobilium equarum ſufficiendo generi in Macedoniam miſſa; ſed revertenti Philippo Triballi bello obviant, in quo ita Philippus in femore vulneratus eſt, ut per corpus ejus equus interficeretur. [11] Cum omnes occiſum putarent, in fugam verſi, praedam amiſerunt. Aliquantula deinde mora dum convaleſcit à vulnere, in pace conquievit. Statim vero ut convaluit, Athenienſibus bellum intulit: qui in tanto diſcrimine poſiti [12] Thebanos, quon-

4 *Conſtantinopolis dicta*,] Lege infra capit. 28. libr. VII. FABR.

5 *Centum & ſeptuaginta naves*] Lugd. Bat. tert. cum Coll. Gronov. & Ed. Aug. *centum & octoginta* enumerant, ſed pro vulgato ſtat Juſtinus.

6 *Pertranſiit.*] Lugd. Bat. tert. *tranſit.* Ed. Aug. *tranſivit.*

7 *Scythis tunc Atheas regnabat:*] Regis nomen, quod in impreſſis erat, reliqui: nam in manuſcriptis *Atheas & Natheas* legitur: in vulgatis Juſtini libris eſt *Mattheas*, in noſtro manuſcripto *Metheas*. FABR. In Oroſii MSS. fere omnibus, Juſtino item nunc, *Atheas* legitur, idque verum viro nomen fuit. Venetae Edd. *Scythis tunc Etheas regebat.*

8 *Auxilium à Philippo*] Hoc MSS. omnes, uno aut altero excepto, malunt, quam *auxilia*. Pro *petiit* Perizon. *petit.*

9 *Et numero & virtute*] Primum & delet Perizon. & abeſſe poteſt.

10 *Auri atque argenti*] Meus cum Juſtino, *auri argentique nihil.* Mox Meus cum Edd. quibuſdam, *miſſa ſunt.*

11 *Cum omnes*] Edd. quaedam *cumque omnes.* Venetae *cumque eum omnes.* Ed. Aug. Mox *converſi* pro *verſi.*

12 *Thebanos, quondam hoſtes,*] *Lacedaemonios* pro *Thebanis* manifeſto errore hic legebatur. Nam cum Philippus Elateam occupaſſet, Athenienſes, qui tempore excluſi ad reliquos ſocios legatos mittere non pote-

quondam hoſtes, tunc ſocios adſciſcunt: totiuſque Graeciae civitates legationibus fatigant, ut communem hoſtem, communibus viribus petant. Itaque aliquantae urbes Athenienſibus ſeſe conjunxêre, quaſdam vero ad Philippum belli metus traxit. [13] Praelio commiſſo, cum Athenienſes longe majori numero militum praeſtarent, aſſiduis tamen bellis indurata Macedonum virtute vincuntur: quam pugnam longe omnibus anterioribus bellis atrociorem fuiſſe, ipſe rerum exitus docuit. Nam hic dies apud univerſam Graeciam adquiſitae dominationis gloriam, & vetuſtiſſimae libertatis ſtatum finivit.

poterant, Thebanos Demoſthenis eloquentia in ſuas partes pertraxerunt. De Demoſthenes pro Cteſiphonte, Diodorus lib. XVI. Plutarchus in Demoſthene. FABR.

13 *Praelio commiſſo*,] Hoc praelium commiſſum fuit ad *Chaeroneam*, Diodorus, Plutarchus, & Strabo lib. IX. FABR.

CAPUT XIV.

Philippi crudelitas in Thebanos, & interitus.

Poſtea Philippus cruentiſſimam victoriam [1] in Thebanos & Lacedaemonios exercuit: ſiquidem principes civitatum alios ſecuri percuſſit, alios in exilium egit, [2] omnes bonis privavit. Pulſos dudum à civibus, in patriam reſtituit: ex quibus trecentos exſules judices rectoreſque praefecit, qui ut antiquum dolorem nova poteſtate curarent, preſſos infeliciter populos in ſpem libertatis reſpirare non ſinerent. Praeterea magno delectu militum [3] in ſubſidium regiae diſpoſitionis, ex tota Graecia habito, ducenta millia peditum, & quindecim millia equitum, abſque exercitu [4] Macedonum & infinita gentium [5] barbarie, Perſicae expeditioni

1 *In Thebanos & Lacedaemonios*] Sic eſt etiam in Manuſcriptis: cum tamen nec alii crudelitatis in Lacedaemonios, & Juſtinus, quem auctorem ſequitur, tantum Thebanorum meminerit. FABR.

2 *Omnes bonis*] Editio princeps & eam ſecutae, *omnibus bonis*. Mox *pulſos dudum a civitatibus* Ed. Aug. *pulſos quidem a civibus* Ed. princeps.

3 *In ſubſidium*] Cod. Longob. *in ſubſidio.*

4 *Macedonum*] Lugd. Batt. quatuor cum Coll. Gronov. & Ed. Aug. *Macedonico.*

5 *Barbarie,*] MSS. iidem & Aug. Ed. *barbaria.* Exſtat quoque ſic in Flor. pr. & ſec. ſed in ſec. repoſitum *barbarie.*

6 *Tra*

ditioni in Aſiam miſſurus inſtruxit. [6] Tres duces, hoc eſt, Parmenionem, Amyntam & Attalum, praemittendos in Perſas, legit. Et dum ſupraſcriptae copiae de Graecia [7] congregantur, Alexandri, qui erat Olympiadis uxoris ſuae frater, & poſt [8] à Sabinis in Lucania proſtratus eſt, quem Epiri regem ob mercedem ſtupri in eum perpetrati conſtituerat, nuptias in copulando ei filiam ſuam Cleopatram, celebrare decrevit: qui cum pridie quam occideretur interrogatus fuiſſet, quis finis homini magis eſſet optandus, reſpondiſſe fertur, eum eſſe optimum, qui viro forti, poſt virtutum ſuarum [9] gloriam in pace regnanti, ſine conflictatione corporis & dedecore animi, ſubitus & celer, inopinato ferro potuiſſet accidere, quod ipſi mox [10] obtigit. Nec ab iratis diis, quos parvi ſemper penderat, quorumque aras, templa & ſimulacra ſubverterat, quin [11] electiſſimam, ut ipſi videbatur, mortem adipiſceretur, potuit impediri. Nam die nuptiarum, cum ad ludos magnifice adparatos inter duos Alexandros, filium generumque, contenderet, à Pauſania, nobili Macedonum adoleſcente, [12] in anguſtiis ſine cuſtodibus circumventus, occiſus eſt. Adferant nunc multiſque haec vocibus efferant, quaſi virorum fortium laudes & facta felicia, quibus amariſſimae aliorum calamitates in dulces fabulas cedunt, ſi tamen nunquam ipſi injurias, quibus aliquando vexantur, [13] relatu triſtiori deplorant. Si vero de propriis querimoniis tantum alios audientes adfici volunt, quantum ipſi perpetiendo ſenſerunt, prius ipſi non praeſentibus praeterita, [14] ſed geſtis geſta comparent:

6 *Tres duces, hoc eſt Parmenionem, &c.*] Diodorus & Pletho duos duces praemiſſos ſcribunt, nempe *Attalum & Parmenionem*; qui de Philippi interitu ſatis multa. Fabr.

7 *Congregantur*,] Edd. princeps & Venetae *congregarentur*. Mox *Alexandro* tres MSS. Lugd. Batt. cum Coll. Gronov.

8 *A Sabinis in Lucania proſtratus*] Livius à Lucano exſule occiſum ſcribit Gemiſth. Διαβὰς εἰς Ἰταλίαν Ταραντίνοις βοηθῶν ἐν τινι μάχῃ γενναίως ἀγωνισάμενος ἐτελεύτησεν. *Tranſgreſſus in Italiam ut Tarentinis opem ferret, in praelio quodam, cum ſtrenue rem geſſiſſet, occubuit.* Fabr. Ed. Aug. *a Samnitibus.* quod & voluit Cod. Ultr. ſcribens *a Samnitis.*

9 *Gloriam*] MSS. optimi, videlicet tres Florentini, Meus & Perizon. exhibent *glorias.* Vix tamen puto ita ab Auctore ſcriptum fuiſſe.

10 *Obtigit.*] Malunt hoc Codd. Longob. Flor. tert. Lugd. Bat. ſec. Meus & Perizon. *contigit* reliqui.

11 *Electiſſimam*,] Quum, praeter Ed. Auguſt. MSS. tres Lugd. Batt. Meus, & Coll. Gronov. ſic exhibeat Cod. Longob. ab Oroſio profectum eſſe exiſtimo. vulgati *lectiſſimam.*

12 *In anguſtiis*] Meus *in anguſto* Lugd. Batt. tres *inter anguſtias.* Mox Lugd. Bat. pr. *occiditur.*

13 *Relatu triſtiori deplorant.*] Ed. princeps *deplorent.*

14 *Sed geſtis geſta comparent.*] In Coll. Gronoviana haec ita leguntur multoque auctius exhi-

parent: & utraque ex auditu, [15] velut certi alienorum arbitri judicent, per viginti quinque annos incendia civitatum, excidia bellorum, ſubjectiones provinciarum, caedes hominum, opum rapinas, praedas pecorum, mortuorum venditiones captivitateſque vivorum, unius regis [16], fraus, ferocia, & dominatus agitavit.

exhibentur, *ſed geſtis geſta. Id eſt, non comparent praeſentibus praeterita tempora his, qui nunc injuriam ſuſtinent. Sed male geſta praeteritorum comparent in jure praeſentium, & bona praeſentia bonis praeteritis. Ideo autem praeterita comparari praeſentibus vetat, quia praeterita, ſi majore miſeria adfecerunt, tamen, cum non ſint, ſeriora reputantur, praeſentia autem ſi parva ſollicitudine adficiunt, graviora ſentiuntur.* Sed facile adparet eſſe Gloſſam, quam adſcripſerit is, qui ſenſum verborum Oroſii elucidare voluerit.

15 *Velut certi*] Ed. Aug. cum MS. Ultr. delet *certi*. Neque in tribus Codd. Florentinis aut Lugd. Bat. ſecundo adparet.

16 *Fraus, ferocia,*] Edd. Venetae *fraus effera.*

CAPUT XV.

Samnites Romanorum copias capiunt. Romani ictum foedus rumpunt, Satricum expugnant.

Sufficerent iſta ad exemplum miſeriarum inſinuata memoriae noſtrae geſta per Philippum, etiamſi Alexander ei non ſucceſſiſſet in regnum. Cujus bella, imo ſub cujus bellis mundi mala ordine ſequentia ſuſpendo pauliſper, ut in hoc loco pro convenientia temporum, Romana ſubjiciam. [1] Anno ab Urbe condita CCCCXXVI. Caudinas furculas fatis celebres & famoſas, inſignis Romanorum fecit infamia. Nam cum ſuperiore bello [2] viginti millia Samnitium, Fabio magiſtro equitum pugnam conſerente, cecidiſſent, circumſpectiore cura Samnites ac magis inſtructo adparatu apud Caudinas furculas conſederunt, ubi cum [3] Ve-

1 *Anno ab U. c. CCCCXXVI.*] Hic annus in Capitolinis Conſulibus eſt poſt Urbem conditam CCCCXXXII. Fabr.

2 *Viginti millia Samnitium, Fabio magiſtro equitum*] Idem numerus caeſorum hoſtium eſt apud Livium lib. VIII. ubi haec omnia ſatis copioſe. Q. Fabius Maximus Rullianus, quem hic Oroſius ſignificat, Magiſter Equitum fuit L. Papirio Curſori Dictatori, quarto anno ante Caudinam ignominiam. Praeter Livium lege Eutropium libr. II. Valerium Max libr. II. cap. 2. Fabr.

3 *Veturium & Poſtumium Conſules,*] T. Veturius & Sp. Poſtumius iterum Conſules fue-

Digitized by Google

[3] Veturium & Poſtumium conſules, omneſque copias Romanorum anguſtiis locorum armiſque clauſiſſent, [4] Pontius, dux eorum, in tantum abuſus eſt victoriae ſecuritate, ut Herennium patrem conſulendum putaret, utrum occideret clauſos, an parceret ſubjugatis: ut vivos tamen dedecori reſervaret, elegit. Romanos enim antea ſaepiſſime vinci & occidi, [5] nunquam autem capi, aut ad deditionem cogi potuiſſe conſtabat. Ita Samnites, victoria potiti, univerſum exercitum Romanum turpiter captum armis etiam veſtimentiſque nudatum, tantum ſingulis vilioribus operimentis ob verecunda corporum tegenda conceſſis, ſub jugum miſſum ſervitioque ſubjectum, longum agere pompae ordinem praeceperunt. Sexcentis autem equitibus Romanis in obſidatum receptis, oneratos ignominia, caeteris rebus vacuos, conſules remiſerunt. Quid de exaggeranda hujus foediſſimi foederis macula verbis laborem, qui tacere maluiſſem? Hodie enim Romani aut omnino non eſſent, aut Samnio dominante ſervirent, ſi fidem foederis, quam ſibi ſervari à ſubjectis volunt, ipſi ſubjecti Samnitibus ſervaviſſent. Poſteriore anno infringunt Romani firmatam cum Samnitibus pactionem, eoſque in bellum cogunt, [6] quod Papyrio conſule inſiſtente commiſſum, magnas ſtrages utriuſque populi dedit. Cumque hinc ira recentis infamiae, inde gloria proximae victoriae pugnantes [7] inſtimularet, tandem Romani pertinaciter moriendo vicerunt: nec caedi pariter vel caedere deſtiterunt, niſi poſtquam victis Samnitibus, [8] & capto duci eorum, jugum repoſuerunt. Idem

fuerunt, quando apud Caudium male pugnatum eſt, & legiones ſub jugum miſſae. Cic. lib. III. de Offic. Livius Lib. VI. Flor. lib. I. cap. 16. Auguſt. lib. III. de Civit. Dei cap. 17. FABR.

4 *Pontius, dux eorum,*] Haec ex Oroſio Diaconus Eutropio addidit. FABR. *Rex eorum* in Cod. Longob.

5 *Nunquam autem capi,*] Lugd. Bat quart. *nunquam capi.* At ſecund. *nunquam tamen capi.* Quod mox ſequitur, *potuiſſe*, abeſt a Meo & Perizon.

6 *Quod Papyrio Conſule inſiſtente*] Oroſius & Eutropius eos auctores ſequuntur, qui à L. Papyrio Conſule, non Magiſtro Equitum, contra Samnites rem bene geſtam tradiderunt: nam de hoc ambigi Livius ſcribit. FABR.

7 *Inſtimularet,*] Quidam MSS. & Edit. legunt *ſtimularet.* inter quos MSS. ſec. Lugd. Bat. Infra lib. VI. cap. 18. de Caeſare, *Corpus ejus raptum populus, dolore inſtimulatus, in foro fragmentis tribunalium ac ſubſelliorum cremavit.* Sed & verbo *inſtimulare* utitur quoque Ovid. Faſtor. VI. 507.

Diſſimulata Deam Latias Saturnia Bacchas
Inſtimulat fictis inſidioſa ſonis.

Pro *recentis infamiae*, MSS. tres Lugd. Batt. habent *praecedentis infamiae.*

8 *Et capto duci*] Haec eſt lectio Cod. Lon-

Idem deinde Papyrius Satricum, expulſo inde Samnitico praeſidio expugnavit, & cepit. Hic autem Papyrius adeo tunc apud Romanos bellicoſiſſimus ac ſtrenuiſſimus habebatur, ut cum Alexander Magnus diſponere diceretur ab Oriente deſcendens obtinere viribus Africam, [9] atque inde in Italiam tranſvehi, Romani inter caeteros duces tunc in republica ſua optimos, hunc praecipuum fore, qui Alexandri impetum ſuſtinere poſſet, meditarentur.

Longob. ſive Flor. primi, atque ita quoque corrigitur in Flor. ſec. vulgati *capto duce.* Poſt *repoſuerunt*, addit *ſervitutis* MS. Perizon. & pro *idem deinde* Meus ſcribit *Idem &c.*

9 *Atque inde*] Ed. Auguſt. *ac deinde.* Quod paullo ante praeceſſit *ac ſtrenuiſſimus* in Edd. Auguſt. & Venetis non exſtat, ut nec apud Vincent. Bellov. lib. VI. cap. 7.

CAPUT XVI.

Alexander Philippo ſuccedens, Thebanos, Illyrios, Thracas, urbesque alias perdomuit, Darium vincit.

Igitur Alexander, anno ab Urbe condita CCCCXXVI. patri Philippo ſucceſſit in regnum, qui primam experientiam animi & virtutis ſuae, compreſſis celeriter Graecorum motibus, dedit: quibus auctor, ut ab imperio Macedonum deficerent, [1] Demoſthenes orator, auro Perſarum corruptus, exſtiterat. Itaque Athenienſibus bellum deprecantibus remiſit, quos inſuper etiam [2] multae metu ſolvit: [3] Thebanos [4] cum diruta

1 *Demoſthenes Orator, auro Perſarum corruptus,*] Hoc Aeſchines Demoſtheni objicit in orat in Cteſiphontem his verbis: νῦν ῥέον τὸ βασιλικὸν χρυσίον ἐπικέκλυκε τὴν δαπάνην αὐτοῦ. ἔσται δ' οὐδὲ τοῦτ' ἱκανόν, οὐδεὶς γὰρ πώποτε πλοῦτος τρόπου πονηροῦ περιεγένετο. Sic enim haec legenda ſunt e manuſcripto Aeſchinis & Diodori libro, ab Henrico Stephano edito: eſtque hic ſenſus: *Nunc vero auri Perſici adfluens copia ſumtibus ejus ſubvenit; quamquam ne hoc quidem ſat erit: nullae enim divitiae unquam tantae fuerunt, quae improbos mores ſuperare potuerunt.* FABR.

2 *Multae metu ſolvit* : Impreſſi, *multo metu*: ſcripti, *multae metu.* Ex quibus de hiſtoria illud repoſui. LAUT. Longob. Cod. clare exhibet *multae metu.*

3 *Thebanos cum diruta civitate*] De Thebanorum excidio Diodorus, Plutarchus, Arrianus lib. I. Pauſanias in Boeoticis. FABR.

4 *Cum diruta*] Ita MSS. ſed cum quaedam Edd. Vett. tantum *diruta civitate* agnoſcant, forte legendum, *eorum diruta civitate, delevit.*

5 *Cae-*

ruta civitate delevit, reliquos ſub corona vendidit: [5] caeteras urbes Achaiae & Theſſaliae vectigales fecit. [6] Illyrios quoque & Thracas, tranſlato mox abhinc bello, domuit. Inde profecturus ad Perſicum bellum, [7] omnes cognatos ac proximos ſuos interfecit.. [8] In exercitu ejus fuêre peditum triginta & duo millia, equitum quatuor mille ducenti, & naves centum & octoginta. Hac tam parva manu univerſum terrarum orbem, utrum admirabilius ſit [9] quod vicerit, an quod adgredi auſus fuerit, incertum eſt. [10] Primo ejus cum Dario rege congreſſu, ſexcenta millia Perſarum in acie fuêre, quae non minus arte Alexandri ſuperata, quam virtute Macedonum, terga verterunt. [11] Magna igitur caedes Perſarum fuit. [12] In exercitu autem Alexandri, centum & viginti equites, & novem tantum pedites defuêre. [13] Dein-

5 *Caeteras urbes*] Multi ex Edd. interjiciunt *vero*. Contra MSS. conſenſum. Delent itidem multi ex iisdem illud *quoque* quod legitur poſt *Illyrios*.

6 *Illyrios quoque & Thracas*,] Hos Alexander, antequam Thebas everteret, ſuae ditioni ſubjecit. Diodorus & Arrian. Fabr.

7 *Omnes cognatos* &c.] Primi nominis inter illos fuerunt Amyntas, regis Perdiccae, qui Philippi Macedoni, major natu fuerat frater, filius. Huic Philippus pepercerat, atque eidem conjugem dederat filiam ſuam ex Audata Illyria Cynnam ſeu Cynnanam, heroici ſpiritus mulierem, quae poſt viri caedem, fruſtra monente Alexandro, nubere iterum noluit, & poſt mortem regis a Perdicca fuit interfecta. Deinde fratres Lynceſtae, filii Aeropi, qui de regno quondam cum Philippo contenderant. Horum nomina erant, Heromenes, Arrabaeus & Alexander.. Alexandro, dum in Europa erat, pepercit, quia primus regem ſalutaverat ipſum. Sed deinceps in Aſia interfecit. Caranum, filium Philippi ex Cleopatra, jam antea crudeli modo ſuſtulerat Olympias. Vide de his & reliqua Hiſtoria Alexandri Magni Vitam ejuſdem a Nobis deſcriptam.

8 *In exercitu ejus fuêre*] Arrianus ſcribit Alexandrum habuiſſe in exercitu pedites οὐ πολλῷ πλείους τρισμυρίων, equites, ὑπὲρ τοὺς πεντακισχιλίους. Plutarchus in Alexandro inter ſcriptores de numero copiarum non convenire ait: ſed eos qui minimum numerum expreſſerunt, peditum XXX. millia, equitum V. millia; qui maximum, illorum XXXIV. millia, horum IV. millia numerare. Diodor. peditum XXX. millia, equitum IVM. D. fuiſſe ſcribit. Fabr. Cod. Longob. *XXX. millia* ſcribit. Ex Vett. Edd. quaedam legunt. *In exercitu ejus fuiſſe* (addit Edd. prima Pariſ. & Venetae *tantummodo*) *peditum XXXII. millia, equitum IIII. M. D. naves CLXXX. referuntur*. Pro *admirabilius* tres Florentini *mirabilius*.

9 *Quod vicerit*,] Ed. Auguſt. *utrum admirabilius ſit, vicerit, an adgredi auſus fuerit*. deleto utroque *quod*, quorum prius in MS. Ultr. non comparet.

10 *Primo ejus cum Dario rege congreſſu*,] Primum hoc praelium ad Granicum flumen commiſſum fuit. De numero Arrianus: Περσῶν δὲ ἱππεῖς μὲν ἦσαν ἐς δισμυρίους, ξένοι δὲ πεζοί, μισθοφόροι ὀλίγῳ ἀποδέοντες δισμυρίων. Diodorus: οἱ δὲ πάντες ἱππεῖς ὑπῆρχον πλείους τῶν μυρίων, οἱ δὲ πεζοὶ τῶν Περσῶν ἦσαν οὐκ ἐλάττους τῶν δέκα μυριάδων. Fabr.

11 *Magna caedes Perſarum fuit.*] Perſarum peditum XX. M. equitum, duo millia cecidiſſe referuntur, auctore Plutarcho. Fabr.

12 *In exercitu autem Alexandri*,] In numeris Oroſius Juſtinum ſequitur. Arrianus ſcribit in exercitu Alexandri primo congreſſu equites numero circiter XXV. cecidiſſe, & poſtea amplius LX. pedites cir-

 ci-

[13] Deinde Gordien Phrygiae civitatem, quae nunc Sardis vocitatur, obſeſſam [14] oppugnatamque cepit ac direptioni dedit. Inde nunciato ſibi Darii cum magnis copiis adventu, timens anguſtias quibus inerat locorum, Taurum montem mira celeritate tranſcendit, & quingentis ſtadiis ſub una die curſu tranſmiſſis, Tarſum venit: ibique [15] cum ſudans in Cydnum [16] praefrigidum amnem deſcendiſſet, obriguit, contractuque nervorum proximus morti fuit. Interea [17] Darius cum trecentis millibus peditum & centum millibus equitum in aciem procedit. Movebat haec multitudo hoſtium etiam Alexandrum maxime reſpectu paucitatis ſuae, quamvis jam pridem ſexcenta millia hoſtium eadem paucitate ſuperatis non ſolum non timere pugnam, ſed etiam victoriam ſperare didiciſſet. Itaque cum intra jactum teli uterque conſtitiſſet exercitus, & intentos [18] ad ſignum belli populos diſcurrentes principes variis incitamentis acuerent, ingentibus utrimque animis pugna committitur. In qua ambo reges [19] & Alexander & Darius vulnerantur: ac tam diu certamen anceps fuit, [20] quoad fugeret Darius. Exinde caedes Perſa-

citer XXX. Sed Ariſtobulus, auctore Plutarcho, ſcripſit ex Alexandri copiis XXXIV. interfectos, quorum novem pedites fuerunt. Oroſius libr. ſeq. cap 1. ait. Inter quadringenta fere millia hoſtium interfecta novem tantummodo in exercitu Alexandri pedites defuiſſe. FABR. Omnes fere MSS. Oroſiani *autem* délent, ſcribentes, *In exercitu Alexandri* &c.

13 *Deinde Gordien Phrygiae*] Sic eſt etiam ſine ulla varietate in Manuſcriptis. Meus quoque Juſtinus habet, *poſt haec Gordien urbem petit*, ubi in impreſſis eſt, *Gordin.* Curtius lib. III. oppidum *Gordium* nominat ſicut & Graeci Γόρδιον. De *Gordio vinculo* Plut. in Alexandro, Arrianus lib. II. Curtius III. Juſtinus XI. & Eraſmus in Chiliadibus. FABR.

14 *Oppugnatamque*] Melius in Longob. *oppugnatamque*, quam quod in reliquis omnibus eſt *expugnatamque.*

15 *Cum ſudans in Cydnum*] *De Cydno* legendus Curtius lib. III. Sunt vero qui ſcribant, Alexandrum hunc morbum, e quo Philippi Acarnanis arte recreatus fuit, non in Cydno flumine, ſed e labore contraxiſſe; lege Plutarchum & Arrianum. Diodorus etiam Cydni fluminis mentionem nullam facit. FABR.

16 *Praefrigidum*] Edd. pr. Pariſ. & Venetae *perfrigidum.* Male, nam & apud Juſtin. lib. XI. cap. 8. *In praefrigidam undam ſe projecit.*

17. *Darius cum CCCM.*] Arrianus: ἐλέγετο ἡ πᾶσα ξὺν Δαρείῳ στρατιὰ μάλιστα ἐς ἑξήκοντα μυριάδας μαχίμων εἶναι. *In Darii exercitu eorum qui pugnam capeſſere poſſent ad DC. millia eſſe dicebantur.* FABR.

18 *Ad ſignum*] Edd. pr. & Venetae cum Pariſ. *in ſignum.*

19 *Et Alexander & Darius vulnerantur:*] De Alexandri vulnere, quo dextrum ejus femur perſtrictum eſt, Diodorus, Plutarchus, Arrianus, & Curtius. De *Dario* in hoc praelio vulnerato praeter Juſtinum nemo quidquam. FABR.

20 *Quoad fugeret*] Ita tres Codd. Florentini cum Perizoniano. Vulgo *quoaduſque.*

21 *Pe-*

ſarum ſecuta eſt. Ibi tunc [21] peditum octoginta millia, equitum decem millia caeſa, capta autem quadraginta millia fuêre. [22] Ex Macedonibus vero cecidêre pedites centum triginta, equites centum & quinquaginta. In caſtris Perſarum, multum auri caeterarumque opum [23] repertum eſt. Inter captivos caſtrorum, mater & uxor eademque ſoror & filiae duae Darii fuêre: Quarum redemtionem Darius cum etiam oblata regni dimidia parte non impetraviſſet, tertio cunctis Perſarum viribus ſociorumque auxiliis contractis, bellum inſtaurat. Sed dum haec Darius agit, Alexander Parmenionem ad invadendam Perſicam claſſem cum copiis mittit, ipſe in Syriam proficiſcitur, ibi ex multis ſibi [24] regibus cum inſulis ultro occurrentibus, [25] alios adlegit, alios perdidit, [26] Tyrum urbem antiquiſſimam & florentiſſimam, fiducia Carthaginienſium ſibi cognatorum, obſiſtentem oppreſſit & cepit. Exin Ciliciam, Rhodum atque Aegyptum pertinaci furore pervadit. [27] Inde ad templum Jovis Ammonis pergit, ut mendacio [28] ad tem-

21 *Peditum LXXX. millia equitum decem millia,*] Caeſorum equitum Perſarum numerus idem eſt in Diodori, Curtii, Juſtini, & Oroſii libris, peditum vero Juſtinus unum & LX millia, Curtius centum millia, Diodor. amplius CXX millia caeſa ſcribunt. Plutar. ait Alexandrum proſtraviſſe ὑπὲρ ἕνδεκα μυριάδας τῶν πολεμίων. Fabr.

22 *Ex Macedonibus vero cecidere pedites C. XXX.*] Ita Juſtinus, quicum facit Diodorus ſic ſcribens: τῶν δὲ Μακεδόνων ἀπελείποντο πεζοὶ μὲν εἰς τριακοσίους, ἱππεῖς δὲ περὶ ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα. At Curtius: *Ex parte Alexandri quatuor & quingenti ſaucii fuere, triginta omnino & duo ex peditibus deſiderati ſunt, equitum centum quinquaginta interfecti.* Fabr.

23 *Repertum eſt.*] Ex MSS. meliores & reliqui fere omnes *eſt* delent.

24 *Regibus cum inſulis* &c.] Editi *inſulis*, quod forte, ut apud Nobiliſſ. & Ornatiſſ. juvenem Petrum à Broich Agrippinenſem legi: ecquibus, inquit, tandem cum inſulis occurrebant? Aut inſulas, & Regum inſigne putavit Oroſius? ridendo perſcite. Laut. Quaſi non apud Juſtinum, ex quo haec hauſta ſunt, ſcribatur lib. IX. cap. 10. *Tunc in Syriam proficiſcitur, ubi obvios cum inſulis multos Orientis reges habuit.* Hic quoque apud Oroſium in MSS. legitur *inſulis*, atque in Fabricii Edd. Unde miror, in Scotti Ed. Mogunt. *inſulis* in margine, *inſulis* in textu poni.

25 *Alios adlegit;*] Sic eſt in noſtris manuſcriptis, non *elegit*. Juſtinus dixit; *alios in ſocietatem recepit.* Praefecit vero Syriae Alexander Parmenionem, Curtius libro quarto. Arrianus II. Fabr.

26 *Adlegit,*] Ita recte tres Florentini & reliqui melioris notae. Male alii cum Edd. quibuſdam *alligavit*, vel *elegit*, vel *ablegit.*

27 *Tyrum urbem antiquiſſimam*] Tyrus Olympiade CXII. ſeptimo menſe quam oppugnari coepta erat, ab Alexandro capta fuit, ut copioſe Diodorus libr. XVII. Arrian. II. Curtius IV. ſcribunt. Fabr.

28 *Inde ad templum Jovis Ammonis*] De hoc templo, & profectione Alexandri ad Ammonem tam multa Diodor. Plutar. Arrianus, Curtius, & Juſtinus, ut putidum ſit velle aliquid admonere. Fabr

29 *Ad tempus compoſito,*] Lugd. Batt. pr. & tert. *ad templum compoſito.*

30 *Igno-*

Digitized by Google

tempus compoſito, [29] ignominiam ſibi [30] patris incerti & infamiam adulterae matris aboleret. Nam arceſſitum ad ſe fani ipſius antiſtitem, ex occulto monuit, quid ſibi tamquam conſulenti reſponderi velit, ſicut hiſtorici eorum dicunt. Ita certus Alexander fuit; nobiſque prodidit, diis ipſis mutis & ſurdis, vel in poteſtate eſſe antiſtitis quid velit fingere: vel in voluntate conſulentis quid malit audire. Revertens ab Ammone ad tertium Perſicum bellum, [31] Alexandriam in Aegypto condidit.

30 *Ignominiam*] Ed. Auguſt. *ignorantiam.*

31 *Patris inceſti*] Sic ſcripti. Sed ut tolleretur quod vulgatum olim eſt, *incerti*, quis non hoc convenire melius *adulterae matri* dixerit. Laut. MSS. meliores & plures *incerti* habent non *inceſti*. Neque video quomodo melius *adulterae matri* conveniat. An non poterat adultera eſſe ſine inceſto? Neceſſario autem pater erat incertus, ſi ex adulterio conceptus Alexander.

32 *Alexandriam in Aegypto condidit.*] C. Poetelio & L. Papirio Anno ab Urbe condita CDXXVII. Alexandriam in Aegypto conditam ſcribit Livius libro octavo, Solinus & Caſſiodorus. De altero infra cap. 18. Fabr.

Caput XVII.

Darii ultimum cum Alexandro praelium, ejuſque interitus.

[1] Darius vero, ſpe pacis amiſſa, quadringenta & quatuor millia peditum, & centum mille equitum Alexandro, ab Aegypto revertenti, [2] apud Tarſum bello opponit. Nec pugnae mora, omnes caeca rabie in ferrum ruunt.

1 *Darius vero, ſpe pacis amiſſa CCCIV. millia peditum,*] Rectius ergo in meo Juſtino eſt: *Tum ſpe pacis amiſſa, bellum Darius reparat: cum quadringentis millibus peditum,* &c. quam ut vulgo legitur, *cum XL. millibus peditum.* Eſt tamen nonnulla varietas inter eos, qui exercitum Darii recenſent. Plutarch. in Alexandro ſcribit, Darium Alexandro obviam proceſſiſſe ἑκατὸν μυριάδων στρατῷ, id eſt, *cum decies centenis millibus* copiarum, in quibus, ut Diodorus numerat, peditum DCCC. millia, equitum CC. millia fuerunt. Arrianus lib. III. ſcribit. Darium habuiſſe equitum ad XL. millia, peditum cccc1ↄↄↄↄ. In Curtii libris ita legitur: *Summa totius exercitus equites XLV. millia, pedeſtris acies ducenta millia expleverat*, ſed vereor, ne hic *ducenta millia* mendosè ſit, pro, *decies centena millia.* Fabr.

2 *Apud Tarſum bello opponit.*] Non puto ullum eſſe hiſtoriae ſtudioſum, cui hic locus ſcrupulum non injiciat, cum praeſertim omnes loquantur, ultimum hoc praelium inter Alexandrum & Darium non in Cilicia, ubi Tarſus eſt, ſed in Aſſyria commiſſum fuiſſe, & tamen Oroſium ita ſcriptum reliquiſſe, teſtimonio ſunt omnes libri. Quid ergo dicemus? Vereor equidem ne Oroſio Juſtin. quem auctorem ſequitur, impoſuerit: eumque ille Darium in fuga pontem Cydni fluminis (quod Tarſum perla-

Digitized by Google

ruunt. Macedones, toties à ſe victis hoſtibus, animoſi: Perſae niſi vincant, mori praeoptantes. Raro in ullo praelio tantum ſanguinis fuſum eſt. Sed Darius cum vinci ſuos videret, mori in bello paratus, perſuaſu ſuorum fugere compulſus eſt. Hoc praelio Aſiae vires & Regna [3] ceciderunt, totusque oriens in poteſtatem Macedonici ceſſit imperii, atque ita adtrita eſt in hoc bello Perſarum omnis fiducia, ut poſt hoc nullus rebellare auſus ſit, patienterque Perſae, poſt imperium tot annorum, jugum ſervitutis [4] acceperint. Alexander [5] trigintaquatuor continuis diebus caſtrorum praedam percenſuit; [6] Perſepolim, caput Perſici regni, [7] urbem famoſiſſimam confertiſſimamque opibus totius orbis, invaſit. [8] Darium vero, cum à propinquis ſuis vinctum compedibus aureis teneri comperiſſet, perſequi ſtatuit. Itaque juſſo [9] ut ſubſequeretur exercitu, ipſe cum ſex millibus equitum profectus invenit in itinere ſolum relictum, multis confoſſum vulneribus, & extrema vitae per vulnera efflantem. Hunc

labitur) trajeciſſe ſcripſerit, hic apud *Tarſum* pugnatum eſſe crediderit. Sed hoc praelium commiſſum fuit in Aſſyria trans Lycum in Aturiae campis ad vicum nomine *Gaugamela*, auctore Strabone libro decimoſexto. Quamquam enim Dionyſius Halicarnaſſeus ad Ammaeum hanc pugnam τὴν ἐν Ἀρβήλοις μάχην, Curtius *praelium apud Arbela* nominet, & Diodorus narrationem ejus ita concludat, ἡ μὲν οὖν περὶ Ἄρβηλα γενομένη παράταξις τοιοῦτον ἔσχε τὸ πέρας: Plutarchi tamen in Alexandro verba ſunt, τὴν δὲ μεγάλην μάχην πρὸς Δαρεῖον οὐκ ἐν Ἀρβήλοις, ὥσπερ οἱ πολλοὶ γράφουσιν, ἀλλ' ἐν Γαυγαμήλοις γενέσθαι συνέπεσεν, id eſt, *accidit ut magnum illud praelium cum Dario non in Arbelis, ſicut plerique ſcribunt, ſed in Gaugamelis committeretur.* Cum Strabone & Plutarcho facit Arrianus libro tertio, ubi tradit, Darium caſtra in *Gaugamelis* ad Bumadum fluvium, ab Arbelis oppido ſtadia circiter LX. poſuiſſe. Lege eundem libro ſexto. FABR. Manifeſtus eſt error Oroſii, qui Juſtinum hic negligenter legiſſe videtur.

3 *Ceciderunt,*] Perizon. non male, *conciderunt.* Mox *in poteſtate* Ed. Aug.

4 *Acceperint.*] Lugd. Batt. tres, cum Coll. Gronov. *acciperent.* Ed. Auguſt. *acceperunt.*

5 *Alexander XXXIV. continuis diebus*] Idem numerus eſt apud Juſtinum, in meo Manuſcripto & Roberti Stephani impreſſo libro cum vulgo in aliis XL. in aliis LXXXIII. legatur. FABR. In Lugd. Batt. pr. & quarto *XXXVII. continuis diebus.* Apud Vincent. Bellov. Speculi Hiſtor. lib. V. cap. 37. itidem *XXXVII. diebus* legitur. Ibid. *Perſepolin, caput Perſici regni urbem, multis annis illuſtrem, refertamque orbis terrarum* &c.

6 *Perſepolim, caput Perſici regni,*] De *Perſepoli* capta & direpta: ejusque immenſis opibus legendus Diodorus in poſteriore libro decimoſeptimo, & Curtius libro quinto. Meminit Strabo libro decimoquinto. FABR.

7 *Urbem famoſiſſimam*] Delent *urbem* MSS. Florentini tres, Ultr. Coll. Gronov. Meus & Perizon. atque ex Editis Auguſt.

8 *Darium vero, cum à propinquis*] Darium in fuga *Beſſus & Nabarſanes* vinxerunt aureis, ut Curtius & Juſtinus ſcribunt, compedibus, multisque confoſſum vulneribus in via reliquerunt, quo de copioſe Diodorus, Plutarchus, Arrianus, Curtius & Juſtinus. FABR.

9 *Ut ſubſequeretur*] Sic recte edidit Fabricius, MSS. & Edd. meliores ſecutus. Juſtin. lib. XI. cap. 15. *Juſſo itaque exercitu*

ſub-

Hunc mortuum inani miſericordia [10] referri in ſepulchra majorum ſepelirique praecepit: cujus non dicam matrem vel uxorem, ſed etiam parvulas filias crudeli captivitate [11] retinebat. In tanta malorum multitudine, difficillima dictis fides, tribus praeliis totidemque annis quinquies decies centena millia peditum equitumque conſumta ſunt: & haec quidem ex eo regno illiſque populis, unde jam [12] ante annos non multo plures decies novies centena millia profligata referuntur: quamquam extra has clades per eoſdem tres annos & Aſiae civitates plurimae oppreſſae ſint, & Syria tota vaſtata, Tyrus exciſa, Cilicia exinanita, Cappadocia ſubacta, Aegyptus [13] addicta ſit: Rhodus quoque inſula ultro ad ſervitutem tremefacta ſucceſſerit, plurimaeque ſubjectae Tauro provinciae, atque ipſe mons Taurus, diu detrectatum jugum domitus & victus acceperit.

ſubſequi, cum ſex millibus equitum &c. Male in quibusdam *perſequeretur*, *ſequeretur*, & *ſub ſe ſequeretur*. Male in iisdem cum *mille militum profectus*.

10 *Efferri, & in ſepulchris majorum ſepeliri praecepit*:] Vulgares, *referri in ſepulcra*, barbare. Colon. *efferri in ſepulchra*, unde quod in textu eſt repoſui: nec ſane Apollo conſulendus utrum bene. LAUT. Edd. prima, Auguſt. Pariſ. & Venetae *referri, & in ſepulchris majorum ſepeliri praecepit*. Vulgata autem lectio in MSS. eſt; at, ſi Latinius auctorem loqui velis, ſic locum refingo, *inferri ſepulchro* (vel *ſepulchris*) *majorum, ſepelirique praecepit*. Confer Tacitum Annal. III. 4. IV. 44. Sueton. in Auguſto cap. 101. & in Tiber. cap. 15.

11 *Retinebat.*] Haec MSS. omnium lectio eſt. Ex Edd. quaedam *detinebat*.

12 *Ante annos*] Lugd. Batt. pr. & quart. *per annos*.

13 *Addicta ſit*] Florent. pr. ſive Cod. Longob. Meus & Lugd. Bat. tert. cum Coll. Gronov. *addita ſit*. Forte *adflicta ſit*.

CAPUT XVIII.

De bellis Agidis regis Spartanorum, Alexandri Epiri, Zopyrionis praefecti: de populis poſt Darii mortem ab Alexandro ſubactis, ejuſque in ſuos crudelitate.

[1] Et ne forte nunc quiſquam opinetur, vel orientem ſolum Alexandri viribus ſubactum, vel Italiam tantummodo Romana inquietudine.

1 *Et ne forte nunc*] MSS. tres Florentini, tres item Lugd. Bat. Meus, Perizon. Coll. Gronov. & Ed. Aug. ſcribunt *tunc*, quod tueri ſuum locum nequit, quia mox occurrit in illis, *tunc etiam bellum*. Pro eo igitur vocem *nunc* repoſuit Fabricius. Sed re-

tudine fatigatam, tunc etiam bellum Agidis, Spartanorum regis, in Graecia, Alexandri regis Epiri in Lucania, Zopyrionis praefecti in Scythia gerebatur: [2] quorum Agis Lacedaemonius, excitata & rebellante ſecum univerſa Graecia, cum Antipatri fortiſſimis copiis congreſſus, inter magnas utrorumque ſtrages & ipſe [3] procubuit. [4] Alexander autem in Italia adfectans occidentis imperium, aemulans Alexandrum Magnum, poſt numeroſa & gravia bella ibidem geſta, a Bruttiis Lucaniſque ſuperatus eſt, [5] corpusque ejus ad ſepulturam venditum. Zopyrion vero praefectus Ponti, adunato triginta millium exercitu, Scythis bellum inferre [6] auſus eſt: & uſque ad internecionem caeſus, funditus cum omnibus copiis ſuis abraſus eſt. Igitur Alexander Magnus, poſt Darii mortem, [7] Hyrcanos & Mardos ſubegit: ubi etiam illum adhuc bello intentum, [8] Thaleſtris ſive Minothaea [9] regina, excitata ſuſcipiendae ab eo ſubolis gratia, cum trecentis mulieribus procax Amazon invenit. Poſt haec Parthorum pugnam [10] adgreſſus: quos diu obnitentes delevit propemodum antequam vicit. [11] Inde Drangas, [12] Euergetas, [13] Parimas, Parapamenos, Adaſpios,

rectius videntur Edd. vett. prima Pariſ. Venetae, Bolſuing. & Hittorp. omiſiſſe, quae omnes edunt, *Et ne forte quisquam opinetur* &c.

2 *Quorum Agis Lacedaemonius*,] Hoc bellum Graecorum cum Antipatro, Macedoniae praefecto, deſcripſerat pluribus verbis Curtius libro ſexto, ſed ad nos tantum praelii eventus pervenit. Scribit idem praeter Juſtinum Diodorus libr. XVII. Meminit Pauſanias libr. III. FABR.

3 *Procubuit.*] Ed. Auguſt. *occubuit.*

4 *Alexander autem in Italia*] De rebus geſtis ab Alexandro Epiri rege legendus Liv. lib. VIII. & Strab. V. & nos ſupr. c. XI. FABR.

5 *Corpusque ejus*] Lugd. Batt. tert. cum Coll. Gron. *corpus ejus ad ſep.* prim & ſec. *corpuſque ad ſep.*

6 *Auſus eſt: &*] MSS. Lugd. Batt. pr. ſec. tert. Meus, Perizon. cum Coll. Gronov. & Ed. Auguſt. legunt *bellum inferre auſus, uſque ad internecionem caeſus* &c.

7 *Hyrcanos & Mardos ſubegit :*] De Hyrcanorum & Mardorum gente confini Hyrcaniae ſubacta, Diodorus XVII. Arrianus III. Curtius VI. FAB.

8 *Thaleſtris ſive Minothaea*] Hanc reginam Amazonum Diodorus Θάληστριν, Curtius *Thaleſtrim* nominat: hique eam ad Alexandrum veniſſe tradunt, ſecuti nimirum Clitarchum, Polycritum, Oneſicritum, Antigenem & Iſtrum. At Ariſtobulus, Ptolomaeus, & ceteri ſcriptores, quos Plutarchus nominat, hoc commentitium eſſe dixerunt. FABR.

9 *Regina*, Abeſt ab omnibus MSS. neque habent Vett. Edd. ante Hittorp. Bolſ. & Fabricianas. Mox *excitata* pro *excita* tres Lugd. Batt.

10 *Adgreſſus :*] Quidam ex MSS. Lugd. Batt. *adgreſſus eſt, quos diu obſiſtentes* &c.

11 *Inde Drangas*,] Sic recte hic eſt. male autem in vulgatis Juſtini libris *Dracas*: Nam & Arrianos ipſos Δράγγας, & Diodorus eorum regionem τὴν Δραγγινὴν appellat. FABR.

12 *Euergetas*,] Hoc nomen beneficii ergo à Cyro Perſarum rege acceperunt, cum

aſpios, caeteroſque populos qui in radice Caucaſi morabantur, ſubegit, urbe ibi Alexandria ſuper amnem Tanaim conſtituta. Sed nec minor ejus in ſuos crudelitas, quam in hoſtem rabies fuit. [14] Docent hoc Amyntas conſobrinus occiſus, noverca fratresque ejus necati, Parmenio & Philotas trucidati, Attalus, Eurylochus, Pauſanias multique Macedoniae principes exſtincti: [15] Clitus quoque annis gravis, amicitia vetus, nefarie interfectus. Qui cum in convivio fiducia amicitiae regiae adverſus regem, ſua opera patri Philippo praeponentem, memoriam patris tueretur, [16] ab offenſo fruſtra rege [17] venabulo transfoſſus, commune convivium [18] moriens cruentavit. Sed Alexander humani ſanguinis [19] inſaturabilis, ſive hoſtium ſive etiam ſociorum, recentem tamen ſemper [20] ſitiebat cruorem. Itaque pertinaci impetu in bella procurrens, [21] Choraſmos & Dahas indomitam gentem in deditionem accepit: [22] Calliſthenem

prius *Ariaſpae*, ut eſt in Arriani & Curtii libris, ſeu *Arimaſpi*, ut habet Diodorus, nominarentur. Fabr.

13 *Parimas, Parapamenos, Adaſpios,*] Ita haec in Manuſcriptis Oroſii & Juſtini libris invenio nec tamen amplius quod de illis dicam habeo. De *Alexandria* ſuper amnem Tanaim condita, praeter Juſtinum libro duodecimo, Curtius libro ſeptimo, Arrian. quarto. Fabr.

14 *Docent hoc Amyntas*] De his omnes qui res Alexandri deſcripſerunt. De Parmenione ejuſque filio Philota interfectis Diodorus libro decimoſeptimo poſteriore Plutarchus in Alexandr. Arrianus libro 3. Curtius libro VI. & VII. De Alexandria Aegypti, ſup. extremo cap. 16. Fabr.

15 *Clitus quoque annis gravis,*] Graecè eſt Κλεῖτος: male igitur vulgo *Clytum* ſcribunt. De Clito, Curt. li. 8. Arr. 4. Cicer. Tuſc. 4. *Alexander Rex cum interemiſſet Clitum familiarem ſuum, vix a ſe manus abſtinuit.* Fabr.

16 *Ab offenſo fruſtra rege*] Senſus hanc poſcit transpoſitionem, *memoriam patris tueretur fruſtra, ab offenſo rege* &c. niſi *fruſtra* ſignificet inique, immerito.

17 *Venabulo transfoſſus,*] Haſta Alexandrum Cliti latus transfixiſſe Curtius ſcribit. Arrian. tradit alios prodidiſſe Clitum occiſum λόγχῃ, alios σαρίσσῃ, Plut. αἰχμῇ vocat. Fabr.

18 *Moriens cruentavit.*] Meus, *morte cruentavit.*

19 *Inſaturabilis,*] Ita in omnibus inveni MSS. niſi quod *inſatiabilis* ſit in Lugd. Bat. primo. Et ita quoque omnes habent Editi, excepta Auguſt. quae habet *inexſaturabilis*, prout ediderunt Fabricius & Scottus. Cicero Orat. pro P. Sextio cap. LI. *Libelli pro vino etiam ſaepe oppignerabantur, manebat inſaturabile abdomen, copiae deficiebant.*

20 *Sitiebat cruorem.*] Epigramma in Tiberium apud Sueton. cap. LIX.

Faſtidit vinum quia jam ſitit iſte cruorem.

21 *Choraſmos & Dahas*] *Dahas* non *Dacas* eſt in manuſcriptis Oroſii & Juſtini libris: nec aliter eos nominat Curtius lib. VII. & VIII. Graeci Δάαι vocant. Quos autem Juſtinus & Oroſius *Choraſinos*, eos Arri. lib. IV. & Strabo. li. XI. Χωρασμίους appellant, ad quos Spitamenes confugerat. Plin. lib. VI. c. 16. *hi ſunt Choraſmii.* Fabr.

22 *Calliſthenem philoſophum,*] De Calliſthenis Olynthii interitu copioſe Arr. lib. IV. Plut. in Alexandr. Curtius lib. VIII. De eodem M. Tullius pro Rabirio Poſthumo. *Calliſthenem, doctum hominem, comitem Magni Alexandri, ab Alexandro necatum accepimus.* Fabr.

1 *In*.

nem philoſophum, ſibique apud Ariſtotelem condiſcipulum, cum pluri-mis aliis principibus, quod eum depoſito ſalutandi more, ut Deum non adoraret, occidit.

C a p u t XIX.

Alexander Indiam domat: Porum regem ſuperat: Urbes genteſque ſubigit.

Poſt haec [1] Indiam petit, ut Oceano ultimoque Oriente finiret imperium, [2] Nyſſam urbem adiit, [3] Daedalos montes, regnaque Cleophidis reginae expugnavit: quae cum ſe [5] dediſſet, [6] concubitu regnum redemit. Peragrata perdomitaque Alexander India, cum [7] ad ſaxum mirae aſperitatis & altitudinis, [8] in quod multi populi confugerant, perveniſſet, cognoſcit Herculem ab expugnatione ejusdem ſaxi terrae motu prohibitum: aemulatione permotus, ut Herculis acta ſuperaret, cum ſummo labore ac periculo ſaxo potitus, omnes loci ejus gentes in deditionem accepit: [9] cum Poro, fortiſſimo Indorum rege, cruentiſſimum bellum

1 *Indiam petit*] Perizon. *Indiam petiit.*

2 *Nyſſam urbem adiit,*] Νῦσαν hanc Indiae urbem, Strabo, Arrianus, Dionyſius & Euſtathius vocant: de qua multa Arrianus initio libri III. Fabr.

3 *Daedalos montes,*] Cicero lib. 8. *Hinc ad regionem, quae Daedala vocatur, perventum eſt.* Fabr.

4 *Regnaque Cleophidis*] *Cleophis* mater Aſſacani, filio mortuo, illius regioni praefuit, quo tempore Alexander in Indiam venit. Juſtinus lib. XII. Curt. VIII. Ejus regionis caput fuit oppidum, quod Arrianus Μάσσαγα, Diodorus Μάσσακα, Strabo Μασόγα, Curtius *Mazaga* nominat: idque Alexander obſeſſum deditione cepit. Fabr.

5 *Dediſſet,*] MSS. omnes, uno aut altero excepto, *dediſſet.* Sed editi plures *dedidiſſet.*

6 *Concubitu regnum redemit.*] Praeter Juſtinum lib. XII. cap. 7. & Curtium lib. VIII. cap. 10. hujus mulieris meminit quoque Diodorus Siculus lib. XVII. p. 554. Traditur eadem filium ex Alexandro genuiſſe, cujus poſteri diu iſti Indiae parti praefuerint, ſed ipſam deinceps regiae pellicis adpellationem opprobrio obtinuiſſe.

7 *Ad ſaxum mirae aſperitatis*] Hoc ſaxum: auctoribus Diodoro & Arriano πέτρα ἄορνος, dictum fuit. Unde emendandi Curtii libri, in quibus eſt: *Incolae armati petram Dorinim nomine occupaverunt*, cum ſit legendum *Aornon*, vel *Aornim*, quomodo eſt in quibuſdam Diodori exemplaribus. Fabr.

8 *In quod multi populi*] Lugd. Batt. quatuor cum Flor. tert. Ultr. & Coll. Gron. *in quo* &c. Mox Meus, *inpugnatione*, atque dejn & *aemulatione.*

9 *Cum Poro, fortiſſimo*] Bellum cum Poro non ſine clade Macedonum geſtum ſcribunt Diodorus libro decimoſeptimo, Arrianus quinto, Curtius extremo libro octavo. Rem cum Poro geſtam Plutarchus ex Alexandri Epiſtolis refert. Fabr.

lum geſſit: in quo Alexander cum ipſo Poro ſingulariter congreſſus; [10] occiſoque dejectus equo, concurſu ſatellitum praeſentiam mortis evaſit. Porus multis vulneribus confoſſus, & captus eſt: quo ob teſtimonium virtutis in regnum reſtituto, [11] duas ibi condidit civitates, Nicaeam & Bucephalam, quam de nomine equi ſui ita vocari praecepit. [12] Inde Adreſtas, [13] Cathaeos, [14] Praeſidas & Gangaridas, caeſis eorum exercitibus, Macedones expugnavêre. Cumque [15] ad Choſides ventum eſſet, ibi contra ducenta millia equitum hoſtium pugnam conſeruerunt. Et cum jam aetate detriti, animo aegri, viribus laſſi, difficile viciſſent, caſtra, ob memoriam plus ſolito magnifica condiderunt. Exin Alexander [16] ad amnem Aceſinem pergit. Per hunc in Oceanum devehitur, [17] ibi Geſſonas Siboſque, quos Hercules condidit, oppreſſit. [18] Hinc ad

10 *Occiſoque dejectus equo*,] *Bucephalum* Alexandri equum in hoc bello occiſum quidam tradiderunt Plutarchus, & Arrianus. Fabr.

11 *Duas ibi condidit civitates*,] Τὴν μὲν Νίκαιαν, τῆς νίκης τῆς κατ' Ἰνδῶν ἐπώνυμον ὠνόμασε, τὴν δὲ Βουκεφάλαν, ἐς τὴν τοῦ ἵππου τοῦ Βουκεφάλα τὴν μνήμην, ὃς ἀπέθανεν αὐτοῦ. *Alteram Nicaeam à victoria de Indis reportata, alteram in memoriam Bucephali equi ibi mortui Bucephalam nominavit.* Idem ſcribit Diodorus, Strabo libr. XV. verum hic alteram non cum Diodoro & Arriano Βουκεφάλαν, ſed cum Plutarcho Βουκεφαλίαν vocat. In noſtris manuſcriptis eſt, *Nicaeam & Bucephalen*. Fabr.

12 *Inde Adraeſtas*,] Sic eſt in vetuſtis non ut vulgo legitur, *Areſtas*. Diodorus hos 'Ανδρέστας, Arrianus 'Αδραΐστας nominat. Fabr.

13 *Cathaeos*,] In vulgatis eſt, *Stathenos*, in vetuſtis *Cathenos*, unde ſecutus Arrianum, *Cathaeos* ſcripſi. In Diodori libris mendoſè legitur εἰς τὴν τῶν Καθηρῶν χώραν, pro Καθαίων, η poſito pro αι, id quod ex Strabonis libr. XV. perſpicue cognoſcitur. Fabr. Lugd. Batt. quatuor & Coll. Gron. *Cathenos*.

14 *Praeſidas & Gandaridas*,] In Manuſcriptis Oroſii non, *Paſſidas*, ſed, *Praeſidas* legitur: in Juſtini antiquis, *Praeſidias*. Plutarchus in Alexandro Γανδαρίτας καὶ Πραισίους dicit, quamquam ſtatim οἱ Πραισίων βασιλεῖς legitur. In Diodoro ſic eſt, πέραν δὲ τούτου κατοικεῖν τὸ τῶν Ταβρησίων καὶ Γανδαριδῶν ἔθνος τῶν δὲ βασιλέα Ξανδράμην. in Curtio ita: *Ulteriores ripas colere gentes Gandaridas & Pharaſios, eorumque regem eſſe Aggraminen.* His inter ſe collatis apud Diodorum ſcribendum videtur Πρασίων, apud Curtium, *Praeſios*, & *Xandramen*. Fabr. *Gangaridas* meliores pluriresque MSS. ut & apud Curt.

15 *Ad Choſides*] Legitur & *Cophides*, atque in Juſtini libris, *Euphites*, vel *Cuphites*. Ego in hoc nomine haereo: fortaſſis intelligendus eſt is qui a Curtio *Sophites*, à Diodore & Strabone Σωπείθης nominatur: nam cum in illius regno Alexander ad Hyphaſin fluvium proceſſiſſet, militum precibus revocatus fuit, ſed de pugna alii nihil. Fabr. MSS. Florentini tres legunt *Choſides*. Lugd. Bat. ſecund. *Conſides*. Reliqui paſſim *Cophides*. Sed *cum ad*, non *cumque ad* in MSS. inveni omnibus. Ex illis vero *equitum* & *hoſtium*, alterutrum abundare videtur. Perizon. & Ed. Auguſt. rectius videntur delere *equitum*. De omnibus hiſce populis (licet duos tantum nominet) puto agere Curtium, ſcribentem, obſediſſe vias regem eorum Agrammen *viginti millibus equitum, ducentiſque peditum.* Equitum numerus in Oroſio forte excidit, ut & in Juſtino lib. XII. cap. 8. ex quo ſua hauſit.

16 *Ad amnem Aceſinem*] De hoc Dionyſius Afer, ℣ſ. 1138.

Τῷ δὲ λοξὸν ἰόντι συνέρχεται 'Ακεσίνης
Ζωγάλεον δίχηλον πλωτοῖς νάεσσιν 'Υδάσπης. Fabr.

17 *Ibi Geſſonas, Siboſque*] In Impreſſis

ad Mallos & Oxydracas navigat: quae gentes eum armatis [19] octoginta millibus peditum, & ſexaginta millibus equitum, excipiunt. Commiſſoque praelio, diu anceps & cruenta pugna tandem [20] triſtem pene victoriam Macedonibus dedit. Nam fuſis hoſtium copiis, Alexander exercitum ad urbem duxit. [21] Et cum murum primus eſcendiſſet, vacuam civitatem ratus, ſolus introrſum deſiluit, quem cum undique infeſti hoſtes circumdediſſent, incredibile dictu eſt, ut eum non multitudo hoſtium, non vis magna telorum, non tantus laceſſentium clamor terruerit, ſolus tot millia ceciderit ac fugarit. At ubi ſe obrui à circumfuſa multitudine perſenſit, [22] muri obice poſteriora tutatus, contrarios facilius eo uſque ſuſtinuit, donec ad periculum ejus clamoremque hoſtium, perfractis muris exercitus omnis irrumperet. In eo praelio [23] ſagitta ſub mamma trajectus, [24] fixo genu ea-

ſis Juſtini libris eſt, *Ibi Geſſonas Aſyboſque*, in noſtro antiquo, *Ibi Jacenſanos Siboſque*. De prioribus Diodorus ita: ὡς δ' ἦλθεν ἐπὶ τὴν Ἀκεσίνου καὶ Ὑδάσπου συμβολὴν ἐμβιβάσας τὰς δυνάμεις ἀνήγαγεν ἐπὶ τοὺς ὀνομαζομένους Σίβους: id eſt: *Ubi pervenit in regionem, in qua Hydaſpes amnes Aceſint committitur, expoſitis militibus, copias in eos, qui Sibi nominantur duxit*, Curtius libro IX. *Perventum erat in regionem, in qua Hydaſpes amnis Aceſini committitur: hinc decurrit in fines Siborum.* Vulgo tamen hic *Sobiorum*, & illic Ἴβους mendoſe legitur. Fabr. In Meo *Geſonas* in tribus Florentinis *Geſones.*

18 *Hinc ad Mallos & Oxydracas*] Ita emendavimus ſecuti veſtigia depravatae lectionis antiquae in Oroſii & Juſtini libris. Sic autem legendum eſſe ex hiſtoria quae eſt apud Curtium libro nono, Arrianum lib. VI. Diodoro XVII. cognoſces. Nam quod in Diodoro legitur, Συρακούσας: id mendoſe eſſe Henricus Stephanus animadvertit, ſed Ὀξυδράκας reponendum eſſe, eruditiſſimum hominem non vidiſſe miror. Fabr.

19 *Octoginta millibus peditum*]. Diodor. etiam ſcribit hos habuiſſe πεζοὺς πλείους τῶν ἑπτακισμυρίων, *amplius LXX. millia peditum.* Unde emendandi Curtii libri, in quibus eſt. *Novem millia junctorum peditum in armis erant.* In numero equitum Oroſius & Juſtinus non conveniunt cum Diodoro & Curtio. Fabr.

20 *Triſtem pene victoriam*] Fabricius Edd. Vett. ſecutus, edidit *triſtem pene omnem victoriam*, contra MSS. quorum nullus *omnem* agnoſcit, neque ea vox in Ed. Auguſt. adparet.

21 *Et cum murum exſcendiſſet*] Impreſſi, *adſcendiſſet*. Scripti lib. *extendiſſet*: ex quo rectène opem attuli Oroſio, ut ſuum illi verbum antiquum redderetur, alii judicabunt. Laut. Reponi ex MSS. codicibus debet *Et cum murum primus eſcendiſſet*. Sic enim verba transponunt ſcripti Codices, ex quibus nonnulli *extendiſſet*, *inſendiſſet*, *excidiſſet*, ſed Codex Longobard. clare *eſcendiſſet*. De recto autem uſu verbi *eſcendere* vide Notas Cortii ad Salluſt. p. 355. Supra verbo *inſcendere* uſus fuit Oroſius libro II. cap. 12. *invaſerunt inſcenderuntque Capitolium.* Sic enim ibi legendum eſt, non (ut paſſim editur) *incenderuntque Capitolium.* Secutus enim Auguſtinum eſt, apud quem de Civitate Dei lib. III. cap. 17. meliores Codd. habent in eadem Capitolii oppugnati hiſtoria, *Ubi erant, quando Valerius conſul & ab exſulibus & ſervis inſcenſum Capitolium cum defenſaret occiſus eſt.*

22 *Muri obice*] Florent. ſec. *muri objectu.* Mox pro *tutatus*, Florent. tert. & Meus, *tutus.*

23 *Sagitta ſub mamma trajectus,*] Diod. τοξευθεὶς ὑπὸ τὸν μαστόν. Plutarchus. περὶ τὸν μαστόν. Arrianus. ὑπὲρ τὸν μαστόν. Curtius. *Indus duorum.*

eatenus pugnavit, donec eum, à quo [25] vulneratus eſſet, occideret. Inde conſcenſis navibus cum Oceani littora peragraret, ad urbem quandam, [26] cui Ambira rex praeerat, pervenit. Sed in expugnatione civitatis magnam partem exercitus, ſagittis hoſtium veneno illitis, [27] amiſit: ac poſt herba per ſomnium [28] ſibi oſtenſa in potum ſauciis data, cum reliquis ſubveniretur, urbem expugnavit & cepit.

rum cubitorum ſagittam ita excuſſit, ut per thoracem paulum ſuper latus dextrum infigeret. FABR.

24 *Fixo genu*] An *flexo genu*?

25 *Vulneratus eſſet,*] Perizon. *vulneratus erat.*

26 *Cui Ambira rex praeerat,*] *Ambira* eſt etiam in noſtris vetuſtis, apud Juſtinum lib. XII. legitur: *cum veniſſet ad urbem Ambigeri regis.* Strabo libr. XV. hoc in Oritarum finibus accidiſſe ſcribit, Diodorus ad Brachmanum urbem *Harmatelia* nominatam, Curtius in *Sambi* regno. FABR. In Lugd. Bat. primo nomen regis ſcribitur *Abira*, in quarto *Abira.*

27 *Amiſit:*] Cod. Periz. *perdidit.*

28 *Sibi oſtenſa*] ſimpliciter *oſtenſa* Perizon. Cod.

CAPUT XX.

Omnes provinciae ad Alexandrum territae legatos pacem petentes, miſerunt. Alexander veneno interiit. Apoſtrophe ad lectores.

Poſt, quaſi [1] circumacta meta, de Oceano Indum flumen ingreſſus, Babyloniam celeriter rediit: [2] ubi eum exterritarum totius orbis provinciarum [3] legati opperibantur, hoc eſt, Carthaginienſium totiusque Africae civitatum: ſed & Hiſpanorum, Gallorum, Siciliae, Sardiniaeque: [4] plurimae

1 *Circumacta meta,*] Haec vera eſt lectio, quam Cod. Longob. cum MSS. & Edd. melioribus ſervat. Quidam ex MSS. *Poſt, quaſi circumactam Indiam uſque ad Oceanum & Indum flumen ingeſſus.*

2 *Ubi eum*] Ed. August. *Ibi eum.*

3 *Legati opperiebantur,*] Horum legatorum meminit Arrian. lib. VII. ac praeter eos, quos Juſtinus & Oroſius commemorant, ſcribit veniſſe ad Alexandrum legationes Aethiopum, & Schytarum, qui ſunt in Europa. Diodor. meminit etiam Illyriorum, Adriatici maris accolarum, Thracum finitimorumque illis Gallorum. FABR.

4 *Plurimae praeterea partis Italiae.*] Ex Italia venerunt legati à Bruttiis, Lucanis & Etruſcis. Nonnulli etiam e Romanis veniſſe ſcripſerunt: ſed Arrianus id verum non putat. FABR. Arrianus lib. VII. cap. 15. p. 224. ita de hujus Legationis Romanae fama diſputat, ut neque adſerere audeat, neque plane rejicere. Verum Clitarchus id liquido adfirmat apud Plinium Nat. Hiſt. lib. III. p. 152. Ed. Harduin. Imo, ſi Carthaginenſes illuc miſerint Hamilcarem Rhodium, ſpeculatum Alexandri machinationes, quare non & Romani aliquem ex ſuis eadem de cauſſa, vel etiam legati nomi-

rimae praeterea partis Italiae. Tantus timor in ſummo Oriente conſtituti ducis populos [5] ultimi Occidentis invaſerat, ut inde peregrinam toto mundo cerneres legationem, quo vix crederes perveniſſe rumorem. Alexander vero apud Babyloniam, cum adhuc ſanguinem ſitiens, male caſtigata aviditate, miniſtri inſidiis [6] venenum potaſſet, interiit. O dura mens hominum, & cor ſemper inhumanum! Ego ipſe qui haec pro adſerenda omnium temporum [7] alternata calamitate percenſeo, in relatu tanti mali, quo vel morte ipſa vel formidine mortis accepta totus mundus intremuit, numquid inlachrymavi oculis? numquid corde condolui? numquid revolvens haec, propter communem vivendi ſtatum, majorum miſerias meas feci? cum tamen ſi quando de meipſo refero, ut ignotos primum barbaros viderim, ut infeſtos declinaverim, ut dominantibus [8] eblanditus ſim, ut infideles praecaverim, ut inſidiantes ſubterfugerim, poſtremo ut perſequentes in mari, ac ſaxis [9] ſpiculiſque adpetentes, manibus

mine miſerint, praecipue quum narret Oroſius adeo felicitate armorum Alexandri fuiſſe motos, ut ducem circumſpexerint, quo contra illum uterentur, ſummamque rei fiduciam in Papirio conſule habuerint, ut docet ſupra cap. XV.

5 *Ultimi Occidentis*] Ed. Auguſt. *in ultimo Occidentis*. Infra lib. VI. cap. 21. *Interea Caeſarem apud Tarraconem, citerioris Hiſpaniae urbem, legati Indorum & Scytharum, toto Orbe transmiſſo, tandem ibi invenerunt, ultra quod jam quaerere non poſſent, refuderuntque in Caeſarem Alexandri Magni gloriam: quem, ſicut Hiſpanorum Gallorumque legatio in medio Oriente apud Babyloniam contemplatione pacis adiit: ita hunc, apud Hiſpaniam in Occidentis ultimo ſupplex cum gentilitio munere Eous Indus & Scytha Boreius oravit.*

6 *Cum venenum potaſſet, interiit.*] Juſtinus & Oroſius ſequuntur eos, qui Alexandrum veneno ſublatum ſcripſerunt. Plutarcho & Arriano hic interitus non placet, quos lege. FABR. Venenum Alexandro fuiſſe datum fabula eſt, quam nonnulli ſcriptores varie exornarunt. Plutarchus in Alex. p. 707. liquido id demonſtrat, neque ulla de veneno ſuſpicio exſtitit, priuſquam hanc calumniam excogitavit Olympias contra domum Antipatri & Caſſandri, quos muliebri inpotentia oderat. Vide non uno in loco Hiſtoriam de Vita Alexandri a nobis contextam.

7 *Alternata calamitate*] Cod. Perizon. *alternatim calamitate*. Lugd. Batt. quatuor cum Meo & Coll. Gronov. *alternanti calamitate.*

8 *Eblanditus ſim,*] Cod. Longob. & Lugd. Bat. quart. *blanditus ſum.* Non muto, nam *eblandiri* eſt blanditiis elicere & inpetrare. Cicero ad Attic. lib. ult. Ep. 19. *Nunc, mi Capito* &c. *elabora, vel potius eblandire, effice, Platonis &c.*

9 *Spiculiſque*] Ita omnes MSS. & Edd. excepta Auguſt. in qua *ſpeculiſque*. Quaſi de inſidiis ex ſpecula ſermo eſſet, quod non puto. Habet eadem Ed. *adnitentes* pro *adpetentes*. Lugd. Bat. quart. *addentes*, ſed pr. & tert. Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. *adtendentes*. In iis quae ſequuntur adludit ad fabulam Homericam de Aenea, circumfuſa nebula a Diis ex hoſtium manibus erepto.

nibus etiam pene jam adprehendentes, repentina nebula circumfuſus evaſerim, cunctos audientes me, in lachrymas commoveri velim & tacitus de non dolentibus doleam, reputans duritiem eorum, qui, quod non ſuſtinuêre, non credunt. [10] Hiſpanus & Morinus ad ſupplicandum Alexandro Babyloniam adiit, cruentumque ultro dominum, ne hoſtem exciperet, per Aſſyriam Indiamque quaeſivit: terrarum metas luſtrans & utrique infeliciter notus Oceano, & tamen tam violentae neceſſitatis memoria, vel oblivione defecit, vel viluit vetuſtate. Et nos perpetuae recordationi haeſurum putamus, quod plurima orbis parte ſecura, unum angulum fugax latro violavit: quaſi vero Gothorum & Suevorum pacem, ut non dicam verſa vice Indus vel Aſſyrius, ſed etiam vel ipſe, qui hoſtem patitur, Hiſpanus oraverit. [11] At vero ſi illa Alexandri tempora laudanda potius propter virtutem, qua totus orbis [12] obtentus eſt, quam deteſtanda propter ruinam, qua totus orbis everſus eſt, judicantur: invenientur [13] & modo plurimi, qui haec laudanda cenſeant, quod multa vicerunt, & miſerias aliorum felicitatem ſuam reputent. Sed dicat [14] quiſquam: Iſti [15] hoſtes Romaniae ſunt. Reſpondebitur: Hoc & tunc toti Orienti de Alexandro videbatur: talesque & Romani aliis viſi ſunt,

10 *Hiſpanus Maurinus*] In noſtris antiquis eſt, *Hiſpanus & marinus*. FABR. Miror a Fabricio in MSS. non inventam veram lectionem vel ab eodem excogitatam fuiſſe. Quid enim *Hiſpanus Maurinus* vel *Marinus*? Omnino legendum, quemadmodum exſtat in Ed. Auguſt. & in MSS. Lugd. Batt. pr. & tertio, in Meo, Perizon. Coll. Gronov. tribus denique Florentinis, *Hiſpanus & Morinus*, licet Longob. Cod. ſive Flor. primus, ſcribat *Morenus*. Morini apte cum Hiſpanis conjunguntur, longius etiam ab Aſia diſſiti, qui *extremi hominum* Virgilio adpellantur lib. Aen. VIII. 727.

Extremique hominum Morini Rhenusque bicornis.

Ad Celtas olim hi pertinebant, Celtas vero inter legatos quoque eo tempore viſos fuiſſe antiqui ſcriptores adfirmant, prout colligi poteſt ex Arriani, eo quem indicavimus, loco. Quare etiam legationem Hiſpanorum & Gallorum, id eſt Celtarum, conjungit ipſe Oroſius lib. VI. c. 21. ut patet ex verbis ſupra n. 5. adlatis.

11 *At vero ſi illa*] Florentini tres, Meo conſentiente, *At vero ſi ulla*.

12 *Obtentus eſt*,] Meus Cod. cum Perizon. & tribus Lugd. Batt. *eſt* hoc in loco delet, quia ſtatim iterum occurrit.

13 *Et modo plurimi*,] Quatuor Lugd. Batt. cum Col. Gronov. *admodum plurimi*. Sed praeſtat Vulgata, quia praeceſſit, *ſi illa Alexandri tempora* &c. Edit. Auguſt. utramque lectionem exhibet ita, *admodum vel modo plurimi*.

14 *Quisquam*] Ita omnes MSS. ſed Vulgati *quiſquam*.

15 *Hoſtes Romaniae ſunt*.] Scripſit heic Fabricius, *Romanis ſunt*, territus opinor, abſurditate vocis, *Romaniae*. Sed eum Colon. liber ſic habeat, non veritus ſum pro Oroſiano agnoſcere; praeſertim cum lib. VII. etiam ſic loquatur: *Eſſetque ut vulgariter*

Digitized by Google

ſunt, dum bellis quietos ignotoſque petiverunt. Sed illi adquirere regna, iſti evertere ſtudent. Separata ſunt hoſtis excidia, & judicia victoris: ſiquidem & illi prius eos bellis adflixerunt, quos poſtea ſuis legibus ordinarunt: & hi nunc [16] hoſtiliter turbant quae (quod non permiſerit Deus) ſi edomita [17] obtinerent, ritu ſuo componere molirentur, dicendi poſteris magni reges, qui nunc [18] nobis ſaeviſſimi hoſtes adjudicantur. [19] Quolibet autem geſta talia nomine cenſeantur, hoc eſt, ſive dicantur miſeriae, ſive virtutes, utraque prioribus comparata [20] in hoc tempore minora ſunt: [21] atque ita utraque pro nobis faciunt in comparatione Alexandri atque Perſarum: ſi virtus nunc vocanda eſt, minor eſt hoſtium: ſi miſeria, minor eſt Romanorum.

riter loquar, Gothia, quod Romania fuiſſet. Laut. Optime Lautius, eamque lectionem confirmant tres Codd. Florentini, quos inter eſt optimus & vetuſtiſſimus Longobardicis litteris conſcriptus.

16 *Hoſtiliter turbant, quae (quod non permiſerit Deus) ſi edomita obtinerent,*] Ita omnino hic locus Oroſii legendus atque interpungendus eſt. Intruſerunt *regna* quidam in MSS. & Editis legentes, *turbant regna.* Verum neque vetuſtae Editiones, neque MSS. Florentini tres, Meus, Perizon. & Lugd. Bat. quart. cum Coll. Gronov. vocem iſtam agnoſcunt. Dein pro (*quod non permiſerit Deus*) quae verba parentheſeos nota diſtingui a reliquis debent, legunt, *in quo non* &c. plerique MSS. videlicet Florr. pr & tert. (nam ſec. delet) Meus, Periz. Ultr. Coll. Gronov. Lugd. Bat. pr. tert. quart. nam in pr. deſideratur una pagella, adeoque MSS. omnes, ut & Ed. Auguſtana. Omnes vitioſe.

17 *Obtinerent*] Ed. Aug. *Obtinuerint.*

18 *Nobis*] Lugd. Bat. tert. & quart. cum Coll. Gron. *a nobis.*

19 *Quolibet haec geſta*] Ita repoſui ex Florent. tribus, Lugd. Batt. totidem & reliquis omnibus, ut & Vett. Edd. pro Vulgato, *quolibet autem geſta.* Mox *tali* pro *talia* unus & alter ex iisdem.

20 *In hoc tempore*] Perizon. & Vett. Edd. *hoc tempore.* Sed Oroſius illud *in* ſaeplus interſeruit orationi ſuae.

21 *Atque ita utraque*] Sic MSS. omnes. Edd. Vett. *atque pro nobis ita utraque faciunt.* Aug. *& ita utraque p. n. f.* quae inepte in fine cap. legit *Romanorum quam Perſarum.*

CAPUT XXI.

Etruſcorum, Umbrorum, Samnitium & Gallorum contra Romanos conjuratio & clades.

[1] Anno ab Urbe condita CCCCL. Fabio Maximo V. Decio Mure IV. conſulibus, quatuor fortiſſimi florentiſſimique Italiae populi in unum agmen foeduſque coierunt. Namque Etruſci, Umbri, Samnites & Galli, uno agmine conſpirantes, Romanos delere conati ſunt. Tremefacti hoc bello Romanorum animi, [2] & labefactata fiducia eſt: nec auſi [3] totum ſperare de viribus, [4] dolo diviſêre hoſtes, tutius rati pluribus ſe bellis inplicare quam gravibus. Itaque cum, quibuſdam ſuis ad populandos hoſtiles agros, in Umbriam Etruriamque praemiſſis, [5] Umbrorum Etruſcorumque exercitum redire ad tuitionem ſuorum coegiſſent, cum Samnitibus & Gallis [6] bellum inire properant. In quo bello cum Gallorum impetu Romani premerentur, [7] Decius conſul occiſus eſt. Fabius tamen poſt magnam Decianae partis ſtragem tandem vicit. Eo praelio [8] quadraginta millia Samnitium ſive Gallorum caeſa, Romanorum vero ſeptem millia, ex Decii tantummodo parte, qui occiſus eſt, exſtincta referuntur. Fuiſſe autem abſque Etru-

1 *Anno ab Urbe condita CCCCL.*] Hic annus quo Qu. Fabius Maximus Rullianus V & P. Decius Mus IV. Conſules fuerunt, in Faſtis Capitolinis eſt ab V. c. CDI.VIII. Livio idem eſt, CCCCLVII. qui lib. X. hoc bellum deſcribit. FABR.

2 *Et labefactata fiducia eſt:*] Coll. Gronov. & *labefactati*: MSS. Lugd. Bat. ſec. & Perizon. cum Edd. Vett. & *labefacta fiducia eſt.* Utrumque latine dicitur.

3 *Totum ſperare*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. & Perizon. *nec auſi ſunt totum ſperare de viribus.*

4 *Dolo diviſêre hoſtes,*] Edd. prima, & illam ſecutae, *dolo dividere hoſtes tutius rati, pluribus ſe bellis inplicavêre quem gravibus.* Pro *tutius* Cod. Longob. habet *totius*, pro quo potius in Edd. Venetis.

5 *Umbrorumque Etruſcorumque exer.*] Livius tantum *Etruſcos* populationis fama ad ſuos fines tuendos redire coactos ſcribit. Umbros tamen praelio non interfuiſſe ex eodem cognoſcitur. FABR.

6 *Bellum inire*] Hoc bellum geſtum fuit in agro Sentinate, ἐν τῇ τῶν Σεντινατῶν χώρᾳ, ut ait Polybius libro II. FABR.

7 *Decius conſul occiſus eſt.*] Hic eſt alter è Deciis, quos ad voluntariam mortem curſum equorum incitaſſe Cicero in Catone ait, Filius enim patrem imitatus, in quarto Conſulatu ſe devovit, libro II. de Finibus. Quod vero idem Tuſc. I. ſcribit, *Decium filium cum Etruſcis decertantem ſe hoſtium telis objeciſſe*, in eo diſſentit ab aliis, qui Decium hunc cum Gallis decertaſſe ſcribunt. FABR.

8 *Quadraginta millia*] Lugd. Bat. tert. & quart. cum Coll. Gronov. *L. millia.*

9 *Aſtu-*

Etruſcis & Umbris, quos [9] aſtu Romani bello avocaverunt, Gallorum & Samnitium peditum centum quadraginta millia trecenti & triginta, equitum vero quadraginta quatuor millia, Livius refert: & carpentarios mille in armis contra aciem ſtetiſſe Romanam. Sed, ut ſaepe dictum eſt, ſemper Romanorum aut domeſticam quietem extraneis bellis interpellatam, [11] aut externos proventus morbis interioribus adgravatos, tantum, ut [12] omnimodis ingentes animi undecunque premerentur, [13] hanc cruentam triſtemque victoriam peſtilentia civitatis oneravit, & triumphales pompas obviae mortuorum exſequiae polluerunt. Nec erat cui de triumpho [14] gaudium ſuaderetur, cum tota civitas aut aegris ſuſpiraret, aut mortuis.

9 *Aſtu*] Lugd. Bat. tert. & Coll. Gronov. *aſtute*.

10 *Peditum CXL. millia CCCCXXX. equitum vero XLVI. millia*,] Ita haec leguntur in optimo libro Cornelii Gualteri: idemque numerus eſt à Livio ex aliorum ſcriptorum annalibus relatus. FABR. Numerus idem in tribus Florentinis, Meo quoque & Perizon invenitur, ut & Lugd. Bat. primo, niſi quod Meus cum Perizon. & Lugd. Bat. ſec. & Coll. Gronov. equitum numeret. *XLVII. millia*.

11 *Aut externos proventus*] Τὰς ἔξωθεν εὐπραγίας ἢ ἐνεργείας Vulgo, *eventus*, contra fidem librorum antiquorum legitur. *Peſtilentiae*, qua hic annus gravis fuit, meminit etiam Livius. FABR.

12 *Omnimodis*] Edd. Vett. *omnimode*. Utrumque Latine dicitur & apud Lucretium plus ſemel occurrit.

13 *Hanc cruentam* &c.] Nullus in praecedentibus verbis erat ſenſus, quia male interpungebatur locus, ponendo punctum ante vocem *hanc*. Minima mutatione medicinam illi fecimus, repoſita minori diſtinctione.

14 *Gaudium ſuaderetur*] Edd. Vett. quaedam, *gaudia ſuaderentur*.

CAPUT XXII.

Romani à Samnitibus victi eoſdem vincunt: Intolerabilis Romanos peſtilentia adſligit. Rurſum Samnites ſuperant, & cadunt. Curius conſul bellum in Sabinos feliciter gerit. Romani à Gallis ſociiſque eorum foedam cladem accipiunt.

[1] Sequitur annus, quo Romani, inſtaurato à Samnitibus bello, victi ſunt, atque in caſtra fugerunt. Poſtea vero Samnites [2] novum habi-

1 *Sequitur annus*,] Conſules hic annus habuit L. Poſtumium Megellum, M. Atilium Regulum: eſtque illius parum conſtans memoria, inquit Livius lib. X. quem lege. FABR.

2 *Novum habitum animumque.*] Habitus armaturae, animuſque paratus ad dimicandum hic breviter indicatur: ſed Livius omnia copioſe libro X. extremo. FABR.

habitum, animumque ſumentes, hoc eſt, deargentatis armis ac veſtibus, paratoque animo, ni vincant, mori, [3] bello ſe obſerunt. Adverſum quos [4] Papirius conſul cum exercitu miſſus, cum à pullariis auguribus vana conjectantibus congredi prohiberetur, irridens eos, tam feliciter confecit bellum, quam conſtanter arripuit. Nam in hoc praelio [5] duodecim millia hoſtium caeſa, tria millia capta referuntur. Sed hanc quoque iſtius vere laudandam victoriam, quam vani [6] auſpices impedire non potuerunt, oborti ſubito corrupêre morbi. Nam tanta ac tam intolerabilis peſtilentia tunc corripuit Civitatem, ut propter eam quacunque ratione ſedandam, libros Sibyllinos conſulendos putarint, horrendumque illum [7] Epidaurium colubrum, [8] cum ipſo AEſculapii lapide [9] ad-

3 *Bello ſeſe obſerunt.*] Additur poſt haec in Lugd. Batt. tert. quarto & Coll. Gronov. *XXIIII. millia.*

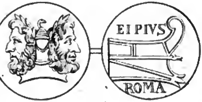
4 *Papirius Coſ.*] Hic eſt L. Papirius Curſor Sp. Carvilii collega in Conſulatu, anno poſt R. cond. CDLX. de quo & Pullario praeter Livium Valerius Max. libr. VII. cap. 2. Fabr.

5 *Duodecim millia hoſtium*] Lugd. Bat. tert. *viginti millia hoſtium caeſa*, *quatuor millia capta referuntur.* In captivorum numero conſentit Coll. Gronov. & Vincent. Bellov. lib. VI. cap. 6.

6 *Auſpices*] Perizon Lugd. Bat. tert. Coll. Gron. & Ed. Aug. *aruſpices.* Pro *corripuit* mox *arripuit* Ed. eadem.

7 *Epidaurium colubrum*,] Hanc rem libro decimo extremo ſcripſit Livius, libroque undecimo perſecutus fuit, ut ex epitoma cognoſcitur, in qua mentio eſt *colubri ſive anguis.* Tu lege Pauſaniam libr. II. & Ovid. libr. XV. Metamor. Fabr.

8 *Cum ipſo Aeſculapii lapide*] Cujus hiſtoriae memoriam invenimus in antiquo aſſe Romano, cuſo a quaeſtore Eppio. Exhibet ille conſuetum aſſium typum, Jani geminum caput & ratem; verum inter media gemini Jani tempora memorabilis antiquitatis cernitur nota; videlicet ara lemniſcata, cui inpoſitus eſt lapis, forma coni ſive ovi dimidiati, eique circumvolvitur ſerpens. Serpens ille colubrum Epidaurium ipſumque deum deſignat; lapis, hunc ipſum, de quo Oroſius loquitur, lapidem; ara, cultum Aeſculapii, quem advecto deo ſolemniter receperunt Romani. Eppius hoc typo uſus videtur, quia forte aliquis ex majoribus ejus iſti curae praefuit. Nummi ipſius figura haec eſt.

9 Ad-

[9] advexerint: quaſi vero peſtilentia aut ante ſedata non ſit, aut poſt orta non fuerit. [10] Praeterea altero abhinc anno Fabius Gurges conſul male adverſus Samnitas pugnavit. [11] Namque, amiſſo exercitu, victus in Urbem refugit. Itaque cum ſenatus de ſubmovendo eo deliberaret, pater ejus, Fabius Maximus, ignominiam filii deprecatus, legatum ſe filio iturum ultro obtulit, ſi illi depellendae ignominiae, & gerendi iterum belli facultas daretur. Qua impetrata, praelioque conſerto, cum ſubito pugnantem filium conſulem, inſiſtente Pontio Samnitium duce, & infeſtis hoſtium telis concluſum videret, [12] in medium ſe agmen pius ſenex equo vectus ingeſſit. Quo facto permoti Romani tota ibi incubuêre acie, donec ipſum ducem Pontium deleto hoſtili exercitu victum oppreſſumque ceperunt. Caeſa ſunt in eo praelio Samnitium viginti millia, capta autem quatuor millia cum rege ſuo: tandemque Samniticum bellum, [13] quod per quadraginta & novem annos multa Romanorum clade trahebatur, capti ducis deſtitutione finitum eſt. [14] Anno ſubſequente cum Sabinis Curio Conſule bellum geſtum eſt, ubi quot millia hominum interfecta, quot capta ſint, ipſe conſul oſtendit: qui cum in ſenatu magnitudinem adquiſiti agri Sabini, & multitudinem capti populi referre vellet, [15] numerum explicare non potuit. [16] Anno ab Urbe condita CCCCLXIII. Dolabella & Domitio conſulibus, Lucani, Bruttii, Samnites quoque cum Etruſcis & Senonibus Gallis facta ſocietate, cum redivivum

9 *Advexerint*] Ed. Auguſt. *adduxerint.*

10 *Praeterea altero ab hinc anno*] Altero anno, id eſt, proximo poſt L. Papirium, quo Q. Fabius Maximus Gurges, & D. Junius Brutus Scaeva Coſſ. fuerunt. Fallitur certe Robortellus, qui *alterum* ubique pro *ſecundo* accipit. FABR.

11 *Namque, amiſſo exercitu,*] Tria millia hominum occiſa refert Eutropius lib. II. FABR.

12 *In medium ſe agmen*] Meus, *in medium hoſtium agmen*, male. Pejus autem *ignem* pro *agmen* in Ed. Mogunt.

13 *Quod per XLIX.*] In aliis male LIX. legitur. Nam ſi annus, quo Q. Fabius quintum P. Decius quartum Conſules fuerunt, recte XLVI. belli Samnitici à Livio nominatur, hic XLIX. ſit neceſſe eſt. FABR. Numerum annorum LIX. cum MSS. quibuſdam habet Vincent. Bellov. lib. VI. cap. 8. ubi, aliquanto ante, legitur *cum rege ſuo Pontio.*

14 *Anno ſubſequente.*] Anno ab U. c. CDLXIII. Conſul cum P. Cornelio Rufino fuit M. Curius Dentatus, eoſque ambos Samnitas viciſſe Eutropius ſcribit. Curium etiam de Samnitibus triumphaſſe, Cicero in Catone oſtendit, & in libro de Viris illuſtribus ſcribitur. Oroſius tantum rei in Sabinis geſtae meminit, ſicut & Florus libro primo capit. 15. FABR.

15 *Numerum explicare*] Florent. ſecund. *numero explicare.*

16 *Anno ab U. C. CDLXIII.*] Hic annus ſecundum Faſtos Capitolinos, quos tanquam certiſſimos duces ſequimur, eſt, CDLXX.

vivum contra Romanos bellum molirentur, [17] Romani ad exorandos Gallos miſêre legatos: Quos cum Galli interfeciſſent, [18] Caecilius praetor ob ulciſcendam legatorum necem, & comprimendum tumultum hoſtium cum exercitu miſſus, ab Etruſcis Galliſque oppreſſus interiit. Septem praeterea tribuni militum in ea pugna occiſi, multi nobiles trucidati, [19] tredecim millia militum Romanorum illo bello proſtrata ſunt. Ita autem quotieſcunque Galli exarſerunt, totis opibus ſuis Roma detrita eſt, ut ſub praeſenti nunc concurſatione Gothorum magis debeat meminiſſe Gallorum.

CDLXX. quo P. Cornelius Dolabella, & Cn. Domitius Calvinus Coſſ. fuerunt. Fabr. Errorem in numeris quoque caſtigat Pighius in Annal. Tom. 1. p. 414.

17 *Romani ad exorandos*] Polybius libro ſecundo ſcribit, hos legatos à M. Curio in Galliam miſſos ὑπὲρ τῶν αἰχμαλώτων, *pro redimendis captivis :* quos illi παρασπονδήσαντες ἀπέκτειναν, id eſt, *violato jure gentium interfecerunt*. Verum hic Livii amiſſione magnum damnum fecit hiſtoria. Ille enim copioſe initio libr. XII. expoſuerat. Fabr.

18 *Caecilius praetor*] Hujus *Caecilii Praetoris* meminit Auguſtinus de Civit. Dei libr. III. cap. 17. & in Liviana Epitoma L. Caecilius praetor nominatur. Unde cognoſcitur error Sipontini, qui quod Polybius dixit, Λευκίου τοῦ στρατηγοῦ παραπολομένου, vertit, *Lucio Conſule amiſſo*. Ceterum Gallorum reliquias P. Dolabella delevit in Etruria ad lacum Vadimonis, ut ait Florus lib. I. cap. 13. περὶ τὴν Ὀάδμονα προσαγορευομένην λίμνην. Polybius. Fabr.

19 *Tredecim millia militum Romanorum*] Delevi *etiam* quod inepte poſt *millia* in omnibus Edd. & MSS. inſerebatur. Feci autem illud auctoritate Cod. Longobardici. Pro *tredecim millia* Lugd. Batt. tert. & quart. cum Coll. Gronov. *octodecim millia* numerant, & pro *illo bello* quidam MSS. legunt *in illo bello*.

CAPUT XXIII.

Veneno Alexandro rege Macedoniae perempto, Duces ejus totum inter ſe orbem diviſerunt, ſeſeque mutuis bellis conſumſerunt.

At ego nunc revocor, [1] ut per haec eadem tempora, quibus Romani iſta perpeſſi ſunt, quae inter ſe bella geſſerint Macedonum duces, revolvam; qui mortuo Alexandro diverſas ſortiti provincias, mutuis ſe bellis conſumſerunt, quorum ego tumultuoſiſſimum tempus ita mihi ſpectare videor, quaſi aliqua immenſa caſtra per noctem de ſpe-

1 *Ut per haec eadem tempora*] Edd. Vett. *ut per eadem tempora.*

2 *Ma-*

ſpecula montis adſpectans, nihil in [2] magno campi ſpatio praeter innumeros focos cernam: ita per totum Macedoniae regnum, hoc eſt per univerſam Aſiam & plurimam Europae partem, Libyaeque vel maximam, horrendi ſubito bellorum globi colluxerunt? qui cum ea [3] praecipue loca, in quibus exarſère, populati ſunt, reliqua omnia terrore rumoris, quaſi fumi caligine, turbaverunt. Sed nequaquam tantorum regum ac regnorum bella excidiaque explicabo, niſi prius ipſa cum regibus regna prodidero. Igitur [4] Alexander per duodecim annos trementem ſub ſe orbem ferro preſſit. Principes vero ejus quatuordecim annis dilaniaverunt, & veluti opimam praedam à magno leone proſtratam [5] avidi diſcerpſère catuli: ſeque ipſos invicem in rixam irritatos praedae aemulatione fregerunt. Itaque [6] prima Ptolemaeo [7] Aegyptus & Africae Arabiaeque pars ſorte provenit. Confinem huic provinciae Syriam [8] Laomedon Mitylinaeus, Ciliciam Philotas, [9] Philo Illyrios accipiunt. [10] Mediae majori Atropatus, [11] minori ſocer Perdiccae praeponitur. [12] Suſiana gens Scyno, Phrygia major Antigono Phi-

2 *Magno campi ſpatio*] Ita Lugd. Bat. tert. Coll. Gronov. cum Tribus Florentt. At Vulg. *in magni campi ſpatio.*

3 *Praecipue*] Flor. tres *praecipua.*

4 *Alexander per duodecim annos*] *Alexander Macedo*, inquit Cic. Philip. V. *cum ab ineunte aetate res maximas gerere coepiſſet, tertio & trigeſimo anno mortem obiit.* Vixit enim annos XXXII. menſes VIII. Regnavit A. XII. Menſ. VIII. Arrianus libr. VII. extremo. FABR.

5 *Avidi*] Perizon. *avide*, & *dilacerarunt* pro *dilaniaverunt.*

6 *Prima Ptolemaeo*] Hic eſt Πτολεμαῖος ὁ Λάγου, *Ptolomaeus Lagi F.* Primus Rex Aegypti, a quo deinceps qui Aegyptum obtinuerunt uſque ad *Auletem* (quem regno pulſum ab Alexandrinis A. Gabinius reſtituit) ejuſque filium (quem C. Julius Caeſar interemit) *Ptolemaei* nomen tulerunt. FABR.

7 *Aegyptus*] Sic omnino ex MSS. conſenſu eſt reponendum, Fabr. & Vulg. male *Aegypti.*

8 *Laomedon Mitylenaeus*,] Λαομέδων ὁ Μιτυληναῖος cui Syriam cum Phoenice datam, Curtius lib. ult. ſcribit. FABR.

9 *Ciliciam Philotas*, *Philo Illyrios*] Ita legitur quoque in noſtro Manuſcripto Juſtini libr. XIII. pro quo in inpreſſis, *Ciliciam Philotas cum filio*, *& Illyrios accipiunt*, *mendoſe legitur.* FABR.

10 *Mediae majori Atropatus*,] Ἀτροπάτης ὁ τῆς Μηδίας σατράπης, *Atropatus Mediae praefectus*, eſt apud Arrianum lib. VII. Unde non ſolum Juſtinus & Oroſius emendandi, verum etiam Diodorus, apud quem lib. XVIII. eſt, Ἀτρόπῃ τῆς Μηδίας, duobus literis ατ in medio praetermiſſis. FABR.

11 *Minori ſocer Perdiccae*] Sic eſt etiam in Manuſcriptis: ſed Juſtinus habet, *minori Alceta frater Perdiccae praeponitur.* Ἀλκέτας ὁ ἀδελφὸς Περδίκκου, nominatur à Diodoro lib. XVIII. FABR.

12 *Suſiana gens Scyno*,] De Scyno praeter Juſtinum & Oroſium alii, quod ſciam, nihil. Antipater poſtea Antigono τὴν Σουσιανὴν dedit, cui Perdiccas primo Παμφυλίαν καὶ Λυκίαν, καὶ τὴν μεγάλην καλουμένην Φρυγίαν attribuerat, auctore Diodoro. Oroſius vero Juſtinum ſecutus ſcri-

Philippi filio adſignatur. Lyciam & Pamphyliam Nearchus, Cariam Caſſander, [13] Lydiam Menander ſortiuntur. Leonnatus [14] minorem Phrygiam accipit. [15] Thracia & regiones Pontici maris Lyſimacho, Cappadocia cum Paphlagonia Eumeni data: ſumma caſtrorum [16] Seleuco Antiochi filio ceſſit; ſtipatoribus regis ſatellitibuſque Caſſander filius Antipatri [17] praeficitur. In Bactriana ulteriore & Indiae regionibus praefecti priores, qui [18] ſub Alexandro eſſe coeperant, permanſerunt. [19] Seras, inter duos amnes Hydaſpem & Indum conſtitutos, Taxiles habuit. In colonias in Indis conditas [20] Pithon Agenoris filius mittitur. [21] Parapamenos fines Caucaſi montis [22] Oxyartes accepit. Arachoſii Gedroſiique [23] Sibyrtio decernuntur. Drangas & Areos Staſanor, Bactrianos [24] Amyntas ſortitur, Sogdianos Scythaeus, Nicanor Par-

ſcribit, *Pamphyliam & Lyciam Nearcho datam*, quem vulgo *Learchum* vocant. De *Nearcho* Diod. Plutarchus, Arrianus. FABR.

13 *Lydiam Menander*] *Menander* eſt etiam in Manuſcriptis Juſtini & Oroſii libris, ſed verendum, ne notus *Menander* pro ignoto *Meleagro* in has ſedes migraverit. Nam Meleagro Lydiam aſſignatam ſcribit Diodorus. FABR.

14 *Minorem Phrygiam*] Τὴν ἐφ' Ἑλλησπόντῳ Φρυγίαν, Diodorus. FABR.

15 *Thracia & regiones Pontici*] Λυσιμάχῳ ἐδόθη Θρᾴκη καὶ τὰ συνορίζοντα τῶν ἐθνῶν παρὰ τὴν Ποντικὴν θάλασσαν. Diod. FABR.

16 *Seleuco Antiochi*] Hic eſt *Seleucus* ὁ τῆς Ἀσίας τῆς περὶ Εὐφράτην βασιλεύσας, ut inquit Appianus in Syriacis: qui in Aſia majore & Syria regnavit. FABR.

17 *Praeficitur.*] Perizon. *praeponitur.*

18 *Sub Alexandro*] Lugd. Bat. tert. & Coll. Gronov. *ab Alexandro.*

19 *Seras,*] Habet etiam noſter Manuſcriptus Juſtinus, pro quo in impreſſis, *Sed res, legitur.* FABR.

20 *Pithon Agenoris*] Πείθων ſive Πίθων ὁ Ἀγήνορος eſt apud Diodorum & Arrian. Unde quomodo hoc nomen ſcribendum ſit cognoſcitur. FABR.

21 *Parapamenos fines Caucaſi montis*] MSS. fere omnes magno conſenſu, *fine.* videlicet Flor. pr. & tert. cum Lugd. Batt. quatuor, Meo, Perizon. & Coll. Gronov. Id ſignificare voluit Oroſius, populos hos fuiſſe in extremis Caucaſi jugis ſitos. Apud Juſtinum lib. XIII. cap. 4. pro *& fines Caucaſi montis*, Graevius, *& finem* legit. Apud eumden pro *Exſtarches* ex Oroſio reponi debet *Oxyartus*, vel *Oxyarches*, ut eſt in Cod. Longob. & quibuſdam aliis.

22 *Oxyartes*] Ita hoc nomen in Gualtheri libro recte ſcriptum eſt, ex quo vulgo *Axiarches*, fecerunt Diodorus, τὴν δὲ τὴν Καύκασον κειμένην, ὀνομαζομένην δὲ Παροπανισαδῶν, συνεχώρησεν Ὀξυάρτῃ τῷ Βακτριανῷ βασιλεῖ, οὗ τὴν θυγατέρα Ῥωξάνην γεγαμηκὼς ἦν Ἀλέξανδρος. id eſt, *Fines ad Caucaſum montem, qui Paropamiſadarum dicuntur, adtribuit Oxyartae Bactrianorum regi: cujus filia Roxane cum Alexandro fuerat.* Ergo Trogus, *Parapamenos fines* dixit τὴν τῶν Παροπανισαδῶν χώραν. FABR.

23 *Sibyrtio*] Diodor. Σιβυρτίῳ ἔδωκεν Ἀραχωσίαν, καὶ Κεδρωσίαν: Arrianus lib. VI. de eodem *Sibyrtio* agens τῷ Ἀραχωτῶν τε καὶ Γεδρωσίων ἄρχοντι ἰδίᾳ Plutar. quoque Γεδρωσίαν nominat, quam Diodorus Κεδρωσίαν In noſtris Manuſcriptis, *Cedroſique*, legitur. Apud Juſtinum locus mutilatus eſt, qui in noſtro antiquo integre legitur hoc modo: *Arachoſii, Cedroſique Sibyrtio traduntur, Drangae & Araei Staſanori.* Στασάνωρ ὁ Ἀρείων καὶ Δραγγῶν σατράπης vocatur ab Arriano lib. VI. De eodem Diodor. Στασάνορι δὲ τῷ Σολίῳ τὴν Ἀρείαν καὶ Ἀράγγην. FABR.

24 *Amyn-*

Parthos, Philippus Hyrcanios, Phrataphernes Armenios, Tlepolemus Perſas, Peuceſtes Babylonios, Archon Pelaſgos, Archelaus Meſopotamiam adepti ſunt. Igitur cauſa & origo bellorum [25] epiſtola Alexandri regis fuit, qua juſſit omnes exſules patriae libertatique reſtitui. Potentes enim civitatum Graeciae timentes, ne exſules recepta libertate ultionem meditarentur, a regno Macedonum defecerunt. [26] Primi Athenienſes, contracto triginta millium exercitu & ducentis navibus, bellum cum Antipatro, cui Graecia ſorte obvenerat gerunt: [27] per Demoſthenem quoque oratorem Sicyona, Argos & Corinthum, caeteraſque civitates ſibi ſocias adjungunt, [28] Antipatrum obſidione cingunt. Ibi dux eorum Leoſthenes [29] telo e muris jacto perfoſſus, occiditur. Athenienſes Leonnato, qui Antipatro auxilium ferebat, occurrunt, ejuſque copiis comminutis ipſum interficiunt. Perdicca vero bellum [30] Ariarathi Cappadocum regi intulit, eumque vicit, in qua victoria nihil praeter vulnera & pericula conquiſivit, [31] nam omnes ante irruptionem urbis ſuae, ſuccenſis domibus ſuis, ſe ſuaque omnia concremaverant, poſt haec bellum inter Antigonum & Perdiccam oritur graviſſime, multis provinciis & inſulis ob auxilia

24 *Amyntas*] Hic Diodoro eſt *Philippus*, apud quem ſic legimus: Φίλιππον ἀπέδειξε Βακτριανῆς καὶ Σογδιανῆς, Φραταφέρνην Παρθυαίας, καὶ Ὑρκανίας, Πευκέστην Περσίδα, Τληπόλεμον Καρμανίας, Ἄρχωνι Βαβυλωνίας, Ἀρκεσίλαον Μεσοποταμίας· Ubi vides, nullam *Scythaei & Nicanoris* mentionem fieri. Deinde noſtra emendatio illius quoque auctoritate munitur, quam in *Arcelai* nomine, quod eſt in vetuſtis, neglexi. Fabr.

25 *Epiſtola Alexandri*] Haec epiſtola recitata fuit in mercatu Olympiaco, ut ait Juſt. lib. XIII. Ὀλυμπιάσι, ut Graeci dicunt, exſtatque apud Diodorum lib. XVIII. Fabr.

26 *Primi Athenienſes*] Hoc bellum quod Graeci cum Antipatro geſſerunt, *Lamiacum* dictum fuit, & à Diodoro lib. XVIII. copioſe deſcriptum eſt. Fabr.

27 *Per Demoſthenem*] Propter hoc beneficium Demoſthenes, qui propter pecuniam ab Harpalo captam damnatus ſolum verterat, ab exſilio revocatus fuit. Plutarchus in Demoſthene, Juſtinus lib. XIII. Pauſanias I. Fabr. Aliquanto poſt tres Florentini cum Meo & Perizon. *venerat* legunt pro *obvenerat*.

28 *Antipatrum obſidione cingunt.*] Juſtinus, Antipatrum Heracleae obſeſſum à Leoſthene ſcribit, Diodorus lib. XXVIII. Strabo IX. Pauſan. I. & Plutarch. in Demoſth. & Eumene, *Lamiae*, unde Lamiacum bellum. Fabr.

29 *Telo e muris jacto perfoſſus*,] πληγεὶς εἰς τὴν κεφαλὴν λίθῳ τῷ διὰ χειρὸς ἔπεσε. Diod. quem de Leonnati caede etiam conſule. Fabr.

30 *Ariarathi Cappadocum*] Ἀριαράθην τὸν Καππαδοκίας δυνάστην, Diodorus nominat. Meminit Plutarchus in Eumene. Fabr.

31 *Nam omnes ante irruptionem*] En utilitatem Epitomarum! Nam cum Trogus rem primum in Cappadocia cum Ariarathe rege, deinde in Piſidia cum Larandaeis & Iſauriis à Perdicca geſtam expoſuiſſet, Juſtinus haec ita detruncavit, ut ex duobus quaſi corporibus vix unum reliquerit. Iſaurii ergo hanc crudelitatem in ſe ſuoſque exercuerunt, ut ſcribit Diodorus lib. XVIII. ubi

Digitized by Google

xilia vel negata, vel praeſtita dilaceratis. Diu deliberatum, utrum in Macedoniam bellum transferretur, an in Aſia gereretur: noviſſime ipſe Perdicca Aegyptum cum ingenti exercitu petit. Sic Macedonia, in duas partes diſcurrentibus ducibus, in ſua viſcera armatur. Ptolemaeus Aegypti viribus & Cyrenenſibus copiis inſtructus, occurrere bello Perdiccae parat. Inter haec [32] Neoptolemus & Eumenes cruentiſſimo inter ſe praelio digladiati ſunt. Victus Neoptolemus, ad Antipatrum fugit: quem, ut Eumenem [33] de inſperato opprimat perurget: quod Eumenes futurum ratus, inſidiantes inſidiis capit. In eo bello [34] Polyperchon occiditur, Neoptolemus & Eumenes mutuis vulneribus confoſſi, ſed Neoptolemus interiit, Eumenes victor evaſit. Perdicca cum Ptolomaeo acerbiſſimo bello congreſſus, amiſſis copiis, ipſe quoque interfectus eſt. [35] Eumenenes, Pithon, & Illyrius, & Alceta frater Perdiccae, a Macedonibus hoſtes pronunciantur, bellumque adverſum eos [36] Antigono decernitur. Itaque Eumenes & Antigonus collatis adverſum ſe maximis copiis conflixerunt. Eumenes victus, [37] in quoddam caſtellum munitiſſimum fugit, unde auxilia Antipatri tunc potentiſſimi per legatos popoſcit: quo nuntio territus Antigonus, ab obſidione diſceſſit. Sed nec ſic Eumeni ſpes

ubi & bellum inter Antigonum & Perdiccam exponit. Fabr.

32 *Neoptolemus & Eumenes*] Neoptolemus Eumeni in auxilium relictus à Perdicca, conſilio cum adverſariis communicato, inſidias Eumeni parabat, qua re patefacta praelio cum ipſo dimicare coactus in extremum diſcrimen venit, & copias fere omnes amiſit. Diodorus, Plutarchus in Eumene. Juſtinus lib. XIII. Fabr.

33 *De inſperato*] Flor. tert. & Meus, *ex inſperato*.

34 *Polyperchon occiditur*,] De *Polyperchonte* in hoc praelio occiſo alii, excepto Juſtino, nihil quidquam. Diodorus & Plutarchus Craterum ducem à Perdiccae partibus in hoc praelio cecidiſſe, memoriae prodiderunt, quos de congreſſu Eumenis cum Neoptolemo, ac mutuis vulneribus lege. Fabr. In morte Polyperchontis errat Juſtinus, vixit enim ſatis diu poſt haec tempora, ut docuimus in Hiſtoria ſeu Vita Antigoni & in Vita Caſſandri, videturque eodem fere tempore ſenio fuiſſe exſtinctus, quo Caſſander aqua intercute periit. Quae vero toto hoc capite recenſentur, uberius expoſuimus in extremo Tomi I. & toto Tomo II. Hiſtoriae Univerſalis.

35 *Eumenes, Pithon &c.* Hi quatuor ita nominantur à Juſtino: Plutarchus *Eumenis* tantum meminit: Diodorus ſcribit Eumenem cum quinquaginta viris illuſtribus, in quibus *Alcetas* frater Perdiccae erat, à Macedonibus capitis condemnatum. Fabr.

36 *Antigono decernitur.*] *Ab Antigono*, mendoſe eſt in impreſſis. Diodor. Ἀντιγόνῳ συντεταγμένον ἦν καταπολεμῆσαι Εὐμένην τε καὶ Ἀλκέταν. Fabr.

37 *In quoddam caſtellum*] Plutarch. in Eumene καταφυγὼν εἰς Νῶρα, χωρίον ἐν μεθορίῳ Λυκαονίας καὶ Καππαδοκίας. *Confugiens in caſtellum, quod in finibus Lycaoniae & Cappadociae poſitum, Nora appellabatur.* De eodem caſtello Diodor. Fabr.

38 *Ar-*

ſpes firma aut ſalus certa. Quare ultimo conſilio [38] Argyraſpidas, ob arma deargentata ſic dictos, hoc eſt, milites, qui ſub Alexandro militaverant, in auxilium rogat. Qui faſtidioſe ducem in diſponendo bello audientes ab Antigono victi, caſtriſque privati, & uxores & liberos, ſimulque omnia, quae ſub Alexandro adquiſiverant, perdiderunt. Qui poſtea turpiter per legatos reddi ſibi quae perdiderant, victorem rogant. Antigonus autem [39] redditurum ſe pollicetur, ſi ſibi vinctum Eumenem pertraherent. Ita illi ſpe recuperationis illecti, dedecoroſiſſima proditione ducem ſuum, cujus ſigna paulo ante ſecuti fuerant, captivi ipſi captum catenatumque duxerunt, & mox cum foediſſima ignominia in exercitu Antigoni diſperſi ſunt. Interea Eurydice, [40] Arridaei regis Macedonum uxor, multa ſub nomine viri [41] nefaria egit per Caſſandrum, quem, flagitioſe cognitum, ad ſummum faſtigium per omnes honorum gradus provexerat, qui ex libidine mulieris multas Graeciae civitates adflixit. Tunc Olympias, mater Alexandri regis, hortante Polyperchonte, cum ab Epiro in Macedoniam, proſequente [42] Aeacida rege Moloſſorum, veniret, & ab Eurydice finibus prohiberetur, adnitentibus Macedonibus, Arridaeum regem & Eurydicen juſſit occidi: quanquam & ipſa Olympias continuo meritas crudelitatis poenas luit. Nam cum muliebri audacia multas principum caedes ageret, audito adventu Caſſandri, diffiſa Macedonibus, cum [43] Rhoxane nuru ſua & nepote Hercule, [44] in urbem Pydnam concedit: [45] ubi continuo

38 *Argyraſpidas*] De his, & proditione eorum Diod. & Plutarch. FABR.

39 *Redditurum ſe pollicetur*,] Cod. Longob. Lugd. Batt. pr. & tert. cum Coll. Gron. denique Perizon. & Meus Codex illud *ſe* delere jubent.

40 *Arridaei regis*] Arridaeus filius fuit Philippi patris Alexandri Magni: quo mortuo Rex à Macedonibus creatus Philippi nomen tulit, Diodor. initio lib. XVIII. Regnavit annos ſex, menſes quatuor, eodem auctore lib. XIX. FABR.

41 *Nefaria egit*] Meus, Perizon. Lugd. Batt. quatuor cum Coll. Gronov. & Ed. Aug. *neſaria* vel *nefarie gerit.*

42 *Aeacida rege*] Hic Pyrrhi Epirotarum regis, de quo paulo poſt, & libro ſequente, pater fuit. FABR.

43 *Roxane nuru*] Roxane, Oxyartis Bactriani filia, inter Alexandri uxores fuit. lege Arrianum lib. VII. FABR.

44 *In urbem Pydnam*] In inpreſſis Juſtini libris mendoſe *Picluam* legitur, cum in Manuſcripto bene ſit, *Pydnam*. Diodorus de Olympiade, αὐτὴ δὲ παρῆλθεν εἰς Πύδναν, ἔχουσα τὸν υἱὸν τοῦ Ἀλεξάνδρου, καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ Ῥωξάνην. Non ergo Alexandri Magni filium Herculem ex Barſine ſuſceptum, ſed Alexandrum Roxanes filium Olympias ſecum Pydnam duxit. vide Diodor lib XIX FABR Aliquanto poſt Lugd Bat. tert. cum Coll. Gron. & Ed. Aug. *obnixe inſtruunt*, pro *enixe inſtruunt.*

45 *Ubi continuo*] Sic omnes MSS. ut & Ed. Aug. Vulgati *ibique continuo.*

Digitized by Google

tinuo per Caſſandrum capta [46] & interfecta eſt: Filius Alexandri Magni cum matre in Arcem Amphipolitanam cuſtodiendus eſt miſſus. Perdicca, Alceta & Polyperchonte, caeteriſque ducibus, quos commemorare longum eſt, [47] diverſae partis occiſis, finita bella inter ſucceſſores Alexandri videbantur. Tum Antigonus ardens cupiditate dominandi, [48] liberandum bello Herculem regis filium ab obſidione ſimulat. His cognitis Ptolemaeus & Caſſander, inita cum Lyſimacho & Selèuco ſocietate, bellum terra marique enixe inſtruunt. Antigonus in eo bello [49] cum filio Demetrio vincitur. Caſſander Ptolemaeo in victoria particeps factus, cum Apolloniam rediret, [50] incidit in Autariatas: qui propter intolerandae multitudinis ranas & mures, relicto patrio ſolo & antiquis habitaculis, emigrantes, novas ſedes praetenta interim pace requirebant. Sed Caſſander & virtutem, & multitudinem gentis agnoſcens, ne adacti neceſſitate Macedoniam bello quatérent, atque invaderent, receptos in ſocietatem, in ultimis Macedoniae finibus collocat. Inde cum jam [51] Hercules Alexandri filius quartuordecim eſſet annorum, timens [52] ne

46 *Et interfecta eſt:*] Copulam &, quam omnes agnoſcunt MSS. male ejiciunt Vulgati.

47 *Diverſis artibus*] Ita huic loco medicinam feci: ex Colon. libro in quo erat, *diverſis partibus*, recte opinor: quia alii clam alii palam. Vulgo, *diverſae partis* editur. *Iterum ſocietate pacta.* Editi omnes, *facta*, de quo illi viderint. Laut. *Diverſae partis* hic ſignificat idem quod, ab utraque parte.

48 *Liberandum bello Herculem*] Juſtinus lib. XV. *Divulgat ſe velle Alexandri regis ſui filium cum matre obſidione Amphipolitana liberare.* Non ergo Barſines, ſed Roxanes filius hic quoque intelligendus; quem Alexandrum fuiſſe nominatum Diodorus libro decimo nono, Pauſanias libro I. & IX. ſcribunt. Fabr.

49 *Cum filio Demetrio vincitur.*] Solus Demetrius, Antigono in Helleſpontum profecto, cum Ptolemaeo apud Gazam oppidum manus conſeruit, victusque fuit: Diodorus libr. XIX. Pauſanias I. Plutarchus in Demetrio. Fabr.

50 *Incidit in Autariatas:*] In Meo Codice ut & Perizon. Ultr. Lugd. Batt. atque tribus *Florentt. & Coll. Gronov. legitur *Avienitas*, vel *Aviniatas*, *Abienatas*, *Avicinatas*, In Ed. Aug. *Aveniatas.* Ex quibus patet reponendum eſſe *Autariatas* pro *Abderitas*, ut eſt in Vulgatis; de quo dubitare nemo poteſt, quum ſimiliter commemorentur a Juſtino lib. XV. cap. 2. *Dum haec aguntur, Caſſander, ab Apollonia rediens, incidit in Autariatas, qui propter ranarum muriumque multitudinem, relicto patriae ſolo, ſedes quaerebant.* Autariatarum bellicoſa fuit natio, quae poſtea quoque ſub Lyſimacho contra Demetrium militavit. Sed Abderitae, ex mendoſis olim Juſtini Editionibus, unde juſſi ſunt ab editoribus migrare, in Oroſio quoque Autariatarum locum occupavêre. Itaque non deceptus fuit Oroſius corruptis Juſtini codicibus, ut judicabat ad Juſtinum Clariſſ. Graevius, ſed uterque a correctoribus importunis male habitus.

51 *Hercules Alexandri*] Hunc Polyperchon in regnum reſtituere parabat, ſed à Caſſandro magnis pollicitationibus adductus eum interfecit. Diodorus libro XX. qui

[52] ne eum Macedones quaſi legitimum regem praeoptarent, occidendum tacite cum matre curavit. [53] Ptolemaeus iterum cum Demetrio navali praelio conflixit, & cum omnem pene claſſem atque exercitum perdidiſſet, victus in Aegyptum refugit. Hac victoria elatus Antigonus, [54] regem ſe cum Demetrio filio adpellari jubet: quod exemplum omnes ſecuti, regium nomen ſibi dignitatemque ſumſerunt. Igitur Ptolemaeus & Caſſander ceterique alterius factionis duces, cum decipi ſe ab Antigono ſingillatim viderent, per epiſtolas ſe invicem confirmantes, coëundi in unum tempus locumque condicunt: & bellum adverſus Antigonum communibus viribus inſtruunt. Caſſander finitimorum bellis implicitus, Lyſimachum, clariſſimum inter omnes ducem, cum ingenti manu pro ſe ſociis in auxilium miſit. Seleucus quoque ex Aſia majore deſcendens, novus Antigono hoſtis acceſſit. Hic ſiquidem Seleucus plurima per orientem inter ſocios regni Macedonici bella geſſit. Principio Babyloniam bello expugnavit & cepit. Bactrianos novis motibus adſurgentes perdomuit. Tranſitum deinde in Indiam fecit: quae poſt mortem Alexandri, veluti detracto excuſſoque a cervicibus jugo praefectos ejus occiderat, [55] Androcotto quodam ad vindicandam libertatem duce: qui poſtea crudeliter in cives agens, quos de externa dominatione defenderat, ipſe ſervitio premebat. Cum hoc ergo Androcotto Seleucus quamvis multa &

qui addit Herculem tum fuiſſe natum annos circiter XVII. FABR..

52 *Ne eum Macedones*] Quia Macedoniae regnum adfectabat Caſſander, non poterat ſecurus eſſe vivente filio Alexandri, itaque utrumque & Herculem & Alexandrum, hunc Alexandri ex Roxane, illum ex Barſine filium, e medio ſuſtulit. Et Herculem quidem, pactione cum Polyperchonte inita. Polyperchon enim cum exercitu reducere in paternum regnum volebat Herculem; Caſſander, verbis & muneribus Polyperchonta, cui & univerſa ceſſit Peloponneſo, corrupit, ut juvenem, qui in utriusque creſceret perniciem, neque beneficio parem gratiam Polyperchonti olim eſſet habiturus, interficeret. Ita Hercules in convivio apud Polyperchontem, juſſu ejuſdem fuit ſtrangulatus. Defeciſſent vero, niſi ſcelus id perpetratum fuiſſet, ad Herculem & Polyperchontem omnes Macedones. In nullis MSS. autem, quos conſului, inveni *Macedones*, ſed pro eo *omnes* ſcribunt cuncti, ut & Edit. Auguſt. Errat vero Oroſius cum reliquis, dum Herculem, Barſines filium & Alexandrum Rhoxanes confundit.

53 *Ptolemaeus iterum cum Demetrio*] Hoc praelium navale, quo Ptolemaeus victus in Aegyptum refugit, ad Cyprum commiſſum fuit, & accurate à Diodoro libro XX. Plutarcho in Demetrio, deſcribitur. Meminit Pauſan. libr. I. de regio nomine, Diodorus & Plutarchus. FABR.

54 *Regem ſe*] Ed. Aug. *regem ſecum Demetrium filium* &c.

55 *Sadrocotto*] Legitur etiam *Androcotto*, & apud Juſtinum, *Sandrocotto*. Sed Strabonis

& gravia bella geſſiſſet, noviſſime firmatis regni conditionibus, & pacta pace diſceſſit. Adunatis itaque copiis Ptolemaei ſociorumque ejus, pugna committitur: cujus quanto potentior adparatus, tanto ruina gravior fuit. Nam in ea tunc totius pene Macedonici regni vires conciderunt. In ipſo bello Antigonus occiſus eſt: ſed finis belli hujus initium alterius fuit. Nam cum victoribus de praeda non conveniret, iterum in duas factiones diducuntur. [56] Seleucus Demetrio, Ptolemaeus Lyſimacho jungitur. [57] Caſſandro defuncto, filius Philippus ſuccedit. Sic quaſi ex integro nova Macedoniae bella naſcuntur, [58] Antipater Theſſalonicen matrem ſuam, Caſſandri uxorem, quamvis miſerabiliter pro vita precantem, manu ſua tranſverberavit. Alexander frater ejus, dum bellum adverſus fratrem ob ultionem matris inſtruit, a Demetrio, cujus auxilium petierat, circumventus occiditur. Lyſimachus cum [59] Doricetis regis Thracum infeſtiſſimo bello urgeretur, adverſus Demetrium pugnare non potuit. Demetrius augmento Graeciae, & totius Macedoniae elatus, in Aſiam tranſire diſponit. Ptolemaeus autem & Seleucus & Lyſimachus experti priore certamine, quantae vires eſſent concordiae, ite-

nis autoritate libr. XV. noſtra lectio confirmatur. Praelium hoc, in quo Antigonus cecidit, deſcribit Plutarchus in Demetrio. Meminit Pauſanias lib. I. Commiſſam pugnam fuiſſe ἐν Ἰψῷ legimus in Arrian. lib. VII. Fabr. Fide Cod. Longob. & meliorum repoſui *Androcotto*.

56 *Seleucus Demetrio,*] Duxit tum Seleucus uxorem *Stratonicen*, filiam Demetrii & Philae, Plutarchus in Demetrio. Fabr.

57 *Caſſandro defuncto,*] Caſſander ex morbo aquae intercutis, vivens etiamnum, erumpentibus undique vermibus, extabuit, Philippus filius ejus natu maximus regno jam inito tabidi corporis lue periit. Pauſanias lib. IX. Fabr. Mox MSS. quidam & Edd. legunt *nova in Macedonia bella naſcuntur*.

58 *Antipater Theſſalonicen*] Caſſander Macedoniae rex tres filios moriens reliquit, *Philippum*, *Antipatrum & Alexandrum*. Horum Philippus initio regni periit, Antipater matrem Theſſalonicen, Philippo Amyntae filio & Nicaſipolide genitam, ideo interfecit; quod ea Alexandro propenſior eſſet: Alexander Pyrrhi & Demetrii auxilio implorato, ab hoc interemptus fuit. Plutarchus in Pyrrho, & Demetrio, Pauſanias libro nono, Juſtinus decimoſexto. Fabr.

59 *Doricetis*] *Dori*, eſt in Gualtheri libro, quod alii quoque in ſuis Manuſcriptis invenerunt. Rectum puto, *Dromichetis*: ſic enim Pauſanias libro primo nominat. Plutarchus quoque in Demetrio Δρομιχαίτου mentionem facit, ab eoque Lyſimachum captum fuiſſe ſcribit, & humane, regieque tractatum. De eodem Strabo libro ſeptimo. Fabr. Et ego quoque in omnibus MSS. inveni *Dori regis*, unde *Doricetis* natum ſuſpicor. Verum nomen eſt *Dromichetes*, ut adſeruit Fabricius.

60 *Se-*

Digitized by Google

iterum [60] ſocietate pacta adunatiſque exercitibus, bellum in Europam transferunt adverſus Demetrium. [61] His ſe comitem & belli ſocium Pyrrhus rex Epiri jungit, ſperans Demetrium Macedonia poſſe depelli, [62] nec ſpes fruſtra fuit; quippe exercitu ejus corrupto ipſoque in fugam acto, regnum Macedoniae Pyrrhus invaſit. Deinde Lyſimachus [63] generum ſuum Antipatrum, inſidiantem ſibi, interfecit, [64] filiumque ſuum Agathoclem ultra humanum morem peroſus occidit. Quibus quidem diebus [65] Lyſimachia civitas [66] formidoloſiſſimo terraemotu everſa, oppreſſoque populo ſuo, crudele ſepulchrum fuit. [67] Lyſimachum autem adſiduis ſe parricidiis cruentantem omnes ſocii deſeruerunt, & ad Seleucum deficientes, pronum jam regem aemulatione regni, ut bellum Lyſimacho inferret, hortati ſunt. Res foediſſimi ſpectaculi erat, duos reges, quorum Lyſimachus annos ſeptuaginta & quatuor natus, Seleucus autem ſeptuaginta & ſeptem, de eripiendis alterutrum regnis concurrere, in acie ſtare, arma gerere. Ultimum hoc quidem bellum Alexandri commilitonum fuit, ſed quod ad exemplum humanae miſeriae fuerit reſervatum: quippe cum orbem terrarum, exſtinctis jam triginta & quatuor Alexandri ducibus, ſoli poſſiderent, & anguſtiſſimos ſenectutis ac vitae ſuae terminos non adſpicientes, [68] anguſtos eſſe imperio ſuo totius mundi terminos arbitrabantur. In eo bello Lyſimachus, vel amiſſis vel interfe-

ctis

60 *Societate pacta*] Ita conſtanter legunt omnes MSS. ut & Ed. Aug. Itaque ejici debet adulterinum *ſocietate facta*, quod & Lautius ſupra num. 47. vidit.

61 *His ſe comitem*] Quae hic de Pyrrho Oroſius ſcribit, ea Plutarchus in illius Vita pluribus perſequitur. Fabr.

62 *Nec ſpes fruſtra fuit;*] Codd. & Edd. quidam *nec ſpes fruſtrata fuit.*

63 *Generum ſuum Antipatrum,*] *Antipatrum* Caſſandri filium intelligit, de quo paulo ante dixi. Fabr.

64 *Filiumque ſuum Agathoclem*] Agathocles dolo & inſidiis Arſinoes, uxoris quidem Lyſimachi, ſororis vero Lyſandrae, quae cum Agathocle erat, occiſus fuit, ut ſcribit Pauſanias libro primo. Strabo libro decimotertio ait Lyſimachum ab improbis familiaribus coactum filium Agathoclem interfeciſſe. Fabr.

65 *Lyſimachia civitas*] Hanc Lyſimachus, everſa Cardianorum urbe, in Iſthmi Thracii Cherſoneſo condiderat. Pauſanias libro primo. De ejus interitu Strab. libro decimo. De Lyſimachi & Seleuci morte lege Pauſaniam libro primo. Polybius libro ſecundo ſcribit hos interiiſſe circa Olympiada CXXIV. Fabr.

66 *Formidoloſiſſimo terraemotu*] Ed. Aug. *formidoloſis terraemotibus.*

67 *Lyſimachum autem*] MSS. Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. *Lyſimacho autem a. ſ. p. c. omnes eum ſocii deſeruerunt.*

68 *Anguſtos eſſe* &c.] Ita repoſui ex MSS. optimis & Edd. Vett. & *anguſtiores* Vulgg. Imitatur Juvenalem de Alexandro Sat X. ℣ſ. 170.

ctis prius ante hanc pugnam quindecim liberis, [69] poſtremus occiſus eſt. Sic Lyſimachus [70] ſolutio pugnae Macedonicae fuit. Sed ne Seleucus quidem tanta victoria impune laetatus eſt: nam neque ipſe poſt ſeptem & ſeptuaginta annos quietem naturalis mortis invenit: ſed extortam ſibi inſeliciter vitam velut immatura morte finivit: quippe inſiſtente Ptolemaeo, [71] cujus ſororem Lyſimachus in matrimonio habuerat, inſidiis circumventus & occiſus eſt. Haec ſunt inter parentes & filios, fratres ac ſocios conſanguinitatis ſocietatisque commercia. Tanti apud illos divina atque humana religio pendebatur. Erubeſcant ſane de recordatione praeteritorum, qui nunc interventu ſolius fidei Chriſtianae ac medio tantum jurationis ſacramento, vivere ſe cum hoſtibus, nec pati hoſtilia ſciunt: quibus indubitatiſſime probatur, quia non ſicut illi antea,

——— ——— ——— *Caeſa jungebant foedera porca*,

ſed quia nunc inter barbaros ac Romanos creatorem ac dominum ſuum conteſtantes, tantam fidem adhibita in ſacramentum ſervant euangelia, quantam tunc nec inter parentes ac filios potuit ſervare natura. Nunc autem finis Macedonici belli, finis etiam libri fiat, praeſertim cum jam abhinc Pyrrhi bella incipiant, & mox Punica conſequantur.

Ac veluti Gyari ſcopulis parvaque Seripho
Aeſtuat, incluſus anguſto limite mundi.

69 *Poſtremus*] Lugd. Batt. tres, & Coll. Gronov *poſtremo*.

70 *Solutio pugnae*] Inepte quaeſitus lepos ex ſignificatione Graeca nominis Lyſimachi.

71 *Cujus ſororem Lyſimachus*] Ptolemaei ſoror, uxor Lyſimachi, fuit *Lyſandra*, Pauſanias. Fabr.

PAU-

PAULI OROSII,

PRESBYTERI HISPANI,

HISTORIARUM

LIBER QUARTUS.

PRAEFATIO.

[1] DIXISSE Aeneam, Virgilius refert, cum [2] poſt pericula ſua ſuorumque naufragia reſiduos aegre ſocios ſolaretur,

Forſan & haec olim meminiſſe juvabit.

Haec ſententia ſemel apte ficta, ſemper vim ſui triplicem [3] diverſiſſimis effectibus refert, cum & praeterita tanto gratiora habentur in verbis, quanto graviora referuntur in geſtis: & futura, dum deſiderabilia faſtidio praeſentium fiunt, ſemper meliora creduntur: ipſis autem praeſentibus ob

1 *Dixiſſe Aeneam*) Locus eſt apud Virgilium lib. I. Aeneid. ✝. 207. Fabr.

2 *Poſt pericula ſua*,] Codd. tres ex Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. delent *ſua*, mox autem pro *reſiduos* ſcribunt *ſuos*, dein *conſolaretur* pro *ſolaretur* primus ex iiſdem.

3 *Diverſiſſimis effectibus*] Sic reſtitui ex omnibus MSS. atque Edd. ante Fabricium, neque video cur ille de ſuo maluerit edere *diverſiſſimis adfectibus*. Nam diverſi adfectus ſunt dolor & gaudium atque ſimilia, ſed diverſi effectus ſunt, quos ſentimus audiendo vel videndo, ſperando vel ſentiendo, quae longe diverſum habent in homine effectum, licet multum magnitudine ſua diſerepent, ſic ut malum praeſens, licet exiguum, eum in nobis ſortiatur effectum, ut gravius feramus id ipſum, quia praeſens eſt, quam graviora alia mala, quia praeterierint vel longe abeſſe videantur. Pro *apte ficta*, Meus Codex ſcribit *apte dicta*.

ob hoc nulla in parte miſeriarum juſta comparatio adhiberi poteſt, quia multo majore moleſtia adficiunt, quantulacunque ſint, iſta, quae ſunt, quam illa, quae ſive tranſacta ſive ventura, etſi magna dicuntur, interim [4] omnino tunc non ſunt: veluti ſi quis nocturnis pulicibus titillatus, atque ex eo vigiliis anxius, alias forte, quas aliquando ex ardentiſſimis febribus diu ſuſtinuit, vigilias recordetur, procul dubio inpatientius [5] feret iſtarum inquietudinem, quam illarum recordationem. Sed quamvis apud omnium ſenſus pro captu temporum ita videri queat, numquid tamen aliquis exiſtet, qui vel in ipſa anxietate pronunciet, graviores pulices eſſe quam febres? aut acerbius accipiat, ſe vigilare ſanum, quam dormire non potuiſſe moriturum? Quae cum ita ſint, delicatis iſtis & querulis noſtris utcumque concedo, ut haec, quibus nunc, quia ſic expedit, interdum [6] admonemur, ſentiendo gravia putent. [7] Non tamen conniveo ut etiam adſerant comparando graviora. Quemadmodum ſi quis è molliſſimis ſtratis cubiculoque percommodo matutinus egrediens, nocturno gelu [8] lacunarum dorſa obriguiſſe herbaſque incanuiſſe

4 *Omnino tunc non ſunt :*] Diſtinctione apta locum adjuvi, qui antea erat obſcurior. In Meo Cod. & Edd. Venett. abeſt *tunc*, pro quo *tamen* reponunt Lugd. Batt. duo cum Coll. Gronov.

5 *Feret*] Florentt. tres cum Ed. Aug. *ferret.*

6 *Admonemur*] Ita MSS. & Edd. meliores. Bolſ. & Hittorp. *movemur.*

7 *Non tamen conniveo*] Sic omnino eſt reponendum, & ita ſcriptum inveni in Lugd. Bat. primo, atque Edd. pr. Pariſ. Venetis, Bolſ. & Hittorp. Verum Aug. Fabricianae & ultima Scotti, repoſuerunt *cobibeo.* Et ſane id verbum in omnibus Lugd. Batt. pr. excepto, inveni MSS. ſed adfirmare auſim, neque ab auctore eſſe profectum, & plane repugnare ejus ſententiae. Imo, quum videam in vetuſtiſſimo omnium, quotquot ſunt, Oroſii Codd. Flor. pr. ſive Longobardico, ſcribi *conbibeo*, nullus dubito, quin pro *conniveo*, ut oportuit, inde in aliis factum fuerit *cobibeo.*

8 *Lacunarum dorſa*] In Vulgatis ea eſt lectio, qua ineptior in Oroſio vix reperiri poteſt, videlicet *lacunarium dorſa*, quum tamen omnes MSS. cum praeſtantiſſima illa Ed. Auguſt. exhibeant *lacunarum.* Et quae quaeſo ſunt *lacunarium dorſa*, aut quomodo aliquis, ſtratis exſiliens, & cubiculo egrediens, lacunaria ſpectare in viis aut plateis poteſt? At *lacunarum dorſa*, quae nocturno obriguiſſe gelu, ſicuti herbas incanuiſſe videt, ſunt ſummitates aquae ſtagnantis vel pluviae, quae in foveis vel in depreſſioribus terrae partibus obſervari ſolet. Virgil. I. Georg. 24.

Praeſertim incertis ſi menſibus amnis abundans
Exit, & obducto late tenet omnia limo:
Unde cavae tepido ſudant humore lacunae.

Dum vero *dorſa lacunarum* dicit, Virgilium, non tamen ſatis apte, imitatur. Nam is *dorſum maris* quidem dixit, ſed phraſi poetica, neque de ſumma aqua maris, ſed de brevibus, & congeſtis compactiſque iniquo loco inter fluctus arenis, quibus ſi inhaereant puppes, aegre, niſi creſcant fluctus, avehi poſ-

Digitized by Google

nuiſſe proſpiceret, & inopinato viſu admonitus diceret, frigus eſt hodie; hic mihi nequaquam reprehendendus videretur, quia [9] vel communi uſu, vel proprio ſenſu locutus eſſet. At ſi trepidus in cubiculum recurrens, ſtratiſque [10] ſeſe adoperiens, vel magis abdens, clamaret tantum omnino frigus eſſe, quantum nec in Apennino aliquando fuerit, [11] cum Annibal elephantos, equos, plurimamque exercitus ſui partem, nivibus clauſus atque oppreſſus amiſit; hunc ego puerilibus licentiis nauſeantem, non modo dicentem iſta non ferrem, ſed etiam ab ipſis ſtratis, otii ſui teſtibus, in populum publicumque protraherem: eique foras producto infantes in eo atque ex eo gelu ludentes, [12] jucundantes, ſudantesque monſtrarem; ut verboſa nugacitas delicatis vitiata nutrimentis non in tempore violentiam, ſed in ſe eſſe [13] ſegnitiam doceretur: & in comparatione rerum dijudicanda, non majores parva toleraſſe, ſed ſe nec parva tolerare [14] ſufficere, probaretur. Quod evidentius ipſis in memoriam revolutis praeteritorum cladibus, adprobabo, Pyrrhi bello in primis, ſicut ordo eſt, prodito: cujus cauſa & origo haec fuit.

poſſunt. Virgilii loca ſunt Aeneid. I. 114.

Dorſum inmane mari ſummo.

& Aeneid. X. 303.

Namque inflicta vadis, dorſo dum pendet iniquo.

9 *Vel communi uſu*]. Cod. Longob. *vel communius*. Sic quoque legit Coll. Gronov. ſed dein repetit *vel communi uſu* poſt *proprio ſenſu*.

10 *Seſe adoperiens*] Lugd. Batt. pr. quart. cum Coll. Gronov. *ſe adponens*.

11 *Cum Annibal elephantos*,] De tranſitu Annibalis in Italiam, & detrimento accepto dicetur infra cap. 14. FABR.

12 *Jucundantes, ſudantesque*] *Jucundantesque* tantum exhibent tres Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. & in omnibus MSS. ſcribitur *jocundantes*. At in Meo *ictum dantes*, quaſi pilas ex nive compactas, earumque jactum vel ictum innueret Auctor.

13 *Segnitiam*] Ita plures MSS. cum Cod. Longob. efferunt pro *ſegnitiem*.

14 *Sufficere, probaretur.*] Edd. prima & Pariſ. atque Venetae, *ſufficienter probarent.* Et quoniam ſupra pro *doceretur: & in comparatione* &c. Florent. ſec. ſcribit *docere, cum & in comp.* videntur illi Codd. innuere quaſi *doceret*, & dein *ſufficienter probaret*, foret legendum; ſed ego vulgatam non muto.

CAPUT I.

De bello Tarentinorum, quibus Pyrrhus Epirota auxilio fuit adverſus Romanos.

[1] Anno ab Urbe condita CCCCLXIV. Tarentini Romanam claſſem forte praetereuntem, [2] ſpectaculo theatri proſpectam hoſtiliter invaſerunt, quinque tantum navibus vix per fugam elapſis: caetera [3] retracta in portum claſſis, & profligata eſt; praefecti navium trucidati, omnes bello utiles caeſi, reliqui pretio venditi ſunt. Continuo miſſi Tarentum à Romanis legati, ut de illatis quererentur injuriis, [4] pulſati ab iiſdem, auctas inſuper injurias retulerunt. His cauſis bellum ingens exortum eſt. Romanos, qui quantique hoſtes circumſtreperent permetientes, ultima adegit neceſſitas, [5] proletarios quoque in arma cogere, hoc eſt, eos qui in Urbe ſemper ſufficiendae prolis cauſa vacabant, militiae adſcribere: quippe cum fruſtra de prole [6] cura ſit, niſi rebus praeſentibus conſulatur. Itaque irruit in univerſos Tarentinorum fines

1 *Anno ab Urbe condita CCCCLXIV.*] LXIV. eſt in omnibus Manuſcriptis, non, LIV. ut vulgo legitur. Sed Oroſius ſuo more hic quoque pauciores, quam caeteri, annos numerat. Gellius libr. XVII. cap. ult. *Poſt annum Urbis conditae CCCC. fere & LXX. bellum cum rege Pyrrho ſumtum eſt.* Bellum Tarentinum & cum Pyrrho rege nonnulli ad annum LXXII. ut in Faſtis Annalium Steph. Pighii: alii ad LXXIII. ſupra quadringenteſimum referunt. Fabr. In MSS. tribus Florentt. legitur *CCCCmo LX. quarto.* Sed Meus cum Lugd. Bat. tert. Coll. Gronov. & Ed. Aug. decem addentes, ſcribunt CCCCLXXIIII.

2 *Spectaculo theatri*] Theatrum hoc portui Tarentino ad proſpectum maris imminebat, ubi dum ludos celebrant, adremiganteſque litori Romanas claſſes vident, hoſtes rati, emicant, & ſine diſcrimine inſultant. Florus libro primo capite 18. Fabr. Edd. Vett. quibuſcum codex Meus conſentit, malunt *e ſpectaculo.*

3 *Retracta*] Meus *protracta.*

4 *Pulſati ab iiſdem,*] Legatos Romanos pulſatos fuiſſe à Tarentinis, ſcribit etiam Livius libr. XII. Valerius libro XII. capite 2. ait, *praeter graviſſimas injurias acceptas unum etiam urina reſperſum fuiſſe.* Fabr.

5 *Proletarios*] De *Proletariis* lege elegantiſſimum cap. 10. libro XVI. Auli Gellii. Fabr.

6 *Cura ſit,*] Omnes MSS. ſcribunt *cura eſt.*

7 *Cum Aemilio Conſule,*] Si *Aemilius* injuriarum actionem à praetore poſtulaſſet contra eos, qui ante nos hunc auctorem ediderunt, nemo negaret; cum praeſertim illos reos peragere non modo Annalium memoria, verum etiam vetuſtorum librorum omnium teſtimonio poſſet, ac convincere, ſe hanc rem contra Tarentinos geſſiſſe, non Lae-

fines [7] cum Aemilio conſule Romanus exercitus, igni ferroque vaſtat omnia, plurima expugnat oppida, injuriam inſolenter acceptam crudeliter vindicat. Continuo Tarentinos, [8] plurimis finitimorum praeſidiis fultos, maxime Pyrrhus auxit, qui etiam in ſe, ob magnitudinem virium conſiliorumque, ſummam belli nomenque traduxit: [9] nam Tarentum, utpote ex Lacedaemoniis conditam cognatamque Graeciae civitatem, vindicaturus, totas vires Epiri, Theſſaliae & Macedoniae, [10] elephantos etiam, uſque in id tempus inviſos Romanis, numero XX. in Italiam primus invexit: terra, mari, viris, equis, armis, belluis, ad poſtremum viribus ſuis doliſque terribilis: niſi quod Delphici illius vaniſſimi ſpiritus, & mendaciſſimi nebulonis, quem magnum ipſi vatem ferunt, [11] reſponſo circumventus ambiguo, [12] exitum fecit ejus, qui non conſuluiſſet. Itaque [13] apud Heracleam Campaniae urbem, [14] fluviumque Sirim, prima inter Pyrrhum regem & [15] Laevinum conſulem pugna commiſſa eſt.

Laevinum, cui illi eam tribuerunt, quaſi ſolus Laevinus rem cum Tarentinis ſociiſque eorum geſſerit. At in Liviana Epitoma libro duodecimo legimus ante Laevinum adverſus eos aliquot praeliis à compluribus ducibus bene pugnatum eſſe. In his ergo fuit L. Aemilius Barbula, Conſul cum Q. Marcio Philippo anno Urbis CDLXXII. iſque re bene geſta proximo anno poſt Conſulatum triumphavit, qua de re in Capitolinis Triumphis ita eſt: *L. AEMILIUS Q. F. Q. N. BARBULA. AN. CDLXXIII. PROCOS. DE TARENTINEIS. SAMNITIBUS. ET SALENTINEIS. VI. IDUS. QUINT.* Fabr.

8 *Plurimis finitimorum* &c.] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. *plurimo finitimorum praeſidio.* Pro *fultos* deinde *fultus* Florent. pr.

9 *Nam Tarentum, utpote ex Laced.*] De Tarentinorum origine & opibus Strabo libro VI. Fabr.

10 *Elephantos etiam*,] Lege Plinium libro VIII. capite 6. Solinum capite 38. Fabr. numerus elephantorum *vigintiquinque* in Ed. Auguſt. reperitur.

11 *Reſponſo circumventus*,] Reſponſum intelligit, quod Ennius hoc verſu comprehendit,

Aio te, Aeacida, Romanos vincere poſſe.

Cicer. libro II. de Divinat. Arnobius libro ultimo, *De Pyrrho Ennius Apollinis Pythii reſponſa confinxit, cum jam Apollo verſus facere deſiiſſet.* Fabr.

12 *Exitum fecit ejus, qui non conſuluiſſet.*] Sic eſt in omnibus antiquis, hoc ſenſu: Pyrrhus deceptus oraculo Apollinis eo fato periit, quo etiam ſi oraculum non conſuluiſſet, periturus erat. Fabr. Inepte antea in Edd. Vett. omnibus, una Auguſt. illaque optima, excepta, legebatur, *qualem putabat illum conſuluiſſe.*

13 *Apud Heracleam*,] De loco hujus pugnae idem ſcribit Florus libro I. capite 18. & Plutarchus de Pyrrho in ejus Vita, ἐστρατοπέδευσεν ἐν τῷ μεταξὺ πεδίῳ Πανδοσίας πόλεως καὶ Ἡρακλείας, id eſt, *caſtra poſuit in campo, qui eſt inter Pandoſiam urbem & Heracleam.* Fabr.

14 *Fluviumque Sirim*,] *Lyrim*, vulgo hic & in Floro mendosè legitur: eſt enim Σίρις fluvius apud Plutarchum & Strabonem libro VI. & Stephanum de Urbibus. Plin. libro III. capite 11. *Eſt inter Sirin & Acirin Heraclea.* Fabr.

15 *Laevinum Conſulem*] P. Valerius Laevinus Conſul cum Ti. Coruncanio fuit anno CDLXXIII.

eſt. Conſumtus eſt graviſſimo certamine dies, utrimque omnibus mori intentis, fugere neſciis. Introductos autem inter concurrentia agmina elephantos, forma truces, odore graves, mole terribiles, ut vidêre Romani, novo pugnandi genere circumventi & territi, equis maxime pavitantibus, diffugerunt. [16] Sed poſtquam Minucius, quartae legionis primus haſtatus, protentam in ſe manum belluae gladio deſecuit, & conturbatam dolore vulneris averti bello atque in ſuos ſaevire compulit, ejuſque inmoderato diſcurſu perturbari ac permiſceri coepere, finis pugnae etiam beneficio noctis inpoſitus eſt. Victos fuiſſe Romanos turpis fuga prodidit, quorum tunc cecidiſſe referuntur [17] peditum quatuordecim millia octingenti & octoginta: [18] capti mille trecenti & decem: [19] equites autem caeſi ducenti quadraginta duo, capti octingenti & duo, ſigna amiſſa viginti duo. [20] Nam quantus è diverſo numerus ſociorum Pyrrhi fuerit exſtinctus, memoriae traditum non eſt: maxime quia ſcriptorum veterum mos eſt, ex ea parte quae vicerit, occiſorum non commemorare numerum, ne victoriae gloriam maculent damna victoris: niſi forte cum adeo pauci cadunt, ut admirationem terroremque virtutis augeat paucitas perditorum, ſicut [21] in pri-

CDL XXIII. In Plutarchi libris prima ſyllaba nominis *Laevini* eſt depravata: legitur enim 'Αλβῖνος pro Λαιβῖνος. Sic in poſtrema quoque editione Baſilienſi eſt, περιίππευεν τῷ πυρρῷ pro περιίππευεν. Hoc quoque quaſi praeteriens monebo, Ferentanae turmae praefectum, qui in Plutarchi libris 'Οπλακος nominatur, in meo Floro Manuſcripto *Obſidium* dici, quod nomen in inpreſſis libris deſideratur. FABR. MSS. omnes, pro *conſumtus eſt*, ſcribunt *conſumta eſt*. Aliquanto poſt in MS. Lugd. Bat. pr. verba *manum belluae* praecedit haec gloſſa, *qua miniſtrat ſibi cibum, & more manus hominis pro ſe praeliatur.*

16 *Sed poſtquam Minucius*,] De hoc Florus: C. *Minucius*, *quartae legionis haſtatus*, *unius proboſcide abſciſſa mori poſſe belluas oſtenderat*. FABR.

17 *Peditum XIV. millia*] Hic numerus eſt in omnibus Manuſcriptis, Dionyſius tradit, Romanorum cecidiſſe paulo minus XV. millibus, Hieronymus tantum ſeptem millia FABR.

18 *Capti MCCCX.*] Hic numerus in uno Manuſcripto integer eſt: in ceteris vulgaris numerus ſcriptus eſt, cum alius antea fuerit. Eutropius ait, *Pyrrhum cepiſſe Roman. mille octingentos*. FABR. In Ed. Aug. captorum numerus definitur *quatuordecim millia DCCCCLXXX.*

19 *Equites autem caeſi CCXLII.*] In Gualtheri lib. eſt, CCXLVI. Varietas nata eſt ex eo quod II. in V. ſaepe coeunt, ſicut & contra fieri ſolet. FABR. Numerus ille, quem ex MS. indicat Fabricius, in omnibus quos ego conſului MSS. quoque invenitur.

20 *Nam quantus è diverſo numerus*] Numerum exſtinctorum ſociorum Pyrrhi, quem Oroſius memoriae traditum non eſſe ait, Dionyſius & Hieronymus prodiderunt: illi enim *tredecim millia*, hic non plane *quatuor millia* caeſa ſcripſit, auctore Plutarcho. FABR. MSS. omnes habent *commendare*, aliquanto poſt, pro *commemorare*.

21 *In prima Perſici belli*] De hoc diximus libro ſuperiore cap. XVI.

22 *In-*

Digitized by Google

prima Perſici belli congreſſione apud Alexandrum Magnum fuit: cui, inter quadringenta fere millia hoſtium interfecta, novem tantummodo in exercitu ejus pedites defuiſſe referuntur. Sed Pyrrhus atrocitatem cladis, quam hoc bello exceperat, diis ſuis hominibusque teſtatus eſt, adfigens titulum in templo Tarentini Jovis, in quo haec ſcripſit:

Qui ante hac [22] *invicti fuvére viri, pater optime Olympi,*
Hos ego in pugna vici, victusque ſum ab iiſdem.

Et cum à ſociis [23] increparetur, cur ſe victum diceret qui viciſſet, reſpondiſſe fertur: *Ne ego, ſi iterum eodem modo vicero, ſine ullo milite Epirum revertar.* Interea Romanus exercitus, poſtquam victus clam fugit è caſtris, miſerabilem belli cladem gravioribus monſtris auctam adcumulatamque perſenſit. Nam pabulatores forte progreſſos, velut hoſtilis quaedam oborta tempeſtas, cum horribili fragore coeli correptos, diris fulminibus exuſſit: [24] quippe [25] triginta & quatuor eorum idem turbo proſtravit, viginti & duo ſemineces relicti, jumenta exanimata & capta [26] quam plurima, ut merito contigiſſe [27] non ſignum vaſtationis futurae ſed vaſtatio ipſa referatur. [28] Secunda inter Pyrrhum & Romanos conſules pugna [29] in Apuliae finibus fuit: ubi clades belli ad utroſque, ſed maxime ad Pyrrhum, victoria ad Romanos conceſſit. Nam cum diu obnixe

22 *Invicti fuvére viri,*] Verſus, uti in textu repoſui, indubie Enniani ſunt, male prius cum reliquis confuſi. *Fuvére* autem pro *fuére*, antiquum, qualia multa eleganter in ſuis Spicilegiis Palmerius noſter doctiſſime eruit. LAUT.

23 *Increparetur,*] MSS. omnes *increpitaretur,*

24 *Quippe XXXIII. eorum*] Ita conjeci legendum, alioquin ut Oroſius intelligatur fieri non potuit. Excuſi & calamo exarati: *eorum idem turbo proſtravit, ſemineces relicti.* LAUT.

25 *Triginta & quatuor*] Decem ex his abſunt in tribus Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. Sed MSS. reliqui *XXX & IIII.* ſcribunt.

26 *Quam plurima*] Meus cum quatuor Lugd. Batt. & Coll. Gronov. *complurima.* Pro *capta* forte legendum *corrupta*, vel, *rapta.*

27 *Non ſignum vaſtationis futurae*] Perizon. *contigiſſe videatur non in ſignum* &c. Meus cum quatuor Lugd. Batt. & Coll. Perizon. *contigiſſe non in ſignum* &c.

28 *Secunda inter Pyrrhum & Roman.*] Secunda haec pugna cum Pyrrho commiſſa eſt, P. Sulpicio, P. Decio Mure Coſſ. anno CDLXXIV. de qua Eutropius ita: *Miſſi ſunt contra Pyrrhum ducem P. Sulpicius, & Decius Conſules. Certamine commiſſo, Pyrrhus vulneratus eſt, elephanti interfecti, viginti millia caeſa hoſtium, & ex Romanis tantum quinque millia.* FABR.

29 *In Apuliae finibus*] Pugnam commiſſam περὶ Ἄσκλον ſcribit Plutarchus in Pyrrho, & Florus ita, *In Apulia deinde apud Aſculum melius dimicatum eſt.* FABR.

nixe cunctis in mutuam caedem ruentibus, anceps belli penderet eventus, Pyrrhus, transfixo brachio ſaucius, prior ceſſit è praelio. Sed & Fabricius legatus tunc vulneratus eſt. Elephanti prima pugna vulnerari, atque in fugam cogi poſſe deprehenſi: deinde ſubjectis inter poſteriora ac mollia ignibus exagitati, ardentes inſuper machinas furore trepido circumferentes, exitio ſuis fuêre. Caeſa ſunt in ea pugna quinque millia Romanorum: de exercitu vero Pyrrhi [30] viginti millia proſtrata ſunt. Regis ſigna ablata quinquaginta & tria, Romanorum undecim amiſſa ſunt: Pyrrhus, bello fractus, [31] Agathocle mortuo rege Syracuſano, ad Siciliae arceſſitus imperium, Syracuſas conceſſit.

30 *Viginti millia*] In Florent. ſec. praeterea *tria* agnoſcuntur, ſed vox illa ſuperſcribitur. Pro *quinque millia* Ed. prima, & illam ſecutae habent *quatuor millia*.

31 *Agathocle mortuo*] Quis hic Agathocles fuerit, quibuſque viis ad regnum adſcenderit, è Diodori Siculi lib. XIX. abunde cognoſces: de eodem cap. 6. plura. FABR.

CAPUT II.

Romani horrenda peſte corripiuntur. Cum Pyrrho tertium bellum geritur, fugatur & interit.

[1] Sed Romanorum miſeria nullis ceſſat induciis. Conſumitur [2] morborum malis intercapedo bellorum: & cum foris ceſſatur à praelio, agitur introrſum ira de coelo. [3] Nam Fabio Gurgite iterum, C. Genucio Clepſina conſulibus, peſtilentia gravis Urbem ac fines ejus invaſit, quae cum omnes, tum praecipue mulieres pecudeſque corripiens, necatis in utero foetibus, futura prole vacuabat, & inmaturis partubus cum periculo matrum extorti abortus proijciebantur: adeo ut defectura ſucceſſio, & [4] deſuturum animantium genus, adempto vitalis partus legi-

1 *Sed Romanorum*] Edd. Vett. *Sed & Romanorum.*

2 *Morborum malis*] Florent. tert. *morborum mole.*

3 *Nam Fabio Gurgite*] Q. Fabius Maximus Gurges & C. Genucius Clepſina Conſules ex Capitolinis Tabulis fuerunt anno Urbis CDLXXVII. De hujus anni peſtilentia Auguſtinus de Civitate Dei lib. III. cap. 17. FABR.

4 *Deſuturum*] Mcus *defecturum.*

5 *Re-*

legitimo ordine crederetur. Interea [5] reverſum ex Sicilia Pyrrhum Curius conſul excepit; tertiumque id bellum contra Epirotas, [6] apud Lucaniam in Aruſinis campis geſtum eſt. Itaque primo concurſu, cum Pyrrhi milites Romanorum [7] inpreſſione trepidarent, & circumſpectantes fugam bello cedere molirentur, Pyrrhus elephantos ex ſubſidiis juſſit induci. Romani adſueti jam pugnare cum belluis, cum malleolos ſtupa involutos, ac pice oblitos, uncis inſuper aculeis tenaces praeparaviſſent, eosque flammatos in terga belluarum turreſque vibrarent, non difficile furentes ardentesque belluas in eorum excidia, [8] quorum ſubſidia fuerant, retorſerunt. Octoginta millia peditum in illo praelio habuiſſe regem dicunt, equitum vero ſex millia. Ex his [9] caeſa referuntur triginta tria millia, capti autem ſunt mille trecenti. [10] Pyrrhus quinto demum anno, quam venerat, ab Italia victus aufugit, qui poſt multa graviſſimaque bella, quae geſſit, in Graecia apud Argos Achaiae florentiſſimam urbem, Spartani regni aviditate ſeductus, [11] ſaxo ictus occubuit. Tunc quoque apud Romanos [12] Sextilia, virgo Veſtalis, convicta damnataque inceſti, ad portam Collinam viva defoſſa eſt.

5 *Reverſum ex Sicilia Pyrrhum*] M. Curio Dentato, L. Cornelio Lentulo Coſſ. Pyrrhus à Tarentinis & Samnitibus in Italiam revocatus rediit. Curius Conſul contra cum miſſus exercitum ejus cecidit, ipſumque Italia expulit. Plutarchus in Pyrrho, Livius libr. XIV. Juſtinus XXIII. Eutropius II. FABR.

6 *Apud Lucaniam in Aruſinis campis*] Supremam pugnam cum Pyrrho commiſſam fuiſſe *in Aruſinis campis Lucaniae*, ſcribit etiam Florus. Frontinus quoque libr. IV. exponens rationem aciei inſtructae à Pyrrho, cum victum in campis Aruſinis ad Beneventum ait. FABR.

7 *Inpreſſione*] Male in Fabricianis Edd. & vulgatis pleriſque legitur *inpreſſionem*, contra Edd. vetuſtiores, & Codd. MSS. antiquiores, facta enim inpreſſione a Romanis trepidabant milites Pyrrhi, non propter inpreſſionem futuram. Quae ſequuntur itidem ex MSS. & Vett. Edd. repoſui. In Vulgg. legitur *circumſpectanteſque fugam*.

8 *Quorum ſubſidia*] Ed. Auguſt. *ad quorum ſubſidia.*

9 *Caeſa referuntur triginta tria millia*,] Eutropius, *Ea die caeſa hoſtium viginti tria millia.* FABR. Numerus in Ed. Auguſtan. ſic definitur, *triginta millia*, *capti trecenti.* Captorum numerus idem eſt in Coll. Gronov.

10 *Pyrrhus quinto demum anno*] Plutarchus, οὕτω μὲν ἐξέπεσε τῶν Ἰταλικῶν καὶ Σικελικῶν ἐλπίδων ὁ Πύῤῥος, ἑξαετῆ χρόνον ἀναλώσας περὶ τοὺς ἐκεῖ πολέμους. id eſt, *Ita Pyrrhus ſpe Italiae & Siciliae dejectus eſt, cum ſex annos in bellis ibi geſtis conſumſiſſet.* FABR.

11 *Saxo ictus occubuit.*] Pyrrhum ictu tegulae poſtratum ſcribit Auctor de Viris illuſtribus: Plutarchus etiam κεραμίδα nominat, quam Argiva mulier de tecto in illius caput dejecit. FABR. Pro *occubuit* Vett. quaedam Edd. legunt *interiit*. De interitu Pyrrhi fuſius egimus in Vitae ejuſdem extremo.

12 *Tunc quoque Sextilia*,] *Sextiliam* inceſti damnatam fuiſſe poſt ſocietatem cum Ptolemaeo Aegypti rege initam, cognoſcitur ex Epitoma Liviana XIV. Haec autem ſocietas, auctore Eutropio, facta fuit C. Fabricio Luſcino C. Claudio Canina Coſſ. qui fuit annus Urbis CDLXXX. ſecundum Faſtos Capitolinos, quos ſequimur. FABR. In Lugd. Bat. tertio legitur *Veſtilia.*

Caput III.

Romani Tarentinos cum auxiliis Carthaginienſium vincunt, & in octavam legionem animadvertunt.

[1] Anno ab Urbe condita CCCCLXXV. Tarentini, Pyrrhi morte comperta, iterum nova adverſum Romanos arma ſollicitant, [2] Carthaginienſium auxilia per legatos poſcunt, atque accipiunt. Conſerto praelio, vicêre Romani: ubi jam tunc Carthaginienſes, quamvis nondum hoſtes adjudicati, vinci tamen à Romanis ſe poſſe ſenſerunt. [3] Sequenti anno magnam viſcerum ſuorum partem ſeveritas Romana concidit. Nam, [4] adventante dudum Pyrrho, octava legio, diffidens Romanae ſpei, [5] novum ſcelus auſa, [6] Rheginenſes omnes, quibus ſubſidio praeerat, interfecit: praedam ſibi omnem atque ipſum oppidum vindicavit. Hoc facinus in tam ſceleratos deſectores puniendum Genucio conſuli juſſum eſt: qui, obſeſſa Rheginorum Urbe, [7] captiſque omnibus, ipſe quidem

1 *Anno ab v. c. CDLXXV.*] Aliis hic annus eſt poſt v. c. CDLXXXI. quo L. Papirius Curſor, & Sp. Carvilius Maximus iterum Conſules, adverſus Samnites, Bruttioſque & Lucanos cum Tarentino populo declarati fuerunt, ut ait Livius libro XXIV. hique bellum Tarentinum & Samniticum confecerunt, ac de Tarentinis, Samnitibus, Lucanis & Bruttiis triumpharunt, ut ex Tabulis Capitolinis cognoſcitur. Fabr.

2 *Carthaginienſium auxilia*] Hinc recte Carolus Sigonius, acerrimi ingenii ſummaeque doctrinae vir, in Liviana Epitoma lib. XIV. emendavit. *Carthaginienſium claſſis auxilio Tarentinis venit, quo facto ab iis foedus violatum eſt.* cum antea, *Mamertinis*, pro, *Tarentinis*, mendoſe legeretur. Fabr.

3 *Sequenti anno*] Qui fuit ab U. c. CDLXXXII. & L. Genucium Clepſinam ac C. Quinctium Conſules habuit. Fabr.

4 *Adventante dudum Pyrrho*] Nempe ante annos novem. Tum enim legio Campana in praeſidium Rheginorum cum praefecto D. Jubellio miſſa, occiſis Rheginis, Rhegium occupavit. Livius libr. XII. & Polybius libr. I. pluribus verbis. De eadem re Valerius libr. II. Fabr.

5 *Novum ſcelus auſa, Rheginos omnes*]. *Auxit*, pro *auſa*, vulgo mendoſe legitur. Polybius de hujus legionis militibus, καὶ τοὺς μὲν ἐκβαλόντες, τοὺς δὲ ἀποσφάξαντες τῶν πολιτῶν, κατέσχον τὴν πόλιν, id eſt, *Civibus partim ejectis, partim interfectis, urbem occuparunt.* Fabr.

6 *Rheginenſes*] Haec eſt conſtans MSS. meliorum omnium lectio. Vulgo *Rhegini.*

7 *Captiſque omnibus, ipſe quidem*] Polybius: κρατήσαντες δὲ τοὺς μὲν πλείους ἐν αὐτῇ τῇ καταλήψει διέφθειραν, ἐκθύμως ἀμυνομένους διὰ τὸ συνειδέναι τὸ μέλλον, ζωγρείᾳ δ' ἐκυρίευσαν πλειόνων ἢ τριακοσίων, ὧν ἀναπεμφθέντων εἰς τὴν Ῥώμην οἱ στρατηγοὶ προαγαγόντες εἰς τὴν ἀγορὰν, καὶ μαστιγώσαντες ἅπαντας κατὰ τὸ παρ' αὐτοῖς ἔθος ἐπελέκισαν. id eſt: [illegible]

dem in reliquos perfugas & latrones exercuit digna ſupplicia: Romanos vero milites integrae legionis Romam miſit: qui populi juſſu medio in foro virgis [8] caeſi, ſecurique percuſſi ſunt. Viſa ſibi eſt tunc Roma vincere, cum [9] legionem ſuam integram occidit, quae ſine dubio victa fuiſſet, ſi eam hoſtili praelio perdidiſſet.

Victoria potiti, maximam eorum partem, cum proviſo periculo acriter reſiſterent, in expugnatione oppidi oppreſſerunt, & trecentos amplius vivos captos Romam remiſerunt, quos Praetores in forum productos, virgiſque caeſos ad unum omnes more patrio ſecuri percuſſerunt. Fabr.

8 *Caeſi ſ. p. q. ſunt.*] Omnes MSS. nullo excepto, adſtipulante Ed. Auguſt. *ſunt* hoc in loco collocant, Vulgati poſt *percuſſi*.

9 *Legionem*] In Fabricianis, vera lectione in margine poſita, textus *legationem* exhibet. Idque ſequitur editio Scotti, putide ſane, etiamſi non contra MSS. & Edd. Vett. ipſumque adeo eſſet Oroſium, qui ſupra, hoc capite, legionem hanc fuiſſe octavam refert.

Caput IV.

De horrendis quibuſdam prodigiis & de bello Picenti.

[1] Anno ab Urbe condita CCCCLXXVII. obſcoena & dira prodigia vel viſa Romae vel nunciata ſunt. Aedes Salutis ictu fulminis diſſoluta, pars muri ſub eodem loco de caelo, ut dicunt, tacta eſt. Lupi tres, ante lucem ingreſſi urbem, ſemeſum cadaver intulerunt, ſparſumque membratim in foro, ipſi, ſtrepitu hominum exterriti, [2] reliquerunt. Apud Formias multis ictibus fulminum moenia undique ambuſta & diſſoluta ſunt. Apud agrum Calenum [3] repente flamma, ſciſſo terrae hiatu [4] eructata, tribus diebus tribuſque noctibus terribiliter exaeſtuans, quinque agri jugera, exhauſto penitus ſucco ubertatis, in cinerem extorruit, [5] ita ut non fruges ſolum, ſed & arbores cum imis ſtirpibus abſumſiſſe referatur..

1 *Anno ab Urbe condita CDLXXVII.*] Hic annus proximus ante Sempronium Sophum Conſulem alius eſt ab Urbe condita CDLXXXIV. Fabr In Flor. pr. ſcribitur *CCCCmo* ut & in Meo atque Perizon. in Lugd. Bat. quarto CCCCLXXX.

2 *Reliquerunt.*] In Meo *diſceſſerunt.*

3 *Repente*] Florent. pr. *undique repente.*.

4 *Eructata,*] Lugd. Batt. pr. & tert. *eructa eſt.*

5 *Ita ut*] Prior vox a Cod. Meo abeſt..

6 *Sequenti abbinc anno*] P. Sempronius Sophus Conſul cum App. Claudio Craſſo fuit anno CDLXXXV. & uterque de Picentibus triumphavit. Fabr.

tur.. [6] Sequenti abhinc anno Sempronius conſul adverſus Picentes duxit exercitum. [7] Et cum directa intra jactum teli utraque acies conſtitiſſet, repente ita [8] cum horrendo fragore terra tremuit, ut ſtupore miraculi utrumque pavefactum agmen hebeſceret. Diu adtoniti utrimque populi [9] haeſitavêre, praejudicata incepti conſcientia. Tandem procurſu concito inière certamen. Triſte adeo id bellum fuit, ut merito dicatur tantum humanum ſanguinem ſuſceptura etiam cum gemitu horriſono tunc terra tremuiſſe. Romani pauci admodum, [10] eo praelio qui evaſère, vicerunt.

7 *Et cum directa*] Ed. Aug. & *cum jam directa.*

8 *Cum horrendo fragore terra tremuit,*] Hujus terraemotus ſicut & belli Picentis meminit Florus libro I. capite 19. Quomodo Sempronius milites terraemotu perterritos confirmaverit, ſcribit Frontinus lib. 1. FABR.

9 *Haeſitavêre,*] Lud. Batt. tres cum Coll. Gronov. *aeſtuavêre.* & aliquanto poſt *hominum* pro *humanum.* dein cum Edd. quibuſdam Vett. Lugd. Bat. ſec. *ſuſcepturam* & *terram*, pro *ſuſceptura* atque *terra.* Vulgo male diſtinctum fuit, *haeſitavêre. Praejudicata incepti conſcientia, tandem* &c.

10 *Eo praelio*] Perizon. *e praelio.*

CAPUT V.

Rurſum prodigia viſa. Vulſinienſium libertini conſpirant adverſus dominos, quibus Romani ſubvenerunt. Roma iterum peſte corripitur.

Anno ab Urbe condita CCCCLXXX. [1] inter multa prodigia, ſanguis e terra, lac viſum eſt manare de coelo. Nam & plurimis locis ſcaturiens e fontibus cruor fluxit, & de nubibus guttatim in ſpeciem pluviae lacte demiſſo, diri, ut ipſis viſum eſt, terram imbres irrigaverunt. Eo tempore Carthaginienſes, dato adverſum Romanos auxilio Tarentinis, cum à ſenatu per legatos arguerentur, turpiſſimam rupti foederis labem praeſumto adcumulavêre perjurio. Tunc etiam Vulſinienſes,

1 *Inter multa prodigia,*] Horum prodigiorum mentionem Diaconus in ſuis additionibus ad Eutropium fecit. FABR.

2 *Tunc etiam Vulſinienſes,*] De hac re Florus libr. 1. cap. 21. *Poſtremi Italicorum in fide manſère Vulſinii, opulentiſſimi Etruſcorum, implorantes opem adverſus ſervos quondam ſuos, qui libertatem à dominis datam in ipſos erexerant, translataque in ſe Republica dominabantur.* Sed hi quoque duce Fabio Gurgite paenas dederunt. In Capitolinis Triumphis legimus, M. Valerium Flaccum Coſſ. de Vulſinienſibus triumphaſſe anno CDLXXXIX. initio belli Punici primi. FABR.

3 *Le.*

enſes, Etruſcorum florentiſſimi, [3] luxuria pene perierunt. Nam cum licentia in conſuetudinem [4] prorogata, ſervos ſuos paſſim liberos facerent, conviviis adlegerent, [5] conjugiis honeſtarent, libertini in partem poteſtatis recepti, plenitudinem per ſcelus uſurpare [6] meditati ſunt; & liberati ſervitutis jugo, ambitu dominationis arſerunt; & quos dominos ſubditi aequanimiter dilexerunt, eos jam liberi, [7] quod dominos fuiſſe meminerant, exſecrati ſunt. [8] Itaque conſpirantes in facinus libertini (quorum tanta manus fuit, ut ſine controverſia auſu potirentur) correptam urbem ſuo tantum generi vendicant: patrimonia, conjugiaque dominorum ſibi per ſcelus uſurpant, extorres dominos procul abigunt, qui miſeri, exſules egenteſque, Romam deferuntur: ubi oſtentata miſeria querelaque defleta, per Romanorum ſeveritatem & vindicati ſunt & reſtituti. Anno ab Urbe condita CCCCLXXXI. [9] peſtilentia ingens apud Romam conflagravit, cujus atrocitatem ſignificare contentus ſum, quia verbis inplere non poſſum. Si enim ſpatium temporis quo manſit inquiritur, ultra biennium vaſtando porrecta eſt; ſi depopulatio, quam egerit, cenſus indictus eſt, qui non quantum hominum deperiiſſet, ſed quantum ſuperfuiſſet, inquireret: ſi violentia qua adfecerit, Sibyllini libri teſtes ſunt, qui eam coeleſti ira inpoſitam reſponderunt. [10] Sed ne quem tentata uſurpatio tranſlationis offendat, quod cum Sibylla iratos deos dixerit, nos iram coeleſtem dixiſſe videamur,

3 *Luxuria pene perierunt.*] Flor. pr. *luxurie pene perierunt*, quod probant Lugd. Bat. tert. & Coll. Gronov. At Meus *luxuria perierunt*. Lugd. Batt. autem ſec. & quart. ut & Ultr. cum alio, qui citatur in Notis ad Aur. Victorem p. 169. *luxuriae poena perierunt*. Contra quam lectionem eventus ſtat, reſtituti enim a Romanis fuerunt. Quare ſimpliciter quoque ſcripſit Aur. Victor de Viris Illuſtribus cap. XXXVI. *Volſiniae, Etruriae nobile oppidum, luxuria pene perierunt.*

4 *Prorogata,*] Lugd. Bat. quart. *propagata.*

5 *Adlegerent,*] Sic ſcribitur hoc verbum in MSS. Vulgati male *allegarent.*

6 *Meditati ſunt*;] Sic MSS. & Edd. meliores, quidam, *moliti ſunt.*

7 *Quod dominos*] Elegans haec eſt lectio Florentinor. primi & tertii, pro qua vulgo legitur, *quos Dominos*. Pati enim non poterant illud priſtinae ſervitutis ante oculos opprobrium, & oderant benefactores ſuos quod domini fuiſſent.

8 *Itaque conſpirantes*] De Vulſinienſium ſervorum inſolentia lege Valerium lib. IX. cap. 1. FABR.

9 *Peſtilentia ingens*] Hujus peſtilentiae meminit Auguſtinus de Civitate Dei libr. III. cap. 17. FABR.

10 *Sed ne quem tentata*] Haec lectio eſt in Gualtheri libro, quam nos rejectis iis, quae vulgo leguntur, cupide recepimus. FABR. In editis erat, *Sed, ne quemquam quaſi tentatio cavillationis offendat.* in Aug. *Sed nequaquam tempeſtate* &c. in MSS. pro *tentatio cavillationis*, legitur *tentatae violatio-*

mur, audiat & intelligat, quod haec, etſi plerumque per aërias poteſtates fiunt, tamen ſine arbitrio omnipotentis Dei omnino non fiunt. Eodem tempore [11] Capparonia, virgo Veſtalis, inceſti rea, ſuſpendio periit: corruptor ejus conſciique ſervi, ſupplicio adfecti ſunt. Ecce continuatim quae & quanta numeramus accidiſſe annis ſingulis plurima, inter quos certe raro aut pene nullo nihil triſte [12] geſtum. Et hoc cum iidem ſcriptores, propoſito ſibi magis laudandi negotio, caverent numeroſitates miſeriarum, ne eoſdem, quibus haec & de quibus ſcribebantur, offenderent, auditoreſque ſuos exemplis praeteritorum terrere potius quam inſtruere viderentur. Porro autem nos, in ultimo temporum poſiti, mala Romanorum ſcire non poſſumus, niſi per eos, qui laudavêre Romanos. Ex quo intelligi datur quanta illa fuerint, quae ſtudio propter horrorem repreſſa ſunt, cum tanta [13] inveniantur, quae tenuiter inter laudes emanare potuerunt.

tionis, vel *tempeſtate*, vel *tentatae cavillationis*, ut in tribus Florentt. At Meus *tentata cavillatio offendat*. Quibus omnibus Fabricianam lectionem praefero.

11 *Capparonia*,] In libris ſeriptis eſt, *Capparronia*. FABR. Lugd. Bat. pr. *capta Romana virgo Veſtalis*.

12 *Geſtum*. Nullus ex MSS. elauſulam *eſt*, quam Vulgati adjiciunt, agnoſeit, ut nce Ed. Auguſt. *Nihil triſte geſtum* dicit, videlicet publiee, nullo bello.

13 *Inveniantur*] Flor. pr. cum Ed. Aug. & MSS. Lugd. Bat. tert. *inveniuntur*.

CAPUT VI.

De Carthaginienſium origine, variaque fortuna, qua ante bellum Punicum primum ſunt uſi.

Et quoniam ex hoc jam Punica bella ſuccedunt, res ipſa exigit; ut de Carthagine, quae [1] ante urbem Romam [2] duos & ſeptuaginta

Ante urbem Romam duos & ſeptuaginta annos] Sic Juſtinus libr. XVIII. de Carthagine; *Condita eſt urbs haec LXXII. annis ante quam Roma.* In Liviana Epitome libr. XXXI. legimus Carthaginem captam ſeptingenteſimo anno poſtquam erat condita. Unde cum Seipio Carthaginem expugnaverit an. ab u. c. DCVII. condita ante Romam annis XCIII. invenitur, ſed in Euſebii Chronico Carthago condita ante Trojam captam annis fere XL. reperitur. Appianus Libyeam ſive Carthagenienſ. hiſtoriam ſic orditur, Καρχηδόνα τ̃ ἐν Λιβύῃ Φοίνικες ᾤκισαν ἔτεσι πεντήκοντα πρὸ ἁλώσεως Ἰλίου. *Carthaginem, quae eſt in Africa, Phoenices condiderunt annis L. ante Ilium captum.* FABR.

2 *Duos*

ginta annos [3] ab Eliſa condita invenitur, ejuſque cladibus ac domeſticis malis, [4] ſicut Pompejus Trogus & Juſtinus exprimunt, vel pauca referantur. Carthaginienſes [5] vernaculum atque inteſtinum ſemper inter ſe malum habuêre diſcordiam: qua infeliciter exagitante, nulla unquam tempora vel foris proſpera, vel domi quieta duxerunt. Sed cum inter caetera mala etiam peſtilentia laborarent, homicidiis pro remediis uſi ſunt: quippe homines ut victimas inmolabant, [6] aetatemque inpuberem, quae etiam hoſtium miſericordiam provocaret, aris admovebant. [7] De quo ſacrorum, immo ſacrilegiorum genere [8] quid potiſſime diſcutiendum ſit, non invenio. Si enim [9] hujuſmodi ritus aliqui daemones praecipere auſi ſunt, ut mortibus hominum occiſione hominum ſatisfieret, intelligendum fuit, ſe operarios atque adjutores peſtilentiae conduci: ut ipſi, quos illa non corripuiſſet, occiderent: ſanas enim atque incorruptas offerri hoſtias mos eſt, [10] ita illi non ſedarent morbos ſed praevenirent. Itaque Carthaginienſes [11] adverſis diis propter iſtiusmodi ſacra, ſicut Pompejus Trogus & Juſtinus fatentur, ſicut autem apud nos conſtat, propter praeſumtionem inpietatemque ipſorum irato

2 *Duos & ſeptuaginta*] Florentt. pr. & tert. *duo & ſeptuaginta.* & ſic quoque primitus in Fior. ſecundo ſuerat.

Ab Eliſa] Quae Dido cognominata fuit, Οἰκισταὶ δ᾽ αὐτῆς, inquit Appianus, ἐγένοντο Ζῶρός τε, καὶ Καρχηδών. ὡς δὲ Ῥωμαῖοι καὶ αὐτοὶ Καρχηδόνιοι νομίζουσι, Διδὼ γυνὴ Τυρία. *Conditores ejus fuerunt Xorus & Carchedon, ſeu ut Romani, atque adeo ipſi Carthaginenſes putant, Dido mulier Tyria.* Plura Virgilius lib. I. Aeneid. FABR.

4 *Sicut Pompejus Trogus*] Quae Oroſius hoc capite de Carthaginienſibus ſcribit, ea ſunt apud Juſtinum ex Trogo libr. XVIII. & deinceps. FABR.

5 *Vernaculum*] Lugd. Bat. pr. & Edd. quaedam, *velut vernaculum.* Mox. Ed. Aug. *diſcordiae.*

6 *Aetatemque inpub.*] Conſueverant Carthaginienſes Saturno praeſtantiſſimos filios ſuos immolare, auctore Diodoro lib. XX. FABR. MSS. Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. *aetateque inpuberes, quae res etiam* &c.

7 *De quo ſacrorum,*] Ed. Aug. *de quo ſacrificiorum.* MS. Meus, *de quorum ſacrorum* &c.

8 *Quid potiſſime*] Ita omnes MSS. Vulgo *quid potiſſimum.*

9 *Hujusmodi ritus* &c.] In Ed. Aug. legitur *hujusmodi ritu.* Unde ſuſpicor illa, quae ſequuntur, in omnibus Cod. eſſe corrupta, atque locum hunc ita legi debere. *Si enim hujusmodi ritu aliqui daemones propitiare* (pro *praecipere*) *auſi ſunt, ut mortibus hominum occiſione hominum ſatisfieret,* &c. Propterea in ſequentibus dicitur, *ut ipſi* (ſcil. homines illi) *quos illa* (peſtilentia) *non corripuiſſet, occiderent.* Occidebant enim illi qui inmolabant homines, occidebantur vero in daemonum gratiam.

10 *Ita illi*] In Edd. Fabricii & Scotti inſerto *autem* legitur, *ita autem illi.* Pro quo Edd. quae praeceſſerunt, habent, *ita ut illi*, quod & in Lugd. Batt. & Coll. Gronov. exſtat. Sed delent mediam vocem Florentini tres, Meus, Perizon. & Ultr. neque eadem indigemus.

11 *Adverſis diis*] Quidam MSS. *averſis diis.* vel *adverſis dis.*

12 *Du-*

Digitized by Google

irato Deo, cum in Sicilia diu infeliciter dimicaſſent, translato in Sardiniam bello, iterum infelicius victi ſunt: propter quod [12] ducem ſuum Mazeum & paucos qui ſuperfuerant milites, exſulare juſſerunt. Exſules veniam per legatos petentes [13] repulſi, patriam bello & obſidione cinxerunt. Ibi tunc Mazeus, dux exſulum, Carthalonem, filium ſuum, ſacerdotem Herculis, quod ſibi velut inſultans purpuratus [14] occurreret, in crucem [15] ſub oculis patriae, [16] ita ut erat, [17] cum purpuris infuliſque ſuſpendit. [18] Poſt paucos dies urbem ipſam cepit, qui cum, interfectis plurimis ſenatorum, cruente dominaretur, occiſus eſt. Haec temporibus Cyri regis Perſarum geſta ſunt. Poſt haec vero [19] Imilco, rex Carthaginienſium, cum in Sicilia bellum gereret, repente horribili peſte exercitum amiſit. [20] Nec mora, morbis, populo catervatim cadente, cito quiſque correptus, mox mortuus, jam nec ſepeliebatur: cujus mali nuncius cum adtonitam repentino luctu Carthaginem repleviſſet, non ſecus ac ſi [21] capta eſſet, turbata civitas fuit. Omnia ululatibus perſonabant, clauſae ubique januae, cuncta privata publicaque officia damnata, univerſi ad portum [22] decurrunt, egredienteſque de navibus pau-

12 *Ducem ſuum Mazeum*] In vulgatis Juſtini libris hic dux *Macbaeus* nominatur: noſter Manuſcriptus cum Oroſii libris conſentit. Fabr. Nomen hujus Imperatoris in Flor. pr. *Himelcho* ſcribitur, ut & in ſec. atque in Lugd. Batt. ſec. quintoque & Perizon. *Himilco* vocatur in Cod. Meo.

13 *Repulſi*,] Ed. Aug. *& repulſi*.

14 *Occurreret*,] Ita MSS. omnes pro *occurrerat*, quod eſt in Vulgatis.

15 *Sub oculis*] Meus cum tribus Lugd. Batt. & Coll. Gronov. *in oculis*.

16 *Ita ut erat*,] Ὡς εἶχεν, ὡς ἔτυχε: Male igitur vulgo contra fidem librorum antiquorum ſcripſerunt, *ita ut erat dignus*. Fabr.

17 *Cum purpura infuliſque*] Lugd Bat. tres cum Coll. Gronov. *in purpura infuliſque*. Utrumque ex Juſtino defendi poteſt. Apud illum lib XVIII. cap 7. ubi praecepit, *Quid porro tu in purpura iſta coroniſque aliud* &c. aliquanto poſt ſequitur, *atque ita, cum ornatu ſuo, in altiſſimam crucem, in conſpectu urbis ſuffigi juſſit*.

18 *Poſt paucos dies*] Edd. Vett. *Poſt paucos autem dies*. ſed in MSS. illud *autem* non invenitur. Ed. Auguſt. Lugd. Batt. duo & Coll. Gronov. *Poſtque paucos dies*. Sed Juſtinus, *Poſt paucos deinde dies* &c.

19 *Imilco, rex Carthag.*] Hic in inpreſſis Juſtini libris *Amilco*, in ſcriptis *Imilco*, à Graecis Ἰμίλκων dicitur. Fuit is rex Carthaginienſium Olympiade XCVII. & rem in Sicilia contra Dionyſium ſeniorem infeliciter geſſit, quod capta Achradina, una parte Syracuſarum, Cereris & Proſerpinae templa ſpoliavit, peſteque graviſſima inde exercitus laboravit, auctor Diodorus lib. XIV. Fabr.

20 *Nec mora morboſis*] Sic me monuit legendum eſſe, ex, *morbus is*, praeſtantiſſimus Franciſcus Modius, cujus doctrinam & in auctoribus ſanandis dexteritatem, in Curtio nuper ab eo edito miramur. Laut. recte Vulgati & MSS *morbis*, quod conſtrui debet cum *cito quiſque correptus*.

21 *Capta eſſet*,] Poſteriorem vocem non agnoſcunt Lugd. Batt. tres cum Coll Gronov.

22 *Decurrunt*,] Ed. Aug. & tres Lugd. Batt.

Digitized by Google

paucos, qui cladi ſuperfuerant, de ſuis [23] percontantur. Poſtquam de clade ſuorum, tacentibus illis vel gementibus, miſeri intelligunt, tunc toto littore plangentium voces, tunc infelicium matrum ululatus & flebiles querelae audiebantur. [25] Inter haec [26] procedit & ipſe de navi ſua Imperator, ſordida ſervilique tunica diſcinctus: ad cujus conſpectum [27] plangentium junguntur agmina. Ipſe quoque manus ad coelum tendens, nunc ſuam, nunc publicam infelicitatem accuſat & deflet: ad poſtremum vociferans per urbem, tandem ingreſſus domum, cunctos qui lacrymantes proſequebantur, ultimo demiſit adloquio: ac deinde obſeratis januis, excluſiſque etiam filiis, gladio dolorem vitamque finivit. Haec Darii temporibus geſta ſunt. Poſt haec Anno, vir quidam Carthaginienſis, privatis opibus reipublicae vires ſuperans, invadendae dominationis hauſit cupiditatem. Cui rei conſilium utile ratus eſt, ut ſimulatis unicae filiae nuptiis, omnes ſenatores quorum dignitatem [28] obſtaturam inceptis ſuis arbitrabatur, inter pocula veneno necaret. Quae res per miniſtros prodita, ſine ultione vitata eſt, ne in viro [29] tam potenti plus negotii faceret res cognita, quam cogitata. Hoc conſilio eluſus Anno, alio machinamento facinus adgredi parat. Servitia concitat, quibus repente incautam urbem opprimeret. Sed cum ante ſtatutam cae-

Batt. cum Coll. Gronov. *recurrunt*. Sed *currunt* Edd. prima, eamque ſecutae Venetae.

23 *Percontantur.*] Sic cum Juſtino lib. XIX. cap. 2 reſcribere jubent Codd Perizon. & Meus. Vulgati habet *percontabantur*.

24 *Tacentibus*] Vulgati *dicentibus*, ſed MSS. omnes & Aug. Edit. multo ſignificantius, *tacentibus*

25 *Inter haec procedit & ipſe*] Diodorus de Imilcone, εἰς τοσοῦτο δ' ἦλθεν ἀτυχίας, ὥστε μετὰ τὸ ἀπλοϊστάτης ἐσθῆτος περιϊὼν τοὺς κατὰ πόλιν ναοὺς, κατηγορεῖν τῆς ἰδίας ἀσεβείας. καὶ περὶ τῶν εἰς θεοὺς ἁμαρτημάτων ὁμολογουμένων διδοὺς τιμωρίαν τῷ δαιμονίῳ. τὸ δὲ τέλος, ἑαυτοῦ καταγνοὺς θάνατον, ἀπεκαρτέρησε. id eſt: *Adeo miſera ejus fortuna eſſe coepit, ut cum viliſſima veſte urbis templa obiens ſuam ipſe inpietatem damnaret, atque teſtatas violati numinis poenas perſolveret; ad extremum ſe capitis damnavit, inediaque vitam abrupit.* FABR.

26 *Procedit*] Quidam ex inpreſſis *exiens procedit*.

27 *Plangentium junguntur agmina,*] Codd. Meus & Perizon. *plangentia*, quod placere poſſit, quia jam praeceſſit *plangentium voces*, ſed apud Juſtinum quoque legitur lib. XIX. cap 3. *ad cujus conſpectum plangentium agmina junguntur.*

28 *Obſtaturam*] Confirmant hanc lectionem, pro qua *obſtiturum* in quibuſdam Codd. & Edd. eſt, MSS Longob. & Vetuſtiores alii, ut & Vincent. Bellov.lian. haec excerpſit lib. IV. cap. 93. Quinctilian. II. cap. 12. *Video, inquit, quoſdam in ipſo ſtatim limine obſtaturos mihi.* Mox *ceptis* Meus pro *inceptis.*

29 *Tam potenti*] Abeſt vox prima a Vincentio & a MSS. Meo, Periz. tribus Lugd. Batt. Coll. Gron. & Edd. Vett. aliquot. In pleriſque ex iiſdem mox *conſtitutam* pro *ſtatutam.*

30 *Cum*

caedibus diem proditum ſe praeventumque intellexiſſet, caſtellum quoddam [30] cum viginti millibus ſervorum armatus occupat. Ibi dum Afros regemque Maurorum concitat, captus eſt: ac primo virgis caeſus, deinde effoſſis oculis & manibus cruribuſque fractis, velut à ſingulis membris poena exigeretur, in conſpectu populi necatus eſt. Corpus verberibus [31] lacerum cruci ſuffixum, filii cognatique omnes ſupplicio traditi: ne quis eum ejuſdem familiae umquam aut imitari, aut ulciſci meditaretur. Haec temporibus Philippi geſta ſunt. Poſt haec Carthaginienſes [32] cum Tyrum urbem auctorem originis ſuae, ab Alexandro Magno captam everſamque didiciſſent, timentes tranſitum ejus in Africam futurum, Amilcarem quemdam, cognomento Rhodanum, virum facundia ſolertiaque praecipuum, ad perſcrutandos Alexandri actus direxerunt: qui per Parmenionem quaſi transfuga exceptus, dehinc in militiam regis admiſſus, omnia civibus ſuis per tabellas ſcriptas, [33] & poſt cera ſuperlitas, enunciabat. Hunc mortuo Alexandro Carthaginem reverſum, [34] quaſi urbem regi venditaſſet, non ingrato tantum animo verumetiam crudeli invidia, necaverunt. Deinde cum adſidua, nec umquam ſatis proſpera adverſus Siculos bella gererent, & Syracuſas urbem Siciliae tunc florentiſſimam obſidione cinxiſſent, per Agathoclem Siciliae regem miro circumventi ingenio, uſque ad extrema deſperationis [35] adducti ſunt. [36] Namque Agathocles, cum apud Syracuſas à Carthaginienſibus obſideretur, ac ſe neque bello parem inſtructu copiarum, ne-

que

30 *Cum viginti millibus*] In Ed. Auguſt. XXIV. *millibus*. Plures deinde MSS. MSS. *ſervorum armatis occupavit*, & ſic quoque Vincent. Bellovacenſis.

31 *Lacerum*] Edd. quaedam ex primis, *laceratum cruci fixum eſt.* ut & Vincent. Bellov. qui *affixum* legit.

32 *Cum Tyrum urbem*] De *Tyri* expugnatione dictum libro ſuperiore capite XVI. Carthaginem vero Tyrii condiderunt, ſemper parentum loco culti, ait Curtius libro IV. Unde Diodorus libro XVII. Καρχηδονίους Τυρίων ἀπογόνους vocat. Virgilius Aeneid. *Urbs antiqua fuit, Tyrii tenuere coloni, Carthago.* Fahr.

33 *Et poſt cera ſuperlitas,*] Calliditate ſimili, qua uſus traditur Demaratus Lacedaemonius ſupr. lib. II. cap. 9.

34 *Urbem regi venditaſſet,*] Sic feci ex *vindicaſſet* & *vendicaſſet*. Simile eſt apud Juſtinum, ubi hoc verbum uſurpatur, pro *vendidiſſet*: nec dubito quin etiam probabit lector. Laut. Male in Editis *vindicaſſet*, nam vel *indicaſſet* vel *venditaſſet* ſcribendum eſt. Patet ex notis Bongarſii & Berneeceri ad Juſtin. lib. XXI. cap. 6. unde Oroſius ſua hauſit, utrumque recte diei, pro venalem offerre. Ego in quatuor Codd. Lugd. Batt. & Coll. Gronov. *indicaſſet* ſcriptum inveni. Sed Ed. Auguſt. utramque lectionem repraeſentavit, edens *indicaſſet vel vendicaſſet*, quod ultimum verbum reliquos MSS. obſedit pro *venditaſſet*.

35 *Adducti ſunt.*] Ita malo cum MSS. omnibus atque Edd. Vetuſtis, quam *adacti ſunt*, quod habent recentiores.

36 *Namque Agathocles,*] Diodorus initio

libri

Digitized by Google

que obſidionis patientem [37] ſtipendiorum ſufficientia videret, bene proviſo, ac melius diſſimulato conſilio, in Africam cum exercitu [38] tranſit, ibi ſuis, quid moliatur, aperit: deinde quid facto opus ſit, docet. Illico unanimiter naves primum, in quibus venêre, [39] incendunt, ne qua ſpes refugiendi foret. Dehinc cum omnia in quae direxiſſet, proſterneret, villas caſtellaque incenderet, [40] Annonem quemdam cum triginta millibus Poenorum [41] obvium habuit; quem [42] cum duobus millibus ſuorum interfecit. Ipſe autem duos tantum in eo bello perdidit. Qua pugna & Afrorum animis incredibiliter fractis, & ſuorum in inmenſum auctis, urbes caſtellaque expugnat, praedas ingentes agit, hoſtium multa millia trucidat. Caſtra deinde ad quintum lapidem a Carthagine ſtatuit, ut damna rerum opulentiſſimarum vaſtationemque agrorum & incendia villarum de muris ipſius urbis ſpecularentur. Adjicitur praeſentibus malis triſtior fama. Nam & apud Siciliam deletus cum imperatore Afrorum exercitus nunciatur: quem revera incautum ac pene otioſum [43] Antander, Agathoclis frater, oppreſſerat. Hoc per totam Africam rumore diſperſo non tributariae tantum urbes ab his, verumetiam ſocii reges deficiebant: inter quos [44] rex quoque Cyrenarum, Ophellas, pactus eſt cum Agathocle

libri XX. à Troia capta uſque ad profectionem Agathoclis in Africam numerat annos DCCCLXXXIII. Fabr.

37 *Stipendiorum ſufficientia*] Ed. Auguſt. *ſtipendiorum ſufficientiam.*

38 *Tranſit*,] Cod. Longob. cum Meo *tranſiit.*

39 *Incendunt*,] Plurimi ex MSS. *ſuccendunt.* Juſtin. lib. XXII. cap. 6. *univerſas naves, conſentiente exercitu, incendi jubet.*

40 *Annonem quemdam cum triginta millibus*] Haec quidem ita Juſtinus libro XXII. At Diodorus ſcribit, non ſolum Annonem, ſed & Bomilcarem contra Agathoclem miſſum cum exercitu, in quo pedites non pauciores XL. millibus, equites mille, curruum duo millia fuerint, quibus Agathocles oppoſuit primum filium ſuum Archagathum cum duobus millibus peditum & quingentis deinde Syracuſanorum tria millia L. tum Graecorum millia tria, totidemque Samnitium, Etruſcorum & Gallorum. Cecidiſſe idem in praelio ait, Graecos ducentos, Carthaginenſes, non amplius *mille*, tametſi quidam *ſex millia* ſcripſerint. Fabr.

41 *Obvium habuit*;] Cod. Longob. *obviam habuit.*

42 *Cum duobus millibus*] Apud Juſtinum, unde haec deſumta ſunt, tria millia periiſſe dicuntur. Legitur apud illum lib. XXII. cap. 6. *Sed praelio commiſſo, duo de Siculis, tria millia de Poenis cum ipſo duce cecidêre.* Id vero prorſus incredibile, duos tantum, ut vult Oroſius, de exercitu Agathoclis cecidiſſe. Unde ſuſpicor apud Juſtinum illud *duo* ad *millia*, itidem ut, quod ſequitur, *tria*, referendum eſſe. Clades autem Poenorum longe gravior fuit, quod non modo multo plures, ſed & ipſum ducem Annonem amiſerint.

43 *Antander, Agathoclis frater*,] *Andro* in vulgatis corrupte legitur. Tu lege Diodorum, qui haec omnia copioſe exponit. Fabr.

44 *Rex, Cyrenarum, Ophellas*,] Diodor. lib. XX. ὁ δ' Ὀφέλλας ἦν μὲν τῶν φίλων τῶν συνεστρατευμένων Ἀλεξάνδρῳ, κρατῶν δὲ τῶν περὶ Κυρήνην πόλεων,

cle communionem belli, dum regnum Africae ardenter adfectat. Sed poſtquam in unum exercitus & caſtra junxerunt, per Agathoclem blandimentis & inſidiis circumventus, [45] occiſus eſt. Carthiginienſes, contractis undique copiis, in bellum exarſère. Quibus Agathocles, habens ſecum Ophellae copias, congreditur, eoſque magno utriuſque exercitus ſanguine & gravi praelio ſuperat. Hoc certaminis diſcrimine tanta deſperatio illata Poenis eſt, ut niſi in exercitu Agathoclis orta ſeditio fuiſſet, transfugiturus ad eum [46] Bomilcar, dux Poenorum, cum exercitu fuerit. Ob quam noxam in medio foro juſſu Carthaginienſium patibulo ſuffixus, crudele ſpectaculum ſuis praebuit. [47] Deinde cum poſt mortem Agathoclis Carthaginienſes Siciliam inſtructa claſſe vaſtarent, a Pyrrho rege Epiri ab Italia accerſito, terreſtri navalique certamine ſaepe ſuperati, noviſſime ad Romana bella converſi ſunt. [48] Proh dolor, legunt ne iſta de veteribus, qui [49] de recentibus conqueruntur? Immo legunt, & ea non aequitate, ſed aemulatione conjiciunt. Maximo enim illo & ineffabili, [50] quem nec ipſi diſcernunt, ſtimulo compunguntur, non propter tempora mala, ſed propter tempora Chriſtiana: & derivatio eſt invidi ulceris, ut [51] quidquid ſub execrabili agitur, atrocius eſſe videatur: ſicut etiam inter nos ſaepe inimicorum oculis videri ſolet, eos quos exſecrantur,

nihil

λων, καὶ δυνάμεως ἀδρᾶς, ἐπεβάλλετο ταῖς ἐλπίσι μείζονα δυναστείαν. id eſt: *Ophellas erat ille quidam ex iis amicis Alexandri, qui cum ipſo militaverant, ſed cum Cyrenaicas Urbes, magnaſque copias in ſua poteſtate haberet, majus imperium ſpe conceperat.* FABR. Duxerat hic Ophellas uxorem puellam Athenienſem, ex antiqui Miltiadis generoſa ſtirpe, Eurydicem. Quam viduam, pereunte Ophella, inter uxores recepit Demetrius Poliorcetes, cum magno Athenienſium gaudio. Conſuli poſſunt, quae ea de re ſcripſimus in Hiſtoria Catholica, patrio ſermone, edita Tom. I. p. 345.

45 *Occiſus eſt.*] In Meo *occiditur*, in quo ſtatim pro *ſuperat* legitur *ſuperavit.*

46 *Bomilcar, dux Poenorum,*] *Amilcar* vulgo hic male nominatur, eſt enim Βομίλκαρ, qui, cum Carthagine regnum occuparet, interfectus fuit, ut ſcribit Diodor. FABR.

47 *Deinde cum poſt mortem Agath.*] Plenior hiſtoria petenda ex Juſtini lib. XXIII. Nam quae Diodorus de his rebus litteris conſignavit, ad nos non pervenerunt. FABR.

48 *Proh dolor:*] Cod. Longob. & Meus *pro dolor.*

49 *De recentibus*] In Perizon. legitur *de praecentibus.*

50 *Quem nec ipſi diſcernunt,*] Sic emendavi ex Codice Meo & Lugd. Bat. pr. atque Coll. Gronov. adſtipulantibus quoque tribus MSS. Florentinis, *decernunt*, quod in Vulgatis invenitur, minus convenit.

51 *Quidquid ſub exſecrabili*] Ed. Auguſtana, *quidquid ſubexecrabile.* Vulgatae lectionis hic eſt ſenſus, *quidquid agitur ſub exſecrabili*, id eſt, ſub eo nomine, tempore &c. quod exſecramur, *atrocius eſſe videtur.* Quod patet ex ſequentibus, in quibus ait, nihil poſſe recte fieri ab aliquo, in oculis inimicorum, qui illum, & propterea omnia quae facit idem, ſine diſcrimine, exſecrantur.

52 *Ni-*

Digitized by Google

nihil non pravum, nihil non turpe, [52] nihil non ſubſicivum, nihil non in vulnus ſuum, dicto factove agere, & [53] hoc tamen pene ſimpliciter. In tantum enim captum cor obliquat invidia, ut rectum natura non videat, de quorum numero ſunt iſti: ſed multo miſeriores, quia inimici Dei, ac perinde inimici veritatis, de quibus [54] flentes haec dicimus, & quos miſericorditer, ſi patiantur, arguimus, ut ſanemus, qui vitioſo oculo haec vident, atque ideo duplicia illis videntur, quae vident: & confuſi caligine nequitiae, in id cadunt, ut minus videndo plus videant, cum tamen id quod eſt, ita ut eſt, videre non [55] poſſint: qui graviora arbitrantur flagella patris, quam hoſtus incendia: qui acerbiorem vocant blandientem, admonentem, & redimentem Deum, quam perſequentem, dominantem, trucidantemque diabolum. Quamquam ſi de patre intelligerent, de caſtigatione gauderent: & ſi praevideretur fructus eruditionis, eſſet diſciplina tolerabilis: ac propter ſpem, quae nunc gentibus data eſt, antea vero non fuerat, leviora ducerent, etſi graviora paterentur: quamquam [56] contem-

52 *Nihil non ſubſicivum, nihil non in vulnus ſuum,*] Haec eſt omnium librorum vetuſtorum lectio. Eſt autem *ſubſicivum*, ſive *ſubſecivum*, quod Graeci πάρεργον dicunt, à re principali, ut ita dicam, alienum, & quaſi ſuperfluum. Tranſlatione ſumta ab iis, quae in agrorum aſſignationibus *ſubſeciva* nominantur, de quibus Frontinus. Fabr. *Nihil non ſubſicivum, nihil non vulneroſum* Editi, *in vulnus ſuum*, quod in ſenſum, & in figuram, qua reliqua omnia, quae in eadem periodo dicuntur, peccat: ſed illud *ſubſicivum* ſeu *ſubſecivum* quid ſibi hic velit neſcio. Neque enim puto Oroſium intelligere cum Franc. Fabricio, quod Graecis eſt πάρεργον & quod vere ſignificat, *ſuperfluum*, tamen ſic in omnibus libris conſtanter legitur. Laut. Quam adfirmat Fabricius, omnium librorum veterum eſſe lectionem, id de iis tantum intelligi poteſt, quos ipſe inſpexerit. Diſcrepant enim quos ego conſului. Nam pro *ſubſicivum* in Cod. Lugd. Bat. primo, qui vetuſtior reliquis eſt, ſcribitur *ſaevum* In Lugd. Batt. ſec. & quarto, atque Coll. Ultr. *ſuſcenum* vel *ſuſcevum*, Edd. Vett. *obſcoenum* repoſuerunt, praeter Aug. in qua legitur, *ſubſcivum*. Scripſit forte Oroſius *ſubſcaevum*, quod ſubinfelix, vel mali quodammodo ominis ſignificat. Quo ſenſu *ſcaevum* uſurpatur ab Arnobio contra Gentes lib. V. p. 159. *Ac ne ſcaevus aliquis nuptialia interrumpat gaudia.* Pro *in vulnus ſuum*, Lugd. Bat. pr. habet *vulneroſum*, ut & Coll. Gron. Oroſii ſaeculo dignam vocem, quae tamen in primis quoque Edd. invenitur, & in Aug. conjungitur cum altera *in vulnus ſuum*, pariter in textum recepta. Cod. Longobardici haec ſcriptura eſt, *nihil non pravum, nihil non ſubſicbivum* (ſic) *nihil non in vulnus ſuum*. Reliqui a Vulgatis recentioribus non abeunt.

53 *Et hoc tamen pene ſimpliciter*] Alii legunt, *& hoc tamen ſimpliciter*, ut duo Lugd. Batt. & plures ex Vetuſt. Edd. Alii, *& hoc jam pene ſimpliciter*, inter quos tres Florentini, Meus & Perizon. Coll. Gronov. *& hoc tamen ſimiliter.* Vulgata lectio ſignificare videtur: & tamen hoc, quod ab inimicis tam acerbe in malam partem rapitur, ſimpliciter fere & ſine dolo malo fieri ſolet.

54 *Flentes haec dicimus,*] Reſpicit Apoſtol. Pauli verba Ep. ad Philipp. cap. III. ℣. 18.

55 *Poſſint:*] MS. Perizon. & Ed. Aug. *poſſunt.*

56 *Contemtus*] *Contemtus* in plur. numero malunt Cod. Longob. MSS. Meus Perizon.

Digitized by Google

temtus miſeriarum poſſunt etiam à ſuis diſcere, apud quos ſumma mala pro ſummis bonis aeſtimata ſunt, tantum ut [57] gloriam famae celebrem atque illuſtrem conſequerentur: per quos colligi datur, quanta nobis, quibus aeternitas beata promittitur, ſint toleranda pro vita, cum illi tanta potuerint tolerare pro fama.

rizon. Lugd. Batt. duo Ultr. & Coll. Gronov. atque inter Editos Auguſt. Vulgo *contemtum*. Poſt *diſcere* in Lugd. Bat. quarto ſubjungitur *laudare*.

57 *Gloriam famae*] Perizon. *gloriam fama celebrem* &c. quod melius dictum eſt. In fine capitis *potuerunt* Edd. Vett. pro *potuerint*.

CAPUT VII.

Romanorum adverſus Syracuſanos & Poenos res geſtae, bellorumque variorum ſucceſſus. Servorum ſociorumque navalium conjuratio.

[1] Anno ab Urbe condita CCCCLXXXIII. [2] Appio Claudio, [3] Q. Fabio conſulibus, Mamertinis, quorum Meſſana nobilis Siciliae [4] civitas erat, [5] auxilia contra Hieronem Syracuſanum regem, & Poenorum copias Hieroni junctas, [6] & Ap. Claudium conſulem cum exercitu miſere Romani: qui tam celeriter Syracuſanos Poenosque ſuperavit, ut ipſe quoque Rex, rerum magnitudine perterritus, ante ſe victum quam congreſſum [7] fuiſſe prodiderit: qui [8] exin, fractis viribus amiſſaque fidu-

1 *Anno ab Urbe condita CCCCLXXXIII.*] Hic annus, quo bellum Punicum primum geri coeptum, cum varium numerum apud ſcriptores habeat, in Faſtis Capitolinis eſt CIↃLXXXIX. Fabr.

2 *Appio Claudio*,] MSS. omnes & Ed. Aug. *id eſt Appio Claudio*.

3 *Q. Fabio*] Solus Oroſius, quod ſciam, cum Ap Claudio *Fabium* Coſ. comparat: pro quo alia omnia monimenta *Flaccum* habent qui in Faſtis Capit. ita deſcribitur, *M. FULVIUS Q. F. M. N. FLACCUS*. De re geſta ab Appio Claudio cum Poenis & rege Hierone, Polybius libr. I. Livius libr. XVI. Florus lib. II. cap. 2. Fabr.

4 *Civitas erat*,] Cod. Perizon. *Civitas fuit*.

5 *Auxilia*] MSS. omnes *auxilia*. Ed. Aug. *in auxilia*. Sed Editi *auxilio*.

6 *Et Appium Claudium*] Quia conjunctionem *&*, quae in omnibus invenitur MSS. non agnoſcunt Editi, repoſuerunt ſupra *auxilio* pro *auxilia*.

7 *Fuiſſe*] Abeſt ab Edit. Auguſt.

8 *Cum exin, fractis*] Vulgo, *ex infractis*, quod textus ipſe redarguit. Laut. Ridiculum eſt mendum in omnibus editis. Quid enim eſt hoc, *cum infractis* vel *ex infractis viribus*? Recte igitur Lautius.

9 *Con-*

ducia, cum pacem ſupplex rogaret, ducentis argenti talentis juſſu conſulum multatus, accepit. [9] Conſules Agrigentum, Siciliae civitatem, ibique praeſidia Poenorum, operibus valloque cinxerunt. Cumque incluſus ea obſidione ſenior Annibal, imperator Poenorum, ad ſummam egeſtatem redactus eſſet, Anno, imperator novus Carthaginienſium, cum equitibus mille quingentis, & triginta millibus peditum, triginta etiam elephantis, ex improviſo interceſſit, expugnationemque civitatis pauliſper diſtulit: ſed continuo civitas capta eſt. Poeni maximo bello victi & profligati, undecim elephanti in poteſtatem redacti, [11] Agrigentini ſub corona omnes venditi ſunt. Annibal ſenior, facta cum paucis eruptione, diffugit. [12] Cn. Cornelio Aſina C. Duilio conſulibus, cum Annibal ſenior oram Italiae maritimam inſtructa ſeptuaginta navium claſſe vaſtaret, Romani & ipſi claſſem fabricari atque inſtrui [13] praeceperunt: quod Duilius conſul celeriter implevit. Nam [14] intra ſexageſimum diem, quam arbores caeſae erant, [15] centum triginta navium claſſis deducta in ancoris ſtetit. Cornelius Aſina, conſul alter, [16] cum ſedecim navibus Liparam inſulam [17] petiit, [18] ubi ab Annibale, quaſi ad colloquium pacis evocatus, Punica fraude captus atque

9 *Conſules Agrigentum*,] Conſules anni tertii hujus belli L. Poſtumium Megellum, Q. Mamilium Vitulum intelligit. Hi enim ad Agrigentum rem geſſerunt, oppidumque ceperunt, Polybius lib. I. FABR.

10 *Agrigentum*] Edd. Vett. *Conſules itaque Agrigentum Siciliae civitatem adeuntes, ibi praeſidia* &c. contra MSS. omnes & Ed. Auguſt.

11 *Agrigentini*] Cod. Lugd. Bat. pr. *Agrigentini omnes ſub corona venditi ſunt.*

12 *Cn. Cornelio Aſina, C. Duilio*] Hi anno quinto hujus belli, & poſt Ur. Con. CDXCIII. Conſules fuerunt. Quod de celeritate in claſſe comparata Oroſius ſcribit, eſt apud Florum lib. II. FABR.

13 *Praeceperunt:*] Edd. quaedam Vett. *praecipiunt.*

14 *Intra ſexageſimum diem*,] MSS. omnes, quos conſului, ut & Vincent. Bellov. lib. VI. cap. 34. *intra ſexaginta dies*. Edit. prima *intra LXX. dies*. Pariſ. & Venetae *intra LXX. diem*. Dein Auguſt. *intra LX. dies, quam arbores caeſae ſunt*, pro *erant*.

15 *CXXX. navium claſſis*] Apud Florum eſt CLX. FABR.

16 *Cum ſedecim.*] Ed. Aug. *cum XVII. millibus.*

17 *Petiit*,] Ita ſcribere jubent Codd. Longob. & Flor. ſecund. cum Perizon. pro *petit.*

18 *Ubi ab Annibale*,] Tres Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. & Ed. Aug. *Ibi ab Annibale*, &c. quod non diſplicet, quia ſequitur, *quod ubi Duilius* &c. Vincentius Bellovacenſis eamdem quoque lectionem confirmat.

19 *Quod ubi Duilius*] Hic eſt C. *Duilius* M. F. qui Poenos primus claſſe devicit. Cicero in Catone, Valer. lib. III. cap. 3. Plin. lib. XXXIV. cap. 5. FABR. Poſt excerptum ex Oroſio, de Duilio, ſubjungit in Speculo Hiſtoriali l. c. Vincent. Bellov. haec: *Hunc, quem vocat Oroſius Duilium, dicit Helinandus* (ſcriptor & compilator is vixit paullo ante tempora Vincentii) *eumdem eſſe, quem vocat Hieronymus Duellum, lib. I. contra Jovinianum. De*

Duil-

atque in vinculis necatus eſt. [19] Quod ubi Duilius, alter conſul, audivit, cum triginta navibus adverſus Annibalem profectus eſt. Commiſſo navali praelio, Annibal, amiſſa navi, qua vehebatur, ſcapha ſubductus aufugit, [20] triginta & una naves ejus captae, tredecim merſae, tria millia hominum occiſa, [21] ſeptem millia capta referuntur. Poſtea Carthaginienſes, C. Aquillio Floro [22] L. Cornelio Scipione conſulibus, Annonem [23] in locum Annibalis ſubrogatum, pro Sardis & Corſis defenſandis, navali praelio praefecerunt; qui à Scipione conſule victus, amiſſo exercitu, ipſe confertiſſimis hoſtibus ſe inmiſcuit, [24] ibique interfectus eſt. Eodem anno tria millia ſervorum, & quatuor millia navalium ſociorum in urbis Romae excidium conjurarunt: & niſi [25] maturata proditio conſilium praeveniſſet, deſtituta praeſidio civitas ſervili manu periiſſet.

Duillio vel Duellio (quomodo ſaepe in MSS. vocari ſolet, vel Duello, ut Hieronymus) ib. haec habentur. *Duellus, qui primo Romae navali certamine triumphavit, Iliam virginem duxit uxorem, tantae pudicitiae, ut illo quoque ſeculo pro exemplo fuerit, quo inpudicitia monſtrum erat non vitium. Is jam ſenex & trementi corpore, in quodam jurgio audivit ſibi exprobrari os foetidum, & triſtis ſe domum contulit. Cumque apud uxorem queſtus eſſet, quare numquam ſe monuiſſet, ut huic vitio mederetur? Feciſſem, inquit, illa, niſi putaſſem omnibus viris ſic os olere.*

20 *Triginta & una naves*] Idem numerus eſt in Eutropio, niſi quod XIV. naves merſas ſcribit. Polybius tradit, Poenos in hoc praelio naves L. amiſiſſe. Fabr.

21 *Septem millia capta referuntur.*] Tres ex Lugd. Batt. & Coll. Gronov. *tria millia* captivorum numerant. Iiſdem adſentitur Vincentius Bellovac.

22 *L. Cornelio Scipione*] Inter nomina conſulum conjunctionem *&* interſerunt Editi, quam ex MSS. nullus agnoſcit.

23 *In locum*] Flor. ſecund. *in loco.*

24 *Ibique interfectus eſt.*] Anno, dux Carthaginienſium, pro *Olbia* oppido fortiſſime pugnans occidit, Valerius lib. V. cap. 1. Fabr. In Meo *occiſus*. Cecidit Anno ante muros Olbiae, quod Sardiniae fuit oppidum. Cadaver ejus, propter viri virtutem, honorifice ex tabernaculo ſuo, atque amplo funere Romanum ducem, Scipionem Aſinam, fratrem ejus, qui ab Annibale Seniore captus & occiſus fuerat, extuliſſe tradit Val. Maximus, lib. V. cap. 1. ex. 2. Meminit & Silius Italicus lib. VI. ℣. 670.

Cernit & extremos defuncti civis honores:
Scipio ductoris celebrabat funera Poeni,
Sardoa victor terra.

25 *Maturata proditio*] Meus *manifeſtata proditio.* Hujus periculi praeter Oroſium, mentionem quoque facit Zonaras Annal. lib. II.

Ca-

CAPUT VIII.

Romani, Camerinam urbem petentes, in inſidias incurrunt. Annibal ſenior à ſuis lapidatur. Regulus Liparam Melitamque vaſtat. Clupea ſe Romanis dedit. Regulus, ingentis magnitudinis ſerpente confecto, de Carthaginienſibus victoriam refert.

[1] Anno ab hoc proximo, Calatinus conſul, Camerinam Siciliae urbem petens, temerè in anguſtias deduxit exercitum, quas Poenorum copiae jam dudum praeſtruxerant. Cui cum omnino nulla vel obſiſtendi vel evadendi facultas eſſet, [2] Calpurnii Flammae virtute & opera liberatus eſt: qui lecta [3] trecentorum virorum manu, inſeſſum ab hoſtibus tumulum occupavit, & in ſe Poenos omnes pugnando convertit, donec Romanus exercitus obſeſſas anguſtias, hoſte non urgente, tranſiret. Caeſi ſunt [4] in eo bello omnes trecenti, ſolus Calpurnius, quamvis multis confoſſus vulneribus, & cadaveribus obtectus, evaſit. Annibal ſenior, [5] a Carthaginienſibus iterum claſſi praepoſitus, infeliciter cum Romanis navali praelio congreſſus & victus, ab exercitu ſuo, ſeditione orta, [6] lapidibus coopertus interiit. [7] Atilius conſul

1 *Anno ab hoc proximo*,] Hic annus in Faſtis Capitol. eſt ab Urbe Con. CDXCV. quo A. Atilius Calatinus, C. Sulpicius Paterculus Coſſ. fuerunt. FABR.

2 *Calpurnii Flammae*] Sic nominant hunc tribunum Livius libro XXII. Florus libr. II. Auctor de Viris illuſtribus. Plinius lib. XXII. capite 6. *M. Calpurnium Flammam*, adpellat, Cato illum *Q. Caedicium*, Quadrigarius *Laberium* vocavit. Lege Gellium libr. III. cap. 7. & Frontinum lib. I. FABR.

3 *Trecentorum virorum manu*,] Sic malunt MSS omnes quam *tercentum*.

4 *In eo bello*] Vulgati, *in eo praelio*, ſed Oroſius ſaepiſſime, Salluſtii exemplo, *bellum* pro praelio uſurpat, atque hoc in loco *bellum* reponere jubent omnes MSS.

5 *A Carthaginienſibus iterum claſſi praepoſitus*,] Et haec omnium MSS. & Vett. Edd. lectio eſt. Fabricius mutavit in *Carthaginenſium iterum claſſi praepoſitus.*

6 *Lapidibus coopertus interiit.*] In Epitoma Liviana lib. XVII. de Annibalis interitu ita ſcriptum eſt: *Annibal, dux Poenorum, victa claſſe, cui praefuerat, a militibus ſuis in crucem ſublatus eſt.* De eodem Polybius, Χρόνοις δ' ὐ πολλοῖς ὕςερον, ἐν τῇ Σαρδόνι συγκλεισθεὶς ὑπὸ Ῥωμαίων ἔν τινι λιμένι, καὶ πολλὰς ἀποβαλὼν τῶν νεῶν, παραυτίκα συλληφθεὶς ὑπὸ τῶν διασωθέντων Καρχηδονίων ἀνεσταυρώθη. id eſt; *Tempore non ita longo poſt in Sardinia circumventus a Romanis in quodam portu, cum magnum numerum navium amiſiſſet, continuo a Carthaginenſibus, qui evaſerant, comprehenſus atque in crucem ſublatus eſt.* FABR. Intellige ita, ut poſtquam in ſeditione lapidibus fuerit coopertus, deinceps cadaver ejus, eodem tumultu, in crucem ſublatum fuerit.

ſul Liparam Melitamque, inſulas Siciliae nobiles, pervagatus evertit. [8] Conſules in Africam juſſi transferre bellum, [9] cum trecentis triginta navibus Siciliam petierunt, quibus Amilcar Poenorum imperator & Anno claſſi praefectus occurrit. Conſerto navali praelio Carthaginienſes, in fugam verſi, [10] ſexaginta & quatuor naves perdiderunt. Victores conſules in Africam transvecti ſunt, [11] primamque omnium Clupeam urbem in deditionem receperunt, Inde Carthaginem petentes, trecenta [12] aut eo amplius caſtella populati ſunt, infeſta Carthagini ſigna circumtulerunt. Manlius conſul [13] ab Africa cum victrici claſſe decedens, viginti ſeptem millia captivorum cum ingentibus ſpoliis Romam revexit. Regulus, bellum Carthaginienſe ſortitus, iter cum exercitu faciens; haud procul à flumine Bagrada caſtra conſtituit, ubi cum plurimos militum, aquandi neceſſitate ad flumen deſcendentes, [14] ſerpens mirae magnitudinis devoraret, Regulus ad expugnandam beſtiam cum exercitu profectus eſt: ſed nihil in tergo ejus proficientibus jaculis, atque omni telorum ictu irrito, quae per horrendam ſquamarum cratem quaſi per obliquam ſcutorum teſtudinem labebantur, mirumque in modum, ne corpus laederent ipſo corpore pellebantur, cum inſuper magnam multitudinem morſu comminui, impetu proteri, halitu etiam peſtifero exanimari videret, [15] baliſtas deferri imperavit, per quas [16] murale ſaxum ſpinae ejus incuſſum, compagem totius corporis ſolvit. Talis ſiquidem eſt natura ſerpentis, ut cum pedibus carere videa-

7 *Atilius conſul*] C. Atilius Regulus ſignificatur, qui anno octavo hujus belli cum Cn. Cornelio Blaſione Conſul fuit, & de Poenis triumphum navalem egit, ut eſt in tabulis Capitolinis. Fabr.

8 *Conſules in Africam*] Conſules hi fuerunt M. Atilius Regulus, & L. Manlius Vulſo. Polybius, Eutropius & Florus, quos lege. Fabr.

9 *Cum trecentis triginta navibus*] Tres Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. cum *CCCCXXX navibus.*

10 *Sexaginta & quatuor naves*] Lugd. Bat. tert. cum Coll. Gronov. *LIIII. naves.*

11 *Primamque omnium*] Ed. Auguſt. *primum omnium.*

12 *Aut eo amplius*] Meus *& eo amplius.*

Ab Africa] *Africa* tantum, deleto *ab*, legunt tres Florentt. cum Perizon. Lugd. Bat. tert. & Coll. Gronov.

14 *Serpens mirae magnitudinis*] Hanc hiſtoriam de ſerpente à T. Livio curioſe pariter ac facunde relatam initio lib. XVIII. ſcribit Valerius libro I. extremo. Recitat eandem è Tuberone Gellius libr. VI. cap. 3. Fabr.

15 *Baliſtas deferri*] Quidam ex MSS. & Edd. *baliſtas deferre.*

16 *Murale ſaxum*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. *molare ſaxum.* Idem in Vincentio Bellovacenſi inveni Spec. Hiſtor. lib. VI. cap. 35.

17 *Et*

deatur, coſtis tamen & ſquamis, quas à ſummo gutture uſque ad imam alvum parili modo diſpoſitas habet, ita inſtruatur, ut ſquamis quaſi unguibus, coſtis quaſi cruribus innitatur. Non enim ut vermis, cui ſpinae rigor non eſt, [17] & in directum corpuſculi ſui partes gradatim porrigendo contractas, contrahendo porrectas, motum explicat, ſed alternis intenta conatibus latera ſinuoſa circumfert, ut per exteriorem ſpinae curvaturam, rigentem coſtarum aciem tendat, coſtis autem natura ad ſummum rectis ſquamarum ungulas figat: quod viciſſim & celeriter agendo, non ſolum plana perlabitur, ſed etiam convexa conſcendit, tot veſtigiis inſtructa quot coſtis. Hujus itaque rei cauſa eſt, ut ſi in qualibet corporis parte ab alvo uſque ad caput ictu aliquo collidatur, debilis reddita [18] curſum habere non poſſit, quia [19] ubicumque ille ictus inciderit, ſpinam ſolvit, per quam coſtarum pedes & motus corporis agebantur; unde etiam [20] hic ſerpens, qui tamdiu tot jaculis invulnerabilis obſtitit, ad unius ſaxi ictum debilis ceſſit, ac mox circumventus telis facile oppreſſus eſt. Corium autem ejus Romam devectum (quod fuiſſe centum viginti pedum ſpatio ferunt) aliquamdiu cunctis miraculo fuit. [21] Regulus adverſus tres imperatores, id eſt Aſdrubales duos & accitum ex Sicilia Amilcarem, atrociſſimum bellum geſſit, in quo [22] caeſa ſunt Carthaginienſium ſeptemdecim millia, capta autem quinque millia, elephanti decem & octo abducti, [23] oppida octoginta duo in deditionem ceſſère Romanis.

17 *Et in directum*] Male coaluit in Edd. Fabr. *indirectum*. Male quoque paullo ante in Edd. *inſtruitur* pro *inſtruatur*, quod in MSS. eſt.

18 *Curſum habere non poſſit*,] Ed. Auguſt. haud inepte legit, *curſu abire non poſſit*. coactus ſcilicet in loco, ubi vulnus accepit, manere.

19 *Ubicumque ille ictus inciderit*,] Pro *ille ictus*, Vulgati, excepta Auguſt. exhibent *illi ictus*. Sed aliter legere jubet Cod. Longob. cum tribus Lugd. Batt. atque Coll. Gronov. & Perizon. qui omnes probant *ille ictus*. In Meo legitur *illic ictus*. quod locum tueri ſatis poteſt.

20 *Hic ſerpens*,] In Florentt. pr. & ſec. pluribusque aliis MSS. *haec ſerpens* legitur, & dein *quae*, ut & *circumventa*, atque *oppreſſa*.

21 *Regulus adverſus tres Imperatores*,] Eutropius tres duces ſine nomine edit. Polybius, Ἀσδρούβαν, Βώσταρον & Ἀμίλκαν nominat. Fabr.

22. *Caeſa XVII. millia*] Eutropius, *X. & IX. millia hoſtium cecidit*. Fabr.

23 *Oppida LXXXII.*] Eutropius, *LXXIV. civitates in fidem accepit*. Fabr.

Caput IX.

Carthaginienſes negata ſibi pace, auxilia undique contraxiſſe, ac Xanthippo Lacedaemonio duce Romanos ſtraviſſe, Regulum cepiſſe, eamque injuriam Aemilium & Fulvium ultos fuiſſe.

Carthaginienſes, fracti bellis & cladibus exinaniti, pacem à Regulo popoſcerunt: ſed cum intolerabiles & [1] duras conditiones pacis audiſſent, [2] tutius rati ſeſe armatos mori quam miſeros vivere, pretio non ſolum Hiſpanorum vel Gallorum auxilia, quae jam dudum plurima habebant, ſed etiam Graecorum comparanda duxerunt. [3] Itaque Xanthippum, Lacedaemoniorum regem, cum auxiliis accitum, ducem bello praefecerunt. Xanthippus, inſpectis Poenorum copiis atque in campum deductis, longe in melius mutato adparatu, pugnam cum Romanis conſeruit. Ingens ibi ruina [4] Romanarum virium fuit: nam triginta millia [5] Romanorum in illa tunc congreſſione proſtrata ſunt. Regulus ille [6] dux nobilis cum quingentis viris captus eſt, &, in catenas conjectus, [7] decimo demum anno Punici belli nobilem triumphum Carthaginienſibus praebuit. [8] Xanthippus, tam audacis facti conſcius, rerum

1 *Duras conditiones*] Idem ſcribit Polyb. lib. 1. Eutrop. II. Fabr.

2 *Adjurati ſeſe*] Hoc quia MSS. habebant, Fabricius ad marginem adſcripſerat, prae quo retinuit vulgatum, *tutius rati*. Ferri ſcripta lectio poteſt, ſi *malle* Graeco more exaudias. Laut. Ego in iis, quos conſului, MSS. inveni *tutius rati*.

3 *Xanthippum Lacedaemonium Regem*] Regem hunc Lacedaemoniorum fuiſſe, nemo, quod ſciam ſcribit, ducem miſſum Carthaginienſibus omnes. Cicero III. de offic. Xanthippum Lacaedaemonium vocat. Polybius, Ξάνθιππόν τινα Λακεδαιμόνιον ἄνδρα, τῆς Λακωνικῆς ἀγωγῆς μετεσχηκότα, καὶ τριβὴν ἐν τοῖς πολεμικοῖς ἔχοντα σύμμετρον. id eſt: *Xanthippum virum Lacedaemonium, qui Spartano more educatus mediocrem in re militari uſum habebat*. Fabr.

4 *Romanorum*] *Romanorum* Meus & Lugd. Bat. pr. cum Ed. Scotti. Tres Florentini *militum Romanorum*. Melius ſonat *Romanarum virium*. ut vires *Romanae*, non *Romanorum*, innuantur.

5 *Nam triginta millia*] Appianus in Lybica: Ἀπὸ τρισμυρίων ἀνδρῶν, ὧν ὁ Ἀτίλιος ἦγεν, ὀλίγοι μόλις αὐτῶν ἐς Ἀσπίδα πόλιν διέδρασαν. οἱ δὲ λοιποὶ πάντες, οἱ μὲν ἀπώλοντο, οἱ δ' ἐζωγρήθησαν. *E triginta millibus, quibus Atilius dux praeerat, pauci Aſpidem aegre confugerunt: reliqui omnes partim occiſi partim capti ſunt.* Duo millia evaſiſſe Polybius & Eutropius tradunt. Fabr.

6 *Dux nobilis*,] Quidam, *vir nobilis*, alii utrumque, *dux vir nobilis* habent. Cod. Florent. ſive Longob. *dux nobilis* & ſic plerique MSS.

7 *Decimo demum anno*] Decimus annus hujus belli fuit poſt Conſulatum Reguli & Manlii, Fulvio & Aemilio Coſſ. quo anno Regulum captum recte putat Sigonius. Nam & Appianus de captivis agens, καὶ μετ' αὐτῶν, inquit, ὁ στρατηγὸς Ἀτίλιος, ὕπατος γεγονώς, αἰχμάλωτος ἦν. Cicero tamen lib. III. de Offic. ita ſcribit. *M. Atilius Regulus, cum Conſul iterum in Africa ex inſidiis captus eſſet*, &c. Fabr.

8 *Xanthippus, tam audacis*] De cauſis, quare Xanthippus ſubito ex Africa diſceſſerit, Polybius

rum inſtabilium mutationem timens, illico ex Africa migravit in Graeciam. Igitur Aemilius Paulus & Fulvius Nobilior conſules, audita captivitate Reguli & clade exercitus Romani, tranſire in Africam [9] cum claſſe trecentarum navium juſſi, Clupeam petunt. Eo confeſtim Carthaginienſes cum pari claſſe venerunt, nec differri potuit navale certamen. Centum & quatuor naves Carthaginienſium demerſae triginta cum pugnatoribus captae, [10] praeterea, triginta quinque millia militum [11] ex ipſis caeſa ſunt: Romanorum autem novem navibus depreſſis mille centum periêre milites. Conſules apud Clupeam caſtra poſuerunt. Duo Annones, Imperatores Poenorum, eo rurſum cum magno exercitu convenerunt, praelioque commiſſo, novem millia militum perdiderunt. [12] Sed & tunc apud Romanos numquam diuturna felicitas erat, & qualeſcumque ſucceſſus magnis continuo malorum molibus obruebantur. Cum Romana claſſis ad Italiam praedis onuſta remearet, infando naufragio everſa eſt: [13] nam de trecentis navibus [14] ducentae & viginti perierunt, octoginta vix abjectis oneribus liberatae ſunt. Amilcar, dux Poenorum, cum exercitu in Numidiam Mauritaniamque miſſus, poſtquam hoſtiliter cruenteque in univerſos egit, quod Regulum [15] libenter ſuſcepiſſe dicerentur, mille argenti talentis, & viginti millibus boum reliquos condemnavit. Principes autem omnium populorum pati-

bius legendus, & Appianus. FABR. Polybium, quem vide lib. I. cap. 36. ſequitur Oroſius, Romani aliam, ut probroſam Poenis, paſſim ſecuti ſunt ſententiam, quam pluribus refert Appian. in init. de Bel. Punico, atque his verbis perſequitur Silius Italicus lib. VI. ¥ſ. 680.

Nec non projectum puppi, fruſtraque vocantem
Numina, Amycleum mergebat perfida ponto
Rectorem manus, & feras tibi, Regule poenas
Xantbippus digni pendebat in aequore leti.

10 *Praeterea, triginta quinque millia*] In impreſſis Eutropii libris eſt *Quindecim millia boſtium aut occidit aut cepit.* Sed cum in noſtro Manuſcripto ſit: V. *millia*, puto numerum, quo *triginta ſignificata* fuerunt, intercidiſſe. FABR.

9 *Cum claſſe trecentarum navium*] Idem numerus eſt in Eutropio, Polybius: τριακόσια καὶ πεντήκοντα σκάφη habet. FABR.

11 *Ex ipſis*] Abeſt hoc in Vett. Edd. ante Bolſuingianam & Hittorp. In quibus ipſis male mox *deprehenſis* pro *depreſſis*, quod Ed. Aug. cum MSS. exhibet.

12 *Sed & tunc*] MSS. omnes, *ſed ut tunc* &c. verum tum minor diſtinctio poni debet poſt *obruebantur.*

13 *Nam de trecentis navibus*] Eutrop. aliter, *Tanta tempeſtas fuit, ut ex CCCCLXIII. navibus, LXXX. ſervari vix potuerint.* Sic & Polybius τῶν γὰρ ἑξήκοντα καὶ τετταράκοντα πρὸς ταῖς τετρακοσίαις ναυσὶν, ὀγδοήκοντα μόνον σκαφῶν περιλειφθῆναι συνέβη. FABR.

14 *Ducentae & viginti* &c.] Lugd. Batt. pr. & tert. cum Coll. Gronov. *CCXXX perierunt, ſeptuaginta vix* &c.

15 *Libenter*] Abeſt a duobus Lugd. Batt. & Coll. Gronov.

16 *Tertio anno,*] Oroſius hic duos annos extremos connumerat. Nam inter hos Conſules ac ſuperiores Paullum, & Nobiliorem, unus tantum annus interfuit. De rebus ab his Coſſ. geſtis Polybius & Eutrop. FABR.

17 *Cum*

tibulo ſuffixit. [16] Tertio anno, ſicut ſemper indomitus furor cito periculorum obliviſcitur, Servilius Caepio & Sempronius Blaeſus conſules, [17] cum ducentis ſexaginta navibus in Africam transgreſſi, univerſam oram maritimam, quae circa Syrtes jacet, depopulati ſunt: atque in ſuperiora progreſſi, captis everſiſque civitatibus plurimis, ingentem praedam ad claſſem [18] devexerunt. Inde, [19] cum ad Italiam redirent, circa' Palinuri promontorium, quod a Lucanis montibus in altum excurrit, illiſi ſcopulis, centum quinquaginta naves onerarias, nobilemque praedam crudeliter adquiſitam, infeliciter perdiderunt. Vicit aliquando apud Romanos inprobiſſimam cupiditatem enormitas miſeriarum: nam Patres, quibus jam nauticae rei [20] pertaeſum eſſet, decrevêre ne amplius quam ſexaginta navium claſſis ad ſubſidium haberetur Italiae, quod quidem decretum continuo, adacti indomita cupiditate, ruperunt. [21] Praeterea Cotta conſul in Siciliam transgreſſus, plurimis praelius adverſum Poenos & Siculos terra marique pugnavit, & per totam Siciliam partim hoſtium, partim etiam ſociorum, [22] inhumatas ſtrages reliquit. L. Caecilio Metello [23] C. Furio Pacilo conſulibus, Aſdrubal, novus Carthaginienſium Imperator, cum elephantis centum triginta & equitum peditumque amplius triginta millibus, Lilybaeum venit ex Africa, & continuo cum Metello conſule apud Panormum pugnam conſeruit. Sed Metellus, vim magnam belluarum timens, prius eas, magno uſus conſilio, vel in fugam, vel in mortem egit, & ſic facile quamvis magnam vim hoſtium ſuperavit. Viginti millia Carthaginienſium in eo praelio caeſa ſunt, elephanti quoque viginti ſex interfecti

17 *Cum ducentis*] Sic repone ex Cod. Auguſt. pro *ducentis*, quod in reliquis eſt.

18 *Devexerunt.*] Duo ex Lugd. Batt. cum Coll. Gron. & Ed. Aug. *deduxerunt.*

19 *Cum ad Italiam*] Ed. Aug. *cum Italiam redirent.*

20 *Pertaeſum eſſet,*] Editi omnes, praeter Auguſt. *erat* repoſuerunt, ut melius Latine dictum, ſed MSS. omnes conſtanter ſeribunt *eſſet*, quod ab Oroſio, ejuſque ſaeculo profectum videtur.

21 *Praeterea Cotta Conſul*] C. Aurelius Cotta Conſul cum P. Servilio Gemino fuit anno urbis DI. quo eum de Poenis & Siculis triumphaſſe Capitolinis tabulis eſt proditum. Fabr.

22 *Inhumatas ſtrages*] Vulgati *inhumanas*: inhumane certe. Laut. Comprobatur ea lectio Lautii non modo his MSS. ex quibus in Edd. reliquis, ut Bolſ. Hittorp. & ſeqq. fuit repoſita, ſed & Florent. primo & tertio, & Meo Codice, ut & illo qui quondam Perizonii fuit. Flor. ſec. habet *innumeras ſtrages.* Cotta vero proconſulare imperium eo anno in Sicilia habuiſſe videtur. Vox *etiam* in duobus MSS. Lugd. Batt. non invenitur.

23 *C. Furio Pacilo*] *Pacilus*, non *Placidus* Furii cognomen eſt in Faſtis Capit. quorum auctoritas nobis graviſſima eſt. De re à Metello geſta Polyb. & Eutrop. Fabr.

24 *Cen-*

cti [24] centum & quatuor capti, & per Italiam ducti, maximum Italicis gentibus ſpectaculum praebuerunt. Aſdrubal cum paucis Lilybaeum profugit, atque abſens a Poenis capitis damnatus eſt.

24 *Centum & quatuor capti & per Italiam ducti,*] In Eutropio eſt, *Metellum per Italiam duxiſſe elephantos* CXXX. Plin. lib. VIII. c. 6. ſcribit *Metellum in Italiam transvexiſſe. CXLII.* At in Epitoma. lib. XIX. legimus in Metelli triumpho ductos CXX. FABR.

CAPUT X.

Quod Poeni pace ſibi negata Regulum crudeliter interemerint. Romanos parum feliciter in Siciliam ſemel atque iterum pugnantes, tandem viciſſe.

Poſt haec feſſi tot malis Carthaginienſes, petendam eſſe a Romanis pacem decreverunt. [1] Ad quam rem Atilium Regulum antea ducem [2] Romanum, quem jam per quinque annos captivum detinebant, inter caeteros legatos praecipue mittendum putaverunt: quem, non impetrata pace, ab Italia reverſum, [3] reſectis palpebris, illigatum in machina, vigilando necaverunt. [4] Alter deinde Atilius Regulus, & Manlius Vulſo ambo iterum conſules, cum claſſe ducentarum navium & quatuor legionibus Lilybaeum [5] profecti ſunt: quod oppidum in promontorio ſitum,

1 *Ad quam rem Atilium*] Victis à Metello Carthaginienſibus Regulus Romam ad Senatum miſſus juratus, & captivos reddendos negavit, Carthaginemque ad ſupplicium rediit, qua de re diſputat Cic. lib. III. de Offic. multisque aliis locis mentionem facit. Vide Livium lib. XVIII. Eutropium II. Valerium I. cap. 1. Gell. VI. cap. 4. Horat. libr. III. Carm. Oda V. Silium lib. VI. FABR.

2 *Romanum,*] Ed. Auguſt. *Romanorum.*

3 *Reſectis palpebris,*] Verba ſunt Ciceronis de ſupplicio Reguli in orat. in Piſonem. Quod vero M. Tullius ait Regulum in machina eſſe necatum, id Appianus ſic expreſſit, καὶ αὐτὸν οἱ Καρχηδόνιοι κατακλείσαντες ἐς γαλεάγραν, κέντρα πάντοθεν ἐχούσῃ διέφθειραν. FABR.

4 *Alter deinde Atilius Regulus,*] C. Atilius Regulus & L. Manlius Vulſo Conſules iterum fuerunt anno DIII. Horum Conſulum nomina in meo Manuſcripto Juſtino libr. XLI. integra ſunt, niſi quod pro *Vulſone* more antiquo ſcriptum eſt, *Bulſone:* unde in vulgatis factum eſt *Piſone.* Ea quae hi Conſules cum Poenis geſſerunt, multis verbis narrat Polybius. FABR.

5 *Profecti ſunt:*] In ſolo Cod. Meo poſtremum verbum adparet, a reliquis MSS. abeſt.

tum, Romani obſidere conati, ſuperveniente Annibale, qui Amilcaris filius fuit, victi, majore exercitus ſui parte perdita, ipſi aegre evaſerunt. [6] Poſt hos Claudius conſul [7] cum claſſe centum & viginti navium ad Drepani portum [8] contra hoſtem profectus, ibique mox exceptus claſſe Poenorum, ſuperatus eſt. Et ipſe quidem cum triginta navibus Lilybaeum in caſtra [9] confugit: reliquae omnes, hoc eſt, nonaginta aut captae, aut demerſae fuerunt: octo millia militum caeſa, viginti millia capta referuntur. Cajus quoque Junius, collega Claudii, univerſam claſſem naufragio amiſit: [10] Anno etiam [11] conſequenti claſſis Punica in Italiam tranſiit, ejuſque plurimas partes longe lateque vaſtavit. Interea [12] Lutatius cum claſſe trecentarum navium in Siciliam tranſvectus, dum apud Drepanum civitatem pugnam [13] inter primores ciet, transfixo femore aegerrime, cum jam obrueretur, ereptus eſt. Porro autem Poeni cum quadringentis navibus magniſque copiis ad Siciliam, duce Annone, concurrunt. Nec Lutatius ſegnior, immo conſilia Poenorum celeritate mira praevenit.

6 *Poſt hos Claudius Conſul*] Hic eſt P. Claudius Ap. F. qui, cum cavea liberati pulli non paſcerentur, mergi eos in aquam juſſit, ut biberent, quoniam eſſe nollent Cic. lib. II. de Natur. FABR.

7 *Cum claſſe centum & viginti navium*] His tres addit Polybius, qui omnem rem copioſe narrat. FABR.

8 *Contra hoſtem profectus*, &c.] In Cod. Meo additur *eſt*. Dein pro *ibique mox*, Cod. Perizon. legit *ibi mox*, at reliqui omnes *ubi mox*, quorum magna deinde pars delet *eſt* poſt *ſuperatus*; unde puto ſic reformari verba debere, *contra hoſtem profectus, ubi mox exceptus claſſe Poenorum & ſuperatus, ipſe quidem* &c. Pro *exceptus* in Lugd. Batt. tribus & Coll. Gronov. eſt *acceptus*.

9 *Confugit:*] Meus *profugit*, & mox *merſae* pro *demerſae*. Ed. Aug. *demerſae ſunt*. Pro *referuntur* in Meo *feruntur*.

10 *Anno etiam conſequenti*] Haec à Diacono Eutropii hiſtoriae inſerta pro Eutropianis vulgo leguntur. FABR.

11 *Conſequenti*] Tres ex Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. *ſequenti*.

12 *Lutatius cum claſſe trecentarum navium*] C. Lutatius Catulus Cos. cum A. Poſtumio Albino fuit anno ab Ur. con. DVI. Catulum cum *claſſe CCC. navium tranſvectum* ex vetuſtis libris ſcripſimus, cum vulgo ſit *claſſis CC navium*. Eutropius quoque auctor eſt, Catulum cum CCC. navibus in Siciliam profectum fuiſſe. Neque vero adduci poſſum ut credam populum R praeter CC illas quinqueremes, quas à privatis aedificatas ſcribit Polybius, nullas alias naves publicas habuiſſe. FABR.

13 *Inter primores ciet*,] Ita repoſuimus ex auctoritate Cod. Longob. adſtipulantibus quoque ſec. & tertio Florentt. In Vulgatis legitur inepte *inter primores Siciliae cieret*. Videlicet ex *ciet*, vel *cieret*, nata videtur varia lectio *Siciliae* in quibuſdam MSS. atque inde utraque lectio fuiſſe conjuncta. Et hinc *cieret* deeſt in Ed. Auguſt. atque in Coll. Gronov. & pro eodem verbo *gerit* in Lugd. Batt. pr. & quart. invenitur. In Meo MS. quoque melior illa lectio *inter primores ciet*, invenitur, ſed ita ut ſupra *ciet* lineola ducatur, quae innuere videtur *cieret* ibidem debere ſcribi. Pro *inter primores* Lugd. Bat. tert. cum Coll. Gronov. habet *inter primos*.

14 *Apud*

Digitized by Google

nit. Poſtquam proxime ſibi utrorumque claſſes [14] apud Aegates inſulam, per totam noctem intertextis propemodum ancoris conſtiterunt, orta luce, prior Lutatius ſignum bello dedit. Crudeſcente pugna, victus Anno navem avertit, & dux fugae primus fuit. Aliquanta cum eo pars exercitus ſui Africam [15] petit, alii confugere Lilybaeum, [16] ſexaginta & tres Punicae naves captae ſunt, centum vigintiquinque demerſae, triginta duo millia hominum capta, caeſa quatuordecim millia fuêre. Romanorum autem duodecim naves demerſae ſunt. Lutatius deinde ad Erycinam civitatem, quam Poeni tenebant, venit; ibique duo millia Carthaginienſium, conſerta pugna, interfecit.

14 *Apud Aegates inſulam,*] Polybius, [illegible] πρὸς τὰς Αἰγούσας νήσους τὰς πρὸ τοῦ Λιλυβαίου κειμένων. Silius lib. I.

——— *Avet Aegates abolere parentum*

Dedecus.

Pugnatum eſt VI. Idus Martias, inquit Eutropius. FABR.

15 *Petit*] Cod. Longob. *petiit.*

16 *Sexaginta & tres Punicae naves captae ſunt,*] In numeris Oroſii libri cum Eutropianis fere conſentiunt. Polybio cum his magna diſſenſio eſt. FABR.

C A P U T XI.

Carthaginienſes conditionibus pretioque pacem impetraſſe: calamitoſam Tiberis inundationem, ignisque cujuſdam vaſtationem Romae fuiſſe. De bello in Faliſcos.

Tunc Carthaginienſes praecipiti feſtinatione ad Lutatium conſulem, ac deinde Romam mittunt, orant pacem: quam conditionibus [1] ante propoſitis illico conſequuntur. Conditiones autem erant, [2] ut Sicilia Sardiniaque decederent, [3] proque inpenſis bellicis puri

1 *Ante propoſitis*] Florent. ſec. cum Edit. Auguſt. *ante poſitis*. Forte melius.

2 *Ut Sicilia Sardiniaque decederent,*] Polybius, Ἐκχωρεῖν τῆς Σικελίας ἁπάσης, Καρχηδονίους, καὶ τῶν νήσων, ὅσαι μεταξὺ τῆς Ἰταλίας κεῖνται καὶ Σικελίας. *Poeni omni Sicilia & inſulis, quae inter Italiam & Siciliam ſunt, decedunto.* Livius libro XXI. *Poeni navali ad Aegates clade accepta, Sicilia & Sardinia ceſſêre.* FABR.

3 *Proque inpenſis bellicis*] Ἀργυρίου κατατελεῖν Καρχηδονίους Ῥωμαίοις ἐν ἔτεσιν εἴκοσι δισχίλια καὶ διακόσια τάλαντα Εὐβοϊκά. *Poeni Romanis in annos XX. duo millia & ducenta talenta Euboica pendunto.* Sed decem legatos tempus ſtipendii mutaſſe, ac mille talenta addidiſſe, idem ſubjicit. FABR.

4 *Ta-*

puri argenti tria millia [4] talentorum Euboicorum, aequis penſionibus, per annos viginti penderent. Hujus pacis conditio eſt habita [5] poſt annum tertium & vigeſimum, ex quo bellum Punicum primum fuerat inchoatum. Quis, rogo, duarum civitatum unum bellum per annos vigintitres geſtum fando explicet? quot reges Carthaginienſium, quot conſules Romanorum, quot agmina exercituum, quantum numerum navium contraxerit, profligarit, oppreſſerit? & tum demum, ſi illa ad plenum perpenſa videantur, de praeſentibus judicetur. [6] Anno ab Urbe condita DVII. repentina ſubverſio ipſius Romae praevenit triumphum Romanorum: neque enim temere dixerim, quando non vel modicam laetitiam Romae ſuperveniens repente quam graviſſimus luctus oppreſſerit. Si quidem [7] Q. Lutatio A. Manlio conſulibus, diverſae ignium aquarumque clades pene abſumſere urbem. Nam Tiberis inſolitis auctus imbribus, & ultra opinionem vel diuturnitate vel magnitudine redundans, omnia Romae aedificia [8] in plano poſita delevit. Diverſae qualitates locorum, ad unam convenêre perniciem: quoniam & quae ſegnior redundatio tenuit, madefacta diſſolvit, & quae curſus torrentis invenit, inpulſa dejecit. Aquarum graviſſimam cladem gravior ignis ſecuta vaſtatio eſt: qui ignis, incertum unde ſurrexerit, plurimas civitatis partes pervagatus, cum hominum domorumque miſerabilem ſtragem fecit, tum etiam tantum opum uno conſumſit incendio, quantum plurimae & peregrinae victoriae conferre [9] vix poſſent. Dehinc cum omnia in circuitu fori popularetur, [10] ae-

4 *Talentorum*] Florentt. tres *talentum* Mox Edd. Vett. quaedam, *portionibus* pro *penſionibus*.

5 *Poſt annum tertium ac vigeſimum*,] Polybius & Livius, qui tempus hujus belli excitati reſpiciunt, ſcribunt id geſtum annis XXIV. ſed Oroſius numerat ab Ap. Claudio & Q. Fulvio Coſſ. quibus bellum Punicum primum geri coeptum eſt. Fabr.

6 *Anno ab Urbe condita DVII.*] Hic annus, quo Q. Lutatius & A. Manlius Coſſ. fuerunt, in Faſtis Capitolinis eſt DXII. Ubi vides Oroſium, ut ſuperius, ita hic quoque, annos quinque minus numerare. Fabr.

7 *Q. Lutatio A. Manlio Coſſ.*] *Catuli* nomen, quod Lutatio in Oroſii libris datur, nos delevimus: cum ille non ex Catulorum, ſed *Cerconum* familia fuerit, atque in Capitolinis Faſtis ſic deſcribatur, *Q. LUTATIUS C. F. C. N. CERCO.* Fabr In Editt. Fabricianis & illa Scotti, omittitur cognomen Catuli, quod in reliquis, ut & MSS. omnibus invenitur; contra veritatem certe, niſi ipſum Oroſium erraſſe dicamus.

8 *In plano poſita delevit*,] Lugd. Bat. tert. *in plano poſita dejecit*, & ſic quoque legit Vincent Bellov. lib. VI. cap. 38. Ed. Aug. *in plano ſita dejecit*.

9 *Vix poſſent.*] In omnibus MSS. inveni *non poſſent*. Nec aliter Vincentius Bellovacenſis.

10 *Ae-*

[10] aedem Veſtae corripuit. Et ne ſibi quidem diis ſubvenientibus, ignem illum, qui aeternus putabatur, temporarius ignis oppreſſit: unde etiam Metellus, dum arſuros deos eripit, vix [11] brachio ſemiuſtulatus aufugit. [12] Ti. Sempronio Graccho, P. Valerio Faltone conſulibus, cum Faliſcis bellavere Romani, eoque praelio quindecim millia Faliſcorum interfecta ſunt.

10 *Aedem Veſtae corripuit.*] De aede Veſtae incenſa Livius lib. XIX. nocte eam arſiſſe tradit Valer. lib. I. c. 4. L. Metellus Pont. Max. hoc incendio, cum Palladium raperet ex aede Veſtae, lumina amiſit, auctor Plinius libr. VII. cap. 43. & Plutarchus in Parallelis. FABR.

11 *Brachio ſemiuſtulatus*] MSS. & Editi quidam *brachio ſemiuſto ablatus.* Vincentius Metellum Pontificem vocat.

12 *Ti. Sempronio Graccho, P. Valerio Faltone Coſſ.*] Conſules hi ex Capitolin. Faſtis an. DXV. fuerunt. Quod autem Oroſius bellum Faliſcorum ad hunc annum refert, in eo diſſentit ab Eutropio, qui id triennio ante, Cercone & Torquato Coſſ. geſtum ſcribit, eoſque de Faliſcis triumphaſſe notatum eſt in tabulis Capitolinis. FABR.

CAPUT XII.

Gallos Ciſalpinos, Romanis novos infeſtosque hoſtes, caeſos: Sardiniam rebellantem ſubactam, Poenos aegre pacem impetraſſe, Jani portas uno anno fuiſſe clauſas.

Eodem anno Galli Ciſalpini novi exſtitere hoſtes, adverſum quos varia ſorte bellatum eſt: nam in primo conflictu [1] Valerii conſulis tria millia quingenti cecidere Romani, ſecundo [2] quatuordecim millia Gallorum caeſa, duo millia capta ſunt, ſed ob priorem cladem triumphus conſuli denegatus eſt. T. Manlio Torquato, C. Atilio Bulbo conſulibus, [3] Sardinia inſula rebellavit, auctoribus Poenis, unde mox Sardi ſubacti & oppreſſi ſunt. Carthaginienſibus autem violatoribus pacis, quam ipſi [4] popoſciſſent, inferri bellum decretum eſt. Contra Carthaginienſes pacem ſuppliciter popoſcerunt: & cum bis miſſis legatis nihil profeciſſent, poſt etiam decem principibus bis aeque ſupplicantibus, nec impetrarent, noviſſime Annonis, minimi hominis inter legatos

1. *Valerii Conſulis*] Sex ex MSS. *Valerio conſule.*

2 *Quatuordecim*] Ed. Aug. *tredecim.* Supra *quingenti* abeſt a Lugd. Bat. ſec.

3 *Sardinia inſula rebellavit,*] De hac re Polyb. in fin. lib. I. Eutrop. III. FABR.

4 *Popoſciſſent*] Ed. Aug. *popoſcerant.*

tos, [5] oratione meruerunt. [6] Hoc anno porta Jani Gemini clauſa eſt, quia nuſquam eodem anno bellum erat, quod ſub Numa ſolum Pompilio rege provenerat. [7] Hinc demum nobis tacendum eſt, & tempora quibus conferri noſtra nullo modo poſſunt, ſilentio tranſmitti expedit; ne obtrectatores dierum vitae ſuae ad inſultandum potius ſibi hoc ſtrepitu ſuſcitemus. Ecce portae Jani clauſae fuerunt, foris bellum Romanorum non fuit, omnem ſubolem ſuam in gremio ſuo conquieſcentem [8] Roma continens non ſuſpiravit. Et hoc quando? poſt primum bellum Punicum: poſt quantum temporis? [9] poſt annos quadringentos & quadraginta: quandiu? anno uno: & quid altero ſubſecutum eſt? ut de ceteris taceam, bellum Gallicum, & Annibal cum bello Punico ſecundo. Hei mihi cognoviſſe haec & [10] denudaſſe quam etiam me pudet! Pax iſta unius anni, vel magis umbra pacis, lenimentum miſeriarum, an incentivum malorum fuit? ſtillicidium illud olei, in medium magnae flammae cadens exſtinxit fomitem tanti ignis, an aluit? Parum aquae frigidae ardentiſſimis hauſtum in febribus, ſanavit aegrotum, an potius incendit? per annos prope ſeptingentos, id eſt, ab Hoſtilio Tullo uſque ad Caeſarem Auguſtum, una tantummodo aeſtate, Romana ſanguinem viſ-

5 *Oratione meruerunt.*] Quam iſte Anno,. minimus inter legatos, orationem habuerit, injuria temporis, & ſcriptorum penuria neſcimus. Succedat igitur ſimile in patriam meritum, belli Punici ſecundi fine, Aſdrubalis Haedi, qui acuto ſuo, quod Senatui Romanorum in curia dedit, reſponſo memorabilis & tum & nunc eſſe meruit. Subclamante enim Senatore quodam, Carthaginienſibus pacique infeſto: *Per quos deos foedus icturi eſſent, quum eos, per quos ante ictum eſſet, fefelliſſent?* reſpondiſſe ferunt Aſdrubalem, *Per eoſdem, qui tam infeſti ſunt foedera violantibus.* Livius lib. XXX. cap. 42.

6 *Hoc anno porta Jani*] Hujus rei mentionem fecimus in c. 8. lib. III. Plutar. in Numa: Μάρκου Ἀτιλίου καὶ Τίτου Μαλλίου ὑπατευόντων ὁ ναὸς τοῦ Ἰανοῦ ἐκλείσθη χρόνον οὐ πολὺν, εὐθὺς αὖθις ἀνοιχθεὶς πολέμου συῤῥαγέντος. *M. Atilio, & T. Manlio Coſſ. templum Jani clauſum non diu fuit, ſed continuo bello exorto rurſus apertum eſt.* FABR.

7 *Hinc demum*] Perizon. cum Lugd. Bat. ſec. & Coll. Gronov. *Hic demum.* Quod praeceſſit aliquanto *ſolum*, non exſtat in eadem Coll. ut nec in Ed. Auguſt.

8 *Romana continens*] Sic Colon. & quidem Oroſianè pro *orbis Romanus.* Vulgo, *Roma continens.* LAUT. In Coll. Gron. eſt *Roma ſuſtinens.* Vulgata lectio ſe recte habet. Sic infra, *miſera civitas, vere miſera mater*, ubi itidem de Roma urbe ſermo eſt. In Lautii Emend. nullus ſenſus eſt.

9 *Poſt annos CCCCXL.*] legitur etiam, CCCCL. ſed alter numerus verior, cum tot fere anni à principio regni Hoſtilii ad Manlium & Atilium numerentur. FABR. Cod. Longob. *poſt annos CCCL.* Flor. ſec. & tert. ut & tres Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. Codd. quoque Meo & Perizon. Ultr. & Ed. Aug. *CCCCL.* at Edd. Vett. exhibent *CCCCLX.*

10 *Denudaſſe*] Edit. Aug. *enumeraſſe.* Lugd. Bat. tert. *dubitaſſe.*

11 *An-*

viſcera non ſudarunt: & inter plurimas magnorum ſaeculorum aetates miſera civitas, vere miſera mater, vix uno tempore à timore luctuum, ut non dicam ab ipſis luctibus, conquievit. Hoc ſi quiſquam hominum tam parum in vita ſua quietis habuiſſet, numquid vel vixiſſe diceretur? Aut ſi quiſquam per totum annum doloribus & cruciatibus [11] angatur, medio autem anni ipſius ſpatio unum tantum diem tranquillum, & ſine conflictationibus tranſigat, numquid [12] ex eo levamentum malorum accipiet, ac non totum annum miſeriis deputabit? Sed illi, inquit, hunc annum pro glorioſo ſigno infatigabilis virtutis collocaverunt: atque utinam pro oblivione calamitatis [13] continuae praeteriiſſent. Nam ſicut in corpore hominis ita demum lepra [14] dignoſcitur, ſi variatim inter ſanas cutis partes color diverſus adpareat; at ſi ita ſe ubique diffundat, ut omnia unius coloris [15] quamvis adulterini faciat, perit illa diſcretio: ita ſi labor continuus aequali tolerantia, ſine reſpirandi adpetitu perfluxiſſet, intentio voluntatis & electio conſuetudinis diceretur. Cum autem in hoc [16] pauxillulum otii [17] tantopere vel majorum gaudia, vel minorum ſtudia [18] reclinantur, profecto diſcernitur, & quam jucunditatem habuerit haec brevitas, & quam amaritudinem illa prolixitas: hoc eſt, & quies illa quam grata fuiſſet, ſi diuturna manſiſſet, & haec inceſſabilis miſeria quam etiam vitanda fuerit, ſi vitari [19] quacumque arte potuiſſet.

11 *Angatur*,] In omnibus MSS. eſt *agatur*, defectu lineolae, quae ſolebat ſupra literas duci.

12 *Ex eo*] MSS. & Editi quidam *ex eo die.*

13 *Continuae praeteriiſſent.*] Ed. Auguſt. *continuo praeteriſſet.* Coll. Gronov. *continuo praeteriſſent.*

14 *Dignoſcitur*,] Meus *cognoſcitur.*

15 *Quamvis adulterini faciat*,] Ita legendum eſt, non *quamvis adulteri facias*, ut in recentioribus Vulgatis eſt. De lepra enim ſermo eſt, quae ita ſe diffundat, ut omnia unius faciat coloris, ſcilicet albi qui color tamen eſt adulterinus, quia non eſt candor ſincerus & ſanus. Illud *faciat* ſuppeditant nobis Edd. Vett. cum MSS. *adulterini* vero ex Edit. Auguſt. deſumtum eſt. Edd. Venetae *adulterari faciat.*

16 *Pauxillulum*] Cod. Longob. *pauſillum* Flor. tert. cum Meo & Ed. Auguſt. *pauxillum.* Flor. ſec. & Lugd. Bat. tert. cum Coll. Gronov. *puſillum.*

17 *Tantopere vel majorum gaudia*,] Cod. Perizon. *tanto periculo majorum gaudia.*

18 *Reclinantur*,] Ed. Aug. *declinantur.* Lugd. Bat. tert. *redimantur.* Mox Coll. Gronov. *diſcernuntur*, ut & Lugd. Bat. tert. pro *diſcernitur.*

19 *Quacunque arte potuiſſet.*] In MSS. optimis, id eſt, tribus Florent. Meo & Perizon. illud *arte* non invenitur. Edd. quoque primae & Venetae delent. Sic *quacunque* dictum erit, ut *aliqua* apud Virgil. Ecloga III. 15.

Et ſi non aliqua nocuiſſes, mortuus eſſes.

Id eſt *aliquatenus*, *aliqua ratione*, ut explicat Servius.

C a-

Digitized by Google

CAPUT XIII.

De interitu Amilcaris, & bello Romanorum in Illyrios, ejuſque cauſa. De bello in Gallos Ciſalpinos: item in Inſubres Gallos. De prodigiis variis. De nova Gallorum clade, belloque in Iſtros.

[1] Anno ab Urbe condita DXVII. Amilcar, Dux Carthaginienſium, ab Hiſpanis in bello, cum aliud bellum adverſus Romanos clam pararet, occiſus eſt. [2] Sequenti anno legati Romanorum ab Illyriis interfecti ſunt. Poſt cum ipſis Illyriis atrociſſimum bellum geſtum eſt: in quo multis oppidis populiſque deletis, reliqui ſe Fulvio Poſthumioque conſulibus dediderunt. Tertio deinceps anno miſeram civitatem ſacrilegis ſacrificiis male potentes funeſtavere pontifices, namque decemviri [3] conſuetudinem priſcae ſuperſtitionis adgreſſi, [4] Gallum virum & Gallam foeminam cum muliere ſimul Graeca in foro boario vivos defoderunt.

1 *Anno ab Urbe con. DXVII.*] Amilcar, pater Annibalis, auctore Caſſiodoro, in Hiſpania occiſus eſt, M. Aemilio Barbula, M. Junio Pera Coſſ. qui annus in Faſtis Capitolinis eſt ab Urbe Con. DXXII. De Amilcaris interitu plura Polybius initio lib. II. FABR.

2 *Sequenti anno legati Romanorum*] Legatos Polybius lib. II. nominat Γαΐον ϗ Λεύκιον Κορογκανίους: qui ad Teutam reginam Illyriorum, ob injurias Italicis mercatoribus illatas miſſi fuerunt, atque alter eorum juſſu reginae interfectus fuit, ut idem ſcribit. In epitoma quoque libro vigeſimo legitur, *Bellum Illyriis propter unum ex legatis, qui ad eos miſſi erant, occiſum, indictum eſt.* Appianus item Coruncanii ab Illyriis interfecti meminit in Illyrico. Florus vero libro ſecundo capite V. Legatos Romanos imperante Teuta occiſos ſcribit. Plinius libro trigeſimo-quarto, capite ſexto nominat Legatos P. Junium & T. Coruncanium, quibus, à Teuta Illyriorum regina interfectis, ſtatuae in Roſtris poſitae fuerunt. FABR.

3 *Conſuetudinem priſcae ſuperſtitionis adgreſſi,*] Pro *priſcae* Meus habet *priſtinae*: at pro *adgreſſi*, quomodo in Vulgatis, ſola Auguſtana excepta, legitur, omnes MSS. cum eodem Ed. exhibent *egreſſi*. Quae lectio nos ad veram ducere videtur; puto enim ſic eſſe ſcribendum, *Namque decemviri ad conſuetudinem priſcae ſuperſtitionis regreſſi.* Quintilian. in Prooemio lib. I. p. 8. *Inde quidam, contemto bene dicendi labore, ad formandos animos ſtatuendaſque vitae leges regreſſi.* Exemplum ſacrificii ſimilis occurrit apud Livium, aliquanto poſt, tempore Annibalis, peractum, lib. XXII. cap. 57.

4 *Gallum virum & Gallam*] Romani, inquit Plutarchus in Quaeſtionibus, δύο μὲν ἄνδρας δύο δὲ γυναῖκας ἐν τῇ βοῶν ἀγορᾷ λεγομένῃ, τοὺς μὲν Ἕλληνας, τοὺς δὲ Γαλάτας, ζῶντας κατώρυξαν. Id vero eos ex libris Sibyllinis feciſſe initio belli Gallici Ciſalpini ſcribit idem in Marcello. FABR.

5 L.

runt. Sed obligamentum hoc magicum in contrarium continuo verſum eſt. Namque diras illas quas fecerant externorum mortes, foediſſimis ſuorum caedibus expiaverunt, ſiquidem, [5] L. Aemilio Papo, C. Atilio Regulo Conſulibus, magna formidine [6] conſternatus eſt ſenatus defectione Ciſalpinae Galliae, cum etiam ex ulteriore Gallia ingens adventare exercitus nunciaretur, [7] maxime Gaeſatorum, quod nomen non gentis, ſed mercenariorum Gallorum eſt. Itaque permoti conſules, totius Italiae ad praeſidium imperii contraxêre vires. Quo facto, in utriuſque conſulis exercitu octingenta millia armatorum fuiſſe referuntur, [8] ſicut Fabius hiſtoricus, qui eidem bello interfuit, ſcripſit. [9] Ex quibus Romanorum & Campanorum fuerunt peditum treccenta quadraginta octo millia ducenti, equitum vero viginti ſex millia ſexcenti: cetera multitudo ſociorum fuit. Commiſſo praelio apud Aretium, Atilius conſul occiſus eſt: [10] octingenta millia Romanorum, nec ſaltem tanta, quanta

5 *L. Aemilio Papo,*] Aemilio *Catuli* cognomen vulgo corrupte hic additur, ſicut *Paulli* apud Plin. libro III. cap. 20. In Faſtis Capitolinis hi Conſules an. DXXIIX. ſic nominantur, *C. AEMILIUS. Q. F. CN. N. PAPUS. C. ATILIUS. M. F. M. N. REGULUS.* Hoc bellum Gallicum deſcribunt Polybius libro II. Plutarchus in Marcello, Livius libro XX. Florus lib. II. capite 4. Eutropius libro II. Fabr.

6 *Conſternatus eſt ſenatus*] Revocavimus verbum *eſt* ex Lugd. Bat. tertio & Coll. Gronov. nam in Vulgg. abeſt, praeterquam in Auguſt.

7 *Maxime Gaeſatorum,*] Ita hoc nomen ex optimo Corn. Gualtheri libro deſcripſi. Polybius: *διόπερ εὐθέως τὰ μέγιστα τῶν ἐθνῶν, τό τε Ἰνσόμβρων καὶ Βοίων συμφρονήσαντα διεπέμποντο πρὸς τοὺς κατὰ τὰς Ἄλπεις καὶ τὸν Ῥοδανὸν ποταμὸν κατοικοῦντας Γαλάτας, προσαγορευομένους δὲ διὰ τὸ μισθοῦ στρατεύειν, Γαισάτους, ἡ γὰρ λέξις αὕτη τοῦτο σημαίνει κυρίως* id eſt: *Quo circa maxime gentes Inſubrium & Bojorum, facta inter ſe ſocietate, legatos miſerunt ad Gallos, qui Alpes Rhodanumque accolunt, & à mercede, qua ad militiam conducuntur, Gaeſati adpellantur: id enim proprie hoc nomen ſignificat.* Apud Plutarchum in Marcello hoc nomen corruptum eſt: legitur enim, *καὶ μεταπεμπομένου Γαλατῶν τοὺς μισθοῦ στρατευομένους. οἱ Γεσᾶται καλοῦνται,* quod mendum ego illis acceptum fero, qui *ἀπὸ τοῦ γαίσου,* hoc nomen deduci putarunt, Virgilius VIII. Aeneid.

> - - - *Duo quiſque Alpina coruſcant*
> *Gaeſa manu.* Fabr.

8 *Sicut Fabius hiſtoricus,*] Hic eſt Quinctius Fabius Pictor, qui his temporibus vixit, & non tantum huic bello, ſed & paulo poſt ſecundo Punico, ut Livius ſcribit, interfuit. De hoc Eutropius, *Traditum eſt à Fabio hiſtorico, qui ei bello interfuit, DCCC. millia hominum parata ad id bellum fuiſſe.* Plinius libro III. capite vigeſimo ſcribit, Italiam hoc tempore armaſſe equitum LXXX. millia, peditum DCC. millia. Fabr.

9 *Ex quibus Rom. & Camp.*] Polybius *Ῥωμαίων δὲ καὶ Καμπανῶν πλῆθος, πεζῶν μὲν εἰς εἴκοσι καὶ πέντε κατειλεγμέναι μυριάδες, ἱππεῖς δ᾽ ἐπὶ ταῖς δισμυρίοις ἐπῆσαν ἔτι τρεῖς χιλιάδες.* *Romanorum & Campanorum multitudo erat peditum ad CCL. millia, equitum millia XXIII.* Fabr.

10 *Octingenta millia Romanorum,*] Vulgo contra fidem librorum Manuſcriptorum legunt, *& octoginta millia Romanorum,* non adtendentes Oroſium in hac hiſtoria expo-

nenda

ta eos terrere debuit, caeſa ſui parte, fugerunt: nam tria millia eorum tunc interfecta [11] hiſtorici tradunt, quod ideo ignominioſius turpiuſque eſt, tam paucis amiſſis, tanta agmina diffugiſſe, quia ſe in aliis victoriis non viribus animorum praevaluiſſe, ſed bellorum proventibus, prodiderunt. Quis enim rogo in exercitu Romanorum crederet numerum iſtum fuiſſe ſaltem, non dico fugiſſe? Poſt haec ſecundum cum Gallis praelium geſtum eſt, in quo plane quadraginta millia Gallorum trucidata ſunt. Sequenti anno Manlius Torquatus & Fulvius Flaccus conſules, [12] primi trans Padum Romanas duxêre legiones. Pugnatum eſt ibi cum Inſubribus Gallis, quorum interfecta ſunt viginti tria millia, [13] quinque millia capta ſunt. Eo deinde anno, qui huic proximus fuit, dira miſeram Urbem terruêre prodigia. Miſeram utique, quae hinc fremitu hoſtium, inde nequitia daemonum terrebatur, [14] namque in Piceno flumen ſanguine effluxit, & apud Tuſcos coelum ardere viſum eſt, & Arimini nocte multa lucem claram effulſiſſe, ac tres lunas diſtantibus coeli regionibus exortas adparuiſſe. Tunc quoque magno terrae motu Caria & Rhodus inſulae adeo concuſſae ſunt, ut labentibus vulgo tectis, [15] ingens quoque ille Coloſ-

ſus

nenda ſequi eos qui primum praelium, in quo Galli ſuperiores fuerunt, ſcripſerunt commiſſum junctis utriuſque Conſulis copiis: ideoque cum ſignificare vellet, univerſum exercitum in fugam conjectum fuiſſe, ait, DCCC. millia Romanorum fugiſſe: tot enim fuiſſe paulo ante ex Fabio retulit. Polybius vero aliter de his rebus ſcribit, qui cum noſtro neque in iis quae ſequuntur, conſentit. Fabr.

11 *Hiſtorici tradunt*,] Fabr. & Scottus *hiſtoriae*, quod eſt contra MSS. & Edd. omnes. Quod praecedit *eorum*, in quibusdam MSS. & Edd. non invenitur. Lugd. Bat. delet *eſt*, quod in fine periodi invenitur.

12 *Primi trans Padum*] Hujus rei mentio eſt in Epitoma Liviana libro vigeſimo. Fabr.

13 *Quinque millia capta ſunt.*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. & Ed. Auguſt. *ſex millia* capta fuiſſe ſcribunt, occiſa vero *millia triginta tria.* In captorum numero conſentit Ed. Auguſt.

14 *Namque in Piceno*] Horum prodigiorum mentionem Eutropio Diaconus inſeruit: ſed loco alieno. De iiſdem Plutarchus in Marcello, Φλαμινίου δὲ καὶ Φουρίου τῶν ὑπάτων μεγάλαις ἐκστρατευόντων δυνάμεσιν ἐπὶ τοὺς Ἰνσόβρας, ὤφθη μὲν αἵματι ῥέων ὁ διὰ τῆς Πικηνίδος χώρας ποταμὸς ἐλέχθη δὲ τρεῖς σελήνας φανῆναι περὶ πόλιν Ἀρίμινον, id eſt, *Cum Flaminius & Furius Coſſ. magnas copias adverſus Inſubres eduxiſſent, flumen quod per Picenum labitur, ſanguine fluere viſum eſt, nunciatumque circa Ariminum tres lunas adparuiſſe.* Fabr Ex Plutarchi loco patet, vulgatam ſcripturam debere praeferri prae altera quae in primis occurrit Edd. *flumine ſanguis effluxit.* Pro *effulſiſſe* MSS. *offulſiſſe* paſſim vel *obfulſiſſe.*

15 *Ingens quoque ille Coloſſus*] De hoc *Coloſſo* Strabo lib. 14. Plinius lib. XXXIV. cap. 7. Fabr.

16 *Eo-*

ſus rueret. [16] Eodem anno [17] Flaminius Coſ. contemtis auſpiciis quibus pugnare prohibebatur, adverſum Gallos conflixit, & vicit. [18] In quo bello novem millia Gallorum caeſa, decem & ſeptem millia capta ſunt. [19] Poſt hoc Claudius conſul Gaeſatorum triginta millia delevit, ubi etiam ipſe [20] Virdomarum regem, in primam aciem progreſſus, occidit: & inter multa Inſubrium, quos ad deditionem coëgerat, oppida, Mediolanum quoque, urbem florentiſſimam, cepit. [21] Deinde Iſtri, novi hoſtes, excitati ſunt, quos Cornelius Minuciuſque conſules, [22] multo quidem Romanorum ſanguine, ſubegerunt. Emergit hic paululum antiquus ille Romanorum inprobae laudis etiam de parricidiis adpetitus. Nam [23] Fabius Cenſorius Fabium Buteonem, filium ſuum, furti inſimulatum interfecit, dignum ſcilicet facinus, quod pater [24] vel parricidio plectendum duceret, quod ne leges quidem, niſi [25] multa pecuniae, [26] aut ad ſummum exſilii, [27] circa quemlibet hominum cenſuerunt.

16 *Eodem anno*] Ita omnes amant MSS. prae *Eodemque anno.*

18 *In quo bello*] Cod. Perizon. *in eo bello.*

19 *Poſt hoc Claudius Coſ.*] Hic eſt M. Claudius Marcellus, qui poſt quinquies Conſul fuit. De victoria ejus contra Inſubres, Plutarch. Polybius, Eutropius & alii. FABR.

20 *Virdomarum regem,*] Hunc regem vulgo male, *Viridomarum* nominant. Propertius libr. IV.

Virdomari, genus hic Rheno jactabat ab ipſo.

Apud Plutarchum in Marcello legitur, τῶν Γεσατῶν ὁ βασιλεὺς Βριτόματος, pro Βιρδόμαρος. In Capitol. triumphis dux hoſtium *Virdumarus* nominatur. FABR.

21 *Deinde Iſtri,*] Eutropius, *Minucio Rufo, P. Cornelio Coſſ. Iſtris bellum illatum eſt, quia latrocinati naves Romanorum fuerant, quae frumenta exhibebant, ac multo Romanorum ſanguine fuſo perdomiti ſunt.* FABR.

22 *Multo quidem*] Ed. princeps *multo equidem.*

23 *Fabius Cenſorius*] N. Fabium Buteonem, ex cenſoriis, qui viverent, vetuſtiſſimum, Dictatorem factum anno DXXXVII. ſcribit Livius libro XXIII. Recte ergo Sigonius hunc Fabium C. Aurelio Cottae in Cenſura anni DXII. collegam dedit, cum illius nomen in tabulis Capitolinis intercidiſſet. FABR.

24 *Vel parricidio*] In tribus Lugd. Bat. & Coll. Gronov. deëſt *vel.*

25 *Multa pecuniae*] Lugd. Batt. pr. & tert. cum Coll. Gronov. *multa reddendum pecuniae.*

26 *Aut ad ſummum exſilii,*] Cod. Longob. cum Florent. ſec. duobus Lugd. Batt. & Perizon. *aut ſummum exſilii.*

27 *Circa quemlibet hominum*] Tres ex Lugd. Batt. *circa quemlibet hominem.*

Digitized by Google

CAPUT XIV.

De bello Punico ſecundo. Annibal ingentes ſtrages in Romanos edidit, per Gallos viam aperiens.

[1] Anno ab Urbe condita DXXXIV. Annibal, Poenorum imperator, Saguntum, florentiſſimam Hiſpaniae civitatem, amicam populi Romani, primum [2] bello inpetitam, deinde obſidione cinctam, & fame excruciatam, omniaque fortiter contemplatione fidei, quam Romanis [3] devoverat, digna indignaque tolerantem, octavo demum menſe delevit. Legatos Romanorum ad ſe miſſos, injurioſiſſime etiam [4] à conſpectu ſuo abſtinuit. Exinde odio Romani nominis, quod patri Amilcari, cum eſſet novem annos natus, fideliſſime, alias infideliſſimus, ante aras juraverat, P. Cornelio Scipione, & Ti. Sempronio Longo conſulibus, [5] Pyrenaeos montes tranſgreſſus, inter ferociſſimas Gallorum gentes ferro viam aperuit, & nono demum die à Pyrenaeo ad Alpes pervenit, ubi, dum montanos Gallos, repellere ab adſcenſu obnitentes, bello ſuperat, atque invias rupes igni ferroque reſcindit, quatriduum commoratus, quinto demum die cum maximo labore [6] ad plana pervenit. Fuiſſe tunc exercitum ejus [7] centum millium peditum & [8] viginti

1 *Anno ab Urbe cond. DXXXIV.*] Hoc anno Coſſ. fuerunt M. Livius, & L. Aemilius, quibus Saguntum ab Annibale expugnatum fuiſſe Polybius ſcribit libro III. Tu lege quae Sigonius diligentiſſime in Livii libr. XXI. adnotavit. FABR.

2 *Bello inpetitam*] Sic omnes MSS. & Ed. quoque optima Auguſt. Vulgg. plerique *bello petitam.*

3 *Devoverat*,] Sic malo cum tribus Lugd. Bat. & Coll. Gronov. quam *devoverant*, ut alii.

4 *A conſpectu ſuo abſtinuit.*] *Abſtinuit*, non *abſtituit*, eſt in Manuſcriptis. Livius libr. VIII. *Quamquam Romano bello eum fortuna abſtinuit.* FABR.

5 *Pyrenaeos montes*] Pluralem numerum hic praeter Vincent Bellov. qui hoc caput excerpſit in Speculo Hiſtor. lib. VI. cap. 42. quoque amant omnes MSS. & Edd. Vett. ſingularem Editt. recentiores.

6 *Ad plana*] *Italiae* quidam MSS. & Edd. adjungunt, ut & Vincent Bellovac.

7 *Centum millium*] MSS. omnes (praeter Lugd. Bat. quart. in quo *centum millia*) ſcribunt *in centum millibus equitum & viginti millibus peditum.*

8 *Viginti millium equitum*] *Triginta millium* vulgo male legitur. Nam in magna varietate qui plurimum, centum millia peditum, viginti equitum fuiſſe ſcribunt, auctore Livio, quem de his rebus conſule. FABR.

9 Com-

ginti millium equitum definiunt. Scipio conſul Annibali primus occurrit, [9] commiſſoque praelio apud Ticinum, ipſe graviter vulneratus per Scipionem filium, admodum praetextatum, qui poſt Africanus cognominatus eſt, ab ipſa morte liberatus evaſit. Caeſus eſt ibi pene omnis Romanus exercitus. [10] Pugnatum deinde eodem conſule ad flumen Trebiam, iterumque Romani pari clade ſuperati ſunt. Sempronius conſul, cognito collegae caſu, à Sicilia cum exercitu rediit, qui ſimiliter apud eumdem fluvium congreſſus, amiſſo exercitu, pene ſolus evaſit. [11] In eo tamen bello etiam Annibal ſauciatus eſt: qui poſtea cum in Etruriam primo vere tranſiret, [12] in ſummo Apennino tempeſtate correptus, biduo continuo inmobiliter cum exercitu [13] nivibus concluſus & onuſtus, obriguit: ubi magnus hominum numerus, jumenta complurima, [14] elephanti pene omnes frigoris acerbitate perierunt. At vero alter tunc Scipio, frater conſulis Scipionis, in Hiſpania plurima bella geſſit, [15] Magonem quoque, Poenorum ducem, bello vicit & cepit.

9 *Commiſſo praelio apud Ticinum*,] De hoc praelio Polybius, Livius, Appianus de rebus ab Annibale geſtis, Silius libro quarto, & alii. FABR.

10 *Pugnatum deinde eodem Coſ.*] Hinc Diaconus Eutropium interpolavit, cum ille caeterique ſcriptores paulo aliter de his rebus ſcripſiſſent. FABR. Quaedam Edd. *Pugnatum eſt deinde.* Ed. Auguſt. *Pugnante deinde.* Mox *bello* pro *praelio*, quod ſaepius uſurpat auctor, in omnibus MSS. invenitur.

11 *In eo tamen bello*] Sauciatus Annibal fuit in oppugnatione *Emporii* prope Placentiam, Livius libro vigeſimo primo. Appianus de rebus Annibalis. FABR.

12 *In ſummo Apennino*] De hac re Livius libro vigeſimo primo extremo. FABR.

13 *Nivibus concluſus*] Alias, *navibus*. Quod quidem ſi à vitio librariorum non fuerit, miror unde ſit. LAUT.

14 *Elephanti pene omnes*] Editi plerique interſerunt *autem*, contra MSS. & Vinc. Bell.

15 *Magonem, Poenorum ducem*,] Magonem habent etiam libri Manuſcripti, cum tamen è Polybio & Livio certum ſit, non *Magonem*, ſed *Annonem* à Cn. Cornelio, P. Scipionis fratre, captum fuiſſe. FABR. Quare hoc in loco quoque reponi *Annonem* vel *Hannonem* jubet Clariſſ. Oudendorpius ad Frontinum p. 174.

CAPUT XV.

Multa miraque tum prodigia paſſim adparuiſſe, quod Annibal aſtu ad internecionem pene Flaminii Conſulis exercitum ceciderit.

[1] Diris tunc etiam Romani prodigiis territi ſunt. Nam & ſolis orbis minui viſus eſt, & apud Arpos parmae in coelo viſae, ſol quoque pugnaſſe cum luna, [2] apud Carpenas [3] interdiu duas lunas ortas, in Sardinia ſanguine duo ſcuta ſudaſſe, Faliſcis coelum ſcindi velut magno hiatu viſum, apud Antium metentibus cruentas ſpicas [4] in corbem decidiſſe. Igitur [5] Annibal, ſciens Flaminium conſulem ſolum in caſtris eſſe, quo celerius inparatum obrueret, primo vere progreſſus, arripuit propiorem, ſed paluſtrem viam: & tum forte Sarnus late redundans, pendulos & diſſolutos campos reliquerat: De quibus dictum eſt,

[5] *Et quae rigat aequora Sarnus.*

In quos cum exercitu progreſſus Annibal, nebulis maxime, quae de palude [6] exhalabantur, proſpectum auferentibus, magnam partem ſociorum jumentorumque perdidit. Ipſe autem uni elephanto, qui ſolus ſuperfuerat, ſuperſedens, vix difficultatem itineris evaſit: ſed oculum, [7] quo jam

1 *Diris tunc prodigiis*] Haec prodigia ſunt apud Livium initio libri XXII. & Plutarch. in Fabio. Fabr.

2 *Apud Capenas*] Male in Edd. Fabricianis & Scotti legitur *Carpenas*. Nam Capena, ſive Capenae, oppidum fuit inter Tiberim & Vejos. Livius de eodem oſtento lib. XXII. cap. 1. *Prodigia ex pluribus ſimul locis nunciata: Capenae duas interdiu lunas ortas*, &c.

3 *Interdiu*] Ed. Auguſt. MS. Lugd. Bat. & Coll. Gronov. *in die*. Aliquanto poſt. *in corbe* Coll. Gronov.

4 *Annibal ſciens Flaminium*] C. Flaminius Conſul cum Cn. Servilio fuit anno Urbis DXXXVI. hujus belli II. Caſtra habuit ad Aretium, Polybius & Livius. Fabr.

5 *Et quae rigat aequora*] Hemiſtichium Virgilianum eſt è lib. XVII. Aeneid. Fabr.

6 *Exhalabantur*,] Meus cum Perizon. & Edd. quibuſdam, *exhalabant*.

7 *Quo jam diu aeger erat*,] Colon. *egerat*, ex quo Fabricius *aegrotaverat*. Laut. Omnium MSS. conſtans eſt lectio, *quo jam dudum aeger erat*, ut & Vincentii Belſov. qui inſuper *tamen* addit, legens, *tamen oculum*, &c. Fruſtra igitur Editi *aegrotaverat*.

8 *Haec*

jam dudum aeger erat, violentia frigoris, vigiliarum ac laboris, amiſit. Ubi vero proximus caſtris Flaminii conſulis fuit, vaſtatione circumjacentium locorum Flaminium in bellum excitavit. [8] Haec pugna ad Traſimenum lacum facta eſt: ubi exercitus Romanus, infeliciſſime arte circumventus Annibalis, funditus trucidatus eſt: ipſe quoque conſul occiſus, [9] viginti quinque millia Romanorum in eo praelio caeſa, ſex millia capta referuntur. De exercitu vero Annibalis duo millia ceciderunt. Famoſum hoc ad Traſimenum lacum certamen fuit tanta clade Romana, maxime cum ita intentus pugnantium ardor exſtiterit, [10] ut graviſſimum terrae motum, qui tunc forte tam vehemens factus eſt, ut urbes diruiſſe, montes tranſtuliſſe, diſcidiſſe rupes, & flumina retrorſum coëgiſſe referatur, pugnantes omnino non ſenſerint. Factam ad Traſimenum ruinam, ſequitur pugna Cannenſis, quamvis [11] Fabii Maximi dictatoris tempus medium fuerit, qui impetum Annibalis cunctando tardavit.

8 *Haec pugna ad Traſimenum lacum*] Apud Plutarch. in Fabio mendoſe eſt, περὶ τὴν καλουμένην Θρασυνίαν λίμνην Polybius, τὴν Ταρσιμένην λίμνην vocat. Tu lege Silium libro V. & Valerium libro I. FABR.

9 *Vigintiquinque millia Rom.*] In pugna ad Traſimenum Romanorum millia XXV. caeſa, & caeteros diffugiſſe ſcribit Eutropius: Polybius & Livius, XV. millia caeſa, & ſex in Maharbalis poteſtatem veniſſe referunt: Appianus tradit, XX. millia cum Flaminio cecidiſſe. X. millia à Maharbale capta. De Annibalis copiis caeſis ſcriptores quoque diſſentiunt. FABR. In Lugd. Bat. quart. *viginti millia.* In Ed. prima *viginti tria millia* occiſa referuntur. Pro *in eo praelio*, Vincent. Bellov. legit, *in ipſo praelio.*

10 *Ut graviſſimum terrae motum*,] De hoc Livius libro XXII. & Plutarchus in Fabio. FABR.

11 *Fabii Maximi*] De hoc Ennius:

Unus homo nobis cunctando reſtituit rem.

Cic. de Offic. & in Catone. FABR.

CA-

CAPUT XVI.

De miſeranda Romanorum clade ad Cannas: de conſilio relinquendi Italiam, quomodo Romani reſpirarint, exercitumque reparint. Item de variis praeliis.

[1] Anno ab Urbe condita DXL. L. Aemilius Paullus, & C. Terentius Varro conſules, contra Annibalem miſſi, inpatientia Varronis conſulis infeliciſſime apud Cannas, Apuliae vicum, pene omnes Romanae ſpei vires perdiderunt. Nam in ea pugna [2] quadraginta quatuor millia Romanorum interfecta ſunt, quanquam & de exercitu Annibalis magna pars caeſa eſt: nullo tamen Punico bello Romani adeo ad extrema internecionis adducti ſunt. Periit enim [3] in eo conſul Aemilius Paullus, conſulares aut praetorii viri viginti interfecti ſunt, ſenatores vel capti vel occiſi ſunt triginta, nobiles viri trecenti, pedeſtrium militum quadraginta millia, equitum tria millia quingenti. Varro conſul cum quinquaginta equitibus Venuſiam fugit. Nec dubium eſt, ultimum illum diem Romani ſtatus futurum fuiſſe, ſi Annibal mox poſt victoriam ad pervadendam Urbem contendiſſet. Annibal in teſtimonium victoriae ſuae [4] tres modios annulorum aureorum Carthaginem miſit, quos [5] ex manibus interfectorum equitum Romanorum ſenatorumque detraxerat. Uſque adeo autem ultima deſperatio Reipublicae apud reſiduos Romanos fuit [6] ut ſenatores de relinquenda Italia, ſedibuſque quaerendis conſilium,

1 *Anno ab Urbe condita DXL.*] Ita numerat Eutropius, quem in Cannenſi clade exponenda Oroſius ſequitur. Aliis hic annus eſt DXXXVII. ut Pighio in Annal. Rom. Fabr.

2 *Quadraginta quatuor millia*] Livius, *Quadraginta millia peditum, duo millia ſeptingenti equites caeſi dicuntur.* Appianus & Plutarchus ſcribunt in hac pugna caeſa fuiſſe quinquaginta millia. Fabr.

3 *In eo*] MSS. Lugd. Batt. tres addunt *bello*, ut & Coll. Gronov.

4 *Tres modios annulorum*] Trimodia annulorum ab Annibale Carthaginem miſſa tradit Plin. libr. XXXIII. cap. 50. Tu vide Livium lib. XXIII. Annibal apud Lucianum jactat ſe uno die tot Romanos interfeciſſe: ὥστε τοὺς δακτυλίους αὐτῶν μεδίμνοις ἀπομετρῆσαι. Fabr.

5 *Ex manibus*] Cod. Meus *de manibus.*

6 *Ut Senatores de relinquenda Italia*] Hoc conſilium de relinquenda Italia non Romae Senatores, ſed reliquiae Cannenſis cladis, quae Canuſium perfugerant, inierunt, auctore Livio libr. XXII. Fabr.

7 *Idem*

lium ineundum putarint. Quod auctore Caecilio Metello confirmatum fuiſſet, niſi Cornelius Scipio tribunus tunc militum, [7] idem qui poſtea Africanus, diſtricto gladio deterruiſſet, ac potius pro patriae defenſione in ſua verba jurare coëgiſſet. Romani ad ſpem vitae, quaſi ab inferis reſpirare auſi, [8] dictatorem Decimum Junium creant: qui, delectu habito ab annis decem & ſeptem, inmaturae inordinataeque militiae quatuor legiones undecunque contraxit. Tunc etiam ſervos ſpectati roboris ac voluntatis, [9] vel oblatos, vel, ſi ita opus fuit, publico pretio emtos ſub titulo libertatis, ſacramento militiae adegit. Arma, quae deerant, templis detraxerunt, egenti aerario privatae opes refuſae ſunt. Ita equeſter ordo, ita plebs trepida oblita ſtudiorum [10] in commune conſuluit. Junius quoque dictator [11] antiquum Romanae miſeriae factum recolens, pro ſupplemento exercitus, edicto, velut aſylo patefacto, homines quicunque ſceleribus ac debitis obnoxii eſſent, inpunitate promiſſa, militiae mancipavit, quorum numerus [12] ad ſex millia virorum fuit. Campania vero, vel potius omnis Italia, ad Annibalem, deſperata penitus Romani ſtatus reparatione, defecit. Poſt hoc Lucius Poſtumius praetor adverſum [13] Gallos pugnare miſſus, cum exercitu caeſus eſt. Deinde Sempronio Graccho, Q. Fabio Maximo conſulibus, Claudius Mar-

7 *Idem qui poſtea Africanus,*] Ita MSS. & Edd. Vett. Sed in Edd. Recentt. illud *qui* deſideratur.

8 *Dictatorem Decimum Junium*] Hunc Dictatorem Livius & Plut. in Fabio. *M. Junium* vocant, eumque viri docti eſſe putant, qui Conſul anno DXXIII. In Faſtis Capitolinis ſic deſcribitur, *M. JUNIUS. D. F. D. N. PERA.* FABR.

9 *Vel oblatos, vel publico pretio emp.*] Indicat Oroſius non idem de ſervitiis armatis auctores tradidiſſe. Livius ait Dictatorem octo millia ex ſervitiis publice emta armaſſe. Appian. de reb. Annibalis, auctor eſt, Senatum octo millia ſervorum, dominis ultro donantibus, manumiſiſſe. FABR. mox *ad ſacramentum militiae*, Vincent. Bellov.

10 *In commune conſuluit.*] Quamvis haec MSS. & Edd. Vett. ſit lectio, in Fabricianis tamen invenias *in communi conſuluit* quod ne in poſtrema quidem Scotti emendatum fuit

11 *Antiquum Romanae miſeriae factum recolens,*] Sic omnes habent MSS. niſi quod in Longob. ſimplex *colens* inveniatur. Editi quidam, ut Hittorp. & Bolſuing. *recolens ſtatum.* Sed Edd. Antiq amant quoque *factum recolens*. Aliquanto poſt Edd. quaedam *permiſſa*, male pro *promiſſa.*

11 *Ad ſex millia virorum fuit*] Lugd. Bat. tert. & Coll. Gronov. *virorum* delent. Ed. Auguſt. *ſeptem millia virorum* numerat. Mox in illis *Romani ſtatus*, auget Meus *omnis Romani ſtatus.*

13 *Gallos miſſus,*] Sic Latine erat in MSS. tamen impreſſi addiderant, *pugnare*, neſcio cur. LAUT Imo & *miſſus* & *pugnare* in MSS. exſtat. Decem enim, quos ego conſului, unanimi conſenſu exhibent, *pugnare miſſus*, id eſt ad pugnandum. Neque video cur Graeciſmum hunc mutaverint Editores in *juſſus*,

Digitized by Google

Marcellus ex praetore proconſule deſignatus, [14] Annibalis exercitum praelio fudit, primuſque poſt tantas Reipublicae ruinas ſpem fecit, Annibalem poſſe ſuperari. Scipiones autem in Hiſpania Aſdrubalem, Poenorum imperatorem, ad Italiam exercitum comparantem, [15] graviſſimo bello oppreſſerunt. [16] Nam triginta quinque millia militum de exercitu ejus [17] vel caede vel captione minuerunt. Celtiberos milites, [18] quam primam externam manum Romani in caſtris habere coeperunt, pretio ſollicitatos, ab hoſtium ſocietate in caſtra ſua duxerunt. [19] Sempronius Gracchus proconſule, [20] ab hoſpite ſuo Lucano quodam in inſidias inductus, occiſus eſt. [21] Centenius Penula, centurio, decerni ſibi ultro bellum adverſum Annibalem petiit: à quo cum octo millibus militum, quos [22] in aciem eduxerat, caeſus eſt. Poſt hunc Cn. Fulvius, praetor, ab Annibale victus, amiſſo exercitu, vix evaſit. Pudet recordationis. Quid enim dicam inprobitatem magis, an miſeriam Romanorum? imo verius vel inprobam miſeriam vel miſeram inprobitatem. [23] Quis credat eo tempore, quo aerarium populi Romani egenam ſtipem privata collatione poſcebat, [24] miles in caſtris nonniſi aut puer, aut ſervus, aut ſceleratus, aut debitor, & ne ſic quidem [25] numero idoneus erat, ſenatus in curia omnis pene novitius videbatur: poſtremo cum ita inminutis

quod apud omnes invenias, praeterquam in Edd. prima & Auguſtana

14 *Annibalis exercitum praelio fudit*] Hoc praelium à Marcello ad Nolam commiſſum fuit, Livius libr. XXIII. Plutarchus in Marcello. Fabr.

15 *Graviſſimo bello oppreſſerunt.*] Poſt *bello* interſerit Perizon. *ſuperatum* Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. primam ſyllabam in *oppreſſerunt* delent.

16 *Nam triginta quinque millia*] Hunc numerum expreſſit Eutropius. Livius tantum magnam vim hominum occiſam ſcribit. De Celtiberis Livius in fine libri XXIV. Fabr.

17 *Vel caede vel captione minuerunt.*] Cod. ſive Edit. Auguſt. haec eſt lectio, *vel caedem vel captionem invenerunt.*

18 *Quam primam*] Lugd. Batt. tres *quam plurimam*, ut & Ultr. male. Edd. Vett. *cum primum*, excepta nobili illa Auguſtana.

19 *Sempronius Gracchus proconſule,*] Semel monuiſſe ſatis ſit, Latinos, & Oroſium paſſim nominandi caſu, *Proconſule* dixiſſe: idque MSS. omnes tueri: & ita inprimendum cenſeo. Laut. Semel monuiſſe ſufficiat, confirmari id noſtris quoque MSS.

20 *Ab hoſpite ſuo Lucano*] *Flavium Lucanum* hunc nominat Appianus & Livius libro XXV. ubi hiſtoriam de Centenio & Fulvio etiam invenies. Fabr.

21 *Centenius Penula,*] Centurionis hujus veterani caſum & cladem deſcribit Livius lib. XXV. cap. 19.

22 *In aciem eduxerat,*] Sic meliores ſcripti & Editi. Alii, *in aciem duxerat*, alii *in acie duxerat.*

23 *Quis credat*] Ed. Auguſt. *Quis enim credat.*

24 *Miles in caſtris*] Lugd. Batt. pr. & tert. cum Coll. Gronov. *Miles in caſtris non eſſet, niſi aut puer* &c.

25 *Numero idoneus erat,*] Religio mihi fuit

tis fractiſque omnibus [26] deſperaretur, ut conſilium de relinquenda Italia ſubiretur, [27] eo tempore, cum unum domeſticum bellum, ut diximus, [28] ferri nullo modo poſſet, [29] tria inſuper tranſmarina bella fuiſſe ſuſcepta? unum in Macedonia [30] contra Philippum potentiſſimum Macedoniae regem, alterum in Hiſpania contra Aſdrubalem Annibalis fratrem, tertium in Sardinia contra Sardos & alterum Aſdrubalem, Carthaginienſium ducem: extra hoc quartum Annibalis, quo in Italia premebantur: & tamen fortis in alterutrum deſperatio in meliora profecit, nam in his omnibus deſperando pugnarunt, pugnando vicerunt. Ex quo evidenter oſtenditur, non tempora tunc fuiſſe tranquilliora otiis, ſed homines miſeriis fortiores.

fuit a Codd. MSS. diſcedere, qui omnes ſic exhibent, non, ut Editi, *numerus idoneus erat.*

26 *Deſperaretur*,] Meus *deſperabant*, ſed tres ex Lugd. Batt. cum Collat. Gronov. Cod. Perizon. & Edit. Aug. malunt *deſperabatur.*

27 *Eo tempore*,] Lugd. Batt. pr. & tert. cum Coll. Gronov. repetunt hic, *quis credat.*

28 *Ferri nullo modo poſſet*,] MSS. & meliorum ex Editis ea lectio eſt. Alii, *ferri vix ullo modo poſſet.*

29 *Tria inſuper* &c.] Edd. quaedam ex Vetuſtioribus, *tria inſuper tranſmarina bella quis credat fuiſſe ſuſcepta?* In Ed. Auguſtana vero legitur, *tria inſuper tranſmarina bella ſuſcepta ſunt.*

30 *Contra Philippum*] De re geſta cum Philippo, Macedoniae rege, Livius libro XXIII. & XXIV. Eutropius libro tertio. De re in Sardinia contra Poenos Sardoſque à T. Manlio geſta, Livius lib. XXIII. & Silius XII. FABR.

CAPUT XVII.

Claudius Marcellus Syracuſas capit. Annibal ad Anienem Romanos terret, nec obruendi copia datur.

[1] Anno ab Urbe condita DXLIII Claudius Marcellus Syracuſas, opulentiſſimam urbem Siciliae ſecunda oppugnatione [2] vix cepit, quam, cum jam pridem obſediſſet, Archimedis Syracuſani civis, admirabili ingenio praediti, machinis repulſus, expugnare non potuit. [3] Decimo an-

1 *Anno ab Urbe condita DXLIII.*] M. Marcellus Conſul III. anno urbis DXXXIX. Siciliam miſſus Syracuſas obſedit, tertioque anno poſt expugnavit, Polybius libro VIII. Livius XXIV. Plutarchus in Marcello, Cicero in Verrem. FABR.

2 *Vix cepit*,] Recte ſic MSS. Cod. Auguſt. & Edd. Fabricianae. Vulgati alii *vi cepit.*

3 *Decimo anno poſt*] Eutropius quoque de-

anno poſtquam Annibal in Italiam venerat, [4] Cn. Fulvio, P. Sulpicio conſulibus, Annibal de Campania movit exercitum: & cum ingenti clade omnium [5] per Sidicinum Sueſſanumque agrum via Latina profectus, ad Anienem fluvium [6] tribus millibus ab Urbe conſedit, incredibili totius Civitatis metu, cum ſenatu populoque diverſis curis trepido, matronae quoque amentes pavore per propugnacula currerent, & convehere [7] in muros ſaxa, primaeque pro muris pugnare geſtirent. Ipſe autem cum expeditis equitibus [8] uſque ad portam Collinam infeſtus acceſſit, deinde omnes copias in aciem direxit. [9] Sed & conſules, Fulviuſque proconſule non detrectavêre pugnam. At ubi [10] expoſitae utrimque acies conſtiterunt, in conſpectu Romae, praemium [11] victoris futurae,

decimum hujus belli annum numerat, qui aliis eſt octavus. Fabr.

4 *Cn. Fulvio, P. Sulpicio*] Male Publii praenomen in Fabr. & Scotti Edd. omittitur, licet in quibuſdam MSS. deſideretur. Copulam *&*, quoniam meliores libri non agnoſcunt, omiſimus, ſicut & delevit Fabricius.

5 *Per Sidicinum Sueſſanumque*] *Sueſſanum* non *Sinueſſanum*, eſt in manuſcript. Oroſii Eutropiique libris. Livius libro XXVI. *per Sueſſulam Alifanumque & Caſinatem agrum via Latina ducit.* ubi Sigonius, per *Sueſſulanum*, legit. Silius libr. XII. hoc agro praeterito, de caeteris ita canit:

Tum Sidicina legunt pernicibus arva maniplis,
Treiciamque Calen, veſtras à nomine nati,
Orithyia domos. hinc Alifanus Iaccho
Haud ingratus ager, nymphisque habitata Caſini
Rura evaſtantur, &c. Fabr.

6 *Tribus millibus ab Urbe*] Sic Livius: *Inter haec Annibal ad Anienem fluvium tria millia paſſuum ab Urbe caſtra admovit.* Florus libr. II. cap. 6. Annibalem caſtra poſuiſſe à tertio lapide, ait. Plinius lib. XV. cap. 18. *Caſtra Punica ad tertium lapidem vallata.* Eutropius vero, *Annibal uſque ad quartum milliarium Urbis acceſſit* quicum conſentit Appianus, qui in libro de rebus Annibalis ſcribit, ipſum XXXII. ab Urbe ſtadia ad Anienem fluvium caſtra poſuiſſe. At Polyb. lib. IX. λαθὼν διαβὰς τὸν Ἀνίωνα ποταμὸν καὶ συνεγγίσας ὥστε μὴ πλεῖον τετταράκοντα σταδίων ἀπέχειν τῆς Ῥώμης ποιεῖται τὴν παρεμβολήν. *Annibal inſciis Romanis Anienem fluvium tranſgreſſus tam prope acceſſit, ut caſtra ſtadiis XL. ſive millibus paſſuum V. non amplius ab Urbe fecerit.* Fabr Vincent. Bellov. *tribus milliaribus.*

7 *In muros*] Coll. Longob. cum tribus Lugd. Batt. e Coll. Gronov. *in muris.*

8 *Uſque ad portam Collinam*] Cicero Philip. I. *Annibal, credo, erat ad portas.* Sed de his omnibus Livius copioſe. Fabr.

9 *Sed & conſules, Fulviuſque proconſule*] Ita hic locus recte in omnibus Manuſcriptis legitur, ut mirari ſatis non poſſim negligentiam eorum, qui ſecuri de hiſtoria tam multa contra libros vetuſtos corruperunt. Conſules erant Cn. Fulvius Centumalus & P. Sulpitius Galba. At Q. Fulvius Flaccus, qui ſuperiore anno Conſul fuerat, & jam proconſule Capuam cum Appio obſidebat, inde accitus, inter Eſquilinam Collinamque portam caſtra habebat, Livius & alii omnes. Livii verba lib. XXVI. cap. 11. ſunt: *Nec Flaccus conſuleſque certamen detrectavêre.* Fabr. Edd. Vett. excepta Auguſt. foedo mendo non carent, dum exhibent, *ſed & conſules Fulvius & Publius non detrectavere pugnam.*

10 *Expoſitae utrimque acies*] Meus Codex cum Florent. tertio mavult *expoſita utrimque acie.* Sed Latine magis Florent. ſecund. *At ubi expeditae utrimque acies conſtiterunt.*

11 *Victoris*] Vinc. Bellovac. Edd. & MSS. quidam *victoriae.*

12 *An-*

Digitized by Google

turae, tantus ſe ſubito imber è nubibus grandine mixtus effudit, ut turbata agmina, vix armis retentis, in ſua ſe caſtra colligerent. Deinde cum ſerenitate reddita in campum copiae atque in aciem rediſſent, rurſum violentior fuſa tempeſtas, majore metu mortalium audaciam coërcuit, territoſque exercitus refugere in tentoria coëgit. Tunc converſus in religionem Annibal, dixiſſe fertur, potiundae ſibi Romae modo voluntatem non dari, modo poteſtatem. Reſpondeant nunc mihi obtrectatores veri Dei hoc loco, [12] Annibali à capeſſenda ſubruendaque Roma utrum Romana obſtitit fortitudo, an divina miſeratio, aut forſitan conſervati iſti dedignantur fateri, quod Annibal & victor extimuit, & cedens probavit? At ſi iſtam divinam tutelam [13] per pluviam de coelo veniſſe manifeſtum eſt, ipſam autem pluviam opportunis & neceſſariis temporibus non niſi per Chriſtum, qui eſt verus Deus, miniſtrari, etiam [14] ab hujuſmodi ſatis certo ſciri, nec negari poſſe exiſtimo, maxime nunc, quando ad documentum potentiae ejus cum ſiccitate turbante, pluviam poſcere adſidue contingit, & alternis vicibus nunc gentiles, nunc Chriſtiani rogant: nec unquam etiam ipſis teſtibus factum eſt, ut optati imbres ſuperveniant niſi in die, [15] quo rogari Chriſtum & Chriſtianis rogare permittitur: proculdubio conſtat, urbem Romam per hunc eumdem verum Deum, qui eſt Chriſtus Jeſus, ordinantem ſecundum placitum ineffabilis judicii ſui, & tunc ad futurae fidei credulitatem ſervatam fuiſſe, & nunc [16] pro parte ſui incredula caſtigatam. At vero

12 *Annibali*] In Codice Meo, ut & Ultr. legitur, *Annibalem*; quod a me monitum non fuiſſet, niſi & in Cod. Longob. & in reliquis duobus vetuſtiſſimis Florent. ſic quoque ſcriberetur. Hinc ſuſpicor lectum in MSS. olim pro *obſtitit*, quod ſequitur, & pro quo *reſtitit* quaedam habent Edd. fuiſſe *abſtulit*. Dei videlicet miſeratio abſtulit & amovit tempeſtate ſubita a muris Romae Annibalem, quem arcere manus humanae a capienda eadem non poterant.

13 *Per pluviam*] Quae ſaepe Romanis in dubiis rebus magnum praeſtitit emolumentum. Oroſius autem in hiſce idem tractat argumentum & eodem modo, ut Tertullianus in Apologetico cap. V.

14 *Ab hujuſmodi*] Quia non ſatis apte cohaerere verba videntur, Edd. prima & Paris. & Venetae interſerunt *hominibus*, contra omnes MSS. Forte ſcripſit Auctor *ab hujuſmodi ſervatis*, pro quo verbo compendioſe pro more ſcripto, deinde ſucceſſiſſe videtur *ſatis*. Reſpondet certe emendatio noſtra illis, quae ſupra dixit, *conſervati iſti dedignantur fateri*.

15 *Quo rogari Chriſtum*] Lugd. Bat. ſec. cum Perizon. *quo rogare Chriſtum & Chriſtianus rogari permittitur*. Pro *permittitur*. Meus vult *permittunt*.

16 *Pro parte ſui*] Ed. Auguſt. *pro tarditate ſui*.

Digitized by Google

vero in Hiſpania ambo Scipiones à [17] fratre Aſdrubale interfecti ſunt. In Campania Capua capta eſt à Q. Fulvio proconſule : [18] principes Campanorum veneno mortem ſibi conſciverunt. Senatum omnem Capuae, etiam prohibente ſenatu Romano, Fulvius [19] ſuppliciis necavit. Interfectis in Hiſpania Scipionibus, cum, omnibus incuſſo pavore cunctantibus, [20] Scipio ſe, admodum adoleſcens, ultro obtuliſſet, & pudenda penuria eſſet aerarii, Claudio Marcello. & Valerio Laevino auctoribus, qui tunc conſules erant, aurum argentumque ſignatum ad quaeſtores palam omnes ſenatores in publicum contulerunt, ita ut nihil praeter annulos ſingulos, bullaſque ſibi ac filiis, & deinde [21] per filias uxoreſque ſuas ſingulas tantum auri uncias, & argenti non amplius quam ſingulas libras relinquerent.

17 *A fratre Aſdrubale*] Ita legendum, non, *Aſdrubalis*. Aſdrubal Barchinus, Annibalis frater, P. Scipionem cum exercitu delevit, ac undetrigeſimo die poſt conjunctis copiis cum Magone & altero Aſdrubale Giſconis F. Cn. Scipionem oppreſſit, Livius libr. XXV. Appianus de rebus Hiſpanicis, Silius lib. XIII. Valerius libro III. cap. 7. Eutropius libr. III. Cicero pro Balbo : *Cum duo fulmina noſtri imperii ſubito in Hiſpania, Cn. & P. Scipiones extincti, occidiſſent.* Fabr.

18 *Principes Campanorum*] Septem & viginti ferme Senatores fuiſſe Livius ait libr. XXVI. in quo hiſtoria de Capua explicatur. Stetiſſe Capuam antequam à Romanis caperetur, annis circiter CCLX. M. Cato auctor eſt. Sed hoc tempore capta in formam praefecturae fuit redacta, Velleius libr. II. Lege Ciceronem contra Rullum. Fabr. Interſerunt Editi plures *autem*, contra MSS.

19 *Suppliciis*] Ed. Auguſt. & Vincent. Bellov. cum. MSS. conſentit, qui omnes habuit *ſuppliciis*. Editi male *ſupplicio*.

20 *Scipio ſe, admodum adoleſcens,*] Natus erat Scipio annos fere quatuor & viginti. Livius libr XXVI. Appianus de rebus Hiſpanicis, Valerius lib. III. cap. 9. Eſt autem hic *P. Cornelius Scipio*, qui poſtea *Africanus* fuit adpellatus. Fabr.

21 *Et deinde per filias* &c.] Optima Ed. Auguſt. iterum cum MSS. facit. Nam Edd. reliquae Veteres legunt *& deinde filiabus uxoribuſque ſingulas.*

CA-

CAPUT XVIII.

De variis cladibus inter Romanos & Poenos utrimque acceptis, modo huc modo illuc victoria inclinante.

[1] Scipio annos natus viginti & quatuor, imperium in Hiſpaniam proconſulare ſortitus, ultionem praecipue patris & patrui animo intendens, Pyrenaeum tranſgreſſus primo impetu Carthaginem novam cepit: ubi [2] ſtipendia maxima, praeſidia valida, copiae auri argentique magnae [3] Poenorum habebantur, ibi etiam Magonem fratrem Annibalis captum, cum caeteris Romam miſit. [4] Laevinus conſul ex Macedonia rediens, Agrigentum, urbem Siciliae, expugnavit: ibique Annonem, Afrorum ducem, cepit, [5] quadraginta civitates in deditionem accepit, viginti & ſex expugnavit. Annibal in Italia [6] Cn. Fulvium proconſulem, undecim praeterea

1 *Scipio annos natos XXIV.*] De hac aetate Scipionis jam diximus. At in Epitoma Polybii lib. X. ſic legimus: ἔτος γὰρ ἕβδομον ἔχων αὐτοῖς τοῖς ἔργοις πρῶτον μὲν ἐπὶ πράξεις αὐτὸν ἐνέδωκε τελέως ὑπὸ τοῖς πολλοῖς ἀπηλπισμένας, id eſt: *Annos natus* XXVII. *eas res adgreſſus eſt, quas vulgo omnes prorſus deſperabant.* Ac deinde multis verbis exponit, quomodo Carthago nova ab eo fuerit capta, quod Livius eum ſecutus facit ſub finem lib. XXVI. Idem eſt apud Appianum de rebus Hiſpanicis, & Silium lib. XV. FABR. Quin & totidem annos aetatis Scipioni tribuunt MSS. Lugd. Batt. tert. & quart. cum Coll. Gronov. Reliqui vulgatam retinent lectionem. In Ed. Auguſt. & MSS. iiſdem Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. *Scipio Africanus* legitur. Sed hoc nomen illi nondum tum competebat. Mox *in Hiſpania* Lugd. Batt. quatuor cum Coll. dicta & Edd. quibuſdam, contra *Hiſpaniam* Florentini omnes & reliqui.

2 *Stipendia maxima,*] Coll. eadem cum tribus MSS. Lugd. Batt. & Ed. Aug. *ſtipendia magna.*

3 *Poenorum*] Perizon. Cod. *Afrorum.*

4 *Laevinus Coſ. ex Maced.*] Quae Oroſius hic de rebus à M. Valerio Laevino Conſule in Sicilia geſtis ſcribit, ea ab Eutropio ſumpſit. Livius Agrigentum non expugnatum, ſed proditione captum ſcribit. Idem Annonem non à Laevino captum, ſed per averſam portam fuga elapſum in Africam trajeciſſe ait. FABR.

5 *Quadraginta civitates*] Lugd. Bat. tert. cum Coll. Gronov. *quadraginta ſex* numerat, quem numerum & Eutropii quidam Codd. prae ſe ferunt. Sed mox *viginti ſeptem* expugnatas fuiſſe ſcribunt iidem.

6 *Cn. Fulvium Proconſ.*] Fulvius ab Annibale ad Herdoneam caeſus fuit, Livius initio libr. XXVII. & Appian. de rebus Annibalis. Undecim tribunos militum cum Fulvio cecidiſſe etiam Plutarchus in Marcello tradit, cum in Livio ſint XII. Verum Sigonius id recte: nos hic, *XVII. millia militum* interfecta, non *ſex*, ut vulgo legitur, ſcripſimus, primum, quia ita eſt in omnibus ſcriptis libris, deinde quia non eſt ſimile veri, Oroſium, qui id ſibi ſtudio habuit, ut calamitates augeat, hic numerum ab aliis traditum minuere voluiſſe. Livius ait alibi, millia XIII. alibi haud plus quam VII. caeſa inveniri. Appianus & Eutropius VIII. millia cecidiſſe referunt, Plutarchus, τὸ σύμπαν τὸ πλῆθος. FABR.

7 Mar.

terea tribunos, decem & ſeptem millia militum interfecit. [7] Marcellus conſul cum Annibale triduum continuum dimicavit. Primo die pari pugna diſceſſum eſt, ſequenti victus conſul, tertio victor octo millia hoſtium interfecit, ipſumque Annibalem cum reliquis fugere in caſtra compulit. [8] Fabius Maximus conſul Tarentum, quae à Romanis deſciverat, iterum expugnavit & cepit: ibique ingentes copias Annibalis cum ipſo duce ejus Carthalone delevit, triginta millia hominum captivorum vendidit, pretia in fiſcum retulit. [9] Sequenti anno in Italia Claudius Marcellus conſul ab Annibale cum exercitu occiſus eſt. [10] Scipio in Hiſpania Poenorum ducem Aſdrubalem vicit, & caſtris exuit. Praeterea octoginta civitates, aut deditione, aut bello in poteſtatem redegit. Afris ſub corona venditis, ſine pretio dimiſit Hiſpanos. Annibal utrumque conſulem Marcellum & Criſpinum, inſidiis circumventos, interfecit. [11] Claudio Nerone & M. Livio Salinatore conſulibus, cum Aſdrubal Annibalis frater ab Hiſpaniis per Gallias ad Italiam veniret, juſſuſque à Carthaginienſibus, ut fratri cum copiis jungeretur, magna ſecum auxilia Hiſpanorum Gallorumque [12] deduceret, cum maturato adventu deſcendiſſe jam ex Alpibus [13] conſulibus proditus fuiſſet, ab exercitu Romano, ignorante Annibale, praeven-

7 *Marcellus Conſul*] Haec Livius libro vigeſimo ſeptimo, & Plutarchus in Marcello. Fabr.

8 *Fabius Maximus Conſul*] Q. Fabius Maximus Conſul V. Tarentum per proditionem recepit, ut ſcribit Livius libro XXVII. Plutarchus in Fabio, Appianus de rebus Annibalis, quos auctores etiam de Marcelli caede lege. Fabr.

9 *Sequenti anno* &c.] Nimis otioſe & oſcitanter haec ab Oroſio referuntur, ſi quidem ab eo profecta ſunt. Nam poſt aliquot lineas ſequitur, *Annibal utrumque conſulem, Marcellum & Criſpinum, inſidiis circumventos, interfecit.* Itaque ſupervacaneum erat, idem de Marcello hoc in loco dicere. Praeterea falſum eſt, Marcellum cum exercitu ab Annibale occiſum fuiſſe. Uterque conſul ſpeculatum iverat, ex inſidiis equites Numidae conſules adorti, Marcellum interfecerunt, Criſpinum graviter vulnerarunt. Et is quidem tum ſe atque exercitum fuga ſervavit, ſed aliquanto poſt ex vulneribus obiit. Ut culpa liberetur Oroſius in re nimis manifeſta, & apud Livium aliosque fuſius deſcripta, verba auctoris ita refingi poſſunt, ſenſu apto, mutatione exigua. *Sequenti anno in Italia Claudius Marcellus conſul Annibali cum exercitu oppoſitus eſt. Scipio in Hiſpania* &c.

10 *Scipio in Hiſpania*] De hac re exſtat fragmentum Polybii ex libro octavo, unde Livius ſumpſit. Conſule quoque Appianum in Hiſpanicis. Fabr.

11 *Claudio Nerone, & M. Livio.*] Conſules hi fuerunt anno Urbis conditae DXLVI. Annibaliſque fratrem Aſdrubalem cum magnis copiis oppreſſerunt, quod ſcribit Polybius libro undecimo, Livius XXVII. Appianus de rebus Annibalis, Silius libro XV. Suetonius in Tiberio Florus, Eutropius & alii. Fabr.

12 *Deduceret*,] Meus *duceret*.

13 *Conſulibus*] Meus cum Coll. Gronov. *conſulibus proditus eſſet*. quaſi paullo ante *deſcendiſſet* pro *deſcendiſſe* legendum eſſet.

14 Oc-

ventus, cum omni exercitu ſuo interfectus eſt. Diu quidem incertus belli eventus fuit, elephantis maxime Romanam infeſtantibus aciem, qui à militibus Romanis [14] occiſi ſunt, [15] quos à volitando velites vocant: quod genus militiae paulo ante repertum fuerat, ut lecti agilitate juvenes, cum armis ſuis poſt terga equitum ſederent: & mox cùm ad hoſtem ventum eſſet, equis deſilirent, & continuo pedites ipſi ex alia parte equitibus, per quos advecti fuerant dimicantibus, hoſtem perturbarent. Ab his ergo velitibus elephanti retroacti, cum regi jam à ſuis non poſſent, fabrili ſcalpro inter aures adacto, necabantur. Id genus occidendae, cùm opus eſſet, belluae, [16] idem dux Aſdrubal primus invenerat. Fuit hoc praelio Poenis [17] Metaurus flumen, ubi Aſdrubal eſt victus, quaſi Traſimenus lacus: [18] & Sena Piceni civitas, ut vicus ille Cannenſis: [19] Nam quinquaginta & octo millia de exercitu Aſdrubalis ibi occiſa ſunt, capta ſunt quinque millia quadringenti. [20] Quatuor millia civium Romanorum inter eos reperta atque revocata ſunt, quod victoribus conſulibus ſolatio fuit. Nam &

14 *Occiſi ſunt*,] Deſiderantur haec non modo in Meo Cod. ut & Ultr. atque Perizon. ſed etiam in Cod. Longob. & duobus reliquis Florentinis. Qui quinque MSS. quum longe reliquis praeſtent, ſuſpicionem aliquam movere poſſint. Praeſertim, quum aliquanto poſt non a velitibus occiſos elephantos, ſed retroactos, atque a Poenis & Aſdrubale ipſo interfectos narret. Senſus tamen poſtulat aliquid ſimile. Forte ſcripſit Oroſius *caeſi ſunt*, quod etiam vulnerare ſignificat, & ſic hoc loco innuere poteſt beſtias vulneribus, & vexatione retroactas fuiſſe. Quamvis a Romanis quoque in ipſa pugna aliquot elephantos fuiſſe occiſos innuat Livius lib. XXVII. cap. 51. *Elephanti plures ab ipſis rectoribus quam ab hoſte interfecti.*

15 *Quos à volitando Velites*] Feſtus, *Velites dicuntur expediti milites, quaſi volites, id eſt, volantes.* FABR.

16 *Idem dux Aſdrubal*] Coll. Gronov. non habet *idem*. Sed Ed. Aug. legit *iſdem* pro *iiſdem*, & in Lugd. Bat. tert. legitur *penes* pro *Poenus dux Aſdrubal.*

17 *Metaurus*] Florentini tres, Meus & Perizon *Metaurum*, forte quia in aliquo priore aprographo *penes* pro *Poenis* fuerit ſcriptum unde in tertio Florentino & Ed. Aug. exſtat *penes Metaurum* & inde in Coll. Gronov. *fuit hoc praelium penes Metaurus flumen.*

18 *Et Sena Piceni*] Vulgo, *Caeſena* corrupte legitur. Apud *Senam* pugnatum Livius, Appianus, Eutropius, Auctor de Viris illuſtribus, & Silius ſcribunt. Hinc Cicero in Bruto hoc *praelium Senenſe* vocat, in quo Salinator ludos Juventatis vovit. FABR.

19 *Nam LVIII. millia*] Hic numerus eſt in noſtris Manuſcriptis, eundem Eutropio Diaconus ex Oroſio inſeruit. Sed in Livii libris eſt, LVI. millia hoſtium occiſa, capta quinque millia & CCCC. Polybius longe minorem numerum edit; nam Carthaginienſium & Gallorum circiter X. millia, Romanorum ad duo millia caeſa ſcribit. FABR.

20 *Quatuor millia*] MSS. Florentt. tres, Meus, Perizon Coll. Gronov. Lugd. Bat. tert. & Edd. Vett. omnes, poſt haec verba addunt *autem*.

& ab exercitu eorum octo millia ceciderunt. Annibali caput fratris ſui Aſdrubalis, ante caſtra projectum eſt. Quo viſo & ſimul clade Poenorum cognita, [21] anno decimo tertio quam in Italiam venerat, refugit in Bruttios. Poſt haec anno continuo inter Annibalem & Romanos quies à tumultu bellorum interceſſiſſe viſa eſt, quia inquietudo morborum in caſtris erat, & graviſſima peſtilentia [22] uterque exercitus angebatur. [23] Interea Scipio, univerſa Hiſpania à Pyrenaeo uſque ad Oceanum in provinciam redacta, Romam venit, [24] conſul cum Licinio Craſſo creatus in Africam tranſiit, Annonem Amilcaris filium, ducem Poenorum, interfecit, exercitum ejus partim caede, partim captivitate diſperdidit: nam [25] undecim millia Poenorum eo praelio occidit. Sempronius conſul cum Annibale congreſſus & victus, [26] Romam refugit. Scipio in Africa [27] adgreſſus hyberna Poenorum, atque alia Numidarum, quae utraque haud procul ab Utica erant, nocte concubia [28] fecit incendi. Poeni trepidi cum caſu accidiſſe ignem putarent, inermes ad extinguendum concurrerunt: quare facile ab armatis [29] oppreſſi ſunt. [30] In utriſque caſtris

21 *Anno XIII. quam in Italiam venerat,*] Sic in additionibus quoque Diaconi in Eutropium legitur. Fabr.

22 *Uterque exercitus angebatur.*] Sic malo ex Colonienſi, quam *agebatur*. Laut. MSS. Meus, Perizon. Lugd. Bat. tert. & duo Florentt. cum Edd. Vetuſtis, *utrique exercitus angebantur*, Cod. Florent. pr. ſive Longob. *utriuſque exercitus angebantur.* Quamcumque elegeris lectionem, patet verbum *angi* debere retineri, & quidem meliore jure quam *agi*, quod praeferunt Codd. & Edd. qui *agebatur* malunt. Quomodo haec verba differant, vide Cl. Arentzenii Notam ad Aur. Victorem p. 347.

23 *Interea Scipio*,] De his rebus Livius lib. XXVIII. & Appianus in Hiſpanicis. Exſtat quoque fragmentum Polybii ex libr. XI. quod cum Livianis collatum magnam utilitatem ſtudioſis adferet. Fabr.

24 *Conſul cum Licinio*] P. Cornelius Scipio & P. Licinius Craſſus Dives Coſſ. fuerunt anno ab Urbe condita DXLIII. quo anno Scipio Siciliam provinciam obtinuit, & ſequenti in Africam trajecit, Livius libro vigeſimo nono, Appianus in Libyco. Eutropius libro III. quorum ſcriptis inter ſe collatis, cognoſces, quod Livius quoque fatetur, non in omnibus auctores convenire. Fabr.

25 *Undecim millia*] Lugd. Bat. tert. cum Coll. Gronov. & Ed. Aug. *XL. millia.* Idem numerus invenitur in excerptis Vincentii Bellov. lib. VI. cap. 51. Speculi Hiſt.

26 *Romam refugit.*] P. Sempronium ab Annibale victum in agro Crotonienſi in caſtra rediiſſe, ac deinde accerſito Licinio Craſſo feliciter dimicaſſe, Livius libro nono extremo ſcribit. Fabr.

27 *Adgreſſus hyberna Poenorum*,] Haec hiſtoria exſtat in Polybii fragmentis lib. XIV. apud Livium initio lib. XXX. & Appianum in Lybico. Fabr.

28 *Fecit incendi.*] Lugd. Batt. tres cum Vincentio & Coll. Gronov. *incendit.*

29 *Oppreſſi ſunt.*] Ed. Auguſt. *ſuperati ſunt vel oppreſſi.* Quod & Venetae Edd. habent, duas copulantes lectiones, ut ſaepe in Edd. Antiquis videre licet.

30 *In utriſque caſtris XL. millia.*] Hunc numerum edit Livius: Appianus ita, Ἀπέθανον δὲ τῶν ἐχθρῶν ὀλίγῳ δέοντες τετρακισμύριοι, καὶ αἰχμάλωτοι

ſtris quadraginta millia hominum igni ferroque conſumta ſunt, [31] capta quinque millia, duces ipſi miſerabiliter ambuſti, [32] aegre effugerunt. Aſdrubal imperator Carthaginem profugus venit. [33] Itaque Syphax & Aſdrubal mox plurimum reparavere exercitum, atque iterum cum Scipione congreſſi ſunt, victique fugerunt. Syphacem fugientem Laelius & Maſſaniſſa ceperunt, caetera multitudo Cirtam [34] confugit, quam Maſſaniſſa oppugnatam in deditionem recepit, Syphacem [35] ad Scipionem catenis vinctum deduxit, quem Scipio cum ingentibus ſpoliis, plurimiſque captivis [36] Romam perducendum Laelio tradidit.

λωτοὶ ἐγένοντο δισχίλιοι καὶ τετρακόσιοι, id eſt: *caeſa ſunt hoſtium millia fere XXX. capta duo millia & CCCC.* FABR.

31 *Capta quinque millia*] Propius ad Appiani numerum *duo millia* capta fuiſſe ſcribit Lugd. Bat. quart.

32 *Aegre effugerunt.*] Flor. pr. *aegre aufugerunt*, tertius *aegre reffugerunt.*

33 *Itaque Syphax & Aſdrubal*] Haec omnia Livius & Appianus copioſe, quos lege. FABR.

34 *Confugit*,] Ed. Aug. *profugit.* Meus Codex *fugit.* Mox Perizon. *in deditionem accepit.* pro *recepit.*

35 *Ad Scipionem* &c.] Vincentius Bellovac. mavult *Syphacem, catenis vinctum, ad Scipionem adduxit.*

36 *Romam*] Abeſt ab octo MSS. videlicet tribus Florentt. tribus Lugd. Batt. Meo & Perizon. ut & a Vincentio Bellovacenſi in Speculo Hiſtor. lib. VI. cap. 51.

CAPUT XIX.

Annibalem in Africam revocatum, à Scipione ſuperatum, fugatumque fuiſſe: & Carthaginienſibus pacem conceſſiſſe Romanos.

Annibal redire in Africam juſſus, ut feſſis Carthaginienſibus ſubveniret, [1] flens reliquit Italiam, [2] omnibus Italici generis militibus, [3] qui ſequi nollent, interfectis, cui ad Africanum litus propinquanti, juſſus quidam è nauticis adſcendere in arborem navis, atque inde ſpecularí, quam regionem teneret, [4] ſepulchrum dirutum ſe proſpexiſſe reſpon-

1 *Flens reliquit Italiam*,] Sic Eutropius: Livius eum *vix lacrymis temperaſſe ait.* FABR.

2 *Omnibus Italici generis*] Hac de re Appianus in fine libri de rebus Annibalis. FABR.

3 *Qui ſequi nollent*,] Perizon. *qui eum ſequi nollent*, quod & apud Vincent. Bellov. idem mox *adpropinquanti.*

4 *Sepulchrum dirutum ſe proſpexiſſe*] Livius: *Cum dixiſſet ſepulchrum dirutum proram ſpectare, abominatus, praetervehi juſſo gubernatore, ad Leptim adpulit claſſem.* FABR. Vincent. Bell. *proſpicere.*

5 *Qui*

ſpondit. Abominatus dictum Annibal, deflexo curſu ad Leptim oppidum copias expoſuit. [5] Qui continuo refecta multitudine, [6] Carthaginem venit, deinde [7] colloquium Scipionis petiit. [8] Ubi cum ſe diu adtoniti admiratione mutua duo clariſſimi duces [9] ſuſpexiſſent, [10] infecto pacis negotio praelium conſertum eſt: quod diu magnis ducum artibus diſpoſitum, magnis copiarum molibus geſtum, magnis militum viribus conſummatum, Romanis victoriam contulit. Octoginta ibi elephanti vel capti vel occiſi ſunt, [11] Carthaginienſium interfecta ſunt viginti millia quingenti, Annibal omnia & ante praelium & in praelio expertus, cum paucis, hoc eſt, vix quatuor equitibus, inter tumultum elapſus, Adrumetum confugit. Poſtea Carthaginem poſt ſex & triginta annos, quam inde [12] parvus cum patre exierat, venit: [13] conſultantique ſenatui, nullam eſſe reſiduam ſpem, niſi in petenda pace, perſuaſit. Cn. Cornelio Lentulo, P. Aelio Paeto conſulibus, Carthaginienſibus pax per Scipionem voluntate ſenatus populique conceſſa eſt. Naves tamen plus quam quingentae in altum productae, in conſpectu civitatis incenſae ſunt. Scipio jam tunc cognomento Africanus, triumphans Urbem ingreſſus eſt, quem [14] Terentius, qui poſtea comicus, ex nobilibus Carthagi-

5 *Qui continuo*] Sic MSS. omnes, ut & Vincentius Bellov. ut ad Annibalem referatur, non *ubi*, ut ad Leptin, quod Edd. excogitarunt. Cum MSS. facit Ed. Auguſt. Codicis ſui religioſe ſemper ſervans ſcripturam.

6 *Carthaginem venit*,] Non ad Urbem acceſſit, ſed *Zamam*, quae iter dierum quinque abeſt à Carthagine, Livius libro XXX. Polyb. XV. Ubi de colloquio ducum plura. Fabr.

7 *Colloquium Scipionis petiit.*] Sic MSS. Sed Editi plerique, *Scipionis colloquium petiit.* Auguſt. vero ſola, *ad colloquium Scipionis venit. Ubi cum ſe diu* &c. Pro *petiit* quatuor MSS. *petit* habent.

8 *Ubi cum ſe diu*] Haec MSS. lectio eſt. Editt. Vett. *Ibi cum diu ſe* &c.

9 *Suſpexiſſent*,] Lugd. Bat. pr. *conſpexiſſent.*

10 *Infecto*] Lugd. Bat. tert. cum Coll. Gronov. *interfecto pacis negotio.* Malum vulgatam. Dein *eſt* delet Lugd. Bat. pr.

11 *Carthaginienſium interf. XX. millia. D.*] Sic Appianus, Ἀπέθανον τῶν πολεμίων δισμύριοι καὶ πεντακισχίλιοι. Polybius & Livius ſcribunt Carthaginienſium caeſa ſupra millia viginti. De Annibalis fuga eoſdem auctores lege, ſicut & de pace ejuſque conditionibus. Fabr.

12 *Parvus*] Cod. Perizon. *parvulus.*

13 *Conſultantique ſenatui*,] Codex Meus *conſulentique Senatui*, quod & in Edit. Auguſt. inveni.

14 *Terentius, qui poſtea Comicus*,] Quod Oroſius hic de *Terentio Comico*, id Livius libro trigeſimo & trigeſimo octavo de Q. *Terentio Culleone*, Senatore Romano, quem Scipio inter captivos recepit, ſcriptum reliquit. Feneſtella quoque eos refutavit, qui *Terentium* captum ex Africa Romam perductum ſcripſerant. Fabr. Unde, quantumvis in omnibus MSS. ut & Vincentio Bellov. lib. VI. cap. 52. inveniatur, Pighius ad A. V. C. DLII. Tom. II. Annal. p.

ginienſium captivis pileatus (quod indultae ſibi libertatis inſigne fuit) triumphantem poſt currum ſecutus eſt.

p. 241. *inpudens gloſſema* vocat, *librariorum ignorantia invectum.* Vellem ſane! Sed vereor, ne nimis oſcitanter & properanter Livium legerit Oroſius. Oroſii enim ſtilum ſapiunt illa, *qui poſtea Comicus*, ut ſupra cap. XVI. de Scipione, *qui poſtea Africanus.* Crediſſe videtur P. Terentium, poſtea ſcriptorem Comicum, ex nobilibus, vel ut quaedam Edd. habent, ex *nobiliſſimis* Carthaginienſium fuiſſe captivis, & quidem ante triumphum, ſervitute exemtum & libertate donatum, atque ideo Scipionis benefactoris currum triumphalem ſecutum fuiſſe. Nam, ſi, ut gloſſema, illa tantum tollamus, *qui poſtea Comicus*, remanent tamen, quae male cohaerent, verba, *ex nobilibus Carthaginienſium captivis.* Q. Terentius Culleo enim, cui illa felicitas, apud Livium & alios, contigiſſe dicitur, non poteſt dici fuiſſe ex nobilibus Carthaginienſium captivis, quia fuit ex captivis Romanorum apud Carthaginenſes, ſic enim *Romani captivi* in Graecia occurrunt cap. ſequ. Praeterea tunc foret ſcribendum *receptae*, vel, ut cap. ſequ. *deterſae*, non vero *indultae libertatis*, Romano enim Romanus libertatem indulgere non poterat, quae illi eodem jure quo ſibi, ut Romano, competebat, ſed herus ſervo indulgere libertatem ſolet, & ſic manumiſſus fuit P. Terentius ille, qui poſtea Comicus.

C A P U T XX.

De bello Macedonico, in quo cum variis ac diverſis Romani, praecipue adverſus Macedones & Antiochum Syriae regem, varie pugnaverunt.

[1] Anno ab Urbe condita DXLVI. bellum Punicum ſecundum finitum eſt, quod geſtum eſt annis ſeptemdecim: cui Macedonicum continuo ſucceſſit, [2] quod Quinctius Flamininus Coſ. ſortitus, poſt multa & gra-

1 *Anno ab Urbe condita DXLVI.*] In Faſtis Capitolinis hic annus eſt ab Urbe condita DLII. Bellum autem primum *Macedonicum*, quod hoc anno Romani ſuſceperunt, etiam *Philippicum* à rege, quicum geſtum eſt, nominatur, de quo Livius lib. XXXI. & deinceps, Florus lib. II. cap. 7. Eutropius IV. FABR.

2 *Quod Quinctius Flamininus*] *T. QUINCTIUS. T. F. L. N. FLAMININUS* Coſ. in Faſtis Capitolinis invenitur anno DLV. Is ſortitus Macedoniam adverſus Philippum in faucibus Epiri proſpere pugnavit: annoque inſequenti victo ei pacem dedit, Polybius libro decimo-ſeptimo, Livius XXXII. & XXXIII. Plutarchus in Flaminino. Quinctii cognomen *Flamininus* in Cornelii Gualtheri libro recte ſcribitur,

cum

Digitized by Google

graviſſima praelia, quibus Macedones victi ſunt, pacem Philippo dedit. Deinde cum Lacedaemoniis pugnavit, victo Nabide duce ipſorum, nobiliſſimos obſides Demetrium Philippi filium & [3] Armenem Nabidis filium, ante currum duxit. Romani captivi, qui ſub Annibale per Graeciam venditi fuerant, univerſi recepti, capitibus raſis ob deterſam ſervitutem, currum triumphantis ſecuti ſunt. [4] Eodem tempore Inſubres, Boii atque Caenomani, contractis in unum viribus, Amilcare Poeno duce, qui in Italia remanſerat, Cremonam Placentiamque vaſtantes, difficillimo bello à L. Furio praetore ſuperati ſunt. Poſtea Flamininus proconſule, Philippum regem & cum eo Thracas, Macedones, Illyrios, multaſque praeterea gentes, quae [5] in auxilium ei venerant, bello ſubegit. [6] Victi Macedones caſtra amiſerunt, octo millia hoſtium [7] eo die caeſa, [8] quinque millia capta Polybius ſcribit. Valerius dicit quadraginta millia trucidata. Claudius vero trigintaduo millia interfecta commemorat. Sed haec varietas ſcriptorum utique fallacia eſt. Fallaciae autem cauſa profecto adulatio eſt, dum victoris laudes adcumulare, virtutemque patriae extollere vel praeſentibus vel poſteris ſtudent: alioquin ſi inquiſitus non fuiſſet numerus, nec qualiſcunque fuiſſet expreſſus. Quod ſi glorioſum eſt duci & patriae, plurimos hoſtium peremiſſe, quanto magis laetum patriae, & duci beatum poteſt videri, ſuorum vel nullos vel pauciſſimos perdidiſſe. Ita lucidiſſime patet, quod ſimi-

cum in aliis, & vulgo paſſim male ſcribatur: De *Nabide* praeter Livium & Plutarchum, Pauſanias libro IV. Juſtinus trigeſimo & trigeſimo primo. Fabr.

3 *Armenem*] Is apud Romanos in Italia diem obiit. Demetrius poſtea patri Philippo fuit redditus.

4 *Eodem tempore Inſubres*,] Haec res contra Gallos à L. Furio Purpureone praetore geſta eſt P. Sulpicio Galba, C. Aurelio Cotta Coſſ. anno urbis DLIII. Livius libro XXX. Fabr.

5 *In auxilium ei*] Tres ex Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. legunt, *qui in auxilia ejus venerant.*

6 *Victi Macedones*] Praelium intelligit, quo Philippus, Rex Macedonum, ad Cynoſcephalas, victus eſt à T. Quinctio. Quod à Livio expoſitum fuit initio libri XXXIII. ſed cum ibi non ſine jactura hiſtoriae interciderit, in Polybii fragmentis libro decimo ſeptimo ſingulari beneficio conſervatum eſt. Ubi quod à Polybio ſcriptum Oroſius refert, ſic legitur, *Τῶν δὲ Μακεδόνων ἀπέθανον μὲν εἰς τοὺς ὀκτακισχιλίους. ζωγρίᾳ δ' ἑάλωσαν οὐκ ἐλάττους πεντακισχιλίων.* Idem numerus caeſorum eſt apud Plutarchum. Fabr.

7 *Eo die caeſa*,] Sic MSS. meliores ſex, videlicet Florentt. tres, Perizon. Meus & unus ex Lugd. Bat. adſtipulante Coll. Gronov. Alii *eodem.*

8 *Quinque millia capta*] Numerus caeſorum in tribus MSS. recentioribus *novem*, captorum *ſex* millibus definitur, ſed contra Polybium. Mox pro *victoris*, Cod. Perizon. *victorum.*

9 *Igi-*

ſimili inpudentiâ mentiendi, qua occiſorum hoſtium numero adjicitur, ſociorum quoque amiſſorum damna minuuntur, vel etiam omnino reticentur. [9] Igitur Sempronius Tuditanus in Hiſpania citeriore, bello oppreſſus, cum omni exercitu Romano interfectus eſt: [10] Conſul Marcellus in Etruria à Boiis oppreſſus, magnam partem exercitus perdidit, cui poſtea Furius alter conſul auxilio acceſſit: atque ita univerſam Boiorum gentem igni ferroque vaſtantes, propemodum uſque ad nihilum deleverunt. L. Valerio Flacco, M. Porcio Catone conſulibus, [11] Antiochus, rex Syriae, bellum contra populum Romanum [12] ſtruens, in Europam tranſiit ex Aſia. Tunc etiam Annibal propter excitandi belli rumores, qui de eo apud Romanos [13] ſerebantur, exhiberi [14] Romam à ſenatu juſſus, clam ex Africa profectus, ad Antiochum migravit: quem cum apud Epheſum inveniſſet cunctantem, mox in bellum inpulit. Tunc etiam [15] lex, quae ab Oppio [16] tribuno plebis lata fuerat, ne qua mulier plus quam ſemiunciam auri haberet, neve verſicolori veſtimento, nec vehiculo per Urbem uteretur, poſt viginti annos abrogata eſt. P. Scipione Africano iterum, Ti. Sempronio Longo conſulibus, apud Mediolanum [17] decem millia Gallorum caeſa: ſequenti autem praelio undecim millia Gallorum, Romanorum vero quinque millia, occiſa ſunt. [18] Publius

9 *Igitur Sempronius*] C. Sempronius Tuditanus Praetor, in citeriore Hiſpania praelio victus, ex gravi vulnere haud ita multo poſt exſpiravit, Livius libro XXXIII. Appianus in Hiſpanicis *Sempronium Tudertinum* adpellat. Fabr.

10 *Conſul Marcellus*] M. Claudius Marcellus, & L. Furius Purpureo Conſules fuerunt anno DLVII. in eoque magiſtratu rem in Etruria geſſerunt, Livius lib. XXXIII. Fabr.

11 *Antiochus, rex Syriae,*] De hoc & Annibalis tranſitu ad ipſum Livius, Appianus de rebus Annibalis, & in Syriacis, Juſtinus libro trigeſimo-primo. Fabr.

12 *Struens*,] Nolim hic tam munificus eſſe voluiſſet in Oroſium, qui *inſtruens* fecit. Laut. Recte ſane, nam *ſtruens* non *inſtruens*, invenitur in MSS. Meo, Perizon. atque Ultrajectino. Verbum quoque *ſtruo* colum nectere ſubinnuit, ut fecit Antiochus.

13 *Serebantur,*] Ed. Aug. *ferebantur*, ut & Ed. Scotti.

14 *Romam*] Sic melioris MSS. *Romae* alii.

15 *Lex, quae ab Oppio*] Contentiones de *lege Oppia* ortas, commemorat Livius initio lib. XXXIV. Lata fuit anno ab Urbe condita DXL. abrogata DLVIII. Fabr.

16 *Tribuno plebis*] Cod. Longob. ut & Perizon *tribuno plebi*.

17 *X. millia Gallorum caeſa:*] Hanc victoriam de Gallis reportavit L. Valerius Flaccus Procos. Alterum praelium in quo Romanorum non incruenta victoria fuit, commiſſum eſt à Ti. Sempronio Coſ. Livius lib. XXXIV. Fabr.

18 *P. Digitius*] In Gualteri libro *Digitius* praenomen nullum habet. Livius initio lib. XXXV. *Sex. Digitium* nominat. ubi caetera, quae hic breviter Oroſius, ordine commemorantur. Fabr.

19 *Re-*

Digitized by Google

blius Digitius praetor in Hiſpania citeriore, pene omnem amiſit exercitum. M. Fulvius praetor Celtiberos cum proximis gentibus vicit, [19] regemque eorum cepit. Minucius à Liguribus in extremum periculi [20] adductus, & inſidiis hoſtium circumventus, vix Numidarum equitum induſtria liberatus eſt. [21] Scipio Africanus, inter caeteros legatos ad Antiochum miſſus, etiam cum Annibale colloquium familiare habuit. Sed infecto pacis negotio, ab Antiocho diſceſſit. In utraque Hiſpania per Flamininum, Fulviumque praetores, bella [22] multum horrida cruentaque utriſque populis geſta ſunt. [23] P. Cornelio Scipione, M'. Acilio Glabrione conſulibus, Antiochus quamvis Thermopylas occupaſſet, [24] quarum munimine tutior propter dubios belli eventus fieret, tamen commiſſo bello, à conſule Glabrione ſuperatus, vix cum paucis [25] fugit è praelio, Epheſumque pervenit. [26] Is habuiſſe fertur armatorum ſexaginta millia, ex quibus quadraginta millia caeſa, capta plus quam quinque millia fuiſſe referuntur. Alter conſul Scipio cum Boiorum gente conflixit, [27] in quo [28] praelio viginti millia hoſtium interfecit. [29] Sequenti anno Scipio Africanus, habens in auxilio Eumenem Attali filium, adverſus Annibalem, qui tunc Antiochi claſſi praeerat, bellum navale geſſit, Antiochus, victo

19 *Regemque eorum*] Ed. Auguſt. *regem quoque eorum.*

20 *Adductus*,] Addunt Lugd. Batt. tres *eſt*. In Ed. Aug. legitur, *in extremum periculum adductus eſt*. Venetae quoque *periculum* ſcribunt, ſed deleto *eſt*.

21 *Scipio Africanus, inter caeteros legatos*] De hac legatione Livius, & Appian. in Syriaca, qui narrant Africani ſermonem cum Annibale habitum *de ſummo Imperatore*. Unde Lucianus argumentum ſumſit Dialogi, qui de hac re ἐν τοῖς νεκρικοῖς legitur. Fabr.

22 *Multum*] Lugd. Bat. quart. & Ed. Aug. *multa*. Mox eadem Ed. *utriuſque populi.*

23 *P. Corn. Scip. M'. Acilio*] Hi Coſſ. fuerunt anno Urbis DLXI. Acil. in Capitolin. tabulis praenomen. M'. habet, quo Manius ſignificatur. Plutarchus quoque hunc in Flaminio Μάνιον Ἀκίλιον, Appianus in Syriaca, Ἀκίλιον Μάνιον Γλαβρίωνα vocant, qui de re geſta cum Antiocho ſunt legendi cum Livio libr. XXXVI. Juſt. Floro, Eutropio & aliis. Fabr.

24 *Quarum munimine*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. *ex quarum munimine.*

25 *Fugit è praelio*,] Meus Codex *effugit de praelio.*

26 *Is habuiſſe fertur armatorum LX. millia*,] Hunc numerum, Livio auctore, Valerius Antias edidit. Appianus vero ſcribit ex Antiochi exercitu caeſos aut captos circiter X mille. Fabr.

27 *In quo praelio XX. millia hoſtium*] Duodetriginta millia hoſtium caeſa Antias Valerius ſcribit, capta tria millia & CCCC. ſigna militaria CXXIV. equos MCC. carpenta CCXLVII. Livius. Fabr.

28 *Praelio*] Perizon. *bello*, ut ſaepe.

29 *Sequenti anno*] Bellum Antiochenum confecit Africani frater L. Scipio, inde *Aſiaticus*, adpellatus, Livius lib. XXXVII.

30 *Fl-*

Digitized by Google

ctο Annibale atque in fugam acto, ſimulque omni exercitu amiſſo, pacem rogavit: [30] filiumque Africani, quem utrum explorantem, an in praelio cepiſſet, incertum eſt, ultro remiſit. In Hiſpania ulteriore [31] L. Aemilius proconſule à Luſitanis cum univerſo exercitu caeſus interiit. L. Baebius in Hiſpaniam proficiſcens, à Liguribus circumventus, cum univerſo exercitu occiſus eſt: unde [32] adeo ne nuncium quidem ſuperfuiſſe conſtat, ut internecionem ipſam Romae Maſſilienſes nunciare curaverint. [33] Fulvius Conſul de Graecia in Gallograeciam, quae nunc eſt Galatia, tranſvectus, ad Olympum montem pervenit, ad quem univerſi Gallograeci cum conjugibus & liberis confugerant, ibique acerbiſſimum bellum geſſit, namque de ſuperioribus locis ſagittis, [34] grandibus ſaxis, ceterisque telis Romani graviter [35] contriti, tandem uſque ad congreſſum hoſtium perruperunt, quadraginta millia Gallograecorum eo praelio interfecta referuntur. [36] Marcius conſul adverſus Ligures profectus, ſuperatusque, quatuor millia militum amiſit: & niſi victus, celeriter refugiſſet in caſtra, eamdem internecionis cladem, quam Baebius dudum ab eiſdem hoſtibus acceperat, pertuliſſet. M. Claudio Marcello, Q. Fabio Labeone conſulibus, Philippus rex, [37] qui legatos populi Roma-

30 *Filiumque Africani,*] Appianus errore ductus putavit hunc eſſe Paulli Aemilii filium, qui in Scipionum familiam adoptatus *Africanus minor* dictus fuit: ſed ille non ab Africano ſuperiore, ſed ejus filio adoptatus fuit, Cicero & alii. FABR. Mox *praelio* pro *in praelio* Ed. Aug.

31 *Lucius Aemilius proconſule*] Lucius Aemilius Paullus Praetor, Scipione & Glabrione Conſulibus, Hiſpaniam ulteriorem ſortitus fuit, eamque imperio Conſulari obtinuit Proconſul. Livius libr. XXXVI. Plutarchus in Aemilio. Anno autem ſequenti victus à Luſitanis ſex millia de exercitu ſuo amiſit, Livius libro XXXVII Interiiſſe ipſum Oroſius parum conſiderate ſcribit. De Baebio occiſo à Liguribus, Liv. extremo lib. XXXVII. FABR.

32 *Adeo*] Non comparet in ead. Ed. Aug.

33 *Fulvius Coſ. de Graecia*] Anno ab Urbe condita DLXIV. M. Fulvius Nobilior conſul fuit cum Cn. Manlio Vulſone. Atque ab hoc, non à Fulvio bellum in Gallograecia geſtum ſcribit Livius XXXVIII. Florus lib. II. cap. 11. Appianus in Syriaca. De *Gollograecia* Livius, & Juſtinus lib. XXV. FABR.

34 *Grandibus ſaxis,*] Ita MSS. deleta copula *que*, quam Editi quidam admittunt.

35 *Contriti,*] Lugd. Bat. quart. & Ed. Aug. *adtriti*, quae lectio quoque invenitur apud Vincent. Bellov. lib. VI. cap. 58. qui deinde ſic pergit, *tandem* &c. *perrumpentes XL, millia Gallograecorum interfeciſſe referuntur.*

36 *Marcius Conſul adverſus Lig.*] Q. Marcius Philippus Conſul cum Sp. Poſtumio Albino anno DLXVII: profectus adverſus Ligures magnam cladem accepit. Livius libro XXXIX. FABR.

37 *Qui legatos populi Romani interfecerat,*] Philippus non legatos Roman. interfecit, ſed

Romani interfecerat, propter Demetrii [38] filii ſui, quem legatum miſerat, verecundiſſimas preces, veniam meruit: eumdemque continuo velut Romanis amicum, ſuique proditorem, fratre quoque ipſius ad parricidium patris miniſtro, nihil de utroque miſerum male ſuſpicantem, veneno necavit. Eodem anno Scipio Africanus ab ingrata ſibi Urbe [39] diu exſulans, [40] apud Liternum oppidum morbo periit. Iiſdem etiam diebus Annibal apud Pruſiam Bithyniae regem, cum à Romanis repoſceretur, veneno ſeſe necavit. [41] Philopoemen, Dux Achivorum, à Meſſeniis captus, occiſusque eſt. In Sicilia tunc [42] Vulcani inſula, quae ante non fuerat, repente mari edita cum miraculo omnium, uſque ad nunc manet. [43] Q. Fulvius Flaccus praetor, in citeriore Hſpania maximo praelio [44] viginti tria millia hominum fudit, quatuor millia cepit. [45] Ti. Sempronius Gracchus in Hiſpania ulteriore [46] centum quinque oppida vacuata quaſſataque bellis, ad deditionem coegit. Eadem aeſtate etiam L. Poſtumius in citeriore Hiſpania quadraginta millia hoſtium bello interfecit. Gracchus praetor ibidem iterum ducenta oppida [47] expugnavit & cepit.

ſed Maronitas, quibus libertatem reſtituendam Senatus eenſuerat, erudeliter trucidavit, Livius lib. XXXIX. De Demetrio interfecto idem libr. XL. & Plutarchus in Aemilio Paullo. Fabr.

38 *Filii ſui,*] in Lugd. Batt. duobus *filii* tantum legitur.

39 *Diu exſulans,*] Exſulare vocem priorem jubet Ed. Auguſt.

40 *Apud Liternum*] De Africani morte lege Livium libr. XXXIX. Ubi etiam Annibalis & Philopoemenis interitum ſcribit, quemadmodum Plutarchus in Flaminino & Philopoemene, Juſtin. libr. XXXII. Fabr.

41 *Philopoemenes, Dux Achivorum, à Meſſanis captus occiſusque eſt. In Sicilia tunc*] Demiror Marcoduranum hic non vidiſſe vitium, quando turbatiſſime hune locum iſtis diſtinctionibus ediderit: *à Meſſanis captus, occiſusque eſt in Sicilia.* Laut. Perperam quoque *Philopaemenes* & *Meſſanis* ſcribitur, quum ipſe dux *Philopoemen*, & *Meſſenii* dicantur qui illum ceperint apud Juſtinum lib. XXXII. cap. 1.

42 *Vulcani inſula* &e,] In Ed. Aug. legitur, *Vulcania inſula, q. a. n. f. repente mari edita cum admiratione omnium* &c. Pro *in mari* quod in Vulg. eſt, Lugd. Batt. duo, meus & Perizon. *mari*, ut & tres Florentini, atque Edd. Venetae. Itaque ejeei *in* quod abundat.

43 *Q. Fulvius Flaccus*] Hic Baebio & Aemilio Coſſ. praetor ſortitus Hiſpaniam citeriorem anno inſequenti Celtiberos vieit, Livius lib. XL. Appianus in Hiſpanieis rem geſtam ſcribit à Fulvio Conſule, ſi modo Beraldus recte vertit, nam Graeeum librum ab Henrieo Stephano editum nondum vidi. Fabr.

44 *Viginti tria millia*] Aug. *XXXIII. millia.*

45 *Ti. Sempronius Gracchus*] Graechus Fulvio in Hiſpania ſuceeſſit, auctore Appiano. Vide Epitomam XLI. Fabr.

46 *Centum quinque oppida*] Edd. Vett. plures, *centum quinquaginta.* Duo ex MSS. Lugd. Batt. *centumquinquaginta duo.*

47 *Expugnavit & cepit.*] Meus *oppugnavit & cepit.*

48 *Le-*

cepit. [48] Lepido & Mucio conſulibus, [49] Baſternarum gens ferociſſima, auctore Perſeo Philippi filio, praedarum ſpe ſollicitata, & tranſeundi Iſtri fluminis facultate, [50] ſine ulla pugna vel aliquo hoſte deleta eſt. Nam tunc forte Danubius, qui & Iſter, craſſa glacie ſuperſtratus, pedeſtrem facile tranſitum patiebatur. Itaque cum inprovide toto & maximo ſimul agmine inaeſtimabilis hominum vel equorum multitudo tranſiret, enormitate ponderis & concuſſione gradientium concrepans gelu, & glacialis cruſta diſſiluit, univerſumque agmen, quod diu ſuſtinuerat, mediis gurgitibus victa tandem & comminuta deſtituit: atque eadem rurſus fragmentis inpedientibus ſuperducta, ſubmerſit. Pauci ex omni populo per utramque ripam vix conciſis viſceribus evaſerunt. P. Licinio Craſſo & C. Caſſio Longino conſulibus [51] Macedonicum bellum geſtum eſt, merito inter maxima bella referendum. Nam in auxilio Romanorum tota primum Italia, deinde Ptolemaeus rex Aegypti, & Ariarathes Cappadociae, Eumenes Aſiae, & Maſſaniſſa Numidiae fuerunt. Perſeum & Macedonas ſecuti ſunt Thraces cum rege Cotye, & univerſi cum rege Gentio Illyrii. Itaque advenienti Craſſo conſuli Perſeus occurrit: [52] commiſſoque praelio, miſerabiliter victi fugêre Romani. Sequenti pugna pene pari clade partis utriuſque in hyberna diſceſſum eſt. Deinde Perſeus profligato multis praeliis exercitu Romano in Illyricum transgreſſus, [53] Sulcanum oppidum defenſum à praeſidiis Romanis [54] pugnando

48 *Lepido & Mucio Coſſ.*] M. Aemilius Lepidus & P. Mucius Scaevola Conſules fuerunt anno ab Urbe condita DLXXVIII. Fabr.

49 *Baſternarum gens*] Hanc gentem, aliaſque finitimas Iſtro, jam ante Perſei tempora pater ejus Philippus ad bella Romana ſollicitaverat. Vide, quae de iis ſcripſimus in Opere Majori in Vita Philippi, Demetrii filii.

50 *Sine ulla pugna*] Longob. pr. *ſine aliqua pugna.*

51 *Macedonicum bellum*] Secundum bellum *Macedonicum* exponit Livius libro XLI. & quatuor ſequentibus. De eodem Plutarch. in Aemilio Paullo, Florus lib. II. cap. 12. Eutropius libro IV. De auxiliis utriuſque partis, Livius libr. XLII. Fabr.

52 *Commiſſoque praelio, miſerabiliter victi*] De hoc praelio Livius libr. XLII. & Plutarch. in Apophtegm. ita, Πόπλιος Λικίνιος ὕπατος στρατηγὸς, ἡττηθεὶς ὑπὸ Περσέως τοῦ Μακεδόνων βασιλέως ἱππομαχίᾳ, δισχιλίους ὀκτακοσίους ἀπέβαλε, τοὺς μὲν πεσόντας, τοὺς δὲ ἁλόντας, id eſt, *P. Licinius Coſ. Imperator, victus à Perſeo Macedonum rege, duo millia DCCC. amiſit, quorum alii ceciderunt, alii capti ſunt.* Fabr.

53 *Sulcanum oppidum.*] *Sulcanum*, eſt in Gualtheri libro, Livius libro XLIII. ſcribit *Uſcanam* à Perſeo captam, ibique praeſidium Romanum in illius poteſtatem veniſſe. Fabr. *Sulcamum* legitur in tribus Florr. in Meo & duobus Lugd. Batt. *Sulcanium.*

54 *Pugna recepit.*] Non dubia conjectura ex *pugnare coepit*, quod in Colon. & Veneto

gnando cepit: ubi magnam Romanorum praeſidiorum multitudinem partim occidit, partim ſub corona vendidit: partim ſecum in Macedoniam duxit. Poſtea cum eo L. Aemilius Paullus conſul dimicavit, & vicit. [55] Nam viginti millia peditum in eo bello interfecit. Rex cum equitatu ſubterfugit, ſed continuo captus atque in triumpho cum filiis ante currum actus eſt: & poſt [56] apud Albam in cuſtodia defecit. Filius ejus junior fabricam aerariam ob tolerandam inopiam Romae didicit, ibique conſumtus eſt. Plurima praeterea & ſatis diverſis proventibus bella multarum ubique gentium geſta ſunt, quae brevitatis cauſa praetermiſi.

erat, Fabricius poſuerat, *pugnando cepit.* Laut. Ex MSS. ſic repoſuit Fabricius, in illis enim legitur *pugnando.*

55 *Nam viginta millia peditum*] *Caeſa*, inquit Livius libr. XLIV. *ad XX. millia hominum ſunt.* Plutarchus, λέγουσι) ὑπὲρ δισμυρίους πεντακισχιλίους ἀναιρεθῆναι *Caeſa referuntur millia XXV. amplius.* Fabr.

56 *Apud Albam in cuſtodia*] Perſeus primum apud Albam in cuſtodiam datus, poſtea Aemilii Paulli ſententia exemtus e carcere, eum decem annos miſeram vitam egiſſet, mortuus fuit, auctore Diodoro Sieulo libro XXXI. Velleius ſcribit Perſeum quadriennio poſt in libera euſtodia Albae deceſſiſſe. Fabr. De Gentii, Illyriorum regis, ipſius Perſei, filiorumque ejus atque univerſae domus fato, lege Vitam Perſei, in extremo Hiſtoriae noſtrae Regum Macedoniae.

Caput XXI.

Scipionem Africanum Hiſpaniam vaſtaſſe: Scipionem Naſicam theatri aedificationem diſſuaſiſſe: Galbam parum honeſte Luſitanis impoſuiſſe.

[1] Anno ab Urbe condita DC. L. Licinio Lucullo, & A. Poſtumio Albino conſulibus, cum omnes Romanos ingens Celtiberorum metus invaſiſſet, & ex omnibus non eſſet, qui ire in Hiſpaniam vel miles vel legatus auderet, [2] P. Scipio, qui poſtea Africanus eſt dictus, ultro ſeſe militaturum in Hiſpaniam obtulit, cum tamen in Macedoniam forte

1 *Anno ab Urbe condita DC.*] Aliis hic annus eſt DCII. Oroſii locum hunc Diaconus Eutropii hiſtoriae inſeruit. Fabr.

2 *P. Scipio,*] De hac Scipionis Aemiliani n. litia lege Epitomam Livianam libro XLVIII. Fabr.

3 Et-

te jam deputatus eſſet. Itaque profectus in Hiſpaniam magnas ſtrages gentium dedit, ſaepius [3] etiam militis quam ducis uſus officio. [4] Nam & barbarum provocantem ſingulariter congreſſus occidit. [5] Ser. autem Galba praetor, à Luſitanis magno praelio victus eſt: univerſoque exercitu amiſſo, ipſe cum paucis vix elapſus evaſit. [6] Eodem tempore cenſores theatrum lapideum in Urbe conſtrui cenſuerunt: quod ne tunc fieret, Scipio Naſica graviſſima oratione obſtitit, dicens, inimiciſſimum hoc fore bellatori populo ad nutriendam deſidiam, [7] laſciviaeque commentum: adeoque movit ſenatum, ut non ſolum vendi omnia theatro comparata juſſerit, ſed etiam ſubſellia ludis poni prohibuerit. Quamobrem intelligant noſtri, (quibus quidquid extra oblectamentum libidinis occurrit, offenſio eſt) propter hoc quod ſe infirmiores eſſe hoſtibus ſuis ipſi ſentiunt & fatentur, theatra incuſanda, non tempora: nec blaſphemandum Deum verum, qui uſque ad nunc ea prohibet, ſed abominandos Deos vel daemones ſuos, qui iſta petierunt, profundo quidem ſatis malignitatis ſuae argumento, tale ſacrificium flagitantes, quo non ma-

3 *Etiam militis*] Edd. quaedam Vett. *tam militis* &c. ſed elegantius omittitur.

4 *Nam & barbarum provocantem*] Hoc in obſidione *Intercatiae* oppidi factum ſcribit Appianus in Hiſpanicis, & auctor de Viris Illuſtribus. In Epitoma Liviana vulgo male, *captae urbis*, & in vetuſtis, *interceptae* legitur, pro, *Intercatiae*. FABR.

5 *Ser. autem Galba*] Hic eſt Ser. Sulpic. Galba, de quo Appian. & Suetonius in Galba. *Sergius Galba*, pro *Servius*, hic antea mendoſe legebatur. FABR.

6 *Eodem tempore Cenſores.*] De hac re lege Epitomam XLVIII. FABR.

7 *Laſciviaeque commentum:*] Ita quidem edidit Fabricius, ſecutus Vett. quaſdem Edd. ſed MSS. Florentini omnes ut & Lugd. Batt. tert. & quart. quibus accedunt Meus & Perizon. *laſciviamque commentum.* Quo ſenſu dixit Naſica Theatrum inimiciſſimum eſſe commentum ad nutriendam deſidiam laſciviamque. Edd. primae & Auguſtana cum Venetis huic lectioni quoque adſtipulantur. Aliam inſuper ſuppeditat Lugd. Bat. pr: videlicet hanc, *ad denunciandam deſidiam, laſciviaeque commentum.* Quae nec ipſa venere ſua caret. Theatrum laſciviae veluti commentum conſideravit quoque Tertullianus de Spectaculis libro cap. X. *Cenſores ſaepe renaſcentia maxime theatra deſtruebant, moribus conſulentes, quorum ſcilicet periculum ingens de laſcivia providebant.* Deſidiam adferre bellatori populo ſedere in theatro notavit quoque Val. Max. II. IV. 2. *Atque adeo S. C. cautum eſt, ne quis in Urbe, propiuſve paſſus mille, ſubſellia poſuiſſe, ſedenſve ludos ſpectare vellet, ut ſcilicet remiſſioni animorum juncta ſtandi virilitas propria Romanae gentis nota eſſet.* De hoc Scipionis Naſicae facto egerunt praeterea Vellejus Paterculus lib. I. cap. 15. Appian. Bell. Civ. lib I. p. 367. Livius Epit. XLVIII. & Oroſii Magiſter Auguſtinus de Civitate Dei lib. I. cap. 6. *Naſica Pontifex Maximus caveam Theatri Senatum conſtruere molientem compeſcuit, perſuaſitque, ne Graecam luxuriam virilibus patriae moribus paterentur obrepere; & id egit, ut Senatus ſubſellia, quibus ad horam congeſtis in ludorum ſpectaculo jam olim uti Civitas coeperat, deinceps prohiberet adponi.*

magis fuſo cruore pecudum, quam profligata virtute hominum paſcerentur. Nam utique tunc [8] nec hoſtes, nec fames, nec morbi, nec prodigia deerant, immo tunc plurima erant, ſed theatra non erant, in quibus, quod incredibile dictu eſt, ad aram luxuriae [9] virtutum victimae trucidantur. Carthaginienſibus aliquando viſum eſt, homines immolare, ſed male praeſumta perſuaſio brevi praetermiſſa eſt, à Romanis vero exactum eſt, ut ſemet ipſos [10] perditioni inpenderent. [11] Factum eſt, fit, amatur, & clamatur ut fiat: qui pro mactanda gregis ſui pecude fortaſſe offenderentur, pro interficienda cordis ſui virtute lactantur: quin potius Naſicae erubeſcant, qui Chriſtianis exprobrandum putant: & non nobis de hoſtibus, quos ſemper habuerunt, [12] ſed illi, de theatro, quod haberi prohibuerat, conquerantur. [13] Igitur in Hiſpania Ser. Galba praetor Luſitanos citra Tagum flumen habitantes, cum voluntarios in deditionem recepiſſet, per ſcelus interfecit: ſimulans enim de commodis eorum ſe acturum fore, circumpoſitis militibus cunctos inermes incautoſque proſtravit: quae res poſtea univerſae Hiſpaniae propter Romanorum perfidiam, cauſa maximi tumultus fuit.

8 *Nec hoſtes,*] Cod. Longob. *nec hoſtis.*

9 *Virtutum victimae*] Ed. Auguſtan. *Virtutes hominum victimae trucidantur.*

10 *Perditioni inpenderent.*] Addit Auguſt. *ob theatrum.*

11 *Factum eſt, fit, amatur &c.*] Difficilis eſt locus, quem vix ſatis capio, quod idem quum, ut puto, interpretibus acciderit, ſicco pede tranſierunt. Editiones Veteres omnes, excepta Auguſtana, habent, *Factum eſſe ſic fatentur, & clamant ut fiat.* Et ſic quoque legitur in Flor. tertio. Neque multum abit inde Ultr. legens *Factum é* (ſic) *fatetur & clamatur ut fiat.* Lugd. Batt. pr. tert. & quartus (nam ſecundus legit *Factum eſt, fatetur & clamatur ut fiat.*) una cum Coll. Gronov. hanc lectionem ſuppeditant, *Factum eſt, ſic canitur, & clamatur, ut fiat.* Verum Cod. Longob. ſive Flor. pr. ut & Flor. ſecundus plane ſcribunt *Factum eſt. fit, amatur & clamatur, ut fiat.* niſi quod *amatus* ſit in ſecundo. Unde patet Fabricium lectionem ſuam ex MSS. hauſiſſe. Codex Meus & Perizon. atque Ed. Auguſt. omnium optima, ut ſaepe, cum Florentinis conſpirant, & eandem hic exhibent lectionem. Senſus verborum hic eſſe videtur. Sedere in theatro & ibi perſedere, ſicut olim eſt factum ſic quoque nunc fit. Amant miſeri hanc virtutis labem, atque adſiduis clamoribus efflagitant, ut fiat iterum, id eſt ſpectare ludos ſibi ſaepius liceat. Taxat autem hic inſaniam ſui temporis circa theatrales ludos, non diſſimilem circenſium vanitati, de qua lib. I. cap. 6. ſcripſit, *Adeo autem parvo quodam & levi motu haeſitaſſe erga ſe parumper conſuetudinem voluptatum indubitatiſſime conteſtatus eſt, ut libere conclamaret, ſi reciperet circum, nihil eſſe ſibi factum: hoc eſt, nihil egiſſe Romae Gothorum enſes, ſi concedatur Romanis, ſpectare circenſes.*

12 *Sed illi,*] Addit Ed. Aug. *id eſt Naſicae.*

13 *Igitur in Hiſpania Ser. Galba*] Hanc rem à Lucullo geſtam ſcribit Appianus: ſed cum Oroſio facit Cicero in Bruto, Suetonius in Galba & Valer. Max. lib. IX. c. 6. Fabr.

Ca-

Caput XXII.

De tertio bello Punico. Conſules ad delendam Carthaginem profectos, fugatos fuiſſe. Interim de ſitu ejuſdem.

Anno ab Urbe condita DCII. L. Cenſorino, & M. Manilio conſulibus, [1] tertium Punicum bellum exortum eſt. Igitur cum ſenatus delendam Carthaginem cenſuiſſet, profecti in Africam conſules, & Scipio tunc tribunus militum, prope Uticam [2] majoris Africani caſtra tenuerunt. Ibi Carthaginienſibus evocatis, juſſiſque ut arma & naves traderent, nec moratis, tanta vis armorum repente tradita eſt, ut facile tota ex his Africa potuiſſet armari. Sed Carthaginienſes poſtquam arma tradiderunt, & relicta urbe [3] recedere procul à mari [4] decem millibus paſſuum juſſi ſunt, dolorem ad deſperationem contulerunt, aut defenſuri civitatem, aut cum ipſa per ipſam ſepeliendi: duceſque ſibi duos Aſdrubales creaverunt. [5] Arma primum facere adgreſſi, aeris ferrique inopiam, auri argentique metallis ſuppleverunt. Conſules oppugnare Carthaginem ſtatuunt, [6] cujus ſitus fuiſſe hujuſmodi dicitur: [7] Viginti millia paſſuum muro amplexa, tota pene mari

1 *Tertium Punicum bellum*] Hoc bellum exponitur in Epitoma Liviana lib. XLIX. L. & LI. Scribitur ab Appiano in Libyca, à Plutarcho in Catone, ab Eutropio lib. IV. à Floro lib. II. cap. 15. Fabr.

2 *Majoris Africani caſtra*] Caſtra Corneliana intelligit, de quibus Caeſar lib. II. Comment. de bello civili, & Lucanus lib. IV. Fabr.

3 *Recedere*] Edd. quaedam ex Vett. *ſecedere.*

4 *Decem millibus paſſuum*] LXXX. ſtadia habet Appian: quod huic numero reſpondet. Fabr.

5 *Arma primum*] Sic omnes MSS. *armaque* in Vulgg. Paullo ante Coll. Gron. & *per ipſam.*

6 *Cujus ſitus*] Meus, *cujus ſitus tunc fuiſſe* &c.

7 *Viginti millia*] In vetuſtis noſtris eſt, XXII. *millia.* Appianus in Libyca ſitum Carthaginis adcurate deſcripſit, qui in primis legendus de rebus tertio bello Punico geſtis. Fabr. Prout Fabricius numerum paſſuum in ſuis MSS. invenit, ita in Noſtris itidem reperitur; nam *viginti duo millia paſſuum* ſcribunt ſex optimi, Florent. ſcilicet tres, Meus, Periz. & Lugd. Bat. ſec. *viginti duo millibus* habet Lugd. Bat. quart. Sed pr. inter illos cum tertio & Coll. Gronov. *triginta millia* vel *millibus*, prout & in Ed. Auguſt. reperitur. Notari id debuit, quia Appianus, in caeteris diligens, non expreſſe ſcribit; quot millia paſſuum Carthago muris amplexa fuerit. Praeter Appianum deſcribunt quoque Carthaginis urbis ſitum Polyb. lib. I. cap. 73. & Strabo lib. XVIII. p. 572.

8 *Sta-*

mari cingebatur, abſque faucibus, quae tribus millibus paſſuum aperiebantur. Is locus murum triginta pedes latum habuit, ſaxo quadrato, in altitudinem cubitorum quadraginta. Arx, cui Byrſae nomen erat, paulo amplius quam duo millia paſſuum tenebat. Ex una parte murus communis erat urbis & Byrſae inminens mari, quod mare [8] ſtagnum vocabant, quoniam objectu protentae linguae tranquillatur. Conſules igitur quamvis aliquantam muri partem quaſſatam machinis diruiſſent, tamen à Carthaginienſibus victi ac repulſi ſunt: quos fugientes Scipio repulſo intra muros hoſte defendit. [9] Cenſorinus in Urbem rediit. Manilius omiſſa Carthagine ad Aſdrubalem arma convertit. Scipio, Maſſaniſſa mortuo, inter Maſſaniſſae filios tres Numidiae regnum diviſit: quo circa Carthaginem reverſo, Manilius Tezagam urbem expugnavit atque diripuit. Duodecim millia ibi Afrorum caeſa, ſex millia capta ſunt. [10] Aſdrubal, Poenorum Imperator, [11] Maſſaniſſae nepos, ſubſelliorum fragmentis in curia à ſuis propter ſuſpicionem proditionis occiſus eſt. [12] Juventius praetor in Macedonia adverſus Pſeudophilippum congreſſus, cum [13] maxima clade totius Romani exercitus interfectus eſt.

8 *Stagnum vocabant,*] MSS. omnes & Ed. Auguſt. *vocant.* Mox *ſtrangulatur* pro *ſtagnabatur* Ed. ead. & quatuor Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. At Cod. Perizon. ſcribit *tranquillatur*, non inepte ſane, & forte idem voluit Ultr. in quo corrupte legitur *ſtranquillatur*; quam lectionem *tranquillatur*, quum & Cod. Longob. & duobus reliquis Florentinis vetuſtiſſ. videam confirmari, expuncta vulgata, recepi. Plinius lib. II. cap. CIII. p. 124. *Hieme mare calidius eſſe, autumno ſalſius; omne oleo tranquillari.*

9 *Cenſorinus in Urbem rediit.*] Appianus, Κηνσωρῖνος ἐς Ῥώμην ᾤχετο ἀρχαιρεσιάσων, *Cenſorinus Romam ad comitia habenda profectus eſt.* Fabr.

10 *Aſdrubal*] Dixit ſupra Carthaginienſes ſibi duces creaſſe duos Aſdrubales. Ex his alter urbe aberat cum magna militum manu patriae infenſus ob damnationem, cujus cauſſam fuſius narrat Appian. lib. de Bel. Pun. p. 41. ubi ridiculus Interpretis & Editorum error eſt. Geſſerat hic Aſdrubal bellum contra Maſſaniſſam infeliciter, ſic ut univerſum, ferro, peſte & fame amiſerit exercitum. Reliquias, foeda pactione inita dimiſſas, Guluſſa, Maſſaniſſae filius, cum equitibus Numidis, ſatis perfide invaſerat, & inermes trucidaverat, ſic ut pauciſſimi Carthaginem reverſi ſint. Haec ubi narravit, ita pergit, Καὶ σὺν αὐτοῖς Ἀσδρούβας τε ὁ στρατηγὸς, καὶ ἕτεροι τῶν ἐπιφανῶν. Quod ſtupenda oſcitantia verſum eſt, *inter deſideratos fuit ipſe Dux Aſdrubal, cum aliis nobilibus.* Contrarium enim verum eſt, & verti debuit *& inter eos* (praeceſſit enim, cum quo haec cohaerent ὀλίγοι πάμπαν ἐς Καρχηδόνα διεσώθησαν. *Pauci admodum Carthaginem incolumes pervenerunt*) *ipſe Dux Aſdrubal* (evaſit ſcilicet) *& reliqua nobilitas.* Sequitur enim mox, quomodo Carthaginienſes, ut Romanis ſeſe de bello cum Maſſaniſſa geſto, purgarent, Aſdrubalem, & alios nobiles capitis reos declaraverint.

11 *Maſſaniſſae nepos,*] θυγατριδοῦς Μασσανάσσου, habet Appianus. Fabr.

12 *Juventius praetor*] In Epitoma Liviana eſt *M. Juventius*, quem Eutropius *P. Juventium* vocat, atque illi hoc tertium bellum *Macedonicum* ſcribunt, ſicut & Florus libro II. capite 14. Fabr.

13 *Maxima clade*] Ed. Aug. & MSS. duo Lugd. Batt. *magna clade.*

Caput XXIII.

De Carthaginis miſeranda dejectione ac deletione.

Anno ab Urbe condita DCVI. id eſt, anno quinquageſimo poſt bellum Punicum ſecundum, Cn. Cornelio Lentulo, L. Mummio Coſſ. P. Scipio, ſuperioris anni Coſ. delere Carthaginem ſuprema ſorte molitus, [1] Cothonem ingreditur: [2] ubi dum ſex continuis diebus noctibuſque pugnatur, ultima Carthaginienſes deſperatio ad deditionem traxit, petentes, ut quos belli clades reliquos fecit, ſaltem ſervire liceat. Primum agmen mulierum ſatis miſerabile, virorum poſt magis deforme deſcendit. [3] Nam fuiſſe mulierum vigintiquinque millia, virorum triginta millia, memoriae traditum eſt. Rex Aſdrubal ſe ultro [4] dedit. Transfugae, qui Aeſculapii templum occupaverant, voluntario praecipitio dati, igne conſumti ſunt. [5] Uxor Aſdrubalis ſe duoſque filios ſecum virili dolore & furore foeminco in medium jecit incendium: eumdem nunc mortis exitum faciens noviſſima regina Carthaginis, quem quondam prima feciſſet. Ipſa autem civitas decem & ſeptem continuis diebus arſit, miſerumque ſpectaculum [6] de varic-

1 *Cothonem ingreditur:*] Quomodo Cothonem portum Scipio occupaverit, ſcribit Appianus in Lybica. Fabr. Quamvis Cothonem portum adpellet Appianus pag. 79. ubi dicit Scipionem oppugnaſſe ſimul & Byrſam arcem ἐπέλαβε καὶ τὸν λιμένα τὸν καλούμενον Κώθωνα. i. e. *& portum, quem Cothonem vocant*, proprie tamen parva erat inſula, Byrzae ſubjacens, in qua navalia erant Poenorum. Strabo lib. XVII. p. 832. ὑπέκειντο τῇ ἀκροπόλει οἵ τε λιμένες καὶ ὁ Κώθων, νησίον περιφερὲς εὐρίπῳ περιεχόμενον, ἔχοντι νεωσοίκους ἑκατέρωθεν κύκλῳ. *Arci portus ſubjacent, & Cothon, parva inſula ac rotunda, euripo circumdata, ad cujus in utramque partem ſunt in orbem navalia.*

2 *Ubi dum &c.*] Ed. Auguſt. *ibi* &c.

3 *Nam fuiſſe mulierum XXV. millia,*] Appianus, καὶ ἐξῄεσαν αὐτίκα μυριάδες πέντε ἀνδρῶν ἅμα καὶ γυναικῶν, id eſt: *Exierunt confeſtim L. millia virorum & mulierum.* Fabr.

4 *Dedit*] Lugd. Bat. pr. & Perizon. *dedidit.*

5 *Uxor Aſdrubalis*] De hujus morte & conviciis in virum ſuum proditorem lege Appianum & Florum. Valerius libro III. cap. 2. eam ſe cum tribus filiis incendio flagrantis patriae objeciſſe ſcribit. Fabr. Unde de nobili hac & generoſa femina ſcribit Strabo l. c. in vertice Byrſae fuiſſe Aeſculapii templum, ὅπερ κατὰ τὴν ἅλωσιν ἡ γυνὴ τοῦ Ἀσδρούβα συνέπρησεν αὑτῇ. i. e. *quod Aſdrubalis uxor, capta urbe, ſecum concremavit.*

6 *De varietate conditionis humanae &c.*] Sic ut victori Scipioni (quod & Tito circa Hieroſolymas & nobile illud Templum accidit,) lacrimas moverit, & fatidicam inſuper vocem elicuerit,

Digitized by Google

varietate conditionis humanae victoribus ſuis praebuit. Diruta eſt autem Carthago, omni murali lapide in pulverem comminuto, ſeptingenteſimo poſt anno quam condita erat. Multitudo omnis captivorum, exceptis paucis principibus, venumdata eſt. 7 Ita quarto quam inceptum fuit anno, bellum Punicum tertium terminatum eſt. Sed mihi quamlibet ſtudioſe quaerenti, verumtamen homini tardioris ingenii, nuſquam omnino cauſa belli Punici tertii, quam in tantum Carthago accenderit, ut juſte everti decerneretur, eluxit. Illudque me vel maxime movet, quod ſi ita, ut in ſuperioribus bellis evidens in adſurgentem cauſa & dolor accendebat, conſultatione non opus erat. At vero 8 cum alii Romanorum propter perpetuam Romae ſecuritatem delendam eſſe decernerent, alii vero propter perpetuam Romanae virtutis curam, 9 quae ſibi ſemper ex ſuſpicione aemulae urbis inpenderet, ne vigor Romanus bellis ſemper exercitus, in languidam ſegnitiem ſecuritate atque ocio ſolveretur, incolumem Carthaginem ſtatui ſuo permittendam eſſe cenſerent: cauſam non ex injuria laceſſentium Carthaginienſium, ſed ex inconſtantia torpeſcentium Romanorum ortam invenio. Quod cum ita ſit, cur Chriſtianis temporibus inputant hebetationem ac rubiginem ſuam, qua foris craſſi, intus exeſi ſunt? qui porro ante ſexcentos fere annos, ſicut ſui pru-

Ἔσσεται ἦμαρ ὅταν ποτ' ὀλώλῃ Ἴλιος ἱρὴ,
Καὶ Πρίαμος, καὶ λαὸς ἐϋμμελίω Πριάμοιο.

Jamque dies aderit, quo concidat Ilion ingens
Et Priamus, Priamique ruat plebs armipotentis.

Appiano teſte pag. 82. qui & illud ſubdit, Πολύβιος δ' αὐτὸν ἐρόμενος συνήθως (καὶ γὰρ ἦν αὐτοῦ καὶ διδάσκαλος) ὅ, τι βούλοιτο ὁ λόγος, φασὶν, οὐ φυλαξάμενον, ὀνομάσαι τὴν πατρίδα σαφῶς, ὑπὲρ ἧς ἄρα, ἐς τἀνθρώπεια ἀφορῶν, ἐδεδίει. καὶ τάδε μὲν Πολύβιος αὐτὸς ἀκούσας συγγράφει. *Certe familiariter a praeceptore Polybio rogatus, quia ſibi vellent ea verba, fuſſus eſt ingenue, cogitationem incidiſſe ſibi de patria, cui timeret, vices rerum humanarum conſiderans; id quod ipſe Polybius in Hiſtoriis ſuis memorat.* Pro *victoribus ſuis*, Perizon. *victoribus* tantum.

7 *Ita quarto quam*] Qui hanc locutionem, quam omnes MSS. melioris notae confirmant, non putarunt uſitatam, mutarunt *quam* in *poſtquam*, ut factum fuit in aliquot ex vetuſt. Edd. ſed Aug. MS. Cod. ſecuta, nihil mutavit. Pro *venumdata* multi MSS. & Edd. *vendita* malunt, ut & *ceptum* pro *inceptum*.

8 *Cum alii propter perpetuam Romae ſecuritatem*] Hujus ſententiae auctor & princeps erat M. Cato, contrariae Naſica, Livius lib. XLIX. Plutarch. in Catone majore. FABR.

9 *Quae ſibi ſemper &c.*] In verbis hiſce aliquid ulceris latere puto. Nam pro *quae* Cod. Longob. & alii meliores, ut & Edd. Vetuſtae omnes habent *quam*. Multi quoque ex iiſdem *inpenderent*, pro *inpenderet*. Unde locum ſic corrigo, *quam ſibi* &c. *intenderent*; virtutem ſcilicet, cujus contrarium *intendetur ſocordia* occurrit apud Tacitum Annal. lib. II. cap. 39. *Langueſcet alioqui induſtria, intendetur ſocordia. Intendere* hic pro augere, promovere, ſumitur. Similiter Oroſius ſupra lib. III. p. 149. *ſuſceptum negotium duplici cura intendebat.*

Digitized by Google

prudentes timenteſque praedixerant, cotem illam magnam ſplendoris & acuminis ſui Carthaginem perdiderunt. Itaque finem voluminis faciam, ne forſitan collidendo vehementius, diſcuſſa ad tempus rubigine, ubi neceſſarium acumen elicere non poſſum, ſupervacuam aſperitatem inveniam: quamquam obviantem aſperitatem nequaquam expaveſcerem, ſi interioris ſpem acuminis invenirem.

PAULI OROSII,

PRESBYTERI HISPANI,

HISTORIARUM

LIBER QUINTUS.

CAPUT I.

Romanorum per aliorum clades felicitatem plus damni quam commodi ſecum traxiſſe: Item ſua tempora prioribus potiora.

SCIO aliquantos poſt haec deinceps permoveri poſſe, quod victoriae Romanae multarum gentium & civitatum ſtrage [1] crebreſcunt: quamquam ſi diligenter [2] adtendant, plus damni invenient accidiſſe, quam commodi, neque enim parvipendenda ſunt tot bella ſervilia, ſocialia, civilia, fugitivorum, nullorum utique fructuum, & magnarum tamen miſeriarum. [3] Sed conniveo, ut, quemadmodum volunt, ita fuiſſe [4] videatur, unde arbitror eſſe dicturos: [5] Ecquid his temporibus beatius, quibus continui triumphi, celebres victoriae, divites praedae, nobiles pompae, magni [6] ante currum reges, & longo ordine victae gentes

1 *Crebreſcunt:*] Ed. Aug. *creverunt.*

2 *Adtendant,*] Lugd. Batt. quatuor cum Coll. Gronov. *adpendant.*

3 *Sed conniveo,*] MSS. fere omnes *cohibeo.* In Flor. pr. haec pagella lacera eſt, in ſec. ſcribitur *conhibeo* ſed puncto ſub litera *n.* poſito, quaſi quae ſuperabundet. Confirmatur vero hinc Emendatio noſtra in Praefat. lib. IV. ſupra p. 212. *Non tamen conniveo, ut etiam adſerant comparando graviora.*

4 *Videatur*] Lugd. Batt. omnes *videantur.* Mox *fuiſſe dicturos* Perizon.

5 *Ecquid his temporibus*] MSS. paſſim omnes, *& quid his temporibus*, Perizon. *iſtis temporibus.*

6 *Ante currum reges,*] Edd. Vett. *ante currus reges.* Hittorp. & Bolſuing. *ſaepe reges.*

7 *In-*

tes agebantur? Quibus breviter reſpondebitur, & ipſos de temporibus ſolere cauſari, & nos pro iiſdem temporibus inſtituiſſe ſermonem: quae tempora non uni tantum urbi adtributa, ſed orbi univerſo conſtat eſſe communia. Ecce quam feliciter Roma vincit, tam infeliciter quidquid extra Romam eſt, vincitur. Quanti igitur pendenda eſt gutta haec laborioſae felicitatis, cui adſcribitur unius urbis beatitudo in tanta mole infelicitatis, per quam agitur totius orbis everſio? Aut ſi ideo felicia putantur, quia unius civitatis opes auctae ſunt, cur non potius [7] infeliciſſima judicentur, quibus miſerabili vaſtatione multarum [8] ac bene inſtitutarum gentium potentiſſima regna ceciderunt? An forte aliud tunc Carthagini videbatur, cum poſt annos centum & viginti, quibus modo bellorum clades, modo pacis conditiones perhorreſcens, [9] nunc rebelli intentione, nunc ſuppliciis, bello pacem, pace mutabat bella, noviſſime miſeris civibus paſſim ſe in ignem ultima deſperatione jacientibus, unus rogus tota civitas fuit? cui etiam nunc, ſitu parvae, moenibus deſtitutae, pars miſeriarum eſt, audire quid fuerit. [10] Edat Hiſpania ſententiam ſuam, cum per annos ducentos ubique agros ſuos ſanguine ſuo rigabat, importunumque hoſtem ultro oſtiatim inquietantem, nec repellere poterat, nec ſuſtinere: cum ſe, [11] ſuis diverſis urbibus ac locis, fracti caede bellorum, obſidionum fame exinaniti, interfectis conjugibus ac liberis ſuis, ob remedia miſeriarum concurſu miſero [12] ac mutua caede jugulabant. Quid tunc de ſuis temporibus ſentie-

7 *Infeliciſſima*] Addunt *tempora* Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov.

8 *Ac bene inſtitutarum gentium*] Perizon. *ac pene infinitarum gentium*. Non invenuſte.

9 *Nunc rebelli intentione* &c.] Neſcio, quomodo Fabricio placere potuerit lectio, quam, praeeuntibus Edd. Hittorp. & Bolſuing. ſecutus eſt atque recepit, *nunc rebelli intentione, nunc ſuppliciis belli pacem, nunc pace mutabat bella*. Male haec & diſtinguuntur & ſcribuntur. Ego ſic diſtinguo & reliqua ex MSS. & Vett. Edd. emendo: *nunc rebelli intentione*, (id eſt, malo animo, & ad tempus adcommodato, quo melius poſtea bellum refectis viribus gerere poſſent) *nunc ſuppliciis*, nam (*ſupplici*, extrita ultiuma ſyllaba habent MSS.) id eſt vere & ex animo profectis precibus, ut victi miſeriis belli, & pacis bona deſiderantes) *bello pacem*, (expuncto *nunc*, quod hic contra MSS. intruditur) *pace mutabat bella*. MSS. paſſim omnes *bellis* habent, quod quidem reſpondet illi quod ſequitur *bella*. ſed ſtridulum facit ſonum. In Flor. ſec. legitur *bello*, quod prae reliquis placet. *Supplicia*, *inſtiai* pro ſupplicationibus, occurrunt apud optimos auctores, ut Varronem, Tacitum, Salluſtium. Is in Catilin. cap. 60. *Non votis, neque ſuppliciis muliebribus deorum auxilia parantur*.

10 *Edat*] Flor. ſec. *exſerat*.

11 *Suis*] Ed. Aug. *quique diverſis*. Forte legendum, *ſuis diverſi urbibus*, vel *ſuis everſis urbibus* &c.

12 *Ac mutua caede*] Sicuti modo Carthaginis ruinam memoravit, ita nunc ad ex-

tiebat, [13] Ipſa poſtremo dicat Italia? cur per annos quadringentos Romanis utique [14] ſuis contradixit, obſtitit, repugnavit, ſi eorum felicitas, ſua infelicitas non erat, Romanoſque fieri rerum dominos bonis communibus non obſtabat? Non requiro de innumeris diverſarum gentium populis, diu antea liberis, tunc bello victis, patria abductis, pretio venditis, [15] ſervitute diſperſis, quid tunc ſibi maluerint, [16] quid de Romanis opinati ſint, quid de temporibus judicarint. Omitto de regibus magnarum opum, magnarum virium, magnae gloriae, diu potentiſſimis, aliquando captis, ſerviliter catenatis, [17] ſub jugum miſſis, ante currum actis, [18] in carcere trucidatis: quorum tam ſtultum eſt exquirere ſententiam, quam durum non dolere miſeriam. Nos, nos inquam ipſos, vitaeque noſtrae electionem, cui adquievimus, conſulamus. Majores noſtri bella [19] geſſerunt, bellis fatigati, pacem petentes, tributa obtulerunt. [20] Tributum, pretium pacis eſt. Nos tributa [21] dependimus, ne bella patiamur: ac per hoc in portu, ad quem illi tandem pro evadendis malorum tempeſtatibus confugerunt, nos conſiſtimus & manemus. Igitur [22] noſtra tempora viderimus, utrum felicia? certe feliciora illis ducimus, quia quod illi [23] ultimo delegerunt, nos continue poſſidemus. Inquietudo enim bellorum, qua illi adtriti ſunt, nobis ignota eſt. In otio autem, quod illi poſt imperium Caeſaris, nativitatemque Chriſti tenuiter guſtaverunt, nos naſcimur & ſeneſcimus: quod illis erat debita penſio ſervitutis, nobis eſt libera collatio defenſionis: tantumque intereſt inter praeterita praeſentiaque tempora, ut quod Roma in uſum luxuriae ſuae ferro extorquebat [24] à noſtris,

excidium Numantinum reſpicit. Suſtuli diſtinctionem, quae male ponebatur poſt vocem *fracti*, & ante eandem poſui.

13 *Ipſa poſtremo*] Codex Perizon. *jam poſtremo.*

14 *Suis*] Abeſt a Lugd. Bat. ſec.

15 *Servitute*] Lugd. Bat. tert. & Coll. Gronov. *ſervitio.* Mox *tunc* in Meo MS. non invenitur.

16 *Quid*] Coll. Gronov. *qui.*

17 *Sub jugum*] Florent. ſec. *ſub jugo.*

18 *In carcere trucidatis*:] In quibuſdam Vetuſtis legitur, *In carcerem truſis.* Fabr. Quod voluit quoque Coll. Gronov. quae habet *in carcerem trucidatis.* Sed vulgata lectio omnino ſana eſt.

19 *Geſſerunt*,] Flor. pr. *geſſerant.*

20 *Tributum*,] Ed. Aug. *tributum vero.*

21 *Dependimus*,] Edd. quaedam Vett. *pendimus.*

22 *Noſtra tempora*] Sic recte Vulgg. quamvis MSS. quidam ſcribant *nos* &c. inter quos Perizon. & tres Florentt. in quorum tertio ſuperſcribitur Vulgata lectio.

23 *Ultimo*] Ed. Aug. & MSS. plerique, Cod. quoque Longob. *ultime.*

24 *A noſtris*,] Praepoſitio in Cod. Long. non exſtat, ſed ſcribitur ibi *noſtris.*

25 *Quid*

ſtris, nunc in uſum communis reipublicae conferat ipſa nobiſcum. Aut ſi ab aliquo dicitur, tolerabiliores parentibus noſtris Romanos hoſtes fuiſſe, quam nobis Gothos eſſe: audiat & intelligat, quanto aliter, quam circa ſeipſum agitur, ſibi eſſe videatur. Olim, cum bella toto orbe fervebant, quaeque provincia ſuis regibus, ſuis legibus, ſuisque moribus utebatur: nec erat ſocietas adfectionum, ubi diſſidebat diverſitas poteſtatum. Poſtremo ſolutas & barbaras gentes [25] quid tandem ad ſocietatem adduceret, quas diverſis ſacrorum ritibus inſtitutas, etiam religio ſeparabat? Si quis igitur tunc, acerbitate malorum victus, patriam cum hoſte deſeruit, quem tandem ignotum locum ignotus adiit? Quam gentem generaliter hoſtem hoſtis oravit? Cui ſe congreſſu primo credidit, non ſocietate nominis invitatus, non communione juris [26] adductus, non religionis unitate ſecurus? An parum exempli [27] dederunt, [28] Buſiris in Aegypto peregrinorum inſeliciter incurrentium impiiſſimus inmolator; [29] crudeliſſima circa advenas [30] Dianae Tauricae litora, ſed magis ſacra crudelia, [31] Thracia cum Polymneſtore ſuo uſque ad propinquos hoſpites ſcelerata? Et ne antiquitatibus videar inmorari, teſtis eſt Roma de Pompejo interfecto, teſtis Aegyptus [32] de interfectore Ptolemaeo.

25 *Quid tandem*] Quum praeter Ed. Auguſt. ita exhibeant tres Florentt. praeterea Meus, Perizon. Ultr. & Lugd. Bat. tert. puto quoque Oroſium ſcripſiſſe *quid*, non *quis*, ut in Vulgg. eſt. Pro *diverſitas* Flor. pr. habet *adverſitas*.

26 *Adductus*,] Ultr. *addictus*, ut & Vett. quaedam Edd.

27 *Dederunt*,] Lugd. Batt. tres *dederat*.

28 *Buſiris in Aegypto*] De crudeli hoſpitalitate Buſiridis lege cap. 11. lib. I. FABR.

29 *Crudeliſſima circa advenas*,] Tauris Ponticis, ait Arnobius lib. VIII & Aegyptio Buſiridi ritus fuit hoſpites inmolare. Sed de Taurorum immanitate Mela libr. II. cap. 1. De ara, ad quam Tauri Dianae advenas inmolabant, Ovidius in tertio de Ponto, Juvenalis Satyra XV. FABR.

30 *Dianae Tauricae litora*,] In Vulgg. invenuſta prorſus eſt lectio, *Dianae Tauricae litatura, ſeu magis crudelia ſacra.* Invitis omnibus MSS. in quibus ea lectio (in Ed. Auguſt. quoque ſervata) conſtanter exhibetur, quam nos ſecuti ſumus. Rationi & hiſtoriae quoque eadem convenit. Non enim periculum & perſuaſionem notat Oroſius, utrum litarent ibidem an non, niſi humanas inmolarent hoſtias, ſed crudeliſſima hoſpitibus vocat litora a quibus, ut cap. ſeq. dicit,

- - - - - *Hoſpitio probibemur arenae.*

Quae ne naufragis quidem ſalutem a diis conceſſam indulgeant. Sed crudelius adhuc inquit eſt, quod ibidem praetextu ſacrorum fuerint bis miſeri in molati & trucidati.

31 *Thracia cum Polymneſtore*] De Polymneſtore, Thracum rege, qui Polydorum ſuae fidei commiſſum interfecit, Euripides in Hecuba. FABR.

32 *De interfectore Ptolemaeo.*] Recte, neque audiendi MSS. Lugd. Batt. tres, qui cum Coll. Gronov. legunt, *de interfecto rege* (*rege* in Venet. Edd. abeſt, ut & in Pariſ. & prima) *Ptolemaeo.*

CA-

CAPUT II.

Oroſio, utpote Chriſtiano homini, ubique patria, & quovis ſecurus acceſſus.

Mihi autem, prima [1] qualiſcunque motus perturbatione fugienti, quia de confugiendi ſtatione ſecuro, ubique patria, ubique lex & religio mea eſt: nunc me Africa tam libenter excepit, quam confidenter acceſſi: nunc me, inquam, iſta Africa excepit pace ſimplici, ſinu proprio, jure communi, de qua aliquando dictum, & vere dictum eſt,

——— Hoſpitio prohibemur arenae,
Bella cient, primaque vetant conſiſtere terra:

Nunc ultro ad ſuſcipiendos ſocios religionis & pacis ſuae benevolum late gremium pandit, atque ultro feſſos, quos foveat, invitat. Latitudo Orientis, ſeptemtrionis copioſitas, meridiana diffuſio, magnarum inſularum largiſſimae tutiſſimaeque ſedes, [2] mei juris & nominis ſunt: quia ad Chriſtianos & Romanos, Romanus & Chriſtianus accedo. Non timeo deos hoſpitis mei, non timeo religionem ejus [3] necem meam, non habeo talem quem pertimeſcam locum, ubi & poſſeſſori liceat perpetrare quod velit, & peregrino non liceat adhibere quod convenit: [4] ubi ſit jus hoſpitii, quod meum non ſit. Unus Deus, qui temporibus, quibus ipſe innoteſcere

1 *Qualiſcunque*] Edd. Vett. & MSS. quidam *qualeſcunque*, & mox *fugiendi* pro *confugiendi* tres Lugd. Batt. & Coll. Gron. qui quoque delent illa, *quam confidenter acceſſi: nunc me, inquam, iſta Africa excepit.* ſcribunt deinde *dictum eſt & vere dictum eſt.* quod & in Ed. Aug. inveni.

2 *Mei juris*] Tres Lugd. Batt, cum Coll. Gronov. *mei juris & mei nominis ſunt.*

3 *Necem meam*,] Debetur haec emendatio Cod. Longob. cui ſecund. Florent. quoque adſtipulatur. Vulgg. *nece mea.* Non timeo, inquit, religionem hoſpitis, ut certiſſimam mihi necem.

4 *Ubi ſit jus hoſpitii*,] Ita malo cum tribus Lugd. Batt. & Coll. Gronov. quam *hoſpitis*, quod alii praeferunt. Tribus vero exemplis, quae capite praecedente recenſuit, reſpondet & ſua tempora opponit. Ad exemplum Buſiridis pertinent, *non timeo deos hoſpitis mei*, ad Dianae Tauricae ſacra, *non timeo religionem ejus, necem meam.* Polymneſtoris ſceleri & perfidiae in credito ſibi hoſpite, Priami filio, *non habeo talem* &c.

5 *Quam*

re voluit, hanc regni ſtatuit unitatem, ab omnibus & diligitur & timetur. Eaedem leges, quae uni Deo ſubjectae ſunt, ubique dominantur: ubicumque ignotus acceſſero, repentinam vim tamquam deſtitutus non pertimeſco. Inter Romanos, ut dixi, Romanus, inter Chriſtianos Chriſtianus, inter homines homo, legibus inploro rempublicam, religione conſcientiam, communione naturam. Utor temporarie omni terra quaſi patria: quia quae vera eſt, & illa, [5] quam amo, patria, in terra penitus non eſt. Nihil perdidi, ubi nihil amavi: totumque habeo, quando quem diligo, mecum eſt, maxime quia & apud omnes idem eſt, qui me non modo notum omnibus, verum & proximum facit: nec egentem deſerit, quia ipſius eſt terra & plenitudo ejus, ex qua omnibus omnia juſſit eſſe communia. Haec ſunt noſtrorum temporum bona, quae in totum vel in tranquillitate praeſentium, vel in ſpe futurorum, vel in perfugio communi non habuêre majores: ac per hoc inceſſabilia bella geſſerunt, quia mutandarum ſedium communione non libera, perſiſtendo in ſedibus ſuis, aut infeliciter necati ſunt, aut turpiter ſervierunt; quod clarius promtiuſque ipſis veterum geſtis per ordinem explicitis, aperietur.

5 *Quam amo, patria,*] Neſcio unde *patriam* in Edd. ſuis exhibuerit Fabricius, illumque ſecutus Scottus, contra MSS. certe & reliquas Edd. Nata fuiſſe videtur corrupta lectio quod Edd. putaverint lineolam ſuperponi literae *a*, quae *patriam* juberet legi.

C a p u t III.

De bello Achaico, & Corinthi everſione.

Anno ab Urbe condita ſexcenteſimoſexto, hoc eſt, eodem anno, quo & Carthago deleta eſt, Cn. Cornelio Lentulo, L. Mummio Coſſ. ruinam Carthaginis everſio Corinthi ſubſecuta eſt, duarumque potentiſſimarum urbium parvo unius temporis intervallo per diverſas mundi partes miſerabile colluxit incendium. Nam cum [1] Metellus praetor Achaeos Boeotoſque conjunctos duobus bellis, hoc eſt, primo apud Thermopylas, iterum

1 *Metellus praetor*] Hic eſt Q. Metellus, cui ex virtute Macedonici nomen inditum, ut ait Vellejus lib. I. ubi bellum Achaicum deſcribit, de quo Livius libro LII. Florus libro II. cap. 16. Eutropius lib. IV. Pauſanias lib. VII. Juſtinus XXXIV. Fabr.

iterum [2] in Phocaeis deviciſſet: quorum priore bello occiſa eſſe viginti millia, ſecundo ſeptem millia caeſa, Claudius hiſtoricus refert; Valerius Antias in Achaia pugnatum, & viginti millia Achaeorum cum [3] duce ſuo Diaeo, cecidiſſe confirmat; [4] Polybius Achivus, quamvis tunc in Africa cum Scipione fuerit, tamen quia domeſticam cladem ignorare non potuit, ſemel in Achaia pugnatum Critolao duce adſerit. Diaeum vero, adducentem ex Arcadia [5] militem, ab eodem Metello praetore oppreſſum cum exercitu docet. Sed de varietate diſcordantium hiſtoricorum aliquanta jam diximus, quorum ſufficiat detecta haec & [6] male nota mendaciorum nota: quia parum credendum eſſe in caeteris evidenter oſtendunt, qui in his quoque, quae ipſi vidêre, diverſi ſunt. Igitur poſt extincta totius Achaiae praeſidia, deſtitutarum everſionem urbium Metello praetore meditante, conſul Mummius repentinus cum paucis venit in caſtra: qui, dimiſſo ſtatim Metello, [7] Corinthum ſine mora expugnavit, urbem toto tunc orbe longe omnium opulentiſſimam: quippe quae velut officina omnium artificum atque artificiorum, & emporium commune Aſiae atque Europae per multa retro ſaecula fuit. Permiſſa crudeliter etiam [8] captivis praedandi licentia, ſic

2 *In Phocaeis deviciſſet*:] Florent. pr. ſive Longob. *in plocideviciſſet*. Sic conjunctim, unde Flor. ſec. & Lugd. Batt. quatuor, Meus, Perizon. & Ultr. cum Coll. Gronov. *in Phocis* vel *Focis deviciſſet*. Puto ſcribendum eſſe *in Phocide deviciſſet*. Nam *Phocis* regio Graeciae eſt haud longe a Peloponneſo, at Phocaea, urbs Ioniae in Aſia. Praeterea hiulca eſt Oroſii oratio, ſi retineamus, quod ſequitur, *quorum*. Medelam adhibeas, ſcribendo *eorum*.

3 *Duce ſuo Diaeo*,] Nomen ducis, vulgo corruptum in *Dienum*, in Vetuſtis recte legitur: nam & Pauſanias Δίαιον hunc nominat. Fabr.

4 *Polybius* &c.] Immo ex ipſius Polybii, qui proprie Megalopolitanus fuit, ſcriptis adparet praeſentem adfuiſſe, quum Corinthus diriperetur. Adfert enim magni iſtius ſcriptoris teſtimonium Strabo lib. VIII. p. 584. ubi ſcribit illum deploraſſe inter alia, quae per imperitiam Romanorum acciderint ibidem ſummorum artificum operibus, ita ut, ipſo praeſente, milites, projectis Ariſtidae tabulis, interque illas Baccho, quae tabula ad Strabonis uſque tempora Romae, artis miraculum, ſuperfuit, talis ſupra easdem jactis, luſerint.

5 *Militem*] Sic ſcribere jubent omnes MSS. non *milites*.

6 *Male nota mendaciorum nota*:] Poſterius *nota* male repudiant Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. Nota illa mendaciorum, quia male nota erat, i. e. ſatis incognita, & incruſtata mendaciis, detegitur ab Oroſio. Pro *quia*, Edd. quaedam Vett. habent *quare*.

7 *Corinthum ſine mora expugnavit*,] De Corinthi everſione etiam Cicero lib. I. de Officiis, & Verrina tertia. Plinius lib. XXXIV. cap. 2. ſcribit, Corinthum captam Olympiadis CLVI. anno tertio, Urbis Romae anno DCVIII. Fabr.

8 *Captivis*] Qui ſunt hi captivi, an Corinthii? ſed illi ſub corona vendebantur. An alii? Vix puto, nam captivos Romani non ſolebant adſervare, niſi nobiliores, qui in triumpho ducerentur, reliquos vero in ſervitutem vendere. Forte ſcribendum *cuivis*. Solebat enim praeda per certos & ad illam curam electos homines cuſtodiri, ad quem morem alludit Virgilius Aen. II. 762. *Cu-*

Digitized by Google

ſic omnia caedibus ignibuſque completa ſunt, ut de murorum ambitu quaſi è camino in unum apicem coartatum exundaret incendium. Itaque plurima parte populi ferro flammiſque conſumta, reliqua ſub corona vendita eſt. Urbe incenſa, muri funditus diruti ſunt. Muralis lapis in pulverem redactus, praeda ingens erepta eſt. Sane cum propter multitudinem & varietatem ſtatuarum ſimulacrorumque in illo civitatis incendio permixta in unum auri argenti atque aeris omniaque ſimul metalla fluxiſſent, novum genus metalli factum eſt, unde uſque in hodiernum diem, ſive ex ipſo, ſive ex imitatione ejus, [9] aes Corinthium, ſicut memoriae traditum eſt, & Corinthia vaſa dicuntur.

Cuſtodes lecti, Phoenix & dirus Ulyſſes,
Praedam adſervabant.

At Mummius militibus ſuis videtur permiſiſſe, ut omnes ſine diſcrimine & omnia diriperent atque praedarentur; quod ſane facit ad miſeriam captae urbis, & pretioſarum ibidem rerum ruinam.

9 *Aes Corinthium,*] De aere Corinthio lege Plinium lib. XXXIV. Sed de origine aeris Corinthii, quae tradita ſunt à veteribus, ſi cupis cognoſcere, lege Muretum Variarum Lect. lib. III. cap. 5. FABR.

C A P U T IV.

De bello in Hiſpania cum Viriatho, deque Luſitanorum, & Salaſſorum Gallorum cruento conflictu, & ingenti Romae peſtilentia, aliiſque bellis Romanorum cum Numantinis, item Mithridatis.

Iiſdem conſulibus, [1] Viriathus in Hiſpania, genere Luſitanus, homo paſtoralis & latro, primum infeſtando vias, deinde vaſtando provincias, poſtremo exercitus praetorum & conſulum Romanorum vincendo, fugan-

1 *Viriathus in Hiſpania,*] *Viriathus,* eſt in antiquo lapide, qui in Luſitania effoſſus continet teſtamentum Galli Favonii. In excerptis è Diodori libr. XXXII. Οὐρίανθος eſt, in quo ν, redundare videtur: ubi multa de eo ſcribit, illudque inprimis de aequitate in praeda dividenda, ἦν δὲ καὶ δίκαιος ἐν ταῖς διανομαῖς τῶν λαφύρων, καὶ κατ' ἀξίαν τοὺς ἀνδραγαθήσαντας, ἐξῆρε τοῖς δώροις. Unde Tullius de Officiis II. ait: *Viriathum Luſitanum, propter aequabilem praedae partitionem, magnas opes habuiſſe.* De re geſta cum Viriatho Appianus in Hiſpanicis, Livius lib. LII. & LIV. Florus libr. II. cap. 17. Vellejus II. Eutropius IV. FABR.

fugando, [2] ſubigendo, maximo terrori Romanis fuit omnibus: ſiquidem Iberum & Tagum, maxima [3] & diverſiſſimorum locorum flumina, late tranſgredienti & pervaganti [4] C. Vetilius praetor occurrit: qui continuo, caeſo uſque ad internecionem pene omni exercitu ſuo, vix ipſe praetor cum paucis [5] fuga lapſus, evaſit. [6] Deinde C. Plautium praetorem idem Viriathus, multis praeliis fractum, fugavit. Poſt etiam [7] Claudius Unimanus [8] cum magno inſtructu belli contra Viriathum miſſus, quaſi pro abolenda ſuperiore macula, turpiorem ipſe auxit infamiam. Nam congreſſus cum Viriatho, univerſas, quas ſecum [9] deduxerat, copias, maximaſque vires Romani exercitus amiſit. Viriathus trabeas, faſces, caeteraque inſignia Romana in montibus ſuis [10] tropaea praefixit. Eodem tempore trecenti Luſitani cum mille Romanis in quodam ſaltu contraxêre pugnam, in qua [11] ſeptuaginta Luſitanos Romanos autem trecentos viginti cecidiſſe, Claudius refert, & cum victores Luſitani ſparſi ac ſecuri abirent, unus ex iis, longe à caeteris ſegregatus, [12] cum, circumfuſis equitibus, pedes ipſe deprehenſus, unius eorum equo lancea perfoſſo, ipſius equitis ad unum gladii ictum caput deſecuiſſet, ita omnes metu perculit, ut, proſpectantibus cunctis, ipſe contemtim atque otioſus abſcederet.

[13] App.

2 *Subigendo*,] Edd. Vett. *ſubjiciendo*.

3 *Maxima & diverſiſſimorum*] In Flor. ſec. abſunt illa *maxima &*. In tert. ſcribitur *maxima & diverſiſſima*. Edd. Vett. habent, *maxima & diverſorum*.

4 *C. Vetilius praetor*] *C. Vetilius* eſt quoque in Appiani Iberica à Beraldo converſa, *M. Vetilius* in Liviana epitoma lib. LII. *Sex. Vetilius* in Diaconi additionibus ad Eutropium, Diodorus, φανηγὶ υἱτίμιον *habet*. Fabr.

5 *Fuga lapſus, evaſit.*] At contra Livius ſcribit *Vetilium* captum, Diodorus & Appianus, captum atque interfectum. Fabr.

6 *Deinde C. Plautium*] Hunc Vetilio ſucceſſiſſe auctor eſt Appianus, qui etiam de clade ab eo accepta. Fabr.

7 *Claudius Unimanus*,] Claudii meminit quoque Florus, & Auctor de Viris illuſtribus, qui poſt *Claudium C. Nigidium* à Viriatho oppreſſum ſcribit. Fabr.

8 *Cum magno inſtructu belli*] Edd. prima, *cum magno adparatu belli inſtructi*.

9 *Deduxerat*] Perizon. *duxerat* Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. & Ed. Aug. *adduxerat*. Ultr. *deduxit*.

10 *Tropaea*] Lugd. Bat. pr. *velut tropaea*.

11 *Septuaginta Luſitanos*] Ed. Aug. *XX. Luſitanos*.

12 *Cum, circumfuſis &c.*] Lugd. Bat. tres, *cum a circumfuſis equitibus eſſet ipſe deprehenſus*. Sed Meus & Perizon. quibuscum faciunt Edd. Auguſt. & Venetae *cum, circumfuſis equitibus, pedes ipſe deprehenſus, unius eorum &c.* quod mihi prae vulgata lectione placuit. Editum a Fabricio fuit, *cum a circumfuſis equitibus pedeſtris ipſe deprehenſus* &c. Editiones vero quae illum praeceſſerunt, ut & MSS. omnes *pedeſtris*, pro *pedes*, rejiciunt.

13 *App.*

Digitized by Google

[13] App. Claudio, Q. Caecilio Metello conſulibus, Appius Claudius adverſus Salaſſos Gallos congreſſus, & victus, [14] quinque millia militum perdidit. Reparata pugna, quinque millia hoſtium occidit. Sed cum juxta legem, qua conſtitutum erat, ut [15] quiſquis quinque millia hoſtium peremiſſet, triumphandi haberet poteſtatem, iſte quoque triumphum expetiſſet, propter ſuperiora vero damna non inpetraviſſet, infami inpudentia atque ambitione uſus, [16] privatis ſumtibus triumphavit. L. Caecilio Metello, Q. Fabio Maximo Serviliano conſulibus, inter caetera prodigia [17] androgynus Romae viſus, juſſu aruſpicum in mare merſus eſt: ſed nihil inpiae expiationis procuratio profecit. Nam tanta ſubito peſtilentia exorta eſt, ut miniſtri quoque faciendorum funerum primum non ſufficerent, deinde non eſſent. [18] Itaque etiam magnae domus vacuae vivis, plenae mortuis remanſerunt. Largiſſimae introrſum hereditates, & nulli penitus heredes. Denique jam non ſolum in Urbe vivendi, ſed etiam adpropinquandi ad Urbem negabatur facultas, tam ſaevi per totam urbem tabeſcentium ſub tectis, atque in ſtratis ſuis cadaverum putores [19] exhalabantur. Expiatio illa crudelis, & viam mortibus hominum morte hominis [20] inſtruens, tandem Romanis inter miſerias ſuas erubeſcentibus, quam miſera

13 *App. Claudio, Q. Caecilio Metello Coſſ.*] App. Claudius Pulcher, & Q. Metellus Macedonicus Conſules fuerunt anno DCX. Appium in bello contra Salaſſos, quinque millia militum amiſiſſe, eſt in noſtris veſtuſtis: ut par numerus ſit amiſſorum atque caeſorum. Unde jure triumphus Appio negatus fuit. Valerius libro II. cap. 3. Fabr.

14 *Quinque millia*] In MSS. ſuis hunc numerum invenit Fabricius; quem in margine poſuiſſe contentus, reliquit *decem*, ut erat in Vulgg. praeterquam in Augg. in qua, ut & undecim numero MSS. quum verum invenerim numerum, falſum exſulare juſſi.

15 *Quiſquis quinque millia*] Hic definitus ad triumphi petitionem erat numerus. Vide Caſaub. ad Sueton. Julium cap. LXXVI. Fabr.

16 *Privatis ſumtibus triumphavit.*] Alioqui triumphantibus ſumptus ex aerario erogabatur, ut indicat Livius libro trigeſimo tertio, quod adoleſcentibus rerum Romanarum ſtudioſis obſervandum eſt. Fabr.

17 *Androgynus Romae viſus,*] Hic Androgynus *Lunae*, non *Romae* natus fuit. *Lunae* quoque his Conſulibus tantam peſtilentiam fuiſſe, ut, jacentibus in publico paſſim cadaveribus, qui funerarent, defuerint, ſcribit Julius Obſequens. Fabr. In tertio & quarto Lugd. Batt. non exſtat *viſus.*

18 *Itaque etiam*] Florentt. tres cum Lugd. Bat. ſec. *jamque etiam.* Perizon. *tunc etiam.* Vett. Edd. *Itaque magnae domus &c.* Sed Auguſt. reliquis praeferenda, legit, *Ita ut etiam magnae domus* &c. *remanerent.*

19 *Exhalabantur.*] Cod. Perizon. cum Ed. Auguſt. *exhalabant.*

20 *Inſtruens,*] Florentt. pr. & ſecund. ut & tres Lugd. Bat. cum Coll. Gronov. *ſtruens.*

 21 *Con-*

ſera & vana eſſet, innotuit. Ante enim in ſuffragium praeveniendae cladis eſt habita, & ſic peſtilentia [21] conſecuta eſt: quae tamen ſine ullis ſacrificiorum ſatisfactionibus, tantummodo ſecundum menſuram arcani judicii expleta correptione, ſedata eſt. Quam ſi [22] artifices illi circumventionum aruſpices, ſub ipſa (ut adſolent) declinatione morborum forte celebraſſent, proculdubio [23] ſibi, diis & ritibus ſuis, reductae ſanitatis gloriam vindicaſſent. Ita miſera [24] & ad ſacrilegia male religioſa civitas, mendaciis, quibus liberari non poterat, ludebatur. [25] Igitur Fabius conſul contra Luſitanos & Viriathum dimicans, [26] Bacciam oppidum, quod Viriathus obſidebat, depulſis hoſtibus, liberavit, & in deditionem cum plurimis aliis caſtellis recepit. Fecit facinus etiam ultimis barbaris Scythiae, non dicam Romanae fidei & moderationi, exſecrabile. [27] Quingentis enim principibus eorum, quos ſocietate invitatos, dedi-

21 *Conſecuta eſt:*] Sic tres Florentt. & Ed. Aug. & ita loqui ſaepe amat Oroſius pro *ſubſecuta eſt*, quod hic habent quaedam Edd. Vett. & Lugd. Bat. ſec. Meus ſcribit *ſecuta eſt*, at Lugd. Bat. pr. *exorta eſt*, ſed ſuperſcribitur *conſecuta eſt*.

22 *Artifices illi circumventionum aruſpices*,] Columella I, 12. *Aruſpices vana ſuperſtitione rudes animos ad inpenſas compellunt.* Unde digna Annibale vox ad Pruſiam regem, cui exta non videbantur proſperam eo die pugnam praedicere: *An tu, inquit, caruncular vitulinae mavis, quam imperatori veteri, credere?* Cicero de Divinat. II. cap. 24. *Aucupatores eventuum & ſtructores fallaciarum* coſdem infra hoc cap. vocat Oroſius.

23 *Subſidiis & ritibus*] Scripti & excuſi omnes habent: *ſibi Diis & ritibus.* Sed me non prius temeritatis arguant, quam viderint quomodo illi ſuam tueantur ſententiam. LAUT. Id quum Lautius adſerat de Inpreſſis & MSS. oſtendit, quam paucos in utroque genere evolverit. *Subſidiis*, enim quod ipſe vult, praeoccupavit ante illum Edit. Bolſuing. & ante Bolſuing. illam lectionem Edd. Pariſina & Venetae exhibuerunt. Sola Hittorp. habent *inſidiis*. Ego, quum vulgata lectio Codd. MSS. iiſque optimis confirmetur, ſenſumque praeterea bonum fundat, ab illa diſcedendum non puto. MSS. quos undecim numero, conſului, omnes vel *ſub diis & ritibus ſuis*, ut Lugd. Batt. pr. & tertia cum Coll. Gronov, exhibent, vel *ſibi, dis* (aut *ſibi & diis*) *& ritibus ſuis*, ut Florentt. tres & reliqui omnes. An vero defendi illa Oroſii ſententia nequit? An non & *ſibi* illi Aruſpices, & *Diis ſuis*, & *ritibus* illis remiſſiones morborum & gloriam medelae adſcripſiſſent? Pro *reductae* Lugd. Batt. tres cum Coll. Gron. *productae* amant.

24 *Et ad ſacrilegia &c.*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. *Ita miſera & ſacrilega, male religioſa civitas.* Cod. Aug. quoque ſic legit, atque inſuper *& male religioſa civitas.*

25 *Igitur Fabius Coſ.*] De Fabii Serviliani rebus geſtis contra Viriathum Appianus. FABR.

26 *Bacciam*] MSS. omnes *Bucciam*, niſi quod in Meo ſit *Buccina.*

27 *Quingentis enim principibus.*] De hac Fabii ſeveritate Valerius Max. lib. II. cap. 2. & Frontinus libro IV. FABR.

28 *Pompejus, ſequentis anni Coſ.*] Q. Pompejus Coſ. cum Cn. Servilio Caepione anno DCXII. à Numantinis victus, pacem turpem fecit, Livius libro LIV. Vellejus libro II. Eutropius IV. iſque Romam reverſus deprecando poenam effugit, Cicero de Offic. III. FABR.

29 *Qui*

Digitized by Google

deditionis jure ſuſceperat, manus praecidit. [28] Pompejus, ſequentis anni conſul, fines Numantinorum ingreſſus, accepta maxima clade diſceſſit, non ſolum exercitu pene omni profligato, verum etiam plurimis nobilium, [29] qui ei militiae aderant, interemptis. Viriathus autem, cum per quatuordecim annos Romanos duces atque exercitus protriviſſet, inſidiis ſuorum interfectus eſt: in hoc ſolo Romanis circa eum fortiter agentibus, quod percuſſores ejus indignos praemio judicarunt. At ego non modo nunc, verumetiam ſaepe intertexere Orientis illa [30] inextricabilia bella poteram, quae raro unquam niſi ſceleribus aut incipiunt, aut terminantur: ſed Romanorum, cum quibus nobis actio eſt, tanta ſunt, ut jure faſtidiantur aliena.

[31] Mithridates tunc ſiquidem, rex Parthorum, ſextus ab Arſace, victo Demetrio praefecto, Babyloniam urbem fineſque ejus univerſos victor invaſit. Omnes praeterea gentes, quae inter Hydaſpem fluvium & Indum jacent, ſubegit. Ad Indiam quoque cruentum extendit imperium, Demetrium ipſum ſecundo ſibi bello occurrentem, vicit & cepit: quo capto, [32] Diodotus quidam cum Alexandro filio, regnum ejus & regium nomen uſurpavit: qui poſtea ipſum Alexandrum filium, quem participem periculi in pervadendo regno habuerat, ne in obtinendo conſortem haberet, occidit.

[33] M. Aemilio Lepido, C. Hoſtilio Mancino Coſſ. prodigia adparuêre diver-

29 *Qui ei militiae*] Ita omnes MSS. & Edd. meliores; mutarunt in *ejus militiae* qui locutionem iſtam non intellexerunt.

30 *Inextricabilia*] Meus *exſecrabilia*.

31 *Mithridates tunc ſiquidem*,] De hoc lege Juſtinum libro XLI. Plura fuerunt apud Livium libro LII. ut ex Epitoma cognoſcitur. FABR.

32 *Diodotus quidam*,] *Diodotus* eſt in omnibus vett. pro quo in impreſſis, *Theodotus*, legitur. Sigonius quoque in vett. libris Epitomae LII. *à Diodoto quodam*, legi teſtatur. Appianus quoque in Syriaca eundem Διόδοτον, nominat. FABR. Graviter hic errat Oroſius, neque ducem ſuum Juſtinum ſequitur. Is de Diodoto hoc, ſive Tryphone, id enim nomen cum imperio adſumſit, ita ſcribit lib. XXXVI. cap. 1. *Interim in Syria Trypho, qui ſe tutorem Antiocho, Demetrii privigno, ſubſtitui a populo laboraverat, occiſo pupillo, regnum Syriae invadit.* Occidit Tryphon pupillum ſuum Antiochum ſextum Alexandri Theopatoris filium. Is Antiochus inſuper Alexandri nomen habuiſſe videtur ex Appiano lib. de Bell. Syr. p. 132. ubi Trypho dicitur occidiſſe παιδίον Ἀλέξανδρον ἐξ Ἀλεξάνδρου τοῦ νόθου καὶ τῆς Πτολεμαίου θυγατρός. *puerulum Alexandrum, Alexandri Nothi* (id eſt Theopatoris, cui propterea Ballae cognomen erat) *ex filia Ptolemaei.* Neque potuit eſſe privignus Demetrii, ut ſcribit Juſtinus, quia decennem per medicos, qui fingebant calculo laborare Antiochum, occidit tutor. vide Epit. Livii LV.

33 *M. Aemilio Lepido, C. Hoſtilio*] Conſules hi fuerunt anno ab Urbe condita DCXVI.

diverſa, & quantum in ipſis fuit, ex more curata ſunt: ſed non ſemper aucupatoribus eventuum & ſtructoribus fallaciarum aruſpicibus, opportuni caſus ſuffragantur. Namque Mancinus Conſul, [34] poſtquam à Popillio apud Numantiam ſuſcepit exercitum, adeo infeliciter praelia cuncta geſſit, atque in id ſuprema deſperatione perductus eſt, ut [35] turpiſſimum foedus cum Numantinis facere cogeretur: quamvis & Pompejus jam aliud aeque infame foedus cum iiſdem Numantinis paulo ante pepigiſſet. Senatus [36] diſſolvi foedus, & Mancinum dedi Numantinis praecepit, qui, nudato corpore, [37] manibus poſt tergum revinctis, ante portas Numantinorum expoſitus, ibique uſque in noctem manens, à ſuis deſertus, ab hoſtibus autem non ſuſceptus, lacrymabile utriſque ſpectaculum praebuit.

DCXVI. Prodigia, quae tum evenerunt, exponit Obſequens. Fabr.

34 *Poſtquam à Popillio.*] *Popillio*, recte eſt in vetuſt. unde alii *Pompilio*, alii *Pompejo fecerunt.* M. Popillio Laenati ſuperioris anni Conſuli Mancinum ad Numantiam ſucceſſiſſe, tradit etiam Appianus. Fabr.

35 *Turpiſſimum foedus.*] De hoc foedere à Mancino cum Numantinis facto, omnes. Tu lege Ciceronem libr. III. de Offic. Fabr. Sequitur in Ed. Aug. *ſemperque Romano nomini exprobrandum.* In aliis neque Edd. neque MSS. id occurrit.

36 *Diſſolvi*] MSS. aliquot cum Edd. Vett. *diſſolvit.*

37 *Manibus*] Flor. pr. & tert. cum Ultr. Meo & Perizon. atque Lugd. Bat. ſec. *manibuſque.* Ed. Aug. & tres MSS. Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. *manibus quoque.*

Caput V.

Quam injuſte Romani Mancinum Numantinis dediderint. De Bruti in Gallaecos ſtrage, Lepidi à Vaccaeis clade.

Exclamare hoc loco dolor [1] exigit. Cur falſo vobis Romani magna illa nomina [2] juſtitiae, fidei, fortitudinis & miſericordiae vindicatis? A Numantinis haec verius diſcite. Fortitudine opus fuit? pugnando vicerunt. Fides exigebatur? credentes aliis ſecundum ſe, quos occidere [3] potuerant, pacto foedere dimiſerunt. Juſtitia probanda erat? proba-

1 *Exigit*,] Perizon. *coget.*

2 *Juſtitiae, fidei*] Edd. Vett. quaedam, *juſtitiae ac fidei.*

3 *Potuerant*] Ed. Aug. *potuerunt.*

probavit [4] eam vel tacitus ſenatus, cum iidem Numantini per legatos ſuos aut inviolatam pacem ſolam, aut omnes quos pignore pacis accepto vivos dimiſerant, repoſcebant. Miſericordia examinanda videbatur? [5] ſatis documenti dederunt vel emittendo ad vitam inimicum exercitum, vel ad poenam non recipiendo Mancinum. Mancinus ne rogo dedendus fuit, qui victi exercitus inpendentem trucidationem, praetento umbone pacti foederis diſpulit, qui [6] periclitantes patriae vires in meliora tempora reſervavit? Aut ſi diſplicuit foedus quod pactum eſt, cur miles hoc pignore redemtus, aut cum reverteretur, receptus eſt, aut cum repeteretur, redditus non eſt? Aut ſi placuit ſervati militis qualiſcumque proviſio, cur Mancinus, qui hoc pepigit, ſolus [7] deditus fuit?

[8] Nuper Varro, ut praepropera pugna iniretur, collegam Paullum obluctantem inpulit, trepidantem praecipitavit exercitum, infelices copias, apud infames illas Romanis cladibus Cannas, non diſpoſuit certamini, [9] ſed oppoſuit morti; plus quam quadraginta millia ibi militum Romanorum ſola inpatientia ſua, de qua ſibi victoriam jam dudum Annibal praeſumebat, amiſit. Collega etiam Paullo (quo tandem viro?) perdito, noviſſime in Urbem pene ſolus inpudentiſſime redire auſus eſt, meruitque ſuae inpudentiae praemium. [10] Nam gratiae ei, quod de republica non deſperaſſet, quam tamen ipſe fecerat deſperatam, publice in ſenatu actae ſunt. Porro autem Mancinus, qui, forte bellica circumventum exercitum ne perderet, laboravit, ab eodem ſenatu deditione damnatus eſt. [11] Scio, Romanis & illud in Varrone diſplicuit, ſed tem-

4 *Eam*] MSS. tres Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. *eam etiam.*

5 *Satis documenti*] Ed. Aug. cum tribus Lugd. Batt. & Coll. Gronov. addit *indicium.*

6 *Periclitantes*] Ed. Aug. *periclitantis.*

7 *Deditus fuit?*] Poſt haec verba in Ed. Aug. lacinia ſequitur tredecim linearum, quae infeliciter ibidem aliunde ex Oroſio irrepſit. Incipit, *Quamquam inter*, & finit, *potuit ſervare natura.*

8 *Nuper Varro*] Bello Punico ſecundo, ſed de Cannenſi clade libro ſuperiore, capite decimo-ſexto dictum eſt. Fabr.

9 *Sed oppoſuit morti*,] Ex imitatione Virgiliana lib. Aen. II. 126.

——— *Tectuſque recuſat*
Prodere voce ſua quemquam aut opponere morti.

10 *Nam gratiae ei*,] Varroni redeunti in Urbem gratias à Senatu actas ſcribit Livius libro vigeſimo-ſecundo. Valerius libro tertio, capite quarto. Fabr.

11 *Scio, Romanis* &c.] Haec eſt lectio optimorum MSS. Nam, ita clare exhibent Meus & tres Florentini, inter quos Cod. Longob. ſcribens *ſocio*, facile oſtendit, *ſcio* ibidem debere reponi. Vulgati Codd. habent

tempori conceſſum eſt: & in hoc Mancino placuit, ſed ſecundum tempus praeſumtum eſt: [12] atque ideo ab initio perfeciſtis, [13] ut nec civis conſulat convenienter ingratis, nec hoſtis fideliter credat infidis. Interea [14] Brutus in ulteriore Hiſpania, ſexaginta millia Gallaecorum, qui Luſitanis [15] auxilio venerant, aſperrimo bello & difficili, quamvis incautos circumveniſſet, oppreſſit. Quorum in eo praelio quinquaginta millia occiſa, ſex millia capta referuntur, pauci fuga evaſerunt. In citeriore Hiſpania Lepidus proconſule Vaccaeos innoxiam gentem & ſupplicem, [16] etiam ſenatu prohibente, pertinaciter expugnare tentavit. Sed mox accepta clade graviſſima inprobae pertinaciae poenas luit. Sex millia quippe Romanorum in hoc injuſto bello juſtiſſime caeſa ſunt: reliqui, exuti caſtris, armis etiam perditis, evaſerunt. Nec minus turpis [17] haec ſub Lepido clades, quam ſub Mancino fuit. [18] Ita nunc ſibi haec tempora loco felicitatis adſcribant, ut non dixerim Hiſpani, tot pulſati fatigatique bellis, ſed vel ipſi ſaltem Romani, tam continuis ſubacti cladibus, totieſque ſuperati: ut non exprobrem, quot praetores eorum, quot legati, quot conſules, quot legiones, quantique exercitus conſumti ſint. Illud ſolum revolvo, quanta fuerit timoris amentia. Miles Romanus hebetatus, ut jam ne ad experimentum quidem belli cohibere pedem, aut obfirmare animum poſſet: ſed mox conſpecto Hiſpano ſpecialiter hoſte, diffugiens, vinci ſe pene prius crederet, quam videri. Quo argumento patet, apud utroſque miſera illa tempora judicata, cum

&

bent *ſic Romani*, ſed praeter Auguſt. nulli niſi recentiores; nam Venetae, Pariſina & prima *ſcio* quoque exhibent. Quod vero unus aut alter ex iiſdem MSS. & editionibus *Romani* pro *Romanis* legant, in quibus Ultrajectinus quoque Codex, *ſcio Romani*, nauci non eſt.

12 *Atque ideo*] Forte legendum *aeque ideo.*

13 *Ut nec civis*] Propter Mancini exemplum, verebitur ſimilem patriae praeſtare utilitatem civis; propter Numantinorum, ullis pacis conditionibus credere hoſtis.

14 *Brutus in ulteriore*] D. Junius Brutus Conſul anno Urbis DCXV. ſortitus Hiſpaniam ulteriorem, devictis *Gallaecis* cognomen inde meruit, Appianus in Iberica, Strabo libro tertio, Livius libro LV. & LVI. Florus libro ſecundo, capite decimoſeptimo, Velleius II. FABR.

15 *Auxilio*] Lugd. Batt. omnes cum Coll. Gronov. & Ed. Aug. *in auxilium.*

16 *Etiam Senatu prohibente*,] Cinna & Caecilius, legati in Hiſpaniam ad Lepidum miſſi, adtulerunt S. C. quo cavebatur: ne Lepidus Vaccaeos bello peteret. Appianus. FABR.

17 *Haec ſub Lepido*] In vulgatis legitur, *ſub Metello.* In Epitoma LVI. ita legitur: *Diſſimili eventu M. Aemilius Lepidus Procoſ. adverſus Vaccaeos rem geſſit, clademque ſimilem Numantinae paſſus eſt.* FABR.

18 *Ita nunc*] Edd. quaedam Vett. *quare nunc.*

1 *Sex.*

Digitized by Google

& Hiſpani etſi vincere poterant, inviti tamen deſererent otia ſua dulcia, & bella externa tolerarent, & Romani quanto inpudentius alienae quieti ſeſe ingererent, tanto turpius vincerentur.

C A P U T VI.

De monſtroſo puero Romae nato, de Aetnae eructatione, & bello ſervili in Sicilia.

[1] Sex. Fulvio Flacco, Q. Calpurnio Piſone conſulibus, Romae puer ex ancilla [2] natus eſt quadrimanus, oculis quatuor, auribus totidem, natura virili duplex. In Sicilia mons Aetna vaſtos ignes eructavit, ac fudit: qui torrentum modo per prona praecipites, proxima quaeque corripientibus exuſſère flammis; longinquiora autem favillis calidis, cum vapore gravi late volitantibus, torruerunt; quod [3] Siciliae ſemper vernaculum genus monſtri, non portendere malum adſolet, ſed inferre. In Bononienſi agro fruges in arboribus [4] enatae ſunt. Igitur [5] in Sicilia bellum ſervile ortum eſt, quod adeo grave & atrox multitudine ſervorum, inſtructu copiarum, & [6] magnitudine virium fuit, ut, [7] non dicam praetores Ro-

1 *Sex. Fulvio Flacco, Q. Calpurnio*] Hi Conſules fuerunt anno Urbis DCXVIII. Ceterum Obſequens puerum illum natum non his Conſulibus ſed ſuperioribus, P. Furio & Sex. Atilio Serrano ſcribit. Ad hos vero Coſſ. Aetnae incendium aliaque prodigia refert. FABR.

2 *Natus eſt*] Meliores MSS. videlicet tres Florentt. Meus & Perizon. delent verbum poſterius.

3 *Siciliae vernaculum genus monſtri,*] Supra lib. IV. cap. 6. de Carthagine, *Carthaginenſes vernaculum atque inteſtinum ſemper inter ſe malum babuère diſcordiam.*

4 *Enata ſunt.*] Haec optimorum ſex vel ſeptem Codd. lectio eſt. Vulgo *natae ſunt.*

5 *In Sicilia bellum*] Hoc *bellum ſervile* excitavit *Eunus Syrus* ex urbe Apamea, ſervus Antigenis Ennenſis. Cujus belli cauſam, cladem, omnemque rationem à Diodoro Siculo libro XXXIV. deſcriptam Latine edidit Henricus Stephanus. De eodem Florus lib. III. c. 19. & Livius lib. LVI. Meminit Appianus lib. I. FABR.

6 *Magnitudine virium*] Conjunctionem *&*, invitis MSS. omnibus, intruſerant Editores, quam ſuſtuli.

7 *Non dicam praetores*] Quatuor praetorum, *Manilii, Lentuli, Piſonis, Hypſaei,* caſtra à ſervis capta ſcribit Florus. Diodorus unum *L. Hypſaeum* nominat, qui Roma in Siciliam cum VIII. millibus Siculorum militum profectus, commiſſo praelio victus eſt à ſervis. De Conſulibus infra dicetur. FABR.

8 *Ju-*

Romanos, quos penitus profligavit, ſed conſules quoque terruerit. Nam ſeptuaginta millia ſervorum, tum in arma conſpirantium fuiſſe referuntur, excepta urbe Meſſana, quae ſervos liberaliter habitos in pace continuit. Ceterum Sicilia in hoc quoque miſerior, quia inſula & numquam erga ſtatum ſuum [8] juris idonei, nunc tyrannis ſubjecta, nunc ſervis: vel illis dominatu inprobo exigentibus ſervitutem, vel iſtis praeſumtione perverſa commutantibus libertatem, maxime quia clauſo undique mari, egerere foras non facile poteſt inteſtinum malum. Viperinam quippe conceptionem [9] perditioni ſuae aluit, ſua libidine auctam, ſua morte victuram. In hoc autem ſervilis tumultus excitatio, quanto rarior caeteris, tanto [10] truculentior eſt: quia intentione commovetur libera multitudo, ut patriam augeat, ſervilis ut perdat.

8 *Juris idonei*] Tres Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. addunt *fuit*. Quidam quoque MSS. & Editi *eſt* addunt poſt *inſula*.

9 *Perditioni ſuae*] Ita omnino refingendum ex MSS. Flor. pr. & ſec. atque Perizon. Meus exhibet *perditione ſua*. Vulgg. *perditionis ſuae*.

10 *Truculentior eſt*:] In Meo non reperi verbum *eſt*. Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. *crudelior eſt*. Pro *commovetur*, Meus quoque *movetur*. Sed illa, *quia intentione* &c. Cod. Perizon. ita ſcribit. *Qua intentione* &c. *ea ſervilis ut perdat*.

CAPUT VII.

De Numantia, ejuſque per Scipionem Africanum deletione.

[1] ANno ab Urbe condita DCXX. cum major pene infamia de foedere apud Numantiam pacto, quam apud Caudinas quondam furculas, pudorem Romanae frontis oneraret, Scipio Africanus [2] conſenſu omnium tribuum conſul creatus, atque ad oppugnandam Numantiam cum exercitu miſſus eſt. Numantia autem citerioris Hiſpaniae, haud procul à Vaccaeis & Cantabris in capite Gallaeciae ſita, ultima Celtibero-

1 *Anno ab Urbe cond. DCXX.*] Hoc anno alii non *Scipionem* Conſulem factum & ad Numantiam oppugnandam profectum, ſed Numantiam ab eo expugnatam ſcribunt. FABR.

2 *Conſenſu omnium tribuum*] Neſcio equidem, quibus rationibus moti alii correctores ſcripſerunt, *conſenſu omnium ex Tribuno Conſul creatur*, cum in Manuſciptis ſecus legatur. FABR. Cauſa fuiſſe videtur, quod in

rorum fuit. [3] Haec per annos quatuordecim cum ſolis quatuor millibus ſuorum, quadraginta millia Romanorum non ſolum ſuſtinuit, ſed etiam vicit, pudendiſque foederibus adfecit. Igitur Scipio Africanus Hiſpaniam ingreſſus non ilico ſe ingeſſit hoſtibus, ut quaſi incautos circunveniret, ſciens numquam [4] id genus hominum adeo in ocium corpore atque animo reſolvi, ut non ipſa qualitate habitudinis ſuae adparatus aliorum praecelleret, ſed aliquamdiu militem ſuum in caſtris velut in ſcholis exercuit. Et cum partem aeſtatis totamque hyemem, ne adtentata quidem pugna tranſegiſſet, ſic quoque parum propemodum hac profecit induſtria. Namque ubi copia pugnandi facta eſt, exercitus Romanus, oppreſſus inpetu Numantinorum, [5] terga convertit: ſed increpatione & minis objectantis ſeſe Conſulis, manuque retinentis, tandem indignatus in hoſtem rediit: & quem fugiebat, fugere compulit. Difficilis tunc in relatu fides, [6] Numantinos & fugavêre, & fugientes vidêre Romani. Unde quamvis Scipio, quia praeter ſpem acciderat, laetatus & gloriatus eſſet, tamen ultra [7] bellum adverſus eos audendum non eſſe, profeſſus eſt. Itaque Scipio inſiſtendum inopinatis proventibus cenſuit, urbem ipſam obſidione concluſit, [8] foſſa etiam circumdedit:

in quibuſdam MSS. invenerint vicioſam hanc lectionem *omnium tribunorum*. Ita enim ſcribitur in Lugd. Bat pr. & tertio, atque inſuper Coll. Gronov. In Ed. Aug. abeſt. Mox *ad expugnandum* praeter Edd. quaſdam Vett. Flor. ſec. & Lugd. Bat. pr. *ſervorum* quoque pro *ſuorum* tres Lugd. Batt. cum Coll. Gronov.

3 *Haec per annos XIV.*] Florus libr. II.] cap. 18. *Numantia quatuor millibus Celtiberorum XL. millium exercitum per annos XIV. ſola ſuſtinuit.* Appianus in Hiſpanicis ſcribit Numantinorum ante bellum non fuiſſe amplius VIII. millia. Eos de rebus à Scipione ad Numantiam geſtis lege. FABR.

4 *Id genus*] Cod. Longob. & tres MSS. Lugd. Batt cum Cod. Aug. *hoc genus* ſcribunt.

5 *Terga convertit*,] Meus *terga vertit*. Quod melius dictum eſt.

6 *Numantinos & fugavêre*,] Quum Edd. quae Fabricianas praeceſſerant, haberent, *Difficilis in relatu fides*, *Numantinos & fugavere* &c. ut prima omnium, atque Auguſt. Venetae & Paris. Reliquae autem, Bolſuing quidem, *Difficilis tunc in relatu fides*, *& Numantinos fugiere* &c. pro *fugiere* Hittorp. in Fabricianis editum ſuit *fugêre*. quod neutiquam tolerari quum poſſet, *fugere* repoſuit Scottus. Sed vera lectio eſt *& fugavêre*, quam diſerte exhibent Cod. Longob. & Meus, atque ſubindicant quoque illi in quibus *effugavere* ſcribitur, ut Ultr. & Florent. ſec. cum Coll. Gronov. ſupra pro *videre* in Meo ſcribitur *vicere*.

7 *Bello adverſus eos*] Vulgati *bellum* malè, & contra MSS. meliores Flor. pr. Meum & Perizon. quibus accedunt tres Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. & Cod. Ultr.

8 *Foſſa etiam circumdedit*,] Hanc lectionem omnes probant MSS. & Edd. Vett. Sed Bolſuing. ſecutae reliquae legunt, *& foſſa circumdedit.*

Digitized by Google

dit: cujus latitudo pedibus decem, altitudo viginti fuit. Ipſum deinde vallum, ſudibus praeſtructum, crebris turribus communivit: ut ſi qua ab erumpente hoſte in eum tentaretur irruptio; jam non quaſi obſeſſor cum obſeſſo, ſed verſa vice obſeſſus cum obſeſſore pugnaret. Numantia autem in tumulo ſita, haud procul à flumine Durio, [9] tria millia paſſuum ambitu muri amplexabatur; quamvis aliqui adſerant eam & parvo ſitu & ſine muro fuiſſe. [10] Unde credibile eſt, quod hoc ſpatii cura alendorum cuſtodiendorumque pecorum, vel etiam exercendi ruris commodo cum bello premerentur, incluſerint, ipſi arcem parvam natura munitam obtinentes. Alioqui tantam paucitatem hominum, tam amplum urbis ſpatium non munire magis, quàm prodere videbatur. Igitur concluſi diu Numantini, & fame trucidati, deditionem ſui obtulerunt, ſi tolerabilia juberentur, ſaepe etiam orantes juſtae pugnae facultatem, ut tamquam viris mori liceret. Ultimo omnes duabus ſubito portis eruperunt, larga prius potione uſi, non vini, cujus ferax is locus non eſt, ſed ſucco tritici per artem confecto, quem ſuccum à calefaciendo [11] Celiam vocant. [12] Suſcitatur enim igne illa vis germinis madefactae frugis, ac deinde ſiccatur & poſt in farinam redacta, molli ſucco admiſcetur, quò fermento ſapor auſteritatis & calor ebrietatis adjicitur. Hac igitur potione poſt longam famem recaleſcentes, bello ſeſe obtulerunt. Atrox diu certamen & uſque ad periculum Romanorum fuit: iterumque Romani [13] pugnare ſe adverſum Numantinos, fugiendo probaviſſent, niſi ſub Scipio-

9 *Tria millia paſſuum ambitu.*] Sic Appianus ſcribit, Numantiae ambitum fuiſſe XXIV. ſtadiorum. FABR.

10 *Unde credibile eſt quod hoc ſpatii*] In Lugd. Batt. pr. & tert. verbum *eſt* non legitur. Omnes vero MSS. & Editi ſcribunt, *quia hoc ſpatii.* Ego vero repoſui *quod.* Videlicet in omnibus MSS. Oroſii obſervavi, ſaepiſſime & paſſim deſcriptores *quia* pro *quod* poſuiſſe. Id, quum recte Edd. correxerint, hoc in loco tamen, ubi in primis neceſſarium erat, neglexerunt. Pro *ultimo* Cod. Longob. & MSS. Lugd. Bat. *ultime* ſcribunt.

11 *Celiam vocant.*] Hujus potionis meminit etiam Florus. FABR. Vide Pontanum Hiſt. Danicæ p. 766.

12 *Suſcitatur enim igne illa vis &c.*] Haec eſt lectio Florent. ſecundi, unice probanda, quam exhibent quoque Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. Adprobat eamdem Editio omnium prima. Reliquae omnes legunt, *ſuſcitatur enim ignea illa vis.* At Floren. pr. cum Lugd. Bat. pr. delet *ignem* & legit, *ſuſcitatur enim illa vis* &c. Meus novam exhibet a reliquis diverſam lectionem, *ſuſcitat enim ignem illa vis germinis calefactae frugis*, quaſi per *ignem* innueretur audacia, quam inproperet bibentibus. Sed quum ſequatur, *ac deinde ſiccatur*, alteram ſcripturam praefero. Vox *germinis* potuit abeſſe, ſed Oroſius germen *madefactae frugis* dixiſſe videtur pro granis tritici tumeſcentibus madore adfuſae aquae, veluti

Digitized by Google

pione pugnaſſent. Numantini interfectis ſuorum fortiſſimis, bello cedunt: [14] compoſitis tamen ordinibus, nec ſicut fugientes in urbem revertuntur, corpora interfectorum ad ſepulturam oblata, accipere noluerunt. Noviſſime ſpe deſperationis in mortem omnes deſtinati, clauſam urbem introrſum ſuccenderunt, cunctique pariter ferro, veneno, atque igne conſumti ſunt. Romani nihil ex his penitus habuêre victis, praeter ſecuritatem ſuam. Neque enim everſa Numantia [15] viciſſe ſe magis Numantinos, [16] quam evaſiſſe dixerunt. [17] Unum Numantinum victoris catena non tenuit; unde triumphum dederit, Roma non vidit; aurum vel argentum, quod igni ſupereſſe potuiſſet, apud pauperes non fuit; arma & veſtem ignis abſumſit.

veluti ſolent, cum germinare incipiunt.

13 *Pugnare ſe*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. & Edit. Aug. *pugnare.*

14 *Compoſitis tamen ordinibus,*] Poſt haec in Edd. Fabricianis, Scotti & Hittorp. legitur *non ſeparantes ſe.* Quod inſigne eſt Gloſſema, Edd. Vett. omnibus & MSS. ignotum, dignumque ut indueatur.

15 *Viciſſe ſe magis*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. & Ed. Aug. *viciſſe magis*, expuncto *ſe.* At Cod. Longob. *viciſſe re magis.*

16 *Quam evaſiſſe duxerunt.*] Id eſt exiſtimarunt. Nam *dixerunt*, quod contra MSS. Edd. quaedam habent, huc non convenit. Animo quidem ita cenſuerunt Romani, ſed verbis ſemper, etiam in damnis, fuerunt magnifici. Inveniuntur ſimilia apud Plinium Nat. Hiſt. lib. VII. cap. XXVIII. p. 391. *Quae Cannis corona merita? unde fugiſſe virtutis ſummum opus fuit.* De Annibale apud Horatium lib. IV. Od. IV. ℣ſ. 49.

Dixitque tandem perfidus Annibal:
Cervi, luporum praeda rapacium,
Sectamur ultro, quos opimus
Fallere & effugere eſt triumphus.

Salluſt. Jug. cap. CIV. de Jugurtha & Boccho aliiſque, *Et ipſi duces feroces, quia non fugêre, pro victoribus agere.* Ubi plura & alia dat exempla Cl. Waſſe.

17 *Unum victoris catena non tenuit.*] Idem ſcribit Florus, ſed Appianus tradit Scipionem, quinquaginta triumpho reſervatis, reliquos ſub corona vendidiſſe. Atque hac ratione *Scipio Africanus Æmilianus Numantiam* intra annum ac tres menſes quam eo venerat, circumdatam operibus, exciſamque aequavit ſolo, Vellejus libro II. FABR

CA-

Caput VIII.

De Gracchorum ſeditione, Attalique regis Pergami haereditate.

IGitur ea tempeſtate cum haec apud Numantiam geſta ſunt, apud Romam [1] Gracchorum ſeditiones agitabantur. Scipio autem, cum deleta Numantia ceteras Hiſpaniae gentes pace componeret, [2] Tireſum quemdam, Celticum principem, conſuluit, qua ope [3] res Numantina aut prius invicta duraſſet, aut poſt fuiſſet everſa: Tireſus reſpondit: [4] Concordia invicta, diſcordia exitio fuit: quod Romani tamquam [5] ſibi ac de ſe dictum, exempli loco acceperunt, quippe quibus jam [6] de ſeditionibus diſcordantis totius Urbis nunciabatur. Carthagine Numantiaque deleta, [7] moritur apud Romanos utilis de proviſione collatio, & oritur

1 *Gracchorum ſeditiones.*] Ti. Sempronius Gracchus P. Mucio L. Calpurnio Coſſ. quo anno Scipio Numantiam excidit, Tribunus-pleb. propter ſeditiones concitas occiſus eſt, Plutarchus in Gracchis, Appian. lib. I. de bellis Civilib. Livius, Vellejus, Florus & alii. Fabr.

2 *Tireſum quemdam.*] In Corn. Gualtheri libro hic *Thyreus* nominatur, cum in aliis variè legatur. Fabr. *Thyreſum* in Cod. Longob. *Thireſum* in Ed. Aug. inveni.

3 *Res Numantina*] Ed. Aug. *Numantia.*

4 *Concordia invicta, diſcordia exitio fuit.*] Neque placet haec lectio, neque ſibi ipſi cohaeret. Nam ſi *concordia* primus eſt caſus, quod ſequitur, *invicta*, non convenit cum illis *exitio fuit.* Si ſextus caſus, ſcribi debuerat, *concordiâ invicta*, *diſcordiâ victa fuit.* In MSS. nulium bic praeſidium niſi in ſolo Cod. Perizoniano. Suppeditat is hanc lectionem, *Invicta concordia praeſidio*, *diſcordia exitio fuit.* Quae ſane Vulgatis longe praeſtat. Oroſio ſic *invicta concordia* dicitur, quam nulla rupit ſeditio vel ambitio. Malim tamen, quod brevius eſt & rotundius, *Concordia praeſidio*, *diſcordia exitio fuit.* Vix enim dubito, quin illud *invicta* ex iis, quae praeceſſerunt, *aut prius invicta duraſſet*, huc influxerint.

5 *Sibi ac de ſe dictum*,] Cod Longob. *ſibi a ſe dictum.*

6 *De ſeditionibus*]Sic reponere jubent omnes MSS. cum optima Ed. Auguſt. pro *de ſeditione*, quod in reliquis Edd. eſt. Pro *delecta* mox *everſa* legit Lugd. Bat. ſec. cum Ultr.

7 *Moritur apud Romanos*] Benificio Cod. Longob. elegans haec eruitur lectio. Quorſum enim illa, quae hactenus lecta ſunt? *Oritur apud Romanos utilis de proviſione collatio, & oritur infamis de ambitione contentio.* Quum haec tam dura & inepta concoquere potuerint omnes, Cod. tamen Perizonianus negat alterum illud *oritur* hic recipiendum, legitque, *Oritur apud Romanos utilis de proviſione collatio, & infamis de ambitione contentio.* Sed veriſſima eſt noſtra ex Cod. Longob. emendatio. Romani enim, quum, quod verebantur prudentiores ex Senatu, ſupra apud Oroſium Lib. III. cap. ult. cotem illam virtutis ſuae amiſiſſent, remiſſo vigore non modo ſoluti fuerunt otio, ſed ſeditionibus, diſcordiis, & civilibus bellis turbati, vexati & oppreſſi.

Digitized by Google

tur infamis de ambitione contentio. Gracchus tribunus plebis iratus [8] nobilitati, quod [9] inter auctores Numantini foederis notatus eſſet, [10] agrum, à privatis eatenus poſſeſſum, populo dividi ſtatuit. [11] Octavio tribuno plebis obſiſtenti ademit imperium, & [12] ſucceſſorem Minucium dedit. His cauſis ſenatum ira, populum ſuperbia [13] invaſit. At tunc forte [14] Attalus, Eumenis filius, moriens, teſtamento populum Romanum imperio Aſiae ſuccedere [15] heredem juſſerat. Gracchus, gratiam populi pretio adpetens, legem tulit, [16] uti pecunia, quae fuiſſet Attali, populo diſtribueretur. Obſiſtente Naſica, etiam Pompejus [17] ſpopondit, ſe Gracchum, cum primum [18] magiſtratu abiiſſet, accuſaturum.

preſſi ſunt. In illis vero, *utilis de proviſione collatio*, mirum niſi illa Juſtini animo contemplatus fuerit, qui in ſimili caſu de Athenienſibus poſt Epaminondae mortem ſcribit lib. VI. cap. 9. *Siquidem amiſſo cui aemulari conſueverant, in ſegnitiam torporemque reſoluti, non ut olim in claſſem exercituſque, ſed in dies feſtos adparatuſque ludorum, reditus publicos effundunt.*

8 *Nobilitati*,] Quidam MSS. olim legerunt *ſenatui*. ut patet ex Meo & Perizon. in quibus utrumque legitur.

9 *Inter auctores Numantini foederis*] Hanc cauſam Gracchanae ſeditionis lege apud Plutarchum, Appianum, Livium & Vellejum. Hinc Cicero de Aruſp. reſp. *Nam Ti. Graccho invidia Numantini foederis, cui feriendo, quaeſtor C. Mancini Coſ. cum eſſet, interfuerat, & in eo foedere inprobando Senatus ſeveritas dolori & timori fuit: iſtaque res illum fortem & clarum virum à gravitate patrum deſciſcere coegit.* Fabr.

10 *Agrum populo dividi*] Ferebat Gracchus legem agrariam, μηδένα τῶν πεντακοσίων πλέθρων πλεῖον ἔχειν. *Ne quis ex agro publico plus quam D. jugera poſſideret.* Quod autem amplius poſſidebatur, id plebi dividendum erat, Plutarchus & Appianus. Fabr.

11 *Octavio Tribuno*] M. Octavium Appianus, Plutarchus & Livius lib. LVIII. nominant. In inpreſſis Flori libris eſt, *Cn. Octavius*, in meo Manuſcripto eſt, *Cajus*. Fabr.

12 *Succeſſorem Minucium*] Plutarchus, Μύκιον habet, pro Μινούκιον. Apud Appianum Κόϊντος Μούμμιος eſt. Fabr.

13 *Invaſit.*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. *invaſit elevatum.*

14 *Attalus, Eumenis F.*] De Attalo ejuſque haereditate lege Plutarchum in Gracchis: Strabonem lib. XIII. Livium LVIII. Vellejum, Sex Rufum, & alios. Fabr.

15 *Heredem*] Abeſt a Lugd. Bat. primo.

16 *Uti pecunia*] Lugd. Batt. omnes cum Coll. Gronov. & Ultr. *ut ipſa pecunia.*

17 *Spopondit*,] Lugd. Batt. pr. & tert. cum Coll. Gronov. *ſpondet.*

18 *Magiſtratu abiiſſet*,] Ita rectè eſt in Gualtheri libro, cum in aliis mendosè legatur, *Magiſtratum adiiſſet.* Fabr. Confirmant meliorem lectionem Codd. tres Florr. Perizon. & Meus, niſi quod in Meo legatur *a magiſtratu*

Caput IX.

De interitu Gracchi, & bello ſervili in Sicilia, apud Athenienſes, & Delum.

Gracchus cum eniteretur, ut ipſe tribunus plebis ſubſequenti anno permaneret, cumque comitiorum die ſeditiones populi accenderet, [1] auctore Naſica inflammata nobilitas, fragmentis ſubſelliorum plebem fugavit. Gracchus [2] per gradus, qui ſunt ſuper Calpurnium fornicem, [3] detracto amiculo fugiens, [4] ictus fragmento ſubſellii corruit, rurſuſque adſurgens, alio ictu [5] clavae cerebro inpactae exanimatus eſt. [6] Ducenti praeterea in ea ſeditione interfecti, eorumque corpora in Tiberim projecta ſunt: ipſius quoque Gracchi inhumatum cadaver extabuit. Orta praeterea in Sicilia belli [7] ſervilis contagio multas late infecit provincias. [8] Nam & Minturnis quadringenti & quinquaginta ſervi in crucem acti, & Sinueſſae ad quatuor millia ſervorum à Q. Metello

1 *Auctore Naſica*]· Sic Livius. Cicero duce Naſica Gracchum occiſum ait in Bruto. De Naſica lege Vellejum Paterculum. Fabr.

2 *Per gradus, qui ſunt ſuper Calp.*] ſic legitur in Vett. lib. omnibus, pro quo in vulgatis eſt, *quibus itur ſuper Calpulnium fornicem.* Appian. ἀπεσφάγη περὶ τὰς θύρας παρὰ τοὺς τῶν βασιλέων ἀνδριάντας. *Interfectus eſt Tiberius non longe ab ingreſſu Capitolii, ubi ſunt regum ſtatuae.* Fabr.

3 *Detracto amiculo fugiens*,] Plutarchus: αὐτοῦ δὲ τοῦ Τιβερίου φεύγοντος ἀντελάβετό τις τῶν ἱματίων· ὁ δὲ τὸ τήβεννον ἀφεὶς καὶ φεύγων ἐν τοῖς χιτῶσιν ἐσφάλη, id eſt: *Ti. fugientem quidam veſtibus adprehendit. Tum ille relicta toga, dum in tunica fugit, corruit.* Fabr. Perizon. *detracta veſte.*

4 *Ictus fragmento ſubſellii corruit.*] Vellejus: *Fugiens, decurrenſque clivo Capitolino, fragmine ſubſellii ictus, vitam quam glorioſiſſime degere potuerat, inmatura morte finivit.* Plutarchus *Saturejum unum* è collegis nominat, à quo primum ictus fuerit, τοῦ δ' ἄρξαι. Fabr.

5 *Clavae cerebro inpactae*,] Perizon. *clava cerebro inpacta.* Non male.

6 *Ducenti praeterea*] Plutarchus, τῶν δ' ἄλλων ἀπέθανον ὑπὲρ τριακοσίους. *Ex reliqua multitudine amplius trecenti interfecti ſunt.* Fabr.

7 *Servilis contagio multas*] Diodor. interprete Henrico Stephano, *Cum victoriae ſervorum diſſipatus eſſet rumor, jam ſervi Lucii Romae conſpiratione inter ſe facta ad defectionem incenſi erant, in Attica autem plus quam mille: itidem vero apud Delum multiſque aliis in locis.* Huc pertinet illud Obſequentis: *In Italia multa millia ſervorum, quae conjuraverant, aegre comprehenſa, & ſupplicio conſumta.* Fabr.

8 *Minturnis quadringenti & quinquaginta ſervi*] Lugd. Bat. quart. numerus eſt centenario minor. In tribus Lugd Batt. & Coll. Gronov. abeſt *ſervis*, & mox pro *quatuor* millibus *ſeptem* numerant pr. & ſec. ex Lugd. Batt.

9 *Apud*

tello & Cn. Servilio Caepione oppreſſa ſunt. In metallis quoque Athenienſium idem tumultus ſervilis ab Heraclito praetore diſcuſſus eſt. [9] Apud Delon etiam ſervi novo motu intumeſcentes, oppidanis praevenientibus [10] oppreſſi ſunt, abſque illo primo Sicilienſis mali fomite, [11] à quo iſtae velut ſcintillae emicantes, diverſa haec incendia ſeminarunt. In Sicilia enim [12] poſt Fulvium conſulem [13] Piſo conſul Mamertium oppidum expugnavit, ubi octo millia fugitivorum interfecit: quos autem capere potuit, patibulo ſuffixit, [14] cui cum Rupilius conſul ſucceſſiſſet, idem quoque Taurominium & Ennam, firmiſſima fugitivorum refugia, bello recepit, [15] ubi amplius quam viginti millia tunc ſervorum trucidata referuntur. Miſera profecto talis belli & inextricabilis cauſa. Pereundum utique dominis erat, niſi inſoleſcentibus ſervis, ferro obviam iretur. Sed tamen in ipſis quoque infeliciſſimis damnis pugnae, & infelicioribus lucris victoriae, quanti periêre victi, tantum perdidêre victores.

9 *Apud Delon*] Sic amant omnes MSS. pro *Delum.*

10 *Oppreſſi ſunt*,] Sic recte Cod. Perizon. Vulgg. *preſſi ſunt.*

11 *A quo iſtae velut &c.*] Ita emendavi partim ex ingenio partim MSS. ope. Omnes, enim MSS. habent *ſeminarunt*, quod & in unica Edit. Auguſt. inveni. Reliquae omnes contra fidem Codicum, *ſeminavit.* Error is inde natus eſt, quod quum MSS. paſſim *e* pro *ae* ſcribant, non animadverterint Editores, *iſtae* non *iſte* eſſe ſcribendum, in illis videlicet omnibus, quae ſic vulgarunt, *a quo iſte velut ſcintillae* &c. Adeoque nullo idoneo ſenſu dupliciter errarunt, & licet in Ed. Scotti, quae omnium poſtrema eſt, *iſtae* reperiatur, qui tamen inde ſenſus, manente *ſeminavit* duci poſſit, non video.

12 *Poſt Fulvium Conſulem.*] Bellum ſervile in Sicilia ortum, cum opprimi à praetoribus minime valuiſſet, C. Fulvio Conſuli mandatum eſt. Livius libro LVI. Fuit autem Fulvius Conſul cum Africano minore anno DCXIX. Fabr.

13 *Piſo Conſul*] L. Calpurnius Piſo Conſul anno proximo poſt Fulvium, rem cum fugitivis in Sicilia proſpere geſſit, quod praeter Oroſium docet Valerius lib II. cap. 2. & libr. IV. cap. 3. Fabr.

14 *Cui cum Rupilius Coſ.*] *Rutilius* hic Conſul paſſim ab omnibus vocatur etiam a Diodoro. Sed in Faſtis Capitol. anno DCXXI. cum P. Popillio Laenate Conſul eſt *P. RUPILIUS. P F. P. N.* Cicero quoque Verr. ait: *Tenuerunt P. Popillio, P. Rupilio Coſſ. illum locum ſervi fugitivi, barbari, hoſtes.* Ubi agit de Enna, quam hic vulgo inperite in *Aetnam* mutaverant. De *Taurominio & Enna* à Rupilio expugnatis, & ſervili bello confecto, Diodorus copioſe, qui ſcribit Eunum, auctorem hujus belli, in carcere apud Morgantiam, in magnam vim pediculorum reſoluto corporu, miſere periiſſe, Plutarchus in Sylla, λέγεται τὸν ἄρξαντα τοῦ δουλικοῦ πολέμου περὶ Σικελίαν δραπέτην, Εὔνουν ὄνομα, μετὰ τὴν ἅλωσιν εἰς Ῥώμην ἀγόμενον ὑπὸ φθειριάσεως ἀποθανεῖν, id eſt: *Traditum eſt Eunum fugitivum illum, qui ſervile bellum in Sicilia concitavit, cum jam captus Romam perduceretur, pediculorum morbo extabuiſſe.* Fabr. *Rutilius* paſſim in MSS. Oroſianis, ſed corrupte, nominatur.

15 *Ubi amplius*] Lugd. Batt. tres cum Ultr. & Coll. Gronov. atque Ed. Aug. delent *ubi.* idem facit Codex Perizon.

Caput X.

De bello Ariſtonici. De Ptolemaei regis Alexandrinorum flagitiis, & Antiocho à Phraate victo. Deque Aetnae & Liparae incendiis.

[1] Anno ab Urbe condita DCXXII. P. Licinius Craſſus, conſul & Pontifex maximus, adverſus [2] Ariſtonicum, Attali fratrem, qui traditam [3] per teſtamentum Romanis Aſiam pervaſerat, cum inſtructiſſimo miſſus exercitu: praeterea [4] à magnis regibus, hoc eſt, Nicomede Bithyniae, Mithridate Ponti & Armeniae, Ariarathe Cappadociae, Pylemene Paphlagoniae, eorumque maximis copiis adjutus; conſerto tamen bello victus eſt: & cum, exercitu poſt plurimam caedem in fugam acto,

1 *Anno* &c.] Lugd. Bat. tert. & Coll. Gronov. uno ante anno id factum fuiſſe ponunt.

2 *Ariſtonicum, Attali fratrem*,] *Ariſtonicus* erat Eumenis filius, non juſto matrimonio, ſed ex pellice Epheſia cithariſtae cujuſdam filia genitus, auctore Iuſtino lib. XXXVI. ubi de bello Ariſtonici, quo de Livius lib. LIX. Florus lib. II. cap. ultimo. Vellejus & Eutropius. Legendus quoque Cicero Philipp. II. Fabr.

3 *Per teſtamentum*] Ed. prima, Pariſ. & Venetae *teſtamento*. Dein *eſt miſſus exercitu* exſtat in iiſdem.

4 *A magnis regibus* &c.] Eutropius lib. IV. p. 188. Ed. Noviſſimae, *Adverſus eum miſſus eſt Licinius Craſſus, infinita regum habens auxilia. Nam & Bithyniae rex Nicomedes Romanos juvit: & Mithridates Ponticus, cum quo bellum poſtea graviſſimum fuit: & Ariarathes Cappadox, & Pylaemenes Paphlagon. Victus eſt tamen Craſſus & in praelio interfectus.* Notarunt jam viri Docti errorem Eutropii, dum Mithridatem, patrem & filium confundit, pater enim *Euergetes*, ut ex nummo ejus patet, filius vero *Eupator* cognominatus fuit, Nomen autem Pylaemenis (quod multorum Paphlagoniae regum commune fuiſſe videtur) male MSS. quidam & Edd. Vetuſt. per *Philomenen*, *Philimenen*, aut alio modo efferunt. Fabricius quoque diphtongum in nomine neglexit, quam ſervant rariſſimi inter veteres reges *Pylaemenis* nummi. Subjeci iconem illius, quem ipſe poſſideo, ex aere, pulchritudine, arte & nitore conſpicuum, ut & alterum, argenteum ex noſtro quoque Muſeo Ariarathis, Cappadocum regis, atque Nicomedis, regis Bithyniae ejus nominis ſecundi. Mithridatis denique, argenteum quoque ex praeclaro Vaillantii Opere Poſtumo, Achaemenidarum Imperio, deſumtum, in quo aeram regum Ponti adpoſitam idem exiſtimat Vaillantius pag. 61. eamque evincere, ad quem Ponti regem Mithridatem iſte nummus referri debeat. Verum ego illum nummum non puto ad antiquum illum Mithridatem debere referri, neque regis eſſe caput, quod in ipſo nummo cernitur, verum imperatoris Romani, & quidem Claudii, adeoque numiſma illud debere referri ad Mithridatem illum, qui temporibus Claudii vixit, & de quo haec diſertis verbis ſcribit Dio Caſſius lib. LX. p.

acto, ipſe jam circumventus ab hoſtibus, & pene captus eſſet, [5] virgam, qua erat uſus ad equum, in oculum Thracis impegit, Barbarus autem, cum ira & dolore exarſiſſet, latus Craſſi gladio tranſverberavit. Ita ille, excogitato genere mortis, effugit & dedecus & ſervitutem. [6] Perperna conſul, qui Craſſo ſucceſſerat, audita morte Craſſi, & clade exercitus Romani, raptim in Aſiam pervolavit, Ariſtonicum, recenti victoria [7] feriatum, inproviſo bello adortus, nudatumque omnibus copiis, in fugam vertit; cumque Stratonicen urbem, ad quam ille confu-

p. 670. Ἄλλῳ τέ τινι Μιθριδάτῃ, τὸ γένος ἀπ' ἐκείνου τοῦ πάνυ ἔχοντι, τὸν Βόσπορον ἐχαρίσατο. *Alii cuidam Mitbridati, qui genus a magno illo Mitbridate deducebat, Boſporum largitus eſt.* Quam conjecturam fuſius illuſtrabimus in majori opere, quod omnium Graecorum regum Nummos, jam dudum inpenſa noſtra aeri inſculptos, continebit, & brevi praelo, Deo favente, ſubjicietur.

5 *Virgam, qua erat uſus ad equum*] Hoc ſcribit etiam Valerius libro III. cap. 2. Fabr. Pro *inpegit* Cod. Perizon. *injecit*.

6 *Perperna Coſ.*] Hic proximo anno poſt Craſſum Conſul fuit, eoque Conſule Craſſus jam Proconſul occiſus fuit, auctor Obſequens. De re à Perperna geſta, omnes quos modo nominavi. Fabr.

7 *Feriatum*,] Sic MSS. *feriantem* Editi quidam at Perizon. *ſuperbum* ex gloſſa.

 8 *Ari-*

ſugerat, obſidione cinxiſſet, trucidatum fame ad deditionem coëgit, Perperna conſul, apud Pergamum correptus morbo, diem obiit. [8] Ariſtonicus Romae juſſu ſenatus in carcere ſtrangulatus eſt. Eodem anno [9] Ptolemaei Alexandrinorum regis [10] miſera vita, miſeriorem vitae exitum dedit. Is enim ſororem ſuam ſtupro cognitam, ac deinde in matrimonium receptam, noviſſime turpius quam duxit, abjecit. Privignam vero ſuam, hoc eſt, filiam ſororis & conjugis, conjugem adſcivit, filium ſuum quem ex ſorore ſuſceperat, nec non & filium fratris, occidit. Quamobrem tantis [11] inceſtis parricidiiſque exſecrabilis, ab Alexandrinis regno pulſus eſt. Iiſdem temporibus Antiochus, non contentus Babylonia atque Ecbatana, totoque Mediae imperio, adverſus Phrahatem Parthorum regem congreſſus & victus eſt. Qui cum in exercitu ſuo [12] centum millia armatorum habere videretur, ducenta millia amplius calonum atque lixarum inmixta ſcortis & hiſtrionibus trahebat. Itaque facile cum univerſo exercitu ſuo, Parthorum viribus oppreſſus, interiit. [13] C. Sempronio Tuditano, & Man. Aquillio Coſſ. P. Scipionem Africanum, pridie pro concione de periculo ſalutis ſuae [14] conteſtatum, quod ſibi pro patria laboranti ab inprobis & ingratis denunciari cognoviſſet, [15] alio die mane exanimem in cubiculo ſuo repertum, non temere inter maxi-

8 *Ariſtonicus* &c.] Haec MSS. & Cod. Aug. lectio eſt. Edd. Vett. legunt *Ariſtonicus vero, ductus Romam* (vel *ad urbem Romam*) *in carcere ſtrangulatus eſt.* Pro *ſtrangulatus eſt*, Lugd. Bat. tert. cum Coll. Gronov. mavult *ſtrangulatus.* Perizon. *ſtrangulatur*

9 *Ptolemaei Alexandr. regis*] *Ptolemaeum* ſeptimum Alexandrinorum regem intelligit, qui Secundus *Evergetes* & *Phyſco* dictus fuit, ac flagitioſiſſime vixit ut ſcribit Strabo lib. XVII. Quae autem Oroſius hic de Ptolemaeo & Antiocho ſcribit, ea ſumpſit de Livii libr. LIX. cujus rei teſtis eſt Epitoma. Fabr.

10 *Miſera vita*] Ita tranſponunt MSS. pro *vita miſera* Ed. Aug. habet *Ptolemaeus, Alexandrinorum rex miſera vita miſeriorem vitae exitum dedit.* Sed MS. Lugd. Bat. pr. *Ptolemaeo, Alexandrinorum regi, miſera vita* &c.

11 *Inceſtis*] Ed. Aug. *inceſtubus.*

12 *Centum millia armatorum*] Magna mollities regis atque ignavia ſignificatur, qui duplo plus turbae inutilis, quam armatorum ad bellum duxerit: neque ulla cauſa eſt, cur veterum librorum numerus mutetur. Fabr.

13 *C. Sempronio Tuditano Man. Aquillio.*] Cicero de Nat. Deor. II. *Tum ſole geminato, quod ut à patre audivi, Tuditano & Aquillio Coſſ. evenerat, quo quidem anno P. Africanus ſol alter exſtinctus eſt.* De ejuſdem morte in Laelio, & pro Milone. Hiſtoria eſt apud Livium lib. LIX. Vellejum II. Appianum I. Plutarchum in Gracchis. Fabr.

14 *Conteſtatum*,] Ed. Auguſt. *conteſtantem.*

15 *Alio die mane*] Codd. optimi, videlicet tres Florentt. Meus & Perizon. *alio mane exanimem* &c. *die* autem in ſecundo Florent. ſuperſcribitur.

16 *Hunc*

Digitized by Google

maxima Romanorum mala recenſuerim, praeſertim cum tantum in ea Urbe Africani vigor & modeſtia valeret, ut facile vivo eo, neque ſociale neque civile bellum poſſe exiſtere crederetur. [16] Hunc quidam uxoris ſuae Semproniae, Gracchorum autem ſororis, dolo necatum ferunt, ne ſcelerata (ut credo) familia, [17] atque in perniciem patriae ſuae nata, inter inpias ſeditiones virorum, non etiam facinoribus mulierum eſſet inmanior. [18] M. Aemilio, L. Oreſte conſulibus, Aetna vaſto tremore concuſſa exundavit igneis globis; rurſuſque alio die Lipara inſula, & vicinum circa eam mare in tantum efferbuit, ut aduſtas quoque rupes diſſolverit, tabulata navium liquefactis ceris extorruerit: exanimatos piſces ſupernatanteſque excoxerit: homines quoque, niſi qui longius potuêre diffugere, reciprocato anhelitu calidi aëris aduſtis introrſum vitalibus, ſuffocarit.

16 *Hunc quidam uxoris ſuae*] Suſpicio de Sempronia uxore eſt in Epitoma Liviana, de *Sempronia & Cornelia* ſocru in Appiani libro I. Hinc Cicero in Somnio Scipionis dixit: *Si impias propinquorum manus effugeris.* Exiſtimatus eſt quoque C. Carbo tribunus plebis, Africano vim adtuliſſe, ut ſcribit ad Paetum epiſtola XXI. FABR.

17 *Atque in perniciem*] Ita Flor. ſec. ſed Florentini pr. & tert. *in perniciem.* MSS. reliqui omnes, cum Coll. Gronov. & Ed. Aug. *ad perniciem.* Pro *patriae ſuae*, Lugd. Batt. tres & Coll. Gronov. *patriae.*

18 *M. Aemilio, L. Oreſte.*] De prodigiis quorum hic Oroſius meminit, lege Obſequentem. FABR.

C A P U T XI.

De ingenti & pernicioſa vi locuſtarum in Africa, quarum interitu infectioneque horrenda ac inaudita peſtis orta.

M. Plautio Hypſaeo, & M. Fulvio Flacco conſulibus, vixdum Africam à bellorum excidiis quieſcentem, horribilis & inuſitata perditio conſecuta eſt. Namque cum per totam Africam [1] inmenſae locuſtarum multitudines coaluiſſent, & non modo jam cunctam ſpem frugum

1 *Immenſae locuſtarum*] Quae hoc capite de immani vi locuſtarum in Africa & peſte inde exorta ſcribit Oroſius, ea fuerunt à Livio expoſita libr. LX. in cujus Epitoma ſic legitur: *Peſtilentia in Africa à maxima multitudine locuſtarum, & deinde necatarum ſtrage fuiſſe traditur.* Meminit ejuſdem rei Obſequens. FABR.

2 *Per-*

nullo modo ferri viva potuiſſet, mortua plus noceret: & qua diu vivente peritura erant omnia, ea perdita, pereuntibus magis omnibus, optandum fuerit, [10] ne periſſet.

10 *Ne periſſet.*] Sic repoſui ex Cod. Longob. Vulgo *ne periret.*

CAPUT XII.

De Carthagine reſtituta. De C. Gracchi ſeditione & interitu.

[1] Anno ab Urbe condita DCXXVII. Q. Caecilio Metello, & T. Quinctio Flaminino Coſſ. [2] Carthago in Africa reſtitui juſſa, vigeſimo & ſecundo demum anno, quam fuerat everſa, deductis civium Romanorum familiis, quae eam incolerent, reſtituta & repleta eſt, magno ante prodigio praecedente. [3] Nam cum menſores ad limitandum Carthagienſem agrum miſſi, ſtipites, terminorum indices fixos, [4] nocte à lupis revulſos mordicus, corroſoſque reperiſſent, aliquamdiu haeſitatum eſt, utrum Romanae paci expediret, Carthaginem reformari. [5] Eodem anno C. Gracchus, Gracchi illius, qui jam occiſus in ſeditione fuerat, frater, tribunus plebis per tumultum creatus, magna reipublicae pernicies fuit. Nam cum ſaepe populum Romanum largitionibus promiſſiſque nimiis in acerbiſſimas ſeditiones [6] excitaviſſet, maxime [7] legis agrariae cauſa, pro qua etiam frater ejus Ti. Gracchus fuerat occiſus, tan-

1 *Anno ob Urbe condita DCXXVII.*] Aliis eſt annus DCXXX. Conſulum nomina vulgo miſere depravata ſunt, quae in optimis libris recte habent, niſi quod *Metello Lucii* non *Quinti* praenomen male dant. FABR.

2 *Carthago in Africa reſtitui juſſa*,] Carthaginem juſſu Senatu reparatam ſcribit Eutropius. A ſenatu id decretum fuiſſe indicat Appianus. *Rubrium* tribunumpl. rogationem ad populum de colonia Carthaginem deducenda pertuliſſe, auctor eſt Plutarchus in Gracchis. FABR.

3 *Nam cum menſores*] De hoc prodigio Appianus & Plutarchus. FABR.

4 *Nocte*] Vulgg. *& nocte* ſed MSS. conjunctionem non agnoſcunt.

5 *Eodem anno C. Gracchus*,] C. Sempronius Gracchus tribunatum plebis per biennium continuavit, ut notavimus in Argumento orationis de provinciis Coſ. eoque tempore multas leges tulit, de quibus Appianus, Plutarchus, Livius, Aſconius & Velleius. FABR.

6 *Excitaviſſet*,] Perizon. *exciviſſet*, Edd. quidam *excitaſſet.*

7 *Legis agrariae cauſa*,] Omittunt nonnumquam Latini vocem *cauſa* vel *gratia* in gene-

randi

tandem à tribunatu, [8] Minucio ſucceſſore, deceſſit. Minucius tribunus plebis, cum maxima ex parte deceſſoris ſui Gracchi ſtatuta convulſiſſet, legeſque abrogaſſet, Cajus Gracchus cum Fulvio Flacco ingenti ſtipatus agmine, Capitolium ubi concio agitabatur, adſcendit: ibi maximo tumultu excitato, [9] quidam praeco à Gracchanis interfectus, velut ſignum belli fuit. Flaccus duobus filiis armatis cinctus, comitante etiam Graccho togato, brevemque gladium ſub ſiniſtra occultante, quamvis & praeconem fruſtra praemiſiſſet, qui ſervos ad libertatem vocaret, [10] Janium tamquam arcem occupavit: [11] contra [12] D. Brutus vir conſularis [13] à Clivo Publicio cum ingenti certamine irruit. Ibi Flaccus diu obſtinatiſſime dimicavit; Gracchus, poſtquam in templum Minervae ſeceſſerat, gladio incumbere volens, [14] interventu Laetorii retentus eſt. Itaque cum

randi caſii, prout patet ex exemplis Veterum & auctoritate virorum Doctorum, a Jo. Arntzenio adductis ad Victorem pag. 55. quare idem V.D. hic ab Oroſio ex MS. auctoritate abeſſe vult. Non contradicerem, ſi pluribus vel melioribus adjuvarem MSS. Nunc, quum uno nitatur Ultr. omnium peſſimo, & in quo crebra admodum vocabulorum omiſſio, ſylvaque errorum eſt, cum reliquis MSS. omnibus poſſe retineri puto.

8 *Minucio ſucceſſore,*] Hunc videntur collegæ in Gracchi locum ſubjeciſſe, cum ille plurimis ſuffragiis Tribunuspleb. tertium creatus eſſet, quo de Plutarch. *Minucii* hujus meminit Florus lib. III. cap. 15. Auctor de Viris Illuſtr. *Minucium Rufum* nominat. Fabr.

9 *Quidam praeco*] *Atilius* præco Opimii conſulis eſt in libro de Viris Illuſtribus, qui à Plutarcho 'Ο[illegible] Κόιλος 'Αντύλλιος nominatur, in Appiani libris idem 'Ατίλλιος & Ἀντύλλιος dicitur. Fabr.

10 *Janium tamquam arcem*] Hæc ita leguntur in veteribus libris omnibus. Aventinum occupatum omnes ſcribunt, eumque intelligendum oſtendit, quod ſequitur de clivo publico, per quem in Aventinum aſcendebatur. Fabr.

11 *Contra D. Brutus*] Invitis omnibus MSS. & vetante quoque Ed. Aug. repoſitum in cunctis Edd. reliquis fuit, *contra quem D. Brutus* &c. quaſi hic *contra* non ſignificaret, ab altera parte.

12 *D. Brutus*] De quo ſupra capite quinto. Fabr.

13 *A clivo Publicio*] Servant hanc ſcripturam inter Codd. MSS. Florent. tert. & Perizon. meliorem, quam quæ in aliis, atque poſterioribus quibuſdam Edd. eſt, *publico.* A Publiciis enim nomen accepit. Varro de LL. lib. IV. p. 38. *Clivus Publicius ab aedilibus plebis Publiciis, qui eum publice aedificarunt.* Fratres fuerunt, teſte Feſto, *Publicius clivus adpellatur, quem duo fratres, L. & M. Publicii Malleoli, aediles curules, pecuariis condemnatis, ex pecunia, quam ceperunt, munierunt, ut in Aventinum vehicula Velia venire poſſent.* Quare Publicium quoque vocavit Ovidius Faſtor. V, 293.

Parte locant clivi, qui tunc erat ardua rupes,
Unde nunc iter eſt, Publiciumque vocant.

14 *Interventu Laetorii*] *Laetorii* reſtituimus ex optimo libro Gualtheri, pro quo in caeteris mendoſè, *Lictoris* legitur. Origo erroris inde venit, quod vulgo, *Lectorium*, pro *Laetorio* ſcribunt. At in optimo illo libro non modo hic, verum etiam infra capite vigeſimo-primo eſt *Laetorius*, ubi ita hoc nomen ſcribi debere oſtendemus. In Plutarchi loco, quem modo adduximus, Ἀντύλλιος, haud dubiè corruptè, legitur, pro

Λαιτό-

Digitized by Google

tum diu anceps bellum agitaretur, [15] tandem ſagittarii, [16] ab Opimio miſſi, conſertam multitudinem diſturbaverunt. Duo Flacci pater filiuſque cum per aedem Lunae [17] in privatam domum deſiluiſſent, foreſque objeciſſent, reſciſſo cratitio pariete, confoſſi ſunt. [18] Gracchus, [19] diu pro ſe amicis pugnantibus ac pereuntibus, aegre ad pontem ſublicium pervenit: ibique ne vivus caperetur, cervicem ſervo ſuo [20] praebuit. Caput Gracchi [21] exciſum, conſuli adlatum eſt, corpus ad Corneliam matrem [22] Miſenum oppidum devectum eſt. Haec autem Cornelia, Africani majoris filia [23] Miſenum, poſt prioris filii mortem, ſeceſſerat. Bona Gracchi publicata ſunt. [24] Flaccus adoleſcens [25] in robore necatus eſt. Ex factione Gracchi [26] ducenti quinquaginta in Aventino caeſi referuntur. Opimius conſul ſicut in bello fortis fuit, ita

λαιτωρίν. Nam qui ibi *Pomponius & Licinius*, ii ab Auctore de Viris Illuſtribus & Valerio Maximo, libro quarto capite 7. *Pomponius & Laetorius* dicuntur: De Pomponii, equitis Romani, fide in Gracchum lege Paterculum. Fabr.

15 *Tandem ſagittarii,*] Τοξόται Κρῆτες, *Plutarchus.*

16 *Ab Opimio*] Ed. Aug. *Ab Opimio conſule.*

17 *In domum privatam*] Ἐς ἐργαστήριον ἀνδρὸς γνωρίμου, *in officinam hominis noti*, Appianus. Fabr.

18 *Gracchus diu pro ſe*] Appianus: Γράκχος δὲ διὰ τῆς ξυλίνης γεφύρας ἐς τὸ πέραν τοῦ ποταμοῦ καταφυγὼν εἰς ἄλσος τι μεθ' ἑνὸς θεράποντος, ὑπέσχε τῷ θεράποντι τὴν σφαγὴν καταλαμβανόμενος, id eſt: *Gracchus per pontem ſublicium trans Tiberim confugiens in lucum quemdam cum uno ſervo, cum ibi jam comprehenderetur, cervicem ſervo praebuit.* Auctor de Viris Illuſtribus *lucum Furinae* vocat: forte *Furiarum.* nam Plutarchus, ἱερὸν ἄλσος τῶν Ἐριννύων. Servum Vellejus, & is qui de Viris Illuſtribus ſcripſit, *Euporum* nominant, Plutarchus *Philocratem.* lege Valerium lib. VI. c. 8. Fabr.

19 *Diu*] Abeſt a quibuſdam MSS. & Edd.

20 *Praebuit.*] Cod. Ultr. *tradidit.* quod ineptum eſt. De locutione illa *praebere cervicem*: in morte voluntaria, vide Jo. Arntzen. ad Aur. Victorem. p. 257.

21 *Exciſum,*] Lugd. Bat. pr. *abſciſum*

22 *Devectum eſt.*] Ed. Aug. *adlatum eſt.* Cod. Lugd. Bat. pr. *delatum eſt.*

23 *Miſenum, poſt prioris filii mortem, ſeceſſerat.*] Sic quum optime legeretur in Ed. prima, & poſt illam in Pariſin. & Venetis, reliquae tamen omnes exhibent, *Miſenum, ut dixi, prioris filii morte ſeceſſerat.* At ubi hoc dixit Oroſius? Non certe hoc capite neque ſupra cap. IX. ubi de nece Tiberii Gracchi egit. Ferri itaque, quantumvis in MSS. & Ed. Aug. inveniatur, nequit.

24 *Flaccus adoleſcens*] *Q. Flaccum* nominat Appianus, quem inpuberem legatum à patre miſſum, in carcere necatum ait Cicero in Catilinam. Vellejus: *Juvenis, ſpecie excellens, necdum duodeviceſimum tranſgreſſus annum, immuniſque delictorum paternorum, Fulvii Flacci filius, quem pater legatum de conditionibus miſerat, ab Opimio interemtus eſt.* Fabr.

25 *In robore*] *Robur* in carcere dicitur is locus, quo praecipitatur maleficorum genus, Feſtus. Livius libr. XXXVIII. *Ut in carcere inter fures nocturnos & latrones vir clariſſimus includatur, & in robore & tenebris exſpiret.* Fabr.

26 *Ducenti quinquaginta*] Hoc ſimilius vero, quam quod Plutarchus ſcribit τρισχιλίους *fuiſſe interfectos.* Fabr. Pro *caeſi*, Perizon. Meuſque, *caeſi fuiſſe referuntur.*

 27 *In*

ita [27] in quaeſtione crudelis. Nam [28] amplius quam tria millia hominum ſuppliciis necavit: ex quibus plurimi, ne dicta quidem cauſa, innocentes interfecti ſunt.

27 *In quaeſtione*] Ed. Aug. cum MSS. tribus Lugd. Batt. & Coll. Gronov. *inquiſitione crudelis.*

28 *Amplius quam tria millia*] MSS. iidem, conſentientibus tribus Florentinis, *amplius tria millia*, quod reponi poſſet. Iidem Lugd. Batt. mox pro *ne* amant *nec dicta quidem cauſa.*

CAPUT XIII.

Baleares inſulas à Metello ſubactas, Allobroges à Domitio victos fuiſſe, Aetnamque rurſus exarſiſſe.

Iisdem temporibus [1] Metellus Baleares inſulas [2] bello pervagatus edomuit, & piraticam infeſtationem, [3] quae ab iisdem tunc exoriebatur, plurima incolarum caede compreſſit. Cneus quoque [4] Domitius proconſule [5] Allobroges Gallos juxta oppidum Vindalium graviſſimo bello vicit, maxime cum elephantorum nova forma equi hoſtium hoſteſque conterriti, diffugiſſent; viginti millia [6] ibi Allobrogum caeſa referuntur, tria millia capta ſunt. Eodem tempore Aetna mons ultra ſolitum exarſit, & torrentibus igneis ſuperfuſis lateque circunfluentibus, Catanam urbem fineſque ejus oppreſſit, ita ut tecta aedium calidis cineribus praeuſta & praegravata corruerent: cujus levandae cladis cauſa, ſenatus decem annorum vectigalia Catanenſibus remiſit.

1 *Metellus Baleares*] De *Balearico bello* Liv. lib. LX. Flor. lib. III. cap. 8. FABR.

2 *Bello*] Abeſt ab Ed. Auguſt.

3 *Quae ab iisdem tunc exoriebatur,*] Lugd. Bat. pr. *quae ab iisdem oriebatur.* Meus, *quae ab iisdem tunc oriebatur.*

4 *Domitius proconſul*] Cneus Domitius Ahenobarbus Conſul cum C. Fannio fuit anno DCXXXI. De bello quod cum Allobrogibus geſſit Livius lib. LXI. Eutropius lib. IV. Suetonius in Nerone. FABR.

5 *Allobroges*] MSS. Florentt. malunt *Allobrogas.*

6 *Ibi*] Abeſt a Lugd. Bat. ſecundo.

C A-

Digitized by Google

CAPUT XIV.

Fabius conſul Bituitum, regem Arvernorum, magnis copiis inſtructum, cum paucis fudit, Q. Marcius alios Gallos fudit.

[1] Anno ab Urbe condita DCXXVIII. Fabius conſul [2] Bituito regi Arvernorum [3] Galliae civitatis bellum maximo inſtructu comparanti, adeo cum parvo exercitu occurrit, ut Bituitus paucitatem Romanorum vix ad eſcam [4] canibus, quos in agmine habebat, ſufficere poſſe

1 *Anno ab Urbe condita DCXXXVIII.*] Aliis hic annus eſt ab Urbe condita DCXXXIII. De *bello Allobrogico* Appianus in Celtica, Strabo lib. IV. Livius LXI. Florus libro III. cap. 2. FABR.

2 *Bituito*] Superſunt aerei nummi antiqui, qui ad hunc regem referuntur, inſcripti BITOYKOC & BITOYIOC ΒΑΣΙΛΕΩΣ, quos produxit & explicavit Begerus Tom. III. Theſ. Brandenb. p. 6. eoſdem, juſta magnitudine ſervata, ſubjeci. De ipſo Bituito, proceriſſimo, ad miraculum uſque, homine, lege Florum lib. III. cap. 2.

3 *Galliae*] Ed. Aug. *Gallicae.*

4 *Canibus, quos* &c.] Ex hoc loco patet conſuetudinem fuiſſe apud Gallos, ut proficiſcentes in bellum canes ſecum ducerent. Quod Strabo, paucis comparandus auctor, adnotare non neglexit lib. IV. p. 199. ſive in noviſſima Edit. 305. ubi de inſula Britannia agit, & laudat inter alia moloſſos Britannos,

poſſe jactaret. Qui cum ſibi ad transferendas copias, unum pontem Rhodani fluminis parum eſſe intelligeret, alium compactis lintribus catenisque connexum, [5] ſuperſtratis confixiſque tabulis [6] inſtruxit. [7] Conſerta pugna, & diu graviter agitata, victi Galli, converſique in fugam, dum quiſque ſibi timet, coacervatis inconſulte agminibus, [8] & praepropero tranſitu pontis vincula ruperunt, ac mox cum ipſis lintribus merſi ſunt. Centum octoginta millia armatorum in exercitu Bituiti fuiſſe traduntur, ex quibus [9] centum quinquaginta millia vel caeſi vel merſa ſunt. [10] Q. Marcius conſul Gallorum gentem [11] ſub radice Alpium ſitam, bello aggreſſus eſt: qui cum ſe Romanis copiis circumſeptos viderent, belloque inpares fore intelligerent, occiſis conjugibus ac liberis, in flammas ſeſe projecerunt. Qui vero praeoccupantibus Romanis peragendae tunc mortis ſuae copiam non habuerant, captique fuerant, alii ferro, alii ſuſpendio, alii abnegato cibo ſeſe conſumſerunt: nullusque omnino vel parvulus ſuperfuit, [12] qui ſervitutis conditionem vitae amore toleraret.

tannos. Καὶ κύνες ἀφυεῖς πρὸς τὰς κυνηγεσίας. Κελτοὶ δὲ καὶ πρὸς τοὺς πολέμους χρῶνται καὶ τούτοις, καὶ τοῖς ἐπιχωρίοις. *Et. canes ad venationem naturali indole praeſtantes. Iisdem quoque Galli* (ſive Celtae) *pariter ut qui apud ipſos generantur, in bello utuntur.*

5 *Superſtratis*] Meus *ſuperductis.*

6 *Inſtruxit.*] Meus *conſtruxit.* Perizon. & duo Florentt. *ſtruxit.* Sed Longob. *inſtruxit.*

7 *Conſerta pugna,*] Pugnatum eſt apud flumen Iſaram ante diem VI. Id. Auguſt. Plinius libro VII. capite 50. Fabr.

8 *Et praepropero tranſitu*] Deëſt conjunctio & in Ed. Aug. pro *tranſitu* Lugd. Bat. pr. ſcribit *cenſu.*

9 *Centum L. millia*] Hic numerus eſt in noſtris Manuſcriptis omnibus. Livius ait ex Bituiti exercitu caeſa millia hominum CXX. Appianus quoque δώδεκα μυριάδας edit. Fabr.

10 *Q. Marcius Conſul*] *Q. Marcius Rex* Conſul cum M. Porcio Catone fuit anno CCXXXV. De re à *Marcio geſta*, Livius lib. LXII. Fabr.

11 *Sub radice*] Meus *ſub radicibus.*

12 *Qui ſervitutis* &c.] Perizon. *qui ſervitutis conditione vitam a morte liberavit.*

CAPUT XV.

De bello Jugurthino, in quo Romani varie cum Jugurtha rege Numidarum pugnarunt.

[1] Anno ab Urbe condita DCXXXIX. P. Scipione Naſica, & L. Calpurnio Beſtia conſulibus, Jugurthae Numidarum regi bellum conſenſu populi Romani ſenatus indixit. Sed ego de Jugurtha ordinis tantum loco, & cauſa commemorationis, breviter perſtrinxerim, quia ut de natura ejus varia atque intolerabili, ita & de rebus tam doloſe, quam ſtrenue geſtis, propter opimam ſcriptorum luculentiam [2] ſatis ſufficiens apud omnes notitia eſt. Igitur Jugurtha, Micipſae Numidarum regis adoptivus, [3] hereſque inter naturales ejus filios factus, primum coheredes ſuos, id eſt, Hiempſalem occidit, [4] Adherbalem, bello victum, Africa expulit. Calpurnium deinde conſulem adverſum ſe miſſum, pecunia corrupit, atque ad turpiſſimas conditiones pacis adduxit. Praeterea cum Romam ipſe [5] veniſſet, omnibus pecunia aut corruptis, aut adtentatis, ſeditiones diſſenſioneſque permiſcuit: [6] quam cum egrederetur, infami ſatis notavit elogio, dicens: *O urbem venalem & mature perituram, ſi emtorem invenerit!* Inſequenti anno A. Poſtumium, Poſtumii conſulis fratrem, quem is [7] quadraginta millium armatorum exercitui praefecerat, apud Calamam urbem theſauris regiis

1 *Anno ab Urb. cond. DCXXXIX.*] Aliis eſt annus hic DCXLII. *Bellum Jugurthinum*, ex Saluſtio notum eſt. Legenda Epitoma Liviana LXIV. una cum ſequentibus. In Oroſio invenies quaedam a Saluſtio non ita expreſſa. FABR. In Lugd. Batt. in tert. quidem ut & Coll. Gronov. DCXXXII. legitur, at in ſec. quarto, Perizon. & Meo DXXXV.

2 *Satis ſufficiens*] Ed. Auguſt. *ſatisfaciens.* Pro *praeſtrinxerim* Flor. pr. habet *ſtrinxerim.* Mox in *ita* & conjunctionem & delet Flor. ſec.

3 *Hereſque*] Meus *hereſque inſtitutus*, idem *ejus* delet ante *filios.*

4 *Adherbalem*] Tres Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. *Adherbalem.*

5 *Veniſſet,*] MSS. iidem *perveniſſet.*

6 *Quam*] Ed. Auguſt. *qua cum egrederetur.*

7 *Quadraginta millium*] Sic repoſui ex MSS. nam. quod in Vulgg. eſt, *quadraginta millibus*, tolerari nequit propter ſimilem caſum, qui ſequitur *exercitui.*

8 Cui

giis conditis inhiantem bello oppreſſit: [8] cuique victo ignominioſiſſimum foedus [9] exegit, univerſam pene Africam à Romanis deficientem, [10] regno ſuo junxit. Poſtea tamen Metelli conſulis integritate & diſciplina coërcitus, duobus etiam praeliis victus, vidit praeſente ſe & vaſtari Numidiam ſuam & non poſſe defendi: à quo ad deditionem coactus, trecentos obſides dedit, frumentum atque alios commeatus perſoluturum ſeſe ſpopondit, [11] tria perfugarum amplius millia reddidit. Exin cum [12] incertus in pace inprobos non [13] cohiberet excurſus, C. Marii conſulis, non minore pene quam ipſe praeditus erat aſtutia, Romaniſque viribus fractus eſt: maxime poſtquam Marius urbem [14] Capſam, ab Hercule Phoenice (ut ferunt) conditam, regiis [15] tunc theſauris conſertiſſimam, dolo circumvenit & cepit. Diffidens deinde [16] propriis rebus & viribus Jugurtha, ſocietatem cum Boccho Maurorum rege fecit, cujus equitatu in inmenſum auctus, Marianum exercitum creberrimis incurſionibus fatigavit. Poſtremo apud Cirtam, [17] urbem antiquam, Maſaniſſae regiam, adverſus Romanos expugnationem ejus parantes [18] ſexaginta millibus equitum inſtructus occurrit. Numquam [19] ulla Romano militi [20] tumultuoſior pugna & terribilior fuit,

8 *Cuique victo*] Puto eſſe ſcribendum *eique victo*, vel *cui quoque victo*. Deleta copula. Venetae Edd. cum prima malunt, *cui victo*. Pro *oppreſſit* Ed. Ed. Auguſt. & Lugd. Bat. tert. cum Coll. Gronov. *compreſſit*.

9 *Exegit*,] Perizon. *extorſit*.

10 *Regno ſuo junxit.*] Ed. Aug. *regno ſubjunxit*.

11 *Tria perfugarum amplius millia*] ita Cod. Longob. Sed alii *tria amplius millia* vel *tria millia amplius*. Cod. Perizon. *tria & amplius millia perfugarum*.

12 *Incertus in pace*] Ed. Auguſt. habet *receptus in pace* vel *pacem*. Sed Ingurthae pax data non fuit, Metello autem ſtatim ſucceſſit Marius. At Ingurtha ſuis artibus a Metello petitus, quamvis, traditis perſugis, hactenus imperata feciſſet, diffidit tamen merito Romanis.

13 *Cohibet*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. & tribus Florentt. ſic ſcribere jubent. Vulgo *probiberet*.

14 *Capſam, ab Hercule Phoenice*] *Hercules Libys* dicitur à Salluſtio. Strabo lib. ult. Κάψαν τὸ γαζοφυλάκιον τῦ Ἰογύρθα vocat. Fabr.

15 *Tunc*] Abeſt a tribus Lugd. Batt. & Coll. Gronov.

16 *Propriis rebus*] Vulgg. *& propriis rebus* &c. ſed contra MSS.

17 *Urbem antiquam,*] Meus *urbem antiquiſſimam*.

18 *Sexaginta millibus*] Lugd. Bat. tert. & Coll. Gronov. *quadraginta millibus*. Ed. Aug. *cum ſexaginta millibus equitum inſtructis occurrit*.

19 *Ulla Romano militi*] Cod. Perizon. *ulli Romanorum tumultuoſior* &c.

20 *Tumultuoſior pugna*] Hac pugna Marius Jugurtham & Bocchum apud Cirtham caccidit, ut ait Florus libr. III. cap. 1. Fabr.

21 *Com-*

Digitized by Google

fuit, adeo ut diſcurſu & fremitu circumcurſantium & inpetentium equitum ſuſcitatus pulvis, coelum ſubtexuerit, diem ademerit, noctemque obduxerit: tantus autem telorum nimbus ingruerit, ut nulla pars corporis ab ictu tuta eſſet, quippe quibus & viſus ad proſpiciendum inpedimento caliginis, & expeditio ad cavendum [21] compreſſione multitudinis deërat. Nec laborabat eques Maurus ac Numida, ut bene collocatum hoſtem [22] opportuno teli inpetu rimaretur, ſed potius in incertum pila mittebant, certi quod vulnera incerta non eſſent. Ita coacti [23] in unum Romani equites, in unum pedites denſabantur. Intercapedinem tanti periculi nox interveniens dedit. Eadem poſtera die & belli & periculi [24] facies. Erumpere in hoſtem, quamvis ſtricto miles gladio [25] non valebat: eminus enim jaculis [26] repellebatur. [27] Fugere non poterat, undique enim velocior ad perſequendum eques incluſe-

21 *Compreſſione multitudinis*] Ita MSS. Florentt. tres, Meo adſtipulante. At prorſus inepta eſt lectio vulgata *compreſſionem multitudinis*. Romani enim milites duplici de cauſa prohibebantur tela hoſtium vitare; primo quia eminus proſpiciendo, quum mitterentur, videre nequibant, propter caliginem; dein, quia quum prope jam adeſſent, exire declinatione corporis non poterant. Virgil. Aen. V. 438. de Entello,

> *Corpore tela modo atque oculis vigilantibus exit.*

Expedire autem ſe non poterant compreſſione multitudinis, quod ſuos ipſi timerent gladios, neque ſpatium eſſet ad latus vel retro cedendi, ut de exercitu Pompeji Lucanus VII. 492.

> *Pompeji denſis acies ſtipata catervis*
> *Junxerat in ſeriem nexis umbonibus arma;*
> *Vixque habitura locum, dextras, ac tela movendi,*
> *Conſtiterat, gladioſque ſuos compreſſa timebat.*

Salluſt. in Jug. cap. CII. *Multos, contra adverſos acerrime pugnantes, ab tergo circumvenire; neque virtus, neque arma ſatis tegere; quod hoſtes numero plures, & undique circumfuſi erant.*

22 *Opportuno*] Perizon. *opportune*. Pro *pila* mox *tela* MSS. aliquot.

23 *In unum equites*] Turpi defectu haec exciderunt in MSS. quibuſdam, inque omnibus negliguntur Edd. exceptis prima, dein Auguſt. & Pariſienſi. Ubi enim equites eo tempore fuerunt, niſi in eodem loco, quo pedites? Immo vehementior propterea erat compreſſio, quod & pedites ſimul & equites in unum denſarentur. Salluſt. in Jug. l. c. *Sine ſignis, ſine ordinibus, equites pedites permixti.*

24 *Facies.*] MSS. quidem addunt *erat*, ſed meliores non agnoſcunt.

25 *Non valebat:*] Edit. prima, *non valebat ferire*, ſequuntur eam Pariſienſis & Venetae. Sed MSS. tres Lugd. Batt. *valebant* ſcribunt, quaſi *milites* legeretur, quod voluiſſe videtur Collat. Gronov. in qua *militis:*

26 *Repellebatur.*] Tres Lugd. Batt. *repellebantur.*

27 *Fugere non poterat,*] MSS. quos conſului, omnes *poterant* praeferunt. Utraque lectio tolerari poteſt.

 28 *Jam*

cluſerat. [28] Jam tertia dies, & nullum undecumque ſuffragium, dira undique mortis facies objiciebatur, tandem Marius conſul forti deſperatione ſpei viam fecit, univerſo ſimul agmine prorupit è vallo, campoque ſeſe ſimul & praelio dedit. Et cum iterum circumfuſi hoſtes non ſolum agminis extrema laniarent, verum etiam media excuſſis procul telis caederent: turbatoſque Romanos inſuper etiam aeſtus ſolis, intolerantia ſitis, mortis circumſtantia, uſque ad extremum deſperationis [29] defatigarent, ſubito notum illud Romanorum adverſus Afros tempeſtatum imbriumque ſuffragium coelo miſſum, [30] inſperatae ſaluti fuit: ſiquidem repentina pluvia ſitientibus Romanis & aeſtuantibus refrigerium potumque praebuit. Porro autem Numidis haſtilia telorum, quae manu intorquere ſine amentis ſolent, lubrica ac per hoc inutilia reddidit: Scuta etiam, quae elephanti corio extento atque durato habilia & tuta geſtabant, cujus ea natura eſt, ut acceptum imbrem, tanquam ſpongia ebibat, ac per hoc intractabile repentino pondere fiat, quia circumferri non poterant, defendere nequiverunt. Ita ex inſperato conturbatis deſtitutiſque Mauris & Numidis, Bocchus & Jugurtha fugerunt. Poſt hoc [31] nonaginta millia armatorum noviſſimo bello ab iiſdem regibus objecta; haec quoque uſque ad internecionem, Romanis vincentibus, caeſa referuntur. Ex eo Bocchus ſpem belli abjiciens, pacem petivit: atque in pretium pacis Jugurtham, dolo captum cateniſque obrutum, [32] per Sullam legatum miſit ad Marium: qui in triumpho ante

28 *Jam tertia dies,*] Inutiliter liberales hic Edd. quaedam Vett. adjungunt *illuxerat*, & contra MSS. & Ed. Auguſt. Sic paulo poſt eodem jure augent, *& cum univerſo* pro *univerſo*. *Suffragium* autem, more ſuo, Oroſius ponit pro ope, ſubſidio, laetoque eventu. Mox infra, *ſubito notum illud Romanorum adverſus Afros tempeſtatum imbriumque ſuffragium coelo miſſum, inſperatae ſaluti fuit.*

29 *Defatigarent,*] MSS. omnes *defatigaret*. Edd. Aug. & princeps, Pariſ. & Venetae *fatigaret*.

30 *Inſperatae ſaluti fuit:*] Gignendi caſu MSS. quidam & Edd. *ſalutis*, ſed minus recte.

31 *XC. millia armatorum*] In magna varietate numerum, qui eſt in Gualtheri libro, recepi. Nam & in meo ſcripto Eutropio, poſtquam ſcriptum eſt, *Jugurtham & Bocchum à Mario pariter ſuperatos eſſe*, deinde additur, *XC. millia armatorum ad internecionem caecidit*. Fabr. Pro numero majori quoque ſtant una cum Ed. Auguſt. MSS. fere omnes, niſi quod in margine Flor. ſec. minor adſcribatur numerus. At Lugd. Batt. pr. & tert. cum Coll. Gronov. augent uſque ad *centum & quadraginta millia*. Pro *noviſſimo bello* Perizon. ſcribit, *noviſſime bello* &c.

32 *Per Sullam legatum*] *Sullam* quaeſtorem *Marii* omnes alii adpellant. Fabr.

33 D

te currum cum duobus filiis ſuis actus, [33] & mox in carcere ſtrangulatus eſt. [34] Iisdem diebus obſcoenum prodigium ac triſte viſum eſt. [35] L. Helvius, eques Romanus, cum uxore & filia, [36] de Roma in Apuliam rediens, tempeſtate correptus, cum filiam conſternatam videret, ut citius propioribus tectis ſuccederent, relictis vehiculis [37] arreptiſque equis, filiam virginem, equo inſidentem, in medium agmen accepit. [38] Puella continuo ictu fulminis exanimata eſt. Sed omnibus ſine ſciſſura aliqua veſtimentis ademtis, ac pectoris pedumque vinculis diſſolutis, monilibus etiam annuliſque diſcuſſis, ipſo quoque corpore illaeſo, niſi quod obſcoenum in modum nuda, & lingua paululum exſerta jacuit, [39] equus quoque ipſe, quo utebatur, [40] ſtraturis, frenis & cingulis diſſolutis paſſim ac diſperſis, exanimis procul jacuit. Parvo poſt hoc [41] interceſſu temporis [42] L. Veturius, eques Romanus, Aemiliam

33 *Et mox in carcere*] Conjunctionem *&* ex MSS. omnibus, adſtipulante Ed. Aug. repoſuimus. In *filiis ſuis* poſteriorem vocem quaedam Edd. delent.

34 *Iisdem diebus obſcoenum prod.*] Hoc prodigium triennio ante bellum Jugurthinum evenit, Man. Acilio Balbo, C. Porcio Catone Coſſ. anno DCXXXIX. ut ſcribit Obſequens. Fabr.

35 *L. Helvius, eques Romanus*,] Vulgo mendoſe contra omnium veterum librorum auctoritatem legitur, *L. Aelius*. Eadem injuria *Helvio* facta erat ab *Aelio* apud Livium lib. XXXII. quam Sigonius, vir acerrimus in hujuſmodi monſtris conficiendis, vindicavit. In Obſequentis prodigiis *Pompejus Helvius* vitioſo priore nomine legitur. *Helvium* recte hunc nominari etiam ex Quaeſtionibus Romanis Plutarchi cogniſcitur: ubi virgo haec fulmine icta Ἑλβία nominatur. Diaconus hoc prodigium cum Ciceronis ortu conjungit, credo, quod virgo illa *Helviae*, matris M. Tullii, gentilis eſſet; qua de re plura dixeram in *Ciceronis Vita*, quam jam publicaſſem niſi eo tempore Seb. Corradi Egnatius fuiſſet editus. Fabr.

36 *De Roma*] Rectius dicas *Roma in Apuliam rediens*, ut habent Vulgg. Sed quum MSS. ad unum omnes, adſtipulante Ed. Auguſt. praeferant *de Roma*, inmutare lectionem antiquam nolui.

37 *Arreptiſque equis*] Tres Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. *correptis equis*.

38 *Puella*] Edd. quaedam *puella vero*, contra MSS.

39 *Equus quoque &c.*] In Meo atque Perizon. legitur, *equus quoque, quo ipſe utebatur*, quaſi ad equum patris Helvii hoc pertineret, quod non puto. Ed. Aug. *ipſe* delet.

40 *Straturis*,] Lugd. Batt. quatuor & Ultr. cum Coll. Gronov. *ſtratoriis*. In Perizon. mox *procul* deſideratur.

41 *Interceſſu*] Perizon. & Edd. quaedam *intervallo*, quae gloſſa eſt, nam in Perizon. additur inſuper *interceſſu*.

42 *L. Veturius*,] Βυτίνος Βάρβαρος nominatur in libris Plutarchi, ſed ego mallem legere Βετύτιος Βάῤῥος. Nam Porphyrio, interpres Horatii, in illud Satyr. VI. lib. I. Sermonum:

Ut ſi qui aegrotet quo morbo Barrus, haberi
Et cupiat formoſus:

Scribit *Barrum* inceſtum cum *Aemilia* Veſtali feciſſe. *T. Betutius Barrus, Aſculanus*, illis temporibus agnoſcitur à Cicerone in Bruto. Fabr.

43 *Duas*

miliam virginem Veſtalem furtivo ſtupro polluit. [43] Duas praeterea virgines Veſtales eadem Aemilia ad participationem inceſti ſollicitatas, contubernalibus ſui corruptoris expoſuit ac tradidit. Indicio per ſervum facto, ſupplicium de omnibus ſumtum eſt. Iisdem praeterea Jugurthini belli temporibus [44] L. Caſſius conſul, in Gallia Tigurinos, [45] uſque Oceanum perſecutus, rurſumque ab eisdem inſidiis circumventus, occiſus eſt. [46] Lucius quoque Piſo, vir conſularis, legatus Caſſii conſulis, [47] interfectus. [48] C. Popillius, alter legatus, ne reſidua exercitus portio, quae in caſtra confugerat, deleretur, obſides & dimidiam partem rerum omnium Tigurinis turpiſſimo foedere dedit, qui Romam reverſus, à Coelio tribuno plebis die dicta, eo quod Tigurinis obſides dederat, in exſilium profugit. [49] Caepio proconſule, capta urbe Gallorum, cui nomen eſt Toloſae, [50] centum mille pondo auri, & argenti centum & decem mille, è templo Apollinis ſuſtulit: quod cum ad Maſſiliam, amicam populo Romano urbem, cum praeſidiis miſiſſet, interfectis clam (ſicut quidam conteſtantur) quibus ea cuſtodienda & pervehenda commiſerat, cuncta per ſcelus ſuratus fuiſſe narratur: unde etiam magna quaeſtio poſt Romae [51] acta eſt.

43 *Duas praeterea virgines*] *Liciniam & Marciam*, Plutarch. & Liv lib. LXIII. Aſcon. in Milonianam. Fabr.

44 *L. Caſſius Conſul*] Caſſius Conſul eum C. Mario anno DCXLVI. in Gallia à Tigurinis occiſus fuit, Liv. libr. LXV. Caeſar lib. I. de bello Gallico. Fabr.

45 *Uſque Oceanum*] Sic amant MSS. melioris notae omnes. Vulgo, *uſque ad Oceanum.*

46 *Lucius quoque Piſo*,] Avus L. Piſonis Caeſonini, in quem exſtat Ciceronis Oratio. Fabr.

47 *Interfectus.*] Plurimi ex MSS. addunt *eſt.*

48 *C. Popillius*,] Vulgo Q. Publius in MSS. & Edd. exſtat, licet plures ex MSS. Cai praenomen malint. Ante annos aliquot emendavimus hunc Oroſii locum in Commentario noſtro ad Theſaur. Morell. p. 104. clare enim Popillium adpellavit Cicero lib. III. de Legib. cap. XVI. *Dedit huic quoque judicio Caelius tabellam, doluitque quoad vixit. Sed ut opprimeret Caelius Popillium, nocuit & reipublicae.*

49 *Caepio proconſule*,] Q. Servilius Caepio Conſul cum Serrano fuit anno DCXLVII. quo M. Tullius Cicero Arpini eſt natus. Gellius lib. XV. cap. 28. Fabr.

50 *Centum mille pondo auri*,] Lege Eraſmum in Proverb. *Aurum habet Toloſanum.* Fabr.

51 *Acta eſt.*] Lugd. Bat. pr. *habita eſt*, Perizon. *agitata eſt.*

C 4

Caput XVI.

De bello Romanorum adverſus Cimbros, Teutonas, aliasque gentes geſto: ubi & varie utrimque pugnatum, ſed Marii induſtria Romani ſuperarunt.

[1] Anno ab Urbe condita DCXLII. C. [2] Manlius conſul & Q. Caepio proconſule adverſus Cimbros & Teutonas & Tigurinos & Ambronas, Gallorum Germanorumque gentes, quae tunc, ut imperium Romanum extinguerent, [3] conſpiraverant, miſſi, provincias ſibi Rhodano flumine medio diviſerunt. Ubi dum inter ſe graviſſima invidia & [4] contentione diſceptant, cum magna ignominia & periculo Romani nominis victi ſunt: ſiquidem in ea pugna [5] M. Aurelius conſularis captus atque interfectus eſt. Duo filii conſulis caeſi, octoginta millia Romanorum ſociorumque ea tempeſtate trucidata, [6] quadraginta millia calonum atque lixarum interfecta, Antias ſcribit. Ita ex omni penitus exercitu decem tantummodo homines, qui miſerum nuncium ad augendas miſerias reportarent, ſuperfuiſſe referuntur. Hoſtes, binis caſtris atque ingenti praeda potiti, nova quadam atque inſolita exſecratione, cuncta quae

1 *Anno ab Urbe condita DCXLII.*] Aliis hic annus eſt ab Urbe condita DCXLVIII. De re geſta cum Cimbris à Manilio & Caepione Salluſtius de bello Jugurthino, Livius libro LXVII. Florus lib. III. capite 3. Eutropius lib. V. Vellejus & alii. Fabr.

2 *C. Manilius Conſul & Q. Caepio proconſul*] Ita haec in noſtris exemplaribus ſcriptis omnibus leguntur, niſi quod pro *Manilio*, quem Gualteri liber agnoſcit, alii *Manlium* habent, Manilius hoc anno Conſul erat; Caepio, qui anno ſuperiore Conſul fuerat, jam prorogato imperio proconſul erat. Recte igitur Sigonius in Liviana Epitoma reſtituit: *Ab iiſdem hoſtibus C. Manilius Conſul, & Q. Caepio proconſul victi praelio, caſtriſque binis exuti ſunt.* In noſtro Manuſcripto Eutropio initio lib. V. duae voces, *Romani Conſules*, non leguntur, & recte abſunt. Apud Vellejum ego lego: *Cum Caepionem Manliumque Coſ.* non, ut eſt impreſſum *Coſſ.* Fabr.

3 *Conſpiraverant,*] Flor. pr. *conjuraverunt.*

4 *Contentione diſceptant,*] Alii libri, *diſſertant.* malim tamen *decertant.* Laut. In Ed. Aug. legitur *decertant.* Edd. Venetae pro *ubi* exhibent *ibi.*

5 *M. Aurelius*] M. Aurelium Scaurum intelligit, qui ante triennium Conſul fuerat, Livius lib. LXVII. vulgo mendoſe *M. Aemilius* legitur. Fabr.

6 *Quadraginta*] Edd. quaedam *LX. millia.* Mox quidam MSS. malunt *ſcripſit.*

quae ceperant, peſſumdederunt. Veſtis diſciſſa & projecta eſt, aurum argentumque in flumen abjectum, loricae virorum conciſae, phalerae equorum diſperditae, equi ipſi gurgitibus inmerſi, homines laqueis collo inditis ex arboribus ſuſpenſi ſunt, ita, ut nihil praedae victor, nihil miſericordiae victus agnoſceret. Maximus tunc Romae non ſolum luctus, verumetiam metus fuit, ne confeſtim Cimbri Alpes tranſgrederentur Italiamque delerent. Iiſdem temporibus [7] Q. Fabius Maximus filium ſuum adoleſcentem, [8] rus relegatum, cum duobus ſervis parricidii miniſtris interfecit, ipſoſque continuo ſervos in pretium ſceleris manumiſit. Die dicta, Cn. Pompejo accuſante, damnatus eſt. Igitur Marius quartum conſul., [9] cum juxta Iſarae Rhodanique flumina, [10] ubi in ſeſe confluunt, caſtra poſuiſſet, Teutones, Cimbri, & Tigurini & Ambrones, poſtquam continuo triduo circa Romanorum caſtra pugnarunt, ſi quo pacto eos excuterent vallo, atque [11] in aequor effunderent, tribus agminibus Italiam petere deſtinarunt. Marius, poſt digreſſum hoſtium, caſtra movit, & collem occupavit, qui campo & fluvio, ubi hoſtes ſeſe diffuderant, inminebat. Cumque exercitui ejus [12] aqua ad potandum de-

7 *Q. Fabius Maximus filium*] Fabius Servilianus, vir Cenſorius, à filio dubiae caſtitatis poenas exegit, & punito pependit, voluntario ſeceſſu conſpectum patriae vitando. Valer. lib. VI. cap. 1. Fabr.

8 *Rus*] Perizon. *rure.* Paullo ante idem *qui filium ſuum.*

9 *Cum juxta Iſarae Rhodanique flumina*,] Sic habent lib. vet. omnes. Plutarchus in Mario, τειχίσας ϛρατόπεδον παρὰ τῷ Ῥοδανῷ ποταμῷ *Caſtris munitis ad Rhodanum flumen.* Fabr.

10 *Ubi in ſeſe confluunt*,] Confluvium illud eſt poſt Viennam ad Segalaunos, non procul a Valentia. In Codice autem Lugd. Bat. pr. legitur quidem *Iſarae*, ſed ſuperſcribitur, legendum eſſe *Ararae.* At fluvius Arar longius in Galliam recedit, atque ibi confluvium cum Rhodano facit juxta urbem Lugdunum. Movit autem Marius a confluente Iſarae & Rhodani verſus Alpes & Italiam, hoſtium, qui eam petebant, tergis inhaerens, uſque ad Aquas Sextias ſive Sextilias, ut Plutarchus docet, ibique inmani ſtrage hoſtem ſuperavit. Verba Plutarchi ſunt in Mario p. 415. Οὕτω δὲ προϊόντες, ἐγένοντο πρὸς τοῖς καλουμένοις ὕδασι Σεξτιλίοις. ὅθεν ἔδει πορευθέντας οὐ πολλὴν ὁδὸν, ἐν ταῖς Ἄλπεσιν εἶναι. *In hunc modum agmine facto, ad Aquas Sextilias, quas vocant, ventum eſt, unde progreſſis brevi iter reſtabat ad Alpes.*

11 *In aequor*] Ita Colon. diſerte; quodque hujus locum occupabat, *in aequos campos*, à mera gloſſa profectum eſt. Laut. Id ſane veriſſimum comperi, & in nullis MSS. Gloſſam hanc exſtare; *aequor* enim hic campum planum ſignificat, placido aequori ſimilem, eſtque imitatio Virgiliana ſatis aperta ex lib. IX. Aeneid. ỳ. 68.

Qua tentet ratione aditus, & qua via clauſos
Excutiat Teucros vallo, atque effundat in aequor.

Pro *effunderet* plerique MSS. habent *refunderet.*

12 *Aqua ad potandum deeſſet*,] Haec omnia accurate ſimul & copioſe à Plutarcho explicata ſunt. Fabr.

13 *Du-*

Digitized by Google

deeſſet, querelisque omnium coargueretur, aquam quidem in conſpectu eſſe reſpondit, ſed eam ferro vindicandam. Primis itaque calonibus cum clamore in pugnam ruentibus, ſubſecutus exercitus, mox juſto certamine compoſitis ordinibus bellum geſtum, & vicêre Romani. Quarto die rurſus productae utrimque in campum acies uſque ad meridiem pene pari pugnavêre diſcrimine. Poſt ubi incaleſcente ſolè fluxa Gallorum corpora in modum nivium diſtabuerunt, uſque in noctem caedes potius quam pugna protracta eſt [13] Ducenta millia armatorum in eo bello interfecta ſunt, octoginta millia capta, [14] vix tria millia fugiſſe referuntur. Dux quoque eorum [15] Teutobodus occiſus eſt. [16] Mulieres eorum, conſtantiore animo [17] quam ſi viciſſent, conſuluêre conſulem, ut, ſi inviolata caſtitate [18] virginibus ſacris ac diis ſerviendum eſſet, vitam ſibi reſervarent. Itaque cum petita non inpetraviſſent, parvulis ſuis ad ſaxa colliſis, cunctae ſeſe ferro ac ſuſpendio peremerunt. [19] Haec de Tigurinis & Ambronibus geſta ſunt. Teutones autem & Cimbri, integris copiis Alpium nives emenſi, Italiae plana [20] pervaſerant: ibique cum rigi-

13 *Ducenta millia armat.*] Idem numerus caeſorum & captorum eſt apud Eutropium. In Epitoma Liviana LXVIII. capta dicuntur millia XC. Plutarchus ait caeſorum & captorum fuiſſe amplius centum millia. Vellejus amplius CL. *millia hoſtium trucidata* refert. FABR.

14 *Vix tria millia*] Tres Lugd. Batt: cum Coll. Gronov. *vix quatuor millia*

15 *Teutobodus*] In quibusdam antiquis eſt *Teutodobus*, ſed in Eutropii libris eſt *Teutobodus*:, apud Florum *Teutobocbus*. FABR.

16 *Mulieres eorum*,] Lege Valerium Max. lib. VI. cap. 1. FABR.

17 *Quam ſi viciſſent*,] Non placet haec lectio; tamen, ut ſine opibus codicum ſcribam, *ſi viri eſſent*, non auſim, priusquam codices, doctique jubeant. LAUT.

18 *Virginibus ſacris*] Id eſt Veſtalibus. In Indice autem ampliſſimo, qui Flori melioribus adnectitur Edd. reprehenditur Oroſius, cujus, vel certe librarii incuria aut inſcitia, vocem *virginibus* inportune additam auctor ejus Indicis exiſtimat, quia, ſi vox illa inducatur, idem Oroſii atque Flori ſit ſenſus. Flori verba ſunt lib. III. cap. 3. *Nam, quum miſſa ad Marium legatione, libertatem ac ſacerdotium non impetraſſent* &c. Sed Vir Doctus non adtendit ad illa Val. Maximi VI. I. 3. *Teutonorum vero conjuges Marium victorem orarunt, ab eo ut virginibus Veſtalibus dono mitterentur, adfirmantes, aeque ſe atque illas virilis concubitus expertes futuras.* Et ego quidem poſteriora haec petiviſſe Cimbricas mulieres exiſtimo, non ipſum ſacerdotium, abſurda ejuſmodi poſtulantes, ſed, ut famulae Veſtalium atque ſacrorum eſſent, adeoque ea quae erant & victis & victoribus tolerabilia. Edd. quaedam Vett. ita legunt, *petierunt a conſule, ut inviolata caſtitate, virginibus ſacris miniſtrare fas eſſet, quo vitam ſibi reſervarent.* Sed MSS. vulgatam lectionem probant.

19 *Haec de Tigurinis & Ambronibus*] Livius, Florus & Plutarchus Teutonas cum Ambronibus conjungunt, eoſque à Mario caeſos ad aquas Sextias, Cimbros vero à Mario & Catulo in Italia victos, Tigurinos, qui Noricos Alpes inſederant, fuga dilapſos tradunt FABR.

20 *Per-*

Digitized by Google

rigidum genus diu blandioribus auris, poculis, cibis ac lavacris emolliretur, Marius quintum conſul & Catulus adverſum eos miſſi, die ad pugnam & campo dato, [21] Annibalis ſecuti ingenium, in nebula diſpoſuêre pugnam, in ſole pugnarunt. Prima ſiquidem perturbatio Gallorum fuit, quod Romanam aciem prius offendêre diſpoſitam, quam adeſſe ſenſerunt. Cumque illico vulnerati equites retro in ſuos cogerentur, totamque multitudinem [22] indiſpoſite adhuc adventantem conturbarent, [23] & ſol cum vento [24] ortus ex adverſo emicuiſſet, viſus eorum pulvis [25] opplevit & ſplendor hebetavit, ita factum eſt, ut tanta ac tam terribilis multitudo, minima Romanorum clade, ſua autem ultima internecione caederetur. Centum quadraginta millia eorum tunc in bello caeſa, [26] ſexaginta millia capta dicuntur. Mulieres graviorem pene excitavêre pugnam, [27] quae plauſtris in modum caſtrorum [28] circumſtructis, ipſae autem deſuper propugnantes, diu repulêre Romanos. Sed cum ab his novo caedis genere terrerentur (abſciſſis enim cum crine verticibus, inhoneſto ſatis vulnere turpes relinquebantur) [29] ferrum quod in hoſtes ſumſerant, in ſe ſuoſque verterunt. Namque aliae concurſu mutuo [30] jugulatae, aliae adprehenſis invicem faucibus ſtrangulatae, aliae funibus per equorum crura conſertis, ipſiſque continuo equis extimulatis, poſtquam ſuas iiſdem funibus, quibus equorum crura nexuerant, indidêre cervices, protractae atque exanimatae ſunt, aliae laqueo [31] de ſubrectis plauſtrorum temonibus pependerunt. [32] Inventa eſt

20 *Pervaſerant :*] Sic MSS. numero plures, legunt, ut & Ed. Aug. Alii *pervaſerunt.*

21 *Annibalis ſecuti ingenium,*] Vide Frontinum lib. II. cap. 2. FABR.

22 *Indiſpoſite adhuc adventantem*] Tres Lugd. Batt. & Coll. Gronov. *indiſpoſitum* & *adhuc adventantem.*

23 *Sol cum vento ortus*] De hac re Plutarchus, qui ſcribit cum Cimbris pugnatum a. d. III. K. Sextil. FABR.

24 *Ortus*] Lugd. Bat. tert. cum Coll. Gronov. *exortus.*

25 *Opplevit*] Flor. pr. *inplevit.*

26 *LX. millia capta*] LX. non XL. eſt in vetuſtis noſtris: item apud Livium & Eutropium. Plutar. ἑάλωσαν ὑπὲρ ἓξ μυριάδας. *Capti ſunt ſupra LX. millia.* FABR. Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. augent ad *LXX. millia.*

27 *Quae plauſtris*] Edit. Auguſt. *namque plauſtris.*

28 *Circumſtructis*,]Ita ſcriptum in omnibus Codd. MSS. inveni. Sic quoque malunt Edd. Vett. *circum inſtructis* vulgo legitur.

29 *Ferrum*] Edd. Fabricianae *ferro*, quae inepta lectio quoque in Hitt. & Bolſuing. invenitur.

30 *Jugulatae*, Ed. Aug. *jugulatae ſunt.*

31 *De ſubrectis*] Cod. Perizon. *de ſubjectis.* Lugd. Batt. pr. & tert. *deſuper erectis.* Vulgata proba eſt.

32 *Inventa eſt etiam quaedam,*] De hac mu-

Digitized by Google

eſt etiam quaedam, quae duos filios, trajectis per colla eorum laqueis, ad ſuos pedes vinxerit: & cum ſe ipſam ſuſpendio morituram [33] dimiſiſſet, ſecum traxerit occidendos. Inter haec multa & miſerabilia mortis genera, reguli quoque duo ſtrictis in ſe gladiis concurriſſe referuntur. [34] Lugius & Boiorix reges in acie ceciderunt. [35] Claodicus & [36] Ceſorix capti ſunt. Ita in his duobus praeliis trecenta quadraginta millia Gallorum occiſa, & [37] centum quadraginta millia capta ſunt, abſque innumera mulierum multitudine, quae ſe ſuoſque parvulos femineo furore, vi autem virili necaverunt. Igitur talem Marii triumphum Romanamque victoriam incredibile facinus, & numquam antea Romanis cognitum, Romae ſubito perpetratum, verſa in horrorem ac moerorem [38] tota Urbe, fuſcavit. [39] Poblicius ſiquidem Malleolus, ſervis adnitentibus, matrem ſuam interfecit. Damnatus parricidii, [40] inſutuſque in culleum & in mare projectus eſt: impleveruntque Romani [41] & facinus & poenam, [42] unde & Solon Athenienſis decernere non auſus fuerat, dum fieri poſſe non credidit: & Romani, qui ſe ortos à Romulo ſcirent, etiam hoc fieri poſſe intelligentes, ſupplicium ſingulare ſanxerunt.

muliere Plutarchus, μίαν δὲ φάσιν ἐξ ἄκρου ῥυμοῦ κρεμαμένην, τὰ παιδία τῶν αὐτῆς σφυρῶν ἐφημμένα βρόχοις ἑκατέρωθεν ἠρτῆσθαι. id eſt. *Unam ajunt de ſummo temone ſuſpenſam, filios pedibus ejus laqueis adligatos utrimque pependiſſe.* Fabr.

33 *Dimiſiſſet*] Malo *demiſiſſet.*

34 *Lugius*] Ita nomen hoc ſcriptum inveni in Codd. Perizon. Meo, atque Lugd. Bat. quarto, editum quoque ita in Ed. Auguſt. & videtur barbaro magis convenire quam Romanum nomen *Lucius*, quod vulgatae Edd. habent.

35 *Claodicus*] Scriptura haec eſt trium Codd. Florentt. & Ultr. in Meo legitur *Claoclicus*, in Perizon. *Cludicus*, in Vulgg. *Caudicus*, in Lugd. Bat. pr. *Claudius.*

36 *Ceſorix*] Lugd. Bat. pr. *Ceſſotrix*, tert. *Ceſſerix.*

37 *Centum quadraginta millia*] Ed. Aug. *centum ſexaginta millia.* Occiſorum vero *trecenta quinquaginta millia* numerant Edd. Venetae.

38 *Tota Urbe*] In Lugd. Batt. pr. tert. & quarto, ut & Coll. Gronov. deſideratur *tota.*

39 *Poblicius ſiquidem Malleolus,*] De hoc Poblicio Cornificius ad Herennium libr. I. *Malleolus judicatus eſt matrem necaſſe, ei damnato ſtatim folliculo lupino os obvolutum eſt, & ſoleae ligneae pedibus inductae ſunt, & in carcerem ductus eſt.* Hic fuit è nobili familia, ex qua M. *Poblicius Malleolus* Conſul anno urbis DXXI. in Capitolinis Faſtis invenitur. In Livii vetuſtis exemplaribus eſt etiam, *Poblicius Malleolus*, ut teſtatur Sigonius Fabr.

40 *Inſutuſque in culleum.*] De hac poena parricidarum Modeſtinus c. 9. D. de lege Pompeja de parricidiis. Meminit Cicero pro Roſcio Amerino. Fabr.

41 *Et facinus & poenam*] Quum conjunctionem & utroque loco ponant MSS. eam contra Vulgg. recepi.

42 *Unde & Solon*] Senſus eſt, impleverunt Romani & facinus & poenam ejus rei, de qua Solon &c. *unde & Solon* Florentt. trium aliorumque meliorum Codd. eſt ſcriptura, nam conjunctio & in Vulgg. non comparet. Lugd. Bat. ſec. *unde hoc & Solon*, Ed. Aug. *unde & hoc Solon.* Aliae Vett. Ed. *de qua re Solon.* quae gloſſa eſt vocis *unde.*

CAPUT XVII.

De ingenti Romae ſeditione, auctoribus L. Appulejo Saturnino, C. Mario, caeteriſque orta.

[1] Anno ab Urbe condita DCXLV. poſt Cimbricum & Teutonicum bellum, & quintum Marii conſulatum, quo ſtatus imperii Romani jure conſervatus judicatur, ſexto conſulatu ejusdem C Marii ita labefactatus eſt, ut pene uſque ad extremum inteſtina clade conciderit. Evolvere ac percurrere mihi diſcordiarum ambages & inextricabiles ſeditionum cauſas incommodum ſimul ac longum videtur: ſane breviter ſtrinxiſſe ſufficiat quod primus L. Appulejus Saturninus excitati tumultus auctor exſtiterit, Q. Metello Numidico, viro ſane primario, acerrimus inimicus, [2] qui eum cenſorem creatum protractum domo, atque in Capitolium [3] confugientem, armata multitudine obſedit, unde equitum Romanorum indignatione dejectus eſt, plurima ante Capitolium [4] caede facta. [5] A. Nomium deinde, competitorem ſuum, Saturninus & Glaucia fraude C. Marii conſulis occiderunt. Subſequente anno Marius ſextum Conſul, & Glaucia praetor, & Saturninus [6] tribunus plebis conſpiraverunt Metellum Numidicum in exilium quacunque vi agere. [7] Die dicta, à ſuppoſitis ejusdem factionis judicibus per ſcelus innocens Metellus damnatus, in exilium cum totius Urbis

1 *Anno DCXLV.*] Sextus Marii Conſulatus ex aliis Annalibus cadit in annum DCLIII. FABR.

2 *Qui eum Cenſorem*] Q. Metellus Cenſor Mario V. Conſule Saturninum Tribunicium notavit, tumque à multitudine incitata contumeliis adfectus fuit, Cicero pro Sextio, Valerius lib. IX. cap. 7. Appianus lib. I. FABR.

3 *Confugientem*] MSS. & Edd. quidam *fugientem.*

4 *Caede facta.*] Lugd. Sec. & tert. cum Coll. Gronov. *caedes acta*, ſubintellecto *eſt.*

5 *A. Nonium*] Ita ſcripſi, cum in Manuſcriptis quibusdam *Annonium*, in aliis *Anunium* legeretur. Nam Appianus hunc Νώνιον vocat, & in Plutarchl Mario ὁ Ὀνισφῖνος, pro ὁ Νόνιος mendoſe legitur. Corrupte etiam apud Florum lib. III. cap. 16. eſt *Annio*, una litera omiſſa, cum ſit legendum, *A. Nonio.* FABR. *Annium* hic quoque habet Perizon. reliqui *Anunium* vel *Annonium*

6 *Tribunus plebi*] Ita Colon. & non ſemel Livius, pro *plebis.* LAUT. Ita paſſim MSS. Oroſiani exhibent.

7 *Die dicta.*] Diem Metello Saturninus dixit,

Urbis dolore diſceſſit. [8] Idem Saturninus Memmium, virum acrem & integrum, fieri conſulem timens, orta ſubito ſeditione fugientem per [9] P. Mettium ſatellitem informi ſtipite comminutum interfecit. Fremente pro tantis reipublicae malis ſenatu populoque Romano, Marius conſul, adcommodato ad tempus ingenio, conſenſui bonorum ſeſe inmiſcuit, commotamque plebem leni oratione ſedavit. Saturninus [10] infamibus auſis concionem domi ſuae habuit, ibique ab aliis rex, ab aliis Imperator eſt adpellatus. Marius, manipulatim plebe deſcripta, [11] alterum conſulem cum praeſidiis in colle diſpoſuit, ipſe portas communivit. In foro praelium commiſſum eſt. Saturninus a Marianis foro pulſus, in Capitolium confugit. [12] Marius fiſtulas, quibus eo aqua deducebatur, incidit. Bellum deinde in aditu Capitolii horridum ſatis actum eſt, multi [13] circa Saufejum & Saturninum caeſi. Saturninus, palam clamitans, Marium auctorem eſſe omnium molitionum ſuarum conteſtatus eſt. Cum autem ipſe Saturninus & Saufejus & Labienus, cogente Mario, [14] in curiam confugiſſent, per equites Romanos, effractis foribus, occiſi ſunt. C. Glaucia extractus [15] è domo Claudii, trucidatus eſt. [16] Furius, tribunus plebis, bona omnium publicanda decrevit. Cn. Dolabella, Saturnini frater, per forum olitorium fugiens, cum L. [17] Geganio interfectus eſt. Itaque aucto-

dixit, quod In ejus legem agrariam jurare noluiſſet. Cicer. pro Sext. Liv. lib. LXIX. Appianus, Plutarchus & alii. FABR.

8 *Idem Saturninus*] Lugd. Bat. pr. *inde Saturninus.*

9 *P. Mettium*] In hoc nomine deſcribendo ſecutus ſum optimum librum Cor. Gualtheri. FABR. Perizon. & Meus *P. Metium.* Lugd. Batt. *Publium Vectoium.*

10 *Infamibus auſis*] Ita MSS. non *auſibus* ut Vulgg.

11 *Alterum Conſulem.*] L. Valerium Flaccum. Nam C. Mario L. Valerio Coſſ. Senatus Remp. defendendam dederat, Cicero Catil. I. Philip. VIII. Sed hiſtoriam pleniorem lege in Orat. pro Rabirio perduellionis reo. FABR.

12 *Marius fiſtulas.*] Cicero: *Marius fiſtulas, quibus aqua ſuppeditabatur Jovis Opt. Max. templis ac ſedibus, praecidi inperavit.* Plutarchus, τὺς ὀχετὺς ἀπέκοψεν. FABR.

13 *Circa Saufejum.*] *C. Saufejum*, Cicero, Γαΐου Σαφηΐου, Appianus. FABR. Copulam *quae* expunxi ex MSS.

14 *In curiam*] *In curiam Hoſtiliam*, Vellejus Paterc. FABR.

15 *E domo*] Lugd. Batt. omnes cum Coll. Gronov. *de domo.*

16 *C. Furius Tribunus plebis*] Πούπλιος Φούριος δήμαρχος ὁ δ᾽ ἐλευθέρου πατρὸς, ἀλλ᾽ ἐξελευθέρου, *P. Furius Tribunuſp. ne patre quidem ingenuo, ſed libertino natus*, Appianus, Cicero, pro Rabirio, *hominem omnibus inſignem notis turpitudinis* adpellat. FABR.

17 *L. Geganio*] Nota eſt gens Gegania in hiſtoria Romana, ex qua fuit M. Geganius ter conſul tempore belli Roma-

 norum

auctoribus tantae ſeditionis occiſis, quies populo fuit. Tunc Cato atque Pompejus rogationem de reditu Metelli Numidici totius Urbis gaudio promulgarunt: [18] quae ne perferretur, Marii conſulis, & Furii, tribuni plebis, factionibus intercessum eſt. [19] Rutilius quoque, vir integerrimus, adeo fidei atque innocentiae conſtantia uſus eſt, ut die ſibi ab accuſatoribus dicta, uſque ad cognitionem neque capillum barbamve promiſerit, neque ſordida veſte humilive habitu ſuffragatores conciliarit, inimicos permulſerit, judices temperarit, orationem quoque a praetore conceſſam nihilo ſubmiſſiorem quam animum habuerit. Cum evidenti oppugnaretur calumnia, & opinione bonorum omnium jure abſolvendus putaretur, perjurio judicum condemnatus eſt: [20] qui Smyrnam commigrans, literarum ſtudiis intentus conſenuit.

norum cum Volſcis; habuerunt hi Geganii quoque praenomen Lucii, ut L. Geganius Maccrinus tribunus militum conſulari poteſtate A. U. C. CCCLXXXVIII. Fruſtra igitur in tribus Florentt. ſcribitur *L. Giganius.*

18 *Quae ne perferretur*,] MSS. numero plures, *quod ne perficeretur.* Florentt. tres propius ad veram lectionem, *quae ne perficeretur.*

19 *Rutilius, vir integerrimus*,] P. Rutilius Rufus, qui Coſ. fuit an. DCXLVIII. cum illo nemo neque integrior eſſet in civitate, neque ſanctior, conſpiratione publicanorum (quibus nihil agere in Aſia provincia ſua permiſerat) in judicium vocatus, Socratem imitatus, nemini ſupplicare voluit, ſed ne ornatius quidem aut liberius cauſam dici ſuam, quam ſimplex ratio veritatis ferebat. Lege Ciceronem libr. I. de Orat. & in Bruto, Valer. lib. VI. cap. 4. Aſcon. Vellejum & alios. Fabr.

20 *Qui Smyrnam commigrans.*] Hinc Ovid. lib. I. de Ponto:

Et grave magnanimi robur mirare Rutili,
Non uſi reditus conditione dati,
Smyrna virum tenuit, &c.

Rutilium vero cum Smyrnae exularet, civitatis ejus civem factum fuiſſe, Cicero pro Balbo auctor eſt. Fabr.

C A-

Caput XVIII.

De bello ſociali, quo Italici populi à Romanis deficientes rebellarunt. Item de prodigiis variis.

[1] Anno ab Urbe condita DCLIX. Sex. Julio Caeſare, & L. Marcio Philippo conſulibus, inteſtinis cauſis ſociale bellum [2] tota commovit Italia, ſiquidem Livius Druſus, tribunus plebis, Latinos omnes ſpe libertatis illectos, [3] cum placita explere non poſſet, in arma excitavit. [4] Eo acceſſit, ut maeſtam Urbem [5] prodigia dira terrerent. Nam ſub ortu ſolis globus ignis à regione ſeptemtrionis cum maximo coeli fragore emicuit. Apud Arretinos cum panes per convivia frangerentur, cruor è mediis panibus, quaſi è vulneribus corporum fluxit. Praeterea per ſeptem continuos dies grando lapidum, inmixtis etiam teſtarum fragmentis, terram latiſſime verberavit. In Samnitibus vaſtiſſimo hiatu terrae, flamma prorupit, & uſque in coelum extendi viſa eſt. Complures praeterea in itinere vidère Romani globum coloris aurei, coelo ad terram devolvi, majoremque factum, rurſus à terra in ſublime ad Orientem ſolem ferri, ac magnitudine ſua ipſum ſolem obtexiſſe. [6] Druſus tantis malis anxius, domi ſuae, incerto quidem auctoré, interfectus eſt.

1 *Anno ab urb. cond. DCLIX.*] In Faſtis Capit. hic annus eſt ab Urb. cond. DCLXII. quo *M. Livius Druſus* Tribunuſpl. ſeditionem commovit, qua de Livius lib. LXXI. Appian. lib. I. Florus lib. III. cap. 17. Vellejus libro II. Lege Praefationem Ciceronis in tertium de Oratore. Fabr.

2 *Tota commovit Italia,*] MSS. quidam & Edd. minus recte, *totam commovit Italiam.*

3 *Cum placita explere non poſſet,*] Florentt. tres, *cum placito*, & ſic quoque Meus codex & Edd. Venetae. *placitum explere* Lugd. Batt. ſec. Ultr. & Ed. Auguſt. ſed tres reliqui Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. *placitum expugnare.* Puto legendum eſſe, *cum pollicita explere non poſſet.* Epitome Liv. lib. LXXI. de eodem Livio Druſo, *Quum deinde promiſſa ſociis civitas praeſtari non poſſet.*

4 *Eo acceſſit*] Ita MSS. *quo* Edd. Vett. Perizon. *eoque.*

5 *Prodigia dira*] De his prodigiis Julius Obſequens. Cicero quoque libr. I. de Divinat. refert nonnulla prodigia, quae Siſenna initio belli Marſici expoſuerat. Fabr.

6 *Druſus tantis malis anxius,*] Druſus in atrio domus ſuae cultello percuſſus, qui

adfixus

eſt. Igitur Picentes, Veſtini, Marſi, Peligni, Marrucini, Samnites, Lucani, cum adhuc occultam defectionem meditarentur, [7] C. Servilium praetorem, legatum ad ſe miſſum, apud Aſculum occiderunt, ſtatimque clauſa civitate, omnes cives Romanos [8] indicta caede jugulaverunt. Continuo atrociſſimam perniciem [9] infamiſſima praeceſſere prodigia. Namque omnium generum animalia, quae manus hominum blande perpeti, atque inter homines vivere ſolita erant, relictis ſtabulis paſcuiſque, cum balatu, hinnitu, mugituque miſerabili, ad ſylvas monteſque fugerunt. Canes quoque, [10] quorum naturae eſt extra homines eſſe non poſſe, lacrimoſis ululatibus vagi luporum ritu oberrarunt. Igitur Cn. Pompejus praetor cum Picentibus juſſu ſenatus bellum geſſit, & victus eſt; poſtquam ſibi Samnites [11] Papium Mutilum Imperatorem praefecerant, Marſi autem Agamemnonem archipiratam praeoptaverant. [12] Julius Caeſar, Samnitium pugna victus, caeſo fugit exercitu. Rutilius Conſul Marium propinquum ſuum legatum ſibi legit: quem adſidue ſubmonentem moram bello utilem fore, & pauliſper in caſtris exerceri militem oportere tironem, dolo id cum agere ratus contemſit, ſeſeque in inſidias Marſorum, & univerſum agmen exercitus ſui incautus injecit, ubi & ipſe conſul occiſus, & multi nobiles interfecti, & octo millia Romanorum caeſa ſunt. Arma & corpora interfectorum in conſpectum Marii legati [13] Tolenus fluvius pertulit, atque in teſtimonium

adfixus lateri ejus relictus eſt, intra paucas horas deceſſit, Velleius. Seneca de Brevit. Vitae ait, illum *vulnere per inguem accepto* collapſum, aliquo dubitante, an mors voluntaria eſſet in illo, an tempeſtiva. Lege praeterea Plinium lib. XXVIII. cap. 9. & Auctorem de Viris Illuſtr. Fabr.

7 *C. Servilium.*] *C. Servium*, vulgo mendoſe habent libri, idemque mendum eſt in Vellejo. Livius lib. LXXII. Q. *Servilium Proconſulem*, Appianus Σερουίλιον ἀνθύπατον vocat. Fabr

8 *Indicta caede*] i. e. juſſa, quae crebra apud auctores hujus verbi ſignificatio eſt. Quod moneo ne quis cum Freinshemio ad Flori lib. III. cap. 18. tentet mutare in *indigna*.

9 *Infamiſſima*] Meus *infandiſſima*.

10 *Quorum naturae eſt,*] Ita reponere jubent Codd. MSS. meliores. Vulgg. *quorum natura eſt*.

11 *Papium Mutilum*] *Papius Mutilius* eſt apud Velleium: ſed Appianus Γάϊον Πάπιον Μότιλον, nominat, Diod. in Excerptis lib. XXXVII. Γάϊον Ἀπώνιον Μότυλον. Fabr.

12 *Julius Caeſar.*] *L. Julius Caeſar* Coſ. pro quo Appianus *Sex. Caeſarem* habet, Vide Livium lib. LXXIII. Fabr.

13 *Tolenus fluvius.*] Appianus ſcribit Rutilium & Marium ad *Lirim* fluvium non ita magno intervallo disjuncta caſtra habuiſſe, Mariumque cladem Rutilii ex cadaveribus, quae eo flumine deferebantur, conjeciſſe. Fabr.

14 *In-*

Digitized by Google

nium cladis evexit. Marius raptis continuo copiis, victores [14] inſperatus oppreſſit, octo millia & ipſe Marſorum interfecit. Caepio autem à Veſtinis & Marſis deductus in inſidias, cum exercitu trucidatus eſt. L. vero Julius Caeſar, poſtquam apud Aeſerniam victus aufugerat, contractis undique copiis, adverſus Samnites & Lucanos dimicans, multa hoſtium millia interfecit. Cumque ab exercitu Imperator adpellatus eſſet, Romamque nuncios de victoria miſiſſet, ſenatus ſagum, hoc eſt, veſtem moeroris, quam exorto ſociali bello ſumſerat, hac ſpe arridente depoſuit, atque antiquum togae decorem recuperavit. [15] Marius deinde ſex millia Marſorum cecidit, ſeptem millia armis exuit. Sulla cum viginti quatuor cohortibus Aeſerniam miſſus, ubi arctiſſima obſidione Romani cives & milites premebantur, maximo bello & plurima caede hoſtium urbem ſocioſque ſervavit. Cn. Pompejus Picentes gravi praelio fudit, qua victoria [16] Senatus laticlavia & caetera dignitatis inſignia recepit, cum togas tantummodo victoria Caeſaris primum [17] reſpirans ſumſiſſet. Porcius [18] Cato praetor Etruſcos, Plotius legatus Umbros, plurimo ſanguine inpenſo, & difficillimo labore vicerunt. Cn. Pompejo, L. Porcio Catone conſulibus, Pompejus diu obſedit Aſculum civitatem: [19] nec tamen expugnaviſſet, niſi populum in campum prorumpentem graviſſima oppreſſione viciſſet. Decem & octo millia Marſorum in ea pugna cum Franco Imperatore ſuo caeſa ſunt, capta tria millia. Quatuor autem millia [20] Italici viri ex ea caede profugi,

14 *Inſperatus oppreſſit*] *Inſperatos* male ex hiſtoria. LAUT. Lugd. Batt. omnes *inſperatus*, i. e. repentinus, non praeviſus, inopinatus. Cicero III. Tuſc. Quaeſt. cap. 13. *Cyrenaici non omni malo aegritudinem effici cenſent, ſed inſperato, & nec opinato malo.*

15 *Marius deinde ſex millia*] Hujus praelii, quo Marius ſex millia hoſtium caecidit, meminit Plutarchus in ejus Vita. FABR

16 *Senatus laticlavia.*] Sic libri Vet. Livius lib. LXXIV. ait propter hanc victoriam Romae praetextas, aliaque magiſtratuum inſignia ſumta eſſe. FABR.

17 *Primum reſpirans*] In omnibus legitur MSS. & Edd. *primum reſpirante*, niſi quod Vett. quaedam Edd. legant *de victoria* &c. Cod. Perizon. *victoria Caeſaris prima.* Puto eſſe ſcribendum *reſpirans.* Senatus enim ante, victoria Caeſaris primum a malis & aegritudine reſpirare coepit, nunc vero, poſt illam Cn. Pompeji, bonum eventum ſibi ſpondere. In margine Ed. Scotti legitur quidem *reſpirante civitate*, ſed contra MSS. integram largiendo vocem.

18 *Cato Praetor Etruſcos,*] Haec quoque vulgo confuſe leguntur, quae in exemplaribus antiquis ſunt diſtincta. Vide Livium. FABR.

19 *Nec tamen*] Ed. Auguſt. *quam non.*

20 *Italici viri*] Reduximus lectionem, quae

fugi., jugum montis coacto in unum agmine [21] forte conſcenderant: ubi oppreſſi exanimatique nivibus, [22] miſerabili morte riguerunt. [23] Namque ita ut attoniti timore hoſtium ſteterant, alii ſtirpibus vel ſaxis reclines, alii armis ſuis innitentes, patentibus cuncti oculis, dentibuſque nudatis, viventium in modum viſebantur: nec ullum erat procul intuentibus mortis indicium, niſi diuturna inmobilitas, quam nullo modo humanae vitae vegetatio diu perpeti poteſt. Eadem die Picentes congreſſi & victi ſunt, quorum [24] dux Judacilius, convocatis [25] principibus ſuis, poſt magnificas epulas largaque pocula, cunctos ad exemplum ſui provocans, hauſto veneno abſumtus eſt, cunctis factum ejus laudantibus, ſed nemine ſubſequente. Anno ab Urbe condita DCLXI. cum [26] ad obſidendos Pompejos

quae in omnibus invenitur MSS. adprobante eam Ed. opt. Auguſtana. Vulgo, invitis antiquis Codd. legebatur, *Quatuor autem millia Italicorum virorum ex ea caede profugorum* &c.

21 *Forte conſcenderant*] Florentini tres *forte conſederant*, niſi quod *forte* a primo Flor. abeſt. Quae lectio ſatis proba eſt, ſi pro *jugum* reponamus *jugo*, ut in Ed. Aug. invenio, in qua tamen *conſcenderant* retinetur. In Lugd. Bat. pr. *forte* quoque abeſt.

22 *Miſerabili morte riguerunt*] Supra de Annibale ejuſque exercitu lib. IV. cap. 14. *In ſummo Appennino tempeſtate correptus, biduo continuo inmobiliter cum exercitu, nivibus concluſus & onuſtus, obriguit.*

23 *Namque ita* &c] Non aliter quam illi, qui cum Phineo contra Perſeum pugnantes, atque ſaxifico Meduſae vultu in lapides mutati, proximis vivere videbantur, apud Ovid. Metam. V, 211.

24 *Dux Judacilius.*] Γάϊος Ἰνδακίλιος. Appian. qui cum *Aſculi* venenum hauſiſſe ait. Fabr. In Cod. Longob. legitur *Vidacilius*, quod nomen & ad oram quarundam Edd. notatur.

25 *Principibus ſuis,*] Poſteriorem vocem delet Lugd. Bat. quart. eaque carere oratio poteſt. Pro *abſumtus*, Ed. pr. legit *conſumtus eſt.*

26 *Ad obſidendos Pompejos*] Haec eſt vera lectio, quam ex antiquis Edd. ſola retinuit Ed. Auguſtana, & adſcriptam in margine Hit. & Bolſuing. deteriore recepta, exhibent. Reſtituerunt Fabricius & Scottus, quum antea legeretur *cum ad obſidendos Samnites Pompejus & Romanus eſſet exercitus.* Ex MSS. pars hanc retinet lectionem, pars inmutat. Meus, *cum ad obſidendos Samnitas Pompejus Romanuſque iſſet exercitus.* Lugd. Bat. ſec. & Ultr. *cum ad obſidendos Aſculos Romanus iſſet* (vel *exiſſet*) *exercitus.* Lugd. Batt. pr. tert. quart. & Coll. Gron. *cum ad obſidendos Aſculos Pompejus & Romanus iſſet exercitus.* Hiſtoria rei geſtae haec eſt. A. V. C. DCLXI. juxta Oroſium, juxta Pighium vero DCLXV. Coſſ. L. Cornelio Sulla & Q. Pompejo Rufo bellum ſociale geſtum fuit in Campania, inter Sullam, conſulem Romanum, & L. Cluentium, Italicorum, atque Mutilum, Samnitium ducem. Circumſtantiae pugnae ex Appiano petendae ſunt, qui Bell. Civil. lib. I. p. 380. ita ſcribit, Λεύκιος δὲ Κλεύεντιος Σύλλᾳ περὶ Πομπηΐα ὄρη στρατοπεδεύοντι μάλα καταφρονητικῶς ἀπὸ σταδίων τριῶν παρεστρατοπέδευε. *Lucius Cluentius Sullam ad Pompeianos montes caſtrametatum contemnere auſus, & ipſe caſtra ad tertium inde ſtadium poſuit.* Narrat deinde quomodo bis inter illos pugnatum fuerit, primaque pugna victus Sulla, ſecunda hoſtes vicerit, eoſque

Digitized by Google

pejos Romanus iſſet exercitus, & [27] Poſtumius Albinus, vir conſularis, tunc L. Sullae legatus, intolerabili ſuperbia omnium in ſe militum odia ſuſcitaſſet, lapidibus occiſus eſt. Sulla conſul civilem cruorem non niſi hoſtili ſanguine expiari poſſe teſtatus eſt: [28] cujus rei conſcientia permotus exercitus, [29] ita pugnam adortus eſt, ut ſibi unusquisque pereundum videret, [30] niſi viciſſet. [31] Decem & octo millia Samnitium eo praelio caeſa ſunt; Juventium quoque, Italicum ducem, & magnum ipſius populum perſecutus occidit. Porcius Cato conſul, Marianas copias habens, cum aliquanta' ſtrenue geſſiſſet, gloriatus eſt, C. Marium non majora feciſſe: & ob hoc cum ad lacum Fucinum contra Marſos bellum gereret, [32] à filio C. Marii in tumultu belli, quaſi ab incerto auctore, proſtratus eſt. [33] C. Gabinius legatus in expugnatione hoſtilium caſtrorum interfectus eſt. Marrucini Veſtinique, Sulpicio lega-

eoſque ad Nolam uſque urbem perſecutus magna clade conciderit, ſic ut triginta millia eorum in pugna atque fuga perierint, viginti inſuper cum ipſo Cluentio ante Nolae portas ceciderint. Oppidum Pompejos eo tempore a Romanis oppugnatum fuiſſe, patet ex verbis Vellei Paterculi lib II. cap. 16 ubi atavi ſui, Minatii Magii, commendans memoriam, de eo ſcribit, tanta illum, licet Aſculanenſem, fide fuiſſe in Romanos, ut cum legione, quam ipſe in Hirpinis *conſcripſerat*, *Herculaneum ſimul cum T. Didio caperet*, *Pompejos cum L. Sulla oppugnaret*, *Coſamque occuparet.* Ex Plinio diſcimus, eadem belli clade Stabias in Campano agro a Sulla deletas fuiſſe, lib. Hiſt. Natur. III. cap. V. p 157. *In Campano autem agro Stabiae oppidum fuère uſque ad Cn Pompejum & L. Catonem conſules, pridie Calend. Maji, quo die L. Sulla legatus bello Sociali id deleret, quod nunc in villam abiit* Patet inde Stabiarum calamitatem accidiſſe anno ante oppugnationem Pompejorum.

27 *Poſtumius Albinus*,] De hujus A. Poſtumii Albini caede Valerius lib. IX. cap 8. FABR Nomen ejus integrum fuit A. Poſtumius Albinus. Quae vero ejus ſuperbia fuerit, penuria ſcriptorum, ignoramus, Valerius nullam in illo agnoſcit, ſed propter falſas & inanes ſuſpiciones, in caſtris ab exercitu lapidibus obrutum fuiſſe ſcribit.

28 *Cujus rei*] Perizon. *ejus rei.*

29 *Ita pugnam adortus eſt*,] Vett. Edd. *ita pugnam adorſus eſt*, MSS. Lugd. Bat. quartus *ita in pugnam exortus eſt*, quae ducere videntur ad lectionem hanc, quam praeferunt Ed. Auguſt. & MSS. Lugd. Batt. pr. & ſec. *ita pugnam exorſus eſt.*

30 *Niſi viciſſet*] Codex Perizon. *niſi vinceret.*

31 *Decem & octo millia*] Sic editum in Ed. Auguſt. & ſic ſcribitur in tribus Codd. Florentt. mille plus numerant tres Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. In Vett. Edd. *duodeviginti millia.*

32 *A filio C. Marii*] Oroſio hanc lucem debemus, qui ſcriptoribus hujus belli, quos jam deſideramus, uſus eſt. Eutrop. lib. V. Cap. 111. p. 205. *P. Rutilius conſul in eo occiſus eſt: Caepio, nobilis juvenis, & Porcius Cato, alius conſul.* Appianus quoque ſimpliciter mortem ejus commemorat l. c. p. 380. τοῦ δ' αὐτοῦ χειμῶνος Κορνήλιος μὲν Κάτων, ὁ σύναρχος τοῦ Πομπηΐου, Μάρσοις πολεμῶν ἀνῃρέθη. *Eadem hyeme Porcius Cato, Pompeji collega, Marſis bellum inferens, occiſus eſt.* Praeceſſit igitur mors Catonis victoriam Sullae, qui illi in conſulatu & imperio ſucceſſit.

33 *C. Gabinius*] A. Gabinius dicitur Livio lib. LXXVI. *Caji* praenomen ab uno Manuſcripto abeſt. FABR.

34 *Pom-*

legato Pompeii perſequente, vaſtati ſunt. [34] Pompaedius & [35] Obſidius, Italici imperatores, ab eodem Sulpicio apud flumen Theanum horribili praelio oppreſſi & occiſi ſunt. Pompejus Aſculum ingreſſus, praefectos, centuriones, cunctoſque principes eorum virgis cecidit, ſecurique percuſſit, ſervos praedamque omnem ſub haſta vendidit, reliquos liberos quidem, ſed nudos & egentes, abire praecepit: & cum de hac praeda opitulationem aliquam in uſum ſtipendii publici ſenatus fore ſperaret, nihil tamen Pompejus ex ea egenti aerario contulit. Namque eodem tempore, cum penitus exhauſtum eſſet aerarium, & ad ſtipendium frumenti deeſſet expenſa, loca publica quae in circuitu Capitolii pontificibus, auguribus, decemviris & flaminibus in poſſeſſionem tradita erant, cogente inopia, vendita ſunt, & ſufficiens pecuniae modus, qui ad tempus inopiae ſubſidio eſſet, acceptus eſt. Et quidem tunc [36] in ſinum ipſius civitatis everſarum omnium urbium, nudatarumque terrarum abraſae undique opes congerebantur, cum ipſa Roma [37] turpi adigente inopia, [38] praecipuas ſui partes auctionabatur. Quamobrem conſideret tunc tempora ſua, cum quaſi inexplebilis venter, [39] cuncta conſumens & ſemper eſuriens, cunctis urbibus, quas miſeras faciebat, ipſa miſerior, nihil relinquens, nihil habebat, & ſtimulo domeſticae famis ad continuationem bellicae inquietudinis trudebatur. Iiſdem temporibus rex Sothimus cum magnis Thracum auxiliis Graeciam ingreſſus, cunctos Macedoniae fines depopulatus eſt: tandemque à C. Sentio praetore ſuperatus, redire in regnum coactus eſt.

34 *Pompaedius.*] Ita eſt in Gualtheri libro. Appianus Κοίντον Πομπαίδιον appellat, qui in Livii & Velleii libris *Silo Popedius* dicitur. Apud Plutarchum in Apophthegmatis Πομπαιδίου Σίλωνος, in Mario Ποπαιδίου Σίλωνος, mendoſe legitur. Apud Diodorum recte, Κοίντος Πομπαίδιος Σίλων. FABR. *Q. Pompaedius* quoque, non *Q. Popedius* legitur in Ed. Auguſt.

35. *Obſidius*] Adnotatione dignum eſt nomen quod huic ſuperſcribitur in membranaceo & antiquiſſimo Codice, qui inter Lugd. Batt. primus eſt, *L. Opidius*. Obſidii autem vel Opidii ſolus meminit Oroſius. In Samnio lapillum, nigerrimi coloris naſci, cui *Obſidianae* nomen ſit, unde ejuſdem coloris vitrum *Obſidianum* dici, refert Plinius lib. XXXVI. cap. 26. Duces Socialis Belli, qui contra Romanos ſteterunt enumerat Freinshemius ad Florum lib. III. cap. 8.

36 *In ſinum*] Malo *in ſinum*, ſicuti eſt in Edd. pr. & Aug. MSS. Meo & Perizon. quam *in ſinus* quod alii & Edd. Vulgg. habent.

37 *Turpi adigente inopia*,] In Ed. Aug. eſt *turpi vel indigente inopia.*

38 *Praecipuas ſui partes*] MS. Lugd. Bat. tert. cum Coll. Gronov. *quae praecipua ſui parte auctionabatur.*

39 *Cuncta conſumens*] Cod. Perizon. *omnia conſumens*, propter illud quod ſequitur, ut credo, *cunctis urbibus*.

CA-

Digitized by Google

CAPUT XIX.

De bello civili Mariano & Mithridatico, in quo Sulla & Marius maximos tumultus calamitateſque reipublicae invexerunt.

[1] Anno ab Urbe condita ſexcenteſimo ſexageſimo ſecundo, nondum finito ſociali bello, Romae primum bellum civile commotum eſt: eodemque anno [2] Mithridaticum bellum, etſi minus infame, non tamen minus grave coeptum eſt. Et quidem de Mithridatici belli ſpatio varie traditum eſt, utrum abhinc primum coeperit, an tunc praecipue exarſerit, maxime cum [3] alii triginta alii quadraginta annis geſtum referant. Sed quamvis iiſdem temporibus geſta perplexis coacervata malis exarſerint, à me tamen ſpeciatim, etſi breviter, ſingula proferentur. Marius, Sulla conſule, [5] & contra Mithridatem in Aſiam cum exercitu profecturo, [6] in Campania tamen propter ſocialis belli reliquias conſiſtente, adfectavit ſeptimum conſulatum, & bellum ſuſcipere Mithridaticum, quo Sulla cognito, inpatiens revera juvenis intemperataque ira percitus, cum quatuor legionibus primum ante Urbem conſedit, ubi [7] Gratidium, Marii legatum, quaſi primam victimam belli civilis occidit, mox Urbem cum exercitu irrupit, faces ad inflammandam Urbem popoſcit. Omnibus metu abditis, per Sacram viam citato agmine in forum

1 *Anno ab Urbe condita DCLXII.*] Ita numerat Eutrop. lib. V. aliis eſt annus DCLXV. quo L. Cornelius Sulla, & Q. Pompejus Rufus Conſules fuerunt. FABR.

2 *Mithridaticum bellum*,] Abeſt vox poſterior ab Ed. Auguſt. Mox *primum* in Edd. prima & Venetis deſideratur.

3 *Alii XXX. alii XL.*] Si à Sulla & Pompejo numeres ad Piſonem & Meſſallam Conſules, quibus Pompejus confecto bello Mithridatico triumphavit, invenies annos XXVII. Sed Florus libro III. capite 5. ſeribit, Mithridatem annis XL. reſtitiſſe: Appianus in Mithridatico ait hoc bellum geſtum annis XLII. FABR.

4 *Referunt.*] Sic ſcribo ex MSS. tribus Lugd. Batt. Coll. Gronov. atque Ed. Auguſt. Vulgo *referant.*

5 *Et contra*] Copulam hanc, invitis MSS. neglexerunt quaedam Edd. Vett.

6 *In Campania tamen.*] *Nola pertinaciſſime arma retinebat, exercituque Rom. obſidebatur.* Velleius. FABR.

7 *Gratidium, Marii legatum*,] Gratidium à Mario legatum miſſum ad Sullam, accipiendarum legionum cauſa, milites trucidarunt, Val. lib. IX. cap. 7. Plutar. in Mario ſcribit, miſſos ab ipſo duos triburos milit. qui Sullae exercitum acciperent, coſque à militibus interfectos. FABR.

 8 *Ad-*

Digitized by Google

rum venit. Marius, cum permovere nobilitatem, inflammare plebem, equeſtrem denique ordinem perarmare adverſus Sullam fruſtra [7] adtentaſſet, poſtremo ſervis ſpe libertatis & praedae ad arma ſollicitatis, [9] nequidquam repugnare auſus, tandem in Capitolium conceſſit. [10] Sed cum eo Sullanae cohortes irruiſſent, magna ſuorum caede diffugit. Ibi tunc [11] Sulpicius, Marii collega, ſervo [10] ſuo prodente, proſtratus eſt. Servum vero ipſum, quod hoſtem indicaverat, manumitti; quod vero dominum prodiderat, ſaxo Tarpejo dejici conſiles decreverunt. Marius fugiens, cum perſequentium inſtantia circumſeptus eſſet, [13] in Minturnenſium paludibus ſeſe abdidit, è quibus infeliciter luto oblitus, ignominioſeque protractus, turpi autem ſpectaculo Minturnas deductus, contruſuſque in carcerem, percuſſorem ad ſe miſſum ſolo vultu exterruit. Deinde lapſus è vinculis, in Africam transfugit, [14] ſollicitatoque ex Utica filio, [15] ubi in cuſtodia obſervabatur, continuo Romam regreſſus, [16] Cinnae conſuli ſocietate ſcelerum conjunctus eſt. Igitur ad profligandam:

8 *Adtentaſſet*,] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov *tentaſſet*. Supra pro *denique* Edd. Vett. nonnullae *deinde*.

9 *Nequidquam repugnare auſus*,] Ed. Aug. *neque quidquam repugnare auſus*.

10 *Sed cum eo*] Lugd. Batt. quatuor & Coll. Gronov. *ſed cum in eum*. Mox *ſervorum* iidem, excepto ſecundo MS.

11 *Sulpicius*, *Marii collega*,] P. Sulp. Tribunuſpl. legem tulerat, ut Mario. bellum Mithridaticum decerneretur, atque auctor ſeditionis fuit, Liv. lib. LXXVII. Vellei. 2. Valer. lib. VI. c. 5. Appian. lib. I. Plut. in Mario & Sulla, Cic. in Bruto, & alii. Fabr.

12 *Suo*] Abeſt a Perizon.

13 *In Minturnenſium pal.*] Lege praeter eos, quos nominavi, Cic. pro Sextio & in Piſonem. Fabr.

14 *Sollicitatoque*] Ed. Aug. *Solutoque*. Praefero tamen Vulgatam, nam in libera cuſtodia fuiſſe innuere videtur verbum *obſervabatur*: praeterea Sextilius, eo tempore Africae praetor, nec amicus Mario nec hoſtis fuiſſe dicitur. Quare nihil violenter contra Marium ſeniorem egit, ſed egreſſo in litus lictorem miſit obviam, qui juberet, provincia decedere. Vide Plutarch. in Vita Marii p. 429. Ergo ſolvere filium ex cuſtodia non potuit. Marius autem filius ipſe è cuſtodia clam aufugiſſe videtur. Nam quomodo in re ſubita & inparata, ultra mare nuncios ad filium pater captivus Minturnis mittere potuit? Marium juniorem una cum Cethego fuga perveniſſe ad regem Numidiae Hiempſalem ſcribit Plutarchus in Mario p. 428. Mandreſtalem adpellat Numidiae iſtum regulum Appian. p. 388. a quo quantum deinde periculum Mariis & Marianis creatum fuerit, eorumque fugam mirabilem pete ex Plutarcho.

15 *Ubi in cuſtodia*] Sic recte ſcribitur in Florentt. pr. & tert. ut & Cod. Meo. At Ed. Aug. habet *ubi is in cuſtodia*, Vulgg. *ubi is cuſtodia*. Perizon. mox *ſervabatur*.

16 *Cinnae Conſuli*.] L. Cornelius Cinna Conſul cum Cn. Octavio fuit poſt Sullae Conſulatum, à quibus bellum Octavianum commotum eſt, cujus meminit Cicero lib. II. de Nat. Deor. Lege Plutarch. in Sulla, Appian. lib. I. Liv. LXXIX. & LXXXVIII. Vellejum, Flor. Eutrop. & alios. Fabr.

dam univerſam Rempublicam, [17] exercitum ſibi in quatuor partes diviſerunt. Tres ſiquidem legiones Mario datae, parti copiarum Cn. Carbo praepoſitus eſt, [18] partem Sertorius accepit: ille ſcilicet Sertorius, [19] jam hinc civilis belli incentor & particeps, qui etiam hoc finito, aliud poſt in Hiſpania bellum excitavit, quod per multos annos maximis Romanorum cladibus traxit. Caetera vero exercitus portio Cinnam ſecuta eſt. Porro autem Cn. Pompejus, qui à ſenatu cum exercitu arceſſitus, ut reipublicae opitularetur, & diu ſeſe novarum rerum aucupatione ſuſpenderat, contemtus à Mario vel Cinna, ad Octavium, alterum conſulem, ſeſe contulit, & mox cum Sertorio conflixit. Infelicem pugnam interventus noctis diremit. [20] Sexcenti ex utraque parte milites trucidati ſunt. Poſtera autem die cum permixtim corpora ad ſepulturam diſcernerentur, miles Pompejanus [21] fratris ſui, quem ipſe interfecerat, corpus agnovit. In concurſu enim [22] utrique cognitionem vultus galea, conſiderationem furor ademerat: quamvis parum ſit culpae circa ignorantiam, ut videatur neſciſſe de fratre, quem non ambigitur ſciſſe de cive. Itaque victor victo infelicior, ubi & fratris corpus agnovit, & parricidium ſuum, [23] exſecratus bella civilia, ilico pectus ſuum gladio tranſverberans, ſimulque lacrimas & ſanguinem fundens, ſuper fraternum ſeſe cadaver abjecit. Et quid hoc profuit [24] ad confuſionem crudelis incepti, quod in primo ſtatim bellorum civilium exordio infamis fama per-

17 *Exercitum ſibi*] Lugd. Batt. pr. & tert. cum Coll. Gronov. *exercitum ſic in quatuor partes* &c. Mox pro *ſiquidem* Ed. Aug. *quidem.*

18 *Partem Sertorius.*] De Q. Sertorio Plutarchus in ejus Vita. Fabr.

19 *Jam hinc civilis belli* &c.] Revocavi pulcherrimam hanc lectionem ex MSS. Lugd. Batt. pr. & tertio cum Coll. Gronov. quibuſcum Vett. Edd. pleraeque conſpirant. Vulg. *jam hic*, nauci non eſt. De Antonio ſimiliter loquitur Lucanus lib. V. ℣. 478.

Ductor erat cunctis audax Antonius armis,
Jam tum civili meditatus Leucada bello.

20 *Sexcenti*] Solus Colon. *ſexcenteni* ex hiſtoria integre ſcripſit pro *ſexcenti.* Laur. Mox Cod. Perizon. *mixtim*, Lugd. Batt. pr. & tert. cum Coll. Gronov. *permixta.*

21. *Fratris ſui*] Lucan. lib. VII. 550.

Ille locus fratres habuit, locus ille parentes.

22 *Utrique*] MSS. quidam & Edd. *utrimque* Lugd. Bat. pr. *in concurſu enim utrimque facto.*

23 *Exſecratus*] Ed. Auguſt. *exſecrans.*

24 *Ad confuſionem*] Altera additur lectio in Ed. Auguſt. *ad confeſſionem.* Sed proba eſt vetus & Oroſiana. Non profuit inquit publice pietas privata, neque confudit Romanos, ut vitarent exempla ſimilia & deſiſterent a bello ſcelerato.

 25 *Nam-*

percrebuit, concurriſſe ignaros quidem fratres, ſed conſcios cives: petiiſſe fratrem, ſcelere victorem, ſpolia fratris occiſi: ac mox tantae inmanitatis reum, eodem gladio atque eadem manu per ſuam necem parricidium, quod admiſerat, vindicaſſe? [25] Numquid aliquem in tantarum animoſitate partium tam triſte movit exemplum? Numquid apud quenquam periculum ſceleris repulit terror erroris? [26] Numquid haec, quae communis eſt etiam cum belluis pietas & reverentia naturae, quod unus perimendo ac pereundo commiſit, quia in ſe agi poſſet, intremuit, ſeſeque ab hujuſmodi incepto, conſcientia victus, removit: Quin potius annis fere quadraginta conſequentibus, in tantum continuata ſunt bella civilia, ut magnitudo laudis, [27] adpendenda ex magnitudine ſceleris putaretur. Omnes enim poſt tale documentum [28] in tali militia parricidiorum pericula refugiſſent, niſi parricidia ipſa voluiſſent. Igitur Marius [29] coloniam Oſtienſem vi ingreſſus, omnia ibi genera libidinis, avaritiae & crudelitatis exercuit. Pompejus, fulmine adflatus, interiit: exercitus vero ejus peſtilentia correptus, pene totus abſumtus eſt. Nam undecim millia virorum de caſtris Pompeii mortua, ſex millia autem de parte

25 *Numquid aliquem*] Oroſium una voce locupletiorem reddidit Cod. Perizon. interſerendo *aliquem*. Neceſſariam illam eſſe negabit nemo, quum ſequatur, *Numquid apud quemquam* &c. Lugd. Batt. quatuor & Ultr. legunt, *Numquid intentarum animoſitates partium*, Exſtat ead. lectio in Florentt. pr. & ſec. ſed in ſec. corrigitur.

26 *Numquid haec quae* &c.] Puto eſſe ſcribendum, *Num quis, haec, quae communis eſt* &c. Num quis, inquit intremuit haec i. e. ad haec? quod firmant illa quae ſequuntur, *ſeſeque ab hujuſmodi incepto, conſcientia victus, removit?* Non enim video, quo modo aliter ſatis apte ſibi verba cohaereant. Vel., recepta emendatione Cod. Perizon. qui pro *conſcientia victus*, legit *conſcientia victa*, locus hac interpunctione juvandus videtur. *Numquid haec, quae communis eſt etiam cum belluis* (vel *belluis*, deleto *cum*, ut facit Perizon.) *pietas & reverentia naturae, quod unus perimendo ac pereundo commiſit, quia in ſe agi poſſet, intremuit, ſeſeque ab hujuſmodi incepto. conſcientia victa removit?*

27 *Adpendenda*] meo periculo hoc, pro *adpetenda* textus recipiat, &, niſi ut verum verbum dem, Actionem injuriarum à Praetore poſtulet. Laut. Eruimus hanc lectionem poſt Lautium ex libris MSS. qui fere omnes ita legunt, vel ita legendum eſſe ſuperſcriptum habent. Vulgo *adpetenda*, quod nequaquam alterius venuſtati par eſt. *Adpendenda* enim ſignificat aequationem laudis & ſceleris; quam laudem non dicit Oroſius eſſe ſimpliciter adpetendam ex magnitudine ſceleris, ſed aeſtimandam, ſimilitudine a lancibus, & rebus quae in iiſdem adpenduntur, deſumta. Flor. pr. praeterea legit *ad magnitudinem ſceleris*

28 *In tali militia*] MSS. & Edd. quidam *in tali malitia*, & mox *fugiſſent*.

29 *Coloniam Oſtienſem*,] Hoc ſcribit Appian. lib. I. Plut. in Sulla, Liv. lib. LXXIX. Fabr.

30 *Deſiderata ſunt*] Perizon. *deleta ſunt*. Sed tres Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. *ſiderata ſunt*. quaſi dicerent, pravo ſidere ſunt

parte Octavii conſulis deſiderata ſunt. Marius [31] Antium & Ariciam civitates hoſtiliter irrupit, cunctoſque in his praeter proditores interfecit, bona ſuis diripienda permiſit. Poſt Cinna conſul cum legionibus, & Marius cum fugitivis Urbem ingreſſi, [32] nobiliſſimos quoſque è ſenatu, & plurimos conſulares viros interfecerunt. Sed, quota haec portio oſtentatae miſeriae eſt, uno verbo definiſſe caedem bonorum, cujus fuit tanta numeroſitas, tanta diuturnitas, tanta crudelitas, tantaque diverſitas? Verumtamen aequius eſt, me aliquid utilitatis ſubtraxiſſe cauſae, quam tantum horroris ingeſſiſſe notitiae, ſive peritis haec, ſive imperitis objiciantur. De patria ſiquidem, de civibus, & de majoribus noſtris haec loquimur: qui his exagitati malis, tam abominanda geſſerunt, de quibus etiam auditis poſteri perhorreſcant; qui profecto nolunt iſta nimis exaggerari, aut ſufficientis notitiae moderatione, ſi ſciunt; aut [33] miſericordis reverentiae contemplatione, ſi neſciunt. Igitur Marius cum interfectorum civium capita, illata conviviis, oblata [34] Capitoliis, [35] collata roſtris, ad ſpectaculum ornatumque congereret, ac ſeptimum conſulatum [36] cum Cinna tertium conſule pervaſiſſet, in exordio conſularis imperii fera tandem morte praereptus eſt. Cinna, bonorum neces, malorum caede ſupplevit. Nam cum [37] introducta per Marium fugitivorum manus inſatiabilis praedandi eſſet, nullamque partem auctoribus praedae conſulibus miniſtraret, in forum quaſi ſtipendii cauſa ſollicitata, militibuſ-

ſunt adflata. In Auguſt. quoque ſic editur, *ſiderata, alii debilitata ſunt.*

31 *Antium & Ariciam,*] Ἄντιον ϗ Ἀρικίαν ϗ Λανούβιον. Appian. FABR.

32 *Nobiliſſimos quoſque,*] In his fuerunt tres Oratores, *Q. Catulus*, *M. Antonius*, *C. Julius Caeſar*, de quibus Cicero in Bruto. Tum quoque Octavius & Merula Coſſ. Craſſus pater & filius, multique alii interfecti: de quibus Appianus lib. I. Liv. LXXX. Lucan. lib. II. Vellejus & alii. FABR.

33 *Miſericordis reverentiae*] Non contemnenda forſitan lectio Ed. Auguſtanae *in ſecundos, reverentiae contemplatione.*

34 *Capitoliis*] Quum haec conſtans ſit omnium MSS. lectio, adprobante quoque Ed. Auguſt. neſcio cur reliquae omnes retineant *oblata Capitolio.* quaſi non liceret ex poëtarum, & Virgilii praeſertim, imitatione, Oroſio, in plurali numero *Capitolia* uſurpare.

35 *Collata roſtris*] Ita in omnibus MSS. inveni. Repoſuerunt tamen Edd. *collocata roſtris* pro *in roſtris*, ut ſaltem debuerant. Sed Oroſius tertium caſum in tribus hiſce videtur continuaſſe. *collata* igitur eſt data, tributa.

36 *Cum Cinna tertium Coſ.*] Anno Urbis DCLXVII. quo C. Marius VII. Cinna iterum Conſul fuit, ac Marius quidem initio Conſulatus Idibus Januariis deceſſit, Liv. libr. LXXX. Plutarch. in Mario. In ejus locum ſuffectus eſt L. Valerius Flaccus, de quo libro ſequenti. FABR.

37 *Introducta per Marium* &c.] Appianus ſcribit, ſervos, qui propoſita libertate ad-

buſque circumdata, inermis exſtincta eſt. Caeſa ſunt illa die in foro Urbis octo millia fugitivorum: idemque [38] Cinna, quartum conſul, ab exercitu ſuo interfectus eſt.

ad Cinnam perfugerant, cum rapinae atque caedis modum nullum facerent, ipſius juſſu à Gallis trucidatos fuiſſe. Plutarchus tradit Sertorium ad quatuor millia ſervorum, quos Marius in bello ſocios, in tyrannide ſatellites habuerat, interfeciſſe. FABR.

38 *Cinna, quartum Conſul,*] *Cinna* in quarto Conſulatu Ancone ab exercitu ſuo lapidibus occiſus eſt. Livius libro octuageſimotertio, Appianus I. Plutarchus in Pompejo & alii. FABR.

CAPUT XX.

Quomodo Sulla à ſenatoribus revocatus fuerit ad ſubveniendum perditae patriae, quoſque ipſe cum ſuis ſubegerit.

INterea reſidui ſenatorum, qui potentiam Cinnae, Marii crudelitatem, inſaniam Fimbriae, Sertoriique audaciam fuga evaſerant, tranſvecti in Graeciam, coëgere precibus Sullam, ut periclitanti, immo jam pene perditae patriae, opem ferret. Igitur Sulla, mox ut Campanum litus adtigit, Norbanum conſulem praelio oppreſſit, [1] ſeptem millia tunc Romanorum Romani interfecerunt, ſex millia eorundem ab iiſdem capta ſunt, centum & viginti quatuor de Sullana parte ceciderunt. [2] Fabius vero Adrianus, cui imperium propraetore erat, regnum Africae ſervorum manu adfectans, à dominis eorum apud Uticam, congeſtis ſarmentis, cum

1 *Septem millia tunc Romanorum*] Eundem numerum edit Eutrop. VII. millia de exercitu Norbani caeſa tradit quoque Plut. Appianus vero ſcribit militum Norbani millia ſex, Sullae LXX. cecidiſſe. FABR.

2 *Fabius Adrianus,*] *Adriani* hujus meminit Cic. Ver. III. Ubi Aſcon. ita ſcribit: *Cinnanis temporibus cum C. Fab. Adria. ut alii ajunt legatus, ut alii putant, pro praetore, vel praetor, provinciam obtineret Afric. Uticae in praetorio ſuo vivus uſtus eſt, quod, corrupto ſervitio civitatis illius, de principum nece conſpiraſſe diceretur.* De eodem Livius lib. LXXXVI. Valer. lib. IX. cap. 10. FABR. De hoc C. Fabio C. F. Adriano, ſatis operoſe egimus in Commentariis ad Theſaurum Morell. Tom. I. p. 171. ubi oſtendimus, denarium ex argento publico, vel auctoritate publica cuſum, qui ab altera parte caput muliebre turritum, ab altera victoriam in bigis cum ſtruthiocamelo exhibet, ſpectare ad hunc Fabium Adrianum, atque ab eodem, propraetore tum temporis in Africa, cuſum fuiſſe, non vero ad C. Fabium Pictorem.

cum omni familia vivus incenſus eſt. [3] Damaſippus praetor, [4] incentore Mario conſule, Q. Scaevolam, C. Carbonem, L. Domitium, P. Antiſtium,

rem. Hactenus enim crediderunt Antiquarii hunc denarium cuſum fuiſſe eo anno, quo populus Romanus argento ſignato uti coepit, quem nos ducentos fere annos eo tempore poſteriorem fecimus. Nuperrime quoque, dum ad illuſtrandam, in Theſauro Regio, Vitam Mithridatis Eupatoris, veteres auctores excutio, inveni (ut opinor) fratrem hujus Fabii, vel certe ex eadem familia alium Fabium, cognomine Adrianum. Inter duces enim L. Luculli, qui poſt Sullam & Murenam, Mithridaticum adminiſtravit bellum, Adrianum quemdam commemorat Plutarchus, qui magna clade equitatum Mithridatis, contra pabulatores Romanos miſſum, adfecerit; atque ad internecionem uſque ceciderit. Quumque illam regii equitatus cladem tegere conaretur Mithridates, Ἀδριανὸς δὲ λαμπρῶς παρημείβετο τὸ στρατόπεδον, πολλὰς κατάγων ἁμάξας, σίτου καὶ λαφύρων γεμούσας. *Adrianus quidem iter fecit magno ſplendore praeter illius caſtra, ingentem numerum ſecum trahens plauſtrorum commeatu & praeda onuſtorum.* Plutarchus in Lucullo p. 502. Pro Adriano autem Fabius hic dux adpellatur Appiano de Bello Mithrid. p. 365. ubi narrat, quomodo Mithridates ex Armenia ad regnum ſuum recuperandum properans, ἐπέθετο Φαβίῳ τῷ ὑπὸ Λευκόλλου στρατηγῷ ὑπολελειμμένῳ καὶ τρεψάμενος αὐτὸν, ἔκτεινε πεντακοσίους. *adgreſſus eſt Fabium, ducem a Lucullo relictum, & in fugam vertit, quingentis in ea pugna occiſis.* Narrat deinde, quomodo idem Fabius, liberatis ſervis, quotquot caſtra ſequebantur, iterum cum Mithridate conflixerit, iterumque graviore clade adfectus fuerit. Aegre inde Cabiros effugit Fabius, ubi a Mithridate obſeſſus, adventu Triarii liberatus fuit, docente Dione Caſſio, qui M. Fabium eumdem adpellat lib. XXXV p. 4. Quare ex Fabiis hiſce, teſte Dione Caſſio, detegitur alter habuiſſe Marci, alter, teſtantibus Nummis, Cai praenomen. Denarii ipſius figura haec eſt, cui & alium, in quo L. Cornelii Sullae caput, ut & collegae ejus Pompeji Rufi, adcurate depingitur, adjunximus.

3 *Damaſippus Praetor,*] Solus Appianus hunc Praetorem *Brutum* nominat, quem Livius lib. LXXXVI. Vellejus II. Valerius lib. IX. cap. 2. L. Damaſippum nominant. Cicero quoque epiſt. 21. lib. IX. ad Paetum ita ſcribit: *Nam praeter hunc C. Carbonem (Cn. Carbonem* vulgo corrupte legitur) *quem Damaſippus occidit, civis è Rep. Carbonum nemo fuit.* Fabr.

4 *Incentore Mario*] Supra cap. praeced. de Sertorio, *jam hinc civilis belli incentor & particeps.*

 5 *Plu-*

ſtium, in curiam quaſi ad conſultandum vocatos, crudeliſſime occidit. Corpora interfectorum per carnifices unco tracta, atque in Tiberim miſſa ſunt. Eodem tempore Sullae duces [5] plurima praelia adverſus Marianas partes infeliciſſima felicitate geſſerunt. Nam & [6] Q. Metellus Carrinatis copias cecidit, & caſtra pervaſit, & Cn. Pompeius Carbonis equitatum graviter trucidavit. Sullae etiam & Marii adoleſcentis maximum tunc praelium [7] apud Sacriportum fuit, in quo de exercitu Marii [8] caeſa ſunt vigintiquinque millia, ſicut Claudius ſcribit. Pompeius Carbonem etiam caſtris exuit, fugientemque inſecutus, nunc caedendo, nunc ad deditionem cogendo, plurima exercitus parte privavit. [9] Metellus Norbani agmen oppreſſit: ubi novem millia Marianae partis occiſa ſunt. [10] Lucullus, cum à Quinctio obſideretur, erupit, & repentina pugna obſeſſorem delevit exercitum. Nam [11] plus quam decem millia ibi tunc caeſa referuntur. Sulla deinde [12] cum Lamponio Samnitium duce, & Carrinatis reliquis copiis, ante ipſam Urbem portamque Collinam [13] ad horam diei nonam ſigna contulit, graviſſimoque praelio tandem vicit, octoginta millia hominum ibi fuſa dicuntur, duodecim millia ſeſe dediderunt: reliquam mul-

5 *Plurima praelia*] Sic reponere jubet Cod Longobard. pro *plura*.

6 *Q. Metellus Carrinatis cop.*] Q. Metellus Pius Carrinatem legatum ad Aeſim, quem Appian. 'Αισιν ποταμὸν adpellat, fudit. Apud Plutarchum in Pompejo eſt "Αρσις ποταμὸς, corrupte ut opinor, ad quem Carbonis equitatum in fugam conjectum ſcribit. Fabr.

7 *Apud Sacriportum*,] De victoria Sullae apud Sacriportum Livius lib. LXXXVII. Vellejus libr. II. Florus lib. III. capite 21. Marius junior, Setio à Sulla occupato, prope caſtra poſuit, cumque cedendo ad Sacriportum veniſſet, aciem inſtruxit, ut ſcribit Appianus, qui *Sacriportum* ἱερὸν λιμένα vocat. Plutarchus in Sulla praelium hoc ad *Signium* commiſſum fuiſſe ait. *Signium & Setium*, finitima oppida, inter viam Latinam & Appiam, collocat Strabo libr. V. Fabr.

8 *Caeſa ſunt viginti-quinque millia*,] viginti millia partis adverſae hoc praelio ſe interfeciſſe Sylla ſcripſit, auctore Plutarcho, idemque numerus eſt apud Eutropium. Fabr.

9 *Metellus Norbani agmen*] Hoc praelium commiſſum fuiſſe apud Faventiam, ſcribit Vellejus. Fabr.

10 *Lucullus, cum à Quinctio*] Vulgo mendoſe *Quinto* legitur. De victoria M. Luculli apud Fidentiam Vellejus & Plut. in Sulla Fabr

11 *Plus quam decem millia*] ἑπτακισχιλίους ἐπὶ μυρίοις, Plut.

12 *Cum Lamponio*] *Lamponii* nomen in Oroſii libris varie depravatum fuit, ſed apud Livium, Appian. Plut. Florum & Eutrop. recte legitur. De pugna ad portam Collinam cum Lamponio Lucano & Teleſino Samnite lege Vellejum. Fabr. Legitur ſcilicet *Campanio* in Lugd. Bat. pr. *Carponio* in Meo, *Camponio*, facili permutatione literae, L. cum C. in reliquis omnibus.

13 Ad

Digitized by Google

multitudinem in fugam verſam, inſatiabilis victorum civium ira conſumſit.

19 *Ad horam diei nonam*] [illegible]. Plutarchus. FABR.

CAPUT XXI.

De proſcriptione Sullana, aliiſque crudelibus facinoribus.

Sulla [1] mox atque Urbem victor intravit, [2] tria millia hominum, qui ſe per legatos dediderant, contra fas contraque fidem datam inermes ſecuroſque interfecit. Plurimi tunc quoque, ut non dicam, innocentes, ſed etiam ipſius Sullanae partis occiſi ſunt, quos fuiſſe plus quam novem millia ferunt. Ita liberae per Urbem caedes, percuſſoribus paſſim vagantibus, ut quemque vel ira [3] vel praeda ſollicitabat, agitabantur. Igitur cunctis jam quod ſinguli timebant [4] aperte frementibus, [5] Q. Catulus palam Sullae dixit, cum quibus tandem victuri ſumus, [6] ſi in bello armatos, in pace inermes occidimus? Tunc Sulla, auctore [7] L. Furſidio primipilari, primus infamem illam tabulam proſcriptionis induxit. [8] Prima pro-

1 *Mox atque Urbem*] Haec eſt Scriptura Cod. Longob. ut & Florent. ſec. atque Lugd. Bat. ſec. denique & Perizon. & ſic quoque in Auguſt. Ed. inprimitur.

2 *Tria millia hominum*,] In uno Manuſcripto eſt *IV. millia*, fortaſſe pro *VII. millia*, errore manifeſto & vulgari. Nam Aug. de Civ. Dei lib. III. cap. 28. ſeptem millia edit, Liv. lib. LXXXVIII. octo millia. Plutarch. in Sylla. ἑξακισχιλίους, Valer. lib. IX. cap. 2. *quatuor legiones*. In meo Floro Manuſcripto ita legitur: *Quatuor millia deditorum inermium civium in villa publica interfici juſſit*, cum vulgo mendoſe legatur, *in via publica*; quod mendum è Liviana epitoma Sigonius quoque ſuſtulit. FABR. *Quatuor millia* numerant Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov.

3 *Vel praeda ſollicitabat*,] Ed. Auguſt. *vel ira praecipitabat vel praeda*. Forte legendum, *vel ira praecipitabat*, *vel praeda ſollicitabat*.

4 *Aperte frementibus*,] Vitioſe Edd. quaedam Vett. *aperta fronte timentibus*. Quod ſequitur, *palam*, in Edd. Vett. quibuſdam omittitur, ſed in omnibus, quos conſului, MSS. invenitur.

5 *Q. Catulus palam*] *Palam* additur quoque in Diaconi additionibus ad Eutropium. Ceterum, pro *Q. Catulo*, Plutarch. *C. Metellum* habet. FABR.

6 *Si in bello* &c.] Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. deleto *ſi*, malunt auferri interrogationis notam & legi, *in bello armatus*, *in pace inermes occidimus!*

7 *L. Furſidio*,] Hujus meminit Florus, quem Plutarchus Ἀφίδιον adpellat. FABR. *Forſidium* vocant Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. & Ed. Auguſt.

8 *Prima proſcriptio LXXX. hominum fuit*,]

Vulgo

proſcriptio octoginta hominum fuit, in quibus quatuor conſulares erant, Carbo, Marius, Norbanus, & Scipio, [9] & inter eos Sertorius tunc maxime pertimeſcendus. [10] Item alia cum quingentis nominibus propoſita eſt, quam cum Lollius, quippe ſecurus nihilque ſibi conſcius, legeret, ubi ſuum repente nomen offendit, dum ſe trepidus adoperto capite foro ſubtrahit, interfectus eſt. Sed ne in ipſis quidem tabulis fides ac finis malorum videbatur. [11] Namque alios, quos proſcripſerant, jugulabant: alios autem, poſtquam jugulaverant, proſcribebant. Nec ipſius mortis erat via ſimplex, aut una conditio, ut in nece civium ſaltem jus hoſtium ſervaretur, qui nihil à victis praeter vitam exigunt. [12] M. Marium ſiquidem, de caprili caſa extractum, vinciri Sulla juſſit: [13] ductumque trans Tiberim ad Lutatiorum ſepulchrum, effoſſis oculis, membriſque minutatim deſectis, vel etiam fractis, trucidari. Poſt hunc [14] P. Laetorius ſenatorque [15] Venu-

leius

Vulgo contra veterum librorum auctoritatem legunt, *LXXX. millium hominum.* Plutarchus in Sylla, ὁ δ' ἐν Σύλλας ὄψις ἐγδείγματα περιχαρῆ. Sic enim legendum, non περιέχαψε, ut eſt inpreſſum. Fabr.

9 *Et inter eos*] Ita MSS. omnes, non *interque eos.*

10 *Item alia*] Ed. Aug. addit *tabula.*

11 *Namque alios*,] In uno aut altero Lugd. Batt. legitur, *Namque alios, quos non proſcripſerant, jugulabant: alios autem, poſtquam jugulaverant, proſcribebant.* Mox, *a victis*, exſulat a quibuſdam MSS. alii ſimpliciter *victis* ſcribunt.

12 *M. Marium*] *M. Marium Praetorem* nominat Valerius lib. IX. cap. 2. *Marium ducis ipſius fratrem*, Florus. De crudeli ejus interitu Lucan. lib. II. Fabr.

13 *Ductumque*] Tres Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. *vinctumque.*

14 *P. Laetorius*] Hunc puto eſſe illum, quem Sulla Conſul cum Mario ſeniore proſcripſit, quemque Appianus Λαιτώριον nominat. Eſſe autem ſcribendum *Laetorium*, non *Lectorium*, cognoſcitur ex libris Graecorum, & antiquis Latinorum: Itemque ex Faſtis Capitolinis in quibus anno Urbis CDXCVI. eſt, *M. LAETORIUS M. F. M. N. PLANCIANUS.* magiſter Equitum cum Dictatore Q. Ogulnio Gallo. Valer. Max. hunc non *P. Laetorium*, ſed *M. Plaetorium* nominat, & in nonnullis Oroſii libris *Laetorii* praenomen cum nomine ipſo jungitur. Fabr. *P. Lectorius* in Perizon. *P. Vectorius* in Meo, *L. Lictorius* in Lugd. Bat. pr.

15 *Venuleius*] Lugd. Bat. tres *Belnuleius.* Fuit inter quaeſtores Ciceronis tempore quidam Venuleius, hujus forte filius. Triumviri dignitas erat prima ad honores, videlicet eorum, qui monetae ſignandae praeerant, adeoque vix commemoratu digna; unde non credo adpoſitam ab Oroſio fuiſſe, ſed emendatione egere locum, & plane eſſe ſcribendum prouti in fidiſſimis Membranis meis exſtat, videlicet, *ſenatorque Venuleius occiſi.* Laetorium illum ſenatorem quoque vocat Appianus lib. I. Bell. Civil. p. 386. ſed non videntur mihi loqui de eodem homine Appianus & Oroſius; Laetorius enim, cum Mario ſeniore & Sulla proſcriptus, Marci praenomen geſſit. Ergo Plaetorii nomen hic magis convenire videtur, & pro eo quod Vulgg. hactenus habuerunt, *Poſt hunc P. Laetorius ſenator Venuleius triumvir occiſi.* reponendum integre eſſe, *Plaetorius ſenatorque Veneleius occiſi*, omiſſo in utroque praenomine. Plaetorii enim caedem crudelitati Sullae, in Marcum Marium exercitae, mox ſubjungit Val. Maximus lib. IX. cap. 2. *At ille etiam M. Plaetorium, quod ad ejus* (M. Marii) *ſup-*

leius occiſi. M. Marii caput [16] Praeneſte miſſum; quo viſo, C. Marius ultima deſperatione correptus, ubi à Lucretio obſidebatur, ne in manus incideret inimicorum, [17] cum Teleſino mutua morte concurrit. Dumque violentius ipſe [18] in concurrentem manus [19] adigit, circa ſuum vulnus manum percutientis hebetavit. Ita eo interfecto, ipſe leviter vulneratus, [20] cervicem ſervo ſuo praebuit. Carrinatem praetorem Sulla jugulavit. Inde Praeneſte profectus, omnes Marianae militiae principes, hoc eſt legatos, quaeſtores, praefectos, & tribunos juſſit occidi. Pompeius Carbonem [21] à Coſſura inſula in Aegyptum fugere conantem, in Siciliam ad ſe retractum, & complures cum eo ſocios ejus occidit. Sulla dictator creatus eſt, ut dominationis & crudelitatis libido, honeſti praecipuique nominis reverentia & armaretur & velaretur. Pompeius in Africam tranſgreſſus, eruptione circa Uticam facta, [22] decem & octo millia hominum interfecit. Quo bello Domitius, dux Marianus, dum [23] inter primores repugnat, occiſus eſt. Idemque Pompeius [24] Hiertam, Numidiae regem, perſecutus, [25] fugientem, à Bogude Bocchi Maurorum regis filio, ſpoliari.

ſupplicium exanimis ceciderat, continuo ibi mactavit: novus punitor miſericordiae, apud quem iniquo animo ſcelus intueri, ſcelus admittere fuit. Errorem quoque, ex quo *triumvir* huc inportune influxerit, detexiſſe ex Codice Meo videor. Reperi in eo verba illa, *Marci Marii*, ſic exarata, *axir ci Marii*, ita ut *axir* lineam finiat *ci* novam inchoet. Ita quum in aliis MSS. itidem videatur fuiſſe ſcriptum, facillimum errorem correctores ſuſtuliſſe ſibi viſi ſunt, ponendo *uvir* pro *axir* & *M.* pro *ci*, dein *occiſi* migrare juſſo poſt *uvir*.

16 *Praeneſte miſſum;*] Editi interſerunt *eſt*, ſed contra omnes MSS.

17 *Cum Teleſino,*] Idem eſt in Epitoma Liviana. Sed alii aliter de *Marii* morte ſcripſerunt, ut eſt apud Vellejum. FABR.

18 *In concurrentem*] Lugd. Bat. pr. *in incurrentem.*

19 *Adigit,*] Ita repoſui ex melioribus MSS. Florentt. duobus, Meo & Perizon. Vulg. *adegit*, praeterquam in Ed. Auguſt.

20 *Cervicem*] In omnibus MSS. praeterquam in Meo & Perizon. *cervices* inveni.

21 *A. Coſſura inſula*] *Coſſura*, non *Coſſyra* eſt in Manuſcriptis duobus. Nam in uno mendoſe *Corſica* legitur, ſicut in Epitoma LXXXIX. *Corcyra.* Appianus Κάρβωνα δ' ἐκ Λιβύης ἐς Σικελίαν μετὰ πολλῶν ἐπιφανῶν, καὶ ἀπ' αὐτῶν ἐς Κοσσύραν νῆσον ὑπεκφεύγοντα, πέμψας τινὰς ὁ Πομπήϊος συνέλαβεν, id eſt: *Carbonem, ex Africa in Siciliam multis nobilibus comitatum, atque inde in Coſſuram fugientem, Pompeius, ſubmiſſis quibuſdam, comprehendit.* In lapidibus Capitol. exſtant navales triumphi Ser. Fulvii Nobilioris, & M. Aemilii Paulli de *Coſſurenſibus* & *Poeneis* ann. CDXCIX. FABR.

22 *Decem & octo millia*] Lugd. Bat. pr. *decem & novem millia.*

23 *Inter primores*] Meus & Florent. tert. *inter primos.* Mox in eo *idem* legitur pro *idemque.*

24 *Hiertam, Numidiae regem,*] *Hiertam* habent omnes libri Manuſcripti, eundemque antiquus meus Eutropius *Hierdam* nominat, cum impreſſi *Hierbam*, Plutarch. Ἰάρβαν, Epitoma *Hieram* edat. FABR.

25 *Fugientem*] MSS. fere omnes *fugientemque.*

 26 *Bul-*

liari omnibus copiis fecit: quem continuo [26] Bullam reverſum, tradito ſibi oppido, interfecit.

26 *Bullam*] Urbis hujus Numidiae, vocantes *Bullam regiam*, meminerunt Plinius lib. V. cap. 3. & Antonini Itinerarium

Caput XXII.

Dictorum velut epilogum recitat auctor. De novo tumultu per Lepidum excitato.

[1] Creatis itaque P. Servilio & Ap. Claudio conſulibus, [2] viſus eſt tandem Sulla privatus. Hoc fine concluſa ſunt duo bella funeſtiſſima, ſociale Italicum & civile Sullanum. Haec per annos decem tracta, plus quam centum quinquaginta millia Romanorum conſumſerunt, tantumque lectiſſimorum virorum vernaculorumque militum Roma hoc civili bello perdidit, quantum in ea ſuperiore tempore, cum ſe jam adverſus Alexandrum Magnum circumſpiceret, [3] in diſcretis aetatibus cenſus invenit. Praeterea viros conſulares [4] vigintiquatuor, praetorios ſex, aedilitios ſexaginta, ſenatores fere ducentos, abſque innumeris totius Italiae populis, qui paſſim ſine conſideratione deleti ſunt, [5] quos neget quiſquam, ſi valet, quin eodem damno ſuo [6] vicerit Roma, quo amiſit Italia. [7] Proh pudor! Num quidnam [8] & hic comparatione ambigua egent tempora? Immo, vel maxime, inquiunt. Nam quid [9] tam apte, quam bellis civilibus bella civilia comparantur? An forte [10] dicetur, etiam in his temporibus

1 *Creatis itaque P. Servilio*] P. Servilius Vatia, & App. Claudius Pulcher Conſules fuerunt anno DCLXXIII. iiſque Conſulibus creatis Sulla Dictatura ſe ultro abdicavit. Appianus libr. I. Plutarchus in Sulla. Fabr.

2 *Viſus eſt tandem Sulla*] Quidam *viſus*, Venetae Edd. *Lucius Sulla tandem eſt privatus.*

3 *In diſcretis aetatibus*] Lugd. Batt. pr. & tert. cum Coll. Gronov. *indiſcretas aetatis* Ed. Aug. *indiſcretis aetatibus.*

4 *Viginti quatuor*,] Unum plus numerat Lugd. Bat. quart.

5 *Quos*] Italiae ſcilicet populos, nam vitioſe Edd. quaedam Vett. *quomodo* vel *quod*, ut & Cod. Perizon. *quo neget.*

6 *Viceris*] Florent. pr. *vicit.*

7 *Proh pudor!*] Alii *Proh dolor!*

8 *Et hic*] Lugd. Bat. pr. & *haec* Florent. ſec. & *hinc.*

9 *Tam apte*, Lugd. Batt. duo *tam aperte.*

10 *Dicetur*,] Lugd. Bat. tert. *dicitur.*

11 *Ju-*

Digitized by Google

bus bella civilia non fuiſſe? Quibus à nobis reſpondebitur, [11] juſtius quidem ſocialia vocari oportere: [12] ſed nobis proficere, ſi civilia nominentur. Cum enim cauſis [13] vocabulis ac ſtudiis paria docentur omnia, tum ſibi in his tanto plus vindicat reverentia Chriſtianae religionis, quanto minus praeſumpſerit [14] poteſtas irata victoris. Nam cum plerumque inprobi tyranni, temere invadentes rempublicam, uſurpatoque regio ſtatu, Romani imperii corpus abruperint, atque ex eo bella vel per ſe injuſta inportaverint vel in ſe juſta commoverint, [15] Britannis Galliſque populis erecti & inſtructi; haec bella, quantum externis proxima, tantum longinqua civilibus, quid niſi ſocialia jure vocitentur, cum ipſi Romani ne Sertorii quidem, aut Perpernae, [16] aut Crixi, aut Spartaci bella, civilia uſpiam nominarint? In tali ergo [17] vel defectu, vel perduellione ſociorum, minore nunc utique invidia laboraret, ſi fortaſſis exiſteret vel gravis pugna, vel cruenta victoria. Veruntamen cum [18] in hiſce temporibus omnia plus neceſſitatis adferant & minus pudoris; hoc eſt cauſa, pugna, victoria; vel pro extinguenda inſolentia tyrannorum, vel pro cohibendo ſociorum defectu, vel pro inurendo ultionis exemplo, cui tandem dubium eſt, quanto nunc mitius, quantoque clementius excitata (ut dicunt) bella civilia geruntur, immo reprimuntur potius quam geruntur? Quis enim unum civile bellum per decem annos his temporibus agitatum audierit? Quis uno bello centum quinquaginta millia hominum, vel hoſtium ab hoſtibus, ut non dicam civium à civibus, caeſa meminerit? Quis illam, quam explicare longum eſt, optimorum atque illuſtrium virorum multitudinem trucidari in pace cognoverit? Poſtremo quis illas infames interficiendorum tabulas timuerit,

11 *Juſtius quidem*] Lugd. Bat. pr. *juſte quidem.* Perizon. *juſtius quippe.*

12 *Sed nobis*] Perperam Perizon. *Sed non.*

13 *Vocabulis*] Sic MSS. & Ed. Aug. *vocabuliſque* Vulgg.

14 *Poteſtas irata victoris.*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. *poteſtas irati victoris.*

15 *Britannis Galliſque populis erecti & inſtructi;*] Carauſium, Allectum, Conſtantinum alioſque ejus temporis tyrannos intelligit, hos *erectos*, id eſt confiſos Britannis & Gallis dixit. Verum ego in nullo MS. verbum *erecti*, inveni, omnes vero habent *creati*, ut & Ed. Auguſt. quare contra MSS. conſenſum illud *erecti* retineri non poſſe judico. Cod. Meus *& creati & inſtructi.* An ſcripſit Oroſius? *a Britannis Galliſque populis & creati & inſtructi.*

16 *Aut Crixi*,] De *Crixo* gladiatorum duce infra capite ult. dicemus. In inpreſſis vulgo male, aut *Craſſi* legitur. FABR.

17 *Vel defectu*,] Sic MSS. omnes, contra Vulgg. *defectu.*

18 *In hiſce*] Florentt. tres, *his temporibus*, deleto *in*, non male.

19 *Lo-*

muerit, [19] legerit, ſenſerit? ac non potius omnibus notum ſit, una cunctos pace compoſitos, atque eadem ſalute ſecuros, victos victoreſque pariter communi exſultaſſe laetitia, [20] ac etiam in tantis totius Romani imperii provinciis, urbibus ac populis, [21] vix paucos aliquando exſtitiſſe, quos juſta ultio [22] invito etiam victore damnarit? Et, [23] ut verbis verba non onerem, non temere dixerim, tantam vel in bello ſaltem extinctam modo fuiſſe gregariorum militum manum, quanta tunc [24] caeſa eſt in pace nobilium. Igitur, [25] Sulla mortuo, Lepidus, Marianae partis adſertor, adverſus Catulum Sullanum ducem ſurgens, redivivos bellorum civilium cineres ſuſcitavit. Bis tunc acie certatum eſt. Plurimi Romanorum, jam ipſa paucitate miſerorum, & adhuc illo furore inſanientium, caeſi ſunt. Albanorum civitas, obſidione oppugnata atque excruciata fame ultima, miſerabilium reliquiarum deditione ſervata eſt. Ubi tunc Scipio, Lepidi filius, captus atque occiſus eſt. [26] Brutus in ciſalpinam Galliam fugiens, perſequente Pompeio, apud Rhegium interfectus eſt. Ita hoc bellum civile non magis clementia Catuli, quam taedio Sullanae crudelitatis, ut ignis in ſtipula, eadem celeritate qua exarſit, evanuit.

19 *Legerit, ſenſerit?*] Ed. Aug. *timuerit, ſcripſerit, ſenſerit, neſcierit.* Quomodo opponuntur, qui ſcripſerunt & qui timuerunt, per ſuas ſcilicet vices, item qui ſenſerint & neſcierint, quum ſcilicet & ſcripti in iis & non ſcripti interierint. Sed malo vulgatam.

20 *Ac etiam*] MSS. quidam *ut etiam*, forte melius *atque etiam.*

21 *Vix paucos*] Lugd. Bat. pr. & tert. cum Coll. Gronov. *vix perpaucos.*

22 *Invito etiam victore*] Coll. Gronov. *uno etiam victore* MSS. Lugd. Batt. tres *uno etiam auctore.*

23 *Ut verbis verba non onerem,*] Tres Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. *ut verba vera non onerem.* Forte, *ut vera verbis non onerem.*

24 *Caeſa eſt in pace nobilium.*] Tres iidem MSS. cum Coll. Gron. hic legunt *caeſa eſt & in pace nobilium*, ſupra vero *non exſtinctam modo.*

25 *Sulla mortuo, Lepidus,*] M. Aemilius Lepidus & Q. Lutatius Catulus Coſſ. fuerunt an. Urbis DCLXXV. de quibus Salluſt. lib. I. hiſt. *Res populi Rom. M. Lepido, Q. Catulo Conſulibus militiae & domi geſtas compoſui.* De diſſenſione horum Conſulum Cicero Catil. III. Liv. lib. XC. Appian. I. Plut. in Sulla & Pompeio, Eutrop. & alii. Fabr.

26 *Brutus in ciſal.*] Hic eſt *M. Junius Brutus*, M. Bruti, qui Caeſarem interfecit, pater Plut. in Pompeio & Bruto. Fabr.

Caput XXIII.

De quatuor novis bellis à Romanis ſuſceptis, Hiſpanico, Pamphylico, Macedonico & Dalmatico.

[1] Anno ab Urbe condita ſexcenteſimo ſeptuageſimo tertio, ſonantibus undique bellorum fragoribus, quorum unum in Hiſpania erat, aliud in Pamphylia, in Macedonia tertium, quartum in Dalmatia, [2] exſanguis adhuc atque exhauſta inteſtina pernicie tamquam febribus Romana reſpublica, propulſare armis Occidentis Septentrioniſque fortiſſimas gentes cogebatur. [3] Sertorius ſiquidem, vir dolo atque audacia potens, cum partium Marianarum fuiſſet, Sullam fugiens, ex Africa dilapſus in Hiſpanias, [4] bellicoſiſſimas gentes in arma excitavit. Adverſus hunc, ut breviter definiam, duo duces [5] miſſi, Metellus & Domitius: quorum [6] Domitius ab Hirtuleio, Sertorii duce, [7] cum exercitu oppreſſus eſt. [8] Manilius, proconſule Galliae in Hiſpaniam

1 *Anno ab Ur. c. DCLXXIII.*] Annum intelligit, quo Lepidus & Catulus Conſules fuerunt, quem nos jam DCLXXV. poſt Romam conditam nominavimus, iis vero Coſſ. quatuor haec bella exorta fuiſſe Eutrop. initio libr. VI. auctor eſt. Fabr.

2 *Exſanguis adbuc*] Cod. Perizon. *exanguis undique.* Idem ſupra pro *LXXIII.* numerat annum LXXVII.

3 *Sertorius ſiquidem,*] De bello Sertoriano Appian. libro I. Plutarchus in Sertorio & Pompejo, Liv. lib. XC. & deinceps, Florus lib. III. cap. 22. Eutropius libr. VI. & auctor de Viris Illuſt Fabr.

4 *Bellicoſiſſimas*] Edd. Vett. quaedam addunt *ferociſſimaſque*; Legunt dein *in arma ex armis*, ſed contra meliores Codices.

5 *Miſſi,*] Ed Aug. *miſſi ſunt.*

6 *Domitius ab Hirtuleio,*] *Hirculeius* eſt in noſtris Manuſcriptis Oroſii, Eutropii & Flori libris. *Hirculeium* Quaeſtorem nominat Livius libr. XC. eumdem Plutarchus in Sertorio intelligit his verbis, Δομίτιον δὲ Καλουίσιον (fortaſſe Καλβῖνον) ἀνθύπατον ὄντα τῆς ἐντὸς Ἰβηρίας διὰ τοῦ ταμίου καταγωνισάμενος. Meminit ibidem Plutarchus *Thoranii* legati Metelli, quem Sertorius cum exercitu cecidit. In meo etiam Floro Manuſcripto legitur: *Cum hinc Domitius & Thorius, inde Herculei praeluderent.* Ubi inpreſſi habent, *cum hinc Domitius & cohortes.* Fabr.

7 *Cum exercitu oppreſſus eſt.*] Obtinuerat hic L. Domitius Ahenobarbus proconſule Hiſpaniam citeriorem, ex qua Metellus, Sertorio viribus inpar, cum arceſſiverat. Salluſt. Fragm. lib. II. *Metellus Domitium procoſ. in citeriore Hiſpania, cum omnibus copiis quas paraverat, arceſſivit.* Oppreſſum eumdem cum exercitu atque occiſum fuiſſe a L. Hirtulejo tradunt quoque Plutarchus & Eutropius; Plutarch. in Sertorio p. 574. Δομίτιον δὲ καὶ Λούκιον, ἀνθύπατον ὄντα τῆς ἑτέρας Ἰβηρίας, διὰ τοῦ ταμίου καταπολεμησάμενος &c. ἀπέκτεινε. Vertunt, *Domitium & L. Manlium* &c. Sed ego puto Λούκιον eſſe ſcribendum, atque ſic vertendum, *Lucium vero Domitium quoque, alterius Hiſpaniae proconſulem, per quaeſtorem ſuum ſuperatum &c. occidit.* Nam Domitius Hiſpa-

am cum tribus legionibus & mille quingentis equitibus tranſgreſſus, iniquam cum Hirtuleio pugnam conſeruit: à quo caſtris copiiſque nudatus, in oppidum Ilerdam pene ſolus refugit. Metellus, multis praeliis fatigatus, per devia oberrans, hoſtem mora fatigabat, donec Pompeii caſtris conſociaretur. Pompeius contracto [9] apud Pallantiam exercitu, Lauronem civitatem, quam tunc Sertorius oppugnabat, fruſtra conatus defendere, victus aufugit. Sertorius ſuperato fugatoque Pompeio, Lauronem captam cruentiſſime depopulatus eſt: [10] reliquum agmen Lauronenſium, quod caedibus ſuperfuerat, miſerabili in Luſitaniam captivitate transduxit. Pompeium autem, hoc eſt, illum Romanorum ducem, à ſe fuiſſe victum gloriatus eſt: quem magna praeditum fiducia, ad hoc bellum [11] non pro conſule, ſed pro conſulibus Roma miſiſſet. Fuiſſe tunc Pompeio triginta millia peditum, mille equites, Galba ſcribit: Sertorium autem ſexaginta millia peditum, octo millia equitum habuiſſe commemorat. Poſtea vero [12] Hirtuleius cum Metello congreſſus, apud Italicam Beticae Urbem viginti millia militum perdidit:

ſpaniae citerioris, Galliae autem proconſule fuit Manlius ſeu potius Manilius. Praeterea cecidit in acie Domitius; turpi fuga, & exercitu amiſſo, evaſit Manilius. Eutropii verba ſunt lib. VI. cap. 1. *A Sertorii duce Hirtuleio Domitius occiſus eſt.* Clades apud Anam flumen accepta fuit. Florus lib. III. cap. 22. *Prima per legatos certamina habita, quum hinc Domitius & Thorius, inde Hirtuleji fratres prouderent: Mox his apud Segoviam, illis apud Anam flumen oppreſſis.* Quae ſi cum adductis ex Plutarcho conferas, ubi de Thorii quoque caede loquitur, videbis emendationem noſtram ſtabiliri, neque L. Manilio locum ibidem eſſe. Aliquanto poſt pro *conſociaretur*, Lugd. Bat. quart. *ſociaretur.*

8 *Manilius Procoſ.*] *Manilius* eſt in uno Manuſcripto, *Manlius* in caeteris. Apud Plutarch. eſt, ὥστε Λούκιον μὲν Λόλλιον ἐκ τῆς περὶ Νάρβωνα Γαλατίας ἐλθεῖν αὐτῷ βοηθὸν, ubi Sigonius legit ὥστε Λούκιον Μάνλιον. Fabr. Codd. MSS. quos conſului, fere omnes, & inter illos Longobard. recte ſcribunt *Hirtuleio*, & hic & infra; atque iterum *Hirtulei*, ubi aliquanto poſt de morte fratrum Hirtuleiorum loquitur Oroſius. Hirtuleius autem, de quo hic agitur, cum fratre inter duces Sertorii fuit, & numeratur inter ejus quaeſtores. Pro *Manilius* in omnibus MSS. exaratur *Manlius*, ſed perperam.

9 *Apud Pallantiam*] In aliis eſt *Polentiam*, mendoſe. De Pallantia Strabo lib. III. De Pallantinis, Plinius lib. III. cap. 3. De Lauronis excidio Plutarch. & Appian. Fabr. *Palentium* Lugd. Bat. quart. & Meus.

10 *Reliquum agmen Lauron.*] Plutarch. aliter; in Sertorio ſcribens, ipſum Lauronenſibus peperciſſe, eoſque dimiſiſſe. Fabr.

11 *Non pro conſule*] Lege Plutarchum in Pompeio. Fabr. Aliquanto poſt pro *Mille equites* Vulgg. & *mille equites*, contra MSS.

12 *Hirtuleius cum Metello*] De Metelli victoria contra Hirtuleium, Liv. lib. XCI. Frontinus lib. II. Stratagem. Fabr. Salluſt. lib. II. Fragm. *Occurrere duci & praelium* ac-

dit : victuſque in Luſitaniam cum paucis refugit. Pompejus [13] Segidam, nobilem Celtiberiae urbem, cepit. Sertorius deinde cum Pompeio congreſſus, decem millia militum ejus interfecit. Ex alio cornu, [14] vincente Pompeio, tantumdem pene ipſe perdidit. Multa inter eos praeterea praelia geſta ſunt. [15] Memmius, quaeſtor Pompeii, idemque vir ſororis ejus, occiſus eſt. [16] Hirtuleii fratres interfecti. [17] Perperna, qui [18] ſe Sertorio junxerat, comminutus eſt. Poſtremo ipſe [19] Sertorius, decimo demum anno belli inchoati, iiſdem, quibus & Viriathus, ſuorum dolis interfectus, finem bello fecit, Romaniſque victoriam ſine gloria dedit: quamvis Perpernam poſtea pars exercitus ejus ſecuta ſit, qui à Pompeio victus, cum univerſo exercitu ſuo interfectus eſt. Civitatibus vero cunctis ultro ac ſine mora per deditionem receptis, duae tantum reſtiterunt, hoc eſt, Uxama & Calaguris: quarum Uxamam Pompeius evertit, Calagurim Afranius jugi obſidione confectam, atque ad infames eſcas miſeranda inopia coactam, ultima caede incendioque delevit. Percuſſores Sertorii praemium ne petendum quidem à Romanis eſſe duxerunt, quippe qui meminiſſent antea Viriathi percuſſoribus denegatum. Et quamvis nullo tunc praemio patra-

accendere, adeo uti Metello in ſagum, Hirtuleio in brachium tela venirent.

13 *Segidam,*] MSS. omnes *Belgidam*, ut & Edd. Vett. uſque ad Fabricium, qui tamen hujus ſuae emendationis nullam reddit rationem. Ego neque *Belgidam* neque *Segidam* in Celtiberia invenio, *Balſionem* ſive *Belſinuam* ibidem agnoſcunt Ptolemaeus & alii, quod proxime ad *Belgidam* accedit; ut & *Ceſatam* ſive *Ceſadam*, quod ſcriptura ſua non multum a *Segida* differt.

14 *Vincente Pompeio,*] Ita tres Florentt. Meus & Perizon. Edd. pr. & Auguſt. cum Venetis. Lugd. Batt. quatuor cum Edd. quibusdam *vim faciente Pompeio.* Ultr. & Coll. Gronov. *vim faciente vincente* vel *vincenteque Pompeio.*

15 *Memmius, quaeſtor*] Memmium in agro Seguntino interfectum ait Plutarch. in Sertorio. De Memmio Quaeſtore Pompeii Cicero pro Balbo. FABR.

16 *Hirtuleii fratres interfecti.*] Quanta eorum inter Sertorii duces fuerit exiſtimatio, patet ex Frontini verbis Stratag. lib. II. cap. 7. *Q. Sertorius, quum acie decertaret, barbarum, qui ei nunciaverat, Hirtuleium periiſſe, pugione trajecit, ne & in aliorum id notitiam perferret, & ob hoc animi ſuorum infirmarentur.*

17 *Perperna,*] *Perperna*, non *Perpenna*, ſcribi debere, teſtimonio ſunt Faſti Capitolini, in quibus anno DCLXI. cum Claudio Pulchro Conſul *M. PERPERNA* comparatur: idemque à Dione lib. XLI. Περπέρνας adpellatur, unde non eſt dubium, quin apud Plutarchum & Appianum librarii pro *Perperna* ſubſtituerint Περπένναν, cum praeſertim in Appiani Iberica ab Hen. Steph. edita *Perperna* hic, quo de agimus Περπέρνας adpelletur. FABR.

18 *Se Sertorio junxerat,*] A Florent. pr. abeſt *Se.* Flor. tert. ſcribit *conjunxerat.*

19 *Sertorius decimo demum an.*] In Eutropii libris ſcriptum eſt, *Sertorium octavo decimo anno à ſuis occiſum eſſe*, ſed Cuſpinia-

Digitized by Google

traverint Romanam ſecuritatem, tamen fortis fide ac viribus ſemper Hiſpania, cum optimos [20] invictiſſimoſque reges reipublicae dederit, nullum umquam tyrannorum, ab initio uſque in hodiernum diem, de ſe editum miſit vel in ſe extrinſecus incurrentem, vivum potentemve dimiſit. Interea [21] Macedonicum bellum Claudius ſortitus, varias gentes, quae Rhodopaeis montibus circunfuſae ſunt, ac tunc Macedoniam crudeliſſime populabantur: (nam inter caetera dictu audituque horrida, quae in captivos agebant, raptis, cum poculo opus eſſet, humanorum capitum oſſibus, cruentis capillatiſque adhuc, ac per interiores cavernas [22] male effoſſo cerebro oblitis, avide ac ſine horrore tamquam veris poculis utebantur, quarum cruentiſſimi atque immaniſſimi Scordiſci erant) has itaque, ut dixi, Claudius pellere Macedoniae finibus bello adtentavit, magniſque ſe malorum molibus objecit: [23] unde cum animo aeger, & curis circumſeptus, morbo inſuper correptus eſſet, interiit. Hujus [24] ſucceſſor Scribonius adtentatarum ſuperiore bello gentium vim declinans, in Dardaniam arma convertit, eamque ſuperavit. [25] Publius vero Servilius exconſule, Ciliciam & Pamphyliam crudeliſſime adortus, dum ſubdere ſtudet pene delevit. Lyciam & Urbes ejus obſeſſas oppreſſaſque cepit. Praeterea, Olympum montem pervagatus, [16] Phaſelim evertit, Corycum diruit, [17] Tauri quoque mon-

nianus recte corrigit, *Octavo demum anno.* Nam & Appianus de re geſta cum Sertorio ita ſcribit: λοιπὸν δ' ἔτι τῷ Συλλάνῳ ἔργον τὸ Σερτωρίου ἡγούμενος ἐπιμένειν. Ac *Sertorius quidem octavo ſui ducatus anno interſectus*, bellum vero decimo confectum fuit, auctore Livio lib. XCVI. FABR.

20 *Invictiſſimoſque*] Copulam delent praeter Ed. Auguſt. Cod. Longob. cum tertio Florent. & Lugd. Bat. tertio. Ex *optimos* & *invictiſſimos* alterutrum forſan varia eſt lectio.

21 *Macedonicum bellum Claudius*] Hic eſt Ap. Claudius Pulcher, quem Conſulem cum C. Servilio fuiſſe, diximus cap. ſuperiore; de re ab eo geſta, Livius libro XCI. Eutropius 6. FABR.

22 *Male effoſſo*] Ed. Aug. *male effuſo.*

23 *Unde cum animo aeger, & curis*] Haec lectio eſt in omnibus noſtris Manuſcriptis, cujus loco in aliis impreſſis corrupte legitur: *Unde cum haec animo gereret, curis circumſeptus*, &c. FABR. Fabricianam emendationem confirmant MSS. noſtri omnes & Ed. inſuper Auguſt.

24 *Succeſſor Scribonius*] C. Scribonius Curio, qui cum Cn. Octavio Conſul fuit anno DCLXXVII. Ap. Claudio in Macedonia ſucceſſit, Eutrop. lib. VI. Liv. lib. XCII. & XCV. Triumphi Curionis è Macedonia meminit Cicero in Piſonem. FABR.

25 *P. Servilius exconſule*] De Servilii Conſulatu dictum eſt ſupra. *Ex Conſule*, id eſt, conſulatu jam perfunctum miſſum ad Ciliciam & Pamphyliam ſcribit etiam Eutropius. *Ex Conſule* ἀπὸ ὑπάτων, in Graeca Digeſtorum praefatione dicitur. FABR.

26 *Phaſelim evertit,*] *Phaſelidis* nomen vulgo,

montis latera in Ciliciam vergentia perſcrutatus, Iſauros bello fractos, [28] in ditionem redegit: primus Romanorum per Taurum duxit exercitum, ac limitem itineris fecit. Triennio emenſo, quo bellum geſtum eſt, Iſaurici nomen adſumpſit. [29] Coſconius proconſule ſortitus Illyricum, protrita ſubactaque Dalmatia, Salonas, Urbem florentiſſimam, poſt biennium tandem expugnavit & cepit.

vulgo corruptum eſt. Dionyſius vſ. 854.

Ἄλλαι δ' ἑξείης Παμφυλίδες εἰσὶ πόληες,
Κώρυκος, Πέργη τε, καὶ ἠνεμόεσσα Φάσηλις.

Salluſt. lib 1. Hiſt. res à Servilio geſtas deſcribens. *Ad Olympum atque Phaſelida*, item, *ad Corycum* dixit, auctore Priſc. lib. XV. Cicero Verr. V. *Phaſelis illa quam cepit P. Servilius, non fuerat urbs ante Cilicum atque praedonum*, &c. FABR.

27 *Tauri quoque montis*] Meus *Tauri quoque latera.* Lugd. Batt. tres, *Taurique montis latera.*

28 *In ditionem redegit*] Ita edidit Fabricius, quum ante illum Edd. omnes haberent *in deditionem redegit*, quod eſt receptum loquendi genus, ubi de hoſte qui deditionem facit, agitur, atque invenitur in MSS. Lugd. Batt. quatuor, Perizon. & Meo, ſcribente tamen Meo *in deditionem recepit.* Pro Fabricii tamen lectione ſtat Cod. Longob. & ſimili modo *in ditionem venire* dixit Pomponius de Origine ac Succeſſ. Magiſtrat. cap. XVIII. p. 275. Ed. Ruperti. §. *de Origine juris. Capta deinde Sardinia, mox Sicilia, item Hiſpania, deinde Narbonenſis provincia: totidem praetores, quot provinciae in ditiones venerant, creati ſunt.* Itaque *in ditionem redegit*, tantundem eſt, ac populi Romani provinciam fecit.

29 *Coſconius Procoſ.*] De rebus à Coſconio geſtis Eutropius libro VI. ubi libri ei *Cnei* praenomen dant, perperam, ut opinor: eſt enim hic C. Coſconius, cujus literis planum factum fuit, legionem eſſe à Bulbo ſollicitatam in Illyrico, ut teſtatur Cicero pro Cluentio. FABR.

CAPUT XXIV.

De bello fugitivorum ſeu gladiatorum, & cladibus ejus.

[1] ANno ab Urbe condita ſexcenteſimo LXXIX. Lucullo & Caſſio conſulibus, [2] gladiatores ſeptuaginta & quatuor Capuae à ludo Cn.

1 *Anno ab Ur. con. DCLXXIX.*] Eutropio hic annus eſt DCLXXVIII. aliis DCXXX quo Conſules fuerunt, M. Terentius Varro Lucullus, & C. Caſſius. FABR.

2 *Gladiatores LXXIV.*] Eumdem numerum habet Livius, & Eutropius: Appianus, μονομάχους ἑβδομήκοντα, Plutarch. in Craſſo, ὀγδοήκοντα δυεῖν δέοντες. FABR. Lugd. Bat. quart. numerat XLIV. ſed tert. cum Coll. Gron. & Codd. Meo Perizon. ac Florentt. tribus *ſexaginta & quatuor* numerant ſive ſcribunt.

Cn. Lentuli diffugerunt : qui continuo, ducibus [3] Crixo & Oenomao Gallis, & Spartaco Thrace, Veſuvium montem occupaverunt; unde erumpentes, [4] Clodii praetoris, qui eos obſidione cinxerat, caſtra expugnarunt: ipſoque in fugam acto, cuncta in praedam [5] verterunt. Inde per Conſentiam & Metapontum circumducti, ingentia brevi agmina collegerunt. Nam Crixo decem millium multitudo, Spartaco autem triplex tunc numerus fuiſſe [6] refertur. Oenomaus enim jam [7] in ſuperiore bello fuerat occiſus. Itaque cum caedibus, incendiis, rapinis, ſtupriſque omnia miſcerent, [8] in exſequiis captivae matronae, quae ſe dolore violati pudoris necaverat, munus gladiatorum ex quadringentis captivis, ſcilicet, qui ſpectandi fuerant, ſpectaturi, utpote laniſtae, gladiatorum potius quam militum principes, ediderunt. Deinde conſules Gellius & Lentulus adverſus eos cum exercitu [9] miſſi, quorum [10] Gellius Crixum, acerrime pugnantem, praelio oppreſſit, Lentulus, a Spartaco ſuperatus, aufugit. Poſt etiam collatis fruſtra ambo conſules copiis, accepta gravi clade, fugerunt. Dehinc C. Caſſium proconſulem [11] idem Spartacus oppreſſum bello interfecit. Itaque exterrita Civitate non minore propemodum metu, quam ſub Annibale circa portas fremente trepidaverat, ſenatus Craſſum cum legionibus [12] conſulum novoque ſupplemento

3 *Crixo & Oenomao*] Ita hos duces nominandos eſſe non modo Appianus, verum etiam libri vetuſti probant. Fabr.

4 *Clodii Praetoris*] *Claudium Pulcbrum* legatum habet Livius libro XCV. *Clodium Glabrum* Florus libro III. capite 20. Κλώδιον στρατηγὸν, Plutarchus. Fabr.

5 *Verterunt*] Plerique Codd. MSS. cum Ed. Aug. *averterunt*.

6 *Refertur*] Sic ſcribere jubent MSS. fere omnes, non *fertur*.

7 *In ſuperiore*] Duo & Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. *ſuperiore*. delcto *in*.

8 *In exſequiis captivae*] Appianus : ὁ δὲ Σπάρτακος τριακοσίους Ῥωμαίων αἰχμαλώτους ἐναγίσας Κρίξῳ δώδεκα μυριάσι Ῥωμαίων πεζῶν ἐς Ῥώμην ἠπείγετο. *Spartacus ubi trecentos captivos Romanos Crixo inferias miſit, cum CXX. millibus peditum Romanorum ad Urbem contendit.* Hinc Florus : *Defunctorum praelio ducum funera imperatoriis celebravit exequiis, captivoſque circa rogum juſſit armis depugnare.* Fabr. Mox mallem munus *gladiatorium* pro *gladiatorum*.

9 *Miſſi*] MSS. quidam *ſunt miſſi*.

10 *Gellius Crixum,*] Crixum circa Garganum montem oppreſſum fuiſſe, Appianus ſcribit, à quo, & à Plutarcho plura pete. Fabr.

11 *Idem*] Florent. pr. *ibidem*.

12 *Conſulum*] Abeſt ab Ed. Auguſt. ſed ſcribunt *conſulem* tres Lugd. Batt. & Coll. Gron. male, *conſulum* id eſt utriuſque conſulis, *totis imperii viribus*, ut loquitur Florus lib. III. cap. 20. Utriuſque conſulis tunc exercitum habuiſſe Craſſum, qui tum praetor erat, in Vita Craſſi teſtatur Plutarchus p. 548. poſtquam enim narravit utrumque conſulem, Gellium & Lentulum contra fugitivos miſſum fuiſſe, addit, Senatum, conſulibus infenſum, juſſiſſe, nihil pro imperio ut agerent, atque Craſſo bellum mandaſſe.

to militum miſit. Is mox ut fugitivorum pugnam iniit, ſex millia eorum interfecit, nongentos vero cepit. Inde prius quam ipſum Spartacum, [13] ad caput Silari fluminis caſtrametantem, bello adgrederetur, Gallos [14] auxiliatores ejus Germanoſque ſuperavit, è quibus triginta millia hominum cum ipſis ducibus occidit. Noviſſime ipſum Spartacum diſpoſita acie congreſſum, maximaſque cum eo fugitivorum copias perculit. Nam [15] ſexaginta eorum millia caeſa, ſex millia capta referuntur: tria millia civium Romanorum recepta ſunt. Caeteri qui ex hoc bello lapſi oberrabant, per complures duces frequenti indagine [16] adtriti ſunt. At ego iterum ac ſaepius repeto, [17] num quidnam & hic comparatione aliqua egent tempora? Quis rogo audire non horreat non dicam bella talia, ſed vel nomina [18] tanta bellorum, externa, ſervilia, ſocialia, civilia, fugitivorumque? [19] quae ne ſic quidem ſaltem ſeſe, ut commoti maris fluctus, [20] quamvis molibus magnis, ſequuntur, ſed undique diverſis cauſis, vocabulis, formis, maliſque excitata, [21] coacervataque concurrunt. Ut è proximo repetam, & infame illud ſervile praeteream, Jugurthinum bellum nondum adhuc ab Africo [22] detonuerat, jam Cimbricum à Circio fulminabat. De Cimbricis illis nubibus adhuc foedi vaſtique torrentes effuſi ſanguinis agebantur, jam ſocialis [23] belli nebu-

13 *Ad caput Silari*] De *Silaro*, qui & *Silaris* dicitur, Strabo libro quinto extremo, Plinius libro tertio, capite 103. & libro tertio, capite quinto. De numero interfectorum Livius libro nonageſimo-ſeptimo. FABR.

14 *Auxiliatores ejus*] Vox poſterior abeſt a Perizon. dein Meus legit, *Germanoſque bello ſuperavit.*

15 *Sexaginta eorum millia*] Perizon. XLM. numerat.

16 *Adtriti ſunt*] Ed. Auguſt. *contriti ſunt.*

17 *Numquidnam & hic*] Lugd. Bat. pr. legit *haec*, Meus delet *aliqua*.

18 *Tanta*] Florent. ſec. *tantorum*. Mox pro *fugitivorum* Perizon. & Meus recte *fugitivorumque*.

19 *Quae ne ſic quidem*] MSS. fere omnes pro *ne* ſcribunt *nec*, at *quidem* delent Lugd. Batt. omnes cum Coll. Gron. item Meus & Perizon.

20 *Quamvis*] Lugd. Bat pr. *quantiſvis*.

21 *Coacervataque*] Sic confidenter, hacc laudante Palmerio poſui, pro vulgari, *coacervata*, nec adhuc diffido, quin alii quoque ſint probaturi. LAUT.

22 *Detonuerat,*] Lugd. Bat. ſec. cum tribus Florentinis & Ed. Aug. legunt *perdetonuerat*; quod idem velle videtur Coll. Gronov. cum tribus reliquis MSS. Lugd. Batt. in quibus eſt *perditum noverat*, vel *perdito moverat*, vel denique *perditum moverat*. Meus vero Codex exhibet *pertonuerat*. Mox *& jam Cimbricum*, atque aliquanto poſt, *& jam ſocialis belli* Edd. quaedam Vett.

23 *Belli nebulas &c.*] Virg. Aeneid. X. 809.

Aeneas nubem belli, dum detonet, omnem Suſtinet.

24 *Mi-*

nebulas in magna continuo malorum nubila coituras, miſera exhalabat Italia. Adhuc vero poſt infinitam crebamque Italici belli tempeſtatem diſcurri tuto per Italiam minime poterat: ita omnes abſque illis periculoſiſſimis inimicarum urbium voraginibus, diſſoluta ac lubrica pace titubabant: jam ſibi Marianum atque Cinnanum Roma parturiebat excidium, & aliud è diverſo Oriens atque Aquilo, hoc eſt [24] Mithridaticum minabatur, quod quidem Mithridaticum à ſuperioribus coeptum porro in ulteriora porrigitur. De Mariana face rogus Sullanae cladis accenſus eſt, de iſto rogo funeſtiſſimo Sullani & civilis belli per plurimas terrarum partes ardentes ſudes ſparſi ſunt, multaque incendia ex uno fomite diffuderunt. Nam Lepidus & Scipio in Italia, Brutus in Gallia, Domitius, Cinnae gener, in Africa, Carbo in Coſſura & Sicilia, Perperna in Liguria, & poſt cum Sertorio in Hiſpania, omniumque atrociſſimus Sertorius in eadem Hiſpania, haec tunc civilia, vel quo alia dicenda ſunt nomine, bella excitantes, de uno, multa, [25] de parvo magna fecerunt; abſque illis tribus vaſtiſſimis bellis, quae tunc externa vocabantur, hoc eſt, Pamphylico, Macedonico atque Dalmatico, diſſimulato etiam magno illo Mithridatico, longe omnium [26] diuturniſſimo, infeſtiſſimo, ac formidoloſiſſimo: deinde, adhuc Hiſpanienſi Sertoriano nondum finito, immo ipſo adhuc vivente Sertorio, hoc fugitivorum, & [27] ut verius dicam, gladiatorium bellum inhorruit, jam non [28] ſpectandum paucis, ſed ubique metuendum. Quod quia fugitivorum bellum dicitur, nemini vile habeatur ex nomine. Saepe in eo ſinguli & aliquando ſimul cum agminibus fruſtra junctis ambo conſules victi ſunt, plurimique nobiles trucidati. Ipſi autem fugitivi plus quam centum millia fuère, qui caeſi ſunt. Ex quo admonemus, ut ipſa ſe conſoletur Italia de vexatione externorum praeſentium, per recordationem praeteritorum [29] ex ſe atque in ſe; & ipſam ſe incomparabili-

24 *Mithridaticum*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. adjungunt *bellum*.

25 *De parvo magna fecerunt,*] Edd. Vett. *de minimo magna fecerunt*. MSS. omnes *de magno magna*, unicus Perizon. *de magno majora fecerunt*, quod ego prae reliquis praeſtare puto, neque enim exiguum fuit illud bellum civile ſive ſociale primum, unde reliqua provenerunt.

26 *Diuturniſſimo*] Superlativum hunc nolunt, ſed *diuturno* ſcribunt, tres Florent. tres Lugd. Batt. Meus, Perizon. & Coll. Gronov.

27 *Ut verius dicam*] In Florent. ſec. deëſt *ut*.

28 *Spectandum paucis,*] Per voluptatam ſcilicet in amphitheatro, in quo incluſos depugnare inter ſe cernerent gladiatores otioſi.

29 *Exeatque in ſe ipſa, nec putet ſe incom-*

rabiliter crudelius dilaceratam noverit a ſuis. Quamobrem [29] huic nunc quinto volumini finem fecerim, ut bella civilia externis ubique permixta, vel quae dicta ſunt, vel etiam quae ſequuntur, quia ſic ſibi [30] ſerie temporum [31] & malis ſequacibus cohaeſerunt, libri ſaltem termino ſeparentur.

comparabiliter dilacerari.] Monſtra Herculis hic domui. Scripti omnes: *Ex ſe atque in ſe incomparabiliter dilacerantium*, quibus quid confuſius? Sed tamen ut mihi tribuam, feciſſe, *exeatque in ſe ipſa* de *Ex ſe atque in ſe ipſa*, ita Veneto libro illud, *nec putet ſe*, merito debeo. LAUT. Venetae (quas reſpicit) Edd. legunt *Exeatque in ſeipſam, nec putet ſe incomparabiliter crudelius dilacerari.* Eaque omnium Vett. Edd. lectio eſt, praeterquam Ed. Auguſt. quae ſic habet, *ex ſe atque in ſe ipſam incomparabiliter crudelius dilacerantium ſuorum.* Quae quoque Cod. Longob. ſcriptura eſt, niſi quod augeat ita, *ex ſe*, *atque in ſe*, *& ipſam ſe incomp.* neque a Longob. diſcrepant Lugd. Batt. quatuor cum Coll. Gronov. & Cod. Perizon. Meus vero legit, *ex ſe atque in ſe*; *& ipſam ſe incomparabiliter crudelius dilaceratam noverit a ſuis.* Quae ſola mihi vera videtur eſſe hujus Loci emendatio; Lautio enim nequaquam plauſum, quem ſibi tribuit do, nam *externa praeſentia*, de quibus loquitur Oroſius, debent ſibi habere aliquid oppoſitum, quod deëſt in Lautiana emendatione, invenitur autem in noſtra, videlicet *praeterita* illa bella ſive mala, *ex ſe atque in ſe.* Ad hanc quoque emendationem aliquid conferunt, vitioſi in prioribus, Florent. ſec. & tert. ex quibus ſec. (conſentiente Ultr.) legit, *exeatque in ſe*, *& ipſam ſe incomparabiliter crudelius dilacerantium* (corectum fuit in Florent. *dilaceratam*) *ſuorum.* tert. vero, *exſeatque in ſe & ipſam ſe incomparabiliter crudelius dilaceratam* (ſuperſcribitur *adflictam*) *noverit.* Fabricius & Scottus vulgarunt, *praeteritorum*, *ex ſe atque in ſeipſam incomparabiliter crudelius dilacerantium.*

29 *Huic nunc*] Ita legere jubent MSS. meliores, alii & Vulgg. Edd. *huic quinto volumini jam.*

30 *Serie temporum*] *Meus miſerie temporum.*

31 *Et malis ſequacibus*] Flor. ſec. *ut malis ſequacibus.*

In MSS. Cod. Longobardico, poſt illa, *Pauli Oroſii lib. V. explicit. Incipit lib. VI.* notitia quaedam praeclari ejus Codicis ſequitur, ſcriptura eadem, his verbis: *Confectus Codex in ſtatione magiſtri Viliaric Antiquarii. Ora pro me ſcribtore, ſic Dominum habeas protectorem.*

Digitized by Google

PAULI OROSII,

PRESBYTERI HISPANI,

HISTORIARUM

LIBER SEXTUS.

CAPUT I.

Unum Deum, tam Gentilium quam Chriſtianorum judicio.

OMnes homines, [1] cujuslibet vel ſectae, vel vitae, vel patriae, ita ſemper ad proſpectum prudentiae naturali bono [2] eriguntur, ut oblectamento corporis rationale mentis, etſi non actu praeferant, judicio tamen praeferendum ſciant. Quae mens, ratione duce [3] illuſtrata, in medio virtutum, quibus genuino favore, quamvis vitiis inclinetur, aſſurgit, [4] ſcientiam Dei quaſi arcem proſpicit. [5] DEUM enim quilibet hominum contemnere ad tempus poteſt, neſcire [6] in totum non poteſt. Unde quidam, [7] dum in multis Deum credunt, multos Deos indiſcreto ti-

1 *Cujuslibet vel ſectae, vel vitae,*] MSS. tres ex Lugd. Bat. Coll. Gronov. Meus & Florent. pr. deleto primo *vel*, malunt, *cujuslibet ſectae, vel vitae, vel patriae.* Edd. Antiquae tranſponunt illa *vel ſectae, vel vitae.*

2 *Eriguntur,*] Coll. Gronov. *exiguntur.* Mox *ut* in Flor. pr. abeſt.

3 *Illuſtrata,*] Meus male *luſtrata* & pro *genuino* mox *gemino* Lugd. Bat. tert.

4 *Scientiam Dei*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. *ad ſcientiam Dei.*

5 *Deum enim quilibet &c.*] Hinc animam, *naturaliter Chriſtianam* vocavit Tertullian. in Apologetico Cap. XVII. p. 176. quum antea haec ſcripſiſſet: *Vultis ex animae ipſius teſtimonio comprobemus? quae, licet carcere corporis preſſa, licet inſtitutionibus pravis circumſcripta, licet libidinibus ac concupiſcentiis evigorata, licet falſis Diis exancillata, cum tamen reſipiſcit &c.*

6 *In totum*] Lugd. Batt. pr. & quart. *in tantum.*

7 *Dum in multis Deum credunt,*] Edd. quaedam Vett. *Dum in multis diis credunt,* mul-

Digitized by Google

timore finxerunt. [8] Sed hinc jam vel maxime, cum auctoritate veritatis operante, tum ipſa etiam ratione diſcutiente, diſceſſum eſt. [9] Quippe cum & [10] philoſophi eorum, ut de noſtris [11] ſanctis ſileam, dum [12] intento mentis ſtudio quaerunt, ſcrutanturque omnia, unum Deum auctorem omnium [13] repererunt, ad quem unum omnia [14] referrentur; unde etiam nunc pagani, [15] quos jam declarata veritas de contumacia magis quam de ignorantia [16] convincit, cum à nobis diſcutiuntur, non ſe plures Deos ſequi, ſed ſub uno Deo [17] magno plures miniſtros venerari fatentur. Reſtat igitur de intelligentia veri Dei per multas intelligendi ſuſpiciones [18] confuſa diſſenſio, quia de uno Deo omnium pene una opinio eſt. Hucuſque humana ſcrutatio, etſi cum labore, [19] potuit: at ubi ratiocinatio [20] defecit, fides [21] ſubvenit. Niſi enim crediderimus, non [22] intelligemus. Ab ipſo audias, ipſique Deo credas, quod verum velis ſcire de Deo. Itaque [23] idem unus & verus Deus, in quem omnis, ut diximus, etſi ex diverſis opinionibus ſecta concurrit, mutans regna, & diſpo-

multos indiſcreto timore finxerunt. Sed Oroſii verborum hic eſt ſenſus, Dum quidam opinantur multis rebus ineſſe numen, atque ipſos Deos, veluti in familiam diſtinctos, ſingulos ſeparata obire munia, non bene diſcernentes individuam deitatem, multos ſibi deos colendos finxerunt.

8 *Sed hinc*] Flor. pr. *Sed hic.*

9 *Quippe cum*] Poſteriorem vocem delent Cod. Ultr. & Edd. quaedam Vett.

10 *Philoſophi*] Vide quae de Platone & Thalete notavimus ad Apologeticum Tertulliani cap. XLVI. p. 387.

11 *Sanctis*] Lugd. Bat. pr. *ſacris.* Meus autem & Perizon. *Scis.* unde nata varietas lectionis.

12 *Intento*] Lugd. Bat. ſec. & Ultr. *intente.* Mox in Ultr. abeſt *omnia.*

13 *Repererunt,*] Lugd. Bat. quart. *reperimus.*

14 *Referuntur,*] Meus *referrentur*, quod praetuli.

15 *Quos*] Lugd. Bat. pr. *quod.*

16 *Convincit*] Lugd. Bat. quart. *convicit.*

17 *Magno*] Abeſt a Florent. pr.

18 *Confuſa diſſenſio,*] Lugd. Bat. quart. *confuſa diſcretio.* Male. Omnes, inquit, in eo conſentiunt, unum eſſe Deum, ſed in iſto conſenſu confuſae plures plurium ſunt opiniones.

19 *Tametſi cum labore, potuit:*] Addidit Fabricius, *deliberare*, non recte. Abſolute enim illud verbum eleganter ponitur. Virg. lib. II. AEneid.

Hactenus, Acca ſoror, potui. LAUT.

Temere certe fecit Fabricius, quod contra omnes MSS. omneſque Edd. Vett. verbum illud de ſuo inſeruerit. Edd. autem veteres pleraeque habent *patuit*, ſed Auguſt. cum MSS. *potuit.* Pro *tametſi* MSS. & Edd. melioris *etſi* praeferunt, vel *& ſic.* quod exſtat in tribus Lugd. Batt. & Coll. Gronov.

20 *Defecit,*] Ed. pr. & illam ſecutae *deficit.*

21 *Subvenit.*] Lugd. Batt. tres *ſupervenit.*

22 *Intelligemus.*] Lugd. Bat. pr. & tert. cum Ed. Auguſt. *intelligimus.*

23 *Idem unus*] Deleto *idem*, MSS. tres

Lugd.

diſponens tempora, peccata quoque puniens, [24] quae infirma ſunt mundi elegit, ut confundat fortia; Romanumque imperium, adſumto [25] pauperrimi ſtatus paſtore, fundavit. Hoc per reges & conſules diu [26] provectum, poſtquam Aſiae, [27] Africae atque Europae potitum eſt, ad unum imperatorem, [28] eumdemque fortiſſimum & clementiſſimum, cuncta ſui ordinatione [29] congeſſit. Sub hoc imperatore, quem omnes fere gentes amore & timore permixto juſtè honorarent, Deus verus, qui ſuperſtitione ſollicita ab ignorantibus colebatur, magnum illum [30] intelligentiae ſuae fontem aperuit, promtiuſque per hominem docturus homines filium ſuum miſit operantem virtutes, quae praecellerent hominem, [31] coarguentemque daemonas, quos aliqui deos putaviſſent, ut [32] qui ipſi, tamquam homini, non [33] credidiſſent, operibus, [34] tamquam Dei, crederent; deinde ut [35] in magno ſilentio ac [36] pace latiſſima inoffenſe & celeriter novi nominis gloria, & adnuntiatae ſalutis velox fama percurreret, vel etiam, ut diſcipulis ejus per diverſas gentes euntibus, ultroque per cunctos ſalutis dona offerentibus, [37] obeundi ac differendi, quippe Romanis civibus inter cives Romanos, eſſet tuta li-

Lugd. Batt. & Meus cum Coll. Gron. malunt, *Itaque unus & verus Deus.* At Ed. Auguſt. hanc ſuppeditat lectionem, *itaque unus eſt & verus Deus.* In Cod. Perizon. abeſt vox. *Deus.*

24 *Quae infirma*] Ex Epiſt. prima Pauli ad Corinth. cap. I. 27.

25 *Pauperrimi ſtatus paſtore*] Romulo, apud Fauſtulum, magiſtrum regii pecoris, educato. Livius lib. I. cap. 4.

26 *Provectum*,] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. *profectum.*

27 *Africae atque Europae potitum eſt*,] Lugd. Batt. omnes cum Coll. Gronov. interſerunt *imperio.* Ultr. *inperiis*, a manu ſcribae inperiti, qui neſcivit millies cum ſecundo caſu jungi verbum *potiri*, ut apud Salluſtium in Catil. Cap. XLVII. *urbis potiri* &c. *Europae atque Africae* tranſponit Flor. pr.

28. *Eumdemque*] Lugd. Bat. pr. *eumdem.* Mox *clementiſſimum* ejiciunt quidam Editt.

29 *Congeſſit.*] Lugd. Batt. quatuor cum Ultr. & Coll. Gronov. *conceſſit.* Loquitur de Auguſto.

30 *Intelligentiae ſuae*] Vox poſterior abeſt a Lugd. Bat. pr. & quarto a Coll. Gron. Pariter in Edd. quibuſdam Vett. *hominem.*

31 *Coarguentemque daemonas*,] Meus, *coarguerint daemonas.*

32 *Qui*] Flor. pr. *quod.* Edd. Vett. nonnullae *quia.*

33 *Credidiſſent*,] Numero ſingulari Meus & Perizon. efferunt *credidiſſet*, & mox *crederet.* Pericope autem haec in Flor. pr. non invenitur.

34 *Tamquam Dei*,] Lugd. Batt. omnes, una cum Ultr. & Coll. Gronov. *tanquam Deo.* Sed contra reliquos & S. S. locum, unde haec deſumta ſunt, in Ev. Joannis cap. X, 37. 38.

35 *In magno ſilentio*] Flor. pr. *in* delet, & legit, *magno ſilentio.*

36 *Pace latiſſima*] Lugd. Batt. tres & Coll. Gronov. *pace largiſſima.* Tertius in Lugd. Bat. *&* *celeriter* delet.

37 *Obeundi ac differendi*,] MSS. aliquot & Edd. *obeundi & deferendi.* Sed minus recte.

libertas. Quod ideo commemorandum putavi, quia hic ſextus libellus uſque ad Caeſarem Auguſtum, de quo haec dicuntur, extenditur. [38] Quod ſi aliqui hanc lucidiſſimam rationem irritam putant, ſuiſque diis potius adſignant, quos primum prudentia [39] elegerint, deinde praecipuo cultu invitarint, ut ſibi per eos ampliſſimum [40] hoc pulcherrimumque imperium [41] conderetur: ſic enim jactitant, [42] quia ipſi optimo genere ſacrorum [43] emeruerint praecipuum deorum favorem, quibus ademtis vel praetermiſſis, [44] diſceſſerint omnes,

> [45] *Adytis ariſque relictis,*
> *Dii, quibus imperium hoc ſteterat:*

Unde quamvis reverentia ſanctitatis tuae [46] multa fortiſſime veriſſimeque diſſeruerit, tamen & mihi locus exigit, ut pauca ſubjiciam. Si Romani colendo deos [47] emeruerunt favorem deorum, & non colendo amiſerunt; [48] ut ipſe Romulus, parens Romae, inter tot mala ab ipſo

recte. Intelligit enim non illam libertatem veniendi & abeundi, qua nihil proficeret religio Chriſtiana, ſed circumeundi, diſſerendi, diſputandi, convincendi &c.

38 *Quod ſi aliqui &c.*] Tranſponunt tres Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. *Quod ſi hanc aliqui* &c. Pro *putant* eadem Coll. habet *putarint.*

39 *Elegerint, &c.*] Ed. Auguſt. *eligerent, deinde praecipuo cultu invitarent.* in Lugd. Bat. quarto *invitarunt.*

40 *Hoc*] Abeſt a Lugd. Batt. pr. & tertio, atque a Coll. Gronov.

41 *Conderetur:*] Sic edidit Fabricius, omneſque, quos ego conſului, legunt MSS. exceptis Florentt. qui cum quibuſdam Editionibus antiquis exhibent *concederetur.* Verum in prima omnium Edit. quoque *conderetur* exſtat.

42 *Quia*] MSS. & Edd. nonnulli *quod,* prouti paſſim in hujus Auctoris libris impreſſis & ſcriptis haec permutari ſolent. Argumentum vero hoc praeter alios uberius proſequitur Tertullianus in Apologetico cap. XXV. p. 243. & ſeqq. *Quoniam tamen Romani nominis proprie mentio occurrit, non omittam congreſſionem, quam provocat illa praeſumtio dicentium, Romanos pro merito religioſitatis diligentiſſimae in tantum ſublimitatis elatos, ut Orbem occuparint.* &c.

43 *Emeruerint*] Haec omnium MSS. lectio eſt, niſi quod in Perizon. ſit *emeruerant.* Vulgg. quidam *meruerint.*

44 *Diſceſſerint*] Cod. Perizon. habet *diſceſſerunt.*

45 *Adytis*] Verba ſunt Virg. Aeneid. II.

> *Exceſſere omnes adytis, ariſque relictis*
> *Dii, quibus imperium hoc ſteterat.* FABR.

46 *Multa fortiſſime veriſſimeque diſſeruerit,*] Reſpicit Auguſtini libros de Civitate Dei. Edit. Auguſt. *veriſſime* delet, legens *multa fortiſſimeque* &c. Verum tota haec pericope a Florent. pr. abeſt.

47 *Emeruerunt*] Lugd. Bat. quart. & *meruerunt.* pr. atque tert. cum Periz. & Coll. Gronov. *meruerint* & mox deinceps *amiſerint.*

48 *Ut ipſe*] Prior vox exſulat a Lugd. Batt. tert. quarto & Perizon.

Digitized by Google

ipſo ortu ſuo ingruentia ſalvus eſſet, [49] colendo quis meruit? An Amulius avus, [50] qui expoſuit ad necem? An pater, [51] qui incertus fuit? An Rhea mater ſtupri rea? An Albani parentes, [52] ipſa quoque ab initio Romani nominis germina perſequentes? An tota Italia, quae per quadringentos annos, dum audere potuit, excidio ejus inhiavit? Non, inquiunt, ſed dii ipſi, quia ſe colendos ſciebant, futuros cuſtodière cultores. Ergo praeſcii ſunt. [53] Si praeſcii ſunt, cur hoc imperium [54] inter tot annorum ſaecula eo potiſſimum tempore ad ſummam potentiae arcem perduxerunt, [55] quo ille naſci inter homines atque agnoſci ut homo voluit, [56] poſt cujus nomen & ipſi pro nihilo contemti ſunt, & cum univerſo mundo etiam illi, quos ipſi provexerant, [57] cucurrerunt? Sed humiliter [58] obrepſit, inquiunt, & latenter intravit. Latentis & humilis unde tam celebris fama? tam indubitata fides? tam manifeſta potentia? Signis quibuſdam & vir-

49 *Colendo quis meruit?*] In Cod. Perizon. abeſt *colendo.* in Lugd. Bat. pr. legitur, *colendo quos meruit?* quaſi ad ipſum Romulum is cultus deorum pertineret. Sed recte legitur *quis*, propter ea quae ſequuntur.

50 *Qui expoſuit*] Edd. Vett. excepta Auguſt. *qui eum expoſuit* Sed contra MSS.

51 *Qui incertus fuit*] Perizon. *qui incertus erat?*

52 *Ipſa quoque*] Deſunt duo haec verba in Ed. Auguſt.

53 *Si praeſcii ſunt*] Ed. pr. *ſi ergo praeſcii ſunt.*

54 *Inter*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. *in.*

55 *Quo ille naſci*] Ita exhibent omnes libri MSS. & ex Edd. Vett. prima, Pariſ. & Venetae. Verum Bolſuing. & illum deinceps ſecutae reliquae maluerunt edere, *quo ſe ille naſci* &c. Quam lectionem, quamvis in Auguſt. Edit. quoque invenerim, probare tamen nequeo.

56 *Poſt cujus nomen*] Quum in Fabricii Editt. primis irrepſiſſet *hujus*, reliquae, & ipſa Scotti, ineptam illam, & ex typographi mendo natam, lectionem ſervaverant. In Codice meo legitur *ejus*, in reliquis omnibus recte *cujus.* Flor. pr. *per cujus nomen* &c. quae lectio videtur ſignificare virtutem & potentiam ejus nominis, id eſt, ipſius Chriſti.

57 *Cucurrerunt?*] Lectionem ſane hanc concoquere vix poſſum. Quid enim eſt *currere cum univerſo mundo?* Florent. ſecundi tolerabilior eſt lectio *concurrerunt.* Sed neque illa mihi ſatisfacit. Corrigo igitur *corruerunt.* Et ipſi Dii (inquit) illi, quos Romani ſibi elegerant, & Romani, qui per iſtos Deos ſeſe tanta potentia auctos credebant, domiti ſunt virtute Dei inter homines nati & ut homo agniti. Cujus regnum ubi venit, & ipſi illi Dii fictitii pro nihilo contemti habitique ſunt, & Romanorum imperium corruit; quod una cum univerſo mundo venit ſub ditionem ejus, qui & imperia & imperatores conſtituit, & cui a Patre ſuo dudum hereditas univerſae terrae omniumque regnorum regimen erant promiſſa. Haec Oroſii, ut Scriptoris Chriſtiani, mihi videtur eſſe ſententia.

58 *Obrepſit,*] Recte, neque mutare malim cum *irrepſit*, quod in Meo Codice legitur.

59 Sol-

Digitized by Google

virtutibus mentes hominum ſuperſtitione [59] ſollicitas cepit & tenuit. At haec ſi homo potuit, Dii magis [60] poſſe debuerunt. An quia ille hanc potentiam à Patre ſibi traditam praedicabat, perventum eſt aliquando ad intelligentiam illius noti & ignoti Dei, quam adprehendere, ut dixi, nemo niſi per ipſum poteſt? Nec quiſquam poteſt, niſi [61] qui toto ſe perſpecto ac deſpecto, converſus ad ſapientiam Dei [62] omnem quaerendi ratiocinationem tranſtulerit ad credendi fidem. Verumtamen breviter diſcutio: Dii iſti, quos tantos ferunt, ut Romanam Rempublicam & propitii provexiſſe, & [63] averſi adflixiſſe videantur, eo certe tempore, quod palam conſtat, quo naſci Chriſtus voluit, & adnuntiari [64] gentibus coepit, [65] devotiſſime atque intentiſſime colebantur. Ita illi, conſulentes & ſibi & cultoribus ſuis, non potuerunt vel reprimere, vel repellere ſuperſtitionem ejus, propter quam ſpernendos ſe cultoreſque [66] ſuos deſtituendos viderent? Quamquam ſi ab invitis; danda venia, nec [67] deſerendi fuerunt; ſi a voluntariis; ſervanda praeſcientia, nec prius fuerant adjuvandi. Hoc factum eſt, inquiunt: nam excitavimus gentes, accendimus reges, inſtituimus leges, diſpoſuimus judices, praeparavimus poenas ſuppliciis & crucibus, orbem totum ſcrutati ſumus, [68] ſi quo modo Chriſtianum nomen & cultus univerſo mundo poſſet abradi. Hoc eatenus factum eſt, donec foecunda crudelitas eouſque inter tormenta ac per tormen-

59 *Sollicitas*] Editiones Vett. omnes (exceptis Hittorp. & Venetis, in quibus mendoſe *ſolitas*) ut & MSS. ſic legunt, praeter Lugd. Batt. ſec. & primum. In ſecundo exſtat *ſollicitatas*, quae lectio in prima ſuperſcribitur. Retineo vulgatam. Mentes hominum *ſuperſtitione ſollicitas* recte vocat, dum reſpicit ineptam illam ſollicitudinem, quae ex ſuperſtitione oritur.

60 *Poſſe*] Lugd. Batt. quatuor cum Coll. Gronov. *potuiſſe*.

61 *Qui toto ſe perſpecto ac deſpecto*] Ed. Auguſt. ſimpliciter legit, *qui toto proſpectu*.

62 *Omnem*] abeſt haec vox a Florent. pr. Mox pro *tranſtulerit* Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. legunt *tranſtulit*. Vitioſe quoque in Scotti Ed. legitur *rationem*.

63 *Averſi*] Ita MSS. *adverſi* Edd. quaedam ex Vett. *Mox videbantur* quatuor Lugd. Batt. cum Ultr. pro *videantur*. & pro *eo certe tempore*, Meus & Perizon. *eo certo tempore*. quod & Florentt. ſec. & tert exhibent.

64 *Gentibus*] Inepte in MSS. uno aut altero ex Lugd. Batt. adjicitur *Chriſtianis*, vel *Chriſtum*.

65 *Devotiſſime*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. *diutiſſime*. Ultr. & Lugd. Bat. ſecund. *quamvis devotiſſime*.

66 *Suos*] Abeſt a Lugd. Batt. tert. & quarto atque Coll. Gronov.

67 *Deſerendi*] Edd. prima, Pariſ. & Venetae *deſperandi*. In iis vero quae praecedunt, notam interrogandi, qua ſenſus obſcuritas tollitur, addidi

68 *Si quo modo*] Lugd. Batt. tres Ultr. & Coll. Gronov. cum Edd. quibuſdam adjiciunt *tandem*.

69 *Pro-*

Digitized by Google

menta proficeret, quamdiu ipſum regium culmen, per quod ſolum [69] prohiberi potuerat, occuparet. Et quid poſtea conſecutum eſt? Imperatores, inquiunt, Chriſtiani ceſſare ſacra, & claudi templa juſſerunt atque ideo

Exceſſere omnes, adytis [70] ariſque relictis,
Dii, quibus imperium hoc ſteterat.

O quanta & quam inoffenſa lux veritatis eſt, ſi non adverſus eam ultro ſeſe offerentem [71] imbecilli infeliciter oculi clauderentur! [72] Si Chriſtiana fides per multa retro [73] tempora, ſaevientibus undique adverſum ſe gentibus, regibus, legibus, [74] caedibus, crucibus ac mortibus, reprimi nullo modo potuit, immo ut dixi, inter haec & per haec crevit, cultus autem idolorum jam quodammodo ex ſe deficiens, ac ſibi erubeſcens, ad unam clementiſſimam juſſionem ſine ullo poenali terrore ceſſavit; cui dubium eſt, hoc per iſtius intelligentiae demonſtrationem de creatore ſuo tandem innotuiſſe creaturae, [75] quod illa eatenus per varias ratiocinationes mentis, intentae quamlibet, aliis obfuſcata quaeſierit, ac per hoc ſtatim amori ejus, quem etiam ignorans dilexerat, inhaeſiſſe? Nec igitur mirum eſt, ſi in magna familia [76] inveniuntur aliqui ſervi, qui, conſuetudine laſciviaque ſeductorum adſuefacti, patientia domini ſui ad contemtum ipſius abutantur, [77] unde & merito Deus vel ingratos, vel incredulos, [78] vel etiam contumaces variis correptionibus arguit: quod ſemper utique fatendum eſt,

69 *Prohiberi potuerat,*] Perizon. *inpediri.* Lugd. Batt. tert. & quart. cum Meo & Perizon. atque Coll. Gronov. *probiberi poterat.*

70 *Ariſque relictis Dii,*] Ed. Auguſt. *aris relictis Diiſque.*

71 *Imbecilli*] Lugd. Batt. pr. & ſec. *inbecilles.*

72 *Si Chriſtiana fides*] Meae Membranae, expuncto *ſi*, legunt *Fides Chriſtiana* &c.

73 *Tempora*] Lugd. Bat. pr. *ſecula.*

74 *Caedibus, crucibus*] Prior vox in Lugd. Bat. pr. deſideratur, pro altera in Ed. Vett. quibuſdam legitur *cruciatibus.*

75 *Quod*] Male Edd. & MSS. quidam, *quem*, *quam* vel *quoniam*, ut & mox *ſtatutum* pro *ſtatim* Lugd. Bat. quart.

76 *Inveniuntur*] Lugd. Bat. tres cum Coll. Gronov. & Cod. Ultr. *inveniantur.*

77 *Unde & merito*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. *unde merito.*

78 *Vel etiam*] Abeſt prior vox a Meo Codice, *utique*, quod ſequitur paullo poſt, in Lugd Bat. ſec. non exſtat.

eſt, tun[illegible] praecipue, [79] quando adhuc per univerſum mundum nulla er[illegible] [illegible]cleſia, quae interventu fidelium precum meritas mundi poenas juſtumque judicium Dei, exorata ipſius clementia, temperaret, unde etiam haec, quae mala hominibus videntur, qualiacumque [80] ſunt, graviora ſine dubio omnia fuerunt, ſicut ipſo, quo coepta ſunt, ordine probabuntur. Bellum Mithridaticum, vel, ut verius dicam, belli Mithridatici clades, [81] multas ſimul involvens provincias [82] tracta & protenta per quadraginta annos fuit. Nam [83] ſexcenteſimo ſexageſimo ſecundo (ut dixi) anno ab Urbe condita, quo etiam [84] primum civile bellum coeperat, [85] inardeſcens, conſulatu Ciceronis vero & Antonii, ut verbis [86] poetae optimi loquar,

Barbarico vix conſummata veneno eſt.

[87] Sed in his temporibus, triginta gerendi belli inveniuntur anni. Qualiter autem XL. à pleriſque [88] dicti ſint non facile diſcernitur.

CA-

79 *Quando adhuc per* &c.] Tranſponuntur haec in Perizon. ita, *quando per univerſum mundum nulla adhuc erat eccleſia.*

80 *Sunt*,] Edd. Vett. quaedam, *ſint.*

81 *Multas ſimul*] Omnium MSS. haec eſt lectio, quam repoſui. Vulgg. *multas ſecum.* praeter Auguſt. quae cum MSS. conſentit.

82 *Tracta & protenta*] In Meis membranis legitur, *tracta & protracta.*

83 *DCLXII. ut dixi, anno*] Dictum hoc eſt libro ſuperiore cap. XIX. ubi de ſpatio belli Mithridatici in Annotationibus ſcripſimus. FABR.

84 *Primum civile bellum*] Lugd. Bat. ſec. *primo*, ſed delent Florentini tres, & in tertio *bellum* quoque abeſt.

85 *Inardeſcens*,] Edd. quaedam Vett. cum prioribus hoc verbum connectunt, dum legunt *inardeſcere.* At in tribus Lugd. Batt. & Coll. Gronov. legitur, *inardeſcens erat*, *conſulatu vero* (in pluribus aliis MSS. & Edd. *vero* hic non adjicitur) *Ciceronis & Antonii* &c. *conſummata veneno.* deleto *eſt.*

86 *Poetae optimi*] Lucanum innuit, apud quem illa exſtant lib. I. 337. Nota jam temporibus Oroſii & Auguſtini in magno fuiſſe pretio Lucanum, in nimio quoque poſtea.

87 *Sed in his*] Mediam vocem male ejiciunt quaedam Edd. Quot autem annis duraverit graviſſimum illud bellum Mithridaticum, pro virili, per annales deduximus in Hiſt. Univerſali, cujus tertius Tomus à Regibus Ponti initium facit, ubi plura de hoc Mithridate inveniuntur.

88 *Dicti ſint*] Perizon. Meuſque, *dicti ſunt.* Lugd. Batt. quatuor cum Ultr. & Coll. Gronov. *diſtincti ſint.*

CAPUT II.

Proſequitur hic bellum Mithridaticum, quod Sylla confecit.

IGitur Mithridates [1] rex Ponti atque Armeniae, [2] poſtquam Nicomedem, Bithyniae regem, amicum populi Romani, regno privare molitus eſt, atque a ſenatu monitus, ſi facere tentaret, bellum ſibi a populo Romano inferendum fore, iratus Cappadociam continuo [3] pervaſit: atque expulſo ab eo Ariobarzane rege cunctam provinciam igni ferroque vaſtavit. Bithyniam deinde pari clade corripuit. Paphlagoniam ſimili exitu adflixit, pulſis ex ea Pylaemene & Nicomede regibus. Poſt cum veniſſet Epheſum, [4] crudeli praecepit edicto, ut per totam Aſiam [5] quicumque inventi eſſent cives Romani, ſub una die omnes necarentur. Et factum eſt. Nec explicari aut comprehendi ullo modo verbis poteſt, quae tunc multitudo Romanorum civium caeſa ſit, quis moeror plurimarum provinciarum, quis gemitus occidendorum pariter atque occidentium fuerit, cum ſinguli quique aut prodere innocentes hoſpites & amicos, aut ipſi periclitari poena hoſpitum cogerentur. Archelaus [6] quoque, dux Mithridatis, [7] cum centum viginti millibus peditum atque equitum in Achaiam praemiſſus, Athenas cunctamque Graeciam, partim vi, partim deditione obtinuit. [8] Sylla, cui poſt conſulatum Mithridaticum bellum obvenerat, Archelaum apud

1 *Rex Ponti atque Armeniae,*] De Armenia minore id intelligendum. Armeniae Majoris enim rex erat Tigranes, quem, generum ſuum, filiae Cleopatrae nuptiis bello Romano inplicuit regum callidiſſimus hic & fortiſſimus Mithridates.

2 *Poſtquam Nicomedem,*] Eadem Eutr. lib. V. Lege Appiani Mithridaticum, & Juſtini lib. XXXVIII. FABR.

3 *Pervaſit:*] Lugd. Bat. quart. *invaſit.*

4 *Crudeli praecepit edicto,*] De hoc edicto praeter Appianum Liv. lib. LXXVIII. Florus lib. III. cap. 5: Eutropius libr. V. Hinc Cicero pro lege Manilia ait, *Mithridatem una die tota Aſia, tot in civitatibus, uno nuntio atque una litterarum ſignificatione cives Romanos necandos, trucidandoſque denotaſſe.* FABR.

5 *Quicumque*] Florent. pr. *ut quicumque inventi fuiſſent.*

6 *Quoque,*] Abeſt ab Ed. Auguſt.

7 *Cum centum viginti millibus*] In Meo, *viginti* non invenitur.

8 *Sylla, cui poſt conſulatum*] Sylla ad bellum Mithri-

apud Piraeeum, Athenienſium portum,[9] ſeptemplici muro[10] communitum, diu obſedit, ipſam Athenienſium urbem vi cepit, ac[11] poſtea[12] juſto praelio cum Archelao conflixit.[13] Centum & decem millia de exercitu Archelai interfecta, vix decem millia ſuperfuiſſe referuntur. Comperta clade Mithridates[14] lectiſſima[15] ſeptuaginta millia militum Archelao in[16] ſubſidium miſit ex Aſia.[17] Secundo praelio quindecim millia ex his interfecta ſunt, ibique[18] Diogenes, Archelai filius, trucidatus eſt. Tertio bello omnes copiae, quas Archelaus habebat, exſtinctae ſunt. Nam viginti millia militum ejus in paludem[19] pulſa, cum Syllae fidem[20] implorarent, inſatiabili victoris ira interfecta ſunt, totidemque alia in flumen coacta ac necata, reliqui miſerorum[21] paſſim trucidati ſunt. Porro autem Mithridates in Aſia nobiliſſimarum urbium principes occidere, bonaque eorum publicare animo intenderat.[22] Cumque jam mille

Mithridaticum profectus fuit poſt Conlatum, cum jam Cinna Conſul ei accuſationem per Verginium Tribunum pleb. compararet, Plutarchus in Sulla. Fabr.

9 *Septemplici muro communitum,*] Sic Florus, *Mox ſubruto Piraeei portu, ſex quoque & amplius muris munito.* Munierat cum pluribus muris contra Syllae impetum Archelaus, ut ſcribit Appianus. Fabr.

10 *Communitum,*] Perizon. *munitum.*

11 *Poſtea juſto praelio*] Edd. pleraeque legunt, *ac poſtea*, nimium liberales contra ſtantibus MSS. omnibus. Pro *juſto praelio*, Lugd. Bat. quart. *inito praelio.*

12 *Juſto praelio cum Archelao conflixit.*] Hoc praelium in Boeotia ad Chaeroneam commiſſum fuit: in quo ex CXX. millibus Archelai vix decem millia Chalcidem effugiſſe Appianus, Plutarchus & Eutropius ſcribunt. Quare in Liviana epitoma octuageſimaſecunda, ubi legitur, *caeſis hoſtium centum millibus*, ſcribendum puto, CX. *millibus.* Fabr.

13 *Centum & decem millia*] Lugd. Bat. pr. *Nonaginta millia.*

14 *Lectiſſima LXX. millia*] Eundem numerum habet Eutropius: ſed apud Appianum & Plutarchum ſunt, ὀκτὼ μυριάδες, id eſt, LXXX. *millia*, quae Mithridates cum Dorylao ad Archelaum miſit. Fabr. Ed. Auguſt. *electiſſima.*

15 *Septuaginta millia*] Perizon. *Octoginta millia.*

16 *In ſubſidium*] Florent. pr. *in ſubſidio.*

17 *Secundo praelio XV. millia*] Cum in omnibus libris Oroſii *quinquaginta millia*, legatur, ego tamen non dubitavi, XV. *millia*, ex Eutropio meo manuſcripto (nam impreſſi XX. *millia* habent) reponere: cum praeſertim Appianus ſcribat, τῶν πολεμίων ἀπώλοντο ἀμφὶ μυρίους καὶ πεντακισχιλίους, & ſequentes numeri, ſi *L. millia* legas, conſtare non poſſint. Commiſſum hoc ſecundum praelium fuit ad Orchomenum. Appianus, Plutarchus, Florus. Fabr.

18 *Diogenes, Archelai F.*] Ὁ παῖς Ἀρχελάου Διογένης. Appian. Διογένης ὁ τῆς Ἀρχελάου γυναικὸς υἱός. Plutarch. Fabr.

19 *Pulſa,*] Lugd. Batt. quatuor cum Ultr. & Coll. Gronov. *compulſa.*

20 *Implorarent,*] Perizon. *improperarent.*

21 *Paſſim*] Meus *ſparſim.*

22 *Cumque jam MDC*] Ἀμφὶ τοὺς χιλίους καὶ ἑξακοσίους ἄνδρας habet quoque Appianus, quem hac de re conſule. Fabr.

mille & ſexcentos [23] ita interfeciſſet, Epheſii exemplum verentes, [24] excluſo praeſidio ejus, portas objecerunt. Similiter Smyrnaei, Sardi, Colophonii, Trallianique fecerunt. Perturbatus Mithridates, per Archelaum ducem ſuum cum Sylla de pace pepigit. [25] Interea Fimbria Marianorum ſcelerum ſatelles, homo omnium audaciſſimus, Flaccum conſulem, cui legatus [26] ierat, apud Nicomediam occidit: ac mox arrepto exercitu Mithridatis filium ex Aſia [27] ad Miletopolin [28] fugat, ſtationem regis invadit, ipſumque Pergamo pellit, fugientemque inſecutus apud Pitanam obſedit: & profecto cepiſſet, ſi L. Lucullus civilibus diſcordiis curam reipublicae praetuliſſet, [29] eumque mari coartare objecta claſſe voluiſſet: Inde Fimbria, [30] Ilienſibus iratus, a quibus pro Syllanae partis ſtudio objectu portarum repulſus videbatur, ipſam urbem Ilium, antiquam illam Romae parentem, funditus caede incendioque delevit. Sed eam Sylla continuo reformavit. [31] Idem Fimbria [32] apud Thyatira, cum ab exercitu Syllae obſideretur, deſperatione [33] adactus, in templo Aeſculapii manu ſua interfectus eſt. [34] Fan-

23 *Ita interfeciſſet,*] Prior vox non invenitur in Meo, neque in tribus Lugd. Batt. vel Coll. Gronov.

24 *Excluſo praeſidio ejus,*] Edd. quaedam Vett. *excluſo praeſidio, ei portas* &c.

25 *Interea Fimbria*] Cum *L. Valerius Flaccus* in Marii locum Conſul ſuffectus, a Cinna, ut Syllae ad bellum Mithridaticum ſuccederet, miſſus, in Aſiam trajeciſſet, a C. Flavio Fimbria interfectus eſt. Appianus in Mithridatico, Plutarchus in Sulla, Strabo libro XIII. Livius LXXXII. Vellejus II. Fimbriae meminit Cicero in Bruto. Fabr.

26 *Ierat,*] Meus & Perizon *erat.*

27 *Ad Miletopolim*] Vide Strabonem libro II. Fabr.

28 *Fugat,*] Edd. nonnullae *fugans* & mox *Pergam* contra MSS.

29 *Eumque mari coartare*] Hic locus verbis ſupervacaneis depravatus a nobis e Manuſcriptis reſtitutus eſt. Plutarchus in Lucullo eandem rem exponens inter cetera ſic ait εἰ Φιμβρίᾳ τότε πεισθεὶς ὁ Λεύκολλος, οὐ μακρὰν ὢν ἐπήγαγεν ἐκεῖσε τὰς ναῦς, καὶ συνέφραξε τὸν λιμένα τῷ στόλῳ, πέρας ἂν ἔσχεν ὁ πόλεμος, id eſt: *Si Lucullus, qui non longe aberat, tum Fimbriae conſilium ſecutus naves eo circumduxiſſet, portumque objecta claſſe obſtruxiſſet, bellum confectum fuiſſet.* Fabr. Antea male in pleriſque Edd. legebatur, *Cumque eum mari coartare objecta claſſe voluiſſet, ab Ilienſibus repulſus eſt. Inde Fimbria* &c.

30 *Ilienſibus iratus,*] De *Ilii excidio* Appianus & Strabo libro decimotertio. Fabr.

31 *Idem Fimbria apud Thyatira,*] Lugd. Bat. pr. *Inde Fimbria* &c. Perizon. *Idem Fimbria, cum apud Thyatiram ab exercitu Sullae* &c. Singulari numero urbis nomen quoque exprimunt MSS. Lugd. Batt. pr. & quart. cum Meo atque Perizon. & Ultr. exemplo Plinii lib. V. cap. 29. *Intus & Thyatira, adluitur Lyco, Pelopia aliquando & Euhippa cognominata.* Paullo ante pro *antiquam illam*, deleta poſteriore voce, *antiquam* tantum exhibent Lugd. Bat. quart. & Perizon.

32 *Apud Thyatira,*] Πρὸς Θυατείροις Plutarch. in Sulla. Fabr.

33 *Adactus,*] Lugd. Bat. pr. *actus.*

34 *Fan-*

[34] Fannius & Magius, de exercitu Fimbriae profugi, Mithridati ſe [35] adjunxerunt: quorum hortatu Mithridates cum Sertorio, per legatos in Hiſpaniam miſſos, foedus pepigit. [36] Sertorius ad eum [37] Marcum Marium firmandi foederis cauſa miſit. Quem rex apud ſe retentum, brevi ducem fecit in locum Archelai, qui ſe ad Syllam cum uxore liberiſque contulerat. Marius & Eumachus duces à Mithridate adverſus Lucullum miſſi, magno exercitu brevi congregato, [38] cum P. Rutilio [39] apud Chalcedona congreſſi ſunt, eumque cum plurima [40] exercitus ipſius parte ceciderunt. Lucullus Mithridatem Cyzicenos obſidentem, foſſa cinxit: eumque quod faciebat, pati compulit: atque ad ipſos Cyzicenos, ut bono animo eſſent, nuntium miſit unum ex militibus nandi peritum: qui duobus utribus [41] ſuſpenſus, mediam ipſe regulam tenens, plantiſque ſubremigans; ſeptem millia paſſuum tranſmeavit: Mithridates inopia laborans, partem copiarum inſtructam armis domum abire praecepit: quam Lucullus excipiens, univerſam diſperdidit. [42] Nam amplius quam quindecim millia hominum tunc interfeciſſe narratur. Tunc etiam Fannius, qui ſe Mithridati junxerat, & Metrophanes, regius praetor, a Mamerco victi, cum duobus millibus equi-

qui-

34 *Fannius & Magius*;] Ita legitur in omnibus manu deſcriptis libris, hancque veram lectionem judico: nam etſi impreſſus liber Appiani habeat Λεύκιος Μαγιόν τε καὶ Φάννιον ego tamen lego, Μαγιόν τε καὶ Φάννιον, cum praeſertim Aſconius Verrina tertia hos eoſdem *L. Magium*, & *L. Fannium* adpellet, quamvis in Ciceronis libr. corrupte ſit, *L. Magio & L. Rabio.* Fabr. In Lugd. Batt. pr. & quart. *Magnus*, in reliquis omnibus, ut & in Ed. Auguſt. recte *Magius*. Mox *Fimbriae* nomen a quibuſdam MSS. exſulat.

35 *Adjunxerunt*: Lugd. Bat. quart. *junxerunt*.

36 *Sertorius ad eum*] Edd. quaedam Vett. *Sertorius vero &c.*

37 *M. Marium*] Appian. hunc Μάρκον Οὐάριον ſive, ut Interpres Candid. legit, Οὐάριον adpellat. Sed Plutarchus in Lucullo, *Marium* cum Oroſio nominat. Fabr.

38 *Cum P. Rutilio*] *Rutilium* M. Cottae legatum fuiſſe arbitror: Nam Mithridates Cottam apud Chalcedona terra fudit, mari exuit claſſe pulcherrima, ut ipſe ſcribit in epiſtola ad Arſacem, quae ex libr. IV. Hiſtor. Salluſtii exſtat. Sed de hac re, ſicut & de *Cyzicenorum obſidione* lege Appianum & Plutarchum. De *Cyzico* etiam Cicero pro lege Manilia, pro Murena, & pro Archia. Fabr.

39 *Apud Chalcedona*] Lugd. Bat. tert. *apud Chalcedonem*.

40 *Exercitus ipſius parte*] Mediam vocem; quae facile deſiderari poteſt, delet Lugd. Bat. pr. at Ed. Auguſt. pro ea *ſui* exhibet.

41 *Suſpenſus*] Sic recte ex MSS. reſtituit Fabricius, nam Edd. pleraeque habebant, *qui duobus utribus ſuſpenſis, mediam ipſe regulam tenens.* &c.

42 *Nam amplius quam quindecim millia.*] Lucullus ad Rhindacum fluvium conſecutus eos, qui in Bithyniam à Mithridate mittebantur, magnum eorum numerum interfecit:

 fecit:

quitum in Moeſiam profugerunt: atque inde in Maeoniam [43] digreſſi, in colles [44] campoſque Inarimos inciderunt; ubi non ſolum montes uſti, vel ſaxa quaſi quadam fuligine obſuſcata cernuntur, verumetiam campi ambuſto ſolo ſqualidi, per quinquaginta millia paſſuum, ſine ullo ignis vel fornacis indicio, & pendulo in profundum cinere putres jacent. Tribus etiam locis torridae voragines oſtenduntur, quas Graeci phyſas vocant: in quibus diu oberrantes, inopinatis tandem periculis exemti ſunt, & clam in Regis caſtra venerunt. [45] Deiotarus, rex Gallograeciae, praefectos regis [46] bello trucidavit. Interea Mithridates apud Cyzicum eadem mora, qua obſidebat obſeſſus, in magnam penuriam peſtilentiamque exercitum ſuum coartavit. Nam [47] plus quam trecenta millia hominum fame & morbo in eadem obſidione amiſiſſe fertur:

fecit: cepit vero equorum millia VI. virorum millia XV. Ita Plut. & Appian. Fabr. In Ed. pr. *amplius quindecim*, deleto *quam.*

43 *Digreſſi*,] Lugd. Bat. pr. *degreſſi.*

44 *Campoſque Inarimos*] Vulgo legitur, *campoſque & in eremos.* Ego particulam *&* in nullis vetuſtis inveni. Sed hi partim, *campoſque inberemos*, partim, *campoſque inbaremos*, habent. Unde adductus ſum, ut crederem Oroſium, *campoſque Inarimos*, ſcripſiſſe. Notum eſt illud Homeri in Catalogo,

Εἰν Ἀρίμοις, ὅθι φασὶ Τυφωέος ἔμμεναι εὐνάς.

Ubi cum Graeci omnes εἰν Ἀρίμοις duabus vocibus legant, & Ἀρίμους vel in Cilicia vel in *Syria* aut *Lydia* collocent, Plinius tamen lib. III. cap. 6. *Aenariam* inſulam Homero *Inarimen* dictam ſcribit. Virgil. quoque Ovid. Hor. Lucan. caeterique poëtae Latini, *Inarimen* dixerunt. Ita putavi Livium etiam, vel quem alium, a quo hiſtoriam Oroſius ſumpſit, *campos Inarimos*, dixiſſe, cum praeſertim Scepſius, ut eſt apud Strab. lib. XIII. probabiliorem eorum ſententiam judicaverit, qui *Arimos* in exuſta Myſiae regione conſtituunt, & Xanth. tradat, *Arimum* quendam in iis locis regnaſſe. Fabr. Ex MSS. quos ego conſului, Florentt. tres & Lugd. Bat. ſec. exhibent *in colles campoſque inaremos.* Meus *inberemo.* Ultr. *Arenios.* Lugd. Batt. pr. & tert. *maritimos*, quart. cum Perizon. *marinos*, Coll. Gronov. *manſimos.* Sed ego Fabricii emendationem probam eſſe judico. Homericus verſus exſtat lib. Iliad. II. ibique in Catalogo Navium verſ. 290. ad quem locum Euſtathius in praeſtantiſſima ſummiſque laudibus ſuo merito digna Edit. Alexandri Politi, Tom. II. p. 747. ſcribit, Γαῖα δ' ὑπεστενάχιζεν, ὅπερ κατωτέρω παθητικῶς λέγει, στοναχίζετο. Ἐστονάχιζε δ' ἡ πυρὸς νεμομένη ὑπεῖχεν, οὐχ ἁπλῶς, ἀλλὰ Διὶ ὡς τερπικεραύνῳ χωομένῳ, ὅτε τ' ἀμφὶ Τυφωεῖ γαῖαν ἱμάσσῃ εἰν Ἀρίμοις, ὅθι φασὶ Τυφωέος ἔμμεναι εὐνάς. *Terraque ingemiſcebat, quod quidem inferius forma paſſiva dicit* στοναχίζετο. *Ingemiſcebat autem, & ab igne depaſcebatur, non generatim nec quomodocumque; ſed veluti irato Jove Fulminatore, quando circa Typhoëa terram in Arimis verberat, ubi Typhoëi cubilia eſſe dicunt.*

45 *Deiotarus, Rex Gallogr.*] Idem eſt in Ep. Liv. li. XCIV. Phrygiam invaſerat Eumach. Mithridatis praefectus de quo Appianus. Fabr.

46 *Bello*] Lugd. Batt. pr. & tert. cum Coll. Gronov. *in bello.*

47 *Pluſquam CCC. millia*] Plutarchus in Lucullo, Λέγονται δ' ἐν τῷ στρατῷ ἀπολέσθαι τε καὶ μαχίμων ὄχλου μυριάδες οὐ πολλῷ δὲ τῶν τριάκοντα λειπό-

tur: ipſe cum paucis arrepta navi [48] clam fugit e caſtris. Lucullus incruento milite ſpectator cladis alienae, novum genus victoriae adeptus eſt, [49] mox Marium adortus vicit fugavitque. In quo praelio plus quam [50] undecim millia Marianorum militum interfecta referuntur. Lucullus poſtea cum eodem Mario navali [51] praelio congreſſus, [52] triginta & duas naves regias, & complures onerarias, aut demerſit aut cepit. Multi ibi [53] ex his quos Sulla proſcripſerat, interemti ſunt. Marius poſtera die de ſpelunca, ubi latebat, extractus, meritas hoſtilis animi poenas luit. Eodem vero Lucullus impetu Apamiam vaſtavit, & [54] ſub monte Olympo Pruſam, munitiſſimam civitatem, captam expugnatamque diripuit. Mithridates adverſus Byzantium inſtructa claſſe navigans, tempeſtate correptus, [55] octoginta roſtratas naves [56] perdidit: Ipſe, cum [57] quaſſata jam navi mergeretur, in myoparonem Seleuci piratae, ipſo pirata [58] juvante, tranſilivit. Inde Sinopem, [59] ac poſt Amiſum cum magna difficultate pervenit.

πλείους διαφθαρῆναι. FABR. In Florent. pr. legitur *plus trecenta*, deleto *quam*.

48 *Clam fugit*] Lugd. Bat. ſec. & Coll. Gron. *arrepta navicula fugit*.

49 *Mox Marium*] Copulam *que* contra MSS. interſerunt Edd. pleraeque. Quod ſequitur *adortus*, abeſt a Lugd. Batt. quatuor.

50 *Undecim*] *Duodecim millia* numerat Cod. Perizon.

51 *Praelio*] Edd. quaedam *bello*.

52 *Triginta & duas*] Edd. quaedam Vett. *triginta & quinque*.

53 *Ex his*] Non agnoſcit Cod. Perizon. & abeſſe poteſt.

54 *Sub monte Olympo Pruſam*] Impreſſi libri omnes pro *Pruſam*, habent, *prius Athan*, ſed cum poſterior vox a Manuſcriptis abſit, atque in uno *Priuſam* legatur, ego *Pruſam* ſcripſi. Plinius libro quinto capite ultimo *A Cio intus in Bythynia Pruſa, ab Annibale ſub Olympo condita*, Appian. Βιθυνίας δὲ Προυσιάδα εἷλε τὴν πρὸς τῷ ὄρει. De *Pruſiade*, quae antea *Cius* dicebatur, Strabo libro duodecimo. FABR.

55 *LXXX. roſtratas naves*] Appianus ναῦς ἀμφὶ τὰς ἑξήκοντα, habet.

56 *Perdidit:*] Meus *amiſit*.

57 *Quaſſata jam navi*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. & Florent. pr. *quaſſa navi*, vel *quaſſa jam navi*. Idem in Florent. ſec. invenitur, ſed ibi ſuperſcribitur *quaſſata*. Utrumque Latine dicitur & utriuſque plura apud Ovidium proſtant exempla. Sed *quaſſata*, ex Virgiliana, ut ſaepe, imitatione ab Oroſio deſumtum videtur. Virg. Aen. IV. 53.

> *Quaſſataeque rates, dum non tractabile caelum.*

58 *Juvante*] Florent. pr. *juvente* pro *jubente*, quod invenitur in Ed. Auguſtana.

59 *Ac poſt Amiſum*] Ita recte Manuſcripti: vide Appianum & Plutarchum. FABR.

CA-

CAPUT III.

De Catilinae inceſtu, & Lucullorum adverſus Beſſos, Mithridatem, & Tigranem, ceteroſque bellis.

Eodem anno apud Romam [1] Catilina inceſti accuſatus, quod cum Fabia virgine Veſtali commiſiſſe [2] arguebatur, Catuli gratia fultus evaſit. Lucullus Sinopen expugnaturus obſederat. Hanc Seleucus archipirata, & [3] Cleochares ſpado, qui praeſidii [4] cauſa praeerant, [5] expilatam atque incenſam reliquerunt. Lucullus miſerorum hoſtium inteſtina clade permotus, celeri [6] occurſu immiſſum reſtinxit incendium. Ita miſera civitas, verſa vice hoſtium ſociorumque, unde defendenda, diſperdita, & unde diſperdenda, ſervata eſt. At vero [7] M. Lucullus, qui Curioni in Macedonia ſucceſſerat, totam Beſſorum gentem bello adpetitam, in deditionem recepit. [8] Eodem tempore Metellus, Siciliae praetor, cum foediſſima illa C. Verris praetura Siciliam adflictam inveniſſet, maxime [9] Pyrganione archipirata nefariis praedis & caedibus [10] dilacerante, qui pulſa claſſe Romana, Syracuſanum portum obtinuerat, [11] quem mox navali terreſtrique praelio comminu-

1 *Catilina inceſti accuſatus,*] Hujus judicii meminit Aſconius in orat. Ciceronis contra competitores, ubi ſcribit hanc Fabiam virginem Veſtalem fuiſſe ſororem Terentiae Ciceronis. Unde in Plutarchi Catone legendum, ὡς εἷς ἐγὼ Φαβία Τερεντίας ἀδελφὴ τῆς Κικέρων⊕ γυναικὸς ὑπεδίκαζεν. FABR.

2 *Arguebatur*] Meus *dicebatur.* poſt *Veſtali* Edd. quaedam *ſtuprum* ponunt.

3 *Cleochares*] Lugd. Batt. duo Coll. Gronov. & Ed. pr. *Leochares.*

4 *Cauſa*] Lugd. Bat. pr. *gratia.*

5 *Expilatam*] MSS. & Editi quidam *exſpoliatam.* Sed in Ed. Auguſt. legitur, *ſine adparatu belli, expilatam & incenſam reliquerunt.*

6 *Occurſu*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. *curſu.*

7 *M. Lucullus,*] De re à M. Lucullo contra Beſſos & Thracas geſta, Eutrop. & Sex. Rufus. FABR.

8 *Eodem tempore Metellus,*] Cn. Pompejo M. Craſſo primum Coſſ. an. DCLXXXIII. L. Metellus Verri in Sicllia ſucceſſit. Res nota eſt ex Ciceronis Verr. & Aſconio. FABR.

9 *Pyrganione*] Duplicem ſcripturam hujus archipiratae in noſtris manuſcriptis invenimus: alii eum *Pergamaenonem* in ſuis lib. nominarunt. FABR. In MSS. omnibus inveni *Pyrganione* vel *Purganione.* In Edd. quib. *Pergamenone* vel *Perganione.*

10 *Dilacerante,*] Lugd. Batt. quatuor *lacerante.*

11 *Quem*] Perizon. *eum.* Delet Ed. Aug. ſed *mox eum* legunt Edd. pr. & Venetae.

12 *De-*

Digitized by Google

minutum, Sicilia [12] decedere compulit. Praeterea Lucullus, tranſgreſſus Euphratem & Tigrim, apud [13] Tigranocertam urbem cum Mithridate & Tigrane congreſſus, parviſſima ſuorum manu magnum hoſtium numerum occidit. [14] Nam triginta millia hominum in eo bello caeſa referuntur. Tigranes, [15] vix centum & quinquaginta equitibus comitatus, aufugit, diademate & tiara ne agnoſceretur abjectis. Tunc ad Lucullum totius pene Orientis ſupplices venêre legati: [16] is, inminente hieme per Armeniam in Meſopotamiam regreſſus, Niſibin urbem, [17] illis tunc locis inclytam, expugnavit & cepit.

12 *Decedere*] Edd. quidam *diſcedere*.
13 *Tigranocertam*] Lugd. Bat. pr *Tigranocerem*.
14 *Nam XXX. millia*] Legitur & XX. *millia*. At Plutarchus peditum C. millia caeſa, equitum, quorum millia LV. erant, paucos effugiſſe tradit. Fabr.
15 *Vix*] Abeſt a Flor. pr.
16 *Is, inminente hieme*] *Niſibis*, quam Graeci *Antiochiam Mygdonicam* nominant, capta fuit L. Metello & Q. Marcio Coſſ. auctore Dione li. XXXV. vide quoque Appianum & Plutarchum. De *Antiochia* autem Didacus Covarruvias li. IV. Variar. Reſol. pertractat. Fabr.
17 *Illis tunc locis*] Ita conſtanter libri MSS. omnes ſcribunt. Fruſtra igitur *in* inferciunt Edd. *illis in locis tunc* &c. legentes.

C A P U T IV.

De bello Piratico & Cretico, deque re cum Mithridate a Pompeio geſta.

[1] Iisdem [2] diebus Piratae per omnia ſparſi maria, [3] & jam non tantum intercipientes navium commeatus, ſed etiam inſulas provinciaſque vaſtantes, inpunitate ſceleris & aviditate praedae vulgo ſeſe [4] adſociantes, in inmenſum augebantur, [5] quos Cn. Pompeius

1 *Iiſdem diebus piratae*] De bello *piratico*, quod & *Maritimum* nominatur, accurate Dio lib. X XVI. & Plutarchus in Pompejo. De eodem Cicero pro lege Manilia, Livius lib. XCIX. Florus lib. III. cap. 6. Vellejus & Eutropius. Fabr.
2 *Diebus*] Perizon. *temporibus*.
3 *Et jam*] Male, & contra MSS. *etiam* Edd.
4 *Adſociantes*] Ita malui edere cum MS. Perizon. atque Vetuſtiſſ. Editt. quam *adſociantibus*, quod alii praeferunt.
5 *Quos Cn. Pompeius*] Praeter alios de hoc bello & nova piratarum ſede, Lucanus lib. II. 576.

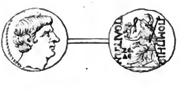
 Qui,

Digitized by Google

peius poſt multam quidem vaſtationem, quam terra marique diu egerant, mira tamen celeritate compreſſit. [6] Eodem tempore Cretam inſulam per biennium Metellus evertit, diuturnoque bello domitam in poteſtatem redegit, legeſque Minois Romanis legibus permutavit. [7] Pompeius poſtea, ſucceſſor Luculli, in minori Armenia juxta montem Daſtracum caſtra regis obſidione concluſit. Rex cum omnibus copiis, eruptione per noctem facta, inſuper etiam [8] perſequentem bello repellere ſtatuit. Pompeius fugientes perſequi intendit. Itaque [9] bellum nocte commiſſum eſt. Luna tunc orta, à tergo Romanis [10] erat. Regii [11] longitudinem umbrarum proximitatem hoſtium rati, cun-

Qui, cum ſigna tuli toto fulgentia ponto,
Ante bis exactum quam Cynthia conderet orbem,
Omne fretum metuens pelagi pirata reliquit,
Anguſtaque domum terrarum in ſede popoſcit.

Conceſſit enim piratis Pompejus ut Solos, Ciliciae urbem, habitarent, teſtibus Dione Caſſio lib. XXXVI. p. 18. & Strabone p. 462. Quare nova haec colonia Pompejopolin urbem ſuam vocavit, in qua urbe cuſum cum conditoris Pompeji capite nummum inſignem produxi in Theſauro Morelliano Tom. 1. p. 339. Sed & ipſe poſtea ineditum alterum, nec minus raritate atque integritate, imo & nova inſuper inſtauratae urbis, poſtquam nomen ſuum mutaverat, aera conſpicuum, ſum nactus, quem, ex Muſeo noſtro, adjecto nummo Morelliano (uterque vero aereus eſt) examuſſim ad archetypon delineatum, ſubjicio.

6 *Eodem tempore Cretam*] De bello *Cretico* Xiphilinus in Pompejo, Livius li. XCVIII. & ſeq. Florus libr. 3. capit. 7. Vellejus libr. 2. FABR.

7 *Pompeius, ſucceſſor Luculli,*] Pompejo bellum Mithridaticum mandatum fuit lege Manilia, quam Cicero ſuaſit, Appianus, Plutarchus & Diod. FABR.

8 *Perſequentem*] Tres Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. & Edd. quibuſdam, *perſequentes.*

9 *Bellum nocte commiſſum eſt.*] De hoc praelio nocturno, praeter Appianum, Plutarchum & Dionem, Florus li. III. cap. 5. Eutrop. lib. VI. ubi ſcribit Pompejum XL. millibus occiſis, triginta autem de exercitu ſuo perdidiſſe, & duos centuriones. FABR.

10 *Erat.*] Ed. Auguſt. *fuit.*

11 *Longitudinem umbrarum*] Ita repoſui ex auctoritate codicis Longob. nam vulgo ſcribitur *longitudine umbrarum.* At vero regii non conjecerunt proximitatem Romanorum ex longitudine umbrarum, neque

Digitized by Google

cuncta in irritum tela [12] ſuderunt. Romani, veluti inermes poſtea adgreſſi, ſine labore vicerunt. Namque de exercitu regio quadraginta millia caeſa vel capta ſunt, [13] Romani vulnerati mille, vix autem [14] quadraginta interfecti. [15] Rex inter tumultus belli fuga elapſus, adjutus etiam beneficio ſubluſtris noctis evaſit: relictuſque ab omnibus amicis, philoſophis, ſcriptoribus rerum vel carminum, ac medicis, ſolus per devia equum manu trahens, atque ad omnes nocturnos ſtrepitus [16] trepidans, in quoddam caſtellum [17] devertit, atque inde in Armeniam perrexit. Pompeius regem [18] inſecuturus, inter duo flumina, quae ab uno monte diverſis ſpecubus exoriuntur, hoc eſt, Euphratem & Araxem, urbem Nicopolim [19] ſenibus laſſis & aegris volentibus condidit; oranti Tigrani veniam dedit; exercitum [20] Orodis Albanorum regis, praefectoſque ejus ter praelio vicit: poſtea

que enim ſic tela in irritum conſumſiſſent, ſed, longitudine umbrarum decepti, & ipſam illam longitudinem, verum credentes exercitum hoſtilem eſſe, umbras pro corporibus petiverunt. Ἐς γὰρ τὸ κενὸν οἱ βάρβαροι, ὡς καὶ ἐγγὺς αὐτῶν ὄντων, μάτην ἵεσαν. *In vacuum enim barbari, tamquam ſi prope adeſſent hoſtes, fruſtra miſerunt tela.* Dio Caſſius lib. XXXVI. p. 24.

12 *Fuderunt.*] Meus *miſerunt.*

13 *Romani vulnerati*] *Romani autem vulnerati* Perizon.

14 *Quadraginta interfecti.*] Inminnto inſuper numero XX. ſcribunt Lugd. Batt. pr. & tert. cum Coll. Gronov.

15 *Rex*] Meus addit *autem.*

16 *Trepidans,*] Perizon. *pavitans.*

17 *Devertit,*] Ita antiquo more pro *divertit*, videtur ſcripſiſſe Oroſius ex imitatione Plauti, Taciti, Quintiliani & aliorum. In Longobardico enim clare exſtat *devertit*, ut & in Coll. Gronov. Gloſſam ſapit illud Lugd. Bat. pr. *devenit.*

18 *Inſecuturus,*] Perizon. *inſecutus.* Flor. pr. *perſecuturus.*

19 *Senibus laſſis & aegris*] In aliis eſt, *ſenibus, lixis, & aegris* Ego e Gualtheri libro, *ſenibus laſſis* emendavi. Sic Dio lib. XXXVI. πόλιν ἐν τῇ χώρᾳ ἐν ᾗ ἐνενικήκει συνῴκισε τοῖς τραυματίαις, καὶ τοῖς ἀφηλικεστέροις τῶν στρατιωτῶν. id eſt, *Urbem eo loco, ubi victoriam pepererat, vulneribus & aetate confectis militibus condidit. Senes laſſos*: eodem modo Seneca dixit. FABR. Lugd. Bat. tert. habet *lexis*, quod & in Coll. Gronov. inveni. An igitur legendum *laeſis*? i. e. τοῖς τραυματίαις *vulneratis*, ut eſt apud Dionem. Quo modo tria inutilium militum genera enumerantur, *ſenes*, *laeſi* & *aegri*. In Lugd. Bat. ſecundo ſcribitur in textu, ſicut paſſim, *lixis*, ſed in Marg. *vel laſſis*. Senecae locus, quem Fabricius reſpexit, invenitur in Agamemn. verſu 364.

> *Tibi grandaevi laſſique ſenes,*
> *Compote voto reddunt grates* &c.

20 *Orodis Albanorum regis,*] In Gualtheri lib. eſt, *Hierodis*, in aliis, *Herodis*. *Orodis* quod erat in impreſſis reliqui; nam & Florus *Orodem* nominat, qui ab Appian. Ὀροίζης, à Dione Ὀροίσης dicitur. FABR. Latini ſcriptores Oroden ſolent ſcribere, ut patet ex Virgil. Aeneid. X. 732.

> *Atque idem fugientem haud eſt dignatus Oroden*
> *Sternere.*

& verſu 737.

> *Pars belli haud temnenda, viri, jacet, altus Orodes.*

ſtea epiſtolas Orodis & munera, [21] pro pace cum Albanis inſtauranda, libenter accepit; [22] Artocem regem Iberiae bello fudit, [23] totamque Iberiam in deditionem accepit. Inde, cum Armeniam, Colchos, Cappadociam & Syriam [24] ordinatis rebus compoſuiſſet, promovens de Ponto in Parthiam, [25] ad Ecbatanam urbem caput Parthici regni quinquageſimo die venit.

21 *Pro pace cum Albanis inſtauranda,*] Recepi lectionem Cod. Perizoniani, quae mihi prae reliquis placet. Vulgo legitur, *& munera cum Albanis pace inſtauranda libenter accepit.* Vocem *pace* Lugd. Batt. tres cum Coll. Gron. negligunt. Deſideratur eadem in multis Vett. Edd. Sed & aliam lectionem Meus Codex ſuppeditat. Legitur in eo: *Poſtea epiſtolas Orodis & munera cum Albanis pacis inſtaurandae libenter accepit.* Quae lectio ſuperſcribitur quoque in Florent. ſecundo.

22 *Artocem regem Iberiae*] Ἀρτώκην hunc quoque Dio lib. XXXVII. nominat, qui in Appiani libris mendoſe Ὤπκος dicitur, iidem χόρτον mendoſe habent pro χρόνον, nec aliter Candidus Interpres legit. Fabr.

23 *Totamque*] Lugd. Bat. ſec. *totam quoque.*

24 *Ordinatis*] Meus *ornatis.*

25 *Ad Ecbatanam*] Lugd. Bat. pr. & Coll. Gronov. *Ecbatanam.*

C a p u t V.

Quod Mithridates filios ac amicos peremerit, ipſeque viciſſim à filio peremtus ſit.

IN Boſporo Mithridate Cerealia ſacra celebrante, [1] terraemotus adeo gravis [2] repente exortus eſt, ut magna clades [3] ex eo urbium atque agrorum ſecuta narretur. Eodem tempore [4] Caſtor, Mithridatis praefectus, qui Phanagorio praeerat, interfectis amicis [5] regiis arcem occupavit, & [6] quatuor Mithridatis filios ad praeſidia [7] Romana transmiſit. Mithridates, accenſus ira, [8] in ſcelera exarſit.

1 *Terraemotus adeo gravis*] De hoc terraemotu Dio lib. XXXVII. καὶ ὁ σεισμὸς μέγιστος γὰρ τῶν πώποτε συνενεχθεὶς αὐτοῖς πολλὰς τῶν πόλεων ἔφθειρεν. i. e. *Terraemotus major apud illos tum quam unquam alias extitit, multas urbes evertit.* Fabr.

2 *Repente*] Abeſt à Meo.

3 *Ex eo*] Perizon. *exinde.*

4 *Caſtor, Mithridatis praefectus,*] Κάστωρ Φαναγορεὺς Appiano dicitur, qui Φαναγόρειαν nominat, quae hic in vetuſtis libris, *Phanagorium* appellatur. Vide Strabonem li. VI. Fabr.

5 *Regiis*] Lugd. Bat. pr. & quart. *regis.*

6 *Quatuor filios*] Hi fuerunt *Artaphernes, Darius, Xerxes & Oxathres*, auctor Appianus. Fabr. *Xipodorum* legunt Codd. Meus & Perizon. quod conjecturam Fabricii, infra, de Xiphare videtur adjuvare.

7 *Romana tranſmiſit*] Meus, *Romanorum miſit.*

8 *In*

ſit. Nam complures tunc amicos ſuos, & [9] Exipodram filium ſuum interfecit, cum antea jam alium, [10] Macharem nomine, parricidio trucidaſſet: Pharnaces, alter filius ejus, exemplo fratrum territus, exercitum, ad perſequendum [11] ſe miſſum, ſibi conciliavit, & mox adverſus patrem duxit. Mithridates, diu ex altiſſimo muro filium [12] fruſtra precatus, ubi inexorabilem vidit, moriturus exclamaſſe fertur: *Quoniam Pharnaces*, inquit, [13] *mori jubet*, *vos*, *ſi eſtis*, *dii patrii*, *precor*, *ut* [14] *quandoque & ipſe hanc vocem a liberis ſuis audiat*. Statimque deſcendens ad uxores, pellices ac filias ſuas, venenum omnibus dedit. Quod cum ipſe noviſſimus hauſiſſet, nec tamen, propter remedia, quibus vitalia ſua adverſus noxios ſuccos ſaepe obſtruxerat, veneno confici poſſet, fruſtraque ſpatiaretur, ſi quo tandem modo infuſa peſtis per venas vegetatione corporis acta diſcurreret, [15] Gallum quemdam militem, jam fracto muro diſcurrentem, invitavit, eique jugulum praebuit. [16] Hunc exitum vitae Mithridates

8 *In ſcelera*] Lugd. Batt. pr. & quart. *in ſcelere*.

9 *Exipodram*] De hoc alii quod ſciam nihil, niſi forte hic eſt *Xiphares*, de quo Appianus. FABR.

10 *Macharem*] Hoc nomen, quod in vulgatis libris varie corruptum eſt, in Manuſcriptis recte legitur. Graeci quoque hunc Μαχάρην vocant. FABR. Macharem hunc regem Boſpori fecerat pater, ſed quum res Mithridatis, ipſo in Armenia latitante, neque in Tigranis generi conſpectum admiſſo, plane ad incitas viderentur redactae, Machares filius Romanorum, pro retinendo regno, ambiit amicitiam; quare redeunti in regnum patri fruſtra ſe purgare conatus, ad mortem adactus fuit. Vide fuſius de hiſce omnibus Vitam Mithridatis Tom. III. Hiſt. Univ.

11 *Se*] Sic MSS. malunt hoc loco quam *ſeſe*; quod in Edd. eſt.

12 *Fruſtra*] Non exſtat in Vett. quibuſdam Edd.

13 *Mori jubet*,] Inepte Eaedem *me* adjungunt.

14 *Quandoque*] Editi *quandoque*: ſed *quandocunque* verum eſt, & ponitur abſolute pro, *quocunque tempore*, venuſte. LAUT. In MSS. Florentt. pr. & ſec. in Lugd. Bat. tert. & Coll. Gron. inveni *quandocunque*.

15 *Gallum quemdam militem*] In Epitoma CII. eſt, *A milite Gallo*, *nomine Bithoco*. Auctor de viris illuſtribus, *Gallum Sithocum* nominat. Verum cum Appianus hunc Βιτοῖτον, nominet, vide ne utrobique *Bitoetum* ſit ſcribendum. FABR. *Bituitus*, nomen eſt Gallicum, ut patet ex rege Arvernorum, Bituito, qui Romam in triumphum ductus fuit.

16 *Hunc exitum vitae Mithridates*] Ed. Auguſt. *hunc exitum vita Mithridatis habuit*. Multa hujus Mithridatis, maximi & fortiſſimi regis, argentea exſtant numiſmata, unum vero prae reliquis ex auro quondam in Muſeo Marckiano, prae caeteris inſignem vidi, cujus accuratiſſimam ſubjicio delineationem.

tes habuit, [17] nobiſque ſententiae ſuae fortiſſimum argumentum reliquit, homo omnium, ut ferunt, ſuperſtitioſiſſimus, annos natus [18] ſeptuagintaduos, habens ſecum ſemper philoſophos, omniumque artium peritiſſimos. *Si eſtis*, inquit, *dii patrii.* Ita ille diu colendo, ac diu quaerendo perſenſerat, hos non eſſe certos Deos, qui eſſe putabantur. Rex multae experientiae atque aevo gravis, verum Deum, ad cujus notitiam non niſi auditu per fidem venitur, non intelligebat. Hos autem falſos eſſe rationis ipſius luce perviderat, aliud conſuetudini, aliud menti ſuae tribuens, *Si eſtis*, inquit, *dii*, hoc eſt dicere, ego ſentiens eſſe ſuper hominem potentiorem ipſo homine poteſtatem, precandi neceſſitate motus, commendo diligentiam & excuſo ignorantiam meam. [19] Invoco qui eſt, dum convenio qui non eſt. Quapropter cum dolore & timore conſiderandum eſt, qua poena quove judicio digni erunt, qui, contra interdictum jam propalatae & publicatae veritatis, eos ſectantur & colunt [20] deos, de quibus [21] etiam illi jam tunc dubitare poterant, qui adhuc praeter eoſdem ſcire nihil poterant. Verumtamen breviter conſulo, qualia tunc toti Orienti tempora videbantur, cum per quadraginta annos miſerae nationes alternis [22] tantorum ducum vaſtationibus tereban-

17 *Nobiſque*] Coll. Gronov. *nobiliſque.*

18 *Septuaginta duos*] Edd. Vett. quaedam *ſeptuaginta & quinque.* Florentt. tres, *ſeptuaginta & duo.* Pro *ferunt* Edd. eaedem *fertur* malunt. Aliquanto poſt *ſenſerat*, pro *perſenſerat* Perizon.

19 *Invoco qui eſt*,] Sic Colon. plenius paullo quam alii, qui duo prima verba omittunt. Laut. Pro *invoco*, Perizon. legit, *in eo.* Sed Ed. Auguſt. ſic locum concipit *invoco jam eum, qui eſt, dum convenio eum, qui non eſt Deus.* Sed mihi utriuſque Codicis lectio gloſſam ſapere videtur; rotundior enim eſt lectio vulgata.

20 *Deos*] Abeſt a Meo & Perizon. & abeſſe poteſt, ſi ſupra pro *eos* reponas *deos.*

21 *Etiam*] Non exſtat in Meo. Lugd. Batt. pr. & quart. legunt, *de quibus etiam illi tunc dubitare poterant.*

22 *Tantorum*] Perizon. *duorum.*

23 *Me-*

bantur: cum quaeque civitas tantis concurſibus [23] media inevitabiliter periclitabatur, inde accenſura alterum, unde alterum temperaſſet: hoc mox habitura ſupplicii, quod remedii ad tempus habuiſſet: cum trepidae diverſarum provinciarum legationes inter [24] ſuccedentes Romanorum duces, & truculentiorem [25] notitia Mithridatem, alternis ad utrumque, prout quemque ſors belli adtollebat, [26] & incertis ſatisfactionibus transferebantur, augendo pericula quae [27] ſanabant. [28] Nunc quid continuo Pompeius, [29] & quidem Pompeius, homo Romanorum moderatiſſimus, per plurimas partes Orientis, finito Mithridatico bello egerit, paucis [30] proferam.

23 *Media*] Recte; duobus enim quae intermedia hoſtibus terra eſt, ab utroque cladem & damnum patitur. Edd. quaedam incpte, *inedia*.

24 *Succedentes Romanorum duces*,] Sullam, Lucullum, Cottam, Murenam, Pompejum.

25 *Notitia Mithridatem*] MSS. aliquot ex Lugd. Batt. *notitiam Mithridatis*. Vocat Mithridatem truculentiorem notitia, quod ejus videlicet crudelitatem experti erant; de Romanis vero ſperarent fore ut qui ex iis ſequeretur magis eſſet tolerabilis eo qui praeceſſerat.

26 *Et incertis*] Conjunctionem ex MSS. adtexui.

27 *Sanabant.*] Ed. Aug. *ſanabantur*.

28 *Nunc*] Ed. Auguſt. cum quatuor Lugd. Batt. Meo, Perizon. Ultr. & Coll. Gron. *Nam quid* &c. Quod ſi placet, in fine periodi legendum eſt *paucis nunc proferam*.

29 *Et quidem Pompeius*,] Non inveniuntur haec in primis quibuſdam Edd. ut nec in Codd. Meo & Perizon.

30 *Proferam.*] Lugd. Batt. pr. & tert. *referam*.

C A P U T VI.

De geſtis Pompeji in Syria, Phoenice & Judaea, & conjuratione Catilinae.

[1] ANno ab Urbe condita DCLXXXIX. M. Tullio Cicerone, & C. Antonio conſulibus, Pompeius, [2] occiſi Mithridatis nuntio ac-

1 *Anno ab v. c. DCLXXXIX.*] Aliis eſt annus ab v. c. DCXC. Cum Oroſio facit Eutropius li. VII. FABR.

2 *Occiſi Mithridatis*] Mithridates, fractis viribus, & in Aſia debellatus a Pompejo, ſtatuerat exemplo Agathoclis Syracuſani atque Scipionis Romani, bellum in hoſtilem transferre terram, Italiam turbare, inque ea Romanos, Gallorum viribus adjutus, adgredi; quod audax patris ſenis con-

accepto, Syriam coelen & Phoenicen bello adgreſſus. [3] Ituraeos primum [4] Arabaſque perdomuit, urbemque eorum, [5] quam Petram nominant, cepit. Hinc Judaeos, quibus Ariſtobulus expulſo fratre Hyrcano primus ex ſacerdote rex praeerat, atque ad Hieroſolymam, urbem eorum, Gabinium cum exercitu [6] mittit. Ipſe continuo ſubſecutus, & a patribus urbe ſuſceptus, ſed a plebe muro templi repulſus, [7] oppugnationem ejus intendit. Id non ſolum natura loci, verum etiam [8] ingenti muro, foſſaque maxima munitum, cum alias aliis

conſilium quum timeret filius Pharnaces, ne penitus omnem veniae ſpem a Romanis ſibi intercluderet, defectione & parricidio partem regni paterni a Pompejo meruit. Hinc ad mortem a ſe coactum fuiſſe Mithridatem gloriatur Pompejus apud Lucan. II. 580.

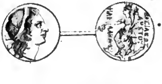
Idem per Scythici profugum divortia Ponti
Indomitum regem, Romanaque fata morantem,
Ad mortem, Sulla felicior, ire coëgi.

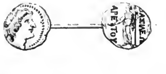
3 *Ituraeos primum*] De *Ituraeis* eorumque caſtellis a Pompejo everſis Strabo li. XVI. In Ciceronis Philippicis hi *Ithyrei* non ſatis emendate nominantur. Fabr.

4 *Arabaſque perdomuit,*] Pompejus apud Lucan. II. 590.

Me domitus cognovit Arabs, me, Marte feroces
Heniochi, notique erepto vellere Colchi.
Cappadoces mea ſigna timent, & dedita ſacris
Incerti Judaea Dei, molliſque Sophene.
Armenios, Cilicaſque feros, Tauroſque ſubegi.

5 *Quam Petram*] Arabum rex Aretas, quem Pompejus vicit & cepit, βασιλεὺς τῶν περὶ τὴν Πέτραν Ἀράβων dicitur a Plut. in Pomp. Apud *Petram* vero Aretas regiam ſuam habebat, Joſeph. lib. 14. Ant. c. 2. Lege Dion. lib. XXXVII. Fabr. Eſt nobis ex aere nummus valde rarus, inſcriptus ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΑΡΕΤΟΥ, qui faciem regis Arabum Aretae, ſive Areti, utroque enim modo nomen id ſcribitur, exhibet. Alium, cum ſimili inſcriptione & Philellenis inſuper cognomine, in egregio ſuo Specimine edidit Andreas Morellius. Utriuſque lubenter, ut puto, picturam adſpiciet Lector.

6 *Mittit.*] Lugd. Bat. pr. *miſit.*

7 *Oppugnationem*] Florentt. pr. & ſec. cum Lugd. Bat. ſec. Ultr. & Coll. Gronov. *expugnationem.* Exſtat idem in Edd. Auguſt. & Venetis. At Meus Codex legit, *oppugnationi intendit.*

8 *Ingenti muro*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. *Ingentibus muris.* Iidem mox cum Ed. Aug. *per dies nocteſque.*

9 Vix

liis legiones, dies noctesque ſuccedere ſine requie cogeret, [9] vix tertio menſe expugnavit. [10] Tredecim ibi millia Judaeorum caeſa narrantur, caetera multitudo in fidem venit. Pompeius muros civitatis everti, aequarique ſolo imperavit: & cum aliquantos [11] principes Judaeorum ſecuri percuſſiſſet, Hyrcanum ſacerdotio reſtituit, Ariſtobulum captivum Romam duxit. Hoc bellum Orientis cum viginti & duobus [12] regibus ſeſe geſſiſſe [13] ipſe Pompeius pro concione narravit. Interea conjuratio Catilinae adverſus patriam per eoſdem dies in Urbe habita ac prodita, in Etruria vero civili bello exſtincta eſt. Romae conſcii conjurationis occiſi ſunt. Sed hanc hiſtoriam [14] agente Cicerone, & deſcribente Salluſtio, ſatis omnibus notam, nunc a nobis breviter fuiſſe perſtrictam ſat eſt. Motus etiam in Pelignis ortus a Marcellis patre & filio, [15] per L. Vettium [16] proditus, patefacta Catilinae conjuratione, quaſi ſucciſa radice compreſſus eſt: & de utroque per Bibulum in Pelignis, per Ciceronem in Brutiis vindicatum eſt.

9 *Vix tertio menſe*] Idem ſcribit Joſephus lib. XIV. cap. 8. quem lege. FABR.

10 *Tredecim millia*] Florent. ſec. *XIIII. millia.*

11 *Principes*] Abeſt a quibuſdam Edd. Vett.

12 *Regibus*] Ed. Auguſt. *Regulis.*

13 *Ipſe Pompeius*] Abeſt vox prior a Florent. pr.

14 *Agente Cicerone & deſcribente Salluſtio*,] Supra lib. I. cap. 1. p. 7. *In quibus ſe inter actores ſcriptoreſque omnium otia negotiaque triverunt.*

15 *L. Vettium*] Hic eſt *L. Vettius Judex*, de quo Cic. in Vatin. & ep. 24. li. II. ad Attic. Eum Dio li. XXXVIII. Λεύκιον Οὐέττιον nominat. apud Appian. hoc nomen unico τ non recte ſcribitur: Plutarchi quoque libri in Lucullo mendoſe Βρέττιον [illegible] pro Βέττιον habent. FABR. Nomen hoc in MSS. varie ſcribitur, *Veſtilium, Vectitium, Butium, Hibilum*, ſed Florent. pr. recte *L. Vettium* exprimit.

16 *Proditus*,] Cl. P. Weſſelingus Probabilium p. 382. legit *proditis*, ut cum *Marcellis* conjungatur.

CAPUT VII.

Caeſar quas provincias ſortitus, quomodo Helvetios & Belgas domuerit.

[1] ANno ab Urbe condita DCXCIII. C. Caeſare & L. Bibulo conſulibus, [2] lege Vatinia Caeſari tres provinciae [3] cum legionibus

1 *Anno ab v. c. DCXCIII.*] Eutropii libri impreſſi omnes, etiam is quem Sconhovius edidit, hunc annum Urbis cond. DCXCVIII. faciunt. verum noſter Manuſcriptus

bus ſeptem in quinquennium datae, Gallia Tranſalpina, & Ciſalpina, & Illyricus. Galliam Comatam poſtea ſenatus adjecit. [4] Hanc hiſtoriam Suetonius Tranquillus pleniſſime explicuit, cujus nos competentes portiunculas decerpſimus. Helvetiorum animos fortiſſimae Gallorum omnium gentis, [5] ea vel maxime cauſa, quod perpetuo pene cum Germanis bello altercabantur, a quibus Rheno tantum flumine dirimuntur, [6] Orgetorix quidam, princeps gentis, ſpe totas invadendi Gallias, in arma accenderat. Quo caeteri optimates correpto & ad mortem coacto, cohibere tamen ſemel animatas in praedam plebes nequiverunt. Qui, conjuratione facta ac die dicta, exuſtis vicis ac domibus ſuis, ne quod deſiderium [7] ex ſpe revertendi foret, profecti ſunt. [8] Quos cum apud Rhodanum flumen obvios Caeſar habuiſſet, magno difficilique bello [9] bis

ſcriptus recte DCXCIII. habet. In Faſtis Capit. hic annus eſt DCXCIV. Fabr.

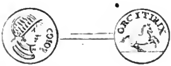
2 *Lege Vatinia*] *P. Vatinius* Tribunuſpl. hanc legem ad populum tulit Caeſare & Bibulo Coſſ. de quo Suetonius in Julio. Fabr.

3 *Cum legionibus ſeptem*] Eutropius ſic: *Decreta eſt ei Gallia & Illyricum cum legionibus decem.* Plutarchus in Caeſare ſcribit ipſum Galliam ciſalpinam & tranſalpinam adjuncto Illyrico accepiſſe in quinquennium, cum legionibus quatuor. Nam populus Caeſari Galliam citeriorem & Illyricum in quinquennium cum tribus legionibus dedit: Senatus ulteriorem cum una legione adjecit, auctore Dione libro XXXVIII. Fabr.

4 *Hanc hiſtoriam Suetonius*] Nos eam ab ipſo Caeſare ſumma diligentia ſimul & eloquentia expoſitam non ſine fructu libenter & legimus ipſi, & interpretamur. Fabr.

5 *Ea vel maxime cauſa*,] Lugd. Batt. duo & Meus, *vel maxima cauſa*. Mox iidem *ex quibus*. Perizon. *qui Rheno tantum*.

6 *Orgetorix*] Memoria hujus viri, inter ſuos principis, ſupereſſe videtur in argenteo hoc nummo apud Bouteroüum.

7 *Ex ſpe*] Ed. Auguſt. *ſpe revertendi.*

8 *Quos cum* &c.] In Flor. pr. non exſtat vox prima, quae in Florent. ſecundo quoque ſuperſcribitur.

9 *Bis*

[9] bis vicit, victoſque ad deditionem [10] coëgit. Horum fuit, cum primum progreſſa eſt, omnis multitudo Helvetiorum, [11] Tulingorum, [12] La-

9 *Bis vicit*,] Primum pagum Tigurinum in tranſitu Araris fluminis vicit, deinde caeteros inſecutus poſt variam fortunam ſuperavit, Caeſar & Dio libro XXXVIII. In uno Manuſcripto eſt, *bis vix vicit*. FABR. *Bis* & *vix* duae ſunt diverſae lectiones, utramque, pro more ſcribarum expreſſerat iſte Codex. In Lugd. Bat. ſec. quoque legitur *vix*, ut & in Edit. Auguſt.

10 *Coëgit*] Lugd. Bat. ſec. *redegit*.

11 *Tulingorum* &c.] Variantes ſcripturae in Codd. MSS. hac ſunt, *Tulingiorum*, *Latobrogiorum* vel *Logiboiorum*, vel *Latubogiorum*, vel *Latobogiorum*, vel *Latebojorum*, *Raviricorum* vel *Racuracorum*. Rauracorum mentio exſtare videtur in antiquo nummulo argenteo, qui parte priore Veneris comtum caput exhibet, cum literis R---RA, ita tamen, ut una aut altera litera V. vel AV. veſtigia priſtinae formae, utpote detrita, tantum oſtendat. Unde Bouterouëus p. 47 exiſtimat vel ad Rauraeos poſſe ſpectare, vel ad Raraurium, ſive oppidum Rom dictum prope Pictavienſes in Antonini Itinerario. Ab altera parte libero curſu effrenis fertur equus, ſubtus ſunt literae IVLIO, quae idem, vel de principe & duce ejus nominis, vel de Normanniae Juliobona ſeu Luliobona interpretatur. Arioviſti deinde mentionem facit Oroſius, multiſque ejusdem res geſtas perſequitur Caeſar in Comm. ſuis de Bello Gallico. Hujus regis proprium nomen videtur fuiſſe *Arivus* ſeu *Arivos*, productum, ut paſſim in nominibus propriis fieri ſolet, a Romanis in Arioviſtus. Conjecturam hanc firmat inſignis nummulus Gallicus, quem vidi Amſtelodami apud omnis elegantiae ſtudioſiſſimum virum, Gerardum Schaak. Vulgatum inveni ſimilem a Claudio Bouterouëo, in rariſſimo & praeſtantiſſimo libro Gallice ſcripto, & inſcripto *Recherches Curieuſes des Monnoyes de France*, p. 59. Caput Virtutis, niſi malis Veneris armatae, more Gallis uſitato, ex Romanorum aemulatione, occurrit in parte priore, adſcripto ducis ſeu regis nomen ARIVOS. Ab altera parte ferox equus eſt, libertatis ſymbolum; in circuitu legitur SANTONOS. quod ſcilicet Santones, ſeu Santoni, unde apud Lucanum I. 422.

> *Signa movet: gaudetque amoto Santonus hoſte*,

Nummum hunc ſignaverint.

Nomen autem illud Arivos ad ducem ſeu regem ſpectare, non vero ad populum aliquem urbemve aliquam, docet alter nummulus argenteus, ibidem a Bouterouëo publicatus, in quo alterius ducis, Quinti Docii ſive Doclmi nomen, cum eodem muliebri capite galeato occurit, quem una cum tertio nummulo, ab eodem populo cuſo, ſubjicimus.

[12] Latobrogiorum, Rauracorum & Boiorum, utriuſque ſexus [13] ad centum quinquaginta & ſeptem millia hominum. [14] Ex his quadraginta & ſeptem millia [14] in bello ceciderunt : caetera in terras proprias remiſſa ſunt. [15] Poſtea Caeſar Arioviſtum regem, exci-

Sed & Sequanorum, apud quos magnum hunc Galliarum & Germaniae Regem, Arioviſtum, vicit Caeſar, duo argentei ſeſe mihi obtulerunt nummuli, quorum prior itidem in Muſeo Gerardi Schaak ſervatur, uterque, Gallorum Germanorumque venerabile numen, Mercurium, ejuſve caput, ex ala, quae petaſo ejuſdem adfingi ſolet, noſcendum, exprimit. Inſigne populi aper fuit. Ducem Ninnum celebrat prior, a Sequanis cuſum utrumque, a Bouterouëo quoque p. 56. & 57. vulgatum, poſterior teſtatur.

12 *Latob-ogiorum*,] Caeſar hos *Lacobrigos* nominat. Fabr.

13 *Ad CLVII. millia*] Summa omnium, inquit Caeſar fuerant ad millia CCC LXVIII. *Plutarchus*, τριάκοντα μὲν καὶ πέντε μυριάδες ὄντες, εἴκοσι δὲ καὶ μαχόμεναι, μιᾶς δέουσαι, id eſt: *Summa omnium fuerunt millia CCC. eorum qui arma ferre poſſent millia CXC.* Fabr.

14 *Ex bis quadraginta & ſeptem millia*] Strabo lib. IV. de bello Helvetiorum, ἐν ᾧ πολέμῳ, inquit, περὶ τετταράκοντα μυριάδας σωμάτων διαφθαρῆναι. id eſt: *Ad CCCC. millia hominum perierunt.* In quo numero ego vitium ſubeſſe arbitror. Fabr. Mox illa *in bello* abſunt a Meo & Lugd. Bat. quarto, qui dein ſcribunt, & *caetera in terras.*

15 *Poſtea Caeſar Arioviſtum* &c] In omnibus Edd. contaminatus male hic locus exſtat. Legunt enim, *Poſtea Caeſar contra Arioviſtum* &c. Quod *contra* male intruſum eſt, neque convenire poteſt cum *vicit*, quo periodus clauditur. Unde librarii quidam interſeruerunt *congreſſus*, quod inveni in quatuor MSS. Lugd. Batt. Ultr. Coll. Gronov. & Edit. Auguſt. Sed vox *contra* expungi debet, ut faciunt Codd.

excitantem invehentemque ſecum incredibiles Germanorum copias, quibus nuper univerſos Galliarum populos ſe ſubegiſſe jactabat, apud Sequanos vicit; [16] cum diu exercitus Caeſaris, Germanorum multitudine & virtute perterritus, pugnam detrectaſſet. Arioviſtus in Germaniam, arrepta navicula Rhenum tranſvectus, [17] effugit, uxores ejus duae totidemque filiae captae ſunt. Fuerunt autem in exercitu Arioviſti, [18] Arudes, [19] Marcomani, [20] Triboci, Vangiones, Nemetes, [21] Edures, & Suevi. Pugna maxime gravis ex phalange Germanorum fuit, quam coacto in unum agmine, ſcutiſque ſupra capita contextis, ad irrumpendam Romanorum aciem tuti undique praeſtruxerant. Sed poſtquam aliqui Romanorum militum, agilitate audaciaque inſignes, [22] ſupra [23] obductam [24] ſalière teſtudinem, ſcutiſque ſingillatim, velut ſquammis [25] revulſis, deſuper nudos [26] deprehenſorum detectorumque humeros perfoderunt, territi hoſtes novo mortis periculo, terribilem diſſolvêre compagem. Exinde in fugam verſi, per quinquaginta millia paſſuum inſatiabiliter caeſi ſunt, neque conjici potuit numerus Germanorum, vel quantus pugnae adfuerit, vel quantus fuerit [27] occiſorum. [28] Poſt haec Belgarum gens, quae tertia pars Galliarum eſt, adverſus Caeſarem

Codd. Perizon. & Lugd. Bat. quart. In iis, quae ſequuntur, voces *nuper* in Lugd. Bat. tert. & Coll. Gronov. *ſe* in Edd. quibuſdam Vett. deſiderantur.

16 *Cum diu* &c.] Editi *autem* inferciunt, contra omnium MSS. conſenſum.

17 *Effugit*,] Lugd. Bat. pr. & Edd. quaedam Vett. *aufugit*. Mox *autem* non agnoſcunt Lugd Bat. quart. Meus & Perizon.

18 *Arudes*,] *Arodes* legitur in Lugd. Batt. pr. & tert. ut & in Coll. Gronov.

19 *Marcomani*,] Lugd. Bat. pr. *Marcomanni*. ſec. & tert. cum Coll. Gron. *Marcomones*, & ita quoque legunt duo Florentt. videlicet pr. & ſec. at tert. *Marcomenes*, quod in Ultr. quoque exſtat; denique *Marcomannes* Meus cum Lugd. Bat. quarto. & Ed. Auguſt.

20 *Triboci*,] Sic Florentt. pr. & ſec. *Tribocii* Flor. tert. cum Lugd. Bat. tert. & Ultr. *Triboicii* Lugd. Bat. ſec.

21 *Edures*,] Legitur & *Eudures*. Apud Caeſarem hi ſunt *Seduſii*, de quibus variae ſententiae feruntur. Fabr. *Eduſes* inveni in omnibus quos conſului MSS. niſi quod in Meo legatur & *cluſes*.

22 *Supra obductam ſalière*] De hac re Florus lib. III. c. 10. Fabr.

23 *Obductam*] Lugd. Bat. pr. Ultr. & & Coll. Gronov. *ductam*. Lugd. Bat. tert. *dictam*.

24 *Salière*] Lugd. Batt. omnes cum Ult. & Coll. Gronov. *ſolvêre*. Male.

25 *Revulſis*] Lugd. Bat. pr. & tert. *devulſis*.

26 *Deprehenſorum*] Meus cum Lugd. Bat. quarto *depreſſorum*. Sed malo Vulgatam.

27 *Occiſorum*.] Ed. Auguſt. *occiſus*.

28 *Poſt haec Belgarum*] Quae hic uſque ad finem capitis ſequuntur, ea copioſe

 Cae-

Digitized by Google

ſarem exarſit. Quorum diſtributim [29] copia haec fuit. [30] Bellovaci, qui caeteris numero & virtute praeſtare [31] viderentur, habuere lectiſſima [32] ſexaginta millia armatorum; [33] Sueſſiones ex duodecim oppidis quinquaginta millia; Nervii, quorum adeo indomita feritas praedicabatur, ut nunquam [34] in id temporis mercatores [35] ad ſe admiſerint vina caeteraque venalia deferre, [36] quibus [37] inducta jucunditas torporem virtutis adferret, habuerunt ſimiliter quinquaginta millia: Atrebates [38] & Ambiani decem millia, Morini vigintiquinque millia, [39] Menapii novem millia, [40] Caleti decem millia, [41] Velocaſſes & [42] Veromandui aeque decem millia, [43] Aduatici octodecim millia: [44] Condruſi, [45] Eburones, [46] Caereſi, [47] Caemani, qui uno no-

Caeſar libr. II. & Diodorus initio libr. XXXIX. perſequuntur. Fabr.

29 *Copia haec fuit.*] Cod. Longob. *haec copia fuit.*

30 *Bellovaci*,] MSS. Florentt. ſec. & tert. cum Lugd. Batt. ſec. & tert. atque Coll. Gronov. & Ed. Aug. *Belluagui.* Cod. Long. Lugd. Bat. quart. & Meus & Ed. prima *Bellovagi.* Ultr. *Bellovagnes.*

31 *Viderentur*,] Edd. pr. & illam ſecutae, *videntur.*

32 *Sxaginta millia armat.*] Caeſar Bellovacos polliceri millia armata quinquaginta ſcribit. Idem Atrebatibus XV. millia tribuit. Fabr. Lugd. Bat. pr. XL. pro LX.

33 *Sueſſiones*] MSS. plures & fere cuncti *Sueſſones.* Utramque nominis ſcripturam apud auctores invenias. Lucanus tamen quoque mavult *Sueſſones*. I. 423.

Et Biturix, longiſque leves Sueſſones in armis.

34 *In id temporis*] Florent. pr. *in id tempus.*

35 *Ad ſe*] Ut non neceſſarias voces delet Ed. Auguſt

36 *Quibus*] Cod. Perizon. *a quibus.*

37 *Inducta*] Lugd. Bat. pr. *indicta.* Alibi quoque permutantur haec verba apud Oroſium. Si placet MSS. lectio, legi debent haec, adjuvante Cod. Perizon. *a quibus indicta jucunditas.*

38 *Et Ambiani*] MSS. & Edd. quidam interciunt *etiam.*

39 *Menapii novem*] Ita Manuſcripti, impreſſi *decem. Caeſar Menapios VII. millia pollicitos* ſcribit. Fabr.

40 *Caleti*] Ed. Auguſt. *Calecii.*

41 *Velocaſſes*] Lugd. Bat. quart. ut & Meus *Volocaſſi.*

42 *Veromandui*] Florentt. pr. & ſec. *Veromandi* & ſic quoque Batt. ſec. & tert. cum Ultr. *Viromandi* Perizon. *Volomandi* Lugd. Bat. quart. & Meus, denique *Velomandi* Flor. tert.

43 *Aduatici XVIII.*] In uno Manuſcripto eſt, *Atuati:* Caeſar *Catuacos* cum XIX. millibus habet. Fabr. Ex MSS. multi *Atuatici* malunt. Ex numero, mille deminuunt Lugd. Batt. pr. & tert. mille inſuper addunt Edd. quaedam inter quas prima & Auguſt.

44 *Condruſi*,] MSS. *Condurſes*, *Conduſes*, *Condureſes*, quae Cod. Longob. ſcriptura eſt, & denique *Dorſes.*

45 *Eburones*,] In quibuſdam MSS. *Eborones* & *Eborrones.*

46 *Caereſi*, *Caemani*,] In noſtris Manuſcriptis omnibus eſt, *Caeroſi*, *Caemani.* Caeſar illos *Caereſos*, hos *Paemanos* vocat. In vulgatis Oroſii libris, *Cenomanni*, mendoſe legebatur. Robertus Stephanus, quem honoris cauſa nomino, hanc Epitomen rerum geſtarum a Caeſare in Gallia

nomine Germani vocantur, quadraginta millia. [48] Et ita fuiſſe referuntur [49] ducenta ſeptuaginta & duo millia armatorum lectiſſima. His repente ſilva erumpentibus, exercitus Caeſaris perturbatus, atque in fugam actus, plurimis ſuorum amiſſis, tandem hortatu ducis reſtitit, victoreſque adgreſſus, uſque ad internecionem pene delevit.

lia ſub Eutropii nomine Commentariis Caeſaris emendatiſſime diligentiſſimeque a ſe impreſſis adjunxit, ibique ex Caeſare haec nomina reſtituit. FABR. Inveni in MSS. *Ceſori*, *Cecoſi*, Meus & Perizon. *Ceroſi*, & *Caeroſi* tres Florentt.

47 *Caemani*] Ita tres Florent. aliique MSS. At Lugd. pr. cum Perizon. & Vett. Edd. *Cenomanni*.

48 *Et ita*] Non ſic ſcripſit Oroſius, ſi MSS. ſequamur. Delet enim haec Cod. Longob. cum Ed. Auguſt. ſimpliciter legens, *Fuiſſe referuntur* &c. Lugd. Batt. pr. ſec. tert. & Ultr. cum Coll. Gronov. *Itaque fuiſſe* ſcribunt. Sed quart. ex iis cum Meo atque Perizon. adſtipulantibus duodus Florent. *Ita fuiſſe referuntur* &c.

49 *Ducenta ſeptuaginta & duo millia*] Lugd. pr. *CCLXXXII*. at tert. *CCLXXX*. *vero*, pro *duo*, ut arbitror ſcriptum.

C A P U T VIII.

Galbae expeditio in Veragros & Sedunos. De rebus geſtis Caeſaris in conjuratos cum Venetis, item Titurii Sabini & P. Craſſi expeditionibus.

[1] IGitur Caeſar magnis in Gallia rebus geſtis, cum in Italiam proficiſci decreviſſet, Galbam cum legione [2] duodecima ad [3] Veragros [4] Sedunoſque miſit. Qui cum hiemandi cauſa in vico Veragrorum, cui nomen erat [5] Octodurus, conſediſſet, mediamque oppidi partem, quae torrente diſtinguebatur, accolis [6] conceſſiſſet, quadam die eoſdem diſceſſiſſe per noctem, ac proximo inſediſſe [7] colli videt.

1 *Igitur Caeſar*] Quae hoc capite Oroſius comprehendit, ea copioſe Caeſar lib. III. Comm. perſequitur, quibus ſtudioſi utriuſque linguae conjungent ea, quae ſunt apud Dionem lib. XXXIX. FABR.

2 *Duodecima*] Ed. Aug. *decima*.

3 *Veragros*] MSS. quidam *Beragrados*.

4 *Sedunoſque*] MSS. quidam *Divoſque*, *Duroſque*, *Sedimoſque*.

5 *Octodurus*] Sic inter alios Cod. Longob. alii ex MSS. *Octodorus*, *Otodorus*, *Ortodorus*.

6 *Conceſſiſſet*,] Lugd. Bat. ſec. *ceſſiſſet*. Ed. Vett. quaedam *dividebatur* pro *diſtinguebatur* quod in MSS. eſt.

7 *Colli*] Meus Cod. cum Lugd. Bat. quarto, *colle*.

8 *Vo-*

videt. Quippe illi paucitatem vix mediae legionis deſpectui habentes, ultroneam ſibi praedam nullo ceſſuram negotio arbitrabantur, finitimoſque ſuos in hanc caedis ac praedae ſocietatem [8] vocaverant. Igitur Galba [9] tam praeſentibus periculis circumſepto ac trepido, [10] atque inter varias conſultationes certi conſilii incerto, repente Galli deſcenſu montis effuſi, caſtra inperfecta [11] circumdant, raros per vallum propugnatores ſaxis teliſque onerant. Quumque jam caſtra irrumperentur, [12] Pacuvii primipilaris & [13] Voluſeni tribuni conſilio, [14] cuncti Romani portis eruperunt: incautoſque ſubito adgreſſi hoſtes, primum perturbaverunt, deinde in fugam verſos miſerabili ſtrage fuderunt. Nam [15] amplius triginta millia barbarorum tunc caeſa referuntur. Igitur Caeſar cum jam pacatas univerſas Galliarum gentes putaret, ad novum & maximum bellum retractus eſt. Namque dum P. Craſſus adoleſcens cum legione ſeptima Oceano tenus apud Andegavos [16] hiemat, Veneti caeterique confines [17] repente in arma conjurant, legatos Romanorum vinciunt, eoſque ita demum [18] ſe reddituros, ſi obſides ſuos recipiant, [19] Romanis indicant. [20] Socios ſibi ad id bellum [21] Oſiſmios, [22] Lexovios, [23] Nannetes, [24] Ambivaritos, Morinos, [25] Diablintres, & Menapios adſciſcunt; auxilia quoque à Bri-

8 *Vocaverant.*] MSS. & Edd. quidam *vocaverunt.*

9 *Tam*] Cod. Longob. mavult *tum*, Ed. Auguſt. *jam.*

10 *Atque*] Delent Lugd. Bat. pr. Flor. ſec. & Edd. quaedam Vett.

11 *Circumdant*,] Perizon. *circumdantes.*

12 *Pacuvii primipilaris*] Hic primipili centurio a Caeſare P. Sextius Baculus nominatur. FABR. *Pattavii* legitur in Lugd. Bat. quarto & Meo.

13 *Voluſeni*] Lugd. Bat. quart. *Voluſſini.*

14 *Cuncti*] Abeſt a Lugd. Bat. quarto Meoque. Forte *cunctis.*

15 *Amplius*] Perizon. *amplius quam.*

16 *Hiemat*,] Perizon. *hiemaſſet.*

17 *Repente*] Abeſt ab Ed. Auguſt.

18 *Se reddituros*,] Cod. Longob. *ſe* non agnoſcit.

19 *Romanis*] Abeſt a Cod. Perizon. Mox Ed. Aug. *inducunt* pro *indicant*, forte voluit *indicunt.*

20 *Socios ſibi ad id bellum*] Lugd. Bat. quart. Meuſque legunt, *ſocios ſuos ad bellum.*

21 *Oſiſmios*] Perizon. *Oxiſmos*, Florentt. pr. & tert. cum Meo & Lugd. Batt. ſec. & quarto *Oſiſmos.* At pr. cum Flor. ſec. *Oſiſſimos.*

22 *Lexovios*,] Lugd. Bat. pr. *Luxovios.*

23 *Nannetes*,] Florentt. tres & Lugd. Batt. ſec. & tert. *Namnetes.* Perizon. *Naninetes.*

24 *Ambivaritos*, Pro his Caeſaris libri, *Ambiliates* habent. FABR. MSS. quidam *Ambibaritos.*

25 *Diablintres*] MSS. Lugd. Bat. tert. & Meus *Diabintes.* Florentt. tres *Diablintes*, & ſic quoque ſcribunt Lugd. Batt. pr. & ſec. cum Perizon.

26 *Ra-*

Digitized by Google

Britannia arceſſunt. Caeſar per Craſſum de rebellione deditarum gentium certior factus, quamvis intelligeret quanta ineundi belli difficultas eſſet, tamen rem tanti negotii non negligendam [26] ratus eſt, ne caeteris exemplo ejuſmodi audendi licentia laxaretur. [27] Itaque terreſtri [28] praelio perſequi hoſtes fruſtra [29] adgreſſus; quippe cum hoſtes per interfuſa ex Oceano aeſtuaria, atque inacceſſos receſſus, tutis terrarum [30] finibus munirentur, naves longas aedificari in [31] Ligeri fluvio jubet: per quem in Oceanum deductae, mox ut hoſtibus viſae ſunt, continuo [32] ducentae viginti naves eorum paratae, atque omni genere armorum inſtructiſſimae, progreſſae portu, ex adverſo conſtiterunt. Bruto [33] circumſpicienti inparem longe navium eſſe conflictum, quia barbarorum naves ſolido robore intextae, cavernisque praevalidis obduratae, ſaxorum modo adactos [34] roſtratarum ictus retundebant, hoc primum [35] auxilio fuit, quod falces acutiſſimas non pertinaciter contis praefixas, funibus autem ſubnexas paraverat: quibus cum opus eſſet adprehenſos eminus rudentes, ſubductis haſtilibus per funem falcem retrahendo, ſuccidercnt. His celeriter expeditis, [36] dirumpi hoſtilium antennarum armamenta praecepit. [37] Ita antennis ruentibus, complures illico naves velut captas inmobiles reddidit. Alii hoc periculo territi, [38] ſuſpenſis velis, qua ventus intenderet fugere conati, ceſſante mox vento deſtituti, ludibrio fuêre Romanis. Itaque incenſis omnibus navibus, interfectiſque his qui pugnaverant [39] Gal-

26 *Ratus eſt*,] Edd. Vett. *eſſe ratus*, *ne caeteris* &c. At MSS. Florentt. tres, quatuor Lugd. Batt. Meus, Perizon. Ultr. & Coll. Gron. *eſſe* vel *eſt* delent. Ex quorum conſenſu haec & quae ſequuntur ita debere conſtitui judico. *Non negligendam ratus, ne caeteris exemplo ejuſmodi audendi licentia laxaretur, terreſtri praelio perſequi hoſtes fruſtra adgreſſus eſt.*

27 *Itaque*] MSS. Perizon. & Meus, emendationem noſtram adjuvantes, hoc delent.

28 *Praelio*] Meus *bello*.

29 *Adgreſſus*] Tres Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. addunt *eſt*. In Ed. vero Scotti, ſive ultima Oroſii, turpis quinque verborum omiſſio hic deprehenditur.

30 *Finibus*] Florentt. tres *finibus*.

31 *Ligeri*] MSS. quidam *Ligero* & *Ligerio*.

32 *Ducentae viginti naves.*] Lugdun. Bat. pr. decem amplius numerat. rotundo ducentarum numero contentus eſt Perizon.

33 *Circumſpicienti*] Lugd. Bat. quart. & Meus, *circumſpiciente*.

34 *Roſtratarum*] Lugd. Bat. pr. *roſtrorum* ſuperſcripta vera lectione.

35 *Auxilio*] Lugd. Bat. pr. *auxilium*.

36 *Dirumpi*] MSS. aliquot *diſrumpi*, Florent. pr. *rumpi*.

37 *Ita*] Abeſt a Lugd. Bat. pr. & tert. cum Coll. Gronov.

38 *Suſpenſis velis*,] Ita MSS. *expanſis* Edd. quaedam Vett.

39 *Gal-*

[39] Gallis, reliqui ſeſe omnes dediderunt. Sed Caeſar maxime [40] ob injuriam legatorum, & ut genti ad omnia [41] conſilia mobili terribilis exempli [42] notam inureret, cunctis principibus per tormenta interfectis, reliquos ſub corona vendidit. [43] Iiſdem diebus Titurius Sabinus Aulercos, Eburonices, Lexovioſque, qui primates ſuos, [44] cur auctores belli reſuſcitandi eſſe nollent, interfecerant, eruptione facta, incredibili caede delevit. Publius vero Craſſus cum in [45] Aquitaniam perveniſſet, bello exceptus eſt. Namque [46] Sontiates magno equitatu pedeſtribuſque copiis praevalidis Romanos adorti, diu graviter turbaverunt: poſt victi, atque in oppidum Sontiatum coacti obſeſſique, cum ſe expugnari viderent, armis traditis in deditionem recepti ſunt. Aquitani, [47] clade permoti, undique exercitum contrahunt: [48] de citeriore quoque Hiſpania auxilia arceſſunt: duces bello maxime eos praeficiunt, qui [49] cum Sertorio militaverant. Hi omnes dum obſidionem Craſſo parant, in caſtris ſuis Craſſo obruente deleti ſunt. Nam ex Aquitanis & Cantabris, quorum quinquaginta millia [50] tunc in auxilium venerant, [51] triginta & octo millia caeſa referuntur. Caeſar Germanos, qui Rhenum cum inmenſis copiis tranſmiſerant, ſimul & totas Gallias ſubjicere ſibi parabant, bello adortus,

39 *Gallis, reliqui*] Codd. Perizon. & Meus, *Galli reliqui ſeſe* &c. pro qua lectione Vett. quoque ſtant Edd.

40 *Ob injuriam*] Meus & Lugd. Bat. quart *propter injuriam.*

41 *Conſilia*] Non invenitur in Lugd. Batt. tert. & quarto cum Coll. Gronov.

42 *Notam inureret*] Ed. Auguſt. *notam incuteret & cunctis principibus, reliquos* &c. quibuſdam omiſſis in medio.

43 *Iiſdem diebus*] Meus, *His diebus.*

44 *Cur auctores*] Edd. Vett. *quod auctores.* Sed Fabricius eam expreſſit lectionem, quam in omnibus invenit MSS. Unanimi enim conſenſu in iis *cur* ſcribitur, non *quod.* Minore igitur, unius literulae permutatione arbitror eſſe legendum *cum auctores* &c.

45 *Aquitaniam*] Florentt. tres *Aquitanicam.*

46 *Sontiates*] Cod. Longob. *Sotiates*, reliqui MSS. & Edd. Vet. *Sociates*, & mox ipſum oppidum *Sociatum* vocant.

47 *Clade permoti,*] Meus Codex cum Lugd. Bat. quarto, *hac clade permoti.*

48 *De citeriore*] Florent. ſec. *de interiore Hiſpania.*

49 *Cum Sertorio*] Lugd. Bat. quart. *ſub Sertorio.*

50 *Tunc*] Abeſt a Lugd. Batt. pr. & tert. atque a Coll. Gronov.

51 *Triginta & octo millia*] Lugd. Bat. pr. mille minus numerat.

52 *Ad CCCCXL. millia*] Edd. Vett. pleraeque delent XL. millia, quae ſupra CCCC. millia adjiciuntur. Fit idem in Florent. ſec. at Florent. tert. cum tribus ex Lugd. Batt. Ultr. & Coll. Gronov. centenarios numeros abjiciunt, XL. millibus contenti; quae certe copiae *immenſae,*

Digitized by Google

tus, uſque ad internecionem caecidit. Quorum fuiſſe numerum [52] ad CCCCXL. millia [53] ferunt.

ſae, ut fit ab Oroſio, dici non poſſunt. Unde, quum in Cod. Longob. legatur, *numerum ad quadringenta quadraginta millia*, ſine interjecta copula, ſuſpicor poſteriorem, minoremque numerum, ex varia lectione adjectum, atque priorem & rotundum ab Oroſio ſcriptum fuiſſe.

53 *Ferunt*] Florent. ſec. *referuntur*, pro *referunt*, vel deleto, quod praeceſſit, *numerum*, ſi ea lectio placet.

CAPUT IX.

Caeſar quomodo Suevos & Britannos ſubjecerit.

[1] TUnc Caeſar in Germaniam facto ponte [2] transgreditur, [3] Sicambros & Ubios obſidione liberat. Suevos, maximam & ferociſſimam gentem, quorum eſſe centum pagos & populos, multi prodidère, totamque Germaniam adventu ſuo terret: mox in Galliam, [4] reſciſſo ponte, [5] concedit. Inde ad Morinos venit, unde [6] in Britanniam proximus & breviſſimus tranſitus eſt. Navibus circiter onerariis atque actuariis octoginta praeparatis, in Britanniam [7] tranſvehitur. Ubi acerba primum pugna fatigatus, deinde adverſa tempeſtate correptus, plurimam claſſis partem, & non parvum numerum militum, equitum vero pene omnem diſperdidit. [8] Regreſſus in Galliam, legiones in hiberna dimiſit, ac ſexcentas naves utriuſque commodi fieri imperavit. Quibus iterum in Britanniam primo vere [9] tranſvectus, dum ipſe in hoſtem cum exercitu pergit, na-

1 *Tunc Caeſar* &c.] Quae hoc capite Oroſius comprehendit, ea copioſe Caeſar lib. IV. & V. Comm. expoſuit. De iiſdem Dio lib. XXXIX. & Plutarchus in Caeſare. FABR.

2 *Transgreditur*,] Ita MSS. Lugd. Batt. quatuor & tres Florentt. *transgrediens* Vulgg. ſed. Aug. Editio cum MSS. conſentit.

3 *Sicambros*] In Manuſcriptis noſtris eſt, *Sigambros*, Dio Συγάμβρες nominat. FABR. In MSS. noſtris pleriſque eſt *Sugambros*.

4 *Reſciſſo ponte*,] Lugd. Bat. pr. & tert. cum Coll. Gronov. *ſciſſo ponte*.

5 *Concedit.*] Lugd. Bat. quartus *contendit*.

6 *In Britanniam*] Lugd. Batt. tres & Coll. Gronov. *ad Britanniam*.

7 *Transvehitur.*] Lugd. Batt. pr. & tert. *transgreditur*.

8 *Regreſſus*] Lugd. Bat. quart. *reverſus*

9 *Tranſvectus*,] Ita ſcribunt omnes MSS. Florentt. & Lugd. Batt. &c. non *tranſvectis*, ut vulgo editur.

10 *Pri-*

naves in ancoris ſtantes tempeſtate correptae vel colliſae inter ſe; vel arenis illiſae ac diſſolutae ſunt. Ex quibus quadraginta perierunt, caeterae cum magna difficultate reparatae ſunt. Caeſaris equitatus [10] primo congreſſu a Britannis victus, [11] ibique Labienus tribunus occiſus eſt. Secundo praelio cum magno ſuorum diſcrimine victos Britannos in fugam [12] vertit. Inde [13] ad flumen Thameſim profectus eſt, quem uno tantum loco vadis tranſmeabilem ferunt. In hujus ulteriore ripa, [14] Caſſivellauno duce, inmenſa hoſtium multitudo conſederat, ripamque fluminis ac pene totum ſub aqua vadum acutiſſimis ſudibus praeſtruxerat. Quod ubi à Romanis deprehenſum ac vitatum eſt, barbari, legionum impetum non ferentes, ſylvis ſeſe abdidêre, unde crebris eruptionibus Romanos graviter ac ſaepe lacerabant. Interea Trinobantum firmiſſima civitas cum [15] Androgorio duce, datis quadraginta obſidibus, Caeſari ſeſe [16] dedidit. Quod exemplum ſecutae urbes aliae complures, in foedus Romanorum venerunt: iiſdemque demonſtrantibus, Caeſar oppidum [17] Caſſivellauni inter duas paludes ſitum, obtentu inſuper ſylvarum munitum, omnibuſque rebus conſertiſſimum, tandem gravi pugna cepit.

10 *Primo congreſſu*] Lugd. Batt. pr. & tert. conſentiente Coll. Gronov. *prima congreſſione.*

11 *Ibique Labienus*] *Labienus* eſt in vetuſtis, & Roberti libr. Caeſar li. V. Q. *Laberium Durum* habet. Fabr.

12 *Vertit.*] Lugd. Bat. pr. *convertit.*

13 *Ad flumen Thameſin*] In MSS. legitur *Tamenſim*, *Tamnienſim*, *Tameſiet*, *Taneſin.* Delet *flumen* unus & alter ex MSS: plures aliquot abjiciunt *eſt.*

14 *Caſſivellauno duce*] In MSS. *Caſſovellauno* ſic Longob. Cod. Alii *Caſſibellauno*, *Caſſobellauno*, *Caſſopellauno*, & denique *Caſſivellano.*

15 *Androgorio*] In Gualtheri libro eſt, *Andragio.* Caeſar *Mandubratium* vocat. Fabr. Flor. prim. tert. & tres ex Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. *Androgio.* Flor. ſec. & ſec. Lugd. Bat. cum Ultr. *Andragio.*

16 *Dedidit.*] MSS. quidam *dedit.*

17 *Caſſivellauni*] MSS. *Caſſovellauno Caſobellauno*, *Caſſibellauno* & *Caſſobellaunum.*

Ca-

Digitized by Google

CAPUT X.

Caeſarem adverſus novam Gallorum conſpirationem profectum fuiſſe, eoſque denuo ſubegiſſe.

EXin Caeſar [1] a Britannis reverſus in Galliam, poſtquam legiones in hiberna miſit, repentinis bellorum tumultibus undique circumventus & conflictatus eſt. Namque [2] Ambiorix cum Eburonibus & [3] Aduaticis conſpirans, animatus [4] Trevirorum conſilio, Cottam & Sabinum legatos [5] apud Eburones cum tota [6] funditus legione inſidiis circumventos interfecit. Ambiorix hac victoria elatus, Aduaticos & Nervios plurimoſque alios raptim in arma contrahit, atque [7] ad Ciceronem legatum, qui ſimiliter tunc legioni in hibernis praeerat, contendit. Multitudo hoſtium ex hoc colligi potuit, [8] quia cum

1 *A Britannis*] Ed. Auguſt. *à Britannia.*

2 *Ambiorix cum Eburonibus*] MSS. plures ſcribunt *Eburonatibus.* Memoriam herois hujus, patriaeque libertatis propugnatoris acerrimi, ſervant nummuli argentei antiqui, ab Eburonibus cuſi. Exhibent a parte priore, ad Romanorum denariorum ſimilitudinem, caput muliebre, Virtutis, ut puto, galea alata tectum, cum adſcripto nomine AMBI. & plenius in altero AMBIORIX. A parte poſteriore equitatus gentis celebratur, typo equitis, caſſide & lancea armati, atque ab Eburonibus cuſos fuiſſe nummulos docent adſcriptae literae EBVRO*nes.* Octo hujuſmodi nummi unciam Romanam pendunt.

3 *Aduaticis*] In noſtris Manuſcriptis fere omnibus hic & ſupra cap. VII. *Atuatici* nominantur, quos vulgo *Aduaticos* vocant. Dio quoque illos Ἀτυατικοὺς adpellat. Hos Caeſar lib. V. Cotta & Sabino interfectis, ſe cum Ambiorige conjunxiſſe ait. FABR. *Atuaticis* quoque inveni in Florentt. duobus & quatuor Lugd. Batt.

4 *Trevirorum*] Florentt. pr. & tert. *Treverorum.*

5 *Apud Eburones*] Lugd. Batt. quatuor *apud Eburonas.*

6 *Funditus*] Lugd. Bat. quart. *ſimul.*

7 *Ad Ciceronem*] *Q. Tullium Ciceronem* Marci fratrem, Caeſaris legatum, Caeſar lib. V Dio lib. XL. FABR.

8 *Quia*] Ed. pr. *quod.*

cum in obſidione caſtrorum vallum circumdandum eſſe à captivis Romanis docerentur, & inſtrumenta ruralia non haberent, gladiis concidendo terram, & ſagulis exportando, vix tribus horis [9] vallum pedum decem, & foſſam pedum quindecim [10] per millia paſſuum quindecim in circuitu perfecerunt. Praeterea centum viginti turres mirae altitudinis exſtruxerunt. Et cum jam ſeptem dies noctesque ſuccidui hoſtium cunei pugnarent, [11] ac ventus ſubito plurimus exortus eſſet, teſtas ſerventes intorſère fundis, [12] flammataque focis tela, ac mox concepto igne rutilantia, [13] intra caſtra jecerunt. Quo facto [14] per culmina raptim ventus inſiſtens, ſparſum animavit incendium. Sed [15] ne ſic quidem Romani, cum undique obruerentur, vulneribus, laboribus, vigiliis, jejuniis, incendiiſque ceſſerunt. Tandem Caeſari nuntiatum eſt, unam deletam eſſe legionem, alteram jam pene confectam. Adventante [16] cum duabus legionibus Caeſare, [17] deſerunt hoſtes obſidionem, atque in eum cuncti raptis copiis ruunt. Caeſar parviſſimis ſe caſtris [18] conſulto condidit, equitibuſque praemiſſis, ut fugam fingerent imperavit, ut ad tranſitum vallis quae media erat, ſibique periculoſa videbatur, hoſtes contemtu ſui invitaret. Quibus adventantibus inſuper obſtrui portas praecepit. Quo viſo Galli, quaſi jam viciſſent, [19] ad obducendum extrinſecus vallum con-

9 *Vallum pedum decem,*] Caeſar, ped. XI. habet. Ex eo quod ſequitur, *per millia paſſuum quindecim*, cognoſcitur quomodo ſit legendum apud Caeſarem, ubi quidam libri XV. caeteri X. *millia paſſuum* habent, in qua varietate haeret Glareanus. FABR.

10 *Per millia paſſuum quindecim*] Abſunt ab Ed. Auguſt.

11 *Ac ventus*] Lugd. Bat. quart. *cum ventus.*

12 *Flammataque*] Lugd. Bat. quart. *inflammataque.*

13 *Intra*] Florent. pr. & tert. cum tribus Lugd. Bat. *intro.*

14 *Per culmina*] Roberti liber habet, *per culmea culmina*, Tu lege Caeſarem. FABR. Lugd. Bat. quart. tres *per cuncta culmina*, invenitur *cuncta* quoque in Ultr. & Coll. Gronov.

15 *Ne ſic quidem*] Lugd. Bat. quart. & Edd. quidam, malunt *nec ſic quidem.*

16 *Cum duabus legionibus*] Plutarch. ſcribit Caeſarem tum habuiſſe [illegible] FABR.

17 *Deſerunt*] Ed. pr. *deſeruerunt*, & illam ſecutae Venetae, *deſeruère.*

18 *Conſulto*] In marg. Lugd. Bat. ſec. *vel occulto.*

19 *Ad obducendum extrinſecus vallum*] Cl. Oudendorpius ad Frontin. p. 397. legit ad *abducendum*, quia videlicet ibi lib. III. Stratag. cap. 117. in Frontino legitur, *& vallum detrahere coeperunt.* Sed, quum omnium MSS. conſtans lectio *obducere* praeferat, non de vallo Romanorum loqui exiſtimo Oroſium, ſed de vallo Gallorum, quo incingere Caeſaris caſtra

Digitized by Google

converſi ſunt. Caeſar totis repente portis paratum effudit exercitum, verſoſque in fugam Gallos vaſtiſſima caede confecit. [20] Nam ſexaginta millia tunc fuiſſe referuntur; e quibus pauci per paludes invias evaſerunt. [21] Indutiomarus, Trevirorum princeps, magnas armatorum copias habens, poſtquam de conſenſu Galliae totius certior redditus eſt, Labieni caſtra, legionemque, [22] cui is praeerat, quod facile factu arbitrabatur, delere ſtatuit: ac deinde Eburonibus Nerviiſque conjunctus, ad opprimendum Caeſarem pergere. Labienus, quibus poteſt artibus, ſimulat timorem, atque [23] ita Indutiomarum negligentiorem cum inſultantibus copiis pro vallo oberrantem, [24] repentina irruptione proſtravit. Hac victoria Labieni, reliqui Gallorum conatus repreſſi ſunt, & Caeſar paulo quietior reliqua parte hiemis fuit. [25] Sed intelligens ſibi majora belli ſupereſſe negotia, maxime quia plurima parte exercitus amiſſa, aliiſque graviter ſauciis, ne ad ſuſtinendum quidem ſibi idoneus, non dicam ad comprimendum Gallorum impetum videretur, à Cn. Pompejo proconſule conſcribi legiones, ſibique mitti in auxilium petit. Itaque ante exactam hiemem tres ad eum legiones in caſtra venerunt. Igitur Caeſar, prius quam in unum hoſtium copiae coirent, ineunte vere adgredi trepidos & opprimere ſparſos in ſuis finibus parat. Primum itaque Nerviorum fines diripit: praedam vero, quae copioſiſſima erat, exercitui permittit. Deinde Menapios, qui ſibi propter inmenſas paludes atque inpeditiſſimas ſilvas munitiſſimi videbantur, tribus agminibus invadit: ni-

ſtra voluerunt. Fecerunt ſcilicet in obſidione caſtrorum Caeſaris idem, quod fecerant in obſidendis caſtris Ciceronis, ubi, edocti a captivis, *in obſidione caſtrorum vallum circumdandum eſſe*, gladiis effoderunt terram & ſagulis exportarunt. Quod quum paullo ante hoc ipſo capite praeceſſerit, ſimiliter de oppugnatione caſtrorum Caeſaris capi debet; atque ſic Gallos ad obducendum extrinſecus vallum, (quo caſtra Caeſaris includerent, ipſique abitum praecluderent) converſos, ſubita eruptione vicit & delevit Caeſar.

20 *Nam ſexaginta millia*] Hunc numerum eorum, qui Q. Ciceronis caſtra obſederunt, edit etiam Plutar. in Caeſare. FABR. Lugd. Bat. pr. & tert. *XL. millia.*

21 *Indutiomarus*] Ἰνδουτιόμαρος, *Dio.* FABR.

22 *Cui is praeerat,*] Mediam vocem *is* delent tres Lugd. Batt. cum Ultr. & Coll. Gronov.

23 *Ita*] Abeſt ab Edit. Auguſt.

24 *Repentina eruptione proſtravit.*] *Eruptione*, recte quoque Rob. cum vulgo in inpreſſis male, *irruptione*, legatur. FABR.

25 *Sed intelligens*] Quae deinceps uſque ad finem capitis ſequuntur, ea ſunt apud Cae-

nimiaque caede vulgo agitata, reſiduos ſupplices in deditionem [26] recepit. Labienus ſequenti praelio omnes Trevirorum copias [27] interfecit, [28] arte in bellum provocatas, prius quam Germanis adventantibus jungerentur, & continuo ipſam civitatem [29] capit. Caeſar ulciſci mortem Sabini & Cottae legatorum volens, [30] Ambiorigem & Eburones, deletae legionis auctores, [31] poſtquam in Arduennam ſylvam [32] refugiſſe comperit, [33] quae ſylva totius Galliae maxima eſt, atque à ripis Rheni finibuſque Trevirorum ad Nervios uſque pertingit, & [34] in longitudine plus quam quingenta millia paſſuum patet, permetiens rem [35] ſuis maximi periculi fore, ſi per [36] obſtructas ſpatioſaſque ſylvas ignoti dividerentur, [37] hoſtemque locis notiſſimum quaererent, omnem Galliam per nuntios [38] invitat, ut quique ſecundum placitum ſuum reconditas in Arduenna ſilva praedas quaerant diripiantque. Quo facto Gallis utrimque morientibus, maximas Romanorum injurias ſine cujuſquam Romani diſcrimine vindicavit. Ita hoc tutiſſimo [39] vincendi genere ſecurus in Italiam rediit.

Caeſarem lib. VI. Com. & Dionem li. XL. Fabr.

26 *Recepit.*] Lugd. Batt. tres *recipit.*

27 *Interfecit,*] Lugd. Batt. quart. *ininterficit.*

28 *Arte*] Lugd. Batt. pr. & tert. *ante.*

29 *Capit.*] MSS. iidem *cepit.* Mox *protractus* Lugd. Bat. quart. pro *provocatas.*

30 *Ambiorigem* &c.] Vulgg. legunt, *in Ambiorigem & Eburones.* Sed in nullis MSS. illud *in* comparet. repudiavit quoque Ed. Auguſt. quae fideliter ex MS. optimo expreſſa eſt, quare exſulare juſſi.

31 *Poſtquam*] Non invenitur in Lugd. Batt. pr. tert. & Coll. Gron.

32 *Refugiſſe*] Lugd. Bat. quart. *transfugiſſe.* Ed. Auguſt. *fugiſſe.*

33 *Quae ſilva*] Poſterior vox, ut inutilis, a Lugd. Batt. pr. & tertio atque Coll. Gron. abeſt.

34 *In longitudine*] Sic MSS. in *longitudinem* Edd. quaedam.

35 *Suis maximi periculi*] Editi, *ſui maxime*, quod nollem. Laut. Emendatio haec MSS. omnibus, certe plurimis adprobatur.

36 *Obſtructas*] Lugd. Bat. quart. *obſtrufas*, quod & in Ed. Aug. inveni.

37 *Hoſtemque locis notiſſimum*] In Roberti lib. eſt, *hoſtemque loci gnariſſimum.* Fabr.

38 *Invitat,*] Lugd. Bat. quart. *invitavit, uti quique.*

39 *Vincendi genere*] Lugd. Batt. pr. & tert. cum Coll. Gronov. *vindicandi genere.*

Ca-

C a p u t XI.

Caeſar item novam Gallorum in arma adverſus ſeſe conſpirationem multa clade comprimit.

[1] IGitur Caeſare in Italiam reverſo, Gallia rurſus in arma conjurat, multique ſimul populi coëunt. Dux his Vercingetorix fuit, cujus conſilio ſtatim omnes Galli civitates ſuas ultro [2] incenderunt; prima [3] à ſuis incenſa Biturigo. Inde ad Caeſarem, qui magnis itineribus per Narbonenſem provinciam clam ad exercitum recurrerat, inpetum faciunt. Caeſar tunc [4] oppidum nomine Cenapum obſidione concluſerat: quod diu oppugnatum, tandem poſt multas Romanorum clades [5] pluvio die, cum hoſtilium machinarum amenta nervique [6] languerent, adplicitis turribus captum atque deletum eſt. Quadraginta ibi millia hominum fuiſſe referuntur: è quibus vix octoginta per fugam [7] elapſi ad proxima Gallorum caſtra venerunt. Praeterea Arverni ceterique confines ſollicitatis etiam ad ſe Aeduis, multis adverſus Caeſarem praeliis bellaverunt. Qui cum ſe pugnando fatigati, [8] in quoddam caſtellum recepiſſent, milites praedae inhiantes, ad expugnationem oppidi animum intendunt, fruſtra Caeſare de loci iniqui-

1 *Igitur Caeſare*] Hoc capite breviter perſtringuntur ea quae Caeſar lib. VII. & Hirtius lib. VIII. copioſe expoſuerunt Fabr.

2 *Incenderunt*;] Lugd. Bat. quart. *incendunt*.

3 *A ſuis*] Non comparet hoc in Cod. Longob.

4 *Oppidum nomine Cenapum*] *Cenapum* eſt quoque in vetuſtis, corrupte omnino: Rob. Stephanus, *Genabum* ſcripſit. Verum cum ea, quae hujus oppidi obſidioni Oroſius tribuit, ad Avaricum eveniſſe ex Caeſare & Dione conſtet, mihi dubium non eſt, quin pro hoc, illud irrepſerit. Fabr. *Cenabum* Lugd. Bat. quart. reliqui a Vulgg. non diſcrepant.

5 *Pluvio die*,] In Lugd. Batt. ſec. adſcribitur, *alii pluveali*. Ed. Aug. *alio die*.

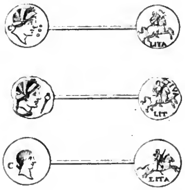
6 *Languerent*,] Lugd. Batt. quatuor, Coll. Gronov. & Edd. qaedam, *elanguerunt*.

7 *Elapſi*] MSS. iidem *lapſi*.

8 *In quoddam caſtellum*] *Gergoviam* Caeſar nominat, Γεργουίαν Strabo, Γεργοβίαν, Dio. Fabr. Deſcribuntur haec apud Caeſarem de Bello Gall. lib. VII. cap. XLI. Fraude Litavici Aedui, fratrumque ejus, turbae hae Caeſari motae fuerunt. Litavici ejus memoria ſupereſſe videtur in tribus hiſce denariolis argenteis Cabilloni cuſis quod indicat litera C. quae poſt capita muliebria, Veneris ut puto, in parte prio-

quitate cauſante. Itaque ibi Caeſar, erumpentibus deſuper hoſtibus preſſus, multa exercitus ſui parte perdita, victus aufugit. [9] Dum haec ad Aleſiam geruntur, Vercingetorix, quem omnes conſenſu pari regem praeoptaverant, ſuadet uti ex tota Gallia omnes qui arma ferre

re cernitur. In altera nummi parte Eques ſignifer, vel arcu & coryto ſagittiſque armatus invenitur, cum literis ſubtus poſitis LITA*vicus*. Primus & tertius ex Bouteroëo pag. 48. deſumti ſunt, medius inter illos, in noſtro Muſeo invenitur.

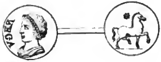

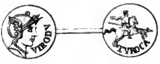
[9] *Dum haec ad Aleſiam*] Verba Caeſaris uſurpat, quamvis nihil quod ad Aleſiam geſtum ſit, deſcripſerit. Hoc vero oppidum Mandubiorum in Manuſcriptis Oroſii & Caeſaris libris recte *Aleſia* nominatur. Nam & Plutarchus in Caeſare Ἀλησίαν vocat, & Diodorus Siculus libr. IV. ſcribit, Herculem hoc oppidum condidiſſe, atque ἀπὸ τῆς κατὰ τὴν στρατείαν ἄλης Ἀλησίαν nominaſſe. Guil. Xylander, qui in Dione convertendo è corruptiſſimo exemplari egregia ingenii ſui documenta dedit, recte vidit ἐς Σαλασίαν mendoſe in libro eſſe pro ἐς Ἀλησίαν. apud Strabonem li. IV. legitur, ὧδε Ἀλησίαν πόλιν Μανδουβίων. FABR. In quibuſdam MSS. eſt *Heleſtam*, *Heleſiam*, *Ha-*

ferre [10] poſſent, huic bello praeſto ſint. Hoc enim eſſe unum bellum, [11] quo aut perpetua libertas; aut aeterna ſervitus, aut mors omnium con-

leſtam, unde & ad Edd. Vett. quaſdam fluxit *Chaieſtam.* Aliquanto poſt tres Florentt. & Lugd. Bat. ſec. pro *poſſent* legunt *poſſint.*

10 *Vercingetorix*] Magni hujus viri conatus & infelicem fortitudinem pluribus deſcriptam legas apud Caeſarem de Bello Gallico lib. VII. cap. 66. & ſeqq. Praecipui, praeter magnum hunc regem, in hoc tumultu duces fuerunt Vergaſillaunus Arvernus, *Vercingetorigis propinquus* Caeſari & *conſobrinus* dictus ibid. cap. LXXVI. & LXXXIII. qui poſt egregiam patriae navatam operam vivus a Romanis in fuga captus eſt, ibid. cap. LXXXVIII. Sedulius, dux & princeps Lemovicum, in pugna occiſus, ibid. Commius Atrebas, Viridomarus & Eporedorix Aedui. Plerorumque horum, libertatis defenſorum, patriaeque amantium virorum memoria perpetuari creditur in denariis Gallorum argenteis, quos hic ſubjecimus. In primo cernitur caput ut puto muliebre, gemmato diademate cinctum, Veneris eſſe credo. Ab altera parte equus eſt. Additur capiti inſcriptio VERGA. quem ad Vercingetorigem pertinere exiſtimat Claudius Bouteroüus in libro *Recherche Curieuſe des Monnoyes de France*, p. 64. In ſecundo muliebre caput galeatum eſt, cum inſcriptione VIRODV. quae inſcriptio ad Viridomarum, cujus ducis nomen varie apud Caeſarem in MSS. ſcribitur, pertinere videtur. Alteram denarii partem eques, dextra haſtam tenens occupat. Viridomari ſive Virodumari, tertius quoque denarius eſſe videtur, ex literis quae in eo ſuperſunt. Caput diademate cinctum, ad Venerem refero, licet Vercingetorigis regis eſſe ſuſpicetur Bouterouëus p 66. Comii, ſive Commii, Atrebatis nomen in quarto clare exprimitur, qui libertatis, perpetuum ſymbolum exhibet, equum libero curſu latum, ſine freno. Caput galeatum a parte priore eſt, cum reſiduis literis ARMANO.

11 *Quo aut* &c.] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. ita tranſponunt, *aut aeterna ſervitus, aut libertas perpetua, aut mors* &c. Pro *quo* Lugd. Batt. iidem *ut* legunt.

 12 *Pe-*

conſequatur. Itaque abſque eo numero, quem infinitum ante contraxerat, equitum circiter octo millia, [12] peditum ducenta quinquaginta millia contracta ſunt. Dehinc [13] duo colles ſibi invicem obverſos Romani Gallique ceperunt. [14] Unde multis ſaepe eruptionibus & variis proventibus praeliantes, tandem Romani [15] praecipua Germanorum equitum, quos ſibi jamdudum amicos nunc in auxilium [16] acciverant, virtute vicerunt. Vercingetorix alia die congregatis omnibus, qui fuga evaſerant, dixit ſe auctorem bona fide defendendae libertatis, atque [17] rumpendi foederis fuiſſe, & nunc, ſive Romanis ſeſe ad mortem omnes offerant, ſive [18] ſe ſolum pro omnibus dedant, paratum animo fore. Itaque Galli [19] voluntatem, quam pudore aliquandiu texerant, quaſi ex conſilio regis adſumerent, ilico ſibi veniam precantes, eum ſolum velut auctorem magni ſceleris dediderunt. Bellovaci omnibus Gallorum gentibus ipſorum opinione fortiores habebantur. Hi [20] Correo duce bellum inſtaurant, ſibique in hanc

12 *Peditum ducenta quinquaginta millia*] Caeſar peditum circiter CCXL. millia habet. FABR.

13 *Duo*] Lugd. Batt. iidem cum Coll. Gron. eadem & duobus Florr. & Ed Aug. *duos.*

14 *Unde*] Ed. Auguſt. *inde.*

15 *Praecipua*] Lugd. Bat. quart. *praecipue.*

16 *Adſciverant*,] Ita rurſus hoc potius ſequendum duxi e lib. Colon. quam ex impreſſis, *adſciverant.* LAUT. MSS. omnes *acciverant* non *adſciverant*, quamvis poſterius maluerint Fabricius & Scottus.

17 *Rumpendi foederis*] MSS. omnes *inrumpendi* vel *irrumpendi foederis.*

18 *Se ſolum*] Edd. quaedam Vett. & MS. Florent. pr. *ſive ſolum.* In ſequentibus autem Lugd. Bat. quart. legit, *paratum ſe animo fore.*

19 *Voluntatem, quam pudore* &c.] Nimirum,

Adſenſêre omnes, &, quae ſibi quiſque timebat,
Unius in miſeri exitium converſa tulêre.

Virgil. Aeneid. II. 130. Oratio ejus ad Gallos & populares fuit. *Id ſe bellum ſuſcepiſſe, non ſuarum neceſſitatum, ſed communis libertatis cauſa, &, quoniam ſit fortunae cedendum, ad utramque rem ſe illis obferre, ſeu morte ſua Romanis ſatisfacere, ſeu vivum transdere velint.* Caeſar de Bello Gall. VII. 89. Neque dediti abjectior ad Caeſarem, teſte Floro III. 10. oratio, quum phaleras & arma ſua ante Caeſaris genua projiceret, *Habes*, inquit, *fortem virum, vir fortiſſime, viciſti.* Quem Regulo, Mancino & Deciis opponas, fuit Vercingetorix. Clementer a clementi & generoſo victore fuiſſe habitum ſuſpicor, quid enim illi evenerit, legiſſe non memini.

20 *Correo duce*] Ita ſcriptum in tribus Florentt. reliquiſque fere omnibus, niſi quod *Coreo* ſit in Lugd. Bat pr. *Corbeo* in Lugd Bat. quarto Meoque. Diverſitas eadem ſcripturae apud Caeſarem lib. VIII. cap. 6. p. 454. *Chorreo* edidit Fabricius, quam lectionem in Ed. Auguſt. quoque inveni. Sed pro *hi Correo duce*, Lugd. Bat. ſec. habet *ibi* &c. Ed. Auguſt. neque *hi* neque *ibi* agnoſcit.

21 *An-*

Digitized by Google

hanc ſuſcepti belli ſocietatem [21] Ambianos, Aulercos, Caletos, Velocaſſes, Atrebateſque conjungunt, & locum quemdam cinctum atque inpeditum undique paludibus capiunt: commiſſoque praelio magnam Remorum manum, quae auxilio [22] Romanis erat, trucidant. Deinde cum opportunum [23] ipſi locum inſidiis proviſum occupaſſent, atque hoc comperto Romani ad inſidiarum locum inſtructi ordinatique veniſſent, commiſſo praelio Romani Gallos fugientes eiſdem locorum munitionibus, quibus clauſi fuerant, incluſerunt, cunctoſque ad internecionem caeciderunt. Ibi Correus vel fugam vel deditionem detrectans, [24] Romanos, ut vivus caperetur inſtantes, occidendo, ut occideretur, coëgit. Igitur cum pacatam eſſe univerſam Galliam Caeſar,

21 *Ambianos* &c.] Qui poſt Ambianos occurrunt, eos MSS. quidam vocant *Aburcos*, *Saletos* & *Salutos*, *Velocarſes* vel *Veliocarſes*, vel *Velicaſos*, & denique *Veliocaſſes*. Pro *Atrebates* Lugd. Batt. tres malunt *Atrebatas*. Ad Caletos ſeu Caletes putatur ſpectare argenteus hic nummulus, qui caput galeatum habet, Romano more, a parte priore, a poſteriore equum ſine freno, atque libero curſu ſe efferentem, cum literis ΚΑΛΕΙ . . . . Υ. dubito tamen an ad Caletos vel Caletes referri poſſit, quum literae ΛΛ. quae in nummo connectuntur, potius Λ. & Μ. forment, adeoque aliam quoque lectionem ſuppeditare poſſint, eam ſcilicet, quae in ſecundo nummulo obſervatur. Sed ecce ipſos denariolos argenteos, primum ex Bouteroëo, p. 52. poſteriores duos ex Muſeo noſtro.

22 *Romanis erat*,] Cod. Longob. *qui auxilio Romanis erant*. Melius Lugd. Bat. quart. *quae auxilio Romanis venerat*.

23 *Ipſi*] Edd. quaedam *ſibi*.

24 *Romanos, ut vivus caperetur*] Roberti lib. habet: *Romanos ut vivus caperetur inſtantes, occidendo ut occideretur coegit*. Tu lege Hirtium li. VIII. Comment. FABR. Verba Hirtii cap. XIX. pag. Ed. Oudendorp. 473. ſunt, *Quum interim nulla calamitate victus Correus, excedere praelio, ſilvaſque petere, aut, invitantibus noſtris ad deditionem, potuit adduci, quin, fortiſſime praeliando, compluresque vulnerando cogeret elatos iracundia victores in ſe tela conjicere*. Neque tamen video cur ex iis ver-

ſar, neque auſuram fore [25] ad aliquos adſpirare motus arbitraretur; legiones in hyberna [26] dimiſit: [27] ipſe autem Ambiorigis fines, qui tot bella excitaverat, horrenda hominum ſtrage vaſtavit. At vero [28] C. Caninius [29] legatus bellum apud Pictonas invenit: ubi magna hoſtium multitudo inpeditam itinere legionem circumdedit, atque ad extremum diſcrimen adduxit. Porro autem Fabius legatus, acceptis Caninii literis, in Pictonas proficiſcitur, ibique a captivis de opportunitate locorum certior factus, inopinantes hoſtes opprimit, magniſque [30] ſtragibus factis, plurimas praedas agit. Deinde cum Caninio ſignum adventus ſui dediſſet, Caninius totis caſtris ſubito [31] exſilivit ſeſeque injecit hoſti. Ita Fabio ex alia parte, & Caninio [32] ex altera inſiſtente, maximo & diuturno bello innumerae Gallorum [33] copiae trucidatae ſunt. Inde Fabius [34] in Carnutes profectus eſt. Sciebat enim [35] Dumnacum, ducem antiquiſſimum, rebellionis totius incentorem, ab hoc bello [36] elapſum, ſi Armoricis gentibus adjunctus eſſet, maximos iterum in Gallia tumultus eſſe moturum: [37] ſed eas adhuc ipſa novitate trepidantes, mira virtute & celeritate perdomuit.

[38] In-

bis majus praeſidium Fabricio ſit pro vulgata lectione, *ne vivus caperetur, inſtanter occidendo*; quum pateat ex Hirtii verbis, omnibus modis inſtitiſſe Romanos, ut vivum caperent Correum, ſed illum hoſtes, ad comprehendendum vel cohortandum ut dederet ſeſe, accedentes propius, ferociter repuliſſe, plurimoſque vulneraſſe; adeoque effeciſſe, ut hoſtes occiderent eum, quem lubentius, pro gloria victorum, ſpectandum omnibus, vivum ſervaſſent. Revocavi igitur lectionem meliorem ex omnibus, quos conſuli MSS. quam inſuper confirmat optima Ed. Auguſtana.

25 *Ad aliquos*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. & Ed. Aug. *aut aliquos.*

26 *Dimiſit:*] Lugd. Batt. tert. & Coll. Gronov. *miſit.*

27 *Ipſe autem*] Ex Lugd. Batt. tres, *ipſe tamen.*

28 C. *Caninius*] Ex Lugd. Batt. ſec. G. *Caninius*, tres reliqui cum Coll. Gronov. *Gallus Caninius.* Agnomen illud fuit Caniniorum.

29 *Legatus*] Edd. quaedam *alter legatus.*

30 *Stragibus factis*,] Additur in Auguſt. *per anticipationem.*

31 *Exſilivit*,] Lugd. Bat. quart. & duo Florent. *exſiluit.* Ed. prima & Venetae, *exſiliens ſe injecit hoſti.*

32 *Ex altera inſiſtente*,] Lugd. Bat. quart. *multum inſiſtente.*

33 *Copiae*] MS. idem *gentes.*

34 *In Carnutes*] Flor. pr. *ad Carnutes.*

35 *Dumnacum*] In tribus Florent. & Lugd. Bat. ſec. ut & Ed. Aug. inveni *Domnacum*, in reliquis MSS. *Dominacum* & *Donacum.*

36 *Elapſum*,] Duo ex Lugd. Batt. *lapſum.*

37 *Sed eas*] Ita repoſui ex MSS. omnibus, depravarant enim Edd. in *ſed eos*, non adtententes verba, *trepidare* & *perdomare*, ad *gentes* pertinere, non ad *tumultus.*

38 *In-*

[38] Interea Draptes unaque [39] Lucterius, cum adeſſe Caninium & legiones in finibus ſuis viderent, undique collectis copiis oppidum [40] Uxellodunum occupant. Hoc oppidum in editiſſima montis arce [41] pendebat, [42] duabuſque partibus per abrupta latera non parvo flumine cingebatur: [43] medio deinde deſcenſu largiſſimo fonte ſecurum, plurimaque introrſum copia frumenti tutum, irritos procul diſcurſus hoſtium deſpiciebat: Caninius, quod [44] ſolum Romana proviſione potuit, ambos duces cum parte copiarum plurima in campum evocatos, maximo praelio ſuperavit. [45] Nam uno e ducibus interfecto, [46] alter cum pauciſſimis fugit, nullus in oppidum rediit, ſed ad id oppugnandum Caeſare opus fuit. Itaque certior per nuntios [47] factus Caeſar adcurrit: circumſpectiſque omnibus videt, ſi expugnare vi moliatur, ludo & ſpectaculo hoſtium delendum eſſe exercitum ſuum:

38 *Interea Draptes*] Pariſienſes, Bolſuing. Hittorp. Fabricius & Scottus ediderunt *Drapes*, ſed verum nomen videtur fuiſſe *Draptes*, ſi MSS. iiſque melioribus, ſtandum eſt. Sic enim ſcribitur in Florentt. pr. ſive Cod. Longob. & ſec. ut & Lugd. Bat. pr. & tert. cum Coll. Gronov. atque Edd. prima, Auguſtana & Venetis. Eamdem ſcripturam indicant Florent. tert. Lugd. Bat. ſec. & Ultr. dum *Adraptes* ſcribunt, redundante priore litera hujus vocis ex duplicatione poſterioris quae praeceſſit. *Drapes* tamen in Meo Codice & Perizon. invenitur, eademque diverſitas in Codd. Caeſaris obſervatur.

39 *Lucterius*] Florentt. pr. & ſec. *Lycterius* ſeu *Lycteriuſque*, tert. *Licterius*, Lugd. Batt. pr. & tert. *Lipterius*. Coll. Gronov. *Lypterius*. In Ed. Auguſt. legitur *Leptirius vel Lecterius* conjunctim.

40 *Uxellodunum*] In Codd. & MSS. *Velutudunum*, *Veltidunum*, *Velutunum*, *Velucunum*, *Velludonum*.

41 *Pendebat*,] Sic MSS. *pendens* Edd. quaedam.

42 *Duabuſque*] Copulam non agnoſcit Lugd. Bat. quart.

43 *Medio deinde*] Lugd. Bat. ſec. *medio inde*.

44 *Solum*] Lugd. Bat. ſec. *ſola*.

45 *Nam uno è ducibus interfecto &c.*] Fugit ex praelio, quod acerrimum fuit, Lucterius, captus autem fuit Draptes. Hirtius de Bello Gall. lib. VIII. cap. 36. p. 490. *Capitur ipſe eo praelio Draptes.* Romanorum autem ludribrio ſe eripuit. Ibid. cap. XLIV. *Draptes* (ſeu ut apud Hirtium ſcribitur, *Drappes*) *quem captum eſſe a Caninio docui, ſive indignatione & dolore vinculorum, ſive timore gravioris ſupplicii, paucis diebus ſe cibo abſtinuit, atque ita interiit.* Quid alteri evenerit duci mox perſequitur p. 501. his verbis: *Eodem tempore Lucterius, quem profugiſſe ex praelio ſcripſi, quum in poteſtatem veniſſet Epaſnacti Arverni (crebro enim mutandis locis, multorum fidei ſe committebat, quod nuſquam diutius ſine periculo commoraturus videbatur, quum ſibi conſcius eſſet, quam inimicum deberet Caeſarem habere) hunc Epaſnactus Arvernus, amiciſſimus populi Romani, ſine dubitatione ulla vinctum ad Caeſarem deduxit.*

46 *Alter &c.*] Ed. Auguſt. *alterum eum pauciſſimis fugat.*

47 *Factus*] Lugd. Batt. pr. & tert. cum Coll. Gronov. ſcribunt *redditus*. & mox *occurrit* pro *accurrit*, ut & *deludendum* pro *delendum*.

48 *Unum*

ſuum: [48] unum ſolum eſſe praeſidii, [49] ſi quo modo hoſtes aqua arceantur. Sed & hoc quoque niſi Caeſar [50] non potuiſſet: ſiquidem fons, quo ad potum utebantur, medio devexi montis latere fundebatur. Caeſar ad proximum fontis admoveri vineas, turrimque exſtrui jubet. Fit magnus [51] ilico concurſus ex oppido. Quibus ſine periculo praeliantibus, Romani quamvis pertinaciter obſiſterent, crebriuſque ſuccederent, complures tamen trucidantur. Igitur exſtruitur agger, & turris pedum ſexaginta, cujus vertex [52] adaequare fontis locum poſſet, ut vel [53] ex aequo tela conjici queant, vel praecipitata deſuper ſaxorum volumina non timeri. Oppidani autem, ubi exanimari ſiti non ſolum pecora ſua, verum etiam infirmiores hominium aetates vident, cupas pice, ſevo & [54] ſcandulis repletas, ac deinde inmiſſo igne, in prona praecipitant, eaſque ipſi toto oppido effuſi ſubſequuntur. Ardentibus machinis, cum grave praelium ſuis Caeſar ac periculoſum [55] videret, cohortes [56] in circuitu oppidi ire velociter per occultum imperat, atque undique ſubito vaſtum clamorem adtollere. Quo facto conſternati oppidani, dum recurrere ad muniendum oppidum volunt, ab oppugnatione turris vel demolitione aggeris [57] re-

48 *Unum ſolum eſſe praeſidii*,] Ed. pr. cum Pariſ. & Venetis, *hoc ſolum eſſe praeſidium.* Bolſuing. & Hittorp. *unum ſolum eſſe praeſidii*, quod & in MSS. omnibus & Ed. Auguſt. inveni. Repoſuit autem Fabricius, *unum ſolum eſſe praeſidium.* Verum, quum vim hanc abnuant MSS. Codices, ellipticam puto eſſe orationem, & ſubintelligi poſſe *loco.*

49 *Si quo modo*] Et hic nimis liberales fuerunt Edd. duplicando mediam vocem, quum omnes Codd. MSS. adſtipulante Ed. Auguſt. *quo* legant, non *quoquo modo.*

50 *Non potuiſſet :*] Et haec conſtans MSS eſt lectio, quare fruſtra ante Fabricium legebatur *nemo potuiſſet*, quam lectionem male revocavit in Ed. ſua Scottus. Niſi Caeſar fuiſſet Caeſar, non potuiſſet, inquit Oroſius. Ed. Auguſt. hic iterum adſtipulatur MSS.

51 *Ilico*] Ed. Auguſt. *undique*, & mox *trucidabantur.*

52 *Adaequare fontis locum poſſet*,] MSS. fere omnes, *aequare ad fontis locum poſſit.*

53 *Ex aequo*] Lugd. Batt. pr. & tert. cum Coll. Gronov. *aeque.*

54 *Scandulis repletas*,] In Manuſcriptis eſt, *ſcindulis*: nos ex Hirtio, *ſcandulis*, ſcripſimus cum Roberto. A *ſcindendo* autem, ut vult Iſidorus, dictae ſunt *ſcandulae*: quae ſunt parvae tabellae ex robore vel alio ligno aſſulatim ſecto. Unde Vitruvius libr. II. cap. 1. quibuſdam nationibus ex *ſcandulis robuſteis aedificia conſtitui* ſcribit. Cornelius vero Nepos, *ſcandulis contectam* fuiſſe Romam uſque ad bellum Pyrrhi annis CDLXX. auctor eſt. Lege Plinium libr. XVI. cap. 10. Fabr.

55 *Videret*,] Fruſtra & contra MSS. *imminere* quaedam Edd. adjiciunt.

56 *In circuitu*] Sic jubent legere MSS. non *circuitum.*

57 *Re-*

57 receſſerint. Illi tamen qui ad incidendas fontis venas ſub obtentu aggeris tuti, cuniculos perfodiebant, repertos in abſtruſo aquarum meatus, per multa dividendo tenuari in ſemetipſis, conſumique fecerunt. Oppidani fonte ſiccato, ultima deſperatione correpti, deditionem ſui faciunt. Caeſar autem, omnibus qui arma tulerant, manus ſuſtulit, & vitam reliquit, quo 58 teſtatior eſſet etiam poſteris poena inproborum. Multum enim ad coercendam audaciam valet propoſitum punitionis exemplum, cum ipſa miſeri praeſens forma viventis, & ad recordationem admonet conſcios, & ad ſciſcitationem cogit ignaros.

57 *Receſſerunt.*] Florent. pr. *deceſſerunt.* Pro *oppugnatione* Lugd. Bat. ſec. & Ultr. *expugnatione.*

58 *Teſtatior*] Coll. Gronov. *teſtatura.* Lugd. Bat. tert. *teſtatum.* Mox ſec. *ut inproborum.*

CAPUT XII.

Miſeriam & calamitatem Galliae acceptam a Caeſare ſubjicit quaſi ſub oculos.

1 EXhauſtis atque edomitis Gallis, ſecurus Caeſar cum legionibus in Italiam 2 rediit, nullos poſt ſe Gallorum motus pertimeſcens; 3 certo ſe ſciens, minime aliquos, qui vel moveri audeant, vel ſi moveantur, timendi ſint, reliquiſſe. Conſtitui nunc ante oculos velim exſanguem 4 defectamque Galliam, poſt illas ardentiſſimas febres

1 *Exhauſtis atque edomitis*] Edit. Auguſtana legit, *Exhauſtis itaque & edomitis Gallis.*

2 *Rediit,*] Duo ex Lugd. Batt. *redit.*

3 *Certo ſe ſciens,*] Mediam vocem, ut inutilem, delent Lugd. Bat. tert. & Coll. Gronov. Rectè.

4 *Defectamque Galliam*] Neſcio quid moverit Editores, ut, quum *defectam* in Codd. inveniſſent, & propterea collocaſſent in margine, tamen *defoetam* maluerint edere. Fabricius enim & Scottus vitioſam eamdem lectionem receperunt, quam tamen unamini conſenſu repudiant omnes, quos conſului, MSS. cum Cod. ſeu Edit. Auguſtana. Neque ſanae mentis quiſquam praeferre poſſe videtur, dummodo diligenter attendat. *Defoeta* enim idem ſigni-

febres internoſque aeſtus [5] vitalium meliora torrentes; ut ſeſe habeat, quanta macie, quantoque pallore [6] ſit, quam demiſſa ac reſoluta jaceat, quam ipſos quoque neceſſarii officii motus, ne eumdem [7] incurſum malorum revocent, pertimeſcat. Irruit enim in eam repentino inpetu Romanus exercitus, veluti fortiſſimo corpori fortior lues: quae tanto gravius accenditur, quanto inpatientius toleratur. Sitiebat miſera, cum, inſtante gladio, profiteri ſponſionem ſervitutis aeternae, avulſis inſuper obſidibus cogeretur. Sitiebat, ut dixi, notam illam omnibuſque ſuaviſſimam velut aquae gelidae dulcedinem libertatis: quantoque eam magis ſubtrahi intelligebat, tanto avidius deſiderabat. Hinc illa tam frequens contra vetita praeſumtio invadebatur, [8] & pro defendenda libertate, [9] inopportuna libertas: [10] praereptaque inſatiabiliter potiundi licentia, quod male conceptam perniciem reſtinguere videbatur, augebat. Hinc Romanus ante pugnam inſidiator argutior, hinc in pugna hoſtis infeſtior, hinc poſt pugnam victor inmitior, hinc omnia ad domandam inpatientiam crudeſcentia, hinc jam nec remediis credebatur: itaque ſi interrogare poſſem

gnificare videtur quod *effoeta* apud Salluſtium in Catilina cap. LIII. *Ac, veluti effoeta parentum, multis tempeſtatibus haud ſane quiſquam Romae virtute magnus fuit.* Referri igitur alio nequit, niſi ad ſterilitatem, & exhauſtam annis & crebra ſobole foecunditatem. Nequaquam igitur in Oroſianis hiſce locum tueri poteſt, in quibus Gallia non comparatur matri effoetae, atque, viſceribus laſſis, exhauſtae; ſed magno corpori, quod, morbo correptum validiore, vigorem, vires & ſanguinem amiſit. *Defecta* igitur Gallia, ſubintellecto *ſanguine* vel *viribus*, hic dicitur, ut apud Plinium, Columellam & alios, homo *defectus animo*, *ſenio*, *aetate* &c.

5 *Vitalium meliora torrentes,*] Haec eſt ſcriptura Cod. Longob. ſive Florent. pr. ne & ſec. nec non Lugd. Bat. ſec. atque Ultraj. *Medullarum* exhibent Florent. tert. & Lugd. Bat. quart. quaſi vellent *medullam*, quod in Meo ita exſtat, ut litera ultima ſive *m.* ad figuram literae *v.* videatur accedere. In aliis MSS. atque Editt. Vett. omnibus *molliora* invenitur, quod praetulerunt Fabricius & Scottus. Virg. Aeneid. IV. 66.

Eſt mollis flamma medullas
Interea, & tacitum vivit ſub pectore vulnus.

6 *Sit,*] Edd. quaedam Vett. *adfecta ſit.*

7 *Incurſum*] Lugd. Bat. tert. & Ed. Auguſt. *occurſum.* Coll. Gronov. *in occurſum.*

8 *Et pro defendenda libertate*] Praefigunt hiſce conjunctionem & plures Edd. ſed MSS. plerique rejiciunt.

9 *Inopportuna libertas*] Ex iiſdem MSS. neque video quod opportunior ſit vox *inportuna*, quam praeferunt Editi.

10 *Praereptaque*] Duo ex Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. *praeceptaque.* At Cod. Longob. *praeruptaque*, ut forte Oroſius prae-

ſem hanc, de qua loquimur, nationem: Quid tunc, cum haec ipſa ſuſtinebat, de illis temporibus judicarit, reſponderet, ut arbitror, dicens: Sic me illa tunc febris [11] exſanguem reddidit, ac frigidam fecit, [12] ut etiam [13] haec, quae omnes pene [14] perſtrinxit, fervefacere vel commovere nequiverit: atque ita me Romani inclinaverunt, ut nec ad Gothos ſurgam. Sed ne ipſa quidem Roma clades quas intulit, evitavit. [15] Exercitae atque diu actae ſunt per totos mundi cardines potentiae ducum, vireſque legionum: quae in ſeſe concurrentes, ejus damno vincerent, cujus periculo vincerentur. Nam victorem Caeſarem, de Gallia reverſum, civilia bella comitata ſunt, aliaque graviſſima mala, interfecti apud Parthos Craſſi & trucidati exercitus, praeceſſerunt.

praeruptam licentiam vocaverit temerariam, periculoſam, a praecipitiis tranſlata ſimilitudine. Vulgatae lectionis ſenſus, obſcurus eſt. Pro *augebat*, male Edd. quaedam *angebat*.

11 *Exſanguem reddidit, ac frigidam fecit,*] Patet ex his verbis, fruſtra *defoetam* dici Galliam in principio capitis, ſanamque eſſe MSS. omnium lectionem *exſanguem defectamque Galliam* vocantium, id eſt ſangine defectam, ejuſque defectu, prout hic vocat, frigidam.

12 *Ut etiam haec*] Colon. & Materni optime inſerunt hanc vocem *aeſtas*. Laut. Inveni eamdem inſertam poſt voces *etiam haec*, in Cod. Ultr. ut & in Lugd. Bat. ſec. atque inſuper in Ed. Auguſt. eamque recepit in Ed. ſua Scottus. Neque tamen propterea ſtatim recipiendam puto. Primum enim conſtare deberet, eo anno, quo haec ſcripſit Oroſius, aeſtatem prae ceteris fervidam fuiſſe; dein de aeſtate loqui & non potius de febri, adeoque non continuare metaphoram, ſed novam advocare. Imo valde diſplicet vox *aeſtas*, legique potius deberet *aeſtus hic qui* &c. quae vox febri ardenti reſpondet. Hoc enim dicere vult Oroſius, Galliam febri illa, id eſt, adflictione ſub Julio Caeſare, ita penitus fuiſſe adflictam, ut recuperare vires nunquam potuerit, neque *ad ipſos Gothos ſurgere*, i. e. reparare vires toto intermedio tempore, quo a Romanis ſub Caeſare ſubacta fuit, uſque ad cladem illam, quam Romanae ditiones & ipſa Roma a Gothis paſſae fuerunt; quae clades, per metaphorae continuationem vocatur *febris*, *quae* non modo Gallos, *ſed omnes pene perſtrinxit*. Hanc, inquit, non ſenſit Gallia, quaſi antiquis cladibus ſenſu orbata. Retineo igitur lectionem antiquam, ut probam.

13 *Haec, quae omnes*] Primam vocem ex tribus damnant Codd. Lugd. Bat. quart. & Meus. At Lugd. Bat. pr. abjicit *pene*, quod ſequitur.

14 *Perſtrinxit,*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. *conſtrinxit*.

15 *Exercitae atque diu actae ſunt*] Plures ex MSS. multaeque Editt. *auctae* malunt, ſed perperam. Nota enim eſt violentia verbi *agere* & *agi*, quod vel ex *agere & rapere*, quae ſimul crebro occurrunt, conſtat. Romana igitur potentia, nimis aucta, vires ſuas in ſe vertit, mutuiſque eorum, qui per ambitionem, ad ſummum properabant gradum, cladibus, ipſa tandem fatiſcere coepit & gravi caſu concidit.

CAPUT XIII.

De Craſſi avaritia, rebus contra Parthos geſtis & interitu.

[1] ANnno ab Urbe condita DCXCVII. Craſſus, in conſulatu collega Pompei, provinciam ſortitus in Parthos, homo inexplebilis cupiditatis, [2] audita in Hieroſolymis templi opulentia, quam Pompeius intactam reliquerat, in Palaeſtinam [3] divertit, Hieroſolymam adit, templum [4] pervadit, opes diripit. Inde per Meſopotamiam tendens in Parthiam quacunque iter habuit, ſociis civitatibus auxilia indixit, pretia exegit, moxque ut Euphratem tranſiit, ilico [5] Vageſem, legatum ab Orode rege Parthorum ad ſe miſſum, obvium habuit, a quo vehementer [6] increpitus eſt, quod contra foedus [7] Luculli & Pompei, avaritia inductus, Euphratem tranſierit. Quamobrem ſine mora futurum, ut pro auro Parthico Serico ferro oneraretur. Itaque cum prope Carras ventum eſſet, Parthi ſubi-

1 *Anno ab Urbe condita ſexcenteſimo XCVII.*] Idem numerus eſt in manuſcripto noſtro Eutropio, cum in inpreſſis ſit annus Urbis conditae DCXCIX. Caeterum ex ratione Capitolinorum Faſtorum annus, quo Cn. Pompejus M. Craſſus iterum Coſſ. fuerunt, eſt DCXCVIII. Craſſus vero provinciae cupidus in ipſo Conſulatu paludatus in Syriam profectus fuit, Plutarchus & Dio. FABR.

2 *Audita in Hieroſolymis*] Hanc rem narrat Joſephus lib. XIV. Antiq. cap. 12. quem lege. FABR.

3 *Divertit*] Videtur & hic debere reponi *devertit*, quod ſupra cap. IV. ex Cod. Longobard. factum fuit, & innuere videtur Cod. Ultr. ſcribens *revertit*.

4 *Pervadit*,] Haec MSS. lectio eſt. Edit. quaedam *invadit*. Ed. Aug. *templumque pervaſit*. Pro *adit* Codd. Lugd. Batt. quatuor cum Ultr. *adiit*.

5 *Vageſem.*] Ita ſcripſi ex Gualtheri libro. Plutarchus in Craſſo, & Appianus in Parthica (ſi modo liber ille ab Appiano ſcriptus eſt) Οὐαγίσην habent. FABR. Lugd. Batt. duo cum Coll. Gronov. *Bogeſſen* vel *Bogeſſem*. Ex Florentt. pr. *Vagenſem*, ſec. *Bogeſen*, tert. *Lugeſſem*. Edit. Auguſt. *Bageſſen*.

6 *Increpitus*] MSS. quidam *increpatus*, & mox fere omnes *cur* pro *quod*.

7 *Luculli & Pompei*,] Contra MSS. in quibuſdam Edd. excidit conjunctio *&*, quam negligere Fabr. & Scottus non debuerant, quum ex illa negligentia longe alius huic loco & ineptus ſit ſenſus. Neque enim Pompejo, quem continentiſſimum ſupra adpellavit, ſed Craſſo avaritia competit. Factum vero id fuit a Craſſo contra Luculli primum, deinde Pompeji quoque, qui Lucullo in bello Mithridatico ſucceſſerat, foedus.

8 *In-*

ſubito [8] ingruentes [9] cum Surena & Sillace praefectis ſagittis oppreſſere Romanos. Cecidêre ibi plurimi ſenatores, [10] aliquot etiam conſulares, & praetorii viri. Craſſus quoque filius Craſſi, lectiſſimus juvenis, in acie occiſus eſt. Praeterea quatuor cohortes cum Varguntejo legato, mediis deprehenſae campis & interfectae ſunt. Surenas rapto equitatu Craſſum perſequi intendit: eumque circumventum, ac fruſtra colloquium ejus petentem, interfecit, quamvis vivum auferre maluiſſet. Pauci noctis beneficio liberati, [11] Carras confugerunt. Cognita clade Romanorum, multae Orientis provinciae a ſocietate [12] vel fide populi Romani defeciſſent, ni Caſſius, collectis ex fuga militibus paucis, intumeſcentem Syriam egregia animi virtute ac moderatione preſſiſſet: qui & Antiochum copiaſque ejus ingentes praelio vicit, & interfecit: [13] Parthos quoque, ab Orode in Syriam miſſos, jamque ingreſſos Antiochiam, bello expulit, ducemque eorum [14] Oſacen interfecit.

8 *Ingruentes*] Edit. Auguſt. *irruentes.*
9 *Cum Surena & Sillace*] Vulgo mendoſe *Sulacea* legitur: Apud Plutarchum eſt, Σιλάκης. FABR.
10 *Aliquot*] Edit. pr. & Auguſt. cum Pariſ. & Venett. *aliqui.*
11 *Carras*] Ed. Auguſt. ut & Cod. Ultr. ubique *Charras* exhibet.
12 *Vel fide*] MSS. quidam & Edd. *& fide.*
13 *Parthos ab Orode*] De re a Caſſio contra Parthos geſta, & Oſace duce occiſo Cicero epiſt. 20. libr. V. ad Attic. Dio libro quarto. FABR.
14 *Oſacen*] Lugd. Batt. omnes cum Ultr. & Coll. Gronov. *Oſagen.*

CAPUT XIV.

De mutabilitate Romani imperii, praedictorum velut epilogus.

IGitur Romani ſtatus agitur [1] ſemper alterna mutatio, & velut forma Oceani maris, quae omni die diſpar, nunc ſucciduis per ſeptem dies adtollitur incrementis, nunc [2] inſequentibus totidem diebus

1 *Semper*] Abeſt a Lugd. Bat. pr. & Coll. Gronov.
2 *Inſequentibus*] Edd. quaedam *conſequentibus.* MSS. Lugd. Batt. duo cum Coll. Gronov. *in conſequentibus.*

 3 *Eis-*

bus naturali damno & defectu interiore ſubducitur. Ut enim de proximis ordiar, Cimbris Tigurinisque vincentibus, cum apud Rhodanum flumen Romanus exercitus periit, arctiſſimas Roma ſenſit anguſtias, refuſa continuo clade Cimbrorum, magnis [3] elata [4] proventibus, priorum oblita defectuum eſt. Hanc deinde recentiſſimae proſperitatis jactantiam Italicum bellum & dilaceratio Syllana caſtigat. Rurſus poſt hanc domeſticam inteſtinamque perniciem, qua uſque ad medullas pene eviſcerata & exeſa eſt, paribus propemodum ſpatiis temporum non ſolum reparata, verumetiam extenta eſt, cum Lucullus Aſiam, Pompeius Hiſpaniam, Caeſar Galliam perdomuit, Romanumque imperium uſque ad extremos propemodum terrae terminos propagatum eſt. Hanc nunc ampliſſimam dilatationem vaſtiſſima ruina conſequitur. Apud Parthos enim Conſul Romanus occiditur, [5] exercituſque deletur, atrociſſimum illud Pompei & Caeſaris bellum civile conſeritur, & inter haec Roma ipſa repentino correpta incendio concrematur. [6] Anno ſiquidem ab Urbe condita DCC. incertum unde concretus, plurimam Urbis partem ignis invaſit, neque unquam antea tanto incendio correptam ac vaſtatam civitatem ferunt. Nam quatuordecim vicos cum vico jugario conſumtos fuiſſe memoriae [7] proditum eſt. Hinc jam bellum civile committitur, quod magnis jamdudum diſſenſionibus ac molitionibus parabatur.

3 *Elata*] Lugd. Batt. tres cum Florent. tert. *elevata*.

4 *Proventibus*] Edd. quaedam *provectibus*. Delent mox MSS. aliquot *eſt*.

5 *Exercituſque*] Copulam non agnoſcit Lugd. Bat. ſecundus.

6 *Anno ſiquidem ab Urbe condita DCC.*] Hoc incendium, quod, maxima urbis parte deleta, prodigii loco eſt habitum, fuit L. Paullo, C. Marcello Coſſ. anno DCCIII. Obſequens. De eodem Livii auctoritatem adducit Oroſius li. VII. c. 2. Fabr.

7 *Proditum eſt.*] MSS. quidam & Ed. Auguſt. *traditum eſt*.

CAPUT XV.

De bello civili quod cruentiſſimum Caeſar & Pompejus geſſerunt.

NAm rediens Caeſar victor ex Gallia, decerni ſibi abſenti alterum conſulatum popoſcit. Contradictum eſt [1] à Marcello conſule, adnitente Pompeio, deinde decretum eſt à Senatu, ut in Urbem Caeſar non niſi dimiſſo exercitu veniret, & ex Marcelli conſulis auctoritate ad legiones, quae apud Luceriam erant, Pompeius cum imperio miſſus eſt. Caeſar Ravennam ſeſe contulit. M. Antonius, & [2] Q. Caſſius tribuni plebis pro Caeſare intercedentes, interdicente Lentulo conſule, curia foroque prohibiti ad Caeſarem profecti ſunt, [3] Curione ſimul Coelioque comitantibus. Caeſar, Rubicone flumine [4] tranſmeato, mox ut Ariminum venit, quinque cohortes, quas tunc ſolas habebat, cum quibus, (ut ait Livius) orbem terrarum adortus eſt, quid facto opus eſſet, edocuit. Deplorans injurias ſuas, cauſam belli civilis, pro reſtituendis in patriam tribunis, eſſe teſtatus eſt. Inde per Antonium ſeptem cohortes, quae apud Sulmonem morabantur, à Lucretio [5] recepit, tres legiones quae cum Domitio apud Corfinium morabantur, ad partes ſuas traduxit. Pompeius atque omnis ſenatus, creſcentibus Caeſaris viribus, trepidi, tamquam Italia pulſi, in Graeciam tranſvecti, Dyrrachium gerendi belli ſedem delegerunt. Caeſar Romam venit, [6] negatamque ſibi ex aerario pecuniam, fractis foribus invadit, protulitque ex eo auri pondo quatuor mille centum triginta quinque, [7] argenti pondo prope nongenta millia.

1 *A Marcello Conſule,*] Roberti liber hoc amplius habet, *a Bibulo*, *a Catone*. Caeterum de his diſſenſionibus cum omnes multa ſcribant, putidum eſſet, hic velle aliquid annotare. Lege Caeſarem, Appianum, Plutarchum, & caeteros. FABR.

2 *Q. Caſſius*] Ita omnes hunc nominant, exceptis Oroſii libris, in quibus *Publii* praenomen habet. FABR.

3 *Curione Coelioque*] Hic eſt *M. Coelius Rufus*, de cujus interitu paulo poſt. Quod ego annotandum propter Dionem putavi, apud quem initio li. XLI. Καικίλιον pro Καιλίον, ſeu potius Κοιλίον bis mendoſe legitur. FABR.

4 *Tranſmeato,*] Flor. tert. *transmiſſo*.

5 *Recepit*] MSS. quidam *recipit*. Pro *morabantur* Edd. quaedam *erant*.

6 *Negatamque ex aerario pecuniam*] Interpoſuit ſe huic rei L. Metellus Tribunuſpl. App.

lia. Inde digreſſus Ariminum ad legiones, mox Alpes tranſvectus, Maſſiliam venit, ad quam oppugnandam, [8] cum receptus non eſſet, Tribonium cum tribus legionibus relinquens, ad Hiſpanias contendit, quas L. Afranius, & M. Petreius, & M. Varro, Pompeiani duces, cum legionibus obtinebant. Ibi multis praeliis Petreium Afraniumque ſuperatos, [9] compoſita pactione, dimiſit. In ulteriore vero Hiſpania duas legiones à M. Varrone ſuſcepit. Similiter & duces ejus, [10] hoc eſt, Curio Catonem Sicilia expulit, Valerius Cottam Sardinia, Tuberonem Africa Varus ejecit. Caeſar Maſſiliam rediens, obſidione domitam, vita tantum & libertate conceſſa, ceteris rebus abraſit. [11] At vero Dolabella partium Caeſaris, in Illyrico per Octavium & Libonem victus, copiiſque exutus, [13] ad Antonium fugit. [14] Baſillus & Salluſtius [15] per ſingulas legiones, quibus praeerant, ſimiliter & Antonius, Hortenſius quoque ab infimo mari cum claſſe concurrens, omnes pariter adverſus Octavium & Libonem profecti,

App. li. II. Dio XLI. Lucan. li. III. Fabr.

7 *Argenti pondo*] Inquirit in hanc ſummam Budaeus de Aſſe lib. II. pag. 318. quem vide. Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. *pondus* hoc in loco delent.

8 *Cum receptus non eſſet*,] In MSS. quibuſdam legitur *cur*, quod in omnibus Editis ſervatur. Sed Lugd. Batt. ſec. & quart. ſcribunt *cum*, quod hic videtur eſſe reponendum, niſi malimus *quod*, pro qua voce paſſim in MSS. Oroſianis *cur* ſcribi ſolet.

9 *Compoſita pactione*,] Edd. quaedam interſerunt *foederis*. contra MSS.

10 *Hoc eſt*,] Solet ita loqui Oroſius. Quare *poſt haec*, quod Edd. quidam habent, recte rejiciunt.

11 *At vero Dolabella*] Hunc locum ſtudioſi diligenter legere debent, cum tota haec res a Caeſare non longe ab initio li. III. de bello Civili deſcripta interciderit. Eadem breviter narratur ab Appiano & Dione; ſed a Lucano fuſius deſcribitur li. IV. Vide Florum li. IV. c. 2. Fabr.

12 *Partium Caeſaris*,] In quibuſdam Edd. *ex parte Caeſaris*.

13 *Ad Antonium*] In Cod. Flor. pr. *Ad Antonium confugit* legitur.

14 *Baſillus*] Lucanus li. IV. *Et Baſilum videre ducem* Sed de hoc nomine dicemus c. 18. Fabr.

15 *Per ſingulas legiones*,] Peſſime in Oroſio adfectus hic locus fuit. Quum in plerisque MSS. (ut colligere licet ex tribus Florentt. Lugd. Bat. tertio, Meo, Perizon. atque Cod. Aug.) legeretur, *Baſillus & Salluſtius ſingulas legiones*, Editores viderunt inperfectum hoc modo eſſe ſenſum, atque de ſuo largiti ſunt *parantes*. Quod uſque ad Fabricium omnes Edd. excepta Auguſt. occupavit. Fabricius autem, nulla mutationis ſuae ratione vel auctoritate addita, repoſuit *dividentes*. Is quoque, qui Florent. Cod. tertium exaravit, deeſſe aliquid videns, verbis illis *quibus praeerunt*, ſuperſcripſit *ducentes*. At ego, quum in tribus Codd. MSS. Lugd. Batt. praeterea in Ultr. & in Coll. Gronov. invenerim *per ſingulas*, non dubitavi veram hanc eſſe lectionem, atque ex ea, quum contracte ſcriberetur *per* , Editores primos feciſſe *parantes*. Per ſingulas autem legio-

tecti, [16] & victi ſunt. Antonius cum ſe Octavio [17] cum quindecim cohortibus dediſſet, omnes ad Pompeium à Libone deducti ſunt. [18] Curio ex Sicilia in Africam cum exercitu tranſgreſſus eſt: quem Juba rex continuo exceptum cum omnibus copiis trucidavit. Octavius Salonas [19] oppugnare conatus, omnes pene copias quas duxit amiſit. Coelius deſcivit à Caeſare, ac ſe Miloni exſuli junxit. Cumque ambo ſervorum manu Capuam oppugnare molirentur, occiſi ſunt. Bibulus apud Corcyram pudore victus, quod cuſtodiae ejus, quam pelago & oppido praetendebat, hoſtis illuſerat, inedia ſeſe vigiliiſque confecit. [20] Appius Claudius Cenſorinus, qui juſſu Pompeii Graeciam tuebatur, jam abolitam Pythici oraculi fidem voluit experiri: quippe ab eo adacta vates deſcendere in ſpecum, reſpondiſſe fertur de bello conſulenti: *Nihil ad te hoc Romane bellum pertinet*, [21] *Euboeae coela obtinebis*. Coela autem vocant Euboicum ſinum. Ita Appius perplexa incertus ſorte diſceſſit. [22] Admonet nos aliquid obtrectatoribus noſtris conſultor iſte conſulere. Queruntur utique fide Chriſtianorum ſibi ſacra interdicta, ceremoniaſque ſublatas, [23] & ob hoc maxime, quod extis vaticiniiſque ceſſantibus futurae

legiones hi victi ſunt, quod non conjunctis copiis, ſed ſinguli cum ſua legione, cui praeerant, manum cum hoſte conſeruerint.

16 *Et victi ſunt.*] Meus Codex conjunctionem & expungit.

17 *Cum quindecim cohortibus*] Ed. Aug. *cum XII. cohortibus.*

18 *Curio ex Sicilia*] Quae hic de Curionis interitu, & Salonarum oppugnatione, item de M. Caelio & T. Milone perſtringuntur, ea Caeſar copioſe narrat. FABR.

19 *Oppugnare*] MSS. quidam *expugnare.*

20 *Appius Claudius*] Hanc rem exponit Valerius lib. l. c. 8. Vide Lucan. lib. V. FABR.

21 *Euboeae coela*] In inpreſſis Valerii libris eſt, *Euboeae cellam*, in manuſcripto, *Euboeae coelam*, & deinde, *coelae Euboeae.* Lucanus,

—— *Soluſque quietem*
Euboici vaſta lateris convalle tenebis.
FABR.

22 *Admonet nos* &c.] Vulgatam hanc lectionem ſi retineamus, *conſulere aliquid obtrectatoribus*, ſignificabit, proferre aliquid in eorum commodum. Qui an ſenſus ſit hujus loci valde dubito; praeſertim quum in tribus MSS. Florentt. totidemque Lugd. Batt. atque inſuper Ultr. legatur *ab obtrectatoribus noſtris conſultor iſte conſulere.* Quomodo, ſi pro ſeculi ſui captu ſcripſerit Oroſius, ſignificabit idem quod *obtractatores conſulere*, i. e. interrogare, prout ſtatim facit, in illis, *Cur ergo* &c.

23 *Et ob hoc maxime,*] In MSS. Florentt. tribus, Lugd. Batt. quatuor & Coll. Gronov. atque Vett. Edd. legitur, *& ob hoc ideo maxime*, niſi quod *ob* abſit ab Edit. Aug. Vulgatam lectionem Meus & Periz.

Digitized by Google

rae clades, quia ſciri [24] nequeunt, non vitantur. Cur ergo longe ante imperium Caeſaris nativitatemque Chriſti, ſicut ipſorum auctores adteſtantur abolita fuerat Pythici oraculi fides? Abolita autem ideo, quia contemta. Porro autem quare contemta, niſi quia vel falſa, vel vana, vel dubia? unde prudenter [25] poëta praemonuit,

Inconſulti abeunt, ſedemque odêre Sibyllae:

Et ne forte parvi id pendant, quod contemtu abolitum atque antiquatum fuit, hoc eſt, aut numen aut ſedem, [26] Apollo ille Pythius erat, quem ferunt magno illo [27] Pythone ſerpente interfecto, totius vaticinationis auctore & principe, haeredem & ſedis & divinationis & numinis exſtitiſſe: ibique eum reddere elegiſſe reſponſa, ubi orta cum auctore ipſa divinatio videbatur: praeterea quem per alias quoque terrarum partes ſpumantibus buccis, rabidoque diſcurſu omnis furiatorum ructat inſania, ad quem plurimi terrarum reges, quaſi [28] ad vivam vocem conſulti numinis concurrerunt, cui ſaepiſſime ipſi quoque Romani opulentiſſima dona miſerunt. At ſi Apollo iſte Pythius paulatim diſcernente experientia contemtus, rejectus atque abolitus eſt, quid vivum de mortua pecude, quid verum de amente muliercula ſperari poteſt? Quid poſtremo,

[29] *Infla-*

Periz. confirmant cum Ultr. eaque ſatis proba eſt.

24 *Nequeunt*,] Lugd. Batt. pr. & tert. *nequeant.*

25 *Poëta praemonuit*,] Virgil. Aeneid. III. 452.

26 *Apollo iſte Pythius erat*,] Edit. Auguſt. *Python. Apollo iſte erat.* In eodem Cod. haec ex Gloſſa recepta praecedebant: *Apollo ſucceſſit haeres ſerpenti in divinatione Python. Poſt Apollo ſucceſſit Sibylla in divinatione.*

27 *Pythone ſerpente*] De Pythone Callimachus in Apollinem:

[illegible] δαιμόνιος θὴρ
Αἰνὸς ὄφις, τὸν μὲν σὺ κατήναρες, ἄλλον ἐπ' ἄλλῳ
Βάλλων ὠκὺν ὀϊστόν. id eſt.

Horridus occurrit ſerpens fera beſtia. Pytho:
Quem tu deſcendens perimis cito fatifero arcu,
Continua volucres dum dirigis arte ſagittas.

Dionyſius Afer [illegible] adpellat. Tibullus lib. II. *ubi Delphica Pytho?* FABR.

28 *Ad vivam vocem*] Ed. Aug. *ad unam vocem.* Mox MSS. & Editt. quaedam *concurrerunt.*

29 *In-*

[29] *Inflavit cum pinguis ebur Tyrrhenus ad aras*,'

expoſitis opimae pecudis inteſtinis, non finget eſuriens? Nam [30] ſicut ipſi fatentur, vel obſcura, vel falſa dicendo, ipſe Apollo ſeducit. Quamobrem aequo animo ferant, [31] etſi imitari interim nolunt, nos id veritatis judicio etiam prohibere, quod potuerunt majores eorum vel experiendo contemnere. Interea apud Dyrrachium multi Orientis reges ad Pompeium cum auxiliis [32] convenerunt. Quo cum Caeſar veniſſet, Pompeium obſidione fruſtra cinxit, [33] ipſe terram [34] quindecim millium paſſuum foſſa praeſtruens, cum illi maria paterent. Pompeius caſtellum quoddam propinquum mari, [35] quod Marcellinus tuebatur, evertit, praeſidiaque Caeſaris quae ibidem morabantur occidit. Caeſar Torquatum legionemque unam, ut expugnaret, adgreſſus eſt. Hoc periculo ſociorum Pompeius cognito, omnes eo copias contraxit: in quem ſe ilico Caeſar omiſſa obſidione convertit. Torquatus autem è veſtigio [36] prorumpens, averſum inſecutus eſt. Ita Caeſaris milites ancipiti periculo territi, ipſo Caeſare fruſtra obſiſtente, fugerunt. Pompeius vero [37] Caeſaris quoque teſtimonio victor, perſequentem revocavit exercitum. [38] Quatuor millia militum Caeſaris, centuriones viginti duo, [39] equiteſque Romani complures in

29 *Inflavit cum pinguis*] Verſus eſt Virgilii de ſecundo libro Georg. FABR.

30 *Si, ut ſibi fatentur*,] Sine modo haec prius confuſa legebantur ſic: *Non fingent eſuriens? Nam ſicut ipſi* LAUT. Vulgata recte ſe habet, nihil immutandum.

31 *Etſi imitari interim nolunt*,] Ita, reponendo *etſi* pro *ſi*, ſcribere jubent omnes Codd. MSS. pro *interim* Lugd. Bat. pr. inſuper amat *in tantum*.

32 *Convenerunt.*] Flor. pr. *venerunt*.

33 *Ipſe terram quindecim millium paſſuum*] Munitionis ſpatium Caeſar non expreſſit, ſicut nec Lucanus initio li. VI. Appian. lib. II. [illegible] edit. Florus ſcribit Caeſarem Pompeji caſtra XVI. millium vallo obduxiſſe. FABR.

34 *Quindecim millium*] MSS. aliquot amant *quindecim millibus*.

35 *Quod Marcellinus*] Lentulus Marcellinus quaeſtor: Caeſar. FABR:

36 *Prorumpens*,] Ed. Auguſt. *erumpens*.

37 *Caeſaris quoque teſtimonio victor*,] Hoc praelio commiſſo ad Dyrrachium victus Caeſar, Pompeio non inſtante, negavit eum vincere ſcire: Suetonius in Julio, Plutarch. in Pompejo & Caeſare. FABR.

38 *Quatuor millia militum*] Plutarch. in Pompejo [illegible] habet. Centuriones Caeſar libr. III. Comm. edit XXXII. non XXII. FABR. Idem numerus XXXII. in Editione principe occurrit, ut & Pariſina atque Venetis.

39 *Equiteſque*] Conjunctionem ſive co-

in eo praelio caeſi ſunt. Caeſar inde citato agmine per Epirum in Theſſaliam perrexit. Pompeius cum maximis copiis ſecutus, bellumque commiſſum eſt. Itaque [40] inſtruitur utrimque acies. [41] Pompeius octoginta & octo cohortes triplici ordine locavit. Fuerunt autem peditum quadraginta millia, equites in ſiniſtro cornu ſexcenti, in dextro quingenti, praeterea reges multi, ſenatores, equiteſque Romani plurimi, abſque [42] levium armaturarum magna copia. Caeſar ſimiliter octoginta cohortes triplici ordine diſpoſuit, cui fuerunt [43] non minus quam triginta millia peditum, equites mille. Videre ibi & gemere erat, contractas Romanorum vires in campis [44] Pharſalicis ad occiſionem mutuam conſtitiſſe: quas ſi concordia rexiſſet, nulli populi, nulli reges ferre potuiſſent. Prima congreſſione equitatus Pompeii pulſus, ſiniſtra latera nudavit. Deinde cum diu utrimque dubia ſorte caederentur, atque [45] ex alia parte Pompeius inter hortandum diceret, [46] Parce civibus, nec tamen faceret, ex alia vero Caeſar hoc faceret, quod urgeret, dicens, Miles, faciem feri: tandem univerſus Pompeii fugit exercitus, caſtraque direpta ſunt. Caeſa ſunt in eo praelio Pompeianorum [47] quindecim millia, centuriones triginta & tres. Hic exitus pugnae ad Palaeopharſalum fuit: [48] Pompeius fugiens, in oſtio Penei amnis onerariam navem nactus, in Aſiam tranſiit. Inde per Cyprum in Aegyptum venit: ibique mox ut litus attigit, juſſu Ptolemaei adoleſcentis, in gratiam Caeſaris victoris occiſus eſt. Pompeii uxor filiique fugerunt: Caetera Pompeiana claſſis direpta eſt, omnibus qui in ea erant crudeliſſime trucidatis: ibi-

pulam delent MSS & Edd. quidam.

40 *Inſtruitur*] Ita MSS. meliores & Edd. Vett. non *inſtituitur*.

41 *Pompejus octoginta & octo cohortes*] De numero copiarum non idem omnes ſcripſerunt, quo de Appianus li. II. Fabr.

42 *Levium armaturarum*] Tres Lugd. Batt. & Coll. Gronov. *levium armatorum*.

43 *Non minus*] Ed. Princeps *minus quam*. Et ſic quoque exſtat in MSS. Florentt. tribus, quorum duo poſteriores inſuper *quam* delent.

44 *Pharſalicis*] Lugd. Batt. tres *Theſſalicis*. Idem in Ed. Auguſt. invenitur.

45 *Ex alia parte*] Lugd. Bat. pr. *alia ex parte*.

46 *Parce civibus*,] Ita ſcripſimus ex vetuſtis, nec aliter eſt apud Florum. Fabr.

47 *Quindecim millia*,] Lugd. Batt. pr. & quart. *XXII. millia*.

48 *Pompeius fugiens*] De Pompeii fuga & interitu Caeſar lib. III. Plutarchus in Pompeio, Appianus libr. II. Dio XLII. Vellejus libr. II. Fabr.

49. *Pom-*

ibique & [49] Pompeius Bithynicus occiſus eſt. [50] Lentulus vero, [51] vir conſularis, apud Peluſium interfectus eſt. Caeſar, compoſitis apud Theſſaliam rebus, Alexandriam venit, perlatoque ad ſe ac viſo Pompeii capite, annuloque, flevit: Cumque ſe in regiam recepiſſet, eludebatur à tutoribus, quo minus pecuniam acciperet, templa ſua aſtu ſpoliantibus, ut & regios theſauros vacuos eſſe oſtenderent, & invidiam Caeſaris populum concitarent. Praeterea Achillas dux regius, imbutus ſemel Pompeii ſanguine, Caeſaris quoque necem meditabatur. Nam juſſus exercitum dimittere, cui praeerat, viginti millium armatorum, non modo ſprevit imperium, [52] verum & aciem direxit. In ipſo praelio regia claſſis forte ſubducta, jubetur incendi. [53] Ea flamma [54] cum partem quoque urbis invaſiſſet, quadringenta millia librorum, proximis forte aedibus condita, exuſſit: ſingulare profecto monimentum ſtudii, curaeque majorum, qui tot tantaque illuſtrium ingeniorum opera congeſſerant. Unde quamlibet [55] hodieque in templis exſtent, quae & nos vidimus, armaria librorum: quibus [56] direptis, exinanita ea [57] à noſtris hominibus, [58] noſtris temporibus [59] memorent, [60] quod quidem verum eſt: tamen honeſtius creditur, alios libros fuiſſe quaeſitos, qui priſtinas ſtudiorum curas aemularentur,

49 *Pompeius Bithynicus*] *Q. Pompeius A. F. qui Bithynicus dictus eſt.* Cicero in Bruto. FABR. Copulam & delent Lugd. Batt. tres cum Collat. Gronov.

50 *Lentulus*] L. Lentulus Crus, qui anno ſuperiore Coſ. fuerat. Eum Caeſar ſcribit a Rege comprehenſum, in cuſtodia necatum eſſe. FABR.

51 *Vir conſularis*] Ed. Auguſt. *Lentulus vero conſularis.*

52 *Verum & aciem*] Lugd. Batt. duo, *verum etiam & aciem direxit*

53 *Ea flamma*] Hanc bibliothecam laudans T. Livius *elegantiae Regum curaeque egregium id opus* ait fuiſſe, ut eſt apud Senecam de Tranquillitate vitae. Ubi quadrigenta millia librorum Alexandriae arſiſſe legitur. Bibliothecae Alexandrinae incenſae meminit & Plutar. in Caeſare, & Dio lib. XLII. De omni re geſta cum Alexand. praeter caeteros copioſe Hirt. FABR.

54 *Cum partem*] Lugd. Bat. quart. & Coll. Gronov. *cum partes* legunt. Supra quoque *ea* non agnoſcit eadem Collatio cum tribus MSS. Lugd. Batt.

55 *Hodieque*] Male Edd. quaedam Vett. *hodie, quae.*

56 *Direptis,*] Lugd. Batt. quatuor Ultr. & Coll. Gronov. *derelictis.*

57 *A noſtris hominibus,*] Abſunt a Lugd. Bat. quarto.

58 *Noſtris temporibus*] Edd. Vett. quaedam *noſtriſque temporibus.*

59 *Memorent*] Ita Codd. & Edd. meliores, alii, *memorentur.*

60 *Quod quidem verum eſt:*] Haec mihi gloſſam marginalem ſapere videntur. Crebri enim bellorum tumultus, captaque per barbaros Gothos Roma, aliaque ſimilia,

tur, [61] quam aliam ullam tunc fuiſſe bibliothecam, quae extra [62] quadringenta millia librorum fuiſſe, ac per hoc evaſiſſe credatur. Caeſar poſtea inſulam ubi Pharus eſt, cepit. Eo Achillas cum Gabinianis militibus [63] venit. Ingens pugna commiſſa eſt, magna ibi Caeſarianorum militum multitudo cecidit: omnes etiam interfectores Pompeii interfecti ſunt: Caeſar vi inſiſtentium hoſtium preſſus, ſcapham adſcendit: quia mox pondere ſubſequentium gravata ac merſa, per CC. paſſus ad navem una manu elevata, qua chartas tenebat, [64] natando pervenit, mox navali certamine pulſatus, magna [65] felicitate claſſem regiam aut depreſſit aut cepit.

lia, minime contigiſſe videntur ſine Bibliothecarum aliqua jactura. Invidiam hanc in Chriſtianos derivarunt gentiles, quaſi illi ſub Imp. Chriſtianis expilaſſent atque vaſtaſſent Bibliothecas publicas. Quod ſicuti contigit forte circa illos libros, qui ſuperſtitiones veteres & inanium atque pudendorum ſacrorum ritus continebant, idcirco aliquis jam olim in margine ſcripſiſſe videtur, *quod quidem verum eſt.*

61 *Quam aliam ullam tunc fuiſſe* &c.] In MSS. Lugd. Batt. tribus & Coll. Gronov. deſideratur *ullam*. Oroſii autem haec verba quid ſibi velint, vix capio. Innuere videntur, vel exſtitiſſe ſcriptores, qui adfirmaverint, aliam alio in loco Alexandriae, iiſdem temporibus fuiſſe bibliothecam, quae non arſerit, quod propter librorum, qui incendio perierint, numerum negat Oroſius; vel, praeter bibliothecam illam Alexandrinam quadraginta millia librorum, nullam aliam fuiſſe bibliothecam publicam. Quod ſane falſum eſt; nam fuit in magno honore, & ante hanc cladem literariam & poſt, bibliotheca Pergamena, quam Cleopatrae largitus eſt Antonius, quaeque, teſte Plutarcho in Antonio p. 943. ducenta voluminum millia continebat, aemulatione Ptolemaeorum, a Pergamenis regibus collecta. Secunda igitur haec Alexandrina fuit Bibliotheca. Et prior quidem in loco urbis exſtitit, qui Bruchium vocabatur. Epiphan. de Menſuris & Ponderibus cap. IX. *Ptolemaeus, cognomento Philadelphus, Alexandriae rex, egregiam Alexanariae bibliothecam inſtituit, in ea urbis regione, quam Brucuium vocant; quae deſerta hoc tempore viſitur.* Secunda bibliotheca, quae ex Pergamena maxime crevit, in Serapio fuit, quod nobiliſſimum & ſtupendae magnitudinis atque artis erat templum, quodque ſtetit uſque ad Theodoſii majoris tempora. Juſſu enim imperatoris hujus Chriſtiani dirutum fuit, quo tempore quoque videtur altera illa bibliotheca Alexandrina ſive Pergamena, a Chriſtianis direpta atque ad alia loca fuiſſe tranſportata.

62 *Quadringenta millia librorum*] Totidem *Alexanariae arſiſſe* legimus ex Teſtimonio Livii apud Senecam de Tranquill. cap. IX. Gellius ſeptingenta millia numerat lib. VI. cap. 17. *Ingens poſtea numerus librorum in Aegypto a Ptolemaeis regibus vel conquiſitus vel confectus eſt, ad millia ferme voluminum ſeptingenta: ſed ea omnia bello priore Alexanar.no, dum d.r pitur ea civitas, non ſponte neque opera conſulta, ſed a militibus forte auxiliaris, incenſa ſunt.*

63 *Venit.*] MSS. & Edd. quidam *poſtea venit.*

64 *Natando*] Cod. Longob. Meus & tert. Flor. *nando pervenit.*

65 *Felicitate*] Omnes Codd. MSS. atque Edd. Vett. legunt *facilitate.* Vulgatam tamen ſervat Paulus Diaconus in fine lib. VI. Hiſt. Miſc.

CAPUT XVI.

Caeſar Alexandrinis regem reddit, Alexandrinos ſubigit, civeſque multos caedit.

[1] Alexandrinis petentibus regem [2] reddidit, monitum, ut magis amicitiam Romanam, quam arma experiri [3] ſtuderet. Qui tamen [4] ilico ut liber fuit, bellum intulit, ſed continuo cum toto exercitu ſuo & ipſe deletus eſt. Nam viginti millia hominum in eo bello caeſa referuntur, duodecim millia cum ſeptuaginta longis navibus dedita, quingenti ex victoribus cecidiſſe [5] dicuntur. Rex ipſe adoleſcens ſcapha exceptus ut fugeret, multis inſilientibus merſus, necatuſque eſt. [6] Corpus ejus ad litus devolutum, indicio loricae aureae cognitum fuit. Qua Caeſar Alexandriam praemiſſa, Alexandrinos omnes ad deditionem deſperatione compulit, regnumque Aegypti Cleopatrae dedit. Inde Syriam pervagatus, [7] Pharnacem in Ponto vicit. Poſtea vero quam Romam venit, [8] dictator & conſul creatus, in Africam tranſiit, & apud Thapſum cum Juba & Scipione pugnavit, maximamque ibi hominum multitudinem interfecit. Caſtra utriuſque direpta ſunt, ſexaginta elephanti capti. Cato ſeſe apud Uticam occidit. [9] Juba [10] percuſſori jugulum [11] pretio dato, praebuit.

1 *Alexandrinis petentibus*] Ed. Aug. *Alexandrinis regem petentibus, reddidit.*
2 *Reddidit,*] Lugd Batt. tres *reddit.*
3 *Studeret.*] Lugd. Bat. pr. *ſtudeat.*
4 *Ilico, ut liber fuit,*] Edd. quaedam Vett. *ut liber fuit, ilico bellum* &c.
5 *Dicuntur*] Malunt hoc verbum MSS omnes. Vulgg. *referuntur.*
6 *Corpus*] Lugd. Bat. pr. *corpuſque.*
7 *Pharnacem in Ponto*] De Pharnace & re cum eo geſta, Hirt. de bel. Alex. Dio li. XLII. & alii. FABR.
8 *Dictator & Conſul*] Oroſius, ſecutus fortaſſe Livium, hic aperte Caeſarem an. U. DCCVII. Dictatorem & Conſulem III. creatum oſtendit: quamvis haec Dictatura non omnes Annales ſuffragantes habeat, qua de re Sigonius in Faſtis. *De bello Africo* exſtat Hirtii Comm. De eodem omnes alii ſcriptores, quare in re aperta noſtris verbis minime opus eſt. FABR.
9 *Juba*] Lugd. Bat pr. & tert. cum Coll. Gronov. *Juba rex.*
10 *Percuſſori*] Dio ſcribit *Jubam* cum Petrejo ferro congreſſum, atque ita utrumque periiſſe. Florus tradit *Petrejum* ſuper menſas Jubam, & ſe interfeciſſe. De Scipionis interitu praeter hiſtoricos Seneca li. III. Epiſt. FABR.
11 *Pretio dato,*] Egregia eſt emendatio Ra-

buit. Petreius eodem ſe gladio perfodit: Scipio in navi, qua ad Hiſpanias fugere contendens [12] vento coactus in Africam redierat, [13] ſemetipſe jugulavit. In eadem navi etiam T. Torquatus occiſus eſt. Caeſar Pompeii Magni nepotes, filiamque [14] Pompeiam, ſimulque cum his Fauſtum Syllam & Afranium & Petreium filium juſſit occidi. Inde quatuor triumphis Urbem ingreſſus, diſpoſito recuperatae Reip. ſtatu; [15] continuo [16] in Hiſpanias contra Pompeios Pompeii filios profectus, [17] ſeptimo decimo quam egreſſus ab Urbe fuerat die, Saguntum pervenit, ſtatimque adverſus Pompeios duos, & Labienum atque [18] Attium Varum, multa bella & varia ſorte geſſit. Ultimum bellum apud [19] Mundam urbem geſtum eſt, [20] ubi tantis eſt viribus dimicatum, tantaque caedes acta, ut Caeſar quoque, veteranis etiam ſuis cedere non erubeſcentibus, cum caedi cogique aciem ſuam cerneret, praevenire morte futurum victi dedecus [21] cogitarit, cum ſubito verſus in fugam Pompeiorum ceſſit exercitus. [22] Et quidem eo die hoc [23] bellum actum eſt, quo Pompeius pater ab Urbe bellum geſturus aufugerat, quatuorque annis hoc civile bellum

Rubenii Elect. I, 10. *Petrejo.* Neque dubito, quin Oroſius ſcripſerit *Juba percuſſori jugulum Petrejo praebuit.* Nam, ſi credidiſſet Oroſius pretio dato, a percuſſore neſcio quo, occiſum Jubam, ſcripſiſſet in ſequentibus, *Petrejus ſuo ſe gladio perfodit.* Nunc, quoniam dicit *eodem*, neceſſario intelligi debet de gladio, quo antea Jubam, dein ſe ipſum confecit. *Ille* enim *& regi ſuffecit & ſibi.* Florus lib. IV. cap. 2.

12 *Vento coactus*] Lugd. Batt. pr. tert. & quart. cum Coll. Gronov. *vento actus Africam redierat*, neglecto *in.*

13 *Semetipſe*] Edd. Auguſt. & Venetae *ſemetipſum.* Aſſentitur Cod. Ultr.

14 *Pompeiam,*] Ed. Aug. *Pompeii.*

15 *Continuo in Hiſpanias*] *De bello Hiſpanienſi* extat Commentarius Hirtii. De eodem Plutarch. & Dio libr. XLIII. Fabr.

16 *In Hiſpanias*] Ed. Auguſt. *in Hiſpaniam.*

17 *Septimo decimo*] Ita Florentt. tres, alii *decimo ſeptimo.* Pro *quam*, Ed. Aug. *qua.*

18 *Attium Varum,*] *Attius* recte in libris vetuſtis legitur. Nam & Dio Πόπλιον Ἄττιον Οὐάρον nominat. Vulgares libri modo *Actium* modo *Accium* habent. In Plutarchi Catone mendoſe Οὐάρος Ἄππιος vocatur. Fabr.

19 *Mundam urbem*] MSS. & Edd. quidam, *Mundam flumen.*

20 *Ubi tantis eſt &c.*] MSS. & Ed. quidam expungunt *eſt.* Alii transponunt, *ubi tantis viribus dimicatum eſt.*

21 *Cogitarit,*] Lugd. Batt. tres, Ultr. & Coll. Gronov. *cogitaret.*

22 *Et quidem eo die*] Plutarchus in Caeſare de praelio Mundenſi: ταύτην τὴν μάχην ἐνίκησε τῇ τῶν Διονυσίων ἑορτῇ, καθ' ἣν λέγεται καὶ Πομπήϊος Μάγνος ἐπὶ τὸν πόλεμον ἐξελθεῖν: διὰ μέσου δὲ χρόνος ἐνιαυτῶν τεσσάρων διῆλθεν. id eſt, *Hoc praelium ſecundum Caeſar Liberalibus fecit, quo die Pompeius Magnus primum ad hoc bellum profectus dicitur, cum interea quatuor anni effluxiſſent.* Fabr.

23 *Hoc civile bellum actum eſt*] Una aut altera ex Edd. Vett. *bellum* neglexit.

24 *Toto*

lum indeſinenter [24] toto orbe tonuit: T. Labienus & Attius Varus in acie caeſi ſunt. [25] Sex. Pompeius [26] cum centeſimo equite aufugit. Frater ejus Cn. Pompeius contracta celeriter non parva Luſitanorum manu, [27] cum Caeſonio congreſſus [28] & victus, fugiensque interfectus eſt. Munda civitas cum inmenſa hominum caede, Caeſare [29] oppugnante, vix capta eſt.

24 *Toto orbe tonuit:*] Indocti librarii mutarunt in *totum orbem tenuit*, ut factum fuit in tribus Lugd. Batt. & Coll. Gronov. Sed Ed. Aug. verae & vulgatae lectioni addidit, *Al. totam urbem tenuit.*

25 *Sex. Pompeius*] Haec nos ex Roberti Stephani lib. ſic reſtituimus, cum in aliis libris è duobus fratribus *Cn. Pompeius aufugiſſe*, *Sextus interfectus* contra hiſtoriae veritatem legatur. FABR.

26 *Cum centeſimo equite*] Lugd. Bat. pr. *centenario*, reliqui tres cum Coll. Gronov. *cum centenario equitatu fugit.* Edd. Vett. quaedam, *cum centum equitibus aufugit.*

27 *Cum Caeſonio*] *Caeſonio* eſt etiam in vetuſtis, ſed vide, ne potius legendum ſit, *Ceſennio.* Nam Dio hunc *Ceſennium Lentonem* vocat: cujus mentio eſt Philippica XII. FABR.

28 *Et victus*,] Ed. Aug. *ibi victus.* In ea quoque *Caeſare* pro *Caeſonio.*

29 *Oppugnante*,] Lugd. Bat. tert. *pugnante*, prim. autem *pugnante & cedente.*

CAPUT XVII.

De Caeſaris interitu, & ob eum tumultibus & bellis.

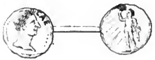
Caeſar Romam rediit: [1] ubi dum [2] Reipublicae ſtatum contra exempla majorum clementer inſtaurat, auctoribus Bruto & Caſſio,

1 *Ubi dum*] Edit. Aug. & Cod. Ultr. *ibi dum.* Inſignem Julii Caeſaris, inter plures, poſſideo nummum aereum, a Corinthiis, in ejus, ut urbis ſuae inſtauratoris, honorem cuſum. In illo, adfabre admodum facto, ſenile & curis atque macie confectum herois Julii caput videre eſt. Nomina duumvirorum Certi Aericii & C. Julii in poſteriore nummi parte ſcribuntur, in quo antiqui illius Corinthii Bellerophontis

ſio, conſcio etiam plurimo ſenatu, [3] in curia [4] viginti & tribus vulneribus confoſſus interiit. [5] In qua conjuratione fuiſſe [6] amplius ſexaginta conſcios ferunt. Duo Bruti & Caius Caſſius aliique ſocii, ſtrictis pugionibus in Capitolium [7] ſeceſſerunt. Diu deliberatum eſt, utrum Capitolium cum auctoribus caedis oporteret incendi. Corpus ejus raptum populus, dolore [8] inſtimulatus, in foro fragmentis tribunalium ac ſubſelliorum cremavit. Percenſuit latitudinem regni ſui Roma cladibus ſuis, atque in ſuam [9] converſa caedem, ſingulas quaſque gentes ibidem, ubi domuit, vindicavit. Aſiae, Europae, atque Africae, non dico tribus mundi partibus, ſed totis trium partium angulis,

tis pegaſo vecti imago eſt. Adjeci ex Muſeo noſtro alterum Julii Caeſaris aereum itidem nummum, cum capite ejusdem & imagine Jovis, ſed pejus a tempore, eroſis literis, habitum.

2 *Reipublicae ſtatum*] Lugd. Batt. duo cum Coll. Gronov. *repente ſtatum.*

3 *In curia*] Quomodo Caeſar Idibus Martiis in curia Pompeji XXII. vulneribus confoſſus fuerit, Suetonius, & omnes alii ſcribunt. Fabr.

4 *Viginti & tribus*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gron. *viginti & quatuor.*

5 *In qua*] Secundam vocem non agnoſcunt Lugd. Batt. pr. & tert.

6 *Amplius ſexaginta conſcios*] Suetonius: *Conſpiratum eſt in eum à ſexaginta amplius*, quorum nonnullos Cicero nominat Philip. II. plures Appianus lib. II. Fabr.

7 *Seceſſerunt.*] MSS. & Edd. quidam *receſſerunt.*

8 *Inſtimulatùs,*] Ed. Auguſt. *ſtimulatus.*

9 *Converſa*] Lugd. Bat. pr. & tert. cum Coll. Gronov. *verſa.* Lucanus 1. 3.

Populumque potentem
In ſua victrici converſum viſcera dextra.

Idem ibid. vſ. 7.

Quis furor, ô cives: quae tanta licentia ferri,
Gentibus inviſis Latium praebere cruorem!

atque ibid. vſ. 38.

Diros Pharſalia campos
Impleat; & Poeni ſaturentur ſanguine manes.

10 Gla

gulis, edidit [10] gladiatores ſuos: feriatisque inimicis ſpectaculum miſerae ultionis ingeſſit. Nec tamen ſufficit ipſas quoque cum auctoribus cauſas fuiſſe conſumtas, recidiva ſemina in eodem agro [11] germinant, [12] magna continuo metentibus malorum incrementa cum magno ſudore factura: victor civilis belli à civibus Caeſar occiditur, in caedem unius trahuntur agmina conſciorum. Certum enim erat, [13] quia Caeſar indigne peremtus, plures habere poſſet ultores. [14] Plurimaque nobilitas una ſimul catena ſceleris copulatur, ne forte [15] tanta malorum materia non belli magnitudine ſuppleatur, ſed vindictae brevitate tenuetur. [16] Medeam illam fabulae ferunt [17] dentes quondam occiſi ſeviſſe ſerpentis, e quibus quaſi [18] competens ſemini ſeges, armati homines terra emerſerint, ſeſeque mox invicem pugnando proſtraverint. Et quidem hoc poëtarum commenta finxerunt; [19] noſtra autem Roma, Caeſare occiſo, quanta de cineribus ejus agmina armata parturiit? Quanta bella in teſtimonium miſerae foecunditatis non [20] legenda pueris, ſed [21] ſpectanda populis excitavit? & tamen horum omnium

10 *Gladiatores ſuos:*] Captivi ſaepe, praeſertim qui ejusdem erant nationis, cogebantur depugnare in arena, fiebatque idem ſaepius in magnorum virorum funeribus. Sic in funere quaſi victarum gentium Romani inter ſe bellis civilibus certarunt, terriſque a ſe devictis hoc modo veluti ſolatium praebuerunt.

11 *Germinant,*] Edd. quaedam *germinaverunt.* Aug. *ſeminavit.*

12 *Magna*] Florent. pr. *mala.*

13 *Quia Caeſar*] Puto legendum eſſe, prout in Ed. principe exſtat, *quod.* In Codicibus enim Oroſii voces *quod*, *quia*, *cur*, ſolent permutari. In quibusdam MSS. abeſt *enim*, in pluribus pro *poſſet* ſcribitur *poſſit.*

14 *Plurimaque*] Copulam *que* non agnoſcit Ed. pr.

15 *Tanta*] Lugd. Bat. duo cum Coll. Gronov. *tandem.*

16 *Medeam illam*] Fabula eſt in Apollonii Argonauticis libr. III. & Ovidii Metamorph. lib. VII. Fabr.

17 *Dentes quondam*] Haec meliorum Codd. eſt lectio, alii *quosdam.*

18 *Competens ſemini ſeges,*] Ita in MSS. Ex Edd. quidam, *competentes ſemini ſegetes.*

19 *Noſtra autem Roma,*] Duo ex Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. *noſtra haec Roma.*

20 *Legenda pueris,*] In exercitiis ſcilicet Scholaſticis. Juvenal. Sat. X. vſ. 167.

Ut pueris placeas, & declamatio fias!

21 *Spectanda populis*] Quibusdam ex iis non ſine voluptate, ut fieri ſolebat in ſpectaculo gladiatorum, quibus ſupra Romanos miſeros comparavit.

omnium malorum initium ſuperbia eſt. Inde [22] exarſerunt bella civilia, inde iterum [23] pullularunt. Non ergo injuſta caedes eſt eorum, qui eam injuſte [24] conſectantur, ſi ambitionis aemulatio per ipſos atque in ipſis & agitur & punitur, donec qui detrectavêre collegium, diſcant ferre dominatum: ſummaque imperii totius ad unum redacta, longe aliud omnes homines vivendi genus ſubeant, ut omnes humiliter placere ſtudeant, non inſolenter offendere. Sed ad tam ſalubrem humilitatis doctrinam magiſtro opus eſt. Itaque, opportune compoſitis rebus, Auguſti Caeſaris temporibus natus eſt Dominus Chriſtus: [25] qui, cum in forma Dei eſſet, formam ſervi humiliter adſumſit: ut tunc demum aptior fieret humilitatis inſtitutio, quando jam per totum mundum poena ſuperbiae omnibus eſſet exemplo.

22 *Exarſerunt*] Edd. Vett. quaedam *ſurrexerunt.*

23 *Pullularunt.*] Lugd. Batt. duo *popularium.*

24 *Conſectantur*,] Edd. quaedam Vett. *inſectantur.* Eaedem mox *& in ipſis.* Dein *agitur & punitur*, deleto &, quod praeceſſerat, Ed. Aug.

25 *Qui, cum* &c.] Ex Epiſt. Pauli ad Philipp. cap. II. vſ. 6.

CAPUT XVIII.

De Caeſare Octaviano Auguſto, rebuſque per eum geſtis.

Anno ab Urbe condita DCCX. interfecto Julio Caeſare, [1] Octavianus, qui teſtamento Julii [2] Caeſaris avunculi & haereditatem &

1 *Octavianus*] Recte Manuſcripta exemplaria. Nam *C. Octavius*, Julii Caeſaris teſtamento adoptatus, more Romanorum dictus fuit *C. Julius Caeſar Octavianus*, Dio lib. XLVII. Fabr.

2 *Caeſaris avunculi*] Julium Caeſarem Octa-

& nomen adſumſerat, idemque qui poſtea rerum potitus Auguſtus eſt dictus, ſimul ut Romam adoleſcens admodum venit, indolem ſuam bellis civilibus [3] vovit. Nam, ut breviter coacervationem malorum explicem, [4] bella civilia quinque geſſit: Mutinenſe, Philippenſe, Peruſinum, Siculum, Actiacum: è quibus duo, hoc eſt, primum & noviſſimum, adverſus Marcum Antonium, ſecundum adverſus Brutum & Caſſium, tertium adverſus L. Antonium, quartum

ctaviani *avunculum* nominat etiam infra c. XX. & Suetonius in Auguſto ait: *Nihil convenientius ducens, quam necem avunculi vindicare*, cum tamen *avunculus magnus* fuerit. Neſcio autem an Oroſius Octavianum ex ſorore Caeſaris natum putaverit, quem errorem Jo. Pierius, Carolus Sigonius, ac poſtremo Guiliel. Xylander (qui in Dionis hiſtoria convertenda & emendanda praeclara ingenii ſui documenta dedit) refutarunt. FABR.

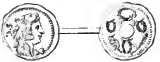
3 *Fovit.*] Sic feci ex *novit* & *vovit*. Sic lib. VII. *occulto foedere vovens*, reſtitue *fovens*. Forte nihil temere ſit mutandum, ſi *vovendi* variam conſideres notionem. LAUT. Verbum *fovit* loci elegantiam tollit; *novit*, quod, contra Vett. quae praeceſſerant Edd. omnes, recepit Fabricius, nauci non eſt, ut nec *movit*, quod in Lugd. Batt. tribus & Coll. Gronov. inveni. Omnino reponi debet *vovit*, quod MSS. reliqui omnes & Edd. agnoſcunt. Voverat, ſeu devoverat ſeſe Octavianus bellis civilibus, ad quinque, quae geſſit, juvenis etiamnum initiatus. Genus loquendi, ut apud Lucanum III. 310.

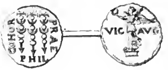
Accipe devotas externa in praelia dextras!

4 *Bella civilia quinque geſſit*,] Bellorum horum victoriarumque Caeſaris Octaviani Auguſti memoria inſignis exſtat in nobiliſſimo, qui penes me eſt, nummo argenteo; in cujus parte priore, ſine ulla inſcriptione, agnoſcitur Caeſaris Octaviani caput, leoninis exuviis, in morem Herculis exornatum; quaſi agnoſceret Senatus Romanus (cujus juſſu, adpoſita nota S. C. fuit cuſus denarius) domita per Herculem hunc Alexicacum, quae Romanum imperium lacerabant, monſtra, Antonium praecipue & Sextum Pompejum. Inſignis aeque eſt pars altera nummi, quae, ſine ulla inſcriptione, typi ſuperbia, rem abſolvit. Spectatur enim ibi globus, terrarum orbem deſignans, in media area, quatuor cinctus corollis, cum acroſtolio & frumenti ſpica. Cujus emblematis duas poſſum adferre interpretationes. Per quatuor enim corollas quatuor victoriae Caeſaris deſignari poſſunt, quas hic enumerat Oroſius, ſic ut quinta victoria duplici typo indicetur, videlicet acroſtolio & frumenti ſpica, quae Siciliae & victoriae Siculae, ſive de Sexto Pompejo, ſint ſymbolum, claſſibus enim ille & frumenti copia valebat. Altera interpretatio haec eſt. Quatuor cernimus corollas, ſed ita pictas, ut quae ex iiſdem globo ſuperponitur, reliquas tres, quae aequali ſunt magnitudine, vincat. Haec igitur in genere victorias Caeſaris, & ſubactum terrarum Orbem ſignificat. Tres corollae, ſibi invicem ſimiles, triplicem triumphum, cujus mentio fit cap. XX. & partas in ſpecie ex Europa, Aſia & Africa, tribus Orbis terrarum partibus, victorias innuunt. Acroſtolium vero potentiam maris, frumenti ſpica, abundantiam & ubertatem rerum omnium frumentique inprimis curam deſignant. Alterum itidem ſervo nummum, aereum, victoriae Actiacae teſtem, cuſum Philippis, Macedoniae urbe ad Pangaei montis radices. Coloniam eam fecerat

tum adverſus Sex. Pompeium, Cnei Pompei filium, confecit. [5] Antonius à ſenatu hoſtis [6] pronuntiatus, D. Brutum ad Mutinam obſidione concluſerat. Conſules Hirtius & Panſa, & cum his Caeſar, ad liberandum Brutum, expugnandumque Antonium miſſi. [7] Panſa primo veniens, exceptus inſidiis, inter ſuorum clades, ipſe quoque pilo graviter vulneratus, ab eodem vulnere interpoſitis diebus eſt mortuus. Hirtius, auxilium collegae ferens, magnas Antonii copias [8] vaſta ſtrage delevit. Caeſar eatenus caſtra cuſtodiit. Secunda adverſus Antonium pugna magnae utrimque ſtrages actae ſunt. Namque tunc ibi Hirtius conſul occiſus eſt, [9] victus fugit Antonius, Caeſar victoria potitus eſt, cui D. Brutus, de conjuratione occiſi Julii Caeſaris, confeſſus, pre-

Caeſar, novoſque eo colonos deduxit Auguſtus. Signa cohortium praetorianorum, adſcripto nomine, a parte altera; ab altera Victoriae navalis conſpicitur typus, cuſumque fuiſſe nummum, quum Octavianus Auguſti adſumſiſſet nomen, docet inſcriptio VIC*toria* AVG*uſti*.

5 *Antonius hoſtis*] Hiſtoriam non aliunde commodius adoleſcentes, quam ex Ciceronis epiſtolis & Philippicis cognoſcent. Legendi ſunt etiam Plutarchus, Appianus, Dio, & Paterculus. FABR.

6 *Pronunciatus*,] MSS. aliquot ex Lugd. Bat. cum Coll. Gronov. *pronunciatur*, *D. enim Brutum* &c.

7 *Panſa primo veniens*,] *De pugna Mutinenſi* exſtat epiſtola Galbae ad Ciceronem libr. X. Epiſtol. Familiar. FABR.

8 *Vaſta ſtrage*] Ultr. ſed ſolus, *una ſtrage*. Mox Lugd. Bat. pr. *clades* pro *ſtrages* habet.

9 *Victus fugit Antonius*] Ita repoſui ex MSS. conſenſu, adſtipulante Ed. Auguſt. Vulgati reliqui, *victus fuit Antonius*.

10 *Fu*

preces poenitentiae [10] fudit: [11] Dolabella Trebonium, unum ex interfectoribus Caeſaris, Smyrnae interfecit. Dolabellam ſenatus hoſtem pronuntiavit. Conſulum occiſorum uterque exercitus Caeſari paruit. [12] Poſtea D. Brutus in Gallia à Sequanis captus & occiſus eſt. [13] Baſillus autem, aeque unus de percuſſoribus, manu ſervorum ſuorum necatus eſt. Lepido ſatiſagente, Caeſar Antonium recepit in gratiam: atque ob fidem reconciliatae gratiae, filiam ejus matrimonio ſortitus eſt. Inde cum ad Urbem acceſſiſſent, ac rumor de futura proſcriptione ortus eſſet, [14] C. Thoranius, vir praetorius, nihil tale metuens, incurſu militum domi ſuae interfectus eſt, aliique complures trucidati ſunt. Itaque, ne latius atque effrenatius incircumſcripta caedes ageretur, [15] centum triginta & duûm ſenatorum nomina in tabula propoſita ſunt, primum Lepidi praecepto & nomine, deinde Antonii, tertio Caeſaris. Ibi Antonius Tullium Ciceronem inimicum ſuum, ibi L. Caeſarem avunculum ſuum, & (quod exaggerando ſceleri acceſſit) viva matre proſcripſerat; ibi Lepidus L. Paullum fratrem ſuum [16] in eumdem proſcriptorum gregem conjecerat. Adjecti ſunt poſtea ad

10 *Fudit* :] Tres Fiorentt *dedit.*

11 *Dolabella Trebonium*] Haee Dio libr. XLVII & Appianus III. Fabr.

12 *Poſtea D. Brutus in Gallia*] D. Brutus non à Sequanis, ſed à *Capeno Sequano* occiſus fuit, ut Livius ait lib. CXX. vei in domo Capeni ab iis quos Anton. miſerat, ut Patercuius ſcribit. Fabr.

13 *Baſillus*] App. lib. III. extremo, τῷ δ' αὐτῷ χρόνῳ καὶ Μινύκιος Βάσιλλος, σφαγεὺς καὶ ὅδε Καίσαρος ὑπὸ τῶν θεραπόντων ἀνῃρέθη, i. e. *Eodem tempore Minucius Baſillus, unus de percuſſoribus Caeſaris, a ſervis ſuis interfectus eſt.* Bene igitur gentis *Minuciae* cognomen *Baſillus* in libris vetuſt. ſcribitur. Nec probo quod Hieron. Ferrarius Philippica ſecunda, unum librum ſecutus, contra caeterorum fidem, *Baſillum* in *Baſilium* mutavit. Imo vero non dubito quin iib. III. de Off. & apud Caeſarem V. de bello Gall. legendum ſit, *L. Minucius Baſillus.* Nam & Plut. in Sulla Λεύκιον Βάσιλλον habet, & cognomina non in *ius*, ſed in *us* deſinunt uſitate. Fabr. *Baſillus* in Lugd. Bat. pr. ſed in Florent. pr. *Baſilus* ſcribitur, ut apud Lucanum IV. 416.

Et Baſilum vidère ducem.

Fuit ex gente Minutia, dictus L. Minutius Baſiius vel Baſiilus, teſte, praeter Fabricium, Iſ. Caſaubono ad Sueton. Jul. cap. LXXX. Forte fuit idem, qui antea ſteterat a partibus Caeſaris contra Pompejum, cujusque, a Pompejanis, cum legione ſua victi, meminit Oroſius ſupra cap. XV.

14 C. *Thoranius*] De hoc App. lib IV. Suet. in Aug. & Valer. ut puto, lib. IX. c. 11. Fabr.

15 *Centum triginta & duûm*] In Epitoma Liv. iib. CXX. eſt, CXXX. Senatorum nomina. Plut. in Anton. ſcribit CCC. proſcriptos à Triumviris oeciſos fuiſſe. Fabr.

16 *In eumdem proſcriptorum gregem*] Vett. quaedam Edd. *in eodem proſcriptorum numero.*

17 *Ipſe*

ad numerum proſcriptorum triginta equites Romani. Multae diu & variae caedes actae, domus proſcriptorum, direptis omnibus, dirutae ſunt. At Dolabella in Syria multa cum Caſſio bella geſſit, à quo victus [17] ipſe ſe interfecit. Brutus & Caſſius magnis exercitibus comparatis apud Athenas convenerunt, totamque Graeciam [18] depopulati ſunt. Rhodios Caſſius terra marique oppugnatos ad deditionem coëgit, quibus praeter vitam nihil reliquit. [19] Igitur Caeſar & Antonius eoſdem in Macedoniam magnis bellorum adparatibus perſecuti, ad mortem compulerunt: quamvis manifeſtiſſime illa tunc pugna non virtute partis Antonii, ſed Caeſaris felicitate confecta ſit. Caeſar enim tunc aeger, cum ſe in caſtris capiendae quietis cauſa tenere ſtatuiſſet, [20] hortatu, & precibus medici ſui, qui per ſomnium admonitum ſeſe fatebatur, ut ea die caſtris Caeſarem ſalutis ipſius cauſa educeret, in campum [21] aegre inter copias egreſſus eſt, ac mox caſtra ejus ab hoſtibus capta ſunt: ſed rurſus Caeſariani milites Caſſii caſtra ceperunt. Quare ad deſperationem adacti Brutus & Caſſius, inmaturam ſibi mortem ante belli terminum conſciverunt, Nam, invitatis percuſſoribus, Caſſius caput, Brutus latus praebuit. [22] At Romae Fulvia, uxor Antonii, ſocrus Caeſaris, dominatum ut mulier agitabat: incertum in hac mutatione conſularis regiique faſtigii, utrum deficientis potentiae ultima, an incipientis prima [23] numeranda, certe etiam in eos inſolens, per quos ut inſoleſceret, agebatur. Nam & Caeſarem reverſum apud Brunduſium contumeliis, factionibus, inſidiiſque [24] petiit. A quo propulſata ad Antonium con-

17 *Ipſe ſe interfecit*] Ita, vel *ſe ipſe interfecit*, omnes exhibent libri MSS. *ſeſe interfecit*, neglecto *ipſe*, Vulgg.

18 *Depopulati ſunt.*] Lugd. Batt. quatuor cum Coll. Gronov. *pene populati ſunt.*

19 *Igitur Caeſar & Antonius*] *De bello Philippenſi* Plut. in Antonio & Bruto, App. lib. IV. Dio XLVII. Livius CXXIV. Florus lib. IV. c 6. Vellejus, Eutropius, & alii. Fabr.

20 *Hortatu & precibus medici*] De hoc ſomnio medici Dio. Amicum ſuum hunc fuiſſe ipſe ſcripſit, auctore Plutar. in Antonio. Fabr.

21 *Aegre*] Ita MSS. & Edd. plures & meliores. Alii *aeger*, Sueton. in Aug. cap. 91. *Quamvis ſtatuiſſet, non egredi tabernaculo propter valetudinem.*

22 *At Romae Fulvia*] De *Fulviae* inſolentia Plut. in Antonio, & Dio lib. XLVIII. Fabr.

23 *Numeranda*] Ita MSS. quos inſpexi, omnes, *nominanda* Fabricius & reliqui Editores.

24 *Petiit*] Iidem *petivit.*

25. Sca

conceſſit in Graeciam. [25] Sex. Pompeius, poſtquam ſe in proſcriptorum numerum relatum comperit, converſus in latrocinia, omnem oram Italiae caedibus rapiniſque vaſtavit. Sicilia praerepta, commeatibuſque inpeditis, Romam fame adfecit. Mox cum eo pacem triumviri, ut non dicam tyranni, id eſt, Lepidus, Caeſar, Antoniusque fecerunt. Sed continuo cum contra pactum Pompeius fugitivos adlegeret, ut hoſtis habitus eſt. Mena, libertus Pompei, cum ſexaginta navium claſſe ad Caeſarem defecit, eidemque claſſi ipſe juſſu Caeſaris praefuit. Idemque continuo [26] cum Statilio Tauro adverſus Menecratem Pompeianum ducem navale bellum geſſit. Deinde ipſe Caeſar adverſus eosdem Pompeianos cruentiſſimum bellum navale confecit: ſed continuo victricem claſſem pene univerſam apud [27] Scyllaceum naufragio amiſit. [28] Ventidius Perſas & Parthos in Syriam irrumpentes, tribus bellis maximis ſudit, regemque eorum Pacorum in acie interfecit, ea ſcilicet die, qua Craſſus à Parthis fuerat occiſus. Antonius, uno vix caſtello expugnato, pacem cum Antiocho fecit, ut ipſe tantam rem conſummaſſe videretur. Ventidium Syriae praefecit, [29] juſſitque ut Antigono bellum inferret: qui Judaeos tum forte debellaverat, captiſque Hieroſolymis, templum ſpoliaverat, [30] regnumque Herodi demſerat: quem continuo victum in deditionem recepit. Mena libertus cum ſex navibus ad Pompeium rediit, a quo clementer receptus, Caeſaris claſſem incendit, quamvis nuper Caeſar alteram ſecundo naufragio perdidiſſet. Idemque Mena poſtea ab Agrippa navali praelio circumventus, cum ſex triremibus ad Caeſarem tranſiit. Sed hunc Caeſar tertio transfugam, indulta tantum vita, [31] ſegnem

25 *Sex. Pompejus,*] De Sex. Pompeio rebusque ab eo & cum eo geſtis Livius lib. CXXVII. & ſeqq. Appian. Lib. V. Dio. XLVIII. & XLIX. Flor. lib IV. c. 8. FABR.

26 *Cum Statilio Tauro*] Dio lib. XLVIII. Menam non cum Tauro, ſed cum Calviſio Sabino bellum adverſus Menecratem geſſiſſe tradit. FABR.

27 *Scyllacaeum*] Dio Σκύλλαιον habet App. Σκυλάκιον. Virgil. lib. III. Aeneid. *Navifragum Scylaceum* dicit, quo in loco de hujus nominis ratione Pierius & Erythraeus. FABR.

28 *Ventidius Perſas*] De re à *P. Ventidio* proſpere cum Parthis geſta Plutarchus in Antonio Dio. lib. XLVIII. & XLIX. Flor. lib. IV. c. 9. Valerius lib. VI. c. 10. FABR.

29 *Juſſitque ut Antigono*] Lege Joſephum lib. XIV. Antiquit. FABR.

30 *Demſerat:*] MSS. & Vulgg. omnes *dederat*, ſed in Cod. Lugd. Bat. pr. ſuperſcribitur

bitur

³¹ ſegnem reliquit. Deinde Agrippa inter Mylas & Liparas ³² adverſus Democharem & Pompeium navale praelium geſſit, ac vicit; ibique tunc naves triginta aut ³³ demerſit, aut cepit, reliquis laceratis. Pompeius Meſſanam confugit. Caeſar interea Taurominium ³⁴ trajecerat, quem repentino inpetu Pompeius adflixit. Unde multis demerſis navibus ſuis, ac magna multitudine ſuorum militum perdita, in Italiam Caeſar aufugit, ³⁵ nec interveniente mora, in Siciliam rediit: ibique Lepidum ex Africa adventantem obvium habuit, ſummas ſibi partes terrore, minis ac ſuperbia vendicantem. Poſt dies paucos Agrippa juſſu Caeſaris à litore cum acie inſtructa proſpectantis, ³⁶ atrociſſimo navali praelio adverſus Pompeium conflixit & vicit. Nam centum ſexaginta tres naves aut demerſit aut cepit. Pompeius cum decem & ſeptem navibus vix elapſus evaſit. ³⁷ Lepidus magna viginti legionum inſolentia tumens, cum Meſſanam militibus permiſſam diripuiſſet, ipſum Caeſarem ad ſe venientem ſemel atque iterum ſprevit, ac potius telis appeti juſſit: quae ille, collecta in laevum brachium lacerna, repellendo vitavit. Mox inmiſſo equo ad ſuos reverſus, inſtructo exercitu adverſus Lepidum veniens, plurimas legiones Lepidi, paucis interfectis, tranſire in ſuam partem compulit. Lepidus tandem intelligens, quo vanitas ſua tenderet, depoſito paludamento, aſſumtaque ³⁸ veſte pulla, ſupplex Cae-

bitur *demſerat* eſſe legendum; qua emendatione nihil certius eſt. Cum Herode enim & fratribus ejusdem de regno bellum geſſit Antigonus, a Ventidio captus, & ab Antonio ſecuri percuſſus. Herodi autem regnum dedit poſtea Antonius. Mirum vero eſt Fabricium advocaſſe in partes ſuas Joſephum & nihil adnotaſſe ad inſubidam illam lectionem *regnumque Herodi dederat*, qua ineptior excogitari nequit, quum de Antigono omnino ſermo ſit, qui regno & potentia ejecit Herodem cum ſuis, non vero de Antonio, qui Herodem regem conſtituit, ſed poſtea, victo & capto Antigono.

31 *Segnem reliquit.*] Virg. Aeneid. X. 699.

Poplite Palmum
Succiſo volvi ſegnem ſinit.

32 *Adverſus Democharem*] In aliis corrupte eſt, *Democham*, Δημοχάρην Appianus & Dio nominant. Suetonius quoque *Democharem* bene habet. Fabr.

33 *Demerſit*,] Cod. Longob. *merſit*.

34 *Trajecerat*,] Quidam MSS. *tranſierat*.

35 *Nec interveniente mora*,] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. *nec interveniente dilatione*. Edit. Auguſt. *nec interveniente ditionis mora*.

36 *Atrociſſimo*] Sic MSS. Edd. meliores & Auguſt. alii *atrociſſime*.

37 *Lepidus magna XV. legionum*] De Lepidi diſſenſione cum Octaviano, & quomodo coactus fuerit abdicare, copioſe Dio lib. XLIX. Appian. V. Vellejus I. Fabr.

38 *Veſte pulla*,] In quibusdam *pura*, mendoſe legitur. Dio. καὶ οὕτω καὶ ἄκων ἠναγκάσθη ἐθελοντὴς ἐν ἰδέᾳ φαιᾷ ἱκέτης αὐτῷ γενέσθαι. i. *Hoc*

Caeſari factus vitam & bona impetravit, perpetuo quidem [39] emendatus exſilio. [40] Taurus, Caeſaris praefectus; totam pene Siciliam ferro pertentatam conterritamque in fidem recepit. Quadraginta quatuor legiones ſub unius tunc imperio Caeſaris erant; milites, multitudine [41] ferociores, quoſdam pro accipiendis agris tumultus excitaverunt. Sed Caeſar, animo ingens, viginti millia, militum exauctoravit, triginta millia ſervorum dominis [42] reſtituit, ſex millia, quorum domini non exſtabant, in crucem egit. [43] Ovans Urbem ingreſſus, ut in perpetuum tribunitiae poteſtatis eſſet, à ſenatu decretum eſt. His diebus trans Tiberim [44] è taberna meritoria fons olei terra exundavit, ac per totum diem largiſſimo rivo fluxit.

i. *Hoc modo Lepidus quoque adactus, aſſumpta veſte pulla ultro ſupplex Caeſari factus eſt.* Vellejus etiam ſcribit, *Lepidum pullo velatum amiculo genibus Caeſaris advolutum.* Fabr.

39 *Emendatus exſilio.*] Venetiis inpreſſus legit *mulctatus.* Bene hercle; ſed illud tamen non alienum ab Oroſio. Laut. Propius ad MSS. lectionem venit *mandatus*, quod in Ed. Aug. exſtat. Retineo autem *emendatus*, quod haec una Lepido, homini turbulento, fuerit medicina, neque aliter emendari potuerit. De libro ſuo Martialis lib. iv. x. 7.

Non poſſunt noſtros multae, Fauſtine, liturae
Emendare jocos; una litura poteſt.

40 *Taurus* &c. *totam pene Siciliam*] Vide ne, *Africam*, potius legendum ſit. Nam Tauri virtute Octavianus utramque Africam obtinuit, auctore Dione. Ex Africa eum triumphaſſe indicant tabulae Capitolinae, in quibus eſt, T. STATILIVS. T. F. TAVRVS.PROCOS. EX AFRICA. A. DCCXIX. PRIDIE K. IVL. Fabr.

41 *Ferociores*,] Ed. Aug. *feroces.*

42 *Reſtituit*,] MSS. Lugd. Batt. quidam *reddidit*, & mox pro *ſex* millibus ſervorum *ſeptem* numerant.

43 *Ovans Urbem ingreſſus*,] Hinc in Capitolinis triumphis eſt, IMP. CAESAR DIVI F. C. N. II. III. VIR. R. P. C. II. OVANS EX SICILIA AN. DCCXVIII. IDIB. NOVEMBR. Fabr.

44 *E taberna meritoria*] MSS. Lugd. Batt. duo, *taberna meritoria fontem olei terra exundavit.*

Digitized by Google

Caput XIX.

De rebus ab Antonio geſtis, & bello Actiaco.

[1] Antonius vero, poſtquam Araxem tranſmiſit, omnibus undique malis circumventus, [2] vix tandem Antiochiam cum paucis rediit. Nam cum multitudine equitum & [3] ſagittarum ab omnibus praeliis; quae plura tentavit; [4] victus ſemper effugeret, tum praeterea incertis & ignotis [5] regionis locis inpeditus, graviſſima fame ad nefandos cibos coactus eſt, [6] plurimique militum ſeſe hoſtibus dediderunt. Inde in Graeciam tranſiit, juſſitque Pompeium, qui victus à Caeſare exercitum bellumque reparabat, cum paucis ad ſe venire. Pompeius fugiens, [7] à Titio & Furnio, Antonianis ducibus, ſaepe terreſtri navalique [8] bello victus & captus, ac poſt paululum interfectus eſt. Caeſar Illyricum, Pannoniam partemque Italiae, bellis ſubegit & domuit, [9] Antonius Artabanem, Armeniae regem, proditione & dolo cepit; quem argentea catena vinctum ad confeſſionem theſaurorum regiorum coëgit. Expugnatoque oppido, in quo conditos eſſe prodiderat, magnam vim auri argentique abſtulit. Qua elatus pecunia, denuntiari bellum Caeſari, atque Octaviae, ſorori Caeſaris, uxori ſuae, repudium indici juſſit, & Cleopatram

1 *Antonius vero poſtquam*] De infelici *bello Antonii cum Parthis* praeter Plutarchum lege Vellejum. Fabr.

2 *Vix tandem*] Primam vocem Edd. quaedam negligunt.

3 *Sagittarum*] In omnibus MSS. ut & Ed. Aug. ſcribitur *ſagittarum*, non, ut in Vulgg. eſt, *ſagittariorum.* Videlicet ex equis ſagittas mittere ſoliti erant Parthi, adeoque ipſi equites illi fuerunt ſagittarii, ut de emendatiore lectione dubitari nequeat.

4 *Victus ſemper effugeret,*] In Ed. Aug. legitur *victus* (deleto *ſemper*) *effugeret.* Al. *effugerit.* Quod ultimum in tribus Florentt. legitur.

5 *Regionis*] In Ed. Auguſt. ut ſuperfluum, expungitur.

6 *Plurimique*] In omnibus fere MSS. ut & Ed. Aug. deſideratur copula.

7 *A Titio & Furnio*] Ita recte libri antiqui. Vulgo, *Tito*, & *Formo*, corrupte legitur. Sex Pompeium à *M. Titio*, & *Furnio* occiſum ſcribunt quoque Appianus & Dio. *Titii* meminit Vellejus. Fabr.

8 *Bello*] Ed. Auguſt. *praelio*, prout haec ſaepe permutari ſolent.

9 *Antonius Artabanem*] Hanc hiſtoriam lege in Dionis lib. XLIX. & in Epitoma Liviana CXXII. Fabr.

10 *Ipſe*

ſtram ſibi ex Alexandria occurrere imperavit. [10] Ipſe Actium, ubi [11] claſſem conſtituerat, profectus, cum prope tertiam partem remigum fame [12] abſumtam offendiſſet, nihil motus: [13] Remi, inquit, modo ſalvi ſint; nam remiges non deerunt, quoad Graecia homines habuerit. Caeſar ducentis triginta roſtratis navibus à Brunduſio in Epirum profectus eſt. Agrippa vero praemiſſus à Caeſare, multas onerarias naves frumento atque armis graves, ab Aegypto, Syria, Aſiaque ad ſubſidium [14] Antonio venientes, cepit; peragratoque Peloponnenſium ſinu, Methonam urbem, validiſſimo Antoniano praeſidio munitam, expugnavit. Inde Corcyram cepit: fugientes navali praelio perſecutus, profligavit; multiſque rebus cruentiſſime geſtis, ad Caeſarem venit. Antonius defectu & fame militum ſuorum permotus bellum maturare inſtituit, ac repente inſtructis copiis, ad Caeſaris caſtra proceſſit, & victus eſt. Tertio poſt pugnam die, Antonius caſtra ad Actium tranſtulit, navali praelio [15] decernere paratus. Ducentae & triginta roſtratae fuêre Caeſaris naves, & triginta ſine roſtris, triremes velocitate liburnicis pares, & octo legiones claſſi ſuperpoſitae, abſque cohortibus quinque praetoriis. Claſſis Antonii centum ſeptuaginta navium fuit, quantum numero cedens, tantum magnitudine praecellens. Nam decem pedum altitudine a mari aberant. Famoſum & magnum hoc bellum apud Actium fuit. Ab hora quinta usque in horam ſeptimam, incerta vincendi ſpe, graviſſimae utrimque caedes actae: reliquum diei cum ſubſequente nocte in victoriam Caeſaris declinavit. Prior regina Cleopatra cum ſexaginta velociſſimis navibus fugit; [17] Antonius quoque, detra-

10 *Ipſe Actium*] De *bello Actiaco*, quo Antonius & Cleopatra victi ſunt à Caeſare, Plutarchus in Antonio, Dio. lib. L. Florus lib. IV. c. 11. Eutropius lib. VII. Vellejus & alii. FABR. Ed. Aug. *ipſe vero Actium.*

11 *Claſſem*] MSS. quidam ex Lugd. Batt. *claſſem ſuam.*

12 *Abſumtam*] Ed. Aug. *ablatam.*

13 *Quoad*] Ed. Auguſt. & Flor. ſec. *quoadusque*, in Lugd. Batt. tribus excidit *ad.* ut & in Ultr.

14 *Antonio*] Lugd. Batt. quatuor & Coll. Gronov. *Antonii.*

15 *Decernere*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. *dimicare.*

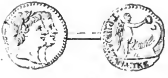
16 *Centum & ſeptuaginta navium*] Ed. Auguſt. habet CLXXX. *navium.* Aliquanto poſt eadem Ed. Aug. *in horam*, pro *ad horam.*

17 *Antonius quoque*] Sicuti Phoenices eminuerunt claſſibus ſuis in potentia navali M. Antonii & Cleopatrae, ſic in utriusque gratiam, & felix augurium nummos cuderunt cum victoriae navalis typo, qualis hic aereus eſt inſignis, a Tripolitanis Phoeniciae cuſus, qui a parte priore exhibet

 jugata

detracto inſigni praetoriae navis, fugientem ſecutus eſt uxorem. Illuceſcente jam die victoriam Caeſar conſummavit. Ex victis duodecim millia cecidiſſe referuntur, [18] ſex millia vulnerata ſunt, e quibus mille inter curandum defecerunt. Antonius & Cleopatra communes liberos cum parte regiae gazae ad rubrum mare praemittendos cenſu-

jugata M. Antonii triumviri & reginae Cleopatrae capita; a parte altera Victoria inſiſtens prorae cernitur, dextra corollam praeferens. Legitur in circuitu ΤΡΙΠΟΛΙΤΑΝ ΕΤ. ΚΕ. *Tripolitarum anno XXV.* Tripolis, urbs Phaeniciae, ut reliquae urbes ejus tractus, aera Seleucidarum utebatur. Seleuci deinde poſteris inter ſe de regno diſſidentibus, Tripolin occupavit, inque ea dominatus eſt tyrannus quidam Dionyſius. Hunc Pompejus Magnus, Phoeniciam ingreſſus, in poteſtatem ſuam redactum, ſecuri percuſſit. Quare Tripolitani, in Pompeji gratiam, novam introduxerunt aeram, a beneficio Pompeji, & redacta ab eodem Phoenice in provinciam (quod factum fuit A. U. C. DCXCI.) annos ſuos numerantes, unde colligitur hic nummus cuſus anno U. C. DCCXVI. Verum poſtea, Auguſto gratificantes, rejecto honore Pompeji, priſtina Seleucidarum aera in nummis iterum ſunt uſi. Servatur hic nummus in nobili muſeo Illuſtr. Lebretii, Aquis Sextiis, ejusdem provinciae praefecti. Adjunximus alium ex Muſeo noſtro, in quo itidem ſunt jugata M. Antonii uxorisque ejus capita; muliebre autem non Cleopatrae, ſed Octaviae, ſororis Caeſaris Octaviani, eſſe docent adjecta capitibus nomina Μ. ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΟΚΤΑΒΙΑ, quae in meis nummis (duos poſſideo) aerugine conſumta ſunt, ſed habentur in ſimili nummo apud Andream Marmoram in Hiſtoria Corcyrenſi, Italico idiomate vulgata p. 156. Corcyrenſes autem ſub Philota nummum ſignarunt, ut docet inſcriptio alterius partis. Octaviae caput rariſſime in nummis antiquis occurrit.

18 *Sex millia*] Conſtanter ſervant hunc numerum MSS. omnes, niſi quod unus ex Lugd. Batt. IV. habeat. Vulgg. omnes VII. excepta Ed. Aug. quae ubique fere cum MSS. melioribus conſentit.

19 *Ae-*

fuerunt. Ipſi praeſidiis circa duo Aegypti cornua, Peluſium Paraetoniumque, diſpoſitis, claſſem & copias inſtaurando bello paraverunt. Caeſar [20] ſextum imperator appellatus, & quartum ipſe cum M. Licinio Craſſo conſul, Brunduſium venit, [21] ibique orbis terrarum praeſidia, diviſis legionibus, compoſuit. Inde in Syriam profectus, mox Peluſium adiit; ubi ab Antonianis praeſidiis ultro ſuſceptus eſt. Interea Cornelius Gallus, praemiſſus à Caeſare, quatuor legiones, quas Antonius apud Cyrenas praeſidii loco conſtituerat, ſuſcepit in fidem: atque inde Paraetonium, [22] primam Aegypti à Libyae parte civitatem, victo cepit Antonio, ipſumque continuo apud Pharum vicit: Antonius equeſtre adverſus Caeſarem bellum iniit; in eo quoque miſerabiliter victus auſugit. Kalendis Sextilibus prima luce Antonius cum ad inſtruendam claſſem in portum deſcenderet, ſubito univerſae naves ad Caeſarem tranſierunt. Cumque unico praeſidio ſpoliatus eſſet, trepidus ſe cum paucis recepit in regiam. Deinde inminente Caeſare, turbataque civitate, idem Antonius ſeſe ferro transverberavit, ac ſemianimis ad Cleopatram in monumentum, [24] in quod ſe illa mori certa condiderat, perlatus eſt. Cleopatra poſtquam ſe ad triumphum ſervari intellexit, voluntariam mortem petens, ſerpentis (ut putatur) morſu [25] in ſiniſtro tacta brachio, exanimis inventa eſt, fruſtra Caeſare etiam Pſyllos admovente, qui venena ſerpentum e vulneribus hominum hauſtu [26] revocare atque exſugere ſolent. Caeſar Alexandria, urbe omnium longe opulentiſſima & maxima, victor potitus eſt. Nam & Roma in tantum opibus ejus aucta eſt, ut propter abundantiam pecuniarum, duplicia, quam usque ad id fuerant, poſſeſſionum aliarumque rerum venalium pretia ſtatuerentur. Occiſi ſunt juſſu Caeſaris, major Antonii filius, & [27] P. Canidius,

19 *Aegypti cornua*] Prior vox in Ed. Auguſt. non exſtat.

20 *Sextum* &c.] MSS. fere omnes *ſexto* & *quarto* malunt, & ita fere ſemper ſcribunt.

21 *Ibique*] Edit. Aug. *ibi* MSS. Florentt. tres itidem, deleta copula *que*.

22 *Primam*] Florent. pr. *primum*.

23 *Victo cepit Antonio*,] Ed. Auguſt. *victam cepit*, *Antonium ipſum continuo* &c.

24 *In quod*] MSS. Florent. tert. Lugd. Batt. omnes & Coll. Gronov. *in quo*.

25 *In ſiniſtro tacta brachio*] Aug. Edit. *in* delet. MSS. Lugd. Bat. tert. & Coll. Gronov. delent *tacta*.

26 *Revocare*] Lugd. Bat. ſec. *evocare*.

27 *P. Canidius*] Ita recte libri Manuſcripti, cum vulgo, *Caninius* legatur. Vide Plu-

dius, [28] infeſtiſſimus quidem ſemper Caeſari, ſed & Antonio infidus, & [29] Caſſius Parmenſis, ultima [30] violati patris Caeſaris victima, & Q. Ovinius ob eam maxime notam, quod obſcoeniſſime lanificio textrinoque reginae ſenator populi Romani praeeſſe non erubuerat. Dehinc Caeſar pedeſtribus copiis in Syriam venit, deinde in Aſiam ad [31] hyberna conceſſit, ac poſt per Graeciam Brunduſium [32] pervectus eſt.

Plutarchum & Vellejum. Fabr.

28 *Infeſtiſſimus quidem ſemper*] Deleto *quidem* mavult *infeſtus* Ed. Auguſt.

29 *Caſſius Parmenſis*,] Hujus meminit quoque Velleius. Apud Appianum lib. V. eſt, Κάσσιος ὁ Παρμήσιος Hujus forte poemation Orpheus exſtat. Fabr.

30 *Violati patris*] Hoc feci in locum *violatae partis*, & quis hoc non praeferat, qui intelligit Caſſium ex Julii conjuratis fuiſſe. Laut. Mirum id ante Lautium alios non animadvertiſſe, praeſertim quum eam lectionem omnes exhibeant MSS. vel integre, vel, ducta per primam literam linea, ſcribentes *ptris*. In Ed. Auguſt. quoque exſtat clare *violati patris*, non, ut in reliquis *violatae partis*. Veram quoque hujus loci lectionem offendi in Pauli Diaconi Hiſt. Miſcella lib VII. p. 50. Ed. noviſſ. in Theſ. Ital. Lud. Ant. Muratorii, Tom. I.

31 *Ad hyberna*] MSS. aliquot *in hiberna*.

Pervectus eſt.] Ita MSS. Edd. quaedam *provectus eſt*, quaſi vellent *profectus eſt*.

Caput XX.

De triumpho Caeſaris & nomine Auguſti, monarchia Rom. & Epiphaniis noſtris, deinde fontis olei explicatio.

[1] Anno ab Urbe condita DCCXXV. ipſo Imperatore Caeſare Auguſto quinquies, & L. Apuleio conſulibus, Caeſar victor ab Oriente rediens, [2] Octavo Idus Januarias urbem triplici triumpho ingreſſus eſt: ac tum primum ipſe Iani portas, ſopitis finitisque omnibus

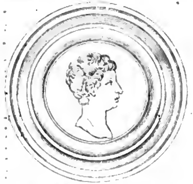
1 *Anno ab Urbe cond. DCCXXV.*] Ita numerat etiam Dio li. LI. Collega autem Caeſaris in quinto Conſulatu *Sex. Appuleius*, non *Lucius* ab aliis omnibus appellatur. Fabr.

2 *Octavo Idus Januarias*] Caeſar, ſi Macrobium li. I. Saturnal. ſequimur, Sextili menſe, non Januario triplici triumpho ingreſſus eſt Urbem. Fabr.

Hoc

finitiſque omnibus bellis civilibus, clauſit. [3] Hoc die primum Auguſtus conſalutatus eſt. Quod nomen cunctis antea [4] inviolatum, [5] & uſque ad nunc ceteris inauſum Dominis, tantum orbis licite uſur-

3 *Hoc die primum Auguſtus conſalutatus eſt.*] Caeſar Octavianus quintum & L. vel Sextus Apulejus conſules fuerunt A. V. C. DCCXXV. quo Romae vota pro reditu Caeſaris ſoluta ſunt; iſque Romae tripliccm triumphum egit. Nomen vero Auguſti non eo anno, ſed biennio poſt recepit in conſulatu ſeptimo, quod cum Agrippa, iterum conſule, geſſit. Tum quoque tribuniciam poteſtatem in decem annos accepit. Atque hinc nummi ejus deinceps tribunitiae poteſtatis numero, & Auguſti inſcriptione inſigniuntur. Non tamen ſemper iis Auguſti adpingitur nomen, quum ex facie ſatis noſcatur is imperator, ut patet ex numiſmate aereo maximae formae, circulo aereo (ut ſunt plures ejuſmodi) inſignito. In eo pulcherrimum Caeſaris Auguſti cernitur caput, ſine ulla inſcriptione. Ab altera parte typus eſt, ſpectans ad tempora poſt adſumtum Auguſti nomen; nam pontificatum maximum, cujus index, apex, conſpicitur, vivo Lepido auferre nunquam ſuſtinuit. Mortuus vero eſt Lepidus A. V. C. DCCXLI. P. Licinius Stolo ex plurimis nummis aliis cognoſcitur fuiſſe inter triumviros monetales ſenatus Romani, verum in nullis, prouti in hoc fit, adſcribitur ipſi titulus praefecti Urbis. Unde, quoniam triumviratus monetalis primus erat ad honores gradus, nolo diffiteri ſuſpectum mihi hoc numiſma eſſe. Servatur nunc in Muſeo Caeſareo, Roma, ubi olim apud Carthuſianos exſtabat, typum ejus accepi.

4 *Inviolatum,*] Neſcio quid hoc verbum ſibi velit, & quomodo antea, id eſt, ante Auguſtum dicatur *inviolatum* id nomen. In Florent. ſec. legitur *inolitum* ſed ita, ut corrigatur ſic, abraſis quibuſdam, quae antea exſtabant, literis. An ſcribendum *inſolitum?* an vero *violare* hic ſignificat invadere titulum divinum? prout de nomine Auguſti Florus extremis libri IV. verbis, *ut ſcilicet jam, dum colit terras, ipſo nomine & titulo conſecraretur.*

5 *Et uſque ad nunc*] Edd. quaedam, *& huc uſque.* MS. Lugd. Bat. quart. *& uſque nunc.*

uſurpatum, apicem declarat imperii: atque [6] ex eodem die ſumma rerum ac poteſtatum penes unum eſſe coepit & manſit, quod Graeci monarchiam vocant. Porro autem hunc eſſe eumdem diem, hoc eſt, octavum idus Januarias, quo nos Epiphania, hoc eſt, apparitionem, ſive manifeſtationem dominici ſacramenti obſervamus, nemo credentium, ſive etiam fidei contradicentium, neſcit. De quo noſtrae iſtius fideliſſimae obſervationis ſacramento uberius nunc dicere, nec ratio, nec locus flagitat: ut & quaerentibus reſervaſſe, & negligentibus non ingeſſiſſe videamur. Hoc autem fideliter commemoraſſe ideo par fuit, ut per omnia venturi Chriſti gratia praeparatum Caeſaris imperium comprobetur. [7] Nam cum primum, Caio Caeſare avunculo ſuo interfecto, ex Apollonia rediens Urbem ingrederetur, hora circiter tertia [8] repente, liquido ac puro ſereno circulus ad ſpeciem coeleſtis arcus orbem ſolis ambiit, [9] quaſi eum unum ac potentiſſimum in hoc mundo ſolumque clariſſimum in orbe monſtraret, cujus tempore venturus eſſet, qui ipſum ſolem ſolus, mundumque totum & feciſſet & regeret. Deinde cum ſecundo, in Sicilia receptis à Pompeio & Lepido legionibus, triginta millia ſervorum dominis reſtituiſſet, & quadraginta quatuor legiones ſolus imperio ſuo ad tutamen orbis terrarum diſtribuiſſet, ovanſque Urbem ingreſſus, omnia ſuperiora populi Romani debita donanda, literarum etiam monumentis abolitis, [10] cenſuiſſet; in diebus ipſius fons olei largiſſimus, ſicut ſuperius expreſſi, de taberna meritoria per totum diem fluxit: Quo-

6 *Ex eodem die*] MSS. Lugd. Batt. quatuor cum Ultr. & Coll. Gronov. atque Ed. Aug. *ex ea die.*

7 *Nam cum primum*,] Hoc ex Suetonii Auguſto deſcriptum eſt. Refert idem Julius Obſequens. Fabr.

8 *Repente, liquido ac puro ſereno,*] Editi, *puro, ſerenoque coelo.* Inconſiderate, praeſertim cum cap. I. ultimi lib. etiam Oroſius ſic loquatur: *deliciarum ſereno adſuefacti*, & a MSS. etiam abſit. Sic Virg.

Heu nimium coeli confiſe ſereno. Laut:

Verſus, quem reſpicit, exſtat lib. Aen. V. 870. Sed ibi vulgo legitur,

O nimium caelo & pelago confiſe ſereno.

Quum vero in omnibus Edd. antiquis, conſentientibus MSS. itidem cunctis, legeretur, *liquido ac puro ſereno*, Fabricius temere nimis & audacter lectionem inmutavit, repoſuitque *puro ſerenoque die*, tanto certe inconſideratius, quod apud Suetonium in Aug. cap. XCV. unde haec deſcripta ſunt, non aliter quam in Oroſii Codd. extet. Ex Vellejo & Dione atque Zonara Suetonii hanc narrationem illuſtravit ibidem Caſaubonus.

9 *Quaſi eum unum ac potentiſſimum*] Edd. quaedam Vett. *quaſi eum unum ac potiſſimum.*

10 *Cenſuiſſet fons*] Sic recte liber Materni, inter quae alicunde haec irrepſerant: in-

Quo ſigno quid evidentius, quam in diebus Caeſaris toto orbe regnantis [11] futura Chriſti nativitas declarata eſt; Chriſtus enim lingua gentis ejus [12] in qua natus eſt, unctus interpretatur. Itaque cum eo tempore quo Caeſari perpetua tribunicia poteſtas decreta eſt, Romae fons olei per totum diem fluxit: ſub principatu Caeſaris Romanoque imperio per totum diem, hoc eſt, per omne Romani tempus imperii, Chriſtum & ex eo Chriſtianos, id eſt, unctum, atque ex eo unctos, de meritoria taberna, hoc eſt, de hoſpita largaque Eccleſia adfluenter, atque inceſſabiliter proceſſuros, reſtituendoſque per Caeſarem omnes ſervos, qui tamen cognoſcerent Dominum ſuum, ceteroſque, qui [13] ſine domino invenirentur, morti ſupplicioque dedendos, remittendaque ſub Caeſare debita peccatorum in ea Urbe in qua ſpontaneum [14] fluxiſſet oleum, evidentiſſima his, qui Prophetarum voces non audiebant, ſigna in coelo, & in terra prodigia prodiderunt. Tertio autem, cum Urbem triumphans quintum conſul ingreſſus eſt, eo ſcilicet die, quem ſupra nominavimus, [15] cum & Janum poſt ducentos annos primum ipſe clauſit, & clariſſimum illud [16] Auguſti nomen adſumpſit, quid fidelius ac verus credi aut cognoſci poteſt, concurrentibus ad tantam manifeſtationem, pace, nomine, die, quam hunc occulto quidem geſtorum ordine, ad obſequium praeparationis ejus praedeſtinatum fuiſſe: qui eo die, quo ille manifeſtandus mundo [17] poſt paululum erat, & pacis ſignum praetulit, & poteſtatis nomen adſumpſit? Quid autem in quarto reditu, cum finito Cantabrico bello, pacatiſque omnibus gentibus, Caeſar Urbem repetiit, ad conteſtationem fidei, quam expromimus, actum ſit, ipſo ordine melius proferetur.

in diebus ipſius, quae quod poſt etiam ſtatim ſequantur, relegavi hinc, unde venerant. LAUT. In omnibus tamen MSS. inveniuntur, niſi quod pro *ipſius* in pleriſque invenerim *ipſis*, in Meo *illis* Illa quoque, *in diebus Caeſaris*, videntur reſpondere hiſce *in diebus ipſius*.

11 *Futura*] Abeſt a Cod. Longob.

12 *In qua*] MSS. quidam *ex qua*, alii *ex qua & in qua*.

13 *Sine domino*] Ita reſtitui ex MSS. Male legebatur *ſine dominio*

14 *Fluxiſſet*] MSS. Lugd. Batt. *fluxit*.

15 *Cum & Janum*] De Jano clauſo mentio fuit initio libri primi. Hinc Virgil. Aeneid. 1, 298. dixit: *Claudentur belli portae*. FABR.

16 *Auguſti nomen*] Caeſarem a ſenatu, ceteriſque civibus ſententia Munatii Planci *Auguſtum* dictum fuiſſe ante diem XVI. Kal. Febr. ſe ſeptimum & M. Vipſanio Agrippa Coſſ. Cenſorinus ſcribit. FABR.

17 *Poſt paululum*] Cod. Longob. *poſt paulum*.

CAPUT XXI.

Caeſar quomodo Hiſpanias ingreſſus, Cantabros Aſtureſque vicerit: Druſus quos in Germania ſubegerit, & Coſſus in Africa, deque Tiberii, Quintilii Vari, & Agrippae geſtis.

[1] ANno ab Urbe condita DCCXXVI. imperatore Auguſto [2] Caeſare ſexies, & bis M. Agrippa conſulibus, Caeſar parum in Hiſpania per ducentos annos actum intelligens, ſi Cantabros atque Aſtures, duas fortiſſimas Hiſpaniae gentes, ſuis uti legibus ſineret, aperuit Jani portas, atque in Hiſpanias ipſe cum exercitu profectus eſt. Cantabri & Aſtures Galleciae [3] provinciae portio ſunt, qua extentum Pyrenaei jugum haud procul ſecundo Oceano [4] ſub ſeptemtrione deducitur. Hi non ſolum propriam libertatem tueri parati, verumetiam finitimorum praeripere auſi, Vaccaeos & [5] Turmodigos & Autrigonas adſiduis eruptionibus populabantur. Igitur Caeſar apud [6] Segiſamam caſtra poſuit, tribus agminibus totam pene amplexus Cantabriam. Diu fatigato fruſtra atque in periculum ſaepe deducto exercitu, tandem ab Aquitanico ſinu per Oceanum incautis hoſtibus [7] admoveri claſſem atque exponi copias jubet. Tunc demum Cantabri ſub moenibus [8] Belgicae maximo congreſſi bello & victi,

1 *Anno ab Urbe condita DCCXXVI.*] Confer Cauſaub. ad Sueton. Aug. cap. XX.

2 *Caeſare ſexies, & bis M. Agrippa*] Agrippam hoc anno iterum Conſulem fuiſſe Caſſiodorus quoque teſtatur. Recte igitur Guil. Xylander apud Dionem initio lib. quinquageſimitertii ubi τὸ γ. legitur, ſcribendum monet τὸ β. *De bello Cantabrico* Dio, & Florus libro quarto capite ultimo. Iidem de aliis quoque bellis, quorum hic mentio, ſunt legendi. FABR.

3 *Provinciae*] Abeſt a duobus MSS. Lugd. Batt.

4 *Sub ſeptemtrione*] Ed. Aug. *ſub ſeptemtrionem.*

5 *Turmodigos*] Lugd. Bat. quatuor Meus, Periz. Ultr. Coll. Gronov. & duo Florentt. *Turmogos.* Flor. tert. *Turmogas.*

6 *Segiſamam*] MSS. duo Lugd. Bat. *Segeſſemam.*

7 *Admoveri claſſem*] Ita tres Florentt. quod & reliqui MSS. velle videntur, dum ſcribunt *amoveri*. Vulgo *admovere.*

8 *Belgicae*] Viri docti ad Florum lib. VI. cap. ult. monuerunt, ſcribendum eſſe *Vellicae.* In MSS. paſſim eſt *Atticae*, in Meo *Acite.*

9 *Vita*

victi, in [9] Vinnium montem natura tutiſſimum confugerunt, ubi [10] obſidionis fame ad extremum pene conſumti ſunt. [11] Aracillum deinde oppidum magna vi ac diu repugnans, poſtremo captum ac dirutum eſt. Praeterea ulteriores Galleciae partes, quae montibus ſilviſque conſitae Oceano terminantur, Antiſtius & Firmius legati magnis graviburſque bellis perdomuerunt. Nam & [12] Medullium montem Minio flumini inminentem, in quo ſe magna multitudo hominum tuebatur, per quindecim millia paſſuum foſſa circumſeptum obſidione cinxerunt. Itaque ubi ſe gens hominum [13] trux natura & ferox, neque tolerandae [14] obſidioni ſufficientem, neque ſuſcipiendo bello parem intelligit, ad voluntariam mortem ſervitutis timore concurrit. Nam ſe pene omnes certatim igne, ferro, ac veneno necaverunt. Aſtures vero poſitis caſtris apud Aſturam flumen, Romanos, niſi proditi praeventique eſſent, magnis conſiliis viribuſque oppreſſiſſent. Tres legatos cum legionibus ſuis [15] in tria caſtra diviſos, tribus aeque agminibus obruere repente moliti, ſuorum proditione detecti ſunt. Hos poſtea Cariſius bello exceptos, non parva etiam Romanorum clade ſuperavit. Pars eorum praelio elapſa Lanciam confugit. Cumque milites circumdatam urbem incendio adoriri pararent, dux Cariſius & à ſuis ceſſationem [16] impetravit incendii, & à barbaris voluntatem deditionis exegit. Studioſe enim nitebatur integram atque incolumem civitatem victoriae ſuae teſtem relinquere. Cantabricae victoriae hunc honorem Caeſar detulit, ut tunc quoque [17] belli portas clauſtro cohiberi juberet. Ita tunc ſecundo per Caeſarem, quarto poſt Urbem conditam clauſus eſt Janus. [18] Poſt hoc Claudius Druſus, privignus Caeſaris, Galliam Rhetiamque ſortitus, maximas fortiſſimaſque gentes Germaniae, armis ſubegit. Nam tunc, veluti ad con-

9 *Vinnium*] Meus *Vinium*, Lugd. Bat. quart. *Vrnium*. Edd. quaedam *Vennium*.

10 *Obſidionis fame*] Melius *obſidione & fame*.

Aracillum] Ita Florus, MSS. hic paſſim *Racilium*, *Rachilium*, *Recilium*.

12 *Medullium*] In tribus MSS. Lugd. Batt. inveni *Medulium*.

13 *Trux natura*] Aug. Ed. *atrox natura*.

14 *Obſidioni*] Ed. eadem *obſidionis*.

15 *In tria*] Lugd. Bat. tres, *intra*.

16 *Impetravit*] MSS. & Edd. quidam *inperavit*, ſed male.

17 *Belli*] MSS. quidam *Jani*.

18 *Poſt hoc Claudius Druſus*,] Bellum

cum

conſtitutum pacis diem feſtinarent, ita omnes ad experientiam belli deciſionemve foederis undatim gentes commovebantur: aut ſuſcepturae conditiones pacis, ſi vincerentur, aut uſurae quieta libertate ſi vincerent. Norici, Illyrii, Pannonii, Dalmatae, Moeſi, Thraces, Daci, Sarmatae, plurimique & maximi Germaniae populi, per diverſos duces, vel ſuperati, vel repreſſi, vel etiam objectu maximorum fluminum, Rheni Danubiique, ſecluſi ſunt. Druſus in Germania primo Uſipetes, deinde Tencteros & Cattos perdomuit. Marcomannos pene ad internecionem caecidit. Poſtea fortiſſimas nationes, & quibus natura vires, conſuetudo experientiam virium dabat, Cheruſcos, Suevos, & Sicambros pariter uno bello, ſed etiam ſuis aſpero, ſuperavit. Quorum ex eo conſiderari virtus ac feritas poteſt, quod mulieres quoque eorum, ſi quando praeventu Romanorum inter plauſtra ſua concludebantur, deficientibus telis, vel qualibet re, qua velut telo uti furor poſſit, parvos filios colliſos humi in hoſtium ora jaciebant, in ſingulis filiorum necibus [19] bis parricidae. Tunc etiam in Africa [20] Muſolanos & Getulos latius vagantes [21] Coſſus, dux Caeſaris, artatis finibus coërcuit, atque Romanis limitibus abſtinere metu compulit. Interea Caeſarem apud Tarraconem citerioris Hiſpaniae urbem [22] legati Indorum & Scytharum toto orbe tranſmiſſo, tandem ibi invenerunt, [23] ultra quod jam quaerere non poſſent, refuderuntque in Caeſarem Alexandri Magni gloriam: [24] quem ſicut Hiſpanorum Gallorumque legatio in medio Oriente apud Babylonem contemplatione pacis adiit, ita hunc apud Hiſpaniam in occidentis ultimo ſupplex cum gentilitio munere eous Indus, & Scytha boreus oravit. Cantabrico bello per quinque annos acto, totaque Hiſpania in aeternam pacem cum quadam [25] reſpiratione laſſitudinis reclinata ac repoſita, Caeſar Romam rediit. Qui-

cum Rhetis geſtum eſt, Druſo & Piſone Coſſ. anno Urbis DCCXXXVIII.

19 *Bis*] Abeſt a Lugd. Batt. pr. & tert.

20 *Muſolanos*] In Lugd. Batt. tribus *Uſulanos*, in Ultr. & Coll. Gronov. *Muſulanos*, in Florent. ſec. *Muſelanos* legitur.

21 *Coſſus, dux*] De hoc & rebus ab eo geſtis, Dio libro LV. FABR.

22 *Legati Indorum*] Confer notas Caſauboni ad Suetonii Aug. cap. XXI.

23 *Ultra quod*] Lugd. Batt. tres & Coll. Gronov. *ultra quo*.

24 *Quem ſicut* &c.] Supra lib. III. cap. 20.

25 *Reſpiratione laſſitudinis*] Lugd. Batt. pr. & tert. *cum quadam laſſitudine*.

26 *Mul-*

Quibus etiam diebus multa per ſe, [26] multaque per duces & legatos bella geſſit. Nam inter ceteros & Piſo adverſum Vindelicos miſſus eſt. Quibus ſubactis, victor [27] ad Caeſarem Lugdunum venit. Pannonios, novo motu intumeſcentes, Tiberius, privignus Caeſaris, cruentiſſima caede delevit. Idemque continuo Germanos bello arripuit : è quibus quadraginta millia captivorum victor abduxit. Quod revera bellum maximum & formidoloſiſſimum quindecim legionibus per triennium geſtum eſt, nec fere ullum majus bellum, ſicut Suetonius adteſtatur; poſt Punicum fuit. Sub eodem vero tempore Quinctilius Varus cum tribus legionibus à Germanis rebellantibus, mira ſuperbia atque avaritia in ſubjectos agens, funditus deletus eſt, quam reipublicae cladem Caeſar Auguſtus adeo graviter tulit, ut ſaepe per vim doloris caput parieti collidens, clamaret: Quinctili Vare, redde legiones. Boſporanos vero Agrippa ſuperavit, & ſignis Romanis, quae illi quondam ſub Mithridate ſuſtulerant, bello recuperatis, victos ad deditionem coëgit. Parthi, quaſi toto terrarum orbe vel domito vel pacato, omnium oculis ſignarentur, atque in ſe ſolos omnis vigor Romani imperii vertendus eſſet, quippe quos priſtina ulciſcendae Craſſianae caedis conſcientia mordebat, ultro ſigna, quae Craſſo interfecto abſtulerant, ad Caeſarem remiſerunt: regiiſque obſidibus traditis, firmum foedus fideli ſuppplicatione meruerunt.

26 *Multaque*] Copulam non agnoſcit Ed. Aug.

27 *Ad Caeſarem*] Ex Lugd. Batt. aliquot addunt *reverſus*.

CA-

CAPUT XXII.

Octavius Auguſtus compoſita undique pace, Janum ipſe tertio clauſit, & rempubl. compoſuit, deque cenſu Caeſaris acto.

[1] ITaque anno ab Urbe condita DCCLII. Caeſar. Auguſtus ab Oriente in Occidentem, à ſeptemtrione in meridiem, ac per totum Oceani circulum cunctis gentibus una pace compoſitis, [2] Jani portas tertio ipſe tunc clauſit. Quas ex eo per duodecim fere annos quietiſſimo ſemper obſeratas otio ipſa etiam [3] rubigo ſignavit: nec prius unquam niſi ſub extrema ſenectute Auguſti pulſatae, Athenienſium ſeditione & Dacorum commotione patuerunt. Clauſis igitur Jani portis, rempublicam quam bello quaeſiverat, pace enutrire atque amplificare ſtudens, leges plurimas ſtatuit, per quas humanum genus libera reverentia diſciplinae morem gereret, [4] Domini adpellationem, ut homo, declinavit. Nam cum eodem ſpectante ludos, pronuntiatum eſſet [5] in quodam mimo, *O Dominum aequum & bonum*, univerſique, quaſi de ipſo dictum eſſet, exſultantes adprobaviſſent, [6] ſtatim quidem manu vultuque indecoras adulationes repreſſit, & inſequenti die graviſſimo corripuit edicto, dominumque ſe [7] poſthac adpellari ne a liberis quidem aut nepotibus ſuis vel ſerio vel joco paſſus eſt. Igitur [8] eo tempore, id eſt, eo anno, quo firmiſſimam veriſſimamque pacem ordinatione Dei Caeſar compoſuit, natus eſt Chriſtus: cujus adventui pax iſta famulata eſt, in cujus ortu audientibus hominibus exſultantes angeli ce-

1 *Itaque anno* &c.] In omnibus MSS. ut & Ed. Aug. invenitur *itaque*, quod reliquae Codd. exilio damnarunt.

2 *Jani portas tertio*] Auguſtum Janum ter clauſiſſe Suetonius etiam teſtatur. FABR.

3 *Rubigo ſignavit:*] Nullus ex MSS. agnoſcit *conſignavit*, quod in Edd. praeterquam in Aug. invenitur.

4 *Domini adpellationem*] Haec deſcripta ſunt e Tranquilli Auguſto. FABR.

5 *In quodam Mimo*] Contra omnes ſcriptos fecit haec Fabricius *a quodam* quaſi *Mimus* non perinde fabulam atque actorem ſignificaret LAUT.

6 *Statim*] Ed. Auguſt. & *ſtatim*, nec aliter in MSS. tribus Florentt. Meoque.

7 *Poſthac*] Lugd. Bat. pr. & Ed. Aug. *poſt haec*.

8 *Eo tempore*] MSS. aliquot *eodem tempore*.

9 *Prae-*

Digitized by Google

cecinerunt ,Gloria in excelſis Deo, & in terra pax hominibus bonae voluntatis. Eodemque tempore hic, ad quem rerum omnium ſumma conceſſerat, dominum ſe hominum adpellari non paſſus eſt; imo non auſus, quo verus dominus totius generis humani inter homines natus eſt. Eodem quoque anno tunc primum idem Caeſar, quem his tantis myſteriis [9] praedeſtinaverat Deus, [10] cenſum agi ſingularum ubique provinciarum, & cenſeri omnes homines juſſit, quando & Deus homo videri, & eſſe dignatus eſt. Tunc igitur natus eſt Chriſtus, Romano cenſui ſtatim adſcriptus ut natus eſt. Haec eſt prima illa clarisſimaque profeſſio, quae Caeſarem omnium Principem, Romanosque rerum dominos ſingillatim cunctorum hominum edita adſcriptione ſignavit, in qua ſe & ipſe, qui cum cunctos homines fecit, inveniri hominem, adſcribique inter homines voluit. Quod nunquam penitus ab orbe condito atque ab exordio generis humani in hunc modum, ne Babylonio quidem vel Macedonico, ut non dicam minori cuiquam regno, conceſſum fuit. Nec dubium, quin omnium cognitioni, fidei, inſpectionique pateat, quod Dominus noſter Jeſus Chriſtus hanc urbem nutu ſuo auctam defenſamque, in hunc rerum apicem provexerit, cujus potiſſime voluit eſſe cum venit, dicendus utique civis Romanus, cenſus profeſſione Romani. Quamobrem quia ad id temporis perventum eſt, quo & dominus Chriſtus hunc mundum primum adventu ſuo illuſtravit, regnumque Caeſari tranquilliſſimum dedit, hunc quoque ſextum libellum hoc fine concluſerim: ut germinantia tempora Chriſtiana, magisque inter reprimentium manus creſcentia, & quae adhuc in provectu poſita, horum ipſorum, quibus haec reſpondere cogimur, inſectatione mordentur, ſeptimo libello, ſi tamen adjuvante Domino [11] ſuffecerim, comprehendam: ut quoniam ab initio & peccare homines, & puniri propter peccata non tacui, nunc quoque, [12] quae perſecutiones Chriſtianorum actae ſint, & quae ultiones ſecutae ſint, abſque eo quod omnes ad peccandum generaliter proni ſunt, atque ideo ſingillatim corripiuntur, expediam.

9 *Praedeſtinaverat*] Tres Lugd. Batt. *praeſignaverat.*

10 *Cenſum agi*] Cenſus hic e Luca ſatis notus eſt. FABR.

11 *Suffecerim,*] Florent. pr. Lugd. Batt. tert. & quart. cum Coll. Gronov. *ſuffecero.*

12 *Quae perſecutiones*] Lugd. Batt. duo cum Coll. Gronov. legunt, *quae perſecutione Chr. acta ſint.*

PAULI OROSII,

PRESBYTERI HISPANI,

HISTORIARUM

LIBER SEPTIMUS.

CAPUT I.

Unum ſolum verumque Deum, mundi omniumque conditorem, atque adeo potentiam ſuam ac patientiam per unum, hoc eſt Chriſtum, voluiſſe hominibus innoteſcere.

[1] Sufficientia ut arbitror documenta collecta ſunt, quibus abſque ullo arcano, quod paucorum fidelium eſt, probari de medio queat, unum illum & verum Deum, quem Chriſtiana fides praedicat, & condidiſſe mundum creaturamque ejus cum voluit, [2] & diſpoſuiſſe per multa,

1 *Sufficientia*] Editt. quaedam Antiquae *ſufficienter.* Totus autem liber hic ſeptimus deſideratur in Cod. Longobardico.

2 *Et diſpoſuiſſe per multa, cum per multa ignoraretur,*] Poſteriora in Lugd. Batt. pr. tert. & quarto atque Coll. Gronov. ita concipiuntur, *cum a multis ignoraretur.* Editt. quaedam Vett. itidem ſic legunt, & addunt inſuper ad priora aliquid, dum edunt, *per multa tempora.* Quoniam vero mox ſequitur, *cum per unicum* (Chriſtum videlicet) *declaratus eſt*, hic quoque *per multa* retineo. Senſus eſſe videtur, Deum creaſſe mundum & diſpoſuiſſe eumdem, *per multa* i. e. *multifariam*, cum *per multa*, i. e. iterum *multifaram*, a gentilibus ignoraretur.

3 *Pa-*

ca, cum per multa ignoraretur, & confirmaſſe ad unum, cum per unicum declaratus eſt, ſimulque potentiam [3] patientiamque ejus multimodis argumentis eluxiſſe. In quo quidem anguſtias, dejectaſque mentes offendi pauliſper intelligo, quod tantae potentiae patientia tanta [4] miſcetur. Si enim potens erat, inquiunt, creare mundum, componere pacem mundi, [5] inſinuare mundo cultum ac notitiam ſui; quid opus fuit tanta, vel ut ipſi ſentiunt, tam pernicioſa patientia, ut in ultimo erroribus, cladibus, laboribuſque hominum fieret, quod a principio virtute ejus, quem praedicas Dei, ſic potius coepiſſe [6] potuiſſet? [7] Quibus quidem veraciter reſpondere poſſem, ad hoc ab initio creatum & inſtitutum humanum genus, ut ſub religione cum pace ſine labore vivens, fructu obedientiae aeternitatem promereretur: ſed abuſum bonitate creatoris, [8] libertatem indulgentis in contumacem vertiſſe [9] licentiam, atque ex contemtu in oblivionem [10] deflexiſſe, [11] juſtamque nunc eſſe patientiam Dei, & juſtam in utramque partem, ut nec contemtus diſperdat in totum, cui miſereri velit; [12] & adfici laboribus, dum velit, ſinat contemtus potens. Deinde ſubſequens eſſe, juſte ſemper adhibere quamvis ignoranti gubernationem, cui aliquando pie reſtituturus ſit poenitenti antiquae gratiae facultatem. Sed haec, quoniam, etſi veriſſime fortiſſimeque [13] dicuntur, fidelem tamen atque obe-

3 *Patientiamque ejus*] Lugd. Batt. tert. & quart. cum Coll. Gronov. *Sapientiam* malunt. Haud adſentior; ſequitur enim, *quod tantae potentiae tanta patientia miſcetur*, & aliquanto poſt, *quid opus fuit tanta patientia?*

4 *Miſcetur.*] Lugd. Bat. pr. *miſceatur.*

5 *Inſinuare mundo cultum* &c.] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. *Inſinuare cultum ac patientiam ſui, quid opus fuit, vel ut ipſi ſentiunt, tam pernicioſa patientia?* deletis reliquis. Pro *fuit* iidem *fuerit.*

6 *Potuiſſet?*] Superſcribitur in Flor. ſec. *fortè, debuiſſet.*

7 *Quibus quidem*] Lugd. Bat. tert. cum Coll. Gronov. *quibus quippe.* Iidem mox *mereretur.*

8 *Libertatem indulgentis*] Lugd. Batt. tres & Coll. Gronov. *indulgentiae*, mox Ultr. & Editt. Vett. quaedam pro *contumacem* legunt *contumaciam.* Unde legere poſſis *libertatem indulgentiae in contumaciam vertiſſe, licentiamque ex contemtu in oblivionem* &c.

9 *Licentiam, atque*] Cod Perizon. *licentiamque* &c.

10 *Deflexiſſe,*] Ita repoſui ex Cod. Perizon. & Edit. Auguſt. antea legebatur *defluxiſſe.*

11 *Juſtamque*] Lugd. Batt. pr. & tert. cum Coll. Gronov *iſtamque.* Nihil muto; diſputat enim contra illos, qui injuſtam atque pernicioſam illam Dei calumniabantur eſſe patientiam.

12 *Et adfici laboribus*] MSS. quidam, *& adfligi laboribus.* Tranſponit ultima periodi Ed. Aug. *potens contemtus.*

13 *Dicuntur,*] MSS. & Edd. quidam *dicantur.*

obedientem requirunt, mihi autem, [14] videro an aliquando credituris, certe nunc cum incredulis actio eſt, promtius ea proferam, [15] quae & ipſi, etſi probare noluerint, inprobare non poſſint. Itaque, quantum ad conſcientiam humanarum mentium pertinet, [16] utrique ſub reverentia religionis, & confeſſione cultuque ſupernae potentiae vivimus, diſtante dumtaxat fide: [17] quia noſtrum eſt fateri, ex uno & per unum Deum conſtare omnia: illorum, tam multos deos putare, quam multa ſunt elementa. Si potentiae Dei, inquiunt, quem praedicatis, fuit, ut Romanum Imperium tam amplum, ac tam ſublime fieret, cur igitur patientia ejuſdem obfuit, ut ante non fieret? Quibus ſub eodem verbo reſpondebitur: Si potentiae deorum, quos praedicatis, fuit, ut Romanum Imperium tam amplum ac tam ſublime fieret, cur igitur patientia eorumdem obfuit, ut ante non fieret? An ipſi dii nondum erant? an adhuc Roma ipſa non erat? an illi non colebantur? an haec [18] necdum idonea Imperio videbatur? Si nondum erant dii; [19] ceſſat intentio. [20] Ut quid enim jam ibi eorum diſcutio moram, ubi ne ipſam quidem invenio naturam? Si autem erant dii; aut potentia eorum, ut ipſi judicant, aut patientia in culpa eſt: vel patientia, ſi fuit: vel potentia, ſi defuit: aut ſi magis ſuadibile videtur fuiſſe, tunc quidem deos, qui provehere potuiſſent, ſed nondum exſtitiſſe Romanos qui provehi jure poſſent; nos auctorem rerum potentiam, non artificem ſcientiam quaerimus. De diis quippe (ut putant) magnis, non de fabris viliſſimis quaeſtio eſt, quibus, niſi materia accedat, ars ceſſat. Si enim praeſciſſe illis ac voluiſſe [21] praeſto ſemper fuit, immo etiam.

14 *Videro &c.*] Recte ſic Fabric. & inſipienter Edd. quaedam Vett. *ſi videro an aliquando ex credituris.*

15 *Quae & ipſi etſi probare* &c.] Ita malo legere ex Cod. Perizon. quam cum Vulg. *quae ipſi & ſi probare noluerint.*

16 *Utrique*] Ita conſtanter libri MSS. & Edd. Vett. legunt, praeter Hitt. & Fabr. atque Scotti, in quibus inlepide, & contra illorum, quae ſequuntur, ſenſum, *utique.*

17 *Quia noſtrum eſt*] Sic quoque ex MSS. Lugd. Batt. tribus & Coll. Gronov. malo, ut ad *fide*, quod praeceſſit referatur, quam *quia*, prout in Edd. legitur.

18 *Necdum idonea*] Id jubent cum Ed. Auguſt. Codd. MSS. ut amplectamur pro *nondum.*

19 *Ceſſat intentio*] Quidam ex MSS. *ceſſet intentio.*

20 *Ut quid*] puto legendum eſſe *Ad quid* &c. Mox Cod. Perizon. *nec ipſam.*

21 *Praeſto*] Lugd. Batt. tres, videlicet pr. tert. quart. cum Coll. Gronov. *praeſtantius*, & mox *quam puto* pro *quia apud.*

22 *Ad-*

etiam ſubjacente praeſcientia, quia apud omnipotentiam de operibus duntaxat ſuis, hoc eſt, praeſcire, quod velle, quodcumque illud praeſciebatur, cui voluntas [22] adſtipularetur, non expectari oportuit, ſed creari:. maxime cum & Jovem illum ſuum acervos formicarum in populos hominum ludo vertere ſolitum ferant. Porro autem de cura caerimoniarum nec recenſendum arbitror: quoniam inter ſacra continua inceſſabilibus cladibus nullus finis ac nulla requies fuit, niſi cum Salvator mundi Chriſtus illuxit: cujus adventui praedeſtinatam fuiſſe Imperii Romani pacem, etſi jam ſufficienter oſtendiſſe me arbitror, paucis tamen adhuc ſupplere conabor.

22 *Adſtipularetur*] Lugd. Bat. pr. *adſtipulabatur*.

CAPUT II.

Babylonem & Romam, regnumque illius & bujus in plerisque omnibus convenire. De quatuor mundi Monarchiis, de incendio quodam Romae, Chriſti & Abrabam ſeculis.

[1] PRincipio ſecundi libelli cum tempora Romanae conditionis ſtili tenore perſtringerem, multa convenienter inter Babyloniam urbem Aſſyriorum, tunc principem gentium, & Romam, nunc aeque gentibus dominantem, [2] compacta conſcripſi: fuiſſe illud primum, hoc ultimum imperium: illud paulatim cedens, at iſtud ſenſim [3] convaleſcens: defluxiſſe illi ſub uno tempore noviſſimum regem, [4] iſti primum fuiſſe: illam deinde tunc invadente Cyro captam velut in mortem concidiſſe, cum iſtam fiducialiter adſurgentem, poſt expulſos re-

1 *Principio ſecundi.*] Lege caput primum, lib. 2. FABR.

2 *Compacta*] Forte legendum *comparata*.

3 *Convaleſcens*] Cod. Perizon. *creſcens*, quod ut longe Latinius, recipi mereretur, ſi adſenſum alii quoque MSS. praeberent.

4 *Iſti primum fuiſſe*] Lugd. Bat. ſec. Meus, Florentt. duo, & Ed. Aug. *cum iſti*, Perizon. melius *tum iſti*. Tres reliqui Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. *quo iſti* &c. Mox pro *in mortem*, Lugd. Batt. pr. & tert. cum Flor. ſec. & Coll. Gronov. *in morte*.

 5. *Tem-*

reges liberis uti coepiſſe conſiliis: praecipue cum vindicante libertatem ſuam Roma, tunc quoque Judaeorum populus, qui apud Babyloniam ſub regibus ſerviebat, in ſanctam Hieruſalem recepta libertate redierit, [5] templumque Domini, ſicut à prophetis praedictum fuerat, [6] reformarit. Praeterea interceſſiſſe dixeram inter Babylonium regnum, quod ab Oriente fuerat, & Romanum, quod ab Occidente conſurgens [7] haereditati Orientis [8] enutriebatur, Macedonicum Africanumque regnum, hoc eſt, quaſi a meridie ac ſeptemtrione brevibus vicibus partes tutoris curatoriſque tenuiſſe. Orientis & Occidentis regnum Babylonium & Romanum jure vocitari, neminem unquam dubitaſſe ſcio. Macedonicum regnum ſub ſeptemtrione [9] eſſe cum ipſa coeli plaga, tum Alexandri Magni arae, poſitae uſque ad nunc ſub Riphaeis montibus, docent. Carthaginem vero univerſae praecelluiſſe Africae, & non ſolum in Siciliam, Sardiniam, ceteraſque adjacentes inſulas, ſed etiam in Hiſpaniam regni terminos tetendiſſe, hiſtoriarum ſimul monumenta urbiumque declarant. Dictum eſt etiam, vaſtatae per Medos Babyloniae, & irruptae per Gothos Romae, pares admodum annorum numeros [10] concurriſſe. Nunc autem his illud adjicio, quo magis clareat unum eſſe arbitrum ſaeculorum, regnorum, locorumque omnium Deum. Regnum Carthaginienſe a conditione uſque ad everſionem ejus, paulo amplius quam ſeptingentis

5 *Templumque*] Lugd. Batt. tres, *templum quoque.*

6 *Reformarit*] Lugd. Batt. quatuor cum Coll. Gronov. *reformaret.*

7 *Haereditati Orientis*] Pulcherrimam hanc lectionom debemus Codd. MSS. Lugd. Batt. pr. tert. quarto, Perizon. & Coll. Gronov. Monſtrarant quoque ita debere legi, inter Edd. prima, & Auguſtana, ſed reliquae omnes maluerunt *haereditate Orientis*, qua & omnis tollitur elegantia & vero contrarius efficitur ſenſus. Non enim haereditate Orientis Romanum nutriebatur imperium, ſed Macedonicum, quod viguit ante Romanum in Aſia tum, quum ab Occidente conſurgeret primum Romanum imperium. At illud imperium Romanum conſurgens, ita paullatim nutriebatur haereditati Orientis, ut quidem primum proxima quaeque deglutiens, deinde Orientis quoque poſſeſſione ſatiaretur.

8 *Enutriebatur*,] MSS. quidam & Edd. *nutriebatur.*

9 *Eſſe*] Abeſt a plerisque MSS. Mox *tum* pro *cum* Cod. Perizon. Dein *doceant* pro *docent* MSS. duo ex Lugd. Batt. cum Coll. Gronov.

10 *Concurriſſe*] Ita tres Lugd. Batt. Perizon. Coll. Gronov. & ex Edd. Auguſtana. Vulgg. *cucurriſſe.*

11 An-

tis annis ſtetit: [11] aeque regnum Macedonicum a Carano uſque ad Perſen paulo minus quam DCC. utrumque tamen ſeptenarius [12] ille numerus, quo [13] judicantur omnia, terminavit. Roma ipſa etiam, quamvis [14] ad adventum Domini noſtri Jeſu Chriſti perfecto proveheretur imperio, tamen paululum, & ipſa [15] in occurſu numeri hujus offendit. Nam ſeptingenteſimo conditionis ſuae anno, quatuordecim [16] vicos ejus, incertum unde conſurgens, flamma conſumſit, nec unquam, ut ait Livius, majore incendio vaſtata eſt; adeo, ut poſt aliquot annos Caeſar Auguſtus ad reparationem eorum, quae tunc exuſta erant, magnam vim pecuniae ex aerario publico largitus ſit. Poteram quoque oſtendere, eumdem duplicatum numerum manſiſſe Babyloniae, quae poſt mille quadringentos & quod excurrit annos, ultime a Cyro rege capta eſt, niſi praeſentium contemplatione revocarer. Illud ſane libenter adjicio, quia primi illius regum omnium Nini (quamvis & pater ejus Belus obſcure [17] primus regnaſſe referatur) illius ergo Nini anno, poſtquam regnare coeperat, [18] quadrageſimo tertio natus eſt ſanctus ille Abraham, [19] cui dictae ſunt [20] repromiſſiones, ex cujus ſemine promiſſus eſt Chriſtus: deinde nunc primi iſtius Imperatorum omnium Auguſti Caeſaris (quamvis & pater ejus Caeſar [21] metator imperii potius quam Impera-

11 *Aeque regnum Macedonicum*] Regnum Macedoniae triginta quinque habuit reges, ex Heraclidis ſive Temenidis, ex Caſſandri, & ex Antigoni domo; non longius autem duravit quam annis quingentis ſexaginta & ſex, prout docuimus in fine Hiſt. Macedonicae p. 279. Tom. II. Hiſt. Univ.

12 *Ille*] Abeſt a MSS. Lugd. Batt. ſec. tert. & Coll. Gronov.

13 *Judicantur*] Ed. Auguſtan. *dijudicantur.*

14 *Ad adventum*) Cod. Perizon. *in adventum.* In Flor. ſec. corrigitur *quamvis adventu.*

15 *In occurſu*] MSS. & Edd. Vett. quaedam *in occurſum.*

16 *Vicos ejus*] Abeſt vox ſecunda a MSS. Lugd. Batt. tribus. Incendii hujus mentionem quoque fecit ſupra lib. VI. cap. 14.

17 *Primus*] MSS. & Edd. quidam *primum.*

18 *Quadrageſimo tertio*] MSS. Lugd. Batt. quatuor cum Coll. Gronov. unum annum demunt.

19 *Cui dictae ſunt*] Ed. Auguſt. *cui datae ſunt.*

20 *Repromiſſiones*] Perizon hic habet *promiſſiones* mox cum tribus Lugd. Batt. & Coll. Gronov. *repromiſſus.*

21 *Metator imperii*] Ita loquitur, ut Caeſarem cum Belo comparet, Auguſtum cum Nino. *Metator* vocabulum caſtrenſe eſt, ſic enim dicebatur, qui a duce praemiſſus, locum caſtris idoneum circumſpiciebat & deſignabat. Lucan. I. 381.

Caſtra ſuper Tuſci ſi ponere Tibridis undas,
Heſperias audax veniam metator in agros.

22 *In*

perator exſtiterit) iſtius [22] inquam Caeſaris, poſteaquam imperare coepit, [23] emenſo propemodum anno quadrageſimo ſecundo, natus eſt Chriſtus, qui Abrahae ſub Nino primo rege fuerat repromiſſus. Natus eſt autem VII. Kalend. Januarii, quando primum incrementa omnia anni venientis incipiunt. Ita factum eſt, ut cum Abraham quadrageſimo tertio anno natus ſit, ſub fine quadrageſimi ſecundi nativitas Chriſti [24] conveniret, ut jam non ipſe in parte tertii anni, ſed in ipſo potius tertius annus [25] oriretur. Qui annus, quantis, [26] quam novis, quamque inuſitatis bonis abundaverit, ſatis etiam me non proferente compertum haberi arbitror; toto terrarum orbe una pax [27] omnium, non ceſſatione, ſed abolitione bellorum, clauſae Jani geminae portae, exſtirpatis bellorum radicibus, non repreſſis, cenſus ille primus & maximus [28] fuit, cum in hoc unum Caeſaris nomen [29] univerſa magnarum gentium creatura juravit, ſimulque per communionem cenſus, unius ſocietatis effecta eſt.

22 *Inquam*] MSS. aliquot *ergo*.

23 *Emenſo propemodum anno* XLII.] Hic numerus Chriſti nati eſt etiam apud Euſebium, ſunt tamen qui XLI. & alii qui XLIV. Imperii Auguſti Chriſtum natum ſcribunt. FABR.

24 *Conveniret*,] MSS. aliquot *convenerit*.

25 *Oriretur*.] Lugd. Batt. tres & Coll. Gronov. *oſtenderetur*].

26 *Quam novis*] Iidem, *& quam novis*.

27 *Omnium*,] Lugd. Batt. pr. & quart. cum Coll. Gronov. *una pax omnibus, & non ceſſatione ſed* &c.

28 *Fuit*,] Deleri volunt MSS. duo Florentt. & Cod. Perizon.

29 *Univerſa magnarum gentium*] Ed. Aug. delet *magnarum*. At Cod. Perizon. verbum *juravit* eliminat. In Lugd. Batt. pr. tert. quarto & Coll. Gronov. legitur, *univerſa gentium magnarum creatura juravit*.

C A-

CAPUT III.

Chriſtus quando ad hominum ſalutem natus, quomodo ſtatim vexatus, de ingenti Romae fame, & jugi pace.

IGitur [1] anno ab Urbe condita DCCLII. natus eſt Chriſtus, ſalutarem mundo adferens fidem, [2] vere petra medio rerum poſita: ubi comminueretur, qui offenderet, qui crederet, ſalvaretur: vere ignis ardens, quem, qui ſequitur, illuminatur; qui tentat, exuritur: ipſe eſt Chriſtus, Chriſtianorum caput, ſalvator bonorum, malorum punitor, judex omnium; qui formam [3] ſubſecuturis verbo & opere ſtatuens, quo magis doceret patientes in [4] perſecutionibus, quas pro vita aeterna exciperent, eſſe oportere, mox ut virginis partu editus, mundo adparuit [5] de paſſionibus ſuis coepit. Namque eum rex Judaeae Herodes ſimul ut natum comperit, necare decrevit, plurimoſque tunc parvulos, dum unum inſectatur, occidit. [6] Hinc malignis inprobe incurrentibus digna punitio eſt. Hinc in quantum tranquille agitur mundus, credentium gratia, in quantum pernicioſe inquietatur, blaſphemantium poena eſt: ſecuris per omnia Chriſtianis fidelibus, quibus aut aeternae vitae requies in tuto, aut etiam hujus in lucro eſt: quod promtius cum per ordinem referam, ipſis rebus oſtendam. Poſtquam redemtor mundi, Dominus Jeſus Chriſtus, venit in terras, & Caeſaris cenſu civis Romanus adſcriptus eſt, dum per duodecim, ut dixi, annos, clauſae belli portae beatiſſima pacis tranquillitate cohibentur: Cajum, nepotem ſuum, Caeſar Auguſtus ad ordinandas Aegypti Syriaeque provincias miſit, qui praeteriens ab Aegypto fines Paleſtinae, apud Hieroſolymam in

1 *Anno ab Urbe condita DCCLII.*] Caſſiodorus ſcribit Chriſtum natum Cn. Lentulo, M. Meſſalla Coſſ. qui cadunt in annum Urbis DCCL. FABR.

2 *Vere petra*] Ed. Auguſt. *vera petra.*

3 *Subſecuturis*] Edd. quaedam *ſecuturis.*

4 *Perſecutionibus,*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. *in perſecutione, quam* &c.

5 *De paſſionibus ſuis*] Poſtrema vox in Cod. Perizon. non adparet. Quidam MSS. & Edd. *a paſſionibus.*

6 *Hinc*] Lugd. Bat. tert. *hic*, ut ad

in templo Dei tunc ſancto & celebri adorare contemſit, [7] ſicut Suetonius Tranquillus refert. [8] Quod Auguſtus, ubi per eum comperit, pravo uſus judicio, prudenter feciſſe laudavit. Itaque anno imperii Caeſaris quadrageſimo octavo, adeo dira Romanos fames conſecuta eſt, ut Caeſar laniſtarum familias, omneſque peregrinos, ſervorum quoque maximas copias, exceptis medicis & praeceptoribus, [9] trudi Urbe praeceperit. Ita peccante principe in ſanctum Dei, & correpto per famem populo, quantitatem offenſionis qualitas ultionis oſtendit. [10] Deinde, ut verbis Cornelii Taciti [11] loquar, *ſene Auguſto Janus patefactus, dum apud extremos terrarum terminos novae gentes ſaepe ex uſu, & aliquando cum damno quaeruntur, uſque ad Veſpaſiani duravit imperium.* Hucuſque Cornelius. Caeterum & tunc [12] capta everſaque Urbe Hieroſolymorum, ſicut prophetae praenuntiaverunt, exſtinctiſque Judaeis, Titus, qui ad vindicandum Domini noſtri Jeſu Chriſti ſanguinem judicio Dei fuerat ordinatus, victor triumphans [13] cum Veſpaſiano patre Janum clauſit. Igitur etſi ſub extremis Caeſaris temporibus apertus eſt Janus, tamen per multa ex eo tempora, quamvis in procinctu eſſet exercitus, nulla bella ſonuerunt. Unde etiam Dominus ipſe Jeſus Chriſtus in Euangeliis, cum temporibus illis [14] in ſumma tranquillitate univerſus mundus ageret, cunctaſque gentes pax una [15] velaret, & à diſcipulis ſuis interrogatus eſſet, [16] de concluſione temporum ſubſequentium, inter cetera [17] ſic ait: *Audituri autem eſtis praelia & opiniones praeliorum, vi-*

Chriſtum referatur, atque mox iterum in ſeqq.

7 *Sicut Suetonius*] In Auguſto cap. XCIII. Fabr.

8 *Quod Auguſtus* &c.] Ed. pr. & illam ſecutae Venetae, legunt, *quod ut Auguſtus comperit*

9 *Trudi Urbe*] Cod. Perizon. *extrudi Urbe.*

10 *Deinde*, &c.] Conſule Lipſium II. Antiq. Lect. 8.

11 *Loquar*,] Cod. Perizon. *utar.*

12 *Capta* &c.]. Lege infra cap. IX. Fabr.

13 *Cum Veſpaſiano*] Lugd. Bat. ſec. *ſub Veſpaſiano.*

14 *In ſumma tranquillitate*] Cod. Perizon. *ſumma tranquillitate.*

15 *Velaret*,] Id eſt, tegeret, ornaret, coronaret.

16 *De concluſione temporum*] Ita MSS. & Edd. meliores; alii *de conjunctione* vel *conditione temporum.*

17 *Sic ait:*] MSS. quidam *inter caetera dixit.* Verba exſtant in Euang. Matthei cap. XXIV.

18 *Haec*

videte ne turbemini. Oportet enim [18] *haec fieri: ſed nondum eſt finis. Conſurget enim gens in gentem, & regnum in regnum, & erunt peſtilentiae, & fames & terraemotus, per loca. Haec autem omnia initia ſunt dolorum. Tunc tradent vos in tribulationem, & occident vos: & eritis odio omnibus* [19] *gentibus propter nomen meum.* Hoc autem divina providentia docens, & credentes praemonendo firmavit, & incredulos praedicendo confudit.

18 *Haec fieri:*] Quaedam Edd. interſerunt *primum.*

19 *Gentibus*] Abeſt a Florent. ſec.

CAPUT IV.

De vita & geſtis Tiberii Caeſaris, quomodo Chriſtum amplexus ſit; de ejus crudelitate in plurimos.

ANno ab Urbe condita DCCLXVII. poſt mortem Auguſti Caeſaris [1] Tiberius Caeſar imperium adeptus eſt, manſitque in eo annis viginti & tribus. Hic per ſemetipſum nulla bella geſſit, ſed ne per legatos quidem aliqua gravia, niſi quod tantum aliquantis in locis praecogniti cito gentium tumores comprimebantur. Sane quarto imperii ejus anno Germanicus, Druſi filius, Caligulae pater, de Germanis, ad quos ab Auguſto ſene miſſus fuerat, triumphavit. Ipſe autem Tiberius plurima imperii ſui parte, cum magna & gravi modeſtia reipublicae praefuit, adeo ut quibuſdam praeſidibus augenda provinciis tributa ſuadentibus ſcripſerit, *Boni paſtoris eſſe tondere pecus,* [2] *non deglubere.* At poſtquam paſſus eſt [3] Dominus Chriſtus, atque à mortuis reſurrexit, & diſcipulos ſuos ad praedicandum [4] dimiſit, [5] Pilatus, praeſes Paleſtinae provinciae,

1 *Tiberius Caeſar*] Tiberii vitam & res geſtas hic breviter perſtrictas copioſe habes a Dione, Tacito, Suetonio & Zonara deſcriptas. FABR.

2 *Non deglubere.*] Perizon. *non decoriare,* quae Gloſſa eſt.

3 *Dominus Chriſtus,*] Interſerunt *Jeſus* Edd. Aug. aliaeque ex primis.

4 *Dimiſit,*] MSS. & Edd. quidam, *miſit.*

5 *Pi-*

Digitized by Google

ciae, ad Tiberium Imperatorem atque ad ſenatum retulit de paſſione [6] & reſurrectione CHRISTI, conſequentibuſque virtutibus, quae vel per ipſum [7] palam factae fuerant, [8] vel per diſcipulos ipſius in nomine ejus fiebant, & de eo quod certatim creſcente plurimorum fide Deus crederetur. Tiberius cum ſuffragio magni favoris retulit ad ſenatum, ut Chriſtus [9] Deus haberetur. Senatus indignatione motus, quod non ſibi prius ſecundum morem delatum eſſet, ut de ſuſcipiendo cultu prius ipſe decerneret, conſecrationem Chriſti recuſavit, edictoque conſtituit, exterminandos eſſe Urbe Chriſtianos: praecipue cum & [10] Sejanus, praefectus Tiberii, ſuſcipiendae religioni obſtinatiſſime contradiceret. Tiberius tamen edicto accuſatoribus Chriſtianorum mortem comminatus eſt. Itaque paulatim [11] in-

5 *Pilatus, praeſes*] De Pontio Pilato Palaeſtinae Praeſide, ejuſque rebus lege Joſephum l. XVIII. Antiq. Epiſtola Pilati ad Tiberium de Reſurrectione Chriſti exſtat apud Egeſippum. FABR. Confer, quae ad ſimilem locum Tertulliani in Apologetico cap. V. p. 57. & 58. notavimus.

6 *Et reſurrectione*] Lugd. Bat. tert. & Coll. Gronov. *& de reſurrectione.*

7 *Palam.*] Delet idem Cod. Lugd. Bat. tert.

8 *Vel per diſcipulos ipſius*] Tranſponit Cod. Perizon. *vel per diſcipulos ejus, in nomine ipſius* &c.

9 *Deus haberetur.*] Lugd. Bat. tert. & Coll. Gronov. *inter deos.*

10 *Sejanus*,] Quantae apud Tiberium potentiae fuerit hic Sejanus nemo ignorat. Municipia quoque, Tiberii judicium ſecuta, omni honorum genere Sejanum vivum cumularunt, mortuum vero, quum poenas maleficii in domum Caeſaris, atque perverſae ambitionis dediſſet, omnibus modis inſectata ſunt. Servo duos nummos aereos, duplici nota inſignes, quamvis typo nihil inter ſeſe diſcrepent. Videlicet, quum collegam Sejanum in conſulatu quinto adoptaſſet Tiberius; Bilbilitani in Hiſpania ſignarunt nummos cum facie atque inſcriptione imperatoris Tiberii, ſed ab altera parte conjunxerunt in inſcriptione par illud conſulum. Legitur ibi memorabilis haec epigraphe MVN*icipium* AVGVSTA BIBILIS TI*berio* CAESARE V. *Lucio* AELIO SEIANO CO*nSulibus*. Alterius nummi eadem eſt fabrica atque inſcriptio & idem typus. Verum in eo Sejani nomen, praenomen atque agnomen ſcalpro eraſum cernitur, excavato aliquantum inciſura ſcalpri fundo, quod ipſis Tiberii temporibus & ſtatim poſt necem Sejani fuiſſe factum, docet aerugo nobilis, quae eodem colore, atque eadem patina (ut antiquarii loquuntur) ibi fundum occupat, qua reliquam & univerſam nummi partem. Unde memorabili hoc nummo docemur, in Sejani honores & memoriam, non modo ſaevitum fuiſſe dejiciendo ſtatuas, confringendo marmora atque poſitas publice inſcriptiones tollendo, verum ad monetam quoque Romanam in municipio Hiſpanienſi, furorem eundem ſeſe extendiſſe. Itaque alter ex hiſce nummis fatum abraſi honoris Sejani ſubiit, alter, ſive tunc terra abditus, ſive alibi latens, effugit; utrumque ſtudioſe ſervo; utriuſque delineationem accuratiſſimam ſubjeci.

11 *In*

[11] inmutata eſt illa Tiberii Caeſaris laudatiſſima modeſtia, in poenam contradictoris ſenatus. Nam regi, quaecunque voluntate faciebat, [12] voluptas erat: atque ex manſuetiſſimo principe ſaeviſſima beſtia exarſit. Nam plurimos ſenatorum proſcripſit & ad mortem coëgit. Viginti ſibi Patricios viros conſilii cauſa [13] legerat; horum vix duos incolumes reliquit, ceteros diverſis cauſis necavit. Sejanum praefectum ſuum, res novas molientem, interfecit. Filios ſuos Druſum & Germanicum, quorum Druſus naturalis, Germanicus adoptivus erat, manifeſtis veneni ſignis perdidit. Filios Germanici filii ſui interfecit. Referre ſingillatim facta ejus [14] horret animus, pudetque, tanta libidinis & crudelitatis rabie efferbuit, ut qui ſpreverant Chriſto rege ſalvari, rege Caeſare punirentur. Hujus tamen Imperii anno duodecimo: nova & incredibilis clades apud Fidenatium urbem accidit. Amphitheatri cavea populo gladiatorium munus ſpectante collapſa eſt, & [15] plusquam viginti millia hominum oc-

11 *Inmutata*] Coll. Gronov. *imminuta*. In Ed. Auguſt. non invenitur *eſt*.

12 *Voluptas erat*:] Lugd. Bat. tert. cum Coll. Gronov. *fiebat voluptas*.

13 *Legerat*;] Ita Codex Meus ut & Perizon. cum duob. Lugd. Batt. & Coll. Gronov. atque Cod. Ultr. & Edd. Vett. ſcribere jubent, *non elegerat*, ut habent Edd. Fabricii & Scotti.

14 *Horret animus*,] Delcto *animus* ſcribunt tres Lugd. Batt. cum Perizon. *horret*, ut & Ed. Auguſtana *horreo* Florent. ſec.

15 *Plus quam viginti millia hominum occidit*] Gravem crudelis ſpectaculi poenam recenſens Tacitus, ubi graphice hanc cladem deſcribit, majorem refert numerum, additis ſcilicet vulneratis, Annal. IV. 62. & 63 *Quinquaginta hominum millia eo caſu debilitata vel obtrita ſunt*.

occidit. Dignum ſane poſteris tantae correptionis exemplum, tunc ad ſpectandas hominum mortes avidos homines conveniſſe, quando pro ſalute hominum providenda Deus homo eſſe voluiſſet. [16] Deinde anno ejuſdem decimo ſeptimo cum Dominus Jeſus Chriſtus voluntarie quidem ſe tradidit paſſioni, ſed inpie a Judaeis adprehenſus, & patibulo ſuffixus eſt, maximo terrae motu per orbem facto, ſaxa in montibus ſciſſa ſunt, maximarumque urbium plurimae partes plus ſolita concuſſione ceciderunt. Eadem quoque die ad horam diei ſextam ſol in totum obſcuratus, tetraque nox ſubito obducta terris eſt, & ſicut dictum eſt,

[19] *Inpiaque aeternam timuerunt ſecula noctem.*

Uſque adeo autem neque lunam lumini ſolis, neque nubes obſtitiſſe manifeſtum eſt, [20] ut decimam quartam eadem die [21] lunam, tota coeli regione interjecta, longiſſime a conſpectu ſolis [22] abfuiſſe, & ſtellas tunc diurnis horis, vel potius in illa horrenda nocte toto coelo fulſiſſe referatur. Quod non ſolum ſanctorum Euangeliorum fides, ſed etiam aliquanti Graecorum libri adteſtantur. Jam hinc poſt paſſionem Domini, quem Judaei, quantum in ipſis fuit perſecuti ſunt, continuae clades Judaeorum, donec exinaniti diſperſique deficiant, inceſ- ſabi-

16 *Deinde anno ejuſdem XVII.*] Numerum hunc reliquimus, quamvis non ſine cauſa Euſebium ſequantur plures, qui paſſionem *Chriſti* in Tiberii annum XVIII. confert. Fabr. Annus XVIII. invenitur in Lugd. Bat. quarto.

17 *Sciſſa ſunt*,] Poſteriorem vocem aliquot MSS. delent.

18 *In totum obſcuratus*,] Edd. quaedam Vett. & MS. Lugd. Bat. tert. *toto orbe obſcuratus.*

19 *Inpiaque*] Verſus eſt Virgilii I. Georg. 468.

Solem quis dicere falſum
Audeat? Ille etiam coecos inſtare tumultus
Saepe monet, fraudemque & aperta tumeſcere bella.
Ille etiam exſtincto miſeratus Caeſare Romam,
Cum caput obſcura nitidum ferrugine texit,
Inpiaque aeternam timuerunt ſecula noctem.

20 *Eadem die Lunam coeli interjectu*] Sic optime, pro *ea die Lunam tota coeli regione interjecta*, quod neſcio à qua Philoſophia eſt. Laut.

21 *Lunam tota coeli*] In Lugd. Bat. tert. legitur, *luna metata coeli regione.* At Editionis Aug. haec eſt lectio, *ut XIIII. die luna, tota coeli regione interjecta* &c.

22 *Abſuiſſe*] Florent. tert. *aufugiſſe.*

23 *Stre-*

ſibiliter ſtrepunt. Tiberius ſiquidem [23] juventutem eorum [24] intumeſcentem, per ſpeciem ſacramenti, in provincias gravioris coeli relegavit, reliquos gentis ejuſdem [25] vel ſimilia ſectantes, Urbe ſubmovit, ſub poena perpetuae ſervitutis, niſi obtemperaſſent. Sane [27] Aſiae civitates, illo terraemotu dirutas, tributo dimiſſo, propria etiam libertate donavit. Hic ambiguis ſignis veneni obiit.

23 *Strepunt.*] Edd. quaedam Vett. *perſtrepunt* Ed. Aug. *inſtrepunt.*
24 *Juventute eorum*] Verba ſunt Suetonii in Tiberio cap. XXXVI.
25 *Intumeſcentem*,] Hoc vocabulum demiror non alibi quam in Colon. eſſe. LAUT. Ego in nullis Codd. inveni, neque apud Suetonium, unde haec deſumta ſunt, exſtat.
26 *Vel ſimilia ſectantes*,] Tacitus Annal. II. 85. *Actum & de ſacris Aegyptiis Judaiciſque pellendis: factumque patrum conſultum, ut quatuor millia libertini generis, ea ſuperſtitione infecta, quis idonea aetas, in inſulam Sardiniam veherentur, coërcendis illic latrociniis, & ſi ob gravitatem coeli interiſſent, vile damnum: ceteri cederent Italia, niſi certam ante diem profanos ritus exſuiſſent.*
27 *Aſiae civitates*,] Praeter Hiſtoriarum ſcriptores, hanc Tiberii liberalitatem teſtantur Nummi veteres, quos, quoniam in vulgus noti ſunt, praetereo. Falſum vero eſt, illo terraemotu, qui ſub mortem Chriſti accidit, cladem hanc Aſiae civitates paſſas fuiſſe, quum pluribus annis poſt accidiſſe conſtet. Vide Tacitum Annal. II. 47. & alios.

CAPUT V.

C. Caligulae Caeſaris mores, res geſtae & crudelia facinora.

Anno ab Urbe condita DCCXC. tertius ab Auguſto [1] Cajus Caligula coepit regnare, manſitque in imperio annis non plenis quatuor, homo omnium ante ſe flagitioſiſſimus, & qui vere dignus Romanis blaſphemantibus, & Judaeis perſecutoribus punitor adhibitus videretur. Hic, ut breviter magnitudinem crudelitatis ejus [2] expromam, exclamaſſe fertur: [3] *Utinam populus Romanus*

1 *Cajus Caligula*] De Caligula Suetonius & Dio. item Eutrop. li. VII. & Euſeb. in Hiſt. Eccl. lib. II. FABR.
2 *Expromam*] Ita reſtitui ex Ed Aug. adſtipulantibus MSS. omnibus, Vulgg. *exprimam*; verum Oroſius infra hoc capite eo verbo rurſus utitur, *expromendarum querelarum cauſa Philonem* &c.
3 *Utinam* &c.] Vid. Suetonium in vita ejus monſtri cap. XXX. & XXXI.

4 *De*

nus unam cervicem haberet. Saepe etiam [4] de conditione temporum ſuorum conqueſtus eſt, quod nullis calamitatibus publicis inſignirentur. O beata germina temporis Chriſtiani, quantum praevaluiſtis in rebus humanis, ut etiam crudelitas hominis magis potuerit clades deſiderare, quam invenire! Ecce de tranquillitate generali feritas jejuna conqueritur:

> *Furor inpius inpius*
> *Saeva ſedens ſuper arma & centum vinctus abenis*
> *Poſt tergum nodis fremit horridus ore cruento.*

Servi rebelles & fugitivi gladiatores perterruêre Romam, evertêre Italiam, Siciliam delevêre, jam pene univerſo humano generi toto orbe metuendi. In diebus autem ſalutis, hoc eſt, temporibus Chriſtianis, convellere quietem non poteſt vel Caeſar infeſtus. Hic ſiquidem magno & incredibili adparatu profectus quaerere hoſtem viribus otioſis, Germaniam Galliamque percurrens, in ora Oceani circa proſpectum Britanniae reſtitit. Cumque ibi [5] Minocynobellinum, Britannorum regis filium, qui a patre pulſus cum paucis oberrabat, in deditionem recepiſſet; deficiente belli materia, Romam rediit. Iiſdem autem diebus Judaei, qui jam tunc ob paſſionem Chriſti meritis ubique cladibus exagitabantur, apud Alexandriam ſeditione excitata, profligati caede, [6] atque urbe propulſi, expromendarum querelarum cauſa Philonem quemdam, virum ſane in primis eruditum, legatum ad Caeſarem [7] miſerunt. Sed Caligula cum omnibus hominibus, tum precipue Judaeis infeſtiſſimus, [8] ſpreta legatione Philonis, omnes Judaeorum ſacras aedes, atque in primis antiquum illud [9] Hieroſolymis ſacrarium

4 *De conditione*] Cod. Perizon. *de conditionibus.*

5 *Minocynobellinum,*] Suetonius in Caligula c. XLIV. *Admimocinum Bellini Batavorum regis filium*, habet. FABR. Caſaubonus ad Suetonii locum Oroſium ſcripſiſſe exiſtimat, *Cumque Adminium* (vel potius *Arminium*) *Cinobellini Britannorum regis filium* &c. quae conjectura valde veroſimilis eſt.

6 *Atque Urbe propulſi,*] Edd. quaedam Vett. *atque ab Urbe propulſi*, MSS. Lugd. Batt. tert. & Coll. Gronov. *atque Urbe pulſi*, Perizon. *atque ex Urbe pulſi.*

7 *Miſerunt.*] Florent. duo, *miſerant.*

8 *Spreta legatione Philonis,*] De hac legatione Euſeb. li. II. c. 5. Joſephus lib. VIII. Antiq. c. 10. FABR.

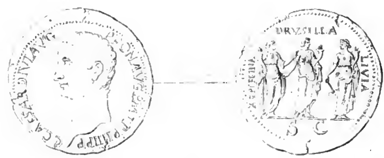
9 *In Hieroſolymis*] Abeſt vox prior a Cod. Florent. ſec.

rium profanari ſacrificiis gentilium, ac repleri ſtatuis ſimulachriſque imperavit, ſeque ibi ut Deum coli praecepit. [10] Pilatus autem praeſes, qui ſententiam damnationis in Chriſtum dixerat, poſtquam plurimas ſeditiones in Hieroſolymis excepit, ac fecit, tantis irrogante Cajo angoribus coarctatus eſt, ut ſua ſe tranſverberans manu, malorum compendium mortis celeritate quaeſierit. Cajus Caligula libidinibus ſuis etiam illud ſceleris adjecit, [11] ut ſorores ſuas primum ſtupro pollueret deinde exilio damnaret: qui poſt [12] omnes ſimul exſules juſſit occidi. Ipſe autem a ſuis protectoribus occiſus eſt. Duo libelli [13] in ſe-

cre-

10 *Pilatus autem*] *Pilatus* anno ſecundo Imperii Caligulae ſibi manus intulit, Caſſiodorus, & Euſebius. FABR.

11 *Ut ſorores ſuas*] Lugd. Bat. tert. cum Coll. Gronov. *ut & ſorores ſuas*. Mox *polluerit* & *damnarit* Edd. quaedam Vett. Nomina ſororum, quae & in pluribus hodie ejus Imperatoris nummis ſuperſunt, fuerunt Druſilla, Julia, Agrippina. Vidi quondam in Muſeo Marckiano Medallionem, pondere inſignem, atque arte ſingulari, in quo pro IVLIA ſculptum erat LIVIA. Sed & hoc maxime, & alia non pauca, ſuſpectum, ingens alias magnitudine & denſitate numiſma fecerunt. Diſtracto Muſeo in Brabantiam avectum fuit, typum antea exceperam, ejusque pictura & magnitudo haec eſt,

12 *Omnes ſimul exſules juſſit occidi.*] Rationem in Vita ejus cap. XXVIII. addit Suetonius, *Revocatum quemdam a vetere exſilio ſciſcitatus, quidnam ibi facere conſueſſet, reſpondente eo per adulationem, Deos ſemper oravi, ut, quod evenit, periret Tiberius, & tu imperares: opinans, ſibi quoque exſules ſuos mortem inprecari, miſit circum inſulas, qui univerſos contrucidarent.*

13 *In ſecretis*] Coll. Gron. *in ſecreto.*

14 *Ve-*

Jeſu Chriſti, Romam venit & ſalutarem cunctis credentibus fidem fideli verbo docuit, potentiſſimiſque virtutibus adprobavit. Atque [4] exin Chriſtiani Romae eſſe coeperunt. Senſit hoc collatum fidei ſuae Roma beneficium. [5] Nam cum interfecto Caligula [6] multa de abrogando imperio, ac republica in antiquum ordinem reſtituenda [7] evertendaque penitus Caeſarum univerſa familia ſenatus & conſules decreviſſent, Claudius mox, ut confirmavit imperium, magna atque [8] adhuc Romae incognita uſus clementia, ne in tantam nobilium multitudinem ultio ſi eſſet coepta, ſaeviret; [9] biduum illud, quo de reipublicae ſtatu infeliciter conſultatum actumque fuerat, memoriae exemit, omniumque factorum dictorumve in eo veniam & oblivionem [10] in perpetuum ſanxit. [11] Ita illam praeclaram & famoſam Athenienſium amneſtiam, quam quidem Romae inducere Julio Caeſare interfecto Senatus, Cicerone ſuadente, tentaverat, ſed Antonio & Octaviano propter ultionem exſtincti Caeſaris irrumpentibus, in irritum ceſſerat: hanc Claudius, quamvis [12] multo truculentiore cauſa in caedem [13] conſpiratorum [14] inſtimularetur, ultronea clementia nullo expetente firmavit. Accidit etiam eodem tempore praeſentis gratiae Dei grande miraculum, ſiquidem Furius Camillus Scribonianus, Dalmatiae legatus, bellum civile molitus, legiones multas fortiſſimaſque ad ſacramenti mutationem pellexerat. Itaque [15] die dicto, ut in unum

4 *Exin*] MSS. Lugd. Batt. *etiam.*
5 *Nam*] MSS. Lugd. Batt. pr. *jam.*
6 *Multa*] MSS. Edd. quidam inepte addunt *mala*, quod ex varia lectioue & adfinitate cum *multa*, provenit.
7 *Evertendaque*] Florent. ſec. *verendaque*, quae corrupta ſcriptura eſt verbi *everrendaque*, quod, forſitan haud vane, in Cod. Perizoniano inveni.
8 *Adhuc Romae*] In Florent. ſec. ſuperſcribitur, *Forte*, *ad hoc Romae.*
9 *Biduum illud*] Hic locus ita recte legitur in Manuſcriptis, ut cognoſcitur ex Suetonii Claudio cap. I. FABR. *Judicium illud* &c. Olim, *biduum illud*: ſed Venetam hanc reſtitutionem probant, quae ſequuntur illico: *omniumque factorum, dictorumque in eo veniam, & oblivionem ſanxit.* LAUT. In omnibus MSS. ut & Ed. Auguſt. eſt *biduum*, ut recte reſtituit Fabricius; judicium merito deſideres in iis, qui ex pravis Editt. recoquunt *judicium.*
10 *In perpetuum*] MSS. Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. *in poſterum*, ex gloſſa, ſicuti in iiſdem ſupra *delevit*, pro *exemit.*
11 *Ita illam*] MSS. quidam *ita & illam.*
12 *Multo*] Abeſt a Lugd. Batt. pr. & tert. atque a Coll. Gronov.
13 *Conſpiratorum*] Cod. Perizon. *conjuratorum.*
14 *Inſtimularetur,*] Oroſii videtur eſſe verbum, quod ex MSS. conſenſu reſtitui. Vulgg. *ſtimularetur.*
15 *Die dicto,*] Perizon. *die dato.*

num undique ad novum Imperatorem conveniretur, [16] neque aquilae ornari, neque convelli quoquomodo ſigna, moverive potuerunt. Exercitus tanta & tam inuſitata miraculi ſide motus, & converſus in poenitentiam, Scribonianum quinto ſtatim die deſtitutum interfecit, ſeſeque ſacramento prioris militiae continuit. Triſtius ac perniciosius urbi Romae nihil unquam fuiſſe, quàm bella civilia, ſatis notum eſt. Itaque propter adventum Apoſtoli Petri, & tenera Chriſtianorum germina, vixdum adhuc pauca ad ſanctae fidei [17] profeſſionem erumpentia, hanc exorientem tyrannidem, & conſurgens iſtud civile bellum neget quiſquam divinitus eſſe compreſſum? Qui praeteritis temporibus de compreſſione bellorum civilium ſimile probarit exemplum. Claudius quarto imperii ſui anno, [18] cupiens ſe utilem reipub. oſtentare principem, bellum ubique & victoriam undecunque quaeſivit. Itaque expeditionem in Britanniam movit: quae excitata in tumultum propter non [19] redhibitos transfugas videbatur; tranſvectuſque in inſulam eſt, quam neque ante Julium Caeſarem, neque poſt eum quiſquam adire auſus fuerat. Ibique, [20] ut verbis Suetonii Tranquilli loquar, ſine ullo praelio ac ſanguine intra pauciſſimos dies plurimam inſulae partem in deditionem recepit. Orcadas etiam inſulas ultra Britanniam in Oceano poſitas, Romano adjecit imperio, ac ſexto quam profectus erat menſe Romam rediit. Conferatur nunc, ſi cuiquam placet, [21] ſub una inſula, tempus & tempus, bellum & bel-

16 *Neque aquilae ornari*,] Apud Sueton. in Claudio cap. XIII. *neque aquila ornari* legitur. Ubi aquilas, numero plurali, apud Oroſium legi notat Cauſaub. rogatque an omnes aquilae in hoc oſtento conſpiraverint? rogare viciſſim poſſum, an conſpiraverint in eodem oſtento, ſeu potius eadem fraude, ſigna omnia?

17 *Profeſſionem*] Ita in Colon. inveni, & non ambigo, quin Oroſius ita ſcripſerit, pro *profectionem*. LAUT.

18 *Cupiens ſe utilem*] MSS. quidam legunt, *cupiens utilem reipublicae oſtendere principem*.

19 *Redhibitos*] Rectiſſime Colon. & Maternus, pro *redditos*. At qui hoc verbum non recipiet, illum ad Juriſconſultos relego. LAUT. Idem in MSS. melioribus inveni.

20 *Ut verbis Suetonii*] Sueton. in Claudio c. XVII. FABR. Copulam in *tranſvectuſque* MSS. plerique delent.

21 *Sub una inſula*] In quatuor MSS. hanc inveni lectionem, Florent. duobus, Ultr. Meo & Perizoniano. Vulgg. omnes, *inſula & inſula*, quod prorſus ineptum eſt. Nam de una agit inſula Britannia, in qua primus Caeſar, ſed non ſine clade, dein Claudius, ſed proſperrime bellum geſſit. Non igitur de inſula, quae conferri cum inſula queat, loquitur Oroſius, ſed comparat res geſtas, & victorias, quibus Caeſari in Britannia palmam eripuiſſe dicit Claudium.

22 *Ni-*

bellum, Caeſar & Caeſar. Nam de fine [22] nihil confero : quoniam hoc feliciſſima victoria , illud acerbiſſima clades fuit : & ſic demum Roma cognoſcat , per ejus latentem providentiam [23] in augendis rebus antea ſe partem felicitatis habuiſſe , cujus agnitione ſuſcepta, pleniſſima felicitate perfruitur , in quantum non tamen blaſphemiarum offendiculis depravatur. Eodem anno imperii ejus [24] fames graviſſima per Syriam facta eſt , quam etiam prophetae [25] prænuntiaverant : ſed Chriſtianorum neceſſitatibus apud Hieroſolymam , convectis ab Aegypto frumentis , Helena Adiabenorum regina, [26] converſa ad fidem Chriſti , largiſſime miniſtravit. Anno imperii ejus quinto [27] inter Theram & Theraſiam inſula de profundo emicuit triginta ſtadiorum ſpatio extenta. Anno ejus ſeptimo , ſub procuratore Judaeae Cumano in Hieroſolymis tanta ſeditio in diebus azymorum exorta eſt , ut in portarum exitu populo coartato , triginta millia Judaeorum caede proſtrata & compreſſione ſuffocata referantur. Anno ejuſdem nono, expulſos per Claudium Urbe Judaeos , [29] Joſephus refert : [30] Sed me magis Suetonius movet , qui ait hoc modo : *Claudius Judaeos, inpulſore Chriſto adſidue tumultuantes , Roma expulit.* Quod , utrum contra Chriſtum tumultuantes Judaeos coerceri & comprimi juſſerit , an etiam Chriſtianos ſimul [31] velut cognatae religionis homines voluerit expelli , nequaquam diſcernitur. Verumtamen ſequenti anno tanta fames Romae fuit , ut medio foro Imperator correptus à populo con-

22 *Nihil confero :*] Sic MSS. plures & Ed. Aug. Alii *nihil profero.*

23 *In augendis*] Quidam *agendis.*

24 *Fames graviſſima.*] De hac fame Lucas in Actis Apoſtol. c. 11. Joſephus Antiq. Lib. XX. c. 2. Euſebius Hiſt. Eccl. Li. II. c. 8. Fabr.

25 *Praenunciaverant :*] Lugd. Bat. tert. *praenunciaverunt.*

26 *Converſa ad fidem Chriſti* ,] Falſum id eſſe ex Joſepho pluribus docuerunt magnus Scaliger in Animadv. ad Euſebium p. 192. & Cl. Weſſelingus , qui, integro capite , Judaicos ritus amplexam fuiſſe reginam Helenam cum filiis Izate & Monbazo, Obſerv. lib. I. cap. 9. p. 28. oſtendit.

27 *Inter Theram*] Idem Caſſiod. & Euſeb. in Chron. De *Thera* & *Theraſia* Strab. li. X. Fabr. Pro *inſula* monſtroſae quaedam Edd. introducunt *bellua.*

28 *Anno ejus ſeptimo*] De hac ſeditione Joſephus Antiq. li. XX. c. 4. Euſeb. Eccl. Hiſt. li. II. c. 19. Fabr.

29 *Joſephus refert :*] Mentiri hoc , quaſi apud Joſephum exſtet , Oroſium dicit Spanhemius Oper. p. 558.

30 *Sed me magis Suetonius*] Sueton. in Claudio c. 24. Fabr.

31 *Velut cognatae religionis homines*] Confer, quae ſcripſimus ad Tertulliani Apologeticum p. 503.

convitiis & fragminibus panis turpiſſime infeſtatus, aegre [32] per pſeudothyrum in palatium refugiens, furorem excitatae plebis evaſerit. Parvo autem intercedente tempore triginta quinque ſenatores & trecentos ſimul equites Romanos minimis cauſis interfecit: ipſe autem [33] manifeſtis veneni ſignis eſt mortuus.

32 *Per Pſeudothyrum*] Latini *poſticum* vocant. Sueton. idem hoc referens cap. XVIII. *ut aegre, nec niſi poſtico evadere in palatium valuerit.*

33 *Manifeſtis veneni ſignis*] De Tiberio, in fine cap. praeced. ſcripſit caute, *hic ambiguis ſignis veneni obiit.* De Claudio, per fungos venenatos, Agrippinae & Neronis opera interfecto, tam manifeſta res fuit, ut non erubuerit dicere ſucceſſor Nero, *fungos deorum eſſe cibum.* Vidi medallionem argenteum, eximiae pulcritudinis & praeſtantiae apud Gerardum Schaakium Amſteladami, in quo celebratur illa per fungos ſcilicet facta Claudii apotheoſis. In honorem patris jam Divi cudi juſſit Nero, cujus caput ab altera parte cognoſcitur. Adjeci & alterum qui in Muſeo noſtro eſt, ex aere nummulum; is in aliqua colonia cuſus, capita itidem exhibet Claudii atque Neronis, adeoque, reſpectu adoptionis, vivo Claudio, ad cujus caput literae ſuperſunt, quae conſulatum ejus indicant, cuſum.

CAPUT VII.

Neronis Claudii Caeſaris foedi mores, & ſceleſta facinora.

ANno ab Urbe condita octingenteſimo octavo [1] Nero Caeſar, ab Auguſto quintus, principatum adeptus eſt, manſitque in eo annis non plenis quatuordecim, Caji Caligulae avunculi ſui erga omnia vitia

1 *Nero Caeſar*] Neronis vitam & res geſtas ſi vis cognoſcere, lege praeter Suetonium & Dionis Epitomam, Taciti libr. XIII. XIV. XV. & XVI. FABR.

2 Ce

vitia ac ſcelera ſectator, immo tranſgreſſor, petulantiam, libidinem, luxuriam, avaritiam, crudelitatem, nullo non ſcelere exercuit, ſiquidem petulantia percitus omnia pene Italiae ac Graeciae theatra perluſtrans, adſumto etiam varii veſtitus dedecore, [2] cerices, cithariſtas, tragoedos, & aurigas ſaepe ſibi ſuperaſſe viſus eſt. Libidinibus porro tantis exagitatus eſt, ut ne a matre quidem vel ſorore ullave conſanguinitatis reverentia abſtinuiſſe referatur, virum in uxorem duxerit, ipſe a viro ut uxor acceptus ſit: Luxuriae vero tam [3] effrenatae fuit, ut retibus aureis piſcaretur, quae purpureis funibus extrahebantur, frigidis & calidis [4] lavaret unguentis. Qui etiam nunquam minus mille carrucis confeciſſe iter traditur. Denique [5] Urbis Romae incendium voluptatis ſuae ſpectaculum fecit. Per ſex enim dies ſeptemque noctes ardens civitas, regios pavit adſpectus. Horrea quadro ſtructa lapide, magnaeque illae veterum inſulae; [6] quas diſcurrens adire flamma non poterat, magnis machinis quondam ad externa bella praeparatis, labefactatae atque inflammatae ſunt; ad monumentorum buſtorumque diverſoria infelici plebe compulſa. Quod ipſe ex altiſſima illa Maecenatiana turre proſpectans, laetuſque flammae (ut ajebat) pulchritudine, tragico habitu Iliadem decantabat. Avaritiae autem tam praeruptae exſtitit, ut poſt hoc incendium Urbis, quam ſe Auguſtus ex lateritia marmoream [7] reddidiſſe jactaverat, neminem ad reliquias [8] rerum ſuarum adire permiſerit, cuncta quae flammae quoquo modo ſuperfuerant, ipſe abſtulit. [9] Centies

2 *Cerices,*] Editi *Cerites*, & *ſcenicos*: quod ut genuinum ſit, ita illud bene repoſitum eſt. Graecis enim κήρυκες operae theatrales ſunt. LAUT. In MSS. inveni lectiones has, *ceritas* in Lugd. Bat. tribus: (nam quart. habet *ſcenicos*) Coll. Gronov. & Cod. Perizon. in Florent. ſecundo *cerriſcas*, in tert. ut & in Cod. Meo *cericas*, quod proxime accedit ad *cerycas*, prout emendat Beroaldus ad Sueton. p. 671.

3 *Effrenatae*] Ed. Aug. *ineffrenatae.* voluit *infrenatae.*

4 *Lavaret*] Quidam MSS. *lavaretur.*

5 *Urbis Romae incendium*] De hoc incendio Tacitus li. XV. FABR.

6 *Quas diſcurrens*] Lugd. Batt. pr. & tert. cum Coll. Gronov. pro *quas* legunt *qua*, non male.

7 *Reddidiſſe*] Cod. Perizon. *reliquiſſe.*

8 *Rerum uſtarum*] Sic ex Veneto: aliis omnibus *ſuarum* ſcribentibus; quod ſatius eſſe clamat Hiſtoria. LAUT. Imo clamat Sueton. non eſſe ſollicitandam veram lectionem. Is, cap. XXXVIII. totidem verbis, *nemini ad reliquias rerum ſuarum adire permiſit.*

9 *Centies centena* &c.] Oroſius hoc narrat neſcio unde acceptum, inquit Caſaub. ad Sueton. Ner. cap. 38.

10 *Ma-*

ties centena millia ſeſtertium annua ad expenſas à ſenatu ſibi conferri imperavit. Plurimos ſenatorum, nulla exſtante cauſa, bonis privavit. Negotiatorum omnium ſub una die, tormentis quoque adhibitis, omnem penitus cenſum abſterſit. Crudelitatis autem rabie ita efferatus eſt, ut plurimam ſenatus partem interfecerit, equeſtrem ordinem pene deſtituerit. Sed ne parricidiis quidem abſtinuit, [10] matrem, fratrem, ſororem, uxorem, caeteroſque omnes cognatos & propinquos, ſine haeſitatione proſtravit. Auxit hanc molem facinorum ejus temeritas inpietatis in Deum. Nam primus Romae [11] Chri-

10 *Matrem*, *fratrem*, &c.] Agrippinam, Britannicum, Octaviam, Poppaeam. Numiſmata ſingularia omnium ſubjicere placuit. Nummus primus, ex Muſeo noſtro, argenteus & longe pulcherrimus, Agrippinae & Neronis adverſa exhibet capita; ſecundus, aereus, quem itidem ſervamus, Britannici exhibet faciem, ut inſcriptio Graeca teſtatur. Thyatiris cuſum fuiſſe, pars literarum reliqua & bipennis, in ejus Urbis nummis obvia, docent. Tertium Graecum, infelicis Octaviae, adpoſito ab altera parte capite Neronis, Teii cuderunt, vulgavit in Specimine Morellius. Quartum denique in Muſeo quondam Marckiano, ſive Domini de Leur, inveni; aereus is quoque, & in Graeca Urbe cuſus, Poppaeae & Neronis exhibet effigies, eorumdem adſcripto nomine & titulo.

11 *Chri-*

[11] Chriſtianos ſuppliciis & mortibus adfecit, ac per omnes provincias pari perſecutione excruciari imperavit: ipſumque nomen exſtirpare conatus, beatiſſimos Chriſti Apoſtolos, Petrum cruce, Paulum gladio occidit. Mox acervatim miſeram civitatem obortae undique oppreſſère clades. Nam ſubſequente autumno tanta Urbi peſtilenta incubuit, ut triginta millia funerum in rationem Libitinae venirent. Britannica deinde clades e veſtigio accidit, qua duo praecipua oppida, magna civium ſociorumque clade & caede direpta ſunt. Praeterea in Oriente magnis Armeniae provinciis amiſſis Romanae legiones ſub jugum Parthicum miſſae, aegreque Syria retenta eſt. In Aſia tres Urbes, hoc eſt, Laodicea, Hierapolis & Coloſſae terraemotu conciderunt. At vero Nero, poſtquam [12] Galbam in Hiſpania imperatorem creatum ab exercitu cognovit, totus animo ac ſpe concidit. Cumque incredibilia perturbandae, imo ſubruendae reipubublicae mala moliretur, hoſtis à ſenatu pronuntiatus, & ignominioſiſſime fugiens, ad quartum ab Urbe lapidem [13] ſeſe ipſe interfecit, atque in eo omnis Caeſarum familia [14] conſumta eſt.

11 *Chriſtianos ſuppliciis*] Meminit Tacitus li. XV. Suetonius c. XVI. lege Auguſtinum de Civit. Dei lib XVIII. c. 52. Egeſippum lib. III. Euſeb. Hiſt. Eccl. li. II. c. 25. FABR.

12 *Galbam in Hiſpania*] Hujus imperatoris nummum, majorem quam ſolent eſſe, qui primae dicuntur magnitudinis, poſſideo, in quo typus eſt elegans adlocutionis Galbae ad milites a quibus imperator creatus fuerat, cujus hic picturam ſubjeci.

13 *Seſe ipſe interfecit*] In Edd. quibuſdam abjicitur *ſeſe*.

14 *Conſumta eſt.*] Florentin. ſec. *conſummata* eſt.

CAPUT VIII.

De Galbae, Othonis & Vitellii imperio, & moribus & facinoribus.

[1] ANno ab Urbe condita DCCCXXIV. [2] Galba apud Hiſpanias uſurpavit imperium: qui mox ut Neronis mortem comperit, Romam venit. Cumque omnes avaritia, ſaevitia, ſegnitiaque offenderet, Piſonem ſibi, nobilem induſtriumque adoleſcentem, in filium atque in regnum adoptavit: cum quo ſeptimo menſe imperii ſui ab Othone jugulatus eſt. Luit Roma caedibus principum excitatiſque civilibus bellis, recentes Chriſtianae religionis injurias: & ſigna legionum illa, quae ſub adventu in Urbem Petri Apoſtoli divinitus coercita convelli nullo modo ad excitandum civile bellum valuerant, quod per Scribonianum parabatur, Petro [3] in Urbe interfecto, & Chriſtianis poenarum diverſitate laniatis, toto ſe orbe ſolverunt. De Hiſpania ſiquidem illico Galba ſurrexerat: quo mox oppreſſo, Otho Romae, Vitellius in Germania, Veſpaſianus in Syria imperia ſimul atque arma rapuerunt. Probent ſane etiam inviti potentiam ſimul & clementiam Dei, qui Chriſtianis temporibus offenduntur, quanta celeritate tantorum incendia bellorum & excitata ſunt & repreſſa, cum & antea minimis cauſis magnae ac diuturnae clades agitarentur, & nunc maximi undique [4] concrepantes magnorum malorum fragores, minimo negotio [5] ſopirentur. Jam enim erat Romae, quamvis perſecutione vexata, eccleſia, quae judici omnium Chriſto etiam pro

1 *Anno ab Urbe* &c.] Flor, tert. & Edd. quaedam Vett. duos annos minus numerant.

2 *Galba apud Hiſpanias*] Lege Tacitum Lib. XV. & Sueton. Sed Galbae vita diligenter à Plutarcho ſcripta inprimis legenda. Idem Othonem deſcripſit, de quo Xiphilinus, Suetonius, Eutrop. & alii. FABR.

3 *In Urbe*] MSS. Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. addunt *Roma*. Deinde pro *agitarentur*, Florent. ſec. *agerentur*.

4 *Sopirentur.*] Lego *ſoporentur*.

5 *Concrepantes*] Ed. Aug. *increpantes*. Venetae *conſtrepentes*.

6 *Bel-*

pro inimicis & perſecutoribus ſupplicaret. Igitur Otho, cum Galba & Piſone Romae interfectis inter tumultus caedeſque invaſiſſet imperium, ac mox creatum imperatorem, in Gallia per Germanicas legiones Vitellium comperiſſet, [6] bellum civile molitus, tribus primum levibus praeliis, hoc eſt, uno apud Alpes, alio circa Placentiam, tertio circa locum, quem [7] Caſtoris vocant, contra Vitellianos duces congreſſus victor exſtitiſſet, quarto, apud [8] Bebriacum, praelio, cum animadvertiſſet ſuos vinci, [9] menſe tertio quam imperare coeperat, ſeſe interfecit. Vitellius victor Romam venit: ubi cum multa crudeliter ac nequiter ageret, incredibili etiam voracitatis adpetitu humanam vitam probris adgra-

va-

6 *Bellum civile molitus*,] Cod. Perizon. *Bellum civile molitur; cumque* &c.

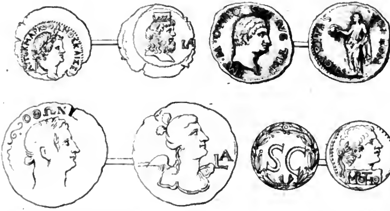
7 *Caſtoris*] Perizon. *Caſtores*, & ſic qnoque duo Florentini. In Suetonio tamen *Caſtoris* legitur, cap. IX *& ad Caſtoris, quod loco nomen eſt, vicit.*

8 *Bebriacum*] *Bebriacum* habet etiam Tacitus li. VIII. Eutrop. lib. VII. Suetonius & Sex. Aurelius. Sed non puto negligendum quod in Gualtheri libro eſt, *Betriacum*, nam & Plut. in Othone Βετριακὸν habet. Fabr.

9 *Menſe tertio*] Unde negantur inveniri hujus Imperatoris aerei nummi, id eſt, à triumviris monetalibus Senatus Romani cuſi, nam aurei plures, argentei inveniuntur plurimi, Ægyptii quoque ex aere ſuperſunt, qualem quondam in Muſeo Marckiano obſervavi, & cum cura depingi juſſi. Vidi tamen unum aereum ſecundae magnitudinis, neque Graecum neque Ægyptium, ſed Latinis inſignitum literis, quem merito crucem Antiquariorum vocaveris, nam, ut verum fatear, decidere ipſe nothus, an genuinus ſit, jure non auſim. Servatur Amſtelodami in locupletiſſimo Gazophylacio Goſuini Uilenbroekii. Utriuſque nummi picturam ſubjunxi. Servantur, quum alibi, tum Aquis Sextiis in ſelecta quoque gaza Lebretiana, nummus Othonis Graecus victoriam ejuſdem, adpoſito deae buſto ad humeros alato, deſignans. Servatur in eadem Gaza nummus Claudii, ex eo genere, qui Antiochiae, cum nota S.C. laureae incluſa, ſignati creduntur. Is nummus ad collum inpreſſam habet notam, qua nexus literarum, quae Othonis nomen & imperatoris titulum exprimunt, comprehenduntur. Et horum picturam non illubenter adjeci.

Digitized by Google

varet, poſtquam de Veſpaſiano comperit, [10] primum deponere molitus eſt imperium: poſtea, à quibuſdam animatus [11] Sabinum, Veſpaſiani fratrem, nihil tum mali ſuſpicantem, cum caeteris Flavianis in Capitolium compulit: ſuccenſoque templo, & mixta ſimul flamma ruinaque, omnes in unum pariter interitum [12] ac tumulum dedit. Poſt deficiente in Veſpaſiani nomen exercitu ſuo deſtitutus, adpropinquantibus [13] jam hoſtibus trepidus, cum ſe in quamdam proximam palatio cellulam contruſiſſet, turpiſſime inde protractus, cum per viam ſacram nudus duceretur, paſſim [14] cunctis fimum in os ejus jactantibus, in forum deductus, [15] octavo quam regnum praeſumſerat men-

10 *Primum deponere molitus imperium:*] Sic exſtat in Cod. Auguſt. & MSS. non *deponere eſt molitus*, ut in Vulgg. Florentt. mox legunt *poſt a quibuſdam animatus*, non *poſtea*.

11 *Sabinum, Veſpaſiani fratrem,*] Xiphilinus in Vitellio *de Sabino* inquit, πρεσβύτερος ὢν Οὐεσπασιανοῦ. Cum Oroſio Tacitus, Eutropius, caeterique faciunt. Fabr.

12 *Ac tumulum dedit.*] Vulgares *tumultum dedit.* Sane illi dederunt. Laut. Quod mirum in quibuſdam Edd. placere potuiſſe Fabricio, quum Bolſuing. Ed. meliorem jam exhibuiſſet lectionem, quae & in Ed. Auguſt. & in MSS. melioribus, & denique a Scotto quoque invenitur recepta; unde errore comperto, in quadam ex ſuis quoque correxit ipſe Fabricius.

13 *Jam*] Coll. Gronov. Edit. Auguſt. & Cod. Perizon. *uſque jam.*

14 *Cunctis*] Abeſt a quibuſdam MSS. & Ed. Aug.

15 *Octavo* &c.] Breve Vitellii imperium:

menſe, apud Gemonias ſcalas minutiſſimorum ictuum crebris compunctionibus excarnificatus, atque inde unco tractus, [16] & in Tiberim

rium cauſa eſt quod nummi ejus aerei primae magnitudinis valde rari ſint, Graece vero inſcripti longe rariſſimi. Unde pronunciat Vaillantius in Numiſm. Imp. Gr. p. 20. „ Nummi Vitellii ex Aegypto tantum viſuntur, & Othonianis ſunt rariores. „ Quae quidem eo lubentius adduxi, ne curioſos lectores defraudem conſpectu duorum rariſſimorum praeſtantiſſimorumque hujus Imperatoris nummorum, quos in ſecretiore Muſeo meo ſtudioſe adſervo. Alter, pulchritudine & integritate conſpicuus, exhibet Vitellii caput nudum cum epigaphe hac, Αυλος ΟΥΙΤΕΛλιος ΚΑΙΣαρ ΓΕΡΜανικος. Ab altera parte Victoria cernitur feſtinans, cum ſerto & laurea, annus Imperii primus ſignatur per literas Λυκαβάντος Α. Victoriam de Othone celebrat typus. Alter nummus, itidem Graece inſcriptus, eo notabilior eſt, quod non ſit in Aegypto cuſus, adeoque ejus generis, cujus conſpectus Vaillantium, quo nemo plures vidit in hoc genere, fugit. Caput Vitellii laureatum exhibet, cum inſcriptione, Αυλος ΟΥΙΤΕΛλιος ΚΑΙσαρ ΣΕΒ.... Ab altera parte Diana Lucifera, ſive Ceres cernitur, utraque manu facem tenens, ex literis vero, injuria temporum detritis, ſuperſunt tres ΤΕΛ. quae Telmeſſum, Cariae, Lyciae vel Piſidiae urbem deſignare poſſunt, niſi legamus ΤΕΛ. ut ſit media pars nominis proprii, vel alia urbs ſub literis illis lateat. Uterque nummus indubitatae fidei eſt.

Aereos quoque primae magnitudinis poſſideo, verum ab aliis jam vulgatos, at inter reliquos, ſecundae magnitudinis duos ſervo, quorum prior eo typo nondum eſt editus. Celebrat is quoque victoriam de Othone, quam conſenſui exercituum acceptam fert Imperator. Poſterior jactat reſtitutam libertatem, quam bellua vorax, gulae & ventri dedita, non homo, miſere oppreſſerat.

16 *Et in Tiberim merſus*] Lugd. Batt. tert. cum Coll. Gronov. *& in Tiberim miſſus.*

17 *Mult*

berim merſus, etiam communi caruit ſepultura. [17] Multis autem & nefariis modis per complures dies à Veſpaſiani militibus, adverſum ſenatum populumque Romanum indiſcreta caede ſaevitum eſt.

17 *Multis autem* &c.] Vide Tacitum lib. IV. Hiſtoriar. cap. I. & II. ubi fuſius miſeria tum Urbis deſcribitur, & quomodo miles caedibus & rapinis victorem, Domitianus ſtupris & adulteriis filium principis egerit.

CAPUT IX.

Veſpaſiani Auguſti & Titi Imperium quomodo rebellantes Judaeos compreſſerit, ad haec urbem Hieroſolymam cum templo ſolo aequaverit. De caeteris eorum geſtis.

ANno ab Urbe condita DCCCXXV. brevi illa quidem ſed turbida tyrannorum tempeſtate diſcuſſa, tranquilla ſub Veſpaſiano duce ſerenitas rediit. Namque ut [1] paulo altius repetam, Judaei poſt paſſionem Chriſti deſtituti in totum gratia Dei, cum omnibus undique malis circumvenirentur, [2] quibuſdam [3] in Carmelo monte ſeducti ſortibus, quae portenderent exortos à Judaea duces rerum potituros fore, [4] praedictumque ad ſe trahentes, in rebellionem exarſerunt. [5] Exſtinctiſque Romanis praeſidiis, legatum quoque Syriae ſuppetias ferentem, [6] rapta aquila & caeſis copiis, fu-

1 *Paulo altius*] Florent. ſec. *paullo anterius*. Edd. quaedam *latius*.

2 *Quibuſdam*] MSS. & Edd. nonnulli *per quemdam*.

3 *In Carmelo monte*] Ita recte legitur in Manuſcriptis. Lege Suet. in Veſpaſ. c. IV. ſed de bello Judaico Joſephi libri omnia abunde ſuppeditabunt. FABR.

4 *Praedictumque*] Perizon. *portentumque*.

5 *Exſtinctiſque Romanis praeſidiis*] Lugd. Bat. quart. *Cunctis exſtinctiſque* &c. Ed. Auguſt. *Cumque exſtinctis Romanis* &c.

6 *Rapta aquila*] Ex Suetonio haec deſumta ſunt, apud quem eadem inveniuntur in Veſpaſ. cap. IV. Suetonii autem verba varie & mutare & explicare Viri Docti tentarunt. Praeterire autem nequeo Chriſtiani Wormii explicationem, quam inveni in Lib. II. ejuſdem de corruptis Antiq. Hebr. apud Tacitum & Martialem Veſtigiis. Verba ejus pag. 4. haec ſunt, „Suppetit mihi, quo id demonſtrem, inſignis aliquis Suetonii locus, in illis Flavii Veſpaſiani capite IV. p. 462. *Judaei* „*ad ſe trahentes*, *rebellarunt*, *caeſoque prae-* „*poſito*, *legatum inſuper Syriae conſularem*, „*ſuppetias ferentem*, *rapta aquila*, *fugave-* „*runt*.

fugaverunt. Ad hos Veſpaſianus à Nerone miſſus, Titum filium ſuum majorem inter legatos habuit. Nam multas & validas legiones ſecum in Syriam trajecit. Itaque cum Judaeos, multis eorum oppidis captis, [7] in urbem Hieroſolymorum, praecipue ob diem feſtum congregatos, obſidione clauſiſſet, cognita Neronis morte, hortatu plurimorum regum & ducum, maxime Joſephi Judaeorum ducis ſententia, qui captus, cum in vincula [8] conjiceretur, conſtantiſſime dixerat (ſicut Suetonius refert) continuo ſe ab eodem, [9] ſed Imperatore, ſolvendum, Imperium adeptus eſt, relictoque in caſtris [10] ad procurationem obſidionis Hieroſolymorum filio Tito, per Alexandriam profectus eſt Romam. Sed cognita interfectione Vitellii, [11] pauliſper Alexandriae ſubſtitit: Titus vero magna ac diuturna obſidione Judaeos premens, machinis cunctiſque bellicis molibus non ſine multo ſuorum ſanguine tandem muros civitatis irrupit. Sed ad expugnandam interiorem templi munitionem, quam [12] recluſa multitudo ſacerdotum ac principum tuebatur, majore vi & mora opus fuit. Quod tamen poſtquam in poteſtatem redactum opere atque antiquitate ſuſpexit, diu deliberavit, utrum tamquam incitamentum hoſtium incenderet, an in teſtimonium victoriae reſervaret. Sed Eccleſia Dei jam per totum orbem uberrime germinante, hoc tamquam effoetum ac vacuum, nullique uſui bono commodum, arbitrio Dei auferendum fuit.

„*runt.* Alii quidem hic caeſum Syriae „legatum, utpote Geſſium Florum, negant, cum tamen expreſſe Joſephus in „Vita ſua p. 1000. ſcribat: Ὁ δ' ἐπελθὼν „ϗ συμβαλὼν μάχῃ ἐνικήθη, πολλῶν τῶν μετ' αὐτοῦ „πεσόντων, ϗ γίνεται τοῦ Γεσσίου πταῖσμα συμφορὰ „τοῦ παντὸς ἡμῶν ἔθνους. *Ille vero reverſus in* „*praelio victus eſt, multis una cum illo cadentibus, & facta eſt Geſſii caedes omnis* „*noſtrae gentis pernicies.* Aquilam vero Romanam raptam eſſe, gratis dicere Suetonium plerique adſerunt, licet ſi res „probe examinetur, ſumma ipſi fiat injuria, *rapta aquila juppetias tuliſſe Florum* „adſerit, i. e. diu poſtquam rapta eſſet „aquila eum adveniſſe. At quomodo raptam vult aquilam Suetonius? An in „praelio? minime; ſed reſpicit ad ἀετὸν „χρύσεον μέγαν, *aquilam auream magnam*, „quam in ſignum Romani imperii ſuper „majorem templi partem ſuſpendi curaverat Herodes. Hanc enim, non ſine ingenti tumultu plebs Judaica dejecit, ut „memorat Joſephus libro Antiq. Judaic. „XVII. & de Bell. Jud. I. „

7 *In Urbem*] Ed. Aug. *in urbe.*

8 *Conjiceretur,*] MSS. quidam *coerceretur.*

9 *Sed imperatore*] Quidam MSS. *ſed ab imperatore.*

10 *Ad procurationem*] Florent. ſec. delet *ad* & ſcribit *procuratione*, ſuperſcribitur vero *procuratore.*

11 *Pauliſper*] Lugd. Bat. tert. & Coll. Gronov. *paululum.*

12 *Recluſa*] Coll. Gronov. *recluſam*, Ed.

fuit. Itaque Titus Imperator ab exercitu pronuntiatus, templum [13] in Hieroſolymis incendit ac diruit: quod à die conditionis primae uſque ad diem everſionis [14] ultimae, manſerat annis mille centum & duobus. Muros urbis [15] univerſos ſolo [16] adaequavit. [17] Sexcenta millia Judaeorum eo bello interfecta, Cornelius & Suetonius referunt. [18] Joſephus vero Judaeus, qui ei tunc bello praefuit, & apud Veſpaſianum propter praedictum Imperium veniam gratiamque meruerat, [19] ſcribit undecies centena millia gladio & fame periſſe: reliquias vero Judaeorum [20] diverſis actas conditionibus toto orbe diſperſas: quarum numerus ad [21] nonaginta millia hominum fuiſſe narratur. [22] Veſpaſianus & Titus Imperatores, magnificum agentes de Judaeis triumphum, urbem ingreſſi ſunt. Pulchrum & ignotum antea cunctis mortalibus inter trecentos viginti triumphos, qui a con-

Ed. Aug. *incluſam.* MSS. reliqui omnes vulgatam tuentur.

13 *In Hieroſolymis*] Priorem vocem delent Ed. Aug. & Florent. ſec.

14 *Ultimae*] Florent. ſec. *ultimam*, ſicut aliquanto ante *prima.*

15 *Univerſos*] Abeſt a Lugd. Bat. ſec.

16 *Adaequavit*] Lugd. Bat. quart. Cod. Aug. & Florent. ſec. *aequavit.*

17 *DC. millia Judaeorum*] Idem numerus eſt apud Euſebium. Tu praeter Joſephum lege Egeſipp. lib. V. FABR.

18 *Joſephus vero*] De bello Judaico li. VII. c. 17. FABR.

19 *Scribit*] Florent. ſec. *ſcripſit.*

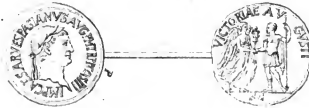
20 *Diverſis*] Perizon. *variis.*

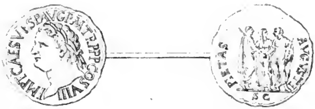
21 *Nonaginta*] Lugd. Bat. tert. & Coll. Gronov. *nongenta.*

22 *Veſpaſianus & Titus*] Victoriam hanc atque triumphum plures & diverſi generis celebrant nummi, quo refero pulcherrimum, quem ſervo, ineditum, primae magnitudinis, in quo Victoria Imperatori, ex adverſo ſtanti, tropaeum in manus tradit, qui typus cui rei inſerviat docet adpoſita inſcriptio VICTORIAE AUGUSTI. Ad concordiam Titi & Domitiani fratrum, ſub Tito cuſum pulcherrimum refero alterum, qui penes me eſt, ejuſdem magnitudinis, & ineditum, in quo Domitianus & Titus ſtantes ex adverſo togati dextras jungunt, dea Pietate intermedia, adſcribitur praeclaro huic nummo PIETAS AUGUSTI.

Digitized by Google

a conditione Urbis, [23] uſque in id tempus acti erant, hoc [24] ſpectaculum fuit, patrem & filium uno triumphali curru vectos, glorioſiſſimam ab his qui patrem & filium offenderant, victoriam reportaſſe. Qui continuo omnibus bellis [25] ac tumultibus domi foriſque compreſſis, pacem totius orbis pronuntiaverunt, & Janum geminum obſeratis cohiberi clauſtris, [26] ſexto demum ipſi poſt Urbem con-

23 *Uſque in id tempus*] Ed. Aug. & MSS. aliquot, malunt, *uſque ad id tempus.*

24 *Spectaculum fuit,*] Abeſt vox ultima ab Ed. Auguſt.

25 *Ac tumultibus*] Non invenitur in Cod. Perizon.

26 *Sexto demum*] Proprie ſeptimo, ſed Neronem non computat, quia ſine cauſa clauſit, ut ait Caſaubonus, quem vide ad Sueton. in Auguſto cap. XXII.

conditam cenſuerunt. Jure enim idem honos ultioni paſſionis Domini inpenſus eſt, qui etiam nativitati fuerat adtributus. Tunc deinde ſine ullis bellorum tumultibus in inmenſum reſpublica Romana provehitur: [27] ſiquidem Achaja, Lycia, Rhodus, Byzantium, Samos, Thracia, Cilicia, [28] Commagene, tum primum redactae in provincias, Romanis judicibus, legibuſque paruerunt. Nono autem Imperii ejus anno tres civitates Cypri terrae motu corruerunt, & Romae magna peſtilentia fuit. Veſpaſianus autem in villa propria circa Sabinos nono anno principatus ſui profluvio ventris mortuus eſt. [29] Anno ab Urbe condita octingenteſimo vigeſimo octavo, Titus ſegregatis a numero principum Othone & Vitellio, ab Auguſto octavus, biennio poſt Veſpaſianum regnavit. Cujus tanta tranquillitas in Imperio fuit, ut nullius omnino ſanguinem in republica adminiſtranda fudiſſe referatur. Et tamen tunc Romae orto repente incendio, plurimae aedes publicae concrematae ſunt. Abruptum tunc etiam [30] Veſuvii montis verticem magna profudiſſe incendia [31] ferunt, torrentibuſque flammarum [32] vicina regionis cum urbibus hominibusque deleſſe. Titus cum ingenti omnium luctu in eadem villa, qua pater ejus, morbo abſumtus eſt.

27 *Siquidem Achaja* &c.] Eadem Eutropius lib VII. Sueton. in Veſpaſ. cap. VIII. Fabr.

28 *Commagene*] Confer Spanhemium Orb. Rom. p. 260.

29 *Anno ab u. c.*] Titi vitam ſcribunt copioſe Xiphil. & Suetonius, breviter Eutropius & Sex. Aurelius. Fabr.

30 *Veſuvii.*] Incendium Veſuvii montis lege apud Xiphilinum in Tito, meminit Suetonius in Tito cap. 8. & Plin. in Epiſt. Fabr.

31 *Ferunt*,] Ed. Auguſt. *fertur.*

32 *Vicina regionis*] Coll. Gronov. *vicinas regiones.*

C A-

CAPUT X.

De Flavii Domitiani Caeſaris Imperio; rebus geſtis & facinoribus.

ANno ab Urbe condita DCCCXXX., [1] Domitianus Titi frater, ab Auguſto nonus, fratri ſucceſſit in regnum. Qui per annos quindecim [2] ad hoc paulatim per omnes ſcelerum gradus crevit, ut confirmatiſſimam toto orbe Chriſti Eccleſiam, datis ubique crudeliſſimae perſecutionis edictis, convellere auderet. Is in tantam ſuperbiam prolapſus fuit, ut dominum ſeſe ac Deum vocari, ſcribi, colique juſſerit. Nobiliſſimos è ſenatu, invidiae ſimul ac praedae cauſa, alios palam interfecit, alios in exilium truſit, ibique trucidari imperavit. Libidinis intemperantia quidquid [3] cogitari poteſt, fecit. [4] Plurimas urbis aedes, deſtructis populi Romani rebus extruxit. Bellum adverſum Germanos & Dacos per legatos geſſit pari reipubublicae pernicie; cum & in Urbe ipſe ſenatum populumque laniaret, & foris male circumactum exercitum adſidua hoſtes caede conficerent. Nam quanta fuerint [5] Diurpanei, Dacorum regis, cum Fuſco duce praelia, quantaeque Romanorum clades, longo textu evolverem, niſi Cornelius Tacitus, qui hanc hiſtoriam diligentiſſime contexuit, de reticendo interfectorum numero, & Salluſtium Criſpum, & alios auctores quamplurimos ſanxiſſe, & ſe ipſum idem potiſſimum elegiſſe dixiſſet. Domitianus tamen praviſſima elatus jactantia, ſub nomine ſuperatorum hoſtium de exſtinctis legionibus trium-

1 *Domitianus*] De Domitiano Xiphilinus, Suetonius, Eutrop. & Aurelius Victor. FABR.

2 *Ad hoc*] In uno ex Lugd. Batt. deletur, in alio legitur *modeſtus ad hoc*. Aliquanto poſt pro *truſit*, Ed. Auguſt. *miſerabiliter truſit*.

3 *Cogitari poteſt*] Lugd. Bat. tert. cum Coll. Gronov. *excogitari*.

4 *Plurimas urbis aedes*,] Florentt. duo, *plurima urbis, ſed deſtructis* &c.

5 *Diurpanei*,] In Gualth. lib. eſt *Diurpanis*; Xiphilinus Dacorum Regem *Decebalum* nominat. Eum lege, quando Tacitus, cujus Oroſius meminit, ad nos non pervenit. FABR.

6 *Se-*

triumphavit. Idemque efferatus ſuperbia, qua ſe Deum coli vellet, perſecutionem in Chriſtianos agi, [6] ſecundus à Nerone, imperavit. Quo tempore etiam [7] beatiſſimus Joannes Apoſtolus in Patmum inſulam relegatus fuit. Inter Judaeos quoque acerbitate tormentorum & cruentiſſimae quaeſtionis exquiri genus David, atque interfici praeceptum eſt, dum prophetis ſanctis & invidetur, & creditur, quaſi adhuc futurus eſſet ex ſemine David, qui regnum poſſet adipiſci. Continuo tamen Domitianus [8] crudeliter in palatio a ſuis interfectus eſt: cujus cadaver populari ſandapila per veſpillones exportatum, atque ignominioſiſſime ſepultum eſt.

6 *Secundus a Nerone,*] Confer Tertulliani Apologeticum, & Notas ad eumdem p. 60.

7 *Beatiſſimus Joannes*] Sophronius ſcribit, Joannem Apoſtolum in exilium relegatum anno XIII. Imperii Domitiani. Idem eſt in Euſeb. Chron. FABR.

8 *Crudeliter*] Cod. Perizon. *juſtiſſime.*

CAPUT XI.

Coccei Nervae Caeſaris Imperium.

ANno ab Urbe condita DCCCXLVI. [1] quamvis Eutropius quinquageſimum hunc eſſe annum ſcripſerit, [2] Nerva admodum ſenex a Petronio, praefecto praetorio, & Parthenio ſpadone, [3] interfectore Domitiani, Imperator decimus ab Auguſto creatus, [4] Trajanum in regnum adoptavit, per quem revera [5] ad-

1 *Quamvis Eutropius*] Eutropius initio libri octavi. FABR.

2 *Nerva*] De Nerva lege Xiphilinum, Eutropium & Aurelium. FABR.

3 *Interfectore Domitiani*, Florent. ſec. *interfecto Domitiano.*

4 *Trajanum &c.*] Exſtant nummi hujus adoptionis teſtes, jam ab Antiquariis vulgati. Quare malo ineditum & Graecum (qui inter rariores hujus Imperatoris eſt) hic proferre. Circa caput Nervae laureatum legitur ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΝΕΡΟΥΑ ΚΑΙΣΑΡ ΣΕΒΑΣτος. *Imperator Nerva Caeſar Auguſtus.* Ab altera parte templum cernitur hexaſtylum, cum inſcriptione ΚΥΖικήνων ΕΠΙ Τίτου ΠΟΜΠΩΝΙΟΥ ΑΝθυπάτου *B Cyzicenorum, ſub Tito Pomponio proconſule anno ſecundo.* Nummus hic, quum alias, tum propter proconſulis titulum, nomenque ejuſdem adpoſitum, notabilis eſt. Exſtat in Muſeo Hermanni Horſtii.

5 *Ad-*

[5] adflictae Reipublicae divina proviſione conſuluit. [6] Hic primo edicto ſuo cunctos exſules revocavit : unde & Joannes Apoſtolus hac generali indulgentia liberatus , Epheſum rediit : emenſoque anno Imperii ſui Nerva, confectus morbo, diem obiit.

5 *Adflictae reipublicae*] Amplius hoc, quod a manu Oroſii alienum non videtur, addit praeſtantiſſima Edit. Auguſtana ; *ad felicitatem adflictae reipublicae*, & reliqua legit, *divina proviſione conſuluit.* Recte autem ſcribit adflictae reipublicae conſultum divina proviſione per Trajanum principem fuiſſe. Nervae enim, ut ſenis imperatoris , brevi imperio recreata quidem fuit reſpublica, ſed ſub Trajano , ejuſque longo ſatis imperio , lacertos movit, barbaros non modo repulit ſed & univerſum fere Orientem domuit, unde ſibi viſa fuit Roma ad aeternitatem , quo adulationis utebantur titulo, ut ex inſigni hoc medallione , qui inter Numiſmata Piſana exſtat , patet , adſpirare.

6 *Hic primo edicto ſuo* &c.] Confer quae notavimus ad Tertulliani Apologeticum pag. 61.

CAPUT XII.

Ulpii Trajani Caeſaris Auguſti imperium & res geſtae.

ANno ab Urbe condita DCCCXLVII., Trajanus, genere Hiſpanus, undecimus ab Auguſto, reipublicae gubernacula Nerva tradente ſuſcepit, ac [1] per annos decem & novem tenuit. Apud Agrippinam, Galliae urbem, inſignia ſumſit imperii: mox Germaniam trans Rhenum in priſtinum ſtatum reduxit: [2] trans Danubium multas gentes ſubegit. Regiones autem trans Euphratem & Tigrim ſitas provincias fecit. Seleuciam & Cteſiphonten & Babylonem occupavit. In perſequendis ſane Chriſtianis errore deceptus, tertius à Nerone, cum paſſim repertos cogi ad ſacrificandum idolis, ac

1 *Per annos XIX.*] His Xiphilinus ex Dione addit menſes VI. (Caſſiodorus IV. habet) dies XV. FABR.

2 *Trans Danubium multas gentes ſubegit.*] Ingens omnis generis nummorum eſt numerus, qui victorias & tropaea Trajani celebrant. Unum tantum ex Num. Piſanis, quo adventus in Urbem & reditus ex bello Dacico celebratur adpingam, alterum Graecum & ineditum. A nummi Graeci parte priore cernitur buſtum Trajani, capite laureato; pectus atque humeri lorica & aegide armantur, exſculpto in thorace equeſtris expeditionis typo, cum inſcriptione in ambitu nummi ΑΥΤοκράτωρ Καῖσαρ ΤΡΑΙΑΝΟΣ ΣΕΒαστὸς ΓΕΡΜανικὸς ΔΑΚΙΚΟΣ. *Imperator Caeſar Trajanus Auguſtus Germanicus, Dacicus* Ab altera parte inſignis eſt victoriae in Oriente typus. Cernitur enim Oriens, ex pallio, ſceptro & corona radiata facile cognitus, citis inſiſtens quadrigis, dextra, ut pingi ſolet, elevata; advolante ſupra equorum capita Victoria cum tropaeo. Adponitur infra annus imperii Λυκαβάντος ΙϚ decimus ſextus.

3 Pli-

ac detrectantes interfici praecepiſſet, plurimique interficerentur, [3] Plinii Secundi, qui inter caeteros judices perſecutor datus fuerat, relatu admonitus, eos homines praeter confeſſionem Chriſti honeſtaque conventicula nihil contrarium Romanis legibus facere, fiducia ſane innocentis confeſſionis nemini mortem gravem ac formidoloſam videri, reſcriptis illico lenioribus [4] temperavit edictum. Verumtamen continuo Romae aurea domus à Nerone, [5] totis privatis publicisque rebus inpenſis, condita, repentino conflagravit incendio, ut intelligeretur miſſa etiam ab alio perſecutio in ipſius potiſſime monumentis, à quo primum exorta eſſet, atque in ipſo [6] auctore puniri. [7] Terraemotu quatuor urbes Aſiae ſubverſae, [8] Helea, Myrina, Pitane, Syme, & Graeciae civitates duae, Opuntiorum & Oritorum. Tres Galatiae civitates eodem terraemotu dirutae. Pantheon Romae fulmine concrematum; Terraemotus [9] Antiochiam pene totam ſubruit civitatem. Incredibili deinde motu ſub uno tempore Judaei, quaſi rabie efferati, per diverſas terrarum partes exarſerunt. Nam & per totam Libyam adverſus incolas atrociſſima bella geſſerunt: quae adeo tunc interfectis cultoribus deſola-

3 *Plinii Secundi*,] Epiſtola Plinii ad Trajanum de Chriſtianis exſtat lib. X. Fabr.

4 *Temperavit edictum.*] Vide Notas ad Tertulliani Apologeticum pag. 59.

5 *Totis privatis*] Edd. Vett. quaedam *tot privatis* &c.

6 *Auctore*] Abeſt ab Ed. Auguſt.

7 *Terraemotu*] De hoc terraemotu Euſebius in Chron. De Antiochiae Terraemotu Xiphilinus in Trajano. Fabr.

8 *Helea,*] Meſopotamiae oppidum, non longe a Carrhis, Ammiano Marcellino *Hileia*, Ptolemaeo *Eleia* aut *Iliia* vocatur.

9 *Antiochiam*] Coll. Gronov., *Antiochiae*. Sed Ed. Auguſt. MS. Florent. ſec. & Perizon. cum Ultr. *in Antiochia*, quo vide-

Digitized by Google

ſolata eſt, ut niſi poſtea Hadrianus Imperator collectas aliunde colonias illuc deduxiſſet, vacua penitus terra, abraſo habitatore, manſiſſet. Aegyptum vero totam & Cyrenem & Thebaida cruentis ſeditionibus turbaverunt. In Alexandria autem commiſſo praelio victi & adtriti ſunt. In Meſopotamia quoque rebellantibus juſſu Imperatoris bellum illatum eſt. Itaque multa millia eorum vaſta caede deleta ſunt. [10] Sane Salaminam, urbem Cypri, interfectis omnibus accolis deleverunt. Trajanus, ut quidam ferunt [11] apud Seleuciam Iſauriae urbem profluvio ventris exſtinctus eſt.

videtur quoque inclinare Florent. ſec. ſcribens *in Anthioniciam*.

10 *Sane Salaminam*] Abeſt a quibuſdam MSS. vox *ſane*, & forte ulceris aliquod in ea latet.

11 *Apud Seleuciam*] Sic Eutropius, Euſebius & Caſſiodorus. At Xiphilin. ita, καὶ ἐς Σελινοῦντα Κιλικίας ἐλθὼν, ἣν δὴ καὶ Τραιανόπολιν καλοῦμεν, ἐξαίφνης ἀπέψυξε. FABR.

CAPUT XIII.

Aelius Hadrianus Caeſar, ejuſque imperium.

[1] ANno ab Urbe condita DCCCLXVII. [2] Hadrianus, conſobrini Trajani filius, duodecimus ab Auguſto principatum adeptus, uno & viginti annis imperavit. [3] Hic per Quadratum diſcipulum Apoſtolorum, & Ariſtidem Athenienſem, virum fide ſapientiaque plenum, & per Serenum Granium legatum, libris de Chriſtiana religione compoſitis, inſtructus atque eruditus, praecepit [4] per epiſtolam, ad Minucium Fundanum proconſulem Aſiae datam, ut

1 *Hadrianus,*] Hadriani vita ex Dione à Xiphilino, & à Spartiano deſcripta exſtat.

2 *Conſobrini Trajani filius,*] Ita edidi ex MSS. Lugd. Batt. & Coll. Gronov. Mirum Editores *conſobrinae* reliquiſſe, ne inſpecto quidem Spartiano, cujus verba ſunt in Adr. cap. 1. *Adriano pater Aelius Adrianus, cognomento Afer, fuit, conſobrinus Trajani imperatoris.*

3 *Hic per Quadratum*] Add. Notas ad Tertull. Apolog. pag. 65.

4 *Per epiſtolam, ad Minucium*] Hujus Epiſtolae exemplum legitur in Eccleſiaſt. Hiſtor. Euſebius lib. IV. capite nono. FABR.

5 *Idem*

ut nemini liceret Chriſtianos ſine objectu criminis aut probatione damnare. [5] Idem quoque continuo [6] pater patriae in ſenatu ultra morem majorum adpellatur, [7] & uxor ejus Auguſta. Hadrianus Rempublicam juſtiſſimis legibus ordinavit, bellum contra Sauromatas geſſit

5 *Idem quoque*] Florent. ſec. & Edd. quaedam *idemque*.

6 *Pater Patriae*] Qui titulus in omnibus fere nummis ejuſdem adſcribitur, & quidem ab utraque parte in hoc Medallione, qui inter Numiſmata Piſana invenitur.

Quamvis autem Senatus ſtatim patris patriae nomen novo imperatori detulerit recuſantis tamen ſpecie adſumſiſſe innuit Spartian. in Vita ejus cap. VI. *Patris patriae nomen ſibi delatum ſtatim & iterum poſtea diſtulit: quod hoc nomen Auguſtus ſero meruiſſet.*

7 *Et uxor ejus Auguſta.*] Merito, ejus enim favore ejusdemque per Plotinam factione ad imperium pervenit. Confer Spartian. cap. II. & IV. Sabinae Auguſtae inſignis Medallio invenitur inter Nummos Caeſareos, in quo capite ſpicis coronato Cereri, & leone vecta Deorum matri adſimilatur.

Digitized by Google

ſit & vicit. [8] Judaeos ſane, perturbatione ſcelerum ſuorum exagitatos, & Palaeſtinam, provinciam quondam ſuam, depopulantes, ultima caede perdomuit: ultusque eſt Chriſtianos, quos illi, Cotheba duce, quod ſibi adverſus Romanos non adſentarentur, excruciabant; praecepitque, ne cui Judaeo introëundi Hieroſolymam eſſet licentia, Chriſtianis tantum civitate permiſſa: quam ipſe in optimum ſtatum, murorum exſtructione reparavit, & Aeliam vocari de praenomine ſuo praecepit.

8 *Judaeos ſane, perturbatione*] De hoc bello Xiphilinus, qui ſcribit Hadrianum, colonia Hieroſolymam deducta, urbem *Aeliam Capitolinam* adpellaſſe. Fabr.

Caput XIV.

Antonini Pii Caeſaris imperium.

Anno ab Urbe condita DCCCLXXXVIII. [1] Antoninus, cognomento Pius, tertiusdecimus ab Auguſto Imperator creatus,

1 *Antoninus,*] Antonini Pii vita ad Diocletianum ſcripta à Capitolino exſtat. Fabr. Pulcherrimum hujus Antonini vidi Medallionem Graecum, in quo a parte capitis haec eſt inſcriptio, ΑΥτοκράτωρ ΚΑΙσαρ ΤΙτος ΑΙΛΙος ΑΔΡΙανὸς ΑΝΤΟΝΕΙΝΟϹ. *Imperator Caeſar Titus Aelius Adrianus.* Ab altera parte Imperator ſtans in curru bijugo Fauſtinam, uxorem, ut novam nuptam, flammeo velatam, manu dextra tenet, laeva haſtam. Quo veluti Bacchi & Ariadnes typo, imperatori adulantur Smyrnaei, ut patet ex inſcriptione, quae haec eſt. . . . . ΟϹϹΑΙΑΝΟϹ puto eſſe legendum ΑΙΛΙΟϹ ΑΙΛΙΑΝΟϹ ϹΤΡατηγὸς ΑΝΕΘΗΚΕ ϹΜΥΡΝΑΙΟΙϹ ΝΕΩκόροις. *Aelius Aelianus ſtrategus poſuit Smyrnaeis neocoris.*

2 Cum

tus, ² cum liberis ſuis, Aurelio & Lucio, viginti & non plenis tribus annis rempublicam gubernavit, adeo tranquille & ſancte, ut merito Pius, & pater patriae nominatus ſit. Hujus tamen temporibus ³ Valentinus haereſiarches, & Cerdo, Magiſter Marcionis, Romam venerunt. Verum Juſtinus philoſophus ⁴ librum, pro Chriſtiana religione compoſitum, Antonino tradidit, benignumque eum ⁵ erga Chriſtianos fecit. Antoninus, ad duodecimum ab Urbe lapidem morbo correptus, interiit.

2 *Cum liberis ſuis, Aurelio & Lucio,*] Marcus Aurelius gener fuit Antonini Pii, ut & Lucius Verus, ſed Aurelius, juſſu Hadriani a Pio fuit adoptatus, verum ea lege ut is ſibi viciſſim Lucium adoptaret. Vide Julium Capitolinum in Vita Marci Antonini cap. V. Utriuſque effigiem ex numiſmate Muſei Caeſarei, ante hanc notam poni curavimus.

3 *Valentinus haereſiarches,*] Lege Euſebii Hiſt. li. IV. c. 10. & deinceps. Juſtini liber, inter opera ipſius à Roberto Stephano impreſſus, exſtat. Farr.

4 *Librum, pro Chriſtiana religione compoſitum,*] Perizon. & tres Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. legunt *de Chriſtiana religione.* Primus deinde ex Lugd. Batt. *compoſuit & Antonino tradidit.*

5 *Erga Chriſtianos*] Addunt Vulgg. *homines*, ſed, ut inutile, abjiciunt Perizon. & Ed. Auguſt. Forte legendum, *erga Chriſtianos omnes fecit.*

CAPUT XV.

M. Antoninus Verus quid in imperio ſuo geſſerit.

ANno ab Urbe condita DCCCCXI. [1] Marcus Antoninus Verus, quartusdecimus ab Auguſto, regnum [2] cum Aurelio Commodo fratre ſuſcepit, manſitque in eo annis decem & novem. [3] Hi primi rempublicam aequo jure tutati ſunt, bellum deinde contra Parthos admirabili virtute & felicitate geſſerunt. [4] Lucius Antoninus Verus ad id bellum profectus eſt. Vologaeſus enim, rex Parthorum, gravi eruptione Armeniam, Capppadociam, Lyciamque vaſtabat. Sed Antoninus, per ſtrenuiſſimos duces magnis rebus geſtis, Seleuciam, Aſſyriae urbem ſuper Hydaſpen fluvium ſitam, cum quadringentis millibus hominum cepit, & cum fratre de victoria Parthica triumphavit: ac non multo poſt, dum cum fratre in vehiculo ſedet, caſu morbi, quem apoplexiam Graeci vocant, ſuffocatus interiit. Eo defuncto, Marcus Antoninus ſolus reipublicae praefuit, ſed in diebus Parthici belli perſecutiones Chriſtianorum, quarta jam poſt Neronem vice, in Aſia & in Gallia graves praecepto ejus exſtiterunt, multique ſanctorum martyrio coronati ſunt. [5] Secuta eſt lues plurimis

1 *M. Antoninus*] Hujus quoque Antonini vitam Capitolin. deſcripſit. De eodem Xiphilinus e Dione. FABR.

2 *Cum Aurelio Commodo fratre ſuſcepit*,] Marcus Aurelius, puer adhuc, *principio avi ſui* (Veri) nomen habuit, *& Catilii Severi, materni proavi. Poſt exceſſum vero patris, ab Adriano Annius Veriſſimus vocatus eſt : poſt virilem autem togam, Annius Verus.* Capitolinus in Vita Marci cap. I. Collegae ejus in imperio, adfinis & filii adoptivi, integrum nomen fuit *L. Ceionius Aelius Commodus Verus Antoninus, qui ex Adriani voluntate Aelius adpellatus eſt; ex Antonini conjunctione, Verus & Antoninus.* Capitol. in Vita Veri cap. I.

3 *Hi primi rempublicam* &c.] Unde crebro eorumdem facies, ut in hiſce Nummis maximi moduli ex Muſeo Regio, huic pagellae pag. ſequ. oppoſitis, conjungi ſolent.

4 *Lucius Antoninus Verus*] In multis MSS. legitur *Annius Antoninus Verus*, quod mendum natum videtur ex mutatione literae L. qua Lucius ſignificatur, in literam A. vel repetitione literarum quarumdum ex *Antoninus* quod ſequitur.

5 *Secuta eſt lues.*] De hac teſte Lampridius, & Euſebius in Chronico FABR.

6 In

mis infuſa provinciis : totamque Italiam peſtilentia tanta vaſtavit, ut paſſim villae, agri atque oppida ſine cultore atque habitatore deſerta, [6] in ruinas ſylvaſque conceſſerint. Exercitum vero Romanorum cunctaſque legiones per longinqua late hiberna diſpoſitas ita conſumtas ferunt, ut Marcomannicum bellum, quod continuo exortum eſt, non niſi novo delectu militum, quem triennio jugiter apud

6 *In ruinas ſilvaſque*] Tres Lugd.Batt. cum Coll. Gronov. & Cod. Ultr. *in ſpinas ſilvaſque.* Non male. Aliquanto poſt, pro *exortum eſt*, quidam MSS. *ſecutum eſt.*

apud [7] Carnuntum Marcus Antoninus habuit, geſtum [8] fuiſſe refeatur. Hoc quidem bellum, providentia Dei adminiſtratum eſſe, cum plurimis argumentis, tum praecipue epiſtola graviſſimi ac modeſtiſſimi [9] Imperatoris apertiſſime declaratum eſt. Nam cum inſurrexiſſent gentes [10] inmanitate barbarae, multitudine innumerabiles, hoc eſt, Marcomanni, Quadi, Vandali, Sarmatae, Suevi, atque omnis pene Germania; & in Quadorum uſque fines progreſſus exercitus, circumventusque ab hoſtibus, propter aquarum penuriam, [11] praeſentius ſitis quam hoſtis periculum ſuſtineret: ad invocationem nominis Chriſti, quam ſubito magna fidei conſtantia [12] quidam milites effuſi in preces palam [13] fecerunt, [14] tanta vis pluviae effuſa eſt, ut Romanos quidem largiſſime ac ſine injuria refecerit, barbaros autem crebris fulminum ictibus perterritos, praeſertim cum plurimi eorum occiderentur, in fugam coëgerit. Quorum terga Romani uſque ad internecionem caedentes [15] glorioſiſſimam victoriam, & omnibus pene antiquorum titulis praeferendam, rudi parvoque militum numero, ſed potentiſſimo Chriſti auxilio, reportarunt. Exſtare etiam

7 *Apud Carnuntum*] Ita nomen urbis hujus in Pannonia ſcribi debet. *Carnutum*, *Carnicium*, *Carnotum*, *Carnuntium* male in MSS. & Edd. legitur. Eutropius lib. VIII. cap. XIII. p. 365. *Cum apud Carnuntum jugi triennio perſeveraſſet.* Spartian. in Severo cap. V. *Imperator eſt adpellatus apud Carnuntum idibus Auguſtis.* Un- in Inſcript. antiqua apud Gruterum p. 1032. num. 2. NATVS CARNVNTO.

8 *Fuiſſe*] Alii *eſſe*. Quod ſequitur, *argumentis*, in Codd. Lugd. Batt. depravatum legitur in *adjumentis*.

9 *Imperatoris*] Perizon. *imperatorum.*

10 *Inmanitate barbarae*, *multitudine innumerabiles*,] Verba deſumta ex Ciceronis Oratione pro Marcello cap. III.

11 *Praeſentius ſitis* &c.] Lugd. Batt. quatuor cum Coll. Gronov. & Cod. Ultr. *tum praeſentis* &c. ſed recte *praeſentius periculum* vocatur ſitis quam quod ab hoſte inminebat.

12 *Quidam milites*] *Militeni* hi milites erant, de quibus contra Dionem Xiphilinus in Antonino Philoſopho. Lege praeterea Euſebium hiſtoriae Eccleſiaſt. lib. V. cap. V. FABR.

13 *Fecerunt*,] MSS. Edd. quidam *fecerant.*

14 *Tanta vis pluviae effuſa eſt* &c.] Confer Apologeticum Tertulliani cap. V. ubi pag. 63. promiſimus ſingularem de hac re & Jove Pluvio Diſſertationem. Fecimus quidem id ante viginti annos, ſed, mutata ſtatione, aliae nos alio (ut fit) curae avocarunt; tamen,

Bene cogitata ſi excidunt, non occidunt. Publii Syri ſententia eſt verſu 66. pag. 4. Ed. noſtrae.

15 *Glorioſiſſimam victoriam*,] Victoriae hujus memoriam conſervat typo, pondere atque praeſtantia inſignis Medallio, qui olim in Muſeo Marckiano, nunc Kronenburgiano, Hagaecomitis adſervatur. Delineationem ejus, cum cura factam, ſiſto.

1 *L.*

etiam nunc apud pleroſque dicuntur literae Imperatoris Antonini, ubi invocatione nominis Chriſti per milites Chriſtianos, & ſitim illam depulſam & collatam fatetur fuiſſe victoriam. Idemque Antoninus Commodum, filium ſuum, adſumſit in regnum; praeteriti etiam temporis per omnes provincias tributa donavit, omniaque ſimul fiſcalium negotiorum calumnioſa monumenta congeſta in foro juſſit incendi, ſeverioresque leges novis conſtitutionibus temperavit. Poſtremo, in Pannonia conſtitutus, repentino morbo diem obiit.

C a p u t XVI.

L. Antonini Commodi, P. Aelii Pertinacis, & Didii Juliani Caeſarum Auguſtorum imperia.

Anno ab Urbe condita DCCCCXXX. [1] Lucius Antoninus Commodus, quintusdecimus ab Auguſto, patri ſucceſſit [2] in regnum: man-

1 *L. A. Commodus,*] Commodi vitam deſcripſerunt Lampridius, Xiphilinus, & Herodianus lib. I. Fabr.

2 *In regnum* :] Lugd. Bat. duo, *in regno*.

3 *Ad*

manſitque in eo annis tredecim. [3] Adverſus Germanos bellum feliciter geſſit. Ceterum per omnia luxuriae & obſcoenitatis dedecora depravatus, gladiatoriis quoque armis ſaepiſſime in ludo depugnavit, & in amphitheatro feris ſeſe frequenter objecit: interfecit etiam quamplurimos ſenatores, maxime quos animadvertit nobilitate induſtriaque excellere. Flagitia regis poena Urbis inſequitur. Nam fulmine Capitolium ictum, ex quo facta inflammatio bibliothecam illam, majorum cura ſtudioque compoſitam, aedesque alias juxta ſitas, rapaci turbine concremavit. Deinde aliud incendium, poſtea Romae exortum, aedem Veſtae & palatium, plurimamque Urbis partem ſolo coaequavit. Commodus, cunctis incommodus, in domo Veſtiliani ſtrangulatus interiiſſe fertur, hoſtis generis humani etiam vivus judica-

3 *Adverſus Germanos*] Mortuo patre bellum Germanicum ſtatim deſeruit. Poſtea tamen per legatos plurima bella feliciter geſſit. Lampridius in Vita Commodi cap. 13. *Victi ſunt ſub eo tamen, quum ille ſic viveret, per legatos, Mauri, victi Daci, Pannoniae quoque compoſitae: in Britannia, in Germania & in Dacia imperium ejus recuſantibus provincialibus. Quae omnia iſta per duces ſedata ſunt.* Hinc cognomen Britannici in eo, qui ſequitur, maximi moduli nummo. Fuit olim in Muſeo Marckiano nunc invenitur in Kronenburgiano.

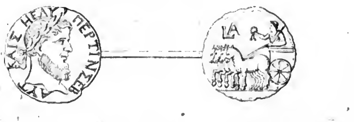

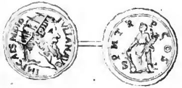
4 *Aelius*

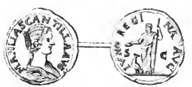
dicatus. Poſt hunc à ſenatu creatus eſt ſenex [4] Helvius Pertinax, ſextusdecimus ab Auguſto, qui ſexto menſe quam regnare coeperat, [5] Juliani juriſperiti ſcelere, in palatio occiſus eſt. Julianus, interfecto Perti-

4 *Aelius Pertinax,*] Pertinacis vitam Capitolinus deſcripſit. De eodem Herodianus libro ſecundo. Xiphilinus & Eutropius. FABR. Miror quod nomen *Aelius* potuerint concoquere Editores, quum omnes ſcriptores, & luculenti ejuſmodi rerum teſtes, inſcriptiones atque nummi, Helvium, non Aelium, nuncupent. In MSS. Lugd. Batt. pr. & quarto atque Coll. Gronov. non *Aelius* ſed *Elvius* legitur, at in Lugd. Bat. ſecundo, Ultr. & Cod. ſed. & Edit. Aug. clare *Helvius* agnoſcitur. Servo majoris moduli aereum nummum hujus imperatoris, Graece inſcriptum & longe rariſſimum, pudendo ſane pretio coemtum, quem teſtem nominis advoco. In eo, juxta caput Pertinacis laureatum ſcribitur ΑΥΤοκράτωρ ΚΑΙΣαρ Πούβλιος ΗΕΛΥιος ΠΕΡΤΙΝΑΞ ΣΕΒαστος *Imperator Caeſar Publius Helvius Pertinax Auguſtus.* Ab altera parte cernitur Imperator ſtans in quadrigis, dextra tenens corollam, laeva haſtam & habenas, cum nota anni primi imperii ejuſdem Λυκάβαντος Α.

5 *Juliani*] De hoc *Juliano* Spartianus, Xiphilinus, Herodianus, & alii. FABR. Proavus fuerat jurisperitus. Uxorem habuit Manliam Scantillam, quae maritum, potentiae cupidine incitavit, ut imperium a militibus pecunia, qua abundabat, licitaratur. Utriusque nummos aereos mirae artis, ſecundi ut vocant moduli, ſubjeci. Illum Didii Juliani ipſe ſervo, alterum in Muſeo Marckiano quondam vidi. At propius examinanti, anterior pars ex Julia Severi in Scantillam Juliani corrupta vila fuit.

tinace, invaſit imperium: ſed mox à Severo apud [6] pontem Mulvium bello civili victus, & interfectus eſt, menſe ſeptimo poſtquam coeperat imperare. Ita inter Pertinacem & Julianum unus annus abſumtus eſt.

6 *Pontem Mulvium*] Sic libri Manuſcripti hoc nomen infra quoque edunt cap. XXVIII. nec aliter in vetuſtis Salluſtii libris ſcriptum invenio. Fabr.

Caput XVII.

De imperio Septimii Severi Pertinacis Caeſaris Auguſti, quomodo Chriſtianos adflixerit.

Anno ab Urbe condita [1] DCCCCXLIV. [2] Severus, genere Afer Tripolitanus, ab oppido Lepti: qui ſe ex nomine Imperatoris, quem occiſum ultus fuerat, [3] Pertinacem adpellari voluit, ſeptimusdecimus ab Auguſto, deſtitutum adeptus imperium,

1 *Quadrageſimo quarto*,] Ex MSS. Lugd. Bat. alii XLIII. alii XLVI.

2 *Severus, genere Afer*] Severi vitam Spartianus ſcripſit. De eodem Xiphilinus & Herodianus libr. II. & III Fabr

3 *Pertinacem adpellari voluit*,] Innumeri ex argento & aere nummi cognomine hoc inſcripti occurrunt. Duos tamen prae ceteris memorabiles, quod Antiquariis hactenus viſi non ſint, nec ab iis editi, in lucem producere lubet. Alter ex iis Latinis alter Graecis literis inſcriptus eſt. Prior hanc circa Severi laureatum caput habet epigraphen, IMP*erator* CAES*ar Lucius* SEPTIMIUS SEVERVS PER*tinax* AVG*uſtus*. Ab altera parte ſtans cernitur Deus Lunus, ornatu ſingulari, dextra haſtam tenens, laeva, columnae innixus, victoriam globo inſiſtentem tenet, victorias toto Orbe terrarum partas imperatori gratulans, adeſt a tergo gallus gallinaceus, laevum vero pedem bovino capiti inprimit. Colebatur deus Lunus quum alibi in Oriente, tum Antiochiae, Piſidiae Urbe, in qua, utpote per Auguſtum facta colonia Romana, (quare Latinam epigraphen habet) cuſum numiſma, in circuitu ſculpta docet inſcriptio, COL*onia* CAES*area* ANTIOCHEN*ſis*.

Nu-

perium, [4] decem & octo annis tenuit. Hic natura ſaevus, [5] multis ſemper bellis laceſſitus, fortiſſime quidem rempublicam ſed laborioſiſſime rexit. [6] Peſcennium Nigrum, qui in Aegypto & Syria ad tyrannidem adſpi- rave-

Numiſma Graecum quum alias, tum mole & pondere ſuſpiciendum, caput Severi laureatum exhibet, cum paludamento ad humeros, & incuſa Dianae Epheſiae ante mentum nota. In circultu legitur ΑΥΤοκράτωρ ΚΑΙϹαρ Λούκιος ϹΕΠτίμιος ϹΕΟΥΗΡΟϹ ΠΑΡτιναξ. *Imperator Caeſar Lucius Septimius Severus Pertinax.* Ab altera parte prudentia & fortitudo imperatoris, typo Herculis & Minervae, quae (ut videtur) dextras, ara intermedia, jungunt, commendatur. Nummum cuderunt Acraſiotae in Lydia, ut docet inſcriptio, quae haec eſt, ΑΚΡΑϹΙΩΤΩΝ ΕΠΙ ϹΤΡΑτηγοῦ ϹΤΡΑΤΟΝΕΙΚΙΑΝΟΥ Γ. *Acraſiotarum, ſub Stratego Straticiano tertium.* Praeclarum hoc Numiſma, quod inter primos maximi moduli eſt, ſervatur in Muſeo *Horſtiano.*

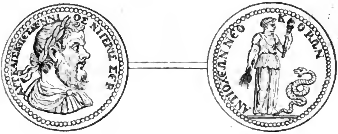
4 *Decem & octo annis*] Lugd. Bat. tres, Florentt. duo Cod. Perizon. Ultr. Coll. Gronov. & Ed. Aug. XVII. annos numerant.

5 *Semper*] Lugd. Bat. tres Ultr. & Coll. Gronov. *ſaepe.*

6 *Peſcennium Nigrum*,] De Peſcennio Nigro iidem, quos modo nominavi. FABR. Quam aegre hujus imperatoris inveniantur numiſmata ſciunt harum deliciarum ſtudioſi, qui plerique omnes iiſdem carere coguntur. Poſſideo argenteum integerrimum, ſed cujus typus ab aliis eſt editus. Prae ceteris vero Aereus maximi moduli

raverat, apud Cyzicum vicit & interfecit. Judaeos & Samaritas rebel-

moduli Graece inſcriptus, adſervatur in Gaza Parmenſi, cujus in Muſeo Farneſiano Tab. XVIII. num. 1. hic datur typus,

Quod numiſma eo libentius adduxi, ut, quibus in hiſce terris longinquitas regionis invidet conſpectum ejuſdem, conferant haud diſſimilem, qui olim in Muſeo Marckiano exſtitit; unde, ut pleroſque humaniſſimi viri nummos rariores, depingendum accepi; nunc autem inſpici poteſt Hagae Comitis apud Godardum Cronenburgium, cujus Muſeum plurimis & rariſſimis ſuperbit nummis. In utroque numiſmate caput Peſcennii Nigri barbatum & laureatum cernitur, cum paludamento ad humeros, & hac inſcriptionē ΑΥΤοκράτωρ ΚΑΙΣαρ Καῖος ΠΕΣΚΕΝΝΙΟΣ ΝΙΓΕΡΟΣ (in Cronenburg. ΝΙΓΕΡΩΣ) ΣΕΒαστός. *Imperator Caeſar Caius Peſcennius Niger Auguſtus.* Ab altera parte Ceres ſtans, dextra demiſſa ſpicas, laeva taedam ardentem tenet, ante pedes ſerpens eſt. Adſcribitur ΑΝΤΙΟΧΕΩΝ ΝΕΟΚΟΡΩΝ. *Antiochenſium Neocororum.* Nummi materia, ſeu ipſum aes, ad ferream accedit ſubſtantiam.

Et

bellare conantes ferro [7] coërcuit. Parthos, Arabas Adiabenoſque ſuperavit. Quinta, poſt Neronem, perſecutione Chriſtianos excruciavit, plurimique ſanctorum per diverſas provincias martyrio coronati ſunt. Hanc profanam in Chriſtianos & Eccleſiam Dei praeſumtionem Severi, coeleſtis ultio è veſtigio [8] acta ſubſequitur. Nam continuo rapitur, vel potius retrahitur in Galliam Severus è Syria, ad tertium civile bellum, unum enim jam Romae adverſus Julianum, aliud in Syria contra Peſcennium geſſerat, tertium [9] Clodius Albinus

Et hoc quidem numiſma, ſicuti pleraque, quae edidi, & edenda etiamnum magno numero ſervo, ſumma arte & perfecta ad archetypos ſimilitudine, in gratiam meam depinxit ſolertiſſimus harum rerum artifex & peritiſſimus pictor Franciſcus a Mieris, celebratiſſimi Franciſci nepos.

7 *Coercuit.*] Edd. Vett. quaedam *compeſcuit.*

8 *Acta*] Lugd. Bat. pr. *apta.* Forte legendum *aperta.*

9 *Clodius Albinus*] Numiſma ejus, maximi moduli, quod olim Romae ſervabatur, nunc vero cum aliis ejus generis ad Caeſaream gazam tranſiit, tale celebratur.

nus, Juliani [10] in occidendo Pertinace ſocius, qui ſe in Gallia Caeſarem feccrat, ſuſcitabat: cujus bello multum utrimque Romani ſanguinis fuſum eſt. Albinus tamen apud Lugdunum oppreſſus & interfectus eſt. Severus [11] victor in Britannias defectu pene omnium ſociorum trahitur. Ubi magnis gravibuſque praeliis ſaepe geſtis, receptam partem inſulae à coteris indomitis gentibus vallo diſtinguendam putavit. Itaque [12] magnam foſſam firmiſſimumque vallum, crebris inſuper turribus communitum, [13] per centum triginta & duo millia paſſuum à mari ad mare duxit. Ibique apud Eboracum oppidum

In eo Clodii Albini, ſine laurea, cernitur facies, pectus & humeros paludamentum exornat. Adſcribitur epigraphe *Decimus* CLODIVS SEPTIMIVS ALBINVS CAESAR. Ab altera parte typus eſt multis argenteis aliiſque Clodii nummis communis, Minerva videlicet, quae Paciſera eſſe ex habitu & inſcriptione colligitur. Adſcribitur enim, MINER*vae* PACIF*erae*. COS. II.

10 *In occidendo Pertinace ſocius*,] Imo, juxta Capitolinum, in Vita Clodii cap. I. optimus ſenex Pertinax *auctore Albino interemtus eſt.*

11 *Victor in Britannias*] De Severi expeditione in Britannias praeter ſuperiores ſcribit Caſſiodorus. Fabr.

12 *Magnam foſſam*] Lugd. Batt. quatuor cum Cod. Ultr. & Coll. Gronov. *maximam foſſam.*

13 *Per centum & triginta duo millia paſſuum*] In hiſce numeris centenarium abundare ex aliorum ſcriptorum collatione docuit Scottus ad Victorem Ed. Arntz. p. 533. Utrum apud deſcriptores, an ipſum Oroſium culpa ſit, dubium videtur; neque enim MSS. modo omnes, ſed & Hiſtoria Miſcella Pauli Diaconi, qui Oroſianis verbis (ut paſſim) utitur, eundem numerum exhibet, ut in Collect. ſeu

dum morbo obiit. [14] Reliquit duos filios, [15] Baſſianum & Getam: quorum Geta hoſtis publicus judicatus, interiit. Baſſianus, Antonini cognomine adſumto, regno potitus eſt.

ſeu Theſauro Murator. Tom. I. p. 65. patet.

14 *Reliquit duos filios,*] Ita MSS. & Ed. Auguſt. In reliquis minus recte legebatur *relinquens duos filios, Baſſianum* &c.

15 *Baſſianum & Getam:*] Unde *inmoderatiſſime laetatum* Septimium Severum ex Aelio Mauro, Phlegontis Tralliani liberto, ſcribit Spartianus in Severo cap. XX. *quod duos Antoninos pari imperio reipublicae relinqueret, exemplo Pii, qui Verum & Marcum Antoninos, per adoptionem filios, reipublicae reliquit: hoc melius, quod ille filios per adoptionem, hic per ſe genitos, rectores Romanae reipublicae daret.* Poſterioribus ex his illuſtrantur verba Oroſii ſupra cap. XIV. de M. Aurelio & Lucio Vero, qui ibidem *liberi* vocantur Antonini Pii, quum proprie nepos fuerit Verus, a Marco adoptatus. Adde Capitolin. in Vita Veri cap. II. Peſſima autem inter fratres Antoninos, Severi filios, concordia fuit, licet in inſcriptionibus & nummis ſaepe conjungantur, ut in hoc nummo Graeco Gazae Caeſareae, qui maximi moduli eſt, atque in parte anteriore adverſa duo fratrum capita, laureatum Antonini, nudum Getae oſtentat, cum inſcriptione Μάρκος ΑΥΡήλιος ΑΝΤΩΝΕΙΝΟϹ Πόβλιος ϹΕΠΤίμιος ΓΕΤΑϹ. *Marcus Aurelius Antoninus, Publius Septimius Geta.* Ab altera conſpicitur typus Apollinis, ſive Sacerdotis ejus, atque Aeſculapii, cum hac epigraphe ΑΡΧιερέως Γαΐου ΦΛαβίου ΜΑΞΙΜΟΥ ΑΛΙΚΑΡΝΑϹϹΕΩΝ. *Summo ſacerdote Caio Flavio Maximo, Halicarnaſſenſium.* Servatur in Gaza Caeſarea.

CA-

Caput XVIII.

De Aurelii Antonini Caracallae, Opilii Macrini, M. Aurelii Antonini Heliogabali, & Aurelii Alexandri Severi imperiis.

Anno ab Urbe condita DCCCCLXII. Aurelius Antoninus Baſſianus, idemque [1] Caracalla, octavusdecimus ab Auguſto principatum adeptus eſt, [2] manſitque in eo annis non plenis ſeptem. [3] Vixit patre aſperior, [4] omnibus autem hominibus libidine intemperantior, qui etiam novercam ſuam [5] Juliam uxorem duxerit. Hic

1 *Caracalla,*] Xiphilinus hujus nominis rationem explicans Καράκαλλον habet. Ejus vitam Spartianus deſcripſit, de eodem Herodianus lib. IV. Fabr.

2 *Creatus manſit annis* &c.] Editi, *manſitque in eo annis.* Quiſquiliae. Laut. Vulgatum non temere mutandum eſſe cenſeo.

3 *Vixit.*] Deleri hoc jubet Codex Perizon.

4 *Omnibus autem hominibus*] Invenitur hoc augmentum in MSS. & Ed. Auguſt. Reliquae *omnibus libidine* &c.

5 *Juliam*] Adulteriis ſub Severo marito jam ante infamem. In Vita Severi cap. XVIII. Spartian. *Domi tamen minus cautus, qui uxorem Juliam, famoſam adulteriis, tenuit, etiam conjurationis conſciam.* Formam ejus Cleopatrae contulerunt Aegeatae & Smyrnei in numiſmate maximi moduli, qui penes me eſt; pulcherrimo, integerrimo, rariſſimo. A parte priore nummi cernitur Juliae caput cum inſcriptione hac, ΙΟΥΛΙΑΝ ΔΟΜΝΑΝ ΣΕβαστην. *Juliam Domnam Auguſtam*, ſcilicet colunt. Ab altera parte caput reginae quondam Aegypti Cleopatrae cernitur, quod ex diademate regio & ad collum adpoſita aſpide cognoſcitur. Nomina urbium in circuitu nummi legas, ΣΜυρναίων ΑΔΡΙΑΝΩΝ ΑΙΓΕΩΝ ΕΤΟΥΣ... *Smyrnaeorum Adrianeorum, Aegeatarum anno...*

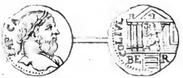
6 Opi-

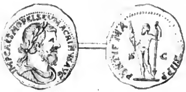
Hic, contra Parthos bellum moliens, inter Edeſſam & Carras, ab hoſtibus circumventus, occiſus eſt. Poſt hunc nonusdecimus ab Auguſto [6] Opelius

6 *Opelius Macrinus*,] De hoc Capitolinus, Xiphilinus & Herodianus lib. IV. & V. FABR. Plures hujus imperatoris nummos nummorumque typos habeo ineditos, duos autem profero, alterum ex Muſeo Lebretiano, alterum ex noſtro. Prior in colonia Julia Beryto cuſus, coloniae ejus conſuetum typum, rudiuſcule licet, oſtentat. Poſterior, Romae ſignatus, atque egregie exſculptus eſt. In parte priore Macrini cernitur caput laureatum, cum paludamento ad humeros, & hac inſcriptione, IMP*erator* CAES*ar* M*arcus* OPE-L*ius* SEV*erus* MA*crinus* AUG*uſtus*. Ab altera parte ſtat Jupiter cum fulmine & haſta, in circuitu legitur PONTIF*ex* MA - - - - - - S II. P*ater* P*atriae*.

lius Macrinus , qui praefectus praetorio [7] erat , [8] cum filio Diadumeno invaſit imperium : ſed emenſo anno continuo apud [9] Archelaidem militari tumultu occiſus eſt. Anno ab Urbe condita DCCCCLXX. [10] Marcus Aurelius Antoninus , vigeſimus ab Auguſto , imperium adeptus , tenuit annis quatuor. Hic ſacerdos Heliogabali templi , nullam ſui niſi ſtuprorum & flagitiorum totiuſque obſcoenitatis infamem ſatis memoriam reliquit. Tumultu autem militari

7 *Praetorio*] MSS. aliquot *praetorii.*

8 *Cum filio Diadumeno*] Diadumeni ſive Diadumeniani pulchritudinem pluribus commendant Hiſtorici. Elucet quoque in nummis, ut in hoc Caeſareo, qui in colonia Julia Auguſta Felici Beryto cuſus eſt.

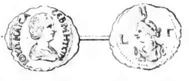

9 *Archelaidem*] Lugd. Batt. duo cum Coll. Gronov. *Dulaidem* vel *Dualaidem* , Perizon. *Archeidem.* Male , nam Euſebius quoque & Georgius Syncellus Archelaidem adpellant , Bithyniae fuit vicus, ut adparet ex Capitolino in Macrino cap. X. *Fugiens ſane Macrinus cum paucis & filio , in vico quodam Bithyniae occiſus eſt cum Diadumeniano.*

10 *M. Aurelius Antoninus,*] De Antonino Heliogabalo Lampridius , & Herodianus li. V. Fabr. Pervenit ad imperium aviae Juliae Moeſae , vaferrimae mulieris , artibus, prout ſcenam hanc deſcribit Capitolinus in Macrino cap. IX. *Fuit quaedam mulier Moeſa , ſive Varia, ex Emiſſena urbe , ſoror Juliae , uxoris Severi Pertinacis Afri , quae poſt mortem Antonini Baſſiani ex aulica domo fuerat expulſa per Macrini ſuperbiam : cui quidem omnia conceſſit Macrinus , quae diu illa collegerat. Huic erant duae filiae , Semiamira & Mammaea , quarum majori filius erat Heliogabalus, qui & Baſſiani , & Antonini nomen accepit. Nam Heliogabalum Phoenices vocant ſolem. Sed Heliogabalus pulchritudine ac ſtatura & ſacerdotio conſpicuus erat , ac notus omnibus hominibus qui ad templum veniebant , militibus*

tari exorto, Romae [11] cum matre interfectus eſt. Anno ab Urbe condita DCCCCLXXIV., [12] Aurelius Alexander, vigeſimusprimus ab Auguſto, ſenatus ac militum voluntate Imperator creatus, tredecim annis digno aequitatis praeconio fuit. [13] Cujus mater Mammaea,

bus praecipue. His Moeſa, ſive Varia, dixit, Baſſianum filium eſſe Antonini, quod paulatim omnibus militibus innotuit. Narrat deinde quomodo legiones a Macrino abduxerit, & mira audacia illum ſubplantaverit. Quae quidem longiuſcule ex Capitolino adducere placuit, ut intelligatur, quare in quodam nummo, ad imitationem Fauſtinae, Marci uxoris, *Mater caſtrorum*, quod hactenus nemini auditum vel cognitum in hac Auguſta, vocetur Moeſa. Nummus iſte inter rariores noſtros merito locum occupat, tum ob inſolitam iſtam inſcriptionem, tum quod ex argento ſit, majoris moduli. Cernitur in nummi priore parte caput Juliae Moeſae, cum hac inſcriptione ΙΟΥΛια ΜΑΙCΑ CEΒάϲτη ΜΗΤηρ CΤΡΑτιᾶς. *Julia Maeſa Auguſta, Mater Caſtrorum.* Ab altera parte Iſidia eſt buſtum dextra manu ad pectus ſublata, caput loto coronatur, & adſcribitur L. Γ. ſive annus imperii Heliogabali tertius. Agyptius igitur eſt nummus, ex argento ſatis puro, non tamen puriſſimo.

Adpoſuimus quoque ipſius Heliogabali nummum aereum, Graecum, ineditum, & conſpici digniſſimum, utpote a Cyrrheſtiis cum Jovis Cataebatae typo cuſum. Delineandum hunc nobis conceſſit poſſeſſor ejus, omnis elegantiae ſtudioſiſſimus Gerardus Schaakius, Amſtelodamenſis. Cernitur in parte anteriore caput laureatum Heliogabali, cum hac epigraphe ΑΥΤοκράτορα ΚΑΙϹαρα Μάρκον ΑΥΡήλιον ΑΝΤΩΝΕΙΝΟΝ. *Imperatorem Caeſarem Marcum Aurelium Antoninum* ſcilicet colunt. A poſteriore parte ſuſpicitur notus ille Eruditis cognomine ſuo Jupiter, in templo ſex columnarum; adſcribitur vero ipſum quoque cognomen, quo apud Cyrreſtas colebatur, ut & populi qui colebat. ΚΥΡΡΗϹΤΩΝ. ΔΙΟϹ ΚΑΤΑΙΒΑΤΟΥ *Cyrrheſtarum, Jovis Cataebatae.*

11 *Cum matre interfectus eſt.*] Julia Soemiade, ſive Semiamira, ut Capitolinus eam adpellat.

12 *Aurelius Alexander,*] Alexandri vitam Lampridius quoque ſcripſit, de eodem Herodianus li. VI. Fabr.

13 *Cujus mater Mammaea*] Eadem cum filio eodem tumultu interfecta fuit. Multa conſilio ejus fecit filius, unde ſaepe quoque in nummis junguntur, ut in hoc Caeſareae Gazae maximi moduli.

maea, Chriſtiana, Origenem Presbyterum audire curavit. Nam ſtatim expeditione in Perſas facta, [14] Xerxem, regem eorum, maximo bello victor oppreſſit. Ulpiano uſus adſeſſore ſummam ſui moderationem reipublicae exhibuit : ſed militari tumultu apud Moguntiacum interfectus eſt.

Cernuntur in illo adverſa Alexandri & Mammaeae capita cum hac inſcriptione, IMP*erator* SEVERUS ALEXANDER AVG*uſtus*. IVLIA MAMMAEA AVG*uſta* MATER AVG*uſti*. Ab altera parte ſedet Roma Victrix, coronante eam Victoria, a dextris ejusdem ſtat Jupiter. Ipſa vero globo ſtellato inſidet, laeva ſceptrum tenens, dextra circulo, perpetuitatis ſymbolo, innixa, per cujus orbem quatuor cernuntur puerуli ludentes, quaſi nunquam defutura aeternae Urbis ſobole, adſcribitur TEMPORUM FELICITAS.

14 *Xerxem,*] Ita nominatur etiam a Caſſiodoro, qui Herodiano eſt, Ἀρταξέρξης ὁ Περσῶν βασιλεὺς FABR.

C A-

CAPUT XIX.

De Julii Maximini & Gordiani junioris imperiis, & Chriſtianorum perſecutione.

ANno ab Urbe condita DCCCCLXXXVII. [1] Maximinus, vigeſimusſecundus ab Auguſto, nulla ſenatus voluntate imperator ab exercitu, poſtquam bellum in Germania proſpere geſſerat, [2] creatus, perſecutionem in Chriſtianos, ſextus à Nerone, exercuit. Sed continuo, hoc eſt tertio quam regnabat anno, à Pupieno Aquileiae interfectus, & perſecutionis & vitae finem fecit. Qui maxime propter Chriſtianam Alexandri, cui ſucceſſerat, & Mammaeae matris ejus familiam, perſecutionem in ſacerdotes & clericos, id eſt, doctores, vel praecipue propter Origenem presbyterum, miſerat. Anno ab Urbe condita DCCCCXCI. Gordianus, vigeſimustertius ab Auguſto, Imperator creatus eſt, manſitque in eo annis ſex. Nam [3] Pupienus, interfector Maximini, [4] & frater ejus [5] Balbinus: qui

1 *Maximinus*] Duorum Maximinorum, patris & filii, vitam deſcripſit Capitolinus, de eodem Herodianus lib. VII. & VIII. FABR. Mole membrorum & articulorum firmitate fuit admirabilis, unde Herculi eumdem compararunt Pergaei in maximi moduli, qnem ſervo, numiſmate. Caput Maximini laureatum, cum paludamento ad humeros, conſpicitur a parte priore, ubi haec eſt epigraphe, ΑΥΤοκράτωρ ΓΑΙΟς ΙΟΥΛΙΟς ΟΥήρος ΜΑΞΙΜΕΙΝΟϹ ϹΕβαςτός. *Imperator Cajus Julius Verus Maximus Auguſtus.* Ab altera parte cernitur Hercules, utraque manu clavam tenens, adſcribitur ΠΕΡΓΑΙΩΝ. *Pergaeorum.* Nummi typus ex adverſo hujus paginae poſitus eſt.

2 *Creatus*,] Ed Auguſt. *factus.*

3 *Pupienus, interfector*] De Pupieno & Albino Eutropius lib. IX. Pro *Pupieno* Capitolinus, & Herodianus *Maximum* habent. Idem tres Gordianos uno libro complexus eſt. FABR.

4 *Et frater ejus*] Male fratres vocat Oroſius, qui collegae fuerunt in imperio, nulla cognatione juncti. Concordia quoque fraterna haud fuerunt; potuerant enim contra inſidias & tumultum militarem ſeſe munire, niſi alter alteri, malis ſuſpicionibus, diffidiſſet. Fuerunt alias par nobile imperatorum, quos conjunctos vidi in numiſmate quondam Marckiano pondere & magnitudine inſigni, quod, diſtracta ejus Gaza, in Brabantiam abiit; quamvis autem merito, ut minus genuinum, ſuſpectum habuerim, delineationem tamen ejus, propter ſingularem artem, & ſimilitudinem utriuſque ad praeſtantiſſimos eorum nummos inſignem, ſervavi, neque conſpectu indignam judicavi.

5 *Balbinus:*] Quum tot nummi hujus im-

qui uſurpaverant imperium, in palatio mox interfecti ſunt. Gordianus admodum puer [6] in Orientem ad bellum Parthicum profecturus,

imperatoris exſtent, & MSS. plurimi recte id nomen efferant, mirum, in omnibus Edd. ne Fabricianis quidem, aut poſtrema Andreae Scotti excepta, legi *Albinus.* Sola Ed. Auguſtana *Balbinus* exhibet, cum qua concordant Lugd. Batt. tres, Coll. Gronov. Cod. Perizon. & Florentinus uterque, niſi quod in altero ex iis, eraſa litera priori, remanſerit *Albinus*, quod nomen, propter Caeſarem Clodium Albinum, de quo mentio facta fuit cap. XVII. aliquot Codices occupaſſe videtur. Tituli & nomina Balbini, in adducto Numiſmate, haec habentur, IMP*erator* CAESar *Decimus* CAEL*ius* BALBINVS AVG*uſtus.* Ab altera parte, Pupieni haec ſunt, IMP*erator* CAESar *Marcus* CLODius PVPIENVS MAXIMVS AVG*uſtus.*

6 *In Orientem ad bellum Parthicum profecturus,*] Innuitur illa profectio in ornatu clypei, quem dextra geſtat Gordianus in nummo maximi moduli Caeſareo, in quo buſtum cernitur Gordiani, capite laureato, cum paludamento ad humeros, dextra ſpiculum gerit, laeva clypeum. In clypeo depingitur imperator eques, praecedente Victoria & ſubſequente milite. Inſcriptio nummi ab ea parte haec eſt, IMP*erator* GORDIANVS PIVS FELIX AVG*uſtus.* Ab altera parte legitur, FIDES EXERCITVS, cujus typus eſt figura militaris manum cum imperatore jungens adeoque ſacramentum praeſtans, intermediis ſignis militaribus; poſt imperatorem ſtat Victoria cum palma, ad pedes duo fluvii recumbunt, quibus forſitan Tibris & Tigris deſignantur.

7 *Eu-*

rus, ſicut [7] Eutropius ſcribit, Jani portas aperuit: quas utrum poſt Veſpaſianum & Titum aliquis clauſerit, neminem ſcripſiſſe memini, cum tamen eas ab ipſo Veſpaſiano poſt annum apertas, [8] Cornelius Tacitus prodat. Igitur Gordianus, ingentibus praeliis adverſum Parthos proſpere geſtis, ſuorum fraude haud longe à [9] Circeſſo ſuper Euphratem interfectus eſt.

7 *Eutropius*] Lib. IX. cap. 11. p. 395. *Gordianus, admodum puer, cum Tranquillinam Romae duxiſſet uxorem, Janum geminum aperuit, & ad Orientem profectus, Parthis bellum intulit, qui jam moliebantur erumpere; quod quidem mox feliciter geſſit, praeliiſque ingentibus Perſas adflixit.*

8 *Cornelius Tacitus prodat.*] Non quidem in illis libris, qui nobis, ex tanto naufragio ſuperſunt, ſed quos ſuo tempore legit Oroſius, ut patet ex verbis ejuſdem ſive Taciti ſupra cap. IX.

9 *Circeſſo*] Meſopotamiae oppido inter Nicephorium & Chaborae confluentem, in angulo quem Chabora fluvius cum Euphrate facit, ubi infelici juveni tumulus exſtructus fuit. Eutropius lib. IX. cap. 11. p. 396. *Miles ei tumulum vigeſimo milliario a Circeſſo, quod caſtrum nunc Romanorum eſt Euphrati imminens, aedificavit.*

CA-

CAPUT XX.

Imperium M. Julii Philippi cum filio.

Anno ab Urbe condita DCCCCXCVII. [1] Philippus, vigeſimus-quartus ab Auguſto, Imperator creatus, [2] Philippum filium ſuum conſortem regni fecit, manſitque in eo annis ſeptem. Hic primus

1 *Philippus*] De Philippo patre, & Philippo filio Eutropius & Sex. Aurelius. Fabr. Poſſideo hujus Philippi numiſma Graecum, in quo, a parte priori caput ejus cernitur laureatum, cum paludamento ad humeros, adſcribitur ΑΥΤοκράτωρ Καίσαρ Μάρκος ΙΟΥΛιος ΦΙΛΙΠΠΟΣ. *Imperator Caeſar Marcus Julius Philippus.* Ab altera parte Fortunam cum modio in capite, ſignarunt Ancyrani cum hac epigraphe, ΑΓΚΥΡΑΝΩΝ ΕΠΙ ΜΑΡκου ΖΟΙΛΟΥ ΑΡΧιερέως Α. ΤΟ Β. *Ancyranorum ſub Marco Zoilo Sacerdote ſummo ſemel atque iterum.*

2 *Philippum filium* &c.] Unde is quoque cum titulo Auguſti in nummis occurrit, ut in Graeco quoque majoris moduli, quem ſervo, Laodiceae cuſo. Philippo, cujus caput laureatum a parte priore, cum paludamento ad humeros exhibetur, haec adeſt inſcriptio. ΑΥΤοκράτωρ Καίσαρ Μάρκος ΙΟΥΛιος ΦΙΛΙΠΠΟΣ ΑΥΓουστος *Imperator Caeſar Marcus Julius Philippus Auguſtus.* Ab altera parte ſtat figura muliebris, capite modium, dextra icunculam, laeva cornucopiae ferens. Adſcribitur, ΛΑΟΚΙΚΕΩΝ ΝΕΩΚΟΡΩΝ. *Laodicenſium Neocororum.*

3 *Mil-*

mus Imperatorum omnium Chriſtianus fuit , ac poſt tertium Impe-
rii

Servo quoque Maximi , filii Maximini , duos nummos aereos perraros in Coloniis Romanis cuſos. In priore capiti nudo Caeſaris Maximi adſcribitur IVL*ius* VERVS MAXIMVS CAESAR A parte poſteriore mater ejus , Maximini uxor , habitu deae Pudicitiae ſedens a Colonia Romana effingitur. Ea fuit urbs Macedoniae, Alexandri Magni quondam patria, nomine Pella, ut ex hac inſcriptione patet, CO*Lonia* IVL*ia* AVG*uſta* PELLA. Poſterior cuſus eſt in urbe, olim Ilio, poſtea ex Alexandri Magni nomine Alexandria dicta , ſub Romanis vocabatur Alexandria Troas. Ad Maximi Caeſaris nudum caput haec exſtat inſcriptio, IVL*ius* VER*us* MAXIMVS. Ab altera legitur TRO*as* COL*onia* AVG*uſta*. Solitum in eo Troadis ſymbolum cernitur, aquila Romana, bovis (qui coloniae typus eſt) capiti inſiſtens. Quoniam nondum ab aliis ſunt editi, adponere libuit.

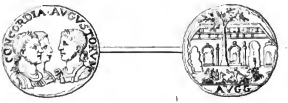
rii ejus annum, [3] milleſimus a conditione Romae annus inpletus eſt. Ita magnificis ludis auguſtiſſimus omnium praeteritorum hic natalis annus a Chriſtiano Imperatore celebratus eſt. Nec dubium eſt, quin Philippus hujus tantae devotionis gratiam & honorem ad Chriſtum, & Eccleſiam reportarit, quando vel adſcenſum fuiſſe in Capitolium, inmolatasque ex more hoſtias nullus auctor oſtendit. Am-

3 *Milleſimus a conditione*] Milleſimus Urbis expletus annus eſt III. anno imperii Philippi. Caſſiodorus. Fabr. Qui hanc celebritatem & ſeculares hos ludos, a Philippis celebratos, teſtantur, plures ſuperſunt nummi. Inter quos unus maximi moduli, quem, ex eximio ſaepius memorati Illuſtr. Lebretii Muſeo, hic ſiſtimus, valde eſt memorabilis. Cernuntur in parte priore jugata Philippi & Otaciliae capita, ex adverſo eorumdem Philippi filii obſervatur caput. Tribus illis conveniens adeſt inſcriptio, CONCORDIA AVGVSTORVM. Ab altera parte ſuperba Circi eſt ſtructura, cum quadrigis decurrentibus atque reſiduis literis AVGG. Num-

Ambo tamen, quamvis diverſis locis, tumultu militari & Decii fraude interfecti ſunt.

Nummi integra inſcriptio videtur fuiſſe SAECVL*ares* AVGG. i. e. *Auguſtorum*.

C a p u t XXI.

Quincti Trajani Decii , & Galli Hoſtiliani cum Voluſiano filio Imperium.

Anno ab Urbe condita MIV. [1] Decius civilis belli incentor & repreſſor, occiſis Philippis, quintus & vigeſimus ab Auguſto invaſit imperium , tenuitque annis tribus. Idem continuo , in quo ſe etiam ob hoc [2] Philippos interfeciſſe docuit , ad perſequendos interficiendosque Chriſtianos, ſeptimus poſt Neronem, feralia diſperſit edicta, plurimosque ſanctorum ad coronas Chriſti de ſuis [3] cruciatibus miſit. Idemque filium ſuum Caeſarem legit , cum quo ſimul continuo in

1 *Decius*] De Decio , item de Gallo & Voluſiano , Eutropius lib. IX. & Sex. Aurelius. Fabr.

2 *Philippos*] Plures ex MSS. ſcribunt *Philippum*.

3 *Cruciatibus*] Ita omnes fere MSS. rectius , ut puto , quam *crucibus* , quod in Vulgg. plerisque exſtat.

in medio barbarorum ſinu interfectus eſt. Anno ab Urbe condita MVII. Gallus Hoſtilianus ſextus & vigeſimus ab Auguſto regnum adeptus, [4] vix duobus annis cum Voluſiano filio [5] obtinuit. Exoritur ultio violati nominis Chriſtiani, & uſquequo ad profligandas Eccleſias edicta Decii cucurrerunt, eatenus incredibilium [6] morborum peſtis extenditur: nulla fere provincia Romana, nulla civitas, nulla domus fuit, quae non illa generali peſtilentia correpta [7] atque vacuata ſit. Hac ſola pernicie inſignes Gallus & Voluſianus, dum contra Aemilianum, novis rebus ſtudentem, bellum civile moliuntur, occiſi ſunt. Aemilianus tamen tertio menſe [8] invaſae tyrannidis exſtinctus eſt.

4 *Vix duobus annis*] Ed. Auguſt. *duobus* (deleto *vix*) *annis cum Voluſiano, filio ſuo, obtinuit.*

5 *Obtinuit.*] Perizon. *tenuit.*

6 *Morborum peſtis*] Hujus peſtis, inquit Euſebius teſtis eſt Cyprianus de Mortal. libr. Fabr.

7 *Atque vacuata ſit.*] MSS. reſtitui lectionem, cujus, quod in Vulgg. eſt *vaſtata ſit*, gloſſa eſſe videtur.

8 *Invaſae*] Abeſt ab Ed. Auguſt.

Caput XXII.

Valerianus & Gallienus quomodo & quamdiu imperaverint. Interim de perſecutione Eccleſiae, ejuſque per varia bella & tyrannorum conſpiratione ultionis.

Anno ab Urbe condita MX. duo Imperatores vigeſimoſeptimo poſt Auguſtum loco creati ſunt. [1] Valerianus in Rhetia ab exercitu Auguſtus eſt adpellatus. [2] Romae autem a ſenatu Gallienus. Manſitque Gallienus in regno infeliciter annis quindecim, reſpi-

1 *Valerianus in Rhetia*] De Valeriano & Gallieno legendus eſt Trebellius Pollio, qui utriusque vitam ſcripſit. Fabr.

2 *Romae autem a ſenatu Gallienus.*] Subjungunt aliquot MSS. & Editi fere omnes *Caeſar creatus, manſitque* &c. Verum ego delevi iſtam laciniam vilem, auctoribus MSS. Florentt. & Ed. Auguſt. duos enim imperatores ſimul creatos modo dixit Oroſius, jam narrat, ubi locorum & a quibus,

ſpirante pauliſper ab illa ſupra ſolitum jugi & gravi peſtilentia genere humano. Provocat poenam ſuam oblivioſa militia. Inpietas enim flagella quidem [3] excruciata ſentit, ſed a quo flagellatur, obdurata non ſentit. Ut de ſuperioribus taceam, facta a Decio Chriſtianorum perſecutione, totum Romanum imperium peſtilentia magna vexavit. Mentita eſt iniquitas ſibi, pravo in perniciem ſuam circumventa judicio peſtilentiam communis eſſe caſus, [4] accidentemque ex morbis mortem, naturae finem eſſe, non poenam. Rurſus igitur atque in brevi iram Dei ſceleratis actionibus provocat, exceptura plagam, cujus [5] aliquando meminiſſe cogatur. Valerianus ſiquidem, mox ut arripuit Imperium, octavus a Nerone, adigi per tormenta Chriſtianos ad idololatriam, abnegantesque interfici juſſit, fuſo per omnem Romani regni latitudinem ſanctorum ſanguine. Valerianus illico, nefarii auctor edicti, a Sapore Perſarum rege captus, Imperator populi Romani, ignominioſiſſima apud Perſas ſervitute conſenuit: [6] hoc infamis officii continua, donec vixit, damnatione ſortitus, ut ipſe acclinis humi, [7] regem ſuper adſcenſurum in equum [8] non manu ſua, ſed dorſo adtolleret. Et Gallienus quidem tam claro Dei judicio territus, [9] tamque miſero collegae permotus exemplo, pacem Eccleſiis trepida ſatisfactione reſtituit. [10] Sed non

bus, videlicet patrem in Rhetia ab exercitu, filium Romae a ſenatu. Infra quoque *collegam* adpellat, Caeſar autem Imperatoris collega non erat.

3 *Excruciata*] MSS. Lugd. Batt. tres cum Collat. Gronov. *exercitata.*

4 *Accidentemque* &c.] Lugd. Bat. tres cum Coll. Gronov. *communis caſus eſſe accidentis, quae vel ex morbis mortem, naturae eſſe finem, non poenam, putavit.* Mox in ſeqq. pro *iram Dei* &c. habet *Ira Dei* &c. *provocatu* Florent. ſec.

5 *Aliquando*] Ed. Auguſt. *aliquamdiu.*

6 *Hoc &c. damnatione*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. *hanc* &c. dein *damnationem.*

7 *Regem ſuper adſcenſurum*] Lugd. Batt. ſec. tert. & quart. commode ſic reſtituunt nam quod in reliquis ut & Editis legitur, *ſemper adſcenſurum*, ineptum eſt. Librarii invenerunt in Codd. ſcriptum *ſp.* vel *ſup.* cum lineola ſupra duas literas prioris ſcriptionis, vel per poſtremam literam ſecundae ducta, unde quidam ex iis pro *ſuper* vel *ſupra* fecerunt *ſemper.*

8 *Non manu ſua,*] Florentt. *non manu ſed dorſo.*

9 *Tamque miſero* &c.] Lugd. Batt. tres *tamquam* &c.

10 *Sed non compenſat*] Vulgg. hic legunt, *ſed non compenſans*, verum ego praetuli Perizon. & Lugd. Bat. tert. lectionem. Ferrei vero aevi locutio eſt, *compenſat contra tot millia* &c. Potuerat ſcribere, *juſtorumque contra ſanguis* &c. & forſitan loco ſuo motum eſt illud *contra.*

 11 *Sup-*

non compenſat injuriae ultionisque menſuram unius inpii, quamvis perpetua & ſupra modum abominanda captivitas, contra tot millia excruciata ſanctorum, juſtorumque ſanguis, ad Deum clamans, in eadem ſeſe terra ubi fuſus eſt, vindicari rogat. Non enim de ſolo conſtitutore praecepti juſto [11] ſupplicium judicio flagitabatur, ſed etiam exſecutores, delatores, accuſatores, ſpectatores ac judices, poſtremo omnes qui injuſtiſſimae crudelitati vel tacita voluntate [12] adſentabantur, quia Deus ſecretorum cognitor eſt, & quorum maxima per omnes provincias pars hominum verſabatur, eadem ultionis plaga corripi juſtum erat. Solvuntur repente undique [13] permiſſu Dei ad hoc circumpoſitae relictaeque gentes, laxatisque habenis in omnes Romanorum fines invehuntur. Germani Alpibus, Rhetia, totaque Italia penetrata, Ravennam uſque perveniunt. [14] Alamanni Gallias pervagantes, etiam in Italiam tranſeunt. Graecia, Macedonia, Pontus, Aſia Gothorum inundatione delentur. Nam Dacia trans Danubium in perpetuum aufertur. Quadi & Sarmatae Pannonias depopulantur. Germani ulteriores abraſa potiuntur Hiſpania. Parthi Meſopotamiam auferunt, Syriamque [15] corrodunt. Exſtant adhuc per diverſas provincias in magnarum urbium ruinis parvae [16] & pauperes ſedes, ſigna miſeriarum, & nominum indicia ſervantes: ex quibus nos quoque in Hiſpania Tarraconem noſtram ad

11 *Supplicium*] MSS. quidam *ſupplicii*, alii *ſupplicio*, male. Supplicium, quod lueret inpius, non flagitabatur de ſolo Valeriano, qui edicta cruenta contra Chriſtianos promulgaverat, verum & de miniſtris ejus &c.

12 *Adſentabantur*,] Ita malunt omnes MSS. cum melioribus Edd. Vett. quam *adſentiebantur*.

13 *Permiſſu Dei*] Lugd. Batt. quatuor cum Coll. Gronov. *juſſu Dei*.

14 *Alamanni*] Ita ſcribendum non *Alemanni* patet ex Conſtantini nummo, in quo ALAMANNIA GAVDIVM ROMANORVM.

15 *Corrodunt.*] Lugd. Batt. quatuor cum Coll. Gronov. & Ed. Auguſt. *contrabunt*, quaſi vellent *contractiorem*, id eſt minorem poſſeſſionem Syriae Romanis factam fuiſſe a Parthis. Flor. ſec. *conradunt.* tert. *congradiit.*

16 *Pauperes ſedes*,] Colon. & Matern. *ſex.* libri editi, *aedes*. Verum ut Stellioni ilia rumpantur. Oroſius probat legendum eſſe, *ſedes* cum dicit: *Ex quibus nos quoque in Hiſpania Tarraconem noſtram.* Tarraconenſis itaque ditionis, hoc eſt Citerioris Hiſpaniae fuit Oroſius. LAUT. Ego quoque in Lugd. Batt. quatuor Cod. Ultr. atque Coll. Gronov. inveni *ſedes*, ut de emendatione Lautii non ſit dubitandum, quam jam olim ex Codice optimo Auguſtana Editio expreſſerat: denique ſic legit uterque Florentinus.

17 *Mi-*

ad conſolationem [17] miſeriae recentis oſtendimus. Et ne quid forte Romani corporis ab hac dilaceratione ceſſaret, [18] conſpirant intrinſecus tyranni, conſurgunt bella civilia, funditur ubique plurimus ſanguis Romanorum, Romanis barbariſque ſaevientibus; ſed cito ira Dei in miſericordiam vertitur, & coeptae ultionis major forma quam poena in menſuram plenitudinis reputatur. Igitur primus Ingenuus, qui purpuram Imperii ſumſerat, apud Myrſam occiditur. Poſtumus in Gallia invaſit tyrannidem, multo quidem reipublicae commodo. Nam per decem annos ingenti virtute ac moderatione uſus, & dominantes hoſtes expulit, & perditas provincias in priſtinam faciem reformavit, ſeditione tamen militum interfectus eſt. Aemilianus apud Moguntiacum, cum res novas moliretur, oppreſſus eſt. Poſt mortem Poſtumi Marius ibidem invaſit Imperium, ſed continuo interfectus eſt. Deinde Victorinus a Gallis ultro creatus, [20] & poſt paululum occiſus eſt. Huic ſucceſſit Tetricus, qui tunc [21] Aquitanicae praeſidatus adminiſtrabat officium, [22] multaſque ſeditiones militum pertulit. At vero in Oriente per Odenatum quemdam collecta agreſti manu, victi [23] repulſique Perſae, defenſa Syria, recepta Meſopotamia eſt, & uſque ad Cteſiphontem ruſticani Syriae cum Odenato ſuo vincendo venerunt. [24] Gallienus autem cum rempublicam deſeruiſſet, ac Mediolani libidinibus inſerviret, occiſus eſt.

17 *Miſeriae recentis*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. & Cod. Ultr. *miſeriae praeſentis*.

18 *Conſpirant intrinſecus tyranni,*] Triginta tyranni eo tempore imperio Romano extiterunt: de quibus Pollionis liber exſtat. Fabr.

19 *Ingenuus,*] Reſtitui nomen ex Trebellio Pollione & nummis. Perperam in Editis legitur *Genuus*.

20 *Et poſt paululum*] Ed. Aug. *poſt paululum*.

21 *Aquitanicae*] Lugd. Batt. tres & Coll. Gronov. *Aquitaniae*. Veteres utroque modo ſcripſerunt

22 *Multaſque*] Copula *que* ab omnibus fere MSS. abeſt.

23 *Repulſique*] Lugd. Bat. tert. & Coll. Gronov. malunt *repreſſique*, quod haud pejus eſt.

24 *Gallienus autem, cum rempublicam deſeruiſſet,*] Nummos tamen reliquit titulis & typis ſatis magnificis, in quibus etiam quaſi tyrannorum & monſtrorum domitor Hercules, ut ex adpicto maximi moduli numiſmate, Caeſareo colligere eſt, celebratur.

Caput XXIII.

Flavius Claudius, Aurelius Quintillus, & Valerius Aurelianus Imperatores.

ANno ab Urbe condita milleſimo vigeſimoquinto, [1] Claudius vigeſimus octavus voluntate ſenatus ſumſit imperium, ſtatimque Gothos

1 *Claudius*] Claudii vitam Trebellius ſcripſit. Aureliani Vopiſcus, qui etiam Quintilli meminit. Lege praeterea Eutropium & Aurelium. Fabr. Ad inſignem hujus Claudii victoriam de Gothis, cujus mentionem facit Oroſius, ſpectat nummus ejuſdem Graecus, in Aegypto, ut creditur, cuſus anno imperii ejus ſecundo, prout inſcribitur ad partem nummi illam, in qua Victoriae eſt typus. A parte priore caput eſt Taciti laureatum, cum epigraphe ΑΥΤοκράτωρ Καῖσαρ ΚΛΑΥΔΙΟΣ ΣΕΒαστός. *Imperator Caeſar Claudius Auguſtus.* Inſcriptionem eamdem habet alter meus nummus ejuſdem Claudii, in quo conſuetum in ejuſmodi aereis nummis, aquilae, cernitur ſymbolum.

2 Jam

Gothos [2], jam per annos quindecim Illyricum Macedoniamque vaſtantes bello adortus, incredibili ſtrage delevit, cui à ſenatu clypeus aureus in curia, & in Capitolio [3] ſtatua aeque aurea decreta eſt, ſed continuo apud Sirmium, priuſquam biennium in imperio expleret, morbo correptus interiit. Claudio mortuo, Quintillus frater ejus ab exercitu Imperator electus, vir quidem unicae moderationis, & ſolus fratri praeferendus, ſeptimodecimo [4] Imperii die interfectus eſt. Anno ab Urbe condita MXXVII., [5] Aurelianus, vigeſimus-

2 *Jam per annos*] Vox prima abeſt ab Aug. Edit.

3 *Statua aeque aurea*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. *ſtatua equeſtris aurea.* Sed malè. Trebellius Pollio in Vita Claudii cap. III. *Illi clypeus aureus, vel, ut grammatici loquuntur, clypeum aureum ſenatus totius judicio in Romana curia collocatum eſt, ut etiam nunc videtur. Expreſſa thorace vultus ejus imago. Illi (quod nulli antea) populus Romanus ſumtu ſuo, in Capitolio, ante Jovis Optimi Maximi templum, ſtatuam auream decem pedum collocavit.*

4 *Imperii die*] *Imperii* delent Periz. & Lugd. Bat. tert. cum Coll. Gronov. *ſub* addit Ed. Aug.

5 *Aurelianus*] Hunc inter bellicoſiſſimos imperatores Roma numeravit. Poſſideo hujus principis nummum Graecum maximi moduli plane inſignem, niſi labem vetuſtate & aerugine aliquam paſſus eſſet. In parte priore cernitur buſtum Aureliani, capite radiato, dextra manu elata, laeva globum tenens, paludamento a pectore atque humeris defluente. Ex inſcriptione ſuperſunt literae . . . . ΛΙΑΝΟC ΑΥΓ. *Aurelianus Auguſtus.* Pars altera nummi haud minus eſt ſpectabilis; in ea enim Aurelianus togatus cum uxore dextram, ara intermedia, jungit, in circuitu hae leguntur literae, ΥΠ. ΤΕΡΤΥΛΛ . . . . ΩΝ. quae ſignificant *ſub Tertullo* vel *Tertulliano* quodam, in urbe Graeca, cujus duae poſtremae literae tantum legi poſſunt, nummum fuiſſe ſignatum.

Digitized by Google

ſimusnonus imperium adeptus, quinque annis & ſex menſibus tenuit, vir [6] induſtria militari excellentiſſimus. Expeditione in Danubium ſuſcepta Gothos magnis praeliis [7] profligavit, ditionemque Romanam antiquis terminis ſtatuit. Inde in Orientem converſus, Zenobiam, quae, occiſo Odenato marito ſuo, Syriam receptam ſibi vindicabat, magis praelii terrore quam praelio in poteſtatem redegit. Tetricum, in Gallia minime ſufficientem ſuſtinere ſeditiones militum ſuorum, ſcribentemque etiam,

[9] *Eripe me his invicte malis,*

ac per hoc proditorem exercitus ſui, ſine labore ſuperavit. Sic Orientis & Aquilonis receptor magna gloria triumphavit: [10] urbem Romam muris firmioribus cinxit. Noviſſime, cum perſecutionem adverſus Chriſtianos [11] agi, nonus à Nerone decerneret, fulmen ante eum magno pavore circumſtantium ruit, ac non multo poſt in itinere occiſus eſt.

6 *Induſtria militari excellentiſſimus.*] Lugd. Batt. quatuor & Cod. Ultr. cum Coll. Gronov. *induſtriae militaris expertiſſimus.*

7 *Profligavit,*] Edd. quaedam Vett. *proſtravit.*

8 *Magis praelii*] Lugd. Batt. quatuor & Cod. Ultr. cum Coll. Gronov. *magis praeliorum.*

9 *Eripe me his*] Lege Pollionem in Tetrici tyranni vita. FABR. Ex Virg. Aeneid. VI. 365. deſumtum.

10 *Urbem Romam*] Perizon. *urbemque Romam.*

11 *Agi*] Abeſt a Lugd. Batt. quatuor atque Coll. Gronov. & abeſſe poteſt.

CA-

C A P U T XXIV.

Claudius Tacitus, Annius Florianus, Aurelius Valerius Probus, & M. Aurelius Carus Imperatores.

ANno ab Urbe condita MXXXII. [1] Tacitus, trigeſimus adeptus imperium, ſexto menſe occiſus in Ponto eſt. Poſt quem Flòrianus parem regni ſortem ferens, tertio demum menſe apud Tarſum interfectus eſt. Anno ab Urbe condita MXXXIII. Probus trigeſimusprimus regnum ſortitus, obtinuit annis ſex & [2] menſibus quatuor. Gallias jamdudum à barbaris occupatas [3] per multa & gravia praelia, deletis tandem hoſtibus, ad perfectum liberavit. Bella deinde civilia [4] & quidem plurimo ſanguine duo geſſit: unum in Oriente, quo [5] Saturninum, tyrannide ſubnixum, oppreſſit & cepit, aliud, quo Proculum & Bonoſum, apud Agrippinam magnis praeliis ſuperatos, interfecit. Ipſe autem apud [6] Sirmium in turre ferrata militari tumultu interfectus eſt. Anno ab Urbe condita MXXXIX., [7] Carus Narbonenſis, trigeſimusſecundus ſuſcepit imperium, ac [8] biennio tenuit. Qui cum filios ſuos, Carinum & Numerianum, conſortes regni [9] feciſſet, bello Parthico, poſtquam duas nobiliſſimas Parthorum urbes, [10] Cochem & Cteſiphontem,

1 *Tacitus*] Taciti, Floriani, Probi, Saturnini, Proculi & Bonoſi vitae à Flavio Vopiſco deſcriptae exſtant: quas lege. FABR.

2 *Et menſibus quatuor.*] Prior vocula abeſt ab Ed. Aug.

3 *Per multa* &c.] Ed. Auguſt. *poſt multa* &c. quod non diſplicet.

4 *Et quidem*] Ita Lugd. Bat. ſecund. & Perizon. quod malim quam *equidem*, praeſertim quum duo Florentt. idem confirment.

5 *Saturninum*] Sic rectius MSS. quidam, quam *Saturnium*, quod in aliis & Vulg. eſt.

6 *Sirmium*] Herodiano libro ſeptimo Σίρμιον μεγίστη Παιόνων πόλις eſt. FABR.

7 *Carus Narbonenſis*,] De Caro Vopiſcus, & Sex. Aurel. Eoſdem de Carino & Numeriano conſule. FABR.

8 *Biennio*] Lugd.Bat.pr.& tert. cum Coll. Gronov. *per biennium*.

9 *Feciſſet*] Ita malunt Lugd. Batt. quatuor. In Vulgg. legitur *effeciſſet*.

10 *Cochem*] Schonhovii Eutropius, *Corcken*, habet: meus Manuſcriptus, *Soaenen*. FABR.

tem, cepit, ſuper Tigridem in caſtris fulmine ictus interiit. [11] Numerianus, qui cum patre fuerat, rediens, fraude Apri ſoceri ſui interfectus eſt.

Fabr. MSS. quidam ex noſtris habent *Choten*, *Cotbem*, *Chocem*, Ed. Aug. *Acbem*. Verum nomen eſt *Cochem*. Vide Cellarii Geographiam.

11 *Numerianus*,] Inſignis fuit princeps, oratione & verſu promtus, pietate in patrem commendabilis, tantoque magis deſideratus, quanto in pejora omnia abiret frater Carinus. Nummi ejus omnes haud vulgares ſunt, in aere tamen minini moduli plures inveniuntur, ſed majoris & maximi moduli inprimis rari ſunt. In magno ſatis numero ſelectoque ejus generis maximi moduli numiſmatum (Medalliones vulgo vocant) Numeriani hujus poſſideo numiſma pulcherrimum, maximum, optimae notae, atque ab omni ſuſpicione *vitiosa*. remotiſſimum. Neque modo inſolita magnitudo & denſitas aeris illud commendat, verum etiam, nobiliſſimus, qui in eodem ſuſpicitur typus. A parte priore buſtum eſt Numeriani, capite laureato, trabeatum & imperatoriis ſignis exornatum, dextra ſcipionem tenet eburneum, in cujus ſummo eſt aquila, laeva globum, cui inſiſtit, converſa ad imperatorem, velut eum coronatura, Victoria. In circuitu legitur IMP*erator Caeſar* NVMERIANVS *Pius Felix* AVG*uſtus* CO*n*S*ul*. Altera pars exhibet duos imperatores, Carum & Numerianum, qui in ſuggeſtu ſtantes cum praefecto praetorii, milites, protenſis dextris, adloquuntur. Figurae militares plures cum aquilis & ſignis legionum, orationem principum auditurae, adſtant. Adſcribitur ADLOCVTIO AVGG. i. e. *Auguſtorum*, nam tertiae literae G. partem, quae non integra & ſubſidens inter reliquas videtur, ad Carinum non refero; ſed is (ut fieri ſolet) dum ſignatur nummus, moto aliquantum de loco ſuo aere, figuram eam accepit. Numiſma ipſum, ineditum, atque a nobis ex Marckiana quondam gaza coëmtum, perfecte hujus eſt magnitudinis atque picturae.

CVI-

CAPUT XXV.

C. Aurelius Valerius Diocletianus quomodo imperaverit, & quid ſub eo perque eum geſtum ſit. Romanum Imperium primo diſſectum.

Anno ab Urbe condita MXLI. Diocletianus, tertius & trigeſimus ab exercitu Imperator electus, annis viginti [1] praefuit. Statimque, ut poteſtatis copiam habuit, Aprum, interfectorem Numeriani, [2] manu ſua interfecit. Carinum deinde, quem Carus Caeſarem in Dalmatia reliquerat, flagitioſe viventem, difficillimo bello & maximo labore ſuperavit. Dehinc cum in Gallia Amandus & Aelianus, collecta ruſticanorum manu, quos [3] Vacaudas vocabant, pernicioſos tumultus excitaviſſent, Maximianum, cognomento Herculeum, Caeſarem fecit, miſitque in Gallias: qui facile agreſtium hominum inperitam & confuſam manum militari virtute [4] compeſcuit. Deinde Ca-

1 *Praefuit.*] Reduxi hoc ex Edit. Auguſt. Reliquae *fuit*.

2 *Manu ſua interfecit.*] Quare ſua id perpetraverit manu Diocletianus, cognoſcere poſſumus ex Vopiſco in Numer. cap. XIV. & XV. Praedictum illi erat à Druide, fore Imperatorem, ubi Aprum occidiſſet. *Apros* igitur *in venationibus*, ut narrat Vopiſcus, *ubi fuit facultas, manu ſua ſemper occidit. Denique, quum Aurelianus imperium accepiſſet, quum Probus, quum Tacitus, quum ipſe Carus, Diocletianus dixit, Ego ſemper apros occido, ſed alter ſemper utitur pulpamento. Jam illud notum eſt atque vulgatum, quod, quum occidiſſet Aprum, praefectum praetorii, dixiſſe fertur, Tandem Aprum fatalem occidi.* In iis, quae praecedunt, narrat Vopiſcus ejus rei atque dicti conſcios fuiſſe avum ſuum atque Maximianum. *Idque Maximiano conſcio, atque avo meo, cujus hoc dictum a Druide ipſe retulerat.* Lege, *quibus hoc dictum* &c.

3 *Vacaudas*] Schonhovil Eutropius habet, *Baucadarum* nomen, meus *Bagaudarum*. Quae autem hic ab Oroſio ſcribuntur, ea ſunt quoque in Eutropio libr. IX. & apud Sex Aurelium. FABR. Florent. pr. atque Lugd. Batt. pr. & tert. *Bacaudas*, Flor. tert. *Bacuades*. Lugd. Bat. quart. *Baugaudas*, ſecund. *Baticadas*. Perizon. *Bingandas*, Ed. Auguſt. *Bagandas*. Confer Eutropium & Victorem.

4 *Compoſuit.*] Melius hoc quadrat cum *confuſa manu* quam prius *compeſcuit*. LAUT. Non muto, licet in Perizon. duobus Ed. Florent. quoque ſit *compoſuit*.

5 *Ere-*

Carauſius quidam, genere quidem infimus, ſed conſilio & manu promtus, cum ad obſervanda Oceani litora, quae tunc Franci & Saxones infeſtabant, poſitus; plus in perniciem, quam in profectum reipublicae ageret, [5] ereptam praedonibus praedam nulla ex parte reſtituendo dominis, ſed ſibi ſoli vindicando, [6] accendit ſuſpicionem, [7] quod ipſos quoque hoſtes ad incurſandos fines artifici negligentia [8] permitteret: quamobrem à Maximiano juſſus occidi, purpuram ſumſit, ac [9] Britannias occupavit. Igitur per omnes Romani Imperii fines ſubitarum turbationum fragores concrepuerunt. Carauſio rebellante in Britanniis, Achilleo in Aegypto, cum & Africam [10] Quinquegentiani infeſtarent; Narſeus etiam rex Perſarum Orientem bello premeret. Hoc periculo Diocletianus permotus, Maximianum Herculeum ex Caeſare fecit Auguſtum; Conſtantium vero & Maximianum Galerium, Caeſares legit. Conſtantius Herculei Maximiani privignam Theodoram accepit uxorem: ex qua ſex filios fratres Conſtantini ſuſtulit. Carauſius, Britannia ſibi per ſeptem annos fortiſſime vindicata ac retenta, [11] tandem fraude Allecti ſocii ſui interfectus eſt. Allectus poſtea ereptam Carauſio inſulam per triennium tenuit, quem Aſclepiodotus praefectus praetorio oppreſſit, Britanniamque poſt decem annos recepit. Conſtantius vero Caeſar in Gallia, primo praelio ab Alamannis profligato exercitu ſuo, vix ipſe ſurreptus eſt: ſecundo autem ſecuta eſt ſatis ſecunda victoria. Nam

5 *Ereptam praedonibus praedam*] Lugd. Batt. pr. atque tert. *erepta praedonibus nulla ex parte reſtituendo dominis* &c.

6 *Accendit ſuſpicionem*,] Ita repoſui ex Cod. Perizon. pro inepto *accendens*, quod in reliquis & Vulgg. invenitur.

7 *Quod ipſos*] &c. Quoniam paſſim *quia* & *quod* in MSS. Oroſii confunduntur, patet hic pro *quia* reſtitui debere *quod*.

8 *Permitteret*:] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. *admitteret*.

9 *Britannias*] Singulari numero & hic & infra MSS. quidam efferunt.

10 *Quinquegentiani*] De his confer, quae Viri Docti notarunt ad Aurelium Victorem pag. 423. & ad Eutropium pag. 436.

11 *Tandem fraude Allecti* &c.] Plures poſſideo nummos Carauſii & Allecti, cum variis typis, verum utriuſque unum protuliſſe ſuffecerit. Addidi illis Carauſii nummum eximium, primae magnitudinis ex Muſeo Lebretiano. Omnes aerei ſunt.

12 *Sexa-*

Digitized by Google

Nam paucis horis [12] ſexaginta millia Alamannorum caeſa referuntur. At Maximianus Auguſtus Quinquegentianos in Africa domuit. Porro autem Diocletianus Achilleum, obſeſſum per octo menſes, apud Alexandriam cepit & interfecit. Sed inmoderata victoria uſus Alexandriam direptioni dedit, Aegyptum totam proſcriptionibus caedibusque foedavit. Praeterea Galerius Maximianus, cum duobus jam praeliis adverſus Narſeum conflixiſſet, tertio inter [13] Callinicum & Carras congreſſus & victus, amiſſis copiis, ad Diocletianum refugit. A quo arrogantiſſime exceptus eſt, ita ut per aliquot millia paſſuum purpuratus ante vehiculum ejus cucurriſſe referatur. Verumtamen hac contumelia quaſi cote ad virtutem uſus eſt, per quam detrita regii faſtus rubigine, aciem mentis expediit. Itaque mox per Illyricum & Moeſiam undique copias contraxit, [14] raptimque in hoſtem rever-

12 *Sixaginta millia Alamannorum*] Lugd. Bat. quatuor cum Coll. Gronov. LXX. millia numerant.

13 *Callinicum*] Oppidum Meſopotamiae, quod ita eſſe ſcribendum, non *Gallinicum*, vel *Gallienicum*, vel *Gallianicum*, ut in MSS. & Edd. eſt, patet ex derivatione nominis & Geographorum induſtria. Vide Cellarium.

14 *Raptimque*] Lugd. Bat. pr. *ſtatimque*.

15 Ca-

mianus apud Mediolanum poteſtatem Imperii ſimul cultumque [17] depoſuerunt. Galerius & Conſtantius Auguſti, primi Romanum Imperium in duas partes [18] determinaverunt: Galerius Maximianus Illyricum, Aſiam & Orientem: Conſtantius Italiam, Africam, Hiſpaniam, & Gallias obtinuit. Sed Conſtantius, vir tranquilliſſimus, Gallia tantum Hiſpaniaque contentus, Galerio caeteris partibus ceſſit. Galerius duos Caeſares legit, Maximinum, quem in Oriente conſtituit: & Severum, cui permiſit Italiam; ipſe in Illyrico conſtitutus. Conſtantius vero Auguſtus, ſummae manſuetudinis & civilitatis, in Britannia mortem obiit, qui Conſtantinum filium ex concubina Helena creatum Imperatorem Galliarum reliquit.

17 *Depoſuerunt.*] Ita Florent. ſec. & quatuor Lugd. Bat. cum Coll. Gronov. Vulgg. *poſuerunt*, ſupra quoque *deponere* non *ponere* dixit.

18 *Determinaverunt:*] Ed. Aug. *diviſerunt.* Florent. duo *diſperſere.*

Digitized by Google

Caput XXVI.

Conſtantinus Magnus Imperator Caeſar Auguſtus. Interim objectiones adverſariorum de noviſſima decennalique Eccleſiae vaſtatione pulchre diluit.

Anno ab Urbe condita MLXI. [1] Conſtantinus, trigeſimusquartus ab Auguſto, gubernacula imperii [2] à Conſtantio patre ſuſcepit, quae uno & triginta annis feliciſſime tenuit. Occurritur mihi ſubito, & tripudiis quibuſdam inſultatur: Eia, inquiunt, tandem in foveas noſtras diu expectate veniſti, hic te decurſurum operiebamur, hic delapſum [3] opprimimus, hic confuſum tenemus. Suſtinuimus te hactenus, artificioſe quodammodo & callide fortuitas temporum mutationes Chriſtianorum ultionibus coaptantem. Et interdum quidem [4] veriſimilium ſpecie permoti, utpote homines ignari divinorum ſecretorum, timore palluimus; [5] ſed nunc evacuavit Maximianus noſter omnem ſcenam fabulae tuae, noſtraeque religionis [6] antiquitatem [7] columna inexpugnabilis fulſit. Per annos decem everſae ſunt eccleſiae veſtrae, ut etiam tu fateris: dilacerati cruciatibus, exinaniti mortibus toto orbe Chriſtiani. Tenemus evidens teſtimonium tuum, nullam ſuperiorem perſecutionem adeo vel gravem vel diuturnam fuiſſe. Et tamen ecce [8] inter tranquilliſ-

1 *Conſtantinus*,] Conſtantini] vitam copioſe Euſebius libris quinque deſcripſit. De eodem Sex. Aurelius & Eutropius. Fabr.

2 *A Conſtantio patre*] Plures ex MSS. cum Ed. Auguſt. addunt *ſuo*.

3 *Opprimimus*,] Lugd. Batt. tert. & quart. *oppreſſimus*.

4 *Veriſimilium*] Lugd. Batt. quatuor cum Coll. Gronov. *veriſimillima*.

5 *Sed nunc &c.*] Duo ex iiſdem cum Coll. eadem, *ſed nonne nunc &c.*

6 *Antiquitatem*] Edd. quaedam Vett. *antiquatam*.

7 *Columna inexpugnabilis fulſit.*] Codd. Lugd. Bat. tert. & Perizon. *columna inexpugnabili fulſit.* Sed Vulg. proba ejuſque ſenſus hic eſt: Antiquitatem religionis noſtrae oppugnatam, ſed victricem & conſtanti tenore permanentem Maximianus, veluti ſtabilis & firma, ſuo loco manens, columna fulcivit. Cicero Orat. pro Rabirio Poſtumo cap. XVI. *Eum labentem excepit, corruere non ſivit, fulſit & ſuſtinuit re, fortuna, fide.*

8 *Inter tranquilliſſima &c.*] Lugd. Bat. pr. *fuerunt tranquilliſſima &c.*

9 *Inu-*

liſſima temporum bona ipſorum quoque imperatorum¹, qui iſta fecerunt, [9] inuſitata felicitas. [10] Nulla domi fames, nulla peſtilentia, nullum foris bellum, niſi voluntarium, quo exerceri vires non periclitari, queant. Res praeterea humano generi hucuſque incognita, multorum ſimul regum patiens conſortium, & magna concordia, poteſtaſque communis, alias nunquam, nunc in commune proſpiciens. Deinde etiam, quod abſque ulla hactenus mortalium notitia eſt, imperatores illi maximi, quippe & perſecutores, honore depoſito & adſumta quiete, privati, quod [11] beatiſſimum homines, & ſummum bonum [12] vitae bonae judicant, & hoc tunc, [13] velut praemii loco, auctores perſecutionis adepti ſunt, quando accenſa perſecutio, medio ſui tempore toto orbe ſaeviebat. An etiam hanc beatitudinem illis temporibus poenaliter accidiſſe adſeris, & nos hinc quoque terrere moliris? Quibus humiliter reſponderim, me, plurima cura pietatis accinctum, commonere de veris, non terrere de falſis. [14] Decem perſecutiones à Nerone uſque ad Maximianum eccleſia Chriſti [15] paſſa eſt. Novem (ut ego dixi) ultiones, ut ipſi non negant, calamitates [16] è veſtigio conſecutae ſunt. Nec in verbo [17] premor, utrum debitae ultiones, an fortuitae permutationes fuiſſe videantur, quae tamen meo ſuoque teſtimonio clades fuerunt. In decima haeſitatum putant miſeri & caeci, non videntes tanto eam ipſis fuiſſe graviorem, quanto minus [18] intellecta eſt. [19] Inpius enim flagellatur, & non ſentit: [20] quod cum expoſitum fuerit, inviti licet propter ipſam rerum fidem fatebuntur: quia ex illa Maximianae perſecutionis maxima punitione iſta

9 *Inuſitata felicitas.*] Lugd. Bat. ſec. *inuſitatae felicitatis*

10 *Nulla domi &c.*] Lugd. Bat. tres, *jam nulla domi fames &c.*

11 *Beatiſſimum*] Perizon. *quietiſſimum.*

12 *Vitæ bonæ*] Poſterior vox abeſt a Lugd. Bat. quarto.

13 *Velut praemii loco,*] Lugd. Bat. ſec. *velut in praemii loco.*

14 *Decem perſecutiones*] Lugd. Bat. ſec. *decem perſecutores.*

15 *Paſſa eſt.*] MSS. aliquot *perpeſſa eſt.*

16 *E veſtigio*] Quatuor Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. & Cod. Perizon. *è veſtigiis.*

17 *Premor*] Iidem Codd. ut & Flor. ſec. *premo.* Ed. Aug. *promo.* Senſus eſt, nolo de eo diſceptare, utrum &c.

18 *Intellecta eſt.*] Lugd Batt. pr. & tert. cum Coll. Gronov. *quanto minus intellectam.*

19 *Inpius &c.*] Verba ſunt Jerem. V, 3.

20 *Quod cum &c.*] Lugd. Bat. quatuor, Coll. Gronov. Florentt. duo, Perizon. & Ed. Aug. *& quod cum.* Repone, *quod & cum &c.*

iſta ſunt vulnera, quibus etiam nunc iſti dolent, & in tantum dolent, ut etiam clament, noſque [21] ad reclamandum laceſſant, ſollicitos fieri, qualiter conticeſcant.

21 *Ad reclamandum*] Ed. Aug. ſola, *ad ſe damnandum.* Locus eſt obſcurus, cujus hic mihi videtur eſſe ſenſus; ſenticntes miſeri calamitatem ſuam dum exclamant prae dolore, cogunt nos quoque viciſſim ad illos exclamare, ſollicitos quomodo ſiſtere illorum clamorem poſſimus.

CAPUT XXVII.

Collatio populi Iſraelitici & Chriſtiani, Ægyptiaci item & Romani, quomodo illi pro Deo in adflictionibus, hi à Deo in plagis ſimilia fere paſſi ſunt.

[1] IN primo libello expoſitum à nobis eſt, Pompeium Trogum, & Cornelium Tacitum commemoraſſe, non plene quidem, noſtrum vero Moyſen, etiam ipſorum teſtimonio fidelem, fideliter ſufficienterque dixiſſe, Aegyptios & regem eorum, cum populum Dei, ſervire intentum & paratum Deo ſuo, inpediendae devotionis inſtinctu, ad lutum paleaſque revocarent, decem [2] acerbiſſimis plagis fuiſſe vexatos. Deinde [3] violentia malorum edomitos, non ſolum coëgiſſe feſtinantem, ſed etiam propriis [4] ſuis argenteis & aureis vaſis adcumulaviſſe. Poſt, oblitos plagae ſuae, & cupidos praedae indebitae, invidos etiam religionis alienae, dum innocentes avide perſequuntur, mari Rubro ultime receptos omnes funditus interiiſſe. Quod ego nunc refero ac renuncio, etſi forte fide non acceptatum, exitu tamen probandum, quia haec [5] in figuram noſtri facta ſunt. Uterque po-

1 *In primo libello*] Lugd. Batt. pr. & quart. *in primo libro.*

2 *Acerbiſſimis plagis*] Lugd. Bat. tert. *acerrimis plagis.*

3 *Violentia malorum*] Perizon. *violentia earum.*

4 *Suis*] Abeſt ab Ed. Aug. quae mox *accumulaſſe* mavult.

5 *In figuram noſtri*] Deſumtum ex I. ad Corinth. X, 6.

6 *At*

populus unius Dei eſt, una populi utriuſque cauſa. Subdita fuit Iſraëlitarum ſynagoga Aegyptiis, ſubdita eſt Chriſtianorum eccleſia Romanis. Perſecuti ſunt Aegyptii, perſecuti ſunt & Romani. Decem ibi contradictiones adverſus Moyſen, hic decem edicta adverſus Chriſtum. Diverſae ibi plagae Aegyptiorum, diverſae hic calamitates Romanorum. Nam ut etiam ipſas inter ſe plagas, in quantum tamen figura formae comparari poteſt, conferam: ibi prima habuit correptio ſanguinem vulgo vel manaſſe de puteis, vel in fluminibus cucurriſſe: hic prima ſub Nerone exegit plaga, ut ubique morientium ſanguis eſſet, vel morbis in Urbe corruptus, vel bellis in orbe profuſus. Ibi ſequens plaga prodidit, perſtrepentes perſultanteſque in penetralibus ranas, inediae propemodum cauſam habitatoribus atque exilii fuiſſe: hic ſequens ſub Domitiano poena, ſimiliter oſtendit, ſatellitum militumque ejus inprobis effrenatiſque diſcurſibus cruentiſſimi juſſa principis exſequentium, ad inopiam pene omnes cives Romanos adactos exilioque diſperſos. Ibi tertia vexatio habuit cyniphes, muſculas ſcilicet parviſſimas [6] ac ſaeviſſimas, quae mediis ſaepe aeſtibus per loca ſqualida coadunatim vibrando denſatae, [7] & tinnulo volatu adlabi ſolent, capilliſque hominum ac pecudum ſetis cum urente morſu [8] interſeri: hic itidem tertia ſub Trajano plaga Judaeos excitavit: qui cum antea ubique diſperſi ita jam, quaſi non eſſent, quieſcerent, repentino omnes calore permoti, in ipſos, inter quos erant, toto orbe ſaevierunt, abſque [9] magnis multarum urbium ruinis, quas crebri terraemotus iiſdem temporibus ſubruerunt. Ibi in quarta plaga muſcae caninae fuerunt, [10] ſaevae alumnae putredinis, vermiumque matres: hic

6 *Ac ſaeviſſimas,*] MSS Lugd. Batt. & Cod. Perizon. *ſaeviſſimaſque.*

7 *Et tinnulo volatu adlabi ſolent,*] Ineptiſſima lectio hactenus omnes, una exepta Auguſtana, occupavit. Legitur enim in cunctis, *& in nullo volatu adlabi ſolent*, quod tamen ulcus ſic relictum eſt, quum nihil juvarent MSS. Quos enim ego inſpexl, omnes habent vel *in nullo* (ut editur) vel *ac & nullo*, ut Florent. tert. vel *& in ullo*, ut Florent. ſec. qui proxime accedit ad veram lectionem *tinnulo volatu*, quam non ſine praeſtantiſſimae Auguſtanae Ed. veneratione, cupide in contextum recepi.

8 *Interſeri:*] Cod. Perizon. habent *inferri*. MSS. Lugd. Batt. tres *interferri*, ut & Coll. Gronov. atque Cod. Ultraj. Lugd. Bat. pr. *intus ferri*, Flor. ſec. *inſeri.*

9 *Magnis*] Multi ex MSS. *inmanibus.*

10 *Saevae alumnae*] Magis hoc placet, quod in tribus Lugd. Batt. atque Coll. Gronov. quam *revera alumnae putredinis*, quod reliqui & Vulg. exhibent.

hic itidem quarta ſub Marco Antonino plaga, lues plurimis infuſa provinciis, Italiam quoque cum urbe Roma univerſam, exercitumque Romanum per longinquos limites [11] & diverſa hiberna diſperſum, [12] in mortem diſſolutum, putredini ſimul ac vermibus dedit: Ibi quinta correptio pecorum ac jumentorum repentino interitu expleta eſt: hic ſimiliter quinta ultione ſub Severo perſecutore creberrimis civilibus bellis propria viſcera & adjumenta reipublicae, hoc eſt, plebes provinciarum, & legiones militum, comminutae ſunt. Ibi ſexta vexatio intulit veſicas effervеſcentes, ulceraque manantia: hic aeque ſexta punitio, quae poſt Maximini perſecutionem fuit, qui ſpecialiter epiſcopos, & clericos omiſſa turba populari, hoc eſt, eccleſiarum primates trucidari imperaverat, intumeſcens, crebro ira atque invidia, non per vulgi caedem, ſed per vulnera, [13] morteſque principum ac potentium [14] exhalata eſt. Ibi ſeptima plaga numeratur [15] coacto aëre grando profuſa, quæ hominibus [16] jumentis ſatiſque exitio fuit: hic ſimiliter ſeptima. ſub Gallo & Voluſiano, qui [17] perſecutori Decio mox interfecto ſucceſſerant, plaga exſtitit, corrupto aëre peſtis [18] infuſa: quae per omnia Romani regni ab Oriente in Occidentem ſpatia, cum omne propemodum genus hominum & pecudum neci dedit, tum etiam,

[19] *Cor-*

11 *Et diverſa biberna*] *In diverſa &c.* Lugd. Bat. duo cum Coll. Gronov.

12 *In mortem diſſolutum,*] Tres Lugd. Batt. cum Perizon. & Coll. Gronov. *morte diſſolutum.*

13 *Morteſque principum*] MSS. aliquot & Ed. Aug. *morientium principum.*

14 *Exbalata eſt.*] Colon. *exbaltata*, Ex quo Fabricius fabricaverat, *exaltata*, minus fabrè. Laut. Nequaquam editores, quod invenerant in MSS. *exalata* vel *exbalata*, mutare debuerunt in *exaltata*. Fabricii tamen id facinus non eſt, ſed is priores Edd. quae omnes malam receperunt lectionem, nimis ſecure eſt ſecutus. Ego in meo Codice atque Ultr. inveni *exaluta*, ut & in Ed. Auguſt. quae Codicis ſui praeſtantiſſimi vitioſas quoque lectiones ubique fideliter exhibet. Quatuor autem Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. *exbalata* recte ſcribunt. *Exbalata eſt* enim hoc in loco ſignificat, efferbuit, erupit.

15 *Coacto aëre*] Ad quotidianam experientiam nihil adtenderunt, qui *coacto aëre grando profuſa* ediderunt, quum omnes ante Fabricium Edd. & MSS. nativam lectionem exhibeant, & ipſa ratio doceat cogi nubes in unum & denſari ſolere ingruente pluvia graviori vel grandine.

16 *Jumentis ſatiſque*] Æque inſipide editum fuit *jumentiſque ſatis*, quamvis in MSS. quibuſdam ſic legatur.

17 *Perſecutori*] Cod. Perizon. *perſecutore.*

18 *Infuſa: quae*] Idem Codex *infuſa eſt.*

19 *Cor-*

[19] *Corrupitque lacus, infecit pabula tabo.*

Ibi octavam Aegypti contritionem fecêre excitatae undique locuſtae; [20] tenentes, terentes, tegenteſque omnia: hic octavam aeque in ſubverſionem Romani orbis excitatae undique intulêre gentes, quae caedibus atque incendiis cunctas provincias deleverunt. Ibi nona turbatio diuturnas craſſas [21] ac pene tractabiles tenebras habuit, plus omnino periculi comminata quam fecit: hic itidem nona correptio fuit, cum Aureliano perſecutionem decernenti, diris turbinibus terribile ac triſte fulmen ſub ipſius pedibus ruit, oſtendens quid, cum ultio talis [22] exigeret, tantus poſſet ultor, niſi & clemens eſſet & patiens: quanquam intra ſex abhinc menſes ſuccidui tres Imperatores, hoc eſt, Aurelianus, Tacitus & Florianus, diverſis cauſis interfecti ſunt. Ibi poſtremo decima plaga, quae & noviſſima omnium fuit, [23] interfectio filiorum, quos primos quique genuerant: hic nihilo minus decima, id eſt, noviſſima poena eſt omnium idolorum perditio, quae primitus facta in primis amabant. Ibi rex potentiam Dei ſenſit, probavit, & timuit, ac per hoc populum Dei liberum abire permiſit: [24] hic rex potentiam Dei ſenſit, probavit & credidit, ac per hoc populum Dei liberum eſſe permiſit. Ibi nunquam poſtea populus Dei ad ſervitutem retractus, hic nunquam poſtea populus Dei ad idololatriam coactus eſt. Ibi Aegyptiorum vaſa pretioſa Hebraeis tradita ſunt: hic in eccleſias Chri-

19 *Corrupitque &c.*] Haec meliorum MSS. lectio eſt. Copulam alii delent. Deſumti ſunt ex Virgil. Georg. III. 480.

Et genus omne neci pecudum dedit, omne ferarum,
Corrupitque lacus, infecit pabulo tabo.

20 *Tenentes, terentes, tegenteſque omnia:*] In MSS. quibuſdam intermedium tantum invenitur verbum. Forſitan reliqua ex varia lectione nata ſunt, ſufficit enim *terentes* omnia, vel *tegentes terenteſque omnia.*

21 *Pene tractabiles*] Lugd. Batt. duo & Coll. Gron. *penetrabiles.*

22 *Exigeret,*] Edd. Vett. quaedam, *exigeretur.*

23 *Interfectio filiorum,*] Ed. Aug. *interfectorum filiorum.*

24 *Hic rex potentiam Dei &c.*] Cod. Aug. *Hic tyranni eccleſiam Dei a perſecutione liberam honoribus ampliaverunt.* Verum auctor de Conſtantino Magno agit quod patet ex verbo *credidit*, oppoſito illi quod praeceſſit *timuit.* Sana igitur eſt recepta lectio.

25 *Per*

Chriſtianorum praecipua paganorum templa ceſſerunt. Sane illud, ut dixi, denunciandum puto, quia ſicut Aegyptiis poſt has decem plagas dimiſſos Hebraeos perſequi molientibus, irruit [25] per ſuperductum mare aeterna perditio: ita & nos quidem libere peregrinantes, ſuperventura quandoque perſecutio gentilium manet, donec mare Rubrum, hoc eſt, ignem judicii, ipſo domino noſtro Jeſu Chriſto duce & judice, tranſeamus. Hi vero in quos Ægyptiorum forma transfunditur, permiſſa ad tempus poteſtate [26] ſaevientes graviſſimis quidem permiſſu Dei [27] Chriſtianos cruciatibus perſequentur; verumtamen iidem omnes inimici Chriſti, cum rege ſuo Antichriſto, accepti ſtagno ignis aeterni, quod magna impediente caligine, dum non videtur, intratur, perpetuam perditionem, inmortalibus arſuri ſuppliciis, ſortientur.

25 *Per ſuperinductum*] Florentt. duo *ſuperductum.*

26 *Saevientes*] ſic ex veſtigiis libri Colon. ſcripſi. Nam illud *ſervientes* quod hic erat quo pertinet? LAUT. Unde *ſervientes* in Edd. Fabricianas irrepſerit, neſcio, Edd. vetuſtiores & MSS. habent, ut oportet, *ſaevientes.*

27 *Chriſtianos cruciatibus perſequentur;*] Cod. Perizon. ut & Ed. Aug. primaque & Venetae. Lugd. Bat. pr. *perſecutionibus excruciant.* Sed Oroſius futuras Eccleſiae perſecutiones per alteram Ægyptum, ſpiritualem videlicet, innuere videtur, praedictas ſcilicet in Apocalypſi Joannis, unde id, quod loquitur de Antichriſti, ejuſque & omnium, qui illi ſunt ſimiles, poena, quoque deſumtum eſt.

CAPUT XXVIII.

De Conſtantini Magni Auguſti, Maxentii, Licinii, & Maximiani imperiis, & rebus geſtis. Item de Ario haeretico, ejuſque dogmate damnato.

Igitur mortuo, ut dixi, Conſtantino in Britanniis, Conſtantinus Imperator [1] eſt creatus, primus [2] Imperatorum Chriſtianus, exce-

1 *Eſt creatus,*] Ex pleriſque MSS. excidit *eſt.*

2 *Imperatorum*] Florentt. duo *imperator.*

3 Di-

cepto Philippo, qui Chriſtianus annis admodum pauciſſimis ad hoc tantum conſtitutus fuiſſe mihi viſus eſt, ut milleſimus Romae annus Chriſto potius, quam idolis [3] dicaretur. [4] A Conſtantino autem ſemper omnes Chriſtiani Imperatores uſque [5] in hodiernum diem creati ſunt, excepto Juliano, quem inpia (ut ajunt) [6] machinantem, exitiabilis vita deſeruit. Haec eſt lenta illa paganorum poena, ſed certa. Hinc ſani inſaniunt, hinc [7] non vulnerati compunguntur, hinc ridentes gemunt, hinc viventes deficiunt, hinc ſecreto excruciantur, quos nemo perſequitur: hinc jam pauciſſimi remanſerunt, qui nunquam aliquo perſequente puniti ſunt. Verumtamen qualis tunc perſecutores illos, de quorum inpunitate non ſolum gloriari, ſed etiam inſultare conantur, finis manſit, expediam. Conſtantino in Galliis ſtrenuiſſime rempublicam procurante, praetoriani milites Romae Maxentium, filium Herculei, qui privatus in Lucania morabatur, Auguſtum nuncupaverunt. Maximianus Herculeus, jam ex Auguſto privatus, & adhuc publicus perſecutor, occaſione filii ſollicitatus, qui imperium abjecerat, arripuit tyrannidem. Galerius Auguſtus Severum Caeſarem adverſus Maxentium Romam [8] cum exercitu miſit. Severus cum Urbem obſideret, militum ſuorum ſcelere deſertus & proditus, atque ex eo fugiens, Ravennae interfectus eſt. Herculeus Maximianus perſecutor, [9] & ex Auguſto tyrannus, confirmatum jam [10] in imperio filium veſte ac poteſtate regia [11] ſpoliare conatus, [12] conviciis autem ac tumul-

3 *Dicaretur.*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. quibus accedunt Ultr. & Perizon. *dedicaretur*, quae lectio quoque ſuperſcribitur in Florent. ſec.

4 *A Conſtantino autem*] Plerique MSS. legunt, *A Conſtantino omnes ſemper Chriſtiani &c.* deleto *autem*.

5 *In hodiernum diem*] Lugd. Batt. quatuor cum Coll. Gronov. *in hunc hodiernum diem*.

6 *Machinantem,*] Florent. ſec. *machinatum*.

7 *Non vulnerati*] Cod. Perizon. *vulnerati non compunguntur*. Malè, ut ex conjunctis adparet.

8 *Cum exercitu miſit.*] Edd. quaedam Vett. *mittit cum exercitu*.

9 *Et ex Auguſto*] Perizon. & Florent. ſec. *ex Auguſto*.

10 *In imperio*] MSS. quidam delent *in*.

11 *Spoliare conatus,*] Lugd. Batt. quatuor, *ſpoliare conatus eſt*, & ſic quoque Ultr. & Coll. Gronov. atque Edd. quaedam Vett. At Ed. Auguſt. *exſpoliare conatus*.

12 *Conviciis autem ac tumultibus*] Cod. Perizon. *Convictus autem &c.* ſed in duobus Lugd. Batt. *autem* non exſtat.

13 *Miſ-*

multibus militum palam conterritus, in Galliam profectus eſt, ut Conſtantino genero aeque dolis junctus auferret imperium: ſed per filiam deprehenſus & proditus, deinde in fugam verſus, Maſſiliae oppreſſus & interfectus eſt. Porro Galerius, occiſo Severo Licinium Imperatorem creavit. Cumque perſecutionem a Diocletiano & Maximiano [13] miſſam ipſe atrocioribus edictis adcumulaviſſet; ac poſtquam per annos decem omni genere hominum exhauſit provincias, putrefacto introrſum pectore, & vitalibus diſſolutis, cum ultra horrorem humanae miſeriae etiam vermes eructaret; [14] medicique, ultra jam foetorem non ferentes, crebro juſſu ejus occiderentur, a quodam medico, conſtantiam ex deſperatione ſumente, increpitus, iram Dei ſuam eſſe poenam, atque ideo a medicis non poſſe curari, edictis late miſſis, Chriſtianos de exſiliis revocavit. Ipſe autem, cruciatus non ſuſtinens, vim vitae ſuae adtulit. [15] Ita Reſpublica nunc ſub novis quatuor principibus fuit, Conſtantino & Maxentio, filiis Auguſtorum, Licinio autem & [16] Maximino, hominibus novis. Conſtantinus pacem eccleſiis poſt decem annos, quam a perſecutoribus vexabantur, indulſit. Deinde inter Conſtantinum & Maxentium bellum civile [17] exortum eſt. Maxentius, ſaepe multis praeliis [18] fatigatus, ultime ad pontem Mulvium victus & interfectus eſt. Maximinus, perſecutionis Chriſtianorum incentor exſecutorque infeſtiſſimus, apud Tarſum, dum civile bellum contra Licinium diſponit, interiit. Licinius, repentina rabie ſuſcitatus, omnes Chriſtianos è palatio ſuo juſſit expelli. Mox bellum inter Licinium ipſum & Conſtantinum efferbuit. Sed Conſtantinus Licinium, ſororis ſuae virum, in Pannonia primum vicit, deinde apud Cibalas oppreſſit; univerſaque Graecia potitus, Licinium crebris bellis terra marique adſurgentem & [19] repreſſum, tandem ad de-

13 *Miſſam*] Ed. Aug. *paſſam.*

14 *Medicique &c.*] Sic recte in Edd. prima, Venetis & Scotti legitur, & nihil in ſequentibus invenitur, quo vox *neque*, quae occurrit in Fabric. & aliis, ſeſe tueri poſſit.

15 *Ita Reſp. tunc*] Sic tranſponunt MSS. Neſcio quomodo in Fabricianis & Scott. Edd. pro *tunc* tolerari potuerit & repeti ſaepius, *Ita nunc Reſp.*

16 *Maximino*] Verum homini nomen reſtituunt MSS. Inepte in Vulgg. *Maximiano.*

17 *Exortum eſt.*] Ed. Auguſt. *ortum eſt.*

18 *Fatigatus*,] Lugd. Batt. quatuor, Ultr. & Coll. Gronov. *agitatus.* Ed. Aug. *fugatus.*

19 *Et repreſſum*,] Ed. Aug. *& oppreſſum*

20 *Cum*,

deditionem coëgit, ſed Herculei Maximiani, ſoceri ſui, motus exemplo, ne iterum depoſitam purpuram in perniciem reipublicae ſumeret, privatum juſſit occidi; cum, [20] omnibus jam miniſtris nefariae perſecutionis exſtinctis, hunc quoque, in quantum exſerere potuit, perſecutorem, digna punitio flagitaret. Conſtantini filii, Criſpus & Conſtantinus, & Licinius adoleſcens, Licinii Auguſti filius, Conſtantini autem ex ſorore nepos, Caeſares ſunt creati. His diebus [21] Arius, Alexandrinae urbis presbyter, à veritate fidei catholicae devians, exitiabile plurimis dogma conſtituit. Qui ſimul ut primum Alexandriae vel notus vel notatus inter confuſos vulgo ſectatores inſectatoreſque [22] factus eſt, ab Alexandro, tunc ejuſdem urbis epiſcopo, pulſus eccleſia eſt. Cumque homines [23] quos in errorem ſeduxerat, etiam in ſeditionem excitaret, apud Niceam, urbem Bithyniae, conventus trecentorum & octodecim epiſcoporum factus eſt, per quos Arianum dogma [24] exitiabile & miſerum evidentiſſime deprehenſum, palam proditum ac reprobatum eſt. Sed inter haec latent cauſae, cur vindicem gladium, & deſtinatam in inpios punitionem, Conſtantinus imperator etiam in proprios egit affectus. Nam Criſpum filium ſuum & [25] Licinium, ſororis filium, interfecit. Praeterea multas gen-

20 *Cum, omnibus &c.*] Depravatus in Edd. hic locus ita fuit. *quamvis omnibus jam miniſtris nefariae perſecutionis exſtinctis, hunc quoque in quantum exercere potuit perſecutionem, digna punitio flagitaret.* Primo autem repoſui *cum* ex Edd. omnium principe, Pariſ. & Venetis, dein, auctoritate Codd. Florentt. duorum, atque Perizon. ut & Edd. Auguſt. & alia omnium prima, pro *perſecutionem* feci *perſecutorem.* Pro *exercere* in quibuſdam MSS. *exſerere* legi marginales notae in Hitt. & Bolſuing. Edd. teſtantur. Ne illud quidem damno, dictum enim eſt ut *exſerere principem* & ſimilia. Fuit igitur perſecutor, quantum per ſe potuit Licinius, futurus acrior, ſi per Conſtantinum licuiſſet. Itaque merito illum, qui ſolus ſupererat, divina manebat vindicta.

21 *Arius, Alexandrinae urbis.*] De Ario & Concilio Niceno tam multa ſcriptores Eccleſiaſtici, ut mihi tacendum putem. FABR.

22 *Factus eſt,*] Duo ex MSS. Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. abjiciunt *eſt.*

23 *Quos in errorem ſeduxerat,*] MSS. Lugd. Batt. quatuor cum Perizon. Ultr. & Coll. Gronov. *cumque homines in hoc errore ſeductos &c.*

24 *Exitiabile & miſerum*] Addunt *eſſe* Lugd. Batt. quatuor Perizon. Ultr. & Coll. Gronov. & uterque Florentinus.

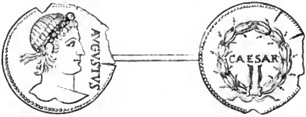
25 *Licinium, ſororis filium*] Neſcio unde putida lectio contra omnes MSS. & Edd. irrepſerit in Fabricii & Scott. Editiones. & *Licinium filium, ſororis filium, interfecit.* Quaſi de patre Licinio, jam ante interfecto, aliquis cogitare poſſet.

Digitized by Google

gentes diverſis praeliis ſubegit. [26] Urbem [27] nominis ſui Romanorum regum vel primus vel ſolus inſtituit. Quae ſola expers idolorum, ad hoc, breviſſimo tempore, condita a Chriſtiano imperatore, provecta eſt, ut ſola Romae, tot ſaeculis, miſeriiſque provectae, [28] forma & potentia merito [29] poſſit aequari. Tum deinde primus Conſtantinus juſto ordine & pio vicem vertit edicto, ſiquidem ſtatuit citra ullam hominum caedem paganorum templa claudi. Mox Gothorum fortiſſimas & copioſiſſimas gentes in ipſo barbarici ſoli ſinu, hoc eſt in Sarmatarum regione delevit. [30] Calocerum quemdam, in

26 *Urbem nomine ſuo*] *Conſtantinopolim* intelligit, quae prius *Byzantium* erat. Fabr.

27 *Nominis ſui*] Placet haec lectio MSS. omnium, ut & Ed. Auguſt. prae alia quae in reliquis Vulgg. legitur, *nomine ſuo*. Et hinc innumeri inveniuntur nummi ex omni modulo, qui conditam a Conſtantino Magno Conſtantinopolim celebrant. Et hi quidem paſſim occurrunt. Rariſſimum autem ex argento puro eſt Conſtantini Magni, maximi moduli, quod poſſideo, numiſma, tum propter inſolitam magnitudinem, tum propter ſuperbiſſimam inſcriptionem. Caeſari enim Auguſto, imperii Romani amplificatori, qui marmoream ex latericia fecerat Romam, primus hic Chriſtianus imperator, & novae Romae conditor, aequiparatur. Caput Conſtantini Magni, corona gemmata (pro qua laurea in Numiſmate non diſſimili apud Bandurium cernitur) cinctum, a priori parte eſt; a poſteriori Corona laurea ingens, cui Caeſaris inſcribitur nomen, adpoſito ad caput Conſtantini, non proprio ipſius nomine, ſed illius, cui ſeſe adſimilabat, Auguſti. Unde integra nummi, qui Lugduni cuſus eſt, omnibus titulis ſuperbior emergit inſcriptio, CAESAR AVGVSTVS, Magnitudo nummi & pictura haec eſt.

28 *Forma & potentia*] Florent. ſec. *forma ut potentia*. ſec. & *forma & potentia*.

29 *Poſſit aequari.*] Ita legi debere omnes MSS. & ipſa clamat ratio. In Vulgg. Edd. exceptis prima & Pariſ. inepte legitur *poſſet*.

30 *Calocerum*] Lugd. Batt. pr. & tert. cum Coll. Gronov. *Calotherum*, Florent. duo cum Ultr. *Calocherum*, Perizon. *Calochareum*.

1 Con-

in Cypro adſpirantem novis rebus, oppreſſit. Tricennalibus ſuis Dalmatium Caeſarem legit. Cumque bellum in Perſas moliretur, in villa publica juxta Nicomediam, diſpoſitam bene rempublicam filiis tradens, diem obiit.

CAPUT XXIX.

Conſtantinus, Conſtantius & Conſtans Imperatares. Interim de Magnentio arripiente imperium, & Decentio.

ANno ab Urbe condita MXCII., [1] Conſtantius tricefimusquintus [2] cum Conſtantino & Conſtante fratribus ſuis adeptus imperium, [3] viginti quatuor annis tenuit. Fuit inter ſucceſſores Conſtantini & Dalmatius Caeſar [4] fratris filius, ſed continuo militari [5] factione [6] decerptus eſt. Interea maligna ſemper adverſus Deum verum [7] inſectatio diaboli, quae ab initio mundi uſque ad nunc, a ſincero fidei religioniſque tramite, [8] offuſis errorum nebulis, lubrica hominum corda perturbat; poſtquam Chriſtianis imperatoribus ſummam regiae poteſtatis in meliora vertentibus, eccleſiam Chriſti zelo idololatriae perſequi deſtitit, aliud machinamentum, quo per eoſdem Chriſtianos imperatores Chriſti eccleſiam vexaret, invenit. Fit igitur Ario, novi erroris auctori, ceteriſque diſcipulis ipſius ad familia-

1 *Conſtantius* &c.] Ex MSS. & Edd. vetuſtioribus ita reponendum duxi, magis convenienter quam, ut Fabricius aliique ediderunt, *Conſtantinus tricefimus quintus cum Conſtantio & Conſtante* &c. Reliquis enim ſupervixit Conſtantius, Conſtantinus autem ſtatim periit.

2 *Fratribus ſuis*] De Conſtantini tribus filiis, qui illi in imperio ſucceſſerunt, Eutropius lib. ultimo. FABR.

3 *Viginti quatuor annis*] Male in Ed. Aug. XXIII. deceſſit enim anno imperii vigeſimo quinto, itaque integris viginti & quatuor annis imperavit.

4 *Fratris filius*] Lugd. Batt. quatuor, Perizon. & Ultr. *fratris ſui filius.*

5 *Factione*] Lugd. Batt. pr. & tert. *ſeditione.*

6 *Decerptus eſt.*] Id eſt inmature abreptus eſt. Scribae quidam non intelligentes verbum, poſuerant *deceptus eſt.*

7 *Inſectatio diaboli,*] Florent. ſec. *diabolica inſectatio.* tert. cum Ed. Aug. *diaboli inſectatio.*

8 *Offuſis*] MSS. Codd. Florentt. duo & Perizon. *effuſis.*

 9 *Rur-*

ſiaritatem Conſtantii imperatoris promtus aditus & facilis via. Suadetur Conſtantio, ut quoſda 1 in Deo gradus credat: & qui per januam ab errore idololatriae fuerat egreſſus,[9] rurſus in ſinum ejus, dum in Deo deos quaerit, tamquam per pſeudothyrum inducitur. Perverſo igitur zelo poteſtas armatur illuſa, & ſub nomine pietatis vis perſecutionis agitatur. [10] De nova nominis electione contenditur, ut Arianorum potius eccleſiae, quam catholicorum ſint. Sequitur terraemotus horribilis, qui plurimas Orientis urbes [11] ſolo ſtravit. [12] Conſtantinus dum Conſtantem fratrem bello [13] inſectatur, incauta petulantia [14] periculis ſeſe offerens, a ducibus ejus occiſus eſt. [15] Conſtan-

9 *Rurſus in ſinum ejus, dum*] Libri plerique: *reverſus in ſinum ejuſdem*, in quibus dum ſenſum quaero, nec invenio ſic immutavi. Audacter inquies, audacter ſane, ſed nec minus commode. LAUT. Quum ſic in omnibus, MSS. & praeterea in Ed. Auguſt. ſcribatur, corruptam tamen reliquarum Editionum lectionem, quae minus apte exhibent, *reverſus in ſinum ejuſdem, in Deo deos quaerit, & tamquam per pſeudothyrum inducitur*, pleraeque ex poſtremis ſecutae ſunt, excepta Scotti, in qua bene conſtituitur.

10 *De nova nominis*] MSS. quidam & Edd. *de novi nominis* &c.

11 *Solo ſtravit.*] Priorem vocem MSS. quaedam delent.

12 *Conſtantinus dum* &c.] Epicedium Anonymi Sophiſtae Graecum in Conſtantinum hunc Juniorem, ex quo militaris illa factio & infelix ejus obitus cognoſci poteſt, exſtat ad calcem Eutropii Ed. noſtrae p. 703. In eo cauſſa mortis refertur ad percuſſores a fratre Conſtante ſubornatos.

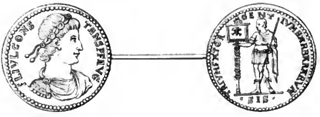
13 *Inſectatur*,] Flor. ſec. *inſectatus*, Ed. Aug. & Cod. Perizon. *inſequitur*.

14 *Periculis*] Ed. Aug. *periculo*.

15 *Conſtantius*] Sic omnino ex MSS. Lugd. Batt. ſec. & quarto atque Ultr. reponi debet, non *Conſtans*, ut fuit editum. Conſtanti enim cum Perſis nihil negotii fuit, ſed adverſus Gothos alioſque barbaros rem geſſit, de quibus reportatas victorias inſigne ex argento primi moduli teſtatur numiſma, cujus ectypon penes me eſt. In parte anteriore cernitur cum pectore paludato, caput Conſtantis, corona gemmata inſigne, cum hac inſcriptione FL*avius* IVL*ius* CONSTANS P*ius* F*elix* AVG*uſtus*. Ab altera parte ſtat imperator thorace & paludamento indutus, laeva tenens haſtam, dextra ſignum militare, a cujus ſummitate dependet labarum monogrammate Chriſti inſignitum, in circuitu ſcribitur ambitioſus titulus TRIVMPHATOR GENTIVM BARBARARVM. Numiſma Siſciae in Pannonia cuſum fuiſſe docent literae in ima ora poſitae SIS*cia*.

16 *Va-*

ſtantius adverſus Perſas & Saporem, qui Meſopotamiam [16] vaſtaverant; novem praeliis parum proſpere decertavit. Noviſſime, ſeditione atque intemperantia militum nocte adoriri pugnam coactus, patratam pene victoriam inſuper victus amiſit. [17] Poſt cum ſe Conſtans intolerandis vitiis dediſſet; ac poena provincialium favorem militum compararet, Magnentii dolis in oppido [18] cui Helena nomen eſt, in proximo Hiſpaniae interfectus eſt. Magnentius enim apud Auguſtodunum arripuit imperium, quod continuo per Galliam, Africam Italiamque porrexit. In Illyrico autem [19] Vetranionem, aetate grandaevum, imperatorem ſibi milites creaverunt, virum natura ſimplicem, cunctiſque jucundum, ſed qui ne prima quidem unquam literarum elementa didiciſſet. Itaque [20] cum primas literas, literarumque ſyllabas, Imperator ſenex, interdum invitus, meditaretur, a Conſtantio, qui tunc in Magnentium, ultione fratris accenſus, bellum parabat, deponere juſſus imperium, abjiciens cum literis purpuras, contem-

16 *Vaſtaverant,*] Lugd. Batt. duo cum Perizon. & Florent. ſec. *vaſtaverat.*

17 *Poſt cum ſe Conſtans*] Ex iiſdem MSS. quibus hic Lugd. Batt. duo reliqui cum Coll. Gronov. accedunt, inſeritur *Conſtans*, cujus (ut in Editis fit) omiſſo nomine, ingens Oroſio, ut hiſtoriarum ignaro, fit injuria.

18 *Cui Helena*] Eutrop. ſcribit Conſtantem periiſſe haud longe ab Hiſpaniis in caſtro cui Helenae nomen eſt. Schonhovius non recte *caſtris*, legit, quod ex Caſſiodoro & Hieronymi Chronico perſpicitur. FABR.

19 *Vetranionem,*] Ita hoc nomen ſcribitur etiam in meo Eutropio. FABR.

20 *Cum primas*] Perizon. & Lugd. Bat. quart. *cum primum.*

21 Scho-

tentuſque privatis feriis, palatium ſimul [21] ſcholamque dimiſit. Nepotianus deinde, Romae, Conſtantini ſororis filius, gladiatorum manu fretus, invaſit imperium: qui deinde, cum inprobus ac per hoc inviſus cunctis eſſet, a Magnentianis ducibus oppreſſus eſt. Sequitur bellum illud horribile inter Conſtantium Magnentiumque apud Murſam urbem geſtum, in quo multa Romanarum virium profligatio etiam in poſterum nocuit. Magnentius tamen victus aufugit, ac non multo poſt apud Lugdunum propria ſe manu interfecit. Decentius quoque, frater ejuſdem, quem Caeſarem Gallis praefecerat, apud Senonas laqueo vitam finivit. Continuo Conſtantius Gallum, patrui filium, Caeſarem legit: quem rurſus crudeliter ac tyrannice agentem, paulo poſtquam creaverat, occidit. Sylvanum quoque per Gallias rebus novis inhiantem, mature circumveniendum opprimendumque curavit. Igitur Sylvano interfecto, Julianum patruelem ſuum, Galli fratrem, Caeſarem creatum, miſit ad Gallias. Itaque Julianus Caeſar everſas oppreſſaſque [22] ab hoſte Gallias ſtrenuiſſime in integrum reſtituit. Alamannorum parvis copiis magnam multitudinem fudit. [23] Rheno Germanos revinxit. His elatus ſucceſſibus, faſtigium uſurpavit Auguſti: & mox Italiam Illyricumque pervadens, Conſtantium, Parthicis [24] praeliis occupatum, regni parte privavit. Conſtantius, Juliani ſcelere comperto, dimiſſa expeditione Parthorum, dum ad civile bellum revertitur, in itinere inter Ciliciam Cappadociamque defunctus eſt. Ita ille qui [25] diſciſſa pace & unitate fidei Catholicae, Chriſtianos adverſus Chriſtianos [26] armans, civili (ut ita dicam) bello Eccleſiae membra dilaceraverat, totum [27] inquietum tempus imperii ſui, moleſtiſſimumque ſpatium vitae ſuae, bellis civilibus etiam per propinquos & conſanguineos excitatis, exercuit, exegit, expendit.

21 *Scholamque*] Perizon. *ſcholaſque.*
22 *Ab hoſte*] Sic plerique MSS. alii *ab hoſtibus.*
23 *Rheno* &c.] Perizon. *Rheno Germanos flumine ſejunxit.*
24 *Praeliis*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov *bellis*, quod Latinius, ſed Oroſius promiſcue uſurpat.
25 *Diſciſſa pace*] Probo magis, quod in Lugd. Bat. tertio invenitur *diſcuſſa pace.*
26 *Armans*,] Tres Lugd. Bat. cum Perizon. & Coll. Gronoviana *armaverat.*
27 *Inquietum*] Ed. Aug. *inquieti* &c. Lugd. Batt omnes cum Coll. Gronov. *inquieti tempus imperii*, deleto *ſui*. Non malè.

CA-

CAPUT XXX.

Fl. Claudius Julianus Imperator Caeſar.

Anno ab Urbe condita MCXVI. [1] Julianus, [2] dudum Caeſar, poſt autem ſextus & trigeſimus ab Auguſto regno potitus, anno uno & menſibus octo Imperii ſummam ſolus obtinuit, Chriſtianam religionem arte potius quam poteſtate inſectatus, ut negaretur fides Chriſti [3] & idolorum cultus [4] ſuſciperetur, honoribus magis provocare, quam tormentis cogere ſtuduit. Aperto tamen praecepit edicto, [5] ne quis Chriſtianus docendorum liberalium ſtudiorum profeſſor eſſet. Sed tamen, ſicut a majoribus [6] noſtris compertum habe-

1 *Julianus*] De *Juliano* Eutropius & Sex. Aurelius: copioſiſſime vero Ammianus Marcellinus libr. XXII. & deinceps. FABR.

2 *Dudum Caeſar*,] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. & duobus Florentt. & Edd. Venetis, *jam dudum Caeſar*. & mox *rerum potitus*, Flor. ſec.

3 *Et idolorum cultus*] Quantopere in iis inſanierit Julianus patet ex nummulo ejus aereo, in quo Serapidis cernitur caput, & Iſidis in navigio figura, votis publice idolis illis Aegyptiis ab inpio homine nuncupatis.

4 *Suſciperetur*,] MSS. quidam *reciperetur*.

5 *Ne quis* &c.] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. delent *quis*, ſed Perizon. legit, *ne quis Chriſtianorum liberalium ſtudiorum profeſſor eſſet*.

6 *Noſtris*] Delent Lugd. Batt. pr. & tert. cum Coll. Gronov.

bemus; omnes ubique propemodum praecepti conditiones amplexati, officium quam fidem deſerere maluerunt. Julianus autem bellum adverſus Parthos parans, cum Romanas vires contractas undique ad deſtinatam ſecum traheret perditionem, Chriſtianorum ſanguinem diis ſuis vovit, palam perſecuturus [7] Eccleſias, ſi victoriam potuiſſet adipiſci. Nam & Amphitheatrum Hieroſolymis exſtrui juſſit, in quo reverſus a Parthis, epiſcopos, monachos omneſque ejus loci ſanctos, beſtiis etiam arte ſaevioribus objiceret, ſpectaretque laniandos: Itaque poſtquam a Cteſiphonte caſtra movit, dolo cujuſdam transfugae [8] in deſerta perductus, cum vi ſitis & ardore ſolis, atque inſuper labore arenarum confectus periret exercitus, Imperator tanto rerum periculo anxius, [9] dum per vaſta deſerti [10] incautius evagatur, ab obvio quodam hoſtium equite conto ictus interiit. [11] Sic miſericors Deus inpia conſilia inpii morte diſſolvit.

7 *Eccleſias,*] Lugd. Batt. tres, Perizon. & Coll. Gronov. *eccleſiam.* Unus ex iiſdem mox *poſſet* pro *potuiſſet.* Florentin. ſec. autem hic legit, *parans perſecutionem eccleſiis.*

8 *In deſerta*] Ed. Aug. *in deſertum.*

9 *Dum per vaſta deſerti*] Lugd. Batt. tres cum Perizon. & Coll. Gronov. *dum vaſta per deſerta.* Lugd. Bat. ſec. *dum vaſta per deſerti.*

10 *Incautius*] Perizon. *incautus.*

11 *Sic miſericors Deus*] Lugd. Bat. pr. & tert. cum Coll. Gronov. *ſicque miſericors Deus.*

C A-

Digitized by Google

CAPUT XXXI.

Jovianus Imperator Caeſar Auguſtus.

Anno ab Urbe condita MCXVII. [1] Jovianus, ſeptimus & trigeſimus Imperator, in ſummo rerum diſcrimine ab exercitu creatus, cum & locorum iniquitate captus, & hoſtibus circumſeptus, nullam evadendi facultatem nanciſceretur, foedus cum Sapore, Perſarum rege, etſi [2] parum, ut putant, dignum, ſatis tamen neceſſarium pepigit: quippe ut tutum & incolumem Romanum exercitum non ſolum ab incurſu hoſtium, verumetiam a locorum periculo liberaret, Niſibin oppidum & partem ſuperioris Meſopotamiae Perſis conceſſit. Inde dum ad Illyricum rediens, per Galatiam iter agit, cum in cubiculum quoddam novum ſeſe cubitum recepiſſet, calore prunarum & nidore parietum nuper calce illitorum, [3] adgravatus & ſuffocatus, octavo demum menſe quam imperare coeperat, vitam finivit.

1 *Jovinianus,*] De hoc Eutropius extremo lib. X. Ammianus lib. XXV. & Sex. Aurelius. FABR. *Jovianus* meliores ſcribunt MSS. & ea quoque Nummorum lectio eſt.

2 *Parum, ut putant, dignum,*] Contra MSS. & Ed. Auguſt. inepte reliquae Edd. omnes, propagato errore, exhibent, *parum putant dignum.*

3 *Adgravatus*] Lugd. Batt. tres cum Perizon. & Coll. Gronov. *praegravatus.*

CAPUT XXXII.

Fla. Valerius Valentinianus Imp. Caeſ. Auguſt. cum Valente fratre. Deque Gratiano jam Caeſare.

[1] Anno ab Urbe condita MCXVIII., Valentinianus, octavus & trigeſimus, apud Niceam conſenſu militum Imperator creatus eſt, manſitque in eo annis undecim: qui cum Chriſtianus integra fide ſacramentum militiae gereret, [2] & ſub Juliano Auguſto [3] tribunus ſcutariorum, juſſus ab Imperatore ſacrilego aut inmolare idolis, aut militia excedere, [4] fideliter ſciens [5] & graviora Dei eſſe judicia, & meliora promiſſa, ſponte diſceſſit. Ita, parva interjecta mora, Juliano interfecto, ac mox Joviano mortuo, qui pro nomine Chriſti amiſerat tribunatum, retribuente Chriſto, in locum perſecutoris ſui accepit imperium: qui poſtea fratrem ſuum Valentem participem fecit imperii, [6] & Procopium tyrannum pluresque poſtea ſatellites ejus occidit. Terraemotus [7] per totum orbem factus, ita turbatum quoque pelagus excuſſit, ut per vicinas terrarum campeſtrium partes refuſo mari, plurimae inſularum urbes, concuſſae & ſubrutae, periiſſe referantur. Valens ab Eudoxio Epiſcopo, [8] Ariani dogmatis adſertore, & baptizatus & perſuaſus, in ſaeviſſimam haereſim declinavit: ſed

1 *Anno* &c.] Quae deinceps Oroſius ſcribit, ea Paulus Diaconus quoque perſequitur in ſua hiſtoria, quam Eutropio adjunxit. Unde qui volet, ea petere poteſt: nos, qui in iis nihil quod annotatione opus habeat, invenimus, hic finem facimus. FABR.

2 *Et ſub Juliano*] Conjunctionem *&* delent Lugd. Bat. pr. cum Coll. Gronov.

3 *Auguſto*] Abeſt a Lugd. Bat. ſec. & tertio.

4 *Fideliter*] Abeſt a Lugd. Bat. ſec.

5 *Et graviora*] Lugd. Batt. tert. & quart. cum Coll. Gronov. *graviora*.

6 *Et Procopium*] In omnibus, quos conſului, MSS. deſideratur *&*, ut & in Edit. Auguſt.

7 *Per totum orbem*] Edd. quaedam *per totum terrarum orbem*.

8 *Ariani*] Florent. ſec. *Arianorum*.

9 *Texit*,]

ſed malignam inſectationem diu [9] texit, nec voluntati poteſtatem admiſcuit, quoad viventis fratris auctoritate compreſſus eſt. Contemplabatur enim de eo, quantam vim [10] in ulciſcenda fide Imperator poſſet [13] exercere, qui tantam conſtantiam pro retinenda quondam miles habuiſſet. Horum anno [12] imperii tertio, Gratianus Valentiniani filius, Imperator eſt factus. Eodem anno apud Atrebatas vera lana de nubibus pluviae mixta defluxit. Praeterea Athanaricus, rex Gothorum, Chriſtianos in gente ſua crudeliſſime perſecutus, plurimos [13] barbarorum ob fidem interfectos, ad coronam martyrii ſublimavit, quorum tamen plurimi [14] in Romanum ſolum [15] non trepidi, [16] velut ad hoſtes, ſed certi, quod ad fratres, [17] pro Chriſti confeſſione, fugerunt. Valentinianus Saxones, gentem in Oceani litoribus & paludibus inviis ſitam, virtute atque agilitate terribilem, periculoſam Romanis finibus, eruptionem [18] magna mole [19] meditantes, in ipſis Francorum finibus oppreſſit. Burgundionum quoque, novorum hoſtium, novum nomen, qui pluſquam [20] octoginta millia (ut ferunt) armatorum, ripae [21] Rheni fluminis inſederunt. Hos quondam ſubacta interiore Germania, a Druſo & Tiberio, adoptivis filiis [22] Caeſaris, per caſtra diſpoſitos, [23] in magnam coaluiſſe gentem: atque ita etiam nomen ex opere praeſumſiſſe, [24] quia crebra per limitem

9 *Texit,*] Edit. Aug. *obtexit.*

10 *In ulciſcenda fide*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. legunt, *in ulciſcendam fidem fidelis imperator.*

11 *Exercere,*] Ed. prima *exſerere.* Confunduntur ſaepe haec verba quum apud alios tum & apud Oroſium.

12 *Imperii*] Cod. Perizon *imperatorum.*

13 *Barbarorum*] Perizon. *Chriſtianorum.* Florent. tert. *barbaros.*

14 *In Romanum ſolum*] Perizon. *ad Romanum ſolum.*

15 *Non trepidi,*] Lugd. Batt. quatuor cum Coll. Gronov. & Ultr. *intrepide.*

16 *Velut*] Major pars eorumdem MSS. *vagi.*

17 *Pro Chriſti*] Ed. Aug. *proximi.*

18 *Magna mole*] Lugd. Bat. pr. *magnam olim.*

19 *Meditantes,*] Sic amant MSS. omnes ut ad Saxones referatur, non *meditantem,* ut ad gentem, prout in Vulgg. eſt.

20 *Octoginta millia*] Duplicem lectionem invenit Ed. Auguſt. addit enim inſuper *ſeptuaginta millia.*

21 *Rheni*] Florent. ſec. *Rhodani.*

22 *Caeſaris,*] Addit Ed. pr. cum Pariſina & Venetis, *Auguſti*, quod non damno, ſed tamen in MSS. non inveni.

23 *In magnam coaluiſſe gentem:*] Quaſi haec cohaerere non poſſent cum ſequentibus, niſi aliquo tibicine fulcirentur, in omnibus Editionibus, ſola Auguſtana excepta, contra omnes MSS. intruſerunt *ajunt,* edentes *ajunt in magnam* &c. quum dependeant ab illis, *Galliae hodieque teſtes ſunt.*

24 *Quia crebra* &c.] MSS. Lugd. Batt. omnes cum Perizon. & Coll. Lugd. Batt. *crebro,*

tem habitacula conſtituta, Burgos vulgo vocant: eorumque eſſe praevalidam & perniciofam manum, [25] Galliae hodieque teſtes ſunt, in quibus praeſumta poſſeſſione conſiſtunt, quamvis providentia Dei omnes [26] Chriſtiani modo facti, Catholica fide, noſtriſque clericis quibus obedirent receptis, blande, [27] manſuete, innocenterque vivant, non quaſi cum ſubjectis Gallis, ſed vere cum fratribus Chriſtianis. Anno autem undecimo imperii ſui, Valentinianus, cum [28] Sarmatae ſeſe per Pannonias diffudiſſent, easque vaſtarent, bellum in eos parans, [29] apud Brigitionem oppidum ſubita effuſione ſanguinis, [30] quod Graecè Apoplexis vocatur, ſuffocatus & mortuus eſt. Poſt quem Gratianus, [31] filius ejus, occidentis imperium tenuit. Valente patruo in Orientis partibus conſtituto, Valentinianum [32] etiam, fratrem ſuum, parvum admodum, ſocium creavit imperii.

crebro, eorumque plures mox *conſtituunt*, ſed lectio vulgata proba eſt.

25 *Galliae*] Cod. Perizon. *Galli.*

26 *Chriſtiani*] Abeſt hoc a Cod. Perizon.

27 *Manſuete, innocenterque*] Florent. ſec. *manſuete innocentesque*, Lugd. Bat. pr. *manſueteque & innocenter vivunt.*

28 *Sarmatae*] Edd. quaedam Vett. *Sarmatae gentes.*

29 *Apud Brigitionem*] Ammianus Marcellinus *Bregitionem* vocat, ex quo mortis Valentiniani circumſtantias pete lib. XXX. cap. 5.

30 *Quod Graecè* &c.] MSS. Lugd. Batt. omnes cum Coll. Gronov. *quod Graeci apoplexis vocant.*

31 *Filius ejus*,] Lugd. Batt. pr. *filius ſuus.*

32 *Etiam*,] Delent Lugd. Bat. quart. & Coll. Gronov.

CAPUT XXXIII.

Valens Imperator, quomodo Chriſtianos punierit, & quae bella geſſerit, deque Gratiani imperio.

Anno ab Urbe condita MCXXVIII. Valens, nonus & trigeſimus, imperium quatuor annis Valentiniano mortuo tenuit, [1] cui ſoli, cum inpie ageret, & potuiſſet erubeſcere, illico velut effrenata [2] liber-

1 *Cui ſoli, cum* &c.] Lugd. Batt. quatuor cum Coll. Gronov. & Ultr. *cui ſoli cum inpie*

[2] libertatis audacia legem dedit: ut monachi, hoc eſt, Chriſtiani, qui ad unum fidei opus, dimiſſa ſecularium rerum multimoda actione, [3] ſe redigunt, ad militiam cogerentur. Vaſtas illas tunc Aegypti ſolitudines, arenaſque diffuſas, quas propter ſitim ac ſterilitatem periculoſiſſimamque ſerpentum abundantiam converſatio humana non noſſet, magna habitantium monachorum multitudo compleverat. [4] Huc tribuni & milites miſſi, qui ſanctos [5] ac veros milites Dei [6] alio nomine perſecutionis abſtraherent. [7] Interfecta ſunt ibi agmina multa ſanctorum. Quae autem per diverſas ubique provincias, his ſimilibuſque juſſis, adverſus Eccleſias Catholicas, & rectae fidei populos geſta ſint, ſatis ſignificatum ipſa [8] reticendi electione ſufficiat. Interea in Africae partibus [9] Firmus ſeſe, excitatis Maurorum gentibus, regem conſtituens, Africam Mauritaniamque vaſtavit. Caeſaream, urbem nobiliſſimam Mauritaniae, dolo captam, deinde caedibus incendiiſque completam, barbaris in praedam dedit. Igitur comes Theodoſius, Theodoſii, qui poſt imperio praefuit, pater, a Valentiniano miſſus, effuſas Maurorum gentes multis praeliis [10] fregit, [11] ipſum Firmum adflictum & oppreſſum coëgit ad mortem. Poſt cum experientiſſima providentia totam cum Mauritania Africam [12] meliorem priſtinis legibus reddidiſſet, [13] inſtimulante & [14] obrepente

inpie agere potuiſſet erubeſceret, quae lectio quoque in Florent. ſec. eſt, ſed abraſa ultima litera in *ageret*. Perizon. *qui ſolus cum inpie agens debuiſſet erubeſcere.* Sanus erit locus, ſi, deleto *&*, ſcribas, *cui ſoli cum inpie ageret, potuiſſet erubeſcere.* Vel ſoli Valentino fratri, viro in fide Chriſtiana maxime orthodoxo, erubeſcere potuerat Valens, ſi, eo vivente, a puritate fidei declinaſſet. Facillime ex *ageret* ultima ſyllaba duplicata factum fuit *ageret &*.

2 *Libertatis*] Edit. pr. & Pariſienſis legunt *liber.* Cod. Florent. ſec. *libera audacia.*

3 *Se redigunt,*] Edd. quaedam Vett. *redegerant.*

4 *Huc tribuni*] Abeſt vox prior a Lugd. Bat. tertio & Coll. Gronov.

5 *Ac veros milites Dei*] Ed. Auguſt. *ac venerabiles milites Dei.*

6 *Alio nomine*] Cod. Perizon. *alieno nomine perſecutionis abſtraherent ab his.*

7 *Interfecta ſunt ibi agmina multa ſanctorum.*] Quum haec conſtans omnium MSS. ſit lectio, ne uno quidem excepto, temerarii pronunciandi ſunt editores illi primi, qui ſuo periculo mutarant *interfecta ſunt* in *interfecerunt*, quod a prima traduce dein omnes occupavit Editiones, una Auguſtana excepta, quae in MS. ipſius exhibendis lectionibus, vitioſis quoque & duplicatis, praeſtantiſſimi Codicis vicem ſupplet.

8 *Reticendi*] Superſcribitur, ſed invito Oroſio, in Florent. ſec. *Forte dicendi.*

9 *Firmus*] Cod. Perizon. *Firmius.*

10 *Fregit,*] Florent. ſec. *fregit, fudit.*

11 *Ipſum Firmum*] Cod. Perizon. *& ipſum Firmium.*

12 *Meliorem priſtinis legibus reddidiſſet,*] Illud

te invidia, [15] juſſus interfici, apud Carthaginem baptizari in remiſſionem peccatorum [16] praeoptavit: ac poſtquam ſacramentum Chriſti, [17] quod quaeſierat, adſecutus eſt, poſt glorioſam ſeculi vitam, etiam de vitae aeternitate ſecurus, percuſſori jugulum ultro praebuit. Gratianus interea Imperator, admodum juvenis, cum [18] inaeſtimabilem multitudinem hoſtium Romanis infuſam finibus cerneret, fretus CHRISTI potentia, [19] longe inpari militum numero ſeſe in hoſtem dedit, & continuo apud Argentariam, oppidum Galliarum, formidoloſiſſimum bellum incredibili felicitate confecit. Nam plus quam triginta millia Alamannorum, minimo Romanorum detrimento, in eo praelio interfecta narrantur. Tertiodecimo autem anno imperii Valentis, hoc eſt, parvo tempore poſtea quam Valens per totum Orientem Eccleſiarum lacerationes, ſanctorumque caedes egerat, radix illa miſeriarum noſtrarum copioſiſſimos ſimul frutices germinavit: ſiquidem [20] gens Hunnorum, diu inacceſſis [21] ſecluſa montibus, repentina rabie percita, exarſit in Gothos: eoſque [22] ſparſim conturbatos ab antiquis ſedibus expulit. Gothi tranſito Danubio fugientes, a Valente ſine ulla foederis pactione ſuſcepti, ne arma quidem, quo tutius barbaris crederetur, tradidère Romanis. Deinde propter intolerabilem ava-

Illud *legibus* nulla niſi Editorum auctoritate nititur, in nullis enim MSS. ut nec in Ed. Aug invenitur. Sed principem Editionem & Pariſinam ſecuti Bolſuingius, Fabricius & alii ſecure receperunt. Latet igitur ulcus, quamvis primo adſpectu non adpareat, & quidem in voce *priſtinis*, quae quum in MSS. (Meo certe) paucioribus literis & contractis, ſic *pitis*, ſcribatur, aliud quam *priſtinis* videtur innuere. Forte *partibus*, vel *principibus*, Valentiano ſcilicet, Valenti & Gratiano. Pro *meliorem* Coll. Gronov. exhibet *melioratam.*

13 *Inſtimulante*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. & Cod. Ultr. *ſtimulante.* Sed *inſtimulare* Oroſii eſt verbum. Supra cap. VI. p. 467. *in caedem conſpiratorum inſtimularetur.*

14 *Et obrepente invidia,*] Lugd. Bat. tert. Perizon. & Coll. Gronov. *& hortante invidia.*

15 *Juſſus interfici,*] Superſcribitur in Florent. ſec. *ab Valente.* Annum, quo haec inmerita Theodoſii caedes contigit, ex Hieronymi Chronico notavit Valeſius ad Ammian. Marcellinum lib. XXIX. cap. V. p. 628.

16 *Praeoptavit:*] Lugd. Bat. tert. cum Coll. Gronov. *preoperavit*, forte legendum *properavit.*

17 *Quod*] Lugd. Bat. quart. *quem*, ut ad Chriſtum referatur.

18 *Inaeſtimabilem*] Lugd. Bat. tert. Perizon. & Coll. Gronov. *innumerabilem.*

19 *Longe inpari militum numero*] Edd. quaedam Vett. *longe inpar* &c.

20 *Gens Hunnorum*] Edd. quaedam Vett. *genus Hunnorum.*

21 *Secluſa montibus,*] Ed. Aug. *clauſa montibus.*

22 *Sparſim conturbatos*] Perizon. *ſparſim perturbatos.* Florent. ſec. *eoſque paſſim conturbatos.*

23 Cae-

Avaritiam Maximi ducis, fame & injuriis adacti, in arma ſurgentes, victo Valentis exercitu, per Thraciam ſeſe miſcentes, ſimul omnia caedibus, incendiis, rapiniſque foedarunt. Valens egreſſus de Antiochia: cum ultima infelicis belli ſorte traheretur, ſera peccati maximi poenitentia ſtimulatus, Epiſcopos [23] caeteroſque ſanctos revocari de exiliis imperavit. Itaque decimoquinto imperii ſui anno [24] lacrimabile illud bellum in Thracia cum Gothis, jam tunc exercitatione virium rerumque abundantia inſtructiſſimis, geſſit. Ubi primo ſtatim impetu Gothorum perturbatae Romanorum equitum turmae, nuda peditum deſeruêre praeſidia. Mox legiones peditum undique equitatu hoſtium cinctae, [25] ac primum nubibus ſagittarum [26] obrutae, deinde, cum amentes metu ſparſim per devia cogerentur, funditus caeſae, gladiis inſequentium contiſque perierunt. Ipſe Imperator, cum ſagitta [27] ſaucius, verſuſque in fugam, [28] aegre in cujuſdam villulae caſam deportatus lateret, ab inſequentibus hoſtibus deprehenſus, ſubjecto igne, conſumtus eſt: & quo magis teſtimonium punitionis ejus & divinae indignationis [29] terribili [30] poſteris eſſet exemplo, etiam communi caruit ſepultura. Conſoletur ſe, ſed in hoc [31] ſolo pervicacia miſeriaque gentilium, quia temporibus & [32] regibus Chriſtianis tantae ſimul congeſtae clades, preſſam reipublicae oneravêre cervicem: everſae provinciae, deletus exercitus, Imperator incenſus. Magnum revera hoc eſt ad noſtrum dolorem, magiſque miſerum, quo magis novum. Sed quid hoc ad conſolationem [33] proficit paganorum, qui palam [34] pervident & in his quoque perſecu-

23 *Caeteroſque ſanctos*] Lugd. Batt. tres, *caeteroſque ſanctorum*. Mox *bellis* Venetae Edd. pro *exiliis*.
24 *Lacrimabile*] Perizon. *vere lacrimabile*.
25 *Ac primum*] Tres ex Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. abjiciunt *ac*, quo hic nihil opus eſt.
26 *Obrutae*,] Perizon. *obrutae ſunt*.
27 *Saucius*] Tres Lugd. Batt. Perizon. Ultr. & Coll. Gronov. *ſauciatus*.
28 *Aegre*] Lugd. Bat. quart. *aeger*.
29 *Terribili*] Florent. ſec. & Ed. Auguſt. *terribilis*.
30 *Poſteris eſſet exemplo*,] Perizon. Lugd. Bat. tert. & Coll. Gronov. *exſtitiſſet poſteris exemplo*. Minus depravata ſcriptura legas *exſiſteret poſteris exemplo*.
31 *Solo*] Coll. Gron. *ſclo*, ſupraducta linea pro *ſeculo*. Flor. ſec. *in hoc loco*.
32 *Regibus*] Lugd. Bat. *legibus*.
33 *Proficit*] Lugd. Bat. tert. *profecit*.
34 *Pervident*] Coll. Gron. *provident*. Perizon. *parvipendent*.

ſecutorem Eccleſiarum fuiſſe punitum? Unus Deus unam fidem tradidit, unam Eccleſiam toto orbe diffudit, hanc adſpicit, hanc [35] diligit, hanc defendit. Quolibet [36] ſeſe quiſque nomine tegat, ſi huic non ſociatur, alienus: ſi hanc inpugnat, inimicus eſt. Conſolentur ſe gentiles, in quantum volunt, Judaeorum haereticorumque ſuppliciis: tantum & unum Deum eſſe, [37] & eumdem perſonarum acceptorem non eſſe, vel ex hac potiſſimum Valentis exſtincti probatione fateantur. Gothi antea per legatos ſupplices popoſcerunt, ut illis Epiſcopi, a quibus regulam Chriſtianae fidei diſcerent, mitterentur. Valens Imperator exitiabili [38] pravitate doctores Ariani dogmatis miſit. Gothi primae fidei [39] rudimentum quod accepêre, tenuerunt. [40] Itaque juſto Dei judicio ipſi eum vivum incenderunt, qui propter eum etiam mortui, vitio erroris arſuri ſunt.

35 *Diligit*,] Lugd. Bat. tert. & Coll. Gron. *dirigit.*

36 *Seſe quiſque*] In quibuſdam MSS. & Ed. *ſe quiſquis.*

37 *Et eumdem*] Lugd. Bat. tert. cum Coll. Gronov. & *unum.*

38 *Pravitate*] Edd. quaedam Vett. *pravitate detentus.*

39 *Rudimentum*] Florent. ſec. *rudimento.*

40 *Itaque juſto*] Antecedunt in Ed. prima, in Pariſ. & in Venetis Edd. haec, *Valens Catbolicae fidei normam, quam prius habuerat, derelinquens, perverſo Arianorum ſeſe dogmati illexit.* Ad ea haec notavit Lautius, „ Miror & demiror, haec, „ cum optime in Venetiis expreſſo li„ bro reperiantur, ab omnibus aliis ex„ ſulare. „ Verum adſero, & plane adſero, verba haec non eſſe Oroſii, ſed in margine, tamquam contentum orationis, prout plurima talia in MSS. Oroſii occurrunt, fuiſſe, verum primos Editores in textum recepiſſe. Imo adfirmo, in nullis inveniri MSS. ut nec in Ed. Auguſt. adeoque recte a Fabricio fuiſſe praeterita, atque a Scotto in Ed. ſua minus recte fuiſſe recepta.

CAPUT XXXIV.

Gratianus Imperator quanta prudentia imperium rexerit. Theodoſius Orienti & Thraciae imperat: deque Arcadio & Maximo.

ANno ab Urbe condita MCXXXII. Gratianus, quadrageſimus ab Auguſto, poſt mortem Valentis ſex annis imperium tenuit, quamvis jamdudum antea cum patruo Valente & cum Valentiniano fra-

ſratre regnaret: qui cum adflictum ac pene collapſum reipublicae ſtatum videret, eadem proviſione, qua quondam legerat Nerva Hiſpanum virum Trajanum, per quem reſpublica reparata eſt, legit & ipſe Theodoſium aeque Hiſpanum virum, & reſtituendae reipublicae neceſſitate apud Sirmium [1] purpura induit, Orientiſque & Thraciae ſimul praefecit imperio: [2] in hoc uſus perfectiore judicio, quia cum in omnibus humanae vitae virtutibus [3] iſte par fuerit, in fidei ſacramento religioniſque cultu ſine ulla comparatione praeceſſit. Siquidem ille perſecutor, hic propagator Eccleſiae. Ita illi [4] ne unus quidem proprius filius, quo ſucceſſore gauderet, indultus eſt: hujus autem [5] Orienti ſimul atque Occidenti per ſucciduas uſque ad nunc generationes glorioſa propago dominatur. [6] Itaque ut Theodoſius adflictam Rempublicam ira Dei reparandam credidit miſericordia [7] illius, omnem fiduciam ſui ad opem Chriſti conferens, maximas illas Scythicas gentes, formidataſque cunctis majoribus, [8] Alexandro quoque illi Magno, ſicut Pompeius Corneliuſque teſtati ſunt, evitatas, nunc autem, exſtincto Romano exercitu, Romanis equis armiſque inſtructiſſimas, hoc eſt, Alanos, Hunnos & Gothos, [9] incunctanter adgreſſus, magnis multiſque prae-

1 *Purpura induit*,] Sic Coll. Gronov. & Cod. Ultr. melius, quam alii, qui *purpuram* (prout vulgo editur) ſcribunt.

2 *In hoc uſus perfectiore judicio*,] Sic iidem MS. atque inſuper Lugd. Batt. ſec. & tert. In Vulg. *uſus* deſideratur.

3 *Iſte par fuerit*,] Perizon. Cod. mavult *ipſe par fuerit*, tres Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. *ipſe primus fuerit*. Ego malim *ipſi par fuerit*. In omnibus ſcilicet Trajano par, id eſt ſimilis fuit Theodoſius, ſed melior & felicior, quod veri Dei cognitione inbutus fuerit.

4 *Ne unus quidem proprius filius*,] In Ed. Auguſt. deſideratur *quidem*, in MS. Perizon. *proprius*. Abjici autem non debet, quia Hadrianus ut filius ejuſdem, in deſignatione ſucceſſionis tamquam per adoptionem habitus fuit, qui Trajani inde nomen ſuis nominibus paſſim adſcripſit.

5 *Orienti ſimul atque Occidenti*] Perizon. *Orienti & Occidenti*, Florent. ſec. cum Lugd. Bat. tert. Ultr. & Coll. Gronov. *Orientis ſimul & Occidentis*.

6 *Itaque ut* &c.] In Perizon. Lugd. Batt. ſec. & quarto atque Coll. Gronov. deſideratur *ut*, quod tamen hic neceſſario requiritur; ſenſus enim eſt, ſicuti Theodoſius adflictam &c. ita reparandam credidit &c. Vel, ſi *ut* deleri velimus, legendum erit in ſequentibus *omnemque fiduciam*; prout invenitur ibi in Ed. principe & Venetis. At Pariſina pleniſſime, *Itaque Theodoſius* &c. *omnemque ſui fiduciam*.

7 *Illius*,] Flor. ſec. & tert. atque tres Lugd. Batt. cum Perizon. & Coll. Gronov. *Dei* malunt; ex quibus tert. cum Coll. Gronov. mox pro *ſui* iterum *Dei* ſcribit.

8 *Alexandro quoque illi Magno*,] MSS. quidam, *Alexandro illi quoque Magno*] Flor. tert. *ab Alexandro quoque illo Magno*.

9 *Incunctanter*] Male abeſt a duobus Lugd. Batt. & Ultr.

praeliis vicit. Urbem Conſtantinopolim [10] victor intravit: & ne parvam [11] ipſam Romani exercitus manum adſidue bellando [12] detereret, foedus cum Athanarico, rege Gothorum, percuſſit. Athanaricus autem continuo ut Conſtantinopolim venit, diem obiit. [13] Univerſae Gothorum gentes, rege defuncto, adſpicientes virtutem benignitatemque Theodoſii, Romano ſeſe Imperio dediderunt. [14] In iiſdem etiam diebus Perſae, qui, Juliano interfecto, aliiſque Imperatoribus ſaepe victis, [15] nunc etiam Valente in fugam acto, recentiſſimae victoriae ſatietatem cruda inſultatione [16] ructabant, ultro Conſtantinopolim ad Theodoſium miſere legatos, [17] pacemque ſupplices popoſcerunt: [18] ictumque tum foedus eſt, quo univerſus Oriens [19] uſque ad nunc tranquilliſſime fruitur. Interea cum Theodoſius, in Oriente ſubactis barbarorum gentibus, Thracias tandem ab hoſte liberas reddidiſſet, & Arcadium, filium ſuum, conſortem feciſſet Imperii, Maximus, vir quidem [20] ſtrenuus & probus, atque Auguſto dignus, niſi contra ſacramenti fidem per tyrannidem emerſiſſet, in Britannia invitus propemodum ab exercitu Imperator creatus, in Galliam tranſiit: ubi Gratianum Auguſtum ſubita incurſione perterritum, atque in Italiam tranſire meditantem, dolis circumventum interfecit, fratremque ejus Valentinianum Auguſtum Italia expulit. Valentinianus in Orientem [21] refugiens, a Theodoſio paterna pietate ſuſceptus, mox etiam imperio reſtitutus eſt.

10 *Victor intravit:*] Perizon. *victor ingreſſus.*
11 *Ipſam.*] Abeſt a quibusdam Edd. Vett.
12 *Detereret*] Perverſiſſime in Editt. Fabricii & Scotti legitur *deterreret*, a qua corruptela utique deterriti fuiſſent, ſi Venetas Edd. Pariſin. ipſasque Hittorp. & Bolſuing. inſpexiſſent. Illae enim verbum, hoc loco maxime conveniens, recte receperunt, licet Ed. Aug. & quidam ex MSS. ut Lugd. Batt. Ultrajectinusque in vitio cubent, recte autem ſcribitur in Meo, in Perizon. & duobus Florentt.
13 *Univerſae Gothorum*] Ed. Auguſt. *univerſae autem Gothorum* &c.
14 *In iiſdem etiam diebus Perſae*] Edd. quaedam Vett. *His etiam diebus Perſae.* Cod. Perizon. *In iiſdem etiam temporibus Perſae.*
15 *Nunc etiam*] Lugd. Batt. duo, Ultr. Perizon. & Coll. Gronoviana *nunc autem.*
16 *Ructabant,*] Ed. Auguſt. *eructabant.*
17 *Pacemque ſupplices popoſcerunt:*] Sic amant meliores MSS. cum Ed. Aug. & Edd. Fabricianis. Aliae *pacem ſuppliciter poſtulantes.* In Florent. tertio copula *que* deſideratur.
18 *Ictumque tum foedus eſt,*] Ed. Aug. *initumque tum foedus eſt.*
19 *Uſque ad nunc*] Lugd. Bat. tert. cum Coll. Gronov. *uſque nunc.*
20 *Strenuus & probus,*] Cod. Perizon. conjunctionem & delet. Mox idem ſcribit, *niſi quod.*
21 *Refugiens,*] Perizon. *fugiens.*

Ca-

C a p u t XXXV.

Theodoſius Imperator Caeſar Auguſtus quae bella geſſerit. Interim de Maximi, Andragatii & Valentiniani interitu, deque Arbogaſte & Eugenio tyranno, per Theodoſium deletis

Anno ab Urbe condita MCXXXVIII. Theodoſius quadrageſimusprimus, interfecto per Maximum Gratiano, imperium Romani orbis ſolus obtinuit, manſitque in eo annis undecim, cum jam in Orientis partibus ſex annis Gratiano vivente regnaſſet. Itaque juſtis neceſſariiſque cauſis ad bellum civile permotus, cum è duobus Auguſtis fratribus, & ultionem unius interfecti ſanguis [1] exigeret, & reſtitutionem miſeria alterius exſulantis oraret, poſuit in Deo ſpem ſuam, ſeſeque adverſus Maximum tyrannum, ſola fide major (nam longe minor [2] erat univerſa adparatus bellici comparatione) proripuit. Aquileiae tunc Maximus victoriae ſuae ſpectator inſederat. Andragathius comes ejus ſummam belli adminiſtrabat: qui cum largiſſimis militum copiis, ipſaque magnarum copiarum fortitudine, praecellente conſilio, omnes incredibiliter Alpium ac fluminum aditus communiſſet, ineffabili judicio Dei, dum navali expeditione incautum hoſtem praevenire & obruere parat, ſponte eadem, quae obſtruxerat, clauſtra deſeruit. [3] Ita Theodoſius nemine ſentiente, ut non dicam repugnante, [4] vacuas [5] tranſmiſit Alpes, [6] atque Aquileiam inproviſus adve-

1 *Exigeret*,] Nullo prorſus ſenſu in Editt. Fabricianis, ultima Scotti & aliquot Vett. legitur *exigeretur*. quod contra omnes MSS. eſt.

2 *Erat*] Abeſt in Florentt. duobus, Ultr. Perizon. & Lugd. Bat. tert. Scribunt mox *belli* pro *bellici*, tres ex iiſdem MSS. cum Coll. Gronov.

3 *Ita Theodoſius* &c.] Edit. Auguſt. *Itaque Theodoſius, nemine ſciente* &c.

4 *Vacuas*] Sic omnes amant MSS. & ex Edd. Vett. meliores. Fabricianae & aliae quaedam, *vacuatas*.

5 *Tranſmiſit*] Lugd. Batt. tres cum Perizon. *tranſmeavit*.

6 *Atque Aquileiam*] Ed. Auguſt. *atque ad Aquileiam*.

veniens, hoſtem illum magnum, Maximum trucem, & ab inmaniſſimis quoque Germanorum gentibus tributa ac ſtipendia [7] ſolo terterrore nominis exigentem, ſine dolo [8] & ſine controverſia clauſit, [9] cepit, occidit. Valentinianus, recepta Italia, potitus imperio eſt. Andragatius comes, cognita Maximi nece, praecipitem ſeſe è navi in undas dedit, ac ſuffocatus eſt. Theodoſius incruentam victoriam Deo procurante ſuſcepit. Ecce regibus & temporibus Chriſtianis qualiter bella civilia cum vitari nequeunt, tranſiguntur. Ad victoriam perventum eſt, irrupta eſt civitas, correptus tyrannus, & hoc parum eſt. Ecce [10] parte alia victus hoſtilis exercitus, atque ipſo tyranno truculentior comes tyranni ad mortem coactus, tantae diſſolutae eluſaeque inſidiae, tanti adparatus exinaniti [11] ſunt: & tamen nullus dolos inſtruxit, nullus aciem diſpoſuit, poſtremo nullus (ſi dici licet) gladium de vagina extulit. Formidoloſiſſimum bellum ſine ſanguine uſque ad victoriam, & in victoria duorum morte confectum eſt. Et ne quiſquam hoc caſu factum putet, quo magis potentia Dei, qua [12] & diſpenſantur & judicantur univerſa, propalato ſui teſtimonio [13] declarata, obſtrepentium mentes vel ad confuſionem vel ad fidem cogat, dico rem & ignotam omnibus, & omnibus notam. Poſt hoc bellum, quo Maximus interfectus eſt, multa utique, ſicut omnes recognoſcimus, [14] Theodoſium, filiumque ejus Honorium, uſque ad nunc & externa bella & civilia conſecuta ſunt: & tamen omnia pene uſque in hodiernum diem, & quidem cum fructu ſimplicis ſanctaeque victoriae, vel nullo vel minimo ſanguine quieverunt. Igitur Valentinianus junior, regno reſtitutus, exſtincto Maximo, ejuſque filio Victore, quem Imperatorem Gallis Maximus [15] re-

7 *Solo terrore nominis*] Lugd. Batt. cum Perizon. Ultr. & Coll. Gronov. *magno terrore nominis*, Perizon. *magno terrore ac minis*. ſed Vulg. ſignificantior eſt.

8 *Et ſine controverſia*] Sic in Ed. Auguſt. & in Cod. Perizon. inveni, & ſic quoque uterque Florentt. Vulgg. *ſine* non habent.

9 *Cepit occidit.*] Edd. Vulgg. *& occidit.* Verum lectio quae in MSS. & in Ed. Auguſt. abjecto *&*, invenitur, rotundior eſt.

10 *Parte alia*] Sic quoque amant MSS. non, ut Vulgg. *a parte alia*.

11 *Sunt:*] Abeſt a Cod. Perizon.

12 *Et diſpenſantur*] Abeſt prior vox a Cod. Perizon. & Edd. Vett. quibuſdam.

13 *Declarata*] Lugd. Batt. duo *& declarato*.

14 *Theodoſium* &c. *conſecuta ſunt:*] Ita Codd.

[15] reliquerat, ipſe in Galliam tranſivit: ubi cum tranquilla republica in pace ageret, apud Viennam dolo Arbogaſtis, comitis ſui, ut ferunt, ſtrangulatus, atque ut voluntariam ſibi conſciviſſe mortem putaretur, laqueo ſuſpenſus eſt. Mortuo Valentiniano Auguſto, Arbogaſtes [16] Eugenium tyrannum mox creare auſus eſt, legitque hominem, cui titulum Imperatoris inponeret, ipſe acturus imperium: vir barbarus animo, conſilio, manu, audacia, potentiaque nimius contraxit innumeras undique, invictaſque copias, vel Romanorum praeſidiis vel auxiliis barbarorum, alibi poteſtate, alibi cognatione ſubnixus. Hiſtoriam notam etiam oculis plurimorum, quam melius qui ſpectavêre noverunt, dilatari verbis non opus eſt. Potentia Dei, non fiducia hominis, victorem ſemper exſtitiſſe Theodoſium, Arbogaſtes iſte praecipuum in utroque documentum eſt: qui & tunc, cum Theodoſio paruit, tantis inſtructum praeſidiis Maximum ipſe [17] minimus cepit: & nunc, cum adverſus eumdem Theodoſium, collectis Gallorum Francorumque viribus, exundavit, [18] nixus etiam praecipuo cultu idolorum, magna tamen [19] facilitate ſuccubuit. Eugenius atque Arbogaſtes inſtructas acies campis expedierant, [20] arta Alpium latera atque inevitabiles tranſitus, praemiſſis callide inſidiis, occuparant: [21] ut, etiamſi numero ac viribus inpares forent, ſola tamen belli diſpoſitione victores. At vero Theodoſius in ſummis Alpibus conſtitutus, expers cibi ac ſomni, ſciens, quod deſtitutus ſuis, neſciens quod clauſus alienis, Dominum Chriſtum ſolus ſolum qui poſſet omnia, corpore humi ſuſus, mente coelo fixus, orabat. De-

Codd. Florentt. Lugd. Batt. tres cum Perizon. Ultr. & Coll. Gronov. atque Edd. Vetuſtis. ſed Lugd. Bat. tert. *per Theodoſium* &c. *ſubſecuta ſunt*. Fabricius autem & Scottus *Theodoſium* &c. *ſubſecuta ſunt*.

15 *Reliquerat*] MSS. quidam *praefecerat*. mox pro *tranſivit* MSS. Lugd. Batt. & Coll. Gronov. malunt *tranſiit*.

16 *Eugenium*] MSS. aliquot *tum Eugenium* & Cod. Perizon. *elegitque*, pro *legitque*.

17 *Minimus*] Edd. quaedam Vett. *minimis*. ſed eſt adluſio ad vocem *Maximus*, quae praeceſſit.

18 *Nixus*] Lugd. Bat. tert. *niſus*.

19 *Facilitate*] Minus rectum, quod in quibuſdam MSS. legitur, *felicitate*.

20 *Arta Alpium latera*] MSS. Lugd. Batt. cum Perizon. Ultr. & Coll. Gronov. *alta*, quod haud praeſero vulgatae lectioni, quia tranſitus, ubi erant arti, occluſerat.

21 *Ut, etiamſi*] Lugd. Batt. tres *etiam ſi*.

22 *Si ne*

Dehinc poſtquam inſomnem noctem precum continuatione tranſegit, & teſtes propemodum, quas in pretium praeſidii coeleſtis adpenderat, lacrimarum lacunas reliquit, fiducialiter arma corripuit, ſolus, ſciens ſe eſſe non ſolum. [22] Signo crucis ſignum praelio dedit, ac ſe in bellum, etiam ſi nemo ſequeretur, victor futurus inmiſit. Prima ſalutis via extitit [23] Arbitrio, hoſtilium partium comes: qui cum ignarum Imperatorem circumpoſitis excepiſſet inſidiis, converſus ad reverentiam praeſentis Auguſti, non ſolum periculo liberavit, verum etiam inſtruxit auxilio. At ubi [24] ad contigua miſcendae pugnae ſpatia perventum eſt, continuo magnus ille & ineffabilis turbo ventorum in ora hoſtium ruit. Ferebantur [25] per aëra ſpicula miſſa [26] noſtrorum manu, atque ultra menſuram humani [27] jactus [28] per magnum inane portata, nuſquam propemodum cadere, priuſquam inpingerent, ſinebantur. Porro autem turbo continuus ora pectoraque hoſtium [29] nunc illiſis graviter ſcutis [30] everberabat,

22 *Signo crucis ſignum praelio dedit,*] Ejeci hoc loco ineptiſſimam gloſſam, bene longam, quae omnes Edd. excepta Auguſtana, deturpabat, atque interpunctationem in praecedentibus mutavi. Sic vulgo legebatur. *Fiducialiter arma corripuit ſolus, ſciens ſe eſſe non ſolum ſigno crucis tuendum, ſed & victoriam adepturum, ſigno crucis ſe muniens, ſignum victoriae dedit, ac ſigno crucis ſignum praelio dedit*, &c. Et haec invitis libris omnibus MSS. quod a Fabricio non fuiſſe animadverſum miror. Neque Fabricio plus vidit Lautius, dum ad hunc locum ita ſcribit: „ Addidit „ Marcoduranus: *ac ſigno crucis ſignum* „ *praelio dedit*, quod nec in Colon. erat, „ nec in Materni Codicibus.„

23 *Arbitrio,*] Edd. Aug. & aliae quaedam Vett. cum MSS. Perizon. Lugd. Bat. tert. *Arbitio*, Lugd. Bat. ſec. *Arbicio.*

24 *Ad contigua miſcendae pugnae ſpatia*] Ita Perizon. & Lugd. Bat. tert. cum Coll. Gronov. Vulgg. *inmiſcendae.* Florent. ſec. *in continua inmiſcenda.*

25 *Per aëra*] Sic malunt MSS. quam *aërem.*

26 *Noſtrorum manu,*] Haud inutiler poſtrema voce ſenſum auget Cod. Perizon. a Vulgg. abeſt.

27 *Jactus*] Quidam MSS. *ictus.*

28 *Per magnum inane portata,*] Colon. & Editi: *manu in aëre reportata*, ex quibus verbis legendum ilud collegi: ſi male, aliorum eſto judicium. LAUT. Editi Vett. omnes, omneſque quos conſului, MSS. *per magnum inane portata* exhibent. Unde miror, unde Fabricius & Scottus habeant *manu in aëre* (ſic enim apud illos legitur) *portata.*

29 *Nunc illiſis graviter ſcutis*] Ita omnes, quos conſului MSS. ut & Ed. Aug. at Vulgg. *nunc illis*, quod valde diſplicet.

30 *Everberabat,*] MSS. quidam *verberabat.*

31 Ob-

rabat, nunc inpreſſis pertinaciter [31] obſtructa claudebat, [32] nunc avulſis violenter deſtituta nudabat, nunc oppoſitis jugiter in terga trudebat: tela etiam, quae ipſi vehemmenter intorſerant, excepta ventis [34] inpetu ſupinata, ac retrorſum coacta ipſos infeliciter configebant. Proſpexit ſibi humanae conſcientiae pavor: Nam continuo ſeſe, parva ſuorum manu fuſa, victori Theodoſio hoſtilis proſtravit exercitus. Eugenius captus atque interfectus eſt. Arbogaſtes [35] ſua ſe manu perculit. Ita & hic duorum ſanguine bellum civile [36] reſtinctum eſt, abſque illis decem millibus Gothorum, quos, praemiſſos a Theodoſio, Arbogaſtes delêſſe funditus fertur, quos utique perdidiſſe lucrum & vinci vincere fuit. Non inſulto obtrectatoribus noſtris. Unum aliquod ab initio Urbis conditae bellum proferant, tam pia neceſſitate ſuſceptum, tam divina felicitate confectum, tam clementi benignitate ſopitum, ubi nec pugna gravem caedem, nec victoria cruentam exegerit ultionem: & fortaſſe concedam, ut non haec fidei Chriſtiani ducis conceſſa videantur, quamvis ego hoc teſtimonio non laborem, quando unus ex ipſis, poeta quidem eximius, ſed paganus pervicaciſſimus, [37] hujuſmodi verſibus & Deo & homini teſtimonium tulit, quibus ait:

O nimium dilecte Deo! [38] *tibi militat aether,*
Et conjurati veniunt ad claſſica venti.

Ita

31 *Obſtructa claudebat*,] Senſus eſt, turbine iito nonnullis ex hoſtium numero ſcuta tam violenter ad pectora atque ora inpreſſa fuiſſe, ut vix reſpirandi dederint facultatem.

32 *Nunc avulſis*] Quum ſcilicet turbine ſaevo e manibus eriperentur, vel ita reflecterentur, ut nuda hoſtes vulneribus ora praeberent.

33 *Nunc oppoſitis*] Quando arcere vim tempeſtatis a facie vellent, opponendo ſcuta, eadem vi turbinis in terga proſternebantur iisdem milites, qui geſtabant.

34 *Inpetu ſupinata*] Florentt. duo, *inpetu ſupinato.*

35 *Sua ſe manu*] MSS. aliquot, *ſua ſeſe manu*, vel *ſeſe ſua manu.*

36 *Reſtinctum eſt*] Lugd. Bat. pr. *exſtinctum* (ſed ſuperſcribitur *reſtinctum*) eſt. Edd. quaedam Vett. *reſtrictum eſt.*

37 *Hujuſmodi verſibus*] MSS. aliquot *ejuſmodi verbis.*

38 *Tibi militat aether*,] In Edit. Auguſtana haec leguntur,

O ni-

Ita caelitus judicatum eſt inter partem, etiam ſine praeſidio hominum de ſolo Deo humiliter ſperantem, & partem arrogantiſſime de viribus ſuis, & de idolis praeſumentem. [39] Theodoſius autem, compoſita tranquillataque Republica, apud Mediolanum conſtitutus, diem obiit.

O nimirum dilecte Deo, cui fudit ab aſtris
Aeolus armatus hiemes, tibi militat aether,
Et conjurati veniunt ad claſſica venti.

Et ita quidem leguntur hi verſus apud Claudianum de III. Conſulatu Honorii vſ. 96. niſi quod ibi pro *fudit* in fine verſus primi, ſit

Cui fundit ab antris, &c.

Oroſius tamen mihi videtur noluiſſe admittere propter mentionem Aeoli, Dei pagani, adeoque contraxiſſe verſus. Sunt MSS. in quibus legitur *ad humillima claſſica venti*, ex quibus vox prior ex varia lectione nata eſt.

39 *Theodoſius autem*] Victorioſiſſimi hujus & vere Chriſtianiſſimi imperatoris ſubjicere lubet nummum aureum, qui quondam exſtitit in Muſeo Marckiano. In parte ejus anteriore cernitur imago Theodoſii pectore tenus, dextra manus ſpiculum, laeva clypeum, equeſtris expeditionis typo ſignatum, tenet; pectus thorace, caput gemmata caſſide tegitur, ſcribitur in circuitu, D*ominus* N*oſter* THEODOSIUS P*ius* F*elix* AVG*uſtus*. Ab altera parte ſedet Nova Roma, ad pedes, maritimae potentiae ſymbolum, prora ratis cum gubernaculo conſpicitur, dextra haſtam, laeva victoriolam, globo impoſitam, tenet. Concordia Theodoſii & Arcadii hac inſcriptione laudatur, CONCORDIA AVG*uſtorum.* Nummus, ut ex ſubſcriptione patet, Conſtantinopoli ſignatus eſt.

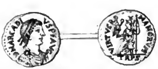
CA-

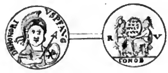
CAPUT XXXVI.

De imperio & rebus geſtis Arcadii, Theodoſii junioris & Honorii Caeſarum. De Gildonis perfidia ac molitionibus, tamen per Maſcezilem compreſſis.

Anno ab Urbe condita MCXLIX. [1] Arcadius Auguſtus, cujus nunc filius Theodoſius Orientem regit, & Honorius Auguſtus, frater ejus, cui nunc Reſpublicam innititur, quadrageſimo & ſecundo loco, commune imperium, diviſis tantum ſedibus tenere coeperunt: [2] vixitque Arcadius poſt patris exceſſum annis duodecim, imperiique ſummam Theodoſio [3] filio ſuo parvo admodum, moriens tradidit. Interea Gildo comes, qui in initio regni eorum Africae praeerat, ſimul ut defunctum Theo-

1 *Arcadius &c. & Honorius*] Hi duo Theodoſii filii, ex voluntate patris, poſt Conſtantini Magni filios, Romanum imperium ejuſque partes inter ſe diviſerunt. Neuter eorum ſufficientes oneri cervices habuit, miſereque ſub iiſdem, vafritie & fraude tutorum, barbarorumque invaſionibus adflicta fuit res Romana. Utriuſque Auguſti nummum aureum ſubjicere placuit. In Arcadii nummo, ex Gaza Marckiana quondam deſumto, Virtus Romanorum laudatur, quae tamen ſub inbelli principe parum enituit; in Honorii nummo diuturnum ejus imperium celebratur, de quo Bandurius, ex cujus Opere Honorii nummus deſumtus eſt, poteſt inſpici.

2 *Vixitque*] Perizon. *vixit.* Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. *vixit itaque.*

3 *Filio ſuo*] Aliquot ex MSS. cum Ed. Aug. *ſuo* non agnoſcunt.

Theodoſium comperit, [4] ſive, ut quidam ferunt, quadam permotus invidia, [5] Africam Orientalis imperii partibus jungere molitus eſt: ſive, ut alia tradit opinio, minimam in parvulis ſpem fore arbitratus, praeſertim cum abſque his non facile antea quiſquam puſillus in imperio relictus, ad maturitatem virilis aetatis [6] evaſerit: iſtique propemodum ſoli inveniantur, quos, ob egregiam patris ac ſuam fidem, & diviſos & deſtitutos Chriſti tutela provexerit. [7] Africam, excerptam à ſocietate Reipublicae, ſibi uſurpare auſus eſt, gentili magis licentia contentus quam ambitu regiae adfectationis inflatus. Huic [8] Maſcezil frater fuit, qui novarum rerum in fratre molitiones perhorreſcens, relictis apud Africanam militiam duobus filiis adoleſcentibus, in Italiam rediit. Gildo, & abſentiam fratris & praeſentiam filiorum ejus ſuſpectam habens, adoleſcentes dolo circumventos interfecit. Ad hunc jam, [9] ut hoſtem, bello inſequendum Maſcezil frater miſſus eſt, quem idoneum procurandae reipublicae fore propriae orbitatis recens dolor pollicebatur. Igitur Maſcezil jam inde à Theodoſio ſciens, quantum in rebus deſperatiſſimis [10] oratio hominis per fidem Chriſti à clementia Dei impetraret, [11] Caprariam inſulam adiit, unde ſecum ſanctos ſervos Dei [12] aliquot permotos precibus ſuis ſumſit: cum his, orationibus, jejuniis, pſalmis dies [13] & noctes continuans, ſine bello victoriam meruit, ac ſine caede vindictam. Arda-

4 *Sive, ut quidam ferunt,*] MSS. Perizon. Lugd. Batt. pr. & tert. cum Coll. Gronov. *ſicut quidam ferunt.*

5 *Africam orientalis imperii partibus &c.*] Ed. Aug. inter *imperii* & *partibus* interſerit *ſui.* Gildo autem, vel Africae, cujus obtinebat curam, orientales quoque adjungere voluit provincias, vel tyrannidem occupare in Africa ſola eamque partem imperii Romani, diſcerptam a corpore reliquo, ſibi vindicare.

6 *Evaſerit:*] Perizon. & Lugd. Bat. pr. cum Coll. Gronov. *pervenerit.* Mox *& iſti* iidem MSS. & aliqui Lugd. Batt.

7 *Africam excerptam*] Pro hiſce in tribus Lugd. Batt. Perizon. & Coll. Gronov. legitur *exceptam arcem.* Forſitan ita legendum eſt, *Africam excerptam a ſocietate reipublicae, arcem ſibi uſurpare auſus eſt.* Notum eſt enim *arcem occupare* & *tenere*, apud Latinos ſcriptores paſſim de occupata tyrannide dici. Vide, quae notavimus ad Tertulliani Apologeticum pag. 48.

8 *Maſcezil*] Varie in MSS. Oroſii & Diaconi quoque, hoc nomen ſcribitur. *Maſcebiel* hic, at infra *Maſceibel*, habet Lugd. Bat. pr. *Maſcelzel* ſec. *Maſcezel* Flor. ſec. & Ed. Aug. *Maſceibel* Lugd. Bat. tert. & quart. & denique *Maſeczel* Cod. Perizon.

9 *Ut hoſtem, bello inſequendum*] MSS. *in hoſtem bello inſequentem.*

10 *Oratio hominis &c.*] Ed. Auguſt. hanc ſuppeditat lectionem, *oratio per fidem & clementiam Dei impetravit*, quae haud abſurda eſt.

11 *Caprariam*] Florent. ſec. *Capriam.*

12 *Aliquot*] Perizon. *aliquos.*

13 *Et noctis*] Perizon. cum Lugd. Batt. pluribus *noctiſque.*

14 *In-*

dalio fluminis nomen eſt, quod fluit inter [14] Thebaſtem & Metrideram civitates: ubi cum parva manu, hoc eſt, cum quinque millibus (ut ajunt) militum, [15] contra ſeptuaginta millia hoſtium caſtra [16] metatus, cum interjecta mora excedere loco, [17] oppoſitaſque praejacentis vallis anguſtias tranſgredi vellet, [18] intercurrente nocte, beatum Ambroſium epiſcopum, Mediolani paulo ante defunctum, per ſomnium ſibi videre viſus eſt, ſignificantem manu, & inpacto ad humum ter baculo dicentem: *Hic*, *hic*, *hic*. Quod ille prudenti conjectura intellexit [19] merito adnuntiantis fidem victoriae, verbo locum, numero diem ſignificari. [20] Subſtitit, ac tertio demum die, poſt noctem orationibus hymniſque pervigilem, [21] ab ipſis caeleſtium ſacramentorum myſteriis, in hoſtem circumfuſum [22] proceſſit: [23] & cum ad eos qui primi occurrerant, pia pacis verba jactaret, ſigniferum quemdam [24] inſolenter obſiſtentem, & jamjamque pugnam excitantem, gladio percuſſit in brachio: eumque manu debilem, ipſo vulnere coëgit pronum inclinare vexillum. Quo viſo, reliquae cohortes deditionem jam fieri priorum exiſtimantes, certatim ſeſe ad Maſcezilem ſignis tradidère converſis. Barbari, quorum magnam multitudinem [25] Gildo ad bellum deduxerat, defectu militum de-

14 *Inter Thebaſtem & Metrideram*] Pro *Metrideram* Florentt. duo legunt *Admederam*, Lugd. Bat. ſec. & Ultr. *Ammederam*, quart. & Perizon. *Mederam*, Lugd. Bat. pr. *Oomeodoram*, tert. cum Coll. Gronov. *Odmeoderam*. Ed. Auguſt. *Admeredam*. Sed apud Paulum Diaconum lib. XIII. p. 90. invenio, *quod fluit inter Tereſtem & Amedarum civitates.*

15 *Contra ſeptuaginta millia hoſtium*] Lugd. Bat. tert. & Coll. Gronov. XL. millia numerant.

16 *Metatus*] Perizon. *metatus eſt.*

17 *Oppoſitaſque praejacentis vallis anguſtias*] Cod. Periz. & Coll. Gronov. *oppoſituſque praejacentes valles anguſtus* &c. Apud Diaconum legitur, *adpoſituſque vallis praejacentes anguſtias tranſgredi vellet.*

18 *Intercurrente nocte*] Sic quoque legitur apud Diaconum, ſed *incurrente nocte* malunt Ed. Auguſt. & Cod. Lugd. Bat. ſec. cum Ultr. Reliqui Lugd. Batt. tres cum Perizon. & Coll. Gronov. legunt *inſiſtente nocte.*

19 *Merito adnunciantis*] Quinti caſus videtur iſtud *merito*, id eſt, ablativi, non vero adverbium; ſignificat igitur per meritum Ambroſii, jam inter Beatos relati. Perizon. *meritoque.*

20 *Subſtitit*] Ita in Diacono legitur, & ſic quoque habent Cod. Ultr. & Coll. Gronov. neque diſplicet. Vulgg. *ſubſtitit.*

21 *Ab ipſis*] Edd. quaedam Vett. *munitus ipſis.*

22 *Proceſſit*:] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. & Cod. Perizon. *procedit.*

23 *Et cum ad eos*] Ed. Aug. *& cum jam ad eos.*

24 *Inſolenter*] Cod. Perizon. *violenter.*

25 *Gildo*] De hujus Gildonis motu ejuſque criminibus exſtat Q. Aurelii Symmachi epiſtola ad Stilichonem ſcripta lib. IV. epiſt. 4.

deſtituti, in diverſa fugerunt. Gildo & ipſe fugam molitus arrepta navi, [26] ut in altum provectus, ac deinde revocatus in Africam, poſt aliquot dies ſtrangulatus, interiit. Periclitaremur ſub tantorum miraculorum relatu, praeſumta mentiendi inpudentia, niſi adhuc vocem noſtram conſcientia eorum, qui interfuêre, praecurreret. Nullae aguntur inſidiae, nulla corruptio, ſeptuaginta millia hoſtium vincuntur pene ſine pugna: fugit victus ad tempus, ne plus audeat victor iratus. Transportatur in diverſum locum, [27] ut neſciat frater occidi, [28] quo vindicatur occiſo. Sane idem Maſcezil, elatus rerum ſecundarum inſolentia, poſthabito ſanctorum conſortio, cum quibus antea Deo militans vicerat, etiam eccleſiam temerare auſus eſt, atque ex ea quoſdam non dubitavit extrahere. Secuta eſt poena [29] ſacrilegum. Nam iisdem ſuperſtitibus atque inſultantibus, quos ab Eccleſia ad poenam protraxerat, poſt aliquantum tempus [30] & ipſe ſolus punitus eſt: [31] probavitque in ſe uno, ad utrumque [32] ſemper divinum vigilare judicium: quando & cum ſperavit, adjutus, & cum contemſit, occiſus eſt.

26 *Ut in altum provectus*] Vocula *ut* non comparet in tribus Lugd. Batt.

27 *Ut neſciat frater occidi*] Ita recte MSS. & Edd. Fabr. Peſſime in aliis legebatur, *ut neſciatur a fratre occidi*. In Aug. Ed. legitur, *ut neſciat frater occidi*, *frater occidere*, *quo vindicatur occiſo*. Sed ſenſus Oroſii eſt, propterea in locum a fratre Maſcezile diverſum ejectum ibidemque occiſum fuiſſe Gildonem, ne frater juberet illam necem, qua ſua filiorum orbitas vindicaretur.

28 *Quo vindicatur occiſo.*] Ita Lugd. Batt. omnes cum Coll. Gronov. *qui* &c. At MSS. Florentt. & Edd. Vett. *quo vindicantur occiſi*, videlicet liberi Maſcezilis.

29 *Sacrilegum*] Lugd. Batt. pr. & tert. cum Coll. Gronov. *ſacrilegium*.

30 *Et ipſe ſolus*] Ita tranſponunt haec verba MSS. pro *ſolus & ipſe*. In Aug. Ed. atque Cod. Ultr. deletur *&*.

31 *Probavitque*] Recte, non *provocavitque*, prouti in Lugd. Batt. pr. & tert. atque Coll. Gronov. invenitur.

32 *Semper*] Abeſt a MSS. Lugd. tribus, ut & a Cod. Perizon. & Coll. Gronov.

CA-

Digitized by Google

CAPUT XXXVII.

De Ruffini & Stiliconis ſcelere: item Rhadagaiſii regis Gothorum; quomodo Romam terruerit & victus ſit.

INterea cum a Theodoſio Imperatore ſeniore, ſingulis [1] potiſſimis infantum cura & diſciplina utriuſque palatii commiſſa eſſet, hoc eſt, Ruffino Orientalis aulae, Stiliconi Occidentalis imperii, quid uterque egerit; quidve agere conatus ſit, exitus utriuſque docuit: cum alius ſibi, alius filio ſuo adſectans regale faſtigium, ut rebus repente turbatis, neceſſitas Reipublicae ſcelus ambitus tegeret, barbaras gentes ille inmiſit, hic fovit. Taceo de Alarico rege cum Gothis ſuis ſaepe victo, ſaepe concluſo, ſemperque dimiſſo. [2] Taceo de infelicibus bellis apud [3] Pollentiam geſtis, quum barbaro & pagano [4] duci, hoc eſt, Sauli, belli ſumma commiſſa eſt: cujus inprobitate [5] reverendiſſimi dies & ſanctum Paſcha violatum eſt, cedentique hoſti propter religionem, ut pugnaret extortum eſt: cum quidem, oſtendente in brevi judicio Dei, & quid favor ejus poſſet, & quid [6] ultio exigeret, pugnantes vicimus, victores victi ſumus. Taceo de ipſorum inter ſe barbarorum crebris dilacerationibus, [7] cum ſe invicem Gothorum cunei duo, deinde Alani atque Hunni variis caedibus populabantur. Rhadagaiſus, omnium antiquorum praeſentiumque ho-

1 *Potiſſimis*] Codex Perizon. *potentiſſimis*. Male.

2 *Taceo de infelicibus bellis*] Sic ſcribere jubent Codd. Perizon. & Lugd. Batt. pr. & tert. Nam *illis*, quod in Vulgg. legitur, ex varia lectione prognatum eſt, ut docet Ed. Auguſtan. in qua utraque lectio, *bellis illis* conjungitur.

3 *Pollentiam*] Liguriae urbem, nam & alia ejus nominis in Piceno fuit. Utraque geminata litera *l. Pollentia*, ut habent MSS. meliores, non, ut Ed. Vulgg. *Polentia*, ſcribebatur.

4 *Duci*] Edd. quaedam Vett. *duce*, *cui ſumma belli* &c. ſed contra MSS. & verum ſenſum.

5 *Reverendiſſimi dies & ſanctum Paſcha*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. *diei* vel *Dei Paſcha*.

6 *Ultio*] Additur in Edd. quibuſdam Vett ex abundanti *divina*.

7 *Cum ſe invicem*] Perizon. *cum in ſe invicem*.

8 *Inundavit*] Oroſii eſt verbum, cujus gloſſa

hoſtium longe inmaniſſimus, repentino inpetu totam [8] inundavit Italiam. Nam fuiſſe in populo ejus plus quam ducenta millia Gothorum ferunt. Hic ſupra hanc incredibilem multitudinem indomitamque virtutem paganus & Scytha erat: qui, ut mos eſt barbaris [9] hujuſmodi gentibus, omnem Romani generis ſanguinem diis ſuis propinare devoverat. Hoc igitur Romanis arcibus inminente, fit omnium paganorum [10] in Urbe concurſus, [11] Hoſtem adeſſe cum utique virium copia, tum maxime praeſidio deorum potentem: Urbem autem ideo deſtitutam & mature perituram, quia deos & ſacra [12] perdiderit. Magnis querelis ubique agitur, & continuo [13] de repetendis ſacris celebrandiſque tractatur. Fervent tota Urbe blaſphemiae, vulgo nomen Chriſti tamquam lues aliqua praeſentium temporum [14] opprobriis gravatur. Itaque ineffabili judicio Dei factum eſt, uti, quoniam in permixto populo piis gratia, inpiis poena debebatur, oportebatque permitti hoſtes, qui inſuadibilem in plurimis, & contradicentem civitatem ſeverioribus ſolito flagris coarguerent, non tamen eos qui indiſcrete evectos intemperata caede delerent, duo tunc Gothorum populi cum duobus potentiſſimis regibus ſuis per Romanas provincias [17] baccharentur: quorum unus Chriſtianus [18] propiorque Romano, & (ut res

do-

gloſſa eſt in Ed. Auguſt. *invadit.*

9 *Hujuſmodi*] Perizon. *eiſdem*, Lugd. Batt. pr. & tert. cum Coll. Gronov. *ejuſdem genti.*

10 *In Urbe*] Ed. Aug. *in Urbem*, quod non recipio.

11 *Hoſtem adeſſe*] Blanditur magis haec lectio Cod. Perizon. quam quae in reliquis MSS. & in Edd. invenitur, *hoſtem eſſe.* In Edd. quibuſdam Vett. praecedit *clamantium*, quaſi non ſignificantior eſſet ſenſus, ſine ficulneo illo fulcro.

12 *Perdiderit.*] Perizon. *perdiderat.*

13 *De repetendis*] In textu MS. Lugd. Bat. primi erat, *de repentinis ſacris*, adſcripta in margine vera lectione.

14 *Opprobriis gravatur*] Sic malo cum MSS. Perizon. & tribus Lugd. Batt. atque Coll. Gronov. quam *probris ingravatur*, quod Codd. reliqui, ut & Edd. habent.

15 *Oportebatque*] Cod. Perizon. *oportebat.*

16 *Non tamen eos,*] Ed. Auguſt. addit *hoſtes.*

17 *Baccharentur*] MSS. omnes, quos ad hunc locum novem conſului, una cum Coll. Gronov. & Cod. Aug. habent *bacchabantur.* Haec lectio, ſi placet, juxta Cod. Perizon. lectionem, *oportebatque*, quod ſupra legitur, mutari debet, in *oportebat*, & a verbis illis, *duo tunc* novus inchoare ſenſus, poſita diſtinctione majori poſt illa, *caede delerent.*

18 *Propiorque Romano*] Neſcio unde in Fabr. & Scotti Edd. *propriorque*, quod non magis placet quam *propitiorque Romano*, quod in Perizon. & Aug. Codd. legitur. Significat minus barbarum, & propius ad Romanos mores accedentem.

19 *In*

docuit) timore Dei mitis [19] in caede, alius paganus, [20] barbarus, & vere Scytha, qui non tantum gloriam aut praedam quantum inexſaturabili crudelitate ipſam caedem amaret in caede: & hic jam ſinu receptus Italiae, [21] Romam è proximo trementem terrore quaſſabat. Itaque ſi huic ultionis poteſtas permitteretur, quem Romani ob hoc praecipue timendum arbitrabantur, quia Deorum favorem ſacrificiorum obſequiis invitaret; & [22] inmoderatior caedes ſine fructu emendationis arſiſſet, & error noviſſimus pejor priore creviſſet: quandoquidem in pagani & idololatrae manus [23] incidiſſe, non ſolum paganis reſiduis de inſtaurando cultu idolorum eſſet indubitata perſuaſio, ſed etiam Chriſtianis periculoſa confuſio, cum & hi terrerentur praejudicio, & illi confirmarentur exemplo. Quamobrem [24] juſtus diſpenſator humani generis Deus perire paganum hoſtem voluit, & Chriſtianum praevalere permiſit, ut pagani blaſphemanteſque Romani, & illo confunderentur perdito, & hoc punirentur inmiſſo: maxime cum Imperatoris Honorii admiranda in rege continentia, & ſanctiſſima fides [25] non parum divinae miſericordiae mereretur. Conceduntur quidem adverſus inmaniſſimum illum hoſtem Rhadagaiſum, aliorum hoſtium cum copiis ſuis inclinati ad auxilium animi. Adſunt [26] Uldin & [27] Sarus, Hunnorum & Gothorum duces, praeſidio Romanorum: ſed non ſinit Deus rem potentiae ſuae, virtutem hominum & maxime hoſtium videri. Conterritum divinitus *Rhadagaiſum [28] in Faeſulanos montes cogit: ejuſque (ſecundum eos qui parciſſime referunt) [29] ducenta millia hominum, inopum conſilii & cibi, in arido & aſpero montis jugo, urgente undi-

19 *In caede,*] Tres ex Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. *in caedes.* Sed nihil mutandum eſt, quia aliquanto poſt ſequitur de altero, *ipſam caedem amaret in caede.*

20 *Barbarus,*] Excidit hoc ex Lugd. Batt. pr. & tert. cum Coll. Gronov.

21 *Romam è proximo* &c.] MSS. aliquot legunt, *Romam proximo trementem terrore quaſſabat.*

22 *Inmoderatior caedes*] Male Editi quidam *inmoderatior caede.*

23 *Incidiſſe,*] Perizon. & Coll. Gronov. *incidiſſent*, nullo ſano ſenſu.

24 *Juſtus*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. *juſtiſſimus.*

25 *Non parum divinae miſericordiae* &c.] Lugd. Bat. pr. ſcribit, *& ſanctiſſima fides divinae miſericordiae auxilium mereretur.*

26 *Uldin*] Apud Diaconum legitur *Virdinus*, in Edd. Venetis *Uldinus.*

27 *Sarus,*] Duo ex Lugd. Batt. cum Coll. Gronov. *Parus.*

28 *In Faeſulanos montes*] In Florent. pr. extrema litera in duabus hiſce vocibus eraſa adparet.

29 *Ducenta millia*] Lugd. Batt. tert. & Coll. Gronov. *DCC. millia.*

Digitized by Google

dique timore concludit: agminaque, quibus dudum anguſta videbatur Italia, latendi ſpe [30] in unum ac parvum verticem trudit. Quid multis morer? Non diſpoſita in bellum acies fuit, non furor, timorque incerta pugnae praetulit, non caedes acta, non ſanguis effuſus eſt, [31] non poſtremo (quod felicitatis loco deputari ſolet) damna pugnae [32] eventu compenſata victoriae; edentibus, bibentibus, ludentibuſque noſtris, tanti illi tamque inmanes hoſtes, eſurientes & ſitientes languenteſque confecti ſunt. Parum hoc eſt, niſi captum [33] & catenatum ac ſubjugatum ſciant: quem timuêre Romani: illumque idololatram ſuum, cujus ſacrificia ſe magis pertimeſcere quam arma fingebant, ſine praelio victum ac vinctum ſub jugo cateniſque deſpiciant. Igitur rex Rhadagaiſus, ſolus ſpem fugae ſumens, clam ſuos deſeruit, atque in noſtros incidit, à quibus [34] captus, ac pauliſper retentus, deinde interfectus eſt. Tanta vero multitudo captivorum Gothorum fuiſſe fertur, ut, viliſſimarum pecudum modo, ſingulis aureis paſſim greges hominum venderentur. Sed nihil ſupereſſe Deus de eodem populo ſinit. Nam ilico cunctis qui emebantur morientibus, quod inprobi emtores eorum non inpenderunt turpiter pretiis, expenderunt miſericorditer ſepulturis. Igitur ingrata Roma, [35] quae ſicut nunc ſenſit, non ad remittendam, ſed ad reprimendam idololatriae praeſumtionem, judicis Dei obliquam miſericordiam, [36] ita continuo propter vivorum mortuorumque [37] ſanctorum piam recordationem, Dei iram paſſura non plenam,

30 *In unum ac parvum verticem*] Ed. Auguſtana legit, *in unum, ac parvum in verticem.*

31 *Non poſtremo (quod felicitatis loco*] Perizon. tres Lugd. Batt. & Coll. Gronov. *non poſtremo, quod in felicitatis loco.* Veneti & Aug. Ed. deleto *non*, legunt, *quod felicitatis poſtremo loco deputari ſolet.*

32 *Eventu compenſata victoriae,*] Lugd. Batt. pr. & ſec. cum Coll. Gronov. *fuerunt eventu compenſata victoriae.*

33 *Et catenatum*] In nullis, quos conſului MSS. ut nec in Ed. Aug. adparet. Reſpondent tamen hiſce illa quae mox ſequentur, *ſine praelio victum* (ſive, ut Perizon. legit) *captum ac vinctum ſub jugo cateniſque deſpiciant.*

34 *Captus, ac pauliſper retentus, deinde* &c.] Perizon. Codex cum duobus tribuſve Lugd. Batt. & Coll. Gronov. *captus, pauliſper detentus, & deinde interfectus eſt.*

35 *Quae ſicut nunc ſenſit,*] Pro *nunc* MSS. Perizon. cum duob. Lugd. Batt. *non* legunt, at Coll. Gronov. *quoque ſicut non ſenſit.* In Lugd. pr. inveni ita ſcriptum, *quoque ſic non ſenſit.* Nihil tamen muto, licet ſenſus aliquantum obſcurus ſit.

36 *Ita continuo*] Coll. Gronov. *ita continuo ſicut propter vivorum* &c.

37 *Sanctorum*] Ed. Auguſt. *avorum.*

38 *Aliquantulo*] Lugd. Bat. pr. *aliquanto.*

39 *Def-*

nam, ſi forte confuſa poeniteat, & per experentiam fidem diſcat, ab incurſu Alarici regis & hoſtis, ſed Chriſtiani, [38] aliquantulo ad tempus ſpatio, [39] differtur.

39 *Differtur.*] Lugd. Bat. quart. *differretur.* Sed in Lugd. Bat. primo in textu quidem legitur *defertur queat*, ſed corrigitur *differri queat*, quomodo & in tertio legitur. Verum Vulg. lectio ſana eſt, Romam innuit Oroſius, quamvis aeternae Urbis ſuperbiat titulo, tamen per iram Dei aliquando perituram, ſed differre Deum iram ſuam, ſi forte, non perdita a Rhadagaiſo, cui id non conceſſit quia paganus erat, poenitens, mitius puniatur ab Alarico, homine Chriſtiano, ut ita fidem diſcat, & per fidem divinis caſtigationibus cum fructu ſe ſubmittat. Confer extremum capitis ſequentis.

CAPUT XXXVIII.

De molitionibus Stiliconis comitis, ejuſque & Eucherii interitu.

Interea comes Stilico, Vandalorum inbellis, avarae, perfidae & doloſae gentis genere editus, parvipendens quod ſub Imperatore imperabat, Eucherium, filium ſuum, ſicut à pleriſque traditur, jam inde Chriſtianorum perſecutionem à puero privatoque meditantem, [1] in imperium quoquo modo ſuſtinere nitebatur. Quamobrem Alaricum, cunctamque Gothorum gentem, pro pace optima & quibuſcumque ſedibus ſuppliciter ac ſimpliciter orantem, occulto foedere fovens, publice autem & belli & pacis copia negata, ad terendam terrendamque Rempublicam reſervavit. Praeterea gentes alias copiis viribuſque intolerabiles, quibus nunc Galliarum Hiſpaniarumque provinciae premuntur; hoc eſt, Alanorum, Suevorum, Vandalorum, [2] ipſoque ſimul motu inpulſorum Burgundionum, ultro in arma ſollicitans, [3] deterſo ſemel Romani

1 *In imperium*] Ed. Aug. & MSS. fere omnes, quos inſpexi, ita exhibent, non *in imperio*, ut Vulgg.

2 *Ipſoque*] Ed. Auguſt. *ipſorumque ſimul motu* &c. quod non damno.

3 *Deterſo ſemel* &c.] Male excidit ex Cod. Perizon. vox *ſemel*, nam auget ſignificationem, prouti apud Tertullianum & optimos ſcriptores Latinos eo ſenſu occurrere ſolet.

mini nominis metu, ſuſcitavit. [4] Eas interim ripas Rheni quatere; & pulſare Gallias voluit, ſperans miſer ſub hac neceſſitatis circumſtantia, [5] quod & extorquere imperium [6] genero poſſet in filium, & barbarae gentes tam facile comprimi quam commoveri valerent. Itaque ubi Imperatori Honorio exercituique Romano haec tantorum ſcelerum ſcena patefacta eſt, commoto juſtiſſime exercitu, occiſus eſt Stilico; qui, ut unum puerum [7] purpura indueret, totius generis humani ſanguinem [8] dedidit. Occiſus eſt & Eucherius, qui ad conciliandum ſibi favorem paganorum, reſtitutione templorum & everſione eccleſiarum inbuturum ſe regni primordia minabatur, paucique cum iiſdem ſatellites tantarum molitionum puniti ſunt. Ita minimo negotio [9] paucorumque poena, eccleſiae Chriſti cum Imperatore religioſo & liberatae ſunt & vindicatae. Itaque poſt haec [10] tanta augmenta blaſphemiarum, nullamque poenitentiam, ultima illa diuque ſuſpenſa Urbem poena conſequitur.

4 *Eas interim* &c.] Nulla ante haec verba in prioribus Editt. ponebatur diſtinctio, unde turbatus eorumdem intellectus fuit. Pro *ripas* Ed. Auguſt. habet *ipſas ripas*, ut & *ipſorumque* pro *ipſorum*.

5 *Quod & extorquere*] Saepiſſime in MSS. Oroſii ponitur *quia* pro *quod*, ſicuti etiam hoc in loco in pleriſque Codd. permutantur; ſed nos ſequimur illos, qui *quod* ſcribunt. Perizon. habet *qua*.

6 *Genero poſſet in filium*,] Gener Stiliconis erat Honorius, ducta in uxorem ejuſdem filia; ſed dum Eucherio filio parat regnum Stilico, extorquere illud genero Honorio ſtudet. Novam vero lectionem ſuppeditat Cod. Perizon. ita ſcribens, *qua & extorquere imperium tenero poſſet filio* &c. Sed Vulg. ſana eſt.

7 *Purpura indueret*,] Sic Ed. Aug. & MSS. meliores, alii *purpuram indueret*.

8 *Dedidit*,] Ita reſtitui ex MSS. Florentt. & Ed. Aug. nam *dedit* legitur in aliis.

9 *Paucorumque poena*,] Plures ex MSS. *paucorum poena*.

10 *Tanta augmenta blaſphemiarum*,] Cod. Perizon. legit, *tanta augmenta & piacula blaſphemiarum*.

C a

CAPUT XXXIX.

Quomodo Roma per Gothos irrupta fuerit, depraedata & incenſa; ſolis Chriſtianis tutis & liberis.

[1] Adeſt Alaricus, trepidam Romam obſidet, [1] turbat, irrumpit. Dato tamen praecepto [2] prius, ut ſi qui in ſancta loca praecipueque [3] in ſanctorum Apoſtolorum Petri & Pauli baſilicas [4] confugiſſent, hos in primis inviolatos ſecuroſque eſſe ſinerent. Tum deinde, in quantum poſſent praedae inhiantes, à ſanguine temperarent. Accidit quoque, quo magis illa Urbis irruptio indignatione Dei acta, quam hoſtis fortitudine probaretur, ut beatus Innocentius, [5] Romanae eccleſiae epiſcopus, tamquam juſtus Lot, ſubtractus a Sodomis, occulta providentia Dei apud Ravennam tunc poſitus, peccatoris populi non videret excidium. Diſcurrentibus itaque per Urbem barbaris, forte unus Gothorum, idemque potens & Chriſtianus, ſacram Deo virginem [6] jam aetate provectam, in quadam eccleſiaſtica domo reperit: cumque ab ea aurum argentumque honeſte expoſceret, [7] illa fideli conſtantia eſſe apud ſe plurimum, & mox proferendum ſpoſpondit, ac protulit. [8] Dumque, expoſitis opibus, adtonitum barbarum magnitudine & pondere ac-

pul-

1 *Turbat, irrumpit.*] Perizon. cum Ultr. & duobus Lugd. Batt. *turbatam* vel *turbatamque irrumpit.*

2 *Prius,*] Abeſt ab Ed. Auguſt.

3 *In ſanctorum*] Cod. Perizon. non habet *in.*

4 *Confugiſſent,*] Perizon. idem *confugerent.*

5 *Romanae eccleſiae*] Ed. Auguſt. *Romanae urbis.* In eadem *Loth* deſideratur, & mox mavult *peccatoris tunc populi* &c.

6 *Jam aetate provectam,*] Edit. Auguſt. *etiam aetate provectam.*

7 *Illa*] Perizon. *illi:*

8 *Dumque, expoſitis opibus* &c.] Aliquot ex MSS. & quidem numero plures, legunt, *cumque, expoſitis opibus, adtonitum barbarum magnitudine, pondere, pulcritudine* &c.

9 *In-*

pulcritudine, ignota etiam vaſorum qualitate [9] intelligeret, virgo Chriſti ad barbarum ait: *Haec Petri Apoſtoli ſacra miniſteria ſunt. Praeſume, ſi audes, de facto tu videris.* [10] *Ego quia defendere non valeo, neque tenere audeo.* Barbarus vero ad reverentiam religionis, timore Dei & fide virginis motus, ad Alaricum per nuntium haec retulit: qui continuo reportari ad Apoſtoli baſilicam [11] univerſa, ut erant, vaſa imperavit: virginem etiam, ſimulque omnes qui ſe adjungerent Chriſtianos, eodem cum defenſione deduci. Ea domus [12] a ſanctis ſedibus [13] longe, ut ferunt, & medio interjectu Urbis aberat. Itaque magno ſpectaculo omnium diſpoſita per ſingulos ſingula, & ſuper capita elata palam aurea atque argentea vaſa portantur, exſertis undique ad defenſionem gladiis pia pompa munitur. [14] Hymnis, Deo Romanis barbariſque concinentibus, publice canitur. Perſonat latè in excidio Urbis ſalutis tuba, omneſque etiam in abditis latentes, invitat ac pulſat. Concurrunt undique ad vaſa Petri vaſa Chriſti; plurimi etiam pagani Chriſtianis profeſſione, [15] etſi non fide, admiſcentur; & per hoc tamen ad tempus, quo magis confundantur, evadunt. Quanto copioſius [16] adgregantur Romani confugientes, tanto avidius circumfunduntur barbari defenſores. O ſacra & ineffabilis divini judicii diſcretio! O ſanctum iſtud & ſalutare flumen, quod parva exortum domo, dum beato alveo in ſanctorum ſedes tendit, oberrantes periclitanteſque animas in ſalutis ſinum pia rapacitate pervexit! O praeclara illa Chriſtianae militiae tuba, quae generaliter cunctos dulciſſimo ad vitam modulamine invitans, quos [17] ad ſalutem inobedientes non ſuſcitavit, [18] in-

9 *Intelligeret*,] Edd. quaedam, *videret.*
10 *Ego quia defendere non valeo, neque tenere audeo.*] Ita ex MSS. ſuis reſtituit Fabricius, cum antea legeretur pro *tenere* (praeterquam in Edit. Aug.) *contendere.* In Perizon. autem & Lugd. Bat. quarto & Ultr. legitur, *Ego, quia defendere non queo* (vel *nequeo*) *tenere non audeo.*
11 *Univerſa,*] Abeſt hoc a Cod. Perizon. qui mox legit, *eadem cum defenſione.*
12 *A ſanctis ſedibus*] Edd. quaedam *ſanctis ſedibus.*
13 *Longe, ut ferunt,*] Ita ſcribere jubent Ed. Auguſt. & MSS. meliores. Vulgg. *longe ut ferunt.*
14 *Hymnis,*] Ed. Auguſt. *Hymnum*, ſunt & quae habent *Hymnus.*
15 *Etſi non fide,*] Sic lege ex MSS. & Ed. Aug. *ſi non fide* Edd. Vulgg.
16 *Adgregantur*] Perizon. *congregantur.*
17 *Ad ſalutem*] Perizon. & Lugd. Bat. quart. *ad vitam.*

18 *In-*

[18] inexcuſabiles reliquit ad mortem. [19] Myſterium hoc, quod in transferendis vaſis, [20] dicendis hymnis, ducendis populis fuit, tamquam magnum cribrum fuiſſe arbitror, per quod ex congregatione populi Romani, tamquam ex magna maſſa frumenti, per omnia ex univerſo ambitu civitatis latebrarum foramina, effluxêre grana viva, ſive occaſione, ſive veritate commota, omnia tamen de praeſente ſalute credentia, [21] ex horreo dominicae praeparationis accepta ſunt: Reliqua vero, [22] ſicut ſtercora, & velut paleae, ipſa vel incredulitate vel inobedientia praejudicata, ad exterminium atque incendium remanſerunt. Quis haec [23] perpendere plenis miraculis quis praedicare dignis laudibus queat? Tertia die barbari, quam ingreſſi fuerant Urbem, ſponte diſcedunt, [24] facto quidem aliquantarum aedium incendio, ſed ne tanto quidem, [25] quantum ſeptingenteſimo conditionis ejus anno caſus effecerat. Nam ſi exhibitam Neronis Imperatoris ſui ſpectaculis inflammationem recenſeam, procuidubio nulla comparatione aequiparabitur ſecundum id, quod excitaverat laſcivia Principis, hoc quod nunc intulerit ira victoris. [26] Neque vero Gallorum meminiſſe in hujuſmodi collatione debeo, qui [27] continuo pene anni ſpatio incenſae everſaeque Urbis adtritos cineres poſſederunt. Et ne quiſquam forte dubitaret ad correptionem [28] ſuperbae laſciviae, & blaſphemae civitatis hoſtibus fuiſſe permiſſum, eodem tempore clariſſima Urbis loca fulminibus [29] diruta ſunt, quae inflammari ab hoſtibus nequiverunt.

18 *Inexcuſabiles*] Lugd. Bat. quart. *intricabiles.*

19 *Myſterium hoc, quod &c.*] In Lugd. Bat. quarto legitur *myſterium miſerabile* &c. quod viam ſternit ad lectionem Cod. Perizon. *Myſterium hoc mirabile, quod &c.*

20 *Dicendis hymnis,*] Cod. Perizon. *dicendiſque hymnis.*

21 *Ex horreo*] Florent duo *& horreo.*

22 *Sicut ſtercora,*] Ed. Aug. & MSS. Florentt. *velut ſtercora.*

23 *Perpendere*] Edit. eadem, *perpendet.*

24 *Facto quidem*] MSS. aliquot *facto tamen.*

25 *Quantum ſeptingenteſimo*] Iidem, *quantum in ſeptingenteſimo.*

26 *Neque vero Gallorum*] Perizon. & tres Lugd. Batt. *Ne Gallorum &c.*

27 *Continuo*] Tres Lugd. Batt. *continui pene anni ſpatio adtritos cineres poſſederunt.* deletis reliquis. *Per continui pene anni ſpatium* quaedam Ed. Vett. habent.

28 *Superbae*] Ed. Aug. *ſuperbiae.* Lugd. Batt. tres, *ſuperbae & miſerae civitatis.* Cod. Perizon. *ſuperbae, laſcivae, blaſphemae & miſerae civitatis.* Quae lectio non diſplicet.

29 *Diruta ſunt,*] Lugd. Bat. pr. & tert. *dirupta ſunt.* quod non eſt ſpernendum.

CAPUT XL.

De irruptione, vaſtationeque Alanorum, Suevorum & Vandalorum. Item de Gratiano tyranno & Conſtantino imperatore apud Britannos; deque Didymi & Veriniani geſtis & interitu.

[1] Anno itaque ab Urbe condita MCLXIV. irruptio Urbis per Alaricum facta eſt: cujus rei quamvis recens memoria [2] ſit, tum ſi quis ipſius populi Romani & multitudinem videat, & vocem audiat, nihil factum, ſicut etiam ipſi fatentur, arbitrabitur, niſi aliquantis adhuc [3] exſiſtentibus ex incendio ruinis forte doceatur. In ea irruptione Placidia, Theodoſii principis filia, Arcadii & Honorii [4] Imperatorum ſoror, ab Ataulpho, Alarici propinquo, [5] capta eſt, atque in uxorem adſumta, quaſi [6] eam divino judicio velut ſpeciale pignus obſidem Roma tradiderit, ita juncta [7] potentiſſimo barbari regis conjugio, multo Reipublicae commodo fuit. Interea ante biennium Romanae irruptionis, excitatae per Stiliconem gentes Alanorum, ut dixi, Suevorum, Vandalorum, multaeque cum his aliae, Francos proterunt, Rhenum tranſeunt, Gallias invadunt, directoque impetu Pyrenaeum uſque perveniunt: cujus obice ad tempus repulſae, per circumjacentes provincias refunduntur. His per Gallias bacchantibus, apud Britannias Gratianus, municeps ejuſdem inſulae, tyrannus creatur & occiditur. Hujus loco Conſtantinus, ex infima militia, propter ſolam ſpem nominis, ſine merito virtutis eligitur,

1 *Anno itaque*] Tres ex Lugd. Batt. quibus Perizon. Ultr. & Coll. Gronov. accedunt, ſecundam vocem non agnoſcunt.

2 *Sit,*] Ed. Auguſt. *eſt.*

3 *Exiſtentibus ruinis*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. *exſtantibus ruinis.*

4 *Imperatorum ſoror,*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. legunt *Imperatoris ſoror ablata.*

5 *Capta eſt,*] Verbum *eſt* delent tres Lugd. Batt. duo Florentt. Perizon. & Coll. Gronov.

6 *Eam*] Quinque ex iiſdem legunt *eamdem.*

7 *Potentiſſimo barbari regis*] Ita Ed. Auguſtana, reliquae, *potentiſſimi barbari regis*, quod diſplicet auribus. Lugd. Bat. pr. *regis* delet, quod & faciunt duo Florentt.

8 *Ibi*

ſitur, qui continuo ut invaſit imperium, in Gallias tranſiit. [8] Ibi ſaepe à barbaris incertis foederibus illuſus, detrimento magis Reipublicae fuit. [9] Miſit in Hiſpanias judices, quos cum provinciae obedientes [10] accepiſſent, duo fratres juvenes nobiles & locupletes, Didymus & Verinianus [11] non adſumſerunt; ne adverſus tyrannum quidem tyrannidem, ſed Imperatori juſto adverſus tyrannum & barbaros tueri ſeſe patriamque ſuam moliti ſunt. Quod ipſo rei geſtae ordine patuit. Nam tyrannidem nemo niſi celeriter maturatam [12] ſecreto invadit, & publice armat, cujus ſumma eſt, adſumto diademate [13] ac purpura, videri antequam ſciri. Hi vero [14] plurimo tempore ſervulos tantum ſuos [15] ex propriis praediis colligentes, ac vernaculis alentes ſumtibus, nec diſſimulato propoſito, abſque cujuſquam inquietudine ad Pyrenaei clauſtra tendebant. [16] Adverſus hos Conſtantinus Conſtantem filium ſuum, proh dolor! ex monacho Caeſarem factum, cum barbaris [17] quibuſdam, qui quondam in foedus recepti atque in militiam adlecti, [18] Honoriaci vocabantur, in Hiſpanias miſit. Hinc apud Hiſpanias prima mali [19] labes. Nam interfectis illis fratribus, qui tutari privato praeſidio Pyrenaei Alpes moliebantur, his barbaris quaſi

8 *Ibi ſaepe*] Lugd. Batt. pr. & tert. *ubi ſaepe.*

9 *Miſit in Hiſpanias*] Multae Edd. legunt, *Miſit vero in Hiſpaniam judices*, ſed contra MSS.

10 *Accepiſſent.*] Lugd. Batt tres cum Coll. Gronov. *audiſſent.* Non *Verinianus*, ſed *Viridianus* alter horum vocatur apud Paulum Diaconum.

11 *Non adſumſere;*] Omnes fere MSS. habent *non adſumere*, quod bene & Latine dictum eſt, ſed an ita ſcripſerit Oroſius, haud liquet. Quae vero ſequuntur, a paucis, ut puto, facile, prout vulgata ſunt, intelligentur. Editi habent, *non adſumſere, ne adverſus tyrannum* &c. Majori diſtinctione poſt *adſumſere* poſita, ſenſus magis erit liquidus, praeſertim ſi pro *ne* reponas *nec*, vel illud *ne* capias ut idem ſignificet quod *nec.* Senſus eſt; Imo hi juvenes ne arma quidem pro tyrannide (ſua videlicet, id enim in ſequentibus diluit Oroſius) contra tyrannum ſumſerunt, ſed pro imperatore & patria, contra tyrannum & barbaros. MSS. qui *adſumere* habent, delent *ne.* ſed inmerito, prout quidam ex illis intra *tyrannum* & *quidem*, interjiciunt quoque fruſtra *ſeſe*, atque deinde expungunt *& barbaros.*

12 *Secreto*] Abeſt a Cod. Aug. & Florentt. duobus *ſecrete.*

13 *Ac purpura,*] Duo ex Lugd. Batt. *aut purpura.*

14 *Plurimo tempore*] Perizon. *primo tempore.*

15 *Ex propriis praediis*] Lugd. Batt. pr. & tert. *propriis praeſidiis.*

16 *Adverſus hos*] Perizon. *adverſus quos.*

17 *Quibuſdam,*] Abeſt a MSS. Lugd. Batt. & Coll. Gronov.

18 *Honoriaci*] In MSS. quibuſdam *Honoriani*, in aliis *Honoriacti* vocantur. In Perizon. dicuntur *Honoraciaci.*

19 *Labes.*] Lugd. Batt. cum Perizon. & Coll. Gronov. *fuit* addunt.

quaſi in pretium victoriae, primum praedandi [20] in Palatinis campis licentia data: dehinc ſupradicti montis clauſtrorumque ejus cura permiſſa eſt, remota ruſticanorum fideli & utili cuſtodia. Igitur Honoriaci, inbuti praeda & [21] illecti abundantia, quo magis ſcelus inpunitum foret, [22] atque ipſi ſceleri plus liceret, prodita Pyrenaei cuſtodia clauſtriſque patefactis, cunctas gentes, quae per Gallias vagabantur, Hiſpaniarum provinciis inmittunt, iiſdemque ipſi adjunguntur, ubi actis aliquamdiu magnis cruentiſque diſcurſibus, poſt graves [23] rerum atque hominum vaſtationes, [24] de quibus ipſos quoque modo poenitet, [25] habita ſorte & diſtributa uſque ad nunc poſſeſſione conſiſtunt.

20 *In Palatinis campis*] Lugd. Batt. quatuor cum Perizon. & Coll. Gronov. & Ed. Auguſt. *in Palaeſtinis campis.*

21 *Illecti*] Ed. Aug. *adlecti.*

22 *Atque ipſi ſceleri plus liceret*,] Emendavi hunc locum ex Ed. Auguſt. quae ita exhibet. Nam Vulgg. edunt, *atque ipſis ſceleris plus liceret.* Pro quo tres Lugd. Batt. cum Goll. Gronov. atque Ultr. melius *ipſis ſceleribus.* Perizon. *atque ipſos plus ſceleri liceret.*

23 *Rerum atque hominum*] Tres ex Lugd. Batt. *ſervorum hominumque.*

24 *De quibus ipſos* &c.] Quum haec lectio in omnibus inveniatur MSS. ut & in Ed. Aug. exſulare juſſi illam, quam Editores, ſuo arbitratu, repoſuerunt, *quarum ipſos* &c.

25 *Habita ſorte* &c.] Paulus Diaconus in fine libri XIII. *Itaque, poſt multas ſtrages, incendia & rapinas, tandem diviſis ſedibus barbari, ad aratra converſi, Romanorum reſiduos ceperunt ut amicos fovere.*

CAPUT XLI.

Dictorum velut epilogus. Item omnes omnia juſte ſuſtinuiſſe, ſive pii ſive inpii fuerint.

MUlta nunc mihi de [1] hujuſmodi rebus loquendi foret facultas, ſi non ſecundum omnes homines apud uniuſcujusque mentem conſcientia ſecreta loqueretur. Irruptae ſunt Hiſpaniae, caedes vaſtationeſque paſſae ſunt. [2] Nihil quidem novum, [3] hoc enim nunc per

1 *De hujuſmodi*] Florentt. duo *de hujuſcemodi.*

2 *Nihil quidem novum*,] MSS. quidam, *nihil novum.*

3 *Hoc enim nunc*] Ultima vox a Lugd. Batt. tribus abeſt.

4 *Il-*

per biennium [4] illud, quo hoſtilis gladius [5] ſaeviit, [6] ſuſtinuere a barbaris, quod per ducentos quondam annos paſſae [6] fuerunt a Romanis, quod etiam ſub Gallieno Imperatore per annos propemodum duodecim, Germanis evertentibus exceperunt. Verumtamen quis non ſe, qui ſui ſuorumque actuum vel etiam cogitationum conſcius, judicia Dei metuit, juſte omnia paſſum, vel etiam parva ſuſtinuiſſe fateatur? aut qui ſe non intelligit, Deumque non metuit, quomodo non juſte iſta & quidem parva ſuſtinuit? [7] Quae cum ita ſint, illud tamen clementia Dei eadem pietate qua dudum praedixerat, procuravit, ut ſecundum Euangelium ſuum, quo inceſſabiliter [8] commonebat, [9] *Cum vos perſecuti fuerint in una civitate, fugite in aliam*, [10] quiſquis egredi vellet atque abire, ipſis barbaris mercenariis miniſtris ac defenſoribus uteretur. Hoc tunc ultro ipſi offerebant. Et qui auferre omnia interfectis omnibus poterant, particulam ſtipendii ob mercedem ſervitii ſui & [11] transvecti oneris flagitabant. Et hoc quidem [12] a plurimis factum eſt. Qui autem non crediderunt Euangelio Dei, quaſi contumaces, [13] vel ſi etiam non audierunt, dupliciter contumaces, [14] non dederunt locum irae, juſte a ſupervenientе ira comprenſi & oppreſſi ſunt. Quamquam & poſt hoc quoque continuo barbari, exſecrati gladios ſuos, ad aratra converſi ſunt, reſiduosque Romanos ut ſocios modo & amicos fovent, ut inveniantur jam inter eos quidam Romani, qui malint inter barbaros pauperem libertatem, quam inter Romanos tributariam ſollicitudinem ſuſtinere. [15] Quamquam

4 *Illud,*] Non invenitur in iiſdem MSS. ut nec in Ed. Auguſt.

5 *Saeviit,*] Sic malo cum Perizon. Cod. quam *ſaevit* quod in reliquis eſt.

6 *Fuerunt*] MSS. aliquot *fuerant.*

7 *Quae cum ita ſint,*] Edd. Fabr. & Scotti, *quae cuncta ita ſint*, inepte & contra MSS. *Quae juſta cum ſint.* Perizon.

8 *Commonebat,*] Lugd. Batt. tres cum Perizon. & Coll. Gronov. *praecipit*

9 *Cum vos* &c.] *Quod ſi perſequantur vos* &c. Lugd. Bat. pr. & Perizon. Exſtat in Evang. Matth. Cap. X.

10 *Quiſque egredi vellet* &c.] Ed. Auguſt. & Florent. pr. & Ultr., *quiſquis egredi atque abire vellet.* Aliquot ex Lugd. Batt. *quiſque quo abire velit, ipſis barbaris mercenariis miniſtris ac defenſoribus utebatur.* Florent. tert. *quiſque egrediatur quo abire vellet.* Nos lectionem Cod. Perizon. reliquis praetulimus.

11 *Tranſvecti oneris*] Florent. ſec. *transvectionis.* Contenti ſcilicet erant data pecunia pro transvectione illarum rerum, quas in uſum egredientium, deducentes eoſdem, in alium locum tranſportabant.

12 *A plurimis*] Abeſt ab Ed. Auguſt.

13 *Vel ſi*] Abeſt *vel* a duobus Lugd. Batt.

14 *Non dederunt*] Lugd. Bat. pr. *& non dederunt.* Perizon. *& non crediderunt.*

15 *Quamquam*] Ed. Auguſt. *tamquam.*

quam ſi [16] ob hoc ſolum barbari Romanis finibus inmiſſi forent; quod vulgo per Orientem & Occidentem Eccleſiae Chriſti Hunnis & Suevis, Vandalis & Burgundionibus, diverſiſque & innumeris credentium populis [17] replentur, laudanda & adtollenda Dei miſericordia [18] videretur: quandoquidem, etſi cum labefactione noſtri, tantae gentes agnitionem veritatis [19] acciperent, quam invenire utique niſi hac occaſione non [20] poſſent. Quid enim damni eſt Chriſtiano ad vitam aeternam inhianti, huic ſaeculo quolibet tempore & quoquo pacto abſtrahi? Quid autem lucri eſt pagano in medio Chriſtianorum adverſus fidem obdurato, ſi paulo diutius diem protrahat, [21] quandoquidem morituro deſperata converſio eſt? Et quia ineffabilia ſunt judicia Dei, quae nec ſcire omnia, nec [22] explicare quae ſcimus, poſſumus, breviter expreſſerim [23] correptionem judicis Dei, quoquo pacto accidat, juſte ſuſtinere qui ſciunt, [24] juſte ſuſtinere qui neſciunt.

16 *Ob hoc ſolum*] MSS. Lugd. Batt. aliquot *ad hoc ſolum.*

17 *Replentur*,] Lugd. Bat. pr. *replerentur.*

18 *Videretur*:] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. *videtur.*

19 *Acciperent*,] Iidem MSS. *acceperint*, Perizon. *acceperant.*

20 *Poſſent*:] Perizon. *potuiſſent.*

21 *Quandoquidem morituro deſperata conveſio eſt?*] Lugd. Batt. pr. tert. & quart. cum Coll. Gron. *quandoque morituro*, ſed ſec. *quandoquidem moriturus*, deinde iidem omnes, accedente Perizon. *cui deſperata converſio eſt.* Sed Vulg. ſeſe ſatis tueri poteſt.

22 *Explicare*] Lugd. Batt. pr. & tert. cum Coll. Gronov. habent *explere:*

23 *Correptionem*] Edd. quaedam Vett. *correctionem.*

24 *Juſte ſuſtinere* &c.] Reſpondent haec illis, quae ſupra praeceſſerunt: *Verumtamen, quis non ſe, qui ſui ſuorumque actuum* &c. Inepte igitur Ed. Auguſt. legit, *juſte ſuſtineri qui ſciunt*, *injuſte ſuſtinere qui neſciunt.*

CA-

Digitized by Google

CAPUT XLII.

Recitat Catalogum quemdam tyrannorum, qui tandem omnes opera Conſtantii comitis deleti fuerint.

ANno ab Urbe condita MCLXV., Honorius Imperator videns, tot oppoſitis tyrannis, nihil adverſum barbaros agi poſſe, ipſos prius tyrannos [1] deleri jubet. Conſtantio comiti hujus belli ſumma commiſſa eſt. Senſit tunc demum Reſpublica & quam utilitatem in Romano tandem duce receperit, & quam eatenus perniciem per longa tempora barbaris comitibus ſubjecta tolerarit. Igitur Conſtantius comes in Galliam cum exercitu profectus, Conſtantinum Imperatorem apud [2] Arelatem civitatem clauſit, cepit & occidit. Jam hinc, ut de Catalogo tyrannorum quam breviſſime loquar, Conſtantem Conſtantini filium, Gerontius comes ſuus, [3] vir nequam ac inprobus, apud Viennam interfecit, atque in ejus locum Maximum quemdam [4] ſubſtituit. Ipſe vero Gerontius a ſuis militibus occiſus eſt. Maximus, exſutus purpura, deſtitutuſque a militibus Gallicanis, qui in Africam trajecti, deinde in Italiam revocati ſunt, nunc inter barbaros [5] in Hiſpania egens exſulat. Jovinus poſtea, vir Galliarum nobiliſſimus, in tyrannidem [6] mox ut adſurrexit, cecidit. Sebaſtianus frater ejuſdem, hoc ſolum, ut tyrannus moreretur, elegit.

1 *Deleri jubet.*] Ita Florentt. duo, Perizon. Ultr. & Lugd. Bat. tert. Reliqui, ut & Edd. *delere jubet.*

2 *Arelatem*] Editi & MSS. quidam *Arelatum*, nam utroque modo ſcribi ſolet, ſed *Arelatem* habet quoque Diaconus, delens *civitatem*, quae vox in MSS. Oroſii quoque nonnullis expungitur.

3 *Vir nequam ac inprobus,*] Lugd. Batt. omnes cum Perizon. & Coll. Gronov. *nequam magis quam probus.*

4 *Subſtituit.*] Perizon. *conſtituit.*

5 *In Hiſpania egens exſulat.*] Lugd. Bat. ſec. *inter barbaros Hiſpaniae egens exſulat.* Paulus Diaconus initio libri XIV. *Is*, (Conſtantius) *mox ut Gallias ingreſſus eſt, continuo Conſtantinum tyrannum apud Arelatem exſtinxit. Conſtans vero, filius ejus, a Gerontio, ſuo comite, Viennae interemtus eſt. In cujus locum Gerontius Maximum ſubſtituens, ipſe a ſuis militibus jugulatus eſt. Maximus deinde purpura exſutus, in Hiſpania exſulans, egens obiit.*

6 *Mox ut adſurrexit, cecidit.*] Ed. Aug.

Digitized by Google

git. Nam continuo, [7] ut creatus, occiſus eſt. Quid de infeliciſſimo Attalo loquar, cui occidi inter tyrannos honor & mori lucrum fuit? [8] In hoc Alaricus Imperatore facto; infecto, refecto ac defecto, citius his omnibus actis pene quam dictis, mimum riſit, & ludum ſpectavit imperii, nec mirum, [9] ſi jure hac pompa miſer luſus eſt, cujus ille umbratilis conſul Tertullus auſus eſt in curia dicere, [10] *Loquar vobis, Patres conſcripti, Conſul & pontifex, quorum alterum teneo,* [10] *alterum ſpero*, ſperans ab eo qui ſpem non habebat, & maledictus utique [11] quia ſpem ſuam poſuerat in homine. Attalus itaque tamquam inane imperii ſimulacrum cum Gothis uſque ad Hiſpanias portatus eſt, [12] unde diſcedens navi, incerta moliens, in mari captus & ad Conſtantium comitem deductus, deinde Imperatori Honorio exhibitus, truncata manu, vitae relictus eſt. Heraclianus interea Africae comes miſſus, cum idem Attalus umbram geſtaret imperii, Africam ſtrenue adverſum judices ab eo miſſos tutatus, conſulatum [13] adſecutus eſt; quo elatus ſupercilio, Sabinum [14] domeſticum ſuum, virum ingenio callidum, induſtriaque ſolertem & ſapientem nominandum, ſi animi vires tranquillis ſtudiis adcommodaviſſet, generum adlegit: cum quo quorumdam periculorum ſuſpiciones dum patitur, fecit, atque aliquandiu Africana annona extra ordinem [15] detenta, ipſe

& cecidit. Lugd. pr. & tert. cum Coll. Gronov. *& occidit.* Pro *adſurrexit* Perizon. *ſurrexit.*

7 *Ut creatus, occiſus eſt.*] Lugd. Batt. omnes cum Ultr. Perizon. Meo Coll. Gronov. adeoque MSS. omnibus, delent *eſt*, quod inferunt (praeter Auguſt.) Editi, legentes, *ut eſt creatus, occiſus eſt.*

8 *In hoc Alaricus* &c.] Id eſt, dum Alaricus, Gothorum rex, hunc Attalum imperatorem conſtituit Romanum, iterum privatum facit, dein rurſus imperatorem, atque mox rurſus in ordinem redigit, idque breviſſimo temporis ſpatio, quid aliud agit, quam ut in ſcena vilem inducae homuncionem, qui, depoſita perſona, futurus ſit privatus, atque lubente Alarico rurſus imperatorio habitu in ſcenam ſit prodíturus, & depoſito eodem futurus iterum, ut antea, privatus?

9 *Si jure hac pompa*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. *ſi hoc jure ac pompa.*

10 *Alterum ſpero,*] Videlicet pontificatum, reſtituto idolorum cultu, ſi perſeveraſſet umbratilis quoque imperator ſuus in regno. Male Oroſii locum excepit Paulus Diaconus, ſcribens in initio lib. XIV. *Tertullus conſul, qui futurum ſe principem in ſenatu gloriatus eſt, pari nihilominus exitu periit.*

11 *Quia*] Lugd. Batt. tres cum Coll. Gronov. & Cod. Periz. legunt *qui*

12 *Unde diſcedens navi*] MSS. aliquot *deſcendens*, ut & Ed. Aug.

13 *Adſecutus eſt;*] Ed. Aug. *conſecutus eſt.*

14 *Domeſticum ſuum,*] Florent. ſec. *Sabinum judicem, comitem ſuum.*

15 *Detenta,*] Ita MSS. *retenta* Vulgg.

16 *Cer-*

ipſe tandem cum inmenſa, [16] certe temporibus noſtris [17] ſatis incredibili claſſe navium, Romam contendit. Nam habuiſſe tunc tria millia ſeptingentas naves dicitur: quem numerum ne apud Xerxem quidem, praeclarum illum Perſarum regem, nec Alexandrum Magnum, vel quemquam alium fuiſſe regum, hiſtoriae ferunt. Is ſimul ut cum agmine militum ad Urbem pergens litore egreſſus eſt, occurſu comitis Marini territus & in fugam verſus, arrepta navi, Carthaginem ſolus rediit, atque ibi continuo militari manu interfectus eſt. Sabinus, gener ejus, Conſtantinopolim fugit, unde [18] poſt aliquantum temporis retractus, exilioque damnatus eſt. Hunc omnem Catalogum, ut dixi, vel manifeſtorum tyrannorum, vel inobedientium ducum optima Honorius Imperator religione & felicitate occidi [19] meruit, magna Conſtantius comes induſtria & celeritate confecit: merito ſane, quia [20] in his diebus praecipiente Honorio, & adjuvante Conſtantio, pax & unitas per univerſam Africam Eccleſiae Catholicae reddita eſt: & corpus Chriſti, quod nos ſumus, redintegrata [21] diſciſſione ſanatum eſt; inpoſita exſecutione ſancti praecepti Marcellino tribuno, viro in primis prudenti & induſtrio, omniumque bonorum ſtudiorum adpetentiſſimo, quem Marinus comes apud Carthaginem (incertum zelo ſtimulatus, an auro corruptus) occidit: qui continuo revocatus ex Africa, factuſque privatus, vel ad poenam, vel ad poenitentiam conſcientiae ſuae dimiſſus eſt.

16 *Certe*] Perizon. *ſatis*,

17 *Satis incredibili*] Editi (praeter Auguſt.) *&* *ſatis incredibili*, Verum MSS. illud *&* non agnoſcunt, atque etiam ſenſui officit.

18 *Poſt aliquantum temporis*] Florent. ſec. & Lugd. Bat. tert. cum Coll. Gronov. *tempus* pro *temporis* habent, ſed Lugd. Bat. ſec. *poſt aliquantum temporis*. In fine periodi *eſt* ex MSS. adpoſui.

19 *Occidi meruit*] Supina admodum negligentia, non modo in cunctis Edd. ſed & omnibus MSS. praeterquam Lugd. Batt. primo & tert. atque Coll. Gronov. omiſſum fuit verbum *occidi*, ſine quo ridiculus admodum eſt ſenſus.

20 *In his*] Ed. Aug. *his diebus*. Cod. Periz. *illis diebus*, uterque deleto *in*.

21 *Diſciſſione*] Lugd. Batt. quatuor, Coll. Gronov. & Edd. Venetae, *diſceſſione*.

22 *Viro inprimis prudenti*] Ed. Aug. *bono viro, inprimis* &c.

23 *Marinus comes*] Is qui Heraclianum in Italia copiis ſuis exſuerat, atque deinde cum imperio in Africam miſſus fuerat.

CA-

CAPUT XLIII.

Quomodo Gothi expulſi, quid Ataulphus rex eorum inſtituerit. De Segerico & Vallia regibus Gothorum.

Anno ab Urbe condita MCLXVIII. Conſtantius comes apud Arelatem, Galliae urbem, conſiſtens, magna rerum gerendarum induſtria, Gothos Narbona expulit, atque abire in Hiſpaniam coëgit, interdicto praecipue, atque intercluſo omni commeatu navium, & peregrinorum uſu commerciorum. Gothorum tunc populis Ataulphus rex praeerat: qui poſt irruptionem Urbis ac mortem Alarici, Placidia, ut dixi, captiva, ſorore Imperatoris, in uxorem adſumta, Alarico in regnum ſucceſſerat. Is, ut ſaepe auditum, atque [1] ultimo exitu ejus probatum eſt, ſatis ſtudioſe ſectator pacis, militare fideliter Honorio Imperatori, ac pro defendenda Romana republica inpendere vires Gothorum praeoptavit. Nam ego quoque ipſe virum quemdam Narbonenſem, illuſtris ſub Theodoſio militiae, etiam religioſum [2] prudentemque & gravem, apud Bethleëm oppidum Palaeſtinae, beatiſſimo Hieronymo preſbytero [3] referentem audivi, ſe familiariſſimum Ataulpho apud Narbonam fuiſſe: ac de eo ſaepe ſub teſtificatione didi-

1 *Ultimo exitu ejus*] Lugd. Batt. tres *in ultimo exitu ejus.*

2 *Prudentemque*] Iidem MSS. *prudentem.*

3 *Referentem*] Ita tres Codd. Lugd. Batt. Coll. Gronov. & Ed. Auguſt. ſcribunt, neque aliter ſcribi debet. Vulgata certe nihil ineptius. Illa ſic habet, *Hieronymo presbytero referente, audivi ſe* &c. quaſi, referente Hieronymo presbytero, Narbonenſem illum audiviſſet Oroſius, quum innuat, ſe interfuiſſe illi colloquio. Quidam dein MSS. ex Lugd. Batt. ut & Coll. Gronov. habent, *audiviſſe me fateor*, vel *audiviſſe fateor*, & dein *ſe fuiſſe.*

4 Eſ-

Digitized by Google

didiciſſe, quod ille cum [4] eſſet animo, viribus, ingenioque nimius, referre ſolitus eſſet, ſe in primis ardenter inhiaſſe: ut, obliterato Romano nomine, Romanum omne ſolum, Gothorum imperium & faceret & vocaret: eſſetque, ut vulgariter loquar, Gothia, [5] quod Romania fuiſſet; fieretque nunc Ataulphus, quod quondam Caeſar Auguſtus. At ubi multa experientia probaviſſet, neque Gothos ullo modo parere legibus poſſe propter effraenatam barbariem, neque reipublicae interdici leges oportere, ſine quibus Reſpublica [6] non eſt Reſpublica; [7] elegiſſe ſe ſaltem, ut gloriam ſibi de reſtituendo in integrum, augendoque Romano nomine Gothorum viribus quaereret, habereturque apud poſteros Romanae reſtitutionis auctor, poſtquam eſſe non [8] potuerat inmutator. Ob hoc abſtinere a bello, ob hoc [9] inhiare paci nitebatur, praecipuè Placidiae uxoris ſuae, feminae ſane ingenio acerrimae & religionis [10] ſatis probae, ad omnia bonarum ordinationum opera perſuaſu & conſilio temperatus. Cumque eidem paci petendae atque offerendae ſtudioſiſſime inſiſteret, apud Barcinonem, Hiſpaniae urbem, dolo ſuorum, ut fertur, occiſus eſt. Poſt hunc Segericus rex a Gothis creatus, cum itidem judicio Dei ad pacem pronus eſſet, nihilominus & a ſuis interfectus eſt. Deinde Vallia ſucceſſit in regnum, ad hoc [11] electus a Gothis, ut pacem infringeret: ad hoc ordinatus a Deo, ut pacem confirmaret. Hic igitur territus maxime judicio Dei, quia cum magna ſuperiore abhinc anno Gothorum manus, inſtructa armis navigiiſque, tranſire in Africam moliretur, in duodecim millibus paſſuum Gaditani freti tem-

4 *Eſſet*] Lugd. Bat. pr. *erat*.

5 *Quod Romania fuiſſet*;] De hac adpellatione, quae ſollicitari non debet, vide Spanhemium in Orbe Romano p. 166.

6 *Non eſt reſpublica*;] Ed. Auguſt. *non eſſet reſpublica*.

7 *Elegiſſe ſe ſaltem*,] Edd. Vulgg. *ſalutem*, praeter Venetas & Auguſt. atque primam omnium, in qua certe lectione nulla ſalus bono ſenſui. MSS. quos inſpexi omnes habent *ſaltem*. Florent. tert. ſcribit *elegiſſe ſaltem*.

8 *Potuerat*] Ex Ed. Auguſtana ſumtum, reliquae habent *poterat*.

9 *Inhiare paci*] Hoc quoque ex MSS. & Edd. Vett. pro *inhiare pace*.

10 *Satis probae*,] Conſenſu ſuo ita quoque eadem Exemplaria ſic ſcribi volunt, non *ſatis probatae*.

11 *Electus*] MSS. plerique *ordinatus*.

Digitized by Google

tempeſtate correpta, miſerabili exitu [12] perierat: memor etiam illius acceptae ſub Alarico cladis, cum in Siciliam Gothi tranſire conati, in conſpectu ſuorum miſerabiliter arrepti & demerſi ſunt, pacem optimam cum Honorio Imperatore, datis lectiſſimis obſidibus pepigit. Placidiam, Imperatoris ſororem, honorifice apud ſe honeſteque habitam, fratri reddidit. [13] Romanae ſecuritati periculum ſuum obtulit, ut adverſum caeteras gentes, quae per Hiſpanias conſediſſent, ſibi pugnaret, [14] & Romanis vinceret: quamvis & caeteri Alanorum, Vandalorum Suevorumque reges, eodem nobiſcum placito [15] depacti forent, mandantes Imperatori Honorio: Tu cum omnibus pacem habe, [16] omniumque obſides accipe: [17] nos nobis confligimus, nobis perimus, [18] tibi vincimus: [19] inmortalis vero quaeſtus erit Reipublicae tuae, [20] ſi utrique pereamus. [21] Quis haec crederet, niſi res doceret? Itaque nunc quotidie apud Hiſpanias geri bella gentium, & agi ſtrages ex alterutro barbarorum crebris certiſque nuntiis diſcimus, praecipue Valliam Gothorum regem inſiſtere patrandae paci ferunt. Ex quo [22] utcumque conceſſerim, [23] ut licenter Chriſtiana tempora reprehendantur, ſi quid a conditione mundi uſque ad nunc ſimili factum felicitate

12 *Perierat*] Miſericorditer nimis Lugd. Bat. ſec. *pene perierat.*

13 *Romanae ſecuritati*] Lugd. Bat. quart. & Perizon. *Romanae ſocietati.*

14 *Et Romanis vinceret*] Lugd. Batt. pr. & quart. *Romanis vinceret.*

15 *Depacti forent*] Edd. quaedam *deſpecti* MSS. tres Lugd. Batt. *compacti.*

16 *Omnium obſides accipe*] MSS. iidem, *obſidesque accipe nos*, deleto *omnium.*

17 *Nos nobis confligimus, nobis perimus*] Ita ſcribo cum quatuor Lugd. Batt. Flor. ſec. Perizon. aliisque MSS. & Ed. Aug. Male Vulgg. *nos nobiſcum confligimus, nobis perimus.*

18 *Tibi vincimus*] Lugd. Bat. quart. *tibi vincemus.*

19 *Inmortalis vero quaeſtus erit reipublicae tuae*] In MSS. omnibus inveni ſcriptum, *inmortali vero quaeſtu erit* &c. unde patet jubere eoſdem, ut legamus, *inmortali vero quaeſtui erit reipublicae tuae.* In Codd. vero Perizon. & Lugd. Bat. tert. deſideratur *erit.*

20 *Si utrique pereamus.*] Supra cap. XXXV. *Ita & hic duorum ſanguine bellum civile reſtinctum eſt, abſque illis decem millibus Gothorum, quos praemiſſos a Theodoſio Arbogaſtes deleſſe funditus fertur; quos utique perdidiſſe lucrum, & vinci vincere fuit.*

21 *Quis haec crederet*] Ed. Auguſt. *quis crederet*, Cod. Perizon. *Quis haec ſciret niſi res docerent?*

22 *Utcumque*] Perizon. *utrumque.*

23 *Ut licenter*] In MSS. pr. Lugd. Bat. *ut libenter*, ſed ſuperſcribitur *licenter.* Ed. Aug. *ut decenter.*

24 *Uſ-*

te doceatur. Manifeſtavimus, ut arbitror, atque oſtendimus, non magis verbo pene quam digito innumera bella ſopita, plurimos exſtinctos tyrannos, compreſſas, coanguſtatas, addictas, exinanitasque immaniſſimas gentes minimo ſanguine, nullo certamine, ac pene ſine caede. Supereſt ut obtrectatores noſtros molitionum ſuarum poeniteat, veritatique erubeſcant; Deumque verum & ſolum, qui poteſt omnia, credant, timeant, diligant & ſequantur: cujus omnia, & quae mala putant, bona eſſe didicerunt. Explicui, adjuvante Chriſto ſecundum tuum praeceptum, beatiſſime pater Auguſtine, ab initio mundi [24] uſque in praeſentem diem, hoc eſt, per annos quinque mille ſexcentos & ſeptemdecim, cupiditates & punitiones hominum peccatorum, conflictationes ſeculi, & judicia Dei, quam breviſſime & quam ſimpliciſſime [25] potui, Chriſtianis tamen temporibus, propter praeſentem magis Chriſti gratiam, ab illa incredulitatis confuſione diſcretis. [26] Ita jam ego certo & ſolo quem concupiſcere debui, obedientiae meae fructu fruor. De qualitate autem opuſculorum tu videris, qui praecepiſti, tibi [27] adjudicanda, ſi edas: per te judicata, ſi deleas.

24 *Uſque in praeſentem diem*] Tres Lugd. Batt. *uſque ad* &c.

25 *Potui*,] Lugd. Batt. tres, *ut potui.*

26 *Ita jam*] MSS. iidem, *ſed jam.*

27 *Adjudicanda*] Ed. Auguſt. *dijudicanda.*

PAULI OROSII,

VIRI DOCTISSIMI

LIBER APOLOGETICUS,

CONTRA

PELAGIUM,

DE ARBITRII LIBERTATE.

Poſſibilitatis non eſt, neque praeſumtionis meae, beatiſſimi Sacerdotes, ſed artiſſimae ac pene extremae ut ipſi agnoſcitis, neceſſitatis : ut ego nunc videar. Quod quidem ut facerem, injuria coactus ſum : non ſolum defenſor fidei meae, ſed etiam perfidiae manifeſtator alienae. Sicut enim purgationi propriae ſtudere debeo, propter conſcientiam autem dico non meam, ſed alterius: ita & deprehenſos in grege ovium lupos oſtentare ad digitum cogor, propter fidem & zelum : zelum autem non meum dico, ſed Chriſti : ſed neque ego cum ſim minimus omnium, aliquid temeritate praeſumo. Mihi neceſſitas eſt injuriam manifeſtare quam paſſus ſum : cunctis pateat qui fecerunt. Dei enim & voluntas & ordinatio eſt, ut malum quod per patientiam tolerabatur, neceſſarie proderetur, & per contentionem furoris eorum ipſis dignam mercedem

Digitized by Google

dem quam oportuit erroris ſui recipientibus, non ſolum peſſimorum denotatio fieret dogmatum: ſed corripiendarum manifeſtatio perſonarum. Patres enim & qui jam quieverunt martyres & concordes, Cyprianus, Hilarius & Ambroſius, & quibus etiam nunc permanere adhuc in carne neceſſarium eſt, qui ſunt columnae & firmamenta eccleſiae Catholicae, Aurelius Auguſtinus & Hieronymus, multa jam adverſus hanc nefariam haereſim, abſque deſignatione nominum haereticorum, ſcriptis probatiſſimis ediderunt: quamquam & haec venenatiſſimorum dogmatum abominatio habet etiam nunc viventes mortuos, mortuosque viventes. Nam Origenes & Priſcillianus, & Jovinianus, olim apud ſe mortui, in his vivunt: & non ſolum vivunt, verum etiam loquuntur: nunc vero Pelagius, & Caeleſtius, ſi in his perſeveraverint viventes mortui, ecce adverſus Eccleſiam, quod miſerum eſt, & quod multo miſerius eſt, in Eccleſia palam ſibilant, inpiique ſerpentes vibrantibus infecta linguis ora lambentes, dum ſanctam & munitiſſimam ſedem, cui ſubtiliter irrepſere, obſident: cunctos fideles, ne ad illud firmiſſimum quondam in Sion refugium convolemus, exterrent. Contra hunc ſerpentem, ſuffocantemque halitum, multa utique beatiſſimi quos ſupra memoravimus viri, & multifaria ſuaveolentia ſcripturarum unguenta conficiunt: & ad reficienda aeſtuantium corda populorum, fragrantiſſimum thymiama cum oblatione orationis incendunt. Sed hoc parum eſt, incerto propemodum auctore contendere, & contraria ſubſtituendo contrariis, infectum peſtifero halitu aërem temperare: niſi ipſi in medium protrahantur proteranturque ſerpentes. Qui, cum tuendi ſolius capitis cauſa, reliquum concisioni atque injuriae corpus exponunt, nihil damni arbitrantes, ea tantum ſui parte a periculo libera, quae multimodas venenatasque in ſe obtinet linguas, ſi etiam membris omnibus amputentur, nobis ſufficere videtur, temperando ſaltem putori ſatisfacere, ipſos autem a penetralibus non movere, quaſi ullus exhalationis foetidae finis ſit, niſi auctore finito: & inter haec illud Salomonis teſtimonium nunc occurrit: „ unus aedificans, alius deſtruens, „ quis eorum proficiet niſi labor? „ Stat etiam inmaniſſimus ſuperbia Goliat, carnali potentia tumidus, omnia ſe per ſe poſſe confidens: caput, manus, totum inſuper corpus plurimo adparatu veſtitus, habens

bens poſt ſe armigerum ſuum : Qui etſi ipſe non dimicat , cuncta tamen aeris & ferri ſuffragia ſubminiſtrat. Et non mirum eſt, ſi competenter hunc locum providens Scriptura pronunciat : ubi ait, „ Philiſtiim ſtabant ſuper montem ex hac parte. „ Ab eccleſia ſiquidem, haereſeos inpugnator expellitur & nutriri in ſinu eccleſiae haereticus invenitur : & propter hoc per Spiritum Sanctum inde Iſrael ſtare pronunciatur , hinc hoſtis. Et hoc ſaepe. Nam & rex David uſque ad inpium filium pius Pater ab Hieruſalem depoſito regis habitu fugatur: ubi protinus Abſalon tyrannus ingreditur. Stat ergo Goliat , proh dolor , ex hac parte , id eſt , in Eccleſia , & non ſolum ſtat , verum & provocat : ſimulque per dies plurimos ſanctum Iſraël manifeſti timoris exprobrat. Ne, quaeſo, Beatiſſimi Sacerdotes, quiſquam me arbitretur ſub praetextu ſpeciei Goliat, David nomine gloriari, vos me participem certaminis veſtri eſſe voluiſtis , ut auxiliator non auctor accederem. Latebam ſiquidem in Bethleëm, ignotus, advena, pauper. Quid miſer ego ſic loquor, iterum forſitan jactantiae notandus ? Quoniam quidem & ipſe David , & talis & inde proceſſit. Latebam ergo in Bethleëm, traditus a patre Auguſtino, ut timorem Domini diſcerem , ſedens ad pedes Hieronymi : inde Hieruſalem vobis accerſentibus vocatus adveni. Dehinc in conventum veſtrum una vobiſcum , Joanne Epiſcopo praecipiente , conſedi. Illicò a puſillitate mea poſtulaſtis univerſi , ut ſi quid ſuper hac haereſi , quam Pelagius & Caeleſtius ſeminarunt , in Africa geſtum eſſe cognoſcerem , fideliter ac ſimpliciter indicarem. Expoſui coronae veſtrae breviter , ut potui , Caeleſtium jam ad honorem presbyteri ſubrepentem , apud Carthaginem plurimis Epiſcopis judicantibus proditum , auditum , convictum , confeſſum , deteſtatumque ab Eccleſia , ex Africa profugiſſe: contra librum vero Pelagii Beatum Auguſtinum, diſcipulis ipſius Pelagii prodentibus ac petentibus, pleniſſime reſpondere , exſtare etiam in manibus meis epiſtolam ſupra memorati Epiſcopi , quam nuper ad Siciliam ordinaſſet , in qua multas quaeſtiones haereticorum retulit. Quam etiam ibidem ut legerem , praecepiſtis : & legi. Ad haec Joannes Epiſcopus, ut Pelagius coram intromitteretur, expetiit. Cui & propter paternitatis ipſius reverentiam , & propter actionis utilita-

litatem dum praeſentem ab Epiſcopo rectius crederetis confutandum, intromittendi conniventia praeſtita eſt. Intromiſſum Pelagium unaniminiter omnes interrogaſtis : „ An haec quibus Auguſtinus Epiſcopus „ reſpondiſſet ſe docuiſſe cognoſceret. „ Illico ille reſpondit : „ Et quis eſt „ mihi Auguſtinus? „ Cumque univerſi adclamarent : „ blaſphemantem in „ Epiſcopum, ex cujus ore Dominus univerſae Africae unitatis indul„ ſerit ſanitatem, non ſolum a conventu illo , verum ab omni ec„ cleſia pellendum. „ Epiſcopus Joannes illico eum, hominem videlicet laicum, in conſeſſu presbyterorum reum haereſeos, manifeſte in medio catholicorum ſedere praecepit : & deinde ait : „ Auguſtinus ego ſum. „ Ut ſcilicet perſona quaſi praeſentis adſumta , liberius ex auctoritate ejus qui laedebatur ignoſceret , & dolentium animos temperaret. Cui mox a nobis dictum eſt: „ Si Auguſtini perſonam ſu„ mis, Auguſtini ſententiam ſequere. „ Tunc idem Epiſcopus nobis omnibus ait: „ Haec quae leguntur , in alios dicta ſunt , aut de „ Pelagio ſuggerendum putas ? Si in ipſum autem Pelagium quid „ dicatis expromite. „ Ego autem vobis adnuentibus dixi : „ Pe„ lagius mihi dixit , docere ſe , hominem poſſe eſſe ſine peccato , „ & mandata Dei facile cuſtodire, ſi velit. „ Reſpondit Pelagius, audientibus vobis: „ Hoc & dixiſſe me & dicere, negare non poſſum. „ Ego illico proſecutus ſum : „ Hoc in Caeleſtio Africana Synodus dete„ ſtata eſt : hoc Auguſtinus Epiſcopus ſcriptis ſuis, ſicut audiſtis, ex„ horruit: hoc in ipſius nunc Pelagii ſcriptis ſua reſponſione condem„ nat: hoc & beatus Hieronymus, cujus eloquium univerſus Occidens, ſicut „ ros in vellus, expectat. Multi enim jam haeretici cum dogmatibus „ ſuis ipſo oppugnante ſupploſi ſunt, & in epiſtola ſua quam nuper „ ad Cteſiphontem edidit , condemnavit.(*a*) Similiter & in libro quem „ nunc ſcribit, collata in modum dialogi altercatione confutat. Hoc „ eſt enim lubricum in Antichiſtro draconem tenere, ne poſſit effugere. „ Porro autem Epiſcopus Joannes nihil horum audiens , a nobis exigere conabatur, ut accuſatores nos, ipſo judice fateremur. Reſponſum

(*a*) Agit de Dialogo, quem contra Pelagianos conſcripſit.

ſum ſaepiſſime eſt ab univerſis. „ Nos accuſatores hujus non ſumus'; „ſed quid fratres tui, patres noſtri, ſenſerint & decreverint ſuper hac „haereſi, quam nunc laicus vulgo praedicat, intimamus: ne Eccle-„ſiam tuam praeſertim, ad cujus ſinum convolavimus, te ignorante „conturbet.„ At ille, cum ſaepe nos docendi ſimulatione in aliquam profeſſionis ſpeciem tentaret inducere, dicebat, (*b*) „ Quia ad Abra-„ ham dictum eſſet a Domino, Ambula coram me & eſto ſine macu-„ la: „ (*c*) & Zachariam & Elizabeth pronunciatos eſſe juſtos ambos „ ante Dominum incedentes in omnibus juſtificationibus Domini „ ſine querela: „ quod quidem ab Origene dictum, ab eo proferri compluribus nobis notum erat. Cui reſponſum per me eſt: „ Nos fi-„lii Eccleſiae catholicae ſumus. Non exigas a nobis pater, ut docto-„res ſuper doctores eſſe audeamus, aut judices ſuper judices. Patres „quos univerſa per orbem Eccleſia probat, quorum communioni nos „adhaerere gaudetis, damnabilia haec eſſe dogmata decreverunt. Il-„lis probantibus, nos obedire dignum eſt. Cur interrogas filios quid „ſentiant, cum patres audias quid decernant?„ At quod ille diu diſputans, & noſtris, propter inperitiam ignoti nobis interpretis, quem ſaepiſſime viri primarii & religioſi, Poſſerius & Avitus presbyteri, & Dominus ex Duce, vel prave interpretantem, vel plura ſupprimentem, vel alia ex aliis ſuggerentem confutaverunt: noſtris, ut dixi, actionibus vel interpolatis plerumque vel tacitis, Epiſcopus Joannes ait. „Si „ſine adjutorio Dei hoc hominem poſſe diceret, peſſimum & damnabi-„le erat. Nunc autem cum adjiciat, poſſe hominem eſſe ſine peccato, „non ſine adjutorio Dei, vos quid dicitis? An forte vos Dei adjutorium „denegatis? „Cui reſpondi ego:„Teſtibus & teſtificantibus etiam nunc „nobis & ſupra memoratis viris, anathema ei, qui negat adjutorium Dei. „Ego certe non nego: praecipue cum è contrario in haereticos confuta-„rim. „Deinde cum intellecto judice, & interprete prodito, clamaremus:„Latinum eſſe haereticum, nos Latinos, haereſim, Latinis magis par-„tibus notam, Latinis judicibus diſſerendam, a ſe pene inpudenter ad-„judicandum, cum quidem nos accuſatores non eſſemus, & unus & „ſuſpe-

(*b*) Gen. 17. (*c*) Luc. 1.

Digitized by Google

;„ ſuſpectus ingererer, dici a pluribus neceſſarium fuit. „ Non poteſt quiſ„quam idem & haereticus eſſe & advocatus & judex. „ Multiſque aliis actitatis, Joannes Epiſcopus noviſſimam ſententiam protulit, confirmans tandem poſtulationem intentionemque noſtram, ut ad beatum Innocentium, Papam Romanum, Fratres & epiſtolae mitterentur, univerſi quod ille decerneret ſecuturi: ſed ut haereticus Pelagius inpoſito ſibi eatenus ſilentio conticeſceret, & ut noſtri ab inſultatione convicti Joannis confuſique temperarent. Univerſi in hanc ſententiam conſenſimus: gratiarum actione celebrata, pace facta, & conſummata ad pacis teſtimonium oratione diſceſſimus. Nunc autem poſt dies quadraginta & ſeptem, cum primo Enceniorum die, ut ſolitus eram quando aderam, ad obſequium Joannis Epiſcopi cucurriſſem, ſtatim ab eo notam falſi criminis pro gratia ſalutationis accepi. Ait enim mihi: „ Quare ad me „ venis homo, qui blaſphemaſti? „ Volens, ne, credo, intelligi, Noli me tangere, quia mundus ſum & abſque peccato. At ego nihil mihi conſcius, interrogavi: „ Quando, aut quo audiente, aut cujuſmodi illud „ eſt dictum, quod blaſphemiae poſſit adſcribi? „ Epiſcopus reſpondit: „ Ego „ te audivi dixiſſe: quia nec cum Dei adjutorio poſſit eſſe homo ſine pec„ cato. „ Ego quidem, Beatiſſimi Sacerdotes, ſicut & vos teſtes eſtis, & univerſa fraternitas, & praeterea ſancti viri, qui huic teſtimonio amore veritatis adſiſtunt, ſtatim teſtificatus ſum, dicens: „ Quia ejuſmodi ver„ bum, quod nunc a me dictum Epiſcopus intenderit, nunquam de ore „ meo antea proceſſiſſet: „ quamquam hanc incontinentiam miſerae falſitatis ruminare ſaepius crebra expoſitione, non tam me probaſſe, quam alium videar prodidiſſe. Concedo enim, ut qualecunque dictum illud eſt, dixerim, quomodo Latinum expers latinitatis Graecus audivit? Aut ſi audivit ſacrilegum verbum, cur non ſtatim coarguit blaſphemantem, vel, ut levius ageret, quaſi incautum filium pius pater de cohibenda licentia periculoſi ſermonis admonuit? Sed contrario, poſt plurimam magni temporis oblivionem, ipſe per ſe accuſationem intulit, ipſe teſtimonium perhibuit, ipſe judicium promulgavit, omnium ſcelerum officia in ſuae perſonae auctoritate ſuſcipiens, praeſertim Euangelica lectione inſtructus, Dominum noſtrum Jeſum niſi teſtimonio principis non fuiſſe damnatum. Et alio mihi latere fratres mei adſiſtebant: ex alio falſi fratres. Deinde in conſeſſu eo-

Ff ff dem

dem, ex una mecum parte conſederant Avitus & Vitalis presbyteri, ex alia neſcio quis ignotus interpres, & deinde probati & ſeculo & Deo viri Paſſerius presbyter & Dominus ex Duce: qui ambo ut pro experientia ac fide ſua adeſſe interpretes dignarentur, ipſo conveniente Epiſcopo Joanne a corona veſtra conrogati deductique convenerant. Medius quoque vobis ipſe fuit, quem in illa tunc circumſtantia non minus audiſſe, quam vidiſſe mirandum eſt, quomodo ſermo dimiſſus tantus adverſarios collegas auditoreſque praeterierit, & inſcias aures gnari auditoris intraverit. Sed ego calore veritatis inpulſus, ſatis urgeor. Excedo profeſſionis modum. Concedendum eſt magis, ut Interpres erraſſe dicendo, quam Epiſcopus audiendo finxiſſe videatur, & nunc ad vicem mercedis quam haereticis praeſtitit exigendae, falſos in adjutorium ſui teſtes quaerere: quippe cum mirari jam nemo debeat (*d*) conqueri, & exſiſtere falſos teſtes in Hieruſalem a ſacerdotibus atque ſenioribus: hoc ſanguis Stephani clamat: hoc dominicae crucis vexilla ſignificant: hoc etiam nunc excitata per eos perſecutio manifeſtat. Sed haec utrum ab Epiſcopo temere credita, an malitioſe ficta, an ignare ſubaudita videantur, Chriſto judici diſcutienda commendo. Abſit a me unquam, ut ego pauper, peccator, ignotus, Epiſcopum & praecipue Hieroſolymae, audeam ad Epiſcopos provocare. Mea mihi apud eminentiſſimam Trinitatem omnipotentiae Dei, & apud univerſos ſervos ejus catholicos ſimplicitas & probatio, ſat eſt. Teſtem invoco Deum ſuper animam meam, beatiſſimi Sacerdotes, ſcribentibus vobis haec eadem mecumque teſtantibus, nullam me in illo conventu veſtro ore meo protuliſſe blaſphemiam, neque hujuſcemodi verba quae mihi ab Epiſcopo Joanne ſunt objecta dixiſſe: hoc eſt:„ etiam cum Dei adjutorio non poſ„ſe eſſe hominem ſine peccato.„ Satisfactum etiam contentioni opinionis ignarae a nobis ideo volo, ne forte a vobis quidem non auditum, a me tamen dictum putantes, teſtimonio laboretis ambiguo: vulgo autem rumorique propterea, ne dum Epiſcopum mentiri poſſe non crederet, alia innocentem credulitate aeſtimaret peccare. Et inde quis igno-

(*d*) Conquirk

ignoret auctores, vel in accuſatione Suſannae, vel in lapidatione Nabuthae? Et ne forte quis neſciat, in Hieroſolymam nunquam ad effundendum ſanguinem Chriſtianum, vel argenti ſuffragia, vel flagella militum defuiſſe, nunc quoniam ab hoc qualicunque verbo eſſe me liberum reor, liberum fide veſtra, liberum conſcientia mea, ipſius verbi ambiguitate diſcuſſa conabor exquirere, hi qui ita nos reſpondiſſe adſerunt, qualiter ipſi interrogaſſe videantur. Forſitan per modum interrogationis ipſorum arcanum dogmatis denudabitur: ut reciprocis feriendo vulneribus, emiſſorem ſuum remiſſa certius tela caſtigent. Ait enim a nobis eſſe reſponſum:„ nec cum Dei adjutorio poteſt homo eſſe „ſine peccato. „Hoc ſi quiſquam hominum ita dicendum putet, ut ſub infirmitate hominis Deum non poſſe confirmet, & omnipotentiae Dei aliquid inpoſſibile ſuſpicetur, in omni creatura coeleſtium & terreſtrium & infernorum, hunc non tantum ſententia mea dixerim blaſphemum, anathema deteſtandum, ſed etiam vel in exemplum (*e*) Nadab & Abiu divino igne damnandum, vel, juxta perditionem (*f*) Datan & Abyron, hiatu terrae receptum vivum ad inferna mergendum. Utrique ſiquidem praeſumtione cordis Dei potentiae derogarunt, vel illi dum ignem alienum, quaſi hoc indigeret Deus, offerunt, vel iſti dum reſiſtentes Moyſi in terram repromiſſionis introduci ſe poſſe diffidunt. Deus omnia poteſt, & quae vult, ſemper poteſt. Quam potens in faciendo de nihilo, tam facilis in perficiendo de facto. (*g*) Ipſi enim ſubeſt, cum velit, poſſe. Hoc indulta ſecundum ſpiritum gratia confitetur, hoc ſecundum literam lex conſcripta teſtatur, hoc in univerſis lex naturalis intelligit, hoc ordinatiſſimus mundi motus oſtendit. Quis enim Gentilium hoc audeat dicere, cui in proſpectu ſemper ſunt coeli terraeque ac maris elementa diſtincta? quis Judaeorum hoc ſuſpicari queat, ad quem traditae per Moyſen legis ſcientia quantulacunque pervenerit, cum ſcriptum & agnoſcat & credat, nuda diſciſſis rubri maris fluctibus (*h*) profunda patuiſſe, & tutum iter in pelago pediti praebuiſſe terreno; diviſumque (*i*) Jordanem reſuſpinis in fontem refluxiſſe gurgitibus:

(*e*) Levit. 10. (*f*) Deut. 11. (*g*) Sap. 12. (*h*) Exod. 14. (*i*) Joſue 3.

tibus: vel mortalem, in corpore, (*k*) Heliam evectum flammei currus igne, nec laeſum: vel praeparatis onuſtum eſcis (*l*) Abacuc, ut (†) jejuno inter eſurientes feras juſto prandium miniſtraret, ut vulgata narrat editio, in momento diei a Judaea in Babyloniam tranſlatum fuiſſe protinus ac relatum? Quis hoc Chriſtianus in cor ſuum, vel in atomo cogitationis admittat? qui ſciat (*m*) Lazarum quatriduanum mortuum, foetentibus membris, ac liquida jam intra ſemet pelle fluitantibus, domini devoto proſiluiſſe ſervitio: qui legerit caecum a nativitate, eumdemque jam aetatem habentem, (*n*) vel factis ſubito vel refectis viguiſſe luminibus: (*o*) qui probaverit ventos, fluctus ac tempeſtates, ſimulque invicem elementa rixantia dominicae increpationis audito manſuetaſſe praecepto: qui credat Petrum carnali ſarcina gravem, (*p*) & ter dominum continuo negaturum, ſuper tumidos fluctus pendulis inceſſiſſe veſtigiis? Itaque univerſos homines arbitror, vel qui excellenti fide & ſapientia praediti ſunt, vel qui ſe aliter habent, hoc, quod Deus omnia poteſt, venerari, credere, confiteri. Ideo enim generaliter ab univerſa creatura dicitur omnipotens, quia omnia poteſt. Et hoc, eſt Deus ſolus, qui ait, (*q*) „ Haec apud homi„nes inpoſſibilia ſunt. „ Atque alibi docet, dicens: (*r*) „ Sine me nihil po„teſtis facere. „ Poteſt ergo omnia in homine: qui utique poteſt omnia. Porro autem quid ſuperbit terra & cinis, ut dicat, homo poteſt, cum Deus poſſit? (*s*) Clamat Apoſtolus, „ Gratia ejus ſum quod „ſum, & gratia ejus egena in me non fuit, ſed abundantius illis omnibus „laboravi: Non ego autem, ſed gratia Dei mecum. „ Quid incaute praeſumtor adſpicis, quia dixerit, *mecum*? Attende quia praemiſerit, *non ego*. Quapropter in haec duo verba, *non ego* & *mecum*, gratia Dei media eſt: cujus eſt vere & velle & perficere pro bona voluntate, & tamen voluntate hominis. Unde & ille confiſus eſt, ut diceret, *mecum*: quia dixerat, *non ego*. In voluntate ergo hominis gratia divinae virtutis operatur, quae & hoc ipſum velle donavit. Ita conſcientia hominis profitetur ut dicat, *non ego*: gratia Dei largitur, ut *mecum*, Cla-

(*k*) 4 Reg. 2. (*l*) Dan. 14. (†) *jejunio*. (*m*) Joan. 11. (*n*) Ibid. 9. (*o*) Matt. 8. (*p*) Ibid. 14. (*q*) Luc. 18. (*r*) Joan. 15. (*s*) 1 Cor. 15.

Clamat Apoſtolus: „gratia Dei ſum quod ſum.„ (*t*) Meminerat enim Domini praedicantis:„ Nemo venit ad me, niſi quem Pater adtraxe-„ rit. Et rurſum alibi: (*v*) „Ego autem vobiſcum ſum omnibus diebus „ uſque ad conſummationem ſeculi.„ (*x*) Et in alio loco de Spiritu Sancto ſic ait: „Expedit vobis, ut ego eam: Nam ſi non abiero, non „ veniet Conſolator ille ad vos. Si autem iero, mittam eum ad vos.„ Infelix, ô homo, ſecundum veritatem ſententiae Dei! Pater te adtrahit, Filius tecum eſt, & Spiritus conſolatur, & in hac tanta divinae majeſtatis circumſtantia audes dicere:„ gratia quidem Dei ad-„ juvante, ſed mea poſſibilitate ſum quod ſum?„ Adſeris enim nunc poſt hanc ſociam antiquo errori emendationem: „poteſt homo ſine peccato „ eſſe cum Dei adjutorio:„ quamquam in libro tuo, quem teſtimoniorum titulatione ſignaſti, haec ipſa ſententia, hoc modo conſcripta ſit, „ poſſe hominem ſine peccato eſſe, & facile Dei mandata cuſto-„ dire, ſi velit.„ Nulla ibi gratia Dei, nullum adjutorium nominatum eſt, quamlibet crebro dicas de gratia Dei, non ideo negavi, quia non dixi, ſed ideo dixiſſe accipiendus ſum, quia non negavi. Quaſi vero & Suſanna ideo de adulterio confeſſa credenda ſit, quia arguentibus aliis non negavit: aut teſtimonium falſorum teſtium Dominus Jeſus, quia tacuit, adprobavit. Quod ſi apud vos, non negaſſe, dixiſſe eſt: & tacuiſſe, clamaſſe eſt: fruſtra (*y*) David poſtulat, „Pone domine cuſtodiam ori meo, & oſtium circumſtantiae labiis „ meis:„ fruſtra & ego me non dixiſſe in quo arguor, teſtibus & teſtificatione confirmo, ſi alter audire potuit, quod meus ſermo non dixit. Sed concedo, ut quod nequaquam dixeris, pro dicto accipiendum putes. Quid agimus ex eo quod invenientes ex ſenſu diverſitatem ſermonis, juncturis diſcordibus non cohaerent, quod ipſa quoque pagina diſcrepantia in ſe verba non recipit? Scribis enim, „Poſſe ho-„ minem ſine peccato eſſe: & facile Dei mandata cuſtodire, ſi velit.„ Et quemadmodum beatiſſimus pater Hieronymus de hac eadem ſententia in epiſtola, quam ad Cteſiphontem ſcribit, expoſuit. Noviſſime quaſi ex graviſſimo ſomno expergiſcens adjicis, „non ſine adjuto-

(*t*) Joan. 6. (*v*) Matt. 28. (*x*) Joan. 16. (*y*) Pſal. 140.

jutorio Dei? In hoc enim repugnat tibi ipſa veritas, & reclamat. Quid per faſtidioſum tumorem, nauſeantemque verecundiam non neceſſarium tibi in ore tuo adjutorium Dei detines, qui facilia tibi cuncta arbitraris? (z) Summis labiis me honoras, cor autem tuum longe eſt a me. Non eſt opus duobus in operatione, quod uni facile eſt: fruſtraque ſe gratia divinitatis interſerit, ubi fatetur ſe homo quod facile poſſit, ſi velit. Tu volenti facilia eſſe mandata dixiſti: at ego etiam illud adſero, quod & difficilia dicas compleri. Tamen quoquo modo per hominem poſſe promittas, dominum exprobras invidiae, qui adjuncto adjutorio ſuo tentet adſcribere, quod ſolus per voluntatem homo potuiſſet inplere. Aut tolle homini, ſi velit, & gratiae adſcribe, quod poſſit: aut quia homini tribuis poſſe cum velit, remove ſimulatam gratiae palpatamque, nec cohaerentem participationem, & nudam ex abundantia cordis profitere blaſphemiam. Sed mearum iſta partium non ſunt latius indagare: praeſertim unde beatiſſimi patres, Auguſtinus & Hieronymus, pleniſſimam convictae haereſeos probationem Occidentalibus provinciis tradiderunt. Ad propoſitam ſupra redeam quaeſtionem, ad quam non fiducia ſuſcitatus ingenii, ſed injuria motus acceſſi. Dicis, poſſe in hoc ſeculo eſſe hominem ſine peccato cum Dei adjutorio. Tu dicis, poteſt homo: ego dico, poteſt Deus. (*a*) Tres in camino pueros aeſtuans introrſum flamma non laeſit. Quis eorum quod contra naturam factum eſt, potuit, utrum ne ipſi, an quartus in medio eorum ſimilis filio Dei? (*b*) Leproſus exclamat: „Domine ſi vis potes me mundare.„ poſſibilitate voluntatem manifeſtans, voluntatem poſſibilitate confirmans. Ipſe eſt enim ſolus, cui cum velit, poſſe ſubſiſtit. Acceſſerunt ad eum caeci, ut illuminarentur, orantes: quibus ait (*c*) Jeſus, „Creditis, quod poſſum hoc facere? „Dominus Chriſtus ſummo praemio fidei dignum judicat, ſi quis haec filium Dei poſſe crediderit, & Britannicus noſter, mox ut voluerit, ſe poſſe confidit? (*d*) Fideli paralitico Dominus dicit: „ Conſtans eſto fili, dimiſſa ſunt tibi peccata tua: & nunc novus magiſter miniſterque menſarum, remiſ-

(z) Eſa. 29. (*a*) Dan. 3. (*b*) Matth. 8. (*c*) Matth. 9. (*d*) Ibidem

remiſſionem peccatorum de ſua magis auſus eſt poſſibilitate praeſumere, nec de Domino exſpectat audire? (*e*) Scribae non intelligentes veritatem, murmurant & dicunt: „ Quis poteſt dimittere peccata, niſi ſolus Deus? „ & hic abolita eſſe judicat, quae Deum neſciat dimiſiſſe. Ecce inflatus ſpiritu carnis tuae, tamquam ſuper nihil ſit, libero ſuperbus arbitrio, gloriaris & dicis, peccator ſum quia volo, pecco dum volo, cum autem rurſum voluero, poſſum eſſe ſine peccato. Quod dicis, pecco cum volo, verum eſt: quia & quod opere non feceris, cogitatione feciſti: rurſus cum volo, non pecco, durum quidem ac difficile, nec per omnia ſubeſt, ſed tamen aliquando fieri poſſe non dubium eſt: at vero poſſe eſſe ſine peccato, qui aliquando peccaverit, inpoſſibile eſt abſque ſola gratia baptiſmi, ubi ex perſona Domini dicitur: „ Remiſſa ſunt tibi peccata tua. „ Quod ſuadeor credere: quia permittor audire. Poſſum ergo eſſe ſine peccato, in hac duntaxat corruptione qua vivimus, non ſuſcipio, non praeſumo, non audio. Si enim David orat ad Dominum, (*f*) Tibi ſoli peccavi & malum coram te feci: & ſecundum Apocalypſim Joannis, „ judicandi ſunt mortui ex his, quae coram Deo peccave„ runt, ex his quae ſcripta ſunt in libris, recipientes ſecundum opera „ ſua. „ Cur meum circa me praeſumo judicium, ſi me ſcio etiam de ipſo judicandum? Aut ſi libri illi ſacri nunquam niſi in judicio aperiendi, pariter vitae noſtrae bona malaque ſuſcipiunt, examen judicii in pondere praebituri, quomodo ſine examine in hac vita & ante mortem abolitos eſſe cognoſcimus, quos non ſolum poſt mortem, verum etiam poſt reſurrectionem legimus proferendos? Ego in poteſtate habui peccare: liberari a peccato in poteſtate non habeo. Precari meum eſt, abſolvi non meum. Ubi vero peccato me dedi, ſervus factus ſum accuſatoris, reus judicis. Poſſum propter adſiduarum precum praemiſſa ſuffragia de bono judice ſpem ferre: innocentem ſine timore conſcientiam ante promulgationem ſententiae vendicare non poſſum. Dicit enim Apoſtolus, (*g*) „ Nolite ante tem„ pus

(*e*) Mar. 2. (*f*) Pſal. 50. (*g*) 1 Cor. 4.

„pus quid judicare, donec veniat Dominus, qui & illuminabit occulta tenebrarum, & manifeſtabit conſilia cordium: & tunc laus erit unicuique a Deo.„ Alioquin ſi in poteſtate hominis eſt, ut liberum ſe ipſe faciat a peccato ſuo: aut non eſt judex Chriſtus, aut fruſtra eſt. Sed dicis, Ego dixi hominem ſine peccato, ſecundum hunc ſenſum. Peccator cum ingemuerit, tunc ſalvus erit, hoc eſt, tunc ad ſalutem incipiet pertinere: tamen ſine peccato ſtatim non erit. Dominus enim, cum intraſſet domum Zachaei credentis, ait, (*b*) Hodie ſalus domui huic facta eſt. Numquid ſi unus credidit, ſtatim univerſa domus familias ſine peccato fuit, cui tunc utique (*i*) major domus credenti initium ſalutis intravit? Nam & David cum peccaſſet ingemuit. Et quamvis meruiſſet audire dimiſſum ſibi eſſe delictum, multo tamen poſtea idipſum exilio, & plurimo expiavit opprobrio: ut manifeſte & poena in praeſenti reddita & remiſſio in futurum reddenda videatur: & per hoc Deus multum miſericordiae ingemiſcenti donaverit peccatori, ut peccatum quod morte dignum erat, temporaria caſtigatione purgaret. Ananiae de Paulo dicitur, querelam de perſecutione ejus cum timore facienti, (*k*) Ego monſtrabo illi quanta patietur propter nomen meum: ut cum Paulus ibi ſolveretur, ubi ligaſſet perſequendo Chriſtum, mox patiendo pro Chriſto, tribulatus uſque ad mortem in reſurrectione glorificatus exſiſteret. Ita fit quia miſericordia & veritas praeeunt ſemper faciem Dei, ut ſi in tempore ab ingemiſcente voluntarium ſacrificium, ut veritas in miſericordia fiat, contribulati ſpiritus & contriti cordis obſertur, in fine miſericordia judicio praeferatur. Dominus Chriſtus venturus in gloria Dei Patris & creditur & ſperatur, judicaturus vivos & mortuos, a cujus adſpectu, ut Scriptura teſtatur, Fugiet coelum & terra: & exſiſtunt homines, qui nec, propter ignorantiam, ut non dicam, propter conſcientiam, judicio ſuperventuro ſubjectos eſſe ſe judicent, nec adventum Domini illuſtrationemque fulgoris ejus, elementis ardentibus, & mundo pereunte, trepident. Quos ex illis fore timeo, de quibus praemonet Dominus. (*l*) „Multi enim dicent

in

(*b*) Luc. 19. (*i*) majore (*k*) Act. 9. (*l*) Matth. 7.

„in illa die „ homines ſcilicet de illa carnali arrogantia, qua homines ſeducebant, & non tam coram Deo, quam adhuc apud ſemetipſos juſti „ Domine, Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus, & in „nomine tuo virtutes magnas fecimus? Et tunc ego jurabo illis, & „dicam: non novi vos, diſcedite a me operarii iniquitatis. „ Dicitur per prophetam David in perſona Chriſti: (*m*) „ Domine quis habitabit in „tabernaculo tuo, aut quis requieſcet in monte tuo ſancto? Qui in- „greditur ſine macula, & operatur juſtitiam. „ Hoc eſt revera dicere: qui poteſt eſſe, & eſt ſine peccato. Nam & ipſe de ſe Dominus ait, „(*n*)Venit princeps mundi hujus, & nihil in me invenit ſuum. „ Quid enim eſt diabolus? Haud dubium quin peccatum. Ab initio enim diabolus mendax eſt: & contra Dominus meus eſt, qui loquitur veritatem in corde ſuo, & non egit dolum in lingua ſua. (*o*) Angelus magnus & fortis, Scriptura teſtante, clamat in coelo, „Quis eſt dignus aperire li- „brum, & ſolvere ſigna ejus? Nec quiſquam poterat, neque in coelo, „neque in terra, neque ſub terra aperire librum, neque perſpicere eum, „Flet multum Joannes & luget, quod ex univerſitate rationalium crea- „turarum nemo dignus repertus eſſet, qui aperiret librum, ut videret „eum. Flentem Joannem unus è ſenioribus conſolatur & dicit: Noli „flere Joannes, Ecce vicit Leo ex tribu Juda, radix David, aperire li- „brum & ſolvere ſigna ejus. „ Quis rogo iſte liber eſt, quem de manu viventis in ſecula nullus fuit dignus accipere, niſi (*p*) qui ingreditur ſine macula & operatur juſtitiam? Parum eſt quia ſine macula, parum quia agnus, niſi & occiſus, niſi puritatem vitae paſſionis teſtimonio coronaſſet, (*q*) habens ſeptem cornua & oculos ſeptem, qui ſunt ſeptem ſpiritus Dei: nec dubium, quin ſpiritus ſapientiae & intellectus, ſpiritus conſilii & virtutis, ſpiritus ſcientiae & pietatis, ſpiritus timoris Domini. Quis ergo iſte eſt liber? ut credo, judicii. (*r*) Pater enim non judicat quemquam, ſed omne judicium Filio dedit. Proh dolor! cogor dicere, quod horrui cogitaſſe. Ecce nunc & Pelagius, qui auſus eſt profiteri, ſe eſſe ſine macula atque peccato, conſequenter arbitratur di-

(*m*) Pſal. 14. (*n*) Joan. 14. (*o*) Apoc. 5. (*p*) Pſal. 14. (*q*) Apoc. 5. (*r*) Joan. 5.

dignum ſe ad accipiendum librum atque judicium : proximumque eſt ut dicat ſibi, Ego poteſtatem habeo ponendi animam meam, & iterum ſumendi eam, & praeparat ſe in throno Chriſti futurum eſſe conſortem. Miſer homo! qui non potius intelligit praeparare ſe Antichriſti adventui praecurſorem, (s) qui, cum fuerit revelatus, extollit ſe ſuper omne quod dicitur, aut quod colitur Deus : juxta hunc qui ſe jam comparat in coaequationem unici filii Dei. Agnus Dei, filius Dei, ut accipiat librum de manu Patris, praefert ſtigmata paſſionis, non judicans perpetratam niſi in morte atque in ſurrectione victoriam; & ἀναμάρτητος meus venire ſibi poſſe perfectionem vitae inmaculatae manducanti, bibenti, dormientique confirmat? (t) Dominum noſtrum Jeſum poſt quadraginta dierum jejunium ter diabolus tentans, terque ſuperatus reliquit, & non reliquit in perpetuum, ſed ad tempus acrior uſque ad mortem crucis Apoſtolo praevaricante rediturus, & ἀπαθὴς noſter, victis ſane, ut ſibi videtur, cum auctore tentationibus, non poſſe ſe ultra tentari, perturbarique confidit? Agnus ille perfectus, ille qui non ſolum peccatum non habet, ſed etiam tollit peccatum mundi, & qui habet cornua ſeptem in capite, non ita ventilare ſufficiat tentatorem quin redeat, & noſter hic mutilus, laevis in fronte, μονόφθαλμος, non neceſſarium ſibi aeſtimat munimen in capite, qui poſſibilitatem praeſumit in carne? Miſer, qui ſecundum Evangelium magis forte ſi caecus eſſet, peccatum non haberet! (u) Sed forſitan, quia ſeptem oculi ſeptem ſpiritus ſunt, abundare ſe his omnibus jactat, & quaſi interiorem hominem ſuum congeſtis ſeptiformis gratiae vigere virtutibus: praeſertim qui ſibi totidem dogmatum ſuorum titulis gloriatur. Unde fieri poteſt, ut judicio ſuo ſe arbitretur ſpiritu ſapientiae refertum, praecipue cum dicat, facilia Dei eſſe mandata : ſpiritu intellectus ſufficientem maxime, qui praenoſcat & praedicat omnes peccatores ſimul cum inpiis in aeternum ignem eſſe damnandos : ſpiritu conſilii divitem, qui moneat malum nec cogitandum : ſpiritu virtutis potentem, quo adfirmet poſſe eſſe hominem ſine peccato: ſpiritu ſcientiae inflatum,

quo

(s) 2 Theſſ. 2. (t) Matth. 4. (u) Joan. 15.

Digitized by Google

quo ſperat, niſi qui ſcientiam legis habuerit, ſine peccato eſſe non poſſe: ſpiritu pietatis exuberantem, quo doceat, inimicum velut amicum diligendum, oblitus quia ipſe dixerit, „Inimico omnimodis non credendum:„ ſpiritu timoris Dei cohoneſtatum, qui poſt multam crapulam noviſſime expergeſactus adjungit: „ poſſe hominem ſine peccato eſſe, „non ſine adjutorio Dei,„ & per hos praeſumtionum, ut arbitror, gradus non reformidat adſcendere, uſque in id elatus; ut dicat, quia in ſimilitudinem Chriſti perfecta ſui potentia plenus, in toto ſuper eum deſcenderit Spiritus Sanctus & manſerit: cum tamen hoc illi ſoli a Patre Deo datum ſit, (*x*) cui etiam dedit nomen, quod eſt ſuper omne nomen, qui ſolus ſine peccato eſt & ingreditur ſine macula, apud quem manet ipſum ſanctitatis unguentum: (*y*) Nos autem in odore ungueuntorum ejus currimus, & interim ſuper nos aurae vitalis adſlatu dulcia vitae ſpiramina Domino praecedente captamus. Sed dicis: cur tanta me laceſſis injuria? Cur tam arrogantibus verbis invidia gravas? Ego ne me ſervus comparare audeam Domino meo? Ego ne terra & cinis conferam Verbo Dei? Ego ne morti obnoxius, dici debeam victori mortis aequalis? Bene quidem, ô condemnata nequitia, dans teſtimonium Deo, humiliaris in verbis, ſed aliter ſenſus tuus clamat in paganis. Dicis „ hominem poſſe eſſe ſine peccato.„ Iterum ac ſaepius repeto. Homo, qui hoc poteſt, Chriſtus eſt. Aut praeſume nomen, aut depone fiduciam. Deus illud uni tantum donavit, & hoc non niſi (*z*) primogenito in multis fratribus. Sic catholica fide traditur, ſic tenemus. Sane Dominus noſter admonuit infideles, (†) Ego veni in nomine Patris mei, & non me recepiſtis. Veniet alius in nomine ſuo: forſitan ipſum recipietis.„ Aut nobiſcum illum, cui credimus peccatores, unum ſine peccato eumdemque unigenitum ſequere, aut ſi tu es iſte alius, confitere. Ipſe eſt dominus Jeſus; qui, morte devicta & diabolo triumphato, adſcendens in altum, (*a*) captivam duxit captivitatem, dedit dona hominibus. (*b*) De ejus plenitudine nos omnes accepimus, ſicut Apoſtolus docet: (*c*) Unicuique autem noſtrum data eſt gratia ſecundum menſuram dona-

(*x*) Philip. 2. (*y*) Cant. 1. (*z*) Rom. 8. (†) Jean. 5. (*a*) Pſal. 67. (*b*) Joan. 1. (*c*) Epheſ. 4.

donationis Chriſti. „ Et ad Romanos idem magiſter gentium ſcribit: (*d*) „ Di-„ co enim per gratiam, quae data eſt mihi, omnibus qui ſunt inter vos non plus ſapere quam oportet ſapere, ſed ſapere ad ſobrietatem. Et unicui-„ que ſicut Deus diviſit menſuram fidei. „ Deinde ad Corinthios praedicat, „ (*e*) Diviſiones vero gratiarum ſunt: idem autem ſpiritus. Et diviſiones „ operationum ſunt: idem autem Dominus. Et diviſiones miniſtrationum „ ſunt, gratiarum atque virtutum. „ Subjicit. „ Haec autem omnia operatur „ unus atque idem ſpiritus, dividens ſingulis prout vult. „ Deinde per comparationem membrorum in corpore hominis, manifeſtat corpus unitatis eccleſiae diſparibus operum modis, in unam perfectionis convenire concordiam, probans nullum penitus eſſe membrorum, quod non egeat alterius ope atque compage, ipſo domino capite conſtituto, in quo omnes ſenſus ac theſauri ſapientiae & ſcientiae ſunt abſconditi. (*f*) Unde & nobis dedit ſenſum, per quem ſciremus, quod eſt Verbum in Chriſto Jeſu, (*g*) in quo eſt omnis plenitudo divinitatis corporaliter: in quem, juxta teſtimonium Joannis, deſcendens Spiritus Sanctus & permanens in ipſo, eſſe Dominum declaravit. (*h*) Itaque ſi nemo habet, niſi quia a te petit, & nemo niſi ſecundum diviſionem menſuramque accepit, & qui acceptum habet, ad ipſum cuſtodiendum alieno eget auxilio, qua rogo amentia ſibi de plenitudine promittit, qui in ſingularitate non ſufficit? De Domino Euangeliſta teſtatur, (*i*) „ Erat autem lux vera, quae illuminat omnem „ hominem venientem in hunc mundum. „ Dicit vero Dominus Apoſtolis ſuis, (*k*) „ Vos eſtis lux hujus mundi. „ Ibi in ſolo Domino lux tota, quia vera: hic in cunctis Apoſtolis lux quidem, ſed de luce quae tota eſt. Et cum hoc in Apoſtolis ita eſt, in quorum electione univerſum Eccleſiae corpus adſumtum eſt, quid nos, nos inquam, & ſinguli, quid poſt eos videri poſſumus, niſi ſecundum Apoſtolum Petrum (*l*) homines ignari, credentes tantum per fidem Euangelico prophetico que ſermoni, tanquam lucernae lucenti in caliginoſo loco? Quum illuſtrati, etiam ipſi perſuademur: ut praeparatae in operibus bonis ſint lucernae ardentes in manibus noſtris, quae multimodis tentationibus fatigatae, & defectu ſem-

(*d*) Rom. 12. (*e*) 1. Cor. 12. (*f*) Coloſſ. 2. (*g*) Joan. 1. (*h*) Marc. 1. (*i*) Joan. 1. (*k*) Matt. 5. (*l*) 2. Pet. 1. (*m*) Luc. 12.

ſemper proprio & verbere periclitantur alieno. Unde & Dominus in Euangelio ait,(*m*) „Et ſi ipſa lux, quae in nobis eſt, tenebrae ſunt: ipſae tenebrae „quantae erunt? „ Sed concedo, ut hoc, quantulumcumque lumen eſt, indeficienti uſque in finem vigore permaneat, id eſt, donum illud, quod ſortitus eſt ſpecialis gratiae, non amittat, (alioquin plenitudo lucis adſiſtit in toto, caligo non remanet: caliginem autem dico inſipientiae, de peccati ſordibus accidentem) quid ſi competens ratio eſt, ut quantum de luce defuerit, tantum de caligine ſuperſit? Porro autem difficillimum eſt, ut offendiculum caligo non habeat. Neceſſe eſt homini in quantitate luminis, & in reliquiis caliginis conſtituto, volenti bonum & non effugienti malum: & ſubſiſtere adjutorium & non deeſſe peccatum. Quod ſi cuiquam obſcure dictum videtur, accipiat exemplum converſationis humanae. Duo ſinguli habent dona diverſa: unus ut ſit humilis in ſilentio, alter ut ſit ſuadibilis in docendo. Ille cui ſilentium cordi eſt, ſi forte poſcatur rationem de fide reddere, putas ne nullam adſumit in humilitate fallaciam? Aut facile arbitraris, ut ſimplex ſcurrilitate careat, laetus verbo, ſollicitus iracundia, patiens negligentia, mitis pigritia, doctus jactantia, ſubmiſſus invidia, extra illam quae eſt omnium bonorum operum caligo generalis, vanae gloriae concupiſcentiam. Quod ſi hoc pie ſancteque intelligitur, unuſquiſque noſtrum adſumat comparationem, ut magis ſemetipſum in melioris praelatione condemnet, quam in minoris deſpectatione juſtificet. Ita demum invicem membra ſociabit, praecipue ſi, una charitate veluti pelle oſſa circumdante, nerviſque junctis indigentia ſui, conſcius homo, hanc ipſam quam habet gratiam, donum intelligat eſſe non meritum: & magis ex eo unde accepit glorietur in Domino, quam unde non acceperit iraſcatur. (*n*) Nos enim cum eſſemus naturaliter filii irae propter delictum noſtrum, facti ſumus miſericordiae propter clementiam Domini, nihil digni niſi damnatione. Non ingeramus Domino de non accepto querelam, ſed de accepto gratiam repenſemus, gloriamque ſoli illi creatori redemtorique noſtro Domino Jeſu Chriſto tribuamus, quem poſuit (*o*) Deus propicia-

(*n*) Epheſ. 2. (*o*) Rom. 3.

piciatorem in ſanguine ſuo, ut in nomine ejus omne genu curvetur, coeleſtium & terreſtrium & infernorum: (*p*) quem in illa praedicta poteſtate judicantem omnis caro videat, & cui omnis lingua fateatur. Unde & Apoſtolus ait, „ Ideo contendimus ſive abſentes, ſive praeſentes placere ei „ (*q*) Omnes enim nos manifeſtari oportet ante tribunal Chriſti, „ ut referat unuſquiſque propria corporis prout geſſit, ſive bonum, ſive malum. „ (*r*) Et alibi, „ Omnes enim ſtabimus ante tribunal Dei. „ Paulus Apoſtolus dixit etiam ſe ſtaturum ante tribunal Dei, & propria corporis prout geſſit cum caeteris redditurum: contra autem Pelagius confidenter audet dicere, Ita conſummo univerſam in carne perfectionem, ut de judicis bonitate nihil ſperem. Juſti in illa die judicis operum ſuorum glorias audientes, adhuc tamen velut ignorantes, interrogabunt, „ (*s*) Domine quando te vidimus, & haec fecimus tibi, „ & hic noſter ſcientiſſimus legis agnoſcit, quo die, qua hora, quo momento, ultimam ſedem ultra quam non ſit alia pleniſſimae ſanctitatis, intrabit? Aut forſitan reclamat & loquitur: „ Recte mihi haec amentia, ut non dicam, „ ſuperbiae ingererentur opprobria, ſi dicerem, ſine adjutorio Dei homi- „ nem poſſe eſſe ſine peccato: nunc autem quum adjutorium adjicio, ni- „ hil difficile adſero. An tu fortaſſis Dei adjutorium negas? „ Concedo pauliſper calumniae tuae, ut dum quod in te convincere volo, in me videar detegere, inveniamur ſimul, & ego in mei defenſione purgatior, & tu in tua confuſione manifeſtior. Mea ſemper haec eſt fidelis atque indubitata ſententia, Deum adjutorium ſuum non ſolum in corpore ſuo, quod eſt Eccleſia, cui ſpecialia ob credentium fidem gratiae ſuae dona largitur, verum etiam univerſis in hoc mundo gentibus propter longanimem ſui aeternamque clementiam ſubminiſtrare, non ut tu adſeris cum diſcipulo tuo Coeleſtio, cui jam apud Africanam Synodum occulta illa impiorum dogmatum natura contuſa eſt, in ſolo naturali bono, & in libero arbitrio generaliter univerſis unam gratiam contributam: ſed ſpeciatim quotidie per tempora, per dies, per momenta, per ἀτόμας & cunctis, & ſingulis miniſtrare. (*t*) Dicit enim Scriptura, „ Qui facit ſolem „ ſuum

(*p*) Philip. 2. (*q*) 2 Cor. 5. (*r*) Rom. 14. (*s*) Matt. 23. (*t*) Matt 5.

Digitized by Google

„ſuum oriri ſuper bonos & malos.„ At tu forte reſpondes, Ordinem ſuum compoſita bene natura cuſtodit, ac per hoc Deus elementariis ſemel curſibus conſtitutis, facit inde quae facit. Quid ergo de illa ſententiae parte, quae ſequitur opinaris? „Dat pluviam ſuper juſtos & injuſtos„ Utique qui dat, cum vult dat, & ubi vult dat: vel diſpenſando diſpoſitam conſtitutionem, vel effundendo propriam largitatem. Ac ne ſecundum amentiam inpietatis tuae etiam hoc evacuare mediteris, audi prophetam ſuper hac veritate teſtantem, (v) „ Qui advocat aquas maris, „ & effundit eas ſuper faciem terrae, Dominus nomen eſt illi.„ Quid vero dicam de ſpe vera generis humani, quia (x) omnis qui arat, in ſpe arat. Sperare autem, non eſt poſſibilitatis propriae, ſed largitatis alienae. Cum autem quis ſeminaverit, jactamque ſementem in ſinu terrae cultor abſconderit, non habet ultra quod faciat, niſi ut oculos tendat ad coelum, oret non terram cui commiſit, ſed Deum cui credidit, ut labores ejus vel matutino vel ſerotino imbre foecundet. Et, ut ſpiritali teſtimonio etiam ad communes uſus perfruar, „ (y) neque qui plantat, „ neque qui rigat quidquam ſunt, ſed qui incrementum dat Deus.„ Quantum ergo de Dei adjutorio gaudeam, per id metire, quod miniſtrari ſingula etiam gentibus probo: ut manifeſtum nobis eſſet, quem uſque in finem cavere, & quem ſine ceſſatione invocare debeamus. (z) Diabolus interrogatur a Domino, „ Unde ades? „ At ille reſpondit: „ Circumiens terram, & peragrans quae ſub coelo ſunt, adſum.„ Rogo te, ſollicitudo iſta diaboli, bonae voluntatis, an malae eſt? Fatearis neceſſe eſt, Omnino malae. Hoc enim & ſequens expoſtulatio ejus oſtendit. Manifeſtatio iſta diaboli tempore Job facta eſt, ſcilicet tempore Moyſi. Certe tunc nulla Judaea, nulla Hieruſalem, nulla per orbem Eccleſia erat. Adhuc univerſa gentilitas Dei notitiam non habebat, & jam tamen diabolus circumiens terram, omnia quae ſub coelo ſunt peragrabat: atque ad ſeducendum & diſpergendum humanum genus inceſſabili malitiae ſuae ſollicitudine ferebatur. Itaque cum videas, hominibus ignaris tantam diaboli incubuiſſe nequitiam in diſperdendum, nullam hinc credis Dei in cuſtodiendo gratiam

(v) Amos. 5. (x) 1 Cor. 9. (y) 1 Cor. 3. (z) Job. 1.

Digitized by Google

tiam praefuiſſe? Aut forte fruſtra dictum putas,(†) „Domini eſt terra & „plenitudo ejus, orbis terrarum & univerſi qui habitant in ea? „ At vero ut adeſſe adjutorium Dei, & per ſingulos manifeſtius probes: en ipſe diabolus, dum teſtatur de univerſitate, de uno interrogatur. „ Animadvertiſti, inquit Deus, in puerum meum Job, quia non eſt quis„ quam ſimilis illi ſuper terram? „ Novit ſpeciatim unumquemque Dominus, novit & diabolus. Ille poteſtate naturae, iſte labore nequitiae. Iſte ut tentet: ille ut probet. Job, contradicente adverſario, a creatore laudatur. Vult Dominus opus judicare hominis, quod ipſe operatur in eo: at vero de adjutorio etiam diabolus confitetur. Dicit enim, „ Nonne tu circumſepiviſti quae ſunt extra domum, & intra domum „ejus? „ Expetente inimico, famulum ſuum Deus ſpoliat per tentationem, non nudat: aufert ſubſtantiam & dat gratiam: „ Ecce, inquit, omnia „quaecumque habet do in manu tua, ſed ipſum noli tangere. „ Parum eſt. Invidus furit, mortem conatur inducere, ſed e contrario diſpenſatione Dei movetur, gratia non aufertur: expetita praedoni praeda (‡) praemitur, rurſus praedae ſuae cuſtos adhibetur. Dicitur enim ad eum, „ Ecce trado „ & eum tibi, tantum animam ejus cuſtodi. „ Nemo ex hoc aeſtimet diabolum ad ſeducendam in corpore tantummodo animam laborare, niſi etiam ab ipſo corpore vellendam: ſi non ſaucium infirmumque hominem miſerentis Dei tutela muniret, & obvia cunctis inſidiarum ejus conatibus ſemper occurreret. Habes, ut arbitror, etiam in Gentibus ſufficientem cooperantis gratiae probationem: accipe manifeſtam quoque ſignificantiam, de illo praecipue dono, quod Eccleſiae & corpori ſuo peculiare largitur. Paulus Apoſtolus ad (*a*) Corinthios ſcribit, „ Gratias ago Deo meo ſemper pro vobis, in gratia Dei quae data „ eſt vobis in Chriſto Jeſu: quia in omnibus divites facti eſtis in illo, „ in omni verbo, & in omni ſcientia, ſicut teſtimonium Chriſti con„ firmatum eſt in vobis: ita ut nihil vobis deſit in ulla gratia. „ Et iterum, „ Juſtificati igitur ex fide, pacem habeamus ad Deum, per Do„ minum noſtrum Jeſum Chriſtum: per quem & acceſſum habemus fi-
[illegible] „ dei

(†) Pſal. 23.
(*a*) 1Cor. 2.

(‡) Forte, *promitur* vel *permittitur*, niſi voluerit *premitur*.

„ dei Dei in gratia iſta ,per quam ſtamus , & gloriamur. „ Unde & Petrus (*b*) Apoſtolus admonet, dicens , „ Recipientes finem fidei veſtrae, ſalutem animarum. De qua ſalute exquiſierunt atque ſcrutati ſunt Prophetae, qui de futura in nos gratia Dei prophetaverunt. „ Ex quo evidentiſſime declaratum eſt , nemini hominum deëſſe Dei adjutorium : praeſertim cum & ſeductor inſiſtat, & inſit infirmitas. Confuſa evacuataque eſt calumnia caeci arguentis, qui ait , Forte tu Dei adjutorium negas? Sed quoniam de Job fecimus mentionem , dicamus quod & ſuperiori teſtimonio recenſitum eſt , Domino dicente (*c*), „ Homo „ ſine crimine, verax Dei cultor, abſtinens ſe ab omni malo. „ Solet enim a vobis ſaepiſſime dictitari, ad probandum hominem ſine peccato poſſe eſſe, quia fuerit, hoc eſt, quia & Job , teſtimonio Dei, homo ſine crimine eſt dictus & verax. Et Zacharias ſine querela in Euangelio probatus oſtenditur. (*d*) Dixit Dominus de Job , „ Homo ſine crimine , „ nunquid dixit ſine peccato? „ Peccatum enim cogitatio concipit, crimen vero non niſi actus oſtendit: Eſſe etiam ſine querela eorum cognitioni judicioque adſcribitur, quibus in promtu eſt , in facie quidem manſuetudinem adſpicere, ſed cordis bella neſcire. Unde & Paulus confidenter jubet, dicens , (*e*) „ Oportet enim Epiſcopum ſine crimine eſſe. „ Et alibi generale dat teſtimonium Corinthiis atque adſerit, (*f*) „ Ita ut „ non indigeatis ulla gratia, expectantes revelationem Domini noſtri Jeſu „ Chriſti: qui & confirmabit vos uſque in finem , ſine crimine. „ Ecce Paulus quos teſtimonio ſuo uſque in finem confirmat eſſe ſine crimine, mox eoſdem in eadem epiſtola corripit , ſcribens: (*g*) „ Jam quidem omnino delictum eſt in vobis, quod judicia habeatis inter vos. „ Sub uno titulo iiſdemque perſonis , ecce ſine crimine, ecce delictum: unde declarat, non ſtatim ſine delicto adſcri , quem videas ſine crimine nominari. (*h*) Dixit enim & Dominus Jeſus. „ Venit Joannes non manducans neque bibens. „ Et iterum ſcriptum eſt , (*i*) „ Eſca illius erat locuſta , „ & mel ſilveſtre. „ Numquid ex alterutro aut Joannes non manducaſſe , aut Dominus feſelliſſe credendus eſt? Sed è contrario in utroque veritas eſt :

(*b*) 1 Pet. 1. (*c*) Luc. 2. (*d*) Job. 1. (*e*) Tit. 1. (*f*) 1 Cor. 2. (*g*) 1 Cor. 6. (*h*) Luc. 7. (*i*) Matt. 3.

eſt: quia & Joannes in ſubſtantiam carnis eſcae aliquid ſumſerit, & rurſum vere dixerit Dominus in Joannem, nec cum caeteris, nec id manducaſſe, quod caeteros: probans ſe Scripturaſque ſanctas, occultata ſaepe ſcientia Dei, hominum manifeſtare ſententias. Quamobrem obſequenter accipitur, quotieſcunque Scriptura commemorit, & juſtum & ſine querela pro captu temporis & ſecundum illud ultimum judicium Dei, cui univerſorum conſcientia ſubjicitur, & lingua omnium confitetur. Denique liquido intellige, quia juſtificatio Job, paſſionumque ejus in carnem permiſſio, provido conſilio Dei confuſionem diaboli arrogantis operata eſt: ut dum homo de honore creatoris, ipſo Domino probante laudatur, infidelitatis notam declinans angelus puniretur. Rurſus autem ne famulo ſuo graviorem plagam faceret, dum ſanaret, & per curam carnis, animae vulnus infligeret, hoc eſt, ne beatus Job, tanta tentatione ſuperata, duplicatiſque omnibus & reſtitutis, in ſuperbiam elatus, & judicium incideret diaboli, admonetur ab occultis ſuis, ut etſi a foris de juſtitia laudaretur, intus tamen ei ſe ſciret ſubditum eſſe debere a quo cuſtodiretur. Dicit enim ad eum Dominus. „(*k*) Quis eſt hic qui celat me conſilium, con„tinens ſermones in corde, & me putat latere? Accinge tamquam vir „lumbos tuos. Interrogabo: tu autem reſponde mihi. Ubi eras cum „fundarem terram, indica mihi, ſi noſti ſcientiam.„ Et poſt multam docendi correptionem, vel corripiendi doctrinam: reſpondens Job Domino dixit. „Quid ergo judicor commonitus & increpatus à Domino, audiens talia cum nihil ſim?„ (*l*) Talis & Zacharias, homo ſine querela, dignus honore hominum, dignus teſtimonio ſcripturarum, quem aliqua jam, ut arbitror, ex hoc inflatio titillabat, incipiebatque plus credere famae quam conſcientiae, per corripientem Angelum nota infidelitatis arguitur, & temporario ſilentio caſtigatur. Unde & Paulus dicit, (*m*) „ Itaque qui ſe exiſtimat ſtare: videat ne cadat. „Et quaſi forma hominum de ſe ipſe pronunciat dicens, *n* „ Caſtigo corpus me„um & in ſervitutem redigo: ne forte, cum aliis praedicaverim, ipſe re„ pro-

(*k*) Job. 32. τίς οὗτος ὁ κρύπτων με βουλήν. Sic Septuaginta. (*l*) Luc. 2. (*m*) 1 Cor. 10.
(*n*) 1 Cor. 9.

„probus efficiar. „ Ita ſine crimine dici quemquam & ſine querela : non eſt perfectionis teſtimonium , ſed converſationis exemplum. De inmaculato autem ubicumque Scriptura pronunciat, ſicut David ait, (o) „ Beati „ inmaculati in via, qui ambulant in lege Domini, „ ſana doctrina traditum reor , quia vere beati ſint , qui ſunt inmaculati in via , hoc eſt, perfecta fide in veritate gradientes : non declinantes haeretica pravitate, neque in dexteram , neque in ſiniſtram. Via Chriſtus eſt , qui per Spiritum Sanctum ducit ad Patrem. Igitur qui ſine macula atque lepra , nec conviolatus ab his quorum ſermo ſerpit ut cancer , venerandae gloriam Trinitatis audit, credit , intelligit , beatus in fide inmaculatusque conſiſtit. Ex quo etiam dicitur ad Abraham, (p) „ Ambula coram me, & eſto „ ſine macula. „ Neceſſariò enim Abraham, qui credidit Deo & reputatum eſt ei ad juſtitiam , ut ſit, in eo quod credidit, vidit & gavilus eſt , perfectus eſſe ac ſine macula commonetur, multarum gentium pater conſtitutus in fide, & fidelium ſinus, in requie ut ſimus omnes , qui ſperamus in Deo cum fideli Abraham. „ Beati inmaculati in via ſcriptum eſt : per fidem „ enim ambulamus non per ſpeciem. „ At verò ſi vis de inmaculato qualem David orans quaerit audire, vanam poſſibilitatis tuae depone fiduciam, & proſtratus in precibus cum Propheta oratione conjungere, flens pariter ac dicens, (q) „ Delicta quis intelligit ? Ab occultis meis munda me Domi„ne, & ab alienis parce ſervo tuo. Si enim mihi non fuerint dominati, „ tunc inmaculatus ero. „ Infelix ego homo, delicta quae nondum intelligo, quando vitabo ? (r) Petrus diligit Chriſtum , nec unquam à dilectione declinat, (s) Teſtimonio dilectionis Domini , nunc petra fundamenti Eccleſiae conſtituitur , nunc Satanae vocabulo depravatur. Unum atque idem ſemper operanti , nunc dicitur ; „ Non revelavit hoc tibi caro & „ ſanguis , ſed Pater meus , qui eſt in coelis : „ Nunc rurſus ingeritur, „ Non ſapis quae Dei ſunt , ſed quae ſunt hominum. „ Apoſtolus diligendo electus eſt, diligendo confuſus : habens pro nimio amore peccatum. Siquidem adnuncianti de paſſione ſua Domino amoris inpatientia dixerat : „ Pro-

(o) Pſal. 118. (p) Gen. 17. (q) Pſal. 18. (r) Matt. 16. (s) Ibid. 8.

„Propitius tibi eſto Domine, non erit illud tibi.„ O miſeriam miſerorum! Si Petrus in aliquo Chriſtum amando peccavit, delicta quis intelligit? Clamat Propheta & clamat in Spiritu Sancto: clamat ille, de quo dixerat Dominus, (*t*)„ Manus mea auxiliabitur ei, & brachium meum conſortabit „eum, & nihil proficiet inimicus in eo:„ & quid clamet attende, „Ab occultis meis munda me Domine.„ (*u*) David ille electus ſecundum cor, ille quem promiſit Deus facturum omnes voluntates ſuas, ille quem unxit in regem, ille quem prophetici ſpiritus ſanctificatione donavit, ſtupens in obreptione peccaminum, clamat ad Dominum, ut ab occultis ſuis mundetur implorat, & dicitur ei à Domino, in alio loco, (*x*)„ Non aedificabis domum nomini meo, eo quod ſis vir bellator, & ſanguinem ſuderis:„ quaſi vero ſordium abolitione cunctarum ita emundare eum nequiverit, ut dignum digno operi praepararet. David uſque ad mortem non emundatur, ſed praelato in templi conſtructione ſibi filio ſe ipſe condemnat: (*y*) & Goliat cum Armigero ſuo calumniatur mihi, cur Dominus non faciat in eo; quod nunquam fecit in ſeculo? Dicit Eccleſiaſtes, (*z*)„ Nihil ſub „ſole novum, nec valet quiſquam dicere, ecce hoc recens eſt, jam enim „praeceſſit in ſeculis quae fuerunt ante nos:„ & novorum dogmatum inſtructor adfimat, poteſt fieri, quod nunquam factum eſt. Non requiras utrum fuerit, quod poſſe eſſe non ambigis. Aedificari voluit Deus templum nomini ſuo, & hoc, ut non niſi innocens & bene inmaculatus exſtrueret. Duo ad hoc Reges cunctis viribus eliguntur, uterque ad adjutorium: de cuſtodia utrique promittitur. Ad David ſiquidem dicit Deus (*a*)„ Veritas mea & miſericordia mea cum eo.„ De Salomone vero teſtatur, „ „(*b*) Ipſum elegi mihi in filium, & ego ero ei in patrem.„ Ex his duobus templum Domini unus praeparat, alter aedificat: praeparat ſenex, perficit puer. Dignum eſt enim ut ſanctum Domini templum ſanctus aedificet. Praeparat, ut dixi, ſenex, ſed quaſi poſtquam peccare ceſſavit; perficit puer, ſed tamen pene cum adhuc peccare non cepit. Ille ante peccavit: hic poſtea. Ille multo peccato aedificare non meruit: iſte multum peccando quod aedificaverat, dereliquit. Et inter haec mirabi-

(*t*) Pſal. 88 (*u*) Ibid. 14. (*x*) 1 Par. 17. (*y*) Pelagium dicit & Coeleſtium.
(*z*) Eccleſ. 1. (*a*) Pſal. 88. (*b*) 1. Par. 28.

rabiliter ſibi ordinatio ſancta diſpoſuit: ut inter duas aetates, quod perpetuum in homine eſſe non poterat, pro captu temporis inveniret. Uterque aliquando non peccavit, tamen uterque ſine peccato eſſe non potuit: (*c*) „ ut ſit Deus verax, omnis autem homo mendax: ſicut ſcriptum eſt, „(*d*)Vani filii hominum, mendaces filii hominum in ſtateris.„ Habentes utique gratiam & adjutorium Dei, tamen ſine peccato eſſe, nec obtinere David, nec Salomon valuit cuſtodire, & Joviniani filius, ut omnipotens Deus, pro ipſo diſcipulisque ejus tantum rerum ordinem mutet, ſperat, quod ſi factum forte non fuerit, Deum impoſſibilitatis accuſet? „Poteſt, „inquit, homo eſſe ſine peccato: tamen cum Dei adjutorio.„ Quid faciam? Tolerabo interim pannum novum, veſtimento veteri colligatum, donec emendationis miſerae falſitatem pejor ſciſſura patefaciat. Concedo enim, ut contra ducem veritatis loquentis, cum dixerit, *poteſt homo ſi velit*, dixiſſe videatur, *poteſt homo cum adjutorio Dei.* Nunc demum mihi veluti ad exordium propoſitionis ſermo revocandus eſt: &, paulisper injuriae dolore ſepoſito, cum reverentia diſputandi ad celſitudinem capitis recurrendum. Caput enim noſtrum eſt Chriſtus Jeſus, quem, ſicut Apoſtolus ait, (*e*) propoſuit Deus propitiationem per fidem in ſanguine ipſius ad „oſtenſionem juſtitiae, propter remiſſionem praecedentium delictorum, in „ſuſtentationem Dei & oſtenſionem juſtitiae ejus in hoc tempore, ut ſit ipſe „ juſtus & juſtificans eum, qui ex fide eſt Jeſu.„ Itaque propitiator per fidem in ſanguine ſuo poſitus ad oſtenſionem formamque juſtitiae, ipſe eſt Mediator Dei & hominum, homo Chriſtus Jeſus. De quo Joannes uſque ad ipſam pene inacceſſibilem lucem introductus exclamat: (*f*)„ In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum. Hoc „ erat in principio apud Deum, omnia per ipſum facta ſunt.„ Ac poſt paululum expoſita divini operis veritate ſubjungit, „ Et Verbum caro factum „ eſt, & habitavit in nobis: & vidimus honorem ejus, gloriam tamquam „ unici nati à Patre, plenum gloria & veritate. „. (*g*) „ Qui peccatum „ non fecit, nec inventus eſt dolus in ore ejus, qui tamquam agnus coram „ tondente, ſic non aperiens os ſuum, cum flagellatus, crucifixus & mor- „ tuus

(*c*) Rom. 3. (*d*) Pſal. 61. (*e*) Rom. 3. (*f*) Joan. 1. (*g*) Eſaiae 53.

Digitized by Google

„ tuus eſt, qui aculeum mortis edomuit, qui à mortuis reſurrexit, (*h*) qui ca-„ ptivam ducens captivitatem, (*i*) adſcendit in coelos. (*k*) Hic eſt unigenitus in „ patre, primogenitus in multis fratribus: in quo eſt omnis plenitudo divini-„ tatis corporaliter. „ Hic ergo Dominus Chriſtus, hic inquam, filius Dei, in virtute Patris & gloria: „ quae in principio condidit, & redemit in „ medio, etiam in noviſſimo judicabit. „ Itaque poſt conditionem univerſae, quae ſecundum voluntatem ejus exſtitit creationis, compoſitionis modum rebus inpoſuit, ut quod rationale factum fuerat, ratione ſubſiſteret: & quod libero donarat arbitrio, ne in licentiam perditionis excurreret, praecepti lege reſtrinxit: ut cum creatura creatorem & domini donum agnoſceret, & praecepti ſtabilitatem: in ſubjectione lapſus libertatem proſpiciens, ad hoc tantum ipſa libertate uti vellet, ut per eam ſervitium quo regeretur eligeret, digno habitus judicio, ut ex prudenti ſervitute defenſionem, ita ex libera voluntate mercedem, confirmante Apoſtolo, qui ait: „ Si enim volens hoc ago, mercedem habeo. „ Duo luminaria magna omnipotens Deus dixit & facta ſunt, praecepitque ut dividant diem ac noctem & ſint in ſigna, & tempora, & dies, & annos. Numquid haec ſemel decreta diſtinctio, non uſque in praeſentem permanet diem? Et tamen haec ipſa, quae ſic ordinato motu feruntur, creatori mutare cum velit, potentia inerat, ſi ratio non teneret: quoniam in omnibus potentiae Dei ratio conjuncta eſt. Si enim eſſet apud creatorem mutatio operum, qualiter à creatura expectari poſſet obſervatio mandatorum? Juſſum à Deo eſt, ut germinet terra herbam, foenum lignumque fructiferum, hoc etiam nunc annuis vicibus inceſſabili parturitione cuſtodit. Et tamen iratus ſaepiſſime Deus terrae, fructus negata imbrium ubertate deminuit, & quod auferre in totum potuit, maluit caſtigare, ut & correctionem plaga oſtenderet, & ordinem natura ſervaret. Fecit Deus hominem de limo terrae, & vitalis ſpiritus inſufflatione viventem poſuit in paradiſo deliciarum: libero inſuper donavit arbitrio circumdatumque mandato medio inmortalitatis & mortis: quamvis adſerant tui, qui abundantiora de pectore tuo vene-

(*h*) Pſal. 67. (*i*) Rom. 8. (*k*) Coloſſ. 1.

venena ſuxerunt, mortalem eum fuiſſe factum, nihilque eidem damni ex tranſgreſſione contigiſſe praecepti. At vero praevaricante homine, terra maledicitur, laboribus ac doloribus homo ipſe coonuſtatur, ut in ſudore faciei panem adquirat jubetur: nota mortis circumſcribitur, donec in terram, de qua ſumtus eſt, revertatur. Ejicitur Adam de Paradiſo, generat filios trahentes ſecum ſeminis infidelis originale peccatum: peccat humanum genus, Deum quoque poenituit quod hominem feciſſet in terra. O Domine ſuſtine pauliſper ſtultitiam meam, donec qui ſapiens & prudens videtur, erubeſcat & ſentiat inprudentiam! Peccante uno homine, ex quo in univerſam ſucceſſionem dira contagia tranſierunt, regnumque in univerſos mortis invaluit, poenitet te, iraſceris, doles: &, uſquequo Verbum caro factum, paſſione, cruce, ac morte opus habeat, commoveris. Fortè ſatius fuerat unum deleri illicò peccatorem, ut mox alius ſecunda plasmatione ſubſtitueretur, quo ab omni ſorde libera & inmaculata propago deſcenderet. At haec te, Deus omnipotens, quia non feciſſe agnoſcimus, non potuiſſe credimus? (i) O Petre, ſupra quam petram Chriſtus ſuam fundavit Eccleſiam, & (k) ô Paule qui fundamentum poſuiſti, praeter quod aliud nemo poteſt ponere, qui eſt Chriſtus Jeſus, beati Apoſtoli, columnae & firmamenta veritatis, vos ſaltem huic qui conſiliarius Deo eſt & mediator, ſacris reſpondete ſermonibus! Ait Petrus, (l) „Benedictus „Deus & Pater Domini noſtri Jeſu Chriſti, per quem vocati eſtis in here„ditatem incorruptibilem, & incontaminabilem, conſervatam in coelis, „vos, qui in virtute Dei cuſtodimini per fidem in ſalutem paratam reve„lari in tempore noviſſimo.„ Deinde Paulus, vas electionis, profert theſauros ſalutares, & ait: (m) „Benedictus Deus & Pater Domini noſtri „Jeſu Chriſti, qui benedixit nos in omni benedictione ſpirituali in coeleſti„bus in Chriſto, ſicut elegit nos in ipſo ante mundi conſtitutionem, ut „eſſemus ſancti & inmaculati in conſpectu ejus in caritate, qua praedeſti„navit nos in adoptionem filiorum per Jeſum Chriſtum in ipſum, ſecundum „propoſitum voluntatis ſuae in laudem gloriae ſuae, in qua gratificavit nos in „dilecto Filio ſuo, in quo habemus redemtionem per ſanguinem ejus, remiſ„ ſio-

(i) Matth. 16. (k) 1. Cor. 3. (l) 1. Pet. 1. (m) Epheſ. 3.

Digitized by Google

„ſionem peccatorum, ſecundum divitias gratiae ejus, quae ſuperabun-„davit in nobis in omni ſapientia & prudentia: ut notum nobis fa-„ceret ſacramentum voluntatis ſuae ſecundum bonum placitum ejus; „quod diſpoſuit in eo, in diſpenſationem plenitudinis temporum, re-„ſtaurare omnia in Chriſto, quae in coelis ſunt & quae in terra.„ Dicit Petrus „in ſalutem paratam revelari in tempore noviſſimo: „teſtatur & Paulus, quod „propoſuit in eo in diſpenſationem plenitudinis tem-„porum inſtaurare omnia in Chriſto:„ & nunc nobis neſcio quis quaſi rana e coeno emergit & perſonat: „Quid mihi eſt exſpectare tempus, ex-„ſpectare judicium? Deus ſi poteſt, ſemper poteſt: ſi ſemper poteſt, perſo-„narum acceptor non eſt.„ Poteſt ergo, & modo poteſt, & in te vere perſonarum acceptor probandus, ſi quod in omnibus poteſt, & utique acturus in tempore ſuo eſt, in te ſolo ante tempus faceret, quod neque in Moyſe fecit, cui unum tantummodo in hac vita peccatum exprobravit, & tamen ante mortem remiſit: quem ob hanc culpam mori juſſit, ne terram repromiſſionis intraret. Audiat ergo Salomonem, ſuper ordinatione temporum & Dei conſtitutione teſtantem. (*n*) „Omnia tempus, habent & ſuis ſpatiis tranſcunt univerſa ſub „coelo. Tempus naſcendi: & tempus moriendi. Tempus plan-„tandi: & tempus evellendi quod plantatum eſt. Tempus oc-„cidendi, & tempus ſanandi. „Deinde alio loco dicit:„ Vidi ſub „ſole in loco judicii inpietatem, & in loco juſtitiae iniquitatem, „& dixi in corde meo: Juſtum & inpium judicabit Deus: & „tempus omnis rei tunc erit. „Quamobrem, ô homo vacue, ſi quam fiduciam habes, patienter exſpecta ordinem Dei, quem dignatus eſt & ipſe Dominus exſpectare qui fecit: factus ſub lege, qui fecerat legem. Audi ipſum tibi dicentem. „Non eſt veſtrum ſcire tempo-„ra, quae Pater poſuit in ſua poteſtate.„ Aut ſi vis apertius accipere teſtimonium, quia cum utique poſſit Deus, tamen pro ipſa ſui ordinatione non faciat, dicit ad Petrum. (*o*) „An putas non „poſſe me modo rogare Patrem meum, & exhibebit mihi plus quam „duodecim legiones Angelorum? Sed quomodo complebuntur Scrip-„turae?

(*n*) Eccleſ. 2. (*o*) Matth. 6.

„ turae? Quia ſic oportet fieri. „ Vides ergo quia operator temporis, temperat virtutes : & ratio diſpoſitionis , miſcet potentiae patientiam. Deinde ait Dominus. „ Reconde gladium in theca. Fie-„ ri enim non poteſt , ut calicem quem dedit mihi Pater non bi-„ bam illum. „ Et tamen Deus nihil non poteſt : nec eſt quidquam quod non faciat niſi forte quod nolit , non oporteat , non proponat. Loquitur Paulus ad Theſſalonicenſes , ſignificans de adventu Antichriſti : „ Non retinetis, quod cum adhuc eſſem apud vos, haec di-„ cebam vobis? Et nunc quid detineat ſcitis: ut reveletur in ſuo tempo-„ re. „ Tanta vis eſt decreti Dei, & tam irrevolubilis ſtatus conſtitutorum in ſuis quibuſque cauſis temporum , ut propter electos ſuos dies ſeculi abbreviari dixerit Dominus , non auferri : ut faceret temporum ſtatutorum pro majeſtate plenitudinem, pro pietate brevitatem : ſimulque & compendium miſericordia caperet, & numerum mundus impleret; & tu vis, jam? (ecce ego cum dolore miſericordiae loquor) tu, inquam, vis, ô homo ſimilis mei, ut tibi homines in hoc praeſenti tempore, quod nunquam antea dictum in ſacris voluminibus invenitur, quemquam ſine peccato eſſe reſpondeant, & ſi in hoc forte conſenſerint, de die momentoque ſubſcribant: novam calumniae machinam inſtruens, ut quod non fieri dicimus, non poſſe fieri dixiſſe videamur, & in quo praecipue operantem in diſpoſitionem quam ſtatuit omnipotentiam praedicamus , ne inpatienter infamare inpotentiam judicemur? Vanum, quaeſo te, furorem abjice, quoniam hoc ipſum ad peccatum proficit, de quo abſtergendo poſſibilitatem temporis, non clementiam judicis cogitaſſe. Hactenus de potentia Dei, quam praedicamus & colimus, & de praefinitione temporum, quae profundiſſimo ipſius ſunt ſtatuta conſilio, dixiſſe ſufficiat, de qua, etſi plura quae ſunt ſanctorum ſcripta non eſſent, daemonum ſaltem reſponſio ſola ſufficeret, qui propria damnati conſcientia vociferantur ad Dominum. (*p*) „ Quid tibi „ & nobis fili Dei? Quid veniſti ante tempus perdere nos? „ Quos cum intelligas de conſtitutione judicii confidentes , cape certiſſimum ipſius contra te exemplum. Si illos in oppreſſione miſerit homines comprehen-

(*p*) Marc, 1.

henſos: ultimo tunc judicio intelligis eſſe damnatos. Accipe & te ipſum hic inperturbabili emendatione purgandum. Sin autem, ut legitur, patientia Dei adhuc illis liberum indulget arbitrium: adhuc & te crede tentandum. Nunc ad aliam ſtrictim tranſeo quaeſtionem, quam tu adverſus omnes catholicos vibrare ſaepius diceris. Nam etiam in epiſtola tua illa lucubratiſſima haec ipſa intelligere vix potuimus. Ita iſta, inquam, ad Demetriadem, puellam (ut audio) ſacram & ſanctam, homo verecundiſſimus ſcribere non erubuiſti: docens, ut credo, reverentiam caſtitatis ſub ſtropha Joſeph luxuriantis Dominae ſuae, ubi dixiſti, „ Contemta frequenter Domina, propiores adoleſcenti tendit inſidias, „ ſecretum ac ſine teſtibus manu inpudens adprehendit. „ inopportunam hiſtoriam obſcoeniſſimo ſermone contexens: quamquam hoc quod neque apte, neque decore dicitur, tibi inputare non debeamus, cui neque natales dederunt, ut honeſtioribus ſtudiis erudireris, neque naturaliter provenit, ut ſaperes, ſed illis dictatoribus tuis, qui miſerum ſenſum miſerrimo ſermone conſcribunt, & te legendum cachinnis quaſi titulum confuſionis exponunt. Inter haec ergo hujuſmodi ſenſum in eadem epiſtola indigeſtis ſermonibus eructaſti, „ quod plerique noſtrorum dicerent, deum malam „ hominibus condidiſſe naturam. „ Quod etiam ille Phinees tuus pedetentim nobis tentavit intendere: unde breviter primum profiteor, deinde reſpondeo, Ante tribunal Chriſti in dextera inter agnos Dei non ſit dignus adſiſtere, nec mereatur videre Dominum in regione vivorum, nec in gloria reſurrectionis vita Jeſu manifeſtetur in mortali corpore ejus, qui dicit deum aliquam malam vel hominis vel cujuſque rei condidiſſe naturam, vel qui liberum in aliquo tollit arbitrium: cum ſcriptum legerit: „ omnia quaecunque fecit Deus, „ bona valde. „ Et de libero hominis arbitrio ſcriptum eſt: „ Deus „ creavit hominem inexterminabilem, & reliquit eum in manu con„ ſilii ſui. „ Caece & maligne, aliter enim tibi loqui nequeo, ſenſum dominicae auctoritatis, ſenſum propriae fragilitatis, ſenſum communis intelligentiae non habenti: „ nos naturam hominis infirmam „ dicimus eſſe, non malam. Nam ſi mala eſſet, bonum omnino „ non caperet: nunc vero cum genuino adfectu concupiſcat bo-

„ num,

„ num, & adhaereat bono, malumque omnino fugiat, ubi in ea „ mala dicenda eſt eſſe ſubſtantia?„ (*q*) Dominus clamat: „Spiritus „ quidem promtus eſt, caro autem infirma„ (*r*) Clamat Abraham, „ Ego autem terra & cinis.„ (*s*) Clamat Job:„Homo putredo,& filius hominis vermis.„ (*t*) Clamat Eſaias: „O miſer ego quoniam „ compunctus ſum, quia cum ſim homo, & inmunda labia habeam, „ in medio quoque populi inmunda labia habentis habito.„ (*u*) Clamat Hieremias: „Anima in anguſtiis, & ſpiritus anxius clamat ad „ te: Vide Domine & miſerere.„ (*v*) Clamat Abacuc:„Cuſtodivi,& „ expavit venter meus, a voce orationum intra me turbata eſt habitudo mea.„ (*x*) Clamat David:„Exaudi me in tua juſtitia,& non „ intres in judicium cum ſervo tuo, quia non juſtificabitur in conſpectu tuo omnis vivens.„ (*y*) Clamant omnes Apoſtoli infirmitatis „ timore turbati:„Domine libera nos, perimus.„ Clamat Joannes: (*z*)„Si „ dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipſi nos ſeducimus, & „ veritas in nobis non eſt.„ (*a*) Clamat Jacobus: „In multis enim offendimus omnes.„ (*b*) Clamat Paulus:„Infelix ego homo, quis me „ liberabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei per Jeſum Chriſtum „ Dominum noſtrum.„ Et ut generaliter univerſorum clamet infirmitas, clamat Spiritus Sanctus in ſanctis, (*c*) „Omnis caro foenum & gloria hominis ſicut flos foeni. Foenum aruit, flos decidit: verbum „ autem Domini manet in aeternum.„ Contra has tam ſplendidas, perſpicuasque divinorum nubes teſtimoniorum, audiat laborans in gemitu ſuo mundus univerſus Pelagium reclamantem: atque humili veritati non ſolum verborum inpudentia, ſed etiam cauteribus reſiſtentem. Ait enim in epiſtola, quam ſupra nominavimus: „Verum è contrario „ remiſſo ac faſtidioſo animo ac nequam ore nos Domino reclamamus & „ dicimus: Durum eſt, arduum eſt, non poſſumus, homines ſumus, „ fragili carne circumdamur. Et, ô caecam inſaniam: &, ô profanam „ temeritatem! duplicis ignorantiae accuſamus Scientiae Dominum: ut „ videa-

(*q*) Mar. 14. (*r*) Gen. 18. (*s*) Job. 25. (*t*) Eſa. 6.
(*u*) Baru. 3. (*v*) Abac. 3. (*x*) Pſal. 142. (*y*) Luc. 8.
(*z*) 1 Joan. 1. (*a*) Jacob. 3. (*b*) Rom. 7. (*c*) Eſa. 40.

„ videatur neſcire, quod fecit: neſcire, quod juſſit. Et quaſi obli-„ tus fragilitatis humanae, cujus auctor ipſe eſt, inpoſuerit homi-„ ni quod ferre non poſſit. „ Quid rogo hac praeſumtione feralius? Quid hac increpatione perverſius? Exprobras Eccleſiae catholicae, cujus nos viſcera ſumus, quod quaſi dicere deſperando videatur, quod Deus, auctor hominis, inpoſuerit homini, quod ferre non poſſit: cujus tamen fideliſſima eſt & ore & humilitate profeſſio: deum & primo omnia poſſibilia praecepiſſe, & nemine tamen poſſibilia complente, propter quod ſubditus ſit omnis mundus Deo, poſtea pondus praecepti ſubſtituta gratiae indulgentia ſublevaſſe. Verumtamen tu, ſerve nequam & maligne, (*d*) qui quod tibi dominus tuus remiſit, conſervis tuis conaris exigere: tuum primum ſenſum diſcutio, & meum poſtea ſi videtur explano. Tu qui non poſſe ferre onus legis dixiſſe quoſdam arguis, ergo tu ipſum ferre poſſe confidis? O miſer, qui ſecundum quod ſcriptum eſt, dicis in corde tuo, (*e*) „ Dives ſum & ditatus, & „ nullius rei egeo, & neſcis quia tu es miſer & miſerabilis & pauper, „ & caecus & nudus. Numquid ad te locutus eſt Chriſtus, „ (*f*) „ A-„ men dico tibi, non tibi revelavit caro & ſanguis, ſed Pater meus „ qui eſt in coelis? „ Numquid tibi dixit: „ tu vocaberis Cephas? „ Nun-„ quid tibi ſpopondit: „ ſuper hanc petram fundabo Eccleſiam meam? „ Adtende enim quid Petrus Apoſtolus Spiritu Sancto docente commoneat, qui ait: (*g*) „ Et nunc ergo vos quid tentatis Deum, inponere jugum „ collo diſcentium, quod neque nos ipſi, neque patres noſtri potuimus „ portare? ſed gratia Domini noſtri Jeſu Chriſti credimus nos poſſe ſalvos „ fieri, ſicut & illi. „ Petrus Apoſtolus dicit: „ quia ille vere Deum tentet, qui nunc homini onus legis moliatur inponere: „ contra autem tu objicis & minaris, quod ille criminetur injuſtitiae Deum, qui per confeſſionem propriae infirmitatis, ad gratiam ſpiritus a litera occidente confugiat. Samuel, Helias, Heliſaeus, Eſaias, Hieremias, Daniel, Zacharias, omnes ſancti, vel Judices, vel Reges, vel Prophetae, patres ſine dubio noſtri ſunt, & neminem patrum Petrus adfirmat, ſed no-

(*d*) Matt. 18. (*e*) Apoc. 4. (*f*) Matt. 10. (*g*) Act. 15.

neque ſemetipſos, hoc eſt, Apoſtolos, cum eſſent Judaei, onus legis ferre potuiſſe, ſed fide Chriſti ſecundum ſpem gratiae fuiſſe ſalvatos.

An forte ſecundum te omnes iſti ſancti patres Dei adjutorium non habebant? Ecce Petrus increpat illos, qui grave jugum collo diſcentium ponere conabantur: tu è contrario in ſcandalum Petri increpas eos, qui ad fidelem Dei miſericordiam confugiunt: & ſe per ſemetipſos onus legis ferre diffidunt. Sed tibi ſpecialis inde portandi oneris fortaſſe fiducia eſt, quod balneis epuliſque nutritus latos humeros geſtas robuſtamque cervicem: praeferens etiam in fronte pinguedinem, ſicut ſcriptum eſt: (*b*) „Tetendit enim adverſus Deum manum ſuam & contra omnipotentem roboratus eſt. Cucurrit adverſum eum erecto collo, & pingui cervice armatus eſt. Operuit faciem ejus craſſitudo, & de lateribus ejus arvina dependet.„ At illi tales eſſe non poſſunt, quibus ſemper in corde loquitur Chriſtus: (*i*) „Contendite per anguſtam viam introire: lata eſt enim, quae ducit ad mortem.„ Et Paulus Apoſtolus monet, (*k*) „Curam carnis ne feceritis in concupiſcentiis.„ Eſt in me veritas Chriſti, quia multum doleo pro vobis. Juxta ſententiam enim beati patris mei Auguſtini, „Non eſt ſani fiducia ſed inſani.„ De uno praecepto eodemque primo, te ſi dignaris interrogo. In lege Dominus per Moyſen jubet, quod & in Evangeliis Chriſtus adfirmat, (*l*) „Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex totis viribus tuis: & ſecundum ſimile huic, Diliges proximum tuum tamquam te ipſum.„ Rogo te, reſponde non mihi, ſed Deo: non voce, ſed conſcientia, ſi ita ex toto corde Deum diligis, ut nullam unquam in eo cogitationem, quae abſque timore & dilectione Dei intelligi poſſit, admittas: ſi ita in tota anima ſequeris, ut ſuſcepta ſemel cruce in nullam penitus oblectationem habitae ad tempus jucunditatis ſuccedas: ſi ita in totis viſceribus tuis calore charitatis ardes, ut nulla penitus per augmenta neceſſitatis infirma concupiſcentiis aut deſideriis adquieſcas. Deinde cum ſcriptum ſit, (*m*) Om-

(*b*) Job. 15. (*i*) Luc. 15. (*k*) Rom. 13. (*l*) Matt. 22.

(*m*) Omne quod non ſit ex fide peccatum ſit: &. ſive nobilium locorum Epiſcopos videris, ſive potentes ſeculi viros, ſive divites ſub religione videas, utrum omnino nihil vel adulationi, vel timori, vel ſpei acceptione perſonarum captus indulgeas, nec quidquam in quo te cor tuum reprehendat, & conſcientia remordeat, vel ſi nulla verba tempori potius quam veritati adcommodata reſpondeas. Illud etiam conſulo, utrum aeque omnes Chriſtianos ſicut te ipſum diligas. Nos enim ſub uno capite, quod eſt Chriſtus: & ſub una Eccleſia, quae eſt Chriſtus, omnes fratres ſumus, & unum corpus in Chriſto. Utrum ergo ſicut te ipſum diligas omnes qui miſericordiam Dei ſperant, quos tamen noveris, confitere. Non enim te de ignotis conſulo: quos ex eo te diligere arbitraris, quod quia non noveris, non odiſti. Sed quid ego haec a confeſſione tua exigo, cum converſationem tuam vulgus agnoſcat? Tu perfectus ſine infirmitate, tu omnem legis ſarcinam ferre poſſibilis, tu, inquam, homo inflate, ſed vacue: audi, ſi dignaris Dominum Salvatorem, te, ſi tamen hoc poteris, ad ſancta revocantem: „(*n*) Amen dico vobis, „quiſquis non receperit regnum Dei, velut infans, non intrabit illud.„ Infans nihil in ſe habet, niſi quod diligit blandientem, & quod panem ſuum non in ſudore ſuo, ſed in precibus ſperans alimoniam vitae, ſimplici petitione conſequitur, quam fiduciali opere non meretur: qua tu comparatione commonitus, convertere ad infantiam, ut revertaris ad vitam. Et quoniam ſuperius dixeram, de poſſibilitate oneris ſuſtinendi, tuum primum ſenſum, diſcutio: & meum poſtea ſi videatur, explano. Mea ſententia eſt, quia & in hoc quoque peccamus, qui cum infirmi ſumus, de infirmitate conquerimur, hanc eſſe intentionem legis arguentis, ut propter illa, quae perperam fiunt, confugiatur ad gratiam Domini miſerantis, velut paedagogo concludente in eamdem fidem, quae poſtea revelata eſt: ubi & remittantur quae male fiunt, & eadem gratia juvante non fiant. Proficiſcentium eſt enim via, quamvis bene proficiſcentes dicantur perfecti via-

(*m*) Rom 14. (*n*) Luc. 9.

viatores : illa eſt autem perfectio ſumma , cui nihil addatur, cum id quo tenditur , coeperit poſſideri. Jam vero illud quod eis dicitur, „ ipſe tu ſine peccato es? „ revera non pertinet ad eam rem, de qua vertitur quaeſtio : ſed quod dicit negligentiae ſuae potius inputari , quod non eſt ſine peccato, bene quidem dicit , ſed dignetur inde & orare Dominum , ne illi haec iniqua negligentia dominetur. Quam rogabat quidam quando dicebat: (*o*) „ Itinera „ mea dirige ſecundum verbum tuum , & ne dominetur mihi om- „ nis iniquitas : „ ne dum ſuae diligentiae quaſi propriis viribus fidit, neque hic ad veram juſtitiam , neque illic, ubi ſine dubio perfecta deſideranda eſt & ſperanda , perveniat. Et illud quod eis à quibuſdam dicitur , nuſquam eſſe ſcriptum his omnino verbis, poſſe eſſe hominem ſine peccato, facile refellit : quia non tibi eſt quaeſtio, quibus verbis dicatur quaeque ſententia. Non tamen fortaſſe ſine cauſa , cum aliquoties in Scripturis inveniatur , „ homines dictos eſſe „ ſine querela: „ non invenitur, qui dictus ſit ſine peccato: niſi unus ſolus, de quo apertè dictum eſt , (*p*) „ eum qui non noverat pecca- „ tum. „ Et eo loco ubi de ſacerdotibus ſanctis agebatur. „ Etenim „ expertus eſt omnia , ſecundum ſimilitudinem ſine peccato: „ in illa ſcilicet carne, quae habebat ſimilitudinem carnis peccati, quamvis non eſſet caro peccati. Jam illud quomodo accipiendum ſit, „ Omnis „ qui natus eſt ex Deo non peccat , & non poteſt peccare , quia ſe- „ men ejus in ipſo manet: „ cum ipſe Apoſtolus Joannes, quaſi non ſit natus ex Deo , aut eis loqueretur , qui nondum eſſent nati ex Deo, apertè poſuerit, (*q*) „ Si dixerimus quia peccatum non habemus „ nos ipſos ſeducimus , & veritas in nobis non eſt: „ in libris quos ad Marcellium de hàc re ſcripſi, ſicut potui explicare curavi. Et illud quod dictum eſt, „ Non poteſt peccare, „ pro eo dictum eſt, ac ſi diceretur , non debet peccare : non inprobanda mihi videtur hujus adſertio. Quis enim inſanus dicat debere peccari, cum ideo ſit peccatum , quia non debet fieri? Sanè quod Apoſtolus Jacobus ait, „ (*r*) Linguam autem „ nul-

(*o*) Pſal. 118. (*p*) 2 Cor. 5. (*q*) 1 Joan. 3. (*r*) 1 Joan. 1.

„ nullus hominum domare poteſt: „ non mihi videtur ita intelligendum, quaſi per exprobrationem dictum, tamquam diceretur: „ Ergone linguam nullus hominum domare poteſt? „ Tamquam objurgans & dicens, Domare feras poteſtis, linguam non poteſtis? Quaſi facilius ſit linguam domare, quam feras. Non puto quod iſte ſit ſenſus in hoc loco. Si enim id ſentiri vellet de facilitate domandae linguae, caetera ſequerentur in beſtiarum comparatione. Nunc verò ſequitur: „ Inquietum malum, plena veneno mortifero, „ utique nocentiore, quam beſtiarum atque ſerpentum. Nam illud carnem interficit: hoc vero animam. (s) „ Os enim „ quod mentitur, occidit animam. „ Non ergo quaſi id eſſet facilius, quam manſuefactio beſtiarum ſanctus Jacobus illam ſententiam pronunciavit, aut ea voce voluit pronunciari: ſed potius oſtendens, quantum ſit in homine linguae malum, ut à nullo homine domari poſſit, cum ab hominibus domentur & beſtiae. Neque hoc ideo dixit, ut hujus in nos mali dominationem per negligentiam permanere patiamur: ſed ut ad domandam linguam divinae gratiae poſcamus auxilium. Non enim ait, Linguam nullus domare poteſt, ſed nullus hominum: ut cum domatur, Dei miſericordia, Dei adjutorio, Dei gratia, fieri fateamur: Conetur ergo anima domare linguam, & dum conatur, poſcat auxilium: & oret lingua, ut dometur lingua donante illo, qui dixit ad ſuos: „ Non enim vos eſtis qui loquimini, ſed Spiritus Patris veſtri, qui loquitur in vobis. „ Itaque praecepto facere commonemur: quod conantes & noſtris viribus non valentes, adjutorium divinum precemur. Proinde & ipſe cum exaggeraſſet linguae malum, inter haec dicens: „ Non „ oportet fratres mei haec ita fieri: „ continuò monuit, conſummatis his, quae hinc dicebat, quo adjutorio iſta non fierent, quae dixit fieri non oportere. „ Quis ſapiens, inquit, & diſciplinatus inter vos? Oſtendat ex „ bona converſatione operationem ſuam in manſuetudine ſapientiae. „ Quod ſi zelum amarum habetis & contentiones in cordibus veſtris, nolite gloriari & mendaces eſſe adverſum veritatem. Non eſt iſta ſapientia de ſurſum deſcendens, ſed terrena, animalis, diabolica. Ubi enim zelus & con-

[s] Sap. 1.

Digitized by Google

contentio, ibi inconſtantia & omne opus pravum. Quae autem de ſurſum eſt ſapientia, primum quidem pudica eſt, deinde pacifica, modeſta, ſuadibilis, plena miſericordiae & fructibus bonis, non judicans, ſine (*t*) aemulatione. „ Haec eſt ſapientia, quae linguam domat, de ſurſum de„ſcendens, non ab humano corde proſiliens.„ An & iſtam quiſque abrogare audet gratiae Dei, & tam ſuperba vanitate ponet in hominis poteſtate ? Cur ergo oratur, ut accipiatur, ſi ab homine eſt, ut habeatur? An & huic orationi contradicitur, ne fiat injuria libero arbitrio? Quod ſi ſibi ſufficit poſſibilitate naturae ad inplenda omnia praecepta juſtitiae, contradicatur ergo & eidem Apoſtolo Jacobo admonenti & dicenti, „ (*u*) Si „ quis autem veſtrum indiget ſapientia, poſtulet à Deo, qui dat omnibus „adfluenter, & non inproperat, & dabitur ei. Poſtulet autem in fide „nihil haeſitans.„ Haec eſt fides ad quam praecepta compellunt: ut lex imperet, fides impetret, „In multis offendimus omnes.„ Non enim & hoc iſte Apoſtolus alio modo pronunciavit, ſicut & illud quod ait „Linguam „nullus hominum domare poteſt.„ Nec illud quiſquam iſtis pro inpoſſibilitate non peccandi ſimiliter objecerit quod dictum eſt, (*x*) „Sapientia car„nis inimica eſt Deo. Legi enim Dei non eſt ſubjecta, nec enim poteſt: „qui autem in carne ſunt, Deo placere non poſſunt.„ Sapientiam quippe carnis dixit, non ſapientiam de ſurſum deſcendentem: & in carne eſſe non eos, qui nondum de corpore exierunt, ſed eos, qui ſecundum carnem vivunt, ſignificatos eſſe, manifeſtum eſt. Non autem ibi eſt quaeſtio, quae verſatur. Illud eſt quod expecto ab iſto audire: ſi qui ſecundum ſpiritum vivunt, & ob hoc etiam hic adhuc viventes jam quodammodo in carne non ſunt, utrum gratia Dei vivant ſecundum ſpiritum, an ſibi ſufficiant, jam data cum crearentur poſſibilitate naturae in ſua propria voluntate: (*y*) cum plenitudo legis non ſit niſi caritas, & caritas Dei diffuſa ſit in cordibus noſtris, non per noſmetipſos ſed per Spiritum Sanctum qui datus eſt nobis. Tractat etiam iſte de peccatis ignorantiae, & dicit hominem praevigilare debere ne ignoret, ideoque eſſe culpandam ignorantiam, quia id homo neſcit negligentia ſua quod adhibita diligentia

(*t*) Marc. 1. (*u*) ſimulatione (*x*) Jacob. 1. (*y*) Rom. 8.

Digitized by Google

tia ſcire debuiſſet : dum tamen omnia potius diſputet , quam ut oret , dicat , (z) „Da mihi intellectum, ut diſcam mandata tua. „ Aliud enim eſt non curaſſe ſcire , quae negligentiae peccata etiam per ſacrificia quaedam legis videbantur expiari : Aliud intelligere velle , nec poſſe , & facere contra legem, non intelligendo quae fieri velit : (b) Unde admonemur petere à Deo ſapientiam , qui dat omnibus adfluenter : utique his omnibus, qui ſic petunt , & tantum petunt , quomodo & quantum res tanta petenda eſt. Divinitus tamen expianda eſſe peccata commiſſa, & pro eis Dominum exorandum fatetur , propter veniam ſcilicet promerendam : quia id quod factum eſt , facere infectum multum ab iſto laudata potentia illa naturae & voluntas hominis, etiam ipſo fatente, non poteſt. Quare hac neceſſitate reſtat ut oret ignoſci : ut autem adjuvetur ne peccet , nuſquam dixit , non hic legi. Mirum de hac re omnino ſilentium , cum oratio Dominica utrumque petendum eſſe commoneat: „& ut dimittantur nobis „debita noſtra , & ut non (*) inducamur in tentationem. „ Illud ut praeterita expientur : hoc ut futura vitentur. Quod licet non fiat , niſi voluntas adſit : tamen ut fiat , voluntas ſola non ſufficit. Ideo pro hac re , nec ſuperflua , nec inpudens Domino inmolatur oratio. Nam quid ſtultius , quam orare ut facias, quod in poteſtate habeas ? Jam nunc videte quod ad rem maxime pertinet , quomodo humanam naturam tamquam omnino ſine vitio ullo ſit , conatur oſtendere : & contra apertiſſimas Scripturas Dei luctetur ſapientia verbi , qua evacuatur crux Chriſti. Sed plane illa non evacuabitur , iſta potius ſapientia ſubvertetur. Nam cum hoc oſtenderimus , aderit fortaſſe miſericordia Dei, ut & ipſum haec dixiſſe poeniteat. „ Primo, inquit , de eo diſputandum eſt : quod per pecca- „tum debilitata dicitur & inmutata natura. Unde ante omnia quaerendum „puto , inquit , quid ſit peccatum: ſubſtantia aliqua, an omni ſubſtantia „carens nomen , quo non res, non exſiſtentia , non corpus aliquod , ſed „perperam facti actus exprimitur. „ Deinde adjungit : „Credo ita eſt. Et ſi „ita eſt, inquit, quomodo potuit humanam debilitare vel mutare naturam, „quod ſubſtantia caret ? „ Videte , quaeſo , quomodo neſciens nitatur ever-

(x) 1 Tim. 1. Rom. 5. (z) Pſal. 118. (b) Jacob. 1. (*) inferamur

vertere medicinalium eloquiorum ſaluberrimas voces: „ (*c*) Ego dixi Do-„mine miſerere mei, ſana animam meam, quia peccavi tibi. „ Quid ſanatur, ſi nihil eſt vulneratum, nihil ſauciatum, nihil debilitatum atque vitiatum? Porro ſi eſt quod ſanetur, unde vitiatum eſt? Audis confitentem, quid deſideras diſputantem? „Sana, inquit, ani-„mam meam. „ Ab illo quaere unde vitiatum ſit, quod ſanari rogat: & audi quod ſequitur: „ quoniam peccavi tibi. „ Hunc iſte interroget, ab iſto quaerat, quod quaerendum putat, & dicat, O tu qui cla-mas, ſana animam meam, quoniam peccavi, quid eſt peccatum? Subſtantia aliqua, an omni ſubſtantia carens nomen, quo non res, non exiſtentia, non corpus aliquod, ſed tantum perperam facti actus exprimitur? Reſpondit ille: „Ita eſt, ut dicis. Non eſt peccatum a-„liqua ſubſtantia, ſed tantum hoc nomine perperam facti actus expri-mitur. „Et contra iſte. Quid ergo clamas, „ ſana animam meam, „quoniam peccavi tibi?„ Quomodo potuit vitiari anima tua? Medico indiget: quia ſana non eſt. Omnia quidem bona quae habet in formatione, vita, ſenſu, mente, a ſummo Deo habet, creatore & artifice ſuo, vitium vero quod iſta naturalia bona contenebrat & infirmat, ut illuminatione & curatione opus habeat, non ab in-culpabili artifice contractum eſt, ſed ex originali peccato quod commiſſum eſt libero arbitrio: ac per hoc natura poenalis ad vin-dictam juſtiſſimam pertinet. Si enim jam ſumus in Chriſto nova creatura: tamen eramus natura filii irae ſicut & caeteri. (*d*) „ Deus au-„tem qui dives eſt in miſericordia propter multam dilectionem, qua „dilexit nos cum eſſemus mortui peccatis, convivificavit nos Chriſto: „cujus gratia ſumus ſalvi facti." Haec igitur gratia Chriſti, ſine qua nec infantes nec aetate grandes ſalvi fieri poſſunt, non meritis redditur, ſed gratis datur: propter quod & gratia nominatur: „ Ju-„ ſtificati, inquit, gratis, per ſanguinem ipſius. „ Unde hi qui non per illam liberantur, ſive quia audire nondum potuerunt, ſive quia obedire noluerunt, ſive etiam cum per aetatem audire non poſſent, lavacrum regenerationis quod accipere poſſent, per quod ſalvi fierent, non

(*c*) Pſal. 6. (*d*) Epheſ. 2.

non acceperunt, juſte utique damnantur: „quia ſine peccato non ſunt, vel quod originaliter traxerunt: vel quod malis moribus addiderunt. „(e) Omnes enim peccaverunt, ſive in Adam ſive in ſeipſis: & egent gloria Dei.„ Univerſa igitur maſſa poenas debet. Et ſi omnibus debitum damnationis ſupplicium redderetur, non injuſte proculdubio redderetur. Qui ergo inde per gratiam liberantur: non vaſa meritorum ſuorum, ſed vaſa miſericordiae nominantur. Cujus miſericordiae? niſi illius qui „ Chriſtum Jeſum miſit in hunc mundum peccatores ſalvos facere, „ quos praeſcivit & praedeſtinavit, & vocavit, & juſtificavit, & „glorificavit?„ Quis igitur uſque adeo dementiſſime inſaniat, ut non agat ineffabiles gratias miſericordiae, quos voluit, liberantis, qui recte nullo modo poſſent culpare juſtitiam, univerſos omnino damnantis: Hoc ſi ſecundum Scripturas ſapiamus, non cogimur contra Chriſtianam gratiam diſputare, & ea dicere, quibus demonſtrare conemur naturam humanam neque in parvulis medico indigere, quia ſana eſt, & in majoribus ſibi ipſam ad juſtitiam ſi velit, poſſe ſufficere. Acute ipſi videntur haec dicere: ſed in ſapientia Verbi, qua evacuatur crux Chriſti. „Non eſt iſta ſapientia de ſurſum deſcendens,„ nolo quod ſequitur dicere, ne amicis noſtris quorum fortiſſima, & acerrima ingenia, non in perverſum, ſed in directum currere volumus, facere exiſtimemur injuriam. Quanto igitur majore zelo accenſus eſt libri hujus quem miſiſtis conditor, adverſus eos qui peccatis ſuis patrocinium de natura humanae infirmitatis perquirunt: tanto & multo ardentiore zelo nos oportet accendi, ne evacuetur crux Chriſti: Evacuatur autem, ſi aliquo modo praeter illius ſacramentum ad juſtitiam vitamque aeternam perveniri poſſe dicatur, quod in libro iſto agitur, nolo dicere ab ſciente, ne illum qui eum ſcripſit, ne Chriſtianum quidem habendum judicem, ſed quidem magis credo a neſciente, magnis ſane viribus, ſed eas ſanas volo, non quales phrenetici habere conſueverunt. Nam prius diſtinguit aliud eſſe, quaerere, an poſſit aliquid eſſe quod ad ſolam poſſibilitatem pertinet: aliud, utrumne ſit. Hanc diſtinctionem veram eſſe nemo ambigit: Con-

ſe-

(e) Rom. 3.

ſequens enim eſt, ut quod eſt, eſſe potuerit: non eſt autem conſequens, ut, quod eſſe poteſt, etiam ſit. Quia enim Dominus Lazarum ſuſcitavit, ſine dubio, potuit: quia vero Judam non ſuſcitavit, numquid dicendum eſt, non potuit? Potuit ergo, ſed noluit. Nam ſi voluiſſet, etiam hoc eadem poteſtate feciſſet: quia & Filius, quos vult vivificat. Sed hac diſtinctione vera atque manifeſta quo tendat, & quid efficere conetur, advertite. „Nos, inquit, de ſola poſſibilitate tractamus: de qua niſi quid certum conſtiterit, transgredi ad aliud graviſſimum eſſe atque extra ordinem (*) dicimus.„ Hoc verſat multis modis & ſermone diuturno: ne quis eum aliud, quam de non peccandi poſſibilitate quaerere exiſtimet. Unde inter multa quibus id agit, etiam hoc dicit. Idem iterum repeto. „Ego dico poſſe eſſe hominem ſine peccato. Tu quid dicis? Non poſſe eſſe hominem ſine peccato?„ De poſſe, & non poſſe: non de eſſe, & non eſſe contendimus. Deinde nonnulla eorum, quae adverſus eos de Scripturis proferri ſolent, ad iſtam quaeſtionem non pertinere, in qua quaeritur, poſſit ne an non poſſit homo eſſe ſine peccato, jam commemorat: (*f*) „Nam nullus, inquit, mundus eſt a ſorde, & non eſt homo, qui non peccet, & non eſt juſtus in terra, & non eſt, qui faciat bonum, & caetera his ſimilia, inquit, ad non eſſe, non ad non poſſe proficiunt. Hujuſmodi enim exemplis oſtenditur, quales homines quidam tempore aliquo fuerint: non quod aliud eſſe non potuerint. Unde & jure inveniuntur eſſe culpabiles Nam ſi idcirco tales fuerunt, quia aliud eſſe non potuerunt, culpa carent:„ Videte quid dixerit. Ego autem dico parvulum natum in eo loco, ubi ei non potuit per baptiſmum ſubveniri morte praeventum, idcirco talem fuiſſe, id eſt, ſine lavacro regenerationis exiſſe, quia eſſe aliud non potuit. Abſolvat ergo eum & aperiat ei contra ſententiam Domini regnum coelorum (*g*) Sed non eum abſolvit Apoſtolus, qui ait, Per unum hominem peccatum intravit in mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertranſiit, in quo omnes peccaverunt. Recte ergo ea damnatione,

(*) Ducimus. (*f*) Job. 15. (*g*) Rom. 5.

tione, quae per univerſam maſſam currit, non admittitur, in regnum coelorum: quamvis Chriſtianus non ſolum non fuerit, ſed nec eſſe potuerit. Sed non damnatur, inquiunt, quia in Adam peccaſſe omnes, non propter peccatum naſcendi origine adtractum, ſed propter imitationem dictum eſt. Si ergo ideo dicitur Adam auctor omnium, qui ſubſecuti ſunt, peccatorum, quia primus in hominibus peccator fuit: cur non potius Abel, quam Chriſtus, ponitur caput hominum juſtorum, quia primus in hominibus fuit juſtus? Sed de infante non loquor. Juvenis vel ſenex in ea regione defunctus eſt, ubi non potuit Chriſti nomen audire, potuit fieri juſtus per naturam & liberum arbitrium, an non potuit? Si potuiſſe dicunt, ecce quod eſt crucem Chriſti evacuare, (*) ſi ſine illa quemquam per naturalem legem & voluntatis arbitrium juſtificari poſſe contendere. Dicamus & hic, „ ergo Chriſtus gratis mortuus eſt. „ Hoc enim omnes poſſent, etiamſi mortuus ille non eſſet. „ Et, ſi juſti eſſent, quia vellent, eſſent: non, quia juſti eſſe non poſſent: Si autem ſine Chriſt gratia juſtificari omnino non potuit, etiam juſtum ſi audet abſolvat ſecundum verba ſua: quia idcirco talis fuit, quod alius eſſe non potuit, culpa caruit. Sed objicit ſibi quaſi ab alio dictum: & ait. „ Poteſt quidem eſſe, ſed per Dei gratiam. „ Deinde, velut reſpondendo, ſubjungit. „ Ago humanitati tuae gratias, quod adſertionem meam, „ quam dudum oppugnabas, non modo non oppugnare aut non con„ fiteri ſolum contentus non es, verum etiam non refugis comproba„ re. Nam dicere, poteſt quidem, ſed per illum, aut per illud, quid „ aliud eſt, quam non ſolum conſentire quod poſſet eſſe, verum etiam „ quomodo vel qualiter poſſet oſtendere? Nullus itaque magis alius rei „ poſſibilitatem adprobat, quam qui ejus etiam qualitatem fatetur, quia „ nec abſque re qualitas eſſe poteſt. „ His dictis: iterum ſibi objicit. „ Sed tu, inquies, hoc in loco Dei gratiam, quandoquidem eam non „ commemoras, videris abnuere. „ Deinde reſpondet: „ Egone abnuo, qui „ rem confitendo, confitear neceſſe, & per quod effici res poteſt: an „ tu, qui rem negando, & quidquid illud eſt, per quod res efficitur, „ procul dubio negas? „ Oblitus eſt jam ſe illi reſpondere, qui rem non negat, cujus objectionem paulo ante propoſuerat, dicentis: „ poteſt qui-

(*) Puto ſcribendum, *ſcilicet ſine illa &c.*

„ quidem eſſe, ſed per Dei gratiam. Quomodo ergo illam, pro qua „ iſte multum laborat, poſſibilitatem negat, qui etiam dicit, poteſt „ eſſe ſed per Dei gratiam? Verumtamen quia iſto dimiſſo, qui rem „ jam confitetur, agit adhuc adverſus eos, qui negant eſſe poſſibile „ hominem eſſe ſine peccato, quid ad nos? Contra quos vult agat, „ dum tamen hoc confiteatur, quod inpietate ſceleratiſſima negatur, „ ſine gratia Dei hominem ſine peccato eſſe non poſſe. Dicit ergo, „ ſive per gratiam, ſive per adjutorium, ſive per miſericordiam, & quid- „ quid illud eſt, per quod eſſe homo abſque peccato poteſt, confitetur „ quiſquis rem ipſam fatetur.„ Fateor dilectioni veſtrae cum iſtale e- rem, laetitia repente perfuſus ſum, quod Dei gratiam non negaret, per quam ſolam homo juſtificari poteſt, hoc enim in diſputationibus talium maxime deteſtor & horreo, ſed pergens legere caetera, primo ex datis ſimilitudinibus coepi habere ſuſpectum. Ait enim, „ Nunc ſi di- „ xero, homo diſputare poteſt, avis volare, lepus currere, & non et- „ iam per quae haec effici poſſint commemoravero, id eſt, linguam, alas, pe- „ des: num ego officiorum qualitates negavi, qui officia ipſa confeſſus ſum? „ Videtur certe haec eum commemoraſſe, quae natura valent, creata ſunt enim haec membra hujuſmodi naturis, lingua, alae, pedes, non tale aliquid poſuit, quale de gratia intelligi volumus, ſine qua homo non juſtificatur: ubi de ſanandis, non de inſtituendis naturis agitur. Hinc jam ego ſollicitus coepi legere & caetera, & me non falſo comperi ſuſpicatum: quo priuſquam veniam, videte quid dixerit. Cum tractaret quaeſtionem de differentia peccatorum, & objiceret ſibi, quod quaedam ſaepe irruant, non poſſe cuncta vitari; negavit debere argui, ne levi quidem correptione, ſi vitari omnino non poſſunt: Scripturas utique non advertens Novi Teſtamenti, ubi didicimus, ſicut Apoſtolus ait, (*b*) „ Numquid dicet figmentum ei qui ſe finxit, quid me feciſti ſic? „ Infirmitatis ei querela propriae virtutis ambitio eſt, quoniam occultè adjutorium Dei faſtidit, qui peculiarem fortitudinem quaerit. Et hic diabolus eſt, qui dicit, viribus faciam. (*i*) Ego autem ſecundum Apoſto-

(*b*) Rom. 9. (*i*) 2 Cor. 12.

poſtolum, gloriabor ſemper iu infirmitatibus meis: ut ſemper dicat cor meum Deo, (*k*) „In velamento alarum tuarum exſultabo, adhaeſit anima „mea poſt te: me ſuſcepit dextera tua.„ Unde & ſcriptum eſt, „Poſtulatio„nes veſtrae innoteſcant coram Deo: & pax Dei quae ſuperat omnem „mentem, cuſtodiat corda & corpora veſtra in Chriſto Jeſu.„ Habeo itaque infirmitatem: & gaudeo in cognitione infirmitatis meae. Cum enim infirmor, tunc potens ſum: potentem invocando Deum, qui me exaudit infirmum, qui nobis fideliſſime repromiſit: (*l*) „Ego autem vobiſcum ſum omnibus diebus uſque ad conſummationem ſeculi. Peculiare opus infirmitatis eſt, in omni loco ſemper orare, ut omnipotens Deus, qui ſpopondit non deſerere, etiam juvare non ceſſet. Ecce enim Scriptura clamat infirmis: „Quaerite Dominum & confirmamini: „quaerite faciem ejus ſemper. Cui reſpondet vera & pia confeſſio: (*m*) „Ecce „ſicut oculi ſervorum in manibus Dominorum ſuorum: ita oculi noſtri „ad Dominum Deum noſtrum donec miſereatur noſtri.„ Magna & certa eſt de perfectione fiducia, cum omnipotens facit quod optat infirmus. Rurſusque magna & certa eſt de confirmatione ſecuritas, cum omnipotens ſervat, nec perdit infirmos, ſicut ſcriptum eſt, (*n*) „Ei „autem qui poteſt omnia abundantius facere quam petimus & intelli„gimus, ſecundum virtutem qua operatur in nobis: ipſi gloria in „Chriſto Jeſu.„ Quamobrem admonet Apoſtolus, „Quae ſurſum ſunt „ſapite, non quae ſuper terram: mortui enim eſtis & vita veſtra „abſcondita eſt cum Chriſto in Deo. Cum Chriſtus adparuerit vita „veſtra, tunc & vos adparebitis cum ipſo, in gloria.„ Vitae fructus eſt ſanctitas: ſanctitas vero eſt, eſſe ſine peccato. Si ergo incorruptionis gloria abſcondita eſt ab omnibus hominibus in hoc tempore, tu quomodo hoc eodem tempore ipſa incorruptione poſſe te ſuperindui gloriaris? Sicut enim corruptionis principium fuit homini declinare in peccatum, ita incorruptionis initium erit, non habere peccatum. Quis ergo illud ante judicium Dei abſcondit, aut de ſinu Chriſti abſtulit, & tibi tradidit? An forte quia non meretur

(*k*) Pſal. 62. (*l*) Matt. 28. (*m*) Pſal. 122. (*n*) Epheſ. 3.

Digitized by Google

retur eam in futuro de manu Domini intelligis? Haec praeſummus inſtruit Paulus , & dicit, (*n*) „Cum autem mortale hoc induerit in„mortalitatem: tunc fiet ſermo qui ſcriptus eſt , Abſorpta eſt mors „in victoriam. Ubi eſt mors victoria tua ? Ubi eſt mors ſtimulus „tuus ? Stimulus autem mortis peccatum eſt.„ Per quod oſtendit A-poſtolus , nullo modo eatenus quemquam inſultare poſſe morti atque Peccato , donec mortalitatem inmortalitas , & corruptionem incorruptio conſequatur : & ubi infirmitate deleta virtus perfecta ſuccedit , ubi non erit maſculus & foemina , ſed erunt omnes ſimiles angelis Dei. Porro autem ſi quis jam in tantum cumulum ſanctitatis excreſcit , ut vivens in hac carne , vel maſculum ſe eſſe , vel foeminam neſciat , ſi jam pleniſſima ſui puritate percepta , nec habens veſtimenta ſordida, ſimilis eſt angelis Dei , & ſi jam illa quae promiſſa eſt ſanctis in ſpeciem ſolis claritate circumdatur , digne hanc perfectionem non voce , ſed habitu profitetur. Verumtamen praeſumtio iſta perditio eſt : quin potius hujuſmodi homini expedit , ut non ſuum cor, ſed Paulum, magiſtum Gentium, audiat & ſequatur, ſimulque oret cum eo, cui oranti reſpondeat Dominus: (*o*) „Sufficit „tibi gratia mea: virtus autem in infirmitate perficitur.„ Itaque quod ſolum & in quo ſolo liberum arbitrium proficit : praebeat ſe unuſquiſque noſtrum Deo terram voluntariam. (*p*) „Dei autem agricultura „ſumus : Dei aedificatio ſumus.„ Mittat in agrum ſuum ſemen verbum , credat in corde , ipſe plantet , ipſe riget , ipſe foecundet, ipſe tribuat incrementum , qui eſt verus agricola. Quod ſolum tamen in nobis poteſt voluntaria devotio , ad continendam in ſe radicem ſeminis & nutriendos uberes partus fideliter ſubminiſtret, ſemperque orationibus ſuis agricolam ſuum, ne inimicus zizania ſuperſeminare poſſit, exſuſcitet. Haec ſit ejus in opere Dei cooperatio , cum ſpe non dubia & caritate ſincera. Ait enim Dominus Jeſus: (*q*) „ Ego ſum vitis, vos „eſtis palmites : quodcumque habet, de vite habet.„ (*r*) „ Non enim, „inquit Apoſtolus, tu radicem portas, ſed radix te.„ Quid ſe ergo extollit

(*n*) 1 Cor. 15. (*o*) 2 Cor. 12. (*p*) 1 Cor. 3. (*q*) Joan. 15. (*r*) Rom. 11.

tollit in fructibus , qui videntur in eo , cum totum pertineat ad vitem non ſolum ut poſſit , verumetiam ut ſit ? Alioquin excidetur & in ignem mittetur. Non enim palmes , ſed vitis poteſt : & quod vitis poteſt , palmes oſtendit. Sufficit ergo unicuique ut habeat. At vero unde & ubi habeat , & humiliter agnoſcat , & patienter expetat : ne dum non habet , & habere ſe credit , idipſum quod habet auferatur ab eo. Primum hominem peccantem de paradiſo ejecit Deus , deinde in cruce credentem primum in paradiſum Chriſtus induxit. Merito ergo quamdiu in Paradiſo non ſum , & in terra peregrinationis Adae maneo , ſine peccato me eſſe non credo. Si autem in Paradiſum gratia Dei traductus fuero : ibi perfectione mea, & morte ſuperata, peccatoque deleto , aeternam in conſpectu Dei potentiae ejus gloriam praedicabo. Haec ergo ut potui, beatiſſimi Sacerdotes, cauſa fidei & ſimplicitatis expoſui. Non mihi ſuccenſeant , qui laeſerunt , ſi in aliquo per comparationes nominum (*) titulantur. De quaeſtionibus vero aequanimiter ferant , magiſque , ſi timorem Dei habent , gaudeant reſponſum fuiſſe quod verum eſt. Ego , teſte Jeſu Chriſto , odiſſe me fateor Haereſim , non Haereticum : ſed, ſicut juſtum eſt , interim propter Haereſim , Haereticum vito : quia & prohibui , & corripui. Deteſtetur & damnet , ore pariter ac manu , & cunctis fraternitatis vinculo haerebit : quia ſcriptum eſt , Invicem onera veſtra portate : & ſic adimplebitis legem Chriſti.

(*) fortè titillantur

F I N I S.

IN-

INDEX RERUM.

A.

ABderitae propter ranas & mures ſedes mutant. 206
Abegeſes legatus Orodis. 412
Abydus oppidum. 113
Abraham quando natus. 7, 455
Abundantia rerum ſaepe cauſa malorum. 41
Aceſines amnis. 190
Achaja ſubjecta Romanis. 482
Achajae deſcriptio. 23
Achajae diluvium ingens. 47
Achaei victi a Metello. 289, 290
Achillas dux regius. 421, 412
Achilleus rebellat in Aegypto. 527
—— ejus mors. 527
Acropatus Mediae praefectus. 201
Acroceraunii montes. 19
Actiacum bellum quando. 429
Actius Varus a Caeſare bello impetitur. 424
Adama civitas incendio coeleſti deleta. 41
Adiabeni a Septimio Severo devicti. 500
Adherbal Africa expellitur. 321
Adreſtae populi. 190
Adriaticus ſinus. 24
Adrumetum oppid. 268
Aduatici adverſus Caeſarem. 390, 397
Aeacides rex Moloſſorum. 205
Aedes Salutis fulmine diſſoluta. 221
Aegades inſulae. 243
Aegeum mare. 32
Aegyptus ſuperior. 17
—— inferior quas Provincias habeat. 17
—— ex omni fructu quintam partem ſolvit. 50
Aegypti faſtidienda ubertas. 48
—— ſeptennis fames. 48, 50
Aegyptii ob ſcabiem ſuam Moyſen expellunt. 49
Aegyptiorum decem plagae. 55
—— —— plagae, cum Roman. calamitatibus collatae. 533, 534
—— —— exercitus cum Rege interfectus, Hebraeis ſalvis. 56
Aelianus. 525
Aelia Hieroſolyma vocata. 490
Aelius Pertinax imperator. 497
Aemilius dictator Fidenas cepit. 123
Aemilianus poſt invaſam tyrannidem extinctus. 516
Aeneae profugi in Italiam adventus. 72
Aequi populi. 119
Aequorum bellum in Rom. 119, 156
Aeſtus ſolis inſolitus 57
Aethiopes Gangines. 31
Aethiopica peſtis dira. 51, 52
Aethiopicus Oceanus. 31
Aetnae flamma. 299
Aetna fumans. 124
Aetna mons ultra ſolitum exarſit. 318
Aetna flammas evomit. 311
Aetnae ignis multa vaſtat. 239
Africa populatur à Romanis. 240
Africae totius deſcriptio. 29, 38
—— termini iidem qui & Europae. 10, 11
—— principium à finibus Aegypti. 18
Africanum regnum quod. 454
Afrorum clades. 280
Agamemnon archipirata. 336
Agathocles Rex Siciliae. 228
—— Pœnos ſuperat. 230
Ageſilaus. 148
—— Thebanos ſuperat. 151
Agis Lacedaemonius cum Antipatro congreſſus occubuit. 187
Agrigentum Siciliae civitas. 233
Agrigentini omnes ſub corona venditi. 233
Agrippa contra Democham & Pompejum. 434
—— multas onerarias naves Antonii cepit. 437
Alania regio. 23
Alani à Stilicone commoti. 567
Alaricus rex Gothorum. 90
Alba oppidum. 276
Albanorum ſitus. 19
—— civitas oppugnata. 354
Albania ulterior. 22
Albini Imp. interitus. 510
Alceta frater Perdiccae. 204
Alcibiades Dux. 228
—— interitus. 134
Alamanni in Italiam irrumpunt. 518
—— caeſi à Conſtantio. 527
—— caeſi a Gratiano. 552
Alexander Magnus quando natus. 162

INDEX RERUM.

Alexander Magnus incerto patre, adultera matre. 184
—— cum Dario pugnat. 182, 183
—— Achajae urbes & Theſſaliae vectigales fecit. 181
—— Thebanos delevit. 180, 181
—— Athenienſib. bellum deprecantibus remiſit. 180
—— poſt Darum Hyrcanos, Mardos, Parthos, multoſque Barbaros ſubigit. 187, 188, 189
—— ſaxum mirae aſperitatis expugnat. 189
Alexandri temeritas. 191
—— interitus apud Babyloniam 193
—— gloria in Caeſarem refuſa. 416
Alexandro mortuo varii bellorum tumultus. 201
Alexandrum totius orbis principes metuebant. 192, 193, 194, 446
Alexander Rex Epirotarum a Samnitib. victus. 167
—— Cleopatram filiam Philippi uxorem accipit. 177
—— a Sabinis proſtratus. 177
—— a Brutiis Lucaniſque ſuperatus. 187
Alexandria in Aegypto condita. 184
—— Caeſar ea urbe potitus. 429
Allectus Carauſum interficit. 526
Allia fluvius. 131
Allobroges Galli a Domitio victi. 318
Amandus 525
Amaſis Aegypti rex. 52
Amazonum regio. 22
Amazonum & Cimmeriorum in Aſiam incurſus. 65
Amblani populi. 300
Ambiorix Cottam & Sabinum interficit. 397
Ambira rex. 121
Ambivariti. 392
Ambroſius adparuit Maſcelzeli in ſomnis. 565
Amilcar dux Poenorum, 237
Amilcaris ſupplicium. 230
Amilcaris Annibalis patris interitus. 248
Amilcar cognomento Rhodanus. 228
Amneſtia quid. 237
Amomum ubi naſcatur. 20
Amphitryon tertius à Cecrope Athenis regnavit 51
Amphipolitana arx. 216
Amulius Romuli avus. 368
Amulii pater Procas. 87
Amyntas dux Philippi. 177
Amyntas conſobrinus Alexandri, ab eo occiſus. 158
Amyntas dux Alexandri Bactrianos ſortitur. 202
Ancus Martius. 94
Andegavi. 392
Andragatius comes Maximi è navi ſe praecipitat. 557
Androgynus Romae viſus. 293
Andro Agathoclis frater. 229
Androgorius dux. 306
Anien fluvius. 260
Annibal Senior imperator Poenorum. 233
—— fugit. 234
—— lapidibus obruitur. 235
Annibal, Amilcaris filius, Saguntum delet. 252
—— Roman. legatos à ſe abjecit. ibid.
—— incommoda ab eo in Apennino perpeſſa. 253
—— alterum oculum perdidit. ibid.
—— quando Flaminium circumvenerit. 254
—— Romanos ad Cannas caedit. 256
—— caeditur. 258
—— ejus dictum. 261
—— caput fratris ei objectum. 266
—— in Africam redire juſſus. 267
—— a Scipione vincitur. 268
—— ad Antiochum migrat. 271
—— vincitur. 272
—— apud Pruſiam regem ſe veneno necavit. 274
Anni ab Adam uſque ad Ninum. 7
—— ab Abraham ad Auguſtum. 7
—— à Nino uſque quo Babylon coepta inſtaurari. 87
Antigono, Philippi filio, Phrygia major adſignatur. 201, 202
—— cupiditas in eo dominandi. 207
—— ejus mors. 208
Annulorum tres modii collecti ex occiſis Romanorum. 256
Antigonus, Judaeae rex, Judaeos debellavit. 433
—— a Ventidio vincitur. 433
Antiochia pene tota ſubruta terrae motu. 487
Antiochi bellum contra Po. Ro. 270
—— clades. 272, 273
Antiope & Menalippe ab Hercule retentae ſunt. 67
Antiope & Orithyia regno Amazonum praeerant. ibid.
Antipater matrem interimit. 207
Antiſtius legatus Auguſti. 445
Antium oppidum 254, 345
Antoninus Pius imperator creatur. 491
Antonini (Marci) benignitas erga ſuos. 494, 493, 494
—— in Pannonia obitus. 495
Antonini Veri interitus. 492
Antonius Caeſari Auguſto bellum denuntiari jubet. 436
—— graviſſima fame preſſus. ibid.
—— uxorem Octaviam repudiat. 437
—— à Caeſare Octaviano vincitur. 437, 438

An-

Digitized by Google

INDEX RERUM.

Antonius à Caeſaris exercitu victus, ſeipſum interficit. 439
Apameam Lucullus vaſtat. 375
Aper ſocer Numeriani. 525
Apis Argivis praefuit. 56
Apollo Pythius quis. 418
Apollonia urbs. 206
Apollonienſes populi. 175
Appius Claudius decemvir. 121
Appius Claudius Cenſorinus. 417
Apulia. 24
Aquitania. 25
Aquitanicus ſinus. ibid
Aquitani caeſi à Craſſo. 394
Arabes Septimius Severus ſuperavit. 505
Araxis fluvius. 104, 379
Arachoſia regio. 14
Arbactus praefectus Medorum. 73, 74
Arbitrio Theodoſium à periculis liberat. 560
Arbis fluvius. 14
Arbogaſtes Eugenium tyrannum imperatorem creat. 559
Arbogaſtis interitus. 561
Arcades à Lacedaemoniis infeſtantur. 153
Arcadius pius princeps. 556
—— Theodoſio filio ſuo regnum tradidit. 563
Arca variorum venenorum Caligulae. 466
Archelaus dux Mithridatis, 370, 371
Archelaus Meſopotamiam ſortitur. 203
Archelais civitas. 506
Archidamus dux Lacedaemoniorum. 153
Archimedes Syracuſanus. 259
Ardalio fluminis nomen. 565
Ardea oppidum. 25
Arduenna ſylva. 400
Arelatum civitas. 581
Aremorica gens. 406
Argyraſpidas in auxilium rogat Eumenes. 205
Ariarates Cappadociae rex. 375
Aricia oppidum. 345
Aricium oppidum. 345
Ariminum colonia 415
Arimini lux clara effulſit noctu. 250
Ariobarzanes Cappadociae rex. 370
Ariobarzanes mons. 20
Arioviſtus à Caeſare ſuperatur. 389
Ariſtides Athenienſis Chriſtianus. 488
Ariſtobulus ſacerdos & rex. 384
Ariſtonicus Attali frater. 308, 309
Arius haereticus. 541, 542
Armenia vaſtatur à Vologeſo. 492
Armeniae pilae. 19
Armeniae aliquot provinciae amiſſae. 473
Armenes Nabidis filius. 270
Arpi. 254
Arrybas rex Moloſſorum. 169
Ars contra elephantes. 219
Arſaces rex Parthorum. 295
Artabanes Armeniae rex ab Antonio capitur. 436
Artaces rex Iberiae. 380
Artaxerxes rex Perſarum filius Darii. 138
—— bella quieſcere praecepit in Graecia. 146
Artemidora regina Halicarnaſſi. 113
Arthous Pelaſgos ſortitur. 203
Arudes populi Galliae. 389
Aruſini campi. 219
Aruns, Superbi filius, bello Vejentum Tarquinienſiumque procubuit. 96
Arzuges populi. 30
Aſclepiodotus Allectum interficit. 526
Aſculum oppidum. 337
—— à Pomp. obſeſſum. 337
Aſia quouſque extendatur. 13, 14, 15
Aſiae minoris deſcriptio. 16
Aſiae ſeptentrionalis deſcriptio. 19
Aſiae civitatibus terrae motu dirutis quid Tiberius praeſtiterit. 463
Aſia Gothorum inundatione deletur, 518
Aſtyages Medorum rex. 76
—— capitur. 77
Aſſyria regio. 14
Aſſyriorum regnum per M. CLX. annos per L. reges actum. 60
—— —— in Medos transfertur. 75
—— —— diu ſtetit. 67
Aſtra, quaedam hominum facta fugerunt. 62
Aſtrixis mons. 31
Aſtura flumen. 445
Aſtures populus Hiſpaniae. 26, 444
Atalante civitas. 132
Ataulphus Alarico ſucceſſit. 584
Ataulphi decretum. 584
Attalus praefectus Arbacti. 90
Attalus dux Philippi. 177
Attalus, Rex Pergami, populum Romanum haeredem ſcripſit. 305
Attalus tyrannus. 582
Athanaricus Gothorum rex. 549
—— ejus interitus. 556
Athan munitiſſimam civitatem Lucullus diripuit. 375
Atheas, rex Scythiae. 175
Athenae civitas. 24
—— totaque Graecia capitur ab Archelao duce Mithridatis. 370
Athenienſes vincuntur. 126
—— apud Siciliam conflictati. 127
—— conſumti magis in bello quo victi. 128
—— in Lacedaemoniorum poteſtatem ceſſere. 133

INDEX RERUM.

Athenienſes bellum cum Antipatro gerunt. 203
Athenienſum praeclara amneſtia. 467
Attilii interitus. 241
Attilius Regulus Liparam Melitamque evertit. 236
—— Romam mittitur. 241
Attyrus, alias Antyrus, rex Scytharum. 107
Atlas mons finis Africae. 12, 31
Atlanticus oceanus. 31
Atrebates populi. 390
Atrei & Thyeſtis odia. 62
Avaſitarum fines. 12
Aventinus mons. 122
Averni in Caeſarem. 401
Auguſti vocabulum primo Caeſari inditum. 441
Auguſto regnante natus eſt Chriſtus. 448
Auguſto Caeſare imperante pax per Chriſtum univerſo orbi illuxit. 164
Auguſtus dominus dici noluit. ibid.
Aulus Saturnini competitor. 333
Aulerci populi. 394
Auloles ſeu Autoles populi. 31
Aulon mare Cilicum. 32
Aurelius Commodus Antonini filius. 492
Aurelius Antoninus Caracalla novercam ſuam Juliam duxit uxorem. 505
Aurelius Alexander imperator. 507
Aurelianus imperator, vir induſtria militari excellentiſſimus. 521, 522
—— Romam antiquis terminis ſtatuit. 521
—— perit. ibid.
Aurea domus Romae à Nerone condita, conflagrat. 487
Auri & argenti multitudo. 326
Autores caeteri tam Graeci quam Latini a Nino, Oroſius ab Adam ſcribere incipit. 6
Autrigones. 444
Axiarches Parapamenos fines Caucaſi montis accipit. 102

B.

Babylonem Cyrus evertit. 103
Babylonia a Nemrod condita, a Semiramide reparata. 102, 103
Babylonis deſtructio fuit Romae aedificatio. 89
Babylonis deſcriptio. 102
Babylonis & Romae collatio. 453
Babylonium regnum. 454
Bactriana ulterior & Indiae regiones tenuerunt ſuos praefectos. 202
Bactriani populi. 20
Baccia oppidum. 293
Baleus Aſſyrios regebat. 50
Baleares inſulae. 25
—— inſulae duae. 34
Baleares inſulae a quo ſubactae. 318
Barcilona. 34
Barcinon Hiſpan. urbs. 585
Baſilus, alias Baſillus. 116, 431
Baſſianus Severi Sept. filius regnum adipiſcitur. 505
Baſternae aquis deleti. 275
Baſternarum cum Romanis pugna. 528
Batavi. 27
Bebriacum. 475
Belgae adverſus Caeſarem. 398
Belgida urbs nobilis. 357
Bellovaci cum LXX. millibus armatorum adverſus Caeſarem. 390
Bella civilia quinque Octav. Caeſ. geſſit. 429
Bella civilia conſurgunt tempore Valeriani. 518
Bellua triginta ſtadiorum. 469
Bellum ſociale totam commovit Italiam. 335
Bellum in aditu Capitolii horridum. 333
Bellum robore, non numero confici. 132
Bellum inter Athenienſes & Cretenſes. 61
Bellum inter Lapithas & Theſſalos. 62
Bellum inter Peloponnenſes & Athenienſes maximum. 79
Bellum Lacedaem. contra Meſſenios. 80, 83
Bellum Athenienſium in Lacedaemonios. 82, 83
Bellum Peloponnenſium & Boeotiorum in Athenienſes. 84
Bellum inter Sabinos & Rom. 23
Bellum Tarquinienſium adverſus Rom. 96
Bellum exulum & fugitivorum. 119
Bellum civile apud Perſas. 138
Bellum Rom. adverſus Samnites. 162
Bellum Punicum poſt Pyrrhi ſecutuum. 163
Bellum Rom. adverſus Latinos. 164, 165
Bellum Philippi cum Athenien. 176
Bellum Alexand. cum variis gentibus. 180, & deinceps.
Bellum commilitonum Alexand. 207
Bellum Tarentinorum adverſus Rom. 214
Bellum Pyrrhi contra Rom. 215
Bellum Punicum primum &c. quando. 224
Bellum inter Annibalem & Scipionem. 268
Bellum Macedonum cum Rom. 270
Bellum Achaicum. 289, 290
Bellum ſervile in Sicilia. 300
Bellum Jugurthinum. 321
Bellum civile Marianum & Mithridaticum. 341
Bellum Macedonicum. 355
Bellum fugitivorum ſeu gladiatorum. 360
Bellum Mithridaticum. 370
Bellum Cimbricum. 327
Bellum civile Pompei quamdiu duraverit. 415
Bellum Antonii cum Auguſto Caeſare. 416

Bel-

INDEX RERUM.

Bellum M. Antonii contra Parthos. 433
Bellum civile inter Maxentium & Conſtantinum. 537
Bibliotheca Romana incenſa. 496
Bibulus quis. 385
Bithynia à Mithridate corripitur. 370
Bituitus rex Avernorum. 319
Biturigum civitas. 401
Bocchus Jugurthae ſocius. 322
—— Maurorum rex. 322
Boeotii vincuntur à Metello Rom. praet. 290
Boji à Roman. praefecto ſuperati. 270
Bogud Bocchi Maurorum regis filius. 358
Boiorix. 331
Bonoſus apud Agrippinam interfectus. 523
Boreum promontorium & flumen. 22
Boreus Scytha. 445
Boſporani ab Agrippa ſuperantur. 447
Brennus dux Senonum. 142
Brigantia Galleciae civitas. 26
Brigitio, alias Bergentio oppidum. 550
Britannia. 27
Britannia vallo diſtincta. 502
Britanniam invadit Caeſar. 395
Britannica clades. 473
Brunduſium. 24
Brutii. 34
—— pugnant contra Romanos. 200
Brutus Caeſaris adverſarius. 426, 429
Brutus & Caſſius ſibi mortem conſciverunt. 432
Bucephala urbs. 193
Bulla oppidum. 352
Bura, in Achaja terrae motu & diluvio perit. 155
Burgundiones qui. 549
—— unde dicti. 549
—— à Stilicone commoti. 572
Buſiris impiiſſimus immolator. 287
Buſiridis crudelis hoſpitalitas. 52
Byrſa arx. 280
Byzantium oppidum. 30
—— à Philippo obſeſſum. 174
—— a Pauſania condita urbs, poſt a Conſtantino aucta, Conſtantinopolis dicta eſt. 174
—— quo tempore Rom. paruit. 482

C.

Caecilius praetor interiit. 200
Caecilius a Caeſare deſcivit. 417
Caepio a Veſtinis & Marſis occiſus. 337
Caeraeſi populi. 391
Caeſarea barbaris in praedam data. 551
Caeſarienſis Mauritania. 31
Caeſar (Cajus Julius) aerarium publicum ſpoliavit. 415
—— Galbam in Veragros mittit. 398
Caeſar Helvetios, Tulingos, Latobroges, Rauracos, Boios aggreditur. 358
—— tres illi provinciae cum legionibus ſeptem datae. 386
—— Sicambros & Ubios ab obſidione liberat. 395
—— Britannos & Suevos ſibi ſubjecit. 395
—— in Italiam reverſo eo Gallia in arma conjurat. 401
—— ſtrage horrenda Ambiorigis fines vaſtat. 404
—— pacata Gallia, legiones in hyberna dimiſit 405, 406
—— Uxellodunum expugnat. 407, 408
—— Galliam expugnat. 406, 407, 408
—— poſcenti alterum conſulatum, Marcellus obſtitit. 415
—— acies contra Pompejum. 420
—— viſo Pompeji capite annuloque flevit. 421
—— militum ejus Alexandriae ſtrages. 422
—— in ſcapha aegre diſcedit. 422
—— Alexandrinis regem reddidit. 423
—— Alexandriam ſibi ſubjecit. 423
—— Pompeji nepotes filiamque Pompejam cum multis aliis jubet occidi. 424
—— ejus deſperatio 424
—— viginti & tribus vulneribus confoſſus interiit. 426
—— eo occiſo multa bella oriuntur. 426, 427
Caeſar Julius metator imperii, non imp. 452
Caeſar Octavius, qui poſtea Auguſt. dictus. 429
—— ejus animadverſio in milites. 435
—— Illyricum & Pannoniam, partemque Italiae ſubegit. 447
—— claſſis quanta contra Antonium. 437
—— victoria ab Antonio. 437, 438
—— ſextum imperator, & quartum conſ. 439
—— quos occidi juſſerit. 439, 440
—— profectio in Syriam. 440
—— illi urbem ingredienti quid acciderit. 442
—— beneficentia. 442
—— Janum primum clauſit. 441
—— iterum aperuit. 443
—— ſecundo clauſit. 445
—— tertium clauſit. 449
—— in Hiſpanias proficiſcitur. 443
—— poſt bellum Cantabricum Ro. rediit. 446
—— graviter ferens reip. cladem, quid clamaverit. 447
—— ſuis plurimas leges ſtatuit. 448
Caeſonius. 425
Caninius (Cajus) hoſti ſe offert. 406
Cajus Vetilius praetor. 292
C. Servius praetor. 336
C. Gabinius legatus. 339
C. Caſſius Caeſaris interfector. 426

C. Ju-

INDEX RERUM.

C. Julius Caeſar quo tempore conſul. 386
C. Toranius. 431
Cajus nepos Auguſti. 458
C. Caligula Caeſ. quando regnare coepit. 463
——— ut deum ſe coli praecepit. 465
——— ſororibus ſtupratis etiam exilium impoſuit. 465
Ca. Caligulae hominis ante ſe omnium flagitioſiſſimi dictum. 463, 464
——— interitus. 465
C. Sulpitius dictator Gallos ſuperat. 160
Calagurris oppidum. 357
Calama urbs. 321
Caleartium, alias Alearſum, vel Chalearſum lacus. 12
Calenus ager. 221
Caleti populi. 390
Calligicum alias Caligardamana promontorium. 12
Calliſthenem philoſophum Alexander quod ſe non adoraverit, occidit. 188, 189
Calocerus à Conſtantino opprimitur. 540.
Calpe promontorium. 31
Calpurnius Flamma. 235
Calpurnius Fornix. 366
Calypſo inſula. 30
Cambyſes, Cyri filius, cunctam Aegypti religionem abjecit. 106
Camerina urbs Siciliae. 235
Campani & Sidicini à Romanis defenduntur. 162
Campanorum exercitus adverſus Gallos. 249
Cantabri ubi. 26
——— caeſi à Craſſo. 394
——— victi à Caeſare fuerunt. 444, 445
Cappadocia & Paphlagonia Eumeni data. 201.
Cappadocia à Vologeſo vaſtatur. 492
Capparonia, virgo Veſtalis, laqueo ſe perimit. 224
Capene. 254
Capſa urbs ab Hercule Phoenice condita. 322
Capraria inſula. 564
Capua Campaniae civitas capta. 262
Capuanorum principes mortem ſibi veneno conſciverunt. 262
Capuae oppugnatio per Milonem. 417
Caralitani populi. 33
Carauſius rebellat in Britannia. 526
——— à Maximiano occidi jubetur. 526.
Carrae oppidum. 412, 505.
Carinus Carini imperatoris filius. 523
Cariſius Rom. legatos ſuperavit. 445
Carnuntum. 494
Carnutes populi. 406
Carpathium mare. 32
Carpathii contra Phoronaeum regem Argivorum & Parapaſeos. 46
Carporum invaſio. 528
Carus Narbonenſis imperator. 523
Carpathos inſula. 33
Cartalo ſacerdos Herculis à patre ſuſpenditur. 226
Carthaginienſium perfidia. 222
Carthaginis deſcriptio. 279, 280
——— deletio. 280
Carthago condita ante Romam ſeptuaginta annis. 225
——— à Romanis reſtitui juſſa. 315
——— nova capta. 263
Carthaginienſes inter caetera mala etiam peſtilentia laborabant. 225
——— exercitus peſte confectus. 226
——— deletus exercitus apud Siciliam. 256
——— à Pyrrho rege ſuperati ſunt. 230
——— pacem a Regulo poſcunt. 238
——— pacem à Romanis exorant. 243
——— penſionem annuam Romanis pendunt. 243. 244
——— tradiderunt Romanis arma. 279
Caſſander filius Antipatri ſtipatoribus regis ſatellitibusque praeficitur. 202
——— Cariam poſſidet. 202
——— dux Menandri. 205
Caſſii magnanimitas. 413
Caſſiopa inſula. 24
Caſſivellaunus dux. 396
Caſpium mare. 22
Caſpius mons. 22
Caſtoris locus. 475
Caſtor Mithridatis praefectus. 380
Catabathmos locus non procul à caſtris Alexandri Magni. 22, 30
Cathippi oppidum. 20
Catilina inceſti accuſatur. 376
Catilinae conjuratio. 385
Catanenſes foedus cum Syracuſanis ineunt. 124
Catanenſium legati lugubres eunt Athenas. 124
Catana urbs igne oppreſſa. 318
Catti à Druſo devicti. 446
Cato reditum Metelli promulgavit. 334
Cato apud Uticam ſe occidit. 423
Catulus Catilinam, inceſti reum protegit. 376
Caucaſus mons. 13, 21
Celtiberi. 26
Cenapum oppidum. 401
Centenius Penula. 258
Cenomanni adverſum Caeſarem caſtra metantur. 390
——— à Lucio Fulvio victi. 270
Cephalenia inſula. 24
Cerdo magiſter Marcionis. 491
Ceſena Piceni civitas. 265
Ceſorix. 331
Chajeſta urbs. 402
Chalcedon oppidum. 373
Charocades dux exercitus. 125

Char-

INDEX RERUM.

Carrinatis copias Q. Metel. cecidit. 348
Carrinatem praetorem Romanum Sulla jugulavit. 351
Cheruſci populi. 446
Choraſinii populi. 188
Chriſtus quando natus. 428, 457
Chriſto crucifixo maximus terrae motus factus. 462
Chriſtianis permittitur Hieroſolymas inhabitare. 490
Chriſtianis parſum tempore irruptionis Gothorum in Romam. 574
Chriſtianorum perſecutiones. 492, 493
——— prima perſecutio ſub Nerone. 472, 473
——— perſecutio ſecunda ſub Flavio Domitiano. 483
——— perſecutio tertia ſub Ulpio Trajano. 486, 487
——— perſecutio quarta ſub M. Antonino & Vero. 492
——— perſecutio quinta ſub Severo. 501
——— perſecutio ſexta per Maximinum. 509
——— ſeptima perſecutio ſub Decio. 515, 516
——— octava perſecutio ſub Valeriano. 517
——— nona perſecutio ſub Aureliano. 522
——— decima perſecutio ſub Diocletiano omnium immaniſſima. 528
Chryſorrheas flumen. 21
Crixi & Spartaci bellum Gladiatorium. 360, 361
Cibala. 538
Cilicia. 32
——— Romanis legibus paruit. 482
——— à Pub. Servilio penè deleta. 358
Cilicinus ſinus. 31
Cimbri a Mario victi. 330
Cimbricarum mulierum pugna. 332
Cimmericum mare. 22
Cimmerii & Amazones invadunt Aſiam. 79
Cinna cum Mario Urbem ingreditur. 345
——— interfectus. 345
Circum requirunt Romani. 44
Cirta oppidum. 267, 322
Claudius Marcellus Syracuſas capit. 259
Claudius ſcriptor hiſtoriarum. 270
Claodicus Cimbrorum rex captus. 331
Claudii, Romani ducis in Macedonia, interitus. 358
Claudius Caeſar venenum Caligulae juſſit in mare demergi. 466
——— ab Auguſto quartus. 466, 467
——— expeditio in Britanniam. 468
——— Judaeos Urbe expulit. 469
——— fugiens furorem plebis, per pſeudothyrum intravit in palatium. 470
——— veneno interiit. 470
Claudius Druſus bellum gerit contra Germanos 446
Cleochares Spado. 376
Cleopatra regnum Aegypti à Caeſare accipit. 413
——— ex Alex. occurrit Antonio. 437
——— fuga ejus. 437
——— ſerpentis morſu, quem adhibuit, interiit. 439
Cleophidis reginae regna. 190
Climax mons. 16
Clivus Publicius. 317
Clipeus aureus in curia, in capitolio ſtatua aurea, Claudio decreta eſt. 521
Clitus ab Alex. venabulo transfoſſus. 188
Clodius Albinus Juliani ſocius. 502
Cloeliae virginis audacia. 97
Clupea Romanis dedita. 336
Cluſia oppidum. 140
Cottiae Alpes. 25
Cochem Parthiae urbem Carus capit. 523
Cocla quid. 417
Coelum ardet apud Thuſcos. 259
Colophonii populi. 372
Collina porta. 260
Collatio populi Iſraëlici & Chriſtiani, item Aegyptiaci & Romani. 532
Coloſſae terrae motu conciderunt. 473
Comagene redacta in provinciam Romanis paruit. 482
Commodus ſuſcipitur ab Antonino patre in regnum. 495
——— ejus interitus. 496
Condruſi populi. 390
Conjuratio ſervorum navaliumque ſociorum. 234
Conjuratio Claudiana. 111
Conon dux Athenienſium. 131
——— ab exilio in ducem electus. 131
——— ejus ſollicitudo & fides. 132
——— ab Lacedaemoniis victus ad Euagoram, Cypri regem, confugit. 132
Conſentia oppidum. 360
Conſtantinopolis dedicatur. 540
Conſtantinopolitana prodigia. 155, 156
Conſtantius a Diocletiano Caeſar legitur. 526
——— & Galerius Romanum imperium primi diviſerunt. 529
——— in Britannia mortem obiit. 529
Conſtantinus Magnus gubernacula imperii à patre Conſtantio ſuſcipit. 530
——— primus imperator Chriſtianus excepto Philippo. 537
——— omnes poſt ſe imperatores habuit Chriſtianos excepto Juliano. 537
——— filii ejus Caeſares ſunt creati. 539
——— bene diſpoſitis rebus moritur. 541
Conſtantinus, Conſtantius, Conſtans imperatores. 541
Conſtantinus dum fratrem Conſtantem bello infeſtatur, occiſus eſt. 542
Conſtantinus imperator Britannorum. 576

INDEX RERUM.

Conſtans ex monacho imperator. 581
—— occiditur à Gerontio. 581
Conſtantius Ario adeſt. 542
—— interitus ejus. 543
Conſtantius comes Conſtantinum imperatorem occidit. 581
Conſules quando creati. 95
CONSULES ROMANI
Man. Acilius Capito. 310
Man. Acilius Glabrio. 272
P. Aelius Paetus. 268, 289
M. Aemilius. 311
M. Aemilius. 371
L. Aemilius Catulus. 242
M. Aemilius Lepidus. 275, 295
L. Aemilius Papus. 249
L. Aemilius Paullus 239, 256, 276
C. Antonius. 383
L. Apulejus. 440
C. Aquillius Florus. 234
Manius Aquillius. 310
C. Attilius Bulbus. 245
Attilius Calatinus. 235
Attilius Regulus. 236, 241, 249
C. Attilius Regulus. 249
Aurelius Cotta. 240
L. Aurelius Oreſtes. 315
L. Caecilius Metellus. 240, 293
L. Caecilius Metellus. 315
Q. Caecilius Metellus. 293
L. Calpurnius Beſtia. 321
L. Calpurnius Piſo. 307
Q. Calpurnius Piſo. 299
Caſſius. 359
C. Caſſius Longinus. 275
L. Caſſius. 326
Appius Claudius. 232, 293, 297, 352
M. Claudius Marcellus. 165, 255, 262, 264, 271, 273, 415
Claudius Nero. 264
Claudius Pulcher. 242
Appius Claudius Pulcher. 293
Cornelius Cinna. 345
Cn. Cornelius Aſina. 233
Cornelius Dolabella. 99, 199
Cn. Cornelius Lentulus. 268, 281, 289
Cornelius Lentulus. 360
L. Cornelius Scipio. 234
P. Cornelius Scipio. 255, 262
P. Cornelius Scipio Africanus. 253, 266, 272, 300
P. Cornelius Scipio Naſica. 321
L. Cornelius Sulla. 339, 340
Curius. 119
Curius Dentatus. 219
Decius Murena. 164, 166
Decius Mus. 164, 196
Domitius. 99, 199
Cn. Duillius. 233
Ebutius. 119
Fabius. 41, 76
M. Fabius. 98
Q. Fabius. 232
Fabius Gurges. 199, 258
Q. Fabius Labeo. 273
Fabius Maximus. 196, 199
Q. Fabius Maximus. 257, 264
Q. Fabius Maximus Servilianus. 293
Flaminius. 251, 255, 269
Fulvius. 248
C. Fulvius. 307
Cn. Fulvius. 260
Fulvius Flaccus. 248, 250
M. Fulvius Flaccus. 311
Sex. Fulvius Flaccus. 299
M. Fulvius Nobilior. 273
Q. Fulvius Nobilior. 239
C. Furius Pacilus. 240
Geganius. 98
Gellius. 360
C. Genutius Clepſina. 218
L. Genutius. 557
A. Hirtius. 410
C. Hoſtilius Mancinus 292, 295, 296
C. Julius Caeſar. 385
C. Julius Caeſar Octavianus Imp. quinquies Cos. 447
Sex. Julius Caeſar. 335
C. Junius. 242
M. Junius Brutus. 96, 97
M. Licinius Craſſus. 412
P. Licinius Craſſus Dives. 266
P. Licinius Craſſus. 275, 308
L. Licinius Lucullus. 276, 360
M. Livius Salinator. 264
Q. Lutatius Catulus. 243, 144
Lutatius Catulus. 330
Aulus Manlius. 244
M. Manilius. 279, 280
C. Manlius. 327
Cn. Manlius. 98
M. Manlius. 98
T. Manlius Torquatus. 164. 245, 250
Manlius Vulſo. 241
C. Marcius Cenſorinus. 279
L. Marcius Cenſorinus. 279
Q. Marcius. 320
L. Marcius Philippus. 335
Q. Marcius Philippus. 273
C. Marius. 322, 328, 332
C. Marius C. Marii F. 348, 355
P. Minucius. 78, 98, 272
Minucius Rufus. 255

Digitized by Google

INDEX RERUM.

P. Mucius Scaevola. 275
L. Mummius. 281. 289
Opimius 316
Papirius. 179. 196
Perpenna. 309
M. Plautius Hypſeus. 311
Cn. Pompejus Magnus. 412
Cn. Pompejus Strabo. 337
Puſtumius. 248
Aulus Poſtumius Albinus. 179. 276
L. Porcius Cato. 337
M. Porcius Cento. 271
Titus Quinctius Flaminius. 269. 315
P. Rupilius. 307
Rutilius. 236
Sempronius. 222
Sempronius Blaeſus. 242
T. Sempronius Gracchus. 245. 257
P. Sempronius Longus. 253
T. Sempronius Longus. 252. 271
C. Sempronius Tuditanus. 310
Servilius. 119
Servilius Caepio. 240
P. Servilius. 352
Q. Servilius. 119. 157
P. Sulpicius. 260
C. Terentius Varro. 256. 296
M. Terentius Varro Lucullus. 359
Tertullus. 582
M. Tullius Cicero. 383
P. Valerius Falto. 245
Valerius Flaccus. 165
L. Valerius Flaccus. 271
P. Valerius Laevinus. 215. 262
Veturius. 179
Correus, dux Bellovacorum 98
Corcyra. 417
——— capta. 437
Corinthi everſio. 291
Corinthius ſinus. 24
Cornelia mater Gracchi. 317
Corſica inſula anguloſa. 34
Coſyra inſula. 351
Coſſus dux Caeſaris. 446
Cotta, legatus Caeſaris, a Gallis caeſus. 398
Cothonem ingreditur Scipio. 281
Cothebas dux Judaeorum. 490
Craſſus (M. Licinius) templum Hieroſolymorum ſpoliat. 412
Craſſi (P. Licinii) interitus. 309
Cremera fluvius. 141
Cremona oppidum. 270
Croeſus capitur. 103
Creta inſula ubi. 32
Cretae longitudo & latitudo. 32
Cretenſes filios Athenienſum Minotauro objecerunt. 62
Creticum mare. 24. 32
Criſpus a patre Conſtantino interficitur. 539
Cteſiphon urbs Parthorum nobiliſſima. 519
Cumanus procurator Judaeae. 469
Curio Catonem Sicilia expulit. 416
Cyclades inſulae. 33
——— numero quinquaginta tres. 33
Cyclopum patria. 123
Cydnus amnis. 182
Cypros inſula. 32
Cyrus Aſtyagem armis infeſtat. 76
——— totum Orientem populatur. 100. 101
——— Aſſyrios Babyloniosque invadit. 100
——— Lydiam invadit. 103
——— Scythis bellum intulit. 104
——— ejus aſtutia. 104. 105
——— occiditur. 105
Cyrus junior, filius Darii, Joniae Lydiaeque praepoſitus. 131
——— in praelio contra fratrem oppreſſus finem certamini dedit. 138
Cythera inſula. 32

D.

Dacia 23
Daci populi. 188. 446
Daci a legatis Domitiani bello adpetiti. 483
Daedali montes. 190
Daguſa aliis Daſcuſa civitas. 5
Dalmatae. 446
Dalmatia. 23
Dalmatius Caeſar. 541
——— ejus interitus. 542
Damaſippi crudelitas. 347. 348
Danai parricidum. 58
Danaus regno pulſus Argos conceſſit. 58
Danubius fluvius 24
——— qui & Iſter dicitur. 275
Dara fluvius. 18
Dardania. 24
Darius Hyſtaſpis, Cambyſi ſuccedit & rex eligitur. 106. 107
——— Scythas bello adgreditur. 108
——— Aſiam & Macedoniam domuit, Ionas ſuperavit, Athenienſes adgreditur. 108
——— moritur. 109
Darius Nothus cum Lacedaemoniis foedus paciſcitur. 128
Darius Codomannus, rex Perſarum, Alexandrum adgreditur. 181
——— multa millia militum Alexandro opponit, & vincitur. 182. 183. 185
——— ejus interitus. 186
Daſcuſa, alias Daguſa civitas. 15
Daſtracus mons. 378
Decentii & Magnentii interitus. 544
Decem plagae Aegyptiorum cum calamitatibus Ro-

INDEX RERUM.

Romanorum collatae. 533. 534. & ſeq.
Decius cum filio Caeſare interficitur. 515. 516
Decius civilis belli incentor & repreſſor occiſis Philippis Imperium invaſit. 515
Decius Junius dictator. 257
Decii interitus. 196
Decius Brutus. 430
Dejotarus rex Gallograeciae 371
Deletio humani generis ſub Noe. 36
Demaratus Lacedaemonius. 109
Demetrius Philippi Macedonum regis filius obſes Romam miſſus. 270
Demetrius, Rex Syriae, capitur a Mithridate. 295
Demoſthenes dux. 195
Demoſthenes orator. 120
Demochas ab Agrippa victus. 434
Deucalionis regis fabula. 51
Diablintres. 392
Diadumenus filius Opilii Macrini. 506
Dianae Tauricae litora. 287
Diapolites Amaſis rex Aegyptiorum. 50
Dictator Romae creatur. 97
Didymus & Verinianus fratres. 576
Dicus dux Achaeorum. 200
Diocletianus contra Alexandrinos uſus inmoderate victoria. 527
—— ab exercitu electus imp. 525
—— depoſuit poteſtatem imperii. 528. 529
Diocles, Medorum rex, vir armis experientiſſimus. 76
Diogenes Archelai filius occiſus. 371
Diurpaneus Dacorum rex 483
Dolobella, in Illyrico vincitur. 416
—— a ſenatu hoſtis pronuntiatur. 431. 432
Domitianus Titi frater fit imperator. 483
—— ſe dominum ac deum vocari, coli, ſcribique juſſit. 483
—— libidinis intemperatia quaecunque facile perpetravit. 483
—— triumphat falſo. 483
—— genus David exquiri atque interfici juſſit. 484
—— perſequitur Chriſtianos. 484
—— interitus ejus & ſepultura ignominioſiſſima. 484
Drangae populi. 187
Drepanum civitas. 242
Dumnacus dux. 406
Dyrrachium. 475

E.

Eboracum oppidum. 502. 503
Ebraeorum fugientium numerus. 56
—— tranſitus per mare rubrum. 56
Eburones populi. 394
Eburonices. 394
Ebuſus inſula. 34
Ecbatana caput Parthici regni. 280
Eccleſia Chriſtianorum ſubdita Romanis. 533
Edeſſa oppidum. 505
Edures. 389
Elephanti numero viginti a Pyrrho in Italiam invecti. 215
—— multi interfecti Haſdrubale contra Romanos pugnante. 240. 241
—— quomodo necati. 265
Elis Graeciae civitas, 92
Eliſſa Carthaginem condidit. 225
Emodi montes 13.
Eous Indus. 446
Epaminondas Philippi praeceptor. 150. 168
—— Lacedaemoniorum victor. 151. 152. 153
Epaminonda mortuo gravis perditio ſubſecuta eſt Thebarum. 154
Epidaurius coluber cum Aeſculapii lapide Romam advehitur. 198
Epiphania quando obſervabatur. 442
Epheſii excluſerunt Mithridatem. 372
Eſernia oppidum. 337
Eteocles. 62
Euagoras. 132
Eucherius filius Stiliconis. 571
—— ejus caedes. 572
Eudoxus Arianus. 548
Euergetae populi. 187
Eugenius tyrannus. 559.
—— captus atque interfectus. 561
Eumachus dux Mithridatis. 373
Eumenes rex Aſiae ſive Pergami. 275
Eumenes dux quondam Alexandri victus ad Antig. pertrahitur. 205
Euphrates foſſarum opera meabilis. 101
—— fluvius. 102
Euphratis ortus. 10.
Europa a flumine Tanai incipit. 11
Europae deſcriptio. 23. 24. 25
Eurucha rex Moloſſorum. 160
Eurydice Aridei regis Maced. uxor. 205
Eurydice mater Philippi. 168
Eurylochus. 188
Eurylochus dux Athenien. in Sicilia occiditur 127
Eurymedon. 126

F.

FAbiorum familiae occaſus. 99
Fabii Maximi egregium factum. 199
Fabius hiſtoricus. 249
Fabius Maximus dictator. 255

Fa-

Digitized by Google

INDEX RERUM.

Fabius Adrianus. 346
Fabia virgo Veſtalis. 376
Fabula de Jove. 453
Faliſci bellum cum Romanis gerunt. 156
——— eorum xv. millia interfecta. 245
——— & peſtilentia Romae. 98
Fames peſtilentiaque arma Rom. compeſcuerunt. 120
——— graviſſima per Syriam. 469
——— apud Romam. 470
Fannius deficit a Fimbria ad Mithrid. 373
Feſulani montes. 509
Fidenates Romanorum hoſtes. 123
Fimbria. 346
Firmus legatus. 445
Firmus ſeipſum in Africa regem facit. 551
Flaminius circumventus ab Annibale. 254
Flavius Claudius voluntate ſenatus ſumit imperium. 520
Florianus imperator apud Tarſum interfectus. 523
Flumen in Piceno ſanguine fluit. 250
Fons olei trans Tiberim terra exundavit. 435
Fontis olei typus. 443
Formiae oppidum. 221
Fortunatae inſulae. 12
Francus Marſorum imperator. 337
Fruges in arboribus naſci. 299
Fugitivorum caedes. 340
Fulvia uxor Antonii. 432
Furius bona Gracchi publicanda decrevit. 333
Furius Camillus Scribonianus legatus. 467
Furnius Dux Antonii. 436
Fuſcus dux. 483

G.

Gabinius ad Hieroſolymam mittitur. 384
Gades inſulae. 12. 26
Gaditanum fretum. 31
Galba apud Hiſpanias uſurpavit imperium. 473
Gallia Belgica. 25
Gallia Lugdunenſis. 25
Galerius Maximianus à Diocletiano ſuſcipitur honorifice. 528
Galerius & Conſtantius Auguſti Romanum imperium diviſerunt. 529
Galerius duos Caeſares legit. 529
Galerius Auguſtus Severum Caeſarem adverſum Maxentium mittit. 537
Galleciorum caedes per Brutum. 298
Galleciae civitates tres terraemotu dirutae. 487
Galli Urbem penetrant, ſenatores trucidant. 140. 141
——— extincto populo nomen Romae perſequuntur. 140. 141
Galli Senones bellum contra Romanos gerunt. 199. 200
Galli ciſalpini à Romanis caeduntur. 249
Galli caeduntur à Caeſare. 397 405
Gallia tranſalpina, ciſalpina. 386
——— comata. 386
Gallorum multitudo ingens juxta fluvium Anienem caeditur. 159
——— irruptio tertia per loca maritima. 160
——— caedes. 251
——— & Romanorum caedes. 271
——— a Mario occiſorum numerus. 329
Gallorum deditio. 394
Gallis devictis Caeſar in Italiam rediit. 409 412
Galliam ſortitus Druſus. 445
Gallicum aere. 34
Gallienus Romae imperator à ſenatu creatus. 516
Gallograecia nunc Galatia. 273
Gallus Hoſtilianus imperator. 516
Gallus & Voluſianus interfecti. 516
Gallus Caeſar occiditur. 544
Gandaridea populi. 21
Gangaridas (vide an Gandaridas) Macedones expugnavere. 192
Ganges fluvius. 21
Gangines Aethiopes ubi. 31
Ganymedes Trois Dardaniorum regis filius. 61
Garamantes populi. 32
Gaulales populi. 30
Gemoniae ſcalae. 477
Germanici, Druſi filii, Caligulae patris, triumphus. 459
Germani, Alpibus penetratis, Ravennam perveniunt. 518
Germani à Domitiano invicti. 483
Germani ulteriore potiuntur Hiſpania. 518
Germanorum caedes. 389
Gerontius Conſtantem filium Conſtantini interficit. 581
Geſati Galli qui. 249
Geſſonas Alexander oppreſſit. 192
Geta, Septimii filius, hoſtis publicus judicatus. 503
Getae, qui nunc Gothi, ſocietatem Romanorum optarunt. 68
Getuli populi. 30
Gildo comes Africam ſibi uſurpat. 564
——— ejus exitus. 566
Gladius, quidam Caji Caligulae liber ita inſcriptus. 466
Glaucia (Cajus) praetor. 333
Gomorra igne coeli incenſa. 41
Gordie, i. e. Sardis, Phrygiae civitas. 182
Gordianus imperator ad Cyceſſum ſuper Euphratem interfectus. 509
Gothi Urbem invadunt. 142
Gortynium. 415
Gylippus Lacedaemonius. 126

INDEX RERUM.

Gothi poſcunt ſibi mitti doctores Chriſtianos. 554
Gothi demerſi. 585
Gothi cujuſdam Chriſtiani factum. 574
Gothia. 23
—— quod Romania. 585
Gothorum deletio per Conſtantinum Magnum 540
Gothorum captivorum vilitas. 570
Gracchi interitus. 306
Gracchorum ſeditiones Romae. 304
Gracchus reipublicae pernicies. 315
Graecia tota à Philippo domita. 169
—— perdit libertatem. 174
—— depopulata à Bruto & Caſſio. 432
—— inundatione Gothorum deletur. 518
Grotianus imperator Valentiniani filius. 549
—— imperator fretus Chriſti potentia hoſtes ſuperavit. 552
—— Theodoſium legit imperatorem. 555
—— Maximi dolo occiditur. 557
Gratiani tyranni interitus. 576
Gyndes fluvius ſecundae poſt Euphratem magnitudinis. 102

H.

HAdrianus imperator reſtaurat aliquot civitates. 488
—— conſobrinae Trajani filius. 488
—— pater patriae adpellatur. 489
—— rempublicam juſtiſſimis legibus ordinavit. 489
—— Chriſtianos incolumes ſervari voluit. 489. 490
—— per Quadratum, diſcipulum Apoſtolorum, inſtructus. 488
—— Sauromatas vicit. 488
—— Judaeos ultima caede perdomuit. 492
Hadrumetum civitas. 31
Hanno vir quidam Carthaginienſis. 217
—— quibus cruciatibus adfectus. 218
Hanno imperator Carthaginien. 233
Hanno à Carthaginienſibus in locum Annibalis ſubrogatus. 236
Hannones duo imperatores Poenorum. 239
Hannonis fuga. 243
Hanno Amilcaris filius interficitur. 266
Harpalo ſumma belli committitur. 76
Haſdrubal novus Carthaginienſis imperator. 240
Haſdrubal cum paucis elephantis aufugit. 245
Haſdrubal rex ultro ſe dedit Roman. 281
Haſdrubalis uxor in medium incendium ſe jecit. 281
Hedui populi. 408
Helena Adiabenorum regina. 462
Helena concubina Conſtantii. 529
Helenae raptus cauſa excidii Trojani. 70
Helena nomen oppidi. 543
Helleſpontus. 38
Heraclianus alias Heraclius conſulatum adeptus eſt. 582
Heracliana navium multitudo & interitus. 583
Heraclea urbs Campaniae. 215
Herculis columnae. 11
Hercules Menalippe reddita arma Reginae pretium redemtionis accipit. 67
Hercules Alexandri filius. 205. 206
Hercynio rex Aegyptiorum. 148
Herdonius dux exſulum. 119
Herodes rex Judaeae Chriſtum necare decrevit. 457
Herodes Albanorum rex. 379. 380
Heſperii montes. 31
Hetruſci, Umbri, Samnites Galli, conſpirarunt contra Romanos. 196
Hetruſci iterum cum aliis contra Romanos conſpirant. 199
Hierapolis terraemotu periit. 473
Hiero rex Syracuſanus. 232. 233
Hieroſolyma reparatur ab Aelio Hadriano. 490
Hierta Numidiae rex. 351
Hippolyte à Theſeo matrimonio poſcitur. 67
Hippo Regius civitas. 31
Hircilides dux Athenienſium. 147
Hirtulei cum Metello congreſſus. 356
Hiſpania trigona univerſa. 25. 26
Homeri laus in deſcribenda Trojana obſidione. 70
Homo poſt peccatum juſte punitur. 36
Honorius Auguſtus frater Arcadii. 563
Honoriaci qui. 132
Honorius imperator omnes tyrannos extingui jubet. 140
Humana omnia vetuſtate conſumuntur. 104
Hunni ubi. 21
Hunnorum gens adverſus Gothos. 552
Hibernia inſula. 25
Hydaſpes fluvius. 34 295
Hydaſpii populi. 187
Himera urbs. 127
Hyrcani populi. 20
—— ab Alexandro Mag. ſubjugati. 187
Hyrcanus ſacerdos Judaeorum. 384

I.

IAni portae clauſae quando. 7
Iani portae obſerantur 263

Ia-

Digitized by Google

INDEX RERUM.

Ianium tamquam arcem occupavit Flaccus. 316
Iani portae apertae ſunt per Auguſtum. 443
Iani portae tertio à Caeſare clauſae. 448
Iani portae apertae per Gordianum. 511
Ianus ſecundo clauſus à Caeſare quarto poſt Urbem conditam. 445
—— patefactus Auguſto ſene. 456
—— ſexto clauſus à Veſpaſiano & Tito imperatoribus. 431
Ibericum pelagus. 34
Icarium mare. 22
Ignis incertae originis. 244
Ilerda oppidum. 356
Ilium à Fimbria deletum. 372
Ilienſes Fimbriam repulerant. 372
Illyrii Roman. legatos interficiunt. 248
Illyrici. 446
Illyricus. 366
Imaus mons. 21
Imilco rex Carthagenienſum. 226
—— mortem ſibi conſcivit. 227
Imperatores duo creati. 516
Incendium aliquantarum aedium Romae. 575
—— Romae, Tito Veſpaſiano imperante. 482
—— Capitolii, ſub Lucio Antonino Commodo. 496
—— aliud aedem Veſtae & palatium plurimamque urbis partem concremavit. 496
Indiae fines & gentes. 13. 14.
Indicus oceeanus qua parte. 13
Indis intulit bellum Semiramis. 38
India ab Alexandro domita. 189. 190
Indus fluvius. 13
Inducionarus Trevirorum princeps. 399
Innocentius Romae epiſcopus tempore obſidionis Gothorum à Roma abſuit. 573
Inſubres Galli a Coſſ. Rom. Torquato & Flacco victi. 250
Inſubres à L. Fulvio ſuperati ſunt. 270
Intemperantiae dandum quod miſere vivimus 90
Invidia rectum non videt. 231
Iohannes Apoſtolus in Patmo exſulat. 484
—— ab exſilio liberatus Epheſum rediit. 485
Iones à Perſis deficiunt. 113
Ionium mare. 24
Joſeph quo tempore in Aegypto. 48
—— magicas artes pulchre calluit. 48
—— ejus ſolertia, 48. 49.
Jovianus Caeſar foedus cum Sapore pepigit. 547.
Joviani interitus. 547
Jovis fabula. 453
Jovinus occubuit. 581
Iphicrates dux Athenienſum. 151
Iſauria. 16
Iſauri a Servilio ſubacti, 359
Iſſicus ſinus. 32
Iſraelitarum ſynagoga ſubdita Aegyptiis. 533
Iſthmos locus, ubi Corinthus eſt. 24
Iſtria regio. 24
Iſtriani populi. 175
Iſtri populi. 251
Italiae deſcriptio. 24. 25
Italica Beticae urbs. 356
Ituraei perdomiti a Pompejo. 384
Juba percuſſori jugulum praebuit. 423
Judacilius dux Picentum. 338
Judaei a Pompejo domiti. 384
—— diverſas terrarum partes bello adgrediuntur. 490
—— eorum caedes in Alexandria & Meſopotamia. 492
—— ab Hadriano ultima caede adfecti. 490
—— compeſcuit eos Septimius Severus. 500
—— in Hyrcania ad Caſpium mare habitantes. 162
—— Roma expelluntur. 469
—— in Carmelo monte. 478
Judaeorum perſecutio. 464
—— caedes in Hieroſolymis. 480
—— clades poſt Chriſti paſſionem ortae. 262
Jugurthae bellum cum Romanis 321. 322. 323 &c.
—— de Roma elogium 321
Julianus juriſperitus. 497
—— interfecto Pertinace invaſit imperium. 497
Julianus Caeſar juratus hoſtis Chriſtianorum. 546
—— ejus perfidia. 546
—— ejus interitus. 546
—— impius imperator, 545
Junius dictator ſceleratos homines militiae mancipavit adverſus Annibalem. 257
Juſtinus philoſophus. 491
Juventius praetor 281

L.

Labienus, dux Caeſaris, Gallos comprimit. 399
Labicinus tribunus occiditur. 396
Lacedaemoniorum dominandi libido. 154
Lacedaemonii Arcades invadunt. 153
—— ne proles deficeret, promiſcue omnium feminarum concubitus permittunt. 81
—— opibus exhauſtis vincuntur. 84
—— eorum ambitio. 147
—— eorum ſtatus inclinatus. 150
Laches Athenienſium dux. 125
Lamachus dux exercitus Athen. in Sicilia. 126
—— occiditur. 126
Lampedo regina Amazonum. 65
Lana de nubibus pluvia defluxit. 549
Laucia oppidum. 445

Lau.

INDEX RERUM.

Laodicea terrae motu concidit. 473
Laomedon Mitylenaeus Syriam per ſortem obtinuit. 201
Lariſſa urbs. 468
Laſer ubi naſcatur. 21
Latus clavus quando Romae receptus iterum. 337
Lentulus apud Pelutium interficitur. 421
Leonatus minorem Phrygiam accipit. 202
—— interficitur. 203
Leonides Xerxi obſiſtit. 110
—— ejus conſilium. 110
—— ejus dictum. 111
Leoſthenes occiditur. 203
Lepidus civilia bella reſuſcitat. 354
Leptis magna civitas. 30
—— oppidum. 268
—— patria Septimii Severi. 498
Lexovii. 392
Lex Oppia quid. 271
Lex triumphandi. 293
Liber pater Indos populatur. 52
Libo Dolobellam vincit. 416
Librorum exuſtio. 421
Liburnicae inſulae. 34
Libyaethiopes populi. 30
Libya Cyrenaica & Pentapolis. 29
Libycum mare quod Hadriaticum vocant. 31
Licinius imperator a Galerio adiectus. 538
—— à Conſtantino interficitur. 539
Licinius Junior Caeſar creatus. 539
—— a Conſtantino patruo interficitur. 540
Ligeris fluvius. 393
Liguſticus ſinus. 34
Lilybaeum venit Haſdrubal. 241
Linternum oppidum. 274
Lipara inſula. 236
Liparae inſulae aduſtio. 311
Liparam Attilius evertit. 236
Literae Antonini, quibus fatetur victoriam a Chriſto ſibi conceſſam. 495
Livius Druſus tribunus plebis. 335
Locuſtarum inmenſa multitudo. 312
Lollii caedes. 350
Lucani contra Romanos moliuntur bellum. 199, 336
Luceni populi. 28
Luceria urbs. 415
Lucius Julius Caeſar. 337
Lucius Geganius. 334
Lucius Apuleius Saturninus autor ſeditionis. 332
Lucius Furſidius primipilaris. 324
Lucius Vectius. 385
Lucius Caeſar ab Antonio avunculo ſuo proſcribitur. 431
Lucius Afranius dux Pompeii. 416
Lucius Antoninus Commodus patri ſucceſſit, ejus geſta & interitus. 496
Luculli in Sinopem clementia. 376
Lucullus Aſiam perdomuit. 414
Lucullus (Marcus) totam Beſſorum gentem bello adpetiit, 376
Ludis ſcenicis dii utcumque reconciliati. 157
Lugius rex Gallorum in acie occiſus. 331
Lunae tres diſtantibus coeli regionibus quando viſae. 252
Luſitanorum cum Romanis congreſſus & caedes. 292
Luſitanos devicit Fabius. 294
Lutatiorum ſepulchrum. 350
Lycia & urbes ejus captae. 358
Lydiam Menander ſortitur. 202
Lyris fluvius. 215
Lyſander a Lacedaemoniis claſſi belloque praeficitur, 131
—— Athenas capit. 132. 133
—— vincitur atque occiditur. 150
Lyſias Syracuſanus orator. 135
Lyſimachus Thraciam & regiones Pontici maris ſortitur. 202
—— contra Demetrium bellum gerit. 268
Lyſimachia civitas terraemotu periit. 209

M.

Macedoniae deſcriptio. 23
Macedonia inundatione Gothorum deletur. 518
Macedonicum bellum inter maxima referendum. 275
Macedonicum regnum. 454
Magnentii & Decentii interitus. 544
Magius de exercitu Fimbriae profugus. 373
Magorum auſus. 106
Mago frater Annibalis à Scipione capitur. 263
Mamea, Aurelii Alexandri mater, Origenem audire ſolebat 528, 529
Mamertinis auxilio venere Romani. 232
Mamertium oppidum. 327
Mancinus. 296
Manlius Torquatus Latinos vincit. 164, 165
—— ejus crudelitas in filium. 164
Manlius ex Africa victor decedit. 236
Marcelius reſtitit Caeſari Julio. 415
Marcellinus, dux Caeſaris. 419
Marcelli motus in Pelignis. 385
Marcelli cum Annibale pugna victoriaque. 264
Marcomanni populi. 389, 447
Marcomannicum bellum. 494
Marcus Curtius ſe praecipitem dedit propter Romanos. 159
Marcus Valerius cur Corvinus dictus. 160
Marcus Valerius dictator. 97
Marcus Petreius. 416
Marcus Varro, dux Pompejanus. 416

Mar-

INDEX RERUM.

Maeotis palus. 11. 21
Marcus Marius dux exercitus Mithridatis. 373
Marcus Antoninus Verus cum Aurelio Commodo imperium ſuſcipit. 492
Marcus Antoninus ſolus reipublicae praefuit. 492
Marcus Aurelius Antoninus Elagabalus imperator. 507
——— ——— ——— ſacerdos Heliogabali templi obſcoeniſſimus. 507
——— ——— ——— ejus interitus. 507
Mardi ſubacti ab Alexandro Magno. 183, 191
Mardonii conſilium. 113
Mardonius Xerxis praefectus Olynthum expugnat. 116
——— fugere compellitur. ibid.
Maris Caſpii ortus. 21
Marii ſcelera 344
Marii fratris ſupplicium. 350
Marius & Cinna invadunt rempublicam. 342. 343
Marius moritur. 345
Marius tyrannus invaſit imperium. 519
Marinus comes Marcellinum occidit. 583
Marſi populi. 336
Marſorum octo millia interfecti. 337
Marrucini populi. 336
Maſcezel Chriſtianorum orationibus vincit. 564
Maſcezelis animus pius in inpium mutatus. 566
Maſiniſſa rex Numidiae. 280
Maſſagetae populi. 19
Maſſiliam venit Caeſar. 416
Maurinus Hiſpanus. 194
Mauritania ab Amilcare infeſtatur. 239
Mauritania Tingitana. 31
Mauritania Sitiphenſis. 31
Mauritanicum pelagus. 34
Maximianus Herculeus Caeſar. 525
——— ex Caeſare factus Auguſtus. 526
——— imperium reſignavit. 528
——— ex Auguſto privatus tyrannidem arripuit. 537
——— ejus interitus Maſſiliae. 538
Maximianus Galerius Caeſar legitur. 526
Maximinus parti orientali praeficitur a Galerio. 529
Maxentium, filium Herculii, praetoriani milites Auguſtum vocaverunt. 537
Maxentii obitus. 537
Maximus, imperator ab exercitu creatus 509
Maximus vir probus & ſtrenuus & Auguſto dignus, niſi per tyrannidem emerſiſſet. 556
——— Gratianum perimit. 557
——— Germanorum terror. 558
——— occiſus. 558. 559
Maximus tyrannus in Hiſpania exſulat. 581
Mazeus dux exſulum. 226
Medea Colchorum regina. 62
Medeam dentes ſerpentis ſeviſſe dicunt. 427
Media regio. 427
Mediolanum capitur. 251
Medorum imperii finis. 71
Medullium mons. 445
Melitam Attilius evertit. 236
Memarmeli mons. 19
Memmius quaeſtor Pompeji. 351
Menapii ubi. 27
——— bellum gerunt contra Caeſarem. 390. 392
——— vincuntur a Caeſare. 399
Menecrates dux Pompeji. 433
Meroe inſula. 17
Meſopotamia ubi. 14
Meſſana nobilis Siciliae civitas. 232. 434
Metapontum oppidum. 360
Metaurus flumen. 265
Metelli pietas in deos. 245
Metellus in exſilium miſſus. 332
Metellus, praetor Siciliae, Cretam evertit. 378
Metius Tuſculanus. 165
Metii Suffetii ſupplicium. 94
Methona urbs. 169
——— cam expugnavit Agrippa. 438
Metridera civitas. 565
Metrophanes regius praetor. 373
Mevania inſula. 28
Micipſa Numidarum rex. 321
Miivius pons. 538
Miletopolis civitas. 372
Miiae inſulae. 434
Minius fluvius. 415
Minutia virgo Veſtalis. 165
Minutius quartae legionis primus haſtatus. 216
Minutius Fundanus proconſul. 488
Minocynobellinus. 464
Minturnae oppidum. 306. 342
Mithridates, Parthorum rex, Babyloniam confinesque regiones ſubegit. 295
Mithridates, Ponti rex, Cappadociam invadit. 370
Mithridatem proprius filius perſequitur. 381
Mithridaticae cladis ſpatium. 371
Mithridatis dictum in filium. 381
——— exercitus pars caeſa. 373
——— filii occiduntur. 381
——— exitus. 382
Moena libertus Pompeji. 433
——— ab Agrippa circumventus. 434
Moeſiae deſcriptio. 23
Moeſii. 446
Moguntiacum. 508
Monachi Aegyptiaci interfecti. 551
Monarchia quid. 442
Monſtroſus puer Romae natus. 299
Morini populi. 27

Nnnn

Me-

Morini contra Caeſarem bellum gerunt. 390. 391
Mos veterum ſcriptorum in reticendo caeſorum apud victores numero. 216
Moſes filius Joſeph. 48
—— dux exulum ſacra Aegyptiorum abſtuliſſe fertur. 49
Moſſylon emporium. 17
Mulieres Sycambrorum, filios colliſos in ora hoſtium jaciebant. 446
Mulieres, patria profugae, multas civitates delerunt. 68
Munda urbs. 424
Mundi diviſio in tres partes. 10
Murſa urbs. 544
Muſolani populi. 446
Mutina urbs. 430
Mutinenſe bellum. 429
Mutius Scaevola. 97
Myrtoum mare. 34
Myrina civitas. 457
Myſon urbs. 375

N.

Nabathaei. 16
Nabis dux Lacedaemoniorum. 270
Nabuchodonoſor. 88
Narbonenſis provincia. 25
Narſeus rex Perſarum orientales bello premit. 527. 528
Nathabres (alias Naſabres) 30
Nemetes populi. 389
Neoptolemus & Eumenes inter ſe digladiantur. 204
Nepotianus Caeſar a Magnentianis ducibus oppreſſus. 544
Nero Caeſar ab Aug. quintus, Caligulae ſectator. 471
—— primus Chriſtianos ſuppliciis affecit. 472
Neroni incendium Romae voluptati fuit. 471
Neronis interitus. 473
Nerva a Petronio & Parthenio imperator creatus. 484
—— omnes exſules revocavit. 485
—— ejus obitus. 485
Nervii a Caeſare vincuntur. 399
—— indomita feritate populi. 390
Nicanor Parthos adquiſivit. 202. 203
Nicenum concilium. 539
Nicias dux Athenienſium. 126. 127
Nicopolis condita a Pompejo. 380
Nicomedes Bithyniae rex. 308. 370
Nicomedia civitas. 372
Ninus Beli filius regis Aſſyriorum. 6
—— Magnus rex dicitur. 2
Niſibis oppidum. 547
Niſibin urbem Lucullus cepit. 371
Noe quo tempore vixerit. 36
Norici. 446
Noricus. 24
Nuchal fluvius. 18
Numa Pompilius. 246
Numantiae obſidio & ſitus. 302
Numantini rogati facere foedus cum Mancino. 276
Numantinorum & Romanorum fugiendi viciſſitudo. 298. 301
Numerianus Cari imperatoris filius. 524
Numitoris pater Procas. 87
Numidiam Amilcar invadit. 239
Numidicus ſinus. 34
Nyſam urbem adiit Alexander. 189

O.

Obſidius imperator Italicus. 340
Oceanus Indicus. 13
—— Sericus. 13
Ochus qui & Artaxerxes dictus eſt. 162
Ocriculum oppidum. 95
Octavia ſoror Caeſaris Auguſti. 436
Octavius & Libo Dolabellam vicerunt. 416
Octavius Salonas oppugnare adgreditur. 417
Octavius (qui poſtea Auguſtus dictus eſt) Caeſar. 428
Octodorus vicus. 391
Odenatus Perſas devicit, Syriam defendit, Meſopotamiam recepit &c. 519
Oedipus interfector patris. 61
Oenomaus praeficitur exercitui Phocenſium. 170
Ogyges Eleuſinae conditor. 47
Olympias Alexandri Magni mater. 167
—— uxor Philippi. 168
—— crudelitatis ſuae poenas luit. 206
Olympus mons. 273
Olynthus oppidum. 172
—— illud expugnat Philippus. 172
Omnia praeſentia ſordent humanae mutabilitati. 155
Omnis poteſtas & ordinatio a deo. 86
Ophelias rex Cyrenarum. 230
Opilius Macrinus imperator. 506
—— ejus interitus. 506
Opuntiorum civitas ſubverſa terraemotu. 487
Orbem terrae totius veteres limbo Oceani circumdatum ſtatuerunt triquadrum. 10
Orcades inſulae. 28
—— a Claudio Tiberio Imp. Rom. ſubactae. 468
Orgetorix Germanorum princeps. 386

Ori-

Digitized by Google

INDEX RERUM.

Oritorum civitas terraemotu ſubverſa. 487
Orithyia, filia Marpeſiae reginae, in regno Amazonum ſucceſſit. 66
Orithyiam ob ſingularem virtutis bellicae gloriam Hercules timuit. *ibidem.*
Oſages dux Parthorum interfectus. 413
Oſcobares mons. 20
Oſſibus humanis qui loco poculorum utebantur. 358
Oſſinii populi. 95
Otho Galbam cum Piſone jugulavit. 474
—— Romae imperium ſimul atque arma rapuit. 475
—— ſibi mortem intulit. 475
Otium diſcordias nutrit. 430
Ottorogorra flumen. 13. 21
Ottorogorra civitas. 21

P.

PAcorus rex Perſarum & Parthorum occiditur. 433
Pacuvius primipilaris. 392
Padus. 250
Palaephatus ſcriptor. 61
Palaepharſalus. 420
Palinuri promontorium. 240
Pamphylia a Publio Servilio expugnata & pene deleta. 358
Pamphylicum mare. 32
Pandionis fuga. 61
Panhormus oppidum Siciliae. 240
Pannonia. 24
Pannonii. 447
—— à Tiberio privigno Ceſaris deleti. 447
Pantheon Romae fulmine concrematum. 487
Paphlagonia à Mithridate vaſtatur. 370
Papius Mutilus imperator. 336
Papyrius, bellicoſiſſimus Romanorum, deſtinatur dux contra Alexandrum Magnum. 180
—— bellum adverſum Samnitas geſſit. 179. 180
Parapaſii (alias Paraphaſii). 45
Parchoatras mons Armeniae. 19
Paraetonium civitas. 11. 430
Parmenio dux Philippi. 177
—— trucidatus. 188
Paropamiſadae populi. 21
Paropameni populi. 188
Patthau mons. 20
Parthia regio. 14
Parthi. 19
—— Auguſto ſupplices. 447
—— ſuperati à Septimio Severo. 501
—— Meſopotamiam auferunt, Syriamque corrodunt. 518
Parthorum pax cum Romanis. 7
Parthyene regio. 21
Parymae populi. 188
Paſiadrae gentes. 21
Paſſidae (alias Paſſalae). 190
Pauſanias dux Lacedaemoniorum. 150
Pax per totum orbem. 7
—— eccleſiae reddita. 583
Peligni populi. 337. 385
Pelopis, filii Tantali, fabula. 61
—— contra Dardanum atque Trojanos certamen. 61
Peneus amnis. 420
Pentapolis & Libya Cyrenaica. 29
Pentapolis regio igne coeleſti combuſta. 40
Pentheſileae in Trojano bello virtus. 67
Perdiccas Ariarathi Cappadocum regi bellum intulit. 203
—— contra Antigonum digladiatur. 204
Perdiccae ſocer Medlae praeponitur. 201
Pergamus oppidum. 310
Perganio pirata. 376
Pericles & Sophocles duces electi ab Athenienſibus. 83
Perillus taurum aeneum ſuo malo fecit. 78
Perſae apud campos Marathonios vincuntur. 108. 109
—— a Perſeo vocati ſunt. 60
—— Conſtantinopolim miſerunt legatos ad Theodoſium pro pace impetranda. 556
Perſarum clades. 181. 183. 186
—— regnum Macedonibus ceſſit. 186
Perſeus è Graecia veniens Aſiam vaſtat. 60
Perſis regio. 14
Perſicum aurum prima virtutis Graecae corruptio. 116
Perſepolis capitur. 185
Perſonarum acceptor non eſt deus. 554
Peruſinum bellum. 429
Peſcennius Niger. 499
Peſtilentia generalis poſt perſecutionem Decii. 516
Petra, Arabum urbs, a Pompejo capta. 384
Petrus apoſtolus quando Romam venerit. 466. 467
Petri & Pauli ſupplicium. 473
Petrejus ſeipſum interfecit. 424
Peuceſtes Babylonios accepit. 203
Phaetontis fabula. 57
Phaſis oppidum. 358
Phalaris Siculus tyrannide Agrigentinos depopulatur. 77
Pharnabazus. 148
Pharnaces a Caeſare vincitur. 423
Pharus ubi. 421
Philenorum arae. 30
Philippus Amyntae filius Macedoniae rex. 167
—— ab Epaminonda inſtituitur. 168
—— bellum cum Athenienſib. geſſit. 168
—— dolus ejuſdem. 171

INDEX RERUM.

Philippus Cappadociam ſibi ſubdit. 171
—— perfidia ejuſdem. 172
—— perfidia in Phocenſes. 173
—— crudelitas in ſuos. 173
—— pirsticam sdgreditur. 175
—— Scythiam adgreſſus vicit. 175
—— à Triballis vulneratus. 175
—— Athenienſibus bellum infert. 176
—— Thebanos & Lacedaemonios vincit. 176
—— ſaevitia in ſuperatos. 176
—— Interitus ejuſdem. 177
Philippus Alex. dux, Hyrcanos ſortitur. 203
Pilippenſe bellum Caeſaris Octaviani. 429
Philippus ex imperatoribus primus Chriſtianus. 513
Philippus imp. cum filio Philippo Decii fraude interfectus. 515
Philomelus dux exercitus Phocenſis. 170
Philomena ſoror Prognes. 60
Philo dux Alex. Illyrios accipit. 201
Philotas trucidatur. 182
Philotas dux Alex. Ciliciam tenuit. 201
Philopoemenes dux Achivorum. 274
Pithon Agenoris filius in colonias mittitur. 204
Phocenſium pugna cum Thebanis. 170
Phoenice à Pompejo adgreſſa. 384
Phraortes Medorum rex. 75
Phrataphernes Armenios adipiſcitur. 203
Picentes a Romanis vincuntur. 222
—— iterum contra Romanos inſurgunt. 336
Picenum regio. 250
Pictones populi. 406
Pilatus Tiberio de miraculis Chriſti ſcripſit. 460
Pilati interitus. 465
Piratae à Pompejo oppreſſi. 378
Pitane civitas. 487
Piſo adverſus Vindelicos miſſus. 447
Piſo nobilis adoleſcens à Galba adoptatur. 474
Placentia oppidum. 270. 275
Placidia Theodoſii filia Ataulpho nupſit. 576
Placidiae probitas. 585
Plagae Aegyptiorum decem. 533. 534
Plotius legatus Porcii. 337
Plynos & Scolopithus regii juvenes. 64
Poeni vincuntur à Romanis in Sicilia. 232
Polenta oppidum. 356
Polybius auctor. 270.
Polynices. 62
Polyperchon occiditur. 204
Pometia oppidum. 95
Pomp. a Numantinis profligatur. 295
Pompejus Strabo cum Sertorio conflixit. 343
—— —— fulmine tactus interiit. 344
Pompejus Magnus a Sertorio fugatus. 357
—— Metelli reditum promulgat. 334
—— in Africam transgreditur. 358
—— exercitus ejus quantus. 356
—— bellum contra Caeſarem gerit. 419. 420
—— muros Hieroſolymorum evertit. 384
—— Hiſpaniam devicit. 414
—— exercitus quantus contra Caeſarem. 420
—— fuga & interitus. 420
Pompejus Bithynicus occiſus. 421
Pontius dux Samnitium. 179
Pontus inundatione Gothorum deletur. 518
Popedius Italicus imperator. 340
Popilia virgo viva defoſſa. 109
Populus ad mortem Caeſaris multum commotus. 426
Populor. Italicor. conjuratio in Romanos. 336
Porca caeſa ſolent iniri foedera. 210
Porcius Cato praetor. 337. 339
Porſenna rex Hetruſcorum. 96
Porus Indorum rex. 189
Poſtumius Albinus conſularis. 339
Poſtumius in Gallia invaſit tyrannidem. 519
Probus imperator. 523
Procas Amulii & Numitoris pater. 87
Procopius tyrannus occiditur. 548
Proculus a Probo interfectus. 523
Prodigia quaedam obſcoena Romae viſa. 221
—— iterum Romae viſa. 222
—— dira Romae. 250
—— tempore Annibalis Romae. 254
—— perterruerunt Romanos. 335
Prodigium infamiſſimum. 336
—— viſum ante reſtitutam Carthaginem. 315
—— obſcoenum. 325
Prognes facinus. 60
Proletarii qui. 214
Proſcriptorum à Triumviris numerus. 431
Proſcriptionis tabulam quis primum induxerit. 349
Pſeudothyrus, 470
Pſylli adhibiti Cleopatrae. 439
Ptolemaeus Lagi Aegyptum & Africae Arabiaeque partem ſorte accipit. 201
—— Perdiccae occurrere parat. 204
—— & Caſſander ineunt cum Lyſimacho & Seleuco ſocietatem. 207
—— à Demetrio victus. 207
Ptolemaeus regno pulſus. 310
Ptolemaeus ultimus, Aegypti rex, perit. 423
Publius Annius Tacitus adeptus imp. 523
Pub. Metius ſatelles Marii. 332
Pub. Lactorius ſenator. 350
Pub. Digitius praetor. 272
Publicius Malleolus matrem interfecit. 338
Pugio inſcriptus liber C. Caligulae. 406
Punica claſſis Italiam vaſtat. 242
Pupienus Maximini interfector; interfectus. 510

Pydna

Digitized by Google

INDEX RERUM.

Pydna urbs. 205
Pylaemenes rex Paphlagoniae. 370
Pyrenaei montes. 252
Pyrrhus maximus Ro. nominis hoſtis. 162
—— regnum Macedoniae adfectat. 209
—— Tarentinis auxilio venit. 215
—— cum Rom. conſulibus pugnat. 217, 218
—— vulneratus ceſſit e praelio. 218
—— apud Argos interiit. 219

Q.

QUadi & Sarmatae Pannonias depopulantur. 518
Quadratus diſcip. Apoſtolorum inſtituit Hadrianum imperatorem. 488
Quinquegentiani infeſtant Africam. 526
—— a Maximiano Auguſto perdomiti. 526
Quintius Cincinnatus dictator. 121
Quintus Metellus Numidicus. 332
Qu. Fabii Max. parricidium. 328
Quintilius Varus cum tribus legionibus deletus. 448
Quintillus Clodio mortuo imperator electus. 521

R.

RAcilium. 445
Ravenna urbs. 415
Regna partium mundi quatuor. 454
Regulus Carthag. bello oppreſſit. 236
Reliquiae veſtigiaque curruum in Rubro mari. 56
Reſpub. quando ſub IV. principib. fuerit. 538
Rhadagaiſus Gothorum rex immaniſſimus. 567, 568
—— captus atque interfectus. 570
Rhea Sylvia mater Romuli & Remi. 368
Rhegium urbs. 355
Rhegini nefarie a praeſidio Romano oppreſſi. 114
Rhenus fluvius. 23
Rhetia. 24
Rhetiam ſortitus Claud. Druſus. 445
Rhodii ad deditionem coacti a Caſſio. 432
Rhodus inſula. 32
—— ante Ophiuſa. 47
—— provincia Romana fit. 482
Rhoxane nurus Olympiadis. 205
Rhutubi portus, civitas. 27
Riphaei montes. 11
Roma ſpoliata a Gothis & Alarico rege. 90
—— quo tempore condita. 92
—— peſte intolerabili corripitur. 119, 198
—— peſtilentia ibi ingens. 223
—— divinitus contra Annibalem conſervata. 260, 261
—— adflicta ob Chriſtianos perſecutos 474
—— igne incerto fere abſumta. 414
—— Chriſti nutu aucta & perfecta. 449
—— depraedata per Alaricum regem Gothorum. 573, 574
Romae peſtis inaudita. 157
—— aliquot loca fulmine diruta ſunt 139
Romana clades apud Cannas. 157
Romanarum matronarum facinus. 166
Romania quod Gothia. 585
Romani poſt Jani portas clauſas adfliguntur. 163
—— fidem Samnitibus datam infringunt. 179
—— conterriti, tutius rati pluribus ſe bellis implicare quam gravibus. 196
—— a Samnitibus bello victi. 197
—— horrenda peſte corripiuntur. 21
—— contra Pyrrhum pugnant. 217. 219
—— conſultant de relinquenda Italia. 257
—— deſtituti quatuor graviſſima bella ſuſtinuerunt. 227
—— metu Annibalis conſternati. 260
—— plus damni paſſi quam commodi. 285
—— injuſte Mancinum dediderunt Numantinis. 297
—— adverſum Cimbros Teutones &c. pugnant 328, 329
—— opitulantibus Germanis vicerunt. 424
Romanis ſitientibus pluvia inſperata ſubvenit. 324
Romanorum clades & victoriae. 156
—— foedus cum Carthaginienſibus. 161
—— ignominia. 179
—— multi oborta coeli tempeſtate periclitantur. 217
—— ad Camerinam urbem periculum. 235
—— naufragium circa Palinuri promontorium. 239
—— ſceleſta ſacrificia. 228
—— fuga turpis. 250
—— exigua victoria. 303
—— extrema inopia. 340
—— conſternatio in pugna fugitivorum. 360
—— quot vulnerati & caeſi in bello piratarum. 379
—— in adverſitatibus tolerantia 398
—— apud Carras clades. 413
—— imperium ad extremos terminos terrae dilatatum. 474

Digitized by Google

INDEX RERUM.

Romanorum legiones ſub jugum miſſae. 173
—— ſiti ſubventum à Chriſtianis. 494
—— decem calamitates. 533, 534
Romanum regnum cum Babylonio collatum. 454
Romanus exercitus ad Rhodanum periit. 414
Romuli mater. 87
Romuli facinora. 92
Romulus parens Romae. 367
Roxolani, alias Rhobaſci. 11
Rubico fluvius. 415
Rufini & Stiliconis molitiones. 567
Ruſicada civitas. 31
Rutilii integritas. 334

S.

Sabinorum innumeri capti & caeſi. 199
Sabinum, Veſpaſiani fratrem, cum multis alijs Vitellius in interitum dedit. 476
Sabinus domeſticus Heracliani. 582
Sabinus, legatus Caeſaris, ab Ambiorige occiſus. 106
Sadrocottus dux. 207
Saguntum Hiſpaniae civitas. 252
Saguntum pervenit Caeſar. 424
Salaſſos Gallos quis vicerit. 293
Salaminam, urbem Cypri, deleverunt Judaei. 488
Salluſtius. 416
Saſinarum lacus. 31
Samara promontorium. 13
Samaritas Severus Sept. perdomuit. 500
Samnites apud Caudinas furculas Romanos capiunt. 178, 179
—— victores turpiter tractarunt Romanos. 179
—— cum Senonibus Gallis, &c. contra Roman. 198, 336
—— à Pompejo obſidionem paſſi. 338
Samothracia Rom. ſubjecta imperio. 482
Saphris vicus. 26
Sardanapalus ultimus Aſſyriorum rex. 73
—— ab Arbacto praefecto ſuperatur. 73, 74
Sardi populi. 34
Sardinia inſula. 34
—— rebellis opprimitur. 245
Sardum mare. 34
Sarmatae. 446
—— Pannonias depopulantur. 518
Sarmaticus oceanus. 11
Sarnus fluvius. 254
Sarus & Uldin Hunnorum & Gothorum duces. 569
Satricum Papyrius expugnat. 180
Saturninus Aulum Numium occidit. 332
Saturninus à Probo oppreſſus. 523
Saufejus occiditur. 333
Sauli pagano duci ſumma belli commiſſa eſt. 567
Saxones à Valentiniano oppreſſi. 549
Scenae fluminis oſtium. 28
Scipio Annibali primus in Hiſpania occurrit. 253
Scipiones Haſdrubalem opprimunt. 257
—— ambo à fratre Haſdrubalis interfecti ſunt. 262
Scipio adoleſcens in Hiſpania proconſule mittitur. 263
Scipio Naſica theatri ſtructuram impedit. 277
Scipio ſemet jugulavit. 424
Scyllaceum. 433
Scynus Suſianam gentem accipit. 201
Scythae populi. 21
—— Veſore ſuperato, totam pene Aegyptum populati ſunt. 63
—— Aſiam perdomitam vectigalem fecere. 64
—— quindecim annis inmorati Aſiae, revocantur per uxores. 64
Scythicae gentes à Theodoſio vincuntur. 555
Scythicum mare. 22
Scordiſci populi. 358
Scribonius ſucceſſor Claudii. 358
Sebaſtianus tyrannus. 581
Seboim divinitus exuſta. 41
Seditio orta Romae. 332
Seduni populi. 391
Segiſama. 445
Segericus Gothorum rex. 585
Segor quare exſtincta. 41
Sejanus praefectus Tiberii. 460
Seleucia ab Marco Antonino capitur. 492
Seleuciae, Aſſyriae urbis, ſitus. 492
Seleucus archipirata. 375
Seleucus & Lyſimachus Antigoni hoſtes. 207
—— jam ſenes inter ſe digladiantur. 209
Seleuco Antiochi filio ceſſit ſumma caſtrorum. 208
Semiramis, uxor Nini, regnum adminiſtravit. 38, 39
—— Aethiopiam ſuo regno adjecit. 38
—— Babyloniam condidit. 89
Semiramidis lex ſceleſta & libido. 39
Sempronia uxor Scipionis. 311
Senatus Rom. Chriſtianos exterminari praecepit. 460
Senones Galli bellum gerunt contra Rom. 200. 336
Septimius Severus Pertinax imperator. 498
Septimium Severum ultio divina inſequitur. 501
Septimii Severi interitus. 503
Serenus Granius legatus. 488
Sericus oceanus. 22
Sergius Galba à Luſitanis victus. 277
Serpens mirae magnitudinis. 236
Serpens quomodo ingrediatur. 237
Sertorius belli civilis incentor. 343

Ser-

INDEX RERUM.

Sertorius cum Pompejo digladiatur. *ibid.*
—— Hiſpaniam invadit. 355
Servius Tullius. 94
Severus Caeſar Italiae praeficitur. 529
—— geſta ejus & obitus. 537
Sextilia viva defoſſa. 119
Sextus Pompejus omnem oram Italiae vaſtavit. 433
—— occiditur. 436
Sibyllini libri conſuluntur. 198
Sicilia inſula quot habeat promontoria. 33
Sicilia tyrannorum nutrix. 523
Siculum bellum. 433
Sidicini & Campani à Romanis tutantur. 162
Sidicinum caſtellum. 260
Sidon Phoenicis provinciae urbs deleta. 163
Signa in coelo & terra nativitatis Chriſti. 443
Signa diverſarum urbium dirutarum. 518
Silaris fluvius. 361
Sillaces Parthorum praefectus. 413
Sinope urbs. 365
Sinueſſa oppidum. 95, 306
Sinueſſanus ager. 160
Siphax dux Carthaginienſium capitur. 267
Sitiphenſis Mauritania. 31
Smyrnaei contra Mithridatem. 372
Socrates veneno interemtus. 137
Sodoma exuſta. 41
Sontiates populi. 304
Sophocles tragoediarum ſcriptor. 83
Sothimus rex à Cajo Sentio ſuperatus. 340
Spartacus Thrax. 360
Spartani deſtituti ab omnibus tabuerunt. 151
Spartanorum virtus in hoſte oppugnando. 511
Stafanor Drangas & Argaeos ſortitur. 201
Statilius Taurus. 433
Sthenelas, pulſus à Danao. 59
Stoechades inſulae. 25
Stilico comes ſub imperatore Honorio imperabat. 571
—— filium Eucherium ſubſtituere in imperium nitebatur. 571, 572
Stiliconis & Ruffini molitiones. 567
Stiliconis interitus. 572
Stratonice urbs. 329
Subagrae, alias Sabarcae, populi. 191
Subventana, quae & Tripolitana, provincia. 30
Sueſſiones L. millia armatorum adverſus Caeſarem educunt. 390
Suevi populi. 389
—— à Claud. Druſo ſuperati. 446
—— à Stilicone commoti. 571
Suevorum LIIII. gentes. 23
Sulcanum oppidum. 275
Surena Parthorum dux. 413
Sybyrtio decernuntur Arachoſii Gedroſiique. 201
Sybos Alexander ſuperavit. 189
Sycambri. 446
Sylla Eſerniam mittitur. 337
—— Marium fugat. 342
—— dictaturam deponit. 352
—— periclitanti patriae ſuccurrit. 346
—— à ſenatoribus revocatus. 346
Syllae & Marii filii conflictus. 349
Syllana caedes. 349
Sylvanum Conſtantius oppreſſit. 541
Syracuſana civitas. 33
Syracuſani à Romanis ſuperati. 133, 234
Syria quas provincias habeat. 14
—— aegre à Rom. retenta. 473
—— à Vologeſe rege Parthorum vaſtatur. 402
Syriacoele à Pompejo petitur. 384
Syriae & Phoenices pelago Cypros cingitur. 32
Syrmium. 523
Syrtes majores. 30
Syrtes minores. 30

T.

Tagus fluvius. 278
Tanais amnis. 22, 188
Tantali regis Phrygii facta turpia. 61
Taprobane inſula. 14
Tarentini Rom. claſſem invadunt 214
—— mortuo Pyrrho Romam ſollicitant armis. 220
Tarquinius Priſcus. 94
Tarquinius Superbus. 94
Tarraco citerioris Hiſpan. urbs. 446
Taurominitani. 33
Tauromenium captum. 307, 434
Taurus mons. 186, 358
Taurus Caeſaris praefectus. 435
Taxiles Seras habuit. 202
Telchiſes & Carpathii adverſus Phoronaeum bella gerunt. 45
Teleſinus. 351
Templum Tarentini Jovis. 217
Tencteri populi. 446
Tenedos inſula. 32
Terentius comicus. 269
Tereus proprium filium comedit. 60
Terraemotus in Achaja. 155
—— in Sicilia. 539
—— in Syria. 529
—— per totum terrarum orbem factus. 548
—— in Caria & Rhodo. 250
—— ingens in Italia. 255
—— in Boſporo. 380
—— quatuor urb. Aſiae ſubvertit. 487
—— ſub Ario Haeretico. 542
Terrae praeruptae hiatus Romae. 158
Terzaga urbs. 250

Te

INDEX RERUM.

Tetricus Aquitaniae praeſes. 519
Teutobodus occiſus. 329
Thaleſtris ſive Minothaea. 282
Thapſus oppidum. 423
Theanum flumen. 340
Theban. Spartanos bello excipiunt. 150
——— victoria potiti Spartam contendunt. 158
——— cum Epaminonda Lacedaemoniam invadunt. 152
Thebaſte civitas. 565
Themiſtocles dux Athenienſium Xerxem vicit. 112, 113
Themiſtocles Iones revocat à ferendo auxilio Xerxi. 113
Themiſcyrii campi. 26
Theodora ducitur à Conſtantio. 526
Theodoſia urbs. 11
Theodoſius comes pater Theodoſii imp. 555
Theodoſius Hiſpanus imperator. 551, 555
——— Conſtantinopolim victor intravit 556
——— Arcadium filium adſciſcit in regnum. 556
——— fide magis quam copiis vicit. 557
Theodoſii felix victoria. 559, 560
——— fiducia in Chriſtum. 560
——— mors. 562
Theramenes trucidatur. 134
Theſſalonice mater Antipatri. 208
Theſſaliae maior pars abſumta illuvie aquarum. 51
Theſſaliam Philippus invadit. 168
Thiſſaphernes praefectus Lydiae. 129, 147
Thracia in Propontide. 23
Thraciae ſacra crudelia. 287
Thraſybuli adhortatio. 135
Thraſybulus exul. 134
Thule inſula. 27
Thuſcorum pugna ſub C. Martio. 160
Thyatira. 372
Thyeſtis & Atrei parricidia. 61
Tiberis inundatio inſolita. 244
Tiberius Caeſar quando imp. adeptus. 459
——— gravi modeſtia reipublicae praefuit 459
——— ſaevitia ejus in Chriſtianorum perſecutores. 460
——— Sejanum praefectum interfecit. 461
——— filios ſuos veneno perdidit. 461
——— juventutem Judaeorum in gravioris coeli provincias relegavit. 463
——— ejus interitus. 463
Tigranes Mithridatis ſocius. 377
Tigranocerta urbs. 377
Tigris flumen. 19
Tigurinorum caedes. 328
Tireſus Celticus princeps. 304
Titus Tatius. 93
Titus Quintius Praeneſtinos vincit. 156
Titus Quintius dictator. 160
Titus dux Antonii. 436
Titus everſa Hieruſalem Janum claudit. 455
—— à patre relictus in obſidione Hieroſolymorum templum oppugnat. 479
—— imp. ab exercitu pronuntiatus templum incendit. 480
—— imperii ejus anno nono tres civitates perierunt. 482
—— tranquillitas ejus in imperio adminiſtrando. 484
—— interiit in eadem villa qua pater. 482
Titus Labienus. 435
Titurius Sabinus quos vicerit. 394
Tolenus flumen. 376
Toloſa urbs Galliae. 326
Tomyris regina. 104, 105
Torquatus (Titus) à Caeſare infeſtatur. 419
——— occiditur. 424
Trajanus apud Seleuciam exſtinctus. 488
——— eum in regnum adoptat Nerva. 484
——— ejus imperium & res geſtae. 486
Tralliani populi. 372
Traſimenus lacus. 255
Trebia fluvius. 253
Treboci populi. 389
Trebonius praefectus exercitus Caeſaris. 416
Trebonius unus ex interfectoribus Caeſaris. 431
Trevirorum copiae à Labieno interficiuntur. 400
Triballi contra Philippum. 179
Tributum pretium pacis. 286
Triginta tres duces Alexandri exſtincti 202
Triginta equites Roman. proſcripti. 431
Trinobantum civitas. 96
Tripolitana provincia. 30
Troglodytae populi. 30
Tuba Chriſtianae militiae. 574
Tullius proſcribitur ab Antonio. 431
Tullo Hoſtilio imperante rara pax Romae. 247
Tullus Hoſtilius. 93
Tumultus variorum bellorum. 526
Turbo ventorum magnus Romanis auxiliatur. 560 561
Turmodi. 444
Tyrannidis natura. 577
Tyrrhenicum mare. 33
Tyrrheni maris inſulae. 32
Tyrtaeus poëta Athenienſis à Lacedaemoniis bello praeficitur. 82
Tyrus autor originis Carthaginis. 228
—— capta ab Alexandro. 184

V.

VAcaudae populi. 525
Vaccei populi. 26, 300, 744
Valentinus haereſiarches. 401

Va.

INDEX RERUM.

Valens, frater Valentiniani, particeps regni. 548
— ab Eudoxo haeretico baptizatus. 548
— ejus crudelitas in Chriſtianos. 551
— epiſcopos caeteroſque ſanctos ab exilio revocavit. 551, 552
— ejus obitus. 553
— haereticus. 554
Valentiniani conſtantia in fide. 549
Valentinianus conſenſu militum imperator creatus. 548
Valentinianus junior Auguſtus Italia expellitur. 556
Valeriani interitus. 517
Valerianus in Rhetia Auguſtus adpellatus. 516
Valerius Antias hiſtoriographus. 270 290
Valerius Cottam Sardinia expulit. 416
Vallia rex Gothorum. 585
— pacem cum Honorio pepigit. 585, 586
Vangiones populi. 389
Varguntejus legatus. 413
Varus Tuberonem Africa ejecit. 416
Varus Quintilius cum ſuis occiſus. 447
Vejentes & Hetruſci Romanorum hoſtes. 98
Vejorum obſidio decem annis. 140
Velabri populi. 28
Velites milites a volitando dicti. 265
Velocaſſes populi. 390
Venetorum in Roman. conjuratio. 392
Ventidius Perſas & Parthos fugat. 433
Venulejus triumvir. 351
Veragri populi. 391
Vercingetorix dux Gallorum, 401, 403, 404
Verinianus & Didymus fratres. 576
Veromandui populi. 390
Veſores Scythis bellum primus indixit. 63
Veſpaſianus in Syria imperium rapuit. 476
— à Nerone mittitur contra Judaeos. 479
— Nerone mortuo imperium adipiſcitur. 478
— eo Romam profecto, Titus relinquitur ante Hieroſolym. urbem. 479
— & Titus imperatores Urbem ingreſſi. 480
Veſpaſiani interitus. 482
Veſtae aedes corripitur incendio. 245
Veſtilianus. 496
Veſtini populi. 336
Veſuvii montis vertex abruptus. 482
Vetranio imperator. 443
Victor, filius Maximi, exſtinctus cum patre. 558
Victorinus occiſus. 519
Vienna urbs. 556
Vindalium oppidum. 316
Vindelici populi. 447
Vinnius mons. 435
Virgilii ſententia in primo Aeneid. 212
Virgines Veſtales ſtupratae. 326
Virginiae virgini ſtuprum inferre conatur Appius Claudius. 121
Virginius pater Virginiae pius parricida. 120
Viriatus Luſitanus. 291
— ſuorum dolis interfectus. 357
Viridomari interitus. 251
Vitellius in Germania imperium arripuit. 473
Vitellii grave ſupplicium. 476
Vologeſus rex Parthorum. 492
Volſci contra Romanos. 130, 156
Volſcinienſium libertini conſpirant adverſus dominos. 222, 223
Voluſenus tribunus. 392
Voluſianus Galli Hoſtiliani filius. 516
Vulcani inſula. 274
Uldin & Sarus Hunnorum & Gothorum duces. 569
Ulpianus adſeſſor Aurelii Alexan. 508
Ultio violati nominis Chriſtiani. 516
Umbri contra Rom. pugnam ineunt. 196, 197
Unum eſſe Deum nemo negat. 364
Unus ſoluſque Deus omnia condidit. 452
Uſipetes populi. 446
Utica. 355
Uxama civitas. 357
Uxellodunum oppidum. 409
Uxorum Perſarum facinus. 77
Uzarae montes. 31

X.

Xanthippus Lacedaemon. rex. 238
Xerxes Dario ſuccedit. 109
— fuga ejus, & adverſa fortuna. 113, 114
— eum Artabanus occidit. 117

Z.

Zenobia Odenati uxor. 522
Zeugis civitas. 30
Zopyrion praefectus Ponti. 187
Zoroaſtres Bactrianorum rex, magicae artis repertor. 38

I N D E X II.

Rerum & Locutionum quarumdam, quae in Notis continentur.

A.

Abſciſus & Abſciſſus. 139
Achillis & Pentheſileae pugna in Nummo Contorniato. 67
Actores ſcriptoresque rerum. 7
Adcumulare vitam dedecore. 127
Adminius vel Arminius Britanni regis filius. 464
Adpendere magnitudinem laudis ex magnitudine ſceleris. 344
Adverſis diis. 225
Aethici Coſmographia Oroſii Hiſtoriis poſterior. 12
Agere de gerentibus res, *ſcribere* de Hiſtoricis. 385
Agrippinae, Neronis matris, Nummus, 472
Alamanni. 518
Albini Numiſma. 502
Alexander Magnus an venenum biberit. 193
—— an legati Romanorum Babylonem ad eum miſſi fuerint 192, 193
—— Morini & Hiſpani legati ad eumdem miſerunt. 194
Alexandri Severi & Juliae Mammaeae Numiſma. 508
Allecti Nummus. 527
Amazonis & Herculis pugna in Nummis. 66
Amneſtia à Thraſybulo introducta. 136
Antalcidae pax. 152
Antonii & Cleopatrae atque Octaviae Nummi. 438
Antonini Pii Numiſma. 499
Angi & *agi* quomodo differant. 166
Aquilae raptae locus apud Suetonium a Wormio explicatus 478, 479
Arcadii & Honorii nummus. 563
Aretae, Arabum regis, nummi. 384
Ariarathis Cappadociae regis, nummus. 309
Arioviſti, Gallici regis, forte nummus. 337
Arubas, qui & Arybbas & Arymbas, & frater patruelis & patruus Olympiadis dicitur. 168, 169
After Olynthius, ſagittae ictu Philippum oculo privavit. 169
Aureliani Numiſma, in quo cum uxore cernitur. 521, 522
Auguſtini ſuaſu haec ſcripſit Oroſius. 3
Autariatarum & Caſſandri hiſtoria. 206

B.

Balbini & Pupieni Numiſma. 509, 510
Bibliotheca Alexandrina & Pergamena. 422
Bituiti, Arvernorum regis, nummi. 319
Britannici Nummulus. 472
Bura & Helicae aquis abſorptae. 156

C.

Caeſaris Octaviani Nummuli cum victoriae ſignis. 430
Caletes in Gallia, & eorum Nummuli. 405
Caligulae Nummus. 465
Canes ſecum deducebant Galli, ſive Celtae, in praelia. 319
Cappadociam falſo Juſtinus & Oroſius ſcribunt a Philippo Macedone ſubactam fuiſſe. 171
Caracallae & Getae Numiſma. 503
Carauſii Numiſmata 526, 527
Carnaſium, & Carnaſium nemus, Meſſeniae pars, Oechalia quoque dicta. 45
Carnuntum. 494
Carpaſia, Cypri urbs, ejusque nummi. 45, 46
Carrae, urbisque ejus nummi. 19, 20
Caſſius Parmenſis, ultima violati Caeſaris victima. 440
Celiae ſeu Cereviſiae coctio apud Numantinos. 308
Celtae olim inter legatos ad Alexandrum Magnum 194
Cerices, quales. 471
Circenſium Ludorum temporibus Oroſii inſania. 44
Claudii & Neronis Nummi. 470
Claudii Gothici Numiſma. 521
Cleopatrae caput in Juliae Domnae Numiſmate, 504, 505
Collata roſtris capita proſcriptorum. 345
Comii Atrebatis Nummulus. 403
Commodi Numisma. 496
Concedere ad aliquem. 272
Concertationes inſanae. 169
Concordia invicta, diſcordia Numantinis exitio fuit. 304
Confuſio crudelis incepti. 343
Congregaſſet, pro *congregaverit*. 64
Connivere & *cohibere* confuſa in MSS. 284
Conſtantini Magni Numiſma magnificentiſſimum. 536

Con-

INDEX II.

Conſtantis inſigne Numiſma. 542
Conſulare imperium Romae ad Decemviros translatum. 121

D.

Defecta & exſanguis Gallia. 409
Dercyllidas, Lacedaemoniorum dux. 147
Devertere & *divertere*. 412
Diadumeni Numiſma. 506
Diſciplinatus timor. 2
Dimiſſi altrinſecus montes. 41
Diocletiani & Maximiani nummi. 518, 520
Docii (Q.) Nummulus. 358
Domitiani & Titi Nummus. 480, 481
Dotatae cruore parentum & maritorum nuptiae. 96
Draptes, dux Gallicus, & ejus fortuna. 407
Duxerunt i. e. exiſtimarunt, ſe evaſiſſe. 309

E.

Eburonum, in Gallia, Nummuli. 397
Epidaurius coluber & lapis Romam devectus, ejusque rei in Nummo antiquo memoria. 198
Eſcendere murum primus. 191
Everrere univerſam familiam. 417
Eurydice, Philippi Macedonis mater, injuſte apud Juſtinum infamatur. 168
Exhalata eſt, pro efferbuit. 534

F.

Fabii Adriani notitia & Nummus. 346, 347
Fletus pro *defletus*. 166
Fuvêre viri invicti, Ennianum. 217

G.

Galbae Nummus. 473
Gallieni Numiſma. 520
Getae & Caracallae Numiſma. 513
Getae & Gothi dicti. 68
Gordiani Pii Numiſma. 510, 511
Gothi etiam Getae dicti. 68

H.

Hadriani & Sabinae Numiſma. 480
Helena Adiabenorum regina, Judaicos ritus, non Chriſtianos amplexa fuit. 469
Helice & Bura aquis hauſtae. 156
Helinandi, Medii Aevi ſcriptoris, aetas. 233
Herculis & Amazonis pugna in Nummis. 66
Herodes ab Antonio Judaeorum rex conſtitutus. 434
Hiſpani legatos Babylonem ad Alexandrum Magnum miſerunt. 194
Honorii & Arcadii Nummus. 563
Hyacinthina, feſtum apud Lacedaemonios. 81

J.

Jactus ſagittarum. 65
Jactus (ultra) humani menſuram. 65
Inarimi campi. 374
Incentores civilis belli Sertorius & Marius. 347
Infletus pro *indefletus*. 165
Inhumatae ſtrages. 240
Inoffenſae pelagi viae. 56
Inſaturabilis ſanguinis humani. 188
Inſcendere Capitolium. 191
Intendere virtutem ſocordiam &c. 282
Intenſio rebellis. 285
Inviolatum cunctis antea nomen Auguſti. 441
Juliae Domnae Numiſma inſigne. 505
Juliae Maeſae inſignis Nummus, in quo μήτηρ στρατιῶν adpellatur. 507
Juliani & Scantillae Numiſmata. 497
Juliani Apoſtatae Nummus. 545
Julii Caeſaris Nummus Corinthi cuſus. 425

L.

Lacedaemonia. 153
Lituiti, ducis Gallici, memoria in Nummulis antiquis. 401, 402
Lugubribus indui. 125
Lunus deus ſingulari cultu in Nummo Severi. 498

M.

Macrini Numiſma. 505
Marathoniorum nummus. 198
Marci Aurelii & Lucii Veri Numiſmata. 491, 459
Maximiani & Diocletiani Nummi. 518, 495
Maximini Numiſma, in quo Herculi comparatur. 508, 509
Meliora vel *melliora vitalium*. 410
Metator imperii Caeſar Julius potius quam imperator. 455
Mithridatis Euergetae, Pontici an Boſporani regis, Nummus. 309
Mithridatis Eupatoris Numiſma aureum. 382
Modius (Franciſcus) à Curtii editione laudatus. 226
Momen & *momentum*. 93
Murini legatos ad Alexandrum Magnum miſerunt. 194
Moritur proviſio & *oritur contentio* opponuntur. 304

INDEX II.

N.

Neronis & Claudii Nummi. 470
Neronis, Agrippinae, Octaviae & Poppaeae nummi. 472
Nervae nummus. 435
Nicomedis, Bithyniae regis, nummus. 309
Nili fontes incogniti olim & varie quaeſiti. 16
Ninnorum in Gallia, nummus. 388
Nomen Sejani in nummis Bilbilitanis eraſum. 460, 461
Numeriani praeclarum Numiſma maximi moduli. 524

O.

Obducere extrinſecus vallum. 398
Obſidius, vel L. Opidius. 342
Octaviae, & Antonii conjugis Nummus. 435
Octaviae, Neronis conjugis, Nummus. 472
Oechalia vel Carnaſium. 45
Olenus in Achaja aquarum eluvie periit. 156
Olynthiorum numiſmata. 115
Olynthus, a Philippo Macedone deleta, reſtituta poſtea. 115
Omnimodis & *omnimode*. 197
Orgetorigis, Principis Galliae, nummus. 386
Ornari de aquilis legionariis. 468
Oroſius Presbyter Hiſpanus. 1
—— ſcripſit, juſſu Auguſtini. 2
—— quo tempore ſcripſerit. 4
—— Coſmographia Aethici prior. 13
—— ejus credulitas in fabula de veſtigiis curruum in littore Rubri Maris. 56, 57
—— ejus error in lectione Juſtini. 184, 185
—— erroris alterius abſolvitur. 265
—— videtur erraſſe in Q. Terentio Culleone cum Terentio poëta Comico confundendo. 269
—— error ejus de Helona, Adiabenorum regina. 469
—— Eutropium citat. 511
Palaephatum citat. 63
Othonis Nummi. 475, 476

P.

Pappii (Andreae) laus. 714
Parrhaſii in Arcadia. 46
Parricidio poena cur a Solone non conſtituta. 331
Pecua & *pecora*. 173
Pentheſileae & Achillis pugna in Nummo Contorniato. 67
Pertinacis nummus ſingularis. 497
Peſcennii Nigri Numiſma ſingulare. 500, 501
Philippi, patris & filii, & Otaciliae Severae Numiſmata. 512, 514
Philippus Macedo an bis obſes Thebis fuerit. 167. 168
Pluvia divina tutela de caelo Romanis contra Annibalem miſſa. 261
Pomeſia dicta quae & Pometia. 95
Pompeji Magni & Pompejopoleos nummi. 378
Poppaeae Sabinae nummus. 472
Potiri Africae & Europae 366
Potiti Athenienſium Lacedaemonii. 147
Praeruptus, κρημνώδης. 158
Praeſentes miſeriae. 54
Publicius clivus unde dictus. 316
Pugnare adverſum Gothos miſſus. 257
Pupieni & Balbini Numiſma. 509, 510
Pylaemenis, Paphlagoniae regis, nummus ſingularis. 309

Q.

Quaſſa vel *quaſſata navi mergi.* 375
Quotquot annis & *quotquot Kalendis*, pro quotannis & quot Calendis. 124

R.

Rauracorum in Gallia nummus. 387
Referri in ſepulcra majorum. 186
Regio cineris. 42
Rigere & *obrigere morte miſerabili*, inter frigora ſcilicet & nives. 338
Romani an legatos Babylonem ad Alexandrum Magnum miſerint. 192, 193
Romania. 594, 595

S.

Sabinae & Hadriani Numiſ. 480
Santonum in Gallia nummus. 387, 388
Sardanapali monumentum ad Anchiali maenia, & in Tarſenſium nummis. 47, 75
Sejani & Tiberii Nummi ſingulares. 460, 461
Sequanorum, in Gallia, nummus. 388
Serapeum Alexandriae & Bibliotheca ibidem. 422
Scaevus aliquis. 231
Severi Numiſmata. 498, 498
Sinope Amazon. 65, 66
Speculari abſentiam alicujus. 153
Struere bellum. 271
—— viam mortibus. 299
Subſcaevum i. e. ſubinfelix. 231
Subſiſivum, πάρεργον. 231
Subveniret, pro *ſubvenerit* 64
Sueſſiones & Sueſſones. 390
Suffragia pro auxiliis, ope &c. 125, 129, 324
Sullae dictatoris nummus. 347

Sup-

INDEX II.

Supplicia, *ἱκεσίαι*, pro ſupplicationibus. 265
Suſpenſus meditata proditione. 94

T.

Terentius Culleo, non Comicus, triumphalem Scipionis currum ſecutus eſt. 269
Tinnulus muſcularum parviſſimarum volatus. 533
Theodoſii Nummus. 562
Tiberii & Sejani nummi notabiles. 460, 461
Titi & Veſpaſiani nummus. 480, 481
Titi & Domitiani nummus. 480, 481
Trajani nummi. 485, 486, 487

V.

Vacare in quantum ſuffecero. 9
Vercingetorigis Nummulus. 423
Vergaſillauni Arverni, ducis Gallici, Nummulus. 403
Veri & Aurelii Numiſmata. 491, 493
Veſpaſiani & Titi Nummus. 480, 481
Viridomari Nummulus. 403
Vitellii Nummi Graeci valde rari. 477
Vexit civilibus bellis indolem ſuam Auguſtus. 459

Oooo 3 INDEX

INDEX III.

Auctorum Veterum, quae in Notis citantur, illuſtrantur & emendantur.

A.

Aelianus. 114
Aethicus. 11, 12, 14, 17, 22. & ſeqq aliquot 18, 27
Ammianus Marcellinus. 231
Arnobius. 15
Antonini Itinerarium. 59
Apollodorus. 66
Apollonius Rhodius.
Appianus. 160, 224, 225, 241, 266, 272, 281, 282, 292, 295, 311, 317. 338, 339, 347, 351, 352, 358, 360, 371, 419, 431.
— ejus error. 273
— error interpretis. 280
— emend. 373, 380
Ariſtophanes 134
Auguſtinus. 47, 50, 51, 59, 223, 277, 349, 367
Auſonius. 42

C.

Caeſar 404, 407, 412, 419
Callimachus. 418
Capitolinus. 402, 506
Cicero, 78, 103, 106, 110, 111, 121, 136, 137, 154, 188, 215, 262, 290, 294, 305, 307, 310, 326, 333, 337, 347, 359, 370, 530
Claudianus. 561, 562
Columella. 294
Curtius. 102, 185
— emend. 182, 190, 191

D.

Demoſthenes emend 160, 180
Dio Caſſius. 26, 64, 347, 379, 380, 424
— emend. 415
Diodorus Siculus. 23, 26, 37, 45, 65, 66, 76, 80, 103, 109, 110, 111, 132, 134, 139, 154, 156, 183, 185, 191, 202, 204, 205, 226, 229, 237, 192, 306
— ſuppletus. 135
— emend. 149, 153, 190, 191, 292
Dionyſius Afer. 47, 290, 359, 418
Dionyſ. Halicarnaſſ. 46, 95, 97, 185.

E.

Ennius. 62, 215, 217, 255
Euripides. 62, 70
Euſebius. 162
Euſtathius, Homeri interpres. 374
Eutropius. 159, 178, 179, 216, 217, 238, 247, 249, 251, 253, 260, 355, 386, 511
— ejus error. 308
— emend. 92, 314, 355, 371, 385, 522
Ex hoc Eutropio multa, atque e Juſtino itidem Oroſius ſumſit: & ex Oroſio multa adſuit Eutropio Paulus Diaconus. Eutropii nomine Epitomen belli Gallici edidit Robertus Stephanus, quod tamen eſt Pauli Oroſii fragmentum. 390, 391

F.

Florus. 95, 221, 301, 329, 355, 371, 411
— emend. 164, 305, 349
Frontinus. 219, 253, 357, 398

G.

Gellius. 213

H.

Hegeſippus. 41
Herodotus. 100, 101, 102, 108, 112, 116, 117
Herodianus. 523
Hieronymus. 234
Hirtius. 405, 457
Homerus. 374
Horatius. 303, 325
Hyginus. 47

I.

Inſcriptio antiqua. 122
Iſocrates. 109, 112, 134
Juſtinus. 37, 38, 48, 79, 92, 105, 106, 107, 114, 124, 128, 133, 136, 149, 152, 168, 175, 183, 206, 207, 224, 229, 305
— emend. 51, 77, 184, 185, 191
Juvenalis. 110, 139, 209, 427

L.

Lampridius. 496
Livius. 24, 149, 165, 215, 246, 252, 254, 260, 265, 267, 292, 298, 311, 349
Liviana Epitome emend. 220, 325, 327
Lucanus. 4, 69, 110, 114, 135, 238, 158, 163, 322, 343, 369, 378, 384, 416, 417, 426, 429, 431, 455
Lucianus. 108, 256
Lucretius. 93
Lycophron. 67

M.

Digitized by Google

INDEX III.

M.

Manilius. 160
Martialis. 139, 435
Mela. 11, 31
Meſſalla emend. 95

N.

Nummi antiqui Urbis quae Carrae dicebatur. 29, 30
—— qui ad Ludos circenſes ſpectant. 44
—— qui Herculis cum Amazone pugnam depingunt. 66
—— qui Achillis cum Pentheſilea pugnam exprimunt. 67
—— Tarſenſium cum Sardanapali monumento. 74, 75
—— Urbis Pometiae vel Pomeſiae. 95
—— Marathonis. 108
—— Olynthiorum. 115
—— memoriam Epidaurii colubri & lapidis Romam advecti, renovantes in Eppiae Familiae Nummo. 198
—— Pylaemenis, Ariarathis, Nicomedis, & Mithridatis Euergetae. 309
—— Bituiti, Arvernorum regis, niſi potius ad Thraciae quendam regem, de quo in fine Tomi II. Hiſt. Univ. egimus, pertinet. 319
—— Fabii Adriani, Pompeji Rufi & Sullae dictatoris. 347
—— Pompeji Magni & urbis Pompejopolis. 378
—— Mithridatis Eupatoris, regis Ponti. 382
—— Aretae Arabum regis. 384
—— Orgetorigis Galli. 386
—— Rauracorum & Santonum in Gallia, atque Arioviſti. 387, 388
—— Q. Docii, Ninnorum & Sequanorum.
—— Ambiorigis & Eburonum. 397
—— Litavici, ducis Gallici 402
—— Vergaſillauni, Viridomari, Vercingetorigis & Comii Atrebatis, ducum Gallicorum. 403
—— Celtarum in Gallia. 405
—— Julii Caeſaris. 426
—— Caeſaris Octaviani, poſtea Auguſti. 430, 441
—— Antonii & Cleopatrae, ejusdem & Octaviae. 418, 441
—— Tiberii & Sejani. In altero horum Sejani nomen olim ſcalpro eraſum fuit. 460, 461
—— Caji Caligulae. 465
—— Claudii, Agrippinae, Britannici, & Neronis. 470, 471
—— Octaviae & Poppaeae Sabinae. 471
—— Galbae. 473
—— Othonis, 476
—— Vitellii, Graeci & valde rari, ut & Latini. 477
—— Veſpaſiani & Titi. 486
—— Nervae & Trajani. 485, 486, 487
—— Hadriani & Sabinae. 489
—— Antonini Pii. 490
—— Marci Aurelii & Lucii Veri 491, 493, 495
—— Commodi. 496
—— Pertinacis, Didii Juliani, & Manliae Scantillae. 497
—— Septimii Severi. 498, 499
—— Peſcennii Nigri. 500, 501
—— Clodii Albini. 502
—— Caracallae & Getae. 503
—— Juliae Domnae. 505
—— Macrini & Diadumeniani. 505, 506
—— Juliae Maeſae. 507
—— Alexandri Severi & Mammaeae. 508
—— Maximini. 508
—— Balbini & Pupieni. 510
—— Gordiani Pii. 511
—— Maximi. 513
—— Philippi patris, filii, & Otaciliae Severae. 512, 514, 515
—— Gallieni. 520
—— Claudii Gothici. 521
—— Aureliani. 522
—— Numeriani. 524
—— Diocletiani & Maximiani. 529
—— Conſtantini Magni. 536
—— Conſtantis. 543
—— Juliani Apoſtatae. 545
—— Theodoſii. 562
—— Arcadii & Honorii. 563

O.

Obſequens emend. 325
Ovidius. 22, 71, 73, 121, 125, 139, 156, 166, 179, 316. 334

P.

Pauſanias. 45, 46, 47, 51, 58, 59, 79, 80, 82, 127, 208
Plato. 107, 108
Plautus. 72, 101
Plinius. 15, 17, 18, 31, 102, 106, 158, 192, 235, 260, 301, 319, 372, 375

Plu-

INDEX III.

Plutarchus. 66, 107, 112, 116, 127, 129, 136, 142, 185, 204, 215, 219, 246, 248, 250, 272, 275, 276, 306, 307, 311, 317, 328, 329, 347, 349, 350, 372, 374, 388, 419, 424

—— emend. 151, 255, 316, 332, 342, 355

Polybius. 146, 200, 220, 235, 238, 239, 242, 248, 249, 260, 263, 270

Pomponius. 359

Procopius. 21

Propertius. 358

Q.

Quintilianus. 286, 248

S.

Salluſtius. 7, 265, 303, 322, 354, 355, 357, 359, 366

Seneca Philoſophus. 336

Seneca Tragicus. 125, 379

Silius Italicus. 239, 242, 260

Spartianus. 489, 494, 503, 504

Stephanus Byzantinus. 21, 47, 95, 115

Strabo. 45, 47, 79, 80, 81, 82, 95, 207, 208, 281, 322, 388

Suetonius. 37, 42

—— explicatus. 478, 479

T.

Tacitus. 42, 282, 463

Tatianus. 47

Tertullianus. 5, 42, 41, 52, 71, 260, 277, 364

Tibullus. 100

Thucydides. 126, 127, 128, 129

Trebelius Pollio. 521

V.

Valerius Maximus. 136, 154, 166, 213, 277, 329, 350

Varro. 311

Velleius Paterculus. 306, 307, 348

Victor. 317

Vincentius Bellovacenſis. 12, 13, 39, 101, 103, 104, 110, 121, 140, 161, 199, 233, 244, 254, 255, 257, 267, 273

Vopiſcus. 136, 524

Virgilius. 58, 59, 73, 92, 94, 96, 104, 105, 138, 141, 144, 150, 166, 211, 212, 228, 247, 249, 292, 298, 297, 322, 361, 365, 367, 375, 379, 404, 410, 434, 442, 462, 522, 535

X.

Xenophon. 101, 132, 133, 134, 153

F I N I S.

Digitized by Google

005663534
Digitized by Google